ଦୁଇମାନଙ୍କୁ ହକାରିବା — ଭୂପତ୍ତ, ଦ୍ରୋମ. ସମ୍ପାମୁତ]—
ତୁଲା ହକାରନା ୩ । (ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଜାହାଜ
ଚଳୁଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଜାହାଜଥ ଶବ୍ଦ ।)
ପାଲ ଟାଣିବା—3. To set the sails of a ship.
୪ । ପତାକା ଉଠାଇବା—4. To raise a flag.

ହକାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ପ୍ରକ୍ଷାଳନ)—(ଲୁଗା) ଧୋଇବା—
Hakālibā . କାଚା ଧୋନା To wash (clothes).

ହକାଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) କ୍ରି.—୧। ତଡ଼ିବା—1. To drive
Hakālibā away; to expel. ୨ । ଗାଡ଼ିରେ
ଲାଗିଥିବା ବଳଦମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇବା—2.To drive the.
bullocks yoked to a cart

ହକାହକି—ଦେ.ବି. [ସଂ.ହକ୍ତାର=ଆହ୍ୱାନ)—୧ । ଡାକାଡାକି;ବହୁଥର
Hakāhaki ଆହ୍ୱାନ—1. Several calls. ୨ । ଡାକାଡକି;
ଡାକାଡାକି ହୁଲାହଟ ଉଲାହଟ ପରସ୍ପରକୁ ଡାକିବା—2. Calling
each other.

ହକି(କ୍କି)—ଦେ. [ଇଂ.] ବି—(ଇଂରାଜି ହକି ଶବ୍ଦ; ଇଂ. ହୁକ୍=
Haki(kki) ଅଙ୍କୁଶ ବା ବକ୍ରାଗ୍ର ଯଷ୍ଟିରୁ ଏହି ହକି ଶବ୍ଦ
ହକି ହୌକୀ ହୋଇଅଛି ।) ୧ । ଏକପ୍ରକାର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଖେଳ—
1. Hockey. [ଦ୍ର—ଏହି ଖେଳ ବିସ୍ତୃତ
ପଡ଼ିଆରେ ଖେଳା ହୁଏ । ଖେଳାଳିମାନେ ଦୁଇ ଦଳ ବା
ଦୁଇ ଟଂଝାରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଖେଳାଳିମାନେ ଗଧିଳିର
ବା ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ଚଢ଼ି ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁଏ
ଅଗ ଚେପ୍ଟା ଓ ବକ୍ରାଗ୍ର ଲମ୍ବ ବାଡ଼ି ଧରି ଥାଆନ୍ତି ।
ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ ପେଣ୍ଡୁ ଗଡ଼ୁଥାଏ । ତାକୁ ଏକଦଳର
ଖେଳାଳିମାନେ ବାଡ଼ିର ଚେପ୍ଟା ଅଗରେ ବାଡ଼େଇ
ଅପର ଘର ଜଗିଥିବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ବା ସ୍ଥାନ (ଗୋଲ୍)କୁ
ଡ଼ିଅଁଇ ପକାଇଲେ ଜିତନ୍ତି] ୨ । ହକି ଖେଳର
ଅଗ-ଚେପ୍ଟା ଓ ବକ୍ରାଗ୍ର ଯଷ୍ଟି—2. Hockey stick.

ହକିଅତ୍—ଦେ (ଆ). ବି.(ଆ. ହକିୟତ୍) (କଚରିଆ)—୧ । ସ୍ୱତ୍ୱ;
Hakiyat ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବା ସ୍ୱାମିତ୍ୱ—1.Title to a pro-
ହକିୟତ ହକିୟତ perty. ୨ ।ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଧିକାର—2. Right
to a property. ୩ । ଭୂସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱତ୍ୱ—3. Title.
to landed property. ୪ । ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି—
4. Property. ଦେ. ବି.—ହକିକତ୍ (ଦେଶ)—
(ହକ୍ୟତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Hakikat (See)

ହକିଅତି—ଦେ (ଆ) ବି. (କଚରିଆ) (ଆ. ହକିୟତ୍)—
Hakiati ୧ । ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—1. Landed property.
[ହକ୍ୟତ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ସମ୍ପତ୍ତି—2. Property. ବିଣ—
ହକିୟତି [ଆ. ହକିୟତୀ] ହକିଅତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to
ହକୀୟତୀ title in property.

ହକିଅତି ବିବାଦ—ଦେ. ବି (କଚରିଆ)—ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Hakiati bibāda ବିବାଦ—Dispute as to title to
ହକିୟତୀ ବିବାଦ ହକୀୟତୀ ବିବାଦ any property.

ହକିଅତି ମ(ମୋ)କଦ(ଦ)ମା—ଦେ. ବି(ଆ)(କଚରିଆ)—ଦୁଇ ପକ୍ଷଙ୍କ
Hakiati ma(mo)kada(dda)mā ମଧ୍ୟରୁ ସମ୍ପତ୍ତିରେ(ବିଶେଷତଃ
ହକିୟତୀ ମୋକଦ୍ଦମା ଭୂସମ୍ପତ୍ତିରେ) କେଉଁ ପକ୍ଷର ସ୍ୱତ୍ୱ ଅଛି, ଏହା
ହକିୟତୀ ମୁକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ଉପସ୍ଥାପିତ ମକଦ୍ଦମା—
Title suit; suit for declaration of title to a
property as between two contending
parties.

ହକିକତ୍—ଦେ. (ଆ) ବି—୧ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ; ବିବରଣ; ବର୍ଣ୍ଣନା—
Hakikat 1. Description. ୨ । ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ—2. Ac-
ହକିକତ୍ tual fact. ୩ । ସବିଶେଷ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—3. Detailed
ହକିକତ୍ description. ୪ । ଠିକ୍ ବିବରଣ—4. Correct
description.

ହକିକତ୍ ନାମା—ଦେ(ଆ)ବି(କଚରିଆ)—ବିବରଣ ପତ୍ର; ରିପୋର୍ଟ—
Hakikat nāmā A report; a writing contain-
ହକିକତ୍ ନାମା ing description of any matter.
ହାକିକତ ନାମା

ହକିଗତ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ (ଆ. ହକିକତ୍)—ପ୍ରକୃତ—
Hakigat Actual.

ହକିମ୍—ଦେ. (ଆ) ବି. (ଆ. ହକିମ୍=ପଣ୍ଡିତ; ବୈଦ୍ୟ)—
Hakim ୧ । ମୁସଲମାନ୍ ବୈଦ୍ୟ—1. A Mahomedan
ହକୀମ physician. ୨ । ଇରାଣୀ ବା ୟୁନାନୀ ମତରେ ରୋଗ-
ହକୀମ ଚିକିତ୍ସକ—2. Physicians treating diseases
according to the Iranian or Unani system
of medicine.

ହକିମ୍ ସାହେ(ହା)ବ୍—ଦେ. ବି(ଆ. ହକିମ୍+ଆ. ସାହାବ୍)—
Hakim sāhe(hā)b ହକିମଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ
ହକିମ ସାହେବ ସମ୍ବୋଧନ—Word of respect used in
ହକିମ ସାହବ addressing a Hakim.

ହକିମି—ଦେ. ବି—୧ । ହକିମବୃତ୍ତି—1. The practice or
Hakimi profession of a Hakim or Unani physi-
ହକିମୀ cian. ୨ । ଇରାଣୀ ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀ—2. The Unani
ହକୀମୀ system of medicine or treatment. ବିଣ—
୧ । ହକିମ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a
Hakim. ୨ । ୟୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating
to the Unani system of treating
diseases.

[ଦ୍ର—ଏହି ହକିମି ଚିକିତ୍ସା ପାରସ୍ୟରୁ ମୁସଲମାନ୍ ଓ
ମୋଗଲ୍ ବାଦ୍‌ସାହାମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ଭାରତରେ
ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା । ହକିମ୍‌ମାନେ ଅନେକ ଉଲ୍ଲେଖ୍ୟ ଓ
ବିସ୍ମୟୋଦ୍ଦୀପକ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ।
ବାଦ୍‌ସାହାମାନଙ୍କ ବେଗମ୍‌ମାନେ ଅସୂର୍ଯ୍ୟମ୍ପଶ୍ୟା ଥିଲେ ।
ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ରୋଗିଣୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଔଷଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା
କରିବାପାଇଁ ହକିମ୍‌ମାନେ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ ଓ ବର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ' ଖୋଜିବେ; 'ମୂଢ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ' ଖୋଜିବେ, 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୁ' ଖୋଜିବେ; 'ଅଚିନ୍ତ୍ୟ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଚ୍ଚିନ୍ତ' ଦେଖିବେ; ଅଲକ୍ତକ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବକ୍ତ' ଦେଖିବେ

ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ସେଭଳି ଚିକିତ୍ସାରେ ହକିମ୍‌ମାନେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ଶୁଣାଅଛି ଯେ, ବାଦସାହା ଔଷଧସେବନ କରିବାକୁ ନାରାଜ୍ ହେଲେ ହକିମ୍‌ମାନେ ଔଷଧଘଟିତ ବସ୍ତୁ ପିଣ୍ଡାକୁ ଓ ସମ୍ମୁଖରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ ଦେଖାଇ ରୋଗ ଭଲ କରୁଥିଲେ । ବାଦ୍‌ସାହା ଓ ଅମୀର୍‌ମାନେ କଠିନ-ସଂଖ୍ୟକ ରୋଗମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବାରୁ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଯୌବନରକ୍ଷା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୃଦ୍ଧି, କେଶବୃଦ୍ଧି, ଲୋମନାଶ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତୃପ୍ତି ଆଦି ପାଇଁ ହକିମ୍‌ମାନେ ବିଷୟୁକର ଔଷଧମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ ।]

ହକି'କ୍କି) ଷ୍ଟିକ୍—କୌଦେ. (ଇଂ) ବ—ହକି ଖେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ
Haki(kki) shtik ଦଣ୍ଡ—Hockey stick.
ହକିସ୍‌ଟିକ୍ ହୌକୀଷ୍ଟୀକ

ହକେ—ପ୍ରାଦେ. (ଭତଡ଼ାଖା) ସର୍ବନାମ—୧ । ତାହାକୁ; ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Hake 1. To that person. ୨ । ଏହାକୁ; ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ —2. To this person.

ହକ୍କ(ଇତ୍ୟାଦି)—କୌଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ହକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hakk(etc) Hak etc.(See)

ହକ୍କ—ସଂ. ବି.—୧ । ହାତୀକୁ ଡାକିବା; ଗଜସମାହ୍ୱାନ (ଜଟାଧର)—
Hakka 1. Words used by the driver to guide an elephant. ୨ । ହାତୀର ଡାକ—
2. The sound of an elephant.

ହକ୍କାର—ସଂ. ବି.—୧ । ଅହ୍ୱାନ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Call;
Hakkāra summoning. ୨ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ହାଁକ ବୁଲାହଟ ଡାକିବା—2. Calling a person loudly.

ହକ୍ୟତ୍(ତି) (ଇତ୍ୟାଦି)—କୌଦେ. ବ—ହକିଅତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hakyat(ti) (etc) Hakiat etc. (See)

ହଗ୍‌ରା (ରୁ)—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳ) ବଣ—ହଗୁରୁ; ଯେ ବେଶୀ ବାରମ୍ବାର ହଗେ—One who passes stool
Hag-rā (ru) (ହଗ୍‌ଣ୍ଣ—ସ୍ତ୍ରୀ) many times in a day.

ହଗ୍‌ହଗ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳ) ବ—ମଳତ୍ୟାଗାର୍ଥ ଉଦ୍‌ବେଗ—
Hag-hag Tendency to pass stool.

ହଗ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଦ ଧାତୁ=ବିଷ୍ଠୋତ୍ସର୍ଗ କରିବା ସଂ. ହଦନ)—
Haga ବିଷ୍ଠାତ୍ୟାଗ; ହଗିବା—Passing of stool;
ହାଗା ହଗ defecation.

ହଗଣା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଦନ)—୧। ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—1. Passing
Haganā of stool. ୨ । ହଗାରୋଗ—2. Disease
ହଗା resulting in copious discharge of stool.
ହଗା [ଯଥା—ଅନ୍ତ୍ରମୋଟ ପିଲା ହଗଣା ସହେ—ଚଗ]

(ମତେ) ହଗ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ମଳବେଗ ଅନୁଭୂତ ହେବା—
Haga mārdibā Being called by nature.
ହାଗାପାଓୟା ଟଟ୍‌ଟୀଲଗନା

ହଗ ମୂତ—ଦେ. ବ (ସହଚର)—ହଗିବା ଓ ମୂତିବା; ମଳତ୍ୟାଗ ଓ
Haga mūta ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—Passing of stool and
ହାଗାମୂତା ହଗମୂତ urine.

ହଗରା—ଦେ. ବ—୧ । ଚିର ଅତିସାର ରୋଗ—1. Chronic
Hagarā dysentery. ୨ । ହଗାରୋଗ; ଅତିସାର; ଗ୍ରହଣୀ.
ହାଗାରୋଗ; ପେଟେରଅସୁଖ ଅମାଶୟ ଆଦି—2. Dysentery,
ଟଟ୍ଟୀକାରୋଗ diarrhoea etc.

ହେଗୋ ହଗନେବାଲା ବିଣ.ହଗୁରା (ଦେଖ)—Hagurā (See)

ହଗା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହଦ ଧାତୁ; ହଦନ)—୧ । ହଗିବା; ଝାଡ଼ା
Hagā ଫେରିବା; ବାଡ଼ିକ ହେବା; ମଳୋତ୍ସର୍ଗ—1. Passing
ହାଗା of stool. [ଉ—ହଗା ଅଗରେ ବ ବାଘର ଭଲ(ଭୟ)—
ହଗନା ପ୍ରବଚନ; ଲୋକର ବିଶେଷ ମନୋଦେଗ ଜନିତ ପୀଡ଼ା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେ ବାଘ ମାରିବାଜନିତ ଭୟକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଯେଉଁଠାରେଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ ଝାଡ଼ା ଫେରି ପକାଏ ।]
୨ । ବହୁବାର ତରଳଝାଡ଼ା ଫେରିବାରୋଗ—
2. Disease of passing liquid stool; diarrhoea. ୩ । ଅତିସାର; ଅମାଶୟ ଝାଡ଼ା—
3. Dysentery. ବିଣ. ସଂ—୧ । ଯେ ହଗିଥାଏ—
ହେଗୋ 1. Having passed stool. ୨ । ହଗୁରା (ଦେଖ)—
ହଗନେବାଲା 2. Hagurā (See) ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଗା ରୋଗରେ ଅକ୍ରାନ୍ତ—3. Suffering from dysentery or diarrhoea. ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ଘାଟଣା) ଅ—ହଇରେ ! (ଅନାଦର ଅର୍ଥରେ) Interjection (in contempt) Oh !

ହଗା (ଗେ) ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର ଆଦି
Hagā (ge) i debā ଦେବା ଦ୍ୱାରା ବଳା ପ୍ରେରଣାରେ ତାଠାରୁ
ହାଗିଯେଦେଓୟା ମଳନିଃସରଣ କରାଇବା—1. To cause a person
ହଗାଦେନା to pass stool involuntarily as a result of very severe beating. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭୟ ଦେଖାଇ ଅତର୍ଜ୍ଜ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅନିଚ୍ଛାକୃତ ଭାବେ ମଳ ନିଃସୃତ କରାଇବା—2. To cause a person to pass stool involuntarily through extreme fear. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ତାହାର ବୋଝ ସାରିବା ଶକ୍ତିର ସୀମାଠାରୁ ବୋଝ ଲଦିବା ଦ୍ୱାରା ଅନିଚ୍ଛାକୃତ ଭାବେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବାର କାରଣ ହେବା—3. To cause a person to pass stool involuntarily by putting on him a load very much in excess of his carrying capacity. ୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇୟ	ଉଅ	ହ୍ନ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଌ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଜ୍ଞ	ଯ	ସ	ଜ୍ଞ	ଇଅ	ଉ	ନ୍ହ

ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅ ଦିଏ ଅର୍ଥରେ କରିବା—1. (figurative) To frighten or terrify a person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବେଳାଯୁ ମାଡ଼ ଦେବା—2. To beat a person very severely. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ବେଳାଯୁ ବୋଝ ଲଦ ଦେବା—3. To put excessive load on a person. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅତିଶୟ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କରିବା—4. To cause unnecessary haste to a person by pressing him to do anything immediately.

ହଗା(ଗେ)ଇ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଗିବାକୁ ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସଙ୍ଗରେ ଯିବା—To accompany a person going to pass stool.
Hagā(ge)i nebā
ହାଗିୟେଆନ
हगाल्ाना

ହଗା(ଗେ)ଇ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହଗାଇ ଦେବା (ଦେଖ) Hagā(ge)i pakā(ke)ibā Hagāidebā (See)
ହାଗିୟେଫେଲା **हगादेना** [ଯଥା—ଏ ବାହାରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ଧ୍ୱଜେ ଥିବ; ଭୁମ୍ବ ଶଙ୍କୁଲେ ହଗାଇ ପକାଇବ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ]

ହଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହଗିବା ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Hāgā(ge)ibā 1. Causative of hagibā. [ଦ୍ର—ହାଗାନ **हगाना** କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମଳତ୍ୟାଗରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି (ଯଥା—ଶିଶୁ ମାନଙ୍କୁ ଆପଣା ଦୁଇଗୋଡର ବଳାଗଣ୍ଠି ଉପରେ ବସାଇ) ଝାଡ଼ା ଫେରାଇବା] ୨ । ଝାଡ଼ା ଫେରାଇବା—2. To cause a person to pass stool. ୩ । ହଗାଇ ଦେବା (ଦେଖ)—2. Hagāidebā (See)

ହଗା(ଗେ)ଇବା ମୂତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—Hagā(ge)ibā mutā(te)ibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାଡ଼ ହଗାନ ମୂତାନ ବା ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ବା ତା ଉପରେ ଅତିରିକ୍ତ ବୋଝ **हगाना मूताना** ଲଦିବା ଦ୍ୱାରା ତାର ଅନିଚ୍ଛାବଶତଃ ହଗିବା ଓ ମୂତିବାର କାରଣ ହେବା—To cause a person to involuntarily pass stool of Urine on account of fear, beating or being given excessive load.
[ହଗାଇ ମୂତାଇ ପକାଇବା (ଦେବା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଗା ଔଷଧ(ଦ)—ଦେ. ବି.—୧ । ହଗା ବନ୍ଦ ହେବାର ଔଷଧ—Hagā oshadha(da) 1. Medicine used for stopp- ବାହ୍ୟ ବନ୍ଦେର ଓଷୁଦ ing evacuation. ୨ । କୋଷ୍ଠଶୁଦ୍ଧି **हगनेकी दवा** ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଔଷଧ, ଜୁଲାପ—ବାହ୍ୟର ଓଷୁଦ, ଜୋଲାପ **जुलाप** 2. Catharitic medicine.

(ତାକୁ) ହଗା ଧରିବା(ହେବା)—ଦେ. ବି.—ଅତିସାର, ଆମାଶୟ, Hagā dharibā(hebā) ବିସୂଚିକାଦି ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବା—ବାହ୍ୟ ହଓୟା Being attacked with diarrhoea, **टट्टीकी बीमारी होना** cholera or dysentery.

ହଗା ବାନ୍ତି—ଦେ. ବି—ହଇଜା—Cholera.
Hagā bānti କଲେରା **हैजा**

ହଗା ବାନ୍ତି ଦି (ଦୁଇ) ମୁହଁ ପିଟିବା—ଦେ. ବି—ପ୍ରବଳ ବିସୂଚିକାର ଆକ୍ରମଣ—Hagā bānti di(dui)muhañ phiṭibā Being attacked with a virulent type of cholera.

ହଗା ମୂତା—ଦେ.ବି. (ବହୁବଚନ)—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ଓ ପ୍ରସ୍ରାବକରିବା—Hagā mūtā Passing of stool and of urine.
ହାଗା ମୂତା **हगामूता**

ହଗା ରୋଗ—ଦେ.ବି.—ଉଦରାମୟ, ଅତିସାର, ବିସୂଚିକା ଆଦି ରୋଗ—Hagā roga Diseases relating to stool, i. e.
ହାଗାରୋଗ **टट्टीकी बेमारी** dysentery, diarrhoea and cholera.

ହଗା ରୋଗୀ—ଦେ. ବି—ଉଦରାମୟରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A patient Hagā rogī suffering from dysentery
ହେଗୋ ରୋଗୀ **टट्टीकी मरीज** or dirrohea.

ହଗା ଲ(ନ)ଗା—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ଭୟଙ୍କର ଭାବରେ ପ୍ରହାରିତ—Hagā la(na)gā Beaten or belaboured furi- ମେରେ ହଗିୟେ ମୁତିୟେ (ଦେଓୟା) ously. ୨ । ଅତିଆକ୍ରାନ୍ତ—
हगा मूता 2. Brought to pay.

ହଗି ଦ(ଧ)ଉଡ଼ିବା(ଧାଇଁବା)—ଦେ. କ୍ରି—(ଅଶ୍ୱାର୍ଥ ବା ରୋଗ ଯୋଗୁଁ) Hagi da(dha)urḍibā(dhāiñbā) ବାରମ୍ବାର ଝାଡ଼ା ହାଗତେ ଦୌଡ଼ା **हगनेकी दौड़ना** ଫେରିବାକୁ ଯିବା—To (ହଗି ଧାଇଁବା—ଅନ୍ୟରୂପ) pass stool repeatedly or at short intervals.

ହଗି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଗି ପକାଇବା; ହଠାତ୍ ମଳୋତ୍ସର୍ଗ କରିବା—Hagi debā To defecate hastily. [ଯଥା—ମୁଣ୍ଡରେ ହେଗେ ଦେଓୟା **हगदेना** ଜଟ । ଲୁଆ ହଗିଦେଲା ଲଟପଟ—ଭାଗ]

ହଗି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ ବା Hagi pakā(ke)ibā ଅତର୍କିତ ଭାବରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—ହେଗେଫେଲା **हगदेना** 1. To defecate suddenly. ୨। ଶୀଘ୍ର ବିଷ୍ଠା ତ୍ୟାଗ କରିବା—2. To hastily pass stool. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ବେଳାଯୁ ମାଡ଼ ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ ବା ଅତ୍ୟଧିକ ବୋଝର ଫଳରେ ବଳା ଭାବରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—3. To involuntarily defecate through fear or beating or excessive straining under a load.

ହଗି ବସି ନାଅଁ ସରା(ରେ)ଇବା—(ନ୍ୟାୟ)—(ବାଟରେ ଝାଡ଼ାଫେର Hagi basi nā-ā̃ sarā(re)ibā ବସିଲେ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ବାଡ଼ ଅଦରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିଲେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ଅଶ୍ଳେ ବଦନାମ କେନା **हगकर नाम कुडाना** ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲୋକେ ଗାଳ ଦିଅନ୍ତି ଏହି ମୌଳିକ ଭାବର ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଘୃଣ୍ୟ ବା ଲଜ୍ଜାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅକୀର୍ତ୍ତି ବା ନିନ୍ଦା ଅରଜିବା —(figurative) To earn censure by doing any insignificant or shameful act.

ହଗିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ହଦ୍‌ଧାତୁ, ପ୍ରା—ହଗ୍‌ଧାତୁ=ବିଷ୍ଠା ତ୍ୟାଗ Hagibā କରିବା)—୧ । ଝାଡ଼ା ଫେରିବା; ମଳୋତ୍ସର୍ଗ ହାଗା **हगना** କରିବା—1. To pass stool; to relieve one's bowels; to defecate. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଇତର ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ, ଭଦ୍ରସମାଜର କଥୋପକଥନରେ ହଗିବା ନ କହି ଝାଡ଼ା ଫେରିବା, ପୋଖରୀ-ଯିବା, ବହିର୍ଦେଶ ଯିବା, ବହିର୍ଭୂମି ଯିବା, ବାଡ଼କ ବସିବା ଓ ଗଞ୍ଜାମରେ ବଉଲୁ ଯିବା ଆଦି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିଜର ଶକ୍ତିର ବା ବାଳର ଅସାଧ୍ୟ ଥିବାରୁ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେବା— 2. (figurative) Not to be able to do any work (for want of sufficient strength). ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ (ଯଥା—ଲେଖା, ବାଉଗସ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି) ଅସୁନ୍ଦର କରି କରିବା—3. (figurative) To do any work clumsily. ୪ । ହଗି ପକାଇବା (ଦେଖ)—4. Hagi pakāibā (See) ୫ । ଛେଉରିବା; ଅତ୍ୟଧିକ ପାଣିଆ ମଳ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା— 5. To pass a large quantity of liquid excrement.

ହଗିବା ମୂତିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହଭାବ)—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ Hagibā mūtibā କରିବା—To pass stool and ହାଗାମୂତା urine; to ease one'self and to make water. **हगना मूतना**

ହଗି ମୂତି ପଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ଏକ ସମୟରେ ମଳ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ Hagi mūti palā(le)ibā ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To pass ହେଗେ ମୂତେ ଫେଲା stool and urine simultaneously ୨। **हगमूत देना** (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାଡ଼ ବା ଭୟ ବା ଅତ୍ୟଧିକ ବୋଝର ଦାବିକୁ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ବିନା ଇଚ୍ଛାରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—2. (figurative) To involuntarily pass stools and urine through fear-beating or strain of load. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୟରେ ଅଭିଭୂତ ହେବା—3. (figurative) To be over-powered with fear; to be terrified. [ଦ୍ର—ଦେଖାଯାଏ ଯେ, କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଓ ପ୍ରାଣୀକୁ ବିଶେଷ ମାଡ଼ ଦେଲେ ବା ଭୟ ଦେଖାଇ ଅଭିଭୂତ କରି ଦେଲେ, କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ଶକ୍ତିର ସାଧ୍ୟାତୀତ ବୋଝ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଲଦି ଦେଲେ ବିନା ଇଚ୍ଛାରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ପରମ୍ପରା ଓ ଝାଡ଼ା ହୋଇଯାଏ ।]

ହଗି ମୂତି ପଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି=ଅତି ଭୟଭୀତ ହୋଇ ପଳାଇଯିବା Hagi mūti palā(le)ibā —To be affrighted too हेगे मूते पालान much and flee away. (ଦ୍ର—ବାଡ଼ **हग मूतकर भागना** ଯେ କିଛିଲେ ଭୀମଙ୍କ ମାରୁଣୀରୁ, ହଗି ମୂତି ପଳାଇଲେକ ସେ ବଳରୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ହଗି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମଳତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯିବା— Hagijibā To go out to pass stool. ହାଗତେ ଯାଓୟା **टट्टी जाना**

ହଗୁଡ଼ା(ଗ)—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଅପତ୍ୟଆଣୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ— Hagurdā(rā) 1. A name given to a child whose [ହଗୁଗ, ହଗୁଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] elder has died before its हेगो birth. ୨ । ଚିର ଅତିସାର ରୋଗୀ—2. A person **हगुआ** suffering from chronic dysentery.

ବିଶ—୧ । ଯେ ପୁନଃ ପୁନଃ ମଳତ୍ୟାଗ କରେ; ଯେ ଅନେକଥର ଝାଡ଼ା ଫେରେ—1. Passing stool several times; passing stool frequently. ୨ । ଯେ ହଗେ ବା ହଗିଥାଏ—2. Passing or having passed stool. ୩ । ଯାହାର ବାରମ୍ବାର ହଗିବାର ଅଭ୍ୟାସ—3. Habitually passing stool. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଛେରୁଆ; ଅଭିଭୟାକ୍ତ—4. (figurative) Coward; timid.

ହଗେଇ ଦେବା (ନେବା)—ହଗାଇ ଦେବା (ଦେଖ) Hageideba (neba) Hagāi debā (See) [ହଗେଇ ପକା(କେ)ଇବା; ହଗେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଗ୍ରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଶ—ହଗୁଡ଼ା (ଗ) (ଦେଖ) Hagrā Hagurdā(rā) (See)

ହଙ୍କଙ୍—ଦେ. ବି (ନାମ)—ହଂକ (ଦେଖ) Hankang ହଂକଂ ହଂକ Hamkām (See)

ହଙ୍କା—ଦେ. ବି—ଗାଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦିର ଚାଳନ— Hankā The act of driving a cart etc. ହାଁକା **हंकाई**

ହଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧମକ ଦେଖାଇ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Hanka(nke)i deba କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଉଠାଇଦେବା—To ହାଁକିୟେ ଦେଓୟା **हाँकदेना** drive away a person from a place by using threats.

ହଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର; ହଙ୍କାର; ହକ୍ଳାର= Hanka(nke)ibā ଅହ୍ୱାନ, କିମ୍ବା ହକ୍ଳ=ଗଳ ସମାହ୍ୱାନରୁ)— ହାଁକାନ ୧ । ଗାଡ଼ି ବଗି ଆଦିକୁ ହାଙ୍କିବା; ଗାଡ଼ି ଆଦିର **हाँकना, हंकाना** କରଥନ୍‌ସ୍ୱରୂପ ଘୋଡ଼ା ଆଦିକୁ ଚଳାଇବା— 1. To drive (the horses etc of) a vehicle

etc as driver. ୨ । (ଗାଡ଼ି ହଙ୍କାଇବା ଲୋକ ଗୁରୁକ ଧରି ଘାଟିକର ଗାଡ଼ିର ଘୋଡ଼ାକୁ ଚାଳିତ କରିବା ଅର୍ଥରୁ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧମକ ଦେଖାଇ ବା ଗାହାର ଭୟାଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ତଡ଼ି ଦେବା—2. To drive away a person from a place by threat or show of force. ୩ । ହାଙ୍କିବାର ଶିକ୍ଷା; ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ହାଙ୍କିବା କ୍ରିୟା କରିବା—3. Causative form of Hāṅkibā.

ହଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ହଙ୍ଗ୍‌ମାହ୍)—୧ । ହେଙ୍ଗମ— Haṅga(ṅgā)mā 1. Heṅgamā (See). ୨ । ଅନର୍ଥ; (ହଙ୍ଗାମ; ହେଙ୍ଗମା—ଅନ୍ୟରୂପ) କଳହ—2 Quarrel, ୩ । ହେ(ହା)ଙ୍ଗାମା, ହାଙ୍ଗାମା ହଙ୍ଗାମା କଳହଜନିତ ଶବ୍ଦକ ବିବାଦ— 3. Noisy quarrel. ୪ । ମାରପିଟ୍ ପୂର୍ବକ କଳହ— 4. Brawl; affray. ୫ । ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ—5. Breach of the peace. ୬ । ଗୋଳମାଳ—6. Ado.

ହଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ କଳହ Haṅga(ṅgā)mā karibā କରିବା— 1. To quarrel ହାଙ୍ଗାମ (ହେଙ୍ଗାମା) କରା ହଙ୍ଗାମାକରନା with a person. ୨ । (ହଙ୍ଗାମ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କଳହ ପୂର୍ବକ ମାରପିଟ୍ କରିବା; ବେଆଇନ୍ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ ବା ଫଉଜଦାରି କରିବା— 3. To use criminal force and asault a person; to commit affray.

ହଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା ଦାର୍ (ବାଜ୍)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ହଙ୍ଗ୍‌ମାହ୍+ବାଜ୍; Haṅga(ṅgā)mā dār (bāj) ଦାର୍)—୧ । କଳହପ୍ରିୟ ହେଙ୍ଗାମାବାଜ 1. Quarrelsome. ୨ । ବେଆଇନ ବଳପ୍ରୟୋଗ ହଙ୍ଗାମାଦାର କାରୀ—2. Using criminal force; assaulting; committing affray. (ହଙ୍ଗାମି, ହଙ୍ଗାମିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଚ୍‌ପଟ୍‌କୁ ଆଣିବା—ବୈଦେ. (ଇଂ) କ୍ରି. (କରିଆ) (ଇଂ. ହଚ୍‌ପଟ୍ Hach-paṭku āṇiba ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ନାନା ପଦାର୍ଥମିଶ୍ରିତ ହଚପଟେଆମା ଘାଣ୍ଟ ଉଅଣ ବା ମନ୍ଥର । ଏହି ଅର୍ଥରୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ହଚପଟମେଁ ଲାନା ଆଇନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।)—ବଣ୍ଟାଣ ମକଦ୍ଦମାରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କର ଯାବତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଏକତ୍ର ଦାଖଲ କରିବା—(Legal term) To bring all the properties of the co-sharers into the hotchpot on the occasion of partition.

ହଚକେଇ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା— Hachakei jibā To get confused or bewildered. ହକଚକିୟେଯାଓୟା [ଯଥା—ତା ମୁହଁରେ ଟର୍ଚ୍ଚଲାଇଟ୍ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ହକବକାନା ହଚକେଇ ଗଲା ।]

ହଜ୍—ବୈଦେ. (ଅ) ବ—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ତୀର୍ଥ ମକ୍କାକୁ ଗମନ ଓ Haj ସେଠାରେ ତୀର୍ଥକୃତ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ—Pilgrimage to ହଜ Mecca and accomplishment of certain ହଜ religious duties there (by a Mahomedan).

[ଦ୍ର—ମୁସଲ୍‌ମାନ ଜିଲ୍‌ହଜ୍ ମାସର ଦଶମଦିନ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର 'ବକ୍‌ରୀଦ୍' ପର୍ବ । ସେ ଦିନ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଶୁବଳି ଦିଅନ୍ତି । ସେହି ଦିନ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମକ୍କାକୁ ଯାଇ ହଜ୍ କରନ୍ତି ଓ ବଳି ଦିଅନ୍ତି ତାଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ହାଜି' ଉପାଧି ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ହଜ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମକ୍କା ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନାଦି କରିବା— Haj karibā To accomplish a pilgrimage to ହଜକରା ହଜକରନା Mecca.

ହଜ୍ ଗ(ବ)ଜ୍—ଦେ. ଅ—୧ । ହାଉଜାଉ (ଦେଖ)—1. Hāujāu Haj ga(ba)j (See). ୨ । ବହୁପଦାର୍ଥର ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବା ହ(ହି)ଜବ(ବି)ଜ ଅବସ୍ଥା—2. The condition of many ତିତିରବିତିର things being strewn here and there. ୩ । [ଦ୍ର—ମହାଭାରତରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଉକ୍ତି 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା)ହତ ଇତି ଗଜଃ' ର ଭାବରୁ) ନିଶ୍ଚିତ କଥା ନ କହି ଇତସ୍ତତଃ କରିବା—3. Prevarication. ୪ । ବିଷୟ-ବିଭାଗ ନ କରି ବା ଧାରାବାହିକରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା ନ କରି କୌଣସି ବିଷୟ କହିବା—4. Speaking anything without system or at random. ୫ । ଗୋଳମାଳ—5. Ado; confusion. (ଭୁଲ. ଇଂ. ହଜ୍‌ପଜ୍=ଘାଣ୍ଟଉଅଣ) ୬ । (ଘୋଳଅବ) କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସାଲୁ ସାଲୁ ହେବା— 6. The state of a place abounding in or being beset with a multitude of tiny insects.

ହଜ୍‌ଗ(ବ)ଜ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିଶ୍ଚିତ କଥା ନ କହି ଇତସ୍ତତଃ କରିବା—1. To prevaricate. ୨ । ଧାରାବାହିକରୂପେ କଥା ନ କହି ତିତିରବିତିର କରନା ଏଣୁତେଣୁ ଗପିବା—2. To speak unsystematically.

ହଜ୍‌ଗଜ୍ ଗଜ୍‌ଗଜ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଣ୍ଡଅଳ) ବ—ଆନନ୍ଦର ଗହଳଚହଳ, Haj-gaj gaj-gaj ଆନନ୍ଦମୟ କୋଳାହଳ—Ado or confusion due to merriment.

ହଜ୍‌ଗ(ବ)ଜ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଉଜାଉ ହେବା; (ବହୁସଂଖ୍ୟକ Haj-ga(ba)j heba ଘୋକ)ସାଲୁସାଲୁହେବା—To abound; ହ(ହି)ଜବ(ବିଜ କରା) ତିତିରବିତିର ହୋନା to swarm. (ଯଥା—ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣି ହଜଗଜ ହେଉଛନ୍ତି)

ହଜ୍‌ଗ(ବ)ଜିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଶ୍ଚିତ କଥା ନ କହି Haj-ga(ba)jiā ଇତସ୍ତତଃ କରେ—Prevaricating. ଯେ ହଜଗଜ କରେ ତିତିରବିତିର କରନେବାଲା (ହଜଗ[ବ]ଜିଆ, ହଜଗ[ବ]ଜେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଜ୍‌ବାଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ. —ହାତିବାଣ୍ଡା (ଦେଖ)— Haj-bāṇḍā Hātibāṇḍā (See).

ହଜ୍‌ମି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ହଜମି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Haj-mi (etc) Hajāmi etc (See).

ହଜ୍‌ରତ୍—ବୈଦେ. ବ.—ହଜରତ୍ (ଦେଖ)—Hajarat (See).
Haj-rat ହଜରତ୍ हजरत

ହଜ୍‌ରତ୍ ମହମ(ମ୍ମ)ଦ୍—ବୈଦେ. ବ—(ମହମ୍ମଦଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ସମ୍ମାନସୂଚକ ହଜରତ୍ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ)—ସମ୍ମାନନୀୟ ବା ମହାମହିମ ପୟଗମ୍ବର ମହମ୍ମଦ (ଦେଖ)
Haj-rat mahama(mma)d ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦ हजरतमुहम्मद
Hajrat Mahommed, the Prophet of Islam.

ହଜ୍‌ରୀ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ. ପୁଂ—ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ—Dissatisfied. discontented.
Haj-ri (ହଜ୍‌ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଜ୍‌ରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—To be dissatisfied; to be discontented.
Haj-ribā (ହଜରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଜ୍ ହଜିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.—ଖଳ ବଳିଆ (ପିଲା); ଅସ୍ଥିର—Restless (child).
Haj-hajiā

ହଜ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳ) ବି. (ସଂ. ହ୍ରଦ)—ବଡ଼ ଜଳାଶୟ—Big tank. [ଯଥା—ନୂଆପଲ୍ଲୀ ହଜ; କପିଳେଶ୍ୱର ହଜ] ବୈଦେ. (ଫା), ବ—ହଜ୍ (ଦେଖ)
Haja Haj (See).

ହଜତ୍—ବୈଦେ. ବ—ହଜ୍ଜତ୍ (ଦେଖ)—Hajjat (See).
Hajat

ହଜମ—ବୈଦେ (ଅ) ବ—୧। ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିପାକ—1. Digestion of food. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅତ୍ମସାତ୍ କରିବା—2. (figurative) Appropriation of anything.
Hajam ହଜମ हजम

ହଜମ୍ କରିବା—ବୈ. କ୍ରି.—୧। ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ଖଣ୍ଡ କରିବା—1. To digest any food. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅତ୍ମସାତ୍ କରିବା—2. (figurative) To appropriate anything to one's use. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡ ବା ଅଘାତ ପାଇ ତାହା ସମ୍ଭାଳି ନେବା, ଅର୍ଥାତ୍ ତହିଁର ଫଳରେ ଶଯ୍ୟାଗତ ବା ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ ନ ହେବା—3. (figurative To bear heavy punishment or hurt without feeling none the worse for it. ୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପାପ କରି ତହିଁର ମନ୍ଦ ଫଳ ଭୋଗ ନ କରିବା—4. (figurative) Not to suffer for any sin committed by a person. ୫। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପାପ ବା ଅକ୍ରିୟାମାନ କରି ସେଥିପାଇଁ ସମାଜରେ ଦଣ୍ଡିତ ବା ନିନ୍ଦିତ ନ ହେବା—5. (figurative) To go unpunished or scotfree in society after committing sins and misdeeds ୬। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବୁଝି ପାରିବା; ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—6. To understand.
Hajam karibā ହଜମ କରିବା हजम करना

ହଜମ ପାଇବା(ହେବା)—ବୈ. କ୍ରି—(ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି)ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—(food) To be digested.
Hajam pāibā(hebā) ହଜମ ହଓୟା हजम होना

ହଜମି—ବୈଦେ. ବ(ଅ)—ପରିପାକ କ୍ରିୟାରେ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବା ହଜମି ଔଷଧ—Digestive medicine.
Hajami ହଜମି हजमी

ବିଣ—୧। ଯାହା ହଜମ କରାଏ; ଯାହା ପରିପାକ କ୍ରିୟାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ—1. Digestive; helping digestion. [ଉ—ସଜନାଶାଗ ହଜମି, ବଳକଟ, ରୋଗନାଶକ, ମୃଗରୋଚକ, ରୋଗର ପଥ୍ୟ—ଫକିର ମୋହନ ଛମାଣ ଅଠଗଣ୍ଠ]—୨। ହଜମ ବା ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିପାକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to digestion.

ହଜମି ଓ(ଔ)ଷଦ(ଧ,ଧି)—ବୈ. ବ—ପାକଶକ୍ତିର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଔଷଧ—Digestive medicine
Hajami o(au)shada(dha,dhi) ହଜମି ଓଷୁଦ हजमी औषध
[ହଜମି ବା(ବୈ)ଇ—ବୈଦେ. ରୂପ]

ହଜମି ଗୁ(ଗୋ)ଳା (ଲା)—ବୈ.ବ—ପରିପାକ ଶକ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକ ବଟିକା—Digestive pill.
Hajami gu (go) lā (lā) ହଜମି ଗୁଳି हजमीगोली (ହଜମି ଗୁଳି[ଲି]; ହଜମି ବଟିକା) ହଜମିବଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ
(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ସାହାଯ୍ୟରେ ଲୋକ ନାନା ପାପର ଭାର ପାଇଯାଏ—(Figurative) Any thing for which a person is saved from suffering the effect of sins.
[ଯଥା—ଆଜିକାଲି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର "ପଇତା" ହଜମି ଗୁଳା ଅଟେ—ଅର୍ଥାତ୍, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପଇତା ପିନ୍ଧାଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡାଇ ନାନା ଅଖାଦ୍ୟ ଖାଉଛନ୍ତି ଓ ଅକାର୍ଯ୍ୟ କରି ସମାଜରେ ଭାର ପାଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି]

ହଜମି ବୁଟି—ବୈ. ବ—ହଜମ କରାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବା ସ୍ୱପ୍ନଦତ୍ତ ମୂଳମୂଳିକାରେ ତିଆରି ହଜମିଗୁଳି ଔଷଧ—Any quack digestive medicine.
Hajamibuti हजमीबटी

ହଜରତ୍—ବୈଦେ. (ଅ) ବ—(ଆରବୀ ହଜୁର ଶବ୍ଦରୁ ବିକୃତ)—୧। ମହାତ୍ମା ବ୍ୟକ୍ତି—1. A great man. ୨। ପ୍ରଭୁ—2. Lord; master.
Hajarat ହଜରତ हजरत

ବିଣ—୧। ମହନୀୟ; ମହାତ୍ମା—1. The Great. ୨। ମହାଶୟ; ଶ୍ରୀଳ; ମାନନୀୟ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ; ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ—2. Respectable; honourable. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦେବତା ଓ ଋଷି ଆଦିଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଶ୍ରୀ, ଶ୍ରୀଳ, ଶ୍ରୀମାନ୍, ଶ୍ରୀଯୁତ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଆଦି ଶବ୍ଦ ବସେ, ଆରବୀ ଓ ପାରସୀ ଭାଷାରେ ସେହିପରି ମହମ୍ମଦ ଓ ଯୀଶୁ ଆଦିଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ 'ହଜରତ୍' ଶବ୍ଦ ବସେ]

ହଜରତ୍ ମହମ(ମ୍ମ)ଦ୍—ଦେ. ବି (ଅ. ହଜରତ ମହମ୍ମଦ)—ମୁସଲ୍-
Hajarat mahama (mma) d ମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
ହଜରତ୍‌ମହମ୍ମଦ ମାନଙ୍କୁ ମହମ୍ମଦ—God-sent Divine
ହଜରତମୁହମ୍ମଦ Mahomet, the Prophet of the Muslims; Mahomet the Great.
(ମହମ୍ମଦ୍ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)

ହଜା—ଦେ. ବି—୧ । ହଜିବା (ଦେଖ)—1. Hajiba (See)
Hajā ୨ । ହଜାଇବା (ଦେଖ)—2. Hajāibā (See)
ହାରାନ; ହାରିଯେ ଯାଓୟା ବିଣ—ହଜି ଯାଇଥିବା—Lost;
ଖୋନା missing. [ଉ—ହଜା ଦରବ ଖୋଜାଠେଇଁ—ଢ଼ଗ]

ହଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—(ସ୍ତ୍ରୀ ଧାତୁ)—୧। ହଜିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ
Hajā(je)ibā 1. Causative form of Hajiba. ୨ ।
ହାରାନ ହଜିବାର ବା ନଷ୍ଟ ହେବାର ଉପାୟ କରିବା; ନଷ୍ଟ
ଖୋଦେନା କରିବା—2. To destroy. [ଉ—ହଜାଇ ଦିଅଇ ବିବେକ ଯାଇ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଚିତ୍ର] ୩ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ହରାଇବା—3. To lose any thing. [ଉ—ରୁଚିକରୁଚିର କୁଚକଳସକୁ ଗୃହି ହଜାଇବେ ଯଉ ମଉଳ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ] ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅପଣା ସଙ୍ଗରୁ ହରାଇବା—4. To lose the company or association of a person.
[ଉ—ମୋ ଜୀବନ କାହିଁ ହଜାଇଲି, ଖୋଜି ଅଣିବିଅ ଥିଲ ବୋଲି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ହଜାମ୍—ବୈଦେ. (ଅ) ବି.—(ଅ. ହଜାମ୍)—ଭଣ୍ଡାର—
Hajām Barber.
ନାପିତ ହଜାମ

ହଜାମତ୍—ବୈଦେ. (ଅ) ବି.—(ଅ. ହଜାମତ୍)—ଖୌରକର୍ମ—
Hajāmat Shaving.
ହଜାମତ ହଜାମତ

ହଜାମତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖୌର କରିବା—
Hajāmat karibā To shave a person.
ହଜାମତ୍‌କରା, କ୍ଷୌରିକରା ହଜାମତକରନା

ହଜାମତ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭଣ୍ଡାର ଦ୍ୱାରା ଖିଅର ହେବା—
Hajāmat hebā To have one's self shaven by a
କାମାନ ହଜାମତହୋୟା barber.
ହଜାମତ୍‌ହୋନା

ହଜାମନ୍ତ—ଯାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବି.—ହଜାମତ୍ (ଦେଖ)—
Hajāmant a Hajāmat (See)

ହଜାର(ର)—ବୈଦେ. (ଫା)ବି—(ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)—୧। ସହସ୍ର (ସଂଖ୍ୟା)
Hajār(ra) 1.Thousand (number). ୨। ଅସଂଖ୍ୟବସ୍ତୁ—
ହାଜାର 2. Innumerable things. ବିଣ. ୧ । ସହସ୍ର
ହଜାର ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering a thousand. ୨ । ବହୁ—2. Many. ୩ । ଅସଂଖ୍ୟ—3. Countless.
(ଉ—ହଜାର ହଜାର ଯାର, ପ୍ରଣୟବତୀ ଚାର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) [ଉ—ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ବହୁବଚନ ବା ଅସଂଖ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ 'ଶହ', 'ହଜାର', 'ଲକ୍ଷ', 'କୋଟି', 'ବୃନ୍ଦ', 'ଖର୍ବ' ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]
ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ବହୁବାର; ଅସଂଖ୍ୟ ଥର—Many times; times out of number. (ଯଥା—ତାକୁ ହଜାର କହିଲେ ବି ସେ କେବେଁ ମୋର ହେବ ନାହିଁ ।)

ହଜାର୍ ମାରି(ରୁ)—ପ୍ର.ଦେ. (ଗଡ଼ଅଳ) ବିଣ—ଯେ ଅନେକ ଜୀବ
Hajār mārī(ru) ହତ୍ୟା କରେ—Killing many animals.

ହଜାରକ—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ଏକ ହଜାର ମାତ୍ର—
Hajāraka One thousand only.
ଏକ ହାଜାର ଏକ ହଜାର

ହଜାର କଡ଼ା(ରୁ)—ଦେ. ଅ (ତୁଳନା କର—ଶତକଡ଼ା)—ହଜାର
Hajāra kardā(rā) ମଧ୍ୟରେ; ହଜାରରେ—Per thous-
ହାଜାର କଡ଼ା ହଜାର କରା and; in a thousand.

ହଜାରକିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଏକ ଗଦାରେ ବା ଏକକ ହଜାରେ
Hajārakia ଲେଖାଏଁ ସଜିବସ୍ତୁ ବା ରାଶୀକୃତ ହୋଇଥିବା
ଏକ ଏକ ହାଜାର (ବସ୍ତୁ)—Gathered or collected into
ହଜାରକା groups or heaps of a thousand each.

ହଜାରକେ—ଦେ. ଅ—୧ । ହଜାର ସଂଖ୍ୟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ—
Hajārake 1. When a thousand is completed.
ହାଜାରେ ୨ । ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଜମା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ—
ହଜାରମେଁ 2. After being able to amass a thousand (rupees).
[ଉ—ଶହକେ ସୁଧାର, ହଜାରକେ ଘାନ—ଢ଼ଗ ।]
୩ । ଏକ ହଜାର ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ—
3. Among or in a thousand. [ଯଥା—ମୋ ସୁନା ପୁଅ ଭଳି ହଜାରକେ ଗୋଟିଏ ମିଳିବେ ନାହିଁ—ଶିଶୁଭଞ୍ଜନପଦ]

ହଜାର ମଣି—ଦେ. ବି—ଭୂଇଁ ଅଁଳା ତୁଲ୍ୟ ବର୍ଷାୟୁଷ୍ଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାକ-
Hajāra maṇi ବିଶେଷ—An annual herb; Phyllanthus Urinaria.
[ଉ—ଏହାର ପତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଫୁଲ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଆଦ୍ରକ ; ଡେଙ୍ଗ ନାହିଁ ; ଫଳ ପ୍ରାୟ ୧୨ ମାସ ଫଳେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଛମାନ ଲିଲୁଆ । ଏ ଗୁଳ୍ମ ବଡ଼ ଗଛମାନଙ୍କ ଖାଇରେ ଜନ୍ମେ । ଭୂଇଁ ଅଁଳାର ଫଳ ତିକ୍ତକଣ, କିନ୍ତୁ ଏ ଫଳ ବିରସ । (ଯୋଗେଶ୍ୱର)]

ହଜାର(ରୁ) ହଜାର—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ଅସଂଖ୍ୟ—
Hajāra(ruñ) hajāra Countless.
ହାଜାର ହାଜାର ହଜାରୋଁ

ହଜାରି—ଦେ. ବି—୧ । ହରଗଉରା (ଦେଖ)—1. Haragaurā
Hajāri (See) ୨ । ବୃକ୍ଷର ଫୁଲର ଅଦ୍ଭୁତ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ
ହାଜାରି, ଦୋପାଟୀ ପ୍ରକାର ଫୁଲ (ଏହି ଗଛର ପତ୍ର ବିଷଲ୍ୟକରଣୀ
ହଜାରୀ ଗଛର ପତ୍ର ପରି)—2. A sort of flower

resembling the safflower. ୩ । ସହସ୍ରସୈନିକଙ୍କ ନାୟକ—3. Commander of one thousand soldiers. ୪ । ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—4. Name of a family title. ୫ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପାଣମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—5. A family title of low caste Pāṇas. ବିଣ—ହଜାରଥ (ଦେଖ)

Hajāriā (See)

ହଜାରିଆ—ଦେ. ବି—୧ । ଧନୀ ଲୋକ—1. Rich man. ୨ । ସହସ୍ର ମୁଦ୍ରାର ଅଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Owner of one thousand coins. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ବହୁ ଧନ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି—3. A person who has got huge hoarded wealth with him. ବିଣ—୧ । ହଜାର ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to one thousand. ୨ । ହଜାର ସଂଖ୍ୟକ ମୁଦ୍ରାର ଅଧିକାରୀ—2. Owning a thousand coins. ୩ । ବଡ଼ ଲୋକ; ଧନାଢ଼ୟ—3. Rich (person). ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ବହୁ ଧନ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି—4. (a person) Who has hoarded immense wealth. ୫ । ହଜାରକିଆ (ଦେଖ)—5. Hajārakiā (See)

ହଜାରିକିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହଜାରକିଆ (ଦେଖ)

Hajārikiā Hajārakiā (See)

ଏକ ହାଜାରେ **एक हाजारका**

ହଜାରିବାଗ୍—ଦେ. ବି—ଛୋଟ ନାଗପୁର ବିଭାଗର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାର ଓ ତହିଁର ସଦର ମହକୁମାର ନାମ—Hazaribag (a district, subdivision and town in Chotanagpur Division) [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଅଟେ । ଏ ଜିଲ୍ଲାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ପ୍ରାୟ ୨୦୦୦ ବର୍ଗ ମାଇଲ ଓ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୩ ଲକ୍ଷ । ଏ ଜିଲ୍ଲାର ୩ ଗୋଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ :—ହଜାରିବାଗ, ଗିରିଡି, ଗୁଟ୍ରା । ଏହା ନନ୍ ରେଗୁଲେସନ୍ ଜିଲ୍ଲା ଅଟେ ଓ ଏଥିରେ ଜଣେ ଡେପୁଟି କମିସନର ଅଛନ୍ତି ।]

ହଜାରୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳ) ବି—ଗଛରେ ପାଣି ଦେବାପାଇଁ ଛିଦ୍ରମୟ ଝୁଲା—A perforated jug for watering plants. ବିଣ—ଛିଟକୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)— Adulterous (woman).

ହଜାରୁ (ରୁଁ) ହଜାର—ଦେ. ବିଣ—ଅସଂଖ୍ୟ—

Hajāru (ruñ) hajāra Countless.

ହାଜାରହାଜାର **हाजारों**

ହଜାରେ—ଦେ. ବି—ଏକ ସହସ୍ର, ସଂଖ୍ୟା—

Hajāre One thousand.

ଏକହାଜାର ବିଣ—୧। ଏକ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering one thousand. ୨ । ବହୁତ; ବହୁସଂଖ୍ୟକ—2. Many. ୩ । ଅସଂଖ୍ୟ—3. Countless.

एक हाजारे

[ଉ—ଏ ରସିକକୁ ବଜାରେ; ପ୍ରୀତି ମିଳଇ ହଜାରେ; ସୀତା ପ୍ରୀତି ଯୋଗୁ ରାମ କଲେ ସେତୁ ବନ୍ଧନ—ସଙ୍ଗୀତ] କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ବହୁପ୍ରକାରେ; ନାନା ପ୍ରକାରେ—1. In many ways. ୨ । ଅସଂଖ୍ୟ ଥର—2. Countless times;times out of number. [ଯଥା—ତାକୁ ହଜାରେ କହିଲେ ସେ ମୋ କଥା ମାନିବ ନାହିଁ ।]

ହଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହୃ ଧାତୁ)—୧ । ଗମିବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ପଡ଼ିଯିବା—1. To be lost; to be missing. ୨ । ଲୁପ୍ତ ହେବା; ନଷ୍ଟ ହେବା—2. To be lost. [ଉ—ହଜି ନଯିବ (ହଜିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ବ ଜ୍ଞାନ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ] ୩ । ନମିଳିବା—3. Not to be found. [ଉ—ହଜିଲା ଦରବ ଖୋଜାଇ ଦେବ—ଭଗ] ୪ । ଦୃଷ୍ଟି ନ ହେବା; ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା—4. To disappear. ୫ । ଚୁରି ହେବା—5. To be stolen.

ହଜୁର୍—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ହୁଜୁର୍=ମହିମା, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ)—

Hajur ୧। ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ବା ଉପସ୍ଥ—1. Presence of one's master or lord. [ଯଥା—ଏ ପଭୁ ସାଅନ୍ତାଣୀଙ୍କ ହଜୁରରେ ପହଞ୍ଚିବ] ୨ । ପ୍ରଭୁ; ହାକିମ—2. Lord; master. ଅ—(ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନ)—ଉପସ୍ଥ । ପ୍ରଭୋ ।—Lord ! Your Highness ! Your Honour !

ହଜୁର୍ ! ଖୋଦାବନ୍ଦ୍ ! ଖାମିଦ୍(ନ୍) ! ବୈଦେ.ଅ. (ଫା)—(ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଶବ୍ଦ ଶେଷରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମ୍ବୋଧନ)— ଅପଶବ୍ଦ ମୋର ପ୍ରଭୁ ଓ ସ୍ୱାମୀ ଅଟନ୍ତି—Interjection used in addressing one's lord or master.

Hajur ! Khodāband ! Khāmid(nd)

हजूर खोदावन्द् खाविंद्

हुजूर खोदावन्द, खाविंद

ହଜୁର୍ ସିରସ୍ତାଦାର୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି.—କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କିରାଣି—The head assistant of the District Collector.

Hajur sirastādār

हजूर सिरिस्तादार

हुजूर सिरिस्तादार

ହଜୁର୍ କ୍ଲର୍କ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ହଜୁର ଗୁମାସ୍ତା; ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ସର୍ବଦା ଥିବା କିରାଣି—The personal clerk to a Rājā.

Hajur klark

ହଜୁର୍ ସବାରି—ବୈଦେ.ବି—(ରାଜା ଆଦି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ) ହଜୁର୍ ସ୍ୱୟଂ; ଅପଶବ୍ଦ—(An euphemism) your Honour ! (ହଜୁରଙ୍କ ସବାରି—ଦେ ରୂପ) [ଯଥା—ହଜୁର୍ ସବାରି ଏଠାକୁ କେବେ ଆସିଲେ ?=(ଅର୍ଥାତ୍) ହଜୁର୍ ଏଠାକୁ କେବେ ଆସିଲେ ?]

Hajur sabāri

हजूर सवारी

हुजूरकी सवारी

ହଜୁର୍ । ଧର୍ମାବତାର । — ଦେ. ଅ — (ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—
Hajur ! dharmābatāra ଅପଣ ଧର୍ମର ଅବତାର !—
ହ(ହ)ଜୁର ଧର୍ମାବତାର (Interjection used in addressing
ହୁଜୁର ଧର୍ମାବତାର one's lord) Oh Lord ! Oh Incarnation of Justice.

ହଜୁରି — ଦେ. ବ — ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title given
Hajuri by kings. ବିଣ—୧ । ହଜୁର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
ହଜୁରି ହୁଜୁରୀ 1. Relating to Hajur. ୨ । ସ୍ୱୟଂ ରାଜାଙ୍କ
ପାଖରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା (ଭୃତ୍ୟ ବା କିରାଣୀ)—
2. Personal (clerk and servant).

ହଜୁରି — ଦେ. ବ — ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ
Hajuri (ଯାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ବଂଶଗତ ହୋଇଅଛି) (ଦ୍ର — ଏମାନଙ୍କ
ହଜୁରି ହୁଜୁରୀ ମୌଳିକ ବଂଶୋପାଧି ଦେଖିଅ)—A title of
some Paṇḍā family at Puri which has
now become a family title.

ହଜୁରିକିଆ — ଦେ.ବିଣ. (ପାନବରଣ୍ଣ ଉପମା)—ଅତି ଛୋଟ ବା ରାଶି (ପାନ)
Hajurikiā —Very small in size (betel leaves).

ହଜୁରି ଗୁମାସ୍ତା—ପ୍ରାଦେ. (ଜଞ୍ଜାମ) ବ—ହଜୁର୍ କ୍ଲର୍କ୍ (ଦେଖ)
Hajuri gumāstā Hajur klark (See).

ହଜୁରେ ହାଜର୍ — ଦେ. ବିଣ—ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଗରେ ସ୍ୱୟଂ ଉପସ୍ଥିତ—
Hajure hājar Personally present before one's
ହଜୁରେ ହାଜିର ହୁଜୁରମେଁ ହାଜର lord or King.

ହଜେଇବା—ଦେ. କ୍ରି — ହଜାଇବା (ଦେଖ)
Hajeibā Hajāibā (See).

ହଜ୍ଜତ୍—ଦେ. ବ—(ଅରବୀ)—୧ । ହୁଜ୍ଜତ୍; କଳକଳିଆ;ଝଗଡ଼ା—
Hajjat 1. Noisy quarrel; brawl. ୨ । ଗୋଳମାଳ—
ହଜ୍ଜତ ହୁଜ୍ଜତ 2.Noise. ୩ । ତର୍କ ବିତର୍କ — 3. Argument; discussion.

ହଜ୍ଜତି—ଦେ. ବିଣ. ସଂ.—୧ । କଳହପ୍ରିୟ; କଳହୁଡ଼ା—
Hajjati 1. Quarrelsome. ୨ । ଗୋଳମାଳପ୍ରିୟ—
ହଜ୍ଜତି, କଳହପ୍ରିୟ ହୁଜ୍ଜତୀ 2. Noisy; boisterous.
(ହଜ୍ଜତିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ହଜ୍ଜତି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଞ୍ଚଁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଁ ଚଁ କରିବା (ଦେଖ)—
Hañchañ karibā Hañ chañ karibā (See).

ହଞ୍ଜା(ଞ୍ଜେ)—ସଂ. ଅ. (ଜାଟ୍ୟାଣ୍ଡ)—(ଚେଟୀ ସମ୍ବୋଧନ; ଦାସୀ ପ୍ରତି
Hañjā(nje) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ସମ୍ବୋଧନ); ହଇଲେ ! ହାଁଲେ !—
Interjection used by a mistress while
addressing her maid servant. [ଦ୍ର — ଏ ଶବ୍ଦର
ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆରେ ନାହିଁ ।]

ହଞ୍ଜାନ୍ତ୍—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ଉତ୍ସାନ୍ତ) ୧ । ଉତ୍ସାନ୍ତ, (ଦେଖ)
Hañjānt ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବହୁତବଡ଼ା 1. Hayānta(See).
୨ । ଉତ୍ସାନ୍ତ—2. Fierce; ferocious. ୩ । ଅତି
ବହୁତ୍—3. Very big; gigantic. ୪ । ଅତି ଉଚ୍ଚ
4. Very high; lofty.

ହଞ୍ଜି—ସଂ. ବ (ଭୁଲ.ଲ୍ଟ. ହଙ୍ଗର୍=କ୍ଷୁଧା)—କ୍ଷୁଧା; କ୍ଷୁଧା (ଜଟାଧର)—
Hañji Hunger.

ହଞ୍ଜିକା—ସଂ. ବ—୧ । ଭାଙ୍ଗି (ଭାବପ୍ରକାଶ); ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝାଟିଆ—
Hañjika 2. A plant; Cler dendron
Siphonanthus.

ହଟ୍—ଦେ.ଅ.—୧। ଘୋଡ଼ା ଅବକ୍ଷ ପଛକୁ ହଟିବା ପାଇଁ ସମ୍ବୋଧନ—
Hat 1. Interjection used by the driver to
ହଟ୍ direct a horse or elephant to move back.
ହଟ ୨। ହଠାତ୍ (ଦେଖ)—2. Haṭhāt (See) ଦେ.କ୍ରି—
[ଓଡ଼ିଆ ହଟିବା କ୍ରିୟାର ଅବଜ୍ଞାର୍ଥ ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ
୧ ବଚନ (ତୁ କରି। ସହିତ) ରେ ବ୍ୟବହୃତ କ୍ରିୟା]—
1. (Verb, imp rative mood u ed in directing one's inferior to move back) 1,
(Thou) Move back ! ୨ । ବିରତ ହୁଅ !—
2. Desist ! ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ଜିଦ୍; ଜିଦର
Z d; obstinacy.

ହଟ୍ କ(କି)ରି(କିନା କିନ, ଦସ)—ଦେ. ଅ—୧ । ହଠାତ୍—
Haṭ ka(ki)ri(kinā, kini,d s) 1. At once;immedi-
(ଭୂଦେବ (ବା, ହଟ୍ ଦଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ately. ୨ । ଅତିଶୀଘ୍ର—
ହଠାତ୍,ହୁଟକରେ ଫଟସ 2Very soon.

ହଟ୍କା ହଟ୍କି — ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ — ହକ୍ଟା ହକ୍ଟି (ଦେଖ)
Haṭ-kā haṭ-ki Hak-ṭā hak-ṭi (See)

ହଟ୍କି(କେ)ଶ(ଶ୍ୱ) ର — ଦେ. ବ — ହଟକିଶର (ଦେଖ) —
Haṭ-ki(ke)śa(śwa)ra Haṭakiśara (See)

ହଟ୍ବା — ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହଟିବା (ଦେଖ) —
Haṭ-bā Haṭibā (See)

ହଟ୍ଲି - ପ୍ରାଦେ. (ଜଲାହାଣ୍ଡି) ବ—ଛୋଟ ହାଟ—A small fair.
Haṭ-li ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପ୍ରତ୍ୟହ ବସୁଥିବା ହାଟ—
Market held daily.

ହଟ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଦୀପ୍ତ ହେବା; ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବା—1. To
Hat (root) shine; to be bright; (Apte) ୨ । ପ୍ରକାଶ
ପାଇବା—2. To be manifest.

ହଟ୍ କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଅଟକିବା—
Hat-kibā To stick at a place.

ହଟ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଠ)—୧ । ଗୁଡ଼ୁଖି; ଛଳ —1. Cunning;
Haṭa fraud. [ଉ—ବିଳମ୍ବ ମୋ ଜିଉ ହଟ, ବିଧାନ ଯେ
ଛେଦ ଜିଉଅଛୁ ଲୁଚିବା ଜିଯଟ—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]
ହଟ ୨ । କୌତୁକ; ତାମସା; ହୁଡ଼ର—2. Diversion;
amusement; sport; sportiven ss. [ଉ—
ଏତେ ହଟକୁ ଯାଇ ଜୋଡ଼େ ଜୋଲ ଗାଇ ଜମ୍ପାଇଲ
ଜରେ—ପ୍ରେମ ସୁଧାଳିଧି; ବ ରସ ଲୋଭେ ଲଭିବରନେତ୍ରା
ଜାଳଦୀ ଜଟକୁ ଧାଇଁଥାଏ ହଟକୁ ଗୋ—ଜଗନ୍ନାଥ.
ସଙ୍ଗୀତ] ୩ । ଜାଦୁଗିରି ଥଟ୍ଟା—3. Jest; practical
joke; fun. ୪ । ଭୂତୁକ; ଗାରଡ଼ି—4. Magic;

jugglery- ୫ । କୌଶଳ—5. Ingenuity. ୬ । ଜିଦ୍ର; କଟାଳ; ଅଳ; ଜିଦ—6. Importunity; obstinacy. [ଉ—ଲକ୍ଷ ପରିମିତ ଅଳ, ପକାଇ ସେହି ବଧାଳ ଦେବାଯାଏ କଲେ ପୁଣି ହଟ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଚତୁରାଳର ଚମ୍ପୂ] ୭ । ପ୍ରତିଯୋଗିତା—7. Rivalry; emulation—[ଉ—ନାଥ ଭୁଲେ ହଟ, ବାଦେ କରି ହଟ, ଚକ୍ରକ ଝୁଲକ ମାନ୍ତୁଥାଏ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.] ୮ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—8. A name given to males, ପ୍ରାଦେ. (ପାଟଣା) ବି—ଅଭିମାନ—Sullenness; oversensitiveness.

ହଟ କରିବା (କାଢ଼ିବା, ଦେଖାଇବା, ଲଗାଇବା) -ଦେ. କ୍ରି—୧ । Haṭa karibā (kārdhibā, dekhāibā, lagāibā) ଦ୍ରୁତର କରିବା; ତାମାସା କରିବା; କୌତୁକ କରିବା—1. To be sportive. [ଉଥା - ଲଗାଇଛ ହଟ ଯେଉଁ ରସରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବିଶୋଷଚମ୍ପୂ ଲ. ଗୀତ] ୨ । ଥଟ୍ଟାକରିବା—2. To cut jokes; to jest. ୩ । ଜିଦ୍ର କରିବା; କଟାଳ କରିବା; ଅଳ କରିବା—3. To importune. ୪ । କୁହୁକ ଦେଖାଇବା—4. To exhibit magic or jugglery. ୫ । ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବା—5. To emulate. ୬ । ହଟହଟ୍ଟା କରିବା—6. To harass. [ଉଥା,—କେତେ ସହିବ ଗର୍ଭକଷ୍ଟ । ବଧାଳା କଲ୍ପ ମୋତେ ହଟ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]. ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି. ରୁଷିବା—To sulk.

ହଟକାରିଆ—ଦେ. ବିଣ. ସୁଂ. (ସଂ. ହଠକାରୀ)—ହଟିଆ (ଦେଖ) Haṭa kāriā ଜିଦ୍ବାଜ, ମଜାଦାର ହଟୀ Haṭiā (See)

ହଟକି(କେ)ଶ(ଶ୍ୱ)ର—ଦେ. ବି (ନାମ) (ସଂ. ହାଟକେଶ୍ୱର, ତୁଳନା Haṭaki(ke)śa(śwa)ra କର ଇଂ. Hotspring. ହଟକେଶ୍ୱର हटकेश्वर ହଟ୍‌ଶ୍ୱ୍ରିଙ୍ଗ=ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସବଡ଼ିଭିଜନ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସହରଠାରୁ ଆଠ ମାଇଲ୍ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଅତ୍ରୀ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଓ ତଳ୍ପ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ—Name of a hot-spring and an image of Śiba situated near Atri village, 8 miles from Khurda town in the Sub division of Khurda in the Puri district. [ଦ୍—ଏହି ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣର ଜଳ ସର୍ବଦା ବୁଦ୍‌ବୁଦଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଫୁଟୁଥାଏ; ଏଥିରୁ ଗନ୍ଧକର ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଥାଏ । ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସମୟରେ ଏକ ମାସ କାଳ ଏଠାରେ ବହୁ ସହସ୍ରଲୋକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମେଳା ହୁଏ । ଏହି ମେଳାରେ ଓଡ଼ିଶାର ନାନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଅନେକ ଲୋକ ଓ ଦୋକାନୀ ଆସି ଜମା ହୁଅନ୍ତି । ବହୁ କୁଷ୍ଠରୋଗୀ ଏହି ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣରେ ସ୍ନାନ କରି ଏହି ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ଠାରେ ଅର୍ଘ୍ୟ ପଡ଼ନ୍ତି ।]

ହଟ କି(କେ)ଶ(ଶ୍ୱ)ର ମେଳା—ଦେ. ବି—ମାଘ ମାସରେ ହଟକେଶ୍ୱର Haṭa ki(ke)śa(śwa)ra melā ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ନିକଟରେ ହଟକେଶ୍ୱରର ମେଳା ହେଉଥିବା ମେଳା—A religious fair or हटकेशवरका मेला gathering held near the hotspring of Haṭakeśwara in the month of Māgha

ହଟ କୂଟ—ହଟନଟ (ଦେଖ)—Haṭanaṭa (See) [ଉ—Haṭa kūṭa ବଧାଳା ଛନ୍ଦ ହଟକୂଟ—ପ୍ରାଚୀ. ନିର୍ଗୁଣ ନଟଖଟ୍ नटखट ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ହଟକେଶ୍ୱର—ଦେ. ବି—୧ । ନାଗର—1. A gallant. [ଉ—Haṭakeśwara ହଟକେଶ୍ୱରକୁ ବିଦେହର, ଏଣେ ଘାଉଲ ଭଙ୍ଗେ ବିଦେହ । ଗୋଲୋକଚନ୍ଦ୍ର. ଇନ୍ଦୁରେଖା] ୨ । ହଟକିଶର (ଦେଖ)—2. Haṭakiśara (See)

ହଟ ଗୋଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ ଗୋଳ)—ହଟ୍ଟ ଗୋଳ (ଦେଖ) Haṭa gola Haṭṭa gola (See) ହଟ୍ଟ ଗୋଳ हल्लागुल्ला

ହଟ ଚ(ଶ୍ଚ)ମଟ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଠ)—୧ । କୁହୁକ—1. Magic; Haṭa cha(ścha)maṭa jugglery. [ଉ—ସେ ଭାଇ ହାତେର ଚାଳାକି ହଟ ଚମଟ ବିଦ୍ୟା ଜାଣୁଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ. ଜାଦୁ ଚିଲିକ ରାମାୟଣ ।]

[ଉ—ଠୋକାଙ୍କୁ ଦେଇ ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ
ଠୋକାଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ଦେଉ,
ବୁଢ଼ାଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ରାଇ ଦାମୋଦର
ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଶୀତ,
ଦ୍ୱାଖିଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ଜାଉଳି ଦେଉ
ଦାଖିଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ନାଟ
ଦେଲାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ହଟ ଚମଟ
ରଜାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଭୋଟ—ଭଗ]

୨ । କୌଶଳ—2. Ingenuity; cleverness. ୩ । ଲୋକଙ୍କ ଦେଖିବା ପାଇଁ କରାଯିବା ଦୃଶ୍ୟ—3. Show. [ଉ—ଶୁଣି ଭଣିଲେ ହସି ନଟନଟ, ଆଜ ସଙ୍ଗ ମୋର ହଟ ଚମଟ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।] ୪ । କୌତୁକ—4. Fun.

ହଟ ଚ(ଶ୍ଚ)ମଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ସୁଂ—୧ । ହଟିଆ (ଦେଖ) Haṭa cha(ścha)maṭiā Haṭiā (See) ବାଜିକର ୨ । କୁହୁକିଆ—2. Exhibiting jugglery or magic. जादूगर

[ହଟଚ (ଶ୍ଚ) ମଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]—ଦେ. ବି.ସୁ—ବାଜିଗର—Magician.

ହଟ ଛମଟ—ଦେ. ବି—ହଟ ଚମଟ (ଦେଖ) Haṭa chhamaṭa Haṭa chamaṭa (See)

[ଉ—କଟକାର ମୁଁ ନୂତନ ସୁଗର, ହଟ ଛମଟ ଜାଣିବ ଦେମନ୍ତ—ପ୍ରଭାତ. ପ୍ରାଚୀ ଶଶିସେଣା ।]

ହଟ ତିରଣ୍ଟ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଣ—୧ । ଅବାଧ୍ୟ—1. Disobedient; insubordinate. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ—2. Wicked. Haṭa tiraṇṭa

ହଟ ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌତୁକ ଦେଖିବା—1. To see
Haṭa dekhibā the fun. ୨ । ବିପଦ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିପଦକୁ
ମଜା ଦେଖା କୌତୁକଦୃଷ୍ଟି ଜନକରେ ଦୃଷ୍ଟି କରିବା—
मजा देखना 2. To see the fun at the cost of another.

ହଟ ନ(ନା)ଟ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଠ ଓ ନାଟ୍ୟ)—ହଟ; କୌତୁକ;
Haṭa na(nā)ṭa ହୁଜୁକ; ଠଟ୍ଟା; ତାମସା—Fun; sport.
ତାମାସା [ଉ—ଜଟ ନାଗରବର କାଟରେ ହଟ ନାଟ ଭୁ କରନ୍ତି
तमासा ରେ—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ହଟ ନାଗର—ଦେ. ବି—ହଟିଆ ନାଗର (ଦେଖ)
Haṭa nāgara Haṭiā nāgara (See)
नाटेर गुरु मजाकी

ହଟ ପଟ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବ୍ୟସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ—1. Bothered; troub-
Haṭa paṭa bled. [ଉ—ଯଥ ଗୁଲ୍ଲିବା ତା ଅକଟ,
ଗୋଳ ମେଳେ, ହାଏରାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ହଟପଟ—ପ୍ରାଚୀ. ନିର୍ଗୁଣ
लटपट ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।] ୨ । ଲଟପଟ; ଗୋଳମାଳରେ ଜଡ଼ିତ—
2. Involved in intricacies.
(ହଟପଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଟର ପ(ବ)ଟର—ଦେ. ବିଣ—ହଟ ପଟ (ଦେଖ)
Haṭara pa(ba)ṭara Haṭa paṭa (See)

ହଟପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ଅ—ଶୈବାଳ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାକର)—
Haṭa parṇṇī Moss

ହଟ ପାଟକୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଗାଳି)—ହଟ ହଟେଇ—(a term of
Haṭa pāṭakī abuse) (a woman) Putting others
to shame or ridicule.

ହଟଲି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ)—୧ । ଛୋଟ ହାଟ—
Haṭali 1. A petty market. ୨ । (ଇଂ. ହୋଟେଲ)
ହୋଟେଲ୍ (ଦେଖ)—2. Hotel (See)
୩ । ପ୍ରତିଦିନ କରୁଥିବା ହାଟ—3. Daily market.

ହଟ ହଟା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ=ହାଟ; ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ବନ୍ଦାର ବିଷୟ
Haṭa baṭā ହାଟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ଲୋକ ଯାହା ହୁଏ)—
ହାଏରାନୀ ୧ । ହଇରାଣି; ହରକତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
हैरानी 1. Trouble; botheration. [ଉ—ଏ ହଟ-
ହଟାରେ କେ ମରନ୍ତି, କର ସଙ୍ଗୀତ ବିଶ୍ୱାସ ଦାଗିତ ଗୋ ।
ବିଶ୍ୱସୂର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ଲୋକାପବାଦ—
2. Defamation. ୩ । ଲୋକହସା—3. Scandal.
୪ । ଲୋକହସା ଅବସ୍ଥା; ଉପହାସାସ୍ପଦ ଅବସ୍ଥା—
4. State of becoming the butt end of ridicule and public gaze. [ଉ—ଏ ବି ହଟହଟା
ଉଅଇଲା ଅହା, ହଟିଆ କେଳଉ-ପଲ—ଯଯାତି ।] ୫ ।
ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଉପହାସ—5. General ridicule.
୬ । ଲଜ୍ଜା—6. Shame; shameful condition.

ହାଏରାନ ଦେ. ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଟହଟା
हैरान ବା ଲୋକହସାରେ ପଡ଼ିଥାଏ—1. (a person)
(ହଟହଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) Who has become the butt end
of general ridicule or censure. ୨ । କଷ୍ଟ ବା
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପଡ଼ିତ—2. In trouble; bothered.
[ଉ—କରିଛନ୍ତି ଅହା । ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କେତେ
ମତେ ହଟହଟା—ଯଯାତି ।] ୩ । ଅପବାଦଜନକ—
3. Scandalous. [ଉ—ମୋର ପ୍ରୀତିସମ, ହଟହଟା
କଥା, ନ ଥିବ ଏ କ୍ରିଭୁବନେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ଶର୍ମ୍ମିଷ୍ଠା ।]

ହଟହଟା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପହାସାସ୍ପଦ କରିବା—
Haṭahaṭā karibā To put a person to shame
ହାୟରାନ କରା हैरान करना or ridicule.
[ହଟହଟାରେ ପକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଟହଟାରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାଧାରଣରେ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହେବା—
Haṭahaṭāre paṛibā To become the butt end
ହାୟରାନୀତେ ପଡ଼ା हैरानीमें गीरना of ridicule or
(ହଟହଟା ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) censure.

ହଟ ହଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ହଇରାଣିଆ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟକୁ
Haṭahaṭiā ଲଜ୍ଜାରେ ପକାଏ—1. Putting a person
ଯେ ଲୋକ ହାୟରାନେ ଫେଲେ to shame. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
हैरान करनेवाला ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହୁଏ—
(ହଟହଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A person who brings public
ridicule on himself. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରନିନ୍ଦା
କରେ—3. Scandal monger. ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
ଅନ୍ୟ ଲୋକକୁ ଉପହାସାସ୍ପଦ କରେ—4. Bringing
public ridicule or censure on the head of another.

ହଟ ହମୀର ଦେଓ—ଦେ. ବି—ହମିର ଦେଓ (ଦେଖ)
Haṭa hamīra deo Hamira deo (See)

ହଟା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ=ହାଟ)—୧ । ହଟହଟା; ଲୋକହସା—
Haṭā 1. Scandal; public ridicule.
ନିନ୍ଦା, ଅପବାଦ ବାଦ—2. Defamation; slander.
हट [ଉ—ସେ ହଟା ହେଉ କାହିଁ ଟିକିଏ ଲୋକରେ—ଭୁଷ୍ଣୁଦ୍ଦ
ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୩ । (ସଂ. ହଠ) କଟାଳ; ଅଳ; ହଠ;
ଜିଦ; ଜଗଡ଼—3. Importunity. ୪ । ଲୋକନିନ୍ଦା—
4. Dispraise. ୫ । ହାଟ—5. Market. ୬ ।
ହଟିବା; ଛେଡ଼ି ଦୁଞ୍ଚିବା—6. Moving back; retreating. ୭ । କୌଣସି ବିଷୟର ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପ୍ରକଟିତ
ହେବା—7. Wide publication of any matter.

ହଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ହଟିବାର ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ)—୧ । ପଛକୁ
Haṭā(ṭe)ibā ଘୁଞ୍ଚାଇବା—1. To cause to move
ହଟାଇ ଦେଓୟା back. ୨ । ପଛକୁ ତଡ଼ିବା—2. To push or
हटाना drive backwards. ୩ । ସ୍ଥାନ୍ତର କରିବା—

3. To defeat. [ଉ—ହଟାଇ ହଟାଇ, ନ ହଟଣ ସେ ଯେ, ମୋହିଲ ବବେକ ବେକ—ଜଳକିଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।] ୪ । (ରୋଗକୁ) ଚିକିତ୍ସା ଦ୍ୱାରା ନିବୃତ୍ତ କରାଇବା—4. To cure or control a disease by proper treatment.

ହଟା କରିବା—କ୍ରି. କ—୧ । ଦୁର୍ନାମ ରଟାଇବା; ଅପବାଦ ଦେବା; Haṭā karibā ଲୋକାପବାଦ ଦେବା—1. To scandalise: ଚାଉର୍ କରା to defame; to slander. ୨ । ପ୍ରକାଶ ଶିକାୟତ କରନା କରିବା, ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା— ଜିଦ୍ କରା 2. To publish a thing. ୩ । ଅତି କରିବା; ହଠ କରନା ଜଞ୍ଜାଳ କରିବା—3. To importune. ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଲୋକହସା କରାଇବା—4. To bring shame or ridicule on a person's head.

ହଟାଣ—କ୍ରି. ବି—୧ । ହଟାଇବା—1. Pushing back. ୨ Haṭāṇa ପରାସ୍ତ କରଣ—2. Defeating. ହଟାନ ହଟାବ

ହଟାତ୍(ତେ)—ପ୍ରା. ଅ (ସଂ. ହଠାତ୍)—ହଠାତ୍ (ଦେଖ) Haṭāt(e) ହଠାତ୍ ହଠାତ୍ Haṭhāt (See)

ହଟାତ କିନା(ନି)—ପ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ—ହଠାତ୍ (ଦେଖ) Haṭāt kinā(ni) ହୁଟ୍ କରେ ଫଟସେ Haṭhāt (See) [ହଠାତ୍ ଦ(ଧ)ସ୍, ହଟାତ୍ କ(କ)ରି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଟାତ୍ ବାବୁ—ପ୍ରା. ବି—ହଠାତ୍ ବାବୁ (ଦେଖ) Haṭāt bābu Haṭhāt bābu (See) ହଠାତ୍ ବାବୁ ଏକାଏକ ବାବୁ

ହଟା ପସରା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଣ୍ଡଅଳ) ବି—ଅପବାଦ— Haṭā pasarā Scandal; bad name.

ହଟା ପଟକା—ଦେ. ବିଣ. ସୁ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅପଣା ଘରର ଛିଦ୍ରମାନ Haṭā paṭakā ବାହାରେ ଗାଇ ହୁଏ—One who babbles ଯେ ଗୃହଚ୍ଛିଦ୍ର ପ୍ରକାଶକରେ ଘରଭେଦୀ ଗୃହଚ୍ଛିଦ୍ର କହନେବାଲା tic secrets to the outside public.

ହଟା ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାଧାରଣରେ କୌଣସିବ୍ୟକ୍ତିର Haṭā basā (se) ibā ଦୁର୍ନାମ କରିବା—To defame a ହୁର୍ନାମରଟାନ person publicly. ଶିକାୟତକରନା

(ତା ନାମରେ) ହଟା ବସିବା—ଦେ. ବି—ଦୁର୍ନାମ ରଟନା ହେବା— Haṭā basibā Publication of a scandal against ଚାଉରହଓୟା a person. ଶିକାୟତହୋନା

ହଟାରି—ଦେ. ବି—ଯେ ବଜାର ବା ହାଟରେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ନେଇ ବିକ୍ରି Haṭāri କରେ—Hawker; vendor of articles in a ଯେ ହାଟ କରେ, ହେଟୋ market or town. ହାଟୁଆ [ଉ—ଅଜ ଜଳକୋଟରେ ଗ୍ରାମ ଗଡ଼ । କଟେଇଅ, ବଜାରି, ହଟାରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି— ଫଗୀର ମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠ ଗୁଣ]

ହଟାହଟି—ଦେ. ବି—ପରସ୍ପରକୁ ହଟାଇବା—Mutual pushing Haṭāhaṭi back. [ଉ—ଶିଶୋଷ୍ଠ କର ବଟ'ବଟ ଅସମ୍ଭବ ହଟାହଟୀ ଭାବେ ହଟାହଟି, ଫିଟାଇ ଜଳମ, ଘେଟ୍ଟୀ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ହଟାହଟୀ ସଙ୍ଗୀତ ।]

ହଟି—ଦେ. ବି—ହଟ (ଦେଖ)—Haṭa (See) Haṭi [ଉ—ଚାଷ ଯେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ, ଭଲାଟ ଏତେ ହଟି, ବୁଝିଲେ ସଖି ଜମା ଗ୍ରହିଣ ଦିଅଲ୍ଲାଟ—ପିତାମ୍ବର. ନୃସିଂହ ସ୍ମରଣ] ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ହଟୁଣ୍ (ଦେଖ)—Haṭuṇ (See) [ଉ—ଘନ୍ତ୍ରନାଥ ନନ୍ଦନା ଅନାଜୁଣିକ ମନା କରୁ ଯେ ଥାଉ ହଟି ଗ୍ରହିଁଲୁ ଯେ—ଶିଶୋଷ୍ଠ ଚମ୍ପୂ. ଘ ଗୀତ]

ହଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ସୁ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅତି ଜିଦରେ କରେ ବା Haṭiā ଅଳକରେ; ଜଞ୍ଜାଳିଆ—1. Importune. ଜିଦଖୋର ହଠୀ ୨ । ଭଗିଆ; ହସନିଆ—2. Sportive; (ଦଟ୍ଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) funny; jestive. [ଉ—ମୁଁ ସାଧ ମୋହଲେ ମଜାଦାର ମଜାଦାର ଭିଅରଣରେ, ମାର ମଦନ ହଟିଆରଣରେ— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ] ୩ । କୌତୁକପ୍ରିୟ—3. Fond of fun or amusement. ୪ । ଏକଗୁଆ— ଏକଗୁୟେଁ ଏକବୋଲିୟା 4. Head strong. ଦେ. ବି— (ଅନାଦରାର୍ଥକ) ହଟ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ— Nickname for Haṭa.

ହଟିଆ ନାଗର—ଦେ.ବି.—ରସିଆ ବା କୌତୁକପ୍ରିୟ ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି— Haṭiā nāgāra A gallant who is fond of fun. ନାଟେରଗୁରୁ ମଜାକୀଆଦମୀ

ହଟି କରି କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ରୁଷ୍ଟକର କଥା କହିବା—To Haṭi kari kahibā speak harshly. ମୁଖଖାରାପକଶା ମୁହ ଖରାବ କରନା [ଉ—ସାରଦା ଝା'ଙ୍କୁ ହଟି କରି ପଦେ ଚହେ ନାହିଁ—ଭୁଲୁଲା ଭୁମାଣ୍ଡ, ନଅଭୁଣ୍ଡୀ]

ହଟି ଚାହିଁବା—ଦେ. କ୍ରି.—ପଛ ଅଡ଼କୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଚାହିଁବା— Haṭi chāhiñbā To look back. [ଉ—ଘନ୍ତ୍ରନାଥ ଫିରେଚାଓୟା ଘୁମକର ଦେଖନା ନନ୍ଦନା ଅନାଜୁଣି ବ ମନା କରୁ ଯେ ଥାଉଁ ହଟି ଗ୍ରହିଁଲୁରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଶିଶୋଷ୍ଠଚମ୍ପୂ ଘ ଗୀତ ।]

ହଟି ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ ପଛକୁ ଦୂରେ ବସିବା—1. To sit Haṭi basibā ପେଛିୟେ ବସା after moving back. ହଠକର ବୈଠନା ୨ । ଯିଗିର କରିବା; ଏକଦିନ ଧରିବା— 2. To importune; to insist on something being done. [ଉ—ହଟି ବସିଥିଲୁ, ପରଣ ଦେବାକେ, ଖାପ ଜାମ ଯମ ସର ହେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]

ହଟିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଅକର୍ମକ) (ସଂ. ହଠଧାତୁ=ଦ୍ରୁତଗତି, ଶାଠ୍ୟ)— Haṭibā ୧ । ପଛକୁ ଦୂରିବା—1. To move back; to ହଟେ ଯାଓୟା ହଟନା draw back. [ଉ—ନ ପିଙ୍ଗ ସୁଣି

ହଟ୍ଟ,ସୁନ୍ଦର ନ୍ତ୍ରହଟ୍ଟ,—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଷ୍ଟ ଚମ୍ପୂ ନ ଗୀତ) ୨ । ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବା—2. To shrink back. ୩ । ହଠ କରିବା; ଅଳ କରିବା—3. To importune. [ଭ—ଜାନ ଯମ ଜୀବନ ନେବାକୁ ଅସି ହଟ୍ଟନ୍ତି—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି] ୪ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ବା ଦେବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବା—4. To shrink from giving a thing or from spending. [ଭ—ଗୋକୁଟକ ସିନା ହଟି ମୋ ସାର ଯାଉଛି ଭୁଟି—ରବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଶୋଷ୍ଟଚମ୍ପୂ. ଢ଼ ଗୀତ] ୫ । ପରାସ୍ତ ହେବା—5. To be defeated. ୬ । ରଣଭଙ୍ଗ ଦେବା—6. To be routed; to flee from the field of battle; to retreat. [ଭ ବିକଟ ଯବନ ଥାଟ ହଟିଲା ସଂତ୍ରାସେ —ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା] [ଭ—ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପରସ୍ତ ହୋଇ ସମ୍ମୁଖରୁ ପୁଦ୍ଧ କରି ଗୋଡ଼ରୁ ପଛକୁ ପଛକୁ ପଳାଇ ପଛ ଅଡ଼ରୁ ଗତି କରିବାକୁ ହଟିବା ବୋଲିପାଏ ।] ୭ । (ରୋଗ) ନିବୃତ୍ତ ହେବା—7. (desease) To abate. ୮ । (ବଳ) କମିବା; ରହିତ ହେବା; ଅପଗତ ହେବା—8. (One's strength) To become less. ୯ । (ସକର୍ମକ)—ଏଡ଼ି ଦେବା; ଲଙ୍ଘନ କରିବା; ପାଳନ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବା—9. To infringe. [ଭ—ଘୁଣି ସାହସେ ନିୟମକୁ ହଟ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗତ)

ହଟି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯିବା—1. To move back. ୨ । ପରାସ୍ତ ହେବା—2. To be defeated. ୩ । ରଣଭଙ୍ଗ ଦେବା—3. To retreat. ୪ । ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବା—4. To forsake. [ଭ—ନେଇ ଫୁଟି ଯାଉ, ହୃଦ ଫାଟିଯାଉ ପ୍ରାଣ ହଟିଯାଉ ବେଗକରି—ଅଭିମନ୍ୟୁ; ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି]

Hatī jibā
ହଟେଯାଓୟା हटजाना

ହଟିଯିବାର ପାତ୍ର—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ବାଧା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପିତ କର୍ମରୁ ପଶ୍ଚାତ୍ ପଦ ବା ନିରୁତ୍ସାହ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି; (ହଟିବା ପାତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଦମ୍ୟପ୍ରକୃତିକ—A person who shrinks from his purpose on account of any obstacle; not indomitable. [ଯଥା—ଏ କର୍ମରେ ନାନା ବାଧାବିଘ୍ନ ଥାଇ ପୁଣି ସେ ହଟି ଯିବାର ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି ।]

Hatī jibāra pātra
हटनेकापात्र

ହଟି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚି ରହିବା—1. To keep back. [ଭ—ଠେକି ଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ରହି, ପେଛନେପଡ଼ା ଟିକିକେ ଛାଡ଼ି ନହେ ହଟି ରହି—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି] ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରତ ହେବା—2. To desist from any act.

Hatī rahibā
हटकररहना

ହଟୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ. (ତୁଳନାତ୍ମକ—ହଟୀ. ହଟୀ)—୧ । ଯେ ହଟ କରେ; ହଟିଆ—1. Importunate, pertinacious. ୨ । ଜିଦ୍‌ବାଜ—2. Obstinate.

Hatī
हटी

ହଟୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହଟିଆ (ଦେଶ)—Hatiā (See)

Hatuā
हटुआ

ହଟୋଇ—ପ୍ରାଦେ. (କୌଦ) ବି—ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତିବିଶେଷ—(ହଟୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) A caste of traders. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଚାଷୀ ବା କୃଷକ ଜାତି ବିଶେଷ—A class or caste of cultivators.

Hatoi

ହଟୁକି—ପ୍ରାଦେ. (କଳାହାଣ୍ଡି) ବି—ହାଲୁଟି—Hiccough.

Hatuki

ହଟୁଣି (ଣୁ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ହଠାତ୍)—୧ । ଦୈବାତ୍; ଅକସ୍ମାତ୍ ହଠାତ୍ at once; suddenly. ୨ । ହଠାତ୍—2. All ଏକାଏକ 3. Repeatedly. ୪ । ନିଷେଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ବାରବାର (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)—4. (To do a thing) ପୁନ:ପୁନ: In spite of or in the face of warning or prohibition. ୫ । ଉପେକ୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ—5. Disregarding. ମନାକରନେପରଭୀ

Hatuṇ (ṇu)

ହଟେଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଟିଆର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hatiā.

Hateī

ହଟେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଟାଇବା (ଦେଶ)—Hatāibā (See)

Hateibā

ହଟୋଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଟୁଆର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hatuā.

Hatoī

ହଟ୍ଟ—ସଂ. ବି (ହଟ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଟ)—ହାଟ; ପଣ୍ୟ-କ୍ରୟବିକ୍ରୟର ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ—Hata; market; fair.

Hatta

ହଟ୍ଟ ଗୋଳ—ଦେ. ବି (ହଟ୍ଟ ବା ହାଟରେ ଯେଉଁପରି ଗୋଳମାଳ ହୁଏ ସେହିପରି ଗୋଳମାଳ)—ଗଣ୍ଡଗୋଳ—Noise; bustle; ado.

Hatta gola

ହଟ୍ଟ ଚୌ(ଚୋ)ରକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଯେଉଁ ଚୋର ହାଟ ବାଟ ଆଦି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଚୋରି କରେ—A pick pocket; a thief plying his trade in the open market. (ଅନ୍ୟ ସଂ. ପ୍ରତିଶବ୍ଦ—ପ୍ରସହ୍ୟ ଚୌର, ମଷୀକର, ମାତଙ୍ଗ, ଚଣ୍ଡାଳ, କର୍ତ୍ତୀକାର)

Hatta chau (cho)raka

ହଟ୍ଟ ବିଳାସିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ହଟ୍ଟ+ବିଳାସ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ଈ)—୧ । ବାରାଙ୍ଗନା; ବେଶ୍ୟା—1. Prostitute. ୨ । କସ୍ତୀ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—(ଅମର)—2. A scented article; fasciolaria; Unguis Odoratus. ୩ । ହରିଦ୍ରା (ଭାବପ୍ରକାଶ)—3. Turmeric.

Hatta bilāsinī

ହଟ୍ଟ ମଣ୍ଡପ (ମନ୍ଦିର)—ସଂ. ବି—ହାଟଘର; ହାଟଚାଳିଆ; ଯେଉଁ ଘରେ ହାଟୁଆମାନେ ପଣ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରନ୍ତି—Market hut; a stall in a fair; an open shed for holding a stall in a market.

Hatta maṇḍapa (mandira)

ହଟ୍ଟାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବ—ହାଟର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—
Haṭṭādhyaksha The headman of a market.

ହଟ୍ଟୀ—ସଂ. ବ (ହଟ୍ଟ+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ ଈ)—ଛୋଟ ହାଟ—
Haṭṭī A small market or fair (Apte).

ହଠ୍—ଦେ. ଅ—ହଟ୍ (ଦେଖ)—
Haṭh Hat (See)
(ହଟ୍ ହଠ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଠ୍(ଧାତୁ)—ସଂ. ୧ । ବଳାତ୍କାର କରିବା—1. To use force.
Haṭh (root) ୨ । (ଗରୁ ଆଦି ପଶୁକୁ) ଖୁଣ୍ଟରେ ବାନ୍ଧିବା—2. To tie (a beast) to a post. ୩ । ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିବା—3. To retreat; to move back. ୪ । ଲମ୍ବିବା; ଡେଇଁ ପଡିବା—4. To leap; to jump (Apte). ୫ । ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା—5. To oppress (Apte).

ହଠ—ସଂ.ବ. (ହଠ୍ଧାତୁ=ବଳାତ୍କାର କରିବା+ଭାବ.ଅ)—୧ । ପ୍ରଣ୍ଣୀ; ଭୂମିକା—A kind of aquatic plant. ୨ । ବୋଳିଝାଞ୍ଜି—2.Serratophylum Submersum. ୩ । ବଳାତ୍କାର; ବଳପ୍ରୟୋଗ—3. Violence; use of criminal force. [ଉ—ହଠେ ଗୁରୁ ଅଭିଳାଷ, ଦେବାର ମୁଁ ପୁଣ୍ଡରୀକ ।—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକର ଚମ୍ପୂ 'ହ' ଗୀତ] ୪ । ବଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ—4. Show of force. ୫ ।ଲୁଟ—5. Looting; rapine. ୬ । ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ଦେବା; ପଛକୁ ହଟିବା; ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗତି—6. Retreating ୭ । ପରାଜୟ—7. Defeat. ୮ । ଅବିବେଚନା; ଅବିମୃଶ୍ୟକାରିତା—8. Rashness; hastiness. ୯ । ଏକ ଜିଦ—9 Headstrongness, ୧୦ । କଟାଳ; ଅଳ—10. Importunity ୧୧ । ଅତ୍ୟାଚାର—11 Oppression (Apte).
ସଂ. ଅ—ହଠାତ୍ (ଦେଖ)—Haṭhāt (See).

ହଠକାରିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଠକାରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Haṭhakārī.
Haṭhakāriṇī

ହଠ କାରିତା—ସଂ. ବ. (ହଠକାରିନ୍+ଭାବତା)—୧ । ଅବିବେଚନା; ଅବିମୃଶ୍ୟକାରିତା—1. Rashness. ୨ । ବଳାତ୍କାର—2. Use of force; violence. ୩ । ଗୁଆଁରିଆଁ—3. Headstrongness. ୪ । ଅନ୍ୟାୟ କରିବା—4. Doing of wrong. ୫ । ଅଭଦ୍ରତା; ଅଶିଷ୍ଟତା—5. Uncivility. ୬ । ଅତ୍ୟାଚାର—6. Oppression. ୭ । ଲୁଟତରାଜ—7. Rapine; plunder.

ହଠକାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହଠ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଣିନ୍—ହଠ କାରିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧କ)—୧ । ଅବିମୃଶ୍ୟକାରୀ; (ହଠକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅବିବେଚକ—1. Rash. ୨ । ଗୁଆଁରିଆଁ—2. Headstrong. ୩ । ଅଶିଷ୍ଟ; 3ଅଭଦ୍ର—3. Uncivil. ୪ । ବଳ ପ୍ରକାଶକାରୀ—4. Using force or violence. ୫ । ଅନ୍ୟାୟକାରୀ—5. Doing wrong; wrong-doing. ୬ । ଅତ୍ୟାଚାରୀ—6. Oppressive.
Haṭhakārī

ହଠଧର୍ମୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ବିଶ୍ୱାସଘାତକ; ଅଧର୍ମୀ—Faithless; perfidious.
Haṭha dharmī
ଅଧର୍ମୀ ଅଧର୍ମୀ (ହଠଧର୍ମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଠଧର୍ମ ପଣିଆଁ (ପଣ)—ଦେ. ବ—ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା; ଅଧର୍ମ—Faithlessness; perfidy.
Haṭha dharma paṇiāṅ (paṇa)
ଅଧର୍ମ ଅଧର୍ମ

ହଠପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—ଶୈବାଳ (ତୃଣାଣ୍ଡ ଶେଷ)—Moss.
Haṭha parṇṇī

ହଠବାଦୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଘରେ କେବଳ ବସି ରହି ଅକସ୍ମାତ୍ କିଛି ପଦାର୍ଥ ବା ଧନ ପାଏ [ଉ—ଯେଉଁ ଲୋକଟି ଆକାଶବୃତ୍ତି ଘରେ ବସିଥାଏ ବ୍ୟର୍ଥ, ଅକସ୍ମାତେ ଯେବେହେଁ ମିଳିଲା ଆକାଶ ବୃତ୍ତି ପଦାର୍ଥ, ସେହି ଲୋକକୁ ହଠବାଦୀ ବୋଲି କହି, ଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖିଅଛି ସନ୍ଦେହ ଏଥି ନାହିଁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ।]
Haṭha bādī

ହଠବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ—ବଳପୂର୍ବକ ଧ୍ୟାନାଦି କରିବା ବିଦ୍ୟା—The science of forced meditation (Apte).
Haṭha bidyā

ହଠ ଯୋଗ—ସଂ. ବ—(ହଠ=ହଠଦ୍ୱାରା ବା ବଳାତ୍କାରଦ୍ୱାରା ଯୋଗ) ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଯୋଗ ବିଶେଷ—A sort of spiritual exercise. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଆସନରେ ବସି ଆସନ ସିଦ୍ଧ କରି ପୂରକ, କୁମ୍ଭକ, ରେଚକ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣାୟାମ ପୂର୍ବକ ପବନ ସାଧନ କରାଯାଏ ଓ ଧୌତି ଆଦି ଷଟ୍‌କର୍ମଦ୍ୱାରା ଅନ୍ତଃଶରୀରର ବା ନାଡ଼ୀର ଶୁଦ୍ଧି କରାଯାଏ । ତତ୍ପରେ ଆକାଶରେ ଓ ନାସିକାଗ୍ରରେ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିର କରି ଶ୍ୱେତ, ରକ୍ତ, ପୀତ, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣକୁ ଧ୍ୟାନ କରାଯାଏ । ଏହିପରି ଧ୍ୟାନ କରୁ କରୁ ହଠାତ୍ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟରୂପ ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏହା କରିବାଦ୍ୱାରା ହଠସିଦ୍ଧି (ହଠାତ୍ ସିଦ୍ଧି) ଲାଭ ହୁଏ ବୋଲି ଏ ସାଧନର ଏହି ନାମ—ଯୋଗସ୍ୱରୋଦୟ ।
ହଠ ଯୋଗ ପରମାତ୍ମସାଧକ ଯୋଗ ବିଶେଷ । ଯୋଗ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ହଠ ଯୋଗ ଓ ରାଜ ଯୋଗ । ହଠଯୋଗୀ ଯୋଗାନୁଷ୍ଠାନ ପୂର୍ବକ ପରମାତ୍ମତତ୍ତ୍ୱର ସାକ୍ଷାତ୍କାର କରନ୍ତି । ପାତଞ୍ଜଳାଦି ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ରାଜଯୋଗର ସାଧନ-ପ୍ରଣାଳୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ହଠପାଦିକାରେ ହଠ-ଯୋଗର ପ୍ରଣାଳୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ହଠଯୋଗ ସାଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରାଣବାୟୁର ଜୟହିଁ ହଠଯୋଗରେ ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]
Haṭha joga

ହଠ ସାଧକ—ସଂ. ବ ଓ ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଠଯୋଗ ସାଧନ କରେ—A person practising Haṭha joga.
(ହଠସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଠା—ଦେ. ବ—ହଟା (ଦେଖ)—
Haṭhā Haṭā (See)

ହଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଟାଇବା (ଦେଖ)—
Haṭhā(ṭhe)ibā Haṭāibā (See)

ହଠାତ୍—ସଂ ଅ ଓ କ୍ରି ବିଶ—୧ । ଦୈବାତ୍; ଅକସ୍ମାତ୍—1. Haṭhāṭ Accidentally. ୨ । ସହସା; ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୂପେ; ଅତର୍କିତ ଭାବରେ—2. All on a sudden.

ହଠାତ୍‌କାର—ସଂ. ବ—ହଠକାରତା (ଦେଖ)—
Haṭhāt-kāra Haṭha kāritā (See)

ହଠାତ୍ କିନା ତ, ତ, କରି ଦସ୍, ଧସ୍)—ଦେ. ଅ—ହଠାତ୍, ସହସା—
Hathat kinā(ni, ki, kari, das, dhas) All on a
ହଟକରେ ଏକାଏକ sudden.

ହଠାତ୍ ବଡ଼ଲୋକ—ଦେ.ବ—ଯେଉଁବ୍ୟକ୍ତି ସହସା ଧନଶାଳୀ ଧନୀହୁଏ—
Haṭhāt bardaloka A person suddenly turned
ହଠାତ୍ ବଡଲୋକ ହଠାତ୍ ବଡ଼ା ଆଦ୍‌ମୀ rich.

ହଠାତ୍ ବାବୁ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁବ୍ୟକ୍ତି ହଠାତ୍ ଗୁଡ଼ିଏ ଧନ ପାଇ ବାବୁ
Haṭhāt bābu ଅଭିଭାବକଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ବାବୁ ବନିଯାଏ—
ହଠାତ୍‌ବାବୁ A person suddenly turned a beau.
ହଠାତ୍‌ବାବୁ

ହଠାତେ—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଶ (ସଂ. ହଠାତ୍)—ହଠାତ୍ (ଦେଖ)—
Haṭhāte Haṭhāt (See)

ହଠାଳୁ—ସ. ବ—ଜଳମୂଳିକା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକ); ବାରପର୍ଣ୍ଣୀ; ବୋରହାଣ୍ଡୀ—
Haṭhāḷu An aquatic plant; Pistia Stratiotes.

ହଠିଆ—ଦେ. ବିଶ ପୁଂ—ହଟିଆ (ଦେଖ)—
Haṭhiā Haṭiā (See)

ହଠୀ—ସ. ବ—ବାରପର୍ଣ୍ଣୀ; ବୋରହାଣ୍ଡୀ—An aquatic plant;
Haṭhī Pistia Stratiotes.

ହଠୁଣ୍ (ଣୁ)—ଦେ. ଅ—ହଟୁଣ୍ (ଦେଖ)—
Haṭhuṇ (ṇu) Haṭuṇ (See)

ହଠେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ (ସଂ. ହଠାତ୍; ହଠେନ)—ବଳପୂର୍ବକ;
Haṭhe ବଳାତ୍‌କାର କରି—By force
ଜବରଦସ୍ତୀ ଜବରଦ୍‌ଦ୍ଦୀ
[ଭ—ହଠେ ଲୁଣ୍ଠକର ଶ୍ରୀ ବୋଠ ଭଣ୍ଡାର—ରାଧାନାଥ. ଚଳିକା]

ହଡ଼୍‌କମ୍ପ—ଦେ. ବ. ଓ ବିଶ—ହଡ଼କମ୍ପ (ଦେଖ)—
Hard-kampa Harda kampa (See)

ହଡ଼୍‌କମ୍ପା—ଦେ. ବିଶ ପୁଂ—ହଡ଼କମ୍ପା (ଦେଖ)—
Hard-kampā Hardakampā (See)
(ହଡ଼୍‌କମ୍ପ; ହଡ଼୍‌କମ୍ପିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ହଡ଼୍‌କମ୍ପୀ, ହଡ଼୍‌କମ୍ପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ଼୍‌କା—ଦେ. ବ—ହଡ଼କା (ଦେଖ)—
Hard-kā Hardakā (See)

ହଡ଼୍‌ବଡ଼୍—ଦେ. ବ. ଓ ବିଶ—ହଡ଼ବଡ଼ (ଦେଖ)—
Hard-bard Hardabarda (See)

ହଡ଼୍ ବଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଡ଼ ବଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)—
Hard-bardā(rde)ibā Harda bardāibā (See)

ହଡ଼୍‌ବଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଶ ପୁଂ—ହଡ଼ବଡ଼ିଆ (ଦେଖ)—
Hard-bardiā Harda badiā (See)
(ହଡ଼୍‌ବଡ଼ୀ, ହଡ଼୍‌ବଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ଼୍‌ସନ୍—ଦେ ଦେ ବ. (ନାମ)—ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ନଗର,
Had-san ନଦୀ, ଉପସାଗର ଓ ପ୍ରଣାଳୀର ନାମ—Names of a
ହଡ଼ସନ୍ town, river, strait and bay of North
ହଡ଼ସନ America.

ହଡ଼କମ୍ପ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହୃତ୍‌କମ୍ପ) – ୧। ହଠାତ୍ ଭୟଯୋଗୁ ହୃତ୍‌କମ୍ପ-
Hardakampa 1. Palpitation of the heart, throb-
ହଡ଼କମ୍ପ bing of the heart (due to sudden fear).
ହଡ଼କମ୍ପ ୨ । ଭୟ ଯୋଗୁ ଦେହ ଥରିବା—2. Shaking or shivering or trembling (through fear).
ସଂ. ବିଶ – ଭୀତ ତ୍ରସ୍ତ—Terrified.

ହଡ଼କମ୍ପା—ଦେ. ବିଶ ପୁଂ—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭୀତ ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ
Hardakampā ଥରେ; ହୃତ୍‌କମ୍ପ ଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
(ହଡ଼କମ୍ପିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Trembling through fear.
(ହଡ଼କମ୍ପୀ, ହଡ଼କମ୍ପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଭୀରୁଆ; ଡରୁଆ—
ଭୀତୁ ହଡ଼କମ୍ପୀ 2. Timid.

ହଡ଼କମ୍ପା (ମ୍ପେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭୀତତ୍ରସ୍ତ
Harda kampā (mpe) ibā କରାଇବା—To frighten
or terrify a person.
ହୃତ୍‌କମ୍ପକରାନ ହଡ଼କମ୍ପକରାନା

(ମୋର) ହଡ଼ କମ୍ପିବା—ଦେ. ବ—ଭୀତତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଥରିବା—
Harda kampibā Being terrified.
ହୃତ୍‌କମ୍ପହେଉଥା ହଡ଼କମ୍ପହୋନା

ହଡ଼କା—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଠ)—ହଠାତ୍ ଆକର୍ଷଣ ବା ଧକ୍କା—
Hardakā A sudden push or jerk.
ଧାକ୍‌କା, ହଡ଼କା ଧକ୍କା

ହଡ଼ପ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସମ୍ପୁଟ=ପାନ ଦଣ୍ଡା: ମ. ହଡ଼ପା=ସିନ୍ଦୁକ;
Hardapa ବଂ. ହଡ଼ର୍ଗ=ସାପର ପେଡ଼ା)—୧ । ତାମ୍ବୁଲ
ପାନର ସରଞ୍ଜାମ ପାନକା ସାମଗ୍ରୀ ସାମଗ୍ରୀ;
ପାନ ଖାଇବା ପାଇଁ ପାନ ଖିଲି ତିଆରି କରିବାର ସାମଗ୍ରୀ—
1. Articles necessary for preparing betel-packets for chewing. ୨। ପାନ ଖିଲିର ଉପକରଣ-
ପାନର ଡିବା(ବାଟା) ପାନକା ଡବବା ପାନ ଯେଉଁ ଡବାରେ
ଥାଏ—2. A casket containing ingredients for preparing betel-packets for chewing.
୩। ପାନଦଣ୍ଡା, ପାନଡବା; ଯେଉଁ ସମ୍ପୁଟରେ ଖିଲିପାନ
ରଖାଯାଏ—3. A metal case for keeping betel-packets.

ହଡ଼ପ ନାଏ(ୟ)କ—ଦେ. ବ—ରାଜା ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ ପାନ ଭାଙ୍ଗିଦେବା ସେବକ—A servant
Hardapa nāe(ya)ka whose duty it is to supply prepared betel-packets to a Rājā or a Deity.
राजाके पान बनाने वाला

ହଡ଼ପ ମୁଣା—ଦେ. ବ—ପାନ ବଟୁଆ—Betel-bag. (ଉ—କାହା କରୁ ପାନ କାହା କରୁ ମର୍ଦ୍ଦଳ କା କରୁ ହଡ଼ପମୁଣା—ଭିଗି. ଗମାଯୁଣ।)
Hardapa muṇā
पानेर बटुआ
बटुआ

ହଡ଼ପ ରତ୍ନ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପାନ ଦେବା ସେବକଙ୍କ ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—A title given by a Raja to a servant supplying betel-packets to him.
Hardapa ratna
राजप्रदत्त उपाधिविशेष

ହଡ଼ପ ଲାଗି—ଦେ. ବ.—ରାଜାଙ୍କର ଭଙ୍ଗାପାନ ବା ବଡ଼ଆ (ପାନଖିଲି) ଖାଇବା କର୍ମ—The act of a Rājā chewing prepared betel.
Hardapa lāgi
राजार पान खाओया
राजाका पान खाना

ହଡ଼ପ ସେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରାଜାଙ୍କୁ ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ ପାନ ଯୋଗାଇବା ସେବା—Service consisting in supplying prepared betel to a king or Deity.
Hardapa sebā
राजाके पान जोगान
राजाका पान जोगाड़

ହଡ଼ବଡ଼—ଦେ.ବିଣ (ତୁଳନା କର, ହରବର)—୧। ଘାବରା; ଭୟରେ ଅସ୍ଥିର—Restless through fear.
Harda barda
ହଡ଼ବଡ଼, ଘାବଡ଼ାନ हड़बड़
୨। ଭୀତ ଓ ତ୍ରସ୍ତ—2. Frightened; trembling through fear.
୩। କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼—3. Dumb-founded.

ହଡ଼ବଡ଼ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ଘାବରା ହେବା; ଭୟଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—1. To be frightened.
Harda barda hebā
ଘାବଡ଼ାନ हड़बड़ होना
୨। ଭୟରେ କମ୍ପିବା—2. To tremble with fear.
୩। ଭୟରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା—3. To become restless through fear.

ହଡ଼ବଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. ସୁଂ—ସ୍ୱଭାବତଃ ଭୀତ; ଯେ ଭୟରେ କମ୍ପେ—Coward by nature; trembling through fear.
Hardabardā
ଭୀତୁ हड़बड़िआ [ହଡ଼ବଡ଼ିଆ(ୟା)—ଅନ୍ୟରୂପ]
(ହଡ଼ବଡ଼ୀ; ହଡ଼ବଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ଼ବଡ଼ି—ଦେ. ବ.—୧। ଗୋଳ; ଧୁମ୍‌ଧାମ୍—1. Ado; confusion.
Harda bardi
୨। କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ତା; ଘାବରା ଅବସ୍ଥା—2. Confusion.

ହଡ଼ର (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା. ବ—ହରଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hardara(etc)
Hararda etc (See).

ହଡ଼ର ଚଢ଼େଇ—ପ୍ରା. ବ—ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)
Hardara chardhei
हरेल हरियल
Hararda chardhei (See).
[ଉ—ହଡ଼ର ଚଢ଼େଇ ବଡ଼ର ସ୍ତ୍ରୀ। କେଉଁ ଚଢ଼େଇର ଇନେ ଇ ଅଛି—ପ୍ରହେଳିକା ବ ନଆଁ ଦିଅ; ଉତ୍ତର—ନଡ଼ିଆ।]

ହଡ଼ର ବଡ଼ର—ଦେ. ବ—ଉଚ୍ଚୈସ୍ୱରରେ ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା କହି ଗୋଳମାଳ କରିବା—Making noise by talking loudly and incoherently.
Hardara bardara
ବଡ଼ର ବଡ଼ର
हल्ला गुल्ला

ହଡ଼ର ହଡ଼ର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚୈସ୍ୱରରେ ଏଣୁତେଣୁ କଥା ଗୋଳମାଳ କରିବା—To make noise by talking loudly and incoherently.
Harda barda hebā
ବଡ଼ର ବଡ଼ର କରା
हल्ला गुल्ला करना

ହଡ଼ହଡ଼—ଦେ. ବ—୧। ହଡ଼ବଡ଼ (ଦେଖ)—1. Hardabarda (See).
Harda barda
हरहर
୨। ବୃଥା ଇତସ୍ତତଃ ହେବା—2. Unnecessarily moving to and fro.

ହଡ଼ହଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. ସୁଂ—ହଡ଼ବଡ଼ା (ଦେଖ)—
Harda hardā
(ହଡ଼ହଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Harda bardā (See).
(ହଡ଼ହଡ଼ୀ, ହଡ଼ହଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ଼ହଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଡ଼ବଡ଼ ହେବା (ଦେଖ)—
Hardahardā(rde)ibā
Hardabarda hebā (See)

ହଡ଼ହଡ଼ି ଘାଟ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହର ଓ ହରି=ଏଠାରେ ହର ଓ ହରିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଥିବାରୁ।
Hardahardi ghāṭa
(ହରହରି ଘାଟ—ଅନ୍ୟ ନାମ)
କଟକ ସହରର ଗୁନଗାରୌକିରେ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ କୋଠି ହତାର ପଶ୍ଚିମରୁ ଲାଗିଥିବା କାଠଯୋଡ଼ ନଦୀର ଗୋଟିଏ ସ୍ନାନ ଘାଟ—Name of a bathing ghāt of the river Kāthjori adjoining the Commissioner's bungalow compound in the Cuttack town.
[ଦ୍ର—ଏ ଘାଟରୁ ବହୁକାଳରୁ ପରିଚିତମାନେ 'ହରହରି ଘାଟ' ଓ ସାଧାରଣ ଲୋକେ 'ହଡ଼ହଡ଼ି ଘାଟ' ଭାବି ଅସୁଅଛନ୍ତି। ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି ଯେ, ଏ ପଥର ଘାଟର ଯାହାରେ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରେ ହର (ଶିବ) ଓ ହରି (ନାରାୟଣ)ଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା। କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା। ସନ ୧୮୧୩ ସାଲରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ଏ ଘାଟର ଚୂଳରେ ଗୋଟିଏ ଦେଉଳ ଛୋଳାଇ ସେ ଦେଉଳରେ ନବଶମ୍ଭୁ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ ଓ ଏ ଘାଟର ପଥର ବନ୍ଧ ଉପରେ ୧୮୧୮ ସାଲରେ ହର ହରଙ୍କର ୨ଟି ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମିତ କରାଇ ସ୍ଥାପିତ କରାଅଛନ୍ତି। ମୂର୍ତ୍ତିଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଲାଗି "ହରହରି ଘାଟ" ଓ ଏହି

ଶ୍ଳୋକଟି ଖୋଳା ହୋଇଅଛି "ଯଦଚ୍ଛେତ୍ ଶାଶ୍ୱତୀଂ ପ୍ରୀତିମ୍, ଦିଶୀ ଚ ବିଜୟେତ; ଦ୍ୟୁତମର୍ଥପ୍ରୟୋଗଂ ଚ ସର୍ବ୍ୱେଷେ ବାଇବର୍ଜିତଂ ।" ତା ପରେ ଶଶିଭୂଷଣଙ୍କ ନାମ ଓ ୧୮୯୮ ସାଲ ଦୋଇ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଘାଟରୁ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀଶଯ୍ୟାର ଦୃଶ୍ୟ ଓ ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କୂଳରେ ଥିବା ବନପର୍ବତମୟ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ରମଣୀୟ ଦେଖାଯାଏ । କବିବର ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କ ନନ୍ଦ-କେଶରୀ କାବ୍ୟରେ ଶୀତଋତୁରେ ଏ ଘାଟରୁ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ସୁନ୍ଦର ସକାଳର ଦୃଶ୍ୟକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି :—

"ଡୁବନ୍ତି ଧାନାଲେ ତପ୍ତ ହେମଛବି
ଧୀରେ ଦେବଦ୍ୱାର ଗିରିଶୃଙ୍ଗେ ରବି,
ଶୀତ କରତାଳେ ଝଲୁଛି ଭୁବନ
ସୁଖସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟେ ହରେ ଜନମନ,
ତାରୁଣୀ ଗଗନ ଶ୍ଳାଘିତ ପ୍ରଭାବେ
ଗନ୍ଧବ୍ୱ ନଗରୀ ଶୋଭିଲା ଝଟାରେ,
ବାରୁଣୀ-ବରଣୀ ବ ମିଶ୍ର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚେଳ
ସଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଗେ ଖେଳୁଛନ୍ତି ଫଗୁ ଖେଳ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିମାନ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରଥ ଦୋଳା
ନଭସ୍ଥଳେ କେତେ ହୋଇଛନ୍ତି ତୋଳା,
ସୁବର୍ଣ୍ଣର ନଦେ ବହେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ରୋତ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳେ ଚଳେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପୋତ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଞ୍ଚରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନ
ତହିଁ ବ ବସିଛି ଦେବ ବେହରଣ ?
ଦୂରେ ବାଲି ରାଶି ମିଶିଛି ଗଗନେ
ବିଭୂଷିତ ସନ୍ଧ୍ୟା-କନକ-କିରଣେ,
ସାଇଙ୍ଗଗଡ଼ରୁ ଅଠଗଡ଼ ଯାଏ
ଶୋଭେ ଶୈଳ ମାଳ ପ୍ରାଚୀର ପରାସ୍ୱେ,
ଠାବେ ଠାବେ ଭୁଜ ମାଳ ଶୃଙ୍ଗମାଳା,
ଶୋଭେ ଯେହେ ଇନ୍ଦ୍ରମାଳ ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା
ସ୍ୱଚ୍ଛତାରେ ଦେଇ ସର୍ବଶୈଳେ ଲଙ୍ଘା
ଶେଷିଛି ଶିଖର ଗିରି ସପ୍ତଶଯ୍ୟା,
ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କରେ ଚନ୍ଦ୍ରରାଜ
ବୌଦ୍ଧ କୀର୍ତ୍ତିରାଜ ମଣ୍ଡିତ ନବାଜ,"
ଉତ୍ତରେ ବିରାଜେ ଶୈଳ ସର୍ପେଶ୍ୱର
ସର୍ପେଶ୍ୱରୀ ଯାଇ ଧୂଅଇ ପୟର,
ବକ୍ରଗାମୀ ସ୍ରୋତେ, ଚିତ୍ରିତ ସୈକତେ
ସନ୍ଧ୍ୟାରାଗ ଖେଳୁଅଛି ନାନା ମତେ,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସ୍ରୋତ ଜଳେ ଶୀତ ରବି-ରୁଚି
ପଡ଼ି ବୀଚିମାଳା ହଲୁଛି ଝଲୁଛି,
ଧୂମାକାରେ ଦୂରେ ପର୍ବତର ଶିଖ
ମାତ୍ର ଆସୁଅଛି ଜଳ ସ୍ଥଳ ଶିଖ,
ଏଥି ଗାଁ ଭାସଇ କାଠଯୋଡ଼ ଘରେ
ଥିବେ ଜାନ୍ତେ; ଥିବେ ଅଜାନ ମିହିରେ,
ପଟିଆ ଦଦରୁ ପକ୍ଷୀ ଦଳେ ଦଳେ
ଉଡ଼ି ଆସୁଛନ୍ତି ନବେ କୋଳାହଳେ,
ଗଛଡ଼େ ମଧୁରେ ମୁରଲୀ ବଜାଇ
ଘଠାରୁ ଗୋଠକୁ ଆଣୁଛନ୍ତି ଗାଈ,
ଗୁଣ୍ଡୁଁ ଗୁଣ୍ଡୁଁ ରବ ହେଲେ ଅସ୍ତମିତ
ପଶ୍ଚିମାଶା ହେଲା ଭାନ୍ଦୁମେ ଛୁଟିତ,
କେତେ ରୂପ ଧରୁଅଛି ଚନ୍ଦ୍ରଜାଳ
ଦେଖାଉଛି ନବ ନବ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ,
ଇନ୍ଦ୍ର, ଶୀତ, ମାଳେ ଚିତ୍ର କରି ନଇ
ଉଅଇଛି ନାନା ବର୍ଣ୍ଣେ ବର୍ଣ୍ଣେ ସ୍ରୋତ,
ତାରାଷ୍ଟ ଏ ଫୁଟି ଗୋଧୂଳି-ଭୁଲ୍ଲେ
ଦେଖୁଅଛି ମୁଖ କାଠଯୋଡ଼ି-ଜଳେ,
ଅଙ୍ଗତ ଜନରୁ ବାହାରି ଅନ୍ଧାର
କ୍ରମେ ସବୁ କରୁଅଛି ଏକାକାର,
ଚତୁଦିଗେ ଘୋଷ ଭିମିର କାଳମା
ଭୁଲିଗଲା ଜଳ ସ୍ଥଳ ବ୍ୟୋମ ସୀମା ।"

ରାଧାନାଥଙ୍କର ଏହି ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଯି ପୁଣି ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ Sunset at Cuttack (କଟକରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ) ନାମ ଦେଇ ଇଂରାଜରେ ଅନୁବାଦିତ ଓ ମୁଦ୍ରିତ କରି ୧୯୧୩ସାଲ ନଭେମ୍ବର ୨୧ ତାରିଖରେ କଟକଠାରେ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ୍ ଲର୍ଡ୍ ହାର୍ଡିଞ୍ଜ୍‌ଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇ ଥିଲେ ।

ଏହି ଘାଟରୁ ଲକ୍ଷିତ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟକୁ ବାମଣ୍ଡାର କଳାକୁଶଳ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ 'ଦେବଦ୍ୱାରରେ ସନ୍ଧ୍ୟା' ରୂପେ ଏହି ଘାଟରେ ବସି ୧୯୧୩ ସାଲରେ ଚିତ୍ରରେ ଅଙ୍କିତ କରିଥିଲେ ଓ ଏହି ଚିତ୍ର କଲିକତାର ବଙ୍ଗୀୟ ପତ୍ରିକା 'ଭାରତବର୍ଷ'ରେ ଓ କଟକର 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ'ପତ୍ରିକାରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୮୯୩ ସାଲଠାରୁ ଅଳ୍ପକୁ ୫୭ବର୍ଷ ହେବ ଶଶିଭୂଷଣ ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏହି ଘାଟ ଉପରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିବଙ୍କ-ଠାରେ ଯଥାବିଧି ଶିବରାତ୍ରି ଉତ୍ସବ ସମ୍ପନ୍ନ କରି ଆସି ଅଛନ୍ତି ।

କଟକକୁ ଇଂରାଜ ଅଧିକାର କରିବା ସମୟରେ ଏ ଘାଟକୁ ଇଂରାଜ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ମନୋନୀତ କରି ଏଥିର ନାମ Belle-vue (ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ 'ବେଲ୍ଲୀ ଭ୍ୟୁ'ର ଅର୍ଥ ମନୋରମ ଦୃଶ୍ୟ) ରଖି ପଥର ପାହାଚ ଗାତରେ ମର୍ମର ପଥରରେ ଏ ନାମ ଖୋଳାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ବସ୍ତୁତଃ ଏ ଘାଟରୁ ଦେଖାଯିବା ଶ୍ୟାମଛବି ଅନନ୍ତ କାଳକଗିରିମାଳା ଓ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀଶଯ୍ୟାର ତଥା ଉତ୍କଳରାଜ୍ୟର ଦେବଦ୍ୱାର ସଙ୍ଗତର ଦୃଶ୍ୟ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀର ଅନ୍ୟ

ଚୌଣସି ଘାଟରୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏ ସ୍ଥାନଘାଟକୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସ୍ଥାନୀୟ ନରନାରୀ ପ୍ରତ୍ୟହ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ନଦୀବୃଦ୍ଧି ହେଲେ ଏକ ସମୟରେ ଶତଶତ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଲଗା ଅଲଗା ହୋଇ ଏହି ଘାଟରେ ପଥର ପାହାଣରେ ଗାଧୋଇ ପାରନ୍ତି । ଏହି ଘାଟ ବାଟେ ଆଜକୁ ୩୪ ବର୍ଷ ହେଲା କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଈର ଗର୍ଭ ଶୁଖି ଯିବା ସମୟରେ ନଦୀଶଯ୍ୟା ଦେଇ ବାଲି, ଖୋରଧା, ପୁଷ୍ପ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଅଦଳକୁ ଚଳାଚଳରେ ଯିବା ପାଇଁ ଅସ୍ଥାୟୀ ବାର୍ଷିକ କଡା ଝାଟମାଟି ରାସ୍ତା ସରକାରଙ୍କ ବାଉଣ୍ଡ ମିସ୍ତ୍ରୀ (P. W. D) ବା ପୂର୍ତ୍ତ ବିଭାଗଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପକା ଯାଉଅଛି ।]

ହଡ ହଡ଼େଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଡ ହଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)
Harda hardeibā Harda hardāibā (See)

ହଡ଼ା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ହଡ୍=ଅସ୍ଥି)—୧ । ବୁଢ଼ା ବଳଦ—1. Old bullock. ୨ । ବୁଢ଼ା ହେବା ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ବୁଢ଼ୋ ବଳଦ ବୁଢ଼ା ବୈଲ ବଳଦର ବା ଘୋଡ଼ାର ହାଡ଼ମାନ ଯଦାକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଥାଏ—2. A horse or bullock whose bones bulge out from the body owing to old age. [ଉ—ହଡ଼ାର ବେଦନା କାହୁ ନ ଜାଣେ । ଠକ ଠକ କରି ଠେଙ୍ଗୁରେ ହାଣେ—ଚଗ] ୩ । ବଳଦ—3. Bullock. ୪ । ହାଡ଼ରୁ ବାହାରିବା ଏକପ୍ରକାର ବଥ—4. Caries; a kind of boil on the bone. ୫ । ହେଡ଼ା, ଗୋମାଂସ—5. Beef. ଦେ. ବିଣ—୧ । ବୁଢ଼ା—1. Old. ୨ । ଅସ୍ଥି ଝାଲି ମାଳା ଯୁକ୍ତ—2. With bones bulging out. ୩ । ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ—3. Lean; emaciated. ପ୍ରାଦେ (ଶଡ଼ଅଲ) ବିଣ—ପାହା (ହଡ଼ରା—ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଦେ ରୂପ) ଦେହରେ କେବଳ ଅସ୍ଥି ଚର୍ମଥାଏ; ହାଡ଼ୁଆ—Bony; (a person who is a bundle of bones.

ହଡ଼ା ଖିଆ(ୟା)—ଦେ. ବିଣ. ସଂ. (ଗାଳ)—ଗୋମାଂସଭୋଜୀ
Hardākhiā(yā) Beef-eating. ବି. (ଗାଳ) ଗୋରୁଖୋର ଗୋମାଂସ ଖାନେବାଲା ୧ । ଶବଭକ; ଚଣ୍ଡାଳ—(ହଡ଼ାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A low caste eating carrion or beef. ୨ । (ସଂ. ହଡ଼ୁକ) ହାଡ଼ିଜାତି—2. The sweeper caste.

ହଡ଼ା ଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—ଭୂମିରେ ଛକ କଟାଯାଇ ଗୋଡ଼ି ଓ ଖପରାରେ ଖେଳାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଖେଳ—A kind of (ହଡ଼ା ଖୋସରା—ଅନ୍ୟରୂପ) indoor game played with bits of potsherds and gravel. [ଉ—ଏ ଖେଳରେ ଭୂମିରେ ୫୫ ଛକ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଏକଯାଗ ମୁକୁଳା ଦ୍ୱିକର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ବର୍ଗଯେଉ କଟାଯାଏ । ଦୁଇ ଜଣ ଖେଳାଳିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଦୁଇଗୋଟି ସାର (ଖପରା ଓ ଗୋଡ଼ି)କୁ ଏ ୫୫ ଛକ ମଧ୍ୟରୁ ୪୫ ଛକରେ ବସାନ୍ତି; ଗୋଟିଏ ଛକ ଖାଲିଥାଏ । ଖେଳାଳିମାନେ ଯେଉଁ ସାରକୁ ଚଳାନ୍ତି । ଚଳାଇ ଚଳାଇ ସାରମାନଙ୍କ ପରସ୍ପରିତ ଏପରି ଘଟିଯାଏ ଯେ, ଅଜ ସାର ଚଳିପାରେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ପକ୍ଷ ସାର ଚଳାଇ ନ ପାରେ, ସେ ହାରେ ।]

ହଡ଼ା ବଳଦ—ଦେ. ବି—ବୃଦ୍ଧ ଓ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ବଳଦ—Old and lean-
Hardā balada bullock. [ଉ—ହଡ଼ା ବଳଦ ବୁଢ଼ା ବୋଗା, ବୁଢ଼ୋବଳଦ ବୁଢ଼ା ବୈଲ ଯେଉଁଇ ବୋଝିବ ସେଉଁଇ ନଫା—ଚଗ]

ହଡ଼ା ବୁଢ଼ା—ଦେ. ବିଣ—(ପ୍ରାୟ ଏକାର୍ଥକ ସଦୃଶ)—ବୃଦ୍ଧ ଓ
Hardā burdhā ଅସ୍ଥିମୟ ଶରୀର ଯୁକ୍ତ—Old and bony. ବୁଢ଼ୋହାଡ଼ା ବୁଢ଼ାଓଡ଼ା

ହଡ଼ା ବେଦନା—ଦେ. ବି—ହଡ଼ା ବଳଦର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଜନିତ କଷ୍ଟ—
Hardā bedanā Pain of an old bullock due ବୁଢ଼ୋର ଦୁଃଖ ବୁଢ଼ିକାକଷ୍ଟ to old age.
[ଉ—ହଡ଼ା ବେଦନା କୁଆ ନ ଜାଣେ ।
ଠକ ଠକ କରି ଠେଙ୍ଗୁରେ ହାଣେ । ଚଗ ।]

ହଡ଼ା ବେପାର—ଦେ. ବି—୧ । (ମଦ୍ୟାର୍ଥ) ଗାଈ ବଳଦ କିଣି କିଂସାଇବା
Hardā bepāra ବିକିବା ବ୍ୟବସାୟ—1. Trade in cow ବୁଢ଼ୋ ଗୋରୁର କାରବାର and bullocks. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ବୁଢ଼ୀ ଗାୟକା ବ୍ୟାପାର ଜଘନ୍ୟ ବା ଜୁଗୁପ୍ସିତ ବ୍ୟବସାୟ—2. Very mean or abominable profession. [ଉ—ଘଟନାହାଙ୍କେ ଏ ହଡ଼ା ବେପାର କେତେଦିନୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଉକାରତରଣ, ଯୋଭୁକ ।]

ହଡ଼ା ବେପାରୀ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବଳଦ କିଣି କିଂସାଇବା
Hardā bepāri ବିକେ—1. One who purchases କିପ୍ଟେ bullocks and sells them to butchers. ବୁଢ଼ୀଗାୟକାବ୍ୟାପାରୀ ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି; ଲାଭର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲେ ଯେ ପଇସାଏ ଖରଚ କରେ ନାହିଁ—2. (figurative) A miserly person; a person who wont spend or advance money unless he is sure of getting profit.

ହଡ଼ାଲି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ହାଡ଼ୁଆ—Bony.
Hardāli

ହଡ଼ାଲିଆ (ୟା)—ଦେ ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ବଳଦ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ
Hardaliā (yā) ହଡ଼ା ହୋଇ ନାହିଁ, ଅଥଚ ହଡ଼ା ହେବା ଆଦବୁଢ଼ୋ ଅବସ୍ଥାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି—1. (A bullock) ବୁଢ଼ାପା Which is approaching old age. ୨ । ମଧ୍ୟବୟସ୍କ (ବଳଦ) —2. Middle-aged (bullock).

ହଡ଼ାହଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଏକାଧିକ ବଳଦ (ବୁଢ଼ା ଓ ଦାମୁଡ଼ି)—
Hardā hardi Many bullocks (old and young). ଗୋରୁବଳଦ ଗାୟବୈଲ

[ଉ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଘୋଟି ଧାନ, ହଡ଼ାହଡ଼ି ବ ପୁଞ୍ଜା—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ]

ହଡ଼ା ହଳ—ଦେ. ବ (ସହଚର)—ଜମିଗୃହ କରିବାପାଇଁ ଯୋଡ଼ା ବଳଦ
Hardā hala ଓ ହଳ—Bullocks and plough
ଗୋରୁଓଲାଙ୍ଗଳ required to till a field.
हलबैल

ହଡ଼ି (ଧାତୁ)—ସଂ.—ହରଣ କରିବା ବା ଚୋରି କରିବା—
Hardi (root) To steal.

ହଡ଼ି (ଡି, ଡ଼ି)—ଦେ. ବ—୧ । ହାଡ—1. Bone. ୨ । ପ୍ରତି
Hardi(di, ddi) ବନ୍ଧକ; ବାଧା—2. Obstacle; obs-
ହାଡ଼ traction. [ଉ—ଅଟକେଇ ଶବ୍ଦ, ଚୁଡ଼ିଇ ହଡ଼ି—ଚକ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ.
हड्डी ବାଧା **अड़चन** ଚଳିତା]

ହଡ଼ି—ସଂ. ବ (ହଡ୍ ଧାତୁ=ବଳାତ୍କାର କରିବା+ଅଧିକରଣ ଇ)—
Hardi ୧ । କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦମାଳା); ହରିକାଠ—
ହାଡ଼ିକାଠ 1.The stocks; a kind of instrument into
हरी the holes of which the hands and legs of a criminal are thrust and then locked up. [ବ—ଏହି ଯନ୍ତ୍ରର ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ଅପରାଧୀର ଗୋଡ଼ଲୁ ଓ ହାତକୁ ଗଳାଇଦେଇ ଏଥିରେ ଚାବି ପକାଇ ଦେଲେ ବା ଖିଲଣୀ ମାରି ଦେଲେ ଅପରାଧୀ ତହିଁରୁ ହାତଗୋଡ଼ ବାହାର କରି ନେଇ ପାରେ ନାହିଁ ।] ୨ । ହାଡ—2. Bone.
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବି—କୁକୁର—A dog.

ହ ! ଡି !—ଦେ. ଅ (ସହଚର)—ଶଗଡ଼ର ବା ହଳର ବଳଦକୁ ଠିଆ
Ha ! di ! କରାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ (ହ ।) ଓ ଚାଲିତ
ହ ହ ! ଡ଼ୀ ଡ଼ୀ ! କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ (ଡ !) –
ହ ! ଆବ ! Interjection !—Two words used respectively in stopping a draft-bullock in motion and making him move.
(ହଃ ! ଡିଃ !, ହହ ! ଡିଡ଼ !—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଡ଼ିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ହାଡ଼ି; ମଇଳା ସଫା କରିବା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି
Hardika ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦମାଳା)—The sweeper caste.
(ହଡ଼ିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ମଳାକର୍ଷୀ, ହଡ଼ୁକ, ଅବପୁଣ୍ଡିକା, ହଡ଼ି, ହୁଡ଼ିକ, ହଡ଼ିପ, ମଳେଚ୍ଛସ୍ତ୍ରୀ ।)

ହଡ଼ିକାଠ—ଦେ. ବ (ସଂ ହଡ଼ି)—୧ । ହଡ଼ି (ସଂ.) (ଦେଖ)—
Hardi kāṭha 1. Hardi (See) ୨ । ପଶୁବଳି ଦେବାରେ
ହଡ଼ିକାଠ ପଶୁର ବେକ କାଟିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯୂପକାଷ୍ଠ, ଅଡ଼-
हरिकाठ କାଠ—2. A stake to cut the neck of the victims of a sacrifice.

ହଡ଼ି(ଡ଼ି) ଭୋଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗୁରୁତର ପ୍ରହାର ଦେଇ ଭୋଗିପି
Hardi(ddi)tordiba ବ୍ୟକ୍ତିର ହାଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଭାଙ୍ଗିବା—1. To
ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗା **हड्डी तोड़ना** break person's bones by excessive beating. ୨ । ଗୁରୁତର ଓ ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ ମାଡ଼ ମାରିବା – 2. To beat mercilessly.

ହଡ୍ଡ ସଂ. ବ (ହଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବ)—ଅସ୍ଥି; ହାଡ଼ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Haḍḍa Bone.

ହଡ୍ଡକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ହାଡ଼ି ଜାତି—
Haḍḍaka The sweeper caste.
(ହଡ୍ଡିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ୍ଡଜ—ସଂ. ବ (ହଡ୍ଡ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମଜ୍ଜା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)
Haḍḍaja ହାଡ଼ରସା—Bone marrow.

ହଡ୍ଡି—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଡ୍ଡ)—ହଡ଼ [ଦେଖ]—
Haḍḍi ହାଡ଼ୁ **हड्डी** · Hardi (See). ସଂ. ବ. ପୁଂ—ହାଡ଼ି
[ହାଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଚଣ୍ଡାଳୀ ଗର୍ଭରେ ଲେଟ ଜାତିର ପୁରୁଷ ଔରସରେ ଜାତ ମଳାପକର୍ଷଣ ଏ ଜାତିର ଜୀବିକା—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣ)—The sweeper caste

ହଡ୍ଡିକ(ପ)—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ହାଡ଼ି—
Haḍḍika(pa) A man of the sweeper caste.
(ହଡ୍ଡିକା, ହଡ୍ଡିପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଣା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହନ୍ ଧାତୁରୁ ହନନ)—୧ । ହାଣିବା କ୍ରିୟା;
Hanā ହନନ—1. Act of cutting. ୨ । ଖଡ୍ଗାଦିଦ୍ୱାରା
କାଟା ଛେଦନ—2. Cutting with sharp weapons.
काटना ୩ । ଦାଢ଼ୁଆ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କାଟି ମାରିପକାଇବା—3. Killing by cutting with an edged weapon.
ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ମୁହଁକୁ ଖଣ୍ଡା ବା କଟୁରି ଭୁଞ୍ଜିଲା ପରି କରିଥାଏ—
ମାରମୁଖୋ 1. A person who keeps his head in the
काटनेवाला position of raising a sword to strike.
୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାଣିଲାପରି ନିଷ୍ଠୁର ବଚନ କହେ—
2. A person who is cruel in his words.

କାଟା, ହାନା ଦେ. ବିଣ—୧ । ଦାଢ଼ୁଆ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କଟାଯାଇଥିବା;
कटाहुआ କର୍ତ୍ତିତ; ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଛେଦିତ—1. Cut by a sharp;
weapon. [ଉ—ପରଣ୍ଡ ହଣା ଡାଳ ପ୍ରାୟେ ହାଙ୍ଗାଗୁଣ୍ଡା, ଛିଡ଼ିଲେ ଚାଳନ ସେକାଳେ ଖଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡା । କୃଷ୍ଣସିଂହ.
କାଟାକାଟି ମହାଭାରତ- କର୍ଣ୍ଣପର୍ବ ।] ୨। ପରସ୍ପର ହଣାହଣି ହେଉଥିବା
कटाकटी —2. Mutually cutting. [ଉ—ଠାରେ ଠାରେ ହଣା ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇବ ବିଶେଷ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ହଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ହାଣିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା
Hanā(ṇe)ibā ହାଣିବାକ୍ରିୟା କରାଇବା—(Causative
କାଟାନ; ହାନାନ form of Hāṇibā) To cause another
कटवाना to cut.

ହଣା କଟା—ଦେ. ବ. (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—ହାଣକାଟ; ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା
Hanākaṭā ହାଣିବା ଓ କାଟିବା—Cutting with sharp
ହାନାକାଟା **मारकाट** weapons.

ହଣା ଖା(ପା)ଇବା (ଯିବା, ହେବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଣ ଖାଇବା;
Hanā khā(pā)ibā (jibā; hebā) ଖଡ୍ଗଆଦିଦ୍ୱାରା ହତ
ମାରଖାଇବା ହେବା—1. To be cut with a sword ୨ ।

কটায়ানা ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଅସ୍ତ୍ରରେ ହତ ହେବା—2. To be killed with a sword or knife.

ହଣା ଘା (ଘାଆ)—ଦେ. ବ—ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଆହତ ହେବା ଯୋଗୁଁ
Hanā ghā (ghā-ā) ଜନ୍ମିବା କ୍ଷତ—Wound caused by
କାଟା ଘା **কটা ঘাষ** cutting with a sharp weapon.

ହଣା ପଡ଼ିବା—ଦେ କ୍ରି—ହାଣ ଖାଇବା; ହଣା ଖାଇବା—
Hanā pardibā To be cut to pieces.
କାଟା ଯାଓୟା **কাটা যাওয়া**

ହଣାମରା—ଦେ. ବ (ସହଭାବ)—୧ । ହାଣମାର; ଶସ୍ତ୍ରାଦଦ୍ୱାରା ହାଣିମାର
Hanāmarā ପକାଇବା—1. Killing by cutting. ୨ ।
ହାନାକାଟା ହାଣିବା ଓ ଅଘାତ କରିବା—2. Cutting and
মারকাট striking. ୩ । ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ କୋଡ଼ି ବାଙ୍କଅଦ ଦ୍ୱାରା ହାଣିବା ଓ ତାକୁ ସମତୁଲ କରିବା—3. Act of reclaiming land by cutting with spade and levelling. ୪ । ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ ଆବାଦ କରିବା—
4. Reclamation of waste land.

ହଣାହଣି—ଦେ. ବ—୧ । ପରସ୍ପର ହାଣିବା—1. Mutual
Hanāhani cutting. [ଉ. ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଭୁମ୍ବେ ଗୃହରେ
କାଟାକାଟି ଥିବାଠାରେ, ପିଲାଏ ହଣାହଣି କୁହନ୍ତି ଭୁଠାରେ ।
কটাকটি କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ।] ଦେ. ବଣ—ପରସ୍ପର
କଟାକଟି ହେବା—Cutting each other. [ଉ—
ସ୍ୱର୍ଗୀବ ସାଉଁଟି ଖଣ୍ଡା ଘେନ, ହଣାହଣି ହେଲେ ସାର
ଚେନ । ବଚନ ରାମାୟଣ]

ହଣେଇ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଣାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Hanei Feminine of Hanā.

ହଣେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଣାଇବା (ଦେଖ)—
Haneibā Hanāibā (See).

ହଣ୍ଟର୍—ବୈଦେ (ଇଂ) ବ (ନ ମ)—[ଜନ୍ମ—ଖ୍ରୀ ୧୮୪୦ ଓ ମୃତ୍ୟୁ—
Hantar ଖ୍ରୀ ୧୯୦୦) ସର୍ ଉଇଲିଅମ୍ ହଣ୍ଟର୍; ଭାରତର
হন্টর **হন্টর** ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରାଜ ରାଜପୁରୁଷ
[ଦ୍ର—ଏ ବଙ୍ଗର ଚାଳ ଉଚ୍ଚ ଅଞ୍ଚଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବରଣ ଲେଖିଥିଲେ]—
Author of the Statistical Account of Bengal, Sir William Hunter. [ଦ୍ର—
ଏ ମହାଶୟ ଲେଖିବୁ ସରଳ ସର୍ଭେ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରି ୧୮୬୬ ସାଲରେ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଆସିଲେ । ଏ Annals of rural Bengal, Orissa (2 volumes), Statistical account of Bengal, Local Gazetteers, Rulers of India, History of India ଆଦି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍କଳନ କରିଥିଲେ । ଏ କଲିକତା ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ୟାଳୟର ଭାଇସ୍ ଚାନ୍ସେଲର, ଶିକ୍ଷା କମିସନ୍‌ର ସଭ୍ୟ ଓ ବଙ୍ଗୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କୁ ବିଲାତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସଭ୍ୟମାନେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ଭାଷାର ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ଉତ୍ତାରିବା ପାଇଁ ସେହିଁ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ (Hunterian system of transliteration) ତାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସିରସ୍ତାରେ ଓ ସାଧାରଣରେ ଚଳୁଅଛି ।]

ହଣ୍ଟର୍(ର୍ସ୍) ଚାବୁକ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂଲଣ୍ଡର ହଣ୍ଟର୍ ନାମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
Hantar (rs) chābuka ଚାବୁକ ତିଆରି କରିବା ସାହେବଙ୍କ
ହଣ୍ଟରଚାବୁକ ନାମରୁ)—ବଗିର ଘୋଡ଼ାକୁ ଚଳାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ
হন্টর ଲମ୍ବିତ ଲମ୍ବା ଚାବୁକ—Hunters whip.

ହଣ୍ଟର (ରା, ଲା)—ଦେ. ବ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ବାଘ, ସିଂହ ଓ ଷଣ୍ଢର
Hantara (rā, lā) ଗର୍ଜ୍ଜନ ଶବ୍ଦ—Roar of a tiger
ଗର୍ଜ୍ଜନ or lion or bull; bellowing (of the
গর্জন bull or tiger or lion).

ହଣ୍ଟର(ରା, ଲା) ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଣ୍ଟାଳିବା (ଦେଖ)
Hantara(rā, lā) chhārdibā Hantālibā (See)
ଗର୍ଜ୍ଜନକରା **গর্জন করনা** [ହଣ୍ଟର(ରା,ଲା)ଛଡ଼ା(କେ)ଇବା,ମାରିବା—
ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଣ୍ଟାଇବା (ଦେଖ)
Hantā(nte)ibā 1. Antāibā (See)
କନ୍ଧରଲାଗାନ **কন্ধালগানা** ୨ । ହାଣ୍ଟିବାର ପ୍ରୟୋଜକରୂପ—
2. The causative form of Hāntibā
ଘୁରାନ **ঘুমানা** ୩ । ବୁଲାଇବା; ଚଲାଇବା; ଭ୍ରମଣ କରାଇବା—
3. To cause to walk or wander or travel.

ହଣ୍ଟା(ଣ୍ଟୋ)ଳ [ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ବ—ହଣ୍ଟର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hantā(nto)la (etc) Hantara etc (See).

ହଣ୍ଟାଳିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବାଘ ବା ଷଣ୍ଢ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ
Hantālia ବା ବହୁବାର ଗର୍ଜ୍ଜନ କରେ—
ଯେ ବେଶି ଗର୍ଜ୍ଜନ କରେ **গর্জনে বালা** (a bull or tiger) Given to much bellowing; roaring.

ହଣ୍ଟାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବାଘ, ସିଂହ ଓ ଷଣ୍ଢ) ଗର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—
Hantālibā To roar (said of tiger,
ଗର୍ଜ୍ଜନ କରା **গর্জন করনা** lion and bull) to bellow.

ହଣ୍ଟିଙ୍—ବୈଦେ (ଇଂ) ବଣ (ଇଂ. ହଣ୍ଟିଙ୍)—ଶିକାରୀମାନଙ୍କ
Hanting ବ୍ୟବହୃତ—Hunting; used by hunters.
ହଣ୍ଟିଙ୍ **হন্টিং** [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଥିବା ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ହଣ୍ଟିଙ୍ ନାଇଫ୍ (ଛୁରି), ହଣ୍ଟିଙ୍ ସୁଟ୍, ହଣ୍ଟିଙ୍ ଡାର୍ ।]

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଉଆଚ(ୱାଚ୍) – ବୈଦେ (ଇଂ) ବ—ଯେଉଁ ଘଡ଼ିର ମୁହଁ ଉପରେ କାଚ ଢାଙ୍କୁଣି ଦିଆ ନ ଯାଇ ଧାତୁର ଘୋଡ଼ଣି ଦିଆଯାଇ ଥାଏ—Hunting watch. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଘଡ଼ିର ମୁହଁର ଘୋଡ଼ଣୀର କେତେକ ଅଂଶ ଧାତୁପତ୍ରରେ ଆବୃତ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଂଶ କାଚରେ ଆବୃତ ତାକୁ ହାଫ୍ ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଉଆଚ୍ (Half hunting watch) କୁହାଯାଏ ।]
Hanting Uāch (wāch) ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ ଘଡ଼ି ହଂଟିଙ୍ଗ୍ ୱାଚ୍ (ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଘଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଛୁରି—ଦେ. ବ—ଶିକାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାବକ ମାଂସ କାଟିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବଡ଼ ଛୁରି—Hunting knife.
Hanting chhuri ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ଛୁରୀ ହଂଟିଙ୍ଗ୍ ଛୁରୀ (ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ନାଇଫ୍—ବୈଦେ. ରୂପ)

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ଡନ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବ. (ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ସହରର ନାମ—Name of a town and county in England.
Hanting ngdan ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ଡନ୍ ହଂଟିଙ୍ଗ୍ ଡନ୍

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଜୁ(ଯୋ)ତା—ଦେ. ବ. (ଏହା ଶିକାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବାରୁ)—ଯେଉଁ ଯୋତାର ଉପରେ ଉପର୍ ନ ଲାଗି, ଯାହାର ଉପର ଚମଡ଼ା ଦ୍ୱୟ ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଜୁତା ହଟିଙ୍ଗ ଜୁତା ପିନ୍ଧାରେ ଟଣା ହୋଇ ବନ୍ଧା ହୁଏ—Hunting shoes.
Hanting ju(jo)tā [ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଜୁ (ଯୋ)—ବୈଦେ. ରୂପ]

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ବୁଟ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବ—ଯେଉଁ ବୁଟ୍ ଯୋତାର ଦୁଇପାଖ ଚମଡ଼ାଦ୍ୱୟ ପିନ୍ଧାଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧାଥାଏ । Hunting boot.
Hanting but ହଂଟିଙ୍ଗ ବୁଟ

ହଣ୍ଟେଇବା – ଦେ. କ୍ରି – ଅଣ୍ଟାଇବା (ଦେଶ)—Anṭāiba (See).
Hanteiba

ହଣ୍ଟୋର(ଲ,ରା, ଲା) (ଇତ୍ୟାଦି) ଦେ. ବ—ହଣ୍ଟର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)
Hantora(la,rā, lā) (etc) Hanṭara etc (See)

ହଣ୍ଡପା—ଦେ.ବ(ନାମ)— ଅଧୁନିକ ଉଡ଼ିଷାର ଅଠମଲ୍ଲିକର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ—The old name of the Orissa State Athamallik.
Handapā

ହଣ୍ଡ(ଣ୍ଡୋ)ଲ—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବ.—(ଇଂ. ହାଣ୍ଡ୍ଲ୍)—୧। ଯେଉଁ କଲମରେ ଲୁହାର ନିବ୍ ଉପର ଲେଖିବାକୁ ହାଣ୍ଡେଲ ହୋଲ୍ଡର,ହାଣ୍ଡଲ ହୁଏ—1. Pen-holder. ୨। ବେଣ୍ଟ—2. Handle.
Handa(ndo)l

ହଣ୍ଡଲା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପିତ୍ତଳର ବଡ଼ ହାଣ୍ଡି—Big brass-pot.
Handalā (ହଣ୍ଡ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଣ୍ଡା—ସ. ଅ—ହାଁଲେ ! ହଇଲେ ! (ନାଟ୍ୟୋକ୍ତିରେ ଦାସୀକୁ ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହୃତ)—Interjection used in addressing a maid servant. [ଦ୍ର—ନୀଚ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଏପରି ମଧ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି—Apte.] ସ.ବ—(ହଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+ଅ+ଆ) ବଡ଼ ମାଟି ହାଣ୍ଡି—Large earthen cooking vessel (Apte). ·ଦେ· ବ—୧ । ଧାତୁ ନିର୍ମିତ ବଡ଼ ହାଣ୍ଡି—ହାଁଡ଼ି ହଂଡା 1.Big metal cooking pot(Apte). [ଦ୍ର-ଯେଉଁ ଧାତୁରେ ବା ପଦାର୍ଥରେ ହଣ୍ଡା ତିଆରି ହୋଇଥାଏ, ସେହି ନାମ ସହିତ ଏ ଶବ୍ଦ ବସେ । ଯଥା—ପିତ୍ତଳ ହଣ୍ଡା, କାଚ ହଣ୍ଡା ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨ । (ଗହମବତୀ ଜଳିବା ପାଇଁ) ଗୋଲକ କାଁଚକୀହାଁଡି କାଚର ହାଣ୍ଡି—2. Big glass globes used as lamps. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)ପେଟ—3. (figurative) Belly. ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଧୈର୍ଯ୍ୟ; ଧୈର୍ଯ୍ୟ — (figurative) Patience.

ହଣ୍ଡା ଗରମ—ଦେ. ବ—୧ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ଳେଷ୍ମା ଓ ଉଦର ଗରମ ହେବା ଶୀତଋତୁ ଅବସ୍ଥା—1. The state of one's body, when a person has got cold in the head and heat in the abdomen. ୨ । କ୍ଷୁଧାଜନିତ ଅବସ୍ଥା—2. A state of hunger.
Handā garama ପେଟଗରମ (ହଣ୍ଡା ତାତିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଣ୍ଡା ଗିଲାସ—ଦେ. ବ (ସହରର)—ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କର ବୈଠକଖାନା ସଜାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ କାଚର ଗୋଲକ ଝାଡ଼ ନାନାପ୍ରକାରର ଅଲୋକାଧାର ଓ ପାତ୍ର—Glass globes and lamps used in the parlour of rich people.
Handā gilāsa ଗ୍ଲାସ୍ ଫାନୁସ
ହଣ୍ଡା ଝାଡ଼
ହଣ୍ଡା ବଲ୍ବେର
ହଣ୍ଡା ଲଣ୍ଠନ୍ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ହଣ୍ଡା ଝୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ,କ୍ରି—(ଲୋକଙ୍କର ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବା ପାଇଁ ଘରର ତଳେ ଗାତ ଖୋଳି ସେ ଗାତର ଭୀତରେ ଟାକା ପୋତା ମୁହଁରେ ଜଳ ପକାଇ ସେ ଜଳରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅଦ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିବା ପ୍ରଥାରୁ)—ବହୁଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବା—To board a large amount of money by burying it underground.
Handā jhulā(le)ibā ତହବର ଗାଡ଼ନା

(ମୋର) ହଣ୍ଡା ଫାଟି ଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ପେଟ ଫାଟିଯିବା—The bursting of the belly.
Handā phāti jibā

ହଣ୍ଡିକା—ସ. ବ—ହାଣ୍ଡି; ପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଅନାବୃତମୁଖ ଗୋଲାକାର ମୃତ୍ପାତ୍ର—An earthen pot used for cooking.
Handikā

ହଣ୍ଡିକା ସୁତ—ସ. ବ—ଛୋଟ ହାଣ୍ଡି; କୁଣ୍ଡିକା—A small earthen pot.
Handikā suta

ହଣ୍ଡୀ—ସ. ବ—ବଡ଼ ହାଣ୍ଡି—Large earthen pot.
Handi

ହ(ହେ)ଣ୍ଡୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାଉଁଶର ଶୁଖିଲା କଳଡ଼ି—Dry shoots of bamboo.
Ha(e)ndua

ହଣ୍ଡୁରାଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ମଧ୍ୟ ଆମେରିକାର ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ—Hondurās; name of a State in Central
Handurāj

ହଣ୍ଡୁରାଜ America. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ବ୍ରିଟିଶ୍ ହଣ୍ଡୁରାଜ ଅଧିକୃତ ଓ ଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ହଣ୍ଡୁରାସ କହନ୍ତି ।]

ହଣ୍ଡେ—ସଂ. ଅ (ହନ୍‌ଡ୍ ଧାତୁ+ଏ) (ନାଟ୍ୟାଣ୍ଡ)—(ନୀଚ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ଦାସୀ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ସମ୍ବୋଧନ) ହାଁରେ ! ହଇରେ !—
Hande (Interjection used in addressing a maid servant or inferior woman) Hallo !

ହଣ୍ଡୋଳ(ଲ୍)—ଦେ. ବ (ଇଂ. ହାଣ୍ଡଲ୍)—ହଣ୍ଡଲ୍ (ଦେଶ)
Handola(l) Handal (See)

ହତ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ହନ୍ ଅବ୍ୟୟ=ରୁଷୋକ୍ତ, ଅନୁନୟ)—ନିଷେଧାର୍ଥକ ବା ବାରଣାର୍ଥକ)—ହାଟ୍ ! ଧାଉ !—(Interjection used in stopping a person) Stop ! Stay !
Hat
ଥେମ୍
ରୁକ୍

ହତ୍‌ତେରି—ଦେ. ଅ (ନିଷେଧାର୍ଥକ ବା ବାରଣାର୍ଥକ)—୧ । ହାଟ୍‌ତେରି (ଦେଶ)—1. Hātteri (See) ୨ । ହତ୍ (ହତ୍‌ତେରିବା[ବ,ଚେ]—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଦେଶ)—2. Hat (See)
Hat-teri
ହଟ୍ଟେରୀ ଘତ୍‌ତେରି

ହତ୍‌ଲି ମାର୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର ଘାଟଣା) କ୍ରି—ବେଶୀ ଘେନି ଗିଳା—To take a large quantity.
Hat-li mār-bā

ହତ୍‌ଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ମଡ଼ିଅଲ) କ୍ରି—ସମୁଦାୟରୁ ଖଣ୍ଡେ ଟାଣି ଅଣିବା—To draw out a piece from the whole.
Hat-libā

ହତ୍‌ଶା—ଦେ. ବ (ସହଚର)—(ସଂ. ହସ୍ତରୁ)—ଟେବୁଲ ଅଦର ଦରଜାର ହାଣ୍ଡେଲ, ହାତିଲ ଯାହାଁ ଲାଗିଥିବା କଡ଼ା—Handle; a ring attached to drawyers of table etc to draw them in and out.
Hat-śā
ହଥାରା

ହତ୍‌ଶିରି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହତଶ୍ରୀ, ହତଶ୍ରୀକ)—ହତଶ୍ରୀକ (ଦେଶ)
Hat-śiri Hataśrika (See)
ହତଶ୍ରୀ ହତଶ୍ରୀ

ହତ—ସଂ. ବିଣ (ହନ୍ ଧାତୁ ବଧ କରିବା+କର୍ମ ତ)—୧ । ମାରିତ; ନିହତ; ବଧପ୍ରାପ୍ତ; ଜୀବନରେ ମରି ଯାଇଥିବା—1. Killled; slain; murdered. ୨ । ନାଶପ୍ରାପ୍ତ; ବିନାଶିତ; ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed; ruined; perished; lost. (ଉ—ସବୁ ସୁଜନାର୍ଥଯାଇଛି ହୋଇ ହତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ସଭା ।) ୩ । ନିର୍ବାପିତ; ନିଭି ଯାଇଥିବା; ଲୁପ୍ତ—3. Extinguished. (ଉ—ପ୍ରଦୀପ ହତ ଦେଖି କରନ୍ତେ ଲୋଡ଼ା, ଭକ୍ଷଣେ ଫେଇଦେଲା ଗବାକ୍ଷ ଘୁଡ଼ା—ଭଞ୍ଜ ସଙ୍ଗୀତ ।) ୪ । ପ୍ରତିହତ—4. Obstructed; restrained. ୫ । ଆହତ, ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ—5. Wounded; hurt; injured. ୬ । ଗତାସୁ; ମୃତ—6. Dead. ୭ । ମନ୍ଦ; ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ—7. Bad; wretched. ୮ । ଭଗ୍ନ—8. Broken; shattered. ୯ । ବ୍ୟାହତ; ବିଫଳୀକୃତ—9. Nullified; frustrated. (ଉ—ହସ୍ତିଥିଲେ ଅଘଟେଚ ଶ୍ରୀରମେ ହୋଇ ଉପୁଚ ଜଗାୟେ ମୁଁ ତାହା କଲ ହତ ଯେ ଭଞ୍ଜ କୌଦେପ୍ତାଶବଲାସ ।) ୧୦ । ତୁଚ୍ଛ; ହେୟ—10. Despised. ୧୧ । ଗୁଣିତ—11. Multiplied. ୧୨ । ଦଗ୍ଧ—12. Burnt down. ୧୩ । ବିଗତ—13. Past; gone. ୧୪ । ଅଶାଇହତ; ନିରାଶ—14 Desperate; hopeless. ୧୫ । ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ— 5. Disappeared ବ —୧ । (+ଭାବ ତ) ନୈରାଶ୍ୟ—1. Hopelessness; desperation. ୨ । ହନନ—2. Slaughter; killing; slaying. ୩ । ଗୁଣନ-3. Multiplying.
Hata
ହତ ହତ

ହତ ହତ ଦେ. ବ (ସଂ. ହତ୍ୟା)—ମରଣ; ମୃତ୍ୟୁ—Death. (ଉ—ଶୁଣ ହେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ, ଅର୍ଜୁନଠାରୁ ତକ୍ଷକ ହତ-ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ହତକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+କ) ୧ । ନଷ୍ଟପ୍ରାୟ—1. About to be destroyed; all but ruined. ୨ । ଭୀରୁ; କାପୁରୁଷ—2. Coward; timid. ୩ । ନୀଚ—3. Low; mean. ୪ । ହତଭାଗ୍ୟ—4. Unfortunate. ୫ । ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ—5. Miserable (M. W) ୬ । ମୃତ—6. Dead ବ—୧ । ନୀଚଲୋକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. A low or mean person. ୨ । ଭୀରୁ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A coward (Apte). ପ୍ରାଦେ (ଶବ୍ଦାଭିଧାନ) ବ—ଅପମାନ—Insult.
Hataka
(ହତକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ କଣ୍ଟକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି,ହତ+କଣ୍ଟକ)—ଯାହାର ଶତ୍ରୁ ବା କଣ୍ଟକ ବା ବାଧା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—Freed from foes or thorns or impedements (Apte).
Hata kaṇṭaka
(ହତ କଣ୍ଟକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ କର—ଦେ. ବିଣ—ଘାତକ—Muderous. [ଉ—ହସ୍ତ ଶୀର୍ଷପ ତୋ ଶରୀର, ମଧୁ କୈଟଭ ହତ କର—ଜଗନ୍ନାଥ ସାତୁକ ଭାଗବତ] ବ. ପୁଂ—ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—Murderer.
Hata kara
ମାରନେବାଲା (ହତକରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହନ୍‌ଧାତୁ)—୧ । ମାରି ପକାଇବା—1. To kill; to murder. ୨ । ପରାଜିତ କରିବା—2. To defeat. [ଉ—ଭୀମ ରଥୀ ହତକରିଲା ନକ୍ଷତ୍ରେ ଅରଜୁନ ସୁତ, ଅଦ୍ଭୁତ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା କଲେ ହତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।] ୩ । (ଜ୍ଞାନ) ଲୁପ୍ତ କରିବା; ବୁଡ଼ାଇବା—3. To cause loss of (consciousness) ୪ । ହଜାଇବା—4. To lose. [ଉ—ସେ ଘାତରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଗୋମଦତ୍ତ, ରଥ ମଧ୍ୟେ ବସି ଚେତନା କଲେ ହତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।]
Hata karibā
ହତକରୀ
ହତକରନା

ହତକର୍ମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି ହତ+କର୍ମନ୍ ; ୧ମା, ୧ବ) —ମନ୍ଦକର୍ମୀ; ହତଭାଗା—Unfortunate.
Hata karmī

ହତ କଲ୍ୱିଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+କଲ୍ୱିଷ)—ପାପମୁକ୍ତ
Hata kilwisha Freed from sins (M. W).
(ହତକଲ୍ୱିଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ହତବୁଦ୍ଧି; ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ—
Hata chitta 1. Dumb founded; bewildered;
(ହତଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) confounded. ୨ । ହତ ଚେତନ (ଦେଖ)—2. Hata chetana (See).

ହତଚେତ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ହତଚେତନ)—ହତଚେତନ (ଦେଖ)
Hatacheta Hata chetana (See) [ଉ—ବାଳଗଣ ହତଚେତନ ପାଦଧୂଳ ହତଚେତ ଅର୍ଥିରବ ସାଗ ବିଛ—ଦଣ୍ଡ ବୈଦେଘୁଶ ବିଳାସ]
हतचेता

ହତଚେତନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହତ+ଚେତନା; ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ= ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ଚେତନା ଯାହାର)—
Hata chetana
(ହତଚେତନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୁପ୍ତସଂଜ୍ଞ; ଚେତନା ଶୂନ୍ୟ; ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—
Made unconscious; bereft of sense; become senseless.

ହତଚେତା—ସଂ. ବିଣ (ହତ+ଚେତସ୍ ୧ମା. ୧ବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ମୁଗ୍ଧ
Hata chetā —1. Enchanted. ୨ । ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ—
हतचेता 2. Bewildered. [ଉ—ଜରେ ଉର୍ବ୍ବଶେତା ହତଚେତା —ଘାନକୃଷ୍ଣ ରସକଲ୍ଲୋଳ] ୩ । ଲୁପ୍ତସଂଜ୍ଞ—
लौकीन 3. Become senseless.

ହତଚ୍ଛାୟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଛାୟା+ଅ; ସନ୍ଧି ଯୋଗୁ ଛ ସ୍ଥାନରେ ଚ୍ଛା)—୧। ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-
(ହତଚ୍ଛାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିରହିତ—1. Bereft of beauty (M.W)
୨ । ଯାହାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା କମି ଯାଇଅଛି—2. Dimmed in lustre (M. W).

ହତ ଜଳ୍ପିତ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ଅନାବଶ୍ୟକ ଗଳ୍ପ—
Hata jalpita Useless talk (M. W).

ହତ ଜୀବନ(ଜୀବିତ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ ହୋଇଅଛି ଜୀବନ
Hata jībana (jībit ଯାହାର)—୧। ଗତାସୁ; ମୃତ—
[ହତଜୀବନା, ହତଜୀବିତା-ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] 1. Dead. ୨ । ମାରିତ—
2. Killed. ୩ । ନୈରାଶ୍ୟ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ—3. Over come with despair (M. W)
ସଂ ବି (କର୍ମଧା)—୧। ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଶାଭାବ—
1. Despair of life (M.W) ୨। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାପ୍ରାପ୍ତ ଜୀବନ —2. Blighted or wrecked life (M. W)

ହତ ଜ୍ଞାନ—ସଂ ବିଣ ପୁ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ ହୋଇଅଛି ଜ୍ଞାନ ଯାହାର)—
Hata jnāna ହତଚେତନ (ଦେଖ)—1. Hata chetana
(ହତଜ୍ଞାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (See) ୨ । ହତବୁଦ୍ଧି; ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ—
2. Dumb founded; bewildered. ୩। ନିର୍ବୋଧ—
हतज्ञान ଅନାଦର 3. Stupid. ଦେ. ବି—ଅବଜ୍ଞା; ଅନାଦର—
Disregard.

ହତ ଜ୍ୟୋତିଃ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତଜ୍ୟୋତିସ୍; ୧ମା.
Hata jyotih ୧ବ)—୧। ଯାହାର ଜ୍ୟୋତି ବା ଆଭା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି—1. Bereft of lustre. ୨ । ଯାହାର ଆଭା କମି ଯାଇଅଛି—2. Dimmed in lustre.

ହତଜ୍ୟୋତିର୍ନିଶିଥ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି ଓ କର୍ମଧା, ହତଜ୍ୟୋତିଃ+
Hatajyotirnisitha ନିଶିଥ)—୧। ଚନ୍ଦ୍ରବିହୀନ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର-ବିହୀନ ରାତି—1. Moonless and starless night.
୨ । ନକ୍ଷତ୍ର ବିରହିତା ରଜନୀ—2. Starless night.
୩ । ଅନ୍ଧକାରମୟ ରାତି—3. Dark night.

ହତତ୍ୱିଷ୍ (ଷ୍)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ହତ+ତ୍ୱିଷ୍, ବହୁବ୍ରୀହି; ହତତ୍ୱିଷ
Hatatwish (ṭ) ୧ମା. ୧ବ)—ଶୋଭା ବା ଜ୍ୟୋତିର୍ବିହୀନ—
Shorn of lustre (Apte).

ହତ ତାପ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ତାପ)—୧ ।ତାପମୁକ୍ତ—
Hata tāpa 1. Freed from heat (M.W). ୨ । ଶୀତଳ ଭୂତ—2. Cooled (M.W).

ହତନୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳ) (ଭୁଲ. ହ. ହଥନୀ)—ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ହାତୁଣୀ;
Hatanī ମାଈହାତୀ—A female elephant.

ହତ ତ୍ରାପ (ବ୍ରୀଡ଼)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+ତ୍ରପା, ବ୍ରୀଡ଼ା; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Hata trāpa (brīrda) ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ବେହାୟା—Shameless;
devoid of shame.
(ହତତ୍ରପା, ହତବ୍ରୀଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ଦୈବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଦୈବ)—ହତଭାଗ୍ୟ;
Hata daiba ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; ଅଭାଗା—Ill-fated; luckless;
(ହତଦୈବା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte).

ହତ ଦ୍ୱିଷ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ଦ୍ୱିଷ୍)—ଯେ ଶତ୍ରୁ
Hata dwish ଲୁ ହତ କରିଅଛି—One who has slain his enemies (M. W.)

ହତ ଧୀ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି,ହତ+ଧୀ)—ହତଚିତ୍ତ (ଦେଖ)
Hata dhī Hatachitta (See)

ହତ ଧ୍ୱାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅନ୍ଧକାର ମୁକ୍ତ—
Hata dhwanta Freed from darkness (M.W)
(ହତଧ୍ୱାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ପତି(ପତିକା)—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ପତି,+କ+ଆ)
Hata pati(patikā) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ହତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—
(a woman) Having her husband slain (M. W)

ହତ ପାଟ—ବେ. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ)—ହୃତ ରାଜ୍ୟ (ମାଦଳାପାଞ୍ଜି)—
Hatapāṭa Lost kingdom. ଦେ. ବିଣ—ହୃତରାଜ୍ୟ—
हतराज्य हृतराज्य Bereft ofone's sovereignty.

ହତ ପିତୃ (ପିତୃକ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+ପିତୃ+କ, ବହୁବ୍ରୀହି)—
Hata pitṛu(pitṛuka) ଯାହାର ପିତା ହତ ବା ମୃତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି—One whose father has been
(ହତପିତୃକା—ସ୍ତ୍ରୀ) slain (M. W).
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ହତମାତୃ, ହତମାତୃକ, ହତଭ୍ରାତୃ, ହତଭ୍ରାତୃକ ଶବ୍ଦମାନ ହୁଏ ।]

ହତପୁତ୍ର, (ତ୍ରା)—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) —ଯାହାର ପୁତ୍ର ହତ ବା
Hata puttra (tra) ମୃତ ହୋଇଅଛି—Having one's
son killed; having lost one's son.
(ହତପୁତ୍ରା (ତ୍ରା)—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତପ୍ରଭ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ହତ+ପ୍ରଭା, ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରଭାହୀନ; ପ୍ରଭା-
Hataprabha ରହିତ—Bereft of lustre.
(ହତପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ପ୍ରଭାବ (ପ୍ରତାପ)—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ପ୍ରଭାବ)—
Hata prabhāba (pratāpa) ୧ । ଯାହାର ପ୍ରଭାବ ଲୁପ୍ତ
ହୋଇଅଛି—1. Bereft of glory or dignity.
୨ । ଯାହାର ଅନ୍ୟ ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ
ହୋଇଅଛି—2. Shorn of one's influence.
(ହତପ୍ରଭାବା, ହତପ୍ରତାପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତପ୍ରାୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ନଷ୍ଟପ୍ରାୟ—1. All but ruined.
Hataprāya ୨ । ମୃତପ୍ରାୟ—2. All but dead. ୩ ।
ମୁମୂର୍ଷୁ—3. Dying; at the point of death.
୪ । ପ୍ରାୟ ହତ—4. Almost killed.

ହତ ବଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇ
Hata bala ଅଛି—1. Having lost one's power.
(ହତବଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯାହାର ସୈନ୍ୟକ୍ଷୟ ଘଟିଅଛି—
2. Having one's forces killed; shorn or
deprived of one's army by slaughter.

ହତ ବିକ୍ରମ—ସଂ. ବିଣ. ଦ୍ୱଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ବିକ୍ରମ)—ଲୁପ୍ତ ବଳ;
Hata bikrama ବଳରହିତ; ପରାକ୍ରମରହିତ—
(ହତ ବିକ୍ରମା—ସ୍ତ୍ରୀ) Bereft of strength or
prowess.

ହତବିକ୍ରମୋଦ୍ୟମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+
Hatabikramodyama ବିକ୍ରମୋଦ୍ୟମ)—ବଳ ଓ
ହତବିକ୍ରମୋଦ୍ୟମା } ସ୍ତ୍ରୀ— ଉଦ୍ୟମରହିତ—Bereft of
ହତବିକ୍ରମୋଦ୍‌ଯୋଗା strength and energy.
(ହତବିକ୍ରମୋଦ୍‌ଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) (M. W).

ହତ ବିଧି—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ବିଧି)—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ;
Hata bidhi ଭାଗ୍ୟହୀନ—Ill-fated; ill-starred
(M. W).

ହତ ବିନୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ବିନୟ)—ଯାହାର ବିନୟ
Hata binaya ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି—Lost to a sense
(ହତ ବିନୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) of propriety; dead to a sense
of politeness.

ହତ ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ବୀର୍ଯ୍ୟ)—ଶକ୍ତିହୀନ—
Hata birjya (ହତବୀର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Impotent.

ହତ ବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼-
Hata buddhi 1. Bewildered ୨ । ନିର୍ବୋଧ-
2, Foolish; silly. ୩ । ମୂର୍ଖ—3. Stupid;
ignorant. ୪ । ଯାହାର ପୂର୍ବେ ବୁଦ୍ଧି ଥିଲା, କିନ୍ତୁ
ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଦ୍ଧିଲୋପ ଘଟିଅଛି—4. Recently shorn
of one's intelligence.

ହତ ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ହତ+ବୃତ୍ତ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଛନ୍ଦୋହୀନ—
Hata brutta Defective in metre (M. W).

ହତ ବେଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+ବେଗ; ବହୁବ୍ରୀହି) - ଯାହାର
Hata bega ବେଗ ପ୍ରତିହତ ହୋଇଅଛି—Whose
(ହତବେଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) impetusority force has been
impeded (M. W)

ହତଭମ୍ବ(ମ୍ବ, ମ୍ବା)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହତ ପ୍ରଭବ)—କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—
Hatabhamba(nwa, swa) Bewildered.
ହତଭମ୍ବ ହତବୁଦ୍ଧି

ହତଭାଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଭାଗ] - ହତଭାଗ୍ୟ,ଅଭାଗା-
Hatabhāga Unfortunate; unlucky (Apte).
(ହତଭାଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତଭାଗା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ହତଭାଗ୍ୟ)—ହତଭାଗ୍ୟ (ଦେଶ)—
Hatabhāgā Hata bhāgya (See)
ହତଭାଗା ହତଭାଗ ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହତଭାଗର
(ହତଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Hatabhāga.

ହତଭାଗୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହତଭାଗ୍ୟ)—ଅଭାଗା; ହତଭାଗ୍ୟ
Hatabhāgi ଖାଲିଆଳିଆ—Unfortunate; unlucky.
ହତଭାଗା ହତଭାଗୀ

ହତ ଭାଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି ହତ+ଭାଗ୍ୟ) - ଭାଗ୍ୟହୀନ;
Hata bhāgya ଯାହାର ଭାଗ୍ୟ ମନ୍ଦ; ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ; ଅଭାଗା—
[ହତଭାଗ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ] Uufortunate; ill-fated; unlucky.
ବି (କର୍ମଧା)—ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—Bad luck;
misfortune.

ହତମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ସମ୍ମାନ ନଷ୍ଟ
Hata māna ହୋଇଅଛି; ଅପମାନିତ—1. Dis-
(ହତମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) honoured. ୨ । ଅବମାନିତ—
2. Disregarded; treated with disrespect.
(ଉ—ଉପମିତ ହସ୍ତେ ଅହା ତ ହତମାନ—ନବତରୋର
ଉର୍ବଶୀ ।) ୩ । ଗର୍ବଶୂନ୍ୟ; ଗର୍ବଶୂନ୍ୟ—
3. Free from pride or arrogance (M W).

ହତ ମାନସ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ମାନସ]—ହତଚିତ୍ତ
Hata mānasa [ଦେଶ]—Hatachitta (See) [M.W].
[ହତମାନସା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତ ମାନ୍ୟ—ଦେ. ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ.ହତମାନ)—୧ । ଅବମାନିତ—
Hata mānya 1. Dishonoured. ୨ । ଅପମାନ ପ୍ରାପ୍ତ—
ଅପମାନିତ ଅପମାନିତ 2. Slighted. ତ—ଅପମାନ—
ଅପମାନ ଅପମାନ Dishonour; disrespect.

ହତ ମୂର୍ଖ—ସଂ. ବିଣ—ଅତି ମୂର୍ଖ; ଗଳ ମୂର୍ଖ Very illiterate;
Hata mūrkha ବି. ପୁଂ—ଗଳ ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତି—A dolt; a
(ହତ ମୂର୍ଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) blockhead (Apte).

ହତମ୍ଭମ୍ବ(ମ୍ବ, ମ୍ବା)— ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ହତ ପ୍ରଭବ ବା ହତ ପ୍ରଭାବ)—
Hatambhamba(nwa, swa) ହତ ବୁଦ୍ଧି; କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-

ହତଭମ୍ବ ହତବୁଦ୍ଧି ବିମୂଢ଼—Bewildered. ଟ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ମିଳୁ ନାହିଁ; ଅଧୁନିକ ବଙ୍ଗୀୟ ଲେଖକମାନେ ବହୁଶଃ ଏ ଶବ୍ଦମାନ ଓ ହତଭମ୍ବ ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ଶବ୍ଦମାନ ଚଳିଲାଣି ।]

ହତ ଯୁଦ୍ଧ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଯୁଦ୍ଧ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର
Hata juddha ପ୍ରବୃତ୍ତି ରହିତ—Destitute of martial
(ହତଯୁଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) spirit.

ହତ ରଥ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ରଥର ଘୋଡ଼ାଏ ଓ ରଥବାହୀ
Hatartha ଅଶ୍ୱାଦି ହତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି—A chariot of
which the horses and the charioteer are
slain (Apte.)

ହତ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଲକ୍ଷଣ)—
Hata lakshaṇa ୧ । ସୁଲକ୍ଷଣ ବିବର୍ଜିତ—1. Devoid
(ହତଲକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) of auspicious marks (Apte)
୨ । ହତଭାଗ୍ୟ—2. Ill fated (Apte)

ହତଲକ୍ଷ୍ମା—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ (ସଂ. ହତଲକ୍ଷ୍ମିକ)—୧ । ହତଲକ୍ଷ୍ମିକ—
Hatalakshmā (ଦେଶ)—Hatalakshmika (See)
ହତଲକ୍ଷ୍ମୀ ହତଲକ୍ଷ୍ମା ୨ । ହତଭାଗ୍ୟ (ଦେଶ)—
2 Hatabhāgya (See)

ହତଲକ୍ଷ୍ମୀକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+ଲକ୍ଷ୍ମୀ+କ)—ହତଶ୍ରୀ (ଦେଶ)—
Hatalakshmika Hataśrī (See)
(ହତଲକ୍ଷ୍ମୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଶକ୍ତି)—ଯାହାର
Hataśakti ଶକ୍ତି ବା କ୍ଷମତା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—Shorn of
one's petency

ହତଶା—ଦେ. ବି—ହତ୍‌ଶା (ଦେଶ)—
Hataśā ହାତଲ ହାଥରା Hat-śā (See)

ହତଶିରି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହତଶ୍ରୀ)—୧ । ହତଶ୍ରୀ (ଦେଶ)—
Hata śiri 1. Hatasri (See) [ଉ—ସକଳ ଦିଶେ
ହତଶ୍ରୀ ହତଶିରି, ଚଳ ଅଚଳ ବନଗିରି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]
ହତଶୀରା ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ—2. Shorn of prosperity.
[ଉ—ଝଗଡ଼ା ଏକଲା ନାଶକାରୀ, ଝାଡ଼ିଲାଇ ଦିଏ ଶତ୍ରୁ
କରେ ହତଶିରି: ଲେ ହୋଇଲ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଅଚାଲ
ହୋଇଲି] ୩ । ଅତି ଅସୁନ୍ଦର; କୁତ୍ସିତ—3. Ugly.
[ଉ—ହତଶିରି ଘରକୁ ସଉପଣ୍ଣ ଭୁଣିଆ ବି ଯୋଗେ
ମିଳିଲେ ଅସି—ଭଗ]
୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନତା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ—1. Poverty
୨ । ଶୋଭାହୀନତା—2. Gracelessness; ugliness.
[ଉ—ଦଣ୍ଡକେଶିରି, ଦଣ୍ଡକେ ହତଶିରି—ଚଗ]

ହତଶିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହତ+ଶିଷ୍ଟ ୫ମୀ ତତ୍)—ହତବ୍ୟକ୍ତି-
Hataśishṭa ମାନଙ୍କ ବାଦରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଥିବା—Left or
remaining out of the slain; left
(ହତାବଶିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) surviving (M.W)

ହତଶିଷ୍ଟ ଜନ—ସଂ.ବି.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଆହତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଥିବା
Hataśiṣṭa jana ବ୍ୟକ୍ତି—A survivor of the slain.
(M.W

ହତଶେଷ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (୫ମୀ ବା ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହତ+ଶେଷ)—
Hataśesh ହତଶିଷ୍ଟ (ଦେଶ)— Hataśishṭa (See)
(ହତଶେଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) (M.W.)

ହତଶ୍ୱାସ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ରୁଦ୍ଧଶ୍ୱାସ; ବେଦମ୍; ଯାହାର
Hata śwāsa ଶ୍ୱାସ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି—Out of breath;
(ହତଶ୍ୱାସ—ସ୍ତ୍ରୀ) breathless.

ହତଶ୍ରଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଶ୍ରଦ୍ଧା+ଅ)—ହତଶ୍ରଦ୍ଧ;
Hataśraddha ଯାହାର ମନରୁ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଷୟ ପ୍ରତି
ଯୋଗିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି—Having lost
one's affection or attachment to anything
(ହତଶ୍ରଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) or person.

ହତଶ୍ରଦ୍ଧା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅନାଦର; ଅବଜ୍ଞା; ଅସମ୍ମାନ—Disres-
Hataśradhā pect; dishonour; disregard.
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହତଶ୍ରଦ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Hataśraddha.

ହତଶ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ହତ+ଶ୍ରୀ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନଷ୍ଟଶ୍ରୀ;
Hataśrī ଶ୍ରୀହୀନ; ଶୋଭାହୀନ—1. Bereft of grace. ୨ ।
ଅତି ଅସୁନ୍ଦର—2. Very ugly. ୩ । ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ; ଅତି
ଗରିବ—3. Very poor; bereft of riches; in-
digent. ୪ । ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ
ହୋଇଅଛି—4. Reduced to penury.

ହତଶ୍ରୀକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଶ୍ରୀ+କ)—ହତଶ୍ରୀ (ଦେଶ)
Hataśrīka Hata śrī (See)
[ହତଶ୍ରୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତସଂଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ହତ+ସଂଜ୍ଞ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ହତଚେତନ
Hatosamjñya (ଦେଶ)—Hata chetana (See)
[ହତସଂଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତ ସମ୍ପଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସମ୍ପଦ୍+ଅ)—ହତଶ୍ରୀ
Hata sampada (ଦେଶ) (M. W)—Hataśrī (See)
[ହତସମ୍ପଦା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତ ସମ୍ପଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସମ୍ପଦ)—ଯାହାର ଆନନ୍ଦ
Hata sampada ଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଅଛି—Whose pleasures
[ହତସମ୍ପଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] are destroyed or marred (M. W).

ହତ ସର୍ବଯୋଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସର୍ବଯୋଧ)—
Hata sarbajodha ଯାହାଙ୍କର ସବୁ ଯୋଦ୍ଧାଯାକ ହତ ହୋଇ-
ଅଛନ୍ତି—Having all the warriors slain
(M. W)

ହତ ସର୍ବସ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ସର୍ବସ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହୋଇ
Hata sarbaswa ଅଛି—Having all the property
[ହତସର୍ବସ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ] ruined or gone; shorn, or bereft of
all possessions.

ହତସା—ଦେ. ବ—ହତ୍‌ଶା (ଦେଖ)
Hatassā Hat-śā (See)

ହତ ସାଧ୍ୱସ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସାଧ୍ୱସ)—ଭୟମୁକ୍ତ—
Hata sādhwasa Freed from fear (M. W).
[ହତସାଧ୍ୱସା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତ ସାରଥି (ସୂତ)—ଯେଉଁ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କର ରଥର ସାରଥି ଯୁଦ୍ଧରେ ହତ ହୋଇଅଛି—Having one's
Hata sārathi (sūta) charioteer slain in battle.

ହତସ୍ତ୍ରୀକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସ୍ତ୍ରୀ+କ)—ନାରୀଘାତକ;
Hatastrīka ସ୍ତ୍ରୀହତ୍ୟାକାରୀ—One who has murdered a woman or one's wife (M. W).

ହତସ୍ୱ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହତ ସର୍ବସ୍ୱ)—ହତ ସର୍ବସ୍ୱ (ଦେଖ)
Hataswa Hata sarbaswa (See)
ହତସର୍ବସ୍ୱ ହତସ୍ୱ

ହତ ସ୍ୱର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସ୍ୱର]—ଯାହାର ଗଳା ପଡ଼
Hata swara ଯାଇଅଛି—One who has lost his
[ହତସ୍ୱର—ସ୍ତ୍ରୀ] voice; hoarse (M. W)

ହତସ୍ୱସୃ—ସଂ, ବିଣ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସ୍ୱସୃ]—ଯାହାର ଭଉଣୀ ବଧହୋଇଥିଲା—One who has his
Hata swasṛu sister slain (M. W.)

ହତସ୍ୱାମିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସ୍ୱାମିନ୍+କ; ହତ+
Hataswāmika ସ୍ୱାମିନ୍]—ଯାହାର ପ୍ରଭୁ ହତ ହୋଇଅଛି—
[ହତସ୍ୱାମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Having lost the master.

ହତ ସ୍ୱାମିକା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯାହାର ଭର୍ତ୍ତା ହତ ହୋଇଅଛି—
Hata swāmikā 1. Having her husband slain.
୨ । ବିଧବା—2. Widow. ୩ । ହତସ୍ୱାମିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
3. Feminine of Hata swāmika.

ହତ ସ୍ମର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ ହୋଇଥିଲା ସ୍ମର=ମଦନ ଯାହାଙ୍କ
Hata smara ଦ୍ୱାରା)—ମହାଦେବ; ଶିବ—Śiba; the
slayer of Cupid.

ହତ ହୃଦୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଦୌର୍ବଲ୍ୟଚୂର୍ଣ୍ଣ ମନ—Broken
Hata hṛudaya heart (M. W). ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଦୌର୍ବଲ୍ୟ-
[ହତହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] ଚୂର୍ଣ୍ଣ; ନିରାଶ—Broken hearted;
desperate.

ହତା—ଦେ. ବ [ସଂ. ହସ୍ତକ]—୧ । [ହାତର ଗାଧୁଲିପରି ଆକାର
Hatā ବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ]—କଳଚୁଲି—1. A big wooden
ହାତା କରଛୁଲି spoon. ୨ । ଦର୍ବୀ; ଚଟୁ—2. Ladle. ୩ ।
ଧନୁରମୁଠୋ ଧନୁର ମୁଠା; ଧନୁର ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ମୁଠାଇ ଧରିବାକୁ
ମୁଠା ହୁଏ—3. Handle of a bow; the part of a bow which is held with the fisted palm.
୪ । ଧନୁର ଦୁଇକୋଣ; ଧନୁର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରୁ ଦୁଇ ଦିଗକୁ ବାହାରିଥିବା ବକ୍ର ଅଂଶ—4. The arms of bow.
[ଜ୍ଞ—କୃପଙ୍କ ଧନୁହତା ଦୁହିଁକି ଦେଲେ ଛେଦ—ଶାରଳା.
ମହାଭାରତ] ୫ । ଚେଉଳ ବା ଅଞ୍ଜଳ ଦ୍ୱାରା ଏକା
ଅଁଜଳା ଥରକେ ଯେତେ ପଦାର୍ଥ (ଯଥା—ଜଳ, ଚାଉଳ)
ଅଂଜୁଳ ସମାଏ—5. A handful (of any thing) ୬ ।
ଅଞ୍ଜଳି—6. Joined palms of the two hands.
ହାତଳ ୭ । ହାତଦ୍ୱାରା ସୁବିଧା ମତେ ଧରି ହୋଇ ନ ପାରିବା ବସ୍ତୁକୁ
ହତ୍ଥା ହାତରେ ଧରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଦେଣ୍ଡ ବା ମୁଦିଆ ଲଗା
ଯାଇଥାଏ—7. The handle attached to any cumbrous or inconvenient thing. ୮ । (ଅ. ହତ୍ତା) କୌଣସି ଘରର ଚାରିପାଖେ ବେଢ଼ିଥିବା ସଂଲଗ୍ନ ବା ବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥାନ—8. A compound or enclosed space surrounding a house. ୯ । ଘରବାଡ଼ି;
ହାତା ବାସ୍ତୁ—9. Homestead; a house and its
ହତ୍ତା, ଆହତା precincts. ୧୦ । ଘର ଓ ତତ୍‌ସଂଲଗ୍ନ ଭୂମିର ଚାରି ପାଖେ ଘେରିଥିବା ପାଚିର—10. Compound wall.
ହାତା ପ୍ରାନ୍ତ ୧୧ । ରାଜକୀୟ ପ୍ରଦେଶ ବା ଶାସନ ବିଭାଗର ସୀମା—(ଯଥା, ବଙ୍ଗଳା ହତା)—11. The jurisdiction or limit of an administrative Province. ୧୧ । କୌଣସି ପ୍ରଦେଶ—11 Any Province. ସଂ. ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀ—(ହତ+ଅ)—
୧ । ହତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Hata.
୨ । ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ (ହ. ଶ)—2. Adulterous (woman). ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହସ୍ତ)—୧ । ଏକ ଚେଉଳ ବା ଅଞ୍ଜଳ ପରିମିତ—1. A handful
ଅଁଜଳା or palmful of (anything). ୨ । (ଅନ୍ୟ
ଅଂଜୁଳ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—ଠାଣହତା, ବିଶିହତା) ହସ୍ତ
ହସ୍ତା ହଥା ବିଶିଷ୍ଟ—2. (used as compound after other words)—handed. ୩ । (ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ (ହତ୍ତା, ହତ୍ତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ) ଏତେ ହାତ ଲମ୍ବବିଶିଷ୍ଟ
ହାତ ହଥା (ଯଥା—ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ୍ଦ)—3. Long by (so many) cubits. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଅଳ) ବ—ଖେତର ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ପାଣିଯିବା ରାସ୍ତା—water channel or passage for taking water to the fields (for irrigation pupposes)

ହତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଧରିବା—
Hatā(te)ibā To handle anything.
ହାତାନ ହଥୋରନା

ହତା ଉଠା(ଠେ)ଇବା (ବୁଲା[ଲେ]ଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଗୃହ ଓ ତତ୍
Hatā uṭhā(ṭhe)ibā (bulā[le]ibā) ସଂଲଗ୍ନ ଜମିର
(ହତା ଘେରି [ରେ] ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚାରିଆଡ଼େ ପରିବୃତ
ପାଚୀର ଘେରାନ ଘେରାଇବା—To raise a compound
ହତ୍ତା ଉଠାନା wall round a house and its grounds.

ହତାଏ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଏକହତା ବା ଚେଉଳ ପରିମିତ—1. One
Hatāe ladleful of (anything) ୨ । ଏକ ଅଞ୍ଜଳା

(ହତା ଏକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରିମିତ—2. One double handful of (anything) ୩। ଏକ କରତଳ ପରିମିତ—3. One handful of. [ଉ—ତାହାଣ ପାଖରୁ ଭିତ ହତାଏକ ଖାଇ, ବାମ କରେ ପିଠା ଦାଃ ସାତ ଖେ ଖେଇଲ—ସାଇଲା. ମହାଭାରତ ଅଦିପର୍ବ ।]

ହତାଦର—ସଂ. ବିଣ—(ହତ+ଅଦର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଅବଜ୍ଞାତ; ଅପମାନିତ; ଅନାଦୃତ; ଉପେକ୍ଷିତ—1. Dishonoured; slighted; insulted. [ଉ—ହତାଦର ନୋହୁ ଦେଖ ଚିତ, ହାତବାଳ ନ ବସନ୍ତ ଶିଳଗି ସମାଜ—ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅବାଳ ଦୋଇଲ ।] ସଂ.ବି. (କର୍ମଧା)—୧ । ଅଦରର ଅଭାବ—1. Want of respect. ୨। ଅପମାନ ଅନାଦର—2. Disregard. ୩। ଦେଖାଇଚ୍—3. Slight. ୪। ଅପମାନ—4. Dishonour; insult. ବେ. ବ—ଅଯତ୍ନ—Want of care. [ଉ—ପିଲାଟା ମାମୁଁଘରେ ଭାରି ହତାଦର ପାଇଲା—ଫକୀରମୋହନ ।]

ହତାଧ୍ୱର—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ=ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଅଧ୍ୱର =(ଦକ୍ଷ)ଯଜ୍ଞ ଯାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା)— (ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ ବିନାଶକ) ମହାଦେବ; ଶିବ—Śiba (the destroyer of Daksha's sacrifice)

ହତା ପର୍‌ଛିତ୍(ତି) [ପାଚି (ଚେ)ରି]—ବେ. ବ—ଘରର ଚାରିପାଖେ ବୁଲିଥିବା ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚ ହାତା ଚାରିଦିକର ଦେବାଲ ବାନ୍ଧ—Compound wall or parapet.
हत्ता की चारदेवाली

ହତାପାର (ରି)—ବେ. ବ—୧ । ଗୃହର ସୀମାରୁ ବାହାର ଯିବା—1. Going out of the limits of a house and its grounds ୨ । ହତା ବାହାର ଦେଖ—2 Hatā bāhāra (See) ବିଣ —ହତା ବାହାର ଦେଖ—Hatā bāhāra (See)
हत्तापार

ହତା ବାହାର—ବେ.ବ—ଗୃହର ଓ ବାସ୍ତୁର ଚତୁଃସୀମାରୁ ବହିଷ୍କରଣ—Driving away a person from the precincts of a house. ବିଣ—ଗୃହର ଚତୁଃସୀମାରୁ ବହିଷ୍କୃତ—Driven away from a house and its precincts.
हत्ता बाहार

ହତ ବୁଲା(ଲେ)ଇବା—ବେ. କ୍ରି—ହତା ଉଠାଇବା (ଦେଖ)
Hatā bulā(le)ibā Hatā uṭhāibā (See)

ହତାଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+ଆଭା; ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ ହୋଇଅଛି ଆଭା ଯାହାର)—ହତପ୍ରଭ (ଦେଖ)—Hata prabha [ହତାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ] (See)

ହତା ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ବେ କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଗୃହର ହତା ମଧ୍ୟକୁ ବା ସୀମା ମଧ୍ୟକୁ ଅସିବାକୁ ହାତାୟ ଆସିତେ ଦେଓୟା ଅନୁମତି ଦେବା—1. To let a person enter the precincts or premises of a house. ୨ । ସଂଲଗ୍ନ ଜମିକୁ ଅଧିକାର କରି ହତାକୁ ବଢ଼ାଇବା ବା ଉଆର କରିବା—2. To erect a compound wall so as to encroach on or occupy the adjoining land.
हत्ता मनाना

ହତା ମନା—ବେ. ବ—ଘରର ଚତୁଃସୀମାକୁ ଅସିବାକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କରିବା ନିଷେଧ—Ordering a person not to enter the precincts and premises of a house.
हत्ता मानना

ହତା ମାଡ଼ିବା—ବେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗୃହର ଚତୁଃସୀମାରେ ପଦଖେପଣ କରିବା—To step into the house of a person.
हत्तामें आना

ହତାମ୍ବମ୍ବ[ନ୍ବ,ଶ୍ୱ]—ବେ. ବିଣ—ହତାଭମ୍ବ (ଦେଖ)
Hatāmbhamba(nwa,śwa) Hatabhamba (See)

ହତାର—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ଅଥାର (ଦେଖ)
Hatāra Athāra (See)

ହତାଲା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—ଏକ ହାତରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଧରି ହୁଏ—A handful or palmful of. ବ—ଏକ ହାତର କରତଳରେ ଧରି ହେବା ବସ୍ତୁର ପରିମାଣ—A handful.

ହତାଶ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+ଆଶା+ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ=ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ଆଶା ଯାହାର)—୧ । ନିରାଶ—[ହତାଶା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Hopeless. ୨ । ଯାହାର ଆଶା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—2. Having one's hopes blighted, desperate. ୩ । ଭଗ୍ନହୃଦୟ—3. Disappointed. ୪। ନିଷ୍ଫଳ—4. Fruitless. ୫ । ବନ୍ଧ୍ୟ (ଗଛ ଲତାଦିକ)—5. Barren. ୬ । ଅବସନ୍ନ—6. Pulled down; dejected. ୭ । ନିଷ୍ଠୁର; ନିର୍ଦ୍ଦୟ (ମେଦିନୀ)—7. Cruel; merciless. ୮ । ଦୁଷ୍ଟ—8. Wicked. ୯ । ଦୁର୍ବଳ—9. Weak.

ହତାଶିଆ[ସ୍ୟା]—ବେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହତାଶ)—ହତାଶ; ଯାହାର ଆଶା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—Desperate; disappointed.
हतासिया

ହତାଶିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ହତାଶ କରିବା; ନିରାଶ କରିବା—To disappoint; to cause disappointment.
हताश्ना

ହତାଶ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ରଥୀଙ୍କର ବା ଅରୋହୀଙ୍କର ଅଶ୍ୱ (ଯୁଦ୍ଧାଦିରେ) ହତ ହୋଇଅଛି—Having the horse (which a person was riding or driving) slain. [ହତାଶ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତାଶ୍ୱାସ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ ହୋଇଅଛି ଅଶ୍ୱାସ ଯାହାର)—ହତାଶ (ଦେଖ)—Hatāśa (See) ବ—
Hatāśwāsa

(କର୍ମଧା)—ନୈରାଶ୍ୟ—Desperation; disappointment; hopelessness.

ହତାସ୍ମି—ସ. ଅ (ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ହତୋସ୍ମି (ଦେଖ)
Hatāsmi Hatosmi (See)

ହତାହତ—ସ. ବିଣ—ହତ [ବ୍ୟକ୍ତି] ଓ ଆହତ [ବ୍ୟକ୍ତି]—ମାରିତ ଓ ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ [ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ]—Killed and wounded [persons]. ସ. ବ—ମାରିତ ଓ ଆଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—The killed and the wounded.
Hatāhata

ହତାହତି—ଦେ. ବ. (ସ. ହସ୍ତାହସ୍ତି)—୧ । ହାତାହାତି; ପରସ୍ପର ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରମଣ—1 Hand to hand fighting ୨ । ହାତେ ହାତ; ଏକ ହାତରୁ ଅନ୍ୟ ହାତାହାଁହି ହାତକୁ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ହସ୍ତାନ୍ତର—2 Change of hands; transfer of a thing from one person to another
Hatābati

ହତାହଂ—ସଂ. ଅ—(ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ)—ହତୋଽହଂ (ଦେଖ)—
Hatāham Hatoham (See)

ହତି—ସଂ. ବ.—(ହନ୍‌ଧାତୁ + କ୍ତିନ ଇ)—୧। ହନନ; ବଧ; ହତ୍ୟା—
Hati 1. Slaughter; killing; murder [ଉ—ବୁଲିଲା ନାହିଁ ତ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରମାନ ଏ ଘେନ ଯେତେକ ହତି ସେ—ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ଅପକର୍ଷ; ହୀନତା (କାବ୍ୟପ୍ରକାଶ)—2. Inferiority. ୩ । ଜଘନ୍ୟତା—3. Wretchedness; nastiness. ୪। ବ୍ୟାଘାତ—4. Obstruction. ୫ । ଗୁଣନ—5. Multiplication.

ହତିଆ—ଗ୍ରା. ବ. ସଂ (ହତ୍ୟା)—୧ । ହତ୍ୟା (ଦେଖ)—1. Hatyā.
Hatiā (See) ୨ । ଅଧା; ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମନୋବାଞ୍ଛା ହତ୍ୟା ହତିଆ ପୂରଣ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାରଣାଦେଇ ପଡ଼ି ରହିବା—2. Throwing one's self before a Deity till one's prayer is fulfilled.

ହତିଆ କରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ହତ୍ୟା କରିବା (ଦେଖ)—
Hatiā karibā Hatyā karibā (See)
ହତ୍ୟାକରା ହତିଆ କରନା

ହତିଆ ଦେବା (ପଡ଼ିବା)—ଗ୍ରା. ବ—ହତ୍ୟାଦେବା (ଦେଖ)—
Hatiā debā (pardibā) Hatyā debā (See)
ହତ୍ୟାଦେଓୟା ହତିଆ ଦେନା

ହତିଆର—ଦେ. ବ (ସଂ ହେତି = ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର; ସଂ ହତ୍ୟାକାର; କିମ୍ବା ସଂ ହସ୍ତର; ଯାହା ହାତରେ ଧରାଯାଇ ବ୍ୟବହୃତ ହାତିଆର, ହେତେର ହଥିୟାର ହୁଏ)—୧ । ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର—1. Weapons; arms. ୨ । ଶିଳ୍ପକରଙ୍କ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟର ସାଧନ ଶସ୍ତ୍ରାଦି—2. Implements of an artisan. ୩ । ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଶସ୍ତ୍ର—3. Surgical instrument. ଗ୍ରା. ବ (ଇତର ବ୍ୟବହୃତ; ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗ—(slang) Penis.

ହତିଆର ଘର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଘରେ ନାନାବିଧ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ରହିଛି
Hatiāra ghara ହୋଇଥାଏ—Armoury; arsenal.
ହାତିଆର ଘର ହଥିୟାର ଘର

ହତିଆର ଚଳା(ଲା)ଇବା (ଚାଲିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ବିରୁଦ୍ଧରେ
Hatiāra chalā (laibā)(chālibā) ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିବା—1. To ply a weapon against an enemy—୨ । (ଡାକ୍ତର) ଚିକିତ୍ସାର୍ଥ ଅସ୍ତ୍ରଚାଳନ କରିବା
ହାତିଆର ଚାଲାନ ହଥୀୟାର ଚଲାନା 2, [a doctor] To perform an operation on a patient.

ହତିଆର ଚାଲିବା—ଦେ ବ—କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର—
Hatiāra chālibā The actual use of weapons
ହାତିୟାର ଚାଲା ହଥିୟାର ଚଲନା on the field.

ହତିଆର ବାନ୍ଧିବା—ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରାଦି ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଦେହକୁ ସଜ୍ଜିତ କରିବା—
Hatiāra bāndhibā To arm one's body with
ହତିଆର ବାଁଧା ହଥିୟାର ବାଁଧନା weapons; to be armed.

ହତିଆରି—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ—
Hatiāri ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ ହଥିୟାରବନ୍ଦ Armed with weapons.
[ହତିଆରିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]

[ତାକୁ] ହତିଆ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ.—ହତ୍ୟାଜନିତ ପାପରେ ଲିପ୍ତ
Hatiā lagibā ହେବା—Being tented with the
ହତିଆ ଲାଗା ହତିଆ ଲଗନା sin of a slaugher.

ହତିଶା—ଦେ. ବ—ହତ୍‌ଶା (ଦେଖ)
Hatiśā Hat-śā (See)

ହତିଶିରି—ଗ୍ରା.ବିଣ—ହତଶିରି (ଦେଖ)
Hatiśiri Hataśiri (See)

ହତି—ଗ୍ରାଦେ [ଭତ୍ତୀଭୂତ] ଅ—କିନ୍ତୁ—But. ଗ୍ରାଦେ [ପାଠଣା]
Hati ଅ—ଏପରି—Thus.
[ହତାରେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହତୁ(ତ୍ତୁ)—ଦେ. ଅ—ହତ୍ (ଦେଖ)
Hatu(ttu) Hat (See)
[ସଂ. ବ—ଶୀତ କାଳ—Winter [M. W]

ହତେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହତାଇବା [ଦେଖ]
Hateibā Hatāibā [See]

ହତୋତ୍ସାହ—ସଂ. ବ. ପୁଂ. (ବହୁ ବ୍ରୀହି; ହତ = ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ଉତ୍ସାହ
Hatotsāha ଯାହାର)—୧। ଯାହାର ଉତ୍ସାହ ଭଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି—
[ହତୋତ୍ସାହା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. One who has his fervour extinguished, ୨ । ନିରୁତ୍ସାହ—2. One who has lost his eagerness; discouraged. ବ—କର୍ମଧା—ଉତ୍ସାହର ଲୋପ—Discouragement.

ହତୋଦ୍ୟମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି]—୧ । ଉଦ୍ୟମହୀନ—
Hatodyama 1. Having the spirits cowed
[ହତୋଦ୍ୟମା—ସ୍ତ୍ରୀ] dowu; effortless. ୨ । ନିରୁତ୍ସାହ—
2, Discouraged.

ହତୋଽସ୍ମି—ସଂ. ଅ [ପୁରୁଷଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ; ହତଃ+ଅସ୍ମି=ମୁଁ ହତ
Hato (a) smi ହେଉଛି; ସନ୍ଧି ଯୋଗ ଅ ସ୍ଥଳରେ ଓଣ୍ଠ ଅକାର (ଓ) ହୋ ହତୋଽସ୍ମି ।] (ଖେଦୋକ୍ତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟ) ଅହା ! ମୁଁ ମଲି । ମୋ କଥା ସରିଗଲା, ଅହା ।—
(Interjection) Oh ! I am done for; Alas ! I am gone.
(ହତାସ୍ମି—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ)

ହତୋଽହଂ—ସଂ. ଅ (ପୁରୁଷଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ, ହତଃ+ଅହଂ)—(ଖେଦୋକ୍ତି
Hato (a) ham ବା ନୈରାଶ୍ୟ ସୂଚକ ବାକ୍ୟ)—ମୁଁ ମଲି—
(Interjection) I am done for.
(ହତାହଂ—ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ)

ହତୌଜାଃ—ସଂ. ବ (ହନ୍ତ୍ରୁଗ୍ରହ, ହତ+ଓଜସ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧ ।
Hatoujāh ନିଃସ୍ତେଜସ୍କ; କ୍ଲେଶହତ—1. Powerless. ୨ । ବିବଳ—2. Shorn of strength; reduced to impotence.

ହତ୍ତ—ଦେ. ଅ—ହତ୍ (ଦେଖ)—
Hatta Hat (See)
[ହତ୍ତେରି, ହତ୍ତେରିକା (ଚ, ଛ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଧୋତ୍ ଘତ୍

ହତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. ଓ ବ (ସଂ. ହର୍ତ୍ତା)—ହର୍ତ୍ତା (ଦେଖ)—
Hattā Harttā (See)
ଦେ. ବ.—ହତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
ହାତା ହତ୍ତା Hattā etc. (See)

ହତ୍ତାକତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ହର୍ତ୍ତା ଓ କର୍ତ୍ତା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସ୍ଥିତ ପ୍ରଳୟକର୍ତ୍ତା)—
Hattā kattā ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା ସ୍ୱରୂପ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସର୍ବମୟ ପ୍ରଭୁ—An all powerful master; a sole master or lord of the
ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା situation
[ହତ୍ତାକତ୍ତା ବିଧାତା, ହତ୍ତାକତ୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହତ୍ତେରି—ଦେ. ଅ—ହତ୍ (ଦେଖ)—
Hatteri Hat (See)
[ହତ୍ତେରିକା (ଚ, ଛ); ହତ୍ତେରେକେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହତ୍ନୁ—ସଂ.ବ (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ନୁ)—୧ । ବ୍ୟାଧି (ଜଣାଦକୋଷ)—
Hatnu 1. Disease; sickness. ୨ । (+କରଣ ନୁ) ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର—(ଜଣ ଦକୋଷ)—2. Weapon.

ହତ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ହନ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଭାବ ଯ+ଆ)—ପ୍ରାଣ-
Hatyā ନାଶ; ହନନ; ବଧ; ଜୀବନରେ ମାରି ପକାଇବା—
ବିଣ.—ହତ, ହନ୍ତା (ପୁଂ) Killing; murder; slaughter.
ହତା, ହନ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ. ବ—୧ । ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ନହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ହତ୍ୟା ପ୍ରାଣପଣ କରି ଅନଶନରେ କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କ ପାଖରେ
ହତ୍ୟା ଧାରଣାଦେବା-1. Act of lying prostrate before a Deity till one's prayer is responded to by the Deity. ୨ । ହତ୍ୟା ଜନିତ ପାପ ବା ଅପରାଧ—2. Sin or offence resulting from murder. [ଉ—ଜୀବରେ ହତ୍ୟା, ମାରିବାରେ କାରଣ ନାହିଁ—ଭଗ] ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ଜନିତ ଅପରାଧ—3. The burden of sin due to one's death. [ଉ—ନଳ ବିନା ଯେ ଶ୍ରମେ ଜୀଇଁବି ମୁଁ ନାହିଁ; ମରିବି ଭୂମିର ଉପରେ ହତ୍ୟା ଦେଇ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ]

ହତ୍ୟା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୀବନରେ ମାରି ପକାଇବା; ପ୍ରାଣନାଶ
Hatyā karibā କରିବା—To kill; to murder; to
हत्याकरा हत्या करना sl y.

ହତ୍ୟା କାଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—କୌଣସି ଜୀବକୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ବ୍ୟାପାର—
Hatyā kāṇḍa The act or operation of killing any animal.

ହତ୍ୟାକାରୀ—ସଂ. ବ (ହତ୍ୟା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍, ହତ୍ୟାକାରିନ
Hatyākārī ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ—ବଧକାରୀ, ହନ୍ତା; ଯେ ବଧ
(ହତ୍ୟାକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିଥାଏ—Murderer; slayer.

ହତ୍ୟା ଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)—ହତ୍ୟାପରାଧ ପାଇଁ ହତ୍ୟାକାରୀକୁ
H tyādaṇḍa ପ୍ରଦତ୍ତ ଦଣ୍ଡ—Punishment for a murder.

ହତ୍ୟାଦେବା (ପଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧି ନ ହେବାଯାଏ
Hatyā deba (pardibā) ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାଣପଣ
ହତ୍ୟାଦେଓୟା କରି ପଡ଼ି ରହିବା—To lay one's self before
हत्यादेना a Deity till one's prayers are answered).

ହତ୍ୟା ଦୋଷ—ସଂ. ବ (ମ. ତ. ଲୋ)—୧ । ହତ୍ୟାପରାଧ (ଦେଖ)
Hatyā dosha 1. Hatyāparādha (See) ୨ । ହତ୍ୟା
ଜନିତ ପାପ—2. Sin resulting from murder.

ହତ୍ୟା ନିଲାମ(ମି)—ପ୍ରାଦେ (ପୁଂ) ବ. [ଇଂରାଜୀ]—ହାଉଆନିଲାମ
Hatyā nilāma (mi) [ଦେଖ]—Hāuānilāma (See)

ହତ୍ୟାପରାଧ—ସଂ. ବ (ମ. ତ ଲୋ)—୧ । ହତ୍ୟା ଜନିତ ପାପ—
Hatyāparādha 1. The sin of murder. ୨ ।
ହତ୍ୟାଜନିତ ବିଚାରରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅପରାଧ—
2. The offence or crime of murder.

ହତ୍ୟାପରାଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହତ୍ୟା
Hatyāparādhī କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି—
(offender) Accused of murder. ୨ । ଯେଉଁ
ବ୍ୟକ୍ତି ହତ୍ୟା ଅପରାଧ କରିଅଛି—2. (an offender)
(ହତ୍ୟାପରାଧିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Who has committed murder.

ହତ୍ୟା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହତ୍ୟା ଦୋଷରେ ଭାଗୀ ହେବା—
Hatyā pāibā To be responsible for a murder.
हत्यार भागी हुआ हत्यापाना

ହତ୍ୟାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ—ହତିଆର [ଦେଖ]—
Hatyāra (etc) Hatiāra (See)

ହତ୍ୟାରି—ଦେ. ବିଣ—ହତିଆରି [ଦେଖ]—
Hatyāri Hatiāri See)

[ତାକୁ] ହତ୍ୟା ଲାଗିବା—ଦେ. କ—ହତ୍ୟା ଦୋଷରେ ବା ପାପରେ
Hatyā lāgibā ଭାଗୀ ହେବା—Being responsible.
हत्यार दोष लागा हत्या लगना, हतयारि लगना for the murder of a person. [ଉ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ

ଯେବେ କେହି ମୋ ଅଗରେ ହତ୍ୟା କରେ, ଅଥଚ ମୁଁ ଏହା କେଉଁ ଉକ୍ତ ଘାତକକୁ ବାରଣ ନ କରେଁ, ତେବେ ମତେ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମ ଓ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ 'ହତ୍ୟା କରିବ ।']

ହତ୍ରକତ୍ର—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ [ସଂ. ଯତ୍ର ତତ୍ର]—୧ । ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ; ଯେକୌଣସିପ୍ରକାରେ—1. Anyhow.
Hatra katra
ଯେମନତେମନ କିଏପ୍ରକାରସେ ୨ । ଅତିକଷ୍ଟରେ—2. With much difficulty

ହଥ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ [ଶକ୍ତିପ୍ରକାଶ]—
Hatha Dejected.
(ହଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଦ୍—ଦେ. ଅ. ବିଣ. ବି. [ଅ. ହଦ୍]—ହଦ୍ [ଦେଶ]—Hadd
Had ହଦ୍ଦ ହଦ୍ଦ (See) [ଉ—ଏହାଙ୍କର ଇଲମ୍ ଓ ଧ୍ୟାନ ଧାରଣାର କସରତ୍ ହଦ୍‌ରେ ହଦ୍—ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣଅଠଗଣ୍ଠ ।] ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] ବି—ବଡ଼ ଗାତ-A big hole. ପ୍ରାଦେ [ଲରିଅ ଓ ବଲାଙ୍ଗିରପାଠଣା] ବି—କାଦୁଅ; ପଙ୍କ—Clay; mud; mire.

ହଦ୍[ଧାତୁ]—ସଂ—ମଳତ୍ୟାଗ କରିବା; ହଗିବା—
Had(root) To pass fæces.

ହଦ—ପ୍ରାଦେ [ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା] ବି—କାଦୁଅ—
Hada Mud; clay.

ହ୍ରଦ—ଦେ. ବି [ସଂ. ହ୍ରଦ]—୧ । ଜଳାଶୟ—1. Tank. [ଉ—ରୁହ
Hada
ହଦ କାଳନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟ ହ୍ରଦ—ଯଶୋଦନ୍ତ ପ୍ରେମଦନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ-
ହ୍ରଦ ହଦ, ଚଁବର ଗୀତା ।] ୨ । ହ୍ରଦ—2. Lake. (ଉ—କାଳନ୍ଦୀହ୍ରଦ କୋକନଦ, କଞ୍ଜ କୁବଳୟ କୁମୁଦ—ଭୂଷଣ ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୩ । ଗଭୀର ଓ ବିସ୍ତୃତ ଜଳାଶୟ—3. A very deep and wide tank. ୪ । ଗଭୀର ଜଳ—4. Deep water. ୫ । (ସଂ ବହ)—ଦହ; ଦଳ
ହ୍ରଦ ଦହ ଓ ଲତା ଘନ ମାଡ଼ିଯିବା ଯୋଗୁଁ ବନ୍ଦ ଜଳାଶୟ-5. A tank overgrown with aquatic and other plants on its surface. ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅତି ଗଭୀର [ଜଳ]—1. Very deep (water). ୨ । ଦଳ ଓ ବୃକ୍ଷଲତା ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ [ଜଳାଶୟ]—2. (Tank) Whose surface has been overgrown with plants. ପ୍ରାଦେ [ଖଡ଼ିଅଳ, ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା] ବି. ପଙ୍କ—Mire; mud. ପ୍ରାଦେ. [ଖଡ଼ିଅଳ] ବି. ସୀମା—Boundary.

ହଦନ—ସଂ ବି (ହଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)-ମଳତ୍ୟାଗ; ହଗିବା—
Hadana Passing of faeces.

ହଦରଜିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—(ସଂ. ହତଧୈର୍ଯ୍ୟ)—
Hadarajiā ଅଧୀର; ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ—Impatient.

ହଦରା—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା) ବିଣ, ଅଳସୁଆ—
Hadarā Idle; indolent.

ହଦି—ଦୈଦେ. ବି—ହଦ୍ଦି (ଦେଶ)
Hadi Haddi (See)

ହଦୀଶ—ଦୈଦେ. ବି (ଅ)—୧ । ସ୍ମରଣ; ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର;
Hadīs
ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କଠାରୁ ପୁରୁଷ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ସମାଜରେ
ହଦିସ ହଦ୍‌ସ ଚଳି ଆସୁଥିବା ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉକ୍ତିମାନ—1. Hadis; traditions handed down to posterity from generation to generation from the Prophet Mahomed. ୨ । ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ପରମ୍ପରାଗତ କାହାଣୀ (ଯାହା କୋରାନ୍‌ରେ ଲେଖା ହୋଇ ନାହିଁ, ଅଥଚ ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ମାନେ ଯାହା ପାଳନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ)—2. The acts or sayings of the Prophet Mahomed which have not been recorded in the Koran but handed down to posterity by words of mouth by any person who saw or heard Him [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନେ ବେଦ (ଶ୍ରୁତି)କୁ ମାନିବା ପରି, ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ କୋରାନ୍‌କୁ ମାନନ୍ତି ଓ ହିନ୍ଦୁମାନେ ମନ୍ୱାଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର (ସ୍ମୃତି)କୁ ମାନିବା ପରି ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ 'ହଦୀଶ୍' କୁ ମାନନ୍ତି । ଉହାହି ଉଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଉ ଯେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର 'ସୁନତ୍' (ଲିଙ୍ଗାଗ୍ର ଚର୍ମର ଛେଦନ) କରିବା ପାଇଁ ମହମ୍ମଦ୍ କୋରାନ୍‌ରେ ଲେଖି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ହଜ୍‌ରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ନିଜର ଲିଙ୍ଗାଗ୍ରଚର୍ମ ଜନ୍ମରୁଠାରୁ ବିଦ୍ୟମାନ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ସେହି ଅବସ୍ଥାକୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ 'ସୁନତ୍' କଲେ । 'ସୁନତ' ଗୋଟିଏ ହଦୀସ୍ ।]

ହଦ୍—ଦୈଦେ. ବି (ଅ. ହଦ୍)—୧ । ସୀମା—1. Boundary, limit. ୨ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସୀମା—2. Utmost limit. ୩ ।
ହଦ୍ଦ ଅନ୍ତ; ଶେଷ—3. End; extremity. ୪ । ଚରମ;
ହଦ୍ଦ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ—4. Acme. ବିଣ—୧ । ସର୍ବଶେଷ—1. Last; ୨ । ଅନ୍ତ୍ୟ—2. Extreme. ୩ । ଶେଷସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ—3. Arrived at the utmost limit. ୪ । କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—4. Bewildered. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. Upto; till. ୨ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସୀମା ଧରିଲେ ମଧ୍ୟ—2. Taking the utmost limit. ୩ । ଅତି ଅଧିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ବଡ଼ ଜୋର୍—3. At best. (ଉ—ମତେ ବୟସ ସେତେବେଳେ ହଦ୍ ଚଉଦ ବର୍ଷ ପଡ଼ିବ ।) [ଦ୍ର—ଏହି ଅରବୀ ଶବ୍ଦରୁ ଅରବୀ ଚତୁର୍ହଦ (ଚତୁଃସୀମା) ଓ ଦ୍ୱିହଦ (ଜମିର ଦୁଇ ପାଖର ସୀମା) ଶବ୍ଦମାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି ।] ଅ—ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଉଅଛି—(Interjection) I am astonished!

ହଦ୍ କଥା—ଦେ. ବି—ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କଥା—
Hadd kathā A thing to be wondered at;
ହଦ୍ଦ କଥା ହଦ୍ଦ ବାତ wonderful matter.

ହଦ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ କରିବା—
Hadd karibā To bewilder a person.
ହଦ୍ଦ କରା ହଦ୍ଦ କରନା

ହଦ୍ ଜବାବ—ବେ. ବ (ଅ.)—୧ । ଶେଷ ଜବାବ— 1. Last
Had l jababa word in a matter; one's last say
ହଦ୍ ଜବାବ in a matter. ୨। କାଜୀଙ୍କ କୋର୍ଟରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କର
ହଦ୍‌ଜବାବ ଦାଖଲ କରିବା ଶେଷ ଜବାବ—2. The last
statement made by a party in the court
of a Kājee. ବେ. ବ—୧ । ଉତ୍ତରବିହୀନ—
1. Having no reply to make. ୨ । ବିଂ-
କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—2. Bewildered. ୩ । ମୂକ—
3, Silent.

[ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍ ରାଜତ୍ୱରେ କାଜୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବାଦୀର ପ୍ରଥମେ ଅରଜୀଦାଖଲ କରିବାପରେ ପ୍ରତିବାଦୀଜବାବ ଦେଉଥିଲା । ସେ ଜବାବକୁ ଖଣ୍ଡନ କରି ବାଦୀ ଉଦ-ଜବାବ ଦେଉଥିଲା । ତାପରେ ପ୍ରତିବାଦୀ 'ହଦ୍‌ଜବାବ' ଦେଉଥିଲା । ତାପରେ ବାଦୀ 'ହଦ୍ ଜବାବ' ଦେଉଥିଲା । ଏହିଠାରେ ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଅଲ ଜବାବ୍ (ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର) ସମାପ୍ତ ହୋଇ ତାପରେ 'କାଜୀ' ମକଦ୍ଦମାର ମୀମାଂସାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।]

ହଦ୍ ବନିବା (ମଣିବା, ମାନିବା, ହେବା)—୧ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ
Hadd banibā (manibā, mānibā, hebā) ହେବା—
ହଦ୍ ହଓୟା 1. To wonder at; to be astonished at.
ହଦ୍‌ହୋନା ୨। ନିଜର ପରାକ୍ରମର ବା ବୁଦ୍ଧିର ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିବା; ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା—2. To be at one's wit's end; to be bewildered. ୩ । ଅତିଶୟିତ—
3. To be overtired,

ହଦ୍‌ଦମ୍—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅ. ହର୍ଦ୍ଦମ୍)—ହର୍ଦ୍ଦମ୍ (ଦେଖ)
Haddam Harddam (See)
ହରଦମ୍ ହରଦ୍‌ମ

ହଦ୍ଦା—ସ.ବ(ଜ୍ୟୋତିଷ)—ମେଷାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଲଗ୍ନମାନଙ୍କର ତ୍ରିଂଶଦଂଶ—
Haddā (Astrology) The 30th part of every
Lagna.

[ଦ୍ର— ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶିର ଲଗ୍ନରେ ୫ଟି ଲେଖାଏଁ ଗ୍ରହଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ୩୦ ଟି ଲଗ୍ନ ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ବର୍ଷ ପ୍ରବେଶକାଳରେ ଶୁଦ୍ଧଶୁଦ୍ଧ ଗଣନାରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ—

ମେଷ ଲଗ୍ନରେ=ବୃହସ୍ପତି ୨+ଶୁକ୍ର ୨+ବୁଧ ୮+ମଙ୍ଗଳ ୫+ଶନି ୫=୩୦ ଅଂଶ ।

ବୃଷ ଲଗ୍ନରେ=ଶୁକ୍ର ୮+ବୁଧ ୨+ବୃହସ୍ପତି ୮+ଶନି ୫+ମଙ୍ଗଳ ୩=୩୦ ଅଂଶ ।

ମିଥୁନ ଲଗ୍ନରେ=ବୁଧ ୨+ଶୁକ୍ର ୨+ବୃହସ୍ପତି ୫+ମଙ୍ଗଳ ୨+ଶନି ୨=୩୦ ଅଂଶ ।

କର୍କଟ ଲଗ୍ନରେ=ମଙ୍ଗଳ ୨+ଶୁକ୍ର ୨+ବୁଧ ୨+ବୃହସ୍ପତି ୨+ଶନି ୪=୩୦ ଅଂଶ ।

ସିଂହ ଲଗ୍ନରେ=ବୃହସ୍ପତି ୨+ଶୁକ୍ର ୫+ଶନି ୨+ବୁଧ ୬+ମଙ୍ଗଳ ୨=୩୦ ଅଂଶ ।

କନ୍ୟା ଲଗ୍ନରେ=ବୁଧ ୨+ଶୁକ୍ର ୧୦+ବୃହସ୍ପତି ୪=ମଙ୍ଗଳ ୨+ଶନି ୨=୩୦ ଅଂଶ ।

ତୁଳା ଲଗ୍ନ=ଶନି ୨+ବୁଧ ୮+ବୃହସ୍ପତି ୨+ଶୁକ୍ର ୨+ମଙ୍ଗଳ ୨=୩୦ ଅଂଶ ।

ବୃଶ୍ଚିକ ଲଗ୍ନ=ମଙ୍ଗଳ ୨+ଶୁକ୍ର ୪+ବୁଧ ୮+ବୃହସ୍ପତି ୫+ଶନି ୨=୩୦ ଅଂଶ ।

ଧନୁର୍ଲଗ୍ନ=ବୃହସ୍ପତି ୧୨+ଶୁକ୍ର ୪+ବୁଧ ୫+ମଙ୍ଗଳ ୫+ଶନି ୪=୩୦ ଅଂଶ ।

ମକର ଲଗ୍ନ=ବୁଧ ୨+ବୃହସ୍ପତି ୨+ଶୁକ୍ର ୮+ଶନି ୪+ମଙ୍ଗଳ ୪=୩୦ ଅଂଶ ।

କୁମ୍ଭ ଲଗ୍ନ=ବୁଧ ୨+ଶୁକ୍ର ୨+ବୃହସ୍ପତି ୨+ମଙ୍ଗଳ ୫+ଶନି ୫=୩୦ ଅଂଶ ।

ମୀନ ଲଗ୍ନ—ଶୁକ୍ର ୧୨+ବୃହସ୍ପତି ୪+ବୁଧ ୩+ମଙ୍ଗଳ ୧+ଶନି ୨=୩୦ ଅଂଶ ।

—ଶ୍ରୀଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ଜାତକ]

ହଦ୍ଦି—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ହଦ୍ଦୀ)—ସୀମା—
Haddi Boundary; limit.
ହଦ୍ଦି ହଦ୍ଦ

ହଦ୍ରା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଭୀରୁ; ଭରୁଆ—
Hadrā Coward; timid.

ହଦ୍ରିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଈର୍ଷୀ—
Hadriā Spiteful; malicious.

ହଦ୍ରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଶାଳା) କ୍ରି—ହଟିଯିବା—
Hadribā To retreat; to resile; to shrink.

ହନ୍ ବ(ବା)ଲି—ବେ. ବ (ଅ. ହନ୍‌ବଲୀ)—ସୁନ୍ନୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭୁକ୍ତ
Han-ba (bā) li ମୁସଲମାନଙ୍କର ୪ଟି ଶାଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—
ହନବାଲୀ One of the four sects Sunni
ହନ୍‌ବାଲୀ Mahomedans. [ଦ୍ର—ଏହି ଶାଖାର ମୁସଲମାନ୍ ମାନେ ହାଡ୍ରାମେଉ ଓ ଓମାନ୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଇମାମ୍ ଅହମ୍ମଦ୍ ବିନ୍ ହନ୍‌ବଲଙ୍କ ନାମରୁ ଏହି ଶାଖାର ନାମ । ଏମାନେ ଭାରତରେ ନାହାନ୍ତି । ସୁନ୍ନୀମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଶାଖା ୩ଟିର ନାମ ହନଫି, ସାଫେଇ ଓ ମାଲିକୀ ।]

ହନ୍ ଧାତୁ—ସଂ—୧ । ବଧ କରିବା—1. To kill. ୨। ହାଣିବା—
Han (root) 2. To cut. ୩ । ହିଂସା କରିବା—3. To injure. ୪। ଗତି କରିବା—4. To move.
୫ । ନାଶ କରିବା—5. To destroy.

ହନ—ସଂ. ବିଣ (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ହନନକାରୀ—
Hana Murdering; slaying. ବ. ହତ୍ୟାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
Murderer.

ହନନ—ସଂ. ବ (ହନ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ମାରଣ; ଅନ୍ୟର
Hanana ପ୍ରାଣନାଶ କର୍ମ; ହତ୍ୟା—1. Slaughter. ୨ ।
(ଅଙ୍କଶାସ୍ତ୍ର) ଗୁଣନ (ହି. ଶ)—2. (mathematics)
Multiplication.

ହନନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ସୁଂ (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ହତ ହେବାର
Hananīya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be killed.

ହନଫି—ବୈଦେ. ବି. (ଅ)—ହନାଫି (ଦେଖ)—
Hanaphi Hanāphi (See)
ହନାଫୀ ହନଫୀ

ହନଲୁଲୁ—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ଗୋଟିଏ
Hanalulu ଦ୍ୱୀପ; ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ କୋଇଲା
ହନଲୁଲୁ କେବା ସ୍ଥାନ—Honolulu; an island and
ହନଲୁଲୁ coaling station of English ships in the Pacific.

ହନା(ନେ)ଇବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଗୋଟେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଇତର ବ୍ୟବହୃତ)—
Hanā(ne)ibā ଛି—ଅନାଇବା; ଚାହିଁବା—(Slang) To look at.

ହନାଫୀ—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହନାଫୀ)—ସୁନ୍ନୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭୁକ୍ତ ମୁସଲ-
Hanāphi ମାନଙ୍କର ୪ଟି ଶାଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of
ହନାଫୀ the four subsects of the Sunni
ହନାଫୀ Mahomedans. [ଦ୍ର—ଇମାମ୍ ଅବୁହନିଫା ନାମକ ଧର୍ମଗୁରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ନାମରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଭାରତର ସୁନ୍ନୀ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଅଧିକାଂଶ ଏହି ଶାଖା ଭୁକ୍ତ । ଅନ୍ୟ ୩ଟି ଶାଖା ହନ୍‌ବଲି, ସାଫେଇ ଓ ମାଲିକୀ ।]

ହନିମାନ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ହାନେମାନ୍ (ଦେଖ)
Hanimān Hahnemān (See)
ହାନୀମାନ୍ ହାନିମାନ

ହନିମୁନ୍—ବୈଦେ (ଇଂ) ବି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ବିବାହର
Hanimun ପରବର୍ତ୍ତୀ ୧୫ ଦିନ—Honeymoon.
ହନୀମୁନ [ଦ୍ର—ଏହା ଆମଦେଶର 'ମଧୁଶଯ୍ୟା' ପରି ଓ ସେହି ୧୫
ହନୀମୁନ ଦିନ ବରକନ୍ୟା ନିଜର ଘରେ ନରହି କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ଆନନ୍ଦରେ ଓ ପ୍ରେମରେ ଦିନ କଟାଇ ପରେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସି ଘର କରି ରହନ୍ତି ।]

ହନିଶକ୍ଲ୍—ବୈଦେ (ଇଂ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ବଲ୍ଲରି ଫୁଲ—
Hanisakl Horey suckle (Lonicera Capri-
ହନୀସକ୍‌ଲ୍ ହନୀସକ୍ଲ foliam.)
[ଦ୍ର]—ଏହି ଫୁଲ ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ । ଏହାର ଆକାର ଜାହାଜଘର ଓ ଗୋଟିଏ ଖୋସାଫୁଟି ଭିତରେ ମଧ୍ୟରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ଫୁଲ ବାହାରେ ।]

ହନିଲ—ସଂ.ବି—କେତକୀ (ରତ୍ନମାଳା)—Pandanus Odoratis-
Hanīla simus, yellowflowered variety).
(ହନିଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହନୁ—ସଂ. ବି (ହନ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଉ)—୧ । ଗଣ୍ଡ ଦେଶର ଉପରି-
Hanu ଭାଗ; ଉପର ଗାଲଘାଟି ହାଡ଼ (ଏହା ତଳେ ଉପର ଘାଟିର ଜଲଦାନ୍ତ ଥାଏ)—1. The part of the cheek over the joint of the 2 jaws; the jaw. [ଉ—ଧନୁ ଧରିଥିବା ଲୋକଙ୍କର ହନୁରେ ବାଜନ୍ତେ ବସିଲେ ସେ ଯମ ସଦନରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ଦାନ୍ତ ଘଟିର କବଜା—2. The joint of the jaws. ୩ । ଦୁଶ୍ଚରିତ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ; ବେଶ୍ୟା—3. Harlot. ୪ । ରୋଗ—4. Disease. ୫ । ଅସ୍ତ୍ର—5. Weapon. ୬ । ମୃତ୍ୟୁ—6. Death. ୭ । (ବୈଦ୍ୟକ) ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—7. Fascio-
laria. ଦେ. ବି (ସଂ. ହନୁମତ୍)—
ହନୁମାନ ହନୁମାନ୍; ହନୁମନ୍ତ; ମାଙ୍କଡ଼—The black-faced
ହନୁମାନ monkey. (ଉ—ହନୁ ! ତୁ କାହିଁ ଅଇଲୁ, ଶ୍ରୀରାମ ନାମ ଠଇଲୁ । ଶ୍ରୀ ରାମାୟଣ ।)

ହନୁକମ୍ପ—ସଂ. ବି—ହନୁର ବା ଗାଲଘାଟିର ହାଡ଼ କମ୍ପିବା ରୋଗ—
Hanu kampa Shivering of the jaws.

ହନୁକରଣ—ଦେ. ବି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ, ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଅନୁକରଣ—
Hanukaraṇa (Ironical) Imitation. [ଦ୍ର—ଯେଉଁମାନେ
ହନୁକରଣ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଭାବରେ ଅନୁକରଣ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ
ହନୁକରଣ କର୍ମକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିରେ ହନୁକରଣ ବୋଲାଯାଏ ।]

ହନୁକା—ସଂ. ବି (ହନୁ+କ+ଆ)—ହନୁ ୧।୨ (ଦେଖ) (ଉ. ଶ)
Hanukā Hanu 1 and 2 (See)

ହନୁଗ୍ରହ—ସଂ. ବି (ହନୁ+ଗ୍ରହ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରୋଗ ବିଶେଷ
Hanugraha ଦାନ୍ତ ଘାଟିର କବଜା ଅଚଳ ହେବା ରୋଗ—
Lock jaw.

ହନୁବାର୍ଯ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ)—ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ; ଅତିଦୁଷ୍ଟ—
Hanubārjyā ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅବରା Wicked.

ହନୁଭେଦ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ହନୁ+ଭେଦ)—ଦାନ୍ତଘାଟିର କବଜା
Hanu bheda ଖୋଲିଯିବା (ଉ. ଶ)—The opening of
the jaws,

ହନୁମତ୍—ସଂ. ବି. ସୁଂ (ହନୁ+ଅତ୍ ଅର୍ଥରେ ମତ୍; ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାର
Hanumat ହନୁ ଉଚ୍ଚ ବା ବଡ଼; ଏଥିର ୧ମ ପୁରୁଷ ୧ବ
ହନୁମାନ୍)—ହନୁମାନ୍ (ଦେଖ)—Hanumān
(See)

ହନୁମନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ହନୁମତ୍)—ହନୁମାନର ଭାକ ନାମ; ହନୁମାନ
Hanumanta (ଦେଖ)—Hanumān (See) (ଉ—ପରଗ
ହନୁମାନ ପରି ହନୁମନ୍ତ ବାହୁଖଣ୍ଡ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ହନୁମନ୍ତ ବନ ।)

ହନୁମନ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହନୁମାନ୍ ପରି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବା ବଡ଼—
Hanumantiā ଖୁବ୍‌ବଡ଼ ହନୁମାନକେ ଜୈସା Big as
Hanumān). (ଉ—ହନୁମନ୍ତିଆ ବାଇଗଣ; ହନୁମନ୍ତିଆ କଖାରୁ ।)

ହନୁ ମାକ(ଙ୍କ)ଡ଼—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ମାଙ୍କଡ଼—The black
Hanu maka(ṅka)rda faced monkey; entellus;
ହନୁମାନ hongoor; Semnopithecus Entellus. (ମାକଡ଼
କାଲାମୁହଁ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ) [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁ, କର ତଳ ଓ ଗୋଡ଼ତଳିଆ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କଳା । ଏମାନଙ୍କର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଦୁଇ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ; ଏମାନେ ଅଧିକ ସମୟରେ ଗ୍ରାମରେ ଉତ୍ପାତ କରନ୍ତି ।]

ହନୁମାନ୍—ସଂ. ବି. ପୁଂ [ହନ୍ + ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ମନ୍, ହନୁମତ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ.)—ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଦୂତ ବାନର, ଅଞ୍ଜନାଗର୍ଭରୁ ପବନଦେବଙ୍କ (ମତାନ୍ତରରେ ମହାଦେବଙ୍କ) ଔରସଜାତ ବାନରବିଶେଷ
Hanumān
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ— ପବନନନ୍ଦନ, ଅଞ୍ଜନେୟ, ଯୋଗବର, ଅଳଳୀ, ହୁଡ଼ମ୍ବାରମଣ, ବାତସୁତ, ପବନସୁତ, ବାୟୁସୁତ, ପବନାତ୍ମଜ, ବାୟୁଜ, ରାମଦୂତ, ଅଞ୍ଜନିଧ୍ୱଜ, ମରୁତାତ୍ମଜ ।
Name o a monkev who was a devotee of Śrirāma

[ଦ୍ର—ଏ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ଭଣଜା; ଏହାଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଅଞ୍ଜନା; ଏ ବାୟୁଦେବତାଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ପ୍ରଥମେ ବାଳିଙ୍କର ସେନାପତି ଥିଲେ । ପରେ ବାଳିଙ୍କର ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ନ ପରେ ଏ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କର ପାରିଷଦ ହେଲେ । ସୀତାହରଣ ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତା ହେବାରୁ ଏ ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରିବାକୁ ଦୂତରୂପେ ଦକ୍ଷିଣାକୁ ଯାଇ ଲଙ୍କାରେ ଅଶୋକବନରେ ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରି, ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ସଂବାଦ ଦେଇ, ତାଙ୍କଠାରୁ ଲେଉଟ ସଂବାଦ ଓ ସଂକେତ ଆଣି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ଏ ନିଜ ଲାଙ୍ଗୁଳରେ କଳା ଗୁଡ଼ିଆଇ ତେଲ ଢାଳାଇ ତହିଁରେ ନିଆ ଲଗାଇ ଲଙ୍କାକୁ ପୋଡ଼ି ପକାଇ ଥିଲେ । ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳଶାଳୀ ଥିଲେ ଓ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଲଙ୍କାକୁ ଡେଇଁ ଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଶକ୍ତିଭେଦ ହେବାରୁ ଏ ଅମରମହୌଷଧି ଆଣିବାକୁ ଯାଇ ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତକୁ ଉପାଡ଼ି ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେ ବୋହି ଲଙ୍କାଠାକୁ ଆଣିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ହେଲା । ଏ ରାବଣଙ୍କ ରାକ୍ଷସ ସେନା ସଙ୍ଗେ ଖୁବ୍ ବୀରତା ସହକାରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିବା ସମୟରେ ଏହାଙ୍କୁ ଅମରତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ିବା ପରେ ହନୁମାନ୍ ନିଜ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ରେ ଜଳୁଥିବା ନିଆଁକୁ ହାତରେ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ମଳି ଲିଭାଇ ଦେଇ ସେହି କରତଳକୁ ମୁହଁରେ ବୋଳି ଦେବାରୁ ତାଙ୍କ ମୁହଁ କଳା ପଡ଼ିଗଲା ଓ ତଦବଧି ତାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ (ହନୁମାଙ୍କଡ଼) ମୁହଁ ପୋଡ଼ା ବାନର ହେଲେ । ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ଭୀମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତରେ ଏହାଙ୍କର ଭେଟ ହୋଇଥିଲା । ଏ ମହାବୀର ଥିଲେ ଓ ଅଦ୍ୟାପିହେଁ ହନୁମାନେ ଏହାଙ୍କୁ 'ମହାବୀର' ଠାକୁର ରୂପରେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଏ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିଲେ ।]

ହନୁମାନ ହନୁମାନ ଦେ. ବି—୧ । ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ ମହାନାଟକର ରଚୟିତା ଜଳଳୀୟ ଶ୍ରୀ ହନୁମାନ ମିଶ୍ର — ୨। ହନୁମାଙ୍କଡ଼—2. The black-faced monkey; entellus. ୩ । ହନୁମାଙ୍କଡ଼ ପରି ଅସୁନ୍ଦରମୁହାଁ ବ୍ୟକ୍ତି— 3. An ugly-faced person (like a monkey).

ହନୁମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହନୁ ମାଙ୍କଡ଼ ପରି ଅସୁନ୍ଦର ମୁଖଯୁକ୍ତ—
Hanu muhāñ Monkey-faced; ugly-faced.
ବାନ୍ଦର ମୁଖୋ ବାଁଦର ମୁହାଁ

(ହନୁମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହନୁ ମୋକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ଦାନ୍ତପାଟିର ରୋଗବିଶେଷ । [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦାନ୍ତପାଟି ଖୁବ ଦରଜ ହୁଏ ଓ ଖୋଲି ହୁଏ ନାହିଁ —ହି. ଶ]—A disease of the jaws.
Hanu moksha

ହନୁଳ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ହନୁ + ଳ)—ଦୃଢ଼ ହନୁବିଶିଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—
Hanuḷa Having strong jawbones.

ହନୁ ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ ବି—ରୋଗବିଶେଷ (ଏଥିରେ ଦାନ୍ତପାଟିର ଜାବ ବା ଜୋଲସ ପଡ଼ିଯାଏ)—Lockjaw (a disease).
Hanu stambha

ହନୁ ହାଡ଼—ସଂ. ବି—ହନୁର ବା ଦାନ୍ତପାଟିର ଉପରସ୍ଥ ଅସ୍ଥି—
Hanu hārda Jawbone.

ହନୁ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ ବି(ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଉ)—ହନୁ ଇତ୍ୟାଦି(ଦେଖ)—
Hanū (etc) Hanu etc (See)

ହନୂମାନ୍—ସଂ ବି. ପୁଂ—ହନୁମାନ୍ (ଦେଖ)—
Hanūmān Hanumān (See)

ହନୁଷ—ସଂ ବି (ହନ୍ ଧାତୁ ବଧ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଉଷ)-ରାକ୍ଷସ (ନିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—Demon.
Hanūsha

ହନେଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ହନାଇବା (ଦେଖ) —
Haneibā Hanāibā (See).

ହନ୍ତ ସଂ. ଅ [ହନ୍ ଧାତୁ + ଭାବ, ତ] । ୧ । (ହର୍ଷ, ଅନୁକମ୍ପା, ବାକ୍ୟାରମ୍ଭ, ବିଷାଦ, ବାଦ, ସମ୍ଭ୍ରମ ଓ ଖେଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ]—ଆହା ।—
Hanta
1. An interjection used to express gladness, pity, sorrow, grief, respect and in the beginning of a speech. ୨। ତର୍ପଣରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ଜଳ ଦେବା ସମୟରେ ସମ୍ବୋଧନ ବାକ୍ୟ ଶେଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—2. An interjection used in concluding the address to the deceased ancestors while offering oblations of water. (ଉ—ସନକସ୍ତୁତ୍ୟାଂ, ତସ୍ୟୈତଦୁଦକଂ ହନ୍ତତର୍ପଣ ବଚନ)—ଦେ. ବି—ପୀଡ଼ନ
ପୀଡ଼ା ପୀଡ଼ା —Oppression. (ଜ—ଦୁଜେ ମଦନ ମଧ୍ୟପତି କଲ ହନ୍ତ ସ୍ୱେ—ପ୍ରାଚୀ ଭସବାରିଧି ।)

ହନ୍ତକ—ଦେ. ବି (ସଂ-ହନ୍ ଧାତୁ; ହନ୍ତୃ ଶବ୍ଦର ୧ମା ୧ବ ପୁଂ;ହନ୍ତା)—ହତ୍ୟାକାରୀ; ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—Murderer; slayer.
ଘାତକ ହନ୍ତକ
Hantaka

ହନ୍ତକାର—ସଂ. ବି (ହନ୍ତ=ବାକ୍ୟାରମ୍ଭରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ + କୃଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ବାକ୍ୟାରମ୍ଭ ର 'ହନ୍ତ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ଏହା ଅତିଥିଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉଥିବାରୁ)—
Hantakāra
୧। ଅତିଥିଙ୍କୁ ଦେୟ ତଣ୍ଡୁଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Rice presented to a guest. ୨। ତର୍ପଣରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଜଳ ଦେବା ସମୟରେ 'ଏତଦୁଦକଂ ହନ୍ତ' ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ (ଅଭିଧାନରତ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱ) —2. Utterance

of the word Hanta while offering water to the manes—ଶ । ଅଭିଥିଙ୍କ ଦାନ ଦିଆଯିବା ଖୋଳ ଗ୍ରାସ ଅନ୍ନ ବା ତଣ୍ଡୁଳ (କୂର୍ମପୁରାଣ, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ)—3. Boiled or unboiled rice sufficient for 16 mouthfuls presented to a guest. ଦେ. ବ—ହନ୍ତକ (ଦେଖ) Hantaka (See)

ହନ୍ତକାରୀ(ରୁ)—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ହନ୍ତା)—୧ । ହନ୍ତକ (ଦେଖ)—Hantakārī (ru) 1. Hantaka (See) [ଉ—ଦୁର୍ଯୋଧନ ଘାତକ ସତ୍ତାରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଉରୁ, ଦେଖାଇବାର ବେଳେ ଭୀମ ହନ୍ତକାରୀ ହନ୍ତାକାରୀରୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ସର୍ବପ୍ରଧାନ ସର୍ବପ୍ରଧାନ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Best; most eminent. ସର୍ବପ୍ରଧାନ [ଉ—ଜଗତ ଜଗାମିନଙ୍କୁ ଜାର୍ଜ୍ଜେୟ ଗୁରୁ, ହେଲେ ସବୁ ବଳବାନଙ୍କେ ହନ୍ତକାରୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ] ୩ । ବଳିଷ୍ଠ—3. Strongest. [ଉ—ଯେତେ ଥିଲେ ବାନରେ ହନ୍ତକ ରୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ,ବନ ।]

ହନ୍ତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ତବ୍ୟ)—ହନନଯୋଗ୍ୟ; ହତ Hantabya ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ; ଯାହାକୁ ମାରିଦେବାର ଉଚିତ - Fit to be killed; deserving death.

ହନ୍ତ ସନ୍ତ—ଦେ ବିଣ. (ସଂ. ହନ୍ତ+ସନ୍ତପ୍ତ; ହନଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା, Hanta santa ତୁଳନା କର-ଶତ୍ରୁନ୍ତପ ନାଟକରେ-ବସ୍ତୁ ରୁ-ହସ୍ତସନ୍ତ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ନ୍ତୁଥାଇ ହଃ=ତତ୍ତ୍ୱାନ୍ତେଷଣ କରି କରି ଅମେ ହୈରାନ ପରେଶାନ ମଧ୍ୟରୁ ବା ବ୍ୟସନ୍ତ ହେଉଅଛୁ) - ୧। ପ୍ରପୀଡ଼ିତ - 1. Harassed; oppressed; persecuted. ୨ । ଦହଗଞ୍ଜ; ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ; କଷ୍ଟଗ୍ରସ୍ତ—2. Troubled, suffering great hardship.

ହନ୍ତସନ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଏତେ ଦହଗଞ୍ଜ କରିବା—1. To Hanta-santa karibā put one to much trouble. ହସ୍ତସନ୍ତ କରା ୨ । କଷ୍ଟ ଦେବା; ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବା—2. To ହୈରାନ (ପରେଶାନ କରନା harass; to oppress. [ହନ୍ତସନ୍ତା(ନ୍ତ) କରିବା—ଅନୁରୂପ]

ହନ୍ତସନ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ; Hanta santia ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ—1 Harassed. ୨ । ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହାୟରାଣ ହୈରାନ ପରେଶାନ —2 Discontented.

ହନ୍ତସନ୍ତୀ } ସ୍ତ୍ରୀ
ହନ୍ତସନ୍ତେଇ }

ହନ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ହନ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ; ହନ୍ତୁ ଶବ୍ଦର ୧ମା ୧ବ) Hanta —ଘାତକ—Murderous. (ଏ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ (ହନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଙ୍ଗରେ ସମାସରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା, ଧର୍ମହନ୍ତା, ନରହନ୍ତା)—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—Murderer. ପ୍ରାଦେ. (ଅଠମଣ୍ଡିତ)ସର୍ବନାମ—୧ । ଅମୁକ—1.Such or such a person. [ଉ—ହନ୍ତାର ଭୁଅ; ହନ୍ତାର ମାଅ] ୨ । ଉପଦେଶ ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—2. Unmeaning expression used in a sentence. ପ୍ରାଦେ. (ବଲ୍ଲଭିର ମାଟିଣା) ସମ୍ବୋଧନ, ଅନାଦରାର୍ଥକ) ସେଇଟା—That(in contempt).

ହନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହନ୍ତସନ୍ତ କରିବା (ଦେଖ)—Hanta(nte)ibā Hanta santa karibā (See)

ହନ୍ତା ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ପଶିଯିବା; ଭିତରକୁ ପଶିଯିବା—To shrink in. [ଉ—ତା ମେଣ୍ଟ ହନ୍ତା ପଡ଼ିଛୁ=ଯେଠି ପଶି ଯାଇଛୁ ।]

ହନ୍ତାଳ—ଦେ. ବ—ହେନ୍ତାଳ (ଦେଖ) Hantāla Hentāla (See)

ହନ୍ତାଳିବା—ପ୍ରାଦେ (ସାଳପୁର) କ୍ରି—(ବାଘଆଦି) ହଣ୍ଡାଳିବା—Hantālibā To bellow.

ହନ୍ତୁ—ସଂ. ବ (ହନ୍ ଧାତୁ + ଉବ. ତୁ)—୧ । ମୃତ୍ୟୁ—1. Death. Hantu ୨ । (ଚଉଁ. ତୁ)—ବୃଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Bull.

ହନ୍ତୁକ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ହନ୍ତା)—୧ । ହନ୍ତା; ଘାତକ—Hantuka 1. Murderous. ୨ । ହିଂସ୍ର—2. Spiteful; ଘାତକ ହନ୍ତା revengeful; rapacious. ୩ । ନିଷ୍ଠୁର—[ହନ୍ତୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Cruel.

ହନ୍ତୁସନ୍ତୁ—ଦେ. ବିଣ—ହନ୍ତସନ୍ତ (ଦେଖ)—Hantusantu [ଉ—ଗୋଡ଼ୁ ଏ ଜୀବନ ସତି ଦେହରୁ ବଗାଇଁ, ବିଅର୍ଥ ଭାବରେ ହନ୍ତୁସନ୍ତୁ ହୋଇ । ପ୍ରାଚୀ. ଉଦ୍ଦସ୍ୟ-ପଞ୍ଚମୀ ।]

ହନ୍ତୃ (ନ୍ତୃ)—ସଂ. ବିଣ (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ; ତୃ)—ଯେ ହତ୍ୟାକରେ—Hantṛu Killing; murderous. ସଂ.ବ—ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—(ହନ୍ତା—ପୁଂ) [ହନ୍ତ୍ରୀ - ସ୍ତ୍ରୀ] Murderer.

ହନ୍ତୋକ୍ତି—ସଂ. ବ—ଅନୁକମ୍ପୋକ୍ତି (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Hantokti Expression of pity.

ହଜର—ବୈଦେଶିକ (ଇଂ ହଣ୍ଡ୍ରେଡ୍) -୧ । ଏକଶତ ସଂଖ୍ୟା—Handara 1. Hundred. ୨ । ହଣ୍ଡ୍ରେଡ୍ ଓଜନ; ଇଉରୋପ-ହନ୍ଦର ପ୍ରଚଳିତ ପଦାର୍ଥର ମାପ ଓ ଓଜନର ପରିମାଣ ବିଶେଷ—2. Hundred-weight; a unit of weight. [ଦ,—ଏହା ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ୧୦୦, ୧୧୨ ଓ ୧୨୦ ପାଉଣ୍ଡ୍ ସହିତ ସମାନ ।

ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏହା ୧୧୨ ପାଉଣ୍ଡ୍=ବାଲେଶ୍ୱର ୫୬ ସେର=ଜଣକ ୧ ମହଣରୁ କିଛି ବେଶି ।] ୩ । (ଇଂ ହଣ୍ଡ୍ରେଡ୍) ତାସ୍ ଖେଳରେ ଜଣେ ଖେଳାଳିଙ୍କର ପାଇଥିବା ତାସମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟସ୍ୱରୂପ ଧରାଯିବା ଶତ ସଂଖ୍ୟା—3. Hundred in the game of cards. [ଉ—ଯେବେ ଜଣେ ଖେଳାଳିଙ୍କ ହାତରୁ ଏକାଥରକେ ଗୋଟିଏ ଟିକା, ଗୋଟିଏ ସାହେବ, ଗୋଟିଏ ବିବି, ଗୋଟିଏ ଗୋଲାମ ଓ ଗୋଟିଏ ଦଶା ଓ ଗୋଟିଏ ନବା ଆସିଯାଏ, ତେବେ ତାଙ୍କର ହଜର ହୋଇଅଛି ବୋଲି ବୋଲାଯାଏ ।]

ହନ୍ଦାରି(ଲି)ବା—କ୍ରି. କ୍ରି (ସ. ଅନ୍ଦୋଳନ)—୧। କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଖମିବା
Han ari(li)bā କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଭଲ ଭଲ କରି ଖୋଜିବା; ଅଣ୍ଡାଳିବା—1. To thoroughly search a place
ହାଁତଡ଼ାନ for something. ୨। ଖୁଜାଳିବା; ଦରଣ୍ଡିବା—
हथोरना 2. To grope for a thing.

ହନ୍ଦାରି(ଲି) ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ଘାଣ୍ଟି ହେବା;
Handāri(li) hebā ହଇରାଣ ହେବା—To be much toubled or bothered.

ହନ୍ଦି ସନ୍ଦି(ନ୍ଧି)—ଦେ. ବ—ଅନ୍ଦିସନ୍ଦି (ଦେଖ)
Handi sandi(ndhi) Andisandi (See)
अन्दिसन्धि कोलेकोले

ହନ୍ଦେ—ଦେ. ଅ (ପ୍ରାଚୀନ)—ହେତୁରୁ; ଯୋଗୁଁ—For (that).
Hande (ଉ—ବିଧିବଶେ କଂଟକେ ଅଟକ ହେଲେ ସେହୁ, ସେ ହନ୍ଦେ ଜନ୍ମେ ବ୍ୟାକୁଳ ମୋ ହୃଦ ହେଲ ଚହୁଁ। ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—
के लिये, हेतु ଯୁଗଳରସାମୃତ ଲହରୀ।)

ହନ୍ନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହନ୍ ଧାତୁ=ହଗିବା+କ୍ତ. ତ)—
Hanna ଭୁକ୍ତପୁରୀଷୋତ୍ସର୍ଗ; ଯେ ହଗି ସାରିଅଛି—(A person)
(ହନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Who has passed faeces.

ହନ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ହନ୍ତବ୍ୟ—
Hanya (ହନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fit to be killed.

ହନ୍ୟମାନ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ [ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ (ଶାନ) ଆନ]—୧।ଯାହାକୁ
Hanyamāna ହଣା ଯାଉଅଛି—1. One who is being
[ହନ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ] cut. ୨। ଯାହାକୁ ବଧ କରା ଯାଉଅଛି—
2. Being slain.

ହପ୍‌କା—ଦେ. ବ—୧। ହଠାତ୍ ଭୟସ୍ଥିତି ଭୟ—1. Sudden
Hap-kā fear; terror; fright ୨। ଭୟ—2. Fear.
ভয় भय ୩। ଦମ୍ଭା—3. Paroxysm.

ହପ୍‌ତନ୍(ମ୍) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ହପ୍ତନ୍(ଇତ୍ୟାଦି) (ଇତ୍ୟାଦି)
Hap-tan(m) (etc) Haptan(m) etc (See)

ହପ୍‌ତରଙ୍ଗି—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବ—ହଠାତ୍ ଦେଖାଇବା ଧଗାବାଜ; ଫାଙ୍କି;
Hap-tarangi ଭମ୍ଭି ଭୋଫାଳି—Bravado; boastful
denial; brazen-facedness.

ହପ୍‌ତା—ବୈଦେ. ବ—ହପ୍ତା (ଦେଖ)
Hap-tā Haptā (See)

ହପା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ହପ୍ପା [ଇତ୍ୟାଦି] (ଦେଖ)
Hapā (etc) Happā [etc] (See)

ହପା(ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହପ୍ପାଇବା [ଦେଖ]
Hapā(pe)ibā Happāibā (See)

ହପାଏ (କ,କେ)—ଦେ.ବଣ ଓ ବ ଓ କ୍ରି ବଣ—ହପ୍ପାଏ(କ,କେ) [ଦେଖ]
Hapāe(ka,ke) Happāe(ka,ke) [See]

ହପାଲି—ଦେ. ବ—ହାତୀର ଦ୍ରୁତଗତି—
Hapāli Swift motion of an elephant.
हाथीकी जोरसे चलना हाथीका जोरसे चलना

ହପାଲିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ହପ୍ପାଲିଆ [ଦେଖ]
Hapāliā Happāliā (See)
[ହପାଲୀ, ହପ୍ପାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହପାଲିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧। ଦ୍ରୁତଗତିବିଶିଷ୍ଟ (ହାତୀ)—
Hapāliā 1. Swift-going (elephant). ୨। ଦ୍ରୁତ
ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଜୋରସେଚଲନେବାଲା [ଗଜ]—2. Swift motion.
[ହପାଲୀ, ହପ୍ପାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହପାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି - [ହାତୀ] ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିବା—
Hapālibā To walk swiftly (said of an elephant)
ଜୋରେ ଚଲା जोरसेचलना

ହପିସ୍(ସି)—ବୈଦେ, ପ୍ରା. ବ (ଇଂ. ଅଫିସ)—ଅଫିସ୍; କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—
Hapis(si) ଆପିସ ऑफिस Office.

ହପୁଷା ସ. ବ—ହବୁଷା (ଦେଖ)
Hapushā Habushā (See)

ହପେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହପ୍ପାଇବା [ଦେଖ]
Hapeibā Happāibā (See)

ହପ୍ତନ୍(ମ)—ବୈଦେ. ବଣ (ଉତ୍ତରଅ) (ଅ. ହପ୍ତନ୍ ତୁଳନା କର ସ.
Haptan(m) ସପ୍ତନ୍)—ସପ୍ତମ—Seventh. ବ—ସପ୍ତମ
हप्तम हप्तम ଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ପାଦିକା ଜମି—A land of the 7th
class in productiveness.

ହପ୍ତନ୍(ମ୍) ଆଇନ୍(କାନୁନ୍)—ଦେ. ବ—ସପ୍ତମସଂଖ୍ୟକ ୧୭୯୯
Haptan(m) āin(kānun) ସାଲର ୭ ଆଇନ୍—
सप्तमआईन हप୍ତମ କାନୁନ୍ Act VII of 1799

ହପ୍ତା—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ହଫ୍ତା, ହଫ୍ତା)—୧। ସପ୍ତାହ—1. Week.
Haptā हप्ता हप्ता ୨। ସାପ୍ତାହିକ ମଜୁରି—2. Weekly
wages. (ଉ—ସେ ହପ୍ତା ନ ଖାଇ ବସି ରହି
ହାଭୁରୁ ଖାଇ ଓପାସ ରୋକେ ସଳେଇ ଅପିତ—
ଫକୀରମୋହନ)

ହପ୍ତାଏ—ଦେ. ବ—ଏକ ସପ୍ତାହ—
Haptāe One week.
एक हप्ता एक हप्ता

ହପ୍ତାକ—ଦେ. ବ—ଏକ ହପ୍ତା ମାତ୍ର—
Haptāka One week only.
एक हप्ता एक हप्ता

ହପ୍ତାକେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧। ଏକ ହପ୍ତା ମଧ୍ୟରେ—1. Within
Haptāke one week ୨। ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ—
एक हप्तामें एक हप୍ତାମें 2 In every week.

ହପ୍ତା ର ର(ରେ)ପ(ପୋ)ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ହଫ୍ତ ଓ ଇଂ ରିପୋର୍ଟ)—
Haptā ra(re)pa(po)t ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ
ସାପ୍ତାହିକ ରିପୋର୍ଟ हप्ता रिपोर्ट ଜିଲାରେ ଘଟିଥିବା
ବିବରଣ ପତ୍ର—Weekly report. (ଉ—ଚାକିରିଦାରମାନେ
ଥାନାଘାଟ ଭଳି ଜିଲାର ଜିଲାରେ ଘଟିଥିବା ଜନ୍ମ
ମୃତ୍ୟୁ ଆଦିର ହପ୍ତା ରିପୋର୍ଟ ଥାନାରେ ଦିଅନ୍ତି

ହପ୍ତା ହପ୍ତା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଫି ହପ୍ତା; ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ—
Haptā haptā Every week; week after week.
ପ୍ରତି ସପ୍ତାହେ ফি হফ্তামে

ହପ୍ତା ହାଟ—ଦେ. ବି (ଅ, ହପ୍ତା+ଫା ହଟ୍ଟ)—ଯେଉଁ ହାଟ ସପ୍ତାହରେ ଥରେ ବସେ—A market or fair held once every week; weekly fair.
Haptā hāṭa
ସାତ ଦିନେର ହାଟ হপ্তা হাট

ହପ୍ପା—ଦେ. ବି (ଫା. ହାଫିବା—ହାଇ ?)—୧ । ତରଙ୍ଗ—ଝୋଁକ 1. Wave. ୨ । ହଠାତ୍ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜୁଆର, ବର୍ଷା, କ୍ରୋଧ, ଆକ୍ରମଣ, ଗାଳି, ମାଡ଼ ଆଦିର ଜୋଡ଼ ବା ଥର ବା ଝୁଙ୍କ—2. Outburst; one course or time of tide, rain, anger or assault; a stroke. ୩ । ଆବେଗ; ଅତିଶୟ—3. Paroxysm; heat; a bursting; a rage (e.g. a burst of passion; heat of passion)—୪ । ଜୋର୍; ବେଗ—4. Force. ୫ । କ୍ଷଣିକ ଆବେଗ—5. Momentary outburst. ୬ । ଉତ୍କଟତା—6. Fury.
Happā
ହପ୍ପା ହପ୍ପା

ହପ୍ପା(ମ୍ପା,ପ୍ପେ,ପ୍ପା)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ହାମ୍ପିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାମ୍ପିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—1. To cause to gasp. ୨ । ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା—2. To be ready for attacking. ୩ । ହାମ୍ପିବା—3. To gasp.
Happā(mpā,ppe,ppā)ibā
ହାପାନ হাঁপবানা

ହପ୍ପା ଉଠିବା—ଦେ. ବି—୧ । ଅତିଶୟ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—1. A fit or paroxysm or rage. ୨ । ଢେଉ ଉଠିବା—2. The coming or advent of a wave.
Happā uṭhibā
ଝୋଁକ ଓଠା হপ্পা উঠনা

ହପ୍ପାଏ—ଦେ. ବିଣ ବି—ଏକ ହପ୍ପା—
Happāe One paroxysm or outburst.
ଏକଝୋଁକ একহপ্পা

ହପ୍ପାକ—ଦେ. ବି—ଏକ ହପ୍ପା ମାତ୍ର—
Happāka One outburst.
ଏକଝୋଁକ একহপ্পা

ହପ୍ପାକୁ ହପ୍ପା—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—ଏକ ଜୋଡ଼ ପରେ ଅନ୍ୟ ଜୋଡ଼, ଜୋଡ଼ରୁଜୋଡ଼; ଥରରୁ ଥର—Outburst after out burst.
Happāku happā
ବାରେବାରେ ফিরফির

ହପ୍ପାକେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଏକ ହପ୍ପାରେ—In one outburst.
Happāke
ଏକବାରେ এক হপ্পামে

ହପ୍ପାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ଷଣିକ ଆବେଗର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୁଏ—Passionate; subject to momentary outbursts of passion.
Happāliā
ଖେୟାଳୀ হপ্পালিয়া

ହପ୍ପାଲୀ } ସ୍ତ୍ରୀ—
ହପ୍ପାଲେଇ } গুস্সৈল

ହପ୍ପାଲି—ଦେ. ବି—ହପାଲି [ଦେଖ]—
Happāli Hapāli (See).

ହପ୍ପାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହପାଲିଆ (ଦେଖ)—
Happāliā Hapāliā (See).
[ହପ୍ପାଲି, ହପ୍ପାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହପ୍ପାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହପାଲିବା (ଦେଖ]—
Happālibā Hapālibā [See]

ହପ୍ପେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହପ୍ପାଇବା [ଦେଖ]—
Happeibā Happāibā [See]

ହପ୍ରମ୍ କଥା—ଦେ. ବି—ପାଣ୍ଡ୍ର ବଡ଼ଙ୍ଗ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ସାନ୍ତାଳ ମାନଙ୍କ ରୀତି, ନୀତି, ପ୍ରବାଦ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥିଏ ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥ—The title of a work embodying the traditions, institutions and usages of the Santals, compiled by a Santalee scholar, Revd Bodding of Maulpahari—(Mayurbhanj Chronicle—July 1937.)
Hapram kathā

ହପ୍ପାଧରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । କୁସ୍ତିକରିବା; ବ୍ୟାୟାମ—1. Athletics. ୨ । ମାଧ୍ୟେ—2. Affray.
Happādharā
ହପ୍ପାଧରା হপ্পাধরা

ହଫ୍‌ତନ୍[ମ୍](ଇତ୍ୟାଦି)—ଦ୍ୱୈଦେ. ବି—ହପ୍ତନ[ମ୍] ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Hap-tan(m)etc (See)
Haph-tan(m) etc

ହଫ୍‌ତା—ଦେ. ବି—ହପ୍ତା (ଦେଖ)—
Haphtā Haptā (See).

ହଫିସ[ସି]—ଦ୍ୱୈଦେ. ପ୍ରା. ବି [ଇଂ. ଅଫିସ୍]—କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ; ଅଫିସ—Office.
Haphis(si) ଆଫିସ ଅଫିସ

ହ(ହେ)ବୁକା—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର,ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ହାବୁକା (ଦେଖ)—Hā (he) bukā Hābukā (See)
Ha (he) b-kā

ହବ୍‌କା ଦବ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ଦେ. ବି.—ଧମକ ଚମକ—Loud threats; snubbing.
Hab-kā dab-kā

ହବ୍‌କା ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ହଠାତ୍ ଗୁଡ଼ିଏ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ସୂତା ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଛାଡ଼ିଦେବା—1. To release large lengths of thread of a paper kite at once ୨ । ତରଙ୍ଗ ଛଠାଇବା—2. To create waves on water.
Hab-kā debā
[ହାବ୍ (ବୁ) କା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହବ୍ କୋଡ଼ି ବକୋ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଅବଡ଼ାଖାବଡ଼ା; ବନ୍ଧୁର; ଉତ୍ତାବଚ (ଭୂମି)—Rough or undulating (ground)
Hab-kordh bako

ହବ୍‌ଡ଼ାଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲ) ବି.—ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବା—To stumble; to trip.
Hab-rdāibā

ହବଡ଼ାଇ ହେବା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି.—ବଳାତ୍କାରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା—To enter forcibly.
Hab-rdāi hebā

ହବ୍‌ଦାଏ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବିଣ—ଥରେ—Once.
Hab-dāe

ହବ୍‌ଲି ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ବି. (ଭୁଲକାକର,ଫା. ହବେଲ୍ଲି)—ହବେଲି; ପ୍ରାସାଦ—Palace; mansion; palatial building.
Hab-li

ହବ—ସଂ. ବ (ହୁ ଧାତୁ=ହୋମ କରିବା+ଭାବ ଅ)—୧ । ହୋମ—
Haba 1. Oblations of ghee unto fire. ୨ । ଯଜ୍ଞ—
2. Vedic sacrifice. ୩ । (+ଅଧିକରଣ ଅ)
ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—3. Fire, ୪ । (ହେ ଧାତୁ—ଅହ୍ୱାନ
କରିବା+ଭାବ. ଅ) ଅଜ୍ଞା—4. Order. ୫ । ଅହ୍ୱାନ—
5. Call. ଗ୍ରା. କ୍ରି—[ସଂ. ଭୂ ଧାତୁ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ହେବା
ହବେ ବା ଗ୍ରାମ୍ୟ ହବା ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ୧ବଚନ
ହୋଗା —(ସେ ବା ତାହା) ଓ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ କର୍ତ୍ତାର କ୍ରିୟାର ରୂପ]
ହେବ—(It, he, she, you) Will be.

ହବକ୍—ପ୍ରାଦେ. (ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର ପାଠଣା) ବ.—ଧକ୍କା; ହାବୁଡ଼ା—
Habak Push.

ହବଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—ଦାଂସ୍ୟପାତ୍ରରେ ଦଧି ମିଶ୍ରିତ ଅନ୍ନ ଭକ୍ଷଣ—
Habaṅga Eating of boiled rice mixed with curd in a bell metal untensil.

ହବନ—ସଂ. ବ [ହୁ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅନ]—୧ । ହୋମ—
Habana 1. Pouring of ghee unto the Homa fire. ୨ । ହୋମକୁଣ୍ଡ (ହ. ଶ)—2. The vessel in which fire is lighted and ghee is offered. ୩ । ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—3. Fire. ୪ । (+କରଣ ଅନ)
ଶ୍ରୁବ (ହ. ଶ)—4. The spoon with which ghee is poured unto fire.

ହବନାୟୁଃ—ସଂ. ବ (ହବନ+ଆୟୁଃ)—ଅଗ୍ନି—
Habanāyuḥ Fire.

ହବନୀ—ସଂ. ବ—(ହୁ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହୋମକୁଣ୍ଡ—
Habanī A pot into which ghee is offered unto fire.

ହବନୀୟ—ସଂ. ବଣ (ହୁ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ହୋମରେ
Habanīya ଅବଶ୍ୟକ—1. Required for Homa. ୨ । ହୋମ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be offered in Homa. ବ—(+କରଣ ଅନୀୟ)—ହୋମୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—Materials required for Homa.

ହବା—ବୈଦେ. ବ (କରିରଅ)—ହିବା (ଦେଖ)—Hibā (See)—
Habā ଦେ. ବଣ—ହବା (ଦେଖ)—Habbā (See)
ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସଂ. ଭୂ ଧାତୁ)—(ଓଡ଼ିଆ ହେବାର ଗ୍ରାମ୍ୟଅବାର)
ଘଟିବା; ହେବା—To be. ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାଅଳ) ବ—
(ଭୁକଳାକର—ହ. ଓ ଫା. ହବା)—ପବନ—Wind; air.

ହବାକ୍—ବୈଦେ. ବ (ନକାମ)—ହକାକ୍ (ଦେଖ)—
Habāk Habbāk (See)

ହବା କଥା ନାହିଁ(ନୁହେଁ)—ଗ୍ରା. ବାକ୍ୟ—ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଘଟଣା
Habā kathā nāhiñ(nuheñ) ଦେଖାଗଲା ବା ଶୁଣାଗଲା, ଅତି
ହଓୟାରନୟ ଏ ପ୍ରକାରରେ ରହିବା କଥା ହେବନାହିଁ—Interjec-
ହୋନେକିବାତନହିଁ ional sentence used in giving vent to astonishment or displeasure.
[ଦ୍ର—ବୌଣସି ଘଟଣା ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ବା ବିରକ୍ତ
ହେବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ବଚନ ଅଟେ]
ଗ୍ରା ବ—ହେବା; ଘଟା—Being; happening.

ହବାଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବଣ—୧ । ଓଟ୍ଟ—1. Stupid. ୨ । ଅବୁଝା—
Habā chandra ମଣା—2. Not bent on doin
ହବୁଚନ୍ଦ୍ର justice. ଦେ. ବ—ଅବୁଝାମଣା ଲୋକ; ଓଟ୍ଟ ଲୋକ—
ବେବୁଝ A stupid person.

ହବା ନ ହବା—ଗ୍ରା. ବ—୧ । ଦୌଣସି ବିଷୟର ଘଟିବା ବା ନଘଟିବା;
Habā na habā ହେବା ନ ହେବା—1. Wether a thing
ହଓୟା ନା ହଓୟା will take place or not; 'To be or
ହୋନା ନ ହୋନା not to be'. ୨ । ହଁ ବ ନାହିଁ—2. Yes or no.
୩ । ସ୍ୱୀକାର ବା ଅସ୍ୱୀକାର—Consent or disagreement. [ଉ—ମୁଁ ୫ ଦିନ ହେଲା ଅନୁସରଣ କରି
ଥିଲିଣି; ମତେ "ହବା ନ ହବା" କଥା କହିଦେଲେ
ମୁଁ ଚାଲିଯିବି]

ହବାନାମା—ବୈଦେ. ବ (କରିରଅ)—ହିବାନାମା (ଦେଖ)—
Habānāmā Hibānāmā (See)

ହବାଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ) (ଅ. ହବାଲ)—ହୁଅଲ୍ (ଦେଖ)—
Habāl Huāl (See)
[ଦ୍ର—ଏହା ହାଲ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ରୂପେ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]

ହବାଲ୍ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ହବାଲ୍+ଫା ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦାର୍)—
Habāl-dār ହୁଅଲ୍ଦାର୍ (ଦେଖ)—
Huāl-dār (See)

ହବାଲତ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଅ)—ହୁଅଲତ (ଦେଖ)—
Habālat Huālat (See)

ହବାଲତି—ବୈଦେ ବଣ—ହୁଅଲତି (ଦେଖ)
Habālati Huālati (See)

ହବାଲି—ବୈଦେ. (ଅ) ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାଅଳ) (ଭୁଲ ହିନ୍ଦୀ, ହବାଲି)—
Habālī ଉଦାହରଣ; ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ—Example.

ହବାଲତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ) (କରିରଅ)—୧। ନଜରବନ୍ଦୀ—1. Surveilance. ୨। ଅଭିଯୁକ୍ତ ବିଚାରାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବନ୍ଦୀଘର
ରଖାଯିବା—2. The state of an undertrial prisoner being detained in the lock-up. ୩। ହାଜତ—3. Lock-up.

ହବାଲି—ବୈଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ—The portia
Habāli tree, Thespesia Populnia [tree]

ହବାସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ଚେତନା; ସଂଜ୍ଞା—Consciousness;
Habās sense. [ଦ୍ର—ଏହା ହୋସ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଏକାର୍ଥକ
ହଁସ ହବାସ ସହଚର ଶବ୍ଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]

ହବି—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ହବି)—ହବି (ଦେଖ)—Habbi (See)
Habī ଦେ. ବ (ସଂ. ହବିସ୍)—ହବିଃ (ଦେଖ)—Habiḥ
ହବୀ ହବୀ (See)

ହବିଃ—ସଂ. ବ (ହୁ ଧାତୁ=ହୋମ କରିବା+କରଣେ; ଇସ; ହବିସ୍ ଶବ୍ଦ
Habiḥ ୧ମା. ୧ବ)— ୧ । ଅଜ୍ୟ; ଘୃତ (ଅଗ୍ନିରୋପ)—

1. Ghee. ୨ । ଜଳ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—2. Water. ୩ । ହବନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—3. Materials necessary for Homa. ୪ । ହୋମ—4. Oblations of ghee unto fire,

ହବିଗଞ୍ଜ—ବୈଦେ. ବି—ହବେଇ ଗଞ୍ଜ (ଦେଖ)—
Habiganja Habeiganja (See)

ହବିତ୍ରୀ—ସଂ. ବି (ହୁ ଧାତୁ + କରଣ ଇତ୍ର + ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହୋମଜଳ—
Habitrī The fier-pot into which ghee is poured in Homa.

ହବିବୁଲ୍ଲାଖାଁ—ବୈଦେ. ବି [ନାମ]—ଅଫଗାନସ୍ଥାନ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବତନ
Habibullā khan ଅମୀର୍—[ଦ୍ର—ଏ ଭୂତପୂର୍ବ ଅମୀର ହବିବୁଲ୍ଲାଖାଁ । ଅବ୍‌ଦୁଲ ରହମାନ୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ୧୯୦୧ ସାଲରେ ହବିବୁଲ୍ଲାଖାଁ ସିଂହାସନାରୋହଣ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୭ ସାଲରେ ଏ ଭାରତ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସ୍ଥଳରେ ଅମୀର୍ ଅମାନୁଲ୍ଲା ସିଂହାସନାରୋହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି]—The rame of the late Amir of Afghanistan.

ହବିରଶନ—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ତ୍ରୈ)—୧ । ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ଘୃତ ଭୋଜନ—
Habirasana 1. Eating ghee with food. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଅଗ୍ନି—2. Fire.

ହବିର୍ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୋମରେ ପୋଡ଼ା ଯାଉଥିବା ଘୃତର
Habirgandha ବାସ—The smell of ghee burnt in Homa.

ହବିର୍ଗନ୍ଧା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ହବିଃ=ଘୃତପରି ଗନ୍ଧ ଯାହାର)—ଶମୀବୃକ୍ଷ
Habirgandhā (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Śami; Prosopis Spicigera (tree).

ହବିର୍ଗେହ—ସଂ. ବି—୧ । ହୋମଗୃହ—1. The room in which
Habirgeha Homa is performed. ୨ । ହୋମଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ରକ୍ଷାଯିବାର ଗୃହ—2. A room for storing the ghee and other materials for Homa.

ହବିର୍ଧାନି—ସଂ. ବି (ହବସ୍ + ଧା. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀ ଇ, ଯାହାଙ୍କ
Habirdhāni ଦୁଗ୍ଧରୁ ହୋମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଘୃତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ)—କାମଧେନୁ; ସୁରଭୀ (ହି. ଶ)—The mythological cow giving plenty of milk.

ହବିର୍ଭାଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହବସ୍ + ଭାଗ)—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କ
Habirbhāga ନାମ ଧରି ହୋମାଗ୍ନିରେ ଅର୍ପିତ ଦିଆଯିବା ଘୃତର ଅଂଶ—A portion of ghee offered into the fire by uttering the name of a particular Deity.

ହବିର୍ଭୁକ୍—ସଂ. ବି. ପୁଂ [ହବସ୍ + ଭୁଜ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ହବିର୍ଭୁଜ୍
Habirbhuk ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧କ]—୧ । ଦେବତା—1. Deity. ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire.

ହବିର୍ଭୁଜ—ବୈଦେ. ବି (ସଂ. ହବିର୍ଭୁଜ୍)—ହବିର୍ଭୁକ୍ (ଦେଖ)
Habirbhuja Habirbhuk (See)

ହବିର୍ଭୂ—ସଂ. ବି [ହବସ୍ + ଭୂ]—୧ । ହୋମଭୂମି [ହି. ଶ]—
Habirbhū 1. The ground over which Homa is performed. ୨ । [ନାମ] କର୍ଦ୍ଦମଋଷିଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ପୁଲସ୍ତ୍ୟମୁନିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ [ହି. ଶ]—2. Name of the wife of sage Pulastya.

ହବିର୍ମ(ର୍ମ୍ମ)ନ୍ଥ—ସଂ. ବି [ହବିସ୍ + ମନ୍ଥ. ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅ]—ଅଗରଥ
Habirma(rmma)ntha ଗଛ; ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—Premna Integrifolia (tree). [ଦ୍ର—ଏହାର କାଠକୁ ମନ୍ଥନ କରାଯାଇ ଏଥିରୁ ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ଅଗ୍ନି ଜାତ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହାର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ହବିଲ୍(ଲି)ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି—ହାବିଲ୍‌ଦାର୍ [ଦେଖ]
Habil(li)dār Hābil-dar [See]

ହବିଲି—ବୈଦେ. ସ୍ତ୍ରୀଦେ [ବାଲେଶ୍ୱର] ବି—ହବେଲି [ଦେଖ]
Habili Habeli [See]

ହବିଷ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହବିଷ୍ୟ)—କାର୍ତ୍ତିକ, ମାଘ ଓ ବୈଶାଖ ମାସରେ
Habisha ହିନ୍ଦୁଙ୍କର (ବିଶେଷତଃ ବିଧବାମାନଙ୍କର) ଦିନରେ ଥରେ
ହବିଷ୍ୟ ମାତ୍ର ନିରାମିଷ ଅରୁଆ ଅନ୍ନ ଖାଇବାରୂପ ବ୍ରତ—A religious vow observed (specially by widows) during Māgha, Baishākha and Kārttika months, consisting of taking sun-rice with vegetarian meal once in a day. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ହବିଷ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟରେ ଅରୁଆ ଅନ୍ନ, ଭଣ୍ଡା ମୁଗ ଡାଲି ସାରୁ, ଅଦା, ଓଲ, ଚଢ଼ିଆ, କଦଳୀ, ଅଗସ୍ତୀଶାଗ, ଗଇଁଠା ଘିଠା, ବେଡକଦା ଆଦି ସାତ୍ତ୍ୱିକବସ୍ତୁ ଖାଇ ହବିଷ କରନ୍ତି; କେହି କେହି ଏଥି ସଙ୍ଗେ କଇଁଥ, କମଳାଲେମ୍ବୁ, କନ୍ଦମୂଳ ଖାଆନ୍ତି । ହବିଷରେ ଲଙ୍କା ମରିଚ ଖାଇବା ନିଷିଦ୍ଧ; ହବିଷ ଭିଅଣ ବଦଳି ହୁଏନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ବିଧବାମାନେ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ହବିଷ କରନ୍ତି । ଯେ ହବିଷ କରିବେ ସେ ତୈଳ ଲଗାଇବେ ନାହିଁ, କୁଶାସନରେ ବସିବେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବେ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆଦେଶ ଅଛି ।]

[ଉ—ବଶଲ୍ୟରାମା ପ୍ରାୟତେ ହବିଷ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।]

ହବିଷ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନ କରିବା—
Habisha karibā 1. To partake of Habishya food. ହବିଷ୍ୟ କରି ୨ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଶାଳନପୂର୍ବକ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନରୂପ ବ୍ରତ
ହବିଷ୍ୟ କରିବା ପାଳନ କରିବା—2. To observe the vow of taking Habishya food and observing continence.

ହବିଷ ଘର—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଘରେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ପାକ କରାଯାଏ—
Habisha ghara The room where Habishya food is cooked.
ହବିଷ୍ୟ କରିବାର ଘର, ହବିଷ୍ୟଘର
(ହବିଷ୍ୟ ଘର—ଚାଗରୂପ)

ହବିଷ୍ୟ ତିଅ(ଉ)ଣ—ଦେ. ବ—ହବିଷ୍ୟ ମୁଗଡାଲି, କଞ୍ଚା କଦଳୀ, ସାରୁ, ଓଲ ମିଶାଯାଇ ଯାହା କରାଯାଇ-ଥିବା ତରକାରୀ ଅଫୁଟା ତିଅଣ, ଯାହାକୁ ହବିଷ୍ୟଅଳମାନେ ଖାଆନ୍ତି—Curry eaten by persons observing Habishya.
Habisha tia(u)na ହବିଷ୍ୟ ତରକାରୀ
[ହବିଷ(ଷି) ଭୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହବିଷ୍ୟ ତିଅଣ (ଭୁଣ, ଭଜୁଣ)—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ହବିଷ ବୋଝ(ଭାର)—ଦେ. ବ—ହବିଷ୍ୟ ବ୍ରତ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି (ବିଧବା)ମାନଙ୍କଠାରୁ ହବିଷ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱ ହବିଷ୍ୟକୀ ଚୀଜ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହବିଷ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ (ଯଥା—ଶାରଦ ଧାନ, ମୁଗ, ନଡ଼ିଆ, ଅଦା, କଦଳୀ, ଅଗସ୍ତି ଶାଗ, ବେତ-କଦା ଇତ୍ୟାଦି)ର ବୋଝ ବା ଭାର—Presents of materials for Habishya sent to persons who are observing Habishya, by their relations during Kārttika.
[ହବିଷ ବୋଝ(ଭାର)—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ହବିଷ ଭାତ—ଦେ. ବ—ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ (ଦେଖ)—
Habisha bhāta Habishyānna (See).
ହବିଷ୍ୟ ଭାତ ହବିଷ ଭାତ (ହବିଷ ଭାତ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ହବିଷ ମାସ—ଦେ ବ—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ—
Habisha māsa The month of Kārttika.
ହବିଷ୍ୟର ମାସ ହବିଷ୍ୟ ମାସ (ହବିଷ ମାସ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ହବିଷିଆଳି(ଶି)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହବିଷ୍ୟାଶୀ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନରୂପ ବ୍ରତ ଯାରା ହବିଷ୍ୟ କରେ ହବିଷ୍ୟ କରନେବାଲା ପାଳନ କରନ୍ତି—Persons observing the Habishya vow.
Habishiāli(śi)

ହବିଷ୍ୟ—ଦେ. ବ (ସଂ ହବିଷ୍ୟ)—ବୈଶାଖ, କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାଘ ମାସରେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନରୂପ ବ୍ରତ; ହବିଷ—ହବିଷ୍ୟ ହବିଷ୍ୟ The vow of partaking of Habishyānna during the months of Kārtika, Māgha and Baiśākha.
Habishwa

ହବିଷ୍ମତୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହବିସ୍+ମତ୍+ଈ)—କାମଧେନୁ (ହି. ଶ)—The mythological cow of plenty.
Habishmatī

ହବିଷ୍ୟ—ସଂ. ବ (ହବିସ୍+ଭବାର୍ଥେ ଯ)—୧। ଘୃତାନ୍ନ—1. Boiled rice mixed with ghee. ୨। ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ (ଦେଖ)—2. Habishyānna (See) ୩। ଅମିଶ୍ରବର୍ଜିତ ଘୃତ ମିଶ୍ରିତ ଅତପାନ୍ନ—3. Rice prepared from unboiled paddy and then mixed with ghee, but without meat. ୩। ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୋମାଗ୍ନିରେ ଅର୍ପିତ ଦ୍ରବ୍ୟ (ହି. ଶ)—3. Anything poured unto the Homa fire. ସ ବିଣ—୧। ହୋମ କରାଯିବା ଯୋଗ୍ୟ; ହବିଷ୍ୟ (ହି. ଶ)—1. Fit to be poured unto the Homa fire. ୨। ଯାହାକୁ (ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କୁ) ଆହୁତି ଦିଆଯିବା ଉଚିତ [ହି. ଶ—2. (a Deity) In whose name ghee is to be poured unto the Homa-fire

ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ—ସଂ ବ—କାର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରତାଦରେ ଉଷ୍ଣଣୀୟ ଘୃତମିଶ୍ରିତ କରାମିଷ ଅତପାନ୍ନ—Rice prepared from sunned paddy and then bioled and taken with ghee and vegetables without any meat. [ଦ୍ର—ଅମ ଦେଶରେ ବିଧବାମାନେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନରେ ଅରୁଆ ଅନ୍ନ, ଘିଅ, କଞ୍ଚା କଳା ମୁଗର ଡାଲି, କଞ୍ଚଳ କଦଳୀ, ସାରୁ, ଓଲ, ଅଗସ୍ତି ଶାଗ, ଅଦା, ବେତକଦା କ୍ୟକହାର କରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ-ସଂହିତାଦି ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରରେ "ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ" ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉପଦେଶମାନ ଦେଖାଯାଏ—]

ହୈମନ୍ତିକଂ ସିତାଶ୍ୱିତ୍ରଂ ଧାନ୍ୟମୁଦ୍ଧୃତ୍ୟ ଶୋଧିତା ଯବାଃ,
କଳାଯ୍ୟ କଙ୍ଗୁଷ୍ଟାବାର୍ତ୍ତ ବାସ୍ତୁକଂ ହୁଲମୋଚିକା,
ପଞ୍ଚ ନିଚାଳଶାକଞ୍ଚ ମୂଳକଂ କେମ୍ବୁକେରକ୍,
ଲବଣେ ସୈନ୍ଧବ ସାମୁଦ୍ରେ ଗବ୍ୟେ ଚ ଦଧିସର୍ପିଷୀ,
ପୟୋନ୍ନକୃତସାରଞ୍ଚ ପଳସାମ୍ର ହରିତକୀ,
ଚିନ୍ତିଡ଼ୀ କ୍ଷୀରକଶ୍ଚୈବ ନାଗରଙ୍ଗକ ପିପ୍ପଳୀ,
କଦଳୀଲବଳୀଧାତ୍ରୀ ଫଳାନିଷ୍ଟାନି ମୈଷବ,
ଅତୈଳପକ୍ୱଂ ମୁନିଭି ର୍ହବିଷ୍ୟାନ୍ନଂ ପ୍ରଚକ୍ଷତେ।]

ହବିଷ୍ୟାଶୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ହବିଷ୍ୟ+ଅଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ) —ଯେଉଁମାନେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନ କରିବା ବ୍ରତ ପାଳନ କରନ୍ତି—(persons) Partaking of the Habishya food.
Habishyāśī (ହବିଷ୍ୟାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହବୁଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ହବାଚନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ)—
Habuchandra Habāchandra (See).
ହବୁଚନ୍ଦ୍ର ବେଣ୍ଟୁକ

ହବୁଷା—ସ ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷର ଫଳ—The fruit of a wild tree.
Habushā

(ଦ୍ର—ଏହା ମରିଚ ତୁଲ୍ୟ ଘର ଗର୍ଦ୍ଧ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ ବସ୍ତୁ। ଏହା ଦ୍ୱିବିଧ—

ପ୍ରଥମପ୍ରକାର ଫଳ—ମସ୍ତ୍ୟସଦୃଶ, ବିସ୍ତୁଗନ୍ଧ।

ଏହାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ହବୁଷା, ହପୁଷା, ବପୁଷା, ବିସ୍ତ୍ରା;

ଦ୍ୱିତୀୟପ୍ରକାର ଫଳ—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଫଳ ସଦୃଶ, ମସ୍ତ୍ୟ-ଗନ୍ଧ।

ଏହାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ — ଅଶ୍ୱତ୍ଥଫଳା, ହବୁଷା, ହପୁଷା, ଶ୍ରୀବାହନ୍ତୀ, ବିଷଘ୍ନୀ, ଧାତ୍ରୀଫଳାଶିନୀ, କଟୁଘ୍ନୀ।

ଏହା ପିତ୍ତ, ଉଦରରୋଗ, ପ୍ରମେହ, ଅର୍ଶ, ପ୍ଲୀହା, ଗ୍ରହଣୀ, ଗୁଳ୍ମ ଓ ଶୂଳ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ,

ସ୍ପର୍ଶକ, ଉତ୍ତମକଷାୟରସ ଓ ଗୁରୁ (ଗୁଜନିର୍ଗନ୍ଧ) ।]

ହବେଇ-ବୈଦେ. ବ (ଫା ହବାଇ=ଯାହା ଆକାଶରେ ବା ବାୟୁରେ ଗମନ
Habei ହାଉଇ ହବାଇ କରେ)—ହାବିଲ (ଦେଶ)—Habili (See)

ହବେଇଗଞ୍ଜ—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଏକପ୍ରକାର ବାଣ, ଯହିଁରେ ନଅଁ
Habeiganja ହାଉଇଗଞ୍ଜ ହବାଇଗଜ ଲଗାଇଲେ ତହିଁରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ହାବିଲ ଆକାଶକୁ ଉଠିଯାଏ—
A sort of firework which lets off many rockets.

ହବେଲି—ବୈ, ବ (ଅ)—୧ । ରାଜପ୍ରାସାଦର ଖଣ୍ଡା ଓ ହତା ଘାଟର—
Habeli ହବେଲୀ ହବେଲି 1- Compound and courtyard of a king's mansion.
୨ । ପ୍ରାସାଦ—2. Mansion; palatial building.

ହବାକ୍—ବୈଦେ. ବ [ନାମ] [ଇଂ]—ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍;
Habbak ସର୍ଜନ୍ ଅଷ୍ଟେନ୍ ହବାକ୍, ଏମ୍. ଏ., କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍—Sir John Austen Hubback, M. A., K. C. S. I., I. C. S., the first Governor of the Province of Orissa.

[ଦ୍ର—ସର୍ଜନ୍ ହବାକ୍ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ । ଏ ମହାପୁରୁଷ ବିଲାତରେ ୧୮୭୮ ସାଲ ଫେବୃଆରି ମାସ ୨୮ ତାରିଖରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ନବଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ କର୍ମରେ ଭାର ୧୯୩୬ ସାଲ ଅପ୍ରେଲ ମାସ ପହିଲା ତାରିଖରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ; ପ୍ରଥମେ ମନ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଓ ଅଡ୍‌ଭାଇସ୍‌ରି କମିଟିଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଏକବର୍ଷକାଳ ପ୍ରଦେଶ ଶାସନକରି ୧୪।୪।୧୯୩୭ ଠାରୁ ୪।୧।୧୯୩୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ବାଚିତ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କଲେ । କଂଗ୍ରେସ୍‌ର କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହକ କମିଟି [All India Congress Committee] ଙ୍କ ଅଲଙ୍ଘନୀୟ ଆଦେଶ ପାଳନପୂର୍ବକ ନିର୍ବାଚିତ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ମନ୍ତ୍ରିପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବାରୁ ସେହିଦିନଠାରୁ ସର୍ଜନ୍ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ସାମାନ୍ୟ ଶାସନଭାର ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ମାନ୍ୟବର ଇ, ସି. ଅନ୍‌ସୋର୍ଜ୍; ସି. ଆଇ; ଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍‌ଙ୍କୁ ଅଡ୍‌ଭାଇସର୍ (ପରାମର୍ଶଦାତା) ରୂପେ ମନୋନୀତ କରିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ପ୍ରେମ ବିଷୟ ଭାଷାକୋଷର ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ ୮୭୪୯ ପୃଷ୍ଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଏ ମହାଶୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ମହାମତି ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ଲର୍ଡ୍ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋଙ୍କ ସସ୍ନେହଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଭାଷାର ବୃଦ୍ଧିର ସାଧନାର୍ଥ ଏହାଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଓଡ଼ିଶା ଆକାଡେମୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଅନୁଷ୍ଠାନ କଟକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ଭଦ୍ରଲୋକ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ଏମ. ଏ. ଙ୍କର 'ଆଧୁନିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଉତ୍କଳୀୟ କଳା' ଶୀର୍ଷକ ଭାଷଣ ଦିଅଯିବାପାଇଁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜଦ୍ୱାରା ଅଦ୍ଭୁତ ୧୮।୧୧।୧୯୩୯ ତାରିଖର ସାଧାରଣ ସଭାରେ ସଭାପତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ଏବଂ ଉତ୍କଳ ସଙ୍ଗୀତ ସମାଜର ୧୮।୧୨।୧୯୩୯ ତାରିଖର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ଓ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ତହିଁର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଘୋଷଣା କରି ସରଜନ୍ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳା ପ୍ରତି ଯେଉଁ ପ୍ରଗାଢ଼ ମମତା ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି, ଏହା ଭାରତର ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସରେ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଘଟନା । ସର୍‌ଜନ୍‌ଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଦାତା ମାନ୍ୟବର ଅନସୋର୍ଜ ସାହେବ ୧୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କେତେକାଳ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ସେକ୍ରେଟରୀ କର୍ମ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷକୁ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଅଯିବା କଥା ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ନାନା କାରଣରୁ ଦାତାମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଶାପ୍ରସିତ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ହେବାରୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣରେ ଅଭୂତପୂର୍ବ ବିଳମ୍ବ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଅତଏବ ଆବଶ୍ୟକ ଅର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନ ପାଇଁ ଉତ୍କଳର ମାନ୍ୟବର ଅନ-ସୋର୍ଜ୍ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରି ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶିତ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି, ଉପସ୍ଥିତ ଅର୍ଥଦୁଃସ୍ଥିତି ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ ଦଶବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ସେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ଣ୍ଣଧାର ଥିଲେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ମନ୍ଦିରର ଦକ୍ଷିଣଭାଗ ବସିଲାବେଳେ ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ଣ୍ଣଧାର କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଚିନ୍ତା କରି ଆମ ନିଅଣ୍ଟିଆ ପ୍ରଦେଶର ଅର୍ଥଭଣ୍ଡାରରୁ ଭାଷାକୋଷ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣାର୍ଥ ଆବଶ୍ୟକ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଅଯିବା ପାଇଁ ସେ ମାନ୍ୟବର ସର୍‌ଜନ୍‌ଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ସର୍‌ଜନ୍ ଉକ୍ତ ପରାମର୍ଶକୁ ପ୍ରସନ୍ନତା ସହକାରେ ଗ୍ରହଣକଲେ ଓ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶାର୍ଥ କଣ୍ଟକିତ ମାର୍ଗ ସୁଗମ ହେଲା । ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶାର୍ଥ ମାନ୍ୟବର ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ଦୁଇବର୍ଷ ପୂର୍ବେ (୧୯୩୮ ରେ) ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏବେ (୧୯୪୦ ଫେବୃଆରିରେ) ପୁଣି ଅଧିକା ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱଭଜନ୍ ନିଜ ହାତରେ ଥିବା ପାଣ୍ଠି (Discretionary grant) ରୁ ମଧ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ଧନ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାପ୍ରତି ମାନ୍ୟବର ଲର୍ଡ୍ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋ, ମାନ୍ୟବର ସର୍‌ଜନ୍ ହବାକ ଓ ମାନ୍ୟବର ଇ, ସି ଅନ୍‌ସୋର୍ଜ୍ ଯେଉଁ କରୁଣା ଓ ପ୍ରେମ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ । ଏହି ଜାତୀୟ ମନ୍ଦିରର ଶୁଭ ସଂଜନକଦ୍ୱାରା ହିଁ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏ ମନ୍ଦିର ଉପରେ ନୀଳଚକ୍ର ତାଙ୍କଦ୍ୱାରାହିଁ ବସିଲା ।

ସର୍‌ଜନ୍‌ଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଲେଡୀ ହବାଇ ଇଲୁଲ ନାରୀ ସେବା ସଙ୍ଘ (Orissa Women's League of Service) ପାଇଁ ସତର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚା ସମ୍ପନ୍ନ ଭବ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସଦନ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ସର୍‌ଜନ୍ ଏ ସଦନର ଶୁଭ ୧୯୩୯ ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ଦେଇଥିଲେ ଓ ୧୯୪୦ ଫେବୃଆରି ମାସରେ ଏ ସଦନକୁ ଉଦ୍ଘାଟନ କଲେ । କୃଷିରେଗ ପ୍ରତିକାର, ଗୃହଯନ୍ତ୍ରାଦି ପ୍ରତିକାର, ଗୋଜାତିର ଉନ୍ନତି, ନାରୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ ସାମାଜିକ ମିଳନ, ବେଶରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର, ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର କୃଷ୍ଟି ଓ କଳାର ଅଭିବୃଦ୍ଧି,ସବୁଦିଗରେ ସର୍‌ଜନ୍‌ଙ୍କ ବହୁତୋ-ମୁଖ ଉଦ୍ୟମ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଅଛି । ସେ ୧୫ ବର୍ଷକାଳ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ତାଙ୍କ ହୃଦୟ-ବତ୍ତାର ଅଜସ୍ରଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଲିପିବଦ୍ଧ ନହେଲେ ତାଙ୍କ ବିଷୟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହେବ । ଉତ୍କଳଦିବସ୍ୟାତ ବିହାରୀ ନାୟକ ତକାଲିନ ଅପରାଧର ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ଶେଷଥର ୨୦ ବର୍ଷ ଜେଲ୍-ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରି ଅଜକୁ ୧ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ହେବ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ଏଣିକି ପାପକଳୁଷିତ ଜୀବନ ଯାପନ ନ କରି ନିଜର ସତ୍ ପରିଶ୍ରମରେ ପେଟ ପୋଷି ହେବେ ବୋଲି ସଙ୍କଳ୍ପ କରିଅଛନ୍ତି । କଟକର, ପୁରୀର ଓ କେତେକ ଗଡ଼ଜାତର ସହୃଦୟ ଦାତାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଆଣି କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି ଗ୍ରାମରେ ବିହାରୀ ଝଣ୍ଡିଏ ଘର ତୋଳାଇଛନ୍ତି ଓ ଚାଷବାହ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ କଟକରେ ଖଣ୍ଡିଏ ମୁଦି ଦୋକାନ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ଅପଥଗାମୀ ବସ୍ତୁର ଏପରି ମାନସିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଥା ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିବାରୁ ସର୍‌ଜନ୍ ତାଙ୍କ ନିଜକୁ ଉପଜୀବିକା ପାଇଁ (Discretionary grant)ରୁ ବିହାରୀ ନାୟକଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ମୁଦି ଦୋକାନର ଅଭିବୃଦ୍ଧି କରିବାପାଇଁ ଦେଢ଼ ଶତ ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଜାତୀୟ ଇତିହାସରେ ସର୍‌ଜନ୍‌ଙ୍କ ଶାସନକାଳ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଯୁଗରୂପେ ବିରାଜିବ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ, ୧୯୪୦]

ହବ୍ୟ—ସଂ. ବି (ହୁ ଧାତୁ + କରଣ ଯ)—୧ । ହବନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—
Habya 1. Materials for performing Homa. ୨ । ଘୃତ—2. Ghee. ୩ । (+ଭାବ ଯ) ହୋମ—3. Offering of ghee unto fire in the name of certain Deities. ୪ । ଚରୁ—4. Offering of sweet to fire. ୫ । ନୈବେଦ୍ୟ—5. Food offered to Deities. ୬ । (+ଦ୍ୱୀପ ଯ) ଶାକଦ୍ୱୀପାଧିପତି—6. The king of Sākadwīpa. ବିଣ—୧ । (+କର୍ମ ଯ) ହବନୀୟ; ହୋମଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be offered unto fire. ୨ । ଯଜ୍ଞୀୟ—2. Relating to or required for a vedic sacrifice.

ହବ୍ୟ କବ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—୧ । ହୋମପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ
Habya kabya ପିତୃ ଶ୍ରାଦ୍ଧପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. Articles required for being offered to the gods through fire and those requird to be offered to the deceased ancestors in shrāddha. ୨ । ଯଜ୍ଞୀୟ ଘୃତ—2. Ghee required for Homa.

ହବ୍ୟ ପାକ—ସଂ ବି—୧ । [ହବ୍ୟ + ପଚ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ଅ]—ଚରୁ—
Habya pāka 1. Cooked food or sweets offered to the gods with ghee through fire. ୨ । (+ଅଧିକରଣ ଅ)—ଚରୁପାକସ୍ଥାଳୀ—2. The pot in which charu is cooked.

ହବ୍ୟବାଟ୍—ସଂ ବି (ହବ୍ୟ + ବହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍; ହବ୍ୟବାହ୍ ୧ମା
Habyabāṭ ୧ବ; ଯେ ଦୂତକୁ ଦେବତାମାନଙ୍କଠାରେ ବହନ କରେ)—ହବ୍ୟବାହ; ଅଗ୍ନି—Fire

ହବ୍ୟ ବାହ[ବାହନ]—ସଂ ବି [ବହ୍ଧାତୁ; ହବ୍ୟ=ଦୂତ ଅଟେ ବାହ
Habya bāha(bāhana) ଯାହାର]—ଅଗ୍ନି—Fire. [ଉ—ଶୁଣି ହବ୍ୟବାହ ଦେବ ନିଜ ହବ୍ୟ ତେଜ ସମ୍ବରଣ୍ଣ ଦରହାସ୍ୟେ କହିଲେ ଗୌରବେ—ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।]

ହବ୍ୟାଶ—ସଂ. ବି (ହବ୍ୟ=ଘୃତ + ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ
Habyāśa ଅ)—ଘୃତାଶନ; ଅଗ୍ନି—
(ବିକ୍ୟାଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Fire.

ହମ୍—ସଂ. ଅ (ହା. ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା + କର୍ମ ଅମ୍)—ଖେଦ ଧ୍ୱନି
Ham ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ—An interjection used by an angry person

ହମ୍‌କାଲି—ଦେ. ବିଣ (ଅ. ହାମ୍‌କାଲେବ୍) [ବିଚାରଅ]—୧ହାମକାଲି
Ham-kāli (ଦେଖ)—1. Hāmakāli (See) ୨ । ଏକାଧିକ
ହାମକାଲୀ ବିଚାର ହେବା [ମକଦମା]; ଯେଉଁ ମକଦମାମାନଙ୍କରେ
हामकाली ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ଏକ ହୋଇଥାଏ—2. Analogous (suits);(suits) in which the subject matters are similar.

ହ[ହା]ମ୍‌ରାଇ[ଏ,ଓ]—ଦେ. ବି (ଫା. ହାମରାହ୍) (ବିଚାରଅ)—
Ha[hā]m-rāi[e,o] ୧ । ହାମରାଇ (ଦେଖ)—1. Hama-
ହାମରାଇ rāi (See) ୨ । ରାଜା ଅଧିକ ଗହଣ—2. Retinue
हामराओ (of a king). ନୈବେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । (ଅମୁକ ଲୋକଙ୍କ)ଜରିଆରେ-1.Through; per. ୨ । (ଅମୁକର) ସଙ୍ଗେ—2. With; in the company of. ୩ । (ଅମୁକର) ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ—3. In the custody of; under the guard of. [ଉ—ଦୁଇ ଜଣ ଚୌକିଦାର ହମ୍‌ରାଏ ଲସ ମାଇଲା ସକାଶେ କଟକ ଗୁଲାଣ ବିଅଗଲା । ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।]

ହମ୍‌ସୁଆରି—ନୈବେ. ବିଣ (ଅ)—ହାମଶୁଆରି (ଦେଖ)।
Ham-suāri Hamasuari (See)
[ହମ୍ ସୁଆରିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହମ୍ ହମ୍—ଦେ. ଅ—ହମ ହମ (ଦେଖ)
Ham-ham Hama hama (See)

ହମର—ପ୍ରାଦେ [ଉତ୍କଳୀୟ; ସର୍ବନାମ]—ଅମ୍ମାନଙ୍କର—
H mara Our; ours.

ହମ ହମ—ଦେ. ଅ (ସ. ହମ୍ବା)—ଗୋରୁଙ୍କ ହମ୍ବାରବ—Lowing
Hama hama of cattle. ବ—[ସ. ଅହମ୍ମହମିକା] ଔତ୍ସୁକ୍ୟ ହାମ୍ବା, ହାମା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ବା ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହଁମା, ହଂମା ହେବା—Acute eagerness to do any
ଲାଳାୟିତ work; yearning. ବିଣ—୧ । ଲାଳାୟିତ—
ଲାଳାୟିତ 1. Eager; hankering after; yearning ୨ । ଅତିରିକ୍ତରୂପେ ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବ [ବ୍ୟକ୍ତି]—2. Giving vent to one's joy. ୩ । କାମୁକତା ପ୍ରକାଶ କରିବା [ବ୍ୟକ୍ତି]—3. Giving vent to one's lust.

ହମ ହମ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଔତ୍ସୁକ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ
Hama hama hebā ଉତ୍କଣ୍ଠା ଏବଂ ଲାଳସା ପ୍ରକାଶ କରିବା—
ଲାଳାୟିତ ହଓୟା 1. To express extreme eagerness
ଲାଳାୟିତ ହୋନା to do any work. ୨ । ଲାଳାୟିତ ହେବା—
2. To hanker after a thing. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପୁରୁଷ) କାମାତୁରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା; କମ କମ ହେବା—
3. To show signs of lust or amour.

ହମହମିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ
Hamahamiā କରେ—1. Expressing too much
eagerness. ୨ । ଲାଳାୟିତ—2. Hankering;
(ହମହମେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) yearning. ୩ । କାମପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ
ଲାଳାୟିତ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ଲାଳାୟିତ 3. Showing signs of eagerness or yearning for the satisfaction of one's lust.

ହମା(ମ୍ମା)—ଦେ. ବ (ସ. ହମ୍ବା=ଗୋରୁଙ୍କ ରବ)—୧ । (ଶିଶୁ-
Hamā(mmā) ବଚନ) ଗୋରୁ—1. (nursery term)
ହାମା ହଂମା Cattle. ୨ । ଗୋରୁଙ୍କ ବୋବାଳି—2. Lowing
ହମ୍ବା or bellowing of cattle. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) ବ—
ଲଇଁବାର ଭଙ୍ଗି—A mode of bending one's body.

ହମାଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ [ଭୁଲନା କର ସ. ହମ୍ବା(=ଗୋରୁଙ୍କ ରବ) ଶବ୍ଦରୁ
Hamāgurdi ଉତ୍ପନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ହମା=ଗୋରୁ+ଓଡ଼ିଆ ଗୋଡ଼;
ହମାଗୁଡ଼ି କଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ]—ଦୁଇ ହାତରେ ଓ ଦୁଇ ଅଣ୍ଟୁରେ
ଠେହୁନିୟା ଭୂଇଁରେ ଲଗାଇ ଚତୁଷ୍ପଦଙ୍କ ପରି ଗୁଡ଼ୁଣ୍ଡିବା; ହାମୁଡ଼େଇ
କରି ଗତି—Crawling on all fours; (a person's)
moving on all fours.

ହମା ଗୁଡ଼ି ଦେବା (ମାରିବା)—ଦେ. କ୍ରି [କଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ]—ଦୁଇ
Hamāgurdi debā (māribā) ହାତରେ ଓ ଦୁଇ ଅଣ୍ଟୁରେ
ହାମାଗୁଡ଼ି ଦେଓୟା ଗୁଡ଼ୁଣ୍ଡି କରି ଚାଲିବା; ହାମୁଡ଼େଇ କରି ଗତି
ଠେହୁନିୟା ଦେନା କରିବା—To crawl on all fours.

ହ(ହୁ)ମ ଉଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ [ଖଡ଼ିଅଳ] କ୍ରି—[ଶିଶୁ] ଅଣ୍ଟୁ ଓ ହସ୍ତ
Ha(hu) mārdibā ସାହାଯ୍ୟରେ ଚାଲିବା; ଗୁଡ଼ୁଣ୍ଡିବା; ହାମୁଡ଼ିବା
—To crawl on all fours.

ହ(ହି)ମାନ୍(ମ୍)ଦ(ଦି)ସ୍ତା—ଦେ. ବ [ଫା. ହାମାନ୍‌ଦସ୍ତାନ୍]—ଶୁଷ୍କ-
Ha(bi)mār-(m)da(di)stā ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଛେଚି ଗୁଣ୍ଡ କରିବା ପାଇ
ହମାନଦୀସ୍ତା ଲୁହାର ଉଦୁଖଳ ଭାଣ୍ଡ ଓ ମୁଷଳ—Iron pestle
ହାମାନଦସ୍ତା, ହମାମଦସ୍ତା and mortar. [ଦ୍ର—ଦେହ ଦେହ
ଖଣ୍ଡକୁ 'ହମାନ୍‌ଦସ୍ତା' ଓ ମୁଷଳକୁ 'ପୁଅ' କହନ୍ତି ।]

ହାମାର—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଅମାର; ଧାନକୋଠି—
Hāmāra Granary for grains.

ହମା ରଡ଼ି[ବା]—ଦେ. ବ [ସ. ହମ୍ବା]—ଗୋରୁମାନଙ୍କ ରବ—
Hamā rardi[ba] Lowing or bellowing of kine.
ହାମ୍ବାରବ **ହଂମାରାବ**

ହମାରିବା—ପ୍ରାଦେ [ଖଡ଼ିଅଳ] କ୍ରି—୧ । ହମ୍ବାରବ କରିବା—
Hamāribā 1. To low (said of kine).
୨ । ସ୍ନେହ କରିବା—2. To have affection.

ହମାଲ[ଲି]—ଦେ. ବ [ସ. ହମ୍ବା]—ହମ୍ବା; ଗୋରୁଙ୍କ ରବ—
Hamāla[li] ହାମ୍ବାରବ ହଂମା Lowing of kine.

ହମାଲ[ଲି] ଛଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—[ଗୋରୁ] ହମ୍ବାଳିବା; ରାବିବା—
Hamāla(li)chhārdibā To low (said of kine).
ହାମଲାନ **ହଂମାନା**

ହମାଲି—ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରବଳ ବତାସ; ତୋଫାନ—1. High.
Hamāli ଝଡ଼ **ତୁଫାନ** wind; tempest.
୨ । ହମାଲ [ଦେଖ]—2. Hamāla (See)

ହମାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ଗୋରୁ ଅଧିକ ହମ୍ବାଳେ—
Hamāliā 1. Lowing (kine). ୨ । ଯେଉଁଠାରେ
[ହମାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଶିଷ୍ଟାଚାର, ସୁବିଚାର ଓ ନ୍ୟାୟବିଚାର
ବିଚାରହୀନ ନାହିଁ—2. (a place) Lacking
ବିଚାରହୀନ in justice and civility

ହମାଲି ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଗୋରୁ) ଉଲ୍ଲାସ ବା ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରି
Hamāli pasibā ଗରୁ ଗୋଶାଳା ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା—
ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଟୁକା ଇଚ୍ଛାୟ **ଦୁକନା** (A cow) To rush into
the cowshed after lowing [ବ—
ଗୁହାଳ ସଫା ଥିଲେ ଗୋରୁ ହମାଳ ପଶେ—ଚଗ]
[ଦ୍ର—ଦୁଧଅଳ ଗାଈ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ବାଛୁରିକୁ ନ ଦେଖିଲେ ହମାଳେ; ଗାଈମାନେ ଚରି କରି ଫେରି ଆସି ବଣ୍ଡାମାର୍ଥ ପରିଷ୍କୃତ ଗୁହାଳକୁ ପଶିବା ସମୟରେ ହମାଳନ୍ତି; ଗାଈମାନେ ଋତୁମତୀ ହେଲେ ବୃଷଭ୍ୟନ୍ତି ହୋଇ ହମାଳନ୍ତି; ଗାଈ ତାହାର ପ୍ରିୟ ଗାଈଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ବା ବାଛୁରିକୁ ଦେଖିଲେ ହମାଳେ।]

ହମାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହମାଲି ଛଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Hamālibā Hamāla chhārdibā (See).

ହମା ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ବଙ୍ଗଳିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ଅଣ୍ଟୋଇ ପଡ଼ିବା—
Hamā hebā To kneel on all fours.

ହମି—ପ୍ରାଦେ· (ଭତ୍ତଭତ୍ତଗ୍ରା) ସର୍ବନାମ—ଅମ୍ଭେମାନେ—We.
Hami

ହମିଙ୍ଗ୍‌ବ(ବା]ଭ୍ର(ର୍ଡ୍)—ବୈଦେ·ବ. (ଇଂ)—ଆମେରିକାର ଏକପ୍ରକାର
Hamingba[bā]rd(rrd) ପକ୍ଷୀ—Humming bird;
ହମିଙ୍ଗ୍ ବାର୍ଡ ହମିଙ୍ଗ ବାର୍ଡ Chrysolampis Moschitus.
[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଦେହର ରଙ୍ଗ ଅତି ବିଚିତ୍ର । ଏମାନଙ୍କର ଥଣ୍ଟ ମୁଖ୍ୟ । ଏମାନେ ଫୁଲ ଉପରେ ବସି ଗୁଣ୍ଡ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଅସ୍ଥିର ଭାବରେ ଉଡ଼ି ଫୁଲରୁ ସରୁଆ ଥଣ୍ଟ ଦ୍ୱାରା ମକରନ୍ଦ ଶୋଷନ୍ତି ଓ ଫୁଲରୁ ପୋକ ଖାଇ ଖାଆନ୍ତି ।]

ହମିଦ୍—ବୈଦେ· ବ.—(ନାମ)—ମୁସଲମାନଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—
Hamid A name amongst Mahomedans
(ହମିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହାମିଦ ହମିଦ

ହମିଦ୍ ଅବ୍‌ଦୁଲ୍ [ଲ୍ଲା]—ଦେ· ବ (ନାମ)—ଉତ୍ତର ଆଫ୍ରିକାର ଅଧିବାସୀ
Hamid abdul[llā] 'ରିଫ୍' ନାମଧାରୀ ମୁସଲମାନଙ୍କ ନେତା—
ହାମିଦ ଅବଦୁଲ୍ଲ ହମିଦ ଅବଦୁଲ୍ଲା Abdul Hamid the
famous leader of the Riffs of North
Africa. [ଦ୍ର—ଏ ଅପଣା ଜାତିକୁ ସ୍ପେନ୍ ଦେଶ-
ବାସୀଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ୩୫ ବର୍ଷ ସ୍ପେନ୍ ଓ
ଫ୍ରାନ୍ସ୍ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ବିଶେଷ
ସାହସର ପରିଚୟ ଦେଇ ଅବଶେଷରେ ୧୯୨୬ ସାଲରେ
ପରାସ୍ତ ହୋଇ ନିର୍ବାସିତ ହେଲେ ।]

ହମିଦା ବେଗମ୍—ବୈଦେ· ବ. (ନାମ)—ମୋଗଲ୍ ସମ୍ରାଟ୍ ଅକବରଙ୍କ
Hamidā begam ଜନନୀ—Name of the mother of
ହମିଦାବେଗମ ହମୀଦାବେଗମ Akbar, the Great.

ହମିର ଦେଓ—ଦେ. ବ,—ଚୌହାନ ବଂଶର ପାଟଣା ଶାଖା ରାଜ ବଂଶର
Hamir Deo ଆଦି ପୁରୁଷ—Name of the progenetor
of the royal Chouhan family of the
Patna State.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରମାଇଦେଓ ପାଟଣାରେ ଚୌହାନ
ବଂଶ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ହମିରଦେଓ ଖଡ଼ିଅଳ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ
କରିଥିଲେ (ହିଲୋଚନ ପଟ୍ଟନାୟକ)]

ହମି(ମେ)ଶା—ବୈଦେ. କ୍ରି· ବିଶ—(ଫା. ହାମେଶା)—ସର୍ବଦା—
Hami(me)šā ହମେଶା ହାମେଶା Always; constantly.

ହମ୍ପା(ମ୍ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଫିବାର ଶିଳନ୍ତରୂପ—To cause
Hampā(mpe)ibā ହାଁପାନ ହାଁପଟ ନା another to gasp.

ହମ୍ପୋଲ(ଲି)—ଦେ. ବ—ହାମ୍ପୋଲି (ଦେଖ)—Hāmpoli (See).
Hampāla(li)

ହମ୍ପୋଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମ୍ପୋଲି ପାଇବା; ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇବା—
Hampālibā ହାଁପଛାଡ଼ା ହାଁପନା To gasp; to sigh.

ହମ୍ଫ୍ରି ଡେଭିସ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ
Hamphri debbis ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ—The late
ହାମ୍ଫ୍ରି ଡ୍ୟାଭିସ୍ famous English scentist Sir Hum-
ହମ୍ଫ୍ରିଡେଭିସ୍) phrey Davis. [ଦ୍ର—ଏ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ
ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ଓ କୋଇଲାଖଣି
ମଧ୍ୟରୁ ଉଠୁଥିବା ବାଷ୍ପ ଲାଗିଲେ ଜଳି ନ ଉଠିବା ଭଳି
ଭାରଦଅ ଲଣ୍ଠନ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ।]

ହମ୍ବର୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ୟର୍କ୍ ସାୟାର୍‌ର ଗୋଟିଏ
Hambar ନଦୀର ନାମ—The river Humber in
ହମ୍ବର ହଂବର England.
ହାମ୍ବର ହାମର (ଇଂ ହାମର୍—ହାତୁଡ଼ି; ବଢ଼ଇଅ
ଭାଷା)—ଅଦାଲତରେ କରାଯିବା ଭୂସମ୍ପତ୍ତିର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଲାମ,
ଯାହାକୁ ହାତମ ୨ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥଗିତ ରଖି ପାରନ୍ତି—
Hammer. [ଉ—୧୪ ତାରିଖ ଦିନ ଜମିଦାର
ନିଲାମ ଡାକ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୧୫ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଲାମ
ହମ୍ବରରେ ରହିଲା—ଫକୀରମୋହନ ।] [ଦ୍ର—ନିଲାମ
ଡାକ ହେଲାବେଳେ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଡାକ ପରେ ଶେଷ
ଡାକ (ଛିନ) ହେଲାବେଳେ ହାତମ ଯେଉଁ ହାତୁଡ଼ି
[ହାମ୍ବର୍] ଧରିଥାଆନ୍ତି, ତାକୁ ଟେବୁଲ ଉପରେ ବାଡ଼େଇ
ଦିଅନ୍ତି ଓ ହାମର୍ ବାଡ଼େଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଲାମଡାକର
ସମାପ୍ତି ହୁଏ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଡାକରେ 'ଛିନ' ହୋଇ
ହମ୍ବର୍ ବାଜିଥାଏ, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଲାମ ଖରିଦଦାର
ବୋଲି ଘୋଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ୧ ଓ ୨ ଡାକ ହୋଇ 'ମ'
ଡାକ ହୋଇ ନ ଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିର ନିଲାମ ଅନ୍ୟ ତାରିଖକୁ
ଦିଆଗଲେ 'ଉକ୍ତ ନିଲାମ ହମ୍ବର୍‌ରେ ରହିଲା' ବୋଲାଯାଏ ।]

ହମ୍ବା—ସଂ· ବ (ସ ଧ୍ୱନ୍ୟ ନୁକାରୀ ଶବ୍ଦ)—ଗୋରୁଙ୍କ ରବ— Lowing
Hambā of kine. ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର]
ହାମ୍ବା ହଂମା ବ ଓ ବିଶ—ମୁହଁ ମାଡ଼ିହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା—
ଅନ୍ୟ ସ ପର୍ଯ୍ୟାୟ— Lying with the face to
ହମ୍ବା, ହମ୍ବା, ରେଭଣ, the ground. [ଉ—ସେ ହମ୍ବା
ରମ୍ବା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।]

ହମ୍ବା ରଡ଼ି—ଦେ. ବ (ସ ହମ୍ବାରବ)—ହମ୍ବା ରବ—Lowing of
Hambā rardi kine. (ଉ—ଧୂଳି ଉଡ଼ାଇଣ
ହାମ୍ବାରବ ହଂମାରାବ ଦାଣ୍ଡେ କରି ହମ୍ବାରଡ଼ି,
ଅସୁରୁଣ୍ଡ ଗୋରୁସଲ ଗୋଠରୁ ବାହୁଡ଼—ମଧୁସୂଦନ)

ହମ୍ବା ରବ—ସ. ବ—ଗୋରୁମାନଙ୍କ ହମ୍ବା—
Hambā raba Lowing of kine.

ହମ୍ବା ରାବ—ଦେ. ବ—ହମ୍ବାରବ [ଦେଖ]—Hambāraba (See)
ହାମ୍ବାରାବ . ହଂମାରାବ (ଉ—ଝଙ୍କାର ହମ୍ବାରାବ କରି,
ଶ୍ରୀର ମୁକ୍ତ ଚିତ୍ର ଗୃହ—ଭୂପତି ପ୍ରେମପୟୋନିଧି ।)

ହମ୍ବାଲ(ଲି)—ଦେ. ବ (ସ. ହମ୍ବା)—ହମ୍ବାଲ (ଦେଖ)—
Hambāla(li) Hamāla (See).

ହମ୍ବାଲ(ଲି) ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହମ୍ବା ରବ କରିବା—
Hambāla(li) chhārdibā To low (said of kine).
ହାମଲା ହମ୍ବା କରନା

ହମ୍ବାଲ(ଲ୍ଲ)ଆ—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ—ହମ୍ବାଲଅ (ଦେଖ)—
Hambāli(lu)ā Hamāliā (See).
ହମ୍ବଲେଇ, ହମ୍ବାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହମ୍ଭା—ସଂ. ବ [ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ]—ହମ୍ଭା (ଦେଖ)—
Hambhā Hambā (See).

ହମ୍ମ୍ ଧାତୁ—ସଂ—ଗତି କରିବା—
Hamm root To move.

ହମ୍ମା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ହମ୍ଭା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hammā (etc) Hambā etc (See)
ଦେ. ବ—ହମ୍ଭା (ଦେଖ)—Hamā (See).

ହମ୍ମାଗୁଡ଼ି—ଦେ. ଶ—ହମ୍ଭାଗୁଡ଼ି (ଦେଖ)—
Hammāgurdi Hamāgurdi (See).

ହମ୍ମାଲ(ଲି)—ଦେ. ବ—ହମ୍ଭାଳ (ଦେଖ)—
Hammāla(li) Hamāla (See).

ହମ୍ମାଲ(ଲୁ)ଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହମ୍ଭାଳିଆ (ଦେଖ)—
Hammāli(lu)ā Hamāliā (See).
(ହମ୍ମାଲେଇ, ହମ୍ମାଲୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହମ୍ମାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହମ୍ଭାଳଛଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Hammālibā Hamāla chhārdibā (See)

ହୟ୍ [ଇତ୍ୟାଦି]—ବୈଦେ. ବ—ହଜ୍ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Haj (etc) Haj etc [See].

ହୟ୍ଗ(ବ)ଯ୍ [ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ଅ—ହଜ୍‌ଗଜ୍ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Hajga(ba)j [etc] Hajgaj etc (See)

ହୟ୍ଗ[ବ]ଯିଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ହଜ୍‌ଗଜିଆ [ଦେଖ]—
Hajga(ba)jiā Haj-gajiā (See).
[ହୟ୍ଗ(ବ)ଯି, ହୟଗ(ବ)ଯେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୟ୍ମି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ହଜମି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Haj-mi (etc) Hajami etc (See)

ହୟ୍ରତ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ହଜ୍‌ରତ୍ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Haj-rat (etc) Haj-rat etc (See)

ହଜ—ଦେ. ବ—ହିଜ (ଦେଖ)—
Haja Haja (See.)

ହଯବରଲ—ଦେ. ବ—୧। ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ; ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—1. Unsettled;
Hajabarala mismanaged. ୨ । ଅନିୟମିତ;
ହଯବରଲ ଗଡ଼ବଡ଼ ନିୟମହୀନ—2. Unregulated; irregular.
୩ । ଗୋଳମାଳିଆ—3. Confused. [ଉ—ପିଲାଟା ବହି ଗଡ଼ାଇ ହଯବରଲ କରି ଘରେ ଦେଇ କୋଉ ଆଡ଼େ ବୁଲୁଛି ।]

ହଯା—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ହଜା (ଦେଖ)—
Hajā Hajā (See).

ହଯାର—ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ହଜାର (ଦେଖ)—
Hajāra Hajāra (See).

ହଯାରି—ବୈଦେ. ବ—ହଜାର (ଦେଖ)—
Hajāri Hajāri (See).

ହଯାରୁ[ରୁଁ]ହଯାର—ବୈଦେ.ବିଣ ଓ ବ—ହଜାରୁ ହଜାର [ଦେଖ]—
Hajāru(ruñ)hajāra Hajāruhajāra (See).

ହଯାରେ—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ହଜାରେ [ଦେଖ]—
Hajāre Hajāre (See)

ହଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଜିବା [ଦେଖ]
Hajibā [ହଯା(ଯେ)ଇବା—ଶିଳନ୍ତ] Hajibā [See]

ହୟୁର୍—ବୈଦେ. ବ ଓ ଅ—ହଜୁର [ଦେଖ]—
Hajur Hajur (See)

ହୟୁରି—ଦେ. ବ. ଓ ବିଣ—ହଜୁରି [ଦେଖ]
Hajuri Hajuri (See).

ହଯେ(ଯା)ଇବା—ଦେ. ବ—ହଜେଇବା (ଦେଖ)—
Haje(jā)ibā Hajeibā (See)

ହୟ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ଶ୍ରାନ୍ତ
Haya (root) ହେବା—2. To be tierd.

ହୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ହୟ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧। ଘୋଟକ; ଘୋଡ଼ା
Haya —1. The horse ୨। ଇନ୍ଦ୍ର—2. God Indra.
(ହୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩। ସାତ ସଂଖ୍ୟା (ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ୭ଟି ଅଶ୍ୱ ଥିବାରୁ)—
3. The number seven.

ହୟକାତରା[କାତରିକା]—ସଂ. ବ—ଔଷଧବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Name of a
Hayakātarā [kātarikā] tree used in medicine
(ଉ—ଏହା ତିକ୍ତ, ବାତଘ୍ନ, ପାଚକ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ])

ହୟ ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହୟ ପରି ଗନ୍ଧ ଯାହାର]—କାଚଲବଣ
Haya gandha [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—A sort of salt.

ହୟଗନ୍ଧା—ସଂ. ବ—୧। ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା ବୃକ୍ଷ [ଇହ୍ମାଲା] [ଦେଖ]—
Hayagandhā 1. Aswagandhā bruksha (See).
୨। ଅଜମୋଦା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—
2. Ajamodā (See)

ହୟଗ୍ରୀବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହୟର ଗ୍ରୀବା ପରି ଗ୍ରୀବା ଯାହାର,
Hayagriba ହୟ+ଗ୍ରୀବା]—ଯାହାର ଦେହ ଘୋଡ଼ାର
[ହୟଗ୍ରୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଦେହ ପରି ଲମ୍ବା—Having a
long neck like that of a horse. ବ. ପୁଂ—
୧। ଶାଳଗ୍ରାମବିଶେଷ—1. A sort of Sālagrāma.
[ଶାଳଗ୍ରାମ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ]—(See notes under
Sālagrāma]. ୩। ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ [ଉ—ଏ
ଦୈତ୍ୟକୁ ବିଷ୍ଣୁ ମତ୍ସ୍ୟାବତାରରେ ବଧ କରି ମଧୁକୈଟଭଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ହୃତ ବେଦକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ [ମହାଭାରତ,
କାଳକାପୁରାଣ]—3. Name of a demon killed
by Bishṇu in his Fish-incarnation. (ଉ—
ମାୟାବୀ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦାନବ, ନାମ ତାହାର ହୟଗ୍ରୀବ—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାରତ ।]—୪। ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାରବିଶେଷ
[ମତ୍ସ୍ୟାବତାରରେ ନୃସିଂହାବତାର]—4. An incarna-
ହୟଗ୍ରୀବ ହୟଗ୍ରୀବ of Bishṇu. ଦେ. ବ. ପୁଂ—
ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହୟଗ୍ରୀବହା—ସଂ. ବ. ପୁଂ [ହୟଗ୍ରୀବ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବ୍ୟ୍]—
Hayagribahā ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishṇu.

ହୟଗ୍ରୀବା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହୟଗ୍ରୀବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ହୟଗ୍ରୀବର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Hayagrībā Feminine form of Hayagrība.
ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁର୍ଗା [ଦୁର୍ଗା ସହସ୍ର ନାମ]—
One of the names of Goddess Durgā.

ହୟଙ୍କଶ—ସଂ. ବି (ସଂ. ହୟଂ=ଘୋଡ଼ାକୁ+କଶ୍ ଧାତୁ=ଚଳାଇବା+
Hayaṅkaśba କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଇନ୍ଦ୍ର-ସାରଥି, ମାତଳି—
A name of the charioteer of Indra.

ହୟଙ୍ଗବୀନ—ଗ୍ରା. ବି [ସଂ. ହୈୟଙ୍ଗବୀନର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—
Hayaṅgabīna ହୈୟଙ୍ଗ ବୀନ, ସଦ୍ୟଃପ୍ରସୂତ ଘୃତ—
ହୟଙ୍ଗବୀନ ହ୍ୟ ଗ୍ରୀନ Fresh ghee.
[ଦ୍ର—ଗୋମଳେ ଲବଣୀ ,ଦହ ସମାନ, ତରଳ ହେଲାଟି ହୟଙ୍ଗବୀନ । ଭଗ. ଗୋଷ୍ଠବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସ୍ତବରତ୍ନ ।]

ହୟଜ୍ଞ—ସଂ ବି [ହୟ+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ]—୧ । ହୟାୟୁର୍ବେଦଜ୍ଞ;
Hayajña ଅଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ରବେତ୍ତା—1. A person versed in veterinary science; a vet. ୨ । ଅଶ୍ୱପାଳ; ସଇସ—2. Groom; syce.

ହୟନ—ସଂ. ବି [ହୟ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ]—କର୍ଣ୍ଣୀଲତ; ଅଡ଼ାବତ
Hayana ଶକଟ; ଚାଟିଗାଡ଼ି [ଅମର]—A cart with a
(ଉତ୍ପତ୍ତି—ଅନ୍ୟତ୍ରୁପ) thatch.

ହୟପୁଚ୍ଛିକା (ପୁଚ୍ଛୀ)—ସଂ. ବି—ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ଅମର) [ଦେଶ]
Hayapuchchhikā (puchchhī) Māshaparṇī
[See]

ହୟ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଏହ ଘୋଡ଼ାର ପ୍ରିୟଖାଦ୍ୟ
Haya priya ଥିବାରୁ)—ଯବ; ଯବଧାନ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—
Barley;

ହୟପ୍ରିୟା—ସଂ. ବି—୧ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] (ଦେଶ)—
Hayapriyā 1. Aśwagandhā (See) ୨ । ଖର୍ଜ୍ଜୁରୀ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଶ)—2. Kharjjurī (See)

ହୟ ବାହନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର; ରେବନ୍ତ
Haya bāhana (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. A name of
Rebanta, the son of the Sun-god. ୨ ।
କୁବେର (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. The Hindu God of
wealth.

ହୟବାହନ ଶଙ୍କର—ସଂ. ବି—ରକ୍ତକାଞ୍ଚନ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hayabāhana śaṅkara The red-flowered
variety of Bauhinia Variegata tree.

ହୟ ମାର(ମାରକ)—ସଂ. ବି—କରବୀର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Haya māra (māraka) Nerium Odorum;
Apocynacae.

ହୟ ମାରଣ—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hayamāraṇa The pipal tree.

ହୟ ମୁଖ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହୟର ମୁଖପରି ମୁଖ ଯାହାର)—
Hayamukha ହୟପରି ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ—Having the face
(ହୟମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) like that of a horse. ସଂ. ବି— ୧। ହୟ
ଗ୍ରୀବ (ଦେଶ)—2. Hayagriba (See). ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ
ତତ୍) ଘୋଡ଼ାର ମୁହଁ—2. The face of the
horse.

ହୟ ମେଧ—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ—
Haya medha A vedic sacrifie in which a
horse is the victim.

ହୟରାଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ହଇରାଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)-
Hayarāṇa (etc) Hairāṇa etc (See)
(ଉ—ଗେଳ ଗେଳ ଟଙ୍କା ଦାଖଲ କରି କରି ବୁଢ଼ା ଫଟ୍ଟଳାସ୍ତ୍ରକ
ହୟରଣ—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ତ୍ରକ ।)

ହୟରାଣିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହଇରାଣିଆ (ଦେଶ)
Hayarāṇiā Hairāṇiā (See)

ହୟ ଶକୁନ—ସଂ. ବି—ଘୋଡ଼ାର ଲକ୍ଷଣରୁ ଓ ଭଙ୍ଗୀରୁ ଅଶ୍ୱପାଳକ ଭଲ-
Hayaśakuna ମନ ସ୍ଥିର କରିବା ଶାସ୍ତ୍ର—A science by
which the master's future can be fore-
told from the movements of a horse.
[ଉ—ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ା ବାଆଁ ଅଡ଼ିକୁ ମୁହଁ କରି ଦ୍ରୋଣାଇବ କରେ, ତାହାର ପାଦଘାତଦ୍ୱାରା ଭୂଇଁ ଖୋଳେ ଓ ନିଜର ଦକ୍ଷିଣାଙ୍ଗକୁ ଝୁଣ୍ଟାଇ ଦୃଶ୍ୟ, ସେ ଘୋଡ଼ା ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚପଦ ଓ ବଇବ ଅଣିଦିଏ—ବସନ୍ତରାଜ. ହୟଶକୁନ ।]

ହୟ ଶାଳା—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱଶାଳା—
Hayaśāla A stable.
[ଉ—ମୟୁରପୁରାଣ ଓ ଅଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦେଶ ଅଛି ଯେ, ଅଶ୍ୱଶାଳା ଏପରି ନିର୍ମିତ ହେବା ଦରକାର ଯେ, ସେଥିରେ ଘୋଡ଼ାମାନେ ଉତ୍ତରମୁଖ ବା ଦକ୍ଷିଣାମୁଖ ହୋଇ ଅବସ୍ଥାନ କରିବେ । ଅଶ୍ୱଶାଳାରେ ବାହିଯାଇ ପାଣି ଚାଲିବ । ଅଶ୍ୱଶାଳା ନିକଟରେ ସର୍ବଦା ଖେଳ, ଲୁଣ୍ଟ, ମଳ, ଛେଦ, ଏମାନଙ୍କୁ ରଖିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ଅଶ୍ୱଶାଳାରୁ ଘୋଡ଼ାର ଲିଣ୍ଡ ଓ ମୂତ୍ର ବାହାର କରିବ ନାହିଁ ।]

ହୟ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ତ୍ରେ)—ଅଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର; ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା
Haya śāstra ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷଣ ଓ ରୋଗାଦି ସ୍ଥିର କରାଯାଇ
ତହିଁର ପ୍ରତିକାର କରାଯାଏ—Veterinary science.

ହୟ ଶିକ୍ଷା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଘୋଡ଼ାକୁ ମଣ କରିବା—
Haya śikshā The training or breaking of a
horse.

ହୟ ଶୀର୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହୟମୁଖ; ହୟର ମସ୍ତକରେ
Haya śīrsha ମସ୍ତକ ଯାହାର—Having the head of a
(ହୟଶୀର୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) horse.

ହୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ଅଶ୍ୱିନୀ; ଘୋଡ଼ୀ—
Hayā 1. Mare. ୨ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଶ)—
2. Aśwagandhā (See)

ହୟାଙ୍କାର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ହୟଙ୍କର)—୧ । ଭୟଙ୍କର—I. Fright-
Hayāṅkāra ful; terrible. ୨ । ଅତି ଘାର୍ଦ୍ଦାୟ—2. Very

ଭୟଙ୍କର ଭୟଙ୍କର tall. ୫ । ଅତିସ୍ଥୂଳ—3. Very stout.

ହୟାତ୍—ଦେ. ବ (ଅ-)—ଜୀବନ କାଳ—
Hayat ଜୀବନକାଳ ଜିନ୍ଦ୍‌ଗୀ Life-time.

ହୟାତ୍ ଭରି (ଭରିରେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ—
Hayat bhari (bharire) In the course of a life-time. (ଯଥା—ଯେଉଁ ସାଥନ୍ତାଣୀ ମୋ ପରି ଅଯୋଗ୍ୟ ଜିନ୍ଦ୍‌ଗୀମିଁ ନିଷ୍ଠମି ଘାଇଁ ଦାନାଗାଣି ଏଣ୍ଟିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଚରଣର ମୁଁ ହୟାତ୍‌ଭରିରେ ସ୍ମୃତି ଗାଇବି ନାହିଁ ।]

ହୟାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସ ବ. ସୁଂ (ଅଶ୍ୱୀ ତତ୍)—ଅଶ୍ୱାଧ୍ୟକ୍ଷ; ସଇସମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—
Hayadhyaksha The head syce.

ହୟାନ୍ତ(ନ୍ତି)—ଦେ. ବିଣ (ସ. ଭୟଙ୍କର)—୧ । ଅତି ଭୟଙ୍କର; ଭୟାନକ—1. Very frightful; terrible.
Hayanta(nti)
ଭୟଙ୍କର ଭୟଙ୍କର
ହୟାନ୍ତକ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ହୟାନ୍ତିଅ }
୨ । ଭୟଙ୍କର ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—2. Having a terrible appearance. ୩ । ଅତି ଦୀର୍ଘକାୟ—3 Very tall. ୪ । ଅତି ସ୍ଥୂଳକାୟ—4. Very stout.

ହୟାନନ୍ଦ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହୟମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ହୁଏ ଯାହାଦ୍ୱାରା; ଏହା ଘୋଡ଼ାମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ ଥିବାରୁ)—ମୁଗ; ମୁଗ (ଚଳଚର୍ଦ୍ଧ)—A sort of grain; Phaseolus Moonga.
Hayānanda

ହୟାୟୁର୍ବେଦ—ସ ବ—ଅଶ୍ୱ ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର-Veterinary science.
Hayāyurbeda [ଦ—ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ ୨୦୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ ହୟାୟୁର୍ବେଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ହୟାରି—ସ. ବ (ଅଶ୍ୱୀ ତତ୍—ବେସର (ଇହ୍ମାଲା ଦେଖ)—
Hayāri Karabira (See)

ହୟାରୋହ—ଦେ. ବ (ସ. ହୟାରୋହୀ)—ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—
Hayāroha A horse-rider. [ଉ—ଘୋଡ଼ସବାର ଘୋଡ଼ସବାର] ହୟାରୋହମାନେ ଯେ ଗଜାରୋହ ଭୁଲେ, ତୁଣରୁ ବାଣ ବାହୁଡ଼ିବ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ କର୍ଣ୍ଣପର୍ବ ।]

ହୟାଶନା—ସଂ ବ—ଗନ୍ଧୀ ବୃକ୍ଷ (ଶଳଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hayāsanā Indian olibanum plant.

ହୟାହ୍ୱୟା—ସଂ ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା—.
Hoyāhwayā Withania Somnifera (tree)

ହୟି—ଦେ. ଅ—ହଇ (ଦେଖ)—
Hayi Hai (See)

ହୟିଏ(ହେ)—ଦେ. ଅ—ହଇଏ (ଦେଖ)—
Hayie(he) Haie (See)

ହୟିକତ୍—ଦେ ଦେ. ବ—ହଇକତ୍ (ଦେଖ)—
Hayikat Haikat (See)

ହୟି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଁ କରିବା; ବିଜ ଦେବା—
Hayi karibā To agree; to answer in the
ହାଁ ବୋଲା ହାଁ କରନା affirmative.

ହୟିକିଅତ୍—ଦେ. ବ—ହକିକତ୍ (ଦେଖ)—
Hayikiat Hakikat (See)
(ହୟିକ୍ୟତ୍, ହଇକତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୟିକିରେ—ଦେ. ଅ—ହଇକିରେ (ଦେଖ)—
Hayikire Haikire (See)

ହୟି(ୟିଁ)ଚୟି(ୟିଁ)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ହଇଚଇ (ଦେଖ)—
Hayi(yiñ)chayi(yiñ) Haichai (See)

ହୟିଜା—ଦେ. ବ—ହଇଜା (ଦେଖ)—
Hayijā Haijā (See)

ହୟିବେ—ଦେ. ଅ (ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବ୍ୟବହୃତ)—ହଇବେ (ଦେଖ)
Hayibe Haibe [See]
ହୟିବେ (ପୁରୁଷପ୍ରତି)
ହୟିବେ ହେ (ପୁରୁଷପ୍ରତି)
ହୟିଲେ (ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି - ଅନ୍ୟରୂପ)
(ହୟିଲେ ହେ (ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି)
ହୟିହେ[ହୋ] (ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି) (ସମ୍ମାନାର୍ଥ)

ହୟିରୋଜ୍—ଦେ. ଅ—ହଇରୋଜ୍ (ଦେଖ)—
Hayiroj Hairoj (See)

ହୟିହୟା—ପ୍ରା. ବ—ହୈହୟା [ଦେଖ]—
Hayihaya Haihaya [See]

ହୟିହୟି—ଦେ. ଅ—ହଇହଇ (ଦେଖ)
Hayihayi Haihai (See)

ହୟେ—ଦେ. ଅ—ହଇହେ [ଦେଖ] -
Haye Haihe [See]
(ହୟେ ହେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହର୍—ଦେ ଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ପ୍ରତି; ପ୍ରତ୍ୟେକ—1. Every.
Har ହର ହର ୨ । ସମସ୍ତ; ସବୁ—2. All. [ଉ—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦପୂର୍ବେ ଲାଗେ । ଯଥା—ହର୍‌କିସମ୍, ହର୍‌ଘଡ଼ି; ହର୍‌ଦମ୍ ।] ଦେ କ୍ରି—'ତୁ' କର୍ତ୍ତା ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ 'ହରିବା' କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରେ ଆକାର—The form of the verb 'Haribā' with the nominative 'thou' in the imperative mood.

ହର୍‌କତ୍—ଦେ ଦେ. ବ—୧ । କଷ୍ଟ—1. Difficulty; trouble.
Har-kat ୨ । ବିଘ୍ନ—2. Obstacle; hindrance.
ନାକାଲ ହରକତ ୩ । ଅସୁବିଧା—3. Inconvenience. ୪ । ମନ୍ଦ ଓ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥା—4. Bad and needy condition. ଦେ ଦେ-ବିଣ—୧ । ଅସୁବିଧାଗ୍ରସ୍ତ—1. Undergoing inconvenience. ୨ । ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ—2. Needy

ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ବିରକ୍ତ—Teased.

ହର୍‌କତ୍ କରିବା - ଦେ. କ୍ରି—୧ । କଷ୍ଟ ଦେବା—1. To give
Har-kat karibā trouble. ୨ । କଷ୍ଟରେ
ନାକାଲ କରା ହରକତ କରନା ପକାଇବା—2. To
put a person to difficulty. ୩ । ଅସୁବିଧାରେ
ପକାଇବା—3. To put into inconvenience.
ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] କ୍ରି—ବିରକ୍ତ କରିବ—
To tease

ହର୍‌କତ୍‌ରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଷ୍ଟମୟ ବା ଅସୁବିଧା ଗ୍ରସ୍ତ ବା ଅଭାବ
Har-katre pardibā ଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିବା-To be
ହୟରାଣେପଡ଼ା in trouble or inconvenience or want.
ହରକତମେପଡ଼ନା

ହର୍‌କତ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବା—1. To
H r-kat hebā feel inconvenience. ୨ । କଷ୍ଟ
ନାକାଲ ହଓୟା ଭୋଗ କରିବା—2. To be troubled. ୩ ।
ହରକତହୋନା ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—3. To be in want.

ହର୍‌କତିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅସୁବିଧା ଯୁକ୍ତ-1. Full of the con-
Har-katiā venience. ୨ । କଷ୍ଟଜନକ—2. Trouble
ନାକାଲେ some. ୩ । ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ (ଅବସ୍ଥା)—3. Needy
ହରକତକରନେବାଲା (condition) ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ
ହରକତ କରେ; ଯେ ଅନ୍ୟକୁ କଷ୍ଟରେ ବା ହରକତରେ
ପକାଏ—1. Putting another into trouble
or difficulty. ୨ । ଯେ ହରକତ ହୁଏ; ଯେ ଜଣେ
କଷ୍ଟରେ ବା ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ-2. One who is in
trouble or inconvenience.

ହର୍‌କରା - ଦେ. ବି (ଫା. ହରକାରା)—୧ । ସମ୍ବାଦ ବାହକ—
Har-karā 1. Messenger. ୨ । ପ୍ରତିବାସ୍ତ; ଦୂତିଅସ୍ତ—
ହରକରା 2. Message carrier. ୩ । ଚପରାସି; ପିଅନ,
ହରକାରା ପିଅଦା; ପାଇକ—3. A running footman;
a runner' ୪ । ଦୂତ; ଚର—4. A herald.
୫ । ଡାକ ଚିଠି ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି;ଡାକବାଲା-5. Postman.
୬ । ପତ୍ର ବାହକ—6. Letter-carrier

ହର୍‌କିସମ୍—ଦେ. ବି (ଫା)—୧। ସବୁ ପ୍ରକାର—1. All sorts.
Har-kisam ୨ । ନାନାପ୍ରକାର—2. Various sorts. ୩ ।
ହରେକରକମ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାର—3. Every kind. ବିଣ—
ହରକିସମ ୧ । ସବୁ ପ୍ରକାରର]. Of all sorts. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟେକ
ରକମର—2. Of every kind. ୩ । ନାନା ପ୍ରକାରର;
3. Of various sorts.

ହର୍‌ଖନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—(ଫା. ହର + ଫ ଖଣ)—ଅନୁକ୍ଷଣ
Har'khan Constantly; every moment.

ହର୍‌ଗଉରା (ଣ)—ଦେ. ବି—ହରଗଉରା (ଦେଶ)—
Hara-gourā (ri) Haragourā (See)
[ହର୍‌ଗୌରୀ (ଣ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର ଗିଜ୍—ଦେ ଦେ. ଅ (ଫା)—ହରଗ୍ରାଣ; ଅଦୌ—1. At all.
Hargij ୨ । କଦାପି—2. Ever.
ମୋଟେଇ ହରଗୀଯ

ହର୍‌ଘଡ଼ି—ଦେ. ଅ (ଅ. ହର+ଫ ଘଟି)—୧ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ—
Har-ghardi 1. At every moment. [ଉ—ସେ କଥା
ହରଘଡ଼ୀ ମୋର ମନେ ଭେବେଭେବେ ଘଡ—ରାଜୁ ସିନା
ହରଘଡ଼ୀ ଗ୍ରହି ଭୂମ୍ବ ହରଘଡ—ବୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ
ବନ] ୨ । ସଦା; ସର୍ବଦା—2. Always. [ଉ—
ହରଘଡ ବଲଭଥା, ଚରୁଥିବା ଭୁଦେ ଚଲ୍ଲା—ବାଳବୃଷ୍ଣ.
ରଜାଙ୍ଗ ଅ ରଜାପୁଅ] ୩ । ପୁନଃ ପୁନଃ—
3. Repeatedly.

ହର୍‌ଡ଼ା – ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଅଳ) ବି—ହରଡ଼ା—
Har-rdā Myrobalan.
[ହରଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ (ରି) ତନ—ଦେ. ବି—ତାସ୍ ଖେଳରେ ନାଲିଘାଟ ରଙ୍ଗ ଓ ସେହି
Har-(ri) tan ରଙ୍ଗରେ ଚିହ୍ନିତ ୧୩ ଖଣ୍ଡ ତାସ୍—The set
ହରତନ of 13 heart cards in the game of cards and
ଲାଲପାନ the said red mark.

ହର୍‌ତରଫ୍—ଦେ ଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ନାନାଦିଗ—1. Various
Har-taraf directions. ୨ । ସବୁଆଡ଼—2, All sides
ନାନାଦିଗ, ସବଦିଗ ୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିଗ—3. Every side.
ହରତରଫ

ହର୍‌ତାଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ=ହାଟ ଓ ତାଲକ=ଗୃହ, ଦୋକାନରେ
Har-tāla ଗୃହ ପକାଇ ଦିଆ ଜିଣା ବନ୍ଦ କରିବା)- କଲୁଅ
ହରତାଳ ହାଟବଜାର ଆଦିପ୍ରତି ଅଭିମାନ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ
ହଡ଼ତାଳ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରିବା ଗ୍ରହ—1. Closing of
shops as a mark of passive resistance.
୨ । ଧର୍ମଘଟ—2. A strike. [ଉ—ମହାତ୍ମା
ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବଳବାନ୍ ରାଜଶକ୍ତିକୁ
ବଳଦ୍ୱାରା ଜୟ ନକରି ହରତାଳ ଦ୍ୱାରା ଜୟର
ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଶିଖି ଅଛନ୍ତି] ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଅଳ)
ବି—ହରତାଳ—Yellow orpiment.

ହର୍‌ତାଳି—ଦେ. ବିଣ—ହରିତାଳ (ଦେଶ)—
Har-tāli Haritāli (See)

ହର୍‌ତାଳି(ଲି) କା—ଦେ. ବି—ହରତାଳିକା (ଦେଶ)—
Har-tāli(li)kā Haratālikā (See)

ହର୍‌ଦଫା—ଦେ ଦେ. ଅ (ଫା)—ପ୍ରତିଥର—
Har-daphā Every time; each time.
ପ୍ରତିବାର ହରଦଫା

ହର୍‌ଦମ୍—ଦେ ଦେ. ଅ(ଫା)—୧। ହର୍‌ଘଡ଼ି; ସବୁବେଳେ; ସର୍ବଦା—
Har-dam 1. Always; constantly. ୨ । ଅଜସ୍ର;
ହରଦମ ହରଦମ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ—

2 Without interruption. ବିଣ—ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ—
Uninterrupted; constant.

ହର୍ ଦମ୍ ପେଲ୍—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅଶ୍ଳୀଳ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା
Har-dam-pelā କାମପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାରେ ରତ-
ହର୍ଦମ ପେଲ୍ ହର୍ଦମ ପେଲେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ— 1. Constantly addicted to sexual enjoyment.
୨ । ଅତି କାମୁକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
2. Very lustful; libidinous.

ହର୍ ଦର୍—ଦ୍ୱିଦେ. ବ (ଫା)—ବହୁ ବସ୍ତୁର ହାରାହାରି ମୂଲ୍ୟ—
Har-dar Nett price; average price or rate.
ହରଦର ହାରାହାରୀ ବିଣ—ହାରାହାରି—
Nett; average. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ହାରାହାରି
[ହର୍ ଦରରେ; ହର୍ ଦରେ—ଅଳ୍ପ କ୍ରି. ବିଣ ରୂପ] ହିସାବରେ—
On the average; on an average.

ହର୍ ଦିବା—ପ୍ରାଦେ. କ୍ରି—ହର୍ଦିବା (ଦେଖ)
Har-dibā Hardibā (See)

ହର୍ ଦୁଆର—ଦେ. ବ (ନାମ) (ଫ ହରଦ୍ୱାର)—ହରିଦ୍ୱାର (ଦେଖ)
Har-duār Haridwār (See)
(ହର୍ ଦ୍ୱାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହର୍ ନ—ଦେ. ବ—ହର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)—
Har-n Harṇ [See].

ହର୍ ନବାବି-ଦେ. ବିଣ—୧ । ବଡ଼ଲୋକଆ; ନବାବଙ୍କର ବା ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ
Har-nabābi ଉପଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ)—1. (acrt)
ବଡ଼ଲୋକୀ, ବଡ଼ମାନଷୀ ନବାବୀ Befitting a
Nabob or rich man [ଯଥା—ହର୍ ନବାବି କାର୍ ଖାନା ହର୍ ନବାବି ଢଙ୍ଗ, ହର୍ ନବାବି ଖରଚ ।]
୨ । ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତିର ସମସ୍ତ ଆୟ ବ୍ୟୟର ନବାବଙ୍କ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖରଚରେ ଲାଗେ—
2. (a property) All the income of which is applied to the personal expenses of the Nabob. ଦେ. ବ—୧ । ନବାବ ବା ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ଚାଲଚଳଣ—1. Conduct befitting a rich man. ୨ । ନବାବଙ୍କ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖରଚରେ ସମସ୍ତ ଆୟ ଲାଗିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—2. Estate set apart for meeting the personal expenses of a Nabab.

ହର୍ ନିଆ—ଦେ. ବ. (ଇଂ. ହର୍ ନିଆ)—ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ ରୋଗ; ଯେଉଁ
Har-niā ରୋଗରେ ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ ମଧ୍ୟରୁ ବାୟୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଳିଟିଏ ବା
ହାରନିୟା ଅନ୍ତ୍ର ଖସିଥାଏ—Hernia (disease)
ହରନିୟା
[ହର୍ନିଆ (ଅଁ); ହର୍ଣ୍ଣିଆ (ଅଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ ପ—ଦେ. ବ (ଅ. ହର୍ପ) । ହର୍ପ ଦେଖ—
Har-pa Harap (See)

ହର୍ ଫସଲ୍—ଦ୍ୱିଦେ. ବ (ଫା)—୧। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫସଲ—1. Every
Har-phasal crop. ୨ । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରର ଫସଲ—2. All
ହରଫସଲ ହରଫସଲ kinds of crops.

ହର୍ ଫସଲି—ଦ୍ୱିଦେ. ବିଣ (ଫା)—ଯେଉଁ ଜମିରେ ଏକାଧିକ ଋତୁରେ
Har-phasli ଏକାଧିକ ଫସଲ କୃଷିଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଯାଏ—
ଦୋଫସଲି (A land) On which more than one
ହରଫସଲି crop can be grown throughout the year.

ହର୍ ବକ(ଖା)ତ—ଦ୍ୱିଦେ. ଅ (ଫା. ହର୍ବକ୍ତ)—ହର୍ବକତ; ସର୍ବଦା
Har-baka(kha)ta Always.
ସବସମୟେ ହର୍ବକ୍ତ
[ହର୍ ବକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ ବର୍—ଦେ. ବ—ହିରଣ୍ଣ (ଦେଖ)—Hairāṇa (See)
Har-bar ଦେ. ବିଣ—ହିରଣ୍ଣରେ ପଡ଼ିଥିବା—Fallen in
ହୟରାଣ difficulty or trouble. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)
ହର୍ବର ବିଣ—୧। ବ୍ୟସ୍ତ; ବିରକ୍ତ—1. Teased; annoyed
୨ । ତରତର—2. In haste.

ହର୍ ବର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହର୍ କତ୍ କରିବା (ଦେଖ)—
Har-bar karibā Harkat karibā (See)
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ବିରକ୍ତ କରିବା—1. To
tease; to annoy. ୨ । ତରତର କରିବା—2. To
ହାୟରାନକରା ହର୍ବର୍କରନା make haste.

ହର୍ ବର୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିରଣ୍ଣ ହେବା (ଦେଖ)—
Harbar hebā Hairāṇa hebā (See)
ହାୟରାନହେଓୟା ହର୍ବର୍ହୋନା

ହର୍ ବରିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧। ହର୍ କତିଆ (ଦେଖ)—1. Har-katiā
Har-bariā (See) ୨। ହର୍ ବର୍ (ଦେଖ)—2. Har-bar
ହାୟରାଣିୟା (See) ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ତରତରିଆ—
ହର୍ବର୍କରନେବାଲା Hasty.

ହର୍ ବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହରିବା—
Har-bā To steal.

ହର୍ ବୋଲ—ଦ୍ୱିଦେ. ବ. (ଫା)—ହରବା (ଦେଖ)—Harabbā
Har-bolā (See) ଦେ. ବିଣ—ଯେ ଅନ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରାଣୀକର ସ୍ୱର
ହରବୋଲା ଅନୁକରଣ କରେ—1. Imitating the cries of
ହର୍ବୋଲା all other animals. ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁ ଭାଷାରେ
କଥା କହିପାରେ—2. Speaking many languages
polyglot.

ହର୍ ମଉ(ଉ,ହ) ଶୁଲ୍—ଦ୍ୱିଦେ. ବିଣ (ଫା.ହରମଉ)—ଯେଉଁ ଜମିରେ
Har-mau (ua,ha) śul ଏକାଧିକ ଫସଲ ଏକାଧିକ ଋତୁରେ
ଦୋଫସଲି ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଇ ପାରେ—(Land) On which
ହର୍ଫସଲି more than one crop can be grown in
different seasons of the year:

ହର୍ମ(ମୋ)ନିଅ(ୟ)ମ—ବୈଦେ. ବ—ହାର୍ମନିଅମ (ଦେଶ)—
Har-ma(mo)nia(ya)m Hār-maniam (See)
[ହର୍ମ(ମୋ)ନିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ମି(ମେ)ଶା—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ଅ.—(ଫା-ହମେଶା)—
Har-mi(me)šā ଅନବରତ; ସର୍ବଦା—
ହମେଶା ସର୍ବ୍ବଦା Constantly.

ହର୍ଯ(ଯା)—ବୈଦେ. ଣ—ହରଜ୍ (ଦେଶ)—
Har-ja (jā) Haraj (See)

ହର୍ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ଅ. ହର୍=ସବୁ+ସ ରଙ୍ଗ)—୧ । ସବୁପ୍ରକାର
Har-ranga ରଙ୍ଗ—1. All colours. ୨ । ଅନେକରଙ୍ଗ—
ଅନେକରଙ୍ଗ 2. Many colours ୩ । ନବରଙ୍ଗ; କୌତୁକ—
ହର୍ରଂଗ 3. Amusements; merriment.

ହର୍ରଙ୍ଗି—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ନାନାପ୍ରକାରର—1. Of various
Har-rangi sorts or kinds. ୨ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ;
[ହର୍ରଙ୍ଗିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ରଞ୍ଜିତ—2. Multi
କୌତୁକପ୍ରିୟ coloured. ୩ । ନବରଙ୍ଗିଆ; କୌତୁକପ୍ରିୟ—
ହର୍ରଂଗି 3. Fond of amusements. ୪ । ସର୍ବଦା
(ହର୍ରଙ୍ଗୀ, ହର୍ରଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରିବର୍ତ୍ତନପ୍ରିୟ—
4. Very fond of change. ୫ । ଯେ ସର୍ବଦା ଭିନ୍ନ
ଭିନ୍ନ ପୋଷାକ ବଦଳାଏ—5. Fond of assuming
different dresses at different times.

ହର୍ରା—ଦେ. ବ (ସ ହରିତ୍,ପ୍ରା. ହରିଅ)—ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ, ଶାଗୁଆରଙ୍ଗ-
Hār-rā Green colour; emerald colour.
ସବୁଜ ହରା ଦେ. ବିଣ—ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ;
ଶାଗୁଆ—Green coloured; of verdant
green.

ହର୍ରୋଜ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଫା)—ପ୍ରତିଦିନ—
Har-roj Every day; daily.
ହରରୋଜ ହର୍ରୋଜ

ହର୍ଶାଲ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଫା)—ପ୍ରତି ସନ; ପ୍ରତି ବର୍ଷ—
Har-šāl Every year
ହରଶାଲ ହର୍ସାଲ

ହର୍ଶାଲ୍ଲ(ଲି)—ଦେ. ବିଣ—ଯାହା ପ୍ରତି ସନ ଘଟେ—
Har-šālā(li) Happening every year.
(ହର୍ଶାଲିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ହରଶାଲି ହର୍ସାଲା

ହର୍ହମି(ମେ)ଶା—ବୈଦେ.ଅ (ଅ.ହର୍=ସବୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ+ହମେଶା
Har-hami(me)šā =ସର୍ବଦା)—ହର୍‌ଦମ; ସର୍ବଦା-
ହାମେଶା ହର୍ହମେଶ Always; constantly.

ହର୍ହର୍—ପ୍ରାଦେ [ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଶା] ବ—ହରଡ଼—Pigeon pea,
Har-har Cajanus Indicus.
ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—ଅସ୍ଥିର—Restless.

ହର—ସ. ବ [ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା; ସଂହାର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ
Hara ଯେ ଜଗତକୁ ସଂହାର କରନ୍ତି)—୧ । ଶିବ;
ମହାଦେବ;ରୁଦ୍ର—1.God Šiva (the Destroyer
of the universe). ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire. ୩ ।
ଗର୍ଦ୍ଦଭ, ଗଧ—3. Ass. ୪ । (+କର୍ମ ଅ) ଭାଗ;
ଅଂଶ—4. Part. ୫ । (+ଭାବ ଅ; ଗଣିତ) ହରଣ-
5. (mathematics) Division. ୬ । (ଗଣିତ) ଏକ
ସଂଖ୍ୟାର ବିଭାଜକ ଅଙ୍କ; ଭଗ୍ନାଂଶର ରେଖା ତଳେ ଥିବା
ରାଶି—6. (mathematics) A denominator. ୭
ହରଣ; ଚୋରି—Stealing. (ଚ—ଚଳିଲେ ଅଶ୍ୱ ହର
ବାଣୀ, ଗୃଥୁନନ୍ଦନ ଭାଷା ଶୁଣି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)
ସ. ବିଣ—୧ । ହରଣକାରକ; ଯାହା ହରଣ କରେ—
1. Removing. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ
(ହରସ୍—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଦୁଃଖହର;
ଶୋକହର ।] ୨ । ଯାହା ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ
(ସମ୍ବାଦ ଆଦି) ନିଏ; ବାହକ—2. Carrying
message etc (ଯଥା—ସନ୍ଦେଶହର ।) ୩ । ଯାହା ନାଶ
କରେ;ନାଶକାରକ—3.Destroying [ଯଥା—ସୁରହର]
୪ । ଯାହା ଚିତ୍ତକୁ ମୁଗ୍ଧ କରେ—4. Charming; en-
chanting. [ଯଥା—ଚିତ୍ତହର,ମନୋହର]ଦେ.ବ—୧ ।

ହର୍ର ହର (ପୁଂ) ହରନାଥ, ହରଗୋବିନ୍ଦ
ହରନାରାୟଣ, ହରମୋହନ ଆଦି ଭାବନାମ—
1. Nick name of names beginning with
Hara. ୨ । [ସ୍ତ୍ରୀ] ହରପ୍ରିୟା, ହରମଣି ଆଦି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର
ଡାକ ନାମ —2. Nickname of females
whose names begin with Hara. ଦେ. ବିଣ—
(ଫା. ହର୍ ଭ୍ରମପଦର ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣ) ସବୁ; ପ୍ରତ୍ୟେକ—
(The Oriya pronunciation of the Persian
word Har)—All, every. ଦେ. କ୍ରି—(ତୁମେ କର୍ତ୍ତା
ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହେବା ହଇବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରୂପ) ହରଣ
କର—The imperative mood of the verb
Haribā.

ହରକ—ସ. ବ. ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧ । ଶିବ—1. God
Haraka Šiva. ୨ । ଚୋର—2. Thief.
(ହାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ବିଣ. ପୁଂ—ହରଣକର୍ତ୍ତା—Stealing.
୩ । ଖଳବ୍ୟକ୍ତି—3.A rogue. (apte)
(ଚ—ସକଳ ଘଟନାରଷ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହରକ—ଚିତ୍ତଶ୍ଚିତ୍ତାମଣି ।

ହର କଙ୍କାଳ—ଦେ. ବ—ବାଣମଲ୍ଲିକା (ଦେଶ)
Hara kaṅkāla Bāṇamallikā (See).

ହରକଚ—ଦେ. ବ—ଜଳର ତଟରେ ଜନ୍ମିବା ବିଶେଷ—A species of thorny
Harakacha plant growing on the shores
ଚାଳମୁଣ୍ଡରା କଟଗୌନୀ of water.
[ଦ୍ର—ଏ ଗୁଳ୍ମ ଗାଣି ଜଳରେ ଜନ୍ମେ । ଚିଲିକା ଜଳରେ
ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳର ମହାନଦୀ ଜଳରେ ଓ ଶାଳନ୍ଦୀ
ନଦୀର ଜଳରେ ଏ ଗଛ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ । ଗଛ

୨ ହାତ ଉଚ୍ଚ; ପତ୍ର ବଡ଼ା ଓ ପତ୍ରଦେହରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ; ଫୁଲ ହଳଦିଆ ଓ ବେଶରଯୁକ୍ତ । ଫୁଲର ବ୍ୟାସ ୧୍ୟ ଇଞ୍ଚ, ଫଳ ଅଣ୍ଡାକୃତି ଓ ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଫଳବିଶିଷ୍ଟ; ମଞ୍ଜି କଳାଭାସି ଧଳା । ଏ ମଞ୍ଜିର ତେଲରେ ଚାକୁ ଭୁଣ୍ଡିଆ ଅଦ ଭଳି ହୁଏ । କେହି କେହି ଏହାକୁ ଗ୍ରୁଲମ୍ବୁଷ ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

ହରକତ୍—ପ୍ରାକୃତ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—୧ । କ୍ଷତି; ଲୋକସାନ—
Harakat 1. Loss ୨। ହରବର—
2. Botheration,

ହରକ[କ୍ଖ]ତ—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହର୍‌କତ୍ (ଦେଖ)—
Haraka(kka)ta Har-kat (See)

ହରକ(କ୍ଖ)ତିଆ—ବେ. ବଣ—ହର୍‌କତିଆ (ଦେଖ)—
Haraka(kka)tiā Harakatiā (See).

ହରକରା—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌କରା (ଦେଖ)—
Harakarā Har-karā (See).

ହରକିଶମ—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌କିଶମ୍ (ଦେଖ)—
Harakiśam Har-kiśam (See).

ହରକୁମାର—ସଂ. ବ, ପୁଂ—୧ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ [ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍]—1. God
Harakumāra Kārttikeya. ୨। ମହାଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର—
ହର କୁମାର 2. Son of Śiva. ବେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
ହର କୁମାର A name given to males.

ହରକୁମାର ଠାକୁର—ବେ. ବ [ନାମ]—କଲିକତାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର
Harakumāra ṭhākura ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରସନ୍ନକୁମାର ଠାକୁରଙ୍କର ବଡ଼ ଭାଇ ଓ ଗୋପୀମୋହନ ଠାକୁରଙ୍କର ପଞ୍ଚମପୁତ୍ର [ସ୍ୱର୍ଗତ]—Name of a late Sanskrit scholar and devout Hindu Zamindar of Calcutta.

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ସଂସ୍କୃତରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା । ଏ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା ଓ ସଂସ୍କୃତଚର୍ଚ୍ଚାରେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟାପୃତ ଥିଲେ ଓ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତରେ ଏହାଙ୍କର ବିଶେଷ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଥିଲା । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ମହାତ୍ମା ଯତୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୌରୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଠାକୁର ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର । ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ: ୧୮୫୮ ।]

ହର କୋପାନଳ—ସଂ. ବ [ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ମହାଦେବ କୋପାନ୍ୱିତ
Hara kopānala ହେବାରୁ ତାଙ୍କ କପାଳମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅଗ୍ନିରୁ ବାହାରିବା ଅଗ୍ନି [ଯାହା କାମଦେବଙ୍କୁ ଭସ୍ମ କରି ଦେଇଥିଲା]—
The fire which issued through the third eye of God Śiva when he became angry with Cupid.

ହର ଗଉରୀ—ବେ. ବ (ସଂ. ହର ଓ ଗୌରୀ)—
Hara gaurā ୧। ହର ଓ ପାର୍ବତୀ—1. Śiva and his
ହରଗୌରୀ consort Pārbati. ୨। ଶିବଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର
ହରଗଉରୀ ରୂପ—2. The form of Śiva consisting half of himself and the other half of
ହଜାରି Pārbati. ୩। [ସଂ. ନାମ ଦ୍ୱିପର୍ଣ୍ଣୀ]—
ଦୋପାଟୀ ହଜାରି ଫୁଲ—3. Indian balsam [ଦ୍ର—ଏହାର ଗଛ ଉଚ୍ଚତାରେ ପ୍ରାୟ ୨ ହାତ ବଢ଼େ ଓ ବର୍ଷାଦିନେ ଏଥିର ଗଛ ଜନ୍ମେ ଭାଦ୍ର, ଆଶ୍ୱିନ ଓ କାର୍ତ୍ତିକରେ ଫୁଲ ଧରେ, ଶୀତକାଳକୁ ଗଛ ମରିଯାଏ । ଗଛରେ ଧଳା, ନାଲି, ଶ୍ୱେତପୀତିଆ ଅଦ ଘନ ଘନ ରଙ୍ଗର ଫୁଲ ଧରେ । ଏହାର ଫଳ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ମୃଦଙ୍ଗାକୃତି ଓ ଅଧ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ; ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିକ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ; ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିକ ଗୋଲାକାର ବର୍ତ୍ତୁଳବିଶିଷ୍ଟ, ଚିନୁ ଗୋଲାଷଠାରୁ ବଡ଼ । ଏହାର ଫୁଲ ଓ ପତ୍ରକୁ ଚାଷୀ ମାଇପେ ଓ ପିଲାମାନେ କରତଳରେ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ଅଲତା ଘେନିବା ଅଂଶରେ ବୋଳନ୍ତି । ଏହାକୁ ଚିରିଶଣ ରଖି ଚାଡ଼ି ପକାଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନମାନ ନାଲି ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତ ହୁଏ ଓ କିଛିଦିନ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ । ଏହାର ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ତଳେ ଯେଉଁ ଖୋଳ ଥାଏ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଫୁଲର ବର୍ତ୍ତୁଳବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ଏହାର ସଂ. ନାମ ଦ୍ୱିପର୍ଣ୍ଣୀ ।]

ହରଗଉରୀ—ବେ. ବ (ସଂ. ହରଗୌରୀ)—ହରଗୌରୀ (ଦେଖ)
Hara gaurī Haragaurī (See)

ହରଗିଜ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଗିଜ୍ (ଦେଖ)
Haragij Har-gij (See)

ହରଗୁଣ—ବେ. ବ (ସଂ. ହରଣ + ଗୁଣନ)—ହରଗୁଣ; ହରଣ ଓ
Haraguṇa ଗୁଣନ—Division and multiplication.
ହରଣ ଗୁଣନ ଗୁଣାଭାଗ

ହର(ରି)ଗୁଣ ପୋଥି—ବେ. ବ—ଯେଉଁ ବିଷୟକୁ ସର୍ବଦା ଝୁରିବାକୁ
Hara(ri)guṇa pothi ବା ଗୋଣିବାକୁ ବା ସୁମରିବାକୁ ହୁଏ—
ଜପମାଳା ପୁଁ ଥି A matter which a person reme-
ଦିନ ଗୁନାବ mbers or recites or pines after always.

[ଦ୍ର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଥୁରାକୁ ଯିବାପରେ 'ଗୋପୀମାନେ' ହରଗୁଣ ସ୍ମରଣ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଇଁ ଝୁରି ହେଉଥିଲେ; ଏହି କଥାରୁ ଏ ବ୍ୟବହାର ଅସିଅଛି ।]

ହର[ରି]ଗୁଣ ପୋଥି କରିବା—ବେ. କ୍ରି—ଚୌଣସି କଥାକୁ ସର୍ବଦା
Hara[ri]guṇa pothi karibā ଝୁରିବା ବା ଗୋଣି
ଜପମାଳା ପୁଁ ଥିକରା ହେବା—To recall to memory
ଦିନ ଗୁନନା to pine after [any matter].

ହରଗୋବିନ୍ଦ—ସଂ. ବ—ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ—
Hara gobinda Śiba and Bishṇu.
ହର ଗୋବିନ୍ଦ ବେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
ହର ଗୋ ନ୍ଦ A name given to males.

ହରଗୋ(ଗୌ)ରା—ବେ. ବ—ହରଗଉରୀ (ଦେଖ)
Harago(gau)rā Haragaurā (See)

ହର ଗୌରୀ—ସଂ. ବ—ହରପାର୍ବତୀ; ଶିବଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର ରୂପ—
Hara gaurī A form assumed by Śiba consisting of half male and half female.

ହରଘଡ଼—ବେ. ଅ—ହର୍‌ଘଡ଼ି (ଦେଖ)—Har-ghardi (See)
Haraghardi (ଉ – ତା ଜାଣି ସଙ୍ଗ ମୁଁ ଫୁଲିଲି ହରଘଡ଼ି ।
ହରଘଡ଼ି ହରଘଡ଼ି ଭୂଷଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ହର ଚଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ—ପୁରୀସହରର ଦକ୍ଷିଣପଶ୍ଚିମରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିକୋଶ
Hara chaṇḍī ଦୂରରେ ସାଗରସୈକତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଉଳରେ ଥିବା ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି—The image of Durgā in the temple of Harachaṇḍī situated on the sea beach four miles to the south-west of Puri town.
[ଉ—ଚନ୍ଦ୍ରମା ବୁଡ଼ିଲେ ହରଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଭଜନ ଭୂଷ ପ୍ରାନ୍ତରେ । ରାଧାନାଥ ଗାଇଗ]

ହର ଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
Hara chandra A name given to males.

ହରଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ଜନ୍ମ ୧୮୦୮—ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୬୪)—
Harachandra ghosha କଲିକତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଦାଲତର ସ୍ୱର୍ଗତ ଜଜ୍—The late Harachandra Ghosh, Judge Small Cause Court of Calcutta. [ଉ—ଏ କଲିକତାର ହେଅର୍ ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଅର୍ ଓ ଡ଼ିରୋଜାଓ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା କରି ପ୍ରଥମେ ମୁନସିଫ୍, ପରେ କଲିକତାର ଜୁନିଅର୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ଶେଷରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଦାଲତର ଜଜ୍ ହୋଇଥିଲେ । କଲିକତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଦାଲତର ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତରମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ।]

ହର ଚୂଡ଼ାମଣି—ସଂ. ବ (ଶିବଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଚୂଡ଼ାମଣିରୂପେ ଦେଖାଯାଇ-
Hara chūrḍāmaṇi ଥିବାରୁ)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ହରଜ୍(ଜା)—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ହରଜ୍; ହାରଜ୍; ହର୍‌ଜା)—
Haraj(jā) ୧ । ଅସୁବିଧା—1. Inconvenience. ୨ । ହରଜ ହର୍ଜ ହରଜତ—2. Trouble; difficulty. ବାଧା—
3. Impediment; obstacle.

ହରଜ୍ ହରକ(କ୍ତ)ତ—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—(ଏକାର୍ଥକ ସମାନର)—
Haraj haraka(kka)ta ଦ୍ୱିତୀୟ ହରଜତ; କଷ୍ଟ ଓ ଅସୁବିଧା—
ହରଜାହରରାନ ହର୍ଜାହାନି Trouble and difficulty.
(ହରଜ ହରକତ୍ତ – ବିଣ)

ହରଜ (ଜା)—ପ୍ରାଦେ (ଶବ୍ଦଅଲ) ବ.—କ୍ଷତି—
Haraj (jā) Loss.
[ହର୍ଜା—ଅନ୍ୟରୂପ].

ହର ଜାୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ପାର୍ବତୀ—
Hara jāyā Goddess Pārbatī.

ହରଜା—ହାଦେ. (ସମ୍ଭଲପୁର) ବ.—ବିବାହାଦିର ଖର୍ଚ୍ଚ—
Harajā Expenses incurred for a marriage or any other social function.

ହରଜିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହର କଟିଆ (ଦେଖ)—
Harajiā Hat-katiā (See)

ହରଡ଼—ଦେ ବ—[ସଂ. ହରେଣୁ; ଅଡ଼ଙ୍ଗା]—୧ । ଶିମ୍ବାଦିବର୍ଗର କୃଷି-
Hararḍa ଜାତ ଶସ୍ୟ ବିଶେଷ—1. Pigeon pea, Cajanus
ଘଟାଯାଏ— Indicus. [ଉ—ଏହି କୃଷିଜାତ ଗଛ
ହରେଣୁ, ଅଡ଼ଙ୍ଗା, କାଣ୍ଡ ଓ ଶାଖା ସବୁ ସରୁ ଓ ଖାଞ୍ଚ ଦାଗ ଭରିଥା
ତୁବଶ୍ରୀ, ଷଣପୁଷ୍ପିକା ଶ୍ରେଣୀ ବଢ଼େ । ଏଥିର ଚେଷ୍ଟା ଛୁଇଁରୁ
ଅଡର, ଅଡହର ହଳଦିଆ ଓ ନାଲିମିଶା ଚେଷ୍ଟା ଖାଞ୍ଚ ଲେଖାଏ
ଅରହର ମଞ୍ଜି ବାହାରେ । ଏହା ମଟର ଜାତୀୟ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ
ସ. ତର, ଭାଦର ଦୁଇପ୍ରକାର । ୧ । ଦେଶୀ ହରଡ଼ (Cajanus) Bicolor) ୨ । ବାଙ୍ଗୁ ହରଡ଼ (Cajanus Flavus)
ପ୍ରଥମ ଜାତୀୟ ଗଛ ମନୁଷ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଫୁଲରେ ହଳଦିଆ ସଙ୍ଗେ ନାଲି ଡୋଷ ଥାଏ । ଛୁଇଁରେ ଖାଞ୍ଚ ମଞ୍ଜିଥାଏ; ମଞ୍ଜି ଶ୍ୱେତ । ଏହା ଶୀତ ସମୟରେ ଫଳେ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ଜାତୀୟ ଗଛ ୨।୩ ହାତ ଉଚ୍ଚ । ଫୁଲ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ । ଛୁଇଁରେ ୨।୩ଟି ମଞ୍ଜି ଥାଏ; ମଞ୍ଜି ବଡ଼ । ଏ ଗଛ ବର୍ଷାଦିନେ ହୁଏ ।

ଶେଷୋକ୍ତ ହରଡ଼ ସମ୍ଭଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଶି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାକୁ ସମ୍ଭଲପୁରୀ ହରଡ଼ ବୋଲାଯାଏ । ଏହାକୁ ବାଲା ଅବସ୍ଥାରେ ବା ଗଛ ରଗଡ଼କରି ଏଥିରୁ ଗୋଟା ପାଛୁଡ଼ି ଡାଲି କରାଯାଏ । ହରଡ଼ଡାଲି ମୁଗଡାଲି ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱାଦୁ ଓ ରୁଚିକର । ଏଥିପାଇଁ ଏହି ଡାଲି ରୋଗୀଙ୍କ ପଥ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହେଇନ୍‌ସ୍ (Haines) ସାହେବଙ୍କ ମତରେ ଏ ଗଛ ଆଫ୍ରିକା ଦେଶରୁ ଭାରତକୁ ଆଣାଯାଇ ଏ ଦେଶରେ କୃଷି କରାଯାଉଅଛି ।

ଏହା କଷାୟମଧୁରରସ, ଗୁରୁପାକ, ରୁକ୍ଷ, ମଳ-ରୋଧକ, କଫପିତ୍ତ ନାଶକ, ଅଳ୍ପ ବାୟୁ ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରୁଚିକର ।

ଏହା ଜ୍ୱର, ଗଳ୍ପ, ମୁଖରୋଗ, କାଶ, ବମି, ହୃଦ୍‌ରୋଗ ଓ ଅର୍ଶରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]
୨ । ପକ୍ଷିବିଶେଷ—2. A species of birds; Crocopus Phoenicoptorus. [ଉ—ହଂସ ହରଡ଼ ମୟୂର ପାରୁଆ—ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରକାଶ, ଶଶିଶେଖର ।]

ହରଡ଼କା—ପ୍ରାଦେ. (ଶବ୍ଦଅଲ) ବିଣ—ଦରଗୋଡ଼ା—
Haradakā Half-burnt.

ହରଡ଼ ଖୁ(ଖେ)ଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ହରଡ଼ଛୁଇଁ ପାଚିଗଲେ ତାହାରୁ ହରଡ଼
Hararḍa khu(khe)ṇṭā ଗଛକୁ କାଟି ନେବାପରେ ଭୂଇଁରେ
ଅଡ଼ରଖୁଣ୍ଟୋ ୨।୩ ଅଙ୍ଗୁଳି ଉଚ୍ଚ ଯେଉଁ ଖୁଣ୍ଟା ବା ମୂଳମାତ୍ର ରହି
ଅରହରକୀଖୁଣ୍ଟି ଯାଇଥାଏ—Stumps of Hararḍa plants left in the field after the trees are cut when the pods become ripe.

ହରଡ଼ ଘଣା—ଦେ. ବ—(ଲଘୁଣାର୍ଥ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଷ୍ଟ ବା
Hararḍa ghaṇā ଦଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ବା ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଗ କରା
ଅଡ଼ରଘାନି ଯିବା ଉପାୟ ବା ଯନ୍ତ୍ର—Any instrument or
ଅରହରଘାନ means used to torment a person.

[ଦ୍ର—ତେଲଖାଇଲୁ ଘଣାରେ ପକାଇ ପେଷିଲେ ତେଲ ବାହାରେ; ମାତ୍ର, ହରଡ଼ଲୁ ଘଣାରେ ପକାଇ ପେଷିଲେ ତେଲ ବାହାରେ ନାହିଁ; କେବଳ ପରିଶ୍ରମହିଁ ସାର ହୁଏ। ତେଣୁ କୌଣସି ସାରହୀନ କାମରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପକାଇଲେ ଏହି ଶବ୍ଦର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଏ]

ହରଡ଼ଘଣା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅନର୍ଥକ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବା ବା କଷ୍ଟ ଦେବା—To oppress or torment a person without any justification.

Harardaghanā pakā(ke)ibā
ଅଡ଼ରଘାନିତେ ଫେଲା
अरहरघानिमे डालना
ହରଡ଼ଘଣା ଚୁଲ(ଲେ)ଇବା
ହରଡ଼ଘଣାରେ ପକା(କେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ହରଡ଼ ଘ(ଘୁ)ମା—ଦେ. ବି—ଘଣ୍ଟିଆ ଘୁମା, ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—A bird; Pitta Coronata.

Harardā gha(ghu)mā

[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ବଣ୍ଡ ପାଉଁଶିଆଁ ଓ ଏମାନେ ଅଦାଇରେ ବଣ୍ଡି ତଡ଼େଇ ପରି। ଏମାନେ ଖୋଳଖୋଳ ଖାଆନ୍ତି ଓ ହୁଁ ହାଁ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି।]

ହରଡ଼ ଚଡ଼େଇ (ପକ୍ଷୀ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିତାଳକ, ହାରିତ)—ଯାହାର ବର୍ଣ୍ଣ ୧୬। ୧୭ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘ ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—A bird; the Bengal green pigeon; Crocopus Phoenicopterus.

Harardā chardhei (pakshī)
ସଂ. ପକ୍ଷୀଯୁ—ହରିତ, ହାରିତ, ରକ୍ତକଣ, ହରିତ, ହରିତାଳକ ହରିତକ।
हरियाल
हरियल

[ଦ୍ର—ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ପାଉଁଶିଆଁ; ପକ୍ଷ ଶାଗୁଆ; ପୁଚ୍ଛ ଚେପଟା, ଏମାନେ ବରଫଳ ଖାଆନ୍ତି। ଏ ପକ୍ଷୀର ମାଂସ ସୁସ୍ୱାଦୁ। ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଶାଗୁଆର; ପକ୍ଷ ଶାଗୁଆ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗମାନ ଧଳା। କେବଳ ଗୁରୁଥାଏ ହରିତ ଗେଣ୍ଡା ଭଙ୍ଗର କାଳି, ହଳଦିଆ ଡୋର ଝୁଲିଥାଏ। କେକରେ ଖରା ପଡ଼ିଲେ କେକ ମୟୂରଚନ୍ଦ୍ରିକାପରି ବେଳେ-ବେଳେ ଝଟକି ଥାଏ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହାର ମାଂସ କଷାୟମଧୁର, ଲଘୁ, ରୁକ୍ଷ, ଉଷ୍ଣ, ରକ୍ତପିତ୍ତକଫାପହ, ସ୍ୱେଦକର, ସ୍ୱରକର ଓ ଶ୍ୱାସ ବାତକର। ସ୍ୱଳକଷ୍ଟ।]

ହରଡ଼ ଝଟ୍ଟା—ଦେ. ବି—ହରଡ଼ ଗଛ କଟା ହୋଇ ତହିଁରୁ ଛାଲି ଓ ପତ୍ର ଝଡ଼ିଯିବା ପରେ ଯେଉଁ କାଷ୍ଠମୟ ଓ ପତ୍ରହୀନ ଅଂଶ ରହେ—The leafless twigs of the Harardā plant.

Harardā jhaṭṭā
ହରଡ଼ ଝଟ୍ଟେଇ
ହରଡ଼ ଝାଟ୍ଟ
ହରଡ଼ ଝାଟ୍ଟଆ
अरहरकी झाड़ी
रहठा } —ଅନ୍ୟରୂପ

[ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଲୋକେ ଚୁଲି ଜାଳିବାରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି।]

ହରଡ଼ ଡାଲି—ଦେ. ବି—୧। ଭଗଡ଼ା ବା ଭଙ୍ଗା ହୋଇ ଛୁଣ ବାହାର କରାଯାଇଥିବା ହରଡ଼—1. Split pigeon. pea. ୨। ଭଙ୍ଗା ହରଡ଼ର ତିଅଣ—2. Curry prepared from spiit pigeon pea.

Harardā ḍāli
ଅଡ଼ର ଡାଇଲ
अरहरकी डाल

ହରଡ଼ ଫାଳ—ଦେ. ବି—ଭଗଡ଼ା ହୋଇ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହରଡ଼—Pigeon-pea split into two.

Harardā phāḷa
ଅଡ଼ର ଫାଳ
अरहरका फांक

ଦେ. ବିଣ—ହରଡ଼ଫାଳିଆ (ଦେଖ)
Harardā phāḷiā (See)

ହରଡ଼ ଫାଳିଆ—ଦେ ବିଣ—ଅବିକଳରେ ହରଡ଼ଫାଳ ପରି ଚେପଟା—Looking like split pigeon-pea.

Harardā phāḷiā
ଅଡ଼ର ଫାଳିୟା
अरहरफाँकके जैसा

[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ହାରରେ ହରଡ଼ଫାଳପରି ସୁନାର ଚେପଟା ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୁନ୍ଦା ହୋଇଥାଏ ତାକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ହରଡ଼ଫାଳିଆ ହାର କହନ୍ତି।]

ହରଡ଼ ବେଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ—କେଳାମାନେ 'ହାବୁଡ଼ା ଖେଳ' ଖେଳିବା ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ନିରର୍ଥକ ବାକ୍ୟ—An expression used by the Kelā's while playing 'Hāburdā'. (ଉ—ହରଡ଼ ହରଡ଼ ବେଙ୍ଗା, ଖାଟିଏ ଟଙ୍କା ଦେଙ୍ଗା, ତୋ ଗାଈକ ନେଙ୍ଗା, ବାଟରେ ବାଟେଇ ପଗୁରିଦେଲେ ଉରୁଡ଼ି ବଢେଇ ଦେଙ୍ଗା। ହାବୁଡ଼ା ଗୀତ।)

Harardā beṅgā
(ହରଡ଼ ହରଡ଼ ବେଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହରଣ—ସଂ. ବି (ହୃ. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ହୁଡ଼; କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ବଳପୂର୍ବକ ଛଡ଼ାଇ ନେବା; ବଳପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ—1. Forcible snatching away. ୨। ଲୁଣ୍ଠନ—2. Plunder. ୩। କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଜ୍ଞାତସାରରେ ନେଇଯିବା; ଅପହରଣ; ଚୋରି-3. Stealing; theft. ୪। ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅଭିଭାବକଙ୍କଠାରୁ ଜବରଦସ୍ତି ବା ଚାଳି ଅଜଣାରେ ନେଇଯିବା—4. Abduction; kidnapping, elopement. ୫। ଆକର୍ଷଣ—5. Pulling. ୬। ବଞ୍ଚନା-ପୂର୍ବକ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ନେବା—6. Taking a thing by cheating. ୭। ଗ୍ରହଣ—7. Taking. ୮। (ସ୍ୱାଧୀନତା) ଲୋପ କରିବା—8. Causing the disappearance of (e. g. liberty). ୯। (ରୋଗାଦି) ବିନାଶ କରିବା—9. Destroying. ୧୦। ବହନ; ବୋହିନେବା—10. Carrying away. ୧୧। (ଚିତ୍ତକୁ) ମୋହିତ କରିବା—11. Charming; enchanting. ୧୨। (ଗଣିତ) ଭାଗ କରଣ; ଭାଜ୍ୟ ଅଙ୍କରୁ ଭାଜକ ଅଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାଗ ଗ୍ରହଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା (ଲୀଳାବତୀ)—12. (Arithmetic) Division. ୧୩। (କାଳକୁ) ଗତ କରାଇବା ବା ଖେପଣ କରିବା—13. Whiling away (of time). ୧୪। (+କର୍ମ. ଅନ) କନ୍ୟାକୁ ବିବାହକାଳରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀକୁ ବ୍ରତବେଳାରେ ଦିଆଯିବା ଦ୍ରବ୍ୟ; ଯୌତୁକଦ୍ରବ୍ୟ; ବ୍ରତଦକ୍ଷିଣା ଦାନ—14. Articles presented to a bride on the marriage altar or to a Brahman boy at his initiation; bridal presents. ୧୫। ଭୁଜ; ବାହୁ

(ସ୍ୱେଦଜ)—15. Arms. ୧୬ । ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା—16. Fees presented by a pupil to a preceptor on completion of study. ୧୭ । ଶୁକ୍ର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—17. The planet venus; semen. ୧୮ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—18. Gold. ୧୯ । କପର୍ଦ୍ଦକ; କଉଡ଼ି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—19. Conch shell used as coin. ୨୦ । ଉଷ୍ଣୋଦକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—20. Warm water. ୨୧ । (+ ଭାବ. ଅଳ)—ବଳପୂର୍ବକ ପରସ୍ତ୍ରୀସହବାସ—21. Adulterry; rape; ravishment. ୨୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ସହବାସ ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା—ବିମାତା, ଭଗିନୀ, ଗୁରୁପତ୍ନୀ, ପରସ୍ତ୍ରୀ), ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସହବାସ—22. Cohabitation with the wives of others and specially with prohibited relations; incest. (ଉ—ଉତ୍ତର ନାହିଁ ବ ହେ ପରଭରୁଣୀହରଣ । ଜନସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋସ୍ତୋତ୍ର. ଉ ଗୀତ ।) ହେ ବ. ସଂ—ହର ବା ହରି ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ନେହସୂଚକ ଡାକନାମ—Nickname of Hari or Hara.

ହରଣ କରିବା—ହେ. କ୍ରି—୧ । ଚୋରିବା; ଚୋରି କରିବା—Haraṇa karibā 1. To steal. ୨ । କୌଣସି ହରଣ କରା ହରଣ କରନା ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବା—2. To divide. ୩ । ନିଷିଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ ଅଦିକ ସହ ସଙ୍ଗମ କରିବା—3. To cohabit with prohibited relations; to commit incest. ୪ । ଜବରଦସ୍ତି ନେଇଯିବା—4. To carry away by force. ୫ । ପର ସ୍ତ୍ରୀ ଅଦିକୁ ବଳପୂର୍ବକ ନେଇଯିବା—5. To kidnap. ୬ । ଜବରଦସ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗମ କରିବା—6. To commit rape.

ହରଣ ଗୁଣନ—ସ ବ (ଗଣିତ)—ଭାଗକରଣ ଓ ଗୁଣକରଣ—Haraṇa guṇana (mathematics) Division and multiplication.

ହରଣ ଚାଲି—ହେ. ବ (ସ ହରଣ ଓ ଚଳନ)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ Haraṇa chāli ଅପହରଣ କରି ସେଇ ସ୍ଥାନରୁ ଚାଲିଯିବା—ଅପହରଣ ଅପହରଣ 1. The act of going away from a place after stealing a thing. ୨ । ଅପହରଣ—2. Stealing. [ଦ୍ର—ଅପହାରକ ବ୍ୟକ୍ତିକର ଅପହୃତ ବସ୍ତୁକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେବାର ଭାବ ଏହି ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଦ୍ୟୋତିତ ହୁଏ ।]

ହରଣଚାଲି କରିବା [ବତା(ତେ)ଇବା]—ହେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ Haraṇa chāli karibā (batā[te]ibā) ଅପହରଣ କରି ଅପହରଣ କରା ଅପହରଣ କରନା ଚଳାଇବା—To steal away a thing.

ହରଣ ଚାଲି ହେବା—ହେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ) ଅପହୃତ ଓ Haraṇa chāli hebā ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେବା—ଅପହୃତ ହଓୟା ଅପହରଣ ହୋନା To be stolen and removed.

ହରଣ ପୂରଣ କରିବା—ହେ. କ୍ରି (ସହଜର)—୧ । ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ନେଇ Haraṇa pūraṇa karibā (ହରଣ କରି) ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ହରଣ ପୂରଣ କରା ବାକୀ ପୂରା କରନା ଦେଇ (ପୂରଣ କରି) କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ଦେବା; ଏକ ବ୍ୟୟକୁ କମାଇ (ହରଣ କରି) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟୟକୁ ବଢ଼ାଇ (ପୂରଣ କରି) କାମ ଚଳାଇବା 1. To make both ends meet by taking away things here and adding things there. ୨ । ଯେଉଁଠି ଯେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ସେଠାରୁ ତାହାକୁ ନେଇ ଯେଉଁଠାରେ ସେ ବସ୍ତୁ ଲୋଡ଼ା ପଡ଼େ ସେଠାରେ ଦେବା—2. To remove redundant things from a place and add them at places where indispensable. (ଦ୍ର—ମଂକେତକ୍ରମ, ୪ ଜଣ ବିଦେଶକୁ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଯାଉଥାଇଁ । ତାହାଠାରେ କେବଳ ଜଳଖିଆ ସାମଗ୍ରୀ ଅଛି, ତାହାଠାରେ କେବଳ ରୁଷେଇ ସାମଗ୍ରୀ ଅଛି, ତାହାଠାରେ କିଛି ନାହିଁ; ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ 'ହରଣ ପୂରଣ କରି' କାମ ଚଳାଇ ଦେଲେ ବିଦେଶରେ କେହି କଷ୍ଟ ପାଇବେ ନାହିଁ ।)

ହରଣ ବାଡ଼ି—ହେ. ବ (ନାମ)—(ଫା. ହେରିଣ୍ ଓ ବଂ. ବାଡ଼=ଘର; Haraṇa bāṛi ଯେଉଁ ଘରେ ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ହରିଣ ବାଡ଼ି ହରଣ ବାଡ଼ି ରଖାଯାଏ ।)—୧ । କଲିକତାର ଉପକଣ୍ଠ ଆଲିପୁରରେ ଥିବା ବଡ଼ ଜେଲ୍‌ଖାନା—1. Name of the Alipore jail in the outskirts of Calcutta. ୨ । ଜେଲ୍‌ଖାନା; କଇଦୀଖାନା; କାରାଗୃହ—2. Jail; house of correction.

ହରଣୀ—ହେ. ବ (ସଂ. ହରିଣୀ)—ହରିଣୀ—A female deer; Haraṇī doe. (ଉ—ତାହାର ହରଣୀ ହରିଣୀ ହରୀଣୀ ଜେ ନେଇ ବାଜେ, ଘର ପୁଅ ଲାଗି ଯୋଦିଅ ବାଜେ—ଭଗ)

ହରଦଫା—ବୈ. ହେ. ଅ—ହର୍‌ଦଫା (ଦେଖ)—Haradaphā Har-daphā (See)

ହରଦମ୍—ବୈ. ହେ. ଅ—ହର୍‌ଦମ୍ (ଦେଖ)—Haradam Har-dam (See)

ହରଦର୍ (ରେ)—ହେ. ଅ—ହର୍‌ଦର୍ (ଦେଖ)—Haradar (re) Har-dar (See) [ହରଦଲରେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହରଦାସ—ହେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ କବିଙ୍କ ନାମ—Name of Haradās an Oriya poet. [ଦ୍ର—ଏ କବି ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ହରଦାସ ଥିଲେ; ହରଦାସ ମାଳିକା ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ—ତାରଣୀ ହରଦାସ ତରଣ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ]

ହରଦ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ଓ ଚାମ୍ପ. (ଇତରଜାତିମାନଙ୍କ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କର ଳ ସ୍ଥାନରେ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷ)—
Haradi ହଳଦ—Turmeric.

ହରଦ୍ୱାର—ସଂ. ବ—ହରିଦ୍ୱାରର ନାମାନ୍ତର,, ହରିଦ୍ୱାର (ଦେଖ)—
Haradwāra Haridwāra (See)

ହରଧନୁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହରଧନୁସ୍)—ହରଧନୁଃ (ଦେଖ)—
Haradhanu Haradhanuḥ (See)

ହରଧନୁଃ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଶିବଙ୍କର ପିନାକ ଧନୁ—
Haradhanuḥ The bow carried by Śiva.

ହରଧନୁର୍ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ସୀତାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବାପାଇଁ ଜନକଙ୍କଦ୍ୱାରା ପଣରୂପେ ସ୍ଥାପିତ ହରଙ୍କର ଧନୁକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଭାଙ୍ଗିବାରୂପ କର୍ମ—
Haradhanurbhaṅga The act of breaking the bow of Śiba by Rāmachandra before King Janaka who bestowed Sītā's hand on Rāma.

ହରନ୍—ଦେ. ବ—ହର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)—
Haran Harṇṇ (See)

ହରନ୍‌ବାର୍ଡ଼ି—ଦେ ବ—ହରଣବାର୍ଡ଼ି (ଦେଖ)—
Haran-bārḍi Haraṇabārḍi (See)

ହରତନ—ଦେ. ବ—ହର୍‌ତନ୍ (ଦେଖ)—
Haratan Har-tan (See)

ହରତରଫ—ଦେ. ବ—ହର୍‌ତରଫ [ଦେଖ]—
Harataraph Har-taraph (See)

ହରତା—ଗ୍ରା. ଅଣ ଓ ବ (ସଂ. ହର୍ତ୍ତା)—୧। ହର୍ତ୍ତା (ଦେଖ)—
Haratā 1. Harttā (See) ୨। ବିନାଶ କାରୀ—
ହର୍ତ୍ତା 2. Destroying; destroyer. ୩। ନାଶକାରୀ—
ହରତା 3. Killer. [ଉ—ଭଣ୍ଡଲୋକ ହରତା କରତାଙ୍କ ଭୁମ୍ବେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ—ଅନ୍ତ]

ହରତା କରତା—ଦେ. ବ—୧। ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା; ସର୍ବମୟ
Haratā karatā କର୍ତ୍ତା—1. All; powerful master;
ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା over lord; a person who is all in all in
ହରତାଧରତା any matter. ୨। ସ୍ୱୟଂ ପରମେଶ୍ୱର—2. God.
[ହରତା କରତା ଦଇବ (ଦୈବ)ବିଧାତା—ଅନ୍ୟରୂପ] Himself
[ଉ—ଭଣ ଲୋକ ହରତା କରତାଙ୍କ ଭୁମ୍ବେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ଅନ୍ତ]

ହରତାଡ଼(ଳ)—ଦେ. ବ—ତାଳଜାତିୟ ୧୦।୧୨ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Phoenix Palludosa
Haratārḍa (la) (Wild tree).

ହରତାଳ—ଦେ. ବ—୧। ହରତାଡ଼(ଳ)(ଦେଖ)—Haratārḍa(la)
Haratāla (See) ୨। ହରିତାଳ (ଦେଖ)—2 Haritāla
ହରତାଳ (See) ୩। କାର୍ଯ୍ୟବନ୍ଦ; ଧର୍ମଘଟ (ଇଂ)—3. Strike
ହରତାଳ [ଉ—ଏଥିରେ ଦୋକାନ, ବେପାର, ଗାଡ଼ିଚାଲ, ବଣ-ଉଅ, ସମସ୍ତେ ବିଜାତିଙ୍କର କାମ ବନ୍ଦ କରନ୍ତି]

ହରତାଳି—ଦେ. ବଣ—ହରତାଳ (ଦେଖ)—
Haratāli Haritāli (See)

ହରତାଳିକା—ଦେ. ବ—ହରିତାଳିକା (ଦେଖ)—
Haratālikā Haritālikā (See)

ହରତେଜଃ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—୧। ପାରଦ (ବୁଧଗ୍ରହ)—
Haratejaḥ 1. Mercury. ୨। ଶିବଙ୍କର—2. The semen of God Śiba;

ହରଦ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ହ୍ରଦ)—ହ୍ରଦ (ଦେଖ)—
Harada Hrada (See)
ହ୍ରଦ ହରଦ
ହାରାହାରୀ ହାରାହାରି ବଣ ଓ ବ—ହାରାହାରି—Average

ହରନାଥ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—୧। ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name
Haranātha given to males. ୨। ବାଙ୍ଗଳି ହରନାଥ—
ହରନାଥ 2. Name of a Bengali saint. [ଉ—ଏ
ହରନାଥ ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ଗୃହୀ ଥିଲେ; ପରେ ବୈଷ୍ଣବ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ବଙ୍ଗରେ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାଙ୍କର ସହସ୍ରାଧିକ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ସୁରାଠାରେ ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ରମ ଅଛି ଓ ସେଠାରେ ବ'କେ ଥରେ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଗୋଟିଏ ମେଳା ହୁଏ ।]

ହର ନାରାୟଣ—ସଂ. ବ—ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ—
Hara nārāyaṇa Śiba and Bishṇu.
ହରନାରାୟଣ ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଲୋକଙ୍କ ନାମ—
ହରନାରାୟଣ A name of males.

ହରଣୀ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁରେ ନଦୀରେ ଦୌଡ଼ିଷ୍ଟି
Haranī ଭଙ୍ଗା ଯିବାକୁ ପାଣି ଯଥେଷ୍ଟ ନ ଥିଲେ ନଦୀ ଗର୍ଭରେ ଖୋଳାଯିବା ସୁଗଭୀର ନାଳି—A deep channel dug in the bed of shallow rivers for passage of country boats when they dry up in summer.

ହର ନେତ୍ର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଶିବଙ୍କର ତିନିନୟନ—
Hara netra 1. The three eyes of Śiba. ୨। (ଶିବଙ୍କର ୩ ନେତ୍ର ଥିବାରୁ) (ଜ୍ୟୋତିଷ) ୩ ସଂଖ୍ୟା—
3. (Astrology) The number three. ୩। (ଉପମିତ କର୍ମଧା. ହରଙ୍କ ନେତ୍ରପରି ନେତ୍ର) ଯୋଗଧ୍ୟାନ-ରତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଦ୍ରିତ ଚକ୍ଷୁ—3. Half-shut eyes (of a man in meditation).

ହରନେତ୍ର ଜନ୍ମା—ସଂ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଜନ୍ମ ଗ୍ରହ, ହରନେତ୍ର+
Haranetra janmā ଜନ୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ଜ)—ଶିବଙ୍କର ଚକ୍ଷୁରୁ ଜାତ—Born of the eyes of God Śiba.
(ଯଥା—ହରନେତ୍ରଜନ୍ମା ବହ୍ନି ମଦନଙ୍କୁ ଭସ୍ମୀଭୂତ କଲା)

ହରନ୍ତା—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ହରଣ) – ବଧ; ବିଧନ—Killing. (ଉ—
Harantā ମଣିଷଙ୍କର ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଗୁଣର ମୁଣ୍ଡିକ ହରନ୍ତା—

ବଧ ହରନ ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ବିଣ—୧ । ହରଣକାରୀ—
ହରନ୍ତ ହରନେବାଲା 1. Stealing.

ହରପ୍(ଫ୍)—ଦେ. ବ (ଅ. ହରଫ୍)—୧ । ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଅକ୍ଷର;
Harap(ph) ବର୍ଣ୍ଣ—1. Letters; alphabet. ୨ ।
ହରଫ୍ ହସ୍ତାକ୍ଷର—2. Handwriting; script. ୩ ।
ହରଫ ପଦାତିକ—3. Infantry; foot soldier.

ହରପ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—ବିଶୃଙ୍ଖଳା—
Harapa Disorder; confusion.

ହର ପର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍ ବା ବହୁବ୍ରୀହି; ହର=ଶିବ+ପର=ଶତ୍ରୁ)
Hara para —କାମ; କନ୍ଦର୍ପ; ମଦନ—Cupid.

ହରପା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଚଟିଯୋତା—
Harapā slippers.

ହର ପାର୍ବତୀ—ସ. ବ—ଶିବ ଓ ପାର୍ବତୀ—
Hara pārbatī Śiba and his consort.

ହରପ୍ପା—ଦେ. ବ (ନ ମ)—ପଞ୍ଜାବର ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ—Name of
Harappā place in the Punjāb. [ଦ୍ର—ଅଲ୍ପଦିନ ହେଲା
ହରପ୍ପା ଏଠାରେ ଭୂଗର୍ଭରୁ ୫ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ
ବସ୍ତୁ ମିଳିଅଛି ।]

ହର ପ୍ରସାଦ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମହାଦେବଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ—
Hara prasāda 1.The grace of God Śiba. ୨ । ଶିବଙ୍କୁ
ନିବେଦିତ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Food offered to God.
ହର ପ୍ରସାଦ Śiba. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
ହର ପ୍ରସାଦ A name given to males.

ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗତ ବଙ୍ଗୀୟ
Haraprasāda śāstrī ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Bengalee
ହରପ୍ରସାଦଶାସ୍ତ୍ରୀ Brāhmaṇa. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ ଅତି ଗରିବ
ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଓ ମହାତ୍ମା ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅନୁକୂଲ୍ୟରେ ଓ
ନିଜର ଅଧ୍ୟବସାୟରେ କଲିକତାରେ ସଂସ୍କୃତରେ ଏମ୍. ଏ.
ପାସ୍ କରି ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଉପାଧି ପାଇଲେ । ଏ କଲିକତାରେ
ସଂସ୍କୃତ କଲେଜରେ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣ-
ମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ଏ
ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଶୀଳନରେ ବିଶେଷ ଅନୁରାଗୀ ଓ କଲିକତା
ଏସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟିର ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ବିଭାଗର ସେକ୍ରେଟରୀ
ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଇଂରାଜୀ, ସଂସ୍କୃତ, ବଙ୍ଗଳା, ଉଡ଼ିଆ,
ହିନ୍ଦୀ ଓ ପାଲି ଭାଷାରେ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଥିଲେ । ଏ ଅନେକ-
ଗୁଡ଼ିଏ ବଙ୍ଗଳା ଛନ୍ଦ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର
ଟୀକା କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏ ନେପାଳରୁ କାନ୍ତିପାଦ
ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ତାନ୍ତ୍ରିକଙ୍କ ରଚିତ ଗୁଡ଼ିଏ
ଦୋହା ଓ ଗାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।]

ହରପ୍ରିୟ—ସଂ. ବ—କରବୀର ଫୁଲ (ହ୍ର. ଶ)
Harapriya The Oleander flower.

ହରପ୍ରିୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାର୍ବତୀ—
Harapriyā Goddess Pārbatī.

ହରପ୍ରିୟା ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—
ହରପ୍ରିୟା A name given to females.

ହର ଫସଲ୍—ଦୈଦେ. ବ—ହର୍ ଫସଲ୍ (ଦେଶ)
Hara phasal Har phasal (See)

ହର ବକ(ଖ)ତ୍—ଦୈଦେ. ଅ—ହର୍ ବକତ୍ (ଦେଶ)
Hara baka(kha)t Har bakat [See]
(ହରବକ୍ତ[ଖ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହରବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Harabandhu A name given to males,

ହରବର—ସଂ. ବ (ମ ଷ. ଲୋ)—ଭକ୍ତକୁ ଶିବଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବର—
Harabara Boon given by Śiba to his devotee.
ବିପଦ **ଆପଦ୍** ଦେ. ବ—ବିପଦ; ଅନିଷ୍ଟ—Danger; calamity. ଦେ. ବ—ହର୍ବର୍ (ଦେଶ)—Har-bar
(See) (ଉ—ହରବର ପାଇ ଦେଇ, ହରବର ପାଇ
ପାଇଲି ତୋତେ । ବିଦ୍ୟସୁନ୍ଦର. ସଙ୍ଗୀତ ।) ଦେ. ବିଣ—
ହୟରାଣ ୧ । ବିପନ୍ନ—1. Troubled; fallen in diffi-
ହରବର culty. ୨ । ବ୍ୟାକୁଳ—2. Perturbed. (ଉ—
ବରଣ୍ଡିବ କେହି ତା ବିଚ୍ଛେଦେ ମୁହିଁ ହେଉଅଛି ହରବର ।
ଉଷ୍ଣ. ଦୈଦେଗ୍ରୀଷ୍ମବିଳାସ ।) ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)
ବିଣ—ତରତରିଆ—Hasty.

ହରବରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହରବର; ହୟରାଣ; କଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତ—
Harabariā Troubled; afflicted.
ହାୟରାନିୟା (ଉ—ବାଟରେ ମତେ ହରବରିଆ, ଜରିବେ ଯେବେ ବି
ହରବରିୟା ଜନିଆ । ଉଦାସୀତରଣ. ଗୀତଲହରୀ ।) ପ୍ରାଦେ.
(ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଅସ୍ଥିରମନା—Fickle-minded.

ହର ବଲ୍ଲଭ—ସ. ବ—ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର ମତରେ ୬୦ ତାଳରୁ
Hara ballabha ଗୋଟିଏ (ହ୍ର. ଶ)—One of the 60
musical cadence.

ହରବା(ବ୍ବା)—ଦେ. ବ (ଫା. ହର୍ବୋଲା=ଯେ ସବୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସ୍ୱର
Harabā(bbā) ବୋଲେ ବା ଗାନ କରେ)—ଶାଖାମୃଗବର୍ଗର
ହରବୋଲା ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ (ଶାଖାମୃଗ) ୮।୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘପକ୍ଷୀ—
ହରବୋଲା, ହରହୋରବା The gold-fronted green Bulbul;
Chloropsis Aurifrous;the short-winged
wren. [ଦ୍ର—ଏହାର ଚକ୍ଷୁ ସବୁ ଓ ବକ୍ର; ମୁଣ୍ଡ ହଳଦିଆ,
ଗଳା ନେଳ, ପକ୍ଷ ଗୋଲ; ପୁଚ୍ଛ ଛୋଟ । ଏ ନାନା ପକ୍ଷୀଙ୍କ
ସ୍ୱରକୁ ଅନୁକରଣ କରିପାରେ । ଏହାକୁ ଲୋକେ ପୋଷନ୍ତି ।
ଏହାକୁ ପୋଷିଲେ ଏ ଘରରେ ମଧ୍ୟ ବାସ କରେ]

ହର ବାହନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଷଣ୍ଢ; ବୃଷ—
Hara bāhana Bull.

ହର ବିଳାସିନୀ—ସଂ. ବ—ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—
Hara bilāsinī Turmeric.

ହର ବୀଜ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ—1. Mercury.
Hara bīja ୨ । ଶିବଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ—2. The semen of Śiba.

ହରବୋଲ—ବୈଦେ. ବ—୧ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀର ସ୍ୱରକୁ ଅନୁକରଣ କରି
Harabolā ଗାନ କରିଥାଉଥିବା ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—
ହରବୋଲା 1. Nightingale. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ଜୀବ-
ହରବୋଲା ମାନଙ୍କ ସ୍ୱର ବା ଦୂରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତିର
ସ୍ୱରର ଅନୁକରଣ କରିବା କୌଶଳରେ ପଟୁ—
2. A ventiloquist. ୩ । ନାନା ଜୀବଜନ୍ତୁ (ଯଥା—
ଭାଲୁକ, ବିଲାଡ଼ି, ଭାଲୁକା, ଭାଲୁ, କୋକିଳ)ଙ୍କ ସ୍ୱରକୁ ଓ
ଦୂରସ୍ଥ ଏବଂ ନିକଟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ୱରକୁ ନିଜର ସ୍ୱରଦ୍ୱାରା
ଅନୁକରଣ କରିବାର କୌଶଳ—3. Ventrilo-
quism.

ହର ମଉ(ହୁ)ଶୁଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ—ହର୍ ମଉଶୁଲ୍ (ଦେଖ)
Hara mau(hu)śul Har-mausul (See)

ହରମଣି(ନି)—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Haramani(ni) A name given to females.

ହରମନିଅମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍)—ହାର୍‌ମନିଅମ୍
Haramaniam (ଦେଖ)—Hār-maniam (See)
(ହରମନିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହରମୁହାଁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଯେ ଛଳଚାତୁରୀ ନ ରଖି ଯାହା
Haramuhāñ ଇଚ୍ଛା ତାହା କହେ—Plain-speaking;
straightforward.

ହରଯ(ଯା)—ବୈଦେ. ବ—ହରଜ୍ [ଦେଖ]
Haraja(jā) Haraj [See]

ହରଯ ହରକତ—ବୈଦେ. ବିଣ ଓ ବ—ହରଜ୍ ହର୍‌କତ୍ [ଦେଖ]
Haraja barakata Haraj hara-kat [See]

ହର ରକମ୍—ବୈଦେ. ବ—ହର୍ ରକମ୍ (ଦେଖ)
Hara rakam Har-rakam [See]

ହର ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ହର୍ ରଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Hara ranga Har-ranga (See)

ହର ରଙ୍ଗି—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହର୍ ରଙ୍ଗି (ଦେଖ)
Hara rangi Har-rangi (See)
[ହରରଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ହରରଙ୍ଗୀ, ହରରଙ୍ଗେଣି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହର ରଥ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୃଥିବୀ—The world.
Hara ratha (ଦ୍ର—ମହାଦେବ ତ୍ରିପୁରାସୁରକୁ ମାରିବାବେଳେ
ପୃଥିବୀକୁ ରଥସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ ।)

ହର ରିପୁ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ବହୁବ୍ରୀହି)—ମଦନ; କାମଦେବ—
Hara ripu Cupid.

ହରରୂପ—ସଂ, ବ—ଶିବ; ମହାଦେବ [ଜୈରଚାବଲୀ]—
Hararūpa God Śiba.

ହର ରୋଜ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍ ରୋଜ୍ (ଦେଖ)
Hara roj Har-roj (See)

ହରଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ—Crocopus
Haral Phoenicopterus (bird); the Bengal green
pigeon. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ଈଷତ୍ ଗୋଲ ଓ
ଫଡ଼ାରଙ୍ଗ ଚିହ୍ନିଷ୍ଟ । ଏମାନେ ବର ଓ ଅଣ୍ଡିରି ଫଳ ଦେଖି
ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ କାଳିଆ ଓ ସ୍ୱର ମଧୁର ।]

ହରଲ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—କାନ୍ଦ ବୋବାଳି—
Haralā Lamentation; wailing.
[ପ୍ରୟୋଗ—ହରଲ ପଡ଼ିବା]

ହର ଲୋଚନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହରନେତ୍ର (ଦେଖ)
Hara lochana Haranetra (See)

ହର ଶାଲ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍ ଶାଲ୍ (ଦେଖ)
Hara śāl Har-śāl (See)

ହର ଶାଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହର୍ ଶାଲିଆ (ଦେଖ)
Hara śāliā Har-śāliā (See)

ହରଶିରୀ—ଦେ. ବ [ହର+ଶ୍ରୀ]—୧ । ଶିବଙ୍କ ଶୋଭା=1. The
Harasiri beauty residing in Śiba. ୨ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ]
ହରଶ୍ରୀ ହରଶ୍ରୀ ନଗ୍ନ ଅବସ୍ଥା; ବିବସ୍ତ୍ରତା—2. [Figurative]
Nakedness. [ଉ—ବଳେ ହରଶିରୀ ଦେଇ ସେ
ସୋଖାକୁ ପ୍ରଣାମ ପ୍ରସାଦ ଭାବରେ । ରଙ୍ଗ.
ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ହର ଶେଖର—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହର=ଶିବ+ଶେଖର=ଚୂଡ଼ା+ଅ;
Hara śekharā ଶିବଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଏହା ରହୁଥିବାରୁ]—
ଗଙ୍ଗାନଦୀ [ଦ୍ର, ଶ]—The river Ganges.

ହରଷ—ପ୍ରା. ଓ ପଦ୍ୟ. ବ (ସଂ.ହର୍ଷ)—ହର୍ଷ (ଦେଖ)—Harsha (See)
Harasha ଦେ. ବିଣ—ହର୍ଷିତ; ଆନନ୍ଦିତ; ହୃଷ୍ଟ—
ହରଷ, ହରିଷ ହରସ Delighted. (ଉ—
ଶ୍ରୀଷ୍ଣୁ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ହୋଇଣ ହରଷ, ପୁଣି କଲେ
ହେ ବାରୁ ତାଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ—କୃଷ୍ଣକିଙ୍କ ମହାଭାରତ
ବନ ।)

ହରଷ କରା(ରେ)ଇବା—ପ୍ରା. କ୍ରି—ଆନନ୍ଦିତ କରିବା—To please;
Harasha karā(re)ibā to cause delight.
ହରଷ କରାନ ହରସ କରାନା (ଉ—ଗଣ୍ଡେ ଦେଇଣ
[ହରଷା(ଷେ)ଇବା—ପଦ୍ୟରେ ରୂପ] ଚୁମ୍ବନ; ହରଷ କରାଇବ—
ସଙ୍ଗୀତ ।)

ହରଷ ବଦନ—ପ୍ରା. ବ.—ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ ମୁଖ; ହର୍ଷଯୁକ୍ତ ମୁଖ;
Harasha badana ସରସ ମୁହଁ—Joyful face.
ହରଷ ବଦନ ହରସ ବଦନ
[ହରଷ ମୁଖ(ହଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହରଷ ବଦନିଆ(ବଦନା)—ପ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ (ଫ ହର୍ଷ ବଦନ)—
Harasha badaniā(badanā) ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲମୁଖ—
ହଷ୍ଟବଦନ ହରଷବଦନ ବାଲା Having joyful face;
(ହରଷବଦନୀ, ହରଷବଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ) having a delight-
ful face.

ହରଷ ମୁଖା (ହାଁ)—ପ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ—ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲମୁଖ—
Harasha mukhā(hāñ) Having a delightful

ହୃଷ୍ଟ ବଦନ ହରଷମୁଖା face; with a Joyful appearance.
[ହରଷମୁଖୀ(ଖୀ) —ସ୍ତ୍ରୀ]

ହରଷିତ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ହର୍ଷିତ)—ତୁଷ୍ଟ; ଆନନ୍ଦିତ; ହର୍ଷଯୁକ୍ତ—
Harashita Delighted.
ହରଷିତ ହରସିତ

ହରଷେ—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ (ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଆନନ୍ଦରେ—
Harashe With delight.
ହରଷେ ହରସେମିଁ (ଉ—ହରଷେ ଜଡ଼େ ଷଡ଼ୁପୋନ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ।)

ହରସ୍ତାପ୍—ଦେ. ଅ—୧। ବରାବର; ମୂଳରୁ—1. From the beginning. ୨। ସଦାପି; ବରାବର ବରାବର, ହରଗୀଜ ଅଦୌ; ଜମାରୁ—2. At all; ever. (ଉ—ସେ ଏ କାମ କରିବାରୁ ହରସ୍ତାପ୍ ମନା କଲା।)

ହର ହର ବମ୍ ବମ୍—ଦେ. ଅ—ମହାଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ
Hara hara bam bam ଭକ୍ତଙ୍କ ଡାକ—Words
ହର ହର ବମ୍ ବମ୍ ହର ହର ବମ୍ ବ used by
(ହର ହର ବମ୍ ବମ୍ ବୋଲା!—ଅନ୍ୟରୂପ) a devotee to invoke God Śiba.

ହର ହରି—ସ ବ—ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ—
Hara hari Śiba and Bishṇu.

ହର ହରି ଘାଟ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ହର୍ଡ଼ ହର୍ଡ଼ ଘାଟ (ଦେଖ)—
Hara hari ghāta Harḍa hardi ghāta (See)

ହର ହାର—ସ ବ (ଏଣ୍ଟା ଭଳି; ଶିବଙ୍କ ହାର)—ସର୍ପ (ହି. ଶ)—
Hara hāra Serpent.

ହରହ୍ୱରା—ସ. ବ—ହାରହ୍ୱରା; ଦ୍ରାକ୍ଷା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Harahwarā Grape.

ହରା—ସ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—[ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ; ହର ଶବ୍ଦର
Harā ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଆକାର]—Feminine form of Hara added to words) Destroying; causing to disappear. [ଉ—ଶୋକହରା, ଦୁଃଖହରା]—ଦେ. ବ [ସ. ହୃ ଧାତୁ]—୧। ହରଣ [ଦେଖ]—1. Haraṇa (See)
ହାରା ହରା ୨। ହରିବା—2. Loss. ୩। [ଫା.]—ହାରିବା; ପରାଜୟ—3. Defeat. ୪। [ଫା ହର୍ସ; ତୁଳନା କର—ସ. ହରିତ୍]—ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ—4. Green; emerald colour. ଦେ. ବିଣ—୧। [ସ ହୃତ]—
ହୃତ ହାରା ହୃତ—1. Removed, stolen. ୨। [ସଂ ହାରକ] ହରଣକାରୀ—2. Stealing. ୩। ଯେ ହରାଇଥାଏ ବା ହାରିଥାଏ—3. One who has lost. ୪। ପରାସ୍ତ—4. Defeated; vanquished. ପ୍ରାଦେ (ବଙ୍ଗଳିର ଘାଟଣା) ବ—ମନୁଷ୍ୟ-ଶିଶୁ—Human child. ପ୍ରାଦେ—(ଓଡ଼ିଆଳ) ବିଣ. ପରାଜିତ—Vanquished. ବିଣ. ଓ ବ—ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ; ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ (ତୁଳନାକର ଏହି ଅର୍ଥରେ ହୃତ ହରା)—Green; emerald colour.

ହରା (ରେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହରିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ;
Harā(re ibā (ହରିବା କ୍ରିୟାର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଅର୍ଥ ଦେଖ)—
ହାରାନ 1. Causative form of Haribā. ୨। ହରା-
ହରାନା ଇବା—2. To lose. ୩। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ହରଣ କ୍ରିୟା କରାଇବା, (ହରଣ କରିବାର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ଅର୍ଥଦେଖ) 3. To cause another to steal etc. ୪। ହରିବା (ଦେଖ)—4. Haribā (See) ୫। ଚ୍ୟୁତ ହେବା, ବିବର୍ଜିତ ହେବା—5. To be bereft of; to be shorn of, [ଉ—ଅରେ ସବଳ। ଭୁଲା କଥାରେ ହରାଇଲୁ ନିଜପଣ—ଭାରତ] ୬। ନଷ୍ଟ କରିବା—6. To spoil. ୭। ଜ୍ୱରାକ୍ରାନ୍ତ ବୋଧ କରିବା—7. To feel feverish. ୮। (ହାରିବା କ୍ରିୟାର ସକର୍ମକରୂପ) ଅନ୍ୟକୁ ପରାସ୍ତ କରିବା; ଜିଣିବା—8. To defeat a person. ୯। ଖେଳ, ଜୁଆ ଆଦି ଖେଳରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ନିଜଦ୍ୱାରା ଗଚ୍ଛିତ ପଣକୁ ଅପର ପକ୍ଷର ହସ୍ତଗତ ହେବାର କାରଣ ହେବା—9. To forfeit a stake in a game. [ଉ—ଖେଳିବାରେ ମୋ ପର ଜିଣିଲେକେ ନାହିଁ, ତାହାକୁ ଯାଇ ଖେଳେ ହରାଇବ ମୁହିଁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ସଭାପର୍ବ]

ହରା ଜିନା—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳ) ବ—ହାରଜିତ—
Harā jiṇā Defeat and victory.

ହରାଣ—ଦେ. ବ (ସ. ହୃ ଧାତୁରୁ ହରଣ) ୧। ହରଣ (ଦେଖ)—
Harāṇa Haraṇa (See) ୨। ହରାଇବା; ହରାଇବା; ଚ୍ୟୁତ
ହାରାନ ହେବା; ବିବର୍ଜିତ ହେବା—2. Losing; being
ହରାନା bereft of ୩। (ଗଣିତ) ଭାଗ କରଣ—3. (Mathmatics) Division. ୪। ହରାଇବା; ପରାଜୟକରଣ—4. Defeating.

ହରା ଦଳ—ପ୍ରାଦେ. (ସମଲପୁର)—ପରାଜିତ ପକ୍ଷ—
Harā dala The defeated party.

ହରାଦ୍ରି—ସ. ବ (ମ. ପ. ଶିବ, ହରଙ୍କ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଦ୍ରି)—କୈଳାସ
Harādri ପର୍ବତ—The Kailāsa mountain.

ହରା ଧନ—ଦେ. ବ—୧। ହୃତଧନ—1. Stolen property. ୨।
Harā dhana ହରାଇଥିବା ଧନ—2. Lost property.
ହାରାଧନ ହରାଧନ

ହରାବଳ(ଲ୍)—ଦେ. ଦେ.ବ (ତୁର୍କୀ. ହରାବଲ)—୧। ସେନାଦଳର ଅଗ্র-
Harābala(l) ବର୍ତ୍ତୀ ଦଳ—1. The advance guard of
ହାରାବଳ an army. ୨। ଠଗ ବା ଡକାଇତମାନଙ୍କ ନେତା
ହରାବଳ ବା ସରଦାର—2 The leader of a gang of Thugs or dacoits.

ହରାମ୍—ଦେ. ବିଣ (ଆ. ହରାମ୍=ନିଷିଦ୍ଧ)—୧ ନିଷିଦ୍ଧ—Prohi-
Harām bited. ୨। ଶାସ୍ତ୍ରନିଷିଦ୍ଧ—2. Prohibited by
ହାରାମ the scripture. ୩। ଅନୁଚିତ—3. Improper.

ହରାମ ୪ । ପାପଜନକ—4. Sinful. ବ—୧ । ନିଷିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ 1. Prohibited food. ୨ । ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମ— 2. Prohibited act. ୩ । ବେଇମାନୀ; ଅଧର୍ମ; ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା—3. Impiety; perfidy. ୪ । ପାପ—4 Sin. ୫ । ବ୍ୟଭିଚାର—5 Adultery.

ହରାମ୍‌ଖୋର୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ. ହରାମ୍ + ଫା. ଖୋର୍) —୧ । ନିଷିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ ଖାଦକ—1. Eating prohibited food. ୨ । ନିଷିଦ୍ଧ ବା ପାପଜନକ ଭାବରେ ଅର୍ଜିତ ଧନରେ ଖାଇବା ଜୀବିକାକାରୀ—2. Living on the earning of a bad or prohibited or sinful act

Harām khor
ହାରାମଖୋରୀ ହରାମଖୋରୀ

ହରାମ୍‌ଖୋରି—ବୈଦେ. ବ (ଅ+ଫା)—ହରାମଖୋରର କର୍ମ ବା ଅବସ୍ଥା—The state of being a Harām-khor.

Harām khori
ହାରାମଖୋରୀ ହରାମଖୋରୀ

ହରାମ୍‌ଜାଦ୍‌ଗୀ—ବୈଦେ. ବ (ଅ—ହରାମ୍ + ଫା. ଜାଦ୍ + ଫା ଭାବବାଚକ ଗୀ)—ହରାମଜାଦା ଭାବ—The state of being Harāmjādā.

Harām jādd-gi
ହାରାମଜାଦୀ ହରାମଜାଦ୍‌ଗୀ

ହରାମଜାଦା—ବୈଦେ. ବିଣ (ସଂ)—(ଅ. ହାରାମ୍ + ଜାଦା=ଉତ୍ପନ୍ନ) ୧ । ବ୍ୟଭିଚାରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—1. Born of adultery ୨। (ଗାଳି) ପାଜି; ଦୁଷ୍ଟ—2 Wicked; vile ୩ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର—3. Hybrid. (ହରାମ୍‌ଜାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

Harām jādā
ହାରାମଜାଦା ହରାମଜାଦା

ହରାମଣି—ଦେ ବ—୧ । ଚୁରିମଣି— . Stolen gem, ୨। ହାରାମଣି (ଦେଖ)—2. Hārāmaṇi (See)

Harā maṇi
ହାରାମଣି ହରାମଣି

ହରାମି—ବୈଦେ. ବ—(ଅ ହରାମ୍ — ହରାମ୍ ହେବା ଅବସ୍ଥା— The state of being Harām.

Harāmi
ହାରାମୀ ହରାମୀ

ହରା ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହରିତ୍ + ରଙ୍ଗ)—ହରିତବର୍ଣ୍ଣ— Green colour. ବିଣ. ହରିତ—Green.

Harā raṅga
ସବୁଜରଙ୍ଗ ହରା ରଂଗ

ହରାରାତି—ସଂ. ବ—(୨ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ବହୁବ୍ରୀହି; ହର + ଅରାତି)— କାମ; କନ୍ଦର୍ପ—Cupid. [ଉ—ଏବେ ବ ଦଣ୍ଡ ହେଲା ହରାରାତି ଦେ—ଭଗ୍ନ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି]

ହରାହା(ହ)ରି—ଦେ.ବ ଓ ବିଣ—୧ । ହାରାହାରି(ବର୍ଗ)—1.Harā Harāna(ba)ri hāri (See). ୨ । ବହୁତ ସ୍ଥିର ମୂଲ୍ୟ ଅବ ହିସାବ ହାରାହାରି ହରାହରି ବର୍ଗ ବର୍ଗ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟୋତ୍ତ ବାଣ୍ଟିବା; ମୋଟ ଉପରେ ହିସାବ—2. Rateable; average. ୩ । ହରଣ ଅବ ଭାଗ୍ୟ—3. Act of Haraṇa etc. ୪। ହାରିବା ଓ ଜିତିବା; ଜୟ ଓ ପରାଜୟ—4. Victory. and defeat. ପାଟେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ ଏକ ପ୍ରକାର ଶାକସବ୍ଜି—A kind of potherb. [ଉ—ଏଥିରେ ମାଣ୍ଡିଆ ଦେଣ୍ଡାଯାଇ ଫଳ ଧରେ]।

ହରା ହେ(ଯି)ବା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) କ୍ରି.—ହରିବା—To be lost.

Harā he(ji)bā

ହରି—ସଂ. Hari

ବ (ହୃଧାତୁ—ହରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଇ)—୧ । (ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟ ହରଣ କରନ୍ତି) ଭଗବାନ୍—1 God [ଦ୍ର—ହରି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ (ଯଥା—ବରାହପୁରାଣ, ନୃସିଂହ ପୁରାଣ, ମହାଭାରତ, ଗୀତା, ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ, ବହ୍ନି ପୁରାଣ ଓ ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣରେ) ବାରଂବାର କଥିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ବ୍ରହ୍ମା, ହରି ଓ ହର ଏକ ଅଟନ୍ତି ଓ ଏ ତିନିହେଁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ, ତମଃ ଗୁଣର ଉଦ୍ଭବ ଉଦ୍ଭବ ଆକାର ମାତ୍ର ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଶିବ ରୁଦ୍ରରୂପ ଧାରଣ କରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟରେ ସମସ୍ତ ଜୀବ, ବସ୍ତୁ ଓ ଦେବତାଙ୍କ ଲୁପ୍ତ ହେଲେ କେବଳ ଅଗ୍ନିସ୍ୱରୂପର ଗୋଟିଏ ପତ୍ରରେ ନାରାୟଣ ବା ବିଷ୍ଣୁ ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତ ହୋଇ ରହିଲେ ଓ କାଳକ୍ରମେ ଅନନ୍ତ ସୃଜନ କଲେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାଭିରୁ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ମ ଫୁଟି ସେହି ପଦ୍ମଭିତରୁ ବ୍ରହ୍ମା ବାହାରିଲେ । ଶିବ ମଧ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ରହିଲେ । ତତ୍‌ପରେ ହରି, ଶିବ ଓ ବ୍ରହ୍ମା, ଏହି ତିନି ଜଣଙ୍କ ରୂପରେ ଗୋଟି କାର୍ଯ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ ହେଲା-ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ, ବିଷ୍ଣୁ ତାହା ପାଳନ କରିବେ ଓ ଯୁଗ ଶେଷବେଳେ ଶିବ ସୃଷ୍ଟିକୁ ସଂହାର କରିବେ । ତେଣୁ ବ୍ରହ୍ମା, ହରି ଓ ହରଏ ତିନିଏକ ନାରାୟଣଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ସର୍ଜନାକାର୍ଯ୍ୟ, ପାଳନକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସଂହାରକାର୍ଯ୍ୟ ରୂପ । ପୃଥିବୀର ଯାବତୀୟ ଧର୍ମରେ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ଦେବତା ଜଣେ ଥିବା ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳକାରଣ ଉକ୍ତ ଦେବତାଙ୍କୁ ହରି, God (ଈଶ୍ୱର), ପିତାମହ, ଅଲ୍ଲା ନାମରେ ଲୋକେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ହିନ୍ଦୁ ସବୁ ଧର୍ମର ମୂଳ ଈଶ୍ୱର ଓ କାଳକ୍ରମେ ସେ ପୃଥିବୀରେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ବା ପୃଥିବୀକୁ ଦୂତ ପଠାଇ ଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି]

୨ । ନାରାୟଣ; ବିଷ୍ଣୁ; ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପାଳକ ଦେବତା (ଅମରକୋଷ)—2. Bishṇu, the Preserver of the universe. ୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— 3. Śrikṛushṇa(an incarnation of Bishṇu). ୪ । ବ୍ରହ୍ମା—(ମେଦନୀ)—4. The Creator; God Brahmā. ୫ । ମହେଶ୍ୱର; ଶିବ (ମେଦନୀ)— 5. God Śiba. ୬ । ସିଂହ (ଅମର କୋଷ)— 6. The lion. ୭ । ବାନର (ଅମର କୋଷ)— 7. Monkey; ape. ୮ । ଭେକ; ବେଙ୍ଗ (ଅମର-କୋଷ)—8. The frog. ୯ । ସର୍ପ (ଅମରକୋଷ)— 9. Serpent, snake. ୧୦ ଶୁକପକ୍ଷୀ; ଶୁଆ (ଅମର କୋଷ)—10. Parrot. ୧୧ । ଚନ୍ଦ୍ର (ମେଦନୀ)—11.The moon. ୧୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ମେଦନୀ)— 12. The sun. [ଉ—ବିଷ୍ଣୁ ଓ ହରି ମଳକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ ସେ ଚୁଣ୍ଡିକୁ ଜାସା ଓଷ୍ଠ ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଭଥା ଗ୍ରହିଲା—

ଭଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ] ୧୩ । ବାୟୁ (ମେଦନୀ)—13. The air. ୧୪ । ଆକାଶ—14. The sky. [ଉ—ଜଳି ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟମାନେ ବସନ୍ତ ଥକ୍ତ । ଚଳା ପୃଷ୍ଠାଇ ବଗ୍ଲ ହର ଚକ୍ର ଗଲ—ଭଷ୍ଟ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ] ୧୫ । ଅଶ୍ୱ (ମେଦନୀ)—15. The horse. [ଉ—ବଲେଲେ ପ୍ରଳାପରେ ବାଜ ହସ୍ତେ ଧରିଛନ୍ତି । ହର ଚଢ଼ି ଅବେ ରସ୍ତ ରସ୍ତ ଅରୁଣ—ଭଷ୍ଟ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ]—୧୬ । ଯମ (ମେଦନୀ)—16. The Hindu God of death. ୧୭ । କିରଣ (ମେଦନୀ)—17. Ray of light. ୧୮ । ଇନ୍ଦ୍ର 18. The Hindu's king of gods. [ଉ—୨, ୬, ୧୨, ୧୬, ୧୮ ର ଉଦାହରଣ ଭଷ୍ଟଙ୍କ କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀର ୨୬ ଅଧ୍ୟାୟ, ୩୪, ୩୫, ୩୬, ୩୭, ୩୮ ପଦମାନଙ୍କରେ ରହିଅଛି ।]

୧୯ । ହରିବର୍ଷ; ଦେଶ ବିଶେଷ (ମେଦନୀ); ପୁରାଣୋକ୍ତ ପୃଥିବୀର ନବ ବର୍ଷ ବା । ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ଏକତମ—19. Name of a mythological country. ୨୦ । ମୟୂର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—20. Peacock. ୨୧ । କୋକିଳ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ) 21. Cuckoo. ୨୨ । ହଂସ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—22. Swan. ୨୩ । ଅଗ୍ନି (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—23. Fire. ୨୪ । ଭର୍ତ୍ତୃହରି ରାଜା ଓ କବି(ଶେଷ)—24. A name of king and poet Bhartṛuhari. ୨୫ । ଶାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣ; ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—25. Green or emerald colour. ୨୬ । ପିଙ୍ଗଳ; ପିଙ୍ଗଳବର୍ଣ୍ଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—26. Gray colour; auburn. ୨୭ । କପିଳବର୍ଣ୍ଣ (ମେଦନୀ); କହରାରଙ୍ଗ—27. Brown or tawny colour. ୨୮ । ପୀତବର୍ଣ୍ଣ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—28. Yellow colour. ୨୯ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ସିଂହରାଶି—29. (Astronomy) The sign Leo. ୩୦ । (ନାମ) ଗରୁଡ଼ଙ୍କର ଏକପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—30. Name of a son of Garuṛda. ୩୧ । (ନାମ) ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—31. Name of a mythological mountain. ୩୨ । ୧୮ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହ. ଶ) —32. A metre of 18 letters. ୩୩ । ବୌଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ର ଲିଖିତ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ସଂଖ୍ୟା (ହ. ଶ)—33. A very high number according to the Buddhist books. ସ. ବିଶ—୧ । ହରିତ୍ (ହ. ଶ)—1. Green. ୨ । ପିଙ୍ଗଳ (ହ. ଶ)—2. Gray. ୩ । ହଳଦିଆ (ହ. ଶ)—3. Yellow. ୪ । କହରା (ହ. ଶ)—4. Tawny: brown. କେ. ବି—ପୁରୀରେ ବିରାଜିତ ଜଗନ୍ନାଥ

ହରି ହରି ମହାପ୍ରଭୁ—The Lord Jagannatha of Puri.

[ଉ—ହର ହରହାରେ ମିଳି ହରିଧ୍ୱନି ହଲେ—ଭଷ୍ଟ କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ] । ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—(ଅମୂଳ ବସ୍ତୁର) ବ୍ୟବସାୟୀ; ଯଥା ମାଛ ହରି; ବହି ହରି) Dealer in; seller of (anything)

ହରିଅ(ଆ)ଲ(ଲ୍ ଚଢ଼େଇ—ଦେ. ବି. (ସ. ହରିତାଳ) — ହରିତ Haria(ā)l(l) chardhei ଚଢ଼େଇ (ବେଶ)— ହରିଅଳପାଖୀ ହରିଅଳ Hararda chardhei (See).

ହରିଆ—ଦେ. ବି. ସୁଂ—ହରିନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ Hariā Name for calling a person named Hari in familiarity or disregard. ପ୍ରାଦେ. (ଘାଟଣା, ଗଡ଼ିଆଳ) ବି—୧ । ଲୋକ—I. Man. ୨ । (ଅମୂଳ ଦ୍ରବ୍ୟର) ବ୍ୟବସାୟୀ (ଯଥା—ବହି ହରିଆ)— 2. Dealer in (any article).

ହରିଆ ତନ୍ତି—ଦେ. ବି (ହରିନାମଧାରୀ ଜଣେ ତନ୍ତୀର ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ପରିଚୟ ଗଳ୍ପରୁ)—ଅବଜ୍ଞାଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି Harią tanti Nonsensical or stupid person; a person having no common sense. [ଉ—ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ପାଣିକଣାରୁ ଗୋଡ଼ା ଓମ୍ ବୋଲି ଉଣ୍ଡାସ ଜଳ ହାଟରୁ କିଣିଥିଲା ।]

ହରିଆଲ(ଲ୍)—ଦେ. ବି—ହରିଅଳ୍ ଚଢ଼େଇ (ବେଶ)— Hariāl(l) Harial chardhei(See).

ହରି ଉଡ଼ିଜିବେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ଏ କଥାରୁ ମୁଁ ଉଜନ ନୁହେଁ; Hari urdijibe ଏ କଥାରୁ ମୁଁ ବଳ ପାଇବ ନାହିଁ— (a phrase) I am unequal to the task. (ଉ—ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲାବେଳେ ଏହି ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ;

ହରିଏଲ(ହରିଆଲି, ହରେଲ୍, ହରେଲି)ଉଅଁସ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) Hariel(hariāli, harel, hareli)uāñsa ବି—ଶ୍ରାବଣପୁରା (ହରିଆଲି ଉଅଁସ, ହରେଲଲ ଉଅଁସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅମାବାସ୍ୟା ଶ୍ରାବଣ ଅମାବାସ୍ୟା—The new moon of the month of Śrābanā. [ଦ—ଏ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଗ୍ରାମର ଗାଈ ଚରାଇବା ଲୋକ ଶଳାକାରେ ଡାଳ ଅଣି ଗ୍ରାମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଘରେ ଖୋସିଯାଏ । ଲୋକ-ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଏହାଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ କୁଶଳରେ ରହନ୍ତି ।]

ହରିଏଲ(ହରେଲ୍)ଡାଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଶତାବରୀ ଗୁଳ୍ମ— Hariel(harel)dāl Asparagus Racemosus. [ଉ—ଶ୍ରାବଣ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଏ ଡାଳ ଘରେ ଖୋସିବା ଦ୍ୱାରା ଘରବାସୀ ସମସ୍ତେ କୁଶଳରେ ରହନ୍ତି, ଏଣୁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ଦେ ବାଡ଼ୁଳ'(=ଦେବ ମାର୍ଜନୀ); କାରଣ, ଛାମ ଦେବତା ଏହା ଦ୍ୱାରା ଘର ଓଳାନ୍ତି; ସୁତରାଂ ସେ ଘରର ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ, ଏହା ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ।]

ହରିକ—ସଂ ବି (ହୃ ଧାତୁ+ଣକ)—୧ । ଚୋର—I. Thief. ୨ । Harika ଅଭିନେତା—2. A person who plays the

game of dice. ୩ । (ହରି=ପୀତ-ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ+ ସଙ୍ଗାର୍ଥ- ଢ)—ପୀତ-ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣୀୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—3. A horse of mixed yellow and green colour.

ହରି କଥା—ସ୍ତ୍ରୀ ବ— Hari kathā ୧ । ଭଗବାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଲୋଚନା ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା—I. Talk about God. ୨ । ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଲୋଚନା—2. Religious discussion. (ତୁ—ଘର କଥା, ହରି କଥା, ଭତ; ହରି କଥା ହାର କଥା ଲୁଗା, ଗୁରି କଥା—ଚଗ ।)

ହରି କଥା ହାର କଥା ଦେ. ବ—୧ । ପୌରାଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନ—I. Mythological story. ୨ । ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରସମୟ ଗଦ୍ୟରେ ଓ ପଦ୍ୟରେ ପୌରାଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନର ଆବୃତ୍ତି ସହ ଅଭିନୟ—2. The recital and acting of mythological stories in prose and poetry. [ତୁ—ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାରେ 'ହରିକଥା' ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ । ଏଥିରେ କଥକ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଠିଆ ହୋଇ ପୌରାଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ବା ବିଷୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଛନ୍ଦର ଗଦ୍ୟରେ ଅଗ୍ର ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ କର୍ଣ୍ଣାଟକ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ଏବଂ ତତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧେ ରସମୟ କଥୋପକଥନ ଆଦି କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର (ବେହେଲା, ବୀଣା, ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍, ତବଲା ଆଦି) ବଜାଇ ଥାଆନ୍ତି । ହରିକଥା ଅଭିନୟ ତେଲୁଗୁସାଧାରଣଙ୍କର ଖୁବ୍ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ଓ ଆଦରଣୀୟ ବସ୍ତୁ । ଓଡ଼ିଆରେ ଏ ଜାତିର ପୂର୍ବେ ନ ଥିଲା । ପାରଳାକେମୁଣ୍ଡିର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କରୁଣାନିଧି ପଟ୍ଟନାୟକ ଓଡ଼ିଆରେ 'ହରିକଥା'ର ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟମୟ ରଚନା, କଥୋପକଥନ, ଗାନ ଓ ରସମୟ ବିଷୟର ଅବତାରଣା କରି ଏହାକୁ ସୁନ୍ଦର କରିଅଛନ୍ତି । ସେ 'ସଙ୍ଗୀତ ଶିଖର' ଓ 'ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣ ମିଳନ' ନାମକ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ସାବିତ୍ରୀ; ରୁକ୍ମିଣୀପରିଣୟ, ଗୌରାଙ୍ଗସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ରାଧାଙ୍କ ବଳଙ୍କବର୍ଜନ, କୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନ ଆଦି 'ହରିକଥା' ଅଭିନୟ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ତତ୍ସଂ ସମ୍ପର୍କରେ ସୁରଚିତ ସୁଲଳିତ ସଙ୍ଗୀତମାନ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ସହକାରେ ଗାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ହରି କର୍ମ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ଯଜ୍ଞ [ହି. ଶ] Hari karma Vedic sacrifice.

ହରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ [ଫା. ହରେକ୍]—ହେରିକା; ଇତ୍ୟାଦି; ଓଗର— Harikā Etcetra; and others. ଇତ୍ୟାଦି ବଗୈରା

ହରିକାଠ—ଦେ. ବ [ସ. ହରିତ+କାଷ୍ଠ]—୧ । ହଳଦି (ଦେଶ)— Harikāṭha 1. Hardi (See) ୨ । ହଳଦିକାଠ (ଦେଶ)— ହାଡ଼ିକାଠ ହଡ଼ିକାଠ Hardi kāṭha (See)

ହରିକା(କି,କେ)ନ୍ ଲ (ଲା)ଣ୍ଟ[ଣ୍ଟ,ଣ୍ଠି,ଣ୍ଠି]ଣ୍[ନ୍]—ବୈଦେ. ବ— Harikā(ki,ke)n la(lā)nta[ntha,nti,nthi]n[n] (ଇଂ. ହାରିକେନ ଲଣ୍ଠନ୍ ହରିକେନ୍=ଝୋଟାଳ ବା ଝଡ଼ ଓ ଇଂ ଲଣ୍ଠର୍ନ= ହରିକେନ ଲାଣ୍ଟରେନ ଲଣ୍ଠନ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ହାତବୁଢ଼ା ଲଣ୍ଠନ, ଯାହା ଝୋଟାଳରେ ସୁଦ୍ଧା ଜଳେ ନାହିଁ—1. Hurricane lantern. ୨ । ସାଧାରଣତଃ ହାତରେ ଓହଳାଇ ନେବା ଲଣ୍ଠନ୍—2. An ordinary hand-lantern.

ହରି-କୀର୍ତ୍ତନ—ସ. ଣ—୧ । ହରିନାମ କୀର୍ତ୍ତନ; ହରି ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ— Hari kīrttana 1. Chanting of the name of Hari. ୨ । ଗୀତବାଦ୍ୟାଦି ସହ ହରିନାମଗାନ—Singing of the hymns of Hari accompanied with music.

ହରିକୁଶଁ [ଶ୍ଟଁ, ଶ୍ଣ]—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ. ପୁଂ. (ସ ହରିକୃଷ୍ଣ)—ହରିକୃଷ୍ଣ ନାମକ Hari kushañ (shṭañ, shṇa) ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ— (ହରି କୃଷ୍ଣନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Nick name of Harikṛushṇa [ତୁ—ଓଡ଼ିଆରେ 'ଋ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ରୁ' ଓ ବଂ ଭାଷାରେ 'ଋ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ରି' ଏବଂ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଷ୍ଣ'କୁ କେହେ 'ଶ୍ଣ' ଓ 'ଶ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।]

ହରି କୃଷ୍ଣ—ସ. ବ—ହରିଙ୍କର ନାମଦ୍ୱୟ—Two names of Hari kṛushṇa Hari. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ— ହରେକୃଷ୍ଣ ହରିକୃଷ୍ଣ A name given to males.

ହରିକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର—ଦେ. ବ [ନାମ]—'ରୁକ୍ମିଣୀବିଳାସ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ- Harikṛushṇa mahāpātra ପ୍ରଣେତା—Auther of 'Rukmiṇi Bilāsa'.

ହରିକେନ୍ ଲଣ୍ଟ[ଣ୍ଠ]ନ୍[ଣ]—ବୈଦେ. ବ—ହରିକାନ୍ ଲଣ୍ଟଣ୍ (ଦେଶ) Hariken lanta(ntha)n(na) Harikān lanṭan (See) (ହରିକେନ୍ ଲନ[ଲ]ଟଣ୍[ନ୍]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହରିକେଲୀୟ—ସ. ବ—ବଙ୍ଗଦେଶ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Bengal. ବିଣ— Harikeliya ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ; ବଙ୍ଗୀୟ (ଶବ ଜଳଦ୍ରୁମ)— Belonging to Bengal; Bengalee.

ହରି କେଶ—ସ. ବ—୧ । ଶିବ (ଜଳଦ୍ରୁମ)—1. Śiba. ୨ । (ନାମ) ଶିବଭକ୍ତ ଯକ୍ଷ ବିଶେଷ—2. Name of Jaksha devoted to Śiba. [ତୁ—ଏ ଶିବଙ୍କ ବରରୁ ଦଣ୍ଡପାଣି, ଖେଳପାଳ ଓ ଗଣାଧ୍ୟକ୍ଷ ଅଧିକାରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ।] ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସାତ ପ୍ରଧାନ କଳା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ (ହି. ଶ)—3. One of the seven Kalās of the sun. ୪ । (ନାମ) ଶ୍ୟାମକ ନାମକ ଯାଦବଙ୍କ ପୁତ୍ର—5. Name of a son of Syāmaka, a member of the Jādu race. ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବଦାମୀ କେଶବିଶିଷ୍ଟ (ହି. ଶ)— [ହରିକେଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] Having brown hair.

ହରିକ୍ରାନ୍ତା—ସ. ବ—ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଶ) Harikrāntā Bishṇukrānta (See).

ହରି କ୍ଷେତ୍ର—ସ ବ (ନାମ)—ହରିହରକ୍ଷେତ୍ର (ଦେଶ) Hari kshetra Harihara kshetra (See).

ହରିଖ—ପ୍ରାଦେ [ଭ୍ରତ୍ତ୍ରଙ୍ଗ୍ରା] ବ—ହର୍ଷ; ଆନନ୍ଦ—
Harikha Joy; rejoicing.

ହରି ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବ—ହଳଦିଆ ଚନ୍ଦନ [ହ. ଶ]
Hari gandha Yellow sandal.

ହରି ଗୁଣ—ସଂ. ବ—୧। ହରିଙ୍କର ଗୁଣ—1. The attributes of Hari guna Hari. ୨। ହରିନାମ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ—2. Chanting ହରିଣ ଗୁଣନ of the name of Hari. ଦେ. ବ—[ଗଣିତ] ହରଣ ଗୁଣାମାଗ ଓ ଗୁଣନ—(Mathematics) Division and multiplication. [ଭ୍—ଶବ୍ଦପାଠ, ମିଶାଣ ଫେଡ଼ାଣ ହରଗୁଣ ଛଡ଼ାଇ ରସଗୋଥି ଧରିଛି । ଫକୀରମୋହନ, ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ହରିଗୁଣ ପୋଥି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବିଷୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ
Hariguna pothi କରେ ବା ଝୁରେ—Anything which is remembered or cherished by a person or alter which a person pines.

ହରିଗୁଣ ପୋଥି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ
Hariguna pothi karibā କରିବା ବା ଝୁରିବା—To cherish the memory of anything. [ଯଥା—ସାଆନ୍ତେ ମୋତେ ଯେଉଁ ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖାଇଥିଲେ ମୁଁ ସେହି କଥାକୁ ହରିଗୁଣ ପୋଥି କରିଛି ।)

ହରି ଗୃହ—ସଂ. ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—୧ । ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର; ହରିମନ୍ଦିର—
Hari gṛuha 1. A temple of Bishṇu. ୨। ମହାଭାରତୋକ୍ତ ନଗର ବିଶେଷ; ଏକଚକ୍ର; ଶ୍ରୀମୃପୁରୀ—2. Name of a town in ancient India.

ହରି ଗୋବିନ୍ଦ—ହରିଙ୍କର ଦୁଇଟି ନାମ—Two names of Hari
Hari gobinda ଦେ. ବ, ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହରିଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବ—୧ । ପୀତଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)—I. Pita
Harichandana chandana (See) ୨। ଦେବତରୁ ବିଶେଷ—2. Name of a tree of heaven. ୩। ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—3. The moon's rays. ୪। ପଦ୍ମକେଶର (ଦେଖ)—5 Padmakeśara (See). ୫। ଗୋଶୀର୍ଷ (ଦେଖ)—5. Gośīrsha (See) ୬। କୁଙ୍କୁମ—6. Saffron. ଦେ. ବ—୧। କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ରାଜାମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—1. A family title of Kshatriyas and Rājās. (ଭ୍—ହରିଚନ୍ଦନକୁ ରେ ରାମା, ହରିଚନ୍ଦନକୁ ଦେନ ଯଥା ବସନ୍ତରେ ହରିଚନ୍ଦନକୁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ୨। ତାଳଚେର ରାଜାଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—2. The family-title of the Rājās of the Talcher State of Orissa.

[ଭ୍—ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ । ଏହାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୩୯୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଅଯୋଧ୍ୟାର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର କୁଶଙ୍କ ବଂଶୋଦ୍ଭବ କାଶ୍ୟପଗୋତ୍ରୀୟ ରାଜା ଶତ୍ରୁସେନ ସିଂହ ଭ୍ରାତୃବିବାଦ ଫଳରେ ଯୋଧପୁରରୁ ଅସି ଜୟପୁରରେ ବିବାହ କରି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଶୂଦ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜଣେ ଭାଇ ମାରୁଆରରେ, ଜଣେ ଉଦେପୁରରେ ଓ ଜଣେ ଭାଇ ତଚୋରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଶତ୍ରୁସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର କାଳୀୟ ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ ପିତୃରାଜ୍ୟରେ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଅର୍ଜୁନସିଂହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଭୁବନ ସିଂହ ସେଠାକି ରାଜା ହେଲେ ଓ ନରହରି ସିଂହ ଆଦି ଅନ୍ୟ ୪ ପୁତ୍ର ଜୟପୁର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ୧୪୭୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନାର୍ଥ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ଗଜପତି ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସଦ୍ୟବହାର କରିବାର ସମ୍ବାଦ ଅଗରୁ ପାଇ ନରହରି ସିଂହ ଓ ଆଉ ଏକ ଭାଇ ବିଜୟ ସିଂହ ସୁଦ୍ଧା ଗଡ଼ ଗୁଲିଗଲେ ଏବଂ ଆପଣାକୁ ଭୀମ ନଗରୀର ରାଜା ଘୋଷଣା କଲେ । ଭୀମ ନଗରୀଦଣ୍ଡପାଟ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀ କୂଳରେ । ଏହି ଭୀମନଗରୀରେ ଗଜପତି ଅନଙ୍ଗ ଭୀମଦେବ କେତେକ ଦୈବ କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିଛି କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ଗଜପତିଙ୍କର କଳଙ୍କିତ ଅସଦ୍ ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରତିଶୋଧନେବାପାଇଁ ନରହରି ସିଂହ ପୁରୀରୁ ଗୁଲିଆସି ଭୀମ ନଗରୀ ଅଧିକାର କରି ସେଠାରେ ନିଜର ରାଜପଣ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ସେହିଦିନୁ ସେ ଭମ୍ବା ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଗଜପତିଙ୍କର ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ଆପଣା ବଂଶର ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ୱାଧିନତା ରକ୍ଷା କରି ଭୀମ ନଗରୀର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାରୂପେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।

ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ତାଳଚେର ରାଜବଂଶର ଅଧମ ନୃପତି ଏହି ନରହରି ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭୁଦେବଖଣ୍ଡି ସିଂହଙ୍କ ସମୟରୁ ତାଳଚେରାଧିପତିମାନେ 'ହରିଚନ୍ଦନ' ଉପାଧି ବ୍ୟବହାର କରି ଆସୁ ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ସମ୍ରାଟ୍ ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ବାହାମନି ନରପତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିବା ସମୟରେ ରାଜା ଭୁଦେବଖଣ୍ଡି ସିଂହ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ତାଙ୍କ ସହ ଯୋଗ ଦେଇ ଅସୀମ ସାହସ ଓ ରଣକୌଶଳ ଦେଖାଇଥିଲେ ଏବଂ ଅପରାଜୁ ସାହସର ହରିଚନ୍ଦନ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏ ଜଣେ ସତ୍ତ୍ୱକ୍ରମଶାଳୀ ନରପତି ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ତାଳଚେର ଭୀମ ନଗରୀ ବୋଲି ପରିଚିତ ଥିଲା । ଭୀମ ନଗରୀରେ ଅବସ୍ଥିତ ହ୍ରଦରଡ଼ି ନାମକ ଜମିଦାରର ବୃଦ୍ଧାଣ୍ଡର ସଦାଶିବ ସାମନ୍ତରାୟ ଏହାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହପତାକା ଉତ୍ତୋଳନ କରିବାରୁ ଏ ତାହାଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ତାଙ୍କ ବଂଶର ଚିରନ୍ତନ "ରାଜଭରାୟ" ଉପାଧି ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କଲେ

ଭୀମ ନଗରୀସ୍ଥ ପରଜଙ୍କର ସର୍ବାଧିକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରି ରାଜା ଭୁଦେବଖଣ୍ଡି ସିଂହ ଉକ୍ତ ସର୍ଦ୍ଦାର ବଂଶର

ଚରନ୍ତନ "ସାଣ୍ଠୋଡା ବଳେଇ ମହାପାତ୍ର" ଉପାଧି ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ରାଜା ଉଦେକର୍ଣ୍ଣ ଦିହ ୧୪୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୫୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ପରେ ଏହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ପିତାଙ୍କ ଉପାଧିମାନ ଧାରଣ କରି ୧୫୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଜ-ସିଂହାସନ ଅରୋହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଏହି ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇଥିଲେ । ୪୭ ବର୍ଷ ବୟସରେ ୧୫୨୭ ଅବ୍ଦରେ ଏ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।

ରାଜା ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣଙ୍କ ପରେ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦରାଜ "ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ" ଉପାଧି ଧାରଣ କରି ସିଂହାସନା-ରୋହଣ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ସୁଶାସନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖରେ କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୫୨୭ରୁ ୧୫୩୪ ଯାଏ ୭ବର୍ଷ ମାତ୍ର ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହାଙ୍କ ପରେ ମନାଇ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୫୩୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୫୪୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଯାଏଁ ୮ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରି ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ଗଜପତିଙ୍କ ବଡଶ ପୁଅଙ୍କୁ ଦେଇ ଓଡ଼ିଶା ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବଳ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଅରାଜକତା ଘୋଟିଥିଲା ।

ରାଜା ମନାଇଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପିତୃବ୍ୟ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ତାଳଚେର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ଏ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ରାଜା ଥିଲେ । ୧୫୫୨ ଅବ୍ଦରେ ତାଳଚେରକୁ ଶୋକ-ସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ପରେ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବନମାଳୀ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ଉପାଧି ଧାରଣ କରି ୧୫୫୨ ଅବ୍ଦରେ ସିଂହା-ସନାରୋହଣ କଲେ । ଖିମ ନଗର ରାଜବଂଶୀୟମାନଙ୍କର ପୁରାତନ ଗଜପତିମାନଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତାର ଅଭାବ ନ ଥିଲେହେଁ ଏମାନେ ଗଜପତିଙ୍କର ସାମନ୍ତ ରାଜାସ୍ୱରୂପେ ରହି ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ଥିଲେ । ଏଣୁ ଓଡ଼ିଶା ଗଜପତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଏମାନଙ୍କର ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଏହି ସୁଯୋଗ ପାଇ ଢେଙ୍କାନାଳର ରାଜା ହରି ବିଦ୍ୟାଧର ଓଡ଼ିଶା ଗଜପତିଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟରେ ଖିମ ନଗର ଗଡ଼ ଓ ଜେନାଦେଶ ଅପଣାର ଅଧିକାର ଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ବନମାଳୀ ସ୍ୱବଳସ୍ଥା ଗଡ଼ ଛାଡ଼ି ଗିଅସୁରଠାରେ ଗଡ଼ ବାନ୍ଧି ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏ ୧୫୫୭ ଅବ୍ଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା ବନମାଳୀ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ହରିହର ବା ହରିରୁଦ୍ର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୫୫୭ ରୁ ୧୫୭୫ ଅବ୍ଦ ଯାଏଁ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଜଗବନ୍ଧୁ ସରଦାର ନାମକ ଏହାଙ୍କର ଜଣେ ଅମାତ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି ଢେଙ୍କାନାଳର ରାଜା ହରି ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ହାତରେ ଏହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରକୁ ଧରାଇ ଦେବାରୁ ଉକ୍ତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଅସ୍ୱସ୍ଥ ହେଲେ । ହରିହର ପୁତ୍ରଶୋକରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ରାଜ୍ୟରାଜ ପୁରକ ଗୌର ପଦ୍ମନାଭଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କରି ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ।

ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳ ୧୫୭୫ ରୁ ୧୫୯୮ ଅବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ଏ ଅଧୁନିକ ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ସ୍ଥାପୟିତା । ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ନାମ ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେହିଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜା ହରି ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ଠାରୁ ତାଳଚେରର ଅପହୃତ ଅଂଶମାନ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିବାକୁ ବାରମ୍ବାର ଯୁଦ୍ଧ କରି-ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଢେଙ୍କାନାଳର ବଳ ଗଜପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସର୍ବଦା ପୁଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ଅବଶେଷରେ ସେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ରେମୁଣିର ଖଣ୍ଡୁଆଳ ଓ ଗୋପାଳ ପ୍ରସାଦ ଗଡ଼ର ନଳ ଜମିଦାର, ଏ ଦୁହେଁ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ କୋଶ, ଏପରି ଦଶ କୋଶ ଭୂମିର ଜମିଦାର ଥିଲେ । ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ଦିନେ ଶିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ-ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଠାରେ ତାଳଚେର ଗଡ଼ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି, ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ଲୁଲୁରଲୁ ଗୋଟାଏ ଠେଲୁଆ ମାଡ଼ି ବସିବା ଦେଖି ସେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ବୀରଭୂମି ମନେ କରି ସେଠାରେ ରାଜଧାନୀ ବସାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରୋକ୍ତ ଜମିଦାର ଦ୍ୱୟ ମିଳିତ ହୋଇ ପଦ୍ମନାଭଙ୍କୁ ପ୍ରତିହତ କଲେ । ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଦୁଇ ବାର ପରାଭୂତ ହେଲା ପରେ ଶ୍ରୀ ହୁଙ୍କୁଳାଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ଦେଲେ ଯେ, ସେ ଯଦି ସେଠାର ସ୍ଥାନାଧିପ କୈବର୍ତ୍ତକୁ ଆଣି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବଳି ଦେବେ ତେବେ ଯୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଜୟ ହେବ । ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ତାହା କଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀ ହୁଙ୍କୁଳାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଖଣ୍ଡୁଆଳ ବଂଶ ବିଲୁପ୍ତ ହେଲା । ଶ୍ରୀ ହୁଙ୍କୁଳା ଠାକୁରାଣୀ ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ରରୂପରେ ଓ କେନ୍ଦୁଅରୂପରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗଦେଇ ଖଣ୍ଡୁଆଳସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିବାରୁ ସେହି ସମୟରୁ ବ୍ୟାଘ୍ରମୁଣ୍ଡ ତାଳଚେର ରାଜବଂଶର ସନ୍ତକ ହୋଇ ଆସିଅଛି ।

ତାଙ୍କ ସମୟରେ ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ସୀମା ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଗଙ୍ଗାନଦୀ, ପୂର୍ବସୀମା ଢେଙ୍କାନାଳର ଆଲୋଡ଼ିମା, ଦକ୍ଷିଣସୀମା କମଳଙ୍ଗ ଓ ଅନୁଗୁଗୋଳ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମସୀମା ସିନ୍ଦୁରପାଲ ଥିଲା । ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ଏହି ସୀମାନ୍ତର୍ଗତ ରାଜ୍ୟକୁ ଛତ୍ରିଶିକୋଶ ମୁଲକ ବୋଲି କହୁଥିଲେ ।

ସୁବଳସ୍ଥା ଗଡ଼ଠାରୁ ବାହାର ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ରାଜାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର 'ଚେର' ଚୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିର ନ ଥିଲା । ଶ୍ରୀ ତାଳେଶ୍ୱରୀଙ୍କୁ ତାଳ ଡୋଠ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ପୂଜା କରି ଏ ରାଜ୍ୟ ଲାଭକରିବାରୁ ଓ ତାଳଡୋଠରେ ରାଜତ୍ୱର

'ଚେର' ଲାଗିବାରୁ ଏହି ଶବ୍ଦାର୍ଥରେ ରାଜା ଯଦୁନାଥ ରାଜ୍ୟର 'ଭାଳଚେର' ନାମକରଣ କଲେ । ୧୫୭୮ ଅବ୍ଦରୁ ଏହି ନାମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି ।

ରାଜା ଯଦୁନାଥ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ବିଚାରପତି ଥିଲେ । ଏ ଗଡ଼ରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପନ କରି ତହିଁରେ ସେବା ପୂଜା ଆଦି କରାଇଥିଲେ ଓ ପିତାମହ ହରିହରଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ହରିହରପୁର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇଥିଲେ ।

ରାଜା ଯଦୁନାଥ ସ୍ତ୍ରୀକ ଅଉଷେକ ହେବା ପ୍ରଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରି ତହିଁର ନାମ ପାଟପୂଜା ରଖିଲେ ଏବଂ ଦଶହରା ଦିନ 'ସନାଇମ୍ବ' ବା ଅଙ୍କଟୀକା ପ୍ରଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେ ୨୩ ବର୍ଷକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରି ୧୫୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।

ରାଜା ଯଦୁନାଥଙ୍କ ପରେ ରାଜା ଚକ୍ରଧର ଶ୍ରୀବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୫୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୬୫୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୫୩ ବର୍ଷକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ 'ଗାଲ' ଜମିଦାର, ବଜ୍ରକୋଟ ଜମିଦାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବର ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ପରାଭୂତ ଓ କରଗତ କରି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଜିତ ରାଜ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭାଳଚେରର ସୀମାବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ । ଏ ଅନେକ ବଡ଼ ଗ୍ରାମ ବସାଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ପୁଷ୍କରିଣୀମାନ ଖୋଳାଇଥିଲେ ଓ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଆଣାଇ ଚକ୍ରଧରପୁର ଆଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇ ଥିଲେ ।

ରାଜା ଚକ୍ରଧରଙ୍କ ପରେ ରାଜା ଗୋପୀନାଥ ଶ୍ରୀବର ହରିଚନ୍ଦନ ସିଂହାସନାରୋହଣ କଲେ । ଏ ୧୬୫୧ରୁ ୧୭୧୧ ଅବ୍ଦଯାଏଁ ୬୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ପରମଧାର୍ମିକ ଆଦର୍ଶ ନରପତି ଥିଲେ ଏବଂ ତୀର୍ଥାଟନ କରି ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମରୁ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଆଣି ଗଡ଼ରେ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଗମ୍ଭୀରସାମନ୍ତ (ଯୁବରାଜ) ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅପତ୍ୟ ନ ହେବା ଦେଖି ସେ ତାଙ୍କ ଭଣଜାଣୀ ବିବାହ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଗମ୍ଭୀରସାମନ୍ତ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀବର ହରିଚନ୍ଦନ ନାମ ଧାରଣ କରି ୧୭୧୧ ଅବ୍ଦରୁ ୧୭୨୯ ଅବ୍ଦଯାଏ ୧୮ ବର୍ଷକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ପରମ ଧାର୍ମିକ ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନ ନରପତି ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକୁ ରାମରାଜ୍ୟ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏ ରାଜ୍ୟର ସୁଶାସନ ନିମନ୍ତେ ନାନା ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ସହିତ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯେଥିରେ ଅନୁଗୋଳର ଓ ରେଡ଼ାଖୋଲର ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥତାରେ ଉଭୟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଶାସନ ବସାଇବା ଛଡ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଭୂମି ଦାନ କରିଥିଲେ ଓ ନଅର ଆଗରେ ମନ୍ଦିର ଖୋଳି ତହିଁରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଠାକୁରଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ ।

ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅପତ୍ୟହୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ ସାନ ସାମନ୍ତ ଗୀତାମ୍ବର ଶ୍ରୀବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୭୨୯ ଅବ୍ଦରେ ଭାଳଚେର ସିଂହାସନାରୋହଣ କଲେ । ଏହାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ମାନସିଂହ ରାଜ୍ୟଶାସନ ଓ ଶତ୍ରୁଦମନ ବିଷୟରେ ଏହାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତସ୍ୱରୂପ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବୀରତ୍ୱ ଏବଂ ରଣକୌଶଳରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ରାଜପତି ଏହାଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ୱୀକାର କରି ଏହାଙ୍କୁ ନିଜ ଦରବାରରେ ପ୍ରଥମ ଆସନ ଦେଇଥିଲେ । ରାଜା ମାନସିଂହ ୧୭୪୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।

ରାଜା ଗୀତାମ୍ବରଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଲାଲସିଂହ ଶ୍ରୀବର ହରିଚନ୍ଦନ ଏବେ ଧାରଣ କରି ରାଜଗାଦିରେ ବସିଲେ । ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କନିଷ୍ଠା ପତ୍ନୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ 'ନରୋତ୍ତମ' ନାମରେ ଜଣେ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ନ୍ୟାୟତଃ ଗୀତାମ୍ବରଙ୍କ ପରେ ଏ ସିଂହାସନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାଆନ୍ତେ ଓ ଲାଲସିଂହ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିଥାଆନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଲାଲସିଂହ ସ୍ୱାର୍ଥପର ହୋଇ ନରୋତ୍ତମଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କଲେ । ନରୋତ୍ତମଙ୍କ ମାତା ଓ ବିମାତା ଅନୁଗୋଳ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଥିଲେ । ସେ ଦୁହେଁ ଯତ୍ନୁଭୁକ ରୂପେ ଥାଇଥିବା କାଲୁଡ଼ିଆ ଓ ଗୃଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ନରୋତ୍ତମଙ୍କୁ ଘେନି ବାସ କଲେ । ଲାଲ ସିଂହଙ୍କ ସମୟରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଭାଳଚେର ଉପରେ ବାର୍ଷିକ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କା ପେସକସ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଭାଳଚେର ରାଜକୋଷରୁ ମରହଟ୍ଟାମାନେ କେବେ ପେସକସ ନେବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ରାଜା ଲାଲସିଂହ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ଭାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ସୀମାରେ ଗୋଟିଏ ଠେଙ୍ଗା ପୋତି ଦେଇଥିଲେ —ଏହି ସ୍ଥାନ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଲାଲ ଠେଙ୍ଗା ନାମରେ ଅଭିହିତ । ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଏହି ଲାଲ ଠେଙ୍ଗା ଡେଇଁ ଏ ରାଜ୍ୟରେ କେବେ ପଶି ପାରି ନ ଥିଲେ । ଲାଲସିଂହଙ୍କ ଭାଇ ମାନସିଂହ ଡେଙ୍କାନାଳ ରାଜାଙ୍କୁ ଶୋଚନୀୟ ଭାବରେ ପରାଜିତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୭୫୭ ଅବ୍ଦରେ ଲାଲ ସିଂହଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଭାଳଚେରର କେତେକ ଭୂଖଣ୍ଡ ଡେଙ୍କାନାଳ ରାଜା ଅକ୍ଳେଶରେ ଅଧିକାର କଲେ ।

ରାଜା ଲାଲସିଂହଙ୍କ ପରେ ତତ୍ପୁତ୍ର ପୁତ୍ର ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୭୫୨ ଅବ୍ଦରୁ ୧୭୭୫ ଅବ୍ଦ ଯାଏଁ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ 'ନିମ୍ବକୋଳି' ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ସହିତ ଭାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପୁନଶ୍ଚ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ୧୭୭୫ ଅବ୍ଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରେ ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଶ୍ରୀବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୭୭୫ ରୁ ୧୭୭୬ ଯାଏଁ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ରାଜତ୍ୱ କରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ପରେ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାନସିଂହ ହରି ଚନ୍ଦନ ୧୭୭୪ ଅବ୍ଦ ଯାଏ ରାଜତ୍ୱ କରିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ତାଳଚେରରେ ବସ୍ତୁଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପଡ଼ିଥିଲା ଏବଂ ମରହଟ୍ଟା ଅତ୍ୟାଚାର ଘଟିଥିଲା ।

ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅପୁତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ମୃତ ହେବାରୁ ତତ୍ପରେ ପିତୃବ୍ୟ ନିମାଇଁ ଚରଣ ଚମ୍ପିତସିଂହ ୧୭୭୪ ରୁ ୧୭୭୮ ଯାଏ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ନ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱାଧୀନା ଦେବୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ "ରାଜଦେବୀ" ନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କନ୍ୟା ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ରାଜା ନିମାଇଁ ଚରଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ରାଜସିଂହାସନ ପାଇଁ ବିବାଦ ଜାତ ହେଲା । ବିଧବା ରାଣୀମାନେ ରାଜ ଦେବୀଙ୍କୁ ଗାଦିରେ ବସାଇ ଜଣେ କେହି ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଘରଜ୍ୱାଇଁଆ କରିବାକୁ ବସିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାଇପୁଅମାନେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହେବାରୁ ଅସାଧ୍ୟ ତାହା ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ପରେ ପାଞ୍ଚ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମରୁ ଦୁଇ ପୁରୁଷ ଛଡ଼ା ସ୍ୱର୍ଗତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ନରୋତ୍ତମ ବା ଖାରୁଙ୍କ ଶିଶୁପୁତ୍ର ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ଆଣି ତାଳଚେର ରାଜଗାଦିରେ ବସାଇଲେ । ଏହାଙ୍କ ଘଟନା-ବହୁଳ ରାଜତ୍ୱ ୧୭୭୮ ଅବ୍ଦରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୬୮ ବର୍ଷ ପରେ ୧୮୪୬ ଅବ୍ଦରେ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ସିଂହାସନରେ ବସିବା ବେଳକୁ ଏହାଙ୍କର ମୋଟେ ୭ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇ-ଥିଲା । ରାଣୀ ସାରଦାଦେବୀ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅପଥାଚରଣ କରି ଏହାଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇବେ ବୋଲି ବହୁତ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ଶିଶୁ ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ଢେଙ୍କାନାଳରାଜା ନିଲେଚନ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ତାଳଚେରରୁ ଚୋରାଇ ନେଇଗଲେ ଓ ତାଳଚେର ଗାଦି ବହୁ କାଳ ଯାଏଁ ଶୂନ୍ୟ ହେଲା । ଶେଷରେ ଲୋକନାଥ ଘାଟପୋଶୀ ନାମକ ରାଜପୁରୋହିତ ଓଡ଼ିଶାର ମରହଟ୍ଟା ଶାସନକର୍ତ୍ତା ରାଜାରାମ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ନିଜର ବିଦ୍ୟା ଓ ଧର୍ମ-ପ୍ରାଣତାରେ ମୁଗ୍ଧ କରି ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିଶୁ ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ଢେଙ୍କାନାଳରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଆଣି ପୁଣି ତାଳଚେର ଗାଦିକୁ ପୁଣ୍ଟ କଲେ । ସେତେବେଳକୁ ରାଜା ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ୯ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ବୟସ । ରାଜଗୁରୁ ବିଦ୍ୟେଶ୍ୱର ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ସ୍ୱଗୁରୁରୂପେ ରାଜ୍ୟ ଚାଳନ କଲେ ଓ ରାଜା ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ୧୯ ବର୍ଷ ହେଲାଯାଏ ରାଜଗୁରୁ ରାଜ୍ୟରେ ସର୍ବେସର୍ବା ଥିଲେ ।

ଭାଗୀରଥୀ ୧୯ ବର୍ଷ ପରେ ସାବାଳକ ହୋଇ ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ରାଜା ଭାଗୀରଥୀ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଚାରି ଗୋଟି ରାଣୀ ବିବାହ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁକାଳ ଯାଏଁ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଜାତ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ରାଜା ଭାଗୀରଥୀ ଜଣେ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ନରପତି ଥିଲେ । ସେ ପାଞ୍ଚ ମନ୍ତ୍ରୀ ସର୍ଦ୍ଦାର ପ୍ରଭୃତି ଆଠଜଣ ଚତୁର ରାଜ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ କରି ସେମାନଙ୍କୁ "ଅଷ୍ଟକୌଶଲ୍ୟ" (The council of eight) ନାମରେ ଅଭିହିତ କରୁଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠାରାଣୀ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିବାରୁ ଏ ବଡ଼ ଶୋକାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଅପର ଦୁଇ ରାଣୀଙ୍କୁ ଏ ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷରେ କେତେ ବର୍ଷ ଯାଏ ନିଅରରୁ ନିର୍ବାସିତ କରିଥିଲେ । ଶିବରମାନେ ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ନିଜର ମାଆ ଜ୍ଞାନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ କେତେ ବର୍ଷ ପାଳିଲେ । ପରେ ପୁଣି ତୋଷି ରାଜା ଭାଗୀରଥୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ଏ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସହ ସର୍ତ୍ତରେ ରାଜି ହେଲେ ଓ ୪ ୧୦୩୯୩/୬ ଚରନ୍ତନ ପେଶକଶ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ ।

ପରେ ଏହାଙ୍କର ବହୁ ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଦୟାନିଧି ହରିଚନ୍ଦନ ଏହାଙ୍କର ଗମ୍ଭୀର ସାମନ୍ତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ତୀର୍ଥାଟନରେ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ଓ ଏହାଙ୍କର ଆଉ ଫେରିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିବା ଭାବି ଗମ୍ଭୀର ସାମନ୍ତ ରାଜଗାଦିରେ ବସିଲେ । ଭାଗୀରଥୀ ତୀର୍ଥରୁ ଫେରିଆସି ଗମ୍ଭୀର ସାମନ୍ତଙ୍କଠାରେ ଅପଣ ଦୋଷାରୋପ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରି ଓ ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର କରିଦେଇ ପୁଣି ଆରେ ରାଜ ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ପିତା ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍ଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରୁ ଦୟାନିଧି ପିତାଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ପୁନଶ୍ଚ ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ଭାଗୀ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ।

ରାଜା ଦୟାନିଧି ଜଣେ ଭାଗ୍ୟଧର ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ନାନା ବାଧା ବିଘ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରି ଶେଷରେ ସମସ୍ତ ଅତିକ୍ରମ କରି ସେ ନିଜର ଆସନ ଦୃଢ଼ କରିଥିଲେ । ସେ ରାଜ୍ୟର ବହୁବିଧ ଉନ୍ନତି କରି ମୋଟ ରାଜସ୍ୱ ୪ ୩୨୦୦୦ଯାଏ ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ । ସେ ରାଜ୍ୟର ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ଦେବୋତ୍ତରାଦି ଜାତୀୟ ସ୍ୱତ୍ୱ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ବିଚକ୍ଷଣ ନରପତି ଥିଲେ । ଅନୁଗୋଳ ବିଦ୍ରୋହରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ସେ ଅନୁଗୋଳ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ । ଏଣୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ଏହାଙ୍କ ରାଜଭକ୍ତିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ 'ମହାରାଜ ବାହାଦୁର' ପଦବୀ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ହାତୀ ଏବଂ ଖିଲାତ୍ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ ।

ରାଜା ଦୟାନିଧି ୧୮୭୩ ମସିହାରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିବାରୁ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଖାରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୮୭୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଳଚେର ଗାଦିରେ ବସିଥିଲେ । ରାଜା ଦୟାନିଧି ଜଣେ ରାଜର୍ଷିକଳ୍ପ ସୁଶାସକ ଥିଲେ ଏବଂ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଥିଲେ । ସେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ଜଣେ ଥିଲେ ଓ ମାତୃ-ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ମମତା ଥିଲା । ସେ

ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ସେ ମନୁସଂହିତା, ପରାଶରସଂହିତା ଓ ଭାଗବତର ଉଚ୍ଚଳାନୁବାଦ ଭାଷାରେ ଦେଶରେ ବିତରଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଭାରତର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ ଅନେକଦିନଯାଏ ଓଡ଼ିଶାର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ ଦକ୍ଷତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଆଧୁନିକ ରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ନରପତି ଥିବାରୁ ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟରେ ସେ ଅମେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗାଦର୍ଶରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ, ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗ ଓ ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗ ଓ ଅବକାରୀ ବିଭାଗ ଆଦି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ଓ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ (ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ) କରାଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରାଜସ୍ୱ ସ୍ଥିର କରି ଦେଇଥିଲେ । ବାବୁ ଜଗବନ୍ଧୁ ଘୋଷ ଏହାଙ୍କର ଦେଓାନ ଥାଇ ତାଳଚେରର ଅଶେଷବିଧ ଉନ୍ନତି ସାଧିଥିଲେ ।

ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର (ଘଠାଣୀ ସାଆନ୍ତ) ଅଗରୁ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁକାଳ ଗଣନା ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ଠିକ କରି ଦେଇଥିବାରୁ ଏ ଜନ୍ମିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ତୀର୍ଥାଟନ କରି ଯାଇଥିଲେ । ୧୮୭୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଡିସେମ୍ବର ୧୮ ତାରିଖ ଦିନ ଏହାଙ୍କର ଗଡ଼ଠାରେ ପରଲୋକପ୍ରାପ୍ତି ହେଲା ।

ଏ ଅପୁତ୍ରକ ଥିଲେ । ନିଜ ଭାଇ ଭୁଷ୍ଣୁଣ୍ଡ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସର୍ବଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ଦେଖି ଏ ଜୀବଦ୍ଦଶାରୁ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ବୋଲି ମନୋନୀତ କରି ଯାଇଥିଲେ ଓ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଯୋଷ୍ୟପୁତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଟ୍ଟମହିଷୀ ଭୁବନମାଳୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଅଧିକାର ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ଶେଷ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ତିରୋଭାବ ପରେ ତାଳଚେରର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧିପତିଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର, ସ୍ୱୀୟ ହରିଚନ୍ଦନ ଯଥାବିଧାନରେ ୧୮୯୧ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୧୯ ତାରିଖ ଦିନ ତାଳଚେର ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରି ଗତ ୪୩ ବର୍ଷ ହେଲା ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟଚିତ୍ରସ୍ରଷ୍ଟାରୂପେ ତାଳଚେରର ଜଥା ଇତିହାସର ମୁଖୋଜ୍ଜ୍ୱଳ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ହରିଚନ୍ଦନୋପାଧିକ ବିମଳକୀର୍ତ୍ତି ତାଳଚେରାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର, ଜଣେ ଯୋଗଜନ୍ମା ପୁରୁଷ । ତାଳଚେର ରାଜପରିବାରରେ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ଅଚଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରଭୁଲ୍ଲ ପ୍ରକାଶ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ପାଳକ ପିତା ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରବାସହକାରେ ଏହାଙ୍କୁ 'କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର' ନାମରେ ବିଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ଜନ୍ମର ୪ ମାସ ପରେ ଏହାଙ୍କ ଜନନୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମାନଧାତା ସାମନ୍ତଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଏହାଙ୍କୁ ଶୁଆଇ ଦେଇ ବାର୍ଦ୍ଧୋପଲକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ନାଗସାପ ଫଣା ଟେକି ଏହାଙ୍କୁ ଜଗି ରହିଥିଲା ଓ ଜନନୀ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସାପଟି ସେ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଗଲା । ଶୁଭ୍ ଶୈଶବକାଳରୁ ଏହାଙ୍କଠାରେ ସାବତୀୟ ରାଜଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକଟ ହୋଇଥିଲା ।

୯ ବର୍ଷ ବୟସରେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର୍ ସ୍କୁଲର ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସିଂହାସନାରୋହଣରେ କେତେକ ରାଜବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବାଧା ଦେବାକୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଫଳବତୀ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା ।

୧୮୯୩ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ମାସ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ଫାଲ୍ଗୁନ ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥିରେ ମହାସମାରୋହରେ ଏହାଙ୍କର ଉପନୟନ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ସେହି ବର୍ଷ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର କଟକ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜିୟେଟ୍ ସ୍କୁଲକୁ ଅଧ୍ୟୟନ ନିମନ୍ତେ ଆଗମନ କରି ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ରାଜମାତା ମହୋଦୟା ମହାଫିସ୍ ରୂପେ ରାଜପରିବାରର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ ।

ସନ ୧୮୯୮ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ଶେଷ ସୁଦ୍ଧା ୫ବର୍ଷ ସେ କଲେଜିୟେଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଦୁଇଥର ଡବଲ୍ ପ୍ରମୋଶନ୍ ପାଇ ଥିବାରୁ ୫ ବର୍ଷରେ ୨ଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ୍ୟ ଶେଷ କରି ପାରିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀରେ ବ୍ୟାୟାମ, ଅଶ୍ୱାରୋହଣ ଓ ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟାରେ ସେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ରମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ଉଦାରମାନ ବ୍ୟବହାରରେ ସ୍କୁଲର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଓ ସଙ୍ଗୀସାଥୀଗଣ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷଭାବରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁ ଥିଲେ । ପ୍ରତିବର୍ଷର ପୁରସ୍କାର ବିତରଣୀ ସଭାରେ ପାଠରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଏବଂ କ୍ରିକେଟ୍, ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଆଦି ଖେଳରେ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇ ସେ ପୁରସ୍କାରମାନ ପାଇ ପ୍ରଶଂସିତ ହେଉଥିଲେ ।

ତାଳଚେର ଗଡ଼ରେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାବସ୍ଥାରୁ ସ୍ଥାପିତ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନ ସମିତି ଅଦ୍ୟାବଧି ସୁପରିଚାଳିତ ହେଉଅଛି ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର, ଜଣେ ଅନ୍ୟର୍ଥ ସନ୍ଧାନୀ ମୃଗୟୁ । ଶିକ୍ଷାବସ୍ଥାରେ ୨ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଥନ୍ଦର ଗୋଟା ତିନି ବାଘ ଓ ଇନିଟା ମହାବଳ ବାଘ ବଧ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସୁନାମରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବାମଣ୍ଡାର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ନରପତି ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବ କେ. ସି. ଆଇ. ଇ. ମହୋଦୟ ଏହାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଚତୁର୍ଥ କୁମାରୀଙ୍କୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିବା ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ରାଜମାତା ମହୋଦୟା ଏଥିରେ ସମ୍ମତ ହେବାରୁ ୧୮୯୯ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ୨୭ତାରିଖ ଫାଲ୍‌ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱିତୀୟା ତିଥିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମାରୋହରେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜଧାନୀରେ ଶୁଭ ବିବାହ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ବିବାହ ପରେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଏକବର୍ଷ ମାତ୍ର କଟକରେ ରହି ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତମାନ ଓଡ଼ିଶା ଟ୍ରିବୁଟରି ଷ୍ଟେଟ୍ସ୍ ନାମରେ ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗର କମିଶନରଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା ।

କମିଶନର୍ ସାହେବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ୍ରମେ ରାଜଧାନୀରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହୋଇ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବରେ ଘଟିଲେ ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଠାପରାୟଣ ଓ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସୁନିୟମିତ ଓ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଚାଳିତ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଭୋର୍ ୫ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଉଠି ଏକଘଣ୍ଟା ଅଶ୍ୱାରୋହଣ କରି ପ୍ରାୟ ୩।୪ ମାଇଲ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଅଭ୍ୟାସ ସେ ଶେଷାବସ୍ଥାରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିଅଛନ୍ତି ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଜୀବନରେ ଏକାଧିକ ପ୍ରାଣସଙ୍କଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛନ୍ତି । ୧୯୦୦ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ୍ ଦୁଇ ତାରିଖ ଦିନ ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟତମ ଅଶ୍ୱ ହଠାତ୍ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପୁରୁଣାଙ୍କୁ ତୀବ୍ରଭାବରେ ଦଂଶନକରି ଧରିଲା ଓ କେତେକ ସମୟ ପରେ ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ କରି ଛାଡ଼ିଦେଲା । ସେ ଦଂଶନ ଦେଖି ଲୋକେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାଣସଂଶୟ ମଣିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସୁଚତୁରା ଓ ରାଜମହିଷୀ ମହୋଦୟାଙ୍କ ସୁଯତ୍ନଚର୍ଯ୍ୟା ଫଳରେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ସେ ଘାଟରୁ ବଞ୍ଚିଗଲେ ।

୧୯୦୦ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୧୦ ତାରିଖରେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରିୟତମା କନ୍ୟା ସୁଚାରୁମାଳୀ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୧ ମସିହା ଜୁନ୍ ୯ ତାରିଖ ଦିନ ଇଂରେଜ ସରକାର କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଶାସନର ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ଅର୍ପଣ କଲେ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦୂରଦର୍ଶୀ ଶାସକ-ସୁଲଭ ବିଚକ୍ଷଣତା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରୁ ସ୍ୱଗୁରୁରୂପେ ବିଭାଗ କରି ସକାଳ ୭ ଘଣ୍ଟା ଠାରୁ ୧୦ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ପୋଲିସ୍, ଫରେଷ୍ଟ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗୀୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଯଥାବିଧି ଫାଇସଲ୍ କରୁଥିଲେ; ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ବିଶ୍ରାମଲୟକୁ ଯାଇ ମଜଦୁରମାନ ବିଶ୍ରାମ ପରେ ଅପରାହ୍ନ ୫ ଘଣ୍ଟା ଠାରୁ କ୍ରିକେଟ୍ ଆଦି ଖେଳିଲେ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ କରୁଥିଲେ; ରାତିରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ଆଇନ୍-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପୁସ୍ତକ ପାଠ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଲଳିତ କଳାର ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ଉପାସକ । ସେ ନିଜେ ସୁବାଦକ ଓ ସୁଗାୟକ ।

୧୯୦୨ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ମାସ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଅଯୁତ୍ତନ୍ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଯୁବରାଜ ହୃଦୟଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଜନ୍ମାବଧି ଏକମାତ୍ରପୁତ୍ର ଯୁବରାଜଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମୀଳିତ ନ ହେବାରୁ ରାଜବଂଶରେ ଚିନ୍ତାକୁଳ ଓ ଅଧୀର ହୋଇପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୈବକୃପାରୁ କଲିକତାସ୍ଥିତ ଚକ୍ଷୁ-ବିଶେଷଜ୍ଞ କମିଶନର ସାହେବ ଦୈବାତ୍ ତାଳଚେରରେ ପହଞ୍ଚି ଚିକିତ୍ସା କଲାରୁ ୧୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମୀଳିତ ହେଲା ଏବଂ ତାଳଚେରରେ ଆନନ୍ଦସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେଲା । ପର ବର୍ଷ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ୧୨ ତାରିଖରେ ଦ୍ୱିତୀୟ କୁମାର ପ୍ରମୋଦଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ପଟ୍ଟାଏତ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ବର୍ଷଠାରୁ ପଟ୍ଟମହିଷୀ ମହୋଦୟା ସାଂଘାତିକ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତା ହେଲେ ଓ ସେ ପୀଡ଼ା ପ୍ରାୟ ୩ ବର୍ଷକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହେଲା । ଏ ତିନି ବର୍ଷକାଳ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍‌ବେଗ ମଧ୍ୟରେ କାଳାତିପାତ କରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାରୁ ମହିଷୀ ମହୋଦୟା ନିରାମୟ ହୋଇ ତାଳଚେର ପ୍ରଜାକୁଳର ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନା କଲେ । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦାନଶୀଳତାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପାରଙ୍ଗମ । ଏହାଙ୍କର ସୌମ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାମାନେ ଏହାଙ୍କ ସହିତ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ । ଏ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ୧୯୧୦ ମସିହାରୁ ୧୯୩୧ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ଶହେ ଘର ଦାନ ଧରିଥିଲେ । ସୁକନାର ରାଜାସାହେବ ଏହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ୧୧ ଘର ଦାନ ଧରିଥିଲେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ୩ ଘର ଦାନ ସେ ଏହାଙ୍କୁ ଉପହାର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭ୍ରମଣପ୍ରିୟ । ସେ ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ ପରିଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । ରାଜପରିବାରର ସାମନ୍ତପରିବାରଧାରୀ ଯୋଗ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ପ୍ରତି କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦୟା ଅପରିସୀମ । ତାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ସମସ୍ତେ ଅତି ସୁଖୀ । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଖଞ୍ଜଣତ ଅନାଥା ବାଳିକାଙ୍କ ବିବାହର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରି ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିଅଛନ୍ତି । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦ ଓ କର୍ମଚାରିବୃନ୍ଦ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସୁନୀତି, ସୁଶାସନ ଓ ଅପରିସୀମ ବଦାନ୍ୟତାରେ ପରମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରି ୧୯୧୧ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସ ୯ ତାରିଖରେ ରାଜତ୍ୱର ଦଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଦିନ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଦରବାର କରି ରାଜପ୍ରୀତିର ନିଦର୍ଶନ-ସ୍ୱରୂପ ଅଭିନନ୍ଦନପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେ ଦରବାରରେ ଯାହା ଭେଟି ସାମଗ୍ରୀ ମିଳିଥିଲା, ତାହା ରାଜାସାହେବ ସାଧାରଣଙ୍କ ଉପକାରାର୍ଥେ ନିଜଗଡ଼ର ଧର୍ମଶାଳା ନିର୍ମାଣାର୍ଥେ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ତାଳଚେରର ହାଇକୋର୍ଟ୍ ବା ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି, ଯୁବରାଜ ହୃଦୟଚନ୍ଦ୍ର, ସେସନ୍ସ୍ ଜଜ୍ ଓ ଡେପୁଟି ପ୍ରମୋଦଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଆଧୁନିକ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ ଦେଖିଲେ ବୋଧହୁଏ ଯେ ତାହା ଇଂରେଜୀ

ଶାସିତ ଯେ କୌଣସି ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ସମକକ୍ଷ । ତାଲଚେରର ଡାକ୍ତରଖାନା, ହାଇ ସ୍କୁଲ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଧସ୍ତନ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନ ଖୁବ୍ ଉନ୍ନତ ଧରଣର । ତାଲଚେର ଗଡ଼ରେ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ ସହିତ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଅଫିସ ମଧ୍ୟ ଖୋଲାଯାଇଅଛି ।

ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ରାଜାସାହେବ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟସମାଜ ବିସ୍ତାରେ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଶ୍ରୀଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରିଥାଆନ୍ତି । ତାଲଚେରର ବିଶୋର ପ୍ରେସ୍‌ରୁ ତାଙ୍କ ଅର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟରେ ଗତ ୩୫ ବର୍ଷ ହେଲା ଗଡ଼ଜାତବାସିଙ୍କ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ।

ଗଡ଼ଜାତ ଉତ୍ତରସ୍ଥ ରେଲ ଅଣାଇବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା । ତାଲଚେର ଷ୍ଟେନ୍ ଆଜି ଜାତୀୟ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ରାଜାସାହେବ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି କୋଇଲା ଖଣିର ସନ୍ଧାନ ପାଇବାରୁ ତାଲଚେରରୁ ଷ୍ଟେନ୍ ଯିବା ଆସିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ପାରିଅଛି ।

ରାଜାସାହେବ କ୍ରମାଗତ ୧୨ ବର୍ଷକାଳ ଭାରତ ନରେନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀରେ ଉତ୍କଳୀୟ ନରପତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଉତ୍କଳୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ରାଜାସାହେବ ପୁରାତନ ବେଠି ପ୍ରଥା ଉଠାଇଦେଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜ ଜୋତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୟତି ସ୍ୱତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଯୁବରାଜ, ପଟ୍ଟାଏତ୍ ଓ ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଓ ଉଦାର ଶିକ୍ଷା ଦେବା ବିଷୟରେ ରାଜାସାହେବ ସର୍ବତୋଭାବରେ ଚେଷ୍ଟା ଓ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି, ରାଜଧାନୀରେ ମିଉନିସିପାଲିଟି ସ୍ଥାପନ, ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଜଳାଶୟ ଖନନ, ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରାଣରୁ ଓ ଫସଲରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଅବାଧ ଅନୁମତି ଦାନ, ଧର୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ଦେବାଳୟାଦିର ସୁପରିଚାଳନ, ରାଜ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାର ଓ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ହାଇ ସ୍କୁଲ୍ ସ୍ଥାପନ, ମୁସଲମାନ୍ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଉପାସନାର୍ଥ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ନିର୍ମାଣ, ବ୍ୟାୟାମ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହଦାନ, ସାମାଜିକ ବିବାଦର ମୀମାଂସା ପାଇଁ ଧର୍ମସଭା ନାମରେ ସାମାଜିକ ଧର୍ମନିର୍ଣ୍ଣୟ ସ୍ଥାପନ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଟେ ।

ରାଜାସାହେବଙ୍କ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ସର୍ବଦା ଦୟାମିଶ୍ରିତ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଲଚେରର କୌଣସି ଅପରାଧୀ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରିତ ହେବା ବା ଫାସି ପାଇବା ଶୁଣାଯାଇ ନାହିଁ ।

ରାଜା ବିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅତିଥିବତ୍ସଳତା ଓ ଗୁରୁଜନଭକ୍ତି ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ । ତାଙ୍କର ପାଳିତା ଜନନୀ ଓ ଗର୍ଭଧାରିଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଟଳ ଭକ୍ତି ।

ରାଜା ବିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପୁତ୍ରପୌତ୍ରବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଅତି ଆଦର୍ଶ ଗୃହସ୍ଥ ଜୀବନଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେବେ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କଳିପ୍ରତିଭା ଫୁଟି ଉଠୁଅଛି ।

ସେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୬୬ ଗୋଟା ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ବଧ କରି ଓଡ଼ିଶାର ମୃଗୟାରାଜ୍ୟରେ ଜଗତ୍ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅସାଧାରଣ ଅଧିକାରୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେ ନେପାଳରେ ଗଣ୍ଡା ବଧ କରି ମାନ୍ୟଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା ଖ୍ୟାତି ମଧ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ୬ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ବିସ୍ତୃତ ରାଣୀପାର୍କ୍ ନାମକ ପ୍ରାକୃତିକ କାନାରେଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଦେଶର ଅଶେଷବିଧ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଜୀବ ଜନ୍ତୁ ଓ ପକ୍ଷୀ ପାଳିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଉଦାର-ରୁଚିର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶିକାର ପ୍ରତି ଉତ୍ସାହ ଯୋଗୁଁ ତାଲଚେର ଭାଇଲରେ ଶିକାରୀ-ମାନଙ୍କ ଗତିର ଅଖ୍ୟା ଲାଭ କରିଅଛି ।

ରାଜା ବିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପାରୁ ବହୁବାର ପ୍ରାଣ-ସଙ୍କଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ଯଶରେ ତାଙ୍କ ଅତି ଆଦର୍ଶ ନରପତି ଓ ଆଦର୍ଶ ଗୃହସ୍ଥ ଓ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜୀବନ ମହାମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଓ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଭାବି ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କ ବାରମ୍ବାର ଘଣ୍ଟା ଘୋଡ଼ାଇ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି । ୧୮୯୫ ଅବ୍ଦରେ ମହାନଦୀରେ ବୁଡ଼ି ଯାଉ ଯାଉ ସେ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ କହାଇ ବାବୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଧାର ପାଇଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ଶ୍ରୀରାମପୁର ଜଙ୍ଗଲରେ ଶିକାର କରୁ କରୁ ବାଘ ଉପରୁ ବଗ୍‌ଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଯାଇ ତାଙ୍କ ଛାତି ପଥରରେ ପିଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣସଂଶୟ ଘଟିଥିଲା । ୧୯୧୮ରେ ଇନ୍‌ଫ୍ଲୁଏଞ୍ଜା ଆକ୍ରମଣରେ ସେ ମୁମୂର୍ଷ ଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଫଳରେ ଦେଶରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅମୂଳକ ଶୋକ ସମ୍ବାଦ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ୧୯୧୬ ରେ ରେଡ଼ାଖୋଲ ଠାରେ ମଟରରେ ନିଜ ଗାଡ଼ିଯିବାରୁ ସେ ସେହି ଅଗ୍ନିକାଣ୍ଡରୁ ଅଳ୍ପକେ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ । ରାଜା ବିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବାଲ୍ୟ-କାଳରୁ କବିତାପ୍ରିୟ । ଏମନ୍ତ କି, ସେ ନିଜର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଠାରୁ କବିତାରେ ପତ୍ର ଲେଖୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟସେବକ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶ ସଙ୍ଗେ ବିବାହବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ ହେବା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ଅଧିକ ବଢ଼ିଗଲା; ଏମନ୍ତ କି, ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶୀୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର କବିତାରେ ପତ୍ରମାନ ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଚାଲୁଥିଲା । ଉକ୍ତ ପତ୍ରମାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ସାଧାରଣତଃ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାର ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ରାଜା ବିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗରୁ ଯୁବରାଜ ଓ ଝିଅାଏତ ପାଇଅଛନ୍ତି । ଝିଅାଏତ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଉଦୟମାନ କବି । ପୁଙ୍କରୁ ଉକ୍ତି ହେଇଅଛି ଯେ, ରାଜାଙ୍କ ଅର୍ଥ ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ତାଲଚେରରୁ ଗଡ଼ଜାତର ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଗଡ଼ଜାତ-ବାସିନୀ ଅଜବୁ ୩୭ବର୍ଷ ହେଲା ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ

ତାଳଚେର ବନ୍ଧୁସଙ୍ଘଙ୍କ ଲେଖକ ଓ କବି ଜନ୍ମ କରିଅଛି । ତାଙ୍କ ପରିବାର ତାଙ୍କର ନାତି ଟିକାଏତ ସୌଭାଗ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଅଛି ଓ ୧୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ 'କବିତା ରଚନା କରି 'କବିତା ରଚନା ଶାଳା' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ତାଳଚେରରେ ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟିକ ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତି ନବବର୍ଷର ଆରମ୍ଭରେ ଉତ୍କଳର ସାହିତ୍ୟିକ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ-ଠାରୁ ରାଜାସାହେବ ଶୁଭକାମନା ପ୍ରେରଣ କରିଥାଆନ୍ତି । 'ବିଚିତ୍ରା' ନାମରେ ସେ ୩୪ବର୍ଷ ତଳେ ଯେଉଁ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ, ତହିଁରେ ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା, ନାରୀଜାତିର ନିର୍ଯ୍ୟାତନା, ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ପକ୍ଷପାତିତା ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଓ ନାରୀଜାତି ପାଇଁ ସେ ୩୪ ବର୍ଷ ତଳେ ଯେଉଁ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଅଧିକାରମାନ ଦାବି କରିଥିଲେ, ତାହା ପାଠ କଲେ ତାଙ୍କର ଦିବ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ରହି ହେବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ପଞ୍ଚମହିଷୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଗୌରୀ ପଞ୍ଚମହାଦେବୀ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତା ଓ ଗୁଣଗ୍ରାହିକା ଆଉ ପଣ୍ଡିତ ପତିଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟା ସହଧର୍ମିଣୀରୂପେ ତାଳଚେରକୁ ମଣ୍ଡିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ରାଜାଙ୍କର ସୁପଣ୍ଡିତା ପରାମର୍ଶଦାତ୍ରୀ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ୧୯୧୬ ମସିହାରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମେଳନୀର ସଭାପତି ପଦରେ ବରିତ ହୋଇ ରାଜାସାହେବ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ସମ୍ମିଳିତ ହେବାର ଆଶା ଓ ଆକାଙ୍କ୍ଷାକୁ ବିଗ୍ରହଦାନ କରିଥିଲେ । ରାଜପୁର ରାଜକୁମାର କଲେଜରେ ସେ ରାଜାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଚେଅରମାନ ପଦରେ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ନରେନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ସେ ଉତ୍କଳ ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଯୋଗ୍ୟତାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ ଦେଖାଇଥିଲେ ।

ଏ ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମମତା ଅସୀମ । ରାଜ-ପଦରେ ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଦ୍ରଣ ପୁଣ୍ୟରୁ ଏଥିପାଇଁ ଦାନ ଅହରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ସାର୍ଥକ ପକ୍ଷରେ ଅକୁଣ୍ଠିତଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଦ୍ରଣ ନିମନ୍ତେ ସେ ଅଶାନୁରୂପ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଭୁ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ସର୍ବଗୁଣ-ସମନ୍ୱିତ ରାଜାଙ୍କୁ ଦାନ କରି ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ କରି ଅଛନ୍ତି । ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର, ସପତ୍ନୀକ ଓ ସସନ୍ତାନ ଚିରକାଳ ଜୀବନ୍ତ ଓ ତାଙ୍କର ଜୟହେଉ, ଏହାହିଁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଐକାନ୍ତିକ କାମନା ।

୧୯୩୮-୩୯ ସାଲରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଏ ରାଜ୍ୟରୁ ଅନେକ-ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରଜା ବାହାରିଆସି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମରେ ରହିଥିଲେ । ବହୁ ରାଜାସାହେବ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ କେତେକ ଅଧିକାର ପ୍ରଦାନ-କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେବାରୁ ସେମାନେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟକୁ ଫେରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ରଟନା କରି ଯାଇଥିବା ଦୁର୍ନାମମାନ ଅମୂଳକ ଥିବା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକ—
ଶ୍ରୀ ବିଚ୍ଛନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

ହରିଚନ୍ଦନ ଦେବ—ଦେ.ବ (ନାମ)—ଲୀଳାବତୀ ନାମକ କାବ୍ୟରଚୟିତା ଜନୈକ ଶତ୍ରୁଜାତର ରାଜା
Harichandana deba (ଭାଷଣୀ)— Author of 'Lilābati' and the Raja of a feudatory State.

ହରିଚନ୍ନ—ଗ୍ରା. ନ (ସଂ. ହରିଚନ୍ଦନ)—ହରିଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)—
Harichanna Harichandana (See).

ହରି ଚରଣ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭଗବାନଙ୍କ ପାଦ—The feet of God. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.
Hari charaṇa

ହରି ଚର୍ମ—ସଂ. ନ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ୟାଘ୍ରଚର୍ମ; ବାଘର ଚମଡ଼ା (ହୁ.ଶ)—
Hari charma Tiger-skin.

ହରି ଚାପ—ସଂ.ନ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ (ହୁ. ଶ)—
Hari chāpa Rainbow.

ହରିଜଟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ) ରାମାୟଣୋକ୍ତା ଜଣେ ରାକ୍ଷସୀ—
Hari jaṭā Name of a demoness mentioned in the Rāmāyāṇa. [ଦ୍ର—ସୀତାଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ସୁଲାଇ ତାଙ୍କୁ ରାବଣ ପ୍ରତି ଅନୁକୂଳା କରାଇବା ପାଇଁ ରାବଣ ଏ ରାକ୍ଷସୀକୁ ନିଯୋଜିତ କରିଥିଲେ ।]

ହରିଜନ—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ଭଗବାନଙ୍କ ଭକ୍ତ—A devotee of God ଦେ. ବ (ଆଧୁନିକ) ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ତଥାକଥିତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ—
Harijan; members of the so-called untouchable or depressed classes of the Hindu society. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ସବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ-ସମାଜର ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣ (ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର)ଙ୍କ ଠାରୁ ଏମାନେ ପୃଥକ୍ ବିବେଚିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପଞ୍ଚମ ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିଲା । ସବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ଦେଲେ ଅଶୁଚି ହେଉଥିଲେ । ସବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳାଶୟ, କୂପ, ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଦେବମନ୍ଦିରମାନ ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଏହି ନୀଚଜାତୀୟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ 'ହରିଜନ' ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା, ମନ୍ଦିର ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ଆଦି ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ କରି ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରୁଦ୍ଧନ ସାମାଜିକ ଦୁରବସ୍ଥା ବିସ୍ତୃତ-ପରିମାଣରେ ଦୂର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି; ଏମନ୍ତ କି, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର କେତେକ ଭକ୍ତ ହରିଜନ-

ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକ ଅଂଶରେ ଓ ଏକ ପାତ୍ରରେ ଭୋଜନ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ସବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହରିଜନ-ମାନଙ୍କ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନାର୍ଥ କଳ୍ପନା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ହରି ଜନମ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ହରିଜନ୍ମ)—ହରିଜନ୍ମ (ଦେଖ)—
Hari janama Hari janma (See).

ହରି ଜନ୍ମ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହରିଙ୍କର ପୃଥିବୀରେ ଅବତାର-ରୂପେ ଜନ୍ମ—1. The birth of God on the occasion of some incarnation. ୨ । ଦେବକୀ ଗର୍ଭରୁ କଂସ ରାଜାଙ୍କର କାରାଗାରରେ ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀ ରାତିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ—2. The birth of Shrīkrushṇa on the 8th day of the dark fortnight of Bhādra in the jail of Kamsa from Debakī ୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ ତିଥି (ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀ) ରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉତ୍ସବ ଓ ବ୍ରତ—3. Festival and fast observed on the birth day of Srīkrushṇa (on the 8th day of the dark fortnight of Bhādra.

ହରିଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ—ସଂ. ବ—ହରିଜନ୍ମ (୩) ଓ (୪) (ଦେଖ)—
Harijanmāshṭamī Harijanma (3) & (4) (See).

ହରିଜିତମଧ୍ୟା—ସଂ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହରି ଅର୍ଥାତ୍ ସିଂହ ଯେଉଁ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ କଟିଦ୍ୱାରା ଜିତ ଅର୍ଥାତ୍ ପରାସ୍ତ ହୋଇଅଛି, ଏପରି ମଧ୍ୟ ବା କଟି ଅଛି ଯାହାର)—
Harijitamadhyā କେଶରମଧ୍ୟା; ସିଂହକଟିବିଶିଷ୍ଟା—(a woman) Having slender waist like that of a lion. (ଉ—ବୋଲେ ସ୍ତନଭାର ଏ ବୁଦ୍ଧି ସମ୍ପାଦ, ହରି ରେ ହରିଜିତମଧ୍ୟା ବାସ—ଉଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।

ହରିଡ଼ା—ଦେ. ବ (ସଂ. ହରୀତକୀ, ପ୍ରା. ହରିଡ଼ଇ)—୧ । ହରୀତକୀ
Harirdā (ଦେଖ)—1. Haritakī (See)
ହତ୍ତୁକୀ, ହତ୍ତକୀ ୨ । ହରିଡ଼ା ଅକୃତିର ସୁନାର କଣ୍ଠୀ—2. Golden beads shaped like the fruits of
ହର୍ରେ, ହଡ଼ Myrobalan strung into a necklace.

ହରିଡ଼ା କଣ୍ଠି (ଣ୍ଠୀ)—ଦେ. ବ—ହରିଡ଼ା ଫଳ ଅକୃତିର କଣ୍ଠାଭରଣର
Harirdā kanṭhi (ṇṭhī) ବା ହାରର କଣ୍ଠୀ ବା ଦାନା—
ହତ୍ତୁକୀକଣ୍ଠୀ Golden beads shaped like the fruits
ହର୍ରେକଣ୍ଠୀ of myrobalan and strung into a necklace.

ହରିଡ଼ାଖଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—(ନାମ) ଗଞ୍ଜାମ ବ୍ରହ୍ମପୁର ସହରର ଉପକଣ୍ଠରେ
Harirdā khaṇḍi ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଷ୍ଣବ ମଠ—Name of a famous Maṭha in the suberbs of Berhampur in the district of Ganjam.

ହରିଡ଼ା ବାହାଡ଼ା ଅଁଳା (ଏଁ) ଲା—ଦେ. ବ. (ସହରର) (ହରୀତକୀ,
Harirdā bāhārdā a-aṅ(eṅ)lā ବହେଡ଼ା ଓ ଆମଳକୀ)
ହତ୍ତୁକୀବହେଡ଼ାଆମଳା (ଔଷଧାର୍ଥେ ବ୍ୟବହୃତ) ତିଫଳା; ହରୀତକୀ
ହର୍ରେବହେରାଆମ୍ବଳା ବହେଡ଼ା ଓ ଆମଳକୀ ନାମକ ତିନିଗୋଟି ଫଳର ସମାହାର—Three fruits; black myrobalan, beleric myrobalan and emblic myrobalan used in medicine. [ଦ୍ର—ହରିଡ଼ା ବାହାଡ଼ା ଓ ଅଁଳା ଫଳମାନଙ୍କୁ ଶୁଖାଇ ଛେଚି ତହିଁର ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିକ ବାହାର କରିସାରି ଅବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥରୁ ସମ-ପରିମାଣରେ ୧ ତୋଳାକୁ ଛଟାଙ୍କିଏ ପାଣିରେ ୪।୨ ଘଣ୍ଟା ବଳୁଥିବା ଉକ୍ତ ପାଣିରୁ ବଳୁଥି ଯାଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଛାଣି ପିଇ ଦେଇ ସେ ପାଣିକୁ ଭୋଜନର ଅନ୍ତତଃ ୪ଘଣ୍ଟା ପରେ ପ୍ରତିଦିନ ପାନ କଲେ କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା ଦୂର ହୁଏ; ଏହା ପରୀକ୍ଷିତ ।]

ହରିଣ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ)—୧ । ମୃଗ; ମିରଗ; ଏଣି; ଚିତ୍ରମୃଗ—Deer; the spotted deer.
(ସ୍ତ୍ରୀ—ହରିଣୀ) [ଦ୍ର—ଲଘୁ, ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଓ ବୃହତ୍ଚକ୍ଷୁ ହରିଣକୁ
(ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ମୃଗ କହନ୍ତି । କାଳିଦାସ ପୁରାଣରେ ହରିଣକୁ ଋଶ୍ରେଣୀରେ
ଏଣ, କୁରଙ୍ଗ, ଦେବତା କରାଯାଇଅଛି । ଯଥା—ଋଷ୍ୟ, ଖଡ୍ଗ, ରୁରୁ,
ମୃଗ, ବାତାୟୁ, ପୃଷତ ଓ ମୃଗ । ଏହାଙ୍କ ଚର୍ମ ମୂଲ୍ୟବାନ ପିନ୍ଧନ୍ତି ଓ
ଶମ୍ବର, ରୁରୁ, ଅଧିକ କରନ୍ତି । ମୃଗମାନଙ୍କୁ ଦେବତାଙ୍କ ଅଗରେ
ପୃଷତ, ସାରଙ୍ଗ, ବଳି ଦିଆଯାଏ । ଏହାଙ୍କ ମାଂସ ଲୋକେ ଖାଆନ୍ତି ।
ଋଷ୍ୟ) ହରିଣଙ୍କ ଶିଙ୍ଗରେ ଛୁଞ୍ଚି ପାଇଅ ଅଧିକ ତିଆରି ହୁଏ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
ହରିଣ ଜାତୀୟ ହରିଣଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଅଛି । ଛେଳିଛୁଆ
ହରିଣା, ହିରଣ ଆକାରରୁ ଗାଈ ଆକାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନା ପ୍ରକାର ହରିଣ ଅଛନ୍ତି । ଗାଈଙ୍କ ପରି ବଡ଼ ହରିଣଙ୍କୁ ଶମ୍ବର ଓ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ପରି ହରିଣଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ଙ୍ଗ କହନ୍ତି ।] ୨। ଶିବ; ମହାଦେବ—2. Śiba. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu, ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—4. The Sun. ୫ । ହଂସ—5. Swan. ୬ । ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ—6. White colour. ୭ । ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣ—7. Grey colour. ୮ । (ନାମ—ନାଗ ବିଶେଷ (ହ.ଶ)—8. Name of a mythological Nāga. ୯ । ମୃଗଜାତୀୟ ପୁରୁଷ—9. A class of males described in Hindu works. ସଂ. ବିଶ—ଧାଣ୍ଡୁର, କପିଳ—Grey; tawny. ପ୍ରା. ବ. ପୁଂ—ହରି ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗେଲିବସରିଆ ଭାଇ ନାମ—Fond nick name of Hari.

ହରିଣ(ଣୀ) ଦୃଶା—ସଂ. ବହୁ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ହରିଣର ଦୃଶା ବା
Hariṇa (ṇī) dṛśā ନୟନ ପରି ଦୃଶା ଯାହାର)—ଏଣୀନୟନା,
ହରିଣ(ଣୀ)ନୟନା } ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଆଖି ହରିଣର ଆଖିପରି
ହରିଣ(ଣୀ)ନେତ୍ରା(ତ୍ରୀ) } ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଓ ମନୋହର—
ହରିଣ(ଣୀ)ଲୋଚନା } Deer-eyed (female)
ହରିଣାକ୍ଷୀ } [ଦ୍ର—ଏହି ବିଶେଷଣ ପୁରୁଷ-ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ନ ହେଉଥିବାରୁ ଏ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । କାରଣ, କବି ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ

ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଏଣୀନୟନା ବୋଲି ବ ନା କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଏଣନୟନ କହିବାର ଶୁଣାଯାଏ ।

ହରିଣ କଳଙ୍କ (ଲାଞ୍ଛନ, ଲକ୍ଷଣ)—ସଂ.ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୃଗଲାଞ୍ଛନ, ଚନ୍ଦ୍ର—Hariṇa kalaṅka (lāñchhana, lakshaṇa) The moon.

ହରିଣ ନର୍ତ୍ତକ—ସଂ. ବ—ଦେବତା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—A species of Hariṇa narttaka aerial beings said to be the songsters of the gods. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ରୂପ ହରିଣ ପରି ଓ ଏମାନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦି କରୁଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି]

ହରିଣ ପ୍ଲୁତା—ସଂ. ବ—ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ—Name of a Sanskrit Hariṇa plutā metre. [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ଣ୍ଣାର୍ଦ୍ଧ ସମବୃତ୍ତ । ଏଥିର ବିଷମ ଚରଣରେ ୩ ସ ଗଣ, ୧ ଲଘୁ ଓ ୧ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସମ ଚରଣରେ ୧ ନଗଣ, ୨ଭଗଣ ଓ ୧ ରଗଣ ଥାଏ—(ଛ. ଶ)]

ହରିଣ୍ (ନ୍) ବାଡ଼ି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ହରିଣବାଡ଼ି (ଦେଶ)—Hariṇ(n-)bārḍi Hariṇ-bārḍi (See)

ହରିଣ ମାଂସ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୃଗ ମାଂସ—Venison. Hariṇa māṁsa meat of deer. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ମଳମୂତ୍ର ରୋଧକ, ସୁଗନ୍ଧ ଓ ସଲିପାତ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତ ଓ କଫ ନାଶକ, ସପ୍ତାହ୍ନ, ରୋଚନ, ହୃଦ୍ୟ, ବଳକର, ଜ୍ୱରନାଶକ ଓ ବୃଂହଣ—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]

ହରିଣ ହୃଦୟ—ସଂ. ବଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭୀରୁ ଡରଭୁଲା (ଛ. ଶ)—Hariṇa hṛudaya Very timid; coward. [ହରିଣ ହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହରିଣାକ୍ଷୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହରିଣ+ଅକ୍ଷ+ଈ ଈ)—ହରିଣ Hariṇākshī ଦୃଶା (ଦେଶ)—Hariṇadṛuśā (See) ବ—ହଟ୍ଟ ବିଳାସିନୀ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ; ଜଟୀ—(ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Fasciolaria (a scented article got from the sea).

ହରିଣାଙ୍କ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୃଗାଙ୍କ; ଚନ୍ଦ୍ର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Hariṇāṅka The moon.

ହରିଣାଶ୍ୱ—ସଂ.ବ(ବହୁବ୍ରୀହି) —ମୃଗ ବାହନ, ବାୟୁ—The air.[ଦ୍ର—Hariṇāśwa ବାୟୁଦେବତାଙ୍କ ବାହନ ମୃଗ ଥିବା ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତି]

ହରିଣିଆ ଗନ୍ଧ—ଦେ.ବ—ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କ ଦେହରୁ ଓ ବାସି ଦୁଧ-Hariṇiā gandha ଦହିରୁ ଅନୁଭୂତ ଏକପ୍ରକାର ଅପ୍ରୀତିକର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ—An unpleasant smell arising from the body of certain persons and animals and from stale milk and curd. [ଦ୍ର—କଞ୍ଚା ଦୁଧ ବା ଅଜ୍ଞା ଦୁଧ ୧।୨ ଦିନ ମହୁ ନ ପଡ଼ି ରହିଗଲେ ତହିଁରୁ ଯେଉଁ ଗନ୍ଧ ବାହାରେ ତାକୁ ହରିଣିଆ ଗନ୍ଧ କହନ୍ତି; ଦହି, ଦୁଧ ଓ ଲହୁଣିଆଦିରେ ସର୍ବଦା ବାରମ୍ବାର କରୁଥିବା ଗରୁଡ଼ ଗରୁଡ଼ଣୀମାନଙ୍କ ଦେହରୁ ଜନ୍ମିତ ହରିଣିଆ ଗନ୍ଧ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ]

ହରିଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହରିଣ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ମୃଗୀ; ଏଣୀ—Hariṇī 1. Female deer. ୨ । ପଦ୍ମିନୀ ଆଦି ଚତୁର୍ବିଧା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା;ଚକିତିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2.A class of females described in Hindu books. ୩ । ତରୁଣୀ—3. A young damsel. ୪ । ବରନାରୀ—4. An excellent and charming young woman. ୫ । ହରିଦ୍ରାଭା ସ୍ତ୍ରୀ; ଚମ୍ପକଗୌରୀ—5. A woman having yellowish complexion. ୬ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—6. The Goddess of wealth. ୭ । ସିଂହୀ—7. Lioness. [ଉ—(୬ଷ୍ଠ ଓ ୭ମ ଅର୍ଥ) ବିଷ୍ଣୁରେ ପୂର୍ବରୁ ଜାତ ହରିଣୀ, ବିଷ୍ଣୁବେ ସେହି ଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତ ଅଣି—ଭଞ୍ଜ: ବୈଦେହୀଶବିଳାସ] ୮ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମା—8.An image made of gold; golden image. [ଉ—ବିଶ୍ୱ ଜନକ ଚିତ୍ତ ହରିଣୀ ତହିଁ, ବିଭ୍ରମ ହେଲା ଜିଣ୍ଟେ ହରିଣୀ ଏହି—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]—୯ । ଅପ୍ସରୋ-ବିଶେଷ—9. Name of a heavenly nymph. ୧୦ । ସପ୍ତଦଶ ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—10 Name of a Sanskrit metre of 17 syllables.[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୧ ଜଗଣ, ୧ ସଗଣ, ୧ ମଗଣ, ୧ ରଗଣ, ୧ ସଗଣ, ୧ ଲଘୁ ଓ ୧ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ (ଛ. ଶ)] ୧୧ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ଛ. ଶ) —11. Indian madder. ଗ୍ରା. ବ ଗୋମେଷାଦି ପାଳିତ ପଶୁ—Domestic animals ପୋଷାଜନ୍ତୁ ମଇଷୀ (ଉ—ତାହାର ହରିଣୀ କେ ନେଇ ବାଜେ, ପଇ ପୁଅ ଲାଗି ଯୋଗିଆ ଜାନେ—ଭଗ ।] ଗ୍ରା. ବ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ.ହାରିଣୀ)—ହରଣକାରିଣୀ—Stealing; stealer [ଉ—ବିଶ୍ୱଜନକ ଚିତ୍ତହରିଣୀ ତହିଁ, ବିଭ୍ରମ ହେଲା ଜିଣ୍ଟେ ହରିଣୀ ଏହି—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ହରିତ୍—ସଂ ବ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇତ୍, ଏହା ମନକୁ ହରଣ ବା ମୁଗ୍ଧ Harit କରିବାରୁ)—୧ । ଶାଦ୍ୱଳବର୍ଣ୍ଣ; ଶାଗୁଆବର୍ଣ୍ଣ—Emerald colour; green colour; verdant green. ୨ । ଶ୍ୟାମ ପୀତ ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ—2. A mixed colour (yellow mixed with blue.) [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖି) ଯାଇଅଛି ଯେ'Green'(ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ) ରଶ୍ମି Blue (ଶ୍ୟାମ) ଓ Yellow (ହଳଦିଆ) ରଶ୍ମିର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଟେ ।] ୩ । ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ; ଆକାଶ ରଙ୍ଗ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. Azure colour; sky colour. ୪ । ନୀଳ ପୀତ ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ [ଅମରକୋଷ]—4. A mixed colour consisting of indigo and yellow colours. ୫ । ଅଶ୍ୱବିଶେଷ[ମେଦିନୀ]—5. A species of horse.

୬ । ତୃଣ [ମେଦନୀ]—6. Grass. ୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟାଶ୍ୱ [ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ]—7. The horse of the chariot of the Sun god. ୮ । ମୁଡ଼୍‌ଗ; ମୁଗ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର] 8. A kind of pulse or cereal. ୯ । ସିଂହ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—9. The lion. ୧୦ । ସୂର୍ଯ୍ୟ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—10. The sun. ୧୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—11. Bishṇu. ୧୨ । ଦିକ୍; ଦିଗ (ଅମରକୋଷ)—12. The quarters of the earth. ୧୩ । ହରିଦ୍ରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—13. Turmeric. ୧୪ । ହଳଦିଆବର୍ଣ୍ଣ (ହ୍ର. ଶ)—14. Yellow colour. ୧୫ । ବାଦାମୀରଙ୍ଗ (ହ୍ର. ଶ) 15. Almond colour. ବିଣ—ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ— Of green colour.

ହରିତ ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ରବି ଫସଲ—
Harit-khanda The cereals; the green crops.
রবি ফসল রবি ফসল

ହରିତ୍‌ପର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ରଯୁକ୍ତ—
Harit-parṇa Having green leaves.
ବି—ମୂଳକ; ମୂଳା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Radish.

ହରିତ—ସଂ ବି [ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇତ]—୧ । ହରିତ୍; ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ; ଶାଗୁଆରଙ୍ଗ—1. Green colour.
Harita
୨ । ସିଂହ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Lion. ୩ । ସ୍ଥୌଣେୟକ (ଦେଖ)—3 Sthauṇeyaka (See). ୪ । ଭୂମିପର୍ଣ୍ଣୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ; ଗର୍ଣ୍ଣଅନା—4. A scented herb. ୫ । ହରିତପକ୍ଷୀ (ଦେଖ)—5. Haritapakshi(See) ୬ । (ନାମ) ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା; ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାତି ଓ ରୋହିତାଶ୍ୱଙ୍କ ପୁଅ—6. Name of a king of the solar dynasty. ୭ । (ନାମ) କଶ୍ୟପଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର [ହ୍ର ଶ]—7. Name of a son of Kaśyapa. ୮ । (ନାମ) ଯଦୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର [ହ୍ର. ଶ]—8. Name of a son of Jadu. ୯ । (ନାମ) ଯୁବନାଶ୍ୱଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—9. Name of a son of Jubanāśwa. ୧୦ । ସେନା [ହ୍ର. ଶ]—10. Army. ୧୧ । ସବୁଜା; ଶାକଭାଜୀ (ହ୍ର. ଶ)—11. Kitchen herb. ବିଣ—୧ । ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ଶାଗୁଆ—1. Verdant green. ୨ । ହଳଦିଆ (ହ୍ର. ଶ)—2. Yellow. ୩ । ବାଦାମୀ [ହ୍ର. ଶ]—3. Brown. ଦେ. ବି [ସଂ ହରିତ୍]—୧ । ଦିଗ—
ଦିକ ଦିଶା 1.The quarters of the earth. [ହ୍ର—ଦିଗ ଦିଗଦ୍ୱାରେ ମିଳି ହରିଧ୍ୱନି ଭଳେ ହରିତ ପ୍ରଭୃତି ହରିଭରେ ଚହଁ ହେଲେ—ଭଙ୍ଗ ଦୋଷିଦ୍ରାଣ୍ଡ-ସ୍ତବଣ ।] ୨ । ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ତୃଣ ସମାନ—
ହରିତ ହରିଆଳୀ 2. Verdure; vegetable. ୩ । ଅଡ଼; ପାଖ—3. Side; flank. (ଭ୍ର—ଗୁରୁ ହରିତରେ ଘେରି ଚରାଉଥାନ୍ତି ବାଛୁରି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଶୋଷ ଚମ୍ପୂ ଚ ଗୀତ)

ହରିତକ—ସଂ ବି—୧ । ଶାକ [ଅମରକୋଷ]—1. Pot herb;
Haritaka green. ୨ । (ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)—କ୍ଲୋରିନ୍ ନାମକ ରାସାୟନିକ—
2. (Modern scientific name) Chlorine.

ହରିତକପିଶ—ସଂ. ବିଣ ସୂଂ—ଶାଗୁଆ ଓ ମାଟିଆମିଶା ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ [ହ୍ର.ଶ.]
Haritakapiśa Of green and brown colour.
(ହରିତକପିଶା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହରିତ ଗୋମୟ—ସଂ ବି[କର୍ମଧା]—ତଟକା ଗୋବର(ଗୋଚଳ ଗୁହ୍ୟସୂତ୍ର)
Harita gomaya Fresh cowdung.

ହରିତନ୍—ଦେ. ବି (ଅ. ହର୍ ତନ୍)—ହର୍ ତନ୍ (ଦେଖ)—
Hariṭan Har-tan [See]

ହରିତ ପକ୍ଷୀ—ସଂ ବି—ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—
Harita pakshi Hararda chardhei (See)

ହରିତ ପତ୍ରିକା (ଲତା)—ସଂ ବି—ପାଚୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] (ଦେଖ)—
Harita patrikā[latā] Pāchi [See]

ହରିତ ବସନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିତ୍+ବସନ=ହରିଦ୍‌ବସନ)—
Harita basana ଶାଗୁଆ ଲୁଗା—Green cloth [ଭ୍ର—ବିହରିତ ହରିତ ବସନେ ଦୋଳନ୍ତି—ଭଜଂ ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ] ଦେ ବିଣ (ସଂ. ହୃତ ବସନ)—୧। ଯାହାଙ୍କ ବସନ ହୃତ ହୋଇ ଅଛି—1. Having the cloths stolen or taken away. ୨ । ବିବସ୍ତ୍ର; ନଗ୍ନ—2. Naked.
୩ । (ସଂ ହରିଦ୍ ବସନ) ଶାଗୁଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିବା—
3. Wearing green cloth.

ହରିତ ମଣି—ସଂ. ବି—ମରକତ ମଣି—
Harita maṇi Emerald.

ହରିତର ଶାକ—ସଂ. ବି—ଶିଗ୍ରୁ; ସଜନା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) —
Haritara śāka The moringa tree.

ହରିତା—ସଂ. ବିଣ (ହରିତ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ହରିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Femi.
Haritā nine form of Harita ବି—୧ । ଦୂର୍ବା—(ମେଦନୀ) —1. Creeping grass; cynoden. ୨ । ଜୟନ୍ତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—2. Jayanti (See). ୩ । ହରିଦ୍ରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Turmeric. ୪ । କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. A sort of brown grape. ୫ । ପାଚୀ (ଦେଖ)—5 Pāchi (See). ୬ । ନୀଳ ଦୂର୍ବା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. The green creeping grass. ୭ । କପିଳା ଗୌ (ହ୍ର. ଶ)—7. Brown cow. ୮ । (ହରି+ଭାବାର୍ଥେ ତା)—ହରିପଣ ବି ଈଶ୍ୱରପଣ—
8. The state of being God.

ହରିତାୟମାନ—ସଂ. ବିଣ (ହରିତାୟ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)—
Haritāyamāna ୧ । ହରିବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Verdant

green. ୨ । ଯାହା ହରିବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖା ଯାଉଅଛି—
[ହରିତାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Looking green.

ହରିତାଳ—ସଂ. ବି—[ହରିତା+ଅଳଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ; Haritāla ବିମ୍ବା ହରି+ତାଳ—ଏହା ହରିଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ପୁରାଣରେ କଥିତ]—୧ । ଗାରଦଗର୍ଭକ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ବିଷାକ୍ତ ଉପଧାତୁ ବିଶେଷ—1. Yellow orpiment; yellow arsenic. [ଦ୍ର—ଏହା ଶଙ୍ଖ ଅ ଓ ଗନ୍ଧକ ସମ୍ମିଳିତ ଖଣିଜ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଉପଧାତୁ । ଏହାକୁ ଅୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶୋଧିତ କରି ଭସ୍ମ କରି ଔଷଧରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଘୋଡ଼ି କରି ଚିତ୍ରକରମାନେ ଦ୍ରବିଣ ରଙ୍ଗ ତିଆରି କରନ୍ତି । ହରିତାଳ ୨ ପ୍ରକାର ଯଥା—୧ । ପତ୍ର ହରିତାଳ—ଏହା ଅନ୍ୟ ହରିତାଳ ଅପେକ୍ଷା ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏହା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଅଭ୍ର ସଦୃଶ ସ୍ତବକ ବିଶିଷ୍ଟ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ରସାତ୍ମକ ।

୨ । ପିଣ୍ଡହରିତାଳ—ସ୍ତବକହୀନ, ପିଣ୍ଡ ସଦୃଶ ଡାଲୁକା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଗୁଣଶାଳୀ, ଲଘୁ, ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ଲକୋଳାଶକ ।

ଏହା କଟୁକଷାୟ ରସ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ . ଶୋଧିତ ହରିତାଳ ବିଷଦୋଷ, କଣ୍ଡୁ, କୁଷ୍ଠ, ମୁଖରୋଗ, ତ୍ୱଗ୍‌ଦୋଷ, ଭୂତାବେଶ, କ୍ଲେଦ ଦୋଷ, କଫ, ପିତ୍ତ, କେଶ ଓ ବ୍ରଣନାଶକ । ଅଶୋଧିତ ହରିତାଳ ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟନାଶକ, ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମବର୍ଦ୍ଧକ ଏବଂ ସନ୍ନିପାତ, ଆକ୍ଷେପ ଓ କୁଷ୍ଠରୋଗର ଉତ୍ପାଦକ ।

ହରିତାଳ ଭସ୍ମ ଜ୍ୱରଘ୍ନ, ସନ୍ନିପାତଘ୍ନ ଓ କୁଷ୍ଠ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁନାଶକ । (ଭାବପ୍ରକାଶ)

ହରିତାଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରର ଲୋମଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ବୋଳିଲେ ସେଠାରୁ ଲୋମଯାକ ଝଡ଼ିଯାଏ । ହରିତାଳର ବାହ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ସକଳପ୍ରକାର ବ୍ରଣ ଓ ବିଶେଷତଃ ଲାଳଯୁକ୍ତ ବ୍ରଣ ଶୀଘ୍ର ନିବାରିତ ହୁଏ ।

ପୁରାଣ ମତରେ ହରିଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ=ହରିତାଳ
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ରଜଃ=ମନଃଶିଳା
ଶିବଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ=ପାରଦ
ପାର୍ବତୀଙ୍କ ରଜଃ=ଗନ୍ଧକ ।

ହରିତାଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି କାଞ୍ଜିରେ କଚୁରାଇ ଓ କଞ୍ଜାବୁ ରସରେ ଦୋଳାଯନ୍ତ୍ରରେ କଚୁରାଇ ତଳ ଭୈଳ ଓ ଜିଫଳା-ରସରେ ପାକ କଲେ ଏହା ଶୋଧିତ ହୁଏ ଓ ଶ୍ୱେତପୁନର୍ଣ୍ଣବା ରସରେ ଖଲ, ଶ୍ୱେତପୁନର୍ଣ୍ଣବା ରସରେ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଚୁଲିରେ ୧୦ଦିନ ପାକ କଲେ ଏହା ମାରିତ ମା ରସ ହୁଏ ।]

[ଦ୍ର— ହରିତାଳ ଗୋଟି ମଧ୍ୟ ହର । ହରିଣାକ୍ଷୀ ମୋ ହୃଦେ ବିହର—ଭକ୍ତ ପ୍ରେମସୁଧାଳକ୍ଷ ।)

୨ । ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—2 Harardachardhei [See] ଦେ. ବି—ହରତାଳ (ଦେଖ)—Haratāla (See)

ହରିତାଳକ—ସଂ ବି (ହରିତାଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ହରିତାଳ (ଦେଖ) Haritālaka 1. Haritala [See] ୨ । ନାଟକୀୟ ଅଭିନୟାର୍ଥ ଅଭିନେତା ଅଦିଙ୍କର ଦେହରେ ରଙ୍ଗ ବୋଳାଯିବା କର୍ମ (ହ. ଶ.)—2. The painting of the bodies of the actors for a dramatic performance.

ହରିତାଳ ଭସ୍ମ—ସଂ. ବି—ଅୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବିଧିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହରିତାଳର Haritāla bhasma ଭସ୍ମାଂଶ—Yellow orpiment reduced to ashes by prescribed process. [ଦ୍ର—ହରିତାଳ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ । ଏହା ଜ୍ୱର ଓ ସନ୍ନିପାତଘ୍ନ ଔଷଧ ।]

ହରିତାଳି—ଦେ. ଣଶ—୧ । ହରିତାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating Haritāli to yellow or piment. ୨ । ହରିତାଳ ପରି ହରିତାଳି ରଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Of the colour of yellow orpiment. ୩ । ହରିତାଳ ଲିପ୍ତ—3. Painted with yellow orpiment.

ହରିତାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହରିତାଳ (ଦେଖ)—Haritālia Haritāli (See).

ହରିତାଳି(ଲି)କା—ସଂ ବି—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀ—1. The 4th Haritāli(li)kā day of the bright lunar fortnight of Bhādra. [ନୋଟ୍—ଏହି ଦିନ ହରିଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ ଓ ସ୍ୱୀମନ୍ତକ ଉପାଖ୍ୟାନ ପାଠ କରାଯାଏ ଓ ବିଷ୍ଣୁ-ପୁରାଣୋକ୍ତ—

"ସିଂହଃ ପ୍ରସେନ ମବଧୀତ୍
ସିଂହୋ ଜାମ୍ବବତ ହତଃ
ସୁକୁମାରକ ମା ରୋଦୀ
ସ୍ତବ ହ୍ୟେଷ ସ୍ୟମନ୍ତକଃ

ଏହି ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ଜଳକୁ ପାନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏଦିନ ମଧ୍ୟ ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ ବ୍ରତ କରାଯାଏ । ଏଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲେ ପାପ ହୁଏ ।] ୨ । (ମତାନ୍ତରରେ) ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା (ହ. ଶ)—2. The 3rd day of the bright fortnight of Bhadra [ଦ୍ର—୧ ।

ହରିତାଳିତୀଜ ଏଦିନ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରନ୍ତି, ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି ଓ ଶିବ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପୂଜା କରନ୍ତି (ହ. ଶ) । [ଦ୍ର—୨ । ଭୂଜି ଶବ୍ଦସାଗରରେ ହରିତାଳିକା ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟାରେ ଦେବା ଲେଖା ଅଛି । ଏହା ଆମ ଦେଶର ବାଲି ତୃତୀୟା ବ୍ରତ । ସେଦିନ ଆମ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରନ୍ତି । ତହିଁ ଅରଦିନ ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ

ଓ ହରିତାଳିକା ବ୍ରତ ହୁଏ ଯେଉଁଦିନ ତୃତୀୟା ଓ ଚତୁର୍ଥୀ ତିଥି ଏକା ଦିନକେ ପଡ଼େ (ଯଥା—୧୯୩୯ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୬ ତାରିଖ) ସେଦିନ ହରିତାଳିକା ଓ କାଲି ତୃତୀୟା ଏକା ଦିନକେ ହୁଏ । ଯେଉଁ ତୃତୀୟା ଓ ଚତୁର୍ଥୀ ତିଥି ଭିନ୍ନ ଦିନରେ ପଡ଼େ (ଯଥା—୧୯୩୮ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୭ ତାରିଖ ତୃତୀୟା ଓ ୮ ତାରିଖ ଚତୁର୍ଥୀ) ସେ ବର୍ଷ ଏ ବ୍ରତ ପୃଥକ୍ ଦିନ କରାଯାଏ । କାଲି ତୃତୀୟାରେ ଉମା, ମହେଶ୍ୱର, ଗଣପତ୍ୟାଦି ପୂଜା ବା ଗୌରୀ ବ୍ରତ ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ କରନ୍ତି ।] ୩ । ଦୂର୍ବା (କିଛାଣ ଶେପ)—3. The dūrbā grass; the creeping grass. ୪ । ଦକ୍ଷିଣରୁ ଉତ୍ତରକୁ ପଡ଼ୁଥିବା ଶ୍ୱେତପଥ ବା ନକ୍ଷତ୍ର ରେଖା—4. The milky way extending from the south to the north in the sky.

ହରିତାଳ କାଗଜ—ଦେ. ବି—(ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ ଥିବାରୁ) Haritāli kāgaja —ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ହରିତାଳି କାଗଜ ପଦ୍ମପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ହାତଦ୍ୱାରା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପିଲାଂଗ କାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ କାଗଜ- A sort of handmade coarse paper formerly manufactured by Mahomedans in the Padmapur village near Cuttack. [ଦ୍ର—ପୁରୁଣା ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ସିରସ୍ତାରେ ଏହି ହରିତାଳ କାଗଜରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଖାତା ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ହରିତାଳୀ—ସଂ. ବି (ହରିତାଳ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ଦୂର୍ବା; ଦୁବ— Haritālī 1. The Dūba grass; the creeping grass. ୨ । ଦକ୍ଷିଣରୁ ଉତ୍ତରକୁ ବ୍ୟାପିଥିବା ଶ୍ୱେତପଥ ବା ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ ଯୁକ୍ତ ଶ୍ୱେତାଲୋକ ବିଶିଷ୍ଟ ରେଖା—2. The milky way in the sky extending north to south. ୩ । ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀ (ମତାନ୍ତରରେ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା)—3. The 4th day of the bright fortnight of Bhādra (or, according to some, the 3rd day). ୪ । ଖଡ୍ଗର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଂଶ (ହି. ଶ)—4. The sharp-edged part of a sword. ୫ । ବାୟୁ (ହି. ଶ)—5. Air. ୬ । ଆକାଶରେ ମେଘ ଅଦିର ପତଳା ରେଖା (ହି.ଶ)—6. A thin line of cloud in the sky. ୭ । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ, ଫୁଟି ଫୁଟିକା ଗୁଳ୍ମ (ହିନ୍ଦ—ମାଲକଙ୍ଗନି) [ହି. ଶ]—7. Cardiospermum Helicacabum (plant).

ହରିତାଳୁକ—ସଂ. ବି (ହରିତ+ଅଳୁକ)—ହରିତ ପକ୍ଷୀ [ଦେଖ]— Haritāluka Harita pakshī (See)

ହରିତାଶ୍ମ—ସଂ. ବି (ହରିତ+ଅଶ୍ମନ୍; ୧ମା; ୧ବ)—୧ । ତୁତ୍ଥ; ତୁତିଆ; Haritaśma ମହୁରିଗିରିଆ (ରତ୍ନନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Sulphate of copper. ୨ । ନୀଳାଭ ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ ରତ୍ନ ବିଶେଷ; ପିରୋଜ ମଣି (ରତ୍ନନିର୍ଘଣ୍ଟ) —2. A gem of emerald colour; turquoise. [ଦ୍ର—ଏହା ପାରସ୍ୟଦେଶରେ ମିଳେ]

ହରିତୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ (ହରିତ+ଅଭୂତ ଭାବେ ଚ୍ବି+କୃତ)—ଯେଉଁ Haritīkṛuta ବସ୍ତୁ (ପୂର୍ବେ ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ ନ ଥିଲା) ବର୍ତ୍ତମାନ ହରିତ୍ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ କରା ଯାଇଅଛି — Recently painted or made green.

ହରିତପର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି—ହରିତପର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ) Haritparṇṇa Harita parṇṇa (See)

ହରିଦ୍‌ଗର୍ଭ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା.)—ହରିତ୍ବର୍ଣ୍ଣ କୁଶ—Green Kuśa Harid-garbha grass. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ହିମ, ରୁଚ୍ୟ, ସଂ. ଗୁଣାତ୍ମକ— ମଧୁର, ପିତ୍ତ ନାଶକ, ରକ୍ତକୃତ୍ତ, ଓ ତୃଷା, ଶ୍ୱାସ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ, ବୃଷ୍ୟ, ବାମଳ ଦ୍ରବାରକ—ରତ୍ନନିର୍ଘଣ୍ଟ] ରୁଚିକର୍ତ୍ତା, ଘର୍ମନାଶକ, ପିତ୍ତକୃତ୍ତ, ଓ ହରିତ୍ବର୍ଣ୍ଣ]

ହରିଦର୍ଭ—ସଂ. ବି—୧ । ହରିଦ୍‌ଗର୍ଭ (ଦେଖ)—1. Harid-garbha Haridarbha (See) ୨ । ଶାଗୁଆ ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ)—2. A bay horse. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—3. The sun.

ହରିଦଶ୍ୱ—ସଂ.ବି—(କର୍ମଧା.; ହରିତ=ଶାଗୁଆ ଅଟେ ଅଶ୍ୱ ଯାହାଙ୍କର) Haridaśwa ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଅମର)—1. The Sun god. ୨ । ଅର୍କବୃକ୍ଷ—2. A plant; Calotropis-Gigantea.

ହରିଦାସ—ସଂ. ବି, ପୁଂ—୧ । ହରିଙ୍କ ସେବକ—1. A servant of Haridāsa Hari. ୨ । ବୈଷ୍ଣବ; ଏକାନ୍ତ ହରିଭକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. A devotee of Hari. ଦେ. ବି ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨ । (ନାମ) ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଜଣେ ସାଧୁ— 2. Name of a pious Baishṇaba devotee, contemporary of Chaitanya deba. [ଦ୍ର— ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ବଙ୍ଗଦେଶ । ଏ ଜନ୍ମତଃ ମୁସଲମାନ ଥିଲେ; ପରେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଦିନରାତି ଚୈତନ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଥିବାବେଳେ ସର୍ବଦା ହରିନାମ କରୁଥିଲେ । ଏ ପୁଣ୍ୟରେ ଶେଷଜୀବନ ଯାପନ କରିଥିଲେ ଓ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ କୋଡ଼ରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା । ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଏ ଯେଉଁଠାରେ ରହୁଥିଲେ ସେଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ପବିତ୍ର ପୀଠ ହୋଇଅଛି ।] ୩ । ମହାରାଜ ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ସମକାଳୀନ ଜଣେ ମହାବୈଷ୍ଣବୀୟ ସାଧୁ— 3. Name of a saint, contemporary of Ranjit Simha. [ଦ୍ର—ଏ ମହାତ୍ମା ଯୋଗସାଧନା ଦ୍ୱାରା ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲେ ; ଏପରିକି, ସେ ଭୂମି ତଳେ ମାସାବଧି ଯୋଗ ରହି ସୁଦ୍ଧା ପୁଣି ଉଠୁଥିଲେ । ସାଧାରଣମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥିଲେ । ଏ ୮୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସ୍ୱଇଚ୍ଛା କ୍ରମେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।]

ହରିଦାସ ସ୍ୱାମୀ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସମ୍ରାଟ୍ ଅକବରଙ୍କ ରାଜସଭାର
Haridāsa swāmi ପ୍ରଧାନ ଗାୟକ ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ-ଗୁରୁ—
Name of the music teacher of the famous musician Tansen of Emperor Akbar's court. [ଦ୍ର—ଏ ବୃନ୍ଦାବନ ବାସୀ ଥିଲେ । ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସଙ୍ଗୀତରେ ବେଶି ବିଦ୍ୱାନ୍ ହିଏ ବୋଲି ସମ୍ରାଟ୍ ପଚାରିବାରୁ ତାନ୍‌ସେନ୍ ଏହାଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଆଦେଶରୁ ମାନ ଏ ରାଜସଭାରୁ ଅସିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାନ୍‌ସେନ୍ କହିବାରୁ ତାଙ୍କ ଗାନ ଶୁଣିବାପାଇଁ ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀକ ଅନୁଚରରୂପେ ଅକବର୍ ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କଠାରୁ ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଗଲେ । ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଏହାଙ୍କୁ ତାନ୍‌ସେନ୍ କହିବାରୁ ଏ ଗାଇଲେ ନାହିଁ । ତହିଁ ତାନ୍‌ସେନ୍ ଗୋଟିଏ ଫିକର ଗାଇ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତକୁ ଜାଣିଶୁଣି ଭୁଲ କରି ଗାଇଲେ । ସ୍ୱାମୀଜୀ ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ଏ ଭୁଲକୁ ସହ୍ୟ ନ ପାରି ଉକ୍ତ ଗୀତକୁ ଠିକ୍ କରି ଗାଇବା ଯୁକ୍ତି ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ବତାଇ ଦେବା ପାଇଁ ତାହା ଠିକ୍ କରି ଗାଇଲେ ଓ ସମ୍ରାଟ୍ ସ୍ୱାମୀଜୀଙ୍କ ଗୀତ ଶୁଣି ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ—Mayurbhanj Chronicle, July 1937]

ହରିଦାସୀ—ସଂ ବି ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହରିଙ୍କ ସେବାକାରିଣୀ—1. A maid-
Haridāsi servant of Hari ୨ । ହରିଭକ୍ତିପରାୟଣା ସ୍ତ୍ରୀ—
2. A female devotee of Hari. ଦେ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—
ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ହରି ଦିନ (ଦିବସ)—ସଂ ବି—(ଷ. ତ. ଲୋ; ହରି ଦିନାର୍ଥ ଉପପଦ
Hari dina (dibasa) ଦିନ)—ଏକାଦଶୀ (ହି. ଶ)—The
eleventh day of a lunar fortnight.

ହରି ଦିଶା—ସଂ. ବି—(ହରି ବା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ଦିଗ)—ପୂର୍ବଦିଗ
Hari diśā (ହି. ଶ)—The eastern quarter of the
earth. [ଦ୍ର—ଏ ଦିଗର ଲୋକପାଳ ଇନ୍ଦ୍ର ଅଟନ୍ତି]

ହରି ଦେବ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ହରି ଅଟନ୍ତି ଦେବ=ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବ
Hari deba ଯାହାର)—୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର—
1. (Astrology) The 22nd asterism. [ଦ୍ର—
ଏ ନକ୍ଷତ୍ରର ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବ ବିଷ୍ଣୁ] ୨ । (କର୍ମଧା) ହରି
ନାମକ ଦେବ—2. The Deity Hari.

ହରି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏକ ରାଶିକୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବା—
Hari deba To divide a number by another.
ଭାଗକରା ଭାଗଦେଇବା

ହରିଦ୍‌ଗର୍ଭ—ସଂ. ବି—ହରିଦ୍‌ଗର୍ଭ (ଦେଖ)—
Haridgarbha Harid-garbha (See)

ହରିବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ ବି—(କର୍ମଧା)—ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)—
Haridbarṇṇa Harid-barṇṇa(See)

ହରିଦ୍ୱାର—ସଂ ବି—୧ । ଉତ୍ତରଭାରତର ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ
Haridwāra ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଗର ଓ ତୀର୍ଥ—1. Hardwār,
a town and place of Hindu pilgrimage in the United Provinces of Agra and Oadh. [ଦ୍ର—ଏହି ନଗର ଗଙ୍ଗା ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ସ୍ଥାନ ନିକଟରେ ଗଙ୍ଗା ପୃଥିବୀକୁ ଅବତରଣ କରିଥିବାରୁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାର । ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କଲେ ମହାଫଳ ଲାଭ ହୁଏ । ଏଠାରେ ପ୍ରତି ବର୍ଷରେ କୁମ୍ଭ ମାସରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ମହାମେଳା ହୁଏ ଓ ଭାରତର ସବୁଅଞ୍ଚଳୁ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଯାତ୍ରୀ ଏଠାରେ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି । ଗଙ୍ଗା ଏହିଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ହୋଇ ବୋହି ଯାଇଅଛି । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ସାଧାରଣ-ମାନଙ୍କର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ନିବାସ 'ଡେରାଡୁନ୍' ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ନିକଟେ କେଦାରନାଥକୁ ଓ ବଦ୍ରୀନାଥକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିଠାରୁ ୧୪ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ହୃଷୀକେଶ ଅବସ୍ଥିତ । ହରିଦ୍ୱାର ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣତୀରସ୍ଥ ହିମାଳୟର ଅଂଶ ଶିବାଳିକ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପାଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୂର୍ବ କାଳରେ କପିଳ ମୁନି ଏଠାରେ ଆଶ୍ରମ କରିଥିବାରୁ ଏହାକୁ କପିଳ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ । ଗଙ୍ଗାତୀରରେ ବହୁ ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଓ ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ସମ୍ମୁଖରେ ବିଦ୍ୟମାନ ବ୍ରହ୍ମକୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ ଓ ପିଣ୍ଡଦାନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ହରିଦ୍ୱାରର ଉତ୍ତରଦିଗ ଭୂମିକୁ ସ୍ୱର୍ଗଭୂମି ବା ଭୋଗ ଭୂମି କହନ୍ତି—ମଦନମୋହନ, ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ । ଏହାର ଅଦୂରରେ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୁରୁ-କୁଳାଶ୍ରମରେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଛାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟସାଧନାପୂର୍ବକ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରୁଅଛନ୍ତି ।
(ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ୩୦।୧୨।୧୭)]
୨ । ରାଜପ୍ରାସାଦର ବା ମନ୍ଦିରର ସିଂହଦ୍ୱାର—
2. Lions gate of a palace or temple.
(ଯଥା—ହରି ହରିଦ୍ୱାରେ ମିଳି ହରିଧ୍ୱନି କଲେ
ହରିତ ପୂରିତ ଉତ୍ତରରେ ତହିଁ ହେଲେ—ଭକ୍ତ
କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁନସ୍ତ ।)

ହରିଦ୍ୱାର ମେଳା—ଦେ. ବି—ବାର ବର୍ଷରେ ଥରେ ହରିଦ୍ୱାରଠାରେ
Haridwāra melā ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ବହୁ ଲକ୍ଷ
ହରିଦ୍ୱାର ମେଳା ହରିଦ୍ୱାର ମେଳା ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ସମାଗମ—
A religious bathing fair held at Hardwār once in every 12 years.

ହରିଦ୍ର—ସଂ ବି—ହଳଦିଅ ଚନ୍ଦନ (ହି.ଶ)—
Haridra Yellow sandal wood.

ହରିଦ୍ରବ—ସଂ ବି—ନାଗେଶ୍ୱର ଚୂର୍ଣ୍ଣ (ହିଙ୍ଗୁ ଶ୍ରେଷ)—
Haridraba Powdered pollen of Nāgeswara flower.

ହରିଦ୍ରା—ସଂ ବି (ହରି=ପୀତବର୍ଣ୍ଣ+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା+କ୍ତ
Haridrā ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ; ବା ହରି=ଚନ୍ଦ୍ର ଇତ୍ୟାଦି+
ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ଅଦର କରିବା+କର୍ମ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—
(ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—କାଞ୍ଚନୀ, କୃଷିଜାତ ହଳଦିଅବର୍ଣ୍ଣ-

ପୀତା, ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ, ଭୂମିଘ୍ନା, ହଳଦୀ, ଯୋଷିତ୍‌ପ୍ରିୟା, ହରିଦ୍ରାଳାସିନୀ, ନିଶା ଓ ଶ୍ରୀବାସକ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।)

ପ୍ରକାଶକ ଓ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ-ବିଧାୟକ ଗୁଳ୍ମ ମୂଳବିଶେଷ; ହଳଦୀ—Turmeric; Carcum Longa.

[ଦ୍ର—ଭାରତବର୍ଷରେ ସର୍ବତ୍ର ହଳଦୀର ଚାଷ ହୁଏ । ଏହାର ଗଛ ୧ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ଏହା ଅଦାଜାତୀୟ । ବଟା ହଳଦୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଦେହରେ ବୋଳାଯାଏ; ଭିଅଣରେ ମସଲାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ; ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଦେହରେ ଓ ଶୁଭକର୍ମରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହଳଦୀ ଗଛ ଶୁଖିଗଲେ ଏଥିର କଞ୍ଚା ମୂଳକୁ ଖେତରୁ ତୋଳି ଭାଲ ଗୋବରପାଣିରେ ଉଷାଇ ତା ପରେ ଶୁଖାଇକରି ରଖି ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ଲୋକେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହଳଦୀବଟା ସଙ୍ଗେ ତେଲ ମିଶାଇ ଦେହରେ ବୋଳନ୍ତି ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମଫସଲର ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଇତର ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ହଳଦୀ, ମେଥି-ଗୁଣ୍ଡା, ଚୂଆ, ମହଣ ଓ ମାଲପା କେଶବିନ୍ୟାସ ଓ ପ୍ରସାଧନର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ହଳଦୀ ଚାଷ ହୁଏ । ହଳଦୀ ଫସଲ ସାଧାରଣତଃ ଚିତ୍ର ଜମିରେ ଓ ଭୋଟା ଅଡ ଗଛତଳଅ ନିକୃଷ୍ଟ ଜମିରେ ଆବାଦ ହୁଏ । ଏ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ହଳଦୀ ହୁଏ ତାକୁ ଦେଶୀ ବା ଓଡ଼ିଶି ହଳଦୀ ବୋଲାଯାଏ । ଗଡ଼ଜାତରୁ ଯେଉଁ ହଳଦୀ ଆସେ ତାକୁ ଲୁଆରସୁଡ(ର)ଆ ହଳଦୀ ବୋଲାଯାଏ । ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ହଳଦୀ ଅଛି; ଏହାକୁ ବାଟିଲେ ସାଧାରଣ ହଳଦୀ ଅପେକ୍ଷା ଏହାର ରଙ୍ଗ ଗାଢ଼ତର ଦେଖାଯାଏ । ଏ ହଳଦୀକୁ ଖେତରେ ଏକ ବରଷରୁ ବେଶିକାଳ ରଖିବା ପରେ ଖୋଳିବାକୁ ହୁଏ । ଏହାକୁ ବନହଳଦୀ କହନ୍ତି । ଗଡ଼ଜାତର କନ୍ଧଡ଼ା (କନ୍ଧ ମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଞ୍ଚଳ)ରେ କନ୍ଧମାନେ ହଳଦୀ ଚାଷରେ ବିଶେଷ ଭାବ ଯୋଗୀ ଅଟନ୍ତି । ହଳଦୀ ଫସଲ ପାଇଁ ପୂର୍ବେ କନ୍ଧମାନେ ନିରବଳ (ମେରିଆ) ଦେଇ ସେହି ବଳର ମାଂସକୁ ହଳଦୀ କିଆରରେ ପୋତୁଥିଲେ । ଏବେ ଇଂରାଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଏହି ନୃଶଂସ ପ୍ରଥା ରହିତ କରିଅଛନ୍ତି । ବହଳିଆ ପିଠାରୁକୁ ହଳଦୀ ପତ୍ର ଭିତରେ ରଖି ଅଥାରରେ ସିଝାଇ ଲୋକେ ପିଠା କରନ୍ତି । କଞ୍ଚା ହଳଦୀ ବାଟିକରି ଖାଇଲେ କୃମି ନାଶ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ହରିଦ୍ରା ୪ ପ୍ରକାରର । ଯଥା—

୧ । ସାଧାରଣ ହରିଦ୍ରା ।

୨ । କର୍ପୂର ହରିଦ୍ରା—ଏହା ବଣରେ ଜନ୍ମେ, ଏହାର ପତ୍ର ଓ ମୂଳ କର୍ପୂର ପରି ସୁବାସଯୁକ୍ତ; ଅମ୍ଳ-ଅଦା ।

୩ । ବନ ହରିଦ୍ରା—ଏହା ବଣରେ ଜନ୍ମେ; ଏହାର ପତ୍ର ଦେଶୀ ହଳଦୀ ପତ୍ରଠାରୁ ଚୌଡ଼ା ଓ ପତ୍ରର ତଳଭାଗ ରୋମଶ । ଏହା ଲୁଣ୍ଠ ବାତାସ୍ରନାଶକ ।

୪ । ଦାରୁହରିଦ୍ରା—ସାଧାରଣ ହଳଦୀ ଅପେକ୍ଷା ଏ ହଳଦୀର ମୂଳ ଓ ଗଛ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ହଳଦୀ କଟୁ, ତିକ୍ତରସ, ଅଙ୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣକାରକ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, ଶୋଧକ ।

ଏହା କଫ, ବାତ, ରକ୍ତଦୋଷ, କୁଷ୍ଠ, ବଣ୍ଡୁ, ପ୍ରମେହ, ହୃଦ୍‌ରୋଗ, ବ୍ରଣ, ଶୋଥ, ପାଣ୍ଡୁ, କୃମି, ବିଷ-ଦୋଷ, ପୀନସ, ଅରୁଚି, ଅପଚୀ ରୋଗରେ ଓ ଦାହରେ ଉପକାରୀ ।]

ହରିଦ୍ରା ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହଳଦୀ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ଔଷଧ ବିଶେଷ—A kind medicinal preparation of which the chief ingredient turmeric.
Haridrā khaṇḍa

ହରିଦ୍ରାଗଣପତି (ଗଣନାଥ, ଗଣେଶ)—ସଂ. ବି—୧ । ମନ୍ତ୍ରପାଠ ପୂର୍ବକ ଉପରେ ହଳଦୀ ଚଢ଼ାଯିବା ଗଣେଶଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶେଷ (ହି.ଶ)—1. A particular image of Gaṇeśa on which layers of turmeric paste are put.
Haridrā gaṇapati (gaṇanātha, gaṇeśa)

୨ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିରେ ଏକାକ୍ଷର ମହାମନ୍ତ୍ର ଜପ ପୂର୍ବକ ପୂଜା କରାଯିବା ଗଣେଶ ମୂର୍ତ୍ତି (ତନ୍ତ୍ରସାର)—2. An image of God Gaṇeśa worshipped according to Tantric rites.

ହରିଦ୍ରାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—୧ । ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—1. Harar̤a chardhei (See). ୨ । ହଳଦୀ ବସନ୍ତ (ଦେଖ)—2. Haḷadī basanta (See). ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ପାରା (ହି. ଶ.)—3. A kind of pigeon.
Haridrāṅga

ହରିଦ୍ରାଦ୍ୱୟ—ସଂ. ବି—(ବୈଦ୍ୟକ) ହଳଦୀ ଓ ଦାରୁହଳଦୀ (ହି.ଶ)—Turmeric and Turmeric Aeiatica.
Haridrā dwaya

ହରିଦ୍ରା ପ୍ରମେହ (ମେହ)—ସଂ. ବି—ହଳଦୀ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରାବ ଓ ଜ୍ୱଳା ସମ୍ବଳିତ ଏକ ପ୍ରକାର ମେହ ରୋଗ (ହି. ଶ.)—A kind of gonorrhoea accompanied with turmeric-yellow urine & burning sensation.
Haridrā prameha (meha)

ହରିଦ୍ରା ବିଷ—ସଂ. ବି—ହାରିଦ୍ର; ଏକପ୍ରକାର ଗଛର ବିଷାକ୍ତ ମୂଳ, ଯାହା ହଳଦୀ ପରି ଦେଖାଯାଏ—A sort of yellow poisonous root.
Haridrā bisha

ହରିଦ୍ରାଭ—ସଂ. ବି. ଣ. (ହରିଦ୍ରା + ଅଭ; ବହୁବ୍ରୀହି) ହଳଦୀଆ ରଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ—Yellowish; yellow. ବି—୧ । ପୀତଶାଳ (ଦେଖ)—1. Pitaśāla (See) ୨ । କର୍ପୂରକ; ଗନ୍ଧଶୁଣ୍ଠି—2. Zedoary. ୩ । ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ—3. Yellow colour.
Haridrābha

ହରିଦ୍ରା ରଞ୍ଜିତ—ସଂ. ବି. (ଶସ୍ୟା ତତ୍)—ହଳଦୀ ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗ କରା
Haridrā rañjita ଯାଇଥିବା—Coloured with turmeric.

ହରିଦ୍ରାରାଗ—ସଂ. ବି—୧ । ହରିଦ୍ରା ବର୍ଣ୍ଣ; ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ—
Haridrā rāga 1. Yellow colour. ୨ । ହଳଦୀ-ବୋଳା ହେବା ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ ରଙ୍ଗ—2. Colour due to the application of turmeric on the body. ୩ । ସାହିତ୍ୟରେ ପୂର୍ବରାଗର ଏକ ଭେଦ, ଯହିଁରେ ପ୍ରଣୟୀ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କ ପ୍ରେମ ହଳଦୀ ବର୍ଣ୍ଣ ପରି ଅସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ (ହ. ଶ)—3. A kind of love or attachment which is not permanent. [ଦ୍—ପୂର୍ବରାଗର ଚତୁର୍ବିଧ ରାଗ, ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା ରାଗ ଅତ କେତେକ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ କବିମାନେ କରିଅଛନ୍ତି (ହ. ଶ.)] ବିଣ.—(ହରିଦ୍ରା ହି; ହରିଦ୍ରା ରାଗପରି ରାଗ=ସ୍ନେହ ଯାହାର)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ହରିଦ୍ରା ରଙ୍ଗ ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ) ଅସ୍ଥିରସୌହୃଦ; କ୍ଷଣମାତ୍ରାନୁରାଗୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Contracting short-lived friendship.

ହରିଦ୍ରୁ—ସଂ. ବି.—(ହରି=ମାଳଡ଼+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ଯିବା+ ଅଧିକରଣ
Haridru ବ୍ରୁ)—୧ । ବୃକ୍ଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Tree. ୨ । ଦାରୁହରିଦ୍ରା (ଦେଖ)—2. Dāru haridrā (See) ୩ । ଶୀତଦାରୁ(ବୃକ୍ଷ) (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. A wild tree.
(ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— [ଦ୍—ଏହା ଶୀତଳ, ତିକ୍ତ, ମଙ୍ଗଲ୍ୟ, ପିତ୍ତନାଶ ଶୀତଦାରୁ ହୃଦ୍‌ଦୋଷନାଶକ, ଅଙ୍ଗ କାନ୍ତିକର, ବଲ୍ୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)]
ଶୀତକାଷ୍ଠ, ଶୀତକ,
କଦମ୍ବ, ସୁପୁଷ୍ପ,
ସୁଗନ୍ଧ, ଶୀତକଦ୍ରୁମ)

ହରିଧନ—ସଂ ବି. (ରୂପକ)—ଭକ୍ତର ହରିରୂପ ଧନ—God who is
Haridhana considered as the devotee's wealth. ଦେ. ବି.ପୁ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହରି ଧନୁଷ—ସଂ. ବି.—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ (ହ ଶ.) —
Hari dhanusa Rainbow.

ହରି ଧାମ—ସଂ ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ହରି+ଧାମନ୍;୧ମା ୧ବ)—ବିଷ୍ଣୁଲୋକ;
Hari dhāma ବୈକୁଣ୍ଠ (ହ ଶ)—Baikuṇṭha: the paradise of the Hindus.

ହରିଧ୍ୱନି (ଶବଦ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିଧ୍ୱନି)—ହରିଧ୍ୱନି (ଦେଖ)
Hari dhuni(śabada) Haridhwani (See).
ହରିଧ୍ୱନି ହରିଧ୍ୱନି [ଉ—ଲଙ୍କାରେ ପୁଣି ହରିଧ୍ୱନି । ଉଗ]

ହରି ଧ୍ୱନି—ସଂ. ବି—୧। ଭକ୍ତର ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ଜନିତ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର
Hari dhwani 1. The sound of loudly uttering the name of God. [ଉ—ହରି ହରିଦ୍ୱାରେ ମିଳି ହରିଧ୍ୱନି କଲେ—ଭକ୍ତ. କୋଷ୍ଟବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।] ୨। ହରିବୋଲ ଶବ୍ଦ—2. The recital of the word Haribola.

ହରିନ୍‌ବାଡ଼ି—ଦେ. ବି—ହରଣ ବାଡ଼ି (ଦେଖ)—
Harin bārdi Haran bārdi (See).

ହରିନ—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ହରିର ଗେଲବସରଅ ଡାକ ନାମ—A fond
Harina nickname of Hari.

ହରିନାଥ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name
Harinātha given to males. ୨ ।(ନାମ)
ହରିନାଥ ହରିନାଥ ବଙ୍ଗଦେଶର ଜଣେ ଜମିଦାର
2. A late famous land-holder of Bengal. [ଦ୍—ଏ ୧୮୩୩ ରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ୧୮୯୬ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏହାଙ୍କର ବଂଶଗତ ନାମ ହରିନାଥ ମଜୁମଦାର । ଏ ବଙ୍ଗଦେଶର ନଦୀୟାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ବାଲ୍ୟକାଳରେ ପିତୃମାତୃହୀନ ହୋଇଥିଲେ । ଘରେ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରି ଲୋକସେବା ଓ ଭକ୍ତିରେ ଜୀବନ କଟାଇଲେ ।
ଏ 'ଗ୍ରାମବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରକାଶିକା' ନାମକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଚଳାଇଥିଲେ ଓ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭକ୍ତି ଓ ନୀତିମୂଳକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ 'ଫକୀରଗୁଣେର ବାଉଲ ସଙ୍ଗୀତ' ନାମରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଦୈବଗ୍ରନ୍ଥୋପଯୋଗୀ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲେ]

ହରି ନାମ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ—Name of
Hari nāma Hari. (ଦ୍—ପୁରାଣାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, କଳିଯୁଗରେ ହରିନାମ କୀର୍ତ୍ତନହିଁ ମୁକ୍ତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉପାୟ ।]

ହରିନାମ କୀର୍ତ୍ତନ (ସଂକୀର୍ତ୍ତନ)—ସଂ.ବି—ହରିନାମର ବାରମ୍ବାର ଉଚ୍ଚାରଣ
Harināma kīrttana (saṁkīrttana) The chanting or repeating of the name of Hari by a devotee

ହରିନାମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣର
Harināma māhātmya ମହତ୍ତ୍ୱ—The greatness attained by uttering the name of Hari.

ହରିନାମ ରସାମୃତ—ସଂ. ବି—ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ରୂପ ରସରୁ ଭକ୍ତ
Harināma rasāmṛuta ଯେଉଁ ଅମୃତ ପାନ କରନ୍ତି—The nectar which is enjoyed by a devotee by uttering the name of Hari.

ହରିନାମା—ସଂ. ବି—ମୁଦ୍‌ଗ, ମୁଗ (ଶବ୍ଦକାଣ୍ଡଶେଷ)—A pulse
Harināmā Phaseolus Mung; Phaseolus Radiatus.

ହରି ନାରାୟଣ—ସଂ. ବି—ହରିଙ୍କର ଦୁଇଟି ନାମ—Two names
Hari nārāyaṇa of Hari. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to male.

ହରି ନୀଳ—ସଂ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳମଣି—
Harinīla A sort of gem; Saphire.

ହରି ନୁ(ର୍ନୁ)ଟ୍—ଦେ. ବି—ହରିଲୁଟ୍ (ଦେଖ)—
Hari nu (rnu)ṭ Harilut (See)

ହରିନେତ୍ର—ସଂ. ବ—୧ । ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. White Harinetra lotus. ୨ । (ହରି=ଶାଗୁଆନେତ୍ର ଯାହାର) ପେଚକ (ନିଘଣ୍ଟୁ ଶେଷ)—2. Owl.

ହରି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅପହରଣ କରି ଗୁଲିଯିବା—1. To go away after stealing. [ଉ—ସୀତାଙ୍କୁ ହରିୟାଳଓୟା ରାବଣ ନେଉଛି ହରି ବିଭୂତି ଭୂଷଣ କରି—ଘୁମୁରା ହରିଆକରଲେନା ଗୀତ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ତୃପ୍ତ କରିବା; ମେଣ୍ଟାଇବା—2. To satiate. [ଉ—ଏକତା ପରମ ସୁଧା; ହରିଲବ ଜାତ ଶ୍ରୁଧା—ବାଳକୃଷ୍ଣ, ରହସ୍ୟେଣ୍ଠ ।]

ହରିନ୍ମଣି—ସଂ ବ (କର୍ମଧା) (ହରିତ୍+ମଣି; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ମ=ନ୍ମ) Harinmani ମରକତ ମଣି (ଅମର କୋଷ)—Emerald (gem).

ହରିନ୍ମୁଦ୍ଗ—ସଂ. ବ.—(ହରିତ୍+ମୁଦ୍ଗ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ମ=ନ୍ମ) Harinmudga ଶାରଦ ମୁଗ; ଶାଗୁଆ ମୁଗ, (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The green moong grain harvested in autumn.

ହରିପ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ପୁରୁଷ ସମ୍ବନ୍ଧ) ବିଣ. ପୁଂ—ଅତି ଚତୁର (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—Haripa Very clever (person); sly (in a bad sense).

ହରି ପଦ—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଚରଣ—The feet of God. Hari pada ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ 1. A name given to males. ୨ । ଯମଘର —2. The abode of Jama [ଉ—ବିଧାତା କରିଲ ଲିଖନ, ହରିପାଦେ ତା ଭାବନ କରି ଭାଗୀ ହେବ ସନ୍ନ୍ୟାସରେ —ଇଷ୍ଟ ଦେବ ଦେବୀଶତକଲାସ ।]

ହରିପଦୀ—ସଂ. ବ—୧ । ଅସ୍ମନ୍ମଣ୍ଡଳର ପଶ୍ଚିମ ବିଭାଗ ଯେଉଁଠାରେ ବିଷୁବ ରେଖା ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି—1. The point where the solar ecliptic meets the equator. ୨ । ଶାରଦ ବିଷୁବସମ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—2. The autumnal equinox

ହରି ପର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—ମୂଳକ; ମୁଳା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Hari parṇa Radish.

ହରିପୁର—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ହରିହରପୁର ୨ (ଦେଖ)—Haripura Hariharpura 2. (See).

ହରି ପ୍ରବୋଧ—ସଂ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ; ବିଷ୍ଣୁ Hari prabodha ମୁଣ୍ଡିକର ୪ମାସ ବ୍ୟାପ୍ତ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିବା ଉତ୍ସବ ଯାତ୍ରା—A festival held on the 11th day of the bright lunar fortnight of Karttika.

ହରି ପ୍ରସ୍ଥ—ସଂ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ. ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ରାଜଧାନୀ; ଦିଲ୍ଲୀ— Hari prastha Indraprastha, the capital of Judhishṭhira (modern Delhi).

ହରି ପ୍ରିୟ—ସଂ ବ—୧ । ହରିଚନ୍ଦନ; ପୀତ ଚନ୍ଦନ—1. A sort of yellow sandal wood. Hari priya ୨ । କୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦନ; କାଳୀୟକ (ଦେବଚନ୍ଦ୍ରିକା)—2. A species of sandal wood. ୩ । ଉଶୀର; ବେଣାମୂଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. The root of Benā grass. ୪ । କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. The Anthocephalus Kadamba tree. ୫ । ଶୀତ ଭୃଙ୍ଗରାଜ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. A plant, Wedelia Calendulacia. ୬ । ବିଷ୍ଣୁକନ୍ଦ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. A herbarious bulb. ୭ । କରବୀର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7. Oleander flower. ୮ । ଶଙ୍ଖ(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)— 8. Conch. ୯ । ବନ୍ଧୁକ;ବନ୍ଧୁକ ଫୁଲ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)— 9. A red flower, Pentapetus Phoenicea ୧୦। ଶିବ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—10. God Śiba. ୧୧ । ବାତୁଳ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—11. A mad man. ୧୨। ଭୃତ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—12. The servant in charge of the harem. ୧୩ । ହରିଭକ୍ତ—13. A devotee of Bishṇu. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ହରି ଯାହାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ (ହରିପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରନ୍ତି— . Beloved by God. ୨ । ହରିପ୍ରିୟ (ବହୁବ୍ରୀହି) ହରିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ—2. Devoted to Hari. ହରିପ୍ରିୟ

ହରିପ୍ରିୟା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ— ହରିପ୍ରିୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—1. Hari priyā Feminine form of Haripriya. ୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଅମର)—1. Goddess Lakshmī ୨ । ତୁଳସୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. The holy basil plant. ୩ । ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥି [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]— 3. The 12th day of the lunar fortnight, ୪ । ପୃଥିବୀ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—4. The earth.

ହରି ପ୍ରେମ—ସଂ ବ—ହରିଭକ୍ତି [ଦେଖ]— Hari prema Haribhakti (See)

ହରିପ୍ରେମିକ—ସଂ ବିଣ. ଓ ବ ପୁଂ—ହରିଭକ୍ତ (ଦେଖ)— Hari premika Haribhakta [See] [ହରିପ୍ରେମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହରିବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ— Haribandhu A name given to males.

ହରିବର୍ଷ—ସଂ ବ—ପୁରା ଶୈଳ୍ପ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ନବଖଣ୍ଡ ବା ମହାଦେଶ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ପ୍ରାଚୀନ ସାଇବିରିଆ ଦେଶ— Haribarsha Name of one of the 9 divisions of the mythological Jambudwipa (modern Siberia). [ଉ—ଏହାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଇଳାବୃତ ବର୍ଷ; ଏହା ନିଷଧ ଓ ହେମକୂଟ (ସୁମେରୁ) ପର୍ବତଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ଭଗବାନ୍ ନରହରି ରୂପ ଧାରଣ କରି ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] (ଉ—ହରି ବର୍ଷେ ଯାହାଁ ହୁମ୍ବର୍ଷିଣୀ ଉପଚାରୀ, ମଣ୍ଡେ ଜିତ ଭାଲ ଚତୁର୍ଜ୍ୟୋତି ଦିଗ୍ଦ୍ରକ—ରାଧାନାଥ ମହାସାହା ।]

ହରି ବଲ୍ଲଭ—ସଂ ବିଶ. ପୁଂ—ହରିପ୍ରିୟ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହରି ସ୍ନେହ କରନ୍ତି; ହରିଙ୍କ ପ୍ରୀତିପାତ୍ର—
Hari ballabha Favoured or loved by God.
(ହରିବଲ୍ଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
A name given to males.

ହରିବଲ୍ଲଭା—ସଂ ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହରିବଲ୍ଲଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine
Hariballabhā form of Hariballabha.
ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହରିପ୍ରିୟା; ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. Goddess; Lakshmī. ୨ । ତୁଳସୀ—2. The holy Basil plant ୩ । ଜମ୍ବୁ; ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ; ଅଗବଥୁ—3. A tree; Premna Serratifolia.

ହରିବଲ୍ଲଭୀ—ସଂ ବି—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. Goddess Lakshmī. ୨ ।
Hariballabhī ସିଂହୀ—2. Lioness. (ଉ—ବିଷ୍ଣୁଲୁ ଦିନ ପଞ୍ଚଦଶୀରେ ବିହର, ବିଷ୍ଣୁକ ହରିବଲ୍ଲଭୀ ଏ ଅଭୁତ ହର—ଭଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ହରିବା—ଦେ. କ୍ରି [ସଂ ହୃ ଧାତୁ]—୧ । ହରଣ କରିବା—
Hariba 1. To take away. ୨ । ଅପହରଣ
[ପ୍ରୟୋଜକରୂପ—ହରାଇବା] କରିବା; ଚୋରି କରିବା—
হরণ করা হরণ করনা 2. To steal away.
୩ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଜବରଦସ୍ତି ନେବା—3. To plunder away. ୪ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବଳପୂର୍ବକ ଛଡ଼ାଇ ନେବା—4. To snatch away by force. (ଉ—ହରିଲା ବସନ ଯହୁଁ, ହସି ବ୍ୟାଜେ ଉହୁଁ ଉହୁଁ—ଜଦସୂର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍କଳର ଚମ୍ପୂ ।) ୫ । (ମନୁଷ୍ୟକୁ) ବଳପୂର୍ବକ ନେଇଯିବା—5. To kidnap or abduct a person. [ଉ—ସୀତାଙ୍କୁ ରାବଣ ନେଇଛି ହରି—ଚତୁର ଭୂଷଣ କବି—ଘୁମ୍ବର ଗୀତ ।] ୬ । [କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ] ନାଶ କରିବା—6. To destroy (a thing) (ଉ—ଗଉରେ ବିବିଧ ଭଙ୍ଗୀ ସ୍ତ୍ରୀରୁ, ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଗରବ ହେଲେ ହରୁ—ଜଦସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଦତା) ୭ । ଲୋପ କରିବା; ଲୁପ୍ତ କରାଇବା—7. To cause to disappear [ଉ—ଚିନ୍ତା ବାଜୁଥାଇ ବ୍ରଜେ, ଲଳିତାର ହୃଦୟଜେ, ଚରୁଣା ଅଛି ବୋଲି ଯେ, ନେଲା ଜେ ତା ହରି ବି ରେ—ଜଦସୂର୍ଯ୍ୟ କଶୋଷ୍ଟ ଚମ୍ପୂ ଚ ଗୀତ ।] ୮ । ନିଷିଦ୍ଧପରସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପଶୁକୁ ରମଣ କରିବା—8. To co-habit with a woman of prohibited relationship or beast ୯ । (ସମୟ) ଯାପନ କରିବା ବା ଖେପଣ କରିବା—9. To pass away (time); to while away. [ଉ—ଅନ୍ତରକୁ ହୋଇଣ ହରିଲେ ଦିନକୁ—କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାଭାରତ ସଭାପର୍ବ ।] ୧୦ । ପରସ୍ତ୍ରୀକୁ ବଳପୂର୍ବକ ତା ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ରମଣ କରିବା—10. To commit rape on a stranger woman. ୧୧ । ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ : ବୋହି ନେବା—11. To carry away a thing. ୧୨ । ନେବା—12. To take. [ଉ—ବଳ ହରନ୍ତି ଯେତେ ଦେବେ ତୋର ମରଣ ସେ ଦେଖିବେ—ଭାଗବତ ।] ୧୩ । ଜଳ ଅଦିକୁ ଖରା ବା ତାପଦ୍ୱାରା ଶୁଖାଇବା ବା ବାଷ୍ପରୂପେ ଉଡ଼ାଇ ନେବା—13. To cause [water etc] to evaporate. [ଉ—ତଦନ୍ତେ ଅମ୍ବାକୁ ଦ୍ୱାଦଶ ଭାଗ କରି, ଉଦସ୍ତ ହୋଇ ଜଅ ସେ ଜଳକୁ ହରି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ ।) ୧୪ । ମନରୁ ଅଭିମାନ କ୍ରୋଧାଦି ତ୍ୟାଗ କରିବା—14. To give up [ଉ—ଏ ଗୁମାନ ପରିହରରୁ ହର—ଜଦସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୫ । ଦୂର କରିବା; ଅପନୋଦନ କରିବା—15 To allay; to mitigate. (ଉ—ରାଷ୍ଟ୍ରଶାନ୍ତ ଲୋକର ହରେ ଯିବା ଶ୍ରମ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ ।) ୧୬ । ବିନାଶ କରିବା—16. To destroy; to root out. (ଉ—ଯେମନ୍ତେ ଘାଳ ପୁଣି ହରେ, ଯେ କାଳେ ଯେ ବା ଶକ୍ତି ଧରେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।) ୧୭ । (ଚିତ୍ତକୁ, ମନକୁ) ମୁଗ୍ଧ କରିବା; ମୋହିତ କରିବା—17. To charm. (ଉ—ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନଙ୍କରେ ହରୁଛି ସେ ମନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଅଦିପର୍ବ ।) ୧୮ । (ଗଣିତ) ଏକ ଅଙ୍କକୁ ଅନ୍ୟ ଅଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବା—18 (mathematics) To divide a number by another. ୧୯ । ସମ୍ଭାଳିବା; ଏଡ଼ିବା—19. To evade; to ward off. [ଉ—ପବନବତ ଜଗନ୍ନାଥ, ପାଦେ ହରିଲେ ଗଦାଘାତ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୨୦ । ନ ମିଳିବା; ହଜିବା—20. Not to be found; to be lost; to be missing. [ଉ—ଗୁଳ ଜହଲେ ପଥ ଗଲାଟି ହରି—ରାଧାନାଥ. ତୁଳସୀ ।]

ହରିବାଟ—ସ୍ତ୍ରୀ. ଦେ. (ଖଡ଼ିଥଳ) ବି—୧ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ—1.
Haribāṭa Narrow path. ୨ । ବନପଥ—2. Path through the forest. ୩ । ଲୋକଚଳା ବାଟ—3. Road; foot path.

ହରିବାନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ହରି=ଘୋଟକ+ଅଛି ଯାହାର ଏହି Haribān ଅର୍ଥରେ ବତ୍ ହରିବତ୍ ୧ମା.୧ବ)—ଇନ୍ଦ୍ର (ହଳାୟୁଧ)—
God Indra.

ହରିବାଲୁ(ଳୁ)କ—ସଂ. ବି—ଏଲବାଳୁକ (ଅମରକୋଷ) (ଦେଶ)—
Haribālu(lu)ka Elabālu(lu)ka.

ହରିବାସ—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ (ହ. ଶ)—:
Haribāsa Ficus Religiosa (tree)

ହରି ବାସର(ବାର)—ସଂ. ବି—୧ । ଏକାଦଶୀ ତିଥି—1. The
Hari bāsara (bāra) 11th day of the lunar fortnight. [ଉ—ଏ ଦିନ ଉପବାସ କରି ହରି-ଭଜନାଦି କରିଥାଏ] ୨ । ଏକାଦଶୀଯୁକ୍ତା ତିଥି—2. A day of which a part is the 11th

day the of lunar fortnight ୩ । ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥିର ପ୍ରଥମ ଭାଗ—3. The 1st quarter of the 12th day of the lunar fortnight. [ତୃ—ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥିର ବେଳ ପ୍ରଥମ ପ୍ରହର ପରେ ପାରଣା କରିବାର ବିଧି ଅଛି ।]

ହରି ବାହନ—ସଂ. ବ. (ଅଶ୍ୱୀଚତ୍)—ଗରୁଡ଼ (ହାଗ୍ରବଳୀ)—The king of birds; said to be the carrier of Bishnu
Hari bāhana

ହରି ବୀଜ—ସଂ. ବ—ହରିତାଳ (ଦେଶ)—Haritāla (See).
Hari bīja

ହରିବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବ—ହରିବର୍ଷ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ) (ଦେଶ)—Haribarsha (See).
Haribṛuksha

ହରିବୋ(ବ୍ବୋ)ଲ—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ଅବ୍ୟୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) ୧ । ହରି (ଅର୍ଥ—ହେ ଉପସ୍ଥିତ ଭାଇମାନେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ହରିବୋଲ 'ହରି' ଶବ୍ଦ ବୋଲ ବା ଉଚ୍ଚାରଣ କର) ବଳେ 'ହରି' ହରିବୋଲ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ 'ହରି'ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ ମିଶ୍ରିତ ବାକ୍ୟ—1. Interjection for uttering the name of Hari and asking others present to do so ୨ । (ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଜୟ ଜୟକାର ଧ୍ୱନି) ଜୟ ହରି ! ଜୟ ହରି !—2. Hurrah ! [ଉ—ହରିବୋଲ ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ବୋଲ; ଭାସିଲ ପଥର ବୁଡ଼ିଲା ସୋଲ—ଚଗ] ବି—ହରିଧ୍ୱନି; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ; ହରିଙ୍କ ଜୟଧ୍ୱନି—Repeated utterance of the name of Hari. [ଦ୍ର—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ଆନନ୍ଦ କୋଳାହଳ ଉପଲକ୍ଷରେ 'ହୁର୍‌ରେ' (Hurrah), 'ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁର୍‌ରେ' (Hip Hip Hurrah !)ଆଦି ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହରିଙ୍କ ନାମ ଧରି 'ହରିବୋଲ୍' ଧ୍ୱନିକରୁଁ । ବହୁଲୋକ ସମାଗମରେ ଲୋକେ ରାଜାଆଦିଙ୍କର ମଙ୍ଗଳକାମନାକରି, ପରମେଶ୍ୱର ପ୍ରାର୍ଥନାକରି, ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ଉପରେ ପରମେଶ୍ୱର କୋଧରୁ ଅହାନ କରି 'ହରିବୋଲ' ଦିଅନ୍ତି । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ 'ହରିବୋଲ' ପରିବର୍ତ୍ତେ ଲୋକେ ଜୋଜୋକାର ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ।]

ହରିବୋଲ ଦେବା [ପକା(କେ)ଇବା]—ଦେ. କ୍ରି—ବାରଂବାର Haribola debā[pakā(ke)ibā] ହରିବୋଲ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ
ହରିବୋଲ ଦେଓୟା ଯୁଗପତ ହରିନାମ କରିବା—To repeat the
ହରିବୋଲ ଦେନା word Haribola several times. [ଉ—

ଜୀଡ଼ା ଚେତ ଶିଶୁ ଦେଇ ହରିବୋଲ
ଦରଡ଼ ଯାଅନ୍ତେ ଘରେ
ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ ମେଘ ଗୋଡ଼ାଇ ଧରିଣ
ଝପିଯାଏ ତାଙ୍କୁ ଶରେ ।
ନନ୍ଦକିଶୋର]

[ଦ୍ର—ହରିସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଶେଷରେ, କୌଣସି ଶୁଭକୃତ୍ୟାନର ଅବସରରେ ଓ ଶେଷରେ, ଉଚ୍ଚାରେ ବହୁତ ଲୋକଙ୍କ ନମସ୍କାର ହେଉଥିବା ସମୟରେ, ମେଳା ମଉଜବରେ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିବାରେ, ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଓ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ଲୋକେ 'ହରିବୋଲ 'ଦିଅନ୍ତି । ପଢ଼ା ଯାଉଥିବା ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ କରିସାରି ପାଠକ ହରିବୋଲ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଅନ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସାଧାରଣ ଲୋକେ ପରପୀଡ଼କ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପରମେଶ୍ୱର ଦଣ୍ଡ ପଡ଼ୁ ବୋଲି ଇଚ୍ଛା କରି ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ଧରି ହରିବୋଲ ଦିଅନ୍ତି । କୌଣସି ଅପ୍ରୀତିକର କଥା କାହାକୁ ଶୁଣାଇବା, କୌଣସି ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜନମାନସ କଥା କହିବା, ଅସମ୍ଭବ ଘଟଣା ବିଷୟ କହିବା ଆଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ହରିବୋଲ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଏମନ୍ତି କି, ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଲେଖକ ମାନଙ୍କର (ଯଥା—ଫକୀରମୋହନ) ଉକ୍ତି ପ୍ରସଙ୍ଗମାନଙ୍କରେ ହରିବୋଲ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦେଖାଯାଏ ।

କବିକର୍ଣ୍ଣ ରଚିତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଲା ଶୁଣିବାକୁ ସମବେତ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଆଖ୍ୟାୟିକା ବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶେଷରେ 'ହରିବୋଲ୍ ଦିଅନ୍ତି ।

ଅମ ଦେଶରେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ 'ହରିବୋଲ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର 'ହୁଳହୁଳି' ଦେବାର ପ୍ରଥା ବହୁକାଳରୁ ଅଛି । ସମବେତ ଜନମଣ୍ଡଳୀରୁ କେହି ପ୍ରଥମେ କହନ୍ତି 'ଆଜିଠାରୁ ଏକବାର ହରିବୋଲ' ଓ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମବେତ ସମସ୍ତେ 'ହରିବୋଲ' ଶବ୍ଦରୁ ଉଠା ଧରନ୍ତି । ଏହିପରି 'ଆଉ ଏକବାର୍ ହରିବୋଲ', 'ଫେର ଏକବାର ହରିବୋଲ', 'ସୁଣି ଆନନ୍ଦେ ଏକବାର ହରିବୋଲ' ଏହିପରି ବାରମ୍ବାର ହରିବୋଲ ପଡ଼ୁଥାଏ ଓ ଏ ତାଳ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଳହୁଳିର ରୋଳ ମଧ୍ୟ ଉଠୁଥାଏ ।

ହରିବୋଲ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସମବେତ ଲୋକଙ୍କ Haribola pardibā ଦ୍ୱାରା ବାରଂବାର ହରିଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରିତ
ହରିବୋଲ ପଡ଼ା ହରିବୋଲପଡ଼ନା ହେବା—The repeated utterance of Haribola by the assembled people.

ହରିବୋଲ୍ ବୋଲ୍ ହରି—ଦେ. ଅ—ଶବକୁ ମଡ଼ାସାଙ୍ଗିଅମାନଙ୍କର Haribol bol hari ଶ୍ମଶାନକୁ ନେବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟେ
ହରିବୋଲ ବୋଲହରି **ରାମ ନାମ ସତ୍ୟ ହେ** ମଧ୍ୟେ ଉଚ୍ଚାରଣ
(ହରିବୋଲ୍ ହରି—ଅବ୍ୟୟରୂପ) କରିବା ପଦ—Words uttered at intervals while carrying a corpse to the cremation ground. [ଦ୍ର—ଶ୍ମଶାନକୁ ମୃତ୍ୟୁ ନେଇଯିବା ସମୟରେ ଶବବାହକ ଓ ଶବର ପଶ୍ଚାତ୍‌ଗାମୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ 'ରାମ ନାମ ସତ୍ୟ' ବା

'ରାମ୍‌ନାମ୍ ସତ୍ୟ ହେ' ବାକ୍ୟ ବହୁବାର ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ଓ ମଝିରେ ମଝିରେ 'ହରିବୋଲ୍ ବୋଲ୍ ହରି' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।]

ହରିବୋଲ ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ବୋଲ—ଦେ. ଅ (ଲୋକେ ହରି ଓ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାର ତାହା କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ) ଜୟ ଜୟ ହରି ।—(words used in uttering the name of Hari) Hurrah, in the name of God.

ହରିବୋଲ ଭାଇ ହରିବୋଲ—ଦେ. ଅ—ହରିବୋଲ ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ Haribola bhāi Haribola ବୋଲ (ଦେଶ)—Haribola **ହରିବୋଲ ଭାଇ ହରିବୋଲ ହରିବୋଲମାନ୍ ହରିବୋଲ** bhāi gobinda bola (See)

[ଉ—ଖାଟକେ । ଅଘଣ ପଟ୍ଟରବେ, ନାଉଡିଏ ଚୁଡ଼ାରେ ସତେଇଶି ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପେଟ କଥର ଥୁଲା ? ହରି ବୋଲଭାଇ ହରିବୋଲ—ପଞ୍ଚାଲମୋହନ. ଭମାଣଖଣ୍ଡ]

ହରିବୋଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି (ବା ବୈଷ୍ଣବ) ସର୍ବଦା **Haribolia** ମୁଖରେ ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି—1.(A person) **ହରିବୋଲା** Always uttering the name of Hari. ୨ । **ହରିବୋଲିଆ** ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ମୁଖରେ "ହରିବୋଲ" ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରେ—2. Always uttering Hari-bola. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ବହୁଲୋକସମାଗମକାଳରେ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ସମସ୍ତେ ମିଶି ହରିବୋଲ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିବାରୁ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୋଳମାଳକୁ ବା ବହୁଲୋକଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରକୁ ଭୟ ପାଏ—3. (Figurative Noise-leoving; loving confusion. ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆ) ବି—କଞ୍ଚା ଆମ୍ବର ଶସ୍ତକୁ ବାଟି ଚହଁରେ ଲୁଣ ଓ ଲଙ୍କାମରିଚ ଗୁଣ୍ଡା ଦେଇ ଆମ୍ବସଢ଼ା ପର ପ୍ରସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତକରି ଶରରେ ଶୁଖାଇ ତାକୁ ପରେ ଅଚାର ରୂପେ ଖାଇବାକୁ ସାଇତା ଯାଇଥିବା ଆମ୍ବ ଅଚାର—Pickle made by drying the pasted kernel of green mango after seasoning it in salt and pepper.

ହରିବୋଲିଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ବହୁଲୋକଙ୍କ ହରିବୋଲ **Haribolia karibā** ଦେଇବା ବେଳେ ଘଟିବା ଗଣ୍ଡଗୋଳର **ହରିବୋଲାକରା** ଭାବରୁ)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଗୋଳ. **ହରିବୋଲିଯାକରନା** ମାଳଅ କରିବା—(1.Figurative) To confuse matters. ୨ । ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଭାବରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—2. To perform a thing in a perfunctory or disorderly manner.

ହରିବଂଶ—ସଂ. ବି—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶ; ଯଦୁବଂଶ—1. The race **Haribamsa** of Śrikrushna. ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶଧର-ଗଣ—2. The descendants of Śrikrushna. ୩ । ମହାଭାରତର ପରିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟାସକୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—3. Name of a book which is supplemen. to the Mahābhārata. [ଉ—ଏଥିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶଧର ଓ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି] ୪ । ବ୍ୟାସ ରଚିତ ହରିବଂଶକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଓଡ଼ିଆରେ ରଚିତ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ—4. The title of an Oriya poem which follows the original Sanskrit Haribamsa. [ଉ—ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟାସ ରଚିତ ହରିବଂଶର ଅନୁବାଦ ଓ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଅଛି]

ହରିବ୍ୟାସି—ଦେ. ବି—'ନିମ୍ବାର୍କ' ବା ନିମାଇତ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର **Haribyāsi** ଅନ୍ତର୍ଗତ ହରିବ୍ୟାସ ନାମକ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଉପ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ—Name of sub-sect of the Nimbārka sect of Baishnabast

ହରି ଭକ (ଗ) ତ—ପ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ହରିଭକ୍ତ (ଦେଶୀ)— Hari bhaka (ga) ta Haribhakta (See)

ହରି ଭକ (ଗ) ତି—ପ୍ରା. ବି—ହରିଭକ୍ତି (ଦେଶ) — Hari bhaka (ga) ti Haribhakti (See)

ହରି ଭକ୍ତ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ— Haribhakta Devoted to God. ବି—ହରିଙ୍କଠାରେ ମନପ୍ରାଣ ଅର୍ପଣ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ହରି ସେବକ— A devotee of Hari; a devout worshipper of God. [ଉ—ଯେଉଁ ଲୋକର ହରିଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି ଥାଏ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଜୀବରେ ଈଶ୍ୱର ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବା ଭାବନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ହରିଭକ୍ତ ବୋଲାଯାଏ—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡ.]

ହରି ଭକ୍ତି—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତି; ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି; ହରିଙ୍କ ଠାରେ ଭକ୍ତି—Devotion to God. **Hari bhakti**

ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦ—ସଂ ବିଣ.ପୁଂ.—ଯାହା (ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ, ଆଚରଣ, ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ସମାଜ) ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ହରିଭକ୍ତିର ଉଦ୍ରେକ କରେ—(any act, book or association) Which begets a spirit of devotion to Hari in the minds of persons. **Haribhaktiprada**

ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦାତ୍ମକ **ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦାତ୍ରୀ** —ଅନ୍ୟରୂପ

ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦା **ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦାୟିକା** **ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦାୟିନୀ** —ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପ

ହରିଭକ୍ତିବିଳାସ—ସଂ.ବି (ନାମ)—ହରିଭଜନ ଓ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ **Haribhakti bilāsa** ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଦ୍ରୁତ ଉପଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—The title of an authoritative Sanskrit treatise dealing with the duties of a Baishnaba) (e.g. fasts, festivals, hymns etc

ହରି ଭଜନ—ସଂ.ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସର୍ବଦା ହରିଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ ଓ **Haribhajana** କୀର୍ତ୍ତନ—Chanting of and devotion to the name of Hari constantly.

ହରି ଭଜନ **हरिभजन** ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—1. Utterance of the name of Hari by a single person. (ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଜଣେ ଲୋକଙ୍କର ଏକାକୀ ବସି ହରିଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଗାନ କରିବାକୁ 'ହରିଭଜନ' ଓ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଖୋଳ କରତାଳ ସହିତ 'ହରିନାମ ଗାନ'କୁ 'ହରିସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ' ବୋଲାଯାଏ ।) ୨ । ହରିଙ୍କ ନାମଯୁକ୍ତ ସ୍ତବ ବା ଗାନ—2. A hymn containing the name of Hari. ୩ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—3. A name given to males.

ହରି ଭଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହରିଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—1, To utter the name of Hari.

ହରିଭଜା **हरिभजना** ୨ । ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ହରିଙ୍କଠାରେ ଶରଣ ନେବା—2. Taking shelter of Hari.

ହରିଭଦ୍ର—ସଂ. ବ—ହରିବାଲୁକ (ଦେଖ)—
Haribhadra Haribāluka (See).

ହରିଭାବି—ସଂ. ବିଣ (ହରି + ଭାବ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Haribhābi ହରିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭାବନାଶୀଳ; ଯେ ସର୍ବଦା (ହରିଭାବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହରିଙ୍କ ବିଷୟ ଭାବନା କରୁଥାଏ; ହରିଭକ୍ତ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ ବ୍ୟାକରଣ)—Always bent on contemplating God.

ହରିଭୁକ—ସଂ ବ (ହରି=ବେଙ୍ଗ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ବ୍ୟପ୍; ହରିଭୁଜ୍, ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ସର୍ପ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ)—Snake.
Haribhuk

ହରିମନ୍ଥ—ସଂ. ବ—୧ । ଗଣିକାରିକା; ଅଗବଥୁ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Harimantha Premna Serratifolia (tree)
୨ । ଚଣକ; ଚଣା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The chicken pea. ୩ । ଦେଶ ବିଶେଷ (ଭାରତ)—3. Name of a country.

ହରିମନ୍ଥକ (ଜ)—ସଂ. ବ—(ହରିମନ୍ଥ ଦେଶରେ ଏହା ପ୍ରଚୁର ଜନ୍ମୁ-ଥିବାରୁ) ୧ । ଚଣକ (ଅମରକୋଷ, ଭାରତ)—1. The chicken pea. ୨ । ବୃଟ—2. Gram. ୩ । କୃଷ୍ଣମୁଗ୍ଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) (ଦେଖ)—3. Krushna mudga (See)
Harimanthaka(ja)

ହରି ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିର; ଯେଉଁ ମନ୍ଦିରରେ ବିଷ୍ଣୁ ବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ପୂଜିତ ହୁଅନ୍ତି—1. A temple for the worship of Bishnu. ୨ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ଲଲାଟରେ ଅଙ୍କିତ ତିଳକ ରେଖା ବିଶେଷ—2. A sort of mark painted on the forehead of Baishnabas. [ଦ୍ର—ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ କଥାରେ—ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରତାପ. ଶଶିସେନା ।]
Hari mandira

ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ—ସଂ. ବ—ହରିମନ୍ଦିର (୨) (ଦେଖ)—
Harimandira tilaka Harimandira (2) (See)
[ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ—ଦେ. ରୂପ]

ହରି ମନ୍ଦିର—ଦେ. ବ—ହରିମନ୍ଦିର (୨) (ଦେଖ)—
Harimandirā Harimandira (2) (See)
[ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—ଜଅସ ଦିନେ ନଅଶ ଘଇତା, ବୃତ୍ତୀଦିନେ ହରିମନ୍ଦିର ତା—ଉଗ]

ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ **हरिमन्दिर तिलक**

ହରିମନ୍ଦିର କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କପାଳରେ ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ ରେଖା ଅଙ୍କିତ କରିବା—1 To paint Harimandira figure on the forehead. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ତିଳକ କାଟିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଠକିବା—2. (Figurative) To cheat a person.
Harimandirā kātibā
ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ କାଟା **हरिमन्दिर तिलक काटना**

ହରିମନ୍ଦିର ଦେବା=ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କପାଳରେ (ଯଥା ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟର କପାଳରେ) ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ ଅଙ୍କିତ କରିବା—1. To paint Harimandirā figure on the forehead of another. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ତିଳକ କାଟିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଠକିବା—2. (figurative) To cheat a person.
Harimandirā deba
ହରିମନ୍ଦିରତିଳକ ଦେଓୟା **हरिमन्दिरतिलक देना**
हरिमन्दिरतिलक देना

ହରି ମୁଦ୍ଗ—ସଂ.ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ମୁଗ; ସାଗୁଆ ମୁଗ—A species of moonga pulse of green colour.
Hari mudga

ହରି ମେଧ—ସଂ. ବ—୧ । ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ (ତ୍ରି. ଶ)—1. Horse sacrifice. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନାମ (ତ୍ରି. ଶ)—2. A name of Bishnu.
Hari medha

ହରିୟ—ସଂ. ବ—ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଘୋଟକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hariya A horse of yellow colour.

ହରିୟଲ୍—ଦେ. ବ—ହରିଅଲ୍ (ଦେଖ)—
Hariyal Hariāl (See)

ହରିୟା—ଦେ. ବ—ହରିଆ (ଦେଖ)—
Hariyā Hariā (See)

ହରି ଯାନ (ବାହନ)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗରୁଡ଼—
Hari jāna (bāhana) Garuḍa; the carrier of Hari.

ହରିୟାଲ୍ (ଲ୍)—ଦେ. ବ—ହରିଆଲ୍ (ଲ୍) (ଦେଖ)—
Hariyāl (l) Hariāl (l) (See)

ହରିୟୂପୀୟା—ସଂ. ବ (ନାମ)—ବେଦବାଲୁ ମହାଜନପଦ ବା ମହାଦେଶ-
Hariyūpīyā ବିଶେଷର ନାମ; ମାନବ ଜାତିର ଆଦି ଜନ୍ମଭୂମି—Name of a continent mentioned in the Bedas and said to be the original birth-place of man. [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଅଧୁନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହାକୁ ଅଧୁନିକ ୟୁରୋପ (Europe) (ଲାଟିନ୍ ନାମ ୟୁରୁପା) ମହାଦେଶ ଥିବା ଅନୁମାନ କରନ୍ତି—ଶ୍ରୀନେତ୍ର ତନ୍ତ୍ର, ବଙ୍ଗଳା ଅଭିଧାନ]

ହରିର୍ ନୁ (ଲୁ) ଟ୍—ଦେ. ବ—ହରିଲୁଟ୍ (ଦେଖ)—
Harir-nu (lu) ṭ Harilut (See)

ହରି ରାମ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
Hari rāma A name given to males.
ସଂ. ବି—ଏକେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହରିଙ୍କର ଦୁଇଟି ନାମ—
Two names of Hari uttered one after another.
[ହରେରାମ—ଦେଶଜ ରୂପ]

ହରିର୍ନାମ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହରେର୍ନାମ)—ହରେର୍ନାମ (ଦେଖ)—
Harirnāma Harernāma (See)

ହରିର୍ନ୍ (ର୍ଲ୍) ଟ୍—ଦେ. ବି—ହରିଲୁଟ୍ (ଦେଖ)—
Harirnu (rlu)ṭ Hariluṭ (See)

ହରିଲୁଟ୍ (ଠ୍)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରି ଓ ଲୁଣ୍ଠନ)—ଉତ୍ସବ ବିଶେଷ; ହରି
Hariluṭ (ṭh) ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ପରେ ହରିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିବେଦିତ ପ୍ରସାଦ (ଲଡ୍ଡୁ, ଦୋଧ, ଖଇ ଆଦି) ଭୂମିରେ ବୁଣା ହେବା ପରେ ତାକୁ ସଂକେତ ଭକ୍ତଗଣଙ୍କର ଆନନ୍ଦ କୋଳାହଳ କରି ଓ ହରିବୋଲ ପକାଇ ଗୋଟାଇ ପରସ୍ପର ଉପରେ ଛଡ଼ ଛଡ଼ାଛଡ଼ି ହୋଇ ଗ୍ରହଣ କରିବା ରୂପ ଉତ୍ସବ—
A festival consisting of strewing the sweet offerings offered to Hari on the ground after finishing the chanting of Nāma Saṁkīrttana and the assembled people picking up as much as each can in the crowd.

ହରି ଲୋକ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁଲୋକ; ବୈକୁଣ୍ଠ (ହିନ୍ଦୁ ଶ)—
Hari loka The paradise of the Hindus.

ହରି ଲୋଚନ—ସଂ. ବହୁ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହରି=ହରିଣ ଅଛି Hari lochana ଲୋଚନ ଯାହାର)—ଚଞ୍ଚଳ ଆଖି ଅଛି—(a person) Having green eyes. ବି—୧ । କୁଳୀର; କଙ୍କଡ଼ା [ହରିଲୋଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଶବ୍ଦାର୍ଣ୍ଣ ଶେଷ)—1. Crab. ୨ । ପେଚକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2, Owl.

ହରିଶ୍—ଦେ. ବି—ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରର ଡାକନାମ—Nickname of Hariś Hariśchandra.

ହରିଶଙ୍କର—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବ; ହରିହର—God Bishṇu Hariśaṅkara and God Śiba. ଦେ.ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହରି ଶବଦ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିଶବ୍ଦ)—ହରିଧ୍ୱନି; ହରିବୋଲ; ହରିଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—The utterance of the name of Hari. [ବି—ଲଙ୍କାରେ ପୁଣି ହରିଶବଦ—ଭଗ; ଅର୍ଥାତ୍ ଲଙ୍କାବାସୀ ନାସ୍ତିକ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ [ହରିଶବ୍ଦ—ସଂ. ରୂପ] ହରିଶବ୍ଦ ଶୁଣିବା ଅଶା କରିଯାଏ ନାହିଁ]

ହରି ଶୟନ—ସଂ. ବି—୧ । ବିଷ୍ଣୁ ବା ହରିଙ୍କର ନିଦ୍ରା—1, The sleep Hari śayana of Bishṇu or Hari. ୨ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ହରିନିଦ୍ରିତ ହୁଅନ୍ତି—2. The time when Bishṇu is said to be in bed. ୩ । ଅଷାଢ଼ମାସର ଶୁକ୍ଳଦ୍ୱାଦଶୀ ଠାରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଳ (ଯେଉଁ ସମୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ନିଦ୍ରା ଯାଆନ୍ତି)—3. A period of 4 months from the 12th day of the bright lunar fortnight of Ashārdha to the 12th day of the bright fortnight of Kārttika. ୪ । ଅଷାଢ଼ ମାସର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ—4. The 11th day of the bright lunar fortnight of Ashārdha [ବି—ଏହା ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଶୟନଯାତ୍ରା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଯାତ୍ରା ଦିବସ ଅଟେ ଓ ଏହି ଦିନଠାରୁ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟ ବ୍ରତାରମ୍ଭ ହୁଏ । ପୁରାଣମାନଙ୍କ ମତରେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଶୋଇବାକୁ ଯାଆନ୍ତି, ଭାଦ୍ର ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ପାର୍ଶ୍ୱ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଦ୍ରାଯାଇ ଦ୍ୱାଦଶୀଦିନ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠନ୍ତି—ମନୁଷ୍ୟପୁରାଣ, ବାମନ ପୁରାଣ, ବରାହ ପୁରାଣ ଓ ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ]

ହରିଶୟନ ଏକାଦଶୀ—ସଂ. ବି—ଅଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ—The 11th Hariśayana ekādaśī day of the bright lunar fortnight of Āshārdha.

ହରିଶୟନ ଯାତ୍ରା—ଦେ. ବି—ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କର ଅଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ Hariśayana jātrā ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଉତ୍ସବିତ ଯାତ୍ରା—A festival observed on the occasion of Hariśayana Ekādaśī in the temple of Jagannātha of Puri. [ବି—ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ବା ଶିବଙ୍କର ଶୟନଯାତ୍ରା (ଶୟନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ) ଅଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଓ ଉତ୍ଥାପନ ଯାତ୍ରା (ଶିବୋତ୍ଥାପନ) କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ସମାହିତ ହୁଏ]

ହରି ଶର—ସଂ.ବି.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହରି ହୋଇଥିବେ ଶର ଯାହାଙ୍କର)—Hari śara ଶିବ (ଶିବ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Śiba. [ବି—ତ୍ରିପୁର ବଧନାର୍ଥ "ହରି" ମହାଦେବଙ୍କ ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଧନୁରେ ଶର ରୂପେ ବିରାଜିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଶିବଙ୍କର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି]

ହରି ଶରଣ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name Hari śaraṇa given to males. ୨ । (ବାକ୍ୟ) ପତ୍ରର ଶିରୋଦେଶରେ ଲେଖାଯିବା ବାକ୍ୟ [ଏହାର ଅର୍ଥ [ହରିଶରଣଂ—ସଂ. ରୂପ] ହରିଙ୍କଠାରେ ଶରଣାଗତ ହୋଇ ଏ ପତ୍ର ଅରମ୍ଭ କଲି]— 2. A formula written as the heading of private letters (invoking the name of Hari as the writer's refuge). [ବି—କେହି କେହି ହରିରସା, ଶ୍ରୀହରିଃ, ହରିଃ, ହରିଶରଣଂ, ଶ୍ରୀହରି, ଶ୍ରୀହରିଶରଣ ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖନ୍ତି]

ହରିଶାଣ—ଦେ. ବି—ଆତଗଛ ପରି ଏକପ୍ରକାର କାଠିଆ ବନୀବୃକ୍ଷ—Hariśāṇa A wild tree of middle stature like the custard apple tree, the leaves of which are used in polishing ivory and horn articles.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ପଥର ପିଠି ପାଖରେ ଟାଣୁଆ ଲୋମମାନ ଥାଏ । ଏହି ପଥର ପିଠିପାଖ ଟିଙ୍ଗର ଓ ହାଲକାଲୁର ଜନ୍ମ ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଘଷିଲେ ସେମାନ ଘାଲସ ହୁଏ]

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବ (ନାମ) (ଜିଘାଂସ ସିଦ୍ଧ; ସଂ. ହରିଃ + ଚନ୍ଦ୍ର; ବ୍ୟାକ-

Hariśchandra ରଣର ବିଧି ଅନୁସାରେ ଏହା "ହରିଚନ୍ଦ୍ର" ହେବା ଉଚିତ) ଏଥିର ଅର୍ଥ—ହରିଙ୍କ ପରି ଚନ୍ଦ୍ର ବା ରମଣୀୟ)—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଜନୈକ ରାଜା —Name of a king of the Solar race'

[ଦ୍ର—ଏ ତ୍ରେତାଯୁଗର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ରାଜା । ଏହାଙ୍କର ପିତା ତ୍ରିଶଙ୍କୁ, ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ରୋହିତାଶ୍ୱ ଓ ରାଣୀ ଶୈବ୍ୟା । ଏ ଅତି ଧର୍ମନିଷ୍ଠ, ଗୁଣବାନ୍ ଓ ଦାତା ଥିଲେ । ଦିନେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବଶିଷ୍ଠଙ୍କଠାରୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ଓ ଦାତୃତ୍ୱର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଏହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ; ଏବଂ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ସହିତ ସର୍ବସ୍ୱଧନ ମାଗିବାରୁ ଏ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ଦାନ କରି ନିରାଶ୍ରୟ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ର ସହିତ ରାଜ୍ୟତ୍ୟାଗ କଲେ । ତଥାପି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏତିକରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଏହାଙ୍କଠାରୁ 'ଦାନର ଦକ୍ଷିଣା' ପାଇବା ପାଇଁ ଅଳି କଲେ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବାପାଇଁ ଧନ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଥିବାରୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଶୈବ୍ୟାଙ୍କୁ ଦାସୀରୂପେ ଓ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ରୋହିତାଶ୍ୱକୁ ଦାସରୂପେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବିକ୍ରି କଲେ ଓ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଚଣ୍ଡାଳ ନିକଟରେ ଦାସତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି, ଏବଂବିଧ ଦାସତ୍ୱଲବ୍ଧ ଧନ ଆଣି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ । ଶ୍ମଶାନରେ ଶବସତ୍କାର କରିବାପାଇଁ ଆସିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଳ୍କ (ଟିକସ) ଆଦାୟ କରିବାର ଭାର ଏହାଙ୍କ ଖାମିନ ଚଣ୍ଡାଳ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ; ତେଣୁ ଏ ଅଗତ୍ୟା ଶ୍ମଶାନରେ ରହି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏଣେ ଶୈବ୍ୟା ରୋହିତାଶ୍ୱ ସହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ଦାସୀ ବୃତ୍ତି କରି ଅତି ଦୁଃଖରେ କାଳଯାପନ କରୁଥାଆନ୍ତି, ଓ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଓ ପୁତ୍ରଙ୍କର କିଛିମାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ ନ ଥାଏ । ଏହିରୂପେ କିଛିଦିନ ଗତ ହେବା ପରେ ରୋହିତାଶ୍ୱ ସର୍ପଦଂଶନରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲା । ଶୈବ୍ୟା ପୁତ୍ରର ଶବକୁ ସତ୍କାର କରିବାପାଇଁ ନିଶାବେଳରେ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେଲେ । ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ କେହି କାହାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶ୍ମଶାନରେ ଶୁଳ୍କ ଦେବାପାଇଁ ଶୈବ୍ୟାଙ୍କର ଅର୍ଥସଙ୍ଗତି ନ ଥିଲା । ତଥାପି ଚଣ୍ଡାଳର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଶୁଳ୍କ ଦେବାପାଇଁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଶୈବ୍ୟାଙ୍କୁ ଜିଦ କରିବାରୁ ଶୈବ୍ୟା ଶୋକାଭିଭୂତା ହୋଇ ନିଜର ଦୁଃଖ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହି ରୋଦନ କଲେ; ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଶୈବ୍ୟାଙ୍କୁ ଓ ଶୈବ୍ୟା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲେ । ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ମୃତ ହେବାରୁ ମାତାପିତା ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ରର ଶବ ସଙ୍ଗେ ଚିତାଗ୍ନିରେ ଝାମ୍ପ ଦେଇ ଇହଲୋକର ଯାତନାରୁ ଦୁଃଖଶୋକରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ଚିତାଗ୍ନି ଜଳାଇଲେ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାଙ୍କର ଧର୍ମନିଷ୍ଠତାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସେହି ଶ୍ମଶାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଓ ବର-ଦାନପୂର୍ବକ ରୋହିତାଶ୍ୱକୁ ଜୀଆଇଁ ଦେଲେ ଓ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଫେରାଇ ଦେଲେ ।]

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଦେ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ— A name given to males.

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପୁର—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାଜଧାନୀ;

Hariśchandra pura ଶୈବ୍ୟପୁର—The capital of King Hariśchandra of the Treta age.

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ (ମୁଖର୍ଜି)—ଦେ: ବ--ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗତ ବଙ୍ଗୀୟ

Hariśchandra Mukhopādhyāya (mukharji) ବ୍ରାହ୍ମଣ- A famous Bengalee Brāhmaṇa.

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ **ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ**

[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୨୪—ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୬୧ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ରାମଧନ ଅତି ଗରିବ ଥିଲେ । ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଭା ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି କଲିକତାରେ ସରକାରୀ ସାମରିକ ହିସାବ ପରୀକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ପ୍ରଥମେ ଦଶଟଙ୍କା ଦରମାରେ କିରାଣି ଚାକିରି କଲେ; ସେଠାରେ ନିଜର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇ ସେ କ୍ରମଶଃ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ଶେଷରେ ମାସିକ ଚାରିଶତ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ସେହି ବିଭାଗରେ ସହକାରୀ ସାମରିକ ସମୀକ୍ଷକ (Assistant military auditor) କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ କଲିକତାର ଇଂରାଜୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର 'ହିନ୍ଦୁ ପାଟ୍ରିଅଟ୍' (Hindu patriot) ର ସମ୍ପାଦକତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ଲେଖନୀର କ୍ଷମତାଦ୍ୱାରା ତତ୍‌କାଳୀନ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କୁ ସୁଦ୍ଧା ଚକିତ କରାଇଥିଲେ । ୧୮୫୭ ସାଲରେ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ସହିତ ବଙ୍ଗବାସୀମାନଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ନ ଥିବା ବିଷୟ ଏ ମହାଶୟ ଉକ୍ତ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିଲେ । ନୀଳକର ସାହେବ (Indigo planters) ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜା ମାନଙ୍କପ୍ରତି କରାଯାଉଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରବିରୁଦ୍ଧରେ ଏ ଲେଖନୀ ଚାଳନ କରି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଗୁହାରି ତଦନ୍ତ କରିବାପାଇଁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ନିଯୁକ୍ତ ନୀଳକର-କମିଶନ୍ (Indigo commision) ଙ୍କ ନିକଟରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ । ନୀଳକର ସାହେବମାନେ ଏହାଙ୍କ ନାମରେ 'ଅପବାଦ ରଟନା' କରିଥିବା ଅଭିଯୋଗ କରି ଫଉଜଦାରୀ ଓ ଦେୱାନି ମାଲସ କରି ଡିକ୍ରୀ ପାଇ ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏହାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ନିଲାମ କରାଇଦେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ମରଣାର୍ଥ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଇଣ୍ଡିଅନ୍ ସଭା (The British Indian Association) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୋଟିଏ ଅଂଶରେ 'ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଲାଇବ୍ରେରୀ' ନାମକ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଫ୍ରାନ୍ସିସ୍ ବୋମାନ୍ସ ନାମକ ଜଣେ ଆର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଚୀର ଆଲୋକ ଓ ଛାୟାମାନ (Lights and shades of the East) ନାମକ

ପୁସ୍ତକରେ ଏହାଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—ସ୍ୱକଳଚନ୍ଦ୍ର ।

ଏହାଙ୍କର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ନାମରେ ବଙ୍ଗବାସୀ ସମ୍ପାଦକ ଜିଲ୍ଲାପ୍ରସ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗତ ହିନ୍ଦି କବି, Hariśchandra sāhu ଭାରତେନ୍ଦୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—Late famous Hindi writer and author.

[ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୧୮୫୦—ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୫୯ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ କନାରସରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଏ ହିନ୍ଦିରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କବିତା, ଗ୍ରନ୍ଥ, ସାମୟିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ସମାଲୋଚନା ଲେଖି ହିନ୍ଦୀଭାଷୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତ ଖିକ ହେବ । ହିନ୍ଦିଭାଷାରେ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ 'ସୁନଶ୍ରୀ ତିଲକ' 'କବିବଚନସୁଧା', 'ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଜୀବନ' ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏ 'ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରିକା' ନାମରେ ଖଣ୍ଡେ ହିନ୍ଦି ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଅନେକ ବର୍ଷ ସମ୍ପାଦକତା କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦି ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକମାନେ ଏହାଙ୍କୁ 'ଭାରତେନ୍ଦୁ' ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ହିନ୍ଦିଗ୍ରନ୍ଥ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ହିନ୍ଦି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ସ୍ୱକଳଚନ୍ଦ୍ର]

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ.ବ(ନାମ)—ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭକ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ—Hariśchandri Name of a religious sect which is devoted to the mythological king Hariśchandra.

ହରିଷ—ସଂ. ବ—ହର୍ଷ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ଆକାର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Harisha The alternative form of the word Harsha. (delight)

ହରିଷେଣ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧। (ନାମ) ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶୀୟ ଜନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତି-ବିଶେଷ—Harishena 1. Name of a pre Buddhist emperor of India of Ikshwāku dynasty. ୨। (ନାମ) ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଜୈନପଣ୍ଡିତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Name of a famous Jaina Pandit. [ଦ୍ର—ଏ ୧୪୪୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବା ୧୫୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ 'ଜନଚରିତ୍ରସ୍ୟ ଯୋଗମାଳା' ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ] ୩। (ନାମ) ବାରାଣସୀ ବାସୀ ଜଣେ ବିଦ୍ୟାବିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ—3. A learned author of Benares. [ଦ୍ର—ସ୍ୱକୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଖଣ୍ଡେ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏ ରଚନା କରିଥିଲେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ] ୪। ବାକାଟକ ବଂଶୀୟ ଦେବସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର ମହାରାଜ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Name of another Emporer, son of Debasena.

ହରିସ୍—ଦେ. ବ—ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଡାକନାମ—Haris Nickname of Hariśchandra.

ହରି ସଭା—ଦେ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ)—ହରିନାମ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଓ ହରିଭକ୍ତିର ପ୍ରଚାର ଏବଂ ଆଲୋଚନାର୍ଥ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ସଭା—ହରିସଭା Hari sabhā A society or meeting held to chant the name of Hari and discuss religious subjects.

ହରି ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ବହୁବାର ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—1. Repeated utterance of Hari. ୨। ଖୋଳ କରତାଳ (ଝାଞ୍ଜ ମୃଦଙ୍ଗ) ବାଦନ ସହକାରେ ବହୁ ଲୋକଦ୍ୱାରା ହରିନାମ ଗାନ—2. Chanting of the hymns of Hari accompanied by music of drums and cymbals. [ଦ୍ର—ହରି ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ବ୍ୟତୀତ କଳିଯୁଗରେ ଦାନ, ବ୍ରତ ତପସ୍ୟା, ଯଜ୍ଞ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବା ପିତୃ ତର୍ପଣ ନିଷ୍ଫଳ ଅଟେ ।]

ହରି ସୁତ—ସଂ. ବ—୧। ହରିଙ୍କ ପୁତ୍ର—1. Son of Hari. ୨। Hari suta ହରିଷେଣ (ଦେଖ)—2. Harishena (See)

ହରି ସ୍ତବ (ସ୍ତୁତି, ସ୍ତୋତ୍ର)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶ୍ରୀ ହରିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥିତ ବା ଉଚ୍ଚାରିତ ପ୍ରାର୍ଥନା—Hari staba (stuti, stotra) A hymn to Hari.

ହରି ହଟା—ଦେ. ବ—୧। ହରିହାଟ (ଦେଖ)—1. Harihāṭa Hari haṭā (See). ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଗୋଳଦାଅ; ଗୋଳମାଳ; କୋଳାହଳ—2. (figurative) Noise; ado.

ହରି ହୟ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧାରୟ; ହରି=ଶାଖାମୃଗ ଅଟନ୍ତି ହୟ=ଘୋଡ଼ା ଯାହାଙ୍କର)—୧। ଇନ୍ଦ୍ର (ଅମର କୋଷ)—1. God Indra. ୨। ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. The sun ୩। କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. God Kārttikeya. ୪। ଗଣେଶ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. God Gaṇeśa.

ହରି ହର—ସଂ. ବ—୧। ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବ—1 Bishṇu and Śiba. ୨। ସଂଯୁକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବ ମୂର୍ତ୍ତି—2. A form of Divinity consisting of Bishṇu and Śiba together.

[ଦ୍ର—ଏକଦା ସମ୍ମିଳିତ ଋଷି ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁ ବୁଝାଇଥିଲେ ଯେ, ହର ଓ ହରି ଏକାତ୍ମକ ଅଟନ୍ତି ଓ ଏଥିର ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ ଭାହାଣପାଳ ବିଷ୍ଣୁ ମୂର୍ତ୍ତି ବାମପାଳ ଶିବ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବିଷୟ ବାମନ ପୁରାଣ ୫୯ ଅ ଓ ୭୦ ଅ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏବଂ ଦେବୀ ପୁରାଣ ୧୨ ଅ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ଦ୍ୱେ ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହରିହର ହରିହର

ହରିହର ଆତ୍ମା—ଦେ. ବ—ହରିହରାତ୍ମା (ଦେଖ)—Harihara ātmā Hariharātmā (See)

ହରିହର କବି—ଦେ. ବ (ନାମ)—"ସୁଚରିତ ରାମାୟଣ" ନାମକ ଓଡ଼ିଆ Harihara kabi ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି (ଭାରତୀ ଦେ.

ସା, ଇତିହାସ)—Aut hor of 'Suchitra Rāmāyaṇa.

ହରିହର କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି (ନାମ)—ପାଟଳିପୁତ୍ର (ଅଧୁନିକ ନାମ ପାଟନା) Haribara kshetra ନଗରନିକଟସ୍ଥ ଭାଗୀରଥୀର ଉତ୍ତର କୂଳରେ [ହରିକ୍ଷେତ୍ର, ଦେବାଟକ୍ଷେତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅବସ୍ଥିତ ତୀର୍ଥବିଶେଷ—Name of a sacred place of pilgrimage near Patna where the Sonepur fair is held (in a place where the river Gaṇḍukī falls into the river Ganges.)

[ଦ୍ର—ଏହା ଗଙ୍ଗା ଓ ଗଣ୍ଡକୀ ନଦୀର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଏଠାରେ କାର୍ତ୍ତିକପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ସ୍ନାନ କରିବାପାଇଁ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଏଠାରେ ପଶୁବ୍ୟବସାୟ ରହିବାରୁ ହୁଏ। କରିହ ପୁରାଣରେଲେଖାଅଛି ଯେ ଏକଦା ହରି ଗୋଧନ ସକଳଙ୍କୁ ନେଇ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇଥିଲେ, ସେଠାରେ ଶୂଳପାଣି ହର ନନ୍ଦି ସହିତ ଗୋଧନମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କଲେ ଓ ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଏ କ୍ଷେତ୍ରର ନାମ ହରିହର କ୍ଷେତ୍ର ହୋଇଅଛି। ଦେବତାମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି। ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଦେବଘାଟ ଓ ହରିହର ଛତ୍ର।]

ହରିହର ଚତୁରଙ୍ଗ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସଂସ୍କୃତ ପୁସ୍ତକ ବିଶେଷ—Harihara chaturaṅga Name of a book.

[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଗୋଦାବରୀ ମିଶ୍ର ନାମରେ ଜନୈକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୀତ। ଏଥିରେ ରଥ, ଅଶ୍ୱ, ହସ୍ତୀ, ପଦାତିକ ଓ ଧନୁର୍ବେଦ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—ଜଗବନ୍ଧୁ: ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ]

ହରିହର ଛତ୍ର—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିହର କ୍ଷେତ୍ର; ଏହା ହରିହର କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେଉଥିବାରୁ) Harihara chhatra ହରିହର ଛତ୍ର ନିକଟସ୍ଥ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଅପର ପାରରେ ସୋନପୁର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଷକେ ଥରେ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଠାରୁ ଦଶ ଦିନ କାଳ ବସୁଥିବା ଗୋଟିଏ ମେଳା—The annual fair held at Sonepur near Patna for 10 days from the full moon day of Kārttika.

[ଦ୍ର—ଏହି ଉପଲକ୍ଷରେ ଏଠାରେ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଘୋଡ଼ା, ହାତୀ ଓ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ପଣ୍ୟ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ଏଠାରେ ବିଣାବିକା ହୁଏ। ବିଦ୍ୱାନମାନେ ଏହି ଉତ୍ସବକୁ 'ଛତ୍ର' ଉତ୍ସବ କହନ୍ତି। ପାଟନା ଗଙ୍ଗାର ଦକ୍ଷିଣ ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଓ ହରିହର ଛତ୍ର ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ତର ତୀରରେ ଗଣ୍ଡକୀ ଓ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳରେ ସାରଣ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଏଠାରେ ହରିହରନାଥ ନାମକ ମହାଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛନ୍ତି। ଏଠାକୁ ରାଜା ମହାରାଜଠାରୁ ଯୋଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତି ଆସନ୍ତି। ଏପରି ବଡ଼ ଜନସମାଗମ (ମେଳା) ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଅନ୍ୟ କୁତ୍ରାପି ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ]

ହରିହର ପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—୧। ଜଗତସିଂହପୁର; କଟକ ଜିଲ୍ଲାର Haribara pura ପୂର୍ବଭାଗସ୍ଥ ପ୍ରଗନା ଓ ଗ୍ରାମର ନାମ—Name of a perganna and village in the eastern part of Cuttack District.

[ଦ୍ର—ଏହି ଗ୍ରାମରେ ପୂର୍ବେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟକୋଠି ଥିଲା। ନିକଟରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଗୋଟିଏ ସ୍ତୂପକୁ ଲୋକେ ଉକ୍ତ ବାଣିଜ୍ୟକୋଠିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ବୋଲି କହନ୍ତି। ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଥାନା, ପୋଷ୍ଟଅଫିସ, ଡାକ୍ତରଖାନା, ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ଅଫିସ୍, ହାଟ ଓ ବାରକମିଶ୍ରୀ ସବରେଜିଷ୍ଟ୍ରି ଅଫିସ୍ ଅଛି। ଓଡ଼ିଶାରେ ନନ୍‌କୋଅପରେସନ୍ ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳରେ ଏହି ସ୍ଥାନ ନିକଟରେ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା 'ଅଲକାଶ୍ରମ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରାଜ୍ୟାଶ୍ରମ ଓ ବୟନ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହି ଗ୍ରାମର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ଜଗତସିଂହପୁର। ଏହା କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାଖା ଅଲକାନଦୀର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଏହି ଗ୍ରାମ କଟକଠାରୁ ୨୪ ମାଇଲ୍ ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଦେଓଜାନ ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କଠୋର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ଫଳରେ ସମ୍ପ୍ରତି ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ହାଇସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି।]

୨। ମୟୂରଭଞ୍ଜର ପୂର୍ବ ରାଜଧାନୀ—2. Name of the ancient capital of Mayurbhanj State.

[ଦ୍ର—ହରିହରପୁର ବା ହରିପୁର ଗଡ଼। ଏହା ମୟୂରଭଞ୍ଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜଧାନୀ ବାରିପଦାଠାରୁ ୧୦ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା। ପର୍ବତମୟ ସମୃଦ୍ଧିର ବହୁ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଏଠାର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ରହିଅଛି। ମୟୂରଭଞ୍ଜର ମହାରାଜ ହରିହର ଭଞ୍ଜ ଶକାବ୍ଦ ୧୫୨୨ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ୧୬୦୦) ରେ ଏ ନଗର ବସାଇଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଏ ନଗରର ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା। ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଏହି ହରିପୁର ବାଟେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିଲେ। ଏହିଠାରେ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ କରୁ କରୁ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଦଶାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ। ସେ ସମୟରେ ଏ ନଗର ସମୃଦ୍ଧିମନ୍ତ ଥିଲା। ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୮ ବର୍ଷ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ଭଞ୍ଜ ନରପତିମାନେ ଶକ୍ତ ଥିଲେ। ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ତିରୋଭାବର କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ନୃପତି ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ। ଦେବବିଗ୍ରହ ଧ୍ୱଂସକାରୀ କଳାପାହାଡ଼ ଏ ନଗର ଆକ୍ରମଣ କରି ରାଜବଂଶକୁ ଅନେକ ଦୁର୍ଗଭୟଯୁକ୍ତ କରିଥିଲା ଓ ରାଜ-ପରିବାର ଏହି ଆକ୍ରମଣର ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ପର୍ବତ ଗହ୍ୱରରେ ଆଶ୍ରୟଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ।

ତତ୍ପରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜକୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଜଙ୍ଗରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଦାଉଦ୍ ଖାଁ ଏଠାର ସୁଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ । ସେ ଅକବରଙ୍କ ସେନାପତି ଟୋଡ଼ରମଲ୍ଲଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇ ବଣକୁ ଅଡ଼ିକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଦାଉଦ୍ ଖାଁଙ୍କ ପରାଜୟ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହେଲା । ଦାଉଦ ଖାଁଙ୍କର ହରିହରପୁରରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବା ସମୟରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ତତ୍କାଳୀନ ମହାରାଜା ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭଞ୍ଜ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରସିକାନନ୍ଦ ଠାକୁରଙ୍କ ଠାରୁ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ସେହି ସମୟରୁ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମହାରାଜମାନେ ହରିହରପୁରରେ ଅନେକ ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ସେଠାରେ ରାଧାମୋହନଙ୍କର ଏକ ବିରାଟ ମନ୍ଦିର ତୋଳାଇଲେ । ଅଳିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଆକ୍ରମଣ କରି ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ପରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜକୁ ତାଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ କଲେ । ଉତ୍କଳରେ ମରହଟ୍ଟା-ବର୍ଗୀମାନେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଆକ୍ରମଣ କରି ସମ୍ଭବିମତ୍ତ ହରିହରପୁର ନଗରୀର ଧ୍ୱଂସ ସାଧନ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ହରିହରପୁରରେ ମରହଟ୍ଟା ଲୁଣ୍ଠନର ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ଭଗ୍ନାବଶେଷମାନ ବିଦ୍ୟମାନ । ବହୁ ୧୮୦୧ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜାମାନେ ଆପଣାକୁ ହରିହରପୁରର ରାଜା ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଉଥିଲେ । ହରିହରପୁର ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଙ୍ଗଲରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ରସିକ ରାୟଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି । ଏ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ରାଣୀହଂସପୁର ଓ ଦରବାର ଗୃହର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି । ଏଥିରେ ଥିବା ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରଭାସପୁରକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ହରିହରପୁରର ଦକ୍ଷିଣସୀମାରେ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଓ କୋଟବାସିନୀ ଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ବିଷ୍ଣୁକୋଷ]

ହରିହର ଭେଟ—ଦେ. ବି—୧ । ହରିଙ୍କ ସହିତ ଶିବଙ୍କର ଭେଟ—Harihara bheṭa The meeting of Hari with Śiba. ୨ । ଶିବ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ (ଫାଲ୍‌ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ)ର ରାତି ଶେଷରେ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିମା ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତିମା ଦ୍ୱୟଙ୍କର ପରସ୍ପର ଭେଟ ହେବାରୂପ ଉତ୍ସବ—3. The ceremony of the meeting of the images of Hari and Śiba towards the last part of the Śibarātri night.

(ରାଜା) ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ—(ନାମ) ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଖଲ୍ଲିକୋଟ (Rājā) Harihar Mardarāja Deba ଅଠଗଡ଼ର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା—Name of the late Raja Haribar Mardaraj Deb of Khallikote and Athagad of Ganjam district.

[ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ଶ୍ରୀ ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜଦେବ (ମେହେର୍‌ବାନ୍-ଇ—ଦୋସ୍ତାନ୍, ରାଜାସାହେବ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଅଠଗଡ଼, ଗଞ୍ଜାମ, ଓଡ଼ିଶା) । ଏ ମହାତ୍ମା ୧୮୭୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜୁଲାଇ ମାସ ୧୦ ତାରିଖ ଦିନ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଅଠଗଡ଼ର ସା ଦ୍ରବ ମେହେର୍‌ବାନ୍-ଇ—ଦୋସ୍ତାନ୍ ରାଜା ନାରାୟଣ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବଙ୍କର ପଞ୍ଚମପୁତ୍ର ରୂପେ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜ-ପ୍ରାସାଦରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାନ୍ତ ବାଲ୍ୟବୟସରେ କୁମାର ହରିହର ପିତୃହୀନ ହେବାରୁ ରାଜ୍ୟଦ୍ୱୟ ୧୮୮୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ଖାସ୍ ପରିଚାଳନାରେ ରହିଥିଲା ।

ଏକଦା ଅଯୋଧ୍ୟାର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜପରିବାରର ଗେଣ୍ଡୁ ରାଣା ଓ ଜାଞ୍ଜିନ ରାଣା ନାମକ ଦୁଇ ସହୋଦର ଉତ୍କଳକୁ ଆସିଥିଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କଦ୍ୱାରା ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଏବଂ କନିଷ୍ଠଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ରାଜବଂଶାବଳିରୁ ଜଣାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧର-ମାନେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ରାଜ୍ୟକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଧିକାର କରି ଆସୁଥିଲେ । ଅଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବତନ ରାଜା ବାଲୁକେଶ ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅମର କବି, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ଆଶ୍ରୟ ଲାଭ କରି ଉକ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ ସ୍ୱରଚିତ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ ଓ ବହୁ ସଙ୍ଗୀତ ରଚିତା କରି ତାଙ୍କୁ ଅମର କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ରାଜା ନାରାୟଣ ପ୍ରଥମେ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅମଳରୁ ଏହି ରାଜବଂଶ ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରି ଆସିଅଛି । ଅଠଗଡ଼ର ବାଲୁକେଶ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଅଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟ ବାଗି ରାଜସ୍ୱ ନିମନ୍ତେ ନିଲାମରେ ଉଠିବାରୁ, ରାଜା ନାରାୟଣ ତାକୁ ନିଲାମରେ ଖରିଦ କଲେ ଓ ସେହି କାଳରୁ ଅଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟ ଖଲ୍ଲିକୋଟସହିତ ଯୁକ୍ତ ହେଲା । ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ରାଜା ହରିହର ମିଶ୍ରର ଏଫ୍. ଜେ. ବି. ମିନ୍‌ଚିନ୍ ସାହେବଙ୍କ ଠାରୁ ଟ୍ରେଜାରୀ ଇଷ୍ଟେଟ୍ କ୍ରୟ କଲେ । ରାଜା ହରିହରଙ୍କ ଦାୟାଦରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ ବାହାଦୁର ୧୯୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିରୁଳ ରାଜ୍ୟ କ୍ରୟ କରି ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଅଠଗଡ଼ ଏବଂ ବିରୁଳ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱରରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଓ ଅଠଗଡ଼ର ଅୟତନ ୫୪୦ ବର୍ଗମାଇଲ ଏବଂ ତହିଁର ବର୍ତ୍ତମାନ ମଫସଲ ବାର୍ଷିକ ଆଦାୟ ଜମା ୨ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା । ପେଶକସ୍ ଓ ସେମ୍ ରୂପେ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କୁ ଏହି ଉଭୟ ରାଜ୍ୟର ଦେୟ ଏକଲକ୍ଷ ପଚାଶ ହଜାର ଟଙ୍କା । ଉଭୟ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାୟ ସଂଖ୍ୟା ୪୯୫ । ବିରୁଳ ରାଜ୍ୟର ଅୟତନ ପ୍ରାୟ ୬୫ ବର୍ଗମାଇଲ; ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ ରାଜସ୍ୱର ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ସତୁରୀ ହଜାର ଟଙ୍କା । ଏ ରାଜ୍ୟପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଦେୟ ପେଶକସ୍ ବାରହଜାର ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ହରିହର ଭୂମାରାବସ୍ଥାରେ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କଠାରୁ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷା କରି ସାରଲାରେ ଓ ତତ୍ପରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ । କିଶୋର

ବୟସରେ ନିଜର ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳି ହେତୁରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହରିହର ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

୧୮୮୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏକୋଇଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସାବାଳକ ହୋଇ କୁମାର ହରିହର ରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ । ୧୮୯୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ତତ୍କାଳୀନ ଶ୍ରେଷ୍ଠରାଜ୍ୟ (ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାନଭାଇ) ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଦେବଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଜେମାମଣିଙ୍କ ସହ ରାଜା ହରିହରଙ୍କର ଶୁଭ ପରିଣୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କେତେକ ମାସ ପରେ ରାଜା ହରିହର ବିଧୁରୀକ ହେଲେ ଓ ୧୮୯୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରୋକ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠରାଜ୍ଞୀଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟା ଜେମା ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟା ଶ୍ରୀମତୀ କନକମଞ୍ଜରୀଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ରାଜା ହରିହର ଯେଉଁପରି ନାନାଦିଗରେ ସ୍ୱଦେଶର ଶିକ୍ଷା, କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦିର ଉନ୍ନତିପାଇଁ ମନ, ଧନ ଅକାତର ଭାବରେ ଢାଳି ଥିଲେ, ରାଣୀ କନକମଞ୍ଜରୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସୁକୁମାର ମନୋବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ସେହିପରି ନାରୀଜାତିର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ବାଳିକାପାଠ' ନାମକ ବାଳିକା-ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନାରୀଜାତିର ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିଅଛି । ସ୍ୱର୍ଗତ କବିବର ରାଧାନାଥ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମତ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଠ୍ୟୋପଯୋଗୀ ଦେବା ସକାଶେ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ ।

ରାଜା ହରିହର ଶିଳ୍ପିକୋଟ ଗଡ଼ର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ଏକ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ 'ନିର୍ମଳଝର' ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି, ଉକ୍ତ ଝର୍ଣ୍ଣରର ଜଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଫସଲ ଆବାଦ କରାଉଥିଲେ । 'ନିର୍ମଳଝର' କବିଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ବିରାଜିତ ଅନନ୍ଦପ୍ରଦ ଓ ଯୋଗୀଙ୍କ ସାଧନକ୍ଷେତ୍ର । ରାଜା ହରିହର ଉକ୍ତ ଝର୍ଣ୍ଣରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ମାନସରେ ନାନା ବିଚିତ୍ର କୌଶଳ ଉଦ୍ଭାବନ କରି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ରାଜନିବାସ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର ସବୁ ଦିଗରୁ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଉନ୍ନତିପାଇଁ ରାଜା ହରିହରଙ୍କର ବହୁତୋମୁଖୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ବେଳରୁ 'ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ' ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା ଓ ଦେଶରେ ପତ୍ରପତ୍ରିକାର ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ ଥିଲା । ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗ, ମାଦ୍ରାଜ ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ସରକାରମାନେ ନିଜ ନିଜର ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବରେ ନିୟୋଜିତ କରି ରାଖିଥିଲେ । ଖଣ୍ଡ-ବିଖଣ୍ଡିତ ଉତ୍କଳଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କୁ ଏକଶାସନାଧୀନ କରିବା ଦାବି ଭାରତସରକାର ଓ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ କେହି ବାହାରି ନ ଥିଲେ । ୧୯୦୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ସ୍ମରଣୀୟ ବର୍ଷ । ଏହି ବର୍ଷ ସେ ତାଙ୍କ ରମ୍ୟ ପ୍ରାସାଦ ସମ୍ମୁଖରେ ନବନିର୍ମିତ ଶ୍ୱେତମର୍ମର ତଳେ ଏକ ବିରାଟ ବେଦିକା ଉପରେ ଉତ୍କଳର ତତ୍କାଳୀନ ଉତ୍କଳସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଘେନି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଥିବା ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କ ଏକୀକରଣସ୍ୱରୂପ ମହାସଭାର ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରାଇ ଥିଲେ । ଆଜି ତାହା ଉତ୍କଳସମ୍ମିଳନୀ ରୂପେ ପରିଣତ । ରମ୍ୟ ରାଜପ୍ରାସାଦ ସମ୍ମୁଖରେ ଅଦ୍ୟମଧ୍ୟ ସେହି ବିରାଟ ବେଦିକା ହରିହରଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମର ସ୍ମୃତିକୁ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣିତ ରଖି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଜଣ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଜଣେ ହରିହରଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ ପ୍ରେସ୍‌ର ମାନେଜର୍ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ରମ୍ୟ ରାଜପ୍ରାସାଦର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ନୀରବ ଦେଶକର୍ମୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜୟକୃଷ୍ଣ ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ । ଏହି ଉଦ୍ୟମ ପରେ ହରିହରଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ, ପ୍ରେରଣା ଓ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଇଲାଖେମୁଣ୍ଡିର ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁ ବି. ଏ. ଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ୧୯୦୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରଥମ ଗଞ୍ଜାମ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମେଳନୀ ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସମ୍ମେଳନୀରେ ଉତ୍କଳର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳ (କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର)ରୁ ବହୁ ଜାତୀୟ କର୍ମୀ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ସି. ଆଇ. ଇ, ଫକୀରମୋହନ, ବିଶ୍ୱନାଥ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଗଞ୍ଜାମର ବହୁ ନୀରବ କର୍ମୀ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଢାଳି ଦେଇଥିଲେ । ଏ ସମ୍ମେଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସାହାଣୀ, ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ଓ କଟକର ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ, ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ରାଓ ଜୀବିତ ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳଭାଷୀ ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଏକ ଶାସନାଧୀନ ହେବା ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରଥମେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମେଳନୀରେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରୁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମେଳନୀର ଅଧିବେଶନ ମାନଙ୍କରେ ତାହା ପୁନଃପୁନଃ ଗୃହୀତହେଲା ।

ଦେଶରେ ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାର ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା ଏବଂ ସେହି ହେତୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶିଳ୍ପିକୋଟ, ରମ୍ୟ ଓ ବୋଇରାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ବାଳିକା-ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେ କଟକର ରେଭେନ୍‌ସା ବାଳିକାବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ଲାଗି ଜଣେ ଟଙ୍କାର ଘୋଡ଼ା ଓ ଗାଡ଼ି ଓ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ସେକେଣ୍ଡରୀ କଲେଜକୁ ଅର୍ଥାଭାବ ହେତୁ ସରକାର ଉଠାଇଦେବାର ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ । ଗଞ୍ଜାମର ଜଣେ ଜମିଦାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ କଲେଜଟି କେବେକାଳ ବଞ୍ଚିରହିବା ପରେ ପୁଣି ଅର୍ଥାଭାବ ଘଟିବା

ଫଳରେ କଲେଜ୍‌ର ଅବସ୍ଥା ଟଳମଟଳ ହୋଇଥିଲା । ରାଜା ହରିହର ସେତେବେଳେ ନିଜର ଆର୍ଥିକ ଅସୁବିଧା ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଲକ୍ଷାଧିକ ମୁଦ୍ରା କଲେଜ୍‌କୁ ସାହାଯ୍ୟ କେଇଥିଲେ । ସେହିହେତୁ ଏହା ଶଙ୍କିକୋଟ କଲେଜ୍ ନାମରେ ସୁପରିଚିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଏହି କଲେଜ୍ ଶଙ୍କିକୋଟ ଇଷ୍ଟେଟ୍‌ରୁ ବାର୍ଷିକ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭକରି ଅସୁଅଛି । ଡାଏମଣ୍ଡ ଜୁବିଲି ହଲ୍ ନାମକ ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର ଟାଉନ୍ ହଲ୍‌ଟି ରାଜା ହରିହରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଗଞ୍ଜାମର ଅଶେଷ ଉପକାର ସାଧନ କରୁଅଛି ।

ଦେଶରେ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଲାଗି ରାଜା ହରିହରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ସେ ସଂସ୍କୃତ ଚତୁଷ୍ପାଠୀମାନ ସ୍ଥାପନ କରାଇ ପଣ୍ଡିତ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସେବକମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତର ଅନୁବାଦ ରାଜା ହରିହରଙ୍କ ଅର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଶ୍ୱନାଥକର, ଭାଷାକୋଷର ସମ୍ପାଦକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ତାଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଥିଲେ ଓ ବହୁବାର ତାଙ୍କ ଅତିଥ୍ୟଲାଭ କରିଥିଲେ ।

୧୯୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଜା ହରିହର ରମ୍ଭାଠାରେ ଗୋଟିଏ (ଛାପାଖାନା) ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ କରି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ, ଉତ୍କଳ ମଧୁପ, ଏବଂ ସମ୍ବାଦ ନାମରେ ତିନି ଖଣ୍ଡି ସାପ୍ତାହିକ ଓ ମାସିକ ପତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରାଇ, ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଦେଶବିଦେଶରୁ ବହୁ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କଟକରୁ ରାଧାନାଥଙ୍କର 'ସରଳମାଳିନୀ ନୀଳାମ୍ବୁ ଚଳିକା' କୁଳସ୍ଥିତ ନିଜର ରମ୍ୟ ରାଜପ୍ରାସାଦକୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସତ୍କାରରେ ପ୍ରୀତ କରାଇ ହରିହର ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଦେଶମିଶ୍ରଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଥିଲେ ।

ସଦାଶୟ ସରକାର ବାହାଦୁର ତାଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶ-ପ୍ରେମର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରି ତାଙ୍କୁ ୧୮୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମେ ମାସ ୨୧ ତାରିଖରେ ରାଜା ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତିର ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ପୁତ୍ର-ସନ୍ତାନ ଲାଭ କରି ନ ପାରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ଥିଲେ । ୧୯୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା, କୁମାର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର କୋଡ଼ ମଣ୍ଡନ କଲେ । ଜନ୍ମର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷରେ କୁମାରଙ୍କ ନାମକରଣ ଉତ୍ସବ ମହାସମାରୋହରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କରାଇ ରାଜା ହରିହର ଉତ୍କଳର ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ଏହା ତାଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ଘଟନାମୟ ଜୀବନର ଶେଷ ଅଧ୍ୟାୟ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟର ଚାରିବର୍ଷ ପରେ ରାଜା ହରିହର ୧୯୦୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ନିଜର ପରିବାର ତଥା ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ ।

ରାଜାବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୁଯୋଗ୍ୟ ପିତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ଦାୟାଦରୂପେ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ହରିହରଙ୍କର ଚିର-ପୋଷିତ ଆଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ପୂରଣ କରି ୧୯୩୬ ସାଲରେ ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆହୂତ ହୋଇ ଲଣ୍ଡନରେ ଗୋଲଟେବଲ୍ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦାନ ପୂର୍ବକ ନୂଆ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଆସିଲେ । ତେଣୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନର ସ୍ମୃତି ସହିତ ରାଜାବାହାଦୁରଙ୍କ ନାମ ଚିରଦିନ ଜଡ଼ିତ ରହିଥିବ । ଲଣ୍ଡନରେ ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କ କର୍ମସହଚର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଦେଶ-ମିଶ୍ରଣ ବିଷୟରେ ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବିଚକ୍ଷଣତା ଅତୀବ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ପୃଥକ୍ ପ୍ରଦେଶର ଦାବି ଗୋଲଟେବଲ ବୈଠକରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବା ବିଷୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ମୋହନ, ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କର କର୍ମ-ପନ୍ଥା ସୁଗମ କରିବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ରାଜାବାହାଦୁର ବାଲ୍ୟବୟସରୁ ପିତୃହୀନ ହୋଇ ଥିବାରୁ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନରେ ପରିଚାଳିତ ହେଲା । ସେ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାଥମିକ ମାତୃଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି, ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ୟୁନିଭର୍ସିଟି ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଅନ୍ କଲେଜ୍‌ରେ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ରାଜମାତା କନକମଞ୍ଜରୀଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଓ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ଼ସ୍‌ଙ୍କ ପରିଚାଳନାରେ ୧୯୧୦ ମସିହା ମେ ମାସ ଦଶ ତାରିଖ ଦିନ ତାଙ୍କର ଶୁଭ କର୍ଣ୍ଣବେଧ ଓ ବ୍ରତୋପନୟନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଶେଷକରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତା୧୪।୧।୨୧ ରିଖ ଦିନ ରାଜ୍ୟ ଲାଭ କଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ସେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ବୋର୍ଡ଼ର ସଭାପତି-ରୂପେ ନିଜର ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳି ହେତୁ ଲୋକପ୍ରୀତିଭାଜନ ହୋଇ ୧୯୩୭ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୪ ବର୍ଷ ବାରମ୍ବାର ଉକ୍ତ ବୋର୍ଡ଼ର ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ରାଜା ବାହାଦୁର ତାଙ୍କ କର୍ମକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶର ବିବିଧ ଦାବି ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ କରି ତିରିଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ଆଣି, ଗଞ୍ଜାମର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱୋଲ, ସଡ଼କ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ଅତୀବ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ ଓ ଶିକାରରେ ସେ ଯେପରି ଦକ୍ଷ, ତାଙ୍କର ଭାଷା ଦଗରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ କର୍ମୀ । ଭିନ୍ନଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରି, ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ଉନ୍ନତ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସମବାୟ ସହଯୋଗ ସମିତିମାନଙ୍କର କର୍ମପନ୍ଥା ନିଜେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ସେହି

ଶବ୍ଦଭଣ୍ଡାର ଅବଲମ୍ବନ କରି ସେ ମାତୃଭୂମିର ଉନ୍ନତିପାଇଁ ନାନା ବ୍ୟବସ୍ଥା କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଉତ୍କଳର ପ୍ରଖ୍ୟାତନାମା କବିମାନଙ୍କୁ ସେ ଅକାତର ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି, ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରାଇଅଛନ୍ତି । ସେ କବି ଚିନ୍ତାମଣି, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବିଦ୍ୱାନଙ୍କର ସମ୍ପ୍ରତି ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହଦାନଦ୍ୱାରା ମାତୃଭାଷାର ପ୍ରଭୂତ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି । ରାଜା ବାହାଦୁର ଭାଷାକୋଷର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ । ତାଙ୍କର ବିବିଧ ସଦ୍‌ଗୁଣ ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ବ୍ରିଟିସ୍ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ୧୯୨୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରାଜା ଉପାଧି ଓ ପରେ ୧୯୩୪ ମସିହାରେ ତାଙ୍କୁ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ରାଜା ଉପାଧିରେ ସମ୍ମାନିତ କରିଥିଲେ । ଗତ ୧୯୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପୁଣି ସରକାର ତାଙ୍କର ସାଧାରଣ କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ କୁଶଳତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ତାଙ୍କୁ ରାଜା ବାହାଦୁର ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ସଂଗଠନ ସମ୍ପର୍କରେ ନାନା ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସେ ସରକାରୀ ଓଡ଼ିଶା ନେଲ୍ କମିଟିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ତାହା ଜାତୀୟ ଇତିହାସରେ ଅମରାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିବ । କେବଳ ଏତିକି କରି ନୀରବ ନ ଥାଇ ସେ ସାଲିଆମେଣ୍ଟାରି କମିଟି ଆଗରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସମୟୋପଯୋଗୀ ଦାବୀମାନ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ନାନା ଅସୁବିଧା ଓ କଷ୍ଟଭୋଗ କରି ଦେଶର ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି । ବିଜ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ସେ କୁଲ୍ୟାମାନ ଖୋଳାଇ ଜଳାଭାବ ଦୂରୀକରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛନ୍ତି ।

ରାଜାବାହାଦୁର ପୂର୍ବେ ମାଦ୍ରାଜ କାଉନ୍ସିଲ୍ ମେମ୍ବର ଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାର ଅଡ଼ାଇସର କମିଶନର ଓ ପରେ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ମେମ୍ବର ରୂପେ ସେ ଦେଶର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ କର୍ମୀ ବୋଲି ସର୍ବତ୍ର ସୁପରିଚିତ । କ୍ଷମା ଓ ସହନଶୀଳତା ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ; ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହା ଉତ୍ତମରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କର ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ ତଥା ବିନୟ ଇତ୍ୟାଦି ଅସାଧାରଣ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳି ସର୍ବଥା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଉତ୍କଳ ଇତିବୃତ୍ତରେ ତାଙ୍କର ଗୁଣାବଳି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ ।

"ସୁଜେ ଯଶସି ଭୋଯେଷ୍ଟୁ ବିଶୁଦ୍ଧାନାଂ ବିଶୁଦ୍ଧତା" ଏହି ଅପ୍ତବଚନର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦନ ନିମିତ୍ତ ରାଜା-ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ଗୁଣାବଳି ଏଥିରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହେଲା ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—
କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

ହରିହର ରଥ (ନାମ)—ପୁରୀ ସହର ନିବାସୀ ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ—The late Sanskrit-knowing pandit of Puri town.

Harihara Ratha

[ଦ୍ର—ଏ ମହାଶୟ କେଣ୍ଡୀପହାର ଓ ଶକୁନ୍ତଳା ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ନାଟକ ସଂସ୍କୃତରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ଓ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ—ଭାରତୀ. ଉ. ସା. ଇତିହାସ ।]

ହରିହରାତ୍ମକ—ସଂ. ବି—୧ । ହରିହର କ୍ଷେତ୍ର (ଦେଖ)—1. Harihara kshetra (See). ୨ । ଗରୁଡ଼ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ)—2. The mythological king of birds. ୩ । ଶିବ ବାହନ ବୃଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. The bull which is said to carry Siba on his back. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହାଙ୍କ ଆତ୍ମାରେ ହରି ଓ ହର ବିଦ୍ୟମାନ—Whose soul is pervaded by Hari and Hara.

Hariharātmaka

[ହରିହରାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ]

ହରିହରାତ୍ମା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିହର ଓ ଆତ୍ମା; ହରି ଓ ହରଙ୍କର ସଂଯୁକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ପରି ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଅଭିନ୍ନ ମନ ଥିବାରୁ)—ହରିହରାତ୍ମା ୧ । ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଅଭିନ୍ନପ୍ରଣୟ; ଅଭେଦ୍ୟପ୍ରୀତି; ଏକାତ୍ମ୍ୟ; ଅଭେଦ୍‌ମିଳ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧୁତା— .Very intimate friendship between two persons. ୨ । (ଦ୍ୱିବଚନ) ଯେଉଁ ଦୁଇବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧୁତା ବା ଅଭିନ୍ନ ପ୍ରୀତି ଥାଏ—2. Two friends who are tied to each other by an unbreakable tie of friendship. ୩ । ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ମନ ଏକ—3. Two friends of one mind.

Harihātmā

ହରି ହାଟ—ଦେ. ବି—ଖୋଳ କରତାଳ ସହିତ ବହୁଜନଙ୍କ ସମବେତ ହରିନାମ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ବିଶିଷ୍ଟ ଉତ୍ସବ—A festival consisting of several parties of singers chanting the name of Hari.

Harihāṭa

ହରିହାଟ ମହୋତ୍ସବ

ହରୀତକୀ—ସଂ. ବି—୧ । (ହରି + ଇ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା = ଚାଲିତ + କ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ବଂବା ୨ । ହୃ ଧାତୁ = (ଶବ୍ଦବ୍ୟାଧି) ହରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ + ହର୍ତ୍ତ, ହର୍ତ୍ତ; ହର୍ତ୍ତା ତକ୍ତା = ଘାତ୍ରୀ; କ୍ଷମା ୩ । ହରି = ଗାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ + ଇ ଫା. ହଲିଲେ ଜାବଲ; ହଲିଲେ ଜର୍; ହଲିଲେ ସିହା । ଧାତୁ = ମିଳିତ ହେବା + ଅଥ ବରଣ. ତ + କ + ଈ; ବଂବା ମ. ହରଡ଼ା ୪ । ହର = ଶିବ + ଇତ = ହରିତ = ଶିବଙ୍କ ଅ. ହଲିଲ୍ ଜଅସ୍ ଫର୍; ହଲିଲଜଅସ୍ଓଲ୍ । ଭବନ କୈଳାସରେ ଜାତ, ହରିତ + କ + ଈ)—ହରଡ଼ା ନାମକ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ ଡେ. ହରକଟେଟ୍ଟୁ ଡା. ହରଡ଼େ । ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ହରୀତକୀ, ଅଭୟା, ପଥ୍ୟା,

Harītakī

Terminālia Chebula, the black myrobalan (tree and fruit).

[ଦ୍ର—ଏହାର ନାଭିପାର୍ଶ୍ୱ ନାଭି ଶ୍ରୁତ୍ର ଏହା ଭାରତର ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଜଙ୍ଗଲରେ;

ବାୟସ୍ଥା, ପୂତନା, ଅମୃତ, ଅମୃତା, ଦ୍ୱୈମାତୃକ, ଅନ୍ୟଥା, ଚେତକୀ, ଶ୍ରେୟସୀ, ଶିବା, ବୟସ୍ଥା, ବିଜୟା, ଜୀବନ୍ତୀ, ରୋହିଣୀ, ବୟସ୍ଥା, ସ୍ୱଧା, ଭଦ୍ୟା, ରସାୟନଫଳା, ଚେତନକୀ, ପ୍ରଥଥ୍ୟା, ଜୀବ-ପ୍ରିୟା, ଜୀବନିକା, ଉଷଣ୍ଡକ୍ରିୟା, ପ୍ରାଣଦା, ଜୀବ୍ୟା, ଦେବୀ, ଧାତ୍ୟା ।

ଜନ୍ମେ । ଖାହାଡ଼ିଆ ଜାଗାରେ ଜନ୍ମିବ । ଗଛ ଛୋଟ ଓ ବୁଢ଼ିଆ ହୁଏ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗଛରୁ ସ୍ୱତୁଣା ପତ୍ର ଝଡ଼ିପଡ଼େ । ଏହାର ପତ୍ର ଉପରେ ପାଞ୍ଚଟି ଶିରା । ଏହାର ଫଳ ମୃଦଙ୍ଗ ପରି, ଦୁଇମୁଣ୍ଡ ସରୁ ଓ ମଝି ମୋଟ । କେତେ ଜାତୀୟ ହରୀତକୀ ଅଣ୍ଡାକାର ଓ କେତେକ ଗୋଲ । ଫଳ ଶୀତଦିନେ ପାଚେ । ଜଳବାୟୁ ଓ ମୃତ୍ତିକା ଗୁଣରେ ଏହାର ଫଳ ½ ଇଞ୍ଚ ଠାରୁ ୩ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଏ ଏବଂ ½ ଇଞ୍ଚ ଠାରୁ ୧ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଟ ହୁଏ । ଏହି ଗଛର ଡାଳରୁ ଏକପ୍ରକାର ଅଠା ବାହାରେ । ହରଡ଼ାଗଛର କାଠ ଖୁବ୍ ଟାଣୁଆ । ଏ ଫଳର ସ୍ୱାଦ କଷା, ଓ ଏହାର ଶସ ଈଷତ୍ ତୁଳଦିଆ । ଏହା ଭିତରର ମଞ୍ଜି ରୁଡ଼ରୁଡ଼ିଆ ଅର୍ଥାତ୍ ଅମସୃଣ ଏହାକୁ ପାଣିରେ ବଡୁଇ ଚମଡ଼ାକୁ କଷିବାକୁ ହୁଏ । ଏଥିରେ ଫିଟିକିରି ମିଶାଇ ହଳଦିଆ ଓ ହରିତକ ମିଶାଇ କାଳିଆ ରଙ୍ଗ ଭିତରେ କରାଯାଇ ଲୁଗା ଓ ସୂତାଆଦି ରଙ୍ଗାହୁଏ ।

ବୈଦ୍ୟକମତରେ ହରଡ଼ା ମଧୁର, କଟୁ, ଅମ୍ଳ, ତିକ୍ତ ଓ କଷାୟ ଏହି ୫ ରସଯୁକ୍ତ । ଏଥିରେ କଷାୟ ରସ ଅଧିକ । ଏଥିରେ ଲବଣ ରସ ନାହିଁ । ଏହା ମଧୁର, ତିକ୍ତ ଓ କଷାୟ ବୋଲି ପିତ୍ତନାଶକ, କଟୁତିକ୍ତ କଷାୟ ବୋଲି କଫନାଶକ, ଅମ୍ଳ ବୋଲି ବାୟୁନାଶକ । ହରଡ଼ା ଫଳର ମଜ୍ଜାରେ ମଧୁର ରସ, ସ୍ନାୟୁରେ ଅମ୍ଳରସ, ଦନ୍ତରେ ତିକ୍ତରସ, ତ୍ୱକ୍‌ରେ କଟୁରସ ଓ ଅସ୍ଥିରେ କଷାୟରସ ଅଛି । ଏହା ରୁକ୍ଷ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନି-ଦୀପ୍ତିକର, ମେଧାଜନକ, ମଧୁରବିପାକ, ରସାୟନ, ଚକ୍ଷୁର ହିତକର, ଲଘୁ, ଅସ୍ଥିର, ବୃଂହଣ ଓ ମଳଭେଦକ ।

ଏହା ଶ୍ୱାସ, କାସ, ପ୍ରମେହ, ଅର୍ଶ, କୁଷ୍ଠ, ଭଗନ୍ଦର, ଶୋଥ ଉଦରରୋଗ, କୃମି, ସ୍ୱରବିକୃତି, ଗ୍ରହଣୀ, ମଳବଦ୍ଧତା, ବିଷମ-ଜ୍ୱର, ଗୁଳ୍ମ, ଅଧ୍ୟାନ (ପେଟଫମ୍ପା), ତୃଷ୍ଣା, ହିକ୍କା, କଣ୍ଡୁ, ହୃଦ୍ରୋଗ, କାମଳ, ଶୂଳ, ଆନାହ, ପ୍ଲୀହା, ଯକୃତ୍, ଅପସ୍ମାର, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ଓ ମୂତ୍ରାଘାତ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।

ଆୟୁର୍ବେଦ ମତରେ ହରଡ଼ା ପରି ପ୍ରଶସ୍ତ ବସ୍ତୁ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ; ଏହା ମାତାପରି ହିତକାରିଣୀ । ମାତ୍ରା, ଅନୁପାନ, ପଥ୍ୟ ଓ ପ୍ରୟୋଗପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଋତୁଭେଦରେ ଏହିଫଳ ସେବନ କଲେ ବହୁ ରୋଗରେ ଏହା ଅଶେଷଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଅମୃତ ଓ ଅବୟସ୍ଥା ।

ହରୀତକୀ ୭ପ୍ରକାରର ଯଥା—ବିଜୟା, ରୋହିଣୀ, ପୂତନା, ଅମୃତା, ଅବୟସ୍ଥା, ଜୀବନ୍ତୀ ଓ ଚେତକୀ ।

୧ । ବିଜୟା—ଏ ଫଳର ଆକୃତି ଅଳ୍ପରୁ ବା ଲମ୍ବ ପରି ଗୋଲ । ଏହା ସବୁ ହରଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଏହା ସୁଖସେବ୍ୟ, ସୁଲଭ୍ୟ ଓ ସର୍ବରୋଗରେ ହିତକର । ଏହା ଅନ୍ଦାଜରେ ତିନିବର୍ଣ୍ଣ ।

୨ । ରୋହିଣୀ—ଏ ଫଳର ଆକାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲ । ଏହା ବ୍ରଣ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।

୩ । ପୂତନା—ଏଥିର ଆକାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ମଞ୍ଜିବଡ଼; ପ୍ରଲେପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ।

୪ । ଅମୃତା—ଏହା ମାଂସଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଶସ୍ୟବହୁଳ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରବୀଜବିଶିଷ୍ଟ । ଭେଦ ବା କୋଷ୍ଠ ପରିଷ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ।

୫ । ଅବୟସ୍ଥା—ଏ ଫଳ ୫ ଗୋଟି ରେଖାବିଶିଷ୍ଟ; ନେତ୍ରରୋଗରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

୬ । ଜୀବନ୍ତୀ—ଏହା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ; ସର୍ବରୋଗ ବିନାଶକ ।

୭ । ଚେତକୀ—ଏହା ତିନିଗୋଟି ରେଖା ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହା ଚୂର୍ଣ୍ଣାଦି ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ଅତି ଭେଦକ । ଚେତକୀ ହରୀତକୀ ଶୁକ୍ଳ ଓ କୃଷ୍ଣ ଭେଦରେ ୨ପ୍ରକାର । ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଚେତକୀ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମିତ । କୃଷ୍ଣଚେତକୀ—୧ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମିତ । ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ଆଦି ଜୀବ ଚେତକୀ ହରଡ଼ା ଗଛର ଛାଲକୁ ଅସିଲେ ମଳତ୍ୟାଗ କରିପକାନ୍ତି; ଏହି ହରଡ଼ାକୁ ହାତରେ ଧରିଲେ ଝାଡ଼ାହୁଏ । ତୃଷାର୍ତ୍ତ, ସୁକୁମାର, କୃଶ ଓ ଔଷଧଦ୍ୱେଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମୁଖ ବିରେଚନାର୍ଥ ମାତ୍ରା ଓ ଅନୁପାନ ଭେଦରେ ଚେତକୀ ହରଡ଼ାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ସବୁ ହରଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ବିଜୟା ଶ୍ରେଷ୍ଠ । କେହିଁ ହରଡ଼ାକୁ ଖାଇଲେ, କେହିଁ ହରଡ଼ାକୁ ଆଘ୍ରାଣ କଲେ, କେହିଁ ହରଡ଼ାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ, କେହିଁ ହରଡ଼ାକୁ ଦର୍ଶନ କଲେ ଭେଦ (ଝାଡ଼ା) ହୁଏ ।

ଯେଉଁ ହରଡ଼ା ନୂତନ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, କଠିନ, ଗୋଲାକାର ଓ ଭାରି, ଯାହାକୁ ପାଣିରେ ପକାଇଲେ ବୁଡ଼ିଯାଏ ତାହା ପ୍ରଶସ୍ତ ଗୁଣକର । ଯେଉଁ ହରଡ଼ା ୨ କରଷି ଓଜନ ତାହା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ହରଡ଼ା ଗୋଟାଇକରି ଖାଇଲେ ଅଗ୍ନିବୃଦ୍ଧି, ପେଷିକରି ଖାଇଲେ ମଳଶୋଧନ, ସିଝାଇକରି ଖାଇଲେ ମଳସଂଗ୍ରହ, ଭଜି ଖାଇଲେ ତ୍ରିଦୋଷନାଶ ହୁଏ; ଖାଦ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ ବୁଦ୍ଧି, ବଳ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିକାଶ ଏବଂ ମୁହଁ ପୁଷ୍ଟିଷ ନିର୍ଗମ ହୁଏ । ଆହାର ପରେ ହରଡ଼ା ସେବନ କଲେ ତ୍ରିଦୋଷ ନାଶ ଓ ଅନ୍ନ ଓ ପାନ ଜନିତ ସମସ୍ତ ପୀଡ଼ା ଦୂରହୁଏ ଓ ମୁଖ ଶୁଦ୍ଧିହୁଏ । ହରଡ଼ାକୁ ଲୁଣ ସଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ ପିତ୍ତନାଶ, ଘିଅ ସଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ ବାତ ନାଶ ଓ ଗୁଡ଼ ସଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ ସର୍ବରୋଗ ନାଶହୁଏ ।

ବର୍ଷାଋତୁରେ ହରଡ଼ା ଚୂନାକୁ ସୈନ୍ଧବଲୁଣ ସଙ୍ଗେ, ଶରତ୍‌କାଳରେ ଚିନିସଙ୍ଗେ, ହେମନ୍ତରେ ଶୁଣ୍ଠିଚୂନା ସଙ୍ଗେ, ଶୀତରେ ପିପ୍ପଳୀଚୂନା ସଙ୍ଗେ, ବସନ୍ତରେ ମହୁ ସଙ୍ଗେ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ଗୁଡ଼ ସଙ୍ଗେ ସେବନ କଲେ ଏହା ରସାୟନ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍, ସେବନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୀର୍ଘଜୀବୀ, ସବଳ, ନୀରୋଗ

ସ୍ପର୍ଶବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକାର ସେବନକରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହରିତାଳ ଋତୁ ହରିତକୀ ବୋଲିଯାଏ ।

ପଥଶ୍ରାନ୍ତ, ଦୁର୍ବଳ, କୃଶ, ଉପବାସକ୍ଷୀଣ, ପିତ୍ତପ୍ରଧାନ, ଗର୍ଭିଣୀ ଓ ବିମୁକ୍ତରକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ହରିତା ସେବନ ନିଷିଦ୍ଧ । ହରିତା ବାହାଡ଼ା ଅଁଳାର ସମାହାରକୁ ତ୍ରିଫଳା କହନ୍ତି; ତ୍ରିଫଳାର କ୍ୱାଥ କୋଷ୍ଠଶୁଦ୍ଧିକର ଓ ଜ୍ୱର ନାଶକ । ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଇଅଛି ଯେ ପ୍ରତିଦିନ ଗୋଟିଏ ହରିତାର, ୨ଟି ବାହାଡ଼ାର ଓ ୩ଟି ଅଁଳାର ଚାଳନ୍ତ ଅଂଶକୁ ୪।୫ ଘଣ୍ଟା ଛିଞ୍ଚାଇ ପାଣିରେ ବଡୁରାଇ, ଉକ୍ତ ପାଣିକୁ ଛାଣି ଖାଲିପେଟରେ ପିଇଲେ କୋଷ୍ଠଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ ।

କଞ୍ଚା କଷି ହରିତାକୁ ଗଛରୁ ଛଡ଼ାଇ ଶୁଖାଇ କରି ରଖାଯାଇଥାଏ ଓ ତାହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ତାକୁ ଜଂଗୀ ହରିତା କହନ୍ତି ।

କେହି କେହି ଓ ବିଶେଷତଃ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଭୋଜନାନ୍ତେ ମୁଖବାସାର୍ଥ ଓ ମୁଖଶୋଧନାର୍ଥ ହରିତାର ଶସ୍ୟକୁ ଗୁଅପରି କଳରେ ଯାକନ୍ତି ।

ହରୁଆ—ସଂ ବି (ହୃ ଧାତୁ + କର୍ମ ଇପ୍ + ଅ)—ମାଂସବ୍ୟଞ୍ଜନବିଶେଷ—
ଆସ A kind of meat curry.

[ବ୍ର—ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଂସଖଣ୍ଡକୁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ହାଣ୍ଡିରେ ପ୍ରଚୁର ଜଳ, ଘିଅ, ହିଙ୍ଗୁ, ଜିରା, ହଳଦୀ, ଅଦା, ଶୁଣ୍ଠି, ଲୁଣ, ଲଙ୍କା ଓ ଗୋଲମରିଚ ଦେଇ ସିଝାଇ ସେଥିରେ ଚାଉଳ ଓ ଗହମ ପକାଇ ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ ରସ ଦେଇ ସମସ୍ତକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ସିଦ୍ଧ କରି ଝୋଳ ଥାକୁ ଥାକୁ ନିଆଁରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଏହି ମାଂସ ଭରିବାରୁ ଭିଆର କରାଯାଏ । ଏହା ବଳକର, ବାତପିତ୍ତପହ, ଗୁରୁ, ଶୀତୋଷ୍ଣ, ଶୁକ୍ରକର ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧ-ଶ୍ରବପ୍ରକାଶ ।]

ହରୁ—ଗ୍ରା. ବି—ହର ଓ ହରିର ଡାକନାମ—Nickname for calling Hara and Hari.
Haru

ହରୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ ହାରକ; ହାରୀ)—୧ । ଯେ ହରାଏ—
Haruā ହାରାନେ ହରଣ କରନେବାଲା 1. Losing; one
(ହରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) who loses. ୨ । ଯେ ହରଣ କରେ; ହାରକ; ହରଣକାରୀ—2. One who steals; stealing. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି ଓ ବିଣ—ହଲୁଆ (ଦେଖ)—Haluā (See). ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ପଶୁମାନଙ୍କର ଡାକ—The sound made by beasts.

ହରୁଆଁ—ପ୍ରାଦେ (ବିଣାଇ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଗଡ଼ୁ—
Haruāñ A brass water pitcher.

ହରୁହରଦମ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ସର୍ବଦା; ଅବିଶ୍ରାନ୍ତଭାବରେ—
Haruhar-dam Constantly; uninterruptedly.

ହରେ—ସଂ ଅ (ହରି ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ହରି ! (ହରି ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ
Hare ସମ୍ବୋଧନ)—Oh Hari ! (exclamation used in invoking Hari).

ହରେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହରାଇବା (ଦେଖ)—
Hareibā Harāibā (See)
ହାରାନ ହରାନା

ହରେଇ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ହରୁଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Harei Feminine form of Haruā.

ହରେକ—ଦେ. ସର୍ବନାମ ଓ ବିଣ (ଫା ହର୍‌ଏକ୍) ୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକ—
Harek 1. Every; each ବିଭିନ୍ନ; ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ; ନାନା—2. Various; several; different. ୩ । ସମସ୍ତେ—3. All.

ହରେକ୍ କିଶମ୍—ଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକପ୍ରକାର—
Harek kisam 1. Every sort or kind.
ହରେକରକମ ହରେକକିସମ ୨ । ନାନାପ୍ରକାର—
2. Various sorts. ବିଣ—୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକପ୍ରକାରର
1. Of every sort. ୨ । ନାନାପ୍ରକାରର—
2. Of various sorts. ୩ । ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାରର—
3. Of different kinds.

ହରେକ୍ ରକମ୍—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ଫା)—ହରେକ୍ କିଶମ୍ (ଦେଖ)
Harek rakam Harek kisam (See).
ହରେକରକମ ହରେକକିସମ ବି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ—
Every thing.

ହରେକୃଷ୍ଣ[ଷ୍ଣ,ଷ୍ଣ]—ଗ୍ରା. ବି.ଓ ଅ(ସଂ ହରେ କୃଷ୍ଣ)— ହରେ କୃଷ୍ଣ (ଦେଖ)
Harekushañ(shṭañ. shṇañ) Harekṛushṇa (See)
ହରେକିଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ) ହରେକୀଷ୍ଣ

ହରେ କୃଷ୍ଣ—ସଂ ଅ (ସଂ ହରି ଓ କୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—
Harekṛushṇa ୧ । ହେ ହରି ! ହେ କୃଷ୍ଣ !—
1. Oh Hari ! Oh Kṛushṇa ! ୨ । ହରିଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ
2. Invocation to Hari. ୩ । ହରିଙ୍କର ଦୁଇଟି ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଡାକ—3. Invocation to Hari by two names. ୪ । ପାପ କଥା ବା ମନ୍ଦ କଥା ଶ୍ରବଣଜନିତ ପାପ କ୍ଷାଳନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ
4. An exclamation used by a person to wash away the sin of hearing any bad or sinful matter.
ହରେକୃଷ୍ଣ ହରେକୀଷ୍ଣ
ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A namegiven to males.

ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ
Harekṛushṇa Dāsa ଦେଶହିତୈଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
A late patriot of Orissa. [ବ୍ର—ଏ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତସମୂହର ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଥାଇ, ଓଡ଼ିଶାର ଦେଶହିତକରି ବିଦ୍ୟାଧିକରେ ଦେଶହିତୈଷୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସହକର୍ମୀ ଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କର ଗଡ଼ଜାତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଅନୁଗୁଳ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ସରକାରଙ୍କ ଶାସ୍ ଶାସନକୁ ଆସିଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଯାଜପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ କଣ୍ଟାବଣିଆ ଗ୍ରାମ । ୧୮୭୭ ମସିହାରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା ।]

ହରେକୃଷ୍ଣପୁର—ଦେ.ବି (ନାମ)—ପୁରୀ ସହରଠାରୁ ୩ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ
Harekṛushṇapura ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ରାଜପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ—Name of a Brāhmaṇa village near the town of Puri, established by an ancient king of Orissa. [ଦ୍ର—ଏହି ଗ୍ରାମ ବାଟେ ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ରେଲ୍ ଲାଇନ୍ ଯାଇଅଛି ଓ ଏହି ଗ୍ରାମର ତଳକ ଯୋଖଣ୍ଡ ରେଲ୍ ଲାଇନ୍‌ର ଦକ୍ଷିଣପାଖରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗଣ୍ଡୀର ।]

ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ—ସଂ. ଅ—
Hare Kṛushṇa Hare Kṛushṇa Krushṇa Krushṇa Hare Hare.

(ହରେ ରାମ ହରେ ରାମ ରାମ ରାମ ହରେ ହରେ—ଅନ୍ୟ ପଦ)—ରାମ, ହରି ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମର ସମ୍ବୋଧନ ବିଭକ୍ତିରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶ୍ଳୋକାକାରରେ ରଚନା; କଳିଯୁଗରେ ତାରକ ବ୍ରହ୍ମନାମ, ମନ୍ତ୍ରଶ୍ଳୋକର ପ୍ରଥମ ପଦ Half of a couplet used by a devotee invoking God (Hari) in three names and laid down to be the formula in which God(Hari) is to be invoked in the present (Kali) age.

ହରେଣୁ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ଅମରକୋଷ)
Hareṇu 1.A scented herb;Piper Athrautiacum. ୨ । ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣାମୃଗୀ—2. A copper coloured female deer. ୩ । କୁଳଯୋଷିତ୍ (ମେଦିନୀ)—3. A house-wife; a family woman. ୪ । ଗ୍ରାମର ସୀମା ବିଚ୍ଛିନ୍ନକାରିଣୀ ଲତା—4.A creeper which divides the boundaries of 2 villages. ପୁଂ—୧ । ସଙ୍ଗଳ (ମେଦିନୀ); କଲାଯୁ—1. A kind of grain. ୨ । ବଡ଼ଚଣା ହରେକୃଷ୍ଣ,ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. Big species of Cicer Arietenum. ୩ । ମଟର—3. Pea. ୪ । ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପ—4. The island of Ceylon.

ହରେଣୁକ—ସଂ ବି (ହରେଣୁ+କ)—ମଟର; ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Pea.
Hareṇuka

ହରେଣୁକା—ସଂ. ବି (ହରେଣୁକ+ଆ)—ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—
Hareṇukā A scented herb; Piper Aurantiacum.

ହରେରାମ୍—ଦେ. ଅ (ସଂ. ହରେରାମ)—ହରେରାମ (ଦେଖ)—
Harerām Harerāma (See).

ହରେରାମ—ଦେ. ଅ—୧ । ହରି ଓ ରାମ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର ସମ୍ବୋଧନ ଆକାର—
Harerām 1. (interjection) Oh Hari!
ହରେରାମ ହରେରାମ Oh Rama! exclamation uttered in invoking the name of Hari by two of His names. ୨ । 'ହରେକୃଷ୍ଣ' ପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମଦ୍ୱୟର ଉଚ୍ଚାରଣ—2. Invocation of the name of Hari. ୩ । ମନ୍ଦ କଥା ବା ପାପ କଥା ଶ୍ରବଣଜନିତ ପାପଖାଳନାର୍ଥ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ—3. Interjection used to wash away the sin attached to a person on hearing any sinful or bad thing.

ହରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ଅ—ହରି ଓ ରାମଙ୍କ ସମ୍ବୋଧନ; ହରେ ରାମ
Hare rāmachandra (ଦେଖ)—Harerāma (See)
ହରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ହରେ ରାମ

ହରେ ହରେ—ଦ. ଅ(ହରି ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ହରି ! ହେ ହରି !
Hare hare (ହରିଙ୍କ ନାମର ଦୁଇଥର ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଡାକ)—Invocation to Hari

ହରୋବଟୋ—ପ୍ରାଦେ (ବଙ୍ଗଳିରପାଟଣା) ବି ଓ ବିଣ—ହରବର—
Harobaṭo Troubled; involved in difficulty

ହରୋତରୋ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ବିରକ୍ତ—
Harotaro Vexed.

ହର୍କତ(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ହର୍‌କତ୍ (ଦେଖ)—
Harkat(etc) Harkat [See]

ହର୍କତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହର୍‌କତିଆ (ଦେଖ)—
Harkatiā Har-katiā [See]
(ହର୍କତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହର୍କରା—ବୈଦେ. ବି—ହର୍‌କରା (ଦେଖ)—
Harkarā Har-karā [See]

ହର୍କିଶମ—ବୈଦେ. ବି—ହର୍‌କିଶମ୍ (ଦେଖ)—
Harkisam Har-kisam [See]

ହର୍କୁ(ର୍କ୍ୟୁ)ଲିସ—ବୈଦେ. ବି (ଗ୍ରୀକ୍ ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀକ୍
Harku(rkyu)lis ଦେବତା ଯୌବ୍ୱଣିକ ବୀର—
ହର୍କ୍ୟୁଲିସ ହର୍କୁଲିସ Hercules the Great; hero of the Greek mythology. [ଦ୍ର—ଏ ଜୁପିଟର୍ ଦେବଙ୍କ ଅଙ୍କାରେ ଇୟୁରିସ୍ଥିୟସ୍ ନାମକ ଜଣେ ବୀରଙ୍କ ଅଙ୍କାବତାର ହୋଇ ତାଙ୍କ ଅଙ୍କାରେ ୧୨ ଗୋଟି ମହାଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଦେବଦାନବ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଲଢ଼ିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଗୋଟିଏ ବିଷାକ୍ତ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଏ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପତିତ ହେଲେ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ।]

ହର୍ଗଉରା(ରି)—ଦେ. ବି—ହର୍‌ଗଉରା (ଦେଖ)—
Hargaurā(ri) Har-gaurā (See)

ହର୍ଗିଜ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଗିଜ୍ (ଦେଖ)—
Hargij Har-gij (See)

ହର୍ଘଡ଼ି—ଦେ. ଅ—ହର୍‌ଘଡ଼ି (ଦେଖ)—
Harghardi Har-ghardi (See)

ହର୍ଜ(ର୍ଜା)—ବୈଦେ. ବ—ହରଜ (ଦେଶ)—
Ha j[rjā] Haraj [See]

ହର୍ଟିକଲ୍‌ଚର୍—ବୈଦେ. ବ(ଇଂ)—ଉଦ୍ୟାନ କୃଷି; ଫୁଲ ବଗିଚା ଓ ଫଳ ବଗାଏତ ପାଇଁ ବୃକ୍ଷ ଉତ୍ପାଦନ—
Hartikal-cbar
ହର୍ଟିକଲଚର ହର୍ଟିକଲଚର Horticulture.

ହର୍ଣ୍ଣ୍ ବୈଦେ. ବ (ଇଂ=ଶିଙ୍ଗ, ଶୃଙ୍ଗ)—ମଟର ଗାଡ଼ିରେ ବା ଟ୍ରକ୍ ଗାଡ଼ିରେ ଥିବା ଶିଙ୍ଗା, ଯାହାକୁ ବଜାଇଲେ ଅଗରେ ଯାଉଥିବା ଲୋକେ ସାବଧାନ ହୁଅନ୍ତି—The horn of a motor or bicycle.
Harṇ

ହର୍ଣ୍ଣବାବି—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—ହର୍‌ନବାବି (ଦେଶ)—
Harṇabābi Har-ṇabābi (See)

ହର୍ଣ୍ଣିଆ—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌ନିଆ (ଦେଶ)—
Harnniā Har-niā (See)

ହର୍ତନ୍—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌ତନ୍ (ଦେଶ)—
Hartan Har-tan (See)

ହର୍ତ୍ତା—ସଂ ବଣ. ଓ ବ ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ, ୧ମା. ୧ବ)—ହରଣକର୍ତ୍ତା, ବିନାଶକ—Destroying.
Hartā
[ହର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହର୍ତ୍ତା(ର୍ତ୍ତା)କର୍ତ୍ତା(ର୍ତ୍ତା)—ସଂ ବଣ, ପୁଂ—ବିନାଶକ ଓ ସୃଜକ—
Hartā(rttā)kartā(rttā) Destroying and creating.
(ହର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା, ହର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତା ବିଧାତା - ଅନ୍ୟରୂପ)
ସଂ ବ. ପୁଂ—୧। ସୃଷ୍ଟିର ବିନାଶକର୍ତ୍ତା ଓ ସୃଜକ—1. Destroyer and creator of creation. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସର୍ବମୟ ପ୍ରଭୁ—2. All in all; a master who has every power; an all-powerful person.

ହର୍ତ୍ତା—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ, କର୍ତ୍ତୃ ଶବ୍ଦ ୧ମା୧ବ)
Hartta
(ହର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
୧। ହରଣକର୍ତ୍ତା; ଯେ ହରଣ କରେ—1. One who takes away. ୨। ଅପହାରକ—2. One who steals away. ୩। ଗ୍ରହଣକାରୀ—3. Taking; accepting. ୪। ସଂହାରକ, ବିନାଶକ—Killing; destroying. ୫। ବହନକାରୀ—5. Carrying. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶାମ୍ବ ପୁରାଣୋକ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନାମ)—Name of the Sun god.

ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତାଦୈବ ବିଧାତା—ସଂ ବଣ. ଓ ବ ବିନାଶକାରୀ, ରକ୍ଷଣକାରୀ ଓ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ—
Harttā kartā daiba bidhātā
(ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତାବିଧାତା—ଅନ୍ୟରୂପ) Destroyer, preserver and creator.

ହର୍ତାଳ—ଦେ. ବ—ହରତାଳ (ଦେଶ)—
Hartāla Haratāla (See)

ହର୍ତାଳି—ଦେ. ବଣ—ହରତାଳ (ଦେଶ)—
Hartāli Haratāli (See)

ହର୍ତାଳିକା—ଦେ. ବ—ହରତାଳିକା (ଦେଶ)—
Hartālikā Haratālikā (See)

ହର୍ତ୍ତ୍ରୀ(ର୍ତ୍ତ୍ରୀ)—ସଂ ବଣ (ହର୍ତ୍ତୃ+ଈ)—ହର୍ତ୍ତାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Harttrī[rtrī] Feminine form of Harttā.

ହର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)—ତା. ବ (ସଂ. ହ୍ରଦ)—ହ୍ରଦ (ଦେଶ)—
Harda[rdda] Hrada (See)

ହର୍ଦ୍ଦଫା—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଦଫା (ଦେଶ)—
Hardaphā Har-daphā (See)

ହର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)ମ—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଦମ୍ (ଦେଶ)—
Harda(rdda)m Har-dam eto (See)

ହର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)ର—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌ଦର୍ (ଦେଶ)—
Hardu[rdda] Hardar (See)

ହର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ହତାଶ ହେବା
Hardir(ddi)bā To despair
ହତାଶହେବା ହତାଶହୋଇବା

ହର୍ଦୁଆର—ତା. ବ (ନାମ)—ହରଦ୍ୱାର (ଦେଶ)—
Harduāra Hardwara (See)

ହର୍ନ୍—ବୈଦେ. ବ.(ଇଂ. ହର୍ନ୍)—ପଥିକଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରିବା ପାଇଁ ମଟର ଗାଡ଼ି, ମୋଟର ସାଇକଲର ଚାଳକ ଯେଉଁ ଶିଙ୍ଗା ହର୍ନ ବଜାନ୍ତି—Horn sounded by the driver of a cycle or a motar car.
Harn
ହର୍ନ

ହର୍ନ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ପଥିକଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିବା ପାଇଁ ମଟର ଓ ସାଇକଲର ଚାଳକ) ଶିଙ୍ଗାଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନି କରିବା—To sound the horn (said of the driver of a motor cycle).
Harn deba
ହର୍ନ ଦେଓୟା ହର୍ନ ଦେବା

ହର୍ନବାବି—ବୈଦେ. ବଣ—ହର୍‌ନବାବି (ଦେଶ)—
Harnabābi Har-nabābi (See).

ହର୍ନିଆଁ(ଅ)—ବୈଦେ. ବ.—ହର୍‌ନିଆଁ (ଦେଶ)—
Harniāṅ(a) Har—niāṅ (See).

ହର୍ନିମା(ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈ ଦେ. ବ. (ଇଂ. ନାମ)—ଭାରତ ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଲାତି ସାହେବ—ହାର୍ନିମାନ Mr. Horniman, [ଦ୍ର—ଏ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳାର୍ଥ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହିଥିବାରୁ ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଅସିବାକୁ ନିଷେଧ କରିଥିଲେ ।]
Harimā (mya)n
ହର୍ନିମାନ

ହର୍ପ୍ (ର୍ପ୍)—ବୈଦେ. ବ—ହରପ୍ (ଦେଶ)—
Harp (rpb) Harap (See)

ହର୍ପସଲ—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌ପସଲ (ଦେଶ)—
Harphasala Har-phasala (See).

ହର୍ବକ (ଖ) ତ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ବକ (ଖ) ତ୍ (ଦେଶ)—
Harbaka (kha)t Har—baka (kha) t (See).

ହର୍ବର୍—ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବ—ହର୍‌ବର୍ (ଦେଶ)—
Harbar Har-bar (See).

ହର୍ବରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହର୍ବରିଆ (ଦେଖ)—
Harbariā Har-bariā (See)

ହର୍ବୋଲା—ଦେ. ବି—ହର୍ବୋଲା (ଦେଖ)—
Harbolā Har-bolā (See)

ହର୍ମ (ର୍ମ୍ମ) —ସଂ.ବି.—(ହୃଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅର୍ମନ୍; ହର୍ମନ୍ Harma (rmma) ଶବ୍ଦ ୧ମା, ୧ବ)—ଜୃମ୍ଭଣ ; ହାଇମାରିବା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ ।)—Yawning.

ହର୍ମଉ (ହୁ) ଶୁଲ୍—ଦୈଦେ. ବିଣ—ହର୍ମଉ (ହୁ) ଶୁଲ୍ (ଦେଖ)
Harmau (hu) śul Har-mau(hu)śul (See)
[ହର୍ମୌଶୁଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ମଣି (ଣି)—ଦେ. ବି—ହରମଣି (ଦେଖ)—
Harmaṇi (ni) Haramaṇi (See).

ହର୍ମଣିଅମ୍—ଦୈଦେ ବି—ହର୍ମଣିଆ (ଦେଖ)—
Harmaniam Har-maniā See).
[ହର୍ମଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ମିତ—ସଂ. ବି—(ହର୍ମ୍ମ+କ୍ତ)—୧ । ଜୃମ୍ଭିତ; ହାଇ ମାରୁଥିବା—
Harmita 1. Yawning. ୨ । ଦଗ୍ଧ (ମେଦଗ)—2. Burnt.
୩ । କ୍ଷିପ୍ତ (ମେଦଗ)—3. Maddened.

ହର୍ମ୍ମୁଟ—ସଂ. ବି—(ହର୍ମ୍ମ+ଉଟ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—
Harmmuṭa 1. The sun. ୨ । କଚ୍ଛପ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—
2. The tortoise.

ହ (ହୋ) ର୍ମୋନ୍—ଦୈଦେ ବି—[ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା]— ଜୀବଶରୀରର ଗଣ୍ଡରୁ ବା ରସଗ୍ରନ୍ଥି (gland) ରୁ ନିର୍ଗତ ସ୍ରାବ
—Hormone

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ)—ସଂ. ବି (ହୃଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଯ;ମ ଆଗମ; ଯାହା ମନକୁ ହରଣ Harmya (rmmya) ବା ମୁଗ୍ଧ କରେ)—ପ୍ରସ୍ତର, କାଷ୍ଠ, ଇଷ୍ଟକାଦି ନିର୍ମିତ ଧନୀମାନଙ୍କ ଧବଳିତ ବାସଭବନ; ପ୍ରାସାଦ ; ବଡ଼ କୋଠା ଅଟ୍ଟାଳିକା—Palatial building; mansion; big building.
[ଦ୍ର—ରାଜାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଧନୀମାନଙ୍କ ପ୍ରାସାଦକୁ ହର୍ମ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ—ଭରତମୁକୁଟ]

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ) ତଳ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଟ୍ଟାଳିକାର ମେଝିଆ—
Harmya (rmmya) tala The floor of a mansion.

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ) ପୃଷ୍ଠ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—କୋଠାର ଛତ—
Harmya (rmmya) pṛushṭha The roof of a mansion,

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ) ଶିଖର—ସଂ. ବି—କୋଠାର ଶିରୋଦେଶ—
Harmya (rmmya) sikhara The top of a building.

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ) ରୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ. ସୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ. ତତ୍)—କୋଠା ଉପରେ
Harmya (rmmya) rurdha ଚଢ଼ିଥିବା—Having ascended to the roof of a building.
[ହର୍ମ୍ୟାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ) ପରି—ସଂ. ଅ (ହର୍ମ୍ୟ+ଉପରି)—କୋଠାଉପରେ—
Harmyo (rmmyo) pari On the roof or top of a building.

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ) ପରିସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ—କୋଠା ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ—
Harmyo (rmmyo) paristha Situated or standing on the roof or top of a building.

ହର୍ଷ୍ ଧାତୁ—ସଂ.—୧ । କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା—1. To be tired.
Harj (root) ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move.

ହର୍ଜ (ର୍ଜ)—ଦୈଦେ. ବି—ହରଜ (ଦେଖ)—
Harj (rj Haraj (See).

ହର୍ଜ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବି (ହରି=ହରିଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷି ଅକ୍ଷି ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)—
Harjyaksha ୧ । କେଶରୀ; ସିଂହ (ଅମର)—1. Lion.
୨ । କୁବେର (ଜଟାଧର)—2. The god of wealth.

ହର୍ଜ୍ୟତ—ସଂ. ବି—(ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ)—୧ । ଘୋଟକ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ
Harjyata ବ୍ୟାକରଣ)—1. Horse. ୨ । ଅଶ୍ୱମେଧୀୟ ଅଶ୍ୱ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡକୋଷ)—2. A horse set apart or dedicated for being offered as a victim in a sacrifice.

ହର୍ଜ୍ୟଶ୍ୱ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ହରି=ହରିଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ୱ ଯାହାଙ୍କର)—
Harjyaswa ୧ । ବାସବ; ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra; the god of the gods. ୨। (ନାମ) ପଞ୍ଚାଳର ଜନୈକ ନୃପ—2. Name of a king of Panchāla country. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର *ଗୋଟି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲାରୁ ଏହି * ଜଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ପୁଣ୍ଡାପିତ ହେବାର ଆଶା କରି ଏ ଅନ୍ତ ପୁତ୍ର ଆଶା କଲେ ନାହିଁ । ଫଳତଃ ଏହି * ପୁତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ପୁଣ୍ଡାପିତ ହୋଇ ରାଜ୍ୟର ନାମ ପଞ୍ଚାଳ ହେଲା ।

ହର୍ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—ହର୍ରଙ୍ଗ (ଦେଖ)—
Harranga Har-ranga (See).

ହର୍ରଙ୍ଗି—ଦେ. ବିଣ—ହର୍ରଙ୍ଗି (ଦେଖ)—
Harrangi Har-rangi (See).
[ହର୍ରଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ର—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ହର୍ରା (ଦେଖ)—
Harrā Har-rā (See).

ହର୍ରୋଜ - ଦୈଦେ. ଅ—ହର୍ରୋଜ (ଦେଖ)—
Harroj Har-roj (See).

ହର୍ଶ୍ଗାର୍ଡ୍ (ର୍ଡ୍)—ଦୈଦେ.ବି (ଇଂ)—ରାଜାଙ୍କର ପାର୍ଶ୍ୱରକ୍ଷ ଅଶ୍ୱସେନା।
Hars gard (rd) Horse guard.
ହର୍ସ ଗାର୍ଡ ହର୍ସଗାର୍ଡ

ହର୍ଶ୍ ପାୱାର—ଦୈ ଦେ. ବି—ଗାଡ଼ି ଆଦିର ଟାଣିବା ଶକ୍ତିର ପରିମାଣ
Hars pāwār ବିଶେଷଣ—Horse power.
ହର୍ସ ପାଓ୍ୱାର ହର୍ସପାୱାର

ହର୍ଶ୍ରେସ୍—ଦୈଦେ. ବି(ଇଂ)—ଘୋଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ କରାଯିବା ଘୋଡ଼ା ଦୌଡ଼
Hars res —Horse race.

ହର୍ଶାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଣ, ହର୍ଷ)—ତୁଷ୍ଟି କରିବା —
Harśāibā To cause delight or joy.

ହର୍ଶାଲ—ଦୈଦେ. ଅ—ହର୍ଶାଲ୍ (ଦେଖ)—
Harsāl Har-sāl (See)

ହର୍ଶାଲ (ଲି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ହର୍ଶାଲ (ଦେଖ)—
Harsālā (li) Har-sālā (See).
[ହର୍ଶାଲଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ଷ—ସଂ. ବି (ହୃଷ୍ ଧାତୁ=ରୁଷ୍ଟ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଆହ୍ଲାଦ;
Harsha ଆନନ୍ଦ—1. Joy; delight; gaiety. ୨ । ସୁଖ—
2. Pleasure. ୩ । ଇଷ୍ଟ ଶ୍ରବଣଜନିତ ସୁଖ—
[ମହାଭାରତ—3. Pleasure derived from hearing joyous news. ୪ । କନ୍ଦର୍ପଙ୍କ ପିତା (ବାମନ ପୁରାଣ)—4. Name of the father of God Cupid.
(ବିଣ—ହୃଷ୍ଟ, ହର୍ଷିତ, ହର୍ଷକ) ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ହ୍ରସ୍ୱ)—ହ୍ରସ୍ୱ (ଦେଖ)-
Hraswa (See).

ହର୍ଷ 'ଇ'—ଗ୍ରା, ବି—(ସଂ. ହ୍ରସ୍ୱ 'ଇ'ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ହ୍ରସ୍ୱ ଇ
Harsha i' The short vowel i.

ହର୍ଷ 'ଉ'—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ହ୍ରସ୍ୱ 'ଉ' ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ହ୍ରସ୍ୱ 'ଉ'
Harsha 'u' The short vowel u.
ହ୍ରସ୍ୱ ଉ ହ୍ରସ୍ୱ ଉ

ହର୍ଷକ—ସଂ. ବିଣ ସୁଂ (ହୃଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ହର୍ଷକାରକ;
Harshaka ହର୍ଷୋତ୍ପାଦକ—Delightful; causingjoy.
[ହର୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହର୍ଷଣ—ସଂ. ବି—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ହର୍ଷ; ଆହ୍ଲାଦ,
Harshaṇa ପୁଲକ—1. Delight; joy. ୨ । (ହୃଷ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ)- ଆହ୍ଲାଦ ଜନ୍ମାଇବା—
2. Delighting; causing joy. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) (ଜ୍ୟୋତିଷ) ବିଷମାଦ ସପ୍ତବିଂଶତି ଯୋଗାନ୍ତର୍ଗତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯୋଗ—3. (Astrology) One of the 27. astrological conjunctions. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁଗୁରୁଗାଈ, ସ୍ତୁତିପଦନେଇ, ଶାନ୍ତ ଓ ବିନୟୋପଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି] ୪ । ଚକ୍ଷୁରୋଗ ବିଶେଷ—
4. A sort of eye disease. ୫ । ଶ୍ରାଦ୍ଧବିଶେଷ—
5. A kind of offering of cakes to one's deceased ancestors. ୬ । ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ—6. The Deity presiding over śrāddha.
ସ. ବିଣ—ସୁଂ —ଆହ୍ଲାଦଜନକ; ଆନନ୍ଦଜନକ—
Joyful; delightful; producing joy.

ହର୍ଷଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହର୍ଷଣର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine form
Harshaṇī of Harshaṇa. ବି,—ଭାଙ୍ଗ; ବିଜୟା—
A concoction prepared from the leaves of Gañjā.

ହର୍ଷ ଦେବ—ଦେ. ବି (ନାମ)—କାଶ୍ମୀରର ଜନୈକ ରାଜା—Name
Harsha deba of a king of Kashmir. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ କହ୍ଲାବଲୀ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା; ଖ୍ରୀ: ୧୧୧୩ରୁ ୧୧୨୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।]

ହର୍ଷ ପ୍ରକାଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ—
Harsha prakāśa Giving vent to delight; expression of joy.

ହର୍ଷପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—ସଂ. ବିଣ. ସୁଂ—ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ (ଦେଖ)—
Harsha praphulla Horshotphulla (See).
[ହର୍ଷପ୍ରଫୁଲ୍ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ବି—ହର୍ଷପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା)

ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ ବିଣ. ସୁଂ—ଯାହା ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ାଏ—
Harshabarddhaka Increasing delight.
[ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହର୍ଷ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଆହ୍ଲାଦର ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—
Harsha barddhana 1. Increase of delight
୨ । (ନାମ) ଶିଳାଦିତ୍ୟ ରାଜା—
2. Name of a king. [ଦ୍ର—ବାଣଭଟ୍ଟ ଏହାଙ୍କର ସଭାପଣ୍ଡିତ ଓ ସଭାକବି ଥିଲେ ।] ବିଣ—ଯାହା ହର୍ଷ ବୃଦ୍ଧି କରାଏ—Increasing delight.
[ଦ୍ର—କେତେକ ଦିନ ପୂର୍ବେ କଲିକାତାରେ ପ୍ରକାଶିତ "ଉତ୍କଳରେ ହର୍ଷାଦର ବ୍ୟବହାର" ନାମକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ନାନା ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ମୁଁ ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲି ଯେ, ହର୍ଷାଦର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସନ୍ଦେହ ଜନକ ବିଷୟ ଓ ଉତ୍କଳରେ ହର୍ଷାବ୍ଦ ଅଦୌ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳର କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଐତିହାସିକ ମୋର ମତ ଗ୍ରାହ୍ୟ ନୁହେ ବୋଲି ମତ ପୋଷଣ କରନ୍ତି । ତେଣୁ, ମୋର ମତକୁ ଦୃଢ଼ କରିବାପାଇଁ ମୁଁ ପରୋକ୍ତ ପ୍ରମାଣମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଇମ୍ପରେ ଆଉ କେତୋଟି ପ୍ରମାଣ ଦେଲି ।

ଭାରତର ପୁରାଣ ଓ ସତ୍ୟମୂଳକ ଇତିହାସ ଆଉ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳି ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଯେଉଁ ପ୍ରାଚୀନ ନରପତିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ସମ୍ବାଦ ମିଳିଅଛି, ସେମାନେ ଭାରତର ଅତୀତ ଇତିହାସର ଗଭୀର ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକ ରେଖା ସ୍ୱରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ । ଇତିହାସ ପାଠ କରି ସମସ୍ତଙ୍କର ଧାରଣା ଜନ୍ମିଛି ଯେ, ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ଭାରତର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ବିକ୍ରମଶାଳୀ ହିନ୍ଦୁ ନରପତି, ଶେଷ ହିନ୍ଦୁସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଧାରଣା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତ । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ପରେ ମଧ୍ୟ ପାଳବଂଶୀୟ ଧର୍ମପାଳ, ଗୁର୍ଜର ପ୍ରତିହାର ବଂଶୀୟ ଭୋଜ ଓ ମହେନ୍ଦ୍ରପାଳ, ଚାଳୁକ୍ୟରାଜ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଓ କର୍ଣ୍ଣଦେବ ଓ ଚୌହାନବଂଶୀୟ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଅର୍ଥାତ୍ ରାୟ ପିଥୌରା ଭାରତରେ ବିଶାଳ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଚାଲୁକ୍ୟ, ଗଙ୍ଗ, ଓ ଚୋଳମାନଙ୍କ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଗୌରବମୟ ଇତିହାସ ଅଦ୍ୟାପି ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜବଂଶର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀ ବା ଦୁଇ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ତେଣୁ, ହର୍ଷଙ୍କୁ ଶେଷ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ବୋଲି କହିବା ଅଦୌ ସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତରାପଥ, ଅର୍ଥାତ୍ ବା ଉତ୍ତର ଭାରତର ଏକଚ୍ଛତ୍ରାଧିପତି ବୋଲି କହିବା,

ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତ । ସେ ପୁଲକେଶୀ ସୋମବଂଶୀୟ ଯଯାତି, ପାଲବଂଶୀ ଧର୍ମପାଳ, ଗ୍ରେଜ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ କ୍ଷମତା-ଶାଳୀ ଥିବାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ହର୍ଷଙ୍କର ପ୍ରଶସ୍ତିକାର ହର୍ଷଙ୍କ ଶାସିତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବା ବିଜିତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଶସ୍ତିକାରଙ୍କର ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ଗତାନୁଗତିକ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଅସମୁଦ୍ର କ୍ଷିତୀଶ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି-ଯଥା—ଦେବସ୍ୟ ଚତୁଃସମୁଦ୍ରାଧ୍ୟୁଷିତଃ, ସକଳ-ରାଜଚକ୍ର-ଚୂଡ଼ାମଣି ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ଫୁରନ୍ନୋଜ୍ଜ୍ୱଳ-କିରଣ ନିର୍ମଳୀକୃତ-ଚରଣନଖମଣ୍ଡଳଃ, ସର୍ବଚକ୍ରବର୍ତ୍ତିନାଂ ଧୌରେୟସ୍ୟ × × ।

ଭାରତରେ ଯେ କୌଣସି ଶିଳାଲେଖ ବା ତାମ୍ରଶାସନ ପାଠ କଲେ ଏପରି ଅସଂଖ୍ୟ କଠୋର-ଶବ୍ଦ-ରଚନାପୂର୍ଣ୍ଣ କଳ୍ପନାରଞ୍ଜିତ ପ୍ରଶସ୍ତିମାନ ଦେଖାଯାଏ । ତେଣୁ ବାଣଭଟ୍ଟଙ୍କ ହର୍ଷଚରିତ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ସତ୍ୟମୂଳକ ଇତିହାସ ଲେଖିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେଁ । ହର୍ଷଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଲେଖାମାନ ପାଠକଲେ ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ହର୍ଷଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଗାଙ୍ଗେୟ ଉପତ୍ୟକା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ଥିଲା । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟପତି ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁଲକେଶୀଙ୍କର କ୍ଷମତା ନର୍ମଦା ବା ରେବା ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପି ଥିଲା ଓ ନର୍ମଦାର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ହର୍ଷଙ୍କର ଦିଗ୍‌ବିଜୟର ସୀମା ଥିଲା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁଲକେଶୀ ହର୍ଷଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଯଥା—

ଅପରିମିତ ବିଭୂତି ସ୍ଫୀତ ସ ମନ୍ତ୍ରସେନା
ମୁଲୁଠ ମଣିନ୍ୟୂଂହାନ୍ତ ଯାଦାରକଜଃ
ଯୁଧିପତିତଗଜେନ୍ଦ୍ର ଶୀକରବିପ୍ରୁଷ୍ଟୋ
ଭୟ ବିଗଳିତ ହର୍ଷୋ ଯେ ନ ଚକାର ହର୍ଷଃ ।

(୬୩ଶ ଶ୍ଳୋକ)

ଦବମୁରୁଦରମାଦୈ ଶାସତୋ ଯସ୍ୟରେବା
ବିବିଧ ସୁଜନଶୋଭା ବିନ୍ଧ୍ୟ ବିନ୍ଧ୍ୟୋପକଣ୍ଠ ।

(୬୪ଶ ଶ୍ଳୋକ)

(ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁଲକେଶୀଙ୍କ ଐହୋଲ ପ୍ରଶସ୍ତି)

ନର୍ମଦା ନଦୀର ଉତ୍ତର ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଲାଟ, ମାଳବ ଓ ଗୁର୍ଜ୍ଜର ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପୁଲକେଶୀଙ୍କର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଯଥା :—

ପ୍ରତାପୋପନତାଯସ୍ୟ ଲାଟ ମାଳବ ଗୁର୍ଜ୍ଜରାଃ
ଦଣ୍ଡୋପନତ ସାମନ୍ତ ଚକ୍ରୀଚୂଡ଼ାମଣିବା ଭବନ୍

(୨୨ ଶ ଶ୍ଳୋକ)

ପଶ୍ଚିମରେ ବଲ୍ଲଭୀରାଜ୍ୟ ହର୍ଷଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଥିବା ଐତିହାସିକମାନଙ୍କର ମତ । କିନ୍ତୁ ବଲ୍ଲଭୀ ରାଜ ପ୍ରଥମେ ହର୍ଷଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇ କିଛିକାଳ ତାଙ୍କର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଦଦ୍ଦଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ହର୍ଷଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଏ ବିଷୟ ବୋଚ (ଭୁଚକ୍ଷ)ରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଗୋଟିଏ ତାମ୍ର-ଶାସନରୁ ଜଣାଯାଏ । ଯଥା:— ପରମେଶ୍ୱର ଶ୍ରୀ ହର୍ଷଦେବାଦ-ଭୂତ ବଲ୍ଲଭୀପତି ପରମଭଟ୍ଟାରକ ମହାରାଜାଧିରାଜ ଶ୍ରୀଧରସେନଃ । ସିନ୍ଧୁ, ରାଜପୁତାନା, କପିଶା, ଗାନ୍ଧାର, ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱାଧୀନ ଥିବା ବିଷୟ ହର୍ଷଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ରାବକ ହୁଏନ୍‌ସାଙ୍ଗଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଠକଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ତେଣୁ, ପଶ୍ଚିମରେ ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର କ୍ଷମତା ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

କଳିଙ୍ଗ ଓ କୋଙ୍ଗଦରାଜ୍ୟ ହର୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଜିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ହର୍ଷଙ୍କ ଅଧୀନତା ଆଦୌ ସ୍ୱୀକାର କରି ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ଦୀର୍ଘ ୩୦ ବର୍ଷ ଯୁଦ୍ଧରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସ୍ୱତ୍ତା ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ, ବିଦ୍ରୋହୀ କୋଙ୍ଗଦ କଳିଙ୍ଗକୁ ଜୟ କରିବାପାଇଁ ପୁନର୍ବାର ରାଜତ୍ୱର ଶେଷ ଭାଗରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ଫଳ ମଧ୍ୟ ଅନିଶ୍ଚିତ । ବଙ୍ଗ ଦେଶର ରାଜା ଶଶାଙ୍କ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶଶାଙ୍କଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ କାମରୂପରାଜ ଭାସ୍କର ବର୍ମନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହୋଇଥିବା, କର୍ଣ୍ଣସୁବର୍ଣ୍ଣରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ତାଙ୍କର ନିଧାନପୁର ତାମ୍ରଶାସନରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ତେଣୁ ବଙ୍ଗଦେଶ ମଧ୍ୟ ହର୍ଷଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କାମରୂପର ରାଜା ଆସାମ ଓ ଗୌଡ଼ ବା ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଶାସକ ଥିଲେ । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ନେପାଳ ଜୟ କରି ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ତଥାକଥିତ ଅଦ୍ଭୁତ ଚଳାଇଥିବା କଳଦଣ୍ଡି, ପାଣିକର ପ୍ରଭୃତି ଐତିହାସିକଙ୍କର ମତ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଧାରଣା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତ । ହର୍ଷଙ୍କ ପ୍ରଶସ୍ତିକାର ବାଣଭଟ୍ଟ ହୁଏନ୍‌ସାଙ୍ଗ୍ ହର୍ଷ ନେପାଳ ଜୟ କରିଥିବାର କେଉଁଠାରେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ବାଣଭଟ୍ଟ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ହର୍ଷଙ୍କ ହିମାଳୟାଦ୍ରିତ ଗୋଟିଏ ସଂଗ୍ରାମ-ବିଜୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାର ମଧ୍ୟ ଭୁଲ ଅର୍ଥ ଅଛି ଯଥା—

"We have taken tribute from an inaccessible land of snowy mountains".

ଅନ୍ୟଠାରେ—

"Siva has obtained the hand of Durga the daughter of the Himalayas"—"English translation of Harsacharita."

ଏହା ପାଠ କରି କେହି ଯୁକ୍ତି କଲେ ଭୁଲିଯାଇ ଥାରେ ଯେ ହର୍ଷ ନେପାଳ ଜୟ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ନେପାଳର ସୂଚନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ସେମାନେ କହନ୍ତି ନେପାଳର କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ବଂଶାବଳୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ରାଜା ନେପାଳ ଜୟ କରିଥିଲେ; ଏହାକୁ ହର୍ଷ ବୋଲି କହିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । କାରଣ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ପ୍ରୟାଗସ୍ତମ୍ଭରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ, ସେ ସମତଟ, କାମରୂପ ଓ ନେପାଳ ପ୍ରଭୃତି ସୀମାନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ, ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ କମ୍ବଦନ୍ତୀର ବା ବଂଶାବଳୀର ଭାରତୀୟ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରିବା ସର୍ବୋତ୍ତମ ଯୁକ୍ତି-

ଯୁକ୍ତ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧ୍ୟ । ତାହାହେଲେ ନେପାଳ ହର୍ଷଙ୍କସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ ଥିଲା ।

ଏହି ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ସମଗ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଅଧିପତି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ, ବିହାରର ପଶ୍ଚିମାଂଶ ଓ ଶତଦ୍ରୁ, ନର୍ମଦାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟର ତରାଇ ଅଞ୍ଚଳ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା ।

ହର୍ଷଚରିତରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ତାଙ୍କର ପିତା ଥାନେଶ୍ୱର ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଥିଲେ । ହୁଏନ୍‌ସାଙ୍ଗଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ମଗଧ, କନୌଜ ଓ ପ୍ରୟାଗ ଅଞ୍ଚଳ ତାଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ବଂଶଖେରା ଓ ମଧୁବନ ତାମ୍ରଶାସନଦ୍ୱୟରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅହିଚ୍ଛତ୍ର ଓ ଶ୍ରାବସ୍ତିଭୁକ୍ତିରେ ଗ୍ରାମ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଦିଗରୁ ବିଚାର କରି ଏହା ନିଶ୍ଚୟରେ ସ୍ଥିର କରା ଯାଇପାରେ ଯେ, ଗାଙ୍ଗେୟ ଉପତ୍ୟକାର ଉତ୍ତରାଂଶହିଁ ହର୍ଷଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଥିଲା ଓ ସେ ସମଗ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଅଧିପତି ନ ଥିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତଥାକଥିତ 'ହର୍ଷାବ୍ଦ'ର ବିଷୟ ବିଚାର କରାଯାଉ । କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍ ଓ ଫ୍ଲିଟ୍ ପ୍ରଭୃତି 'ହର୍ଷାବ୍ଦ' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଅବ୍ଦ ଭାରତରେ ଚଳୁଥିବାର ମତ ପୋଷଣ କରନ୍ତି । କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍ ଭାରତର ନାନାସ୍ଥଳରୁ ଆବିଷ୍କୃତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲେଖମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ୨୦ଟିରେ ହର୍ଷାବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ କରନ୍ତି; ଲେଖମାନଙ୍କ ନାମ—

(୧) ହର୍ଷଙ୍କର ଦୁଇଟି ଲେଖ, (୨) କୋଲରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୧୧୫ ଲେଖ, (୩) ମଗଧରାଜ ଆଦିତ୍ୟସେନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖ, (୪) ଦୁଇଟି ପ୍ରତିହାର ଲେଖ, (୫) ପଞ୍ଜାବର କୌଣସି ଏକ ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ଥାନରୁ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରୁ, ଖୁଦୁରାଓରୁ, କର୍ଣ୍ଣଲ ଜିଲ୍ଲାର ଯେଡ୍ଡା ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ଓ ଥାନେଶ୍ୱର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଘାଣ୍ଟୋର ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୪ଟି ଲେଖ ।

ନେପାଳରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୧୧୫ ଲେଖରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ଦ ବିଷୟରେ କିଛି କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍ ସାହେବ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । କାରଣ ହର୍ଷଙ୍କ ନେପାଳ ବିଜୟ ବିଷୟରେ ଆଦୌ ସନ୍ତୋଷଜନକ ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ଲେଉ ସାହେବ ଏହା କୌଣସି ଲୌକିକାବ୍ଦ ହୋଇପାରେ ବୋଲି ମତ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରତିହାର ଲେଖଦ୍ୱୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ଦକୁ ୧୫୫ ଓ ୧୫୮ ବୋଲି ପାଠକରି କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍ ଏହା ହର୍ଷାବ୍ଦ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭଣ୍ଡାରକର ଏହା ୧୫୫ ଓ ୧୫୮ ବିକ୍ରମସମ୍ବତ୍ ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ହର୍ଷାବ୍ଦ ନୁହେ; ହର୍ଷଙ୍କ ୨ଟି ଲେଖରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ଦ ହର୍ଷାବ୍ଦ ହୋଇପାରେ 'ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱସମ୍ବତ୍ 'ପରି ପ୍ରବର୍ତ୍ତମାନ ବିଜୟରାଜ୍ୟ ସମ୍ବତ୍ସର' ହୋଇପାରେ । ଅବ୍ଦ ବାଚକ ୫ଟି ଲେଖରେ ହର୍ଷାବ୍ଦର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାହିଁ । ଏହା ଗୁପ୍ତାବ୍ଦ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅବ୍ଦ ହୋଇପାରେ ବା ପ୍ରତିହାର ଲେଖମାନଙ୍କ ପରି କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍‌ଙ୍କ ପାଠ ମଧ୍ୟ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇପାରେ । ହର୍ଷାବ୍ଦର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦେହର ବିଷୟ । ତେଣୁ, ପୂଜ୍ୟପାଦ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପ ଭୌମନୃପତିମାନେ, ଅପ୍ରମାଣିତ, ଭାରତର ଅନ୍ୟତ୍ରାପି ଅବ୍ୟବହୃତ, ହର୍ଷାବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ବୋଲି ସ୍ଥିରକରି ଉତ୍କଳ ଇତିହାସକୁ ବିଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିଛନ୍ତି । ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ଭୌମ : ନୃପତି ଓ ସେମାନଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଉଷ୍ଣ, ଶୈଳୋଦ୍ଭବ, ତୁଙ୍ଗ ବଂଶୀୟ ନୃପତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ଦ ଗୁପ୍ତାବ୍ଦ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ହୋଇ ନ ପାରେ ।

[ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—

ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ବି.ଏ., ଡିପ୍. ଇତି.]

ହର୍ଷ ବିକସିତ—ସଂ. ବିଶ.ସୁଂ [୩ୟା ତତ୍; ହର୍ଷ ହେତୁ ବିକସିତ]—
Harsha bikasita (ହର୍ଷବିକସିତା ସ୍ତ୍ରୀ) ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ (ଦେଖ)—Harshotphulla (See)

ହର୍ଷ ବିକାଶ—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ)—୧ । ହର୍ଷଜନିତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା—
Harsha bikāsa 1. Gaiety due to joy. ୨ । [୬ଷ୍ଠୀତତ୍]—ଆନନ୍ଦର ବିକାଶ—2. Exhibition of delight.

ହର୍ଷମାଣ—ସଂ. ବିଶ [ହୃଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଶାନଚ (ଆନ)]—୧ । ହୃଷ୍ଟ-ମାନସ; ହର୍ଷଯୁକ୍ତ—1. Delighted.
Harshamāṇa (ହର୍ଷମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପ୍ରୀତମାନସ—2. Pleased.

ହର୍ଷୟିତ୍ନୁ—ସଂ. ବିଶ [ହୃଷ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇତ୍ନୁ]—୧ । ହର୍ଷଶୀଳ—
Harshayitnu 1. Of a joyful temperament; merry. ୨ । ଯାହା ଆହ୍ଲାଦ ଦିଏ—2. Delightful. ବି—୧ । ପୁତ୍ର [ମେଦିନୀ]—1. Son. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ [ମେଦିନୀ]—2. Gold.

ହର୍ଷ ସୂଚକ—ସଂ. ବିଶ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ଆନନ୍ଦସୂଚକ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ହର୍ଷ ସୂଚିତ ହୁଏ—Indicative of delight.
Harsha sūchaka

ହର୍ଷ ସ୍ୱନ (ଧ୍ୱନି, ରାବ)—ସଂ. ବି (ମ. ତ. ଲୋ)-ଆହ୍ଲାଦଜନିତ ଉଚ୍ଚଧ୍ୱନି;
Harsha swana(dhwani,rāba) ବିକଳକଲା ନାଦ—Loud sound made by a person in a paroxysm of joy.

ହର୍ଷା(ର୍ଷେ)ଇବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ହୃଷ୍ଟ କରାଇବା—
Harsha(rshe)ibā To cause delight.
ଖୁଶ କରା ହିଁଷାନା

ହର୍ଷାର୍ଣ୍ଣବ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ସମୁଦ୍ର ପରି ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ—
Harshārṇṇaba Great joy compared to the ocean; a sea of joy.

ହର୍ଷିଣୀ—ସଂ. ବି (ହର୍ଷ + ଇନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ: ଈ)—ବଂଶଦାମଞ୍ଜରୀ; ଗଣ୍ଡାଇ—
Harshiṇī The spike of the flowers of the

ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଉଷ୍ଣା, ମାଦକା, ସଂଭଦାମଞ୍ଜରୀ । ear of the Ganjā plant (Indian hemp).

ହର୍ଷିତ—ସଂ. ବିଣ (ହର୍ଷ+ସଂଜାତାର୍ଥେ ଇତ)—ଆହ୍ଲାଦିତ—(ହର୍ଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Harshita Delighted.

ହର୍ଷୁଳ—ସଂ, ବିଣ. ପୁଂ (ହୃଷ୍ ଧାତୁ=ହୃଷ୍ଟ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଉଳ)—ହର୍ଷଶୀଳ—Merry; gay; (ହର୍ଷୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ, ବିଣ) delightful. ସଂ. ବି. ପୁ.—୧। ମୃଗ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ) —1. Deer. ୨। କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—A lustful person. ୩। ନାୟକ—3. A gallant. Harshula

ହର୍ଷୁଳା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହର୍ଷୁଳ+ଆ)—ହର୍ଷୁଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ କନ୍ୟାର ବା ସ୍ତ୍ରୀର ଥୋଡ଼ରେ ଦାଢ଼ୀ ଉଠିଥାଏ (ହ. ଶ) ,—A bearded woman or girl. [ଦ୍ର—ଏ କନ୍ୟା ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବିବାହାଯୋଗ୍ୟ-ହ. ଶ Harshulā Feminine of Harshula

ହର୍ଷୋଚ୍ଛ୍ୱାସ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ତତ୍,—ହର୍ଷ+ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ)—ହର୍ଷଜନିତ ଆନନ୍ଦପ୍ରବାହ—Wave of delight. Harshochhwāsa

ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହର୍ଷ+ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ)—୧। ଆହ୍ଲାଦିତ—1. Delighted. ୨। ଆନନ୍ଦ ଯୋଗୁଁ ବିକସିତ—2. Swollen with delight. (ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲତା—ବି) Harshotphulla

ହର୍ଷୋଦୟ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହର୍ଷ+ଉଦୟ)—ଆନନ୍ଦର ଆବିର୍ଭାବ; ଆହ୍ଲାଦର ସଞ୍ଚାର—Rise of joy. Harshodaya

ହଲ୍—ସଂ. ବି—ସ୍ୱରହୀନ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ; ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ—A consonant without a vowel sound. Hal

ହଲ୍ (ଲ୍) (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ଭୂମି କର୍ଷଣ କରିବା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. To till the soil. ୨। ବିଲେଖନ କରିବା; ଗାର ପକାଇବା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. To scratch. Hal (l)(root)

ହଲ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—୧। ଦାଲାଣ; ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଶସ୍ତ ଗୃହ—1. Hall. ୨। (ନାମ) ଇଂଲଣ୍ଡର ୟର୍କ୍‌ସାୟାର୍‌ର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର—2. Hull, the name of a port town in York shire. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ବି—ହଳ—Plongh. Hal ହଲ୍ ହୌଲ

ହଲ୍‌କରା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଡାକବାହକ; ହରକରା—Post man. Hal-karā

ହଲ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଲହରୀ—Wave; tide. ବିଣ—୧। ଉଣ୍ଟାସିଆ; ହାଲୁକା—1. Light; not heavy. ୨। ନ୍ୟୂନ—2. Deficient. ବୈଦେ. ବି (ଅ) (ଅ—ହଲ୍‌କା=ମଣ୍ଡଳ, ବୃତ୍ତ, ପରିଧି—ରାଜକୀୟ ବା ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ହଲକା ଅଧୀନ ଇଲାକା—Circle or jurisdiction for revenue or administrative purpose. Hal-kā ହଲକା

ହଲ୍‌କାମ୍ଡ଼ା(ରା)—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ. କାମେରା)—ଦାଲାଣ; ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ଲମ୍ବ ଗୃହ—A hall; a lang and wide room. (ହଲ୍ ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ) Hal-kām-rd(rā)

ହଲକାମରା ହୌଲକମରା

ହଲ୍‌ଚଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ହଲଚଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Halachala etc. (See) Hal-chal (etc)

ହଲ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହଲିବା—To shake (intransitive); to swing to and fro. Hal-bā

ହଲ୍‌ବା(ୱା)ଇ—ପ୍ରାଦେ(ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—(ଭୁଲ-ହ. ହଲୱାଇ)-ହାଲୋଇ; ଖଡ଼ିଆ; ଯେ ମିଠାଇ ତିଆରି କରି ବିକେ—Confectioner. (ହଲ୍‌ଆଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) Hal bā(wā)i

ହଲ୍ ଚଲାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଦୋହଲାଇବା; ହଲାଇବା To shake (intransitive). Hal-chalāibā

ହଲ୍‌ବେଠି (ଭେଟି)—ପ୍ରା ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ପ୍ରତିବର୍ଷ ମାଫିଦାରଙ୍କ ଜମି ଚାଷ କରିବା ପାଇ ପ୍ରଜାର ଗୋଟିଏ ହଳ ମାଗଣା ଯୋଗାଇବା ବେଠି—Ploughing by each rayat of his Mafidar's or Gauntiās land on bethi system. Hal-bethi (bheti)

ହଲ୍‌ମାର୍କ(ର୍କା)—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ରୂପାର ବା ସୁନାର ବିଶୁଦ୍ଧତା ଥିବାର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ସୁନା ବା ରୂପା ଉପରେ ମରାଯାଇଥିବା ସରକାରୀ ଛାପ ବା ମୋହର। Hall mark on gold or silver. Hal mārk(rkā)

ହଲୱା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି (ଭୁଲ, ହ. ହଲ୍‌ୱା, ଅ. ହଲ୍‌ୱା)—ଘିଅରେ ଭଜା ମଇଦା ଫୁଟାଇ ତହିଁରେ ଗୁଡ଼ ବା ଅଠା (ହଲ୍‌ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୁଳି ତାହା ଟିକିଏ ଲାଲ ହେଲେ ତହିଁରେ ପାଣି ଢାଳି ପରେ ମିଠା ସଂଯୋଗକରି ତିଆରି କରିବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ; ଏକ ପ୍ରକାର ମହନଭୋଗ—Halwa; jelly made by adding water and sugar to coars wheaten flour fried in ghee. Hal-wā

ହଲ୍‌ଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ଗୋଳମାଳ କରିବା; ଗୋଳିଆ କରିବା—To make noise; to cause confusion. Hal-libā

ହଲ୍‌ହଲ୍—ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] ବିଣ—ଗରମ—Hot. Hal-hal

ହଲ୍‌ହଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ହଲିବା (ଅକର୍ମକ)—To shake. (intransitive). Hal-halibā

ହଳ—ସଂ. ବି (ହଳ୍ ଧାତୁ=କର୍ଷଣ କରିବା+କରଣ ଅ)—୧। ଭୂମି କର୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର; ଲାଙ୍ଗଳ—1. A plough. [ଦ୍ର—ହଳର ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ପାଇଁ ଲାଙ୍ଗଳ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ—

ଲଷ ସହିତ ଲାଙ୍ଗଳ, ଯୁଆଳ ଓ ବଳଦ ଆଦି ସମ୍ବଳିତ କୃଷିଯନ୍ତ୍ରକୁ ହଳ ବୋଲାଯାଏ । ହଳଦ୍ୱାରା ଭୂମି କର୍ଷଣ Hala

କରିବା ପାଇଁ ଥରକେ ଦୁଇଟି ବଳଦ ଦରକାର; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଗୃହୀର ଗୋଟିଏ ହଳ ଅଛି, ସର୍ବଦା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୁଇଟି ବଳଦ ଦ୍ୱାରା ହଳ ବୁଲାଗଲେ ସେ ବଳଦଙ୍କୁ ବାଧିଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଉପଦେଶ ଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୋଟିଏ ହଳ ଅଛି, ସେ ହଳେ ବଳଦ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବଳଦ ପାଳିବ ଓ ସମୟାନୁକ୍ରମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯୁଟ୍ଟ ଦ୍ୱାରା ହଳ ବୁଲାଇବ । ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ହଳ ପାଇଁ ଚାରି ହଳ (୮ଟି) ବଳଦ ପାଳିବେ । ଶ୍ରୀବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ବ୍ୟକ୍ତି ତିନି ହଳ (୬ଟି) ବଳଦ ପାଳିବେ । ନୃଶଂସ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଇ ହଳ (୪ଟି) ବଳଦ ପାଳିବ ଓ ବ୍ରହ୍ମଘାତୀ ହଳେ (୨ଟି) ବଳଦ ପାଳିବ । ଆଜିକାଲି ଦୁଇଟି ବଳଦ ଦ୍ୱାରା ଲୋକେ ହଳ ବୁଲାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ହାରୀତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ୮ଟି ବୃଷ ଲଗାଇ ହଳ କରିବ; ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରୀବିଦ୍ୟାର୍ଜନ ପାଇଁ ହଳ କରନ୍ତି ସେମାନେ ୬ଟି ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ହଳ କରିବେ । ୪ଟି ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ହଳ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ନୃଶଂସ ଓ ୨ଟି ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ହଳ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମହା; ଗାଈ ଲଗାଇ ହଳ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ । ଅଠଗୋଟି ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହଳକୁ ଧର୍ମହଳ ବୋଲାଯାଏ । [ଅଷ୍ଟକ ଚତୁର୍ଥୁତ ହାରୀତ ।] ହଳରେ ଲାଗିବା ବୃଷ ଦ୍ୱାରା କେତେ ଚାଳନା ନିଷିଦ୍ଧ । ଏହା କଲେ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟଦ୍ୱୟ ଅଚରଣ କରିବ ଓ ଗାଈ ଦ୍ୱାରା ହଳ କଲେ ଏହାର ଦ୍ୱିଗୁଣ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବା ଉଚିତ (ଉଥିଚତ୍ତ) (ଶବ୍ଦକୋଷ)] । ୨ । ବଳଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାହିତ ଅସ୍ତ୍ର — 2. Plough borne by Baladeba. ୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) କଳାରହିତ ସମସ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ— 3. Consonants.

ଯୋଡ଼ା **ହଳ** ଦେ. ବ—୧ । (କେତେ ହଳ ଅଦ ପାଇଁ) ବଳଦ ଅଦ ପଶୁଙ୍କ ଯୁଗ୍ମ; ଏକ ଯୋଡ଼ା—1. A pair of animals for a plough or cart. ୨ । ଦୁଇସଂଖ୍ୟକ—2. Two in number. ୩ । ପଶୁ ଦମ୍ପତି—3. A couple of beasts. ୪ । ପଶୁ ଦମ୍ପତିଙ୍କ ଯୌନ ମିଳନ—4. Crossing or sexual intercourse of a couple of beasts. ୫ । ହଳାହଳ; ବିଷ—5. Poison. (ଉ— କେବଳ ଶିଳ ହଳ ଅନଳ,ସନ୍ତାପକୁ ଏ ଶମାମଣ୍ଡଳ, ମଣ୍ଡଳମାନଙ୍କ ରେ ଏ ଘେନ, ନ ହନ୍ତି ହତ ଯେ—ଶ୍ରୀନରୁଷ୍ଟ ରସକଲ୍ଲୋଳ) । ଦେ. ବିଶ— ୧ । ଯୁଗ—1. A pair of. ୨ । ଦୁଇସଂଖ୍ୟକ— 2, Numbering two. (ଯଥା—ହଳେ ବଳଦ, ଦୁଇ ହଳ ମଇଁଷି ।) ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ବଳଦ— Bullock; ox.

ହଳ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ହଳ; ଯୋଡ଼ି; ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଦୁଇଗୋଟି ବଳଦ ବା ଯୋଡ଼ିଆ—A pair of beasts tied together.

ହଳ ଓଡ଼େ—ଦେ. ବ—ଏକ ଓଡ଼ି ବା ଏକଥର ଭୂମିକୁ ହଳଦ୍ୱାରା କର୍ଷଣ Hala orde Tilling or ploughing of a land ଏକ ଚାଷ **ଏକ ଚାଷ** once only. [ଦ୍ର— ଏହିପରି ହଳ ଦଓଡ଼ (ଦୋଆଡ଼); ହଳ ତିନି ଓଡ଼; ହଳ ଚାରି ଓଡ଼ ଆଦିର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।]

ହଳକ—ଦେ. ବ (ପ୍ରା. ହଳ୍ଳଅ, ସଂ ହୃଦୟ)—୧ । ସାହସ— Halak 1. Courage. ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ— ହଳକ **ହଳକ** 2. Patience. ଦେ'ଦେ. [ହଳ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ. [ଅ. ହଳକ୍]—ଗଳାର ନଳୀ; କଣ୍ଠ—Throat.

(ଅମ୍ବକର) ହଳ[ଳ]କ ପାଇବା—ଦେ. ବ—୧ । [କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ Hala(l)ka pāibā କରିବାପାଇଁ] ସାହସ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା । ହଳକ ପାଓୟା **ହଳକ ପାନା** 1. Having the boldness or courage (to undertake a particular work). (ଯଥା—ଏତେ ଡେଙ୍ଗା ଗଛରେ ଚଢ଼ିବାକୁ ମୋର ହଳକ୍ ପାଉ ନାହିଁ ।)

[ଅମ୍ବକର] ହଳକ୍ ଶୁଖିଯିବା—ଦେ. ବ. (ଅ.ହଳକ୍=କଣ୍ଠନାଳୀ)— Halak sukhi jibā ୧ । ସାହସର ଲୁପ୍ତ ହେବ; ହଳକ ଶୁଖେ ଯାଓୟା **ହଳକ ସୁଖଜାନା** ସାହସର ଲୋପ— 1. Loss of courage for the doing of a thing. ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହେବା; ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ଘଟିବା—2, Loss of patience.

ହଳକ—ଦେ. ବ—୧ । ହଳେ, ହଳଏ; ହଳକ; ଏକହଳ ବା ଏକ Halaka ଯୋଡ଼ା ମାତ୍ର—1. One pair ଏକ ଯୋଡ଼ା **ଏକ ଜୋଡ଼ା** only. ଦେ. ବିଶ— ଦୁଇ ସଂଖ୍ୟକ — Consisting of one pair only; numbering two.

ହଳ କକୁଦ୍—ସ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ହଳ+କକୁଦ)—ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡା; Hala kakud ଲଙ୍ଗଳର ଘନ (ହ. ଶ)—The base or protruding lower part of a plough.

ହଳ କମା(ମେ)ଇ — ଦେ. ବ—୧ । ହଳ ବୁଲାଇବା ଛଳେ ଯେଉଁ Hala kamā(me)i ଦିନ ହଳ ବୁଲ କାମରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ହାଳକାମାଇ **ହଳକମାହି** ହୁଏ—1. The day on which a ploughman does not attend to his daily work of ploughing. ୨ । ଦୈନିକ ହଳ ବୁଲାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ହଳଆର ଏକ ଦିନ ପାଇଁ ଅନୁପସ୍ଥିତି—2. Absence of the plough-man for a day from his ploughing work. (ଯଥା—ଅମ ହଳଆର ଗତ ମାସରେ ଚାରିଟା ବା ଚାରି ଦିନ ହଳକମେଇ ହୋଇଥିଲା ।)]

ହଳ କମା(ମେ)ଇ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଏକ ଦିନ ହଳ ବୁଲାଇବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ Halakamā(me)i karibā ଅନୁପସ୍ଥିତ ହେବା— ହାଳକାମାଇକରା **ହଳକମାହିକରନା** To be

absent from ploughing work for a day.

ହଳ କର—ଦେ: ବ (ସଂ ହଳ+କର=ଖଜଣା; ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର
Hala kara ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲଙ୍ଗଳ
ହାଳକର ହଳକର ଉପରେ ବସାପିବା ଟକସ—
A tax assessed on every plough.

ହଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଳ ବୁଲାଇବା; ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାରା କୃଷି କରିବା.
Hala karibā To plough land
ହାଳକରା ହଳକରନା, ଜୋତନା

ହଳ କର୍ମ—ସ.ବ (ହଳ+କର୍ମ)—ଯେଉଁରେ କୃଷି କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ;
Hala karma କୃଷିକର୍ମ—Agriculture; the act of ploughing.

ହଳକା—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ହଲ୍‌କା=ଚକ୍ର, ମଣ୍ଡଳ; Circle)—
Halakā ୧ । ଶାସନ ସୌକର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏକ
ଏଲାକା ହଲକା କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଅଧୀନ ଇଲାକା-
1. An administrative circle under a public officer; jurisdiction of an officer. ୨ । ହାତିପଲ—2. A herd of elephants. ୩ । ସେନାଦଳ—3. A body or company of soldiers. ୪ । ଅଶ୍ୱାଦିଙ୍କର ଗଳବେଷ୍ଟନୀ— 4. Halter (put round the neck of a horse.) ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ବ—ମାଛର ପାଖି ଉପରୁ ଶୂନ୍ୟକୁ ଡେଇଁଲାବେଳେ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ବୃତ୍ତାକାର ଲହରୀ—
The circular wave produced by a fish when it springs up from water.

ହଳକାବନ୍ଦି—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଚାଲୁକା ବା ହଳକା
Halakā bandi ଗଠନ—Formation of groups
ଏଲାକାବନ୍ଦି ହଳକାବନ୍ଦୀ or villages into circles.

ହଳ କାମ—ଦେ. ବ (ହଳ+କାମ)—ହଳକର୍ମ; ବଳ କୃଷି କର୍ମ—
Hala kāma Agriculture; ploughing
ଚାଷର କାଜ ହ କାମ operations.
(ଉ—ହଳ କାମ ସାରି ଚଷା ମହା ଅନନ୍ଦରେ, ନାନା-ରଙ୍ଗେ ଗୀତ ଗାଇ ବାହୁଡ଼ିଲେ ଘରେ—ମଧୁସୂଦନ-ଶବ୍ଦମାଳା ।)

ହଳକାର—ଦେ. ବ—ହୋଲ୍‌କାର; ଇନ୍ଦୋର ରାଜ୍ୟର ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ
Halakāra ରାଜାଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି— The family-
ହୋଲକାର ହୋଲକାର title of the
Ruling Chief of the Indore state; Holkar.

ହଳକା[କୁ]ହଳ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ହଳ ହଳ କରି; ଏକ ହଳ
Halakā(ku)bala ଲେଖାଏଁ—In pairs, by
ଏବ ଏକ ଯୋଡ଼ା ଜୋଡ଼ାକା ଜୋଡ଼ା pairs.
[ଯଥା—ସୁଲସ ଗାଆଁ ବାଇକୁ ହଳକାହଳ ବାନ୍ଧ-ପକାଇଲେ ।]

ହଳଗ୍ରାହୀ—ସ.ବ. ପୁଂ. (ହଳ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—
Halagrāhī ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଳ ବୁଲାଇବା ପାଇଁ
କଣ୍ଟିକୁ ଅଘଣା ମୁଠା ଦ୍ୱାରା ଧରେ—Ploughman.

ହଳଚଳ[ଚଞ୍ଚଳ, ଚହଳ]—ଦେ. ବିଣ [ସଂ. ଦୋଳନ; ଓ ହଳିବା ଓ
Halachal(cha-al; chahal) ସଂ ଚଳ୍ ଧାତୁରୁ]—
ହଳଚଳ, ନଡ଼ଚଡ଼ା ହଳଚଳ ୧ । ଇତସ୍ତତଃ
ସଞ୍ଚାଳିତ—1. Moved to and fro. [ଉ—ଚେଙ୍କି କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଲେବି ହଳଚଳ ହେବାର ନୁହେ—ପଙ୍ଗୀରମୋହନ—ଲେଖାସ୍ତ୍ର ।]—୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଗୁଳିତ; ଚଗଲବଗଲ—2. Moving to and fro. ୩ । ଖଳବଳ; ଅସ୍ଥିର—3. Restless. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାର ବା ସ୍ଥାନର ବା ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—4 [figurative] Going beyond prescribed limits or rule or place. ଦେ. ବ—୧ । ଅସ୍ଥିରତା—1 Restlessness. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ—2. Transgression of any rule. ୩ । ବିଚଳନ—3. Shaking.

ହଳଚଳ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି=୧ । ଅସ୍ଥିର ହେବା—1. To be
Halachala hebā restless. ୨ । ମତକୁ ସ୍ଥିର
ହଳଚଞ୍ଚଳ ହେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ନ ରଖିବା—2. To be
ହଳଚହଳ ହେବା } fickle not to be
ନଡ଼ଚଡ଼ା ହଓୟା ହଳଚଳ ହୋନା constant.
୩ । ଇତସ୍ତତଃ ଗୁଳିତ ହେବା; ଚଗଲ ବଗଲ ହେବା-3. To move to and fro. ୪ । [କଥାରୁ] ବିଚଳିତ ହେବା—4. To deviate [from one's promise] ୫ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ]—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ବା ନିୟମକୁ ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରିବା—5[figurative] To go beyond the prescribed limit; rule or place. (ଯଥା—ସରକାର ଯେଉଁ ନିୟମ ବାନ୍ଧି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଟିକିଏ ହଳଚଳ ହେବାର ଜୋ ନାହିଁ ।)

ହଳଚଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସ୍ୱଭାବତଃ ଅସ୍ଥିର—
Halachaliā 1. Restless by nature ୨ । ଯେଉଁ
ହଳଚଞ୍ଚଳିଆ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ସତ୍ୟରୁ ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞାରୁ
ହଳଚହଳିଆ } ବିଚଳିତ ହୁଏ—2. Deviating
from one's word or promise.
ହଳଚଳେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ ୩ । ଅସ୍ଥିରମନା—3. Fickle-minded.
ହଳଚଞ୍ଚଳେଇ } ୪ । ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ—
ହଳଚହଳେଇ } 4. Constantly changing.
ଅସ୍ଥିର ହଳଚଳିଆ

ହଳ ଚିନା—ଦେ- ବ—ଦେ ବ—ହଳକର [ଦେଖ]—
Hala chinā Hala kara [See] (ଉ—

—ହାଲୁ ବହନ ବେଳ ଅଣଇ ସହ୍ରାଗ,
ଚଣ୍ଡହଳଚନା ବେଠି ସବୁ ଶଡ଼େ ଅଗ—
ଗୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହସ୍ତବ ।]

ହଳଜୀବୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—କୃଷିଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାନିର୍ବାହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; କୃଷକ—
Hala jibi An agriculturist.

ହଳ ଟହ(ଥ)ଲ୍—ଦେ. ବି (ସଂ. ଦୋଳ ଓ ସା —ଟହଲ୍—ଭ୍ରମଣ)—
Hala ṭaha(a)l ୧ । ଯା ଆସ; ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରିବା—
(ହଳଟଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Walking to and fro;
ଏଦିକ ସେଦିକ ଘୁରା ହଳ ଟହଳ saunter-
ing.
୨ । ଲଙ୍ଗରପଙ୍ଗ; କାର୍ଯ୍ୟ ବା ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥାଇ ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲିବା; ଲଙ୍ଗରପଙ୍ଗର ହେବା—2. Walking to and fro without any necessity; idle saunter.
ଦେ. ବିଣ—ବୃଥା ଇତସ୍ତତଃ ଗମନଶୀଳ—Moving to and fro; idly sauntering.

ହଳ ଟହ(ଥ)ଲିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ— ୧ । ବୃଥା ଇତସ୍ତତଃ ଯା ଆସ
Hala ṭaha(a)liā କରୁଥିବା—1. Moving to and fro.
(ହଳଟଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବିନା ପ୍ରୟୋଜନରେ ଇତସ୍ତତଃ
ହଳଟହଲେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ ଯାଉଥିବା ଆସୁଥିବା— 2. Walking
ହଳଟଲେଇ } to and fro without any
ଯେ ଏଦିକ୍ ସେଦିକ୍ ବୃଥା ଘୁରେ ବେଡ଼ାୟ necessity. ୩ । ବୃଥା
ହଳଟହଳକରନେବାଳା ଦାଦଗୁଳନରେ ସମୟ କ୍ଷେପଣକାରୀ—
3. Idly sauntering away time; wasting time by idle saunter.

ହଳଣୀ—ପ୍ରାଦେ (ସିଦ୍ଧଭୂମ) ବି—୧ । ବଡ଼ ଥଳମ—1. Big
Halaṇā earthen pan. ୨ । ଗୁଡ଼ିଆ ଯେଉଁ ହାଣ୍ଡିରେ ମୁଢ଼ି ପାଇଁ ଅଇଷ୍ଟେଡ ଚାଉଳକୁ ଲୁଣପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଚୁଲି ଉପରେ ଉଖୁମାଏ ।—2. The deep earthen pot in which a confectioner heats the salted rice on the oven for preparing Murdhi (fried rice).

ହଳ(ଲ)ଣ୍ଡ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ଇଉରୋପରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦେଶ—
Hala(lā)ṇḍ Holland, a kingdom of Europe.
ହଳଣ୍ଡ [ଦ୍ର—ଏହାର ପୂର୍ବରେ ଜର୍ମାନୀ, ପଶ୍ଚିମରେ ଓ
ହଲଣ୍ଡ ଉତ୍ତରରେ ଉତ୍ତର ମହାସାଗର, ଦକ୍ଷିଣରେ ବେଲ୍‌ଜିଅମ୍ ଓ ଜର୍ମାନୀ । ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଆମଷ୍ଟାରଡମ୍ । ଏ ଦେଶର ଉତ୍ତର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ସମୁଦ୍ରର ତଳ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚ ଥିବାରୁ ବନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ର ପାଣିକୁ ଅଟକାଇ ରଖା ଯାଇଅଛି । ଏହି ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଓ ଭାଷାକୁ 'ଡଚ୍' (Dutch) ବୋଲାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ (୧୯୪୦ ରେ) ଜର୍ମାନୀ ଏହାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଅଛି ।

ହଳ ଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲଙ୍ଗ—The beam of a
Hala daṇḍa plough.

ହଳଦା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହଳଦିଆ ବର୍ଣ୍ଣର କାଷ୍ଠବିଶିଷ୍ଟ
Haladā ନାତିବୃହତ୍ ଅରଣ୍ୟ ତରୁ—Dispyros
ହଳଦୁ Montānā (tree). [ଦ୍ର—ଏହାର କାଠରେ କଳାଟ ଓ ଖଟ ଆଦି ତିଆରି ।]

ହଳଦା(ଦେ)ଇବା—ଦେ: କ୍ରି—ହଳଦିଆବର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତ କରିବା—
Haladā(de)ibā To dye yellow. (ଦ୍ର—ଆର ଘେଡ଼
ହଳଦେ ରଙ୍ଗ କରା ଗାଈ ହଳଦାଇ ଦେଇ—ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି
ପୀଳାରଂ କରନା ଚିନ୍ତ ଆଣି ।—ଉଦାର. ଆଥଣ୍ଡିଆ ବାହା ।

ହଳଦି(ଦୀ)—ଦେ. ବି—[ସଂ. ହରିଦ୍ରା, ହଳଦୀ (ଗ୍ରନ୍ଥନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ)—
Haladi(dī) ପ୍ରା—ହଳଦୀ] —ହରିଦ୍ରା (ଦେଖ)—
ହଳୁଦ ହଳଦୀ Haridrā (See).

ହଳ(ଲ୍)ଦି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଖଡ଼ିଆଳ) ବି. ହଳଦି—
Hala(l)di Turmeric; Corcuma Longa.
(Kirtikar). ଦେ. ବି (ନାମ) ମେଦିନୀପୁରର ନଦୀବିଶେଷ
—Name of a river in Midnapur. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଗ୍ଧଳ ବା ଭାଗୀରଥୀ ନଦୀର ଉପନଦୀ । ଏ ଉପନଦୀ କସାଇ ଓ ଟେଙ୍ଗରାଖାଲ ନାମ ଦୁଇଟିର ସଂଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍ତରରେ ରୂପନାରାୟଣ ନଦୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ରସୁଲପୁର ନଦୀ ସହିତ କେନାଲ ଦ୍ୱାରା ଏହା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି—ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ହଳଦିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ହରିଦ୍ରାବ)—୧ । ହରିଦ୍ରାବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Haladiā 1. Yellow. ୨ । ହରିଦ୍ରାରଞ୍ଜିତ—2. Dyed
ହଳଦେ with turmeric. ୩ । ହଳଦିସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—
ପୀଳା 3. Having the taste of turmeric.
୪ । ଯେଉଁ ଜିଅଣରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମିତ ହଳଦି ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ହଳଦି ଦିଆଯାଇଥାଏ —
4. (Curry) In which more than the requisite quantity of turmeric has been administered. (ଦ୍ର—ବଦେଇ ! ଘୃତ ଦେଲ ଲଙ୍କେଇ, ଜିଅଣ ଦେଲ ହଳଦିଆ, ଗୁଡ଼ିକ ନେଲ ବଳଦିଆ—ଶିଶୁ ଗୀତ ।) ୫ । (ସଂ ହଳ + ଦା ଧାତୁରୁ)—ଯେଉଁ ଜମିରୁ ହଳ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ; ଯେଉଁ ଜମିରେ ହଳ ବୁଲିଥାଏ; ହଳଦ୍ୱାରା କର୍ଷିତ—Ploughed land.

ଦେ. ବି (ସଂ ହରିଦ୍ରା)—୧ । ପୀତକାମଳ ରୋଗ—
1. Jaundice. [ଦ୍ର—ଏହି ରୋଗରେ ଆଖି, ଦେହର ଚର୍ମ, ମୂତ୍ର ଓ ପୁରୀଷ ହରିଦ୍ରାବ ଦେଖାଯାଏ । ରୋଗୀ ଯେଉଁଥିରୁ ଗ୍ରହାନ୍ତି ସେ ଅଙ୍ଗର ସବୁ ପଦାର୍ଥ ତାକୁ ହଳଦିଆ ଦେଖାଯାଏ ।] ୨ । (ନାମ) ଖୋରଧାର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ—2. The name of a village in Khurda.
[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଚିଲିକାର ଉତ୍ତରପୂର୍ବ 'ଲଣ୍ଡ' ଉପାଧିଧାରୀ ଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବାସ କରନ୍ତି ।] ୩ । (ସଂ ହଳ + ଦା ଧାତୁରୁ]—ଜମିରୁ ହଳ ଦେବା ବା ଜମିରେ ହଳ ବୁଲାଇବା କର୍ମ—3. The ploughing of a field.

ସାଧାରଣ ଭାବେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇଁ' ଖୋଜିବେ; 'ମୂତ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂତ' ଖୋଜିବେ; 'ଝଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ଝଙ୍କୁ' ଖୋଜିବେ; 'ଅଚିଁୟା' ନ ପାଇଲେ 'ଅଚ୍ଛା' ଦେଖିବେ; ଅଳଦତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ଦତ' ଦେଖିବେ

ପ୍ରାଦେ(ପୁଷ୍ପ)ବ—ଓଲାଉଠା; ବସ୍ତୁଚିକା—Cholera.

ହଳ(ଲ୍)ଦିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ହଳଦିଆ (ଦେଶ)—
Hala(l)diā Haladiā (See)

ହଳଦିଆ ଗର୍‌ଗର୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ହଳଦି ଗର୍‌ଗର୍ (ଦେଶ)—Haladi gar-gar (See)
Haladiā gar-gar

ହଳଦିଆ ଜୁଆର—ଦେ. ବ—ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ଚିଲିକାରେ ହେବା ଅନ୍ତିମ ଜୁଆର—Low flow tide appearing in the Chilka lake during spring.
Haladiā juāra

ହଳଦିଆ ଜୁଇ—ଦେ. ବ—(ସ. ହେମ ପୁଷ୍ପିକା)—ହେମ ପୁଷ୍ପିକା; ହରିଦ୍ରାଭ ଜୁଇ ଫୁଲ—Jasminum Humile.
Haladiā jui
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୁଇ ସୋନଜୁହୀ, ଗୁଡ଼ହର

ହଳଦିଆ ତେଲି—ଦେ. ବ—(ଏମାନେ ହଳଦିର ବ୍ୟବସାୟ ଓ ଚାଷ କରୁଥିବାରୁ)—ତେଲି ଜାତିର ଶାଖା ବିଶେଷ—A subsection of the Teli caste.
Haladiā teli
ହଳୁଦେ ତିଲି

କୋଇରୀ [ଦ୍ର—ଏମାନେ ବୈଶ୍ୟ । କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର କୌଳିକ ବ୍ୟବସାୟ । ହଳଦି ଚାଷ କରୁଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ହଳଦି ମୁଣ୍ଡା ସମ୍ଭବ । ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚୁର ଧନ ଅର୍ଜନ କରି ଧନୀ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ 'କୁବେର ସୁତ' ନାମରେ ଅଭିହିତ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏମାନେ ବୋଇତରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଓ ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚୁର ଧନ ଅର୍ଜନ କରି ଧନକୁବେର ଅଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ଦର୍ପଣୀ କିଲ୍ଲାର ପ୍ରାଚୀନ ତେଲିସ୍ତମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଗଡ଼ ଥିଲା, ତାହାର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଏଥିର ସାକ୍ଷିରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଅଛି । କୋଣାର୍କ ନିକଟରେ ଥିବା 'ତେଲିଭୂବ' ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ବିଭବର ଅନ୍ୟତମ ସାକ୍ଷୀ । ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯେଉଁ ଛତିଶା ନିଯୋଗ ଅଛନ୍ତି, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଧୂପ ସମୟରେ ମଶାଲ ଧରିବା ତେଲିମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କର୍ମ ଅଟେ । ପୂର୍ବେ କୋଲୁମାନେ ତେଲ ଘେଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରକୁ ତେଲ ଯୋଗାଉ ଥିଲେ ଓ ତେଲିମାନେ ମଶାଲ ଧରିବା ସେବା କରୁଥିଲେ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ରାଜ ଦରବାରରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଜମି ଓ ଶାଢ଼ି ମିଳୁଥିଲା ।

ତେଲିମାନଙ୍କର କେତେକ ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ରାଜଦରବାରରୁ ମହାପାତ୍ର, ସ୍ୱରୂପ, ପୁଷ୍ଟି (ପୁଷ୍ଟି) ଓ ପାଣି ପ୍ରଭୃତି ଉପାଧି ମିଳିଥିଲା । କୌଣସି କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏମାନଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧିସ୍ନାନ ଓ ହୋମାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ଘରେ ଜଳଯୋଗ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଦେବାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନାଦି ଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମଧ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଦିନେ ଓଡ଼ିଶା ମହାଜନ ଖୋର୍ଦ୍ଧାଠାରୁ ପୁରୀକୁ ଭ୍ରମଣ କରିବା ସମୟରେ ଦେଖିଲେ ଯେ, କୋଲୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଚାକିରିରେ ଲାଗି ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ହେତୁରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିରକୁ ତେଲ ଯୋଗାଇବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ ମହାଜନ ବାସନ୍ଦ କଲେ ଓ ଯେଉଁମାନେ ମଶାଲ ଧରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ତେଲ ଘେଡ଼ିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ତେଲିମାନେ ତେଲ ଘେଡ଼ି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ମଶାଲ ଧରି ସେବା କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ଏମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅଳ୍ପ କେତେକ ତେଲି ବଙ୍ଗ, ତୈଲଙ୍ଗ ଓ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍କଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ଅଞ୍ଚଳ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ବସତି ହୋଇଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳୀ ତେଲି କୁହାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ କମ୍ ଓ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ବାସ କରୁଥିବା ତେଲିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ।—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଏମ୍.ଏ]

ହଳଦିଆ ପତ୍ର—ଦେ. ବ—(ସ ହରିଦ୍ରା+ପତ୍ର)—ବାଲ୍ୟବିବାହିତା କନ୍ୟାର ପିତୃ ଗୃହରେ ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନ ହେଲେ ଯେଉଁ ହଳଦିବୋଳା ତାଳ ପତ୍ରରେ ଏ ସମ୍ବାଦ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗୃହକୁ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ—A palm leaf besmeared with turmeric paste in which the news of the first menses of a girl-wife staying at her father's house before puberty is written and sent to her husband's family.
Haladiā patra

ହଳଦିଆ ପତ୍ର ପଠାଯିବା (ହେବା)—ଦେ ବ—ବାଲ୍ୟ ବିବାହିତା କନ୍ୟାର ପିତୃ ଗୃହରେ ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନ ହେଲେ ଏହି ସମ୍ବାଦ ହଳଦିଲଗା ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖାଯାଇ, ପିତୃଗୃହରୁ ସ୍ୱାମୀଗୃହକୁ ପ୍ରେରିତ ହେବା—The sending of news of the first menses of a girl-wife by her father's men by means of a palm leaf dyed with turmeric, to her husband's place.
Haladiā patra pathā jiba

ହଳଦିଆ ବସନ୍ତ—ଦେ. ବ.—୧ । ହଳଦି ବସନ୍ତ (ଦେଶ)—
Haladiā basanta 1. Haladibasanta (See)
ହଳୁଦେବସନ୍ତ ହଳ୍‌ଦୀବସନ୍ତ ୨ । ବର୍ଷାୟୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାକବିଶେଷ—2. A kind of annual pot herb.

[ଦ୍ର—ଏହା ଲଙ୍ଗାକୋଠା, ଲଙ୍ଗା କାନ୍ଥ ଓ ଲଟାଗାଛରେ ଜନ୍ମେ । ଏଥିର ଫୁଲ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ହଳଦିଆ; ଫୁଲର ଦୁଇଟା ବଡ଼ ଓ ଦୁଇଟା ଶ୍ରେଷ୍ଠ କେଶର ଥାଏ । ଏ ଗୁଳ୍ମର ଡାଙ୍ଗ ଭାରି ମସକା ।]

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସ୍ୱ କଣ୍ଠ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇଯ୍	ଉଅ	ହ
୨		ଈ	ଊ	ୡ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ କଣ୍ଠ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ କଣ୍ଠ	ଙ୍ଗ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟ	ଇଅ	ବ	ନ୍ଦ

ହଳଦିଆ ବେମାରି (ରୋଗ)—ଦେ. ବ—ଶିରାମଳ ରୋଗ—
Haladiā bemāri (rogā) Jaundice.
ହଳୁଦେରୋଗ **ପାଣ୍ଡୁ**

ହଳଦିଆ ଭଞ୍ଜ—ଦେ.ବ—ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ଖୋରଧା ସବଡିଭିଜନ୍‌ର ହଳଦିଆ
Haladiā bhañja ଗ୍ରାମବାସୀ ଭଞ୍ଜ ଉପାଧିଧାରୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ—
A Kshatriya of the Bhanja family of Haladia village in Khurda Sub-division of Puri district.

ହଳଦିଆ ମାଗୁରା—ଦେ. ବ—ମୋଟା ଧାନ୍ୟବିଶେଷ—
Haladiā māgurā A species of yellow-chaffed paddy growing where water stands throughout the rainy season.
[ଦ୍ର—ବର୍ଷା ଋତୁ ଯାକ ଯେଉଁ ବିଲରେ ପାଣି ଜମା ହୋଇ ରହେ, ସେ ବିଲରେ ଏ ଧାନ ଫସଲ କରାଯାଏ ।]

ହଳଦିଆ ଶାଆଳ (ଶାଳ)=ଦେ. ବ—ହଳଦିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ଶକୁଲୀ ମତ୍ସ୍ୟ—
Haladiā śā-lāla [śāla] A big variety of śāla fish.
ହଳଦେଶାଳ **ଶାଳମଚ୍ଛଳୀ**

ହଳଦି ଉ(ଓ)ପାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେହରେ ବୋଳା ଯାଇଥିବା
Haladi u(o)pārdibā ବଟା ହଳଦି ଶୁଖିଗଲା ପରେ ସେହି ଲେପଲୁ ହାତରେ ମଳିକରି ଦେହରୁ ଛଡ଼ାଇ ଦେବା—To scrape or rub off the dried turmeric paste from the body.
[ହଳଦି ଉ(ଓ) ପଡ଼ା—ବି. ରୂପ] after it dries up a little.
ହଳୁଦମୁଛିଯେଫେଲା **ହଳଦୀଛଡ଼ାନା**

ହଳଦି କାଠୁଆ—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ କାଠର ପାତ୍ରରେ ବଟା
Haladi kāṭhuā ହଳଦି ରଖାଯାଏ—1. A cup-shaped
ହଳୁଦର ବାରକୋଷ wooden pot used for keeping
କଠମାଳୀ turmeric paste for use. ୨ । (ନାମ) ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ କେଦାରଗୌରୀ ନାମକ ଜଳକୁଣ୍ଡର ଉତ୍ତର ପାଖରେ ଥିବା ଇଷତ୍ ହଳଦିଆ ଜଳ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡ—2. Name of a spring-water-tank adjoining the Mukteswara temple in Bhubaneswara. [ଦ୍ର—ଏହା ମୁକ୍ତେଶ୍ୱରଙ୍କ ଦେଉଳର ପଶ୍ଚିମରୁ ଲାଗିଛି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଏଥିରୁ ବୋହୁଥିବା ପାଣି (ଯାହା କେଦାରଗୌରୀ କୁଣ୍ଡରେ ଯାଇ ପଡ଼େ) ଅତି ନିର୍ମଳ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ; କିନ୍ତୁ ଏ କୁଣ୍ଡର ପାଣି ହରିଦ୍ରାଭ ଓ ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ।]

ହଳଦି କୋଡ଼ି—ଦେ. ବ——ହଳଦି ବିଆର କୋଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ
Haladi kordi ଏକ ଇଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ଥବିଶିଷ୍ଟ କୋଡ଼ି—A narrow spade for loosening earth between two rows of plants in the turmeric field.
ହଳୁଦତୋଳାକୋଦାଳ **ହଳଦୀକୋଡ଼ୀ**

ହଳଦି ଗରଗର (ଗର୍ଗର୍; ଗାରୁ ଗାରୁ)—ଦେ. ବିଣ—(ସ. ହରିଦ୍ର) ଓ
Haladi gara gara (gargar, gāru gāru) ଜର୍ଜର)—
ହଳୁଦେଗର୍‌ଗର୍ **ହଳଦୀହଳଦୀ** ୧ । ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ହଳଦି ବୋଳା ହୋଇଥିବାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହଳଦିଆ ଦେଖା ଯାଉଥିବା (ଦେହ)—1. Excessively annointed with turmeric paste. [ଉ—ହଳଦି ଗରଗର, ଦଣ୍ଡିତ କଳେବର—ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ରଞ୍ଜିତ—2. Excessively dyed with yellow. [ଦ୍ର—ହଳଦି ଲଗାଇଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ, କାଣେଇବା ଓ ହରିଦ୍ରାରଞ୍ଜିତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଅଳଙ୍ଗଳାଦି କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଲୁଗାପଟା ଓ ପଇତା ହଳଦି ଗରଗର ହୋଇଥାଏ ।]

ହଳଦି ଗୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା) — ଦେ. ବ—ଚୂର୍ଣ୍ଣୀକୃତ ହଳଦି—Turmeric
Haladi gunda(ndā) powder.
ହଳୁଦଗୁଁଡ଼ୋ **ହଳଦୀଗୁଡ଼ୁକନୀ**

ହଳଦି ଗୁଣ୍ଡା(ଗୁଁଡ଼ା)—ପ୍ରାଦେ (ଓଡ଼ିଆଳ) ବି—ବିବାହାଦି ଉତ୍ସବସ୍ଥଳରେ
Haladi gundā(gunrdā) ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରିତ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ଗୁଆସହିତ ଦିଆଯିବା ହଳଦି ଗୁଣ୍ଡା-Turmericpowder sent with areca nuts to relations for invitation for marriage and other social festivities. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଗୁଆଗୁଣ୍ଡା ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ।]

ହଳଦିଗୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ହଳଦିଆ ଧାନ୍ୟବିଶେଷ—Name of
Ha ladi gundi yellow variety of paddy.
ହଳଦେଗୁଁଡ଼ି ଧାନ [ଦ୍ର—ଏହାର ଦାନା ଶ୍ୱେତ ଶ୍ୱେତ ଓ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ।]

ହଳଦି ଘାଟ(ଟି)—ଦେ. ବ (ନାମ)—ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମେବାରର
Haladighāta(ṭi) ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗିରିପଥ ଓ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—Name of a famous-mountain pass and battle-field in Mewar. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ରାଣା ପ୍ରତାପସିଂହ ଅକବରଙ୍କ ସେନାପତି ମାନସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଥିଲେ । ପ୍ରତାପଙ୍କ ଘୋଡ଼ା ଜଖମ ହେବାରୁ, ଅକବରଙ୍କ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଧାବକ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଭାଇ ଶକ୍ତସିଂହ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ା ଦେବାରୁ ପ୍ରତାପ ପଳାଇଗଲେ ଓ ପରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟୀ ହୋଇ ମେବାର ରାଜ୍ୟକୁ ଜିଣି ଉଦୟପୁରରେ ୧୫୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ ।]

ହଳଦି ଠେସିବା—ପ୍ରାଦେ (ବୌଦ) କ୍ରି—ହଳଦିକୁ ବାଟିବା ବା ଚୂର୍ଣ୍ଣ
Haladi ṭhesibā କରିବା—To make powder or paste of turmeric.

ହଳଦି ତେଲ—ଦେ. ବ—ହଳଦି ମାଲପା (ଦେଖ)
Haladi tela ହଳୁଦତେଲ **ହଳଦୀତେଲ** Haladimālapā (See).

ହଳଦି ପାଣି—୧ । ବଟା ହଳଦିମିଶ୍ରିତ ଜଳ—1. Water mixed
Haladi pāṇi with turmeric paste.
ହଳୁଦ ଜଳ ୨ । ଜଳଜଳାହାର ଶେଷ ଦିନ ଲୋକଙ୍କର
ହଳଦୀ ପାନୀ

ହଳଦ ମିଶା ପାଣିରେ ସ୍ନାନରୂପ ଉତ୍ସବ—2. A festive bath with water mixed with turmeric paste on the last day of Chandana jātrā.
୩। କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ବର ପକ୍ଷର ଓ କନ୍ୟା ପକ୍ଷର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ହଳଦମିଶା ପାଣିରେ ସ୍ନାନ ଉତ୍ସବ—2. A festive bath with water mixed with turmeric paste during the marriage in Kshatriya families.

ହଳଦ ପାଣି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘରଛପଣି ଶେଷରେ ଆମ୍ବ ଡାଳରୁ ହଳଦପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଚୁଲରେ ଛିଞ୍ଚିବା ଓ ପରେ ସେହି ପାଣିକୁ ଘରମାନଙ୍କରେ ଛିଞ୍ଚି ସେହି ଆମ୍ବ ଡାଳକୁ ଚୁଲରେ ଗୋଞ୍ଜିଦେବା—To sprinkle turmeric water with the help of a mango twig on the eaves of a newly thatched house.
Haladi pāṇi debā
ହଳଦ ପାଣି
ହଳଦ ଜଳ ଛିଟାନ

ହଳଦ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୃତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦଶମ ଦିନ ଅପରାହ୍ନ ଗ୍ରାମ (ହଳଦିଆ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜ୍ଞାତିମାନଙ୍କର ଗଙ୍ଗାଘାଟରୁ ଅସି କବାଟ ଦ୍ୱାରରେ ହଳଦମିଶା ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା—(Kinsmen) To wash the feet on the tenth day of a person's death after coming back form the bathing ghat at the sudder door of the deceased.
Haladi pāṇire gorda dhoibā
ହଳଦ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା
ହଳଦ ଜଳେ ପା ଧୋୟା

ପ୍ରାଦେ—(ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ଜୋଇଁ ପ୍ରଥମେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଶ୍ୱଶୁରଘରକୁ ଯିବା (ସେତେବେଳେ ହଳଦ ପାଣିରେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧୁଅ ହେବାରୁ)—(a son-in-law) To go to his father-in-law's house for the first time (where he washes his feet with turmeric water).

ହଳଦ ବଟା—ଦେ. ବି [ଦେହରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବା ତିଅଣରେ ପକାଇବା ପାଇଁ) ଖଣ୍ଡ ହଳଦକୁ ପାଣି ମିଶାଇ ବାଟିବା—Bruising of turmeric into paste for anointing the body or for curry.
Haladi baṭā
ହଳଦ ବାଟା
ହଳଦୀ ପୀସନା
ହଳଦୀ ପୀସା ହଳଦୀ

ହଳଦ ବସନ୍ତ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିଦ୍ରା ଓ ବସନ୍ତ)—୧। ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ପାତ୍ର ଶବ୍ଦ—1. Yellow silk cloth.
Haladi basanta
ହଳଦୀ ରଙ୍ଗ କପଡ଼ା
ହଳଦେବସନ୍ତ
ବସନ୍ତବୌରୀ
ବେବେବଉ
ବସନ୍ତବଉଟି
ହଳଦୀବସନ୍ତ
ପୁପିୟା
୨। ବଣିଜାତୀୟ ପାଖାଗୁଣ୍ଡ ବର୍ଗର ହଳଦିଆ ପକ୍ଷିବିଶେଷ—2. Barllet bird.
[ଦ୍ର—ଏମାନେ ତିନି ପ୍ରକାରର—
୧। ବଡ଼ ହଳଦବସନ୍ତ—ଆକାରରେ ୧୬ ଇଞ୍ଚ; ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ଚୋଖା ହଳଦିଆ ଓ ବେକଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଳାଇ ଝଳଝଳିଆ । ଏମାନଙ୍କର ଧ୍ୱନି ଓଡ଼ିଆରେ "ସୀତା ! ତୋଳି ଲେ !" ବା ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ "ଗୁହସ୍ତେର ଖୋକା ହଉକ୍" ବାକ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି ।
ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଜନକ ମନ୍ଦିରରେ ସୀତା ଏହି ଚଢ଼େଇକୁ ଦେଖି ହଳଦି ଲଗାଇବା ବେଳେ ଭାର ଅଭୁଲା ହୋଇ ଡାକିବାରୁ ମୁଗୁଣ୍ଡିଲ ଏ ଚଢ଼େଇଟିକ ଧରି ଅଣିଦେଲା ଓ ଏ ପକ୍ଷୀକୁ ସୀତା ଧରିବାରୁ ତାଙ୍କ ହାତର ହଳଦି ଓ ଅଣ୍ଟିର କଜଳ ଯଥାକ୍ରମେ ଏହାର ଦେହରେ ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ଲାଗିଯିବାରୁ ଏହାକୁ ବଣଧର ମାନେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କଲେ । ଏ ପକ୍ଷୀ "ସୀତା ! ତୋଳି ଲେ !" ଏହି ଧ୍ୱନି କରି ସୀତାଙ୍କୁ ଡାକି ଦେବାରୁ ସୀତା ଭୁଲ ହୋଇଗଲେ । ଏହାର ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ଡାକ "ଭୁକ୍ ଭୁକ୍ ଭୁକ୍!"—Cyanops Asiatica.
୨। ଛୋଟ ହଳଦବସନ୍ତ—ଲମ୍ବ ୮ ଅଙ୍ଗୁଳି; ଚଞ୍ଚୁ କଳା, ମୁଣ୍ଡ କୃଷ୍ଣାଭ ଇଲ୍ଲବର୍ଣ୍ଣ; ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଗ୍ରାବେ "ଭୁକ୍ ଭୁକ୍ ଭୁକ୍ ।" Antholoema Halmato cappalia.
ଛୋଟବସନ୍ତବଉଟି ଗୟଲାଝୁଡ଼ୀ
୩। ଏହା ଲମ୍ବରେ ୧୩।୧୪ ଅଙ୍ଗୁଳି, ଶସ୍ୟବୀଜ ଓ କଟ ଫଳ ଖାଏ । ଏହାର ଡାକ "ଝୁଟ୍ରୁ ଝୁଟ୍ରୁ ।" Thereiceryx Zeylanicas]

ହଳଦ ବାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖଣ୍ଡ ହଳଦକୁ ପାଣିରେ ବଳୁଆଇ ଶିଳରେ ବାଟି ଲେପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—To bruise turmeric into paste.
Haladi baṭibā
ହଳଦ ବାଟା
ହଳଦୀ ପୀସନା

ହଳଦ ବେସ(ସ୍ୱ)ର—ଦେ, ବି—ତିଅଣରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କଟା ହଳଦ ବା ଗୁଣ୍ଡା ହଳଦ ଓ ସୋରିଷ-କଟା ବା ଗୁଣ୍ଡା—Turmeric and mustard paste on powder used in preparing curry.
Haladi besa(swa)ra
ହଳଦ ବାଟନା
ତରକାରୀକା ପୀସା ମସାଲା

ହଳଦ ବୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେହରେ ବହଳ କରି କଟା ହଳଦ ଲେପିବା—To anoint the body thickly with turmeric paste.
Haladi bolibā
ହଳଦ ମାଖା
ହଳଦୀ ଲଗାନା

ହଳଦ ମଳ(ଲୁ)କୁ(ଖୁ)ଟି (ସଂ ହରିଦ୍ରା+ମଳ+ଗୁଟି)—ଦେହରେ କଟା ହଳଦ ବୋଳା ହେବା ପରେ ତାହା ଶୁଖିଗଲେ ଦେହରେ ହାତ ଘଷି ତାହାକୁ ଉପାଡ଼ିଦେଲେ ଦେହରୁ ଖସିପଡ଼ିବା ମଳମିଶ୍ରିତ ହଳଦ—Dried rolls of turmeric paste rubbed off from the body of a person who has been anointed with turmeric paste.
Haladi mala(lu)ku(khu)ṭi
ହଳଦ ମଳ
ହଳଦୀ ମଳ
ହଳଦେର ଛାଲ

ହଳଦ ମାଲପା—ଦେ.ବି (ସହରର)—ଦେହରେ ଲଗାଯିବା ଓ ତିଅଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୁଇଟି ପଦାର୍ଥ ହରିଦ୍ରା ଓ ତୈଳ—Turmeric
Haladi mālapā
ହଳଦ ତେଲ
ହଳଦୀ ତେଲ

paste and oil used in curry and to anoint on the body.

ହଳଦି ମୁର୍କୁଟି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ହଳଦି ମଳକୁଟି (ଦେଶ)—
Haladi murkuṭi Haladi malakuṭi (See)

ହଳଦି ମୁ(ମୁଁ)ଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) ଚ—ହଳଦିର ଗଣ୍ଠି—The
Haladi mu(muñ)ṛdi joints of the roots of turmeric.

ହଳଦି ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେହରେ ବଟା ହଳଦି ପତଳା କରି ବୋଳିବା—
Haladi lagā(ge)ibā To lay turmeric paste
ହଳୁଦଲାଗାନ ହଳଦୀଲଗାନା thinly over the body. [ଉ—ଦେହରେ ବଟା ହଳଦିକୁ ପତଳା କରି ବୋଳି ଦିଅଣ ଅପେକ୍ଷା କରି ତହିଁରେ ପବନ ବାଜି ତାହା ଶୁଖିଗଲେ ତାକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ଝଡ଼ାଇଲେ ଦେହରେ ବସିଥିବା ମଇଳା ସହିତ ହଳଦି ମଳକୁଟି ଦେହରୁ ଖସିପଡ଼େ ଓ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ସୁନ୍ଦର ହଳଦିଆ ଦେଖାଯାଏ । କେହି କେହି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ହଳଦି ଲଗାଇ ଗାଧୋଇଥାନ୍ତି । ହଳଦି ଲଗାଇବା ଦ୍ୱାରା ଦେହରେ ଯେଉଁ ରଙ୍ଗ ହୁଏ ତାହା ପ୍ରାୟ ବାର ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ । କିନ୍ତୁ ତଦ୍ୱାରା ଲୁଗାପଟା ହଳଦିଆ ହୋଇଯାଏ । ହଳଦି ଲଗାଇଥିବା ଶିଶୁକର ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁମାନେ ସଶରୀରେ ଆସନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଲୁଗାପଟା ଓ ଦେହ ହଳଦିରଙ୍ଗିତ ହୋଇଯାଏ । ଦେହର ଦାହ ନାଶ କରିବା ଓ ଦେହର ମଳ ଓ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନିବାରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଟା ହଳଦି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସହଜଲଭ୍ୟ ଓ ଭୈଷଜ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ବା ସପ୍ତାହରେ ଥରେ ଦୁଇ ଥର ହଳଦି ଲଗାନ୍ତି ଓ ପୁଣ୍ୟଅଁ, ପର୍ବ, ଉପବାସ ଆଦିରେ ହଳଦି ଲଗାଇ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ଋତୁସ୍ନାନ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ହଳଦି ଲଗାଇ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଦେହରେ ମଧ୍ୟ ହଳଦି ଲଗାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତସମାଜର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏହି ହଳଦି ଲଗାଇବା ପ୍ରଥାକୁ ବନ୍ଦ କରି ତତ୍‌ପରିବର୍ତ୍ତେ ସାବୁନ୍, ପମେଟମ, ପାଉଡର୍, ବାସନା ତେଲ, ଏସେନ୍ସ ଆଦି ବହୁ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ଓ ବିଦେଶୀ ପ୍ରସାଧନ ବସ୍ତୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ହଳଦି ଲଗାଇବା ପରେ ଦେହରେ ଉକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣକୁ କିଛି ବେଶିକାଳ ସ୍ଥାୟୀ କରିବା ପାଇଁ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ମାଲସା, ଲେମ୍ବୁ ରସ ଆଦି କେହି କେହି ମିଶାନ୍ତି । ହଳଦି ଲଗାଇବା ଦ୍ୱାରା ଦେହର କାନ୍ତିବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ଓ ହଳଦିଦ୍ୱାରା ଗୌରାଙ୍ଗୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦେହ ମନୋହର ଚମ୍ପକ ଓ କେତକୀ ଫୁଲର ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣକରେ । ବିଶେଷତଃ ଉଷ୍ଣପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ହଳଦିଦ୍ୱାରା ଶରୀରର ଶୀତଳତା ବଢେ; ତେଣୁ, ଦେହକୁ ଶୀତଳ ରଖିବାପାଇଁ ଆମ ଦେଶରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର କରି ଆସିଅଛନ୍ତି । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ପୁରୁଷମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଦେହର ଶୀତଳତା ସମ୍ପାଦନାର୍ଥ ହଳଦି ଲଗାନ୍ତି ।]

ହଳ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହଳ ଚୁଲାଇବାପାଇଁ ବଳଲୁ ହଳ
Hala debā ପଠାଇବା—1. To send ploughs to
ହାଳ ଦେଓୟା cultivate a plot of land. ୨। ବଳଲୁ ହଳ
ହଳଦେନା ଦ୍ୱାରା ଚାଷ କରିବା—2. To plough up a land.

ହଳଦ୍ଦୀ—ସଂ ବି—(ହଳତ୍=କୃଷକ+ଦେ ଧାତୁ=ଖାଲନକରିବା+
Haladdī କର୍ମ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହରିଦ୍ରା (ଗୁଣ୍ଡ ବର୍ଣ୍ଣ)—
Turmeric.

ହଳଧର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହଳ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ହଳ
Haladhara ଏହାଙ୍କର ଧୃତ ଅସ୍ତ୍ର ଥିବାରୁ)—୧। ହଳୀ;
ବଳରାମ—1. Balarāma. ୨। ହାଳିକ; କୃଷକ—
2. A cultivator.
ସଂ. ବିଣ—ହଳକୁ ଧାରଣ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Holding.
a plough. ଦେ. ବି ପୁଂ (ନାମ)—୧। ଲୋକଙ୍କୁ
ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males
୨। ହଳିଆ;ହଳଚାଷ ଯାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2.A plough-
man. [ଉ—ହଳଧର କହେ ଜଳଧରକୁ ତନ୍ଦ୍ରଧର କିଆଁ
ମଳେ ? ସ୍ୱର୍ଗରୁ ପଡ଼ିଲେ ପଙ୍ଖୁ ପାଣ୍ଡବେ ମାର ବନବାସ ଗଲେ
— ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବା ନାଥ ଦିଅ]

ହଳଧରଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଦେ. ବି—ବଳଭଦ୍ର ଗୋତ୍ରୀ (ଦେଶ)—
Haladhara gotrī brāhmaṇa Balabhadra gotrī
(See)

ହଳଧର ଦାସ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଜନୈକ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତ—
Haladhara dāsa The name of a Sanskritist Oria.
[ଉ—ଏ ଜାତିରେ କରଣ ଓ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର କବିଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି । ସଂସ୍କୃତରେ ଏ ହଳଧର କାରିକା ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ମଧ୍ୟ ମୂଳସଂସ୍କୃତରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ ଲେଖିଛନ୍ତି – ତାରଣୀ ଓ ସା. ଇତିହାସ]

ହଳ ନ(ଲ)ଙ୍ଗଳ – ଦେ. ବି (ସହଚର)—(ସଂ. ହଳ + ଲାଙ୍ଗଳ)—
Hala na(la)ngala ହଳ ବା ଲାଙ୍ଗଳ—Plough

ହଳନ୍ତ—ସଂ. ବି—(ହଳ୍ ଅନ୍ତ ଅନ୍ତରେ ଯାହାର)—୧। ବ୍ୟଞ୍ଜନ
Halanta ବର୍ଣ୍ଣ—Consonant. ସଂ. ବିଣ—ବ୍ୟଞ୍ଜ-
ନାନ୍ତ—1. Ending with a consonan ୨।
ହସନ୍ତ ଯୁକ୍ତ;ସ୍ୱରଯୋଗଶୂନ୍ୟ (ବ୍ୟଞ୍ଜନ)—2.(consonant)
Unaccompanied by a vowel. [ଉ—
ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ତଳେ ( ) (ଯଥା—'ସ୍', 'ଟ୍') ଚିହ୍ନ
ଦେଲେ ଏହା ସ୍ୱରଶୂନ୍ୟ ବା ହଳନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ]
ଦେ. ବି—ହଳନ୍ତ ଚିହ୍ନ (ଦେଶ)— Halanta chihna
See)

ହଳନ୍ତ ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବି—(ହଳନ୍ତ+ଚିହ୍ନ)—ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ତଳେ ଗୋଟିଏ
Halanta chihna ବକ୍ର ବା ଛିଟା ଗାର (ଯଥା—( )—
An oblique dash drawn below a con-
sonantd enoting its vowel-less or original

pronunciation. [ଦ୍ର—ଏହା ଉକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ସ୍ୱରଯୋଗଶୂନ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣର ପରିଚାୟକ । ଯଥା—କ୍, ଖ୍,ଗ୍]

ହଲନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି—(ହଲନ୍ତ+ବର୍ଣ୍ଣ)—

Halanta barṇṇa ୧ । ସ୍ୱରଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ—1. A consonant without any vowel sound. ୨ । ହଲନ୍ତ ଚିହ୍ନ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—2. A consonant having the halanta sign below it.

ହଲନ୍ଦା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହଲଦା (ଦେଖ)

Halandā Haladā (See)

ହଲପ୍—ବୈଦେ ବି.—(ଆ. ହଲଫ୍)—୧ । ଶପଥ—1. Oath ଏହା ଈଶ୍ୱର ବା ଇଷ୍ଟ ଦେବଙ୍କ ନାମ ଧରି ବା ପୂଜ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ହଲପ୍ ହଲଫ୍ ସ୍ପର୍ଶ କରି କରାଯିବା ଶପଥ ।] ୨ । ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ସତ୍ୟ କହିବା ପାଇଁ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ବା ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କର ବା ଧର୍ମର ନାମ ଧରି ବା ଧର୍ମପୁସ୍ତକ ବା ଗଙ୍ଗାଜଳ, ତମ୍ବା, ତୁଳସୀ, ଶାଳଗ୍ରାମ ବା ଦେବତାଙ୍କ ମାଳଚୂଳ ସ୍ପର୍ଶ କରି ବୋଲିବା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବାକ୍ୟ—2. A formula of oath or solemn affirmation uttered by a witness in court.

Halap

ହଲପ୍ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଲପ୍ କରିବା (ଦେଖ)

Halap uṭhā(ṭhe)ibā Halap karibā (See)

ହଲପକରା ହଲଫଉଠାନା

ହଲପ୍ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଶପଥ କରିବା; ସୁଚିତ ପ୍ରମାଣେ କହିବା—

Halap karibā To state something on oath;

ହଲପକରା ହଲଫକରନା to take oath

ହଲପ୍ ଛୁ(ଛୋ)ଇଁବା—ଦେ.କ୍ରି—ଶପଥ କରିବା । ଉପଲକ୍ଷରେ ଦେବତାଙ୍କ ମହାପ୍ରସାଦ, ମାଳଚୂଳ, ଧର୍ମପୁସ୍ତକ, ଗଙ୍ଗାଜଳ, ତମ୍ବା, ତୁଳସୀ, ଶାଳଗ୍ରାମ ଆଦି ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—To touch holy things before making a statement on oath.

Halap chhu(chho)iñbā

ହଲପଛୋଇଁ ହଲଫଛୁନା

(ହଲପ ଛୁଆଁଇବା—ପ୍ରୟୋଜକରୂପ)

ହଲପ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଚରଥ) ୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶପଥ ବାକ୍ୟ ବୋଲାଇବା; ହଲପ୍ ପଢ଼ାଇବା—1. To administer oath to a person. [ଦ୍ର—ପିଥାଦାମାନେ ହଲପ୍ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ଓ ସାକ୍ଷୀମାନେ ଉକ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ ପିଥାଦାର କଥା ଅନୁସାରେ କହି ଯାଆନ୍ତି ।] ୨ । ହଲପ୍ ମାନିବା(ଦେଖ)—2. Halap mānibā (See).

Halap debā

ହଲପ୍ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଲପ୍ ଛୁଇଁବା (ଦେଖ)

Halap dharibā Halap chhuiñbā (See)

ହଲପ୍ ନାମା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—(କଚରଥ)—ସାକ୍ଷୀ ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଶପଥ ବାକ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି, ହଲପ୍ ନାମା ତାହା ଯେଉଁ କାଗଜରେ ଲେଖାଥାଏ—A paper on which the formula for a witness taking oath is written and which a witness reads out before beginning his deposition.

Halap nāmā

ହଲପନାମା ହଲଫନାମା

ହଲପ୍ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଚରଥ)—ଶପଥ ଗ୍ରହଣ କରିବା; ହଲପ କରିବା ପାଇଁ ଶପଥ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—To take oath;

Halap nebā

ହଲପଲଓୟା ହଲଫଲେନା mula of oath.

ହଲପ୍ ପଢ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଚରଥ) ହଲପ୍ ଦେବା—(୧) (ଦେଖ)

Halap pardhā(rdhe)ibā Halap debā(1)(See)

ହଲପ୍ ପଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଚରଥ) ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାପାଇଁ ଲିପିବଦ୍ଧ ଶପଥ ବାକ୍ୟକୁ ପାଠ କରିବା—To read the formula for taking oath.

Halap pardhibā

ହଲପ ପଢ଼ା ହଲଫ ନାମା ପଢନା

ହଲପ୍ ମାନିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଚରଥ)—ଅପର ପକ୍ଷ କର୍ତ୍ତାର ହଲପ କରି ବା ବିଶେଷ ହଲପ ଧରି ଯାହା କହିଛିବେ ତହିଁରେ ଏକପକ୍ଷ ବାଧ ହେବେ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଦାଲତରେ ଅପର ପକ୍ଷକୁ ସାକ୍ଷୀ ମାନିବା—To call upon the other side to make a statement on special oath.

Halap mānibā

ହଲପମାନା ହଲଫମାନନା

ହଳ ପଟାଏ—ଦେ. ବି—କ୍ଷେତରେ ଏକ ଓଡ଼ି ଚାଷ—

Hala paṭāe Tilling a plot once.

ଏକଚାଷ ଏକଚାଷ

ହଳ ପଟାଏ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂମିର ଥରେ ମାତ୍ର ଚାଷିବା; ଓଡ଼େ

Hala paṭāe debā ଚାଷିବା—To till a field once only.

[ଦ୍ର—ଏହିପରି ହଳ ଦିପଟା ଦେବା, ହଳ ତିନିପଟା ଦେବ ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ]

ଏକଚାଷଦେଓୟା ଏକଚାଷକରନା

ହଲପାନ୍(ନି) ଇ(ଏ)ଜାହାର—ବୈଦେ. ବି (କଚରଥ) (ଫା ହଲପାନ ଏଜ୍‌ହାର୍)—ଅଦାଲତରେ ଶପଥ ପୂର୍ବକ କହିବା କଥା—Statement made on oath; statement on oath.

Halapān(ni) i(e)jāhār

ହଲପାନ୍ ଇଜ୍ଜାର
ହଲପାନ୍ ଏଜହାର
ହଲପାନ ଜମା(ବା)ନବନ୍ଦ } ଅନ୍ୟରୂପ

ହଲପାନଏଜହାର ହଲଫାନଏଜହାର

ହଲପି—ଦେ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଲପ କରି ମିଛ କହନ୍ତି ବୋଲି ସାଧାରଣ ବିଶ୍ୱାସ)—2. A person who is always eager to take oath even in petty matters.

Halapī

[ହଲପିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] perjurer ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁ (ହଲପୀ, ହଲପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) କଥାରେ ବା ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ସର୍ବଦା ହଲପ କରିବାକୁ ମୁସ୍ତୁତ ହୁଏ—(ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତି ମିଛ କହନ୍ତି ବୋଲି ସାଧାରଣ ବିଶ୍ୱାସ)—2. A person who is always eager to take oath even in petty matters.

ହଲପୀ ହଲଫୀ

ହଳ(ଲା) ପୁ(ପୋ)ଡ଼—ପ୍ରାଦେ (ଜସ୍ୱପୁର) ବି—ଦୋଲ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ପୂର୍ବ ରାତ୍ରି; ଅଗ୍ନିଦେବ; ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ସବ—[ପରା ପୁ(ପୋ)ଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ] The night previous

Hala(lā) pu(po)rḍi

to Dolapurṇṇimā on which bonfires are made.

ହଳ ଫିଟା – ଦେ. ବ—କ୍ଷେତ୍ରର କର୍ଷଣ କରିବା ପରେ ବମ୍ବା କର୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ
Hala phiṭā ସ୍ଥଗିତ ରଖିବା ସମୟ ହେଲେ ବଳଦଙ୍କୁ ଜୁଆଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିବ—Unyoking of the oxen of a plough. ଦେ ବ—ଶୃଷ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥଗିତ ରଖି ଯେଉଁ ସମୟରେ ବଳଦଙ୍କୁ ଜୁଆଳରୁ ମୁକ୍ତ କରାଯାଏ—(the time) When plough-bullocks are unyoked.

ହଳ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଳରେ ନିଯୁକ୍ତ ବଳଦଙ୍କୁ ଜୁଆଳରୁ
Hala phiṭā(ṭe)ibā ମୁକ୍ତ କରିବା—To unyoke the oxen of a plough.
ହାଳଖୋଲା ହଳଖୋଳନା

ହଳ ଫିଟାଇବା ବେଳ—ଦେ. କ୍ରି—ଠିକ୍ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ଗଡ଼ିଯିବା ବେଳ—
Hala phiṭāibā bela Noon tide; the time just (ହଳଫିଟା ବେଳ, ହଳଫିଟିବା ବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) mid-day.
[ବ୍—ଯେଉଁ ସମୟରେ ଚାଷୀ କୃଷିକର୍ମ ସ୍ଥଗିତ ରଖି ହଳ ଫିଟାଏ ତାକୁ ହଳଫିଟା ବେଳ ବୋଲାଯାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଚଷା ହଳ ଫିଟାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଶବ୍ଦ କେବଳ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ଗଡ଼ିଯିବା ବେଳ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]
ହାଳଖୋଲାରସମୟ,ଲାଙ୍ଗଳଛାଡ଼ାରସମୟ हलखोलनेकासमय

ହଳବଳ—ଦେ. ବ ଓ ବ—୧ । ହଳଚଳ (ଦେଖ)—
Halabala 1. Halachal (See)
୨ । ହଳହଳ (ଦେଖ)—2. Halahala (See)

ହଳ ବଳଦ—ଦେ. ବ—ସହଚର)—୧। କୃଷି କରିବାପାଇଁ ଅବଶ୍ୟକ
Hala balada ହଳ ଓ ବଳଦ—1. Plough and bullocks for cultivation. ୨। ହଳଥ
ହାଳବଳଦ हलबैल ବଳଦ; ହଳରେ ଲଗିବାପାଇଁ ମଜ ହୋଇଥିବା ବଳଦ—
2. Plough-ox; ox trained to the plough

ହଳବଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଅସ୍ଥିର—1. Restless. ୨ ।
Hala baliā ଅସ୍ଥିର ମନା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Fickle; not
(ହଳବଳୀ; ହଳବଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅସ୍ଥିର हलबलिया constant.

ହଳବା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବସ୍ତର) ବ. (ସଂ. ହଳବାହ; ଭୁଲ ଓଡ଼ିଆ ହଳୁଆ)—
Halabā ବସ୍ତର ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀ କୃଷକ ଜାତି ବିଶେଷ—
A class of husbandmen living in the Bastar State. [ବ୍—ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧ ଲକ୍ଷ ୭୫ ହଜାର । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ୧ ଲକ୍ଷ ୨୧ ହଜାର ବସ୍ତର ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀ । ଏମାନେ କୃଷକ । ଏମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ହଳବା ଅଟେ । ଏମାନେ ରାଇଲ ଗୀତ, ଚଇତଘରବ ଗୀତ, ମୁଦ ମାଗତା ଗୀତ, ଛେଡ଼ିତା, ଲେଜା ଗୀତ, ଏହିପରି ନାନାପ୍ରକାର ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି । ବାଳିକାମାନେ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି ଓ ଯୁବକମାନେ ଗୀତରେ ତହିଁର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି । ଏହି ଗୀତମାନ ବୋଲି ବୋଲି ଗାୟକ ଗାୟିକାମାନେ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ବୁଲନ୍ତି ଓ ବହୁ ବହୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଚେତ ପରବ ଗୀତର ଭାଷା ଭତଡ଼ ଅଟେ, କିନ୍ତୁ ହଳବାମାନେ ଏହା ଗାଆନ୍ତି । ରାଇଲ ଗୀତର ଗାୟକ ଗାୟିକାମାନେ 'ରୋସନା' ନାମକ ହଳଦିଆ ଫୁଲକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି । ରୋସନା ଫୁଲ ଦିଥ-ଦେଇ ହୋଇ ଯେଉଁ ପ୍ରୀତିବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ତାହା ଚିରସ୍ଥାୟୀ । ଏ ବନ୍ଧୁମାନେ ପରସ୍ପର ନାମ ଧରି ନ ଡାକି 'ରୋସନା' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ରାଇଲ ଗୀତରେ ଗାୟକ ଗାୟିକାମାନେ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଛଳରେ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି । ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷରେ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣଜଣ ହୋଇ ବା ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ରାଇଲ ଗୀତ ବୋଲାଯାଏ—ମଡ଼ର୍ଣ୍ଣ୍ ଇଉରୁ ୧୯୩୮ ଜୁଲାଇ ସଂଖ୍ୟା]

ହଳବୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବସ୍ତର) ବ—ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ହଳବାମାନଙ୍କ
Halabī କଥିତ ମରହଟ୍ଟି ଭାଷାର ଭାଷା—A dialect of the Marahaṭṭi language spoken by the Halbis in Bastār State. [ବ୍—ଶ୍ରୀ ଗ୍ରୀୟର୍‌ସନ୍ ଏ ଭାଷାକୁ ମରହଟ୍ଟୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ଛତିଶଗଡ଼ୀ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମିଶ୍ରିତ ଭାଷା ବୋଲି ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ।]

ହଳ ବୁଲା—ଦେ. ବ—କ୍ଷେତ୍ରରେ ହଳ ଦ୍ୱାରା କରାଯିବା କୃଷିକର୍ମ—
Hala bulā Ploughing; tilling of land.
ଲାଙ୍ଗଳଦେଓୟା हलजोत

ହଳ ବୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କ୍ଷେତ୍ରକୁ ହଳ ଦ୍ୱାରା କର୍ଷଣ କରିବା—
Hala bulā[le]ibā To plough a field
ଚାଷଦେଓୟା हलजोतना

ହଳ ବୁଲିବା—ଦେ. ବ—ହଳଦ୍ୱାରା କ୍ଷେତ୍ର କର୍ଷଣ ହେଉଥିବା—
Hala bulibā A field being cultivated;
ଚାଷହେଉଥା हलजोत ploughing of a field.

ହଳଭୂତି—ସଂ. ବ—୧ । (ହଳ + ଭୂ ଧାତୁ + ଭାବ ଭି)—କୃଷିକର୍ମ—
Halabhūti Agriculture; husbandry.
୨ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଏକ ନାମ (ହ. ଶ.)—
2. A name of Saṅkarāchārjya.

ହଳଭୃତ୍—ସଂ ବ (ହଳ + ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଭ୍ୟପ୍)—ହଳଧର (ଦେଖ)—
Halabhṛut Haladhara (See)

ହଳଭୃତି—ସଂ. ବ (ହଳ + ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଭି)—
Halabhṛuti ୧। ମୁନିବିଶେଷ—1. Name of a sage.
[ବ୍—ଅନ୍ୟନାମ—ଏହାଙ୍କର ଉପବର୍ଷ, କୃତକୋଷ୍ଟ, ଅଯାଚିତ—ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ ।] ୨ । କୃଷିକର୍ମ—(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) 2. Agriculture; cultivation.

ହଳ ଭେରାଏ—ଦେ. ବ—ହଳ ପଟାଏ; ହଳଓଡ଼େ—Tilling or
Hala bherāe ploughing of a land once only.
ଏକଚାଷ एकचास

ହଳ ମଜୁରୀ(ମୂଳ)—ଦେ.ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହଳଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
Hala majuri(mūla) ଜମି ଚାଷ ହେଲେ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱିତୀୟ

ହାଳ ମଜୁରି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ହଳର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ପେଡ଼ିଁ ଧନ ବା
ହଳ ମଜୁରୀ ଭଡ଼ା ପାଏ—Hire paid to the owner of a plough for the use of his plough and bullocks in another's field.

ହଳମୁଚୀ—ସଂ. ବ—ହ୍ରଡ଼ମ୍ମିଗ୍—(ହରେକ୍ଷୁ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Hala muchi A herb; Enhydra Hingcha.
(ହଳମୋଚିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଳ ମୁଷଳ—ସଂ. ବ—(ହଳ + ମୁଷଳ)—ବଳଦେବଙ୍କର ଦୁଇଟି
Hala mushala ଶସ୍ତ୍ର :—ଲଙ୍ଗଳ ଓ ଠେଙ୍ଗା—Plough and cudgel borne by Balarāma.

ହଳର୍ ହ(ଚ)ଳର୍—ଦେ. ବିଣ—୧। ଢୁଗୁଳା ହୋଇ ହଲୁଥିବା; ଯଥା
Halar ha(cha)lar (ଶୃଙ୍ଖଳି ଇତ୍ୟାଦି) ଛିଦ୍ରରେ ଦୃଢ଼ରୂପେ
(ହଳ ହଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନ ରହି ଢୁଗୁଳା ବା ଇତସ୍ତତଃ ଚଳିତ
ହଳହଳ ହେଉଥାଏ—1. Slackened (e. g. a pin in a
ହଳର ହଳର, ହଳହଳ big hole); not tightly set; shaking on account of slackness. ୨। ଶିଥିଳବନ୍ଧନ—2. Loosened; slackened.
(ଯଥା—ମୋ ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ହଳର ହଳର ହେଉଛି)

ହଳରକ୍ଷ—ସଂ. ବ—ଅହଲ୍ୟ; କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—A sort of
Halarāksha small tree. [ଦ୍ର—ଏହା ତିକ୍ତ ରସ,
ଭୁଜିତଖଡ଼, ତରବଟ୍ ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଚକ୍ଷୁର ହିତକର; ପିତ୍ତ, ଦାହ,
ତରବଡ଼ୁ, ଆବେର ମୁଖରୋଗ, କୁଷ୍ଠ, କଣ୍ଡୁ, କୃମି, ଶୂଳ ଓ ବ୍ରଣ
ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।]

ହଳସାଇଁ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହଳ + ସ୍ୱାମୀ)—ବଳରାମ; ହଳଧର—
Halasāiñ A name of Balarāma, step-brother of
ହଳଧର Śrikṛushṇa. [ଦ୍ର—ଏରୂପେ ପାଶ୍ୱ ହରି ବଳରାମଙ୍କ
ହଳସାଇଁ ଗୃହିଁ, ବୋଇଲେ ଦୁଇକଥା ପେଡ଼ିବା ହଳସାଇଁ।
ଶ୍ରୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ।]

ହଳସି—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଅଳ ଓ ଘାଟଣା) ବ—(ଭୁଲ. ହ୍ରଂ ଦରପ)—ଈଶା;
Halasi ଈଶ—The diagonal shaft joining the plough with the yoke.

ହଳ ହଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସହଚର)—ହଳ ଓ ହଳର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବଳଦ
Hala hardā —Plough and bullocks necessary
ହାଳବଳଦ for the same. (ଯଥା—ମୋର ହଳହଡ଼ା ନ ଥିବାରୁ
ହଳବୈଳ ମୁଁ ଜମି ଚଷି ନ ପାରି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଲଗାଇଦେଲି) ।

ହଳ ହଳ—ସଂ. ବ—(ହଳ ଧାତୁ + ଅ)—ହଳାହଳ (ଦେଖ)—
Hala hala Hlāhala (See) ଦେ. ଜି. ବିଣ—୧। ହଳ-
ଜୋଡ଼ାଜୋଡ଼ା ବା ହଳ; ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ବହୁ ଯୋଡ଼ା—
ଜୋଡ଼ାକା ଜୋଡ଼ା 1. In pairs. (ଯଥା—ଗରୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗମ
ଋତୁରେ ସେମାନେ ହଳ ହଳ ହୋଇ ବୁଲନ୍ତି) । ୨।
ହଳକା ହଳ; ହଳେ ଲେଖାଏଁ—2. In separate pairs. (ଯଥା—ବଳଦମାନଙ୍କୁ ହଳ ହଳ ଛାଡ଼ିଦିଅ) ।
୩। ବହୁ ଘରମିଳି—3. Too many; in packs
(ଯଥା—ବଣରେ ବାଘଗୁଡ଼ାକ ହଳ ହଳ ହେଉଛନ୍ତି) ।

ହଳ ହଳ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ହଳ ଧାତୁ)—୧। ଶ୍ଳଥ ବନ୍ଧନ—1
Hala hala Loose. ୨। ଢୁଗୁଳା—2. Slack. ୩।
ହଳ୍‌ହଳେ ବିଚଳିତ; କମ୍ପିତ—3. Shaking; shaky ୪।
ହଳରହଳର ଲହ ଲହ (ଦେଖ)—4. Laha laha (See)

ହଳହଳା—ସଂ. ବ—ଅତିଶୟ କୋଳାହଳ—Hilarious ado. ଦେ.ବ
Halāhala (ସଂ. ହଳ ହଳ) ହଳାହଳ, ଉଗ୍ରବିଷ—Very fatal
ହଳାହଳ **ଉଗ୍ରବିଷ** poison.

ହଳହଳି—ପ୍ରାଦେ. (ଘ ଟଣା) ବ ଓ ବିଣ—ଅତିଶୟ ଗରମ—
Hala halā Very hot.

ହଳହଳା ବିଷ—ଦେ. ବ. (ସଂ.ହଳାହଳ)—୧। ହଳାହଳ—1. Very
Halahalā bisha fatal poison. ୨। ହଳାହଳପରି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ
ହଳାହଳ ବିଷ ବା ଅଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ—Unacceptable and uneatable article like fatal poison.
(ଯଥା—ଏଥିଙ୍କ ଅମ୍ବୁଶିଆ ବା ଦେବସ୍ୱ ହଳାହଳ ବିଷ ଅଟେ । [ଅର୍ଥାତ୍ ଏହାକୁ ଯେ ଖାଇବ, ସେ ମରିବ]) ।

ହଳହଳିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦିନୀପୁର) ବ—ମାଟି ବିରାଡ଼ିଆ ସାପ—
Halahaliā A species of nonpoisonous snake.
Tropidonotus Stolatus.

ହଳହଳିଆ [ଯା]—ଦେ. ବିଣ—୧। ଢୁଗୁଳା—1. Slack. ୨।
Halahaliā (yā) ବିଚଳିତ; କମ୍ପମାନ—2. Shaking.
୩। ଲମ୍ବିକା—3. Very thin and long.
ହଳହଳେ **ହଳହଳିଆ**
ନତନତେ **ଲକଲକିଆ** ଦେ. ବ—ଲମ୍ବିକା ବସ୍ତୁ—
A thin and long thing. [ଦ୍ର—ଲୋକେ ଗାଳି ଦେଲାବେଳେ କହନ୍ତି—'ରହିଥା' ତୋଟେଇଁ ଗୋଟାଏ ହଳହଳିଆ ପୁଟ୍‌ରେଇ ଦେବି=ତତେ ବିପଦ ବା ବିବ୍ରତ କରିବି ।]

ହଳା—ସଂ. ଅ (ହ୍ରା + ଲ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଅ, ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—
Halā (ନାଟ୍ୟୋକ୍ତିରେ ସଖୀପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ ବଚନ)—
ହଲୋ!—(interjection used in addressing a female companion) Hallo! ସ ବ—୧। ସଖୀ (ଜଟାଧର)—1. A female companion. ୨। ମଦ୍ୟ—(ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—2. Wine.
୩। ପୃଥିବୀ—(ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—3. The world.
୪। ଜଳ—(ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—4. Water.

ଧାନେରଆଁଟି **ଆଁଟି** ଦେ. ବ—କ୍ଷେତରୁ କଟା
ହୋଇଥିବା ଧାନଗଛମାନଙ୍କର ବିଡ଼ା—Sheaf of harvested paddy-stalks. (ଦ୍ର—ଏ ସିବାଏ ଯି ଘରୁ ଧାନକଟା ସମୟରେ ଗୋଟି ଏଲେଖାଁଏ ହଳା ଯାଏ—ପଲ୍ଲୀରମୋହନ ଛମାଣଅଠଗୁଣ ।

ହଲ୍ଲା—ଦେ. ବ—୧ । ହଲ୍ଲା (ଦେଖ)—1. Hallā (See). ୨ ।
Halā ଦୋହୋଲାଇବା; ହଲାଇବା—2. Shaking.
ହଲ୍ଲା ହଲ୍ଲା ୩ । ଚଳନ—3. Movement; moving. ୪ । ହଲିବା [ଦେଖ]—4. Halibā
ନଡ଼ାନ ହଲନା (See). ଦେ. ବଣ—୧ ।
[ହଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ—ବଣ] ହଲୁଥିବା—1. Swinging, ୨ ।
ଶ୍ଳଥ ଓହାଇଥିବା—2. Slackened; loose. ୩ ।
ଯେ ହଲାଏ—3. Wagging or shaking. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ହଲା ଖାବ, ଜିଭହଲା ଲୁଲୁର ଇତ୍ୟାଦି ।] ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ଖାଟଣା) ବ—୧। ଢେଉ—1, Wave. ୨ । (କ୍ରିୟା) ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସାମିପ୍ୟ ଅତୀତକାଳ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ) – ହେଲା; ହୋଇଲା (It, she or he) 2. Has been. ସ ବ ଓ ଅ—ହଲା (ଦେଖ) – Halā (See)

ହଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହଲ୍ ଧାତୁ (=ହଲିବା)ର ଣିଜନ୍ତରୂପ)
Halā(le)ibā —୧ । ଦୋହୋଲାଇବା—1. To swing;
ନଡ଼ାନ, ହେଲାନ ହଲାନା, ହଲବାନା, ଝୁଲନା to shake.
[ଉ—ହଲେଇ ଖାଇଲା ଗଛକ ଫଳ—ଚଗ ।] ୨ ।
ଇତସ୍ତତଃ ଚଳନ କରିବା—2. To move to and fro; to wag. ୩ । ହୁଗାଳିବା, ଦୃଢ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ଶ୍ଳଥ କରିବା—3. To slacken. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଟଙ୍କା ଆଦି ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ଧମକାଇବା—4. (figurative) To threaten a person to wring out some money from him. (ଯଥା—ତାକୁ ହଲେଇଦେଲେ ବହୁ ପଇସା ଝଡ଼ିବ ।)

ହଲା(ଲେ)ଇ ମାର—ଦେ. ଅ—ସବାରିବେହେରାଙ୍କ ଭାଷାବିଶେଷ—
Halā(le)i mārā A term used by palki-bearers
[ଦ୍ର—ଏ ଭାଷାଦ୍ୱାରା ଛେଡ଼େ କାନ୍ଧେଇଥିବା ବେହେରାମାନଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗ ସଞ୍ଚାଳନ ଓ ବଳପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅଗର ବେହେରାମାନେ ଭାଷନ୍ତି ।]

ହଲା(ଲେ)ଇହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଙ୍ଗାଦିକୁ ଇଚ୍ଛେ ସଂଚାଳନ କରିବା
Halā(le)i hebā —1. To swing one's limbs
ନାଡ଼ାନ ହଲାନା or ornaments voluntarily.
[ଉ—ସାଆନ୍ତାଙ୍କ ଘର ଝିଅ, ହଲେଇ ହୁଅନ୍ତି ନାକ ଫୁଲି-ଗୁଣା, ଦେଖେଇ ହୁଅନ୍ତି ବହ—ଚଗ ।] ୨ । କଥାର ଭଙ୍ଗିରେ ବା କଥା କହିବା ଛଳରେ ବା ନିଜର ବାହାଦୁର ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ମୁଣ୍ଡକୁ ଓ କାନନାକରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ନୋଳ ବସୁଣି ଆଦି ଅଳଙ୍କାରକୁ ଇତସ୍ତତଃ ଚଳନ କରିବା । 2.To move one's face, and consequently the rings worn on the nose and ears, in different directions with a view to exhibit one's pride, excellence, beauty or ornaments. ୩ । ଅଙ୍ଗ ଚଳନ ଓ ଅଙ୍ଗସଞ୍ଚାଳନସହ ବଂଚ କଥା କହିବା—3.To boast arrogantly by moving one's mbs. (ଉ—ଖୋଇଲି ପେଇଲି ନୋହୁଲି ବଡ଼, ହଲେଇ ହଉଛି ଗୁଡ଼ାଳ ପୋଛ—ଚଗ—ସପତ୍ନୀର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ରଖିତା ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି ଅକୋଶବାଣୀ] [ଦ୍ର—କୌଣସି ବାଳକ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅସ୍ପର୍ଦ୍ଧାପୂର୍ବକ କୌଣସି କଥା କହିଲେ ବା ଉଚ୍ଚବାଚ କଲେ ତାକୁ ଲୋକେ କହନ୍ତି—ଦେଖ, ସେ କେତେ ହଲେଇ ହୋଇ କଥା କହୁଛି ।

ହଲା ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଲ୍ଲା ଉଠାଇବା [ଦେଖ]—
Halā uṭhā(ṭhe)ibā Hallā uṭhāibā (See)

ହଲାକତ୍ – ପ୍ରାଦେ [ଖଡ଼ିଆଳ]—ବ [ଅ ହଲାକତ୍=ହତ୍ୟା; ମୃତ୍ୟୁ]—
Halākat ୧ । କଷ୍ଟ—1. Hardship. ୨ ।
ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ; ହରବର—2. Harassment.

ହଲା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଲ୍ଲା କରିବା (ଦେଖ)—
Halā karibā Hallā karibā (See)

ହଲାଚଲା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହଲଚଲ (ଦେଖ)—
Halā chalā Hala chala (See)
ହଲାଚଲା, ନଡ଼ାଚଡ଼ା ହଲଚଲ

ହଲାଟୁଲା କରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିବା—
Halāṭulā karibā To harass.

ହଲାଟୁଲା ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—୧ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେବା—
Halāṭulā hebā 1. To be harassed. ୨ । ବିନା
କାମରେ ହଲଚଲ ହେବା—2. To saunter about aimlessly.

ହଲା ପଟା—ଦେ. ବଣ—ହରବର ବା ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଥିବା—
Halāpaṭā In trouble or difficulty. ଦେ. ବ—
ମୁସ୍କିଲ, ହୟରାନ ୧ । ହୁଡ଼ହଟା—1. Botheration. ୨ । ହର-
ହୈରାନ,ପରେଶାନ ବଚ;ବହଗଞ୍ଜ—2. Trouble; harassment.
୩ । ଟଣାଓଟରା—3.The state of being drawn hither and thither.

ହଲାପଟା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହଇରାଣ କରିବା—
Halāpaṭā karibā To trouble or harass a
ହୟରାନକରା ହୈରାନକରନା person.

ହଲାପଟାରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଇରାଣ ହେବା—
Halāpaṭāre pardibā To be troubled or bothered.
[ହଲାପଟା ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
ହୟରାନହଓୟା ହୈରାନୀମେପଡନା

ହଲାପଟିଆ—ଦେ. ବଣ—୧। କଷ୍ଟଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟ)—1.Troublesome.
Halāpaṭiā ୨ । ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହଲାପଟା
ଗୋଳମେଳେ କରେ—2. Puttting another to trouble.
ହୈରାନକରନେବାଲା

ହଲା ବଧାର (ବାହୁଆ)—ଦେ.ବ—୧। ଧାନକଟାଳମାନଙ୍କର ବିଲରୁ ଧାନ
Halā badhāra (bāhiā) କାଟି ଆଣି ନିଜ ନିଜର ହଲାମାନଙ୍କ
ହଲାମୁଲୁଲା ପୂର୍ବରୁ ଏକତ୍ର ରଖିଥିବା ଗଦା—1.Heaps of paddy-sheaves made by different reapers

inthe threshing floor before they get their
ଧାନେର ଆଁଟିର ଗାଦା ବୋମ୍ଫାକାଟେର share as wages
cut of the same.

ହଳା ବଧାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧାନକଟାଳମାନେ ବଳରୁ ଧାନକାଟି
Halābadhāra karibā ହଳା ବାନ୍ଧି ଖଳାରୁ ଅଣିବାପରେ
ହଳାବଧାରିବା } ହଳା ମୁକୁଳା ହେବା ପୂର୍ବରୁ (ଅର୍ଥାତ୍
ହଳାବାହୁଆ କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ କଟାଳମାନେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଅଂଶ
ହଳା ବାହ୍ୟା କରିବା } ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ) ଚିହ୍ନଟ ସକାଶେ
ନିଜ ନିଜର କଟା ହଳାଗଡ଼ାମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ଗଦା ମାରିବା—
To make or arrange the sheaves (cut by a particular reaper) into one heap before they are counted by the owner-
ଧାନେରଆଁଟି ଗାଦାକରା ବୋମ୍ଫାଟେରକରନା

ହଳା ବାଡ଼େଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧାନକୁ ପୃଥକ୍ କରିବାପାଇଁ ହଳାକୁ
Halā bārdeibā ବେଙ୍ଗଳା ନ ପକାଇ ଚମ୍ବା ଗୋଡରେ ନ ମଳି
ହଳାର ମୂଳଘାଖକୁ ଧରି ଗୋଟିଏ ପଟା ଉପରେ ହଳାର ଅଗ
ଘାଖକୁ ଘଷିବା—To strike the upper end of a sheaf of paddy on a log of wood to separate the grains from the straw.
ଧାନଆଛଡାନ ବୋମ୍ଫାମ୍ଫାରନା

ହଳା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧାନଗଛକୁ ବଳରୁ କାଟିବା ସମୟେ ଧାନ-
Halā bāndhibā ଗଛମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ବଡ଼ା ବାନ୍ଧିବା—
To tie paddy plants or stalks into sheaves
ଧାନେରଆଁଟିବାଁଧା ବୋମ୍ଫାବାଁଧନା after reaping.

ହଳା ବଡ଼ା—ଦେ. ବି—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—ଗୋଟିଏ ହଳା—
Halā birdā One sheaf or bundle of paddy.
ଧାନେରଆଁଟି ଆଁଟି

ହଳା ବେଙ୍ଗୁଳା—ଦେ. କ୍ରି—ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇବାପାଇଁ ଧାନହଳା
Halā bengulā ମାନଙ୍କୁ ମେଉର ଖୁରିଘାଖରେ ବୃତ୍ତାକାରରେ
ସଜ୍ଜିତ କରି ରଖି ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ହଳାର ବନ୍ଧନୀ କାଟିବା
—The arrangement of the sheaves of paddy in circles round the threshing post and cutting their ligatures for having them trodden by bullocks.

ହଳା ବେଙ୍ଗୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇବାପାଇଁ ଧାନହଳା
Halā bengulibā ମାନଙ୍କୁ ମେଉ ଖୁରିଘାଖରେ ସୁରୁ ସୁରୁ କରି
ବୃତ୍ତାକାରରେ ସଜାଇ ହଳାଘାଖର ବନ୍ଧନୀକୁ କାଟିବା—To arrange the paddy sheaves in circles round the threshing post and cutting the ligatures before having them trodden by bullocks.

ହଳା ମକଚା (ମଳା)—ଦେ. ବି—ଧାନହଳାରୁ ଧାନ ଅଲଗା କରିବାକୁ
Halā makachā (malā) ତାକୁ ବେଙ୍ଗଳା ନ ପକାଇ ହଳା
ବନ୍ଧା ହୋଇ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାର ଅଗକୁ ଗୋଡରେ
ଦଳିବା କର୍ମ—The act of treading on the ears of paddy with the feet to separate the grains therefrom (instead of having them trodden by bullocks.

ହଳା ମଳିବା (ମଳିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଧାନ ଅଲଗା କରିବାପାଇଁ
Halā makachibā (malibā) ଧାନହଳାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଡରେ
ଚଳିବା—To tread on the sheaves of paddy to separate the paddy grains from the ears.

ହଳା ମୁକୁଳ (ଲା)—ଦେ. ବି—କଟାଳମାନେ ବଳରୁ ଧାନହଳାମାନଅଣି
Halā mukula(lā) ଖଳାରେ ବାହୁଆ କରିବା ପରେ ଖେତସ୍ୱାମୀ
ଧାନକାଟା ମଜୁରିର ଭାଗ ଯାହାଦ୍ୱାରା ଯାହା କଟା ହୋଇଥିବା
ହଳାମାନ ସୁମାରି କରି କଟାଳମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ
ପାରିଶ୍ରମିକ ବା ମୂଳ ସ୍ୱରୂପ ହଳାର ଅଂଶ (ଯଥା—
କୋଠିଆ କାଟିଥିବା ୧୦ଟା ହଳା ବା ସାଧାରଣ ମୂଳିଆ
କାଟିଥିବା ୧୨ଟା ହଳା ମଧ୍ୟରୁ ପାରିଶ୍ରମିକ ସ୍ୱରୂପ
ଗୋଟିଏ ହଳ) ଦେବାରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ—The act of counting the paddy sheaves cut by different reapers and giving them a definite share out of the number of sheaves according to customary rate.

ହଳା ମୁକୁଳ(ଲା)କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଟାଳମାନଙ୍କର କଟା ହଳାକୁ
Halā mukula (lā)karibā ସୁମାରି କରି ସେଥିର ପାରିଶ୍ରମିକ
[ହଳ ମୁକୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ତାକୁ ଦେବା—To give
ଧାନକାଟା ମଜୁରି ଦେଓୟା the shares of the sheaves to
ବୋନ ଦେନା the reapers as remuneration.

ହଳାୟୁଧ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହଳ + ଆୟୁଧ)—ବଳରାମ;
Halāyudha ବଳଦେବ (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭାଇ)—Balarāma, elder step-brother of Śrikṛushṇa ଦେ. ବି.
—(ନାମ) ବଙ୍ଗରାଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସର୍ବସ୍ୱ ଓ ପଣ୍ଡିତ ସର୍ବସ୍ୱ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଂକଳୟିତା—Name of a minister of king Lakshmaṇa Sen of Bengal.
[ଦ୍ର – ଉତ୍କଳ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ "ପଣ୍ଡିତ ସର୍ବସ୍ୱ" ନାମକ ସ୍ମୃତିଗ୍ରନ୍ଥ ଏହି ହଳାୟୁଧଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଠମଲ୍ଲିକର ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ପଣ୍ଡିତ ସର୍ବସ୍ୱ ଗ୍ରନ୍ଥର ଭୂମିକାରେ ଦେଓ୍ୱାନ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ପ୍ରମାଣ କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ହଳାୟୁଧ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ ଏବଂ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ତାଙ୍କର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରକର୍ଷ ହେତୁରୁ ତତ୍ରତ୍ୟ ରାଜା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିଲେ ।]

ହଳାର୍(ଲ୍)—ଦେ. ବି (ଅ ହଳଲ୍=ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଉଚିତ
Halār(l କର୍ମ)—୧ । ମୁସଲମାନ୍ ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦୋଗ୍ଦ-
[ବିପରୀତ—ହରାମ] ଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ
ହଲାଲ ହଲାଲ ଆଦିଙ୍କ କଣ୍ଠ କାଟିବାରୂପ ବଳିଦାନ-
1. Sacrifice or act of cutting the throats

of birds and beasts by a Muslim after pronouncing Koranic formula. ୨ । ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ବଳି ଦେଇ ଖାଇବାପାଇଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ—2. Sacred birds and beasts which should be eaten after being offered as sacrifice according to the Koran. ୩ । କୋରାନ୍ ଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ବଳିଦିଆ ଯାଇଥିବା ପଶୁର ଓ ପକ୍ଷୀର ମାଂସ—3. The meat of birds and beasts sacrificed according to the Koran. ବିଣ—୧ । ମୁସଲମାନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବଳି ଦେବା ଓ ଖାଦ୍ୟ ନିମନ୍ତେ (ବିପରୀତ—ହରାମ୍) ପ୍ରଶସ୍ତ (ପଶୁପକ୍ଷୀ)—1. (Brids and beasts) Sacred for eating and offering as sacrifice according to Koranic texts. ୨ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଉଚିତ (କର୍ମ) 2. (act) Conforming to the precepts of the Koran,

ହଲାର୍(ଲ୍) କରିବା ଦେ. କ୍ରି—କୋରାନ୍ ଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରପାଠ ପୂର୍ବକ ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଗଳାରେ ଛୁରି ଦେଇ ମାରିବା—ହଲାଲ କରା To kill birds and beasts by uttering Koranic texts by cutting their throats.

Halār(l) karibā
ହଲାଲ କରନା

ହଲାର୍(ଲ୍)ଖୋର୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ) ମୁସଲମାନ୍ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ବଧିତ ଓ ହଲାଲ କରାଯାଇଥିବା ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କ (ବିପରୀତ—ହରାମ୍ ଖୋର୍) ମାଂସାହାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(A person par taking of the meat of beasts and bisd killed according to Koranic rites. ବ—୧। (ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତଶବ୍ଦ)—ମୁସଲମାନ୍—1. (term used by Hindus) A Mahomedan. [ଦ୍—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ହଲାଲ୍ ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ; ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ଗ୍ଲାନି ସ୍ୱରୂପ ବିବେଚିତ ହୁଏ । ୨ । ପବିତ୍ର ମାଂସ ଖାଦକବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who partakes of meat duly offered to God and sacrificed.

Halāhali
ହଲାହଲି

ହଲାହ—ସଂ. ବ—ଚିତ୍ରିତାଶ୍ୱ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଛପଛପିକିଆ ଘୋଡ଼ା—A horse of variegated colour

ହଲାହଲ—ସଂ. ବ—(ହଲ+ଆ+ହଲ୍ ଧାତୁ=କର୍ଷଣ କରିବା+କ୍ତ୍ରି. ଅ—ହଳଚାଷ ଯାହା ଦେହ ମଧ୍ୟରୁ ଚଷି-ପକାଏ)—୧ । କାଳକୂଟ ବିଷ—1 A very acute mortal poison. [ଦ୍—ଦେବାସୁରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ର-ମନ୍ଥନରୁ ଶେଷରେ ବାହାରିଥିବା ଉତ୍ପନ୍ନ । ଏହାକୁ ମହାଦେବ ପାନ କରିବାରୁ ଏହାର ଦାହରେ ତାଙ୍କ କଣ୍ଠ ନୀଳ ହୋଇଯାଇଥିଲା] । ୨ । ବ୍ରହ୍ମସର୍ପ (ମେଦିନୀ)—2. Brahma sarpa. ୩ । ଅଞ୍ଜନା (ମେଦିନୀ)—3. Anjinā. ୪। ବୁଦ୍ଧ ବିଶେଷ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—4. Name of a Buddhist saint. ୫ । ମାରାତ୍ମକ ବିଷ—5. Mortal poison. ୬ । ତାଳପତ୍ର ପରି ପତ୍ର-ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷାକ୍ତ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ଭାବପ୍ରକାଶ)—6. Name of very poisonous tree. [ଦ୍—ଏଥିର ଫଳ ଓ ଚେରର ଗନ୍ଧ ଗାଈଙ୍କ ଚିରଦଳ; ଏ ଗଛପାଖରେ ଅନ୍ୟ ଗଛ ଉଧାଏ ନାହିଁ ଓ ଏ ଗଛର ଗନ୍ଧ ଶୁଙ୍ଘିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମରିଯାଏ (ହ ଶ) । ୭ । ହଳାହଳ ପରି ଅଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ—7. Any thing uneatable like mortal poison.

ହଳାହଳ
ହାଳାହଳ
ହାହଳ
} ଅନ୍ୟରୂପ

ହଳାହଳି—ଦେ.ବ—ବହୁବାର ହଲାଇବା; ବହୁବାର ଗୁଳିତ କରିବା—Halāhali Repeatedly moving a thing; the ନଡ଼ାନଡ଼ି, ହେଲନ ଚଳନ act of wagging several times. ହଲାହଲୀ

ହଳି—ସଂ. ବ—(ହଳ୍ ଧାତୁ=କର୍ଷଣ କରିବା+କର୍ମ. ଇ)—୧ । Hali ହଳକୃତ ରେଖା—1. Furrow. ୨। (ହଳ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—କୃଷି; ଚାଷ—2, Agriculture; cultivation. ୩। (ହଳ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଇ)—ବୃହତ୍ ହଳ—Big plough. ଦେ. ବ—(ନାମ; ଆଦରାର୍ଥ)—ହଳଧରର ଡାକ ନାମ—A nickname for Hala dhara.

ହଳିଆ—ଦେ. ବ—(ଅନାଦରାର୍ଥ)—୧ । ହଳଧରର ଡାକ ନାମ—Haliā 1. Nickname of Haladhara. ୨ । ହଳ ବା ହଳି ହଳ କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଚାକର ବା ମୂଲିଆ—2. A servant or labourer engaged for ploughing. [ଉ—ହଳିଆ ୧୨ ଜଣ, ଏମାନେ ବାର-ମାସିଆ, ଜାତିରେ ବାଉରୀ; ତିନିଜଣ ପାଣ—ପଙ୍କାରମୋହନ, ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ] । ୩ । ହାଳିକ; ଚଷା—3. Cultivator. ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ହାଳିକ)—୧ । ହଳକାମରେ ନିଯୁକ୍ତ (ପଶୁ ଓ ଲୋକ)—1. Engaged in the operation of ploughing [ଉ—ସେହି ଠିକାରେ ହଳିଆ ବଳଦ ଓ ଚାଷସରଞ୍ଜାମ ନିଣି ଆପଣା ଚାଷରେ ଲାଗିଗଲା—ପଙ୍କାରମୋହନ, ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ] ୨ । ହଳକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to ploughing or agriculture. ୩ । ଚଷାଣିଆ; ଚଷାପରି ଅଖାଡ଼ୁଆ—3. Churlish. ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ; ମେଦିନୀପୁର) ବ—ହଳ କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ବଳଦ—Plough-bullock.

ହଳିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ. ପୁଂ—କୃଷିକାମ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଅସ୍ଥାୟୀ ନୌକର—Petty or temporary servant (ହଳିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) engaged for ploughing. [ଦ୍—ଏ ନୌକରମାନେ ମାଲିକଠାରୁ ପ୍ରଥମେ ବହି ଯେପରି (ଅଗଉଡ଼ି ଧନ)

Haliā

ନେଇ କରିର ଅନୁପାତରେ କରିର ସମସ୍ତଯାକେ କାମ କରନ୍ତି । ଏ ପେଷଗରୁ ବାହାବନ୍ଧା କରନ୍ତି ।

ହଳଆ କୋଠିଆ—ଦେ. ବ—(ସହଚର)—ହଳଆ ଓ କୋଠିଆ; Haliā kothiā ଯେଉଁ ଚାକର ବା ମୂଳିଆ ହଳକାମ କରେ ସର୍ଦ୍ଦାର ଲାଙ୍ଗଳେ ଓ ଯେଉଁ ଚାକର ହଳଆଚାକରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ଦ୍ଦାର— हलबाहाघरामी Servants or labourers engaged for ploughing and the head-servant over the ploughmen.

ହଳଆ ଚାକର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହଳକାମ କରିବା ପାଇଁ Haliā chākara ଚାକର ସ୍ୱରୂପ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଏ—A ଲାଙ୍ଗଳେ ଚାକର whole time servant retained for हलबाह नौकर ploughing or agriculture.

ହଳଆ ଜାଗିର (ହେତା)—ଦେ. ବ—ହଳଆ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦୈନିକ ମୂଲ Haliā jāgiri (hetā) ବା ଦରମା ଛଡ଼ା ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଜମି— ହେଲେ ଚାକରାନ Land given to a ploughman over हलबहापरबरीस and above his daily wages or pay.

ହଳଆ ଡିହ—ଦେ. ବ—ହଳଆ ବଳଦକୁ ହଳଆ ଲୋକ ହଳ ବୁଲାଇବା Haliā ḍiha ବେଳେ ହଳଆ ପାଞ୍ଚଣିର ମୁଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା ମାରିବା ନିଷ୍ଠୁର ହେଲେଖୋଚା ଡିହ ବା ଉଲ୍ଲ ଡିହ ସରି ନିଷ୍ଠୁର ମାଡ଼—A cruel हलबाहाडिह push or poking given to plough-bullocks by a ploughman with the butt end of a ploughing cudgel.

ହଳଆ ପାଞ୍ଚଣି—ଦେ. ବ—ହଳ କରିବା ବେଳେ ବଳଦକୁ ଅଡ଼ାଇବା Haliā pāñchaṇa ପାଇଁ ହଳଆର ବ୍ୟବହାର କରିବା ମୋଟ ହେଲେଚାବୁକ ପାଞ୍ଚଣ—A cudgel or stick used by a हलबाहापैना ploughman to goad plough-bullocks.

ହଳଆ ବରତନ (ବର୍ତ୍ତନ)—ଦେ. ବ—ହଳଆ ଜାଗିର ପରିବର୍ତ୍ତରେ Haliā baratana (barttana) ଦିଆଯିବା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବାର୍ଷିକ ହାଳଚାଷୀରବେତନ ଦରମା—A definite sum of money हबाहाकादरमाहा given to a ploughman after the completion of a year's work (over and above the daily wages or salary.

ହଳଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଦେ. ବ—ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଦେଶ)— Haliā brāhmaṇa Māstāna brāhmaṇa (See).

ହଳଏ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—ହଳେ; ଏକହଳ ବା ଏକଯୋଡ଼ା ମାତ୍ର— Haie One pair of. एकयोड़ा ऐकहल

ହଳିକ—ଦେ.ବ ଓ ବଣ—(ଆଦରାର୍ଥକ) ଏକ ହଳ ବା ଏକ ଯୋଡ଼ା ମାତ୍ର; Halika ଦର୍ଶ୍ଟ ମାତ୍ର—A pair only, two only. [ଉ— ଏକଯୋଡ଼ା ଧୋବା ମଳିକ, ସଗାଳ କରିଛ ଛିଅ ହଳିକ—ଚଗ] एकहल

ହଳିନୀ—ସ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—(ହଳିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । କୃଷୁଣୀ—1. The Halinī wife of a cultivator. ୨ । ଲଙ୍ଗଳୀ; ଲହ ଲଙ୍ଗୁଲିଆ ଗୁଳ୍ମ (ବୈଦ୍ୟକ)—2. Wolfsbane; Aconitum Napellus. ୩ । ବିଶଲ୍ୟକରଣୀ ଗୁଳ୍ମ (ବୈଦ୍ୟକ)—3. Gloreosa Superba plant.

ହଳପ୍ରିୟ—ସ.ବ—(ହଳିନ୍=ବଳ; ଦବ+ପ୍ରିୟ; ୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କଦମ୍ବ Halipriya ବୃକ୍ଷ—Kadamba tree.

ହଳ ପ୍ରିୟା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୭ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରେବତୀ; ବଳରାମଙ୍କ Halipriyā ସ୍ତ୍ରୀ—1. The wife of Balarāma. ୨ । ସରାପ; ମଦିରା; ମଦ (ସ୍ୱଳନ୍ତର୍ଦ୍ଧ)—2. Wine.

ହଳିବା—ଦେ, କ୍ରି—(ସ. ହଲ ଧାତୁ)—୧। ଇତସ୍ତତଃ ଚାଳିତ ହେବା— Halibā 1. To move to and fro. ୨ । ଦୋହଲିବା; ହେଲନ, ନଡ଼ା ଇତଃସ୍ତତଃ ଝୁଲିବା—2. To swing to and fro. हिलना ୩ । ଶ୍ଳଥ ହେବା—3. To become slack o loose. ୪ । ଦୋହଲିବା; କମ୍ପିତ ହେବା—4. To shake. ୫ । ନିଜ ଦେହକୁ କାର୍ଯ୍ୟକରି ଚାଳିତ କରିବା— 5. To move one's limbs. [ଯଥା—ସେ ଜମା କାମରେ ହଳିବାକୁ ନାହିଁ]

ହଳିବା ଲା) ପାଣିକି(କୁ) ଗୋଡ଼ ନ ବଢ଼ା(ଢ଼େ) ଇବା—ଦେ କ୍ରି— Halibā(lā) pāṇiki(ku) gorḍa na barḍhā (rḍhe) ibā (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଅଶାନ୍ତି ବା ଗୋଳମାଳରେ ସମ୍ପର୍କିତ ରଖିବା—Not to put one's legs into troubled water. [ଦ୍ର—ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତିକ ଲୋକର [ହଳିବା (ଲା) ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ନଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲକ୍ଷଣା] काँचा आलेपा ना देओया झंझटमे नहीं फंसना

ହଳିମା—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ମାତୃକା ବିଶେଷ (ହ. ଶ)— Halimā Name of one of the foster-mothers of Skanda.

ହଳିଲା—ଦେ. ବଣ—ହଲୁଥିବା; ଦୋହଲୁଥିବା—In motion; Halilā hanging. [ଯଥା—ସେ ହଳିଲା ପାଣିକି ଗୋଡ଼ ନଡ଼ା हलाडिया ଦିଏ ନାହିଁ]

ହଳିହଳିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗାଜପୁର) ବଣ—ଢିଲାଢିଲା—Slack; loos. Halibaliā [ଯଥା— ହଳିହଳିଆ କାମ]

ହଳିହଳିକା—ଦେ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ—ଝୋଟିକୁଟା (ଦେଶ)— Haibalikā Jhoṭi kuṭa (See)

ହଳୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ=(ହଳ+ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ହଳିନ୍ ଶବ୍ଦ; ପୁ. Hal ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ହଳଧର; କୃଷକ; ଚାଷୀ; କୃଷୀବଳ— [ହଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ] 1. A cultivator. ୨ । ବଳରାମ— 2. The elder step brother of Krushna ୩ । ବଳକାର ଗୁଳ୍ମ [ସ୍ୱଳନ୍ତର୍ଦ୍ଧ]; ଲାଙ୍ଗଳିଆ ଗୁଳ୍ମ— 3. Wolfs bane. ୪ । ବିଶଲ୍ୟ କରଣୀ ଗୁଳ୍ମ— 4. A plant; gloriose Superba.

ହଳୀନ—ସ. ବ—୧ । ଶାକ ବିଶେଷ [ଶକ ଚନ୍ଦ୍ରିକା]—A kind of Halīna herbarious plant. ୨ । ଶାଗୁଆନ ଗଛ— 2. The teak wood tree.

ହଳୀନକ—ସ. ବ—କ୍ଷୀରବୃକ୍ଷ [ଦେଶ]— Hainaka Kshīrabṛuksha (See).

ହଲୀମ—ସଂ. ବ—କେତକୀ [ହ. ଶ]—
Halīma The yellow flowered Pandanus tree.

ହଲୀମକ—ସଂ.ବ—(ହଲ ଧାତୁ=ବିଲେଖନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଇମନ୍,ଏହି
Halimaka ରୋଗରେ ଦେହରେ ଦାଗ ଦେଖାଯିବାରୁ)—ରୋଗ-
ବିଶେଷ; ପାଣ୍ଡୁରୋଗର ବୃଦ୍ଧିଜନିତ ରୋଗବିଶେଷ;
କାମଳ ରୋଗ—A disease; malignant devolop-
ment of jaundice. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ
ଶ୍ୟାମ, ହରିତ୍ ଓ ପୀତ ହୁଏ, ବଳର ଓ ଉତ୍ସାହର କ୍ଷୟ
ହୁଏ, ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଏ ରୋଗୀଙ୍କର ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମେ ।
ଦେହ ଭୁଣ୍ଡାଇ ହୁଏ; ଶ୍ୱାସ, ତୃଷ୍ଣା, ଶୋଥ, ଅରୁଚି ଓ ଭ୍ରମ
ଜନ୍ମେ । ଦେହରେ ଲମ୍ବ ଓ ଫଟା ଦାଗମାନ ଦେଖାଯାଏ—
ଭାବପ୍ରକାଶ]

ହଲୀଶା(ଷା)—ସଂ ବ [ଅଷ୍ଟୀ ବତ୍; ହଲ+ଈଶା[ଷା]; ସ୍ୱରସନ୍ଧିର
Halīsā(shā) ନିୟମାନୁସାରେ 'ହଲେଷା' ନ
ହୋଇ ହଲୀଶା(ଷା) ହୋଇଥିବାରୁ ନିପାତନ]—ଲଙ୍ଗଳର
ଦଣ୍ଡ; ହଳର ଈଷ—The beam or shaft of a
plough.

ହଲୀଶା(ଷା) ଲାଙ୍ଗଳୀଶା (ଷା)—ସଂ.ବ [ଏକାର୍ଥକ ସହଚର; ନିପାତନସିଦ୍ଧ
Halīsā(shā)lāngalīsā(shā) ପଦ]—ଲଙ୍ଗଳର
ଈଷ—The beam or shaft of a plough. ଦେ.
ବ [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ସାଧାରଣ ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ବା ନିପାତନ-
ଜନିତ ଘଟନା—(figurative) An extraordinary
or exceptional matter.

ହଲୁଆ—ଦେ. ବିଣ [ସଂ ହାଳିକ]—୧ । ହଳିଆ (୧) [ଦେଖ]—
Haluā 1. Haliā 1 (See) ୨ । ହଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
ହଳିୟା ହଳକା 2. Relating to plough.
୩ । କୃଷିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Agricultural. ୪ ।
ବାତାନ ବରଦାଇଛୁଇ ଋତୁମତୀ [ଗାଈ]—
ଗୋୟାଁରଗୋବିନ୍ଦ ବାଗର 4. [a cow] In her
menses. ୫ । ଚଷାଣ୍ଡିଆ; ଅଣ୍ଡାଡ଼ୁଆ—
5. Churlish; rude. ଦେ: ବ—୧ । ହଳିଆ—
1. Ploughman. ୨ । ଗାଈର ଋତୁ—2. The
menses of a cow. ୩ । କୃଷକ; ଚଷା—
3. Husbandman. ୪ । ଗୋରୁମାନଙ୍କର କାମୋତ୍ତେଜିତ
ଅବସ୍ଥା—4. The rut of a cow.

ହଲୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତିବିଶେଷ; ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
Haluā Mastāna Brāhmaṇa.

ହଲୁଆ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଗାଈ) ଋତୁମତୀ ହେବା;ଉତ୍ତର ହେବା—
Haluā pardibā 1. To be in the menses
ବାତାନ ବରଦାନା (said of a cow)
୨ । [ଗାଈ] ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ସହବାସ କରାଯିବା—
2. To be cohabited or crossed by a bull
[said of a cow]. ୩ । (ପଶୁ ବା ମନୁଷ୍ୟେତର
ପ୍ରାଣିମିଥୁନ)—ସଙ୍ଗମରେ ରତ ହେବା—3. To
pair; to mate [said of animals].

ହଲୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ପ୍ରାଦେ [ଗଞ୍ଜାମ] ବ—ବଳସ୍ତ୍ରଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ;
Haluā brāhmaṇa ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ—Māstāna
Brāhmaṇa. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ହୋଟେଲ
କରନ୍ତି, ଦାସକାଠି ବାଦ୍ୟ ବଜାନ୍ତି, ପରିବ ପତ୍ର ଚାଷ
କରନ୍ତି ।]

ହଲୁହାର—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ାର ଅଣ୍ଡକୋଷ କଳା ଓ
Haluhāra ମୁଣ୍ଡରେ ଦାଗ ଥାଏ (ହ. ଶ)—
A horse with black testicle and mark
on the head.

ହଲେ—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—୧ । ଏକ ହଳ ମାତ୍ର—1. One pair
Hale only. ୨ । ଦୁଇଟିମାତ୍ର—2. Two
ଏକଯୋଡ଼ା ଏକହଳ only.

ହଲେ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ ଓ ବିଣ—ଏକ ଯୋଡ଼ା—
Hale One pair; a pair of.

ହଲେଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଲୁଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ।—
Halei Feminiue orm of Haluā

ହଲୋ ଫସୋ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଢିଲା—
Halo phaso Loose; slack.
[ଢିଲ୍ଲୋସ—ଅନୀରୂପ]

ହଲ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷେ ଗସ୍ତ କରୁଥିବା
Halt କର୍ମଚାରୀଙ୍କର କୌଣସି ମୁକାମରେ ଏକ ବା
ହଲ୍ଟ ହୋଲ୍ଟ ଚବିଶଘଣ୍ଟା ଦିନ ରହଣି—
Halting of an officer during tour. ବୈଦେ
ଅ (ଇଂ)—ଡ୍ରିଲ୍ କରୁଥିବା ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଓ ସୈନିକମାନଙ୍କୁ
ଠିଆ ହେବା ପାଇଁ ସେନାପତିଙ୍କର ଡାକ—Halt !
[Used in drill by the drill master or by
the commander directing the marching
students or soldiers to halt].

ହଲ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ]—ଘୋଡ଼ାର ଓ ଘାସି ପାଇବା ଲୋକର
Haltar ବେକ ଚାରିପାଖରେ ବେଢ଼ାଯିବା ଚମଡ଼ାର
ହଲ୍ଟର ହୋଲ୍ଟର ପଟ୍ଟ ବା ଦଉଡ଼ି—
Halte

ହଲ୍ଟିଙ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଗସ୍ତ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ
Halting· କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରହଣି—
ହଲଟିଙ୍ଗ ହଲ୍ଟିଂ 1. Halting of an
officer during tour. ୨ । ହଲ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌ଚାର୍ଜ୍ (ଦେଖ)
2. Halting chārj [See]

ହଲ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌ଚାର୍ଜ(ଫିସ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଗସ୍ତ କରୁଥିବା କର୍ମଚାରୀ
Halting chārj[phis] କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷରେ କୌଣସି
ହଲଟିଙ୍ଗଚାର୍ଜ ହଲ୍ଟିଂ ଚାରଜ ସ୍ଥାନରେ ରହଣିକଲେ
ସେଥି ପାଇଁ ଦୈନିକ ଯେଉଁ ଭତ୍ତା ପାଆନ୍ତି—
Halting charge; halting fees of touring
officers.

ହଲ୍ଦି—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବ—ହଳଦୀ—
Haldi Turmeric.

ହଲ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ହଳ=ଲଙ୍ଗଳ+ଯ)—୧ । ହଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Halya 1. Relating to plough. ୨ । କୃଷି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to agriculture. ୩ । ହଳକୃଷ୍ଟ—(Land) Cultivated with plough. ସଂ. ବି—୨ । କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର—1. A ploughed up field. ୨ । ବୈରୂପ୍ୟ; ବିରୂପତା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Haggard appearance.

ହଲ୍ୟା—ସଂ. ବି (ହଳ+ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ହଳସମୂହ—
Halyā A number of ploughs.

ହଲ୍ଲକ—ସଂ. ବି—୧ । ରକ୍ତୋତ୍ପଳ (ଅମର)—1. Red lotus. ୨ । କ୍ରୋଧୋକ୍ତି—2. Expression of an an ry person.

ହଲ୍ଲନ—ସଂ. ବି—୧ । ପ୍ରଚଳାୟିତ, ଚଳନ (ଜଟାଧର)—
Hallana 1. Moving. ୨। କଡ଼ ଲେଉଟାଇବା—2. Turning on the sides.

ହଲ୍ଲା—ଦେ ବି (ସଂ. ହଲ୍ଲକ=କ୍ରୋଧୋକ୍ତି)—୧ । ଆର୍ତ୍ତନାଦ—
Halla 1. A loud cry made in distress.
ହଲ୍ଲା ହଲ୍ଲା ୨। ଘୋଡ଼ଘୋଷ; ଚିତ୍କାର; ହୁଲ୍ଲର—2. A loud cry; uproar; hue and cry. ୩ । କୋଳାହଳ; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଗୋଳମାଳ—3. Loud noise; ado. ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ହଜିଗଲେ ତାହାର ମୁରବ୍ବୀ ବା ଆତ୍ମୀୟମାନେ ତାକୁ ଖୋଜାଇବା ପାଇଁ ତାହାର ଚେହେରା ଓ ବିବରଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଥାନାରେ ଯେଉଁ ଇଜାହାର ଦିଅନ୍ତି ଓ ଯହିଁ ପୁଲିଶ କର୍ମଚାରୀ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଥାନାମାନଙ୍କରେ ଘୋଷଣା କରନ୍ତି । (ଏହା ମଧ୍ୟ ଲୁଚିଥିବା ଅପରାଧୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କରାଯାଏ)—4 The information lodged with police of the missing of a person with his description and the proclamation of the police of this fact in all the police stations; police hue and cry. ୫ । ହାଲହୁଲି (ଦେଶ)—5. Hāla huli (See). ୬ । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟର ଜୟଡାକ—6. Warcry.

ହଲ୍ଲା ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହଲ୍ଲା ମଚାଇବା (ଦେଶ)—
Hallā uṭhā(ṭhe)ibā 1. Hallā matāibā (Se) ୨ । ହଲ୍ଲା ଉଠାନ ହଲ୍ଲା କରିବା (ଦେଶ)—2 Hallā karibā (See)
ହଲ୍ଲା ଉଠାନା

ହଲ୍ଲା କରିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ଚିତ୍କାର କରିବା—1. To shout
Hallā karibā out; to make a loud cry. ୨। ବିପଦରେ
ହଲ୍ଲା କରା ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରିବା—2. To raise a hue and
ହଲ୍ଲା କରନା cry in distress; to raise an alarm. ୩। ଘୋଡ଼ଘୋଷ କରିବା; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଗୋଳମାଳ କରିବା—3. To make a noise. ୪ । ହଜିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଲୁଚିଥିବା ଅପରାଧୀକୁ ଖୋଜାଇବା ପାଇଁ ଥାନାରେ ଓ ଦେଶଘାଟ ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଘୋଷଣା କରିବା—4. To publish a hue and cry regarding a missing person or an absconder. ୫ । କୌଣସି ବିଷୟ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଘୋଷଣା କରିବା—5. To publish a matter broadcast.

ହଲ୍ଲା ମତା(ଟେ, ଟ୍ଟ,ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହଲ୍ଲା କରିବା (ଦେଶ)
Hallā maṭā(ṭe,chā, che)ibā Hallā karibā (See)
ହଲ୍ଲା ମାତାନ, ହଲ୍ଲା ମଚାନ ୨ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ
ହଲ୍ଲା ମଚାନା ଘୋଷଣା କରିବା—2.To publish a matter aloud.

ହଲ୍ଲୀଷ (ସ)—ସଂ. ବି—(ହେଲା=ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଭାବ ବିଶେଷ; ଲୀଳା+
Hallisha(sa) ଲଷ୍ ବା ଲସ୍ ଧାତୁ=ନୃତ୍ୟବିଶେଷ,ପଟୁତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା+ଅଧି ଅ,ଭାବବାଚକ)—୧। ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହ ନର୍ତ୍ତନ—(ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. Dance with females; ball-dance ୨ । ଜଣେ ପୁରୁଷକୁ ଅଠଜଣ ସ୍ତ୍ରୀ ଚାରିଧାରେ ବେଢ଼ି କରିବା ଏକ ପ୍ରକାର ନାଟ—2. A dance made in a ring formed by 8 women with a man in the centre. ୩ । ଗୀତନର୍ତ୍ତନକଳିତ ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ ଉପରୂପକ (ନାଟକ)—3. A kind of drama with one act accompanied by song & dance. [ଦ୍—ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁରୁଷଥାନ୍ତି ଓ ଅଠୋଟି କନ୍ୟା ଦଶଟି ସ୍ତ୍ରୀ ଥାଆନ୍ତି । ଉଦାହରଣ—କେଳୀରୈବତକ—ମହାରାଜ ବିକ୍ରମ ଦେବ—ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ନାଟ୍ୟକଳା ପ୍ରବନ୍ଧ ।]

ହଲ୍ଲୀଷ(ସ)କ—(ହଲ୍ଲୀଷ [ସ]+ସ୍ୱାର୍ଥେକ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମଣ୍ଡଳକ
Hallisha(sa)ka ନୃତ୍ୟ (ଜଟାଧର, ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. A dance of females in a ring; a ring-dance of females. ୨ । ଏକ ପୁରୁଷ ସହିତ ବହୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମଣ୍ଡଳାକାର ନୃତ୍ୟ; ରାସକ୍ରୀଡ଼ା । (ଯଥା—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୋପୀଗଣ ସହ)—2. A ring dance of females round a male(e.g. of Śrīkrushna with the Gopis).

ହବାଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହବ୍ବାଲ=ଇଚ୍ଛା)—ହବାଲ୍ (ଦେଶ)—
Hawāl Habāl [See]

ହବାଲ ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହବ୍ବାଲ୍+ଫା.ଦାର)—ହାଲ ଦାର୍
Hawāl-dār (ଦେଶ)—Hāl-dār (See)

ହବାଲତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—ହୁଆଲତ୍ (ଦେଶ)—
Hawālat Huālat (See)

ହବାଲିତି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ)—ହୁଆଲତି (ଦେଶ)—
Hawāliti Huālati (See)

ହସ୍ଟେଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଛାତ୍ରାବାସ; ବୋର୍ଡ଼ିଙ୍ଗ୍—
Hastel Hostel, boarding.
ହୋଷ୍ଟେଲ ହୋଷ୍ଟେଲ

ହସ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ହସିବା; ହାସ୍ୟ କରିବା—1. To laugh.
Has (root) ୨ । ଉପହାସ କରିବା—2. To laugh at; to deride. ୩ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ହେବା—3. To be full blown. ୪ । ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—4. To be published; to appear.

ହସ୍‌ପା(ପି)ତା(ଟା)(ଲ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ ହସ୍‌ପିଟାଲ୍)—ସାଧାରଣ
Has-pā[pi]tā[ṭā]l[1] ଡାକ୍ତରଖାନା; ହାସ୍‌ପାତାଳ—
ହାସ୍ପାତାଳ ଅସ୍ପତାଳ Hospital.
[ଦ୍ର—ହସ୍‌ପାତାଳରେ ଯେଉଁ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଏ, ସେମାନଙ୍କୁ In-patients (ଭିତର-ରୋଗୀ) ବୋଲାଯାଏ । ଯେଉଁ ରୋଗୀମାନେ ସେଠାକୁ ଆସି ଚିକିତ୍ସିତ ହୋଇ ବା ଔଷଧ ନେଇ ଯେଉଁ ଘରକୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ Out patients (ବାହାର ରୋଗୀ) ବୋଲାଯାଏ । ହସ୍‌ପାତାଳରେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ରୋଗୀଙ୍କର ଚିକିତ୍ସାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଡିସ୍‌ପେନ୍‌ସରି [dispensary] ରେ କେବଳ ବାହାର ରୋଗୀଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥାଏ ଓ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଏ ।]

ହସ୍‌ପିଟ(ଟା)ଲ୍ ଅ(ଆ)ସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାସ୍‌ପିଟାଲ
Haspiṭa[ṭā]l a[ā]sishṭānṭ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ (ଦେଖ)—
Hospital āsishṭanṭ [See].

ହସ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ (ଗାଟଣା କନ୍ଧାନ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା) କ୍ରି-ହସିବା-
Has-bā To laugh.

ହସ୍‌ଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗାଟଣା କନ୍ଧାନ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା) କ୍ରି—
Has-liā (ସେ) ହସିଲା—(He) Laughed.

ହସ—ସ.ବ (ହସ୍ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରିବା+ଭାବ ଅ)—ହାସ୍ୟ
Hasa (ଅମର)—Laugh; laughter. ଦେ. ବ—
ହାସି ହସୀ ହାସ୍ୟ କରିବା କର୍ମ—Laughing.

ହସ ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ହାସ୍ୟର ରୋଳ ଉଠିବା—
Hasa Uṭhibā An uproar of laughter.
ହାସିଉଠା ହଁସୀଉଠନା

ହସକ—ସ ବିଣ. ପୁଂ (ହସ୍ ଧାତୁ+କତ୍ତୁ ଅକ)—ହାସ୍ୟକାରୀ—
Hasaka Laughing.
(ହସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହସ କଉତୁକ (କୌତୁକ)—ଦେ. ବ (ସ, ହସ+କୌତୁକ)—
Hasa kautuka[kautuka] ହାସ୍ୟ ଓ କୌତୁକ—
ହାସିତାମାସା ହଁସୀଖେଳ Laughter and amusements; merriment and laughter.

ହସ କଉତୁକି—ଦେ.ବିଣ, ପୁଂ—ଯେ ସର୍ବଦା ହାସ୍ୟରେ ଓ କୌତୁକରେ
Hasa kauṭuki ରତ—Fond of laugh and amusement.
(ହସକଉତୁକିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ
(ହସକଉତୁକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ହଁସୋର ଖେଳବାଡ

ହସ କଥା—ସ.ବ (ହସ+କଥା)—୧ । ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ବିଷୟ—
Hasa kathā 1. A matter for laughing at.
ହାସିକଥା ହଁସୀକାବାତ ୨ । ଯେଉଁ କଥା ଶୁଣିଲେ ହସ ମାଡ଼େ—2. A laugh-provoking talk or speech.

ହସ କାନ୍ଦ [କାନ୍ଦଣା]—ଦେ. ବ (ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର)—୧ ।
Hasa kānda(kāndaṇā) ଆନନ୍ଦଜନିତ ହାସ୍ୟ
ହାସିକାନ୍ଦା ହଁସୀରୁଲାଇ ଓ ଦୁଃଖଜନିତ କ୍ରନ୍ଦନ—
1. Laughing and weeping. ୨ । ପ୍ରଥମେ ହସିବା ଓ ପରେ କାନ୍ଦିବା ଓ ତତ୍ପରେ ହସିବା କ୍ରମ—
2. Laughing and weeping alternately.
[ଦ୍ର—ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, କନ୍ଦୁତଗୁଡ଼ାଏ ହସିଲେ ପରେ ପୁଣି କାନ୍ଦିବାକୁ ହୁଏ ଯେତେ ହସ ତେତେ କାନ୍ଦଣା—ଭଗ ।]

ହସକୁଳା(ରା,ଡ଼ା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ହର୍ଷାକୁଳ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Hasa kulā(rā, ṛā) ସର୍ବଦାବେଳେ ହସେ; ହସୁଆ—
(ହାସ୍ୟକୁଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Given to laughing.
ହସକୁଳୀ, ହସକୁଡ଼ୀ, ହସକୁଡ଼ା -ସ୍ତ୍ରୀ } ୨ । ହର୍ଷଯୁକ୍ତ; ଆନନ୍ଦିତ—2. Joyful. ୩ । କୌତୁକ-ପ୍ରିୟ 3. Fond of amusement. ୪ । ସର୍ବଦା ଈଷତ୍‌ହାସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ—4. Always smiling.
ହାସିଖୁସି ହଁସୋର

ହସ ଖୁସି—ଦେ. ବ (ସହଚର)—ଆନନ୍ଦ ଓ ଆନନ୍ଦଜନିତ ହାସ୍ୟ—
Hasa khusi Pleasure and laugh.
ହାସିଖୁସି ହଁସୀଖୁସୀ

ହସ ଖେଳ(ଡ଼)—ଦେ. ବ [ସହଚର]—ହାସ୍ୟ ଓ କ୍ରୀଡ଼ା—
Hasa khela(ṛā) Laughter and play.
ହାସିଖେଳା ହଁସୀଖେଳ

ହସ ଗପ—ଦେ. ବ—୧ । ହସ ଓ ଗଳ୍ପ—1. Laugh and talk.
Hasa gapa ୨ । ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଗଳ୍ପ—
ହାସିଗଳ୍ପ ହଁସୀକହାନୀ 2. A tale which provokes laughter.

ହସ ଚାପିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହସମାଡ଼ିଲେ ତାହା ବାହାରରେ ପ୍ରକାଶ ନ
Hasa chāpibā କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—
(ହସ ଚାପି ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To suppress a laugh.
ହାସିଚପା ହଁସୀରୋକନା

ହସଛେ—ପ୍ରାଦେ (ଗାଟଣା କନ୍ଧାନ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା)—କ୍ରି
Hasachhe [ସେ] ହସୁଅଛି—(he, she) Is laughing.

ହସ ତ(ତା)ମ(ମା)ସା—ଦେ. ବ(ସହଚର)—୧। ହସ କଉତୁକ [ଦେଖ]
Hasa ta(tā)ma[mā]sā 1. Hasakautuka (See)
ହାସିତାମାସା ହଁସୀତମାସା ୨ । ହସଖେଳ[ଦେଖ)—
2. Hasa khela (See)

ହସନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବା+କର୍ତ୍ତୃ (ଶତୃ) ଅତ୍;
Hasan [ହସତ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧କ)—ଯେ
(ହସନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହସୁଥାଏ; ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—Laughing.

ବୈଦେ. ବି (ଫା. ହୁସେନ୍)—ହୁସେନ୍‌ର ଡାକ ନାମ—
Nickname of Hussen.

ହସନହା(ହେ)ନା—ବୈଦେ. ବି (ଅ.ହସ୍ନହାନା)—ଫୁଲଗଛବିଶେଷ—
Hasan-hā(he)nā A kind of flowering shrub.
ହସ୍ନହାନା ହୁସ୍ନାହେନା [ଦ୍ର—ଏହି ଗଛମାନ ଝାଉଁଳା ବୁଦା ଘର ବହୁ ଶାଖାଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ପେଣ୍ଡା ପେଣ୍ଡା ଫୁଲ ଧରେ, ଫୁଲ ରାତିରେ ଫୁଟି ସୌରଭ ଗୁରିଅଡ଼େ ବିସ୍ତାର କରେ । ଫୁଲମାନ ସରୁଆ, ଏକ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ, ଶାଗୁଆ ଓ ହଳଦିଆମିଶା ବର୍ଣ୍ଣ; ଏହାର ଅକୃତି ଚଲମ ପରି ।]

ହସନ—ସଂ. ବି (ହସ୍ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରିବା+ଭାବ ଅନ)—ହାସ୍ୟ;
Hasana ହସିବା—Laughing.

ହସନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ହସ୍ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଉମ୍ବେଇ—Fire pot; brazier.
Hasanī

ହସନୀମଣି—ସଂ ବି (ହସନୀ+ମଣି)—ଅଗ୍ନି (ଜିକାଣ୍ଡଶେଷ)—
Hasanīmaṇi Fire.

ହସନ୍ତ—ସଂ ବି ଓ ବିଣ—ହଳନ୍ତ (ଦେଖ)—
Hasanta Halanta (See)

ହସନ୍ତ ଚିହ୍ନ—ସଂ ବି—ହଳନ୍ତ ଚିହ୍ନ (ଦେଖ)—
Hasanta chihna Halanta chihna (See)

ହସନ୍ତିକା—ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ହସନ୍ତୀ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ଅଙ୍ଗାରଧାନୀ, ଉମ୍ବେଇ (ଅମର)—1. A fire-pot. ୨ । ମଲ୍ଲିକାବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—2. A species of Jasminum Sambac.
Hasantikā

ହସନ୍ତୀ—ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ହସତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ଅଙ୍ଗାରଧାନିକା; ଉମ୍ବେଇ (ଅମର)—1. A fire pot; brazier. ୨ । ମଲ୍ଲିକାବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—2. A species of Jasmine ୩ । ଶାକିନୀବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—3. A class of witches
Hasantī

ହସ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ହସିବା ପାଇଁ ମନ ହେବା—
Hasa mārdibā Being on the point of laughing
ହାସି ପାଓୟା ହଁସୀଆନ

ହସ ମାରିଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହସ ଚାପିବା (ଦେଖ)—
Hasa mārideba Hasa chāpibā (See)
(ହସ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହାସି ଚାପା ହଁସୀ ରୋକନା

ହସ ମାସ ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ସର୍ବଦା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହସିବା—
Hasa māsa pasibā To laugh too much or always.
ହାସୀର ମାସ ଆସା ହଁସୀକେ ଦିନ ଆନା
[ଦ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଏକାଦିକ୍ରମେ ହସିଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି—ତାକୁ ହସ ମାସ ପଶିଛି !]

ହସ ମୁହଁ—ଦେ. ବି (ସଂ ହସ ଓ ମୁଖ)—ସହାସ୍ୟ ମୁଖ—
Hasa muhaṅ Laughing face.
ହାସି ମୁଖ ହଁସମୁଖ

ହସ ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ହାସ୍ୟବଦନଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Hasa muhāṅ 1. Having a smiling face.
(ହସମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ହାସି ମୁଖୋ ପୁଂ ହାସିମୁଖୀ ସ୍ତ୍ରୀ
ହଁସ ମୁଖ ପୁଂ ହଁସ ମୁଖୀ ସ୍ତ୍ରୀ

ହସ ରଅ(ଭ,ହ)ସ—ଦେ. ବି [ସଂ ହସ ଓ ରଭସ; ସହରର)—
Hasa ra-a(bha, ha)sa ହସ କଉତୁକ [ଦେଖ]—
(ହସରଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) Hasa kautuka (See)
ହାସି ତାମାସା ହଁସୀ ଖେଳ

ହସ ରଅ(ଭ,ହ)ସା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହସ କଉତୁକ (ଦେଖ)—
Hasra-a, [bha, ha]sā Hasakautuki (See)
[ହସରଅ(ଭ,ହ)ସ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହସରଅ(ଭ,ହ)ସୀ. ହସରଅ[ଭ,ହ]ସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]
ହାସି ଖୁସି ହଁସେର ଖେଳବାଡ଼େ

ହସର ପ[ଫ]ସର—ଦେ. ବିଣ—ବିନା କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଇତସ୍ତତଃ ଯିବା ଅସିବା କରୁଥିବା—
Hasara pa(oba)sara ଇତସ୍ତତଃ ଯିବା ଅସିବା ଚେଷ୍ଟା
ଫପଳ ଦାଲାଲି କରେ ବେଡ଼ାନ ଅସରପଶର Walking to and fro without any purpose. ଦେ. ବି—ଘଷରପଶର; ଖୁରକୁ ଚମ ଘଷିବାରେ ଘଳାଇବାର ଶବ୍ଦ—
The sound of stropping a razor.

ହସରା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହସ୍ତ (ଦେଖ)—
Hasarā Hasurā [See]
[ହସରା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହସରେ ଉଡ଼ା(ଡ଼େ) ଇବା—ଦେ . କ୍ରି—ବକ୍ତାର ବାକ୍ୟକୁ ଉପହାସକରି
Hasare urdā (rde) ibā ବକ୍ତାକୁ ଅପ୍ରତିଭ ବା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା
ହେସେ ଉଡ଼ିୟେ ଦେଓୟା ହଁସୀମେଁ ଉଡ଼ା ଦେନା To laugh in derision at a speaker

ହସଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି. ଓ ବିଣ—ଅସଲ—
Hasala Capital

ହସ ଲାଗିବା—ଦେ. ବି—ଏକାଧିକ ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରୋଳ ଉଠିବା—
Hasa lāgibā Laugh going on in a gathering
ହସଲାଗା ହଁସୀଲଗନା

ହସ ହସ—ଦେ.ବିଣ [ସ. ସହାସ୍ୟ)—୧। ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ —1. Laughing ୨ । ଈଷତ୍‌ହାସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ—2. Smiling. [ଉ—ହାସିମୁଖ ହଁସତାହୁଆ ତା ଦେଖି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହୋଇ ହସ ହସ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା)
Hasa hasa

ହସା—ଦେ. ବି [ସଂ ହସ୍ ଧାତୁ, ହସ]—୧ । ହାସ୍ୟ; ହସିବା—
Hasā 1. Laughing; laugh, ୨ । ଈଷତ୍‌ହାସ୍ୟ
ହାସା ହଁସୀ 2. Smile. (ଉ—ଦେଖିଛୁ ବୃନ୍ଦ-ହଁସୀମୁଖ ଦରହାସୀ ମନ ସୁନ୍ଦର ମଧୁର ହସା—ଜଳସୁର୍ଣ୍ଣ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୩ । ଲୋକହସା; ଉପହାସ-3. Derision, ridicule. (ଉ—ଶର ଶଙ୍ଖ ଶବଦଲୁ ତ ଏହୁ ଦଶା, ହେଲେ ଶତ୍ରୁମୁଖେ ପାଇବା ହିନା ହସା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ୍ଦ)

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା= ଦରହସା) ହସୁଛି; ଯେ ହସେ—Laughing.

ହସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବାର ଜିଜ୍ଞାସୁରୂପ) Hasa(se)ibā ହସିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—To cause a person to laugh. [ଉ—ପରିହାସେ ହଂସାନା ଦେଖିବାକୁ ଥରେ ଥରେ ତ ହସାଇବ—ଉଚ୍ଚ ପ୍ରେମ-ସୁଧାଳହ] [ଟ୍ର—ହସାଇବା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ଖେଳାଇବା' 'ରସ ଇବା' ସହଚରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା— ଅଧୁନିକ ଶିକ୍ଷକ ଗାର୍ଟନ୍ ପ୍ରଣାଳୀ ଅନୁସାରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ହସାଇ ଖେଳାଇ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ହସାଇ ରସ ଇ ସେବା କରେ ସେ ଶବ୍ଦର ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୁଏ ।]

ହସା(ସେ)ଇରସା (ସେ)ଇ[ଖେଳାଇ]—ଦେ. ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ହସ୍ୟ— Hasa(se)i rasa [seji khelāi] ମୁଗ୍ଧ କରି; ପ୍ରହେଳିକା ହାସ୍ୟରେ ହସିଯେ [ଖେଳିଯେ] ଉତ୍ପାଦନପୂର୍ବକ— हंसा रसा [खेला]कर By producing glee; in a delightful manner.

ହସା(ସେ)ଇ ହସା(ସେ)ଇ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Hasa(se)i hasa(se)i mārib̄ā ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ କଥାଦ୍ୱାରା ହାସିଯେ ହାସିଯେ ମାରା ଅତିଶୟରୂପେ ହସାଇବା—To cause हंसा हँसाकर मारना a person to laugh inordinately; to provoke a person to repeated laughing.

ହସା(ସେ)ଇ ହସା(ସେ)ଇ ପେଟ ଦରଜ କରାଇବା } ଅନୁରୂପ
ହସା(ସେ)ଇ ହସା(ସେ)ଇ ଅନ୍ତ ଛିଣ୍ଡାଇଦେବା }

ହସାହସି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—୧ । ସମବେତ ବହୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ହାସ୍ୟ— Hasabasi 1. Laughing of many persons हांसाहांसि assembled in a place. ୨ । ବହୁବାର ହସିବା हसाहसि କ୍ରିୟା—2. The act of laughing many times. ୩ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ହସ କୌତୁକ ଯୁକ୍ତ କଥୋପକଥନ—3. Conversation accompanied with mutual laugh. [ଉ—ଦୁହେଁ ସେ ପରସ୍ପରେ ହସାହସି ହେଲେ, ବାଲ୍ୟକାଳ ବୃତ୍ତିକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ଦ୍ରୁପଦ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।]

ହସି—ଦେ. ଶ—(ସଂ. ହସିତ)—(ଶବ୍ଦଟିରୁ ଅନୁକରଣ)—ହାସ୍ୟ; ହସ Hasi हांसि हंसि Laugh.

ହସିଆ—ଦେ. ବିଣ—[ଅନୁକ]-ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ; ହାସ୍ୟମୟ—Laughing. Hasia ଦେ. କ୍ରି—(ଅନୁଜ୍ଞା, କର୍ତ୍ତା 'ତୁ' ସଙ୍ଗେ ଲ୍ଲ ତ)-(verb imperative) Do thou come here laughing. हंसकर आव [ଉ—ହସିଆରେ । ଫୁଲଉସିଆ ଭ୍ରମର ମଧୁମାଦିଆ— ଅଧୁନିକ ସଙ୍ଗୀତ] ପ୍ରାଦେ (ଗାଟଣ) ବ । ଭୁଲ, ଏହି ଅର୍ଥରେ ହସିଆ ହସିଆ)—ଦାଆ—Sickle.

ହସିଆନ୍ନ(ନ୍ନ)ବ—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ—(ସଂ. ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ)—୧ । ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ Hasiārna(nna)ba (ଦେଖ)—1. Hāsyārṇṇaba हास्यार्णव (See) ୨ । ହାସ୍ୟର ଢେଉ—2. A wave of laughter.

ହସି ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହଠାତ୍ ହସିଦେବା—1. To burst Hasi uṭhibā suddenly into loud laughter. हंसउठना [ଉ—ଠାହୁ ଜର ହସି ଉଠନ୍ତି ସ୍ମୃତି—ପାଟୀ ପରତେ हंसउठना ଗୀତା] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉଦ୍ଭାସିତ ହେବା; ବିକଶିତ ହେବା—2. (figurative) To be fullblown. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାଜ ସଜ୍ଜା ଓ ଅଲୋକାଦିଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ହେବା—3. (figurative) To shine with fittings and lights.

ହସିକା—ଶ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହସିକ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ, ଟ୍ରୀ ହସ+ଇକ+ଆ)— Hasikā ୧ । ହାସ୍ୟଶୀଳା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Laughing (female) ୨ । ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତା—2. Smiling.

ହସି ଖୁସି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସିତ ଓ ଆ, ଖୁସି)—୧ । ହସ ଉଲ୍ଲାସ; ହସ ଖେଳ (ଦେଖ)—1. Hāsa हांसिखुसि khela (See) ୨ । ହାସ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦ 2. Laugh हंसीखुशी and delight.

ହସି ଖେଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା-ଦେ.କ୍ରି—ନେର ଶ୍ରୁତି ଓ ଉଦ୍ଦ Hasi keli kaunasi kārjya karibā ହସିଲ କୌଣସି ହେସେ ଖେଳେ କାଯ କରା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To do any हंस खेल कर काम करना work smilingly or with pleasure. [ଉ—ହସିଖେଳି ଯେଉଁ ଗମନ୍ତି ସମସ୍ତ, ଜୀବନ ମଣନ୍ତି ମହୋତ୍ସବମୟ—ରାଧାନାଥ. ଚଳିକା ।]

ହସିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)-୧ । ଭୁତ- Hasita ହାସ୍ୟ; ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ, ସହାସ୍ୟ—1. Laughing. ୨ । ସ୍ମିତ—2. Smiling. ୩ । ଫୁଲ୍ଲ; ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ; ବିକଶିତ— [ହସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ] 3. Fullblown (flower). ୪ । (ହସ୍ ଧାତୁ =ଉପହାସ କରିବା+କର୍ମ. ତ) ଯେଉଁ ଯାହାକୁ ଉପହାସ କରନ୍ତି, ଉପହସିତ—4. Laughed at; scoffed at ସ. ବି. (ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବା+ଭାବ ତ) ୧ । ହସ— 1. Laugh. [ଦ୍ର—ହସିତ ଛଅ ପ୍ରକାର; ହାସ୍ୟତଳେ ଟୀକା ଦେଖ] ୨ । ଅଳ୍ପମାତ୍ର ଦାନ୍ତ ଦେଖାଯିବା ଭାବ ହସ—2. Laugh in which the teeth are partially seen. ୩ । ଉପହାସ—3. Ridicule; derision.

ହସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହସ ଧାତୁ)—୧ । ହାସ୍ୟ କରିବା; ମନରେ ଅନୁଭବ ପ୍ରକାଶ କରିବା—1. To [ହସା (ସେ) ଇବା—ଜିଜ୍ଞାସୁ] laugh. [ଉ—ଧ୍ୟାନ୍ତ ବ

[ଉପହାସ—ବାହବା] ସ୍ୱକା ଶବ୍ଦରେ ଦେଲେ ହସି—ଲକ୍ଷ୍ମୀସିଂହ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସଭା] ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପହାସ କରିବା —2. To laugh at a person. [ଉ—ଉଚ୍ଚକର୍ଣ୍ଣୀ ଜାଣି କାଳିକ ଯେ ହସେ, ହସି ସେ ତା ପଛେ ଆସି ଲୁଚ ବସେ—ଗୁପ୍ତାନାଥ. ଦଣ୍ଡୋଚ] ୩ । (ଫୁଲ) ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା; ଫୁଟିବା - 3. To be full blown (said of flowers). ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯିବା; ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—4. (figurative) To look bright; to shine. (ଯଥା—ଖୋଦାଘରେ ପଡିବାରୁ ଏ ଲୁଗା ହସୁଛି) ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ହେବା— 5 (figurative) To be splendid. (ଉ— ହସିଲା ସୁନ୍ଦର ନଭ ତାରକା ଶୃଙ୍ଗିତ—ଗୋଲକ ଇନ୍ଦୁରେଖା) ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜଳନ୍ତା ଚୁଲି ଉପରେ ବସିଥିବା ପାତ୍ର ତଳି ତଳରେ ଲାଗିଥିବା ହାଣ୍ଡି ଲୋର ଝୁଲମାଳ ଭଳି ଲାଗି ଦୀପ୍ତ ହେବା—6. (figurative) (said of an earthen pot to whose back particles of soot adhere) To be ignited at the bottom while, over fire. [ଯଥା—ହାଣ୍ଡି ହସୁଛି ।] [ଉ- ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଘରେ ହାଣ୍ଡି ହସେ, ସେ ପରିବାରରେ ଶୀଘ୍ର ବିବାହାଦି କୌଣସି ମଙ୍ଗଳ କର୍ମ ହୁଏ । ଫଳତଃ ହାଣ୍ଡିର ତଳି ହାଣ୍ଡିକଳାଚକ ଶ୍ରମଳ ହୋଇ ଧୂଆ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ସେହି କଳାରେ ଭିଆଁ ଧରି ତାହା ଜଳଜଳ ଦିଶେ] ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରଦୀପରେ ବଳିବାରେ ଫୁଲ ବା ଗୁଲ ଯୁକ୍ତ ହେବା—7. (figurative) (said of the wick of an oil lamp) To have blazing soots formed on the body of the wick. [ଉ—ଦୀପ ହସିବାର ଦେଖାଗଲେ ସେହି ଘରିକାରରେ ଶୀଘ୍ର ମଙ୍ଗଳ ଉତ୍ସବ ହେବ ବୋଲି ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି) (ଉ—ଅନ୍ତରରେ ଅନୁଭୂତ ଅନନ୍ଦର ମୁଖରେଙ୍ଗିତ ପ୍ରକାଶ ହେବାକୁ ହସିବା କହନ୍ତି ଏହା ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟ (ମୃଦୁଳ ହସ) ଠାରୁ ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ (ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସିବା) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ହାସ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ।]

ହସିଲା ହସିଲା—ବେ. ବିଣ—ବିରହସ ଯୁକ୍ତ; ହସ ହସ; ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ
Hasilā Hasilā —Smiling.
ହାସାହାସା ହଂସହଂସକର

(ଉ—ହସିଲା ହସିଲା ହୋଇ ଶକ୍ତିଶ୍ରୀ ଅସିଲା—ଭକ୍ତ. ଚୋଳଗଙ୍ଗ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ)

ହସି ହସି ନୋ(ଲୋ)ତରା କୋତରା ହେବା—ବେ. କ୍ରି—ଅତିଶୟ ଉତ୍କଣ୍ଠାରେ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହସିହସି ଯେଉଁ ବରଳ ହେବା ହସିହସି ଏନ୍ତ ଚମତ୍କ ଯିବା ହସିହସି ଅନ୍ତ ଛିଣ୍ଡିଯିବା } ଅନ୍ୟରୂପ] ପରି ହସିବାଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗାନ୍ତ ବା ଅଙ୍ଗ-ମ୍ଳାନ ହେବା—

ହସିହସି ଗଡିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ ହେସେ ହେସେ ପେଟ ଦରଜ ହଓୟା। To be beside one's self with fits of inordinate laughing.
ହସହସକରନୋଟପୋଟହୋନା

ହସୁଆ—ବେ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ହସୁରା (ଦେଶ)—1. Hasurā (See) Hasuā ୨ । ଯେ ଅନ୍ୟ ଲୋକକୁ ହସାଇପାରେ—2. One [ହସେଉ, ହସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] who provokes laughter ହାସ୍ୟାମୋଦୀ ହସୋଇ in others.

ହସୁରା—ବେ. ବିଣ ପୁଂ—(ଭୁଲ, ବାଳୁରା, ହସୁରା, ପାଳୁରା ଇତ୍ୟାଦି) — Hasurā ୧ । (ମହାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ହାସ୍ୟପ୍ରିୟ; ଯେ ସର୍ବଦା ହସୁଥାଏ; [ହସୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ] ହେସେରା; ଭେରେଣ୍ଡା—1. Given to laughing; addicted to laughing. ୨ । [ଉପହାସ—ବାହବା] ହେସେଡ଼ୋ ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ; ସହାସ୍ୟ—2. Smiling; laughing. ହଂସୋଇ [ବ—ଏହା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ହାସ୍ୟର ପ୍ରକାର ବୁଝାଏ । ଯଥା—ବରହସୁରା, ଭୂତିହସୁରା]

ହସୁରାମୁହଁ—ବେ. ବ—ସହାସ୍ୟ ମୁଖ; ସସ୍ମିତ ବଦନ—
Hasurā muhañ Smiling face,
ହାସିମୁଖ ହସମୁଖ

ହସୁରା ମୁହାଁ—ବେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସସ୍ମିତବଦନଯୁକ୍ତ—1. Having a smiling face.
Hasurā muhañ
[ହସୁରା(ଣ୍ଡ) ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ] ମୁହାଁ—2. Having a smiling or pleased exterior.
ହାସିମୁଖୋ ହସମୁହା

ହସ୍ତ—ସଂ. ବ—(ହସ ଧାତୁ—ହାସ୍ୟ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତ, ପା. ହତ୍ଥ)—
Hasta ୧ । ହାତ; କନୁଣିଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁଳିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଙ୍ଗ—
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— 1. Hand [ଉ—କନୁଣିଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁଳି କର, ପାଣି, ଭୁଜ, ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ହସ୍ତ ବୋଲାଯାଏ, କନୁଣି ପଞ୍ଚଶାଖ, ସମ, ଶସ୍ତ, ଠାରୁ କାନ୍ଧ ଉପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ବାହୁ ଭୁଜାଦଣ୍ଡ, ଚୁଲ ବୋଲାଯାଏ । ଜନ୍ତୁ ଶରୀରରେ ବାହୁସ୍ଥଳ ହସ୍ତକୁ ମଧ୍ୟ ହସ୍ତ ବୋଲି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ] ୨ । କରି ଶୁଣ୍ଡ; ହାତୀର ଶୁଣ୍ଡ (ଏହା ହସ୍ତୀର ହାତପରି କାମରେ ଲାଗୁ ଥିବାରୁ; ହସ୍ତ ଥିବାରୁ ହାତୀର ନାମ ହସ୍ତୀ—2. The trunk of an elephant. ୩ । ୨୪ ଅଙ୍ଗୁଳିପରିମିତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ—3. A cubit; a unit of length; 24 fingers; about 1½ ft. [ଉ—ଅଠଗୋଟ ଯବଧାନର ଇଣ୍ଡୁଲ ଏକ ଅଙ୍ଗୁଳ ହୁଏ । ଏହିପରି ୨୪ ଅଙ୍ଗୁଳ = = ୧ ହାତ—ଇଥି ବିଷୁ ।] ୪ । ହସ୍ତା ନକ୍ଷତ୍ର; ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ତ୍ରୟୋଦଶ ନକ୍ଷତ୍ର—4. The 13th asterism. ୫ । ଗୁଚ୍ଛ (କେଶ ଶବ୍ଦର ପରବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ)- 5. Tuft (of hair).

ହସ୍ତକ—ବେ. ବ—୧ । ନାଟ କରିବା ସମୟରେ ହସ୍ତାଦିର ଭଙ୍ଗୀରେ ନାଟୁଆ ଦ୍ୱାରା ଗୀତର ଭାବପ୍ରକାଶ—
ଭାବଭାବ ବତାନ 1. Mode of expressing the purport of a song by figures made with the hands by a dancer. (ଉ—ମୃଦଙ୍ଗୀ ଓ ହସ୍ତକରୁ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ଘଳ ଘଳ

ଅବସ୍ଥା ସୁନ୍ଦର ବୃଦ୍ଧାପ୍ରତ୍ୟୁତ—ଭୁଗାଇବା ଉଚ୍ଛଳ ଲତାଦାର ।) ୨ । ହାତ—2. Hand. (ଉ—ଦାହା ହସ୍ତକ ହସ୍ତକଲ୍ପସ୍ତ, କରେଣ୍ଡନମାନଙ୍କ ଧର—ଧାନକୃଷ୍ଣ ରସକଲ୍ଲୋଳ ।)

ହସ୍ତ କଣ୍ଡୂ—ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ବା ଲେଖିବା ପାଇଁ ମନ ରେ ଜାତ ଅତ୍ୟଧିକ ଉତ୍କଣ୍ଠା-
Hasta kandu
हस्तकण्डु, हातनिसपिस् हस्तकंडु Inordinate desire for the exercise or use of one's hand; (metaphorically) an itching felt in one's hands

ହସ୍ତକିତ—ସ ବିଣ. ପୁଂ (ହସ୍ତକ + ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଇତ)-ହସ୍ତଯୁକ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
Hastakita Having hand or hands.
(ହସ୍ତକିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) .

ହସ୍ତ କଣ୍ଡୂୟନ—ସ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତ + କଣ୍ଡୂୟନ)—୧। ହାତ ଚୁଲ୍ କରିବା—1. Itching of the hands. ୨ । ହାତକୁ କୁଣ୍ଡେଇବା—
Hasta kandūyana
2. Scratching of the itching hands.

ହସ୍ତ କୁଶଳ—ସ ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତ + କୁଶଳ)—ହସ୍ତ-ଚାଳନରେ ଦକ୍ଷ—Skilful in the use of one's hands; dexterous in handicrafts.
Hasta kuśala
(ହସ୍ତକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ହସ୍ତକୁଶଳତା } —ନ
ହସ୍ତକୌଶଳ }

ହସ୍ତକୃତ—ସ ବିଣ (୩ୟା ତତ୍; ହସ୍ତ + କୃତ)—୧ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା କରାଯାଇଥିବା—1. Manufactured; made with the hands; being the handiwork of. ୨ । ହସ୍ତଗତ (ଦେଖ)—
Hastakṛuta
2. Hastagata (See)

ହସ୍ତକ୍ଷେପ(କ୍ଷେପଣ)—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେବା; କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା—1. Doing of any work; taking of a work in hand; undertaking to do a work. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ କୃତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଚଳାଇବା; ଅନ୍ୟ କୃତ କାର୍ଯ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା—
Hastakshepa(kshepaṇa)
2. Interference with the work done by another.

ହସ୍ତଗ—ସଂ ବିଣ (ହସ୍ତ + ଗମ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ହସ୍ତଗତ (ଦେଖ)—
Hastaga Hastagata (See)

ହସ୍ତ ଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବ (ସଂ ହସ୍ତ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥି)—ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି (ଦେଖ)—
Hasta ganṭhi Hastagranthi (See)
हातगाँठ हस्तग्रंथि

ହସ୍ତଗତ—ସଂ ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତ + ଗତ)—୧ । ଆପଣାର ଅଧିକାରକୁ ଆସିଛି—1. Brought under one's control. ୨ । ଅଧିକୃତ—2. Possessed; taken possession of. ୩ । ଅଧିକାରରେ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Come into one's possession. ୪ । ହସ୍ତରେ ପ୍ରାପ୍ତ—4. Got into one's hands. ୫ । ପ୍ରାପ୍ତ—5 Received. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କରାୟତ୍ତ; ଅନ୍ୟର କରି ସାରିଥିବା—6 (figurative) Suborned; gained over. (ଯଥା—ଅପରପକ୍ଷର ସାକ୍ଷୀକୁ ହସ୍ତଗତ କରିବା ।)

ହସ୍ତଗିର୍—ଦେ. ବିଣ (ଅ)—ହସ୍ତକୁଶଳ—
Hastagir Dexterous in handicraft.
हस्तगिर हस्तकुशल

ହସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ ବ (ହସ୍ତ + ଗ୍ରନ୍ଥି)—ବିବାହକାଳରେ ବରକନ୍ୟାର ଓ
Hasta granthi ବନ୍ୟାଙ୍କର ଦୁଇ ହାତକୁ ଏକତ୍ର ବନ୍ଧନ କରାଯିବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା କୁଶଗଣ୍ଠି—Knot made of Kuśa grass by which the hands of the bride and bridegroom are tied on the marriage altar.

ହସ୍ତ ଗ୍ରହ(ଗ୍ରହଣ) - ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅନ୍ୟର ହସ୍ତକୁ ଧରିବା
Hasta graha(grahaṇa) (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Holding of the hand of another.

ହସ୍ତ ଗ୍ରାହ୍ୟ—ସଂ ବିଣ (୩ୟା ତତ୍, ହସ୍ତ + ଗ୍ରାହ୍ୟ)—ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହଣୀୟ—Fit to be taken by the hands.
Hasta grāhya

ହସ୍ତ ଚାଳନ(ନା)—ସ ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତ + ଚାଳନ(ନା)]—୧ ।
Hasta chāl na[nā] ହାତକୁ ଏଣେତେଣେ ଚଳାଇବା—1. Moving of the hands. ୨। ହସ୍ତର ବ୍ୟାୟାମ—2. Exercise of the hands.

ହସ୍ତ ଚ୍ୟୁତ—ସ ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍; ହସ୍ତ + ଚ୍ୟୁତ)—୧। ହସ୍ତରୁ ଚ୍ୟୁତ; ହସ୍ତରୁ ଖସିଛି—1. Slipped out of one's hands. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଧିକାରଚ୍ୟୁତ-
Hasta chyuta
2. [figurative] Slipped out of one's control.

ହସ୍ତଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନି—ସ ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—କରଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଗଛ—Name of a plant. [ଉ—ଏହା ମହାକନ୍ଦ
Hastajyordi
करयोड़ा हातातुड़ी ଶାକବିଶେଷ ଏହା ରସକ ଓ ବଳକାରକ—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ।]

ହସ୍ତ ତାଳ—ସ ବ (ହସ୍ତଦ୍ୱୟ ତାଳ; ମ. ଷ: ଲୋପ)—କରତାଳ—
Hasta tāla Clapping.

ହସ୍ତତ୍ର—ସ.ବ (ହସ୍ତ + ତ୍ରୈ ଧାତୁ = ରକ୍ଷା କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.ଟ)—ଦସ୍ତାନା;
Hastatra କରତ୍ରାଣ—A protector for the hand; glove.

ହସ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତ ଯୁକ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Hasta dakshiṇa Having the right hand
(ହସ୍ତ ଦକ୍ଷିଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହସ୍ତ ଦୀପ (ପ୍ରଦୀପ)—ସ. ବ—(ମ. ଷ. ଲୋପ, ହସ୍ତଧୃତ ଦୀପ)-ହାତରେ
Hasta dīpa(pradīpa) ଧରିଥିବା ଦୀପ—Hand-lamp.

ହସ୍ତ ଧାରଣ—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍; ହସ୍ତ + ଧାରଣ)—୧। ହାତ ଧରିବା,
Hasta dhāraṇa କର ଗ୍ରହଣ; ଅନ୍ୟର କର ଧରିବା—1.

Holding the hands of another person. ୨ । ମାରଣୋଦ୍ୟତ ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତ ଧରି ଫକାଇ ତାହା ନିବାରଣ କରିବା—2. Preventig a person who is about to strike, by holding his hands.

ହସ୍ତ ନୈପୁଣ୍ୟ—ସ. ବ—(ଅଷ୍ଟୀତତ୍, ହସ୍ତ+ନୈପୁଣ୍ୟ)—୧ । ହସ୍ତ
Hasta naipunya ଚାଳନରେ ଦକ୍ଷତା; ହସ୍ତ ଲାଘବ—1. Dexterity in the use of the hands. ୨ । ହାତର କାରିଗରି—2. Skill or dexterity in handicraft; craftmanship.

ହସ୍ତ ପତ୍ର—ଦେ. ବ—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ, ଇଂରେଜରୁ ଅନୁବାଦ)—
Hasta patra ହାଣ୍ଡବିଲ୍ (ଦେଶ)—Hāṇḍbil (See).
ହାଣ୍ଡବିଲ ହସ୍ତପତ୍ର

ହସ୍ତ ପଦ୍ମ—ଦେ. ବ—(ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶବ୍ଦ)—ରତ୍ନଚୁଡ଼ା (ଦେଶ)—
Hasta padma Ratnachurdā (See).

ହସ୍ତ ପୁଚ୍ଛ—ସ. ବ—ହସ୍ତାବୟବ ବିଶେଷ; କୋରକାକୃତି ହସ୍ତର
Hasta puchchha ଅଙ୍ଗୁଳିଗଣ—The fingers of the
(ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—କଲ୍ଲପ) hand contracted into the
ହାତେର ପୋଛା shape of a bud.

ହସ୍ତ ପୃଷ୍ଠ—ସ. ବ—(ଅଷ୍ଟୀତତ୍)—ହାତ ପାପୁଲି; କରତଳର ପିଠିଆଂ
Hasta prushtha The back of the palm.

ହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣ—ସ. ବ—(ଅଷ୍ଟୀତତ୍; ହସ୍ତ+ପ୍ରସାରଣ)—ହାତକୁ
Hasta prasāraṇa ମେଲାଇବା; ହସ୍ତର ସ୍ଫୁଟ କରଣ—The extending of the hands.

ହସ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ—ସ. ବଣ—(ଅମୀତତ୍)—ହସ୍ତଗତ (ଦେଶ)—
Hasta prāpta Hastagata (See).

ହସ୍ତପ୍ରାପ୍ୟ—ସ. ବଣ (ଅଷ୍ଟୀତତ) ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପଣୀୟ; ହାତ ଯାଏନ୍ତା—
Hasta prāpya Attainable by the hands.

ହସ୍ତବଳୟ—ସ. ବ—ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଖଡ଼ୁ—
Hasta balaya ବାଳା ବାଜା Bracelet.

ହସ୍ତ ବଲା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହାତବଳା; ଗୋଟିଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗଢ଼ିବ
Hasta balā ପୂର୍ବରୁ ହସ୍ତକୌଶଳତା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କାରିଗର ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁକୁ ଗଢ଼େ—A sample which an artist makes as a trial before preparing the actual article. [ଉ—ଚୋତେ ଅଗ ଗଢ଼ିବ ବୋଲ କୁଶଧ୍ୱଜ, ହସ୍ତବଳା କରି ଗଢ଼ିଲା ଅବସର—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ।

ହସ୍ତ ବଳିବା—ଦେ. ବ—ହାତବଳିବା (ଦେଶ)—
Hasta balibā Hāta balibā (See)

ହସ୍ତ ବଲ୍ଲରୀ—ସ ବ—(ଅଷ୍ଟୀତତ; ହସ୍ତ+ବଲ୍ଲରୀ)—ଅଙ୍ଗୁଠି—Finger.
Hasta ballari (ଉ—ଚାହା ହସ୍ତକ ହସ୍ତବଲ୍ଲରୀ, ଭରମଣ୍ଡଳ-ମାନକୁ ଧରି—ଖାନକିଷ୍ଣ, ରସକଲ୍ଲୋଳ) ।

ହସ୍ତବାନ୍—ସ ବଣ ପୁଂ—(ହସ୍ତବତ; ହସ୍ତ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥେ ବତ୍)—୧
Hastabān ଯାହାର ହାତ ଅଛି—1. Having hands ୨ ।
(ହସ୍ତବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲଘୁହସ୍ତ— . Skiful in the use of the hands; dexterous. ସ. ବ—ବଞ୍ଚକ; ଦ୍ୟୂତକର (ଶବ୍ଦକୋଷ) A cheat; a gambler.

ହସ୍ତ ବାମ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ବାମହସ୍ତ ଯୁକ୍ତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Hasta bāma Having the left hand.
(ହସ୍ତବାମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହସ୍ତ ବାରଣ—ସଂ.ବ—(ଅଷ୍ଟୀତତ; ହସ୍ତ=ହାତ+ବାରଣ=ନିବାରଣ
Hasta bāraṇa —୧ । କର ଚାଳନଦ୍ୱାରା ନିଷେଧନ; କରଦ୍ୱାରା ନିବାରଣରୂପ ସଙ୍କେତ—1 A sign made by the hands indicating to a person to desist. ୨ । ମାରଣୋଦ୍ୟତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ବାଧା ପ୍ରଦାନ—2. Preventing a person by the hands from striking.

ହସ୍ତ ବିମ୍ବ—ସଂ. ବ—(ହସ୍ତ+ବିମ୍ବ)—୧ । ସ୍ଥାସକ; ଚନ୍ଦନାଦିଦ୍ୱାରା
Hasta bimba ହେତୁ ବିଲେପନ ବିଶେଷ । ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶେଷ । (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. A sort of toilet powder or paste. ୨ । କରର ପ୍ରତିବିମ୍ବ—2. The reflection or image of the hands.

ହସ୍ତବୁଜ୍(ଦ, ଜି ଦି—ଦେ. ବ—(ଫା. ହସ୍ତ=ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ+
Hastabij(d, ji, di) ବୁଜ୍=ଅତୀତ)—୧ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଓ
ହସ୍ତବୁଜ (ଦ) } ଅନ୍ୟରୂପ } ପୂର୍ବର ହିସାବ—1. Account of
ହସ୍ତ ମୁଦ the past and present. ୨ ।
ହସ୍ତବୁଜ ଆଦାୟ ହେବା ସ୍ଥାୟୀ ଜମା—2. Realisable fixed
ହସ୍ତବୁଜ rental. ୩ । ଜମିଦାରୀର ମୋଟ ଆୟ—3. The total income of a zamindary. ବଣ—ଯେଉଁ ଜମିଦାରୀରେ ଜମିଦାର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥାମାନଙ୍କ (ଯଥା—ମକଦମ, ସରବରାହକାର)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରାରେ ଖଜଣା ଆଦାୟ ନ କରି ନିଜେ ବା ଗୁମସ୍ତାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରନ୍ତି—(a zemindari) Which is in the khas possession of the superior landlord, as distinguished from that of which he is in possession through tenure holders or Sarbarakars.

ହସ୍ତବୁଜ୍(ଜ ଦ) ଜମିଦାରୀ (ମାହାଲ)—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଜମିଦାରୀରେ
Hastabuj (ji, di) jamidari (māhāl) ମକଦମ ବା
ହସ୍ତବୁଜ ମହଲ ସରବରାହକାର ନ ଥାଇ ନିଜେ ଜମିଦାର ବା ତାଙ୍କ
ହସ୍ତବୁଜ ଜମିନଦାରୀ ଈଶ୍ୱର ଜମିଦାର ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରନ୍ତି—The zemindari of which the Zamindar realises rent direct from the rayats and not through middlemen.

ହସ୍ତ ମୈଥୁନ—ସଂ ବ—(ହସ୍ତ+ମୈଥୁନ)—ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଲିଙ୍ଗଚାଳନ
Hasta maithuna ପୂର୍ବକ ରେତଃ ସ୍ରାବଣ—Masterbation.

ହସ୍ତଯନ୍ତ୍ର—ସଂ ବ—(ସ. ଷ. ତତ୍, ହସ୍ତଚାଳିତ ଯନ୍ତ୍ର, ହସ୍ତ+ଯନ୍ତ୍ର)—
Hastayantra ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ପୂର୍ବକାଳର ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—An ancient weapon of war used by the hand. [ଉ—ଚରିତ ହସ୍ତଯନ୍ତ୍ର ଭୁଶୁଣ୍ଡୀ ମୁଷଳ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହସ୍ତରେ—ଦେ ଅ—ହସ୍ତେ (ଦେଖ)—
Hastare ହାତେ हाथमें Haste (See).

ହସ୍ତ ରେଖା—ସଂ. ବ—(ମ. ତ. ଲୋ. ହସ୍ତ+ରେଖା)—କରତଳରେ
Hasta rekhā ଦେଖାଯିବା ଶୁଭାଶୁଭଜ୍ଞାପକ ରେଖାମାନ—The lines seen on the palm and utilised in palmistry in foretelling the future of a person.

ହସ୍ତ ଲଘୁତା(ଲାଘବ)—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ ;ହସ୍ତ+ଲଘୁତା)—ହସ୍ତ-
Hasta laghutā (lāghaba) ଚାଳନରେ ଦକ୍ଷତା ବା ନୈପୁଣ୍ୟ—Dexterity or skill in the exercise or use of one's hands.

ହସ୍ତ ଲିଖିତ—ସଂ. ବଣ—(ଷଷ୍ଠୀତତ , ହସ୍ତ+ଲିଖିତ)—ହାତଦ୍ୱାରା
Hasta likhita ଲେଖାଯାଇଥିବା—In the handwriting (ବିପରୀତ—ମୁଦ୍ରିତ) of; written by.

ହସ୍ତଲିଖିତ ପୁସ୍ତକ—ସଂ ବ—(ହସ୍ତ+ଲିଖିତ+ପୁସ୍ତକ)—ହାତଲେଖା
Hastalikhita pustaka ବହି—Manuscript book.

ହସ୍ତ ଲିଖିତ ପୋଥି—ଦେ. ବ—(ସଂ ହସ୍ତଲିଖିତ+ଓ. ପୋଥି)—ହାତ-
Hastalikhita pothi ଲେଖା ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକ—Palm leaf munuscript.
ହସ୍ତଲିଖିତ ପୁଥି हस्तलिखित पुस्तक
ହସ୍ତ ଲିପି(ଲେଖ)—ସଂ ବ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍,ହସ୍ତ+ଲିପି)—୧ । ହସ୍ତାକ୍ଷର;
Hasta lipi (lekha) ହାତଲେଖା—1. Handwriting. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତଦ୍ୱାରା ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଚିଠି ବା ଚିଠି—2. A writing or document written by a person. ୩ । ହାତ ସୁଧାରିବାପାଇଁ ତାଳପତ୍ରରେ ଓ କାଗଜରେ ଅଭ୍ୟାସ କରି ଲେଖାଯିବା ଲେଖା—3. Writing written for handwriting exercise. ଦେ ବ—ଛପାଖାନାକୁ ପଠାଯିବା ହାତ-
ହସ୍ତଲିପି ଲେଖା ପୁସ୍ତକ ବା କାଗଜ;କପି—Manuscript sent
କୀପୀ to the press for being printed.

ହସ୍ତ ସିଦ୍ଧି—ସଂ ବ—(ହସ୍ତ+ସିଦ୍ଧି)—୧ । କରଦ୍ୱାରା ସାଧନ—1,
Hasta siddhi Doing a thing with the hands. ୨ । ହସ୍ତ ନୈପୁଣ୍ୟ (ଦେଖ)—2. Hasta naipuṇya (See). ୩ । ଦରମା; ମୂଲ—3. Salary; wages.

ହସ୍ତ ସୂତ୍ର—ସଂ ବ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍, ହସ୍ତ+ସୂତ୍ର)—୧ । ବଳୟ; ହାତଖଡ଼ୁ
Hasta sūtra (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Bracelet. ୨ । କୌତୁକ-ସୂତ୍ର;ବିବାହକାଳରେ ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ହାତରେ ବନ୍ଧାଯିବା ସୂତ୍ର; ମଙ୍ଗଳ ସୂତ୍ର—2 A thread worn on the wrist by the bride and bridegroom during marriage. [ଦ୍—ବିବାହ ସଂସ୍କାରରେ ମଙ୍ଗଳାର୍ଥ ଏହି ସୂତ୍ର ବରଙ୍କର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମ ହସ୍ତରେ ବାନ୍ଧିବାକୁ ହୁଏ । ନାନ୍ଦୀମୁଖ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଯୁଗେ ଗନ୍ଧାଧିବାସ କରି ୩ ଜଣ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ବରଙ୍କର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ମସ୍ତକକୁ ବସ୍ତ୍ରାଚ୍ଛାଦନ କରି ମସ୍ତକରେ ଅଉଅଣ୍ଡ ସୂତା(ଅବିବାହିତା କନ୍ୟାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଟା ହୋଇଥିବା ସୂତା) ୩, ୫ ବା ୭ ଖିଅ ବେଷ୍ଟନ କରନ୍ତି । ଭୂଲ୍ ବେଷ୍ଟିତ ସୂତାକୁ ବରଙ୍କ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ପାଦ ବାଟେ ଗଳାଇଅଣି ତାକୁ ହଳଦୀ ଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜିତ କରନ୍ତି । ପରେ ଏହି ସୂତ୍ରକୁ ବରଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତରେ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ବାମ ହାତରେ କେରାଏ ଦୁବ ସହିତ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ଏହି ହସ୍ତସୂତ୍ର ମାଙ୍ଗଳିକ ବିବାହର ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଟେ । ସାତମଙ୍ଗଳା ପରେ ଏ ହସ୍ତ ସୂତ୍ର ହାତରୁ କାଢ଼ି ଦିଅଯାଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।

ହସ୍ତ ହୋମ—ସଂ.ଣ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ରୁବ ପରିବର୍ତ୍ତେ ହାତଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନିରେ
Hasta homa ଅଘୃତଦାନ—Offering of ghee unto the Homa-fire with the hands of instead with a wooden spoon.

ହସ୍ତା—ସଂ ବ—[ହସ୍ତ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ]—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ
Hastā ତ୍ରୟୋଦଶ ନକ୍ଷତ୍ର—The thirteenth asterism. [ଦ୍—ଏହା ହସ୍ତାକୃତି ଓ ଯଶସ୍ୱିତାବିଶିଷ୍ଟ । ଏହାର ଅଧିଦେବତା ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଏ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜନ୍ମିତା ମନୁଷ୍ୟ ଦାତା, ଯଶସ୍ୱୀ, ମନସ୍ୱୀ, ଦେବବ୍ରାହ୍ମଣ ପୂଜକ, ସମୃଦ୍ଧଶାଳୀ ଓ ମାଣ୍ଡଙ୍କ ହୁଏ—କୋଷ୍ଠୀପ୍ରଦୀପ । ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ହସ୍ତାଏକ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହଂସସଦୃଶ ପକ୍ଷୀ—
Hastāek Grey laggoose.

ହସ୍ତାକ୍ଷର—ସଂ ବ—[ମ. ତ. ଲୋ. ହସ୍ତ ଲିଖିତ ଅକ୍ଷର]—୧ ।
Hastākshara କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତଲେଖା—1. Handwriting of a person. ୨ । ସ୍ୱହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଅକ୍ଷର—2. One's own handwriting. ଦେ. ବ—ହାତଲେଖାକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବାପାଇଁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଲେଖାଯିବା ଅକ୍ଷର—Handwriting exercise.

ହସ୍ତାକ୍ଷର ପଦ୍ଧତି(ରୀତି)—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତାକ୍ଷର+ପଦ୍ଧତି)—
Hastākshara paddhati(riti) ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ହସ୍ତାକ୍ଷର ଲେଖିବାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଢଙ୍ଗ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ତାହା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଲେଖାଠାରୁ ବାଛି ହୋଇପଡ଼େ)—Peculiarity or mode of one's handwriting.

ହସ୍ତାଙ୍ଗୁଳି—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ, ହସ୍ତ+ଅଙ୍ଗୁଳି)—କରାଙ୍ଗୁଳି; ହାତର
Hastāṅguli ଅଙ୍ଗୁଳି—The fingers of the hand.

ହସ୍ତାନା—ଦେ. ବ—(ଫା. ଦସ୍ତାନା)—ଦସ୍ତାନା—
Hastānā Gloves.
ଦସ୍ତାନା दस्ताना

ହସ୍ତାନ୍ତର—ସଂ ବ (କର୍ମଧା,ଅନ୍ୟ+ହସ୍ତ)—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତ—
Hastāntara 1. Another person's hand. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧିକାର—2. The possession of another person. ୩ । ବିକ୍ରୟ ଓ ଦାନାଦି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ—3. Transfer of

property by sale, gift etc. ଦେ. ବିଣ— ହସ୍ତାନ୍ତରିତ (ଦେଖ)—Hastāntarita (See)

ହସ୍ତାନ୍ତର ଆଇନ୍—ଦେ. ବି (କଚରିଆ) (ହସ୍ତାନ୍ତର+ଆଇନ୍)—ସମ୍ପତ୍ତି Hastāntara āin ହସ୍ତାନ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଧି, ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ବିବାଦ हस्तान्तर आईन हस्तान्तर कानून ଯେଉଁ ଆଇନ୍ ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଏ—The Transfer of Property Act, [ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ ସମ୍ପତ୍ତି ହସ୍ତାନ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧେ ୧୮୮୨ ସାଲରେ ଭାରତୀୟ ୪ ଆଇନ୍ ଚଳୁଅଛି ।]

ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଚରିଆ) ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବିକ୍ରି, ଦାନ ବା Hastāntara karibā ପଟ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧିକାରକୁ हस्तान्तर करा हस्तान्तर करना ଦେବା—To transfer a property (by sale, gift, lease etc.)

ହସ୍ତାନ୍ତର ଯୋଗ୍ୟ—ଦେ.ବିଣ (କଚରିଆ)—ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ବା ସ୍ୱତ୍ୱ Hastāntara jogya ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ହସ୍ତାନ୍ତରିତ କରା हस्तान्तर योग्य हस୍ତାନ୍ତରଯୋଗ୍ୟ ଯାଇପାରେ—Transferable (property or right).

ହସ୍ତାନ୍ତରିତ—ସଂ. ବିଣ—[ହସ୍ତାନ୍ତର+ଇତ]—୧। ଅପରର ଅଧିକାରକୁ Hastāntarita ପ୍ରଦତ୍ତ (ସମ୍ପତ୍ତି)—1. (property) Transferred to another. ୨। ଅନ୍ୟର ହସ୍ତଗତ; ସ୍ୱହସ୍ତରୁ ଅପସାରିତ—2. Gone over to the possession of another.

ହସ୍ତାବରଣ—ସଂ.ବି—[୬ଷ୍ଠୀତତ୍ ହସ୍ତ+ଆବରଣ]—୧। ଦସ୍ତାନା—1. Hastābaraṇa Gloves. ୨। ହାତକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ପିନ୍ଧାଯିବା ଚୁଡ଼ି ଦସ୍ତାନା—2. Mailed glove.

ହସ୍ତାବର୍ତ୍ତନ—ସଂ ବି [୩ୟା ତତ୍; ହସ୍ତ+ଆବର୍ତ୍ତନ) —୧। ହାତ Hastābarttana ଦ୍ୱାରା ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ଘାଣ୍ଟିବା— 1. Agitating or shaking with the hands. ୨। ହାତ ଘୁରାଇବା; ହସ୍ତଘୂର୍ଣ୍ଣନ; ହାତକୁ ବୁଲାଇବା— 2. Swinging round of the hands; moving one's hands in circles. ୩। ହାତ ଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ— 3. Touching with the hands. ୪। ହାତ ଝୁଲାଇବା—4, Hanging down one's hands.

ହସ୍ତାବଲମ୍ବନ—ସଂ ବି—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ, ହସ୍ତ+ଅବଲମ୍ବନ]— Hastābalambana ୧। ହସ୍ତ ଗ୍ରହଣ; ଅନ୍ୟର ହାତକୁ [ହସ୍ତାବଲମ୍ବ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଧରିବା—1. Holding the hand of another. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟର ହାତକୁ ଧରିବା—2. Holding the hand of another as a help for doing a thing.

ହସ୍ତାବାପ—ସଂ. ବି—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହସ୍ତ+ଅବାପ]—ଧନୁ ମାରିବା Hastābāpa ଲୋକଙ୍କ ଅଙ୍ଗୁଠିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଚମଡ଼ାର ଖୋଲ—A leathern cap used on the fingers by an archer. [ଜ—ଧନୁ ହସ୍ତାବାପ ଯେ ଦୁହିଁକି କାଟିଲେ, ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱ ସାରଥିଙ୍କର ପ୍ରାଣ ନେଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ] ସଂ ବିଣ—ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଜଗଡ଼ିତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— Held tightly with the hand or hands; clasped.

ହସ୍ତାଭରଣ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତ+ଆଭରଣ)— Hastābharaṇa ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଅଳଙ୍କାର—Ornament for the hand.

ହସ୍ତାମଳକ—ସଂ. ବି—(ମ. ପ. ଲୋ;ହସ୍ତ ଧୃତ ଆମଳକ)—୧। ଅପଣା Hastāmalaka ହାତରେ ଧରାଯାଇଥିବା ଅଁଳା ଫୋଳ— 1. Embelic myrobalan fruit held in the hand. [ଦ୍ର—ଏଣୁକି ବେଦାନ୍ତରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଭଳରେ ବ୍ୟବହୃତ । ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଅଁଳା ଫୋଳ ଧରା ଯାଇଥିଲେ ତତ୍ ବିଷୟକ ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ଧାରଣକାରୀ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ଫଳର ସବୁ ଦିଗ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ସେହିପରି ଯେଉଁ ବିଷୟର ସବୁଦିଗ ଓ ସବୁତଥ୍ୟ ଆଲୋଚନାକାରୀ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ତାକୁ ହସ୍ତାମଳକ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ ।] ୨। କରାୟତ୍ତ ବସ୍ତୁ—2. A thing in one's possession or under one's control. ୩। ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଷୟ—3. Anything which is perceived by the senses. ୪। ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟକୃତ ଅଦ୍ୱୈତବାଦ ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—4. The title of a philosophical work by Śaṅkarāchārjya.

ହସ୍ତାର୍ପଣ—ସଂ. ବି—(ହସ୍ତ+ଅର୍ପଣ)—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା Hastārpaṇa ବସ୍ତୁ ଉପରେ ନିଜର ହାତକୁ ରଖିବା— 1. Laying one's hands on any person or thing. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ— 2. Beginning to do a work; undertaking a work. ୩। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେବା—3. Consignment of a thing to a person.

ହସ୍ତାଲିଙ୍ଗନ—ସଂ. ବି.—(୩ୟା ତତ୍)—କର ମର୍ଦ୍ଦନ—Shake- Hastālingana hand.

ହସ୍ତାହସ୍ତି—ସଂ ଅ (ହସ୍ତ+ହସ୍ତ+ଇ); ହସ୍ତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର ପୂର୍ବକ Hastāhasti ଯୁଦ୍ଧ)—ହାତାହାତି; ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହାତାହାତି हाथाबाँही ପରସ୍ପର ହାତ ଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ—Hand to hand fighting.

ହସ୍ତିକ—ସଂ. ବି—(ହସ୍ତିନ୍ ଶବ୍ଦ+ସମୂହାର୍ଥକ)—ହସ୍ତିସମୂହ— Hastika A number of elephants.

ହସ୍ତିକକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ କୀଟ (ହି. ଶ)— Hasti kakeha A kind of poisonous insect.

ହସ୍ତିକକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହସ୍ତି + କକ୍ଷ + ଯ)—୧ । ସିଂହ—
Hasti kakshya (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Lion. ୨ । ବ୍ୟାଘ୍ର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Tiger.

ହସ୍ତିକନ୍ଦ(ପତ୍ର)—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ) ବୃହତ୍ କନ୍ଦବିଶେଷ—A
Hasti kanda(patra) kind of root bulb; Raphanus sativus.
ସଂ.ପର୍ଯ୍ୟାୟ—[ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣ ଓ କଫ, ବାତ, ଚୁଲ୍ ଦୋଷ, ସ୍ଥୂଳକନ୍ଦ, ଅଣ୍ଡକନ୍ଦକ, ଶ୍ରମ, ଲୁଷ୍ଟ, ବିଷ, ବିସର୍ପ ନାଶକ, ବୃହତ୍ ପତ୍ର, ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ, ଶୃଙ୍ଗବେର କ; (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) । ଏହା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦକ, ଉଗ୍ରଦୋଷାର, କୋଙ୍କଣ ଦେଶରେ ଜନ୍ମେ ।] ଲୁଷ୍ଟହନ୍ତା, ଚିରବାସୀ, ନରାଶସ୍ୱ, ଗଜକନ୍ଦ, ନାଗକନ୍ଦ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)

ହସ୍ତିକରଞ୍ଜ—ସଂ. ବ—ବଡ଼ କରଞ୍ଜ, ମହାକରଞ୍ଜ, —
Hasti karañja Pongamia Indica. (tree).
ହସ୍ତିକରଞ୍ଜକ
ହସ୍ତିଗରଣୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
ହସ୍ତିରେହଣକ

ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—୧ । ହାତିର କାନ—1. The ear of an
Hasti karṇṇa elephant. ୨ । ଏରଣ୍ଡ—2. The castor oilseed plant; Clerodendrum Hastala [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ହସ୍ତିର କର୍ଣ୍ଣପରି ବଡ଼ ଥିବାରୁ ।] ୩ । ପଳାଶ ଭେଦ—3. A species of Palāśa; Butea Supurba. ୪ । ଗଣଦେବତା ଭେଦ—4. Name of one of a class of Dieties. ୫ । ହସ୍ତିକନ୍ଦ—5 A kind of root bulb. ୬ । ରକ୍ତେରଣ୍ଡ—6 The red variety of castor oil seed plant. ୭ । କଚୁ; ସାରୁ (ହ.ଶ)—7. Arum.

ହସ୍ତି କର୍ଣ୍ଣକ—ସଂ. ବ—ପଳାଶ ଭେଦ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Hasti karṇṇaka A species of Palāśa.

ହସ୍ତିକା—ସଂ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ତନ୍ତ୍ରୀ ବାଦ୍ୟବିଶେଷ (ହ. ଶ)—A
Hastikā kind of stringed instrument used in ancient times.

ହସ୍ତିକୋଳି—ସଂ. ବ—ବଦରୀ ଭେଦ—
Hasti koli A species of Jujube.
ସଂ.ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଗୋପଘୋଷ୍ଟ, ଘୋଷ୍ଟ, ବଦରୀଚ୍ଛଦା—ରତ୍ନମାଳା

ହସ୍ତିଗିରି—ସଂ. ବ—(ନାମ) କାଞ୍ଚିଦେଶ—
Hastigiri The country of Kāñchi in S. India.

ହସ୍ତି ଘୋଷା(ଘୋଷାତକୀ, ପର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଣ୍ଣିକା)—ସଂ. ବ— ମହା କୋଷାତକୀ
Hasti ghoshā (ghoshātaki, parṇṇa, parṇṇikā)
ସଂ.ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ବୃହଦ୍ଘୋଷା; ବଡ଼ ତରଡ଼ା; ମଧୁର ତରଡ଼ା—ଶ୍ରୀଷ୍ଠ, ମହତ୍ପୁଷ୍ପା, A species of luffa; Luffa Aegyptica.
ମହାକୋଷାତକୀ, [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସାରକ, ପିତ୍ତ ଓ ବାୟୁ ସଧୀତକା, ମହାଫଳା, ଧାମାର୍ଗବ, ନାଶକ, ମଦନକୋଦ ।] ଘୋଷକ ।

ହସ୍ତିଘ୍ନ—ସଂ. ବଣ—ହସ୍ତିନାଶକ—Killing elephants. ସଂ.
Hastighna ବ—ମନୁଷ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Man

ହସ୍ତିଚାରିଣୀ—ସଂ. ବ—ହସ୍ତିକରଞ୍ଜ (ଦେଶ)—
Hasti chāriṇī Hasti karañja.(See)

ହସ୍ତି ଚାଳକ—ସଂ. ବ.ପୁ—(ହସ୍ତିନ + ଚାଳକ) ମାହୁନ୍ତ—
Hastichālaka The driver of an elephant.

ହସ୍ତିଚାଳନ—ସଂ ବ—ହାତୀକୁ (ମାହୁନ୍ତର) ଚଳାଇବା—
Hastichalana Driving of an elephant.

ହସ୍ତିଜିହ୍ୱା—ସଂ ବ—ଶରୀରସ୍ଥ ଦଶନାଡ଼ୀ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ନାଡ଼ୀ—One
Hastijihwā of the ten veins of the body. [ଦ୍ର—ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ଅକ୍ଷିର ଗୋଟିଏ ନାଡ଼ୀ (ହ ଶ)]

ହସ୍ତିଦନ୍ତ—ସଂ ବ—(ଅଶ୍ୱୀତତ୍)—୧ । ହାତିଦାନ୍ତ—1. Tusk of
Hastidanta elephant; ivory. ୨ । ମୂଳକ; ମୂଳା—2. Radish. ୩ । ଦ୍ରବ୍ୟରକ୍ଷାର୍ଥ ଭିତ୍ତିଗାତ୍ରସ୍ଥ କୀଳକ; ନାଗଦନ୍ତ କାଠି—3. A peg driven into a wall for hanging articles.

ହସ୍ତିଦନ୍ତକ (ଦନ୍ତୀ)—ସଂ. ବ—ମୂଳକ; ମୂଳା [ଶବ୍ଦମାଳା]—
Hasti dantaka (dantī) Radish.

ହସ୍ତିଦନ୍ତଫଳା—ସଂ ବ—ଏବାରୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ);
Hastidantaphalā କାକୁଡ଼ି—Cucumber.

ହସ୍ତିଦ୍ୱୟସ—ସଂ ବ—(ହସ୍ତି + ଦ୍ୱୟସ)—ଗଜ ପରିମାଣ—
Hastidwayasa A measurement of elephants.

ହସ୍ତିନଖ—ସଂ. ବ—୧। (ହସ୍ତୀର ନଖପରି କ୍ରମନିମ୍ନ ବା କ୍ରମୋଚ୍ଚ ଥିବାରୁ
Hasti nakha ଦୁର୍ଗଦ୍ୱାରକୁ ଅବରୋଧ କରିବାଯାଇ କ୍ରମନିମ୍ନ ବା କ୍ରମୋନ୍ନତ ମୃତ୍‌କୁଟ୍ଟ ବା ମୃତ୍ତିକାସ୍ତୂପ (ଅମର); ବୁରୁଜ—। (ଯାହା ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ବିପକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରତି ବାଣ ମରା ଯାଏ)—1. A sloping mound of earth in front of the gate of a fort. ୨। ହାତୀର ନଖ—2. The nail of the feet of an elephant

ହସ୍ତିନ—ସଂ. ବ (ହସ୍ତିନ୍ + ଅ)—ହସ୍ତିନା (ଦେଶ)—
Hastina Hastinā (See)

ହସ୍ତିନ (ନା, ନୀ) ପୁର—ସଂ. ବ [ନାମ]—ହସ୍ତିନା (ଦେଶ)—
Hastina(nā, nī) pura Hastinā (See)

ହସ୍ତିନା—ସଂ. ବ (ନାମ)—[ହସ୍ତିନ୍=ହସ୍ତୀ ନାମଧାରୀ ରାଜାଙ୍କ ପୁର)
Hastinā ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ହସ୍ତୀ ନାମକ ରାଜାଙ୍କ ନିର୍ମିତ ରାଜଧାନୀ; ଅଧୁନିକ ଦିଲ୍ଲୀର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ (ଭାରତ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ରାଜଧାନୀ)—The ancient name of modern Delhi.
ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ— [ଦ୍ର—ଅଧୁନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ଥିର କରି ନାଗାହ୍ୱ; ଗଜାହ୍ୱ; ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଏହା ଅଧୁନିକ ଦିଲ୍ଲୀ ନଗରୀର ଗଜାହ୍ୱୟ, ନାଗସାହ୍ୱୟ ୨୮ କୋଶ ଦୂରରେ ଥିଲା—(ହ. ଶ) ଗଜସାହ୍ୱୟ ।

ହସ୍ତିନା ବାରୁଣା—ଦେ. ବ—(ସଂ ହସ୍ତିନାପୁର ଓ ବାରୁଣାବତ)—୧ । Hastinā bārunā ଅତୁଳ ବଭବ ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—1. Immeasurable wealth. ୨ । ହସ୍ତିନାପୁର ବା ବାରୁଣା ହସ୍ତିନାବାରୁଣା କରତର ସମୃଦ୍ଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବା ନଗର—2. A country or town as the Hastināpura and the Bārunābata of old. [ଯଥା—ହସ୍ତିନା ବାରୁଣା ତ ରହ୍ନ ନାହିଁ, ଏ ସମ୍ପତ୍ତି କେତେ ଦିନ ରହିବ ?]

ହସ୍ତି ନାସା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହାତୀର ଶୁଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—Hastināsā The trunk of an elephant.

ହସ୍ତିନୀ—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ (ହସ୍ତିନ୍+ଙ୍ଗୀ ଈ)—୧ । କରଣୀ; ହାତୁଣୀ; ମାଈ ହାତୀ—1. A female elephant; a she-elephant. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଏହାର ଦୁଗ୍ଧ ମଧୁର, ବୃଷ୍ୟ, ଗୁରୁ, କଷାୟ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟକର, ଶୀତଳ, ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ, ବଳକାରକ, ବାତିକ, କରଣୀ ବର୍ଦ୍ଧକ ।]

ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— କରେଣୁ, ରେଣୁକା, ରେଣୁକା, ଧେନୁକା, ବଣା, କଟମ୍ବର, ପୁଷ୍ପଟଣୀ, କରୀ, ବସା, ଗଣ୍ଡିକା, ଗଜଯୋଷିତ୍, ଇଭ୍ୟା, ମାତଙ୍ଗୀ, ପଦ୍ମା ।

ଏହାର ଦଧି—କଷାୟ, ଲଘୁ, ଉଷ୍ଣ, ଶୂଳହର, ରୁଚିପ୍ରଦ, ଦୀପ୍ତିଦ, ବୀର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳପ୍ରଦ ।

ଏହାର ନବନୀତ—କଷାୟ, ଶୀତଳ, ଲଘୁ, ତିକ୍ତ, ବିଷ୍ଟମ୍ଭୀ, ପିତ୍ତ କଫ କୃମି ନାଶକ ।

ଏହାର ଘୃତ—କଫ ପିତ୍ତ କୃମି ବିଷ ନାଶକ, କଷାୟ, ବିଷ୍ଟମ୍ଭୀ, ଅଗ୍ନିକର—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ।]

୨ । ଚତୁର୍ବିଧା ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ମଧ୍ୟରୁ ଏକଜାତି—2. One of the 4 classes in to which females are divided. (ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ—ସ୍ଥୂଳାଧରା, ସ୍ଥୂଳନିତମ୍ବଭାଗା, ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗୁଳି, ସ୍ଥୂଳକୁଚ. ସୁଶୀଳା, କାମୋତ୍ସୁକା, ଗାଢ଼ ରତିପ୍ରିୟାକ, ନିତମ୍ବଖର୍ବା ଚଲଦୃଷ୍ଟି ଲୀଳାଯ୍ୟାତ—ରତିମଞ୍ଜରୀ] ୩ । ହୃଦ୍ବଳାସିନୀ; ସୁଗନ୍ଧିତ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—3. A kind of medicinal scent. ୪ । ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡାବୃକ୍ଷ (ଦେଖ)—4. Hastiśuṇḍā bruksha (See)

ହସ୍ତିପ—ସଂ. ବ ପୁଂ. (ହସ୍ତ ନ୍+ପା ଧାତୁ=ପାଳନ+କର୍ତ୍ତ୍ର ଅ)—୧ । Hastipa ହାତୀଅଳ; ହସ୍ତିଚାଳକ; ମାହୁନ୍ତ—1. The driver of an elephant. ୨ । ଗଜାରୋହୀ ଗଜାରୋହ, ହସ୍ତ୍ୟାରୋହ ଯୋଦ୍ଧା—2. A warrior fighting on an elephant.

ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ଗଜାରୋହ, ହସ୍ତ୍ୟାରୋହ ଯୋଦ୍ଧା । ଅଧୋରୁଣ, ବିଷାଣ ।

ହସ୍ତିପକ—ସଂ. ବ—(ହସ୍ତିପ+ସ୍ୱାର୍ଥେକ)—ହସ୍ତିପ (ଦେଖ)—Hastipaka Hastipa (See)

ହସ୍ତିପକା—ଦେ. ବ (ସଂ. ହସ୍ତିପ କ)—ହସ୍ତିପ (୨) ଦେଖ—Hastipakā Hastipa (2) (See)

[ଦ୍ର—ଚରିତ୍ର ଭୂମୀ ହସ୍ତିପକା; କଲେ ପ୍ରକାଶ ଜୟ ପତାକା—ଦୀନକୃଷ୍ଣ. ରାମକେଳି]

ହସ୍ତିପ ହସ୍ତିପକା

ହସ୍ତିପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ.ବ—୧ । ମୋରଟା ଲତା (ରତ୍ନମାଳ)—1. A creeper with big leaves. ୨ । କର୍କଟୀ—(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Cucumber.

ହସ୍ତିପିପ୍ପଳି—ସଂ, ବ—ଗଜ ପିପଳୀ (ଦେଖ)—Hastipippalī Gajapippalī (See)

ହସ୍ତିପ୍ରମେହ (ମେହ)—ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରମେହ ରୋଗ—A kind of gonorrohea; Hasti prameha (meha)

[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ମୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ହସ୍ତୀମଦ ପରି ବସ୍ତୁ ବହିବା ବେଳରେ ସୂତାପରି ପଡେ ଓ ରହିରହି ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ (ହି. ଶ)]

ହସ୍ତିବାରୁଣୀ—ସଂ.ବ—କରଞ୍ଜୀ; ଗିଲ (ଗୁଲ୍ଲ)—A thorny plant. Hastibāruṇi

ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— [ଦ୍ର—ଏହା ଉଷ୍ଣକାରକ, ତିକ୍ତ କଷାୟ, କଟୁ-ବିପାକ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ପିତ୍ତ, ଅର୍ଶ, କୃମି, କରଭଞ୍ଜିକା, ମର୍କଟୀ, ହୃଦ୍‌ବୀର୍ଯ୍ୟ, କୁଷ୍ଠ, ପ୍ରମେହ ଓ ବମନ ନାଶକ] ଷଡ଼ଗ୍ରନ୍ଥ, ବାୟୁଶ୍ରୀ, କରଞ୍ଜୀ ।

ହସ୍ତିବାହ—ସଂ.ବ—(ହସ୍ତିନ+ବହ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ)—ହାତିଅଙ୍କୁଶ; ଗଜଚାଳନ ଦଣ୍ଡ ବା ଅଙ୍କୁଶ—Hastibāha A hooked iron stick used in driving an elephant.

ହସ୍ତିବିଷାଣୀ—ସଂ. ବ—କଦଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Hastibishāṇi Plantain.

ହସ୍ତିମଦ—ସଂ. ବ (ସ. ତ. ଲୋପ ବା ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହସ୍ତି+ମଦ)—Hasti mada କାମମତ୍ତ ହସ୍ତୀର ଗଣ୍ଡଦେଶସ୍ଥ ଦୁଇଗାଣ୍ଡର ଛିଦ୍ରରୁ ବୋହିବା ଉତ୍କଟ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଜଳୀୟ ରସ—A strong something juice flowing from the temples of an elephant in rut.

ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ଗଜମଦ, ଗଜବାନ, ଗଣ୍ଡମଦ, ଦନ୍ତିମଦ, ଦାନବାରି, ଦ୍ୱିପମଦ ।

[ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ନିଗ୍ଧ, ତିକ୍ତ, କେଶ୍ୟ, ଅପସ୍ମାର, ବିଷ, କୁଷ୍ଠ, କଣ୍ଡୁ ବ୍ରଣ, ଦଦ୍ରୁ ଓ ବିଷପନାଶକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)

ହସ୍ତିମଲ୍ଲ—ସଂ. ବ (ହସ୍ତିନ୍+ମଲ୍ଲ)—୧ । ରଣହସ୍ତୀ—1. An elephant used in war. ୨ । ଐରାବତ ହସ୍ତୀ—2. The elephant of Indra. ୩ ଗଣେଶ—3. A name of a Ganeśa. ୪ । ପାତାଳବାସୀ ଶଙ୍ଖ ନାଗ—4. Name of a white serpent of the nether world. ୫ । ମହାମଲ୍ଲ—5. A great athlet. ୬ । ଭଗ୍ନସ୍ତୂପ—6. A broken mound. ୭ । ଧୂଳି ବର୍ଷଣ—7. Raining of dust ୮ । ଛାଇଁଶ ଗଦା (ହି. ଶ)—8. A mound of ashes.

ହସ୍ତିମାଂସ—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତିନ୍+ମାଂସ)—ହାତୀର ମାଂସ—Hastimāṁsa The meat of elephant.

[ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ଏହା ଅମ୍ଳ, ଲବଣ, ମଧୁରରସ, ଗୁରୁପାକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଦୁର୍ଜର, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ଜନକ, ପୁଷ୍ଟିକର,

ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମଜନକ, ବିନ୍ତୁ ସୁଶ୍ରୁତ ମତରେ ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମ ନାଶକ)

ହସ୍ତିମୁଖ—ସଂ. ବି ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗଜାନନ; ଗଣେଶ—
Hastimukha Gaṇeśa

ହସ୍ତିମୂର୍ଖ— ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ମହାମୂର୍ଖ; ଗଜମୂର୍ଖ; ଅତି ନିର୍ବୋଧ(ବ୍ୟକ୍ତି)—
Hasti mūrkha A very foolish or dunce person; a big dunce.
ହସ୍ତିମୂର୍ଖ ଗଧା

ହସ୍ତିମୂତ୍ର—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହସ୍ତିନ୍+ମୂତ୍ର)—ହାତୀର ମୂତ୍ର—
Hasti mūtra The urine of elephant.

(ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏହା କଷାୟରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ବାୟୁ ନାଶକ ଏବଂ ହିକ୍କା, ଶ୍ୱାସ, ଶୂଳ ଓ ବୃଦ୍ଧାବେଶରେ ଉପକାରକ ; ଏହାକୁ ଦେହରେ ଲଗାଇଲେ କଣ୍ଡୁ, ଦଦ୍ରୁ ଓ ବିସର୍ପ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ ।]

ହସ୍ତିଯୂଥ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ହାତୀଙ୍କ ପଲ—
Hasti jūtha A herd of elephants.

ହସ୍ତିରୋହଣକ—ସଂ. ବି—ହସ୍ତିକରଞ୍ଜ (ଦେଖ)—
Hasti rohaṇaka Hasti karañja (See)

ହସ୍ତିଲୋଧ୍ରକ—ସଂ. ବି—ଲୋଧ୍ର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—
Hasti lodhraka Lodhra (See).

ହସ୍ତିଶାଳା—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେଉଁ ଘରେ ହାତି ବନ୍ଧାଯାଆନ୍ତି; ପୀଲ୍‌ଖାନା; ହାତୀଶାଳ—A house for stabling elephants.
Hasti śālā

ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ହାତୀର ଶୁଣ୍ଡ ବା ଥୋର ପାହାର—
Hasti śuṇḍa The trunk of an elephant.

ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡୀ)—ସଂ ବି—ହାତୀଶୁଣ୍ଡା ଗୁଳ୍ମ—Helistropium Indicum (plant).
Hasti śuṇḍā(ṇḍī)

ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡି[ଣ୍ଡୀ] } —ଅନ୍ୟରୂପ]
ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡା[ଣ୍ଡୀ]}
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ହସ୍ତିନୀ, ଶୁଣ୍ଡୀ, ଧୂସର ପର୍ଣ୍ଣିକା, ଭୂରୁଣ୍ଡା, ଧୂସରପର୍ଣ୍ଣୀ]
ହାତୀଶୁଣ୍ଡା
ହାତୀ ଶୁଣ୍ଡ
ମ. କେଲବେଲ
ତେ. ଡେଣ୍ଟୁପଠଣି

[ଦ୍ର—ଏହା ଧାତୁଶୋଷକ, ପିତ୍ତଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶକ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରୁକ୍ଷ, ଏବଂ ଶ୍ୟାମା ଧାନର ଅନ୍ୟଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ-ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ ।] ୨ । ବାଜରା ଶସ୍ୟ [ହିଂ ଣ]—
2. Indian maize.

ହସ୍ତିଷଡ୍‌ଗବ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତ ୬ଟି ହାତୀ—
Hasti shaḍgaba A collection of six elephants (Apte).

ହସ୍ତିହସ୍ତ—ସଂ ବି [ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତିନ୍+ହସ୍ତ]—ହାତୀର ଶୁଣ୍ଡ—
Hasti hasta The trunk of elephant

ହସ୍ତୀ—ସଂ ବି. ପୁଂ [ହସ୍ତିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ] ହାତୀ; କରୀ; ଭାରତରେ ଓ ଆଫ୍ରିକାରେ ମିଳୁଥିବା ବୃହଦାକାର ଓ ଶୁଣ୍ଡଯୁକ୍ତ ପଶୁ—1. The elephant.
[ହସ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]
ହାତୀ ହଥୀ ହାଥୀ

ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଇଭ, କରୀ, ଅନେକପ, ଅନ୍ତଃସ୍ୱେଦ, କଟକୀ, କଟୀ, କରଟୀ, କରିଣୀ, କରେଣୁ, କଣ୍ଟିକା, କୁଞ୍ଜର, କୁମ୍ଭୀ, ଗଜ, ଜଳକଳ, ଜଳକାଙ୍କ୍ଷ, ଦୀର୍ଘମାରୁତ, ଦନ୍ତାବଳ, ଦନ୍ତୀ, ଦ୍ୱିଦ, ଦ୍ୱିରଦନ, ଦ୍ୱିପ, ଦ୍ରୁମାରି, ନାଗ, ନିର୍ଝର, ପଞ୍ଚନଖ, ପଦୀ, ପିଣ୍ଡପାଦ, ପୀଲୁ, ପୁଷ୍କରୀ, ପେଚଲ, ପେଟକୀ, ବରାଙ୍ଗ, ବାରଣ, ବିଲ୍ଲେମଜିହ୍ୱ, ବିଷାଣୀ, ଭଦ୍ର, ମତଙ୍ଗ, ମତଙ୍ଗଜ, ମହାବଳ; ମହାମଦ, ମହାମୃଗ, ମାତଙ୍ଗ, ରଜନୀ, ସ୍ୱଗବ, ଲତାଲକ, ଲଙ୍ଗୀ, ଶୁପର୍ଣ୍ଣ, ଶୃଙ୍ଗାଳ, ଷଷ୍ଠିହାୟନ, ସାମଯୋନି, ସିନ୍ଦୁରଉଲକ, ସାମଜ, ସିନ୍ଧୁର, ସ୍ତମ୍ଭେରମ, ସ୍ତରମ ।]

[ଦ୍ର— ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟମାନେ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କୁ ଚାରି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଯଥା—

୧ । ଭଦ୍ର—ଉଚ୍ଚତା ୭ ହାତ, ଦୀର୍ଘ ୮ ହାତ, ଉଦରର ପରିଧି ୧୦ ହାତ । ଏମାନେ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର, ବଳବାନ ଓ ସମାନ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ । ଏମାନଙ୍କ ଦନ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣ ଈଷତ୍ ହଳଦିଆମିଶା ଫିକା ନୀଳ ।

୨ । ମନ୍ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚତା ଓ ଉଦର ପରିଧି ଭଦ୍ରଠାରୁ ହାତେ ଲେଖାଏଁ କମ୍ ; ଦୀର୍ଘତାରେ ଭଦ୍ରର ସମାନ । ଏମାନେ ସ୍ଥୂଳୋଦର, ସିଂହଦୃଷ୍ଟି, ବୃହଚ୍ଚର୍ମ, ବୃହଦ୍-ଗଳଦେଶ, ଦୀର୍ଘମୁଣ୍ଡ ଓ ଦୀର୍ଘାବୟବ ।

୩ । ମୃଗ—ଏମାନେ ଉଚ୍ଚତା, ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ଉଦର-ପରିଧିରେ ଭଦ୍ରଠାରୁ ହାତେ ଲେଖାଏଁ କମ୍ । ଏମାନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ, ଦନ୍ତ, କଣ୍ଠ, ଶୁଣ୍ଡ କ୍ଷୁଦ୍ରତର, ଚକ୍ଷୁସ୍ଥଳ ଓ ଆକାର ଖର୍ବ ।

୪ । ମିଶ୍ର ବା ମିଶ୍ର ମାତଲୀ—ଉପଯୁକ୍ତ ତିନିପ୍ରକାରର ହସ୍ତୀଙ୍କର ଦୌଣସି ଦୌଣସି ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ।

ମତାନ୍ତରରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅଷ୍ଟଦିଗ୍‌ହସ୍ତୀଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ହାତୀଙ୍କୁ ଆଠ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।

୧ । ଐରାବତ—ଧାଣ୍ଡୁର, ଦୀର୍ଘ, ଅଳ୍ପ ଲୋମଯୁକ୍ତ, ଶୁଭ୍ରଦନ୍ତ ।

୨ । ପୁଣ୍ଡରୀକ—କୋମଳଦେହ, ଗଣ୍ଡଦନ୍ତ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଳପ୍ରିୟ ।

୩ । ବାମନ—କର୍କଶଦେହ, ଶଙ୍କ, ଲୋମଶ, ହ୍ରସ୍ୱ-ପୁଚ୍ଛ ଓ ହ୍ରସ୍ୱକର୍ଣ୍ଣ ।

୪ । କୁମୁଦ—ଦୀର୍ଘ, ବୃହଦନ୍ତ, ସ୍ଥୂଳଗଣ୍ଡ, ମଳପୂର୍ଣ୍ଣ-ଦେହ; ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋପନସ୍ୱଭାବ ।

୫ । ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ—ଅନୁପଦେଶଜାତ, ହ୍ରସ୍ୱପୁଚ୍ଛ ଓ ଶୀଘ୍ରଗାମୀ ।

୬ । ସାର୍ବଭୌମ—ମରୁପ୍ରଦେଶବିଚରଣକାରୀ, ଦୀର୍ଘକାୟ, କର୍କଶଦେହ । (ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଗଜମୁକ୍ତା ମିଳେ ।)

୭ । ସୁପ୍ରତୀକ—ଦୀର୍ଘଶୁଣ୍ଡ, ସ୍ଥୂଳଗଣ୍ଡ, ସର୍ବଦା ଉଷ୍ଣପ୍ରିୟ, ହସ୍ତିଚାରତ ।

୮ । ଅଞ୍ଜନ—ସ୍ନିଗ୍ଧଦେହ, ଶ୍ୟାମମୁଖ, ସ୍ଥୂଳଦନ୍ତ; ଜଳାଉଲାପୀ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ହସ୍ତିବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ହାତୀଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।

୧ । ବେହେଦର—ଯେଉଁ ହାତୀର କାନ ଉପରେ ଧଳା ଛାଟ ଥାଏ । ଏମାନେ ଦୀର୍ଘକାୟ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ଚକ୍ଷୁ-ବିଶିଷ୍ଟ ।

୨ । ମୃଣ୍ଡ—ବିରାଟକାୟ, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ନୟନ-ବିଶିଷ୍ଟ; ଏମାନେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ।

୩ । ମୁରଗ—ଶ୍ୱେତାଭ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତୀ ।

୪ । ମୀଢ଼—ଧାଂଶୁବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସହଜରେ ସାଧ ।

୫ । ରାଜଭୁଜ—ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଦୀର୍ଘଜିହ୍ୱ ଓ ଶାନ୍ତ-ପ୍ରକୃତିକ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର) ।

ଭାରତବର୍ଷର ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ବନ୍ୟହାତୀ ଥାଆନ୍ତି । ଗଣ୍ଡମେଣ୍ଢା ଏବଂ ରାଜାମାନେ 'ଖେଦା' କରି ହାତୀମାନଙ୍କୁ ଧରି ଭାଙ୍କି ମଣ କରି, ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ପିଠିରେ ଚଢ଼ନ୍ତି । ଏମାନେ ଯୁଦ୍ଧେ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେ ।

ଆଫ୍ରିକାର ଜଙ୍ଗଲରେ ଓ ମରୁଭୂମିରେ ଥିବା ହାତୀମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ଓ ସହଜରେ ସାଧ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ମିଳୁଥିବା ଶ୍ୱେତକର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ ହସ୍ତୀକୁ ବୌଦ୍ଧ-ମାନେ ପୂଜା କରନ୍ତି ଓ ଏହା ସେ ଦେଶରେ ରାଜପୂଜିତ ଅଟେ ।

ପୁରାଣ ମତରେ ପୃଥିବୀର ଆଠ ଗୋଟି ଦିଗରୁ ଆଠଗୋଟି ହସ୍ତୀ (ଦିଗ୍‌ଦାରଣ) ଟେକି ଧରି ଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ହସ୍ତୀ-ମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ହସ୍ତିନୀ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାହନ ଐରାବତ ହସ୍ତୀ ।

ହାତୀମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବନରେ ବୁଲନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ହସ୍ତୀ ସେ ଦଳର ନେତା ଥାଏ । ହସ୍ତୀମାନେ ଫଳ ପତ୍ର ଡାଳ ମୂଳ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲ ନିକଟସ୍ଥ ଖେତମାନଙ୍କରେ ଏମାନେ ରାତିରେ ପଶି ବିଶେଷ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି । ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ସୁହୋତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର—2. Name of a king of the Lunar dynasty who founded the ancient Hastināpura (the modern Delhi). [ଦ୍ର—ଏ ହସ୍ତିନାପୁରକୁ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । (ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ୪ର୍ଥ ଅଂଶ, ୧୮ ଅଧ୍ୟାୟ) ଏହାଙ୍କର ତିନିପୁତ୍ର—ଅଜମୀଢ଼, ପୁରୁମୀଢ଼, ଦ୍ୱିମୀଢ଼ ।]

୩ । ଅଜାମୋଦା—(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ବଣ—ଜୁଅଣୀ 3. Pimpinella Involucrata; Ligusticum Ajwan.

୪ । (ନାମ)—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଏକପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—4. Name of a son of Dhṛutarāshṭra.

[ଦ୍ର—ହସ୍ତୀ ଶବ୍ଦ 'ହସ୍ତିନ୍' ଶବ୍ଦର ୧ମା ୧ବଚନ ଅଟେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଏକ୍ଷଣ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲାବେଳେ ହସ୍ତୀ ଲେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହା ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଏହା "ହସ୍ତି" ରୂପ ଧାରଣ କରେ—ଯଥା—ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ, ହସ୍ତିଦନ୍ତ । ସବୁଦିନ ଭିନ୍ ଭିନ୍ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ସମାସରେ ଏହିପରି ଅକୃତ ହୋଇଥାଏ]

ହସ୍ତେ—ସ.ଅ.—ସ୍ୱୀକାର ସୂଚକ—An interjection indicating consent. ଦେ.ଅ. ୧ । ଜରିଆରେ; ଦ୍ୱାରା; ମାରଫତେ—Haste 1. Through; per. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ହସ୍ତେ, ମୁଁ ୫ ୧୦୯କା ପଠାଇଲି ।) ୨ । ଦ୍ୱାରା; ଦେହ—2. By. (ଯଥା—ଏହାଙ୍କ ହସ୍ତେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।) ୩ । ନିକଟରେ; ଠାରେ;ଅଧିକାରରେ—3. With; in the possession of. [ଯଥା—ମୋ ହସ୍ତେ ଧନ ନାହିଁ ।]

ହସ୍ତେକରଣ—ସଂ. ବି—(ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—ପାଣିଗ୍ରହଣ; ବିବାହ Hastekarana (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Marriage.

ହସ୍ତୋଦକ—ସଂ. ବି—(ମ.ପ. ତତ୍ପୁ: ହସ୍ତଧୃତ ଉଦକ,ହସ୍ତ + ଉଦକ)—Hastodaka ହାତରେ ଧରି ହୋଇଥିବା ଜଳ—Water held in one's hands.

ହସ୍ତ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—(ହସ୍ତ+ଯ)—୧ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା କୃତ—1. Done Hastya by the hands; manufactured. ୨ । ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଦତ୍ତ—2. Given away by the hands.

ହସ୍ତ୍ୟଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ + ଅଧ୍ୟକ୍ଷ= Hastyadhyaksha ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ।)—ଗଜାଧ୍ୟକ୍ଷ; ରାଜାଙ୍କର ହାତୀ ମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—An officer engaged to look after the elephants of a king.

ହସ୍ତ୍ୟଶନ—ସଂ. ବି—ଲୋବାନ୍ ଗଛ (ହ. ଶ)—The tree from Hastyaśana which olibanum is got.

ହସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱ—ସଂ.ବି. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ + ଅଶ୍ୱ)—ହାତୀ ଓ ଘୋଡ଼ା—Hastyaśwa Elephant and horse.

ହସ୍ତ୍ୟାଜୀବ—ସଂ. ବିଣ—(ହସ୍ତିନ୍, ହସ୍ତିନ୍—ହାତୀ+ଆଜୀବ=ଜୀବିକା)
Hastyājiba ହସ୍ତି ବ୍ୟବସାୟୀ—A trader in elephants.

ହସ୍ତ୍ୟାୟୁର୍ବେଦ—ସଂ. ନ—(ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ+ଆୟୁର୍ବେଦ)—ହସ୍ତି-
Hastyāyurbeda ଚିକିତ୍ସାଶାସ୍ତ୍ର—A treatise on the treatment of the diseases of elephants.
[ଦ୍ର—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ୨୦୨ ଅଧ୍ୟାୟରେ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସାବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ହସ୍ତ୍ୟାରୋହ—ସଂ. ବ—(ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ+ଆରୋହ)—ହସ୍ତିପକ;
Hastyāroha ମାହୁତ—A driver of an elephant.

ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ+ଆରୋହୀ)—୧। ହାତୀ
Hastyārohī ପିଠିରେ ଚଢ଼ିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A rider on an elephant. ୨। ଗଜାରୋହୀ ସୈନ୍ୟ—2. The division of an army which fights on elephants.
(ହସ୍ତ୍ୟାରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହସ୍ନହାନା—ବୈଦେ. ବ(ଫା)—ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—Mexican jasmine;
Hasnahēnā the lady of the night; Cestrum Hersutum or Cestrum Nocturm (Hains).
ହାସ୍‌ନାହେନା ହୁସ୍‌ନହେନା [ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ଅଳ୍ପ ସବୁଜ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ହଳଦିଆ ଓ ୧ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ, ରାତିରେ ଫୁଲରୁ ସୁବାସ ଚାହିଁଛି ।]

ହସ୍ପତାଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ହସ୍‌ପିଟାଲ୍)—ହସ୍‌ପାତାଲ; ହାସ-
Haspātāl ପାତାଳ; ଡାକ୍ତରଖାନା, ଯେଉଁଠାରେ ରୋଗୀଙ୍କୁ (ହସ୍ପିଟାଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଖାଯାଇ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଏ—A
ହାସପାତାଲ hospital for indoor patients.
ଅସ୍ପତାଲ

ହସ୍ୟାନ୍ନ(ର୍ଣ୍ଣ)ବ—ଗ୍ରା. ବ—(ସଂ. ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ)—ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ (ଦେଶ)—
Hasyānna(rṇṇa)ba Hasyārṇṇaba(See).
ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ ବିଣ—(ହାସ୍ୟାସ୍ପଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର)—ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ
ହାସ୍ୟାର୍‌ନବ Causing laughter; laughable.

ହସ୍ର—ସଂ. ବି.—(ହସ୍ ଧାତୁ=ଉପହାସ କରିବା+ରମ୍. ର)—ମୂର୍ଖ—
Hasra Dunce; an illiterate person.

ହ ହ—ଦେ. ଅ.—'ହ' ର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି; ବଳଦକୁ ଅଟକାଇବାର ଡାକ—
Ha ha Repetition of the interjection Ha! ପ୍ରାଦେ.
ହ ହାଁ ହାଁ (ପୁରା) 'ହ' ବା 'ହାଁ'ର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି; 'ହ' (ଦେଶ)—
Repetition of the interjection Ha!

ହହଳ—ସଂ. ବି.—ହଳାହଳ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hahala Mortal poison.

ହହା—ସଂ. ବି.—ହାହା ନାମକ ଗନ୍ଧର୍ବ (ଶବ୍ଦମାଳା)—
Hahā A class of divine songsters.

ହହିଏ—ଗ୍ରା. ଅ.—ହଇହେ (ଦେଶ)—
Hahie Haihe (See).
(ହହ୍ୟେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହା(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧। ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To abandon. ୨।
Hā (root) ଗତି କରିବା—2. To move.

ହା—ସଂ. ଅ—(ସଂ. ହା; ଅଦୋ)—୧ ବିଷାଦସୂଚକ (ଅମର)—
Hā (Interjection) Oh; Ah! indicating sorrow. ୨। ଯନ୍ତ୍ରଣା ବା ଅର୍ତ୍ତିସୂଚକ (ଅମର)—2. Indicating distress or pang. ୩। ଶୋକସୂଚକ (ଅମର)—3. Indicating grief. ୪। ନିନ୍ଦା ବା ଭର୍ତ୍ସନା ସୂଚକ (ମେଦିନୀ)—4 Indicating disparagement. ଦେ. ଅ—ଆନନ୍ଦସୂଚକ—Interjection
ହା ହା expressing joy ଦେ. ବ—୧। ହାଇ ମାରିବାର
ହା ଆହା ଶବ୍ଦ—1. The sound of yawning. ୨। ଘାଟିକି ଅଁ କରି ଜୋର୍ ପୂର୍ବକ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାର ଶବ୍ଦ—2. The sound of exhalingbreath by opening
ହା ହାମ୍ the mouth. ୩। ହାଫା କରିବା ଶବ୍ଦ; ହାଫା (ଦେଶ)—3. Hāphā (See) ପ୍ରାଦେ (ଶଢ଼ିଅଳ)ବ—
ତିକ୍ତ ଆସ୍ୱାଦ; ରାଗ ଆସ୍ୱାଦ—Bitter taste.

ହା ଅନ୍ନ ହା ଅନ୍ନ କରିବା (ହେବା)—ଦେ.କ—ଭିରାହାର ବ୍ୟକ୍ତି ଖାଦ୍ୟ
Hā anna hā anna karibā (hebā) ପାଇଁ ବିକଳ ହୋଇ
ହାଅନ୍ନ ହାଅନ୍ନ କରା ଚିତ୍କାର କରିବା—To raise a cry of
ହା ଅନ୍ନ ହା ଅନ୍ନ କରନା distress in hunger.

ହା ଆ—ଗ୍ରା.ଅ—ଅହା;ହାୟ (ଦେଶ)—Alas! Hāya (See).(ଯଥା
Hā-ā ହାୟ ହାୟ ହାଆରେ କପାଳ! ହାଆରେ ବିଧାତା!)—
ହାଆଟି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—(ନିର୍ଦ୍ଦେଶାର୍ଥକ) ହେଇଟି—Oh
Hā-āṭi there! (used in pointing out a thing).

ହାଆଡ଼ୁ ଉ(ବୁ)ଡ଼ୁ—ଦେ. ବ—ହାଡ଼ୁଉଡ଼ୁ (ଦେଶ)—
Hā-ādu-u(bu)ḍu Hāḍu uḍu (See).
(ହାଡ଼ୁଉଡ଼ୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ହାଡ଼ୁଡ଼ୁ କବଡ଼ଡ଼ୀ

ହାଇ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହାଫିକା)—୧। ଜୃମ୍ଭା—1. Yawn, (ଉ—
Hāi ଜୃମ୍ଭ ବଦନେ ଉଠେ ହାଇ, ଯଶୋଦା ଭୁଣ୍ଡେ ଦେଇ
ହାଇ ଜମ୍ହାଇ ଗ୍ରହୁଁ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୨। ଶୋକଜନିତ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ—2. Sigh of grief. ୩। ଶୋକାର୍ତ୍ତ ବା ଅତ୍ୟାଚାରିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି ଅଭିଶାପ-ସମ୍ବଳିତ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ—3. Sighing accompanied by curse uttered by an oppressed against an oppressor. [ଉ—ଗରୁର ଶବ୍ଦ, ମଣିଷର ହାଇ, ଯହିଁ ପଡ଼ି ତହିଁ ମିଳାଇ ଯାଇ—ଭଗ ।] ଦେ.ଅ—(ସଂ.ହା) ଅହା! ହାୟ!—Alas! Oh! [ଯଥା—ହାଇ ରେ କପାଳ! ହାଇରେ ବିଧାତା!] ବୈଦେ.ବିଣ—(ଇଂ;ଅନ୍ୟଶବ୍ଦ
ହାଇ ହାଇ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—ଉଚ୍ଚ—High. (ଯଥା—ହାଇସ୍କୁଲ୍)

ହାଇଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ସର୍ବଦା ହାଇ ମାରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ—
Hāiā Given to yawning.
ବାର ବାର ଜମ୍ହାଇ ଲେନେବାଲା (ହାୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଇ ଇଙ୍ଗ୍‌ଲିସ୍ ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଇଂରାଜ
Hāi inglis skul ବିଦ୍ୟାଳୟ—High English school.
ହାଇ ଇଂଲିଶ୍ ସ୍କୁଲ [ଦ୍ର—ଏହାର ଇଂ ସାଙ୍କେତିକ—H. E.
ହାଇ ଇଙ୍ଗ୍‌ଲିଶ ସ୍କୁଲ school.]

ହାଇ ଇସ୍କୁଲ୍ (ସ୍କୁଲ୍)—ବୈଦେ.ବ—(ଇଂ)—ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ—High English School. [ଦ୍ର—ହାଇ ଇଙ୍ଗ୍ଲିସ୍ ସ୍କୁଲର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ ।]
Hāi iskul (skul)
हाईस्कुल
हाइस्कूल

ହାଇ ଉଠିବା(ଆସିବା)—ଦେ. ବ—ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ହାଇର ଉଦ୍ରେକ—Repeated yawning
Hāiuṭhibā(āsibā)
हाईउठा जम्हाई उठना

ହାଇଏ—ଦେ. ବ—ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଜୃମ୍ଭା—One yawn only.
Hāie
एक हाई एकजम्हाई

ହାଇଁ—ପ୍ରାଦେ.(ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା) ସର୍ବନାମ—ସେହି—That.
Hāiñ
हाईं

ହାଇଁ ଠାନେ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା) କ୍ରି. ବିଣ—ସେଠାରେ—There; at that place.
Hāiñ ṭhāne
हाईं ठाने

ହାଇଁ ପାଇଁ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବ୍ୟସ୍ତ; ବ୍ୟଥିତ—1. Distressed.
Hāiñ paiñ
हाईंपाईं

[ଉ—ନ ଖାଇ ଥପଣେ ପର ଖାଇବାକୁ ଭୁଚ୍ଛା ସିନା ହାଇଁପାଇଁ—ଉକାଷ୍ଠ ଗୀତଲହରୀ ।] ୨ । ଲାଳାୟିତ—Hankering.
आइपाई

ହାଇ କାଇ—ଦେ. ବ—୧ । ଚଞ୍ଚଳତା ବା ଅସ୍ଥିରତା ପ୍ରକାଶ—1. Expression of haste or restlessness.
Hāi kāi
हाईंपाईं

୨। ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—2. Restlessness. ଦେ. ବିଣ—ଚଞ୍ଚଳ ବା ଅସ୍ଥିର—1. Restless. ୨ । ହାଇଁ ପାଇଁ (ଦେଖ)—2. Hāiñpāiñ (See).
चंचलता

ହାଇକୋଟ୍(ର୍ଟ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଂରେଜଙ୍କ ଶାସନରେ ଗୁରୁତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉଚ୍ଚତମ ବିଚାରାଳୟ—High Court of Judicature.
Hāikoṭ(rṭ)
हाईकोर्ट
हाइकोर्ट

[ଉ—ଏଥିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜଜ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଜଷ୍ଟିସ୍ (Justice) ବୋଲାଯାଏ । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଜଜଙ୍କୁ ଚିଫ୍ ଜଷ୍ଟିସ୍ (Chief Justice) ବୋଲାଯାଏ । ସାଧାରଣ ମକଦ୍ଦମା ଏମାନେ ଯୋଡ଼ ଯୋଡ଼ ହୋଇ ବିଚାର କରିବାକୁ ବସନ୍ତି । ଏ ଯୋଡ଼ିକୁ ଡିଭିଜନ୍ ବେଞ୍ଚ (Division Bench) ବୋଲାଯାଏ । ଗୁରୁତର ଆଇନ୍ ସମସ୍ୟା ବିଚାର କରିବାକୁ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଜଜ ବସନ୍ତି । ଏହାକୁ ଫୁଲ୍ ବେଞ୍ଚ (Full Bench) କହନ୍ତି । ସ୍ପେସଲ୍ ବେଞ୍ଚ (Special Bench) ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟର ମକଦ୍ଦମା ଓ ଦରୁଣ ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବାକୁ ଜଣେ ଜଜ୍ ବସନ୍ତି । ଏହାକୁ ସିଙ୍ଗଲ୍ ବେଞ୍ଚ (Single Bench) କହନ୍ତି । ହାଇକୋର୍ଟର ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କୁ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍ (Registrar) କହନ୍ତି । ହାଇକୋର୍ଟର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବିଚାର ବିଭାଗ ଅଛି ।—ଯଥା—୧ । ସରଜିନାଲ (Original). ୨ । ଅପିଲ (Appellate), ୩ । ମଜୁରିନ (Revisional). ୪ । ନୌବିଭାଗ—(Admiralty). ୫ । ବିବାହ ବିଭାଗ—(Matrimonial) ଇତ୍ୟାଦି । ପାଠନା ହାଇକୋର୍ଟରୁ ଦୁଇଜଣ ଜଜ୍ ବର୍ଷକୁ ୩ ମାସରେ ଥରେ ଆସି, ଓଡ଼ିଶାର ମକଦ୍ଦମାମାନ ବିଚାର କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ସର୍କିଟ୍ କୋର୍ଟ (Circuit Court) କହନ୍ତି । ଏହି ଶବ୍ଦ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ଚଳୁଅଛି, ଯଥା—ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍, ଟ୍ରାନ୍ସ୍ଫେରର୍, ରୁଲ୍, ସର୍ଭିଲର୍, ଜଜ୍, ଜଷ୍ଟିସ୍ ।]

ହାଇକୋର୍ଟ ଓକିଲ(ଭକିଲ)- ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ହାଇକୋର୍ଟ+ଫା ଓକିଲ) ଭକିଲ)—ହାଇକୋର୍ଟରେ ଜବାବ-ହାଇକୋର୍ଟ ଉକିଲ ସୁଅଲ କରିବାକୁ କ୍ଷମତାପ୍ରାପ୍ତ ଓକିଲ୍—Vakil of the High Court.
Hāikoṭ okila (Bhakil)
हाईकोर्ट वकिल

[ଦ୍ର—ବି. ଏଲ୍ ପାସ୍ କରିବା ଓକିଲ୍ ଜିଲ୍ଲା କୋର୍ଟରେ କେତେବର୍ଷ ଓକାଲତି କଲାପରେ, ବମ୍ବା କୌଣସି ହାଇକୋର୍ଟର ଉକିଲଙ୍କ ନିକଟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟକାଳ ଇଜ-ନବିସି (articled clerk) କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପରେ ଓ ହାଇକୋର୍ଟ ଜଜ୍ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରିବା ପରେ ୫୦୦ଟଙ୍କା ରୋସମ୍ ଦାଖଲ କରି 'ଭକିଲ୍' ସନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି ।]

ହାଇକୋର୍ଟିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହାଇକୋର୍ଟରେ ଚାକିରି କରୁଥିବା—1. Serving in the High Court. ୨ । ହାଇକୋର୍ଟରେ ଓକିଲତି କରୁଥିବା—2. (Lawyer) Practising in the High Court. ୩ । ହାଇକୋର୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the High Court.
Hāikoṭiā
हाईकोर्टिया
हाईकोर्टका

ହାଇ କ୍ଲାସ୍ ଇଙ୍ଗ୍ଲିସ୍ ସ୍କୁଲ—ବୈଦେ ବ—(ଇଂ)—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ—High class English School.
Hāi klās ingli-skul
हाई इंग्लिस् स्कूल
हाइक्लास इंलिस स्कुल

ହାଇଚର୍ଚ୍(ଚ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ଚର୍ଚ୍ ଅଫ୍ ଇଂଲଣ୍ଡର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—High church; abranch or sect of the Church of England.
Hāi chārch (rchch)
हाईचर्च
हाईचर्च

ହାଇଛାଇ—ଦେ. ବ—ସୁଖ ଦୁଃଖ; ଭଲ ମନ୍ଦ—Pleasure and pain, good or bad.
Hāi chhāi
भाल मन्द
आच्छा बुरा

[ଉ—ହାଇ ଛାଇ ନ ଲାଗଇ ବିଦ୍ୟା ମଇଥୁନ ।
ପ୍ରାଚୀ ବ୍ରହ୍ମଚରୁପଣ ଗୀତା]

ହାଇ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଇ ମାରିବା (ଦେଖ)—Hāi chhārdibā Hāi māribā (See)
हाई तोला जम्हाई लेना

ହାଇ ଜମ୍ପ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଭୂପୃଷ୍ଠରୁ ଉଚ୍ଚକୁ ଲମ୍ବିବା—High jump.
Hāi jamp

ହାଇଜା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ—ହଇଜା; ଝାଡ଼ାଜଳ; ବିସୂଚିକା—Cholera.
Hāijā
ওলাওঠা हैजा

ହାଇ ଟାଇଡ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଓ ଅମାବାସ୍ୟାରେ
Hāi tāid ସମୁଦ୍ରରେ ଉଠିବା ଉଚ୍ଚତମ ଜୁଆର—
ହାଇ ଟାଇଡ ହାइ टाइड High tide.

ହାଇଡ ପାର୍କ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ) (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜଧାନୀ
Hāid pārk ଲଣ୍ଡନ ନଗରର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ, ଯେଉଁଠାରେ
ବଡ଼ଲୋକ ଓ ଧନୀମାନେ ବାସ କରନ୍ତି—Hyde park
ହାଇଡପାର୍କ हाइडपार्क of London town.

ହାଇଡ୍ରୋକ୍ଲୋରିକ୍ ଏସିଡ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ହାଇଡ୍ରୋଜେନ୍ ଓ
Hāidroklorik esid କ୍ଲୋରିନ୍ ନାମକ ଉପାଦାନଦ୍ୱୟରୁ
ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ—
Hydrochloric acid.

ହାଇଡ୍ରୋଜେନ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଜଳର ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ
Hāidrojen ବାଷ୍ପ; ଜଳଜାତ ବାଷ୍ପ—Hydrogen.
ହାଇଡ୍ରୋଜେନ हाइड्रोजेन

ହାଇଦର୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—ମୁସଲମାନଙ୍କ ନାମ—
Hāidar A name given to Mahommedans.
ହାଇଦର हाइदर

ହାଇଦର୍ ଅ(ଆ)ଲି—ବୈଦେ. ବି (ନାମ) (ଆ) - ମୟୀଶୂରର ଜଣେ
Hāidar a(ā)li ସ୍ୱର୍ଗତ ସୁଲତାନ—(Hayder Ali); A late
ହାଇଦରଆଲି हाइदरअलि Sultan of Mysore.

[ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମ ମୟୀଶୂର ରାଜାଙ୍କ ସୈନ୍ୟଦଳଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଶିକାର କରିବା ପରେ ସେନାପତି ହୋଇଥିଲେ । ସେ ୧୭୬୧ ଖ୍ରୀ.ରେ ମୟୀଶୂର ରାଜାଙ୍କୁ ଗାଦିରୁ ତଡ଼ି ଆପେ ମୟୀଶୂରର ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ନିଜାମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିପକ୍ଷତାରେ ସନ୍ଧିରେ ଅବଦ୍ଧ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁହିଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନେ ପରାସ୍ତ କଲେ । ପରେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜଙ୍କର ୧୭୭୯ ଖ୍ରୀ.ରେ ସନ୍ଧି ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ସନ୍ଧିର ସର୍ତ୍ତ ଅନୁସାରେ ଇଂରେଜମାନେ ହାଇଦରଙ୍କୁ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ମୟୀଶୂର ଯୁଦ୍ଧ (୧୭୮୦ ଖ୍ରୀ.) ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କର ୧୭୮୨ ସାଲରେ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଟିପୁ ସୁଲତାନ୍ ମୟୀଶୂର ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଦକ୍ଷିଣର ହାଇଦରାବାଦ ରାଜ୍ୟର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି]

ହାଇଦରାବାଦ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—୧ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ମୁସଲମାନ୍
Haidarābād ନିଜାମଙ୍କ ଶାସିତ ମିଶ୍ରରାଜ୍ୟ ଓ ତହିଁର ରାଜଧାନୀ—
[ହାଇଦ୍ରାବାଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Name of the Indian
ହାଇଦ୍ରାବାଦ State of Deccan governed by His
हाइद्राबाद Exalted Highness the Nizam and its capital; Hyderabad.

[ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ଓ ଭାଗ୍ୟନଗର (ବାଦଶାହ) ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଏହାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୮୨୭୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍, ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୧୯୩୧ସନର ସେନ୍‌ସସ୍ ଅନୁସାରେ ୧କୋଟି ୪୪ ଲକ୍ଷ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଓ ପୂର୍ବରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ; ଦକ୍ଷିଣରେ ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ; ପଶ୍ଚିମରେ ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶ । ଏହାର ଅଧୀଶ୍ୱରଙ୍କୁ 'ନିଜାମ୍ ଉଲ୍‌ମୁଲ୍‌କ୍' ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ଶାସନାର୍ଥ ୧୧୧ ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଇଂରେଜ ଶାସିତ ୪ଗୋଟି ସେନାନିବାସ ବା ଛାଉଣି ଅଛି] ୨ । ଅଫ୍‌ଗାନିସ୍ତାନର ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶର ସିନ୍ଧୁ ନଦ ଉପରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ନଗର ଓ ଜିଲ୍ଲାର ନାମ—2. Name of a city in Sindh on the Indus river,

ହାଇପର୍ ବୋଲା—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) (ଗଣିତ ଓ ବିଜ୍ଞାନ)—ଗୋଟିଏ
Hāipar bolā ବୃତ୍ତାଂଶକୁ ଲମ୍ବଭାବରେ ଗୋଟିଏ ସରଳ ରେଖା
ହାଇପର୍ ବୋଲା ଦ୍ୱାରା କାଟିଲେ ତହିଁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ
हाइपरबोला ହେବା ବିପରୀତ ଦିଗର ଯେଉଁଦ୍ୱୟ—
Hyperbola.

ହାଇପି ସାଇପି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୃତ ବା ଅକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ
Hāipi sāipi hebā ବିଶେଷ ଅନୁଶୋଚନା କରିବା—
ହାହୁତାଶ କରା पश्चात्ताप करना 1. To regret
much for a past action; to repent.
(ଉ—ଜେଲାରୁଥା ଅମ ସଜନା ନାମାଙ୍କି ବିଲ୍ଲ କରି ଦେଲା ବେଳେ, ସାତ ପୂର୍ବ ଆଠ ଗୁଲିବାରୁ କେତେ ହାଇପି ସାଇପି ହେଲେ—ଏକାଦଶୀ ବେଦା, ଅବସର ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ ।
ହାଇଁପାଇଁ ହେବା—2. To hanker for doing
ହାଇ ପାଇଁ ହଓୟା लालायित होना any thing
ବା କୌଣସି ଅପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁ ପାଇବା ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ହେବା—
3. To have a hankering for a thing.

ହାଇ ପାରିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହାଇ ମାରିବା —
Hāi pāribā To yawn.

ହାଇପୋଡର୍ମିକ୍ ପିଚକାରୀ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ହାଇପୋଡ଼ର୍ମିକ୍+ଓ,
Hāipodarmik pichakārī ପିଚକାରୀ)—ଯେଉଁ
(ହାଇପୋଡର୍ମିକ୍ ସିରିଞ୍ଜ—ବୈଦେଶିକ ରୂପ) ପିଚକାରୀ ଦ୍ୱାରା ଜଳୀୟ
ହାଇପୋଡର୍ମିକ୍ ପିଚକାରୀ ଔଷଧ ରୋଗୀର ଚର୍ମ ତଳକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ—
हाइपोड़र्मिक पिचकारी Hypodermic syringe.

ହାଇଫେନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—(ଆଧୁନିକ ଲେଖାରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର
Hāiphen ଅନୁକରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ବା ବର୍ଣ୍ଣ
(ହାଇଫନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂଯୋଜକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିହ୍ନ; (-)—
ହାଇଫେନ हाइफेन Hyphen.

ହାଇବାଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଇଁପାଇଁ ହେବା (ଦେଖ)—
Hāibāi hebā Hāiñpāiñ hebā (See)

ହାଇମରିଚ୍—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଭୁଣ୍ଡପୋଡ଼ା ଗୁଳ୍ମ—
Hāi marichā Toddalia Aculeata (thorny shrub).

ହାଇ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜୃମ୍ଭଣ କରିବା; ଘାଟି ମେଲାକରି ଘାଟି
Hāi māribā ବାଟେ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବା—To yawn.
ହାଇତୋଳା ଜ'ମାଇଲେନା (ଉ—ମୁହୁର୍ମୁହୁ ହାଇ ମାରି ଫୁଟିକି ଫୁଟିଲି—ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପରଶ୍ରୀକାତର ହେବା; ପରର ସୁଖ ଦେଖି ଦୁଃଖରେ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିବା—2. To sigh at another's weal. (ଉ—କ ମାର ପରଲୁ ହାଇ ଗୋ । କର ନାଗ୍ନ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ସମାରେ ସଘ ଏ ଭଜ୍ଜଣୀ ଲାଇ—ବାଳକୃଷ୍ଣ, ଫୁଲ ବଉଳବେଣୀ ।) ୩ । ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ ଅତ୍ୟାଚାରୀର ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ନ ହେଇ (ନିର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତି) ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରିବା—3. To emit sighs by invoking God to witness the oppressions of an all powerful oppressor.

ହାଇରେ—ଦେ.ଅ (ସ.ହା)—ଶୋକାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—(ଯାହାକୁ ସମ୍ବୋଧନ
Hāire କରାଯାଏ, ସେହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ)—Alas ! Oh !
ହାୟରେ ହାୟରେ (ଯଥା—ହାଇ ରେ ବିଧାତା ! ହାଇ ରେ କପାଳ ।)

ହାଇରେ କପାଳ(ବିଧାତା)—ଦେ. ଅ—ଖେଦରେ ବା ଶୋକରେ
Haire kapāla(bidhātā) ବିଧାତାକୁ ବା କପାଳକୁ ନିନ୍ଦା କରି
ହାୟରେ କପାଳ ହାୟରେ କପାଳ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପଦ—(interjection) Alas, my luck!

ହାଇଲାଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ) (ଇଂ)—ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡ୍‌ର ପାର୍ବତ୍ୟପ୍ରଦେଶ—
Hāilānd The Highlands of Scotland.
ହାଇଲ୍ୟାଣ୍ଡ ହାଇଲେଣ୍ଡ

ହାଇ ଲେବ(ଭ)ଲ୍‌କେନାଲ୍ (ନାଲ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଓଡ଼ିଶା
Hāi leba(bha)lkenāl(nāla) ରାଜଧାନୀ କଟକରୁ ୬ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଚଉଦୁଆରଠାରୁ ବରୂପା ନଦୀର ଅଳକଟ୍‌ରୁ ବାହାରି, ମେଦନୀପୁରର ଗେଉଁଖାଲି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୋଳା ହୋଇଥିବା ନାଳ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାରୁ ବୋଟ ଓ ଡଙ୍ଗା ମେଦନୀପୁରକୁ ଯାତାୟାତ କରେ)—The High-level canal of Orissa.

ହାଇ(ଇଁ) ସାହାସ—ଦେ. ବି (ସ. ଦୁଃସାହସ)—ଦୁଃସାହସ—
Hāi(iñ) sāhāsa Foolhardiness.
ଦୁଃସାହସ ଦୁଃସାହସ

ହାଇ(ଇଁ)ସାହାସା(ସାହାସିଆ)—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁଃସାହସିକ—
Hāi(iñ)sāhāsā(sāhāsiā) Foolhardy; rash.
[ହାଇ(ଇଁ) ସାହାସୀ(ସାହାସେଣ) —ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାଇହାଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାୟ୍ ହାୟ୍ କରିବା, ଶୋକ କରିବା—
Hāi hāi karibā To bewail.
ହାୟହାୟକରା ହାୟ ହାୟ କରନା

ହାଇ(ସ୍ତ୍ରୀ)ହିଲ୍—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଉଚ୍ଚ ଏଡ଼ିଆଲା
Hāi hi[hī]l ଜୋତା—High-heeled shoes for
ହାଇହିଲ ହାଇହିଲ females.

ହାଉ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ,ସ.ହା; ହାହାକାର)—ଶ୍ରବଣ ବା ଦୃଷ୍ଟି
Hāu ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ; ହଠାତ୍ ବିପଦ ଓ ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-
ହାଉ ହାୟ ବିମୂଢ଼ ବ୍ୟକ୍ତିର ନିରର୍ଥକ ଧ୍ୱନି । (ଯଥା—ନିଆଁ ଲାଗିଲେ, ବାଘ ହାବୁଡ଼ିଲେ, ଡକାୟତ ଆକ୍ରମଣ କଲେ)—A sound of alarm made by a person who is bewildered and beset with sudden danger.

ହଠାତ୍ ଫଟଶ୍ରୀ ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ [ସ. ହଠାତ୍]—
୧ । ହଠାତ୍—1. All at once. [ଯଥା—ବାରୁଦରେ ହାଉଳିଲା ନିଆଁ ଲାଗିଗଲା ।] ୨ । ହଠାତ୍ ଓ ଅତି ତୀବ୍ରଭାବରେ—2. All at once and very sharply. ଯଥା—ଧାନୁଆ ଲଙ୍କାମରିଚରେ ମୋ ପାଟି ହାଉଳିଲା ଜଳି ଉଠିଲା] ଦେ. ବି—୧ । ଶୋକଜନିତ ହାହାକାର ବା ରୋଳ—1. The sound uttered by people in grief. [ଯଥା—ଗୃହସ୍ୱାମୀ

ହାୟ ହାୟ ମରିଯିବାରୁ ତାଙ୍କ ଘରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ । ହାଉ ଉଠୁଛି]—୨ । ଗୁରୁ ଉତ୍ତପ୍ତ ଧାତୁ ବା ପାତ୍ର ବା ମାଟି ଉପରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚିଲେ ସେଥିରୁ ଉଠିବା ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଷ୍ପ ବା ବାଷ୍ପ—2 Hot vapour rising from a parched ground or hot metal or pot when sprinkled with water.
(ଯଥା—ଜ୍ୟୈଷ୍ଠମାସରେ ପିତାପାଣିଆ ବର୍ଷା ହେଲା ଭୂଇଁରୁ ଗୋଟାଏ ହାଉ ଉଠେ) ୩ । ଶୋକ ବା ଉଦ୍ବେଗଜନିତ ଶ୍ରବଣ ବା ଉଦ୍‌ବେଗ; ଦଉ—3. A restlessness produced by grief or fright. [ଉ—ଏ ବାଣୀ ଶୁଣି ସେ ମନ୍ଦିମଣି ହୁଦେ ମଣିଲା ହାଉ—ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ]
[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦି ଭାଷାରେ 'ହାଉ' ଶବ୍ଦ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଭୟଦେଖା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ 'ଭୋକ', 'ଭୋକମିଳା' 'ଅନ୍ଧାରଗୁଡ଼ି' ଆଦି ଶବ୍ଦ ପରି କଳ୍ପିତ ଭୟାକାର ଭୟଙ୍କର ଜୀବ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ] ୪ । ଶୋକଜନିତ ଦୀର୍ଘ-ନିଶ୍ୱାସ—4. A sigh of grief. ୫ । ହାଉଆ—(ଦେଖ)—Hāuā (See) [ଉ—ଏ ହାଉ ସୁଗନ୍ଧ, କେତକୀ ଲୁମ୍ବମ ଅଛି ଆମୋଦ—ପ୍ରାଚୀ ରସବାରିଧି ।]

ହାଉଆ—ବୈଦେ. ବି—(ଫା, ହବା)—୧ । ପବନ; ବାୟୁ—1. Air.
Hāuā ୨ । ଜଳବାୟୁ—2. Climate. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ହାଓୟା ସମ୍ପର୍କ—3. (figurative) Connection. ୪ ।
ହବା (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରଭାବ— 4. (figurative) Influence.
[ଯଥା ତାଙ୍କ ଦେହରେ ସାହେବଙ୍କ ହାଉଆ ବାଜିଛି ।]

ହାଉଆ ଆ(ଅ)ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା.—ହବା + ଅବାଜ୍)—ଫାଙ୍କା
Hāuā ā(a)bāj ଅବାଜ୍; ଶୂନ୍ ଅବାଜ୍; ବନ୍ଦୁକରେ ଗୁଳି ନ ଦେଇ
ଫାଙ୍କାଆଓୟାଜ ଫାୟର୍ କଲେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ—Blank
ହବାଆବାଜ firing.

ହାଉଆ କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ଅମୂଳକ ବିବରଣ—1. Unfounded
Hāuā kathā report. ୨ । ଶୁଣା କଥା—2. Hear-
ଶୁନା କଥା ବାହିୟାତବାତ say matter.

ହାଉଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଥିବା—To fan.
Hāuā karibā ହାଓୟା କରା ହବା କରନା

ହାଉଆ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାୟୁ ସେବନ କରିବ ; ଦେହରେ
Hāuā khāibā ବାୟୁ ଲାଗିଲା ପରି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଥିବା ଓ ବାୟୁ
ହାଉୟା ଖାଓୟା ବହୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ବସିବା ବା ବୁଲିବ—To
ହବାଖାନା take an airing.

ହାଉଆ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ—(ଯେଉଁ ଗାଡିରେ ଘୋଡ଼ାଆଦି ଲାଗି ନ
Hāuā gārdi ଥିବାରୁ ତାହା ବାୟୁଦ୍ୱାରା ବା ଶୂନ୍ୟରେ ଚଳୁଛି
ହାଓୟାଗାଡି ବୋଲି ଲୋକେ ମନେକରନ୍ତି ।)—୧ । ପବନଦ୍ୱାରା
ହବାଗାଡି ଚାଳିତ ଗାଡ଼ି—1. Vehicle propelled by
wind. ୨ । ମଟର୍ ଗାଡ଼ି—2. Motor car. ୩ ।
ସାଇକେଲ—3. Bicycle.

ହାଉଆ ଚକି (କ୍ରି) ଦେ. ବ (ଫା.—ହୱା + ଫ. ଚକ)—୧ । ପବନ
Hāuā chaki (kki) ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ଅଟାପେଷା କଳ—
ହାଓୟା ଚାକି 1. Wind mill. ୨ । କାଗଜର ଘୁଡ଼ି—
ହବାଚକ୍କି 2, Paper kite.

ହାଉଆ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାୟୁ ଗମନାଗମନ ପଥରୁ ଅବରୋଧ ଦୂର
Hāuā chhārdibā କରି ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିବା—To let in
ହାଓୟା ଛୋଡ଼ିଦେଓୟା air; not to obstruct the free flow
ହବା ଛୋଡ଼ନା of air.

ହାଉଆ ଜାହାଜ—ବୈଦେ.ବ—(ଫା.—ହୱା + ଜହାଜ)—ଅଦାଟ-
Hāuā jāhāja ଘୋଡ—Aeroplane ; air-ship,
ହାଓୟା ଜାହାଜ ହବାଇ ଜହାଜ

ହାଉଆ ଡିଗ୍ରୀ(କ୍ରି)—ବୈଦେ. ବ—(ବଚରଅ)—(ଫା.—ହୱା + ଇଂ
Hāuā digri (kri) ଡିଗ୍ରୀ)—ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କା ଦୌଣସି
ହାଓୟାଡିକ୍ରି ଜଜ୍ଜିଷ୍ଟ ସଫରୁରୁ ଅଦାୟ ନ ହୋଇ ଦେଣଦାରଙ୍କ-
ହବାଡୀଗ୍ରୀ ଠାରୁ ଅଦାୟ ହେବା ପାଇଁ କରା ଯାଇଥିବା ଡିଗ୍ରୀ—
Personal decree or money decree.

ହାଉଆଦାର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା)—ଯହିଁରେ ପବନ ଚଳାଚଳ
Hāuādār ହୁଏ—Having free circulation of air
ହାଉୟାଦାର୍ ହବାଦାର

ହାଉଆ ନିଲାମ (ମି)—ବୈଦେ. ବ—(ବଚରଅ)—(ଫା)—ଶାଳକ
Hāuā nilāma (m) ଉପରେ ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କା ଅଦାୟ
ହାଓୟା ନିଲାମ ପାଇଁ ବନ୍ଧକ ନ ଥିବା ଭୂସମ୍ପତ୍ତିର ଅଦାଲତରେ
ହବାନିଲାମ ନିଲାମ—Sale by auction of properties
attached in execution of a money decree
and not of a mortgage decree.

ହାଉଆ ବଦଳ(ଳି) - ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ହୱା + ଅ. ବଦଲ = ପରି-
Hāuā badala(li) ବର୍ତ୍ତନ)—ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯିବା ଦ୍ୱାରା
ହାଓୟାବଦଳା ହବାବଦଲ ଜଳବାୟୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ—Change of
climate.

ହାଉଆ ବଦଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏକ ସ୍ଥାନର ଜଳବାୟୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ
Hāuā badalā(le)ibā ପକ୍ଷରେ ହିତକର ନ ହେଲେ ଶରୀରର
ହାଓୟାବଦଲାନ ହବାବଦ୍‌ଲାନା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସେ ସ୍ଥାନରୁ
ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା—To have a change of
climate; to go to a place for change.

ହାଉଆ ବନ୍ଧୁକ—ଦୈଦେ. ବ - (ଫା. ହୱା + ଅ. ବନ୍ଦୁକ) —
Hāuā bandhuka ପବନର ବେଗ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ବନ୍ଦୁକ—
ହାଓୟାବନ୍ଧୁକ ନ୍ଦୁକ Air-gun

ହାଉଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଖାଇବା ପାଇଁ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁର
Hāuñ ମୁଖବ୍ୟାଦାନ; ଅଁ—1. Opening of the mouth
ହାଁ ହଁ wide for eating a victim (said of a
wild animal). ୨ । (ଶିଶୁଭାଷା ବାକ୍ୟ) ଭୋଜନ—
2. (Nursery) Eating; meal.

ହାଉଁ କରି(କିନି, କିନା, ଦସ୍, ଧସ୍)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ହାଁଉଁକରି (ଦେଖ)
Hāuñ kari(kini, kinā, das, dhas) Hāñuñ kari
(See)

ହାଉଁ କରିବା—ଗ୍ରା.କ୍ରି—(ଶିଶୁଭାଷା ବାକ୍ୟ)-ହାଁଉଁକରିବା—(ଦେଖ)
Hāuñ karibā Hāñuñ karibā (See)

ହାଉ ଖସିବା (ପଶିବା)—ଦେ. ବ—ହୃଦୟରେ ଦକ ପଶିବା; ଉଦ୍ବେଗ
Hāu khasibā (pasibā) ବା ଶଙ୍କା ଜାତହେବା—Sudden
terror or consternation. [ଉ—ନାରୀ ହୃଦୟରୁ
ଭାବନାଢ଼ୋକା ଉପଜିଲା ଖସି ପଡ଼େ ହାଉ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ]
(ହାଉ ଖସି ପଡ଼ିବା, ହାଉପଶିଯିବା)—ଅନ୍ୟରୂପ

ହାଉ ଜାଉ—ଦେ. ବ—ଗଣ୍ଡଗୋଳ; ହଟ୍ଟଗୋଳ; ଘୋଟଘାଟ—
Hāu jāu ହଟ୍ଟଗୋଳ ହୋହଲ୍ଲା Ado; noise

ଦେ. ବିଣ—୧ । ସାଲୁ ସାଲୁ; ବେଶି ସଂଖ୍ୟାରେ ଲୁଚିଛନ୍ତି;
ହାଉଚାଉ ଖଦବଦ ବିପ୍ରତ୍ୟ ବା ଚାଳିତ—1. In great
numbers; abounding. (ଯଥା—କଟକ ସହରରେ
ବାବୁ ଗୁଡ଼ାକ ହାଉ ଯାଉ ହେଉଛନ୍ତି) । ୨ । ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ;
ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ତବାହ ଅତି ବିରକ୍ତ; ବିବ୍ରତ—2. Disturbed
[ଯଥା—ତୁମେ ପିଲାମାନେ ମତେ ବେଢ଼ି ଏପରି ହାଉଜାଉ
କଲେ, ମୁଁ ମିଠେଇ ନ ବାଣ୍ଟି ଚାଲିଯିବି]—୩ । ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ;
ବ୍ୟସ୍ତ ସମସ୍ତ—3. Pestered. [ଯଥା—ଖରା ଦିନେ
ଉପଦ୍ରବଆ ଗୁଡ଼ଗୁଳିରେ ଦେହରୁ ଝାଳ ବୋହି ଓ ଦେହଖିଳ
ଘିମିରି ଫଳିଯିବାରୁ ମଣିଷ ହାଉ ଯାଉ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ।]
୪ । ହୈ ଚୈ (ଦେଖ)—Hai chai (See). ୫ ।
(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମ୍ପର୍କ; ସମ୍ପର୍କ—5. Relationship;
contact.

ହାଉଡ଼ା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ହାଉଡ଼ା; କଲିକତାର ବିପରୀତ ପାରରେ
Hāurdā ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ ଥିବା ନଗର ଓ ଜିଲ୍ଲା—Howrah;
ହାଓଡ଼ା ହାବଡ଼ା (District and town on the opposite
side of Calcutta [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ
ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଭାସମାନ ସେତୁ (ପୋଲ) ଅଛି ।

ଏଠାରେ ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲୱେ ଓ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ରେଲୱେର ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳିତ ବଡ଼ ଷ୍ଟେସନ୍ ଅଛି । ଦେ. ଚଣ ଫୁଂ (ସଂ. ହାବ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାବ (ହାଉଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)) ବା ଇଙ୍ଗିତ ଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରେ)—
ହାବା, ହାବୁ ବୌକା ୧ । ବୋବା—1. Dumb; mute. [ଉ—ହାଉଡ଼ା କଥା ହାଉଡ଼ା ମାଥ ଜାଣେ—ପଙ୍ଗାର ମୋହନ ଭ୍ରମାଣ୍ ଅଠରଶ ।] ୨ । ଖଳା—2. Faltering in speech. [ଉ—ସଙ୍ଗାଉ'ନରେ ହାଉଡ଼ାଟା ମଧ୍ୟ ଅଁ କରି ଦିଏ—ଡ଼ଗ]— ୩ । ଓଣ୍ଟୁ; ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ—3. Foolish; stupid; idiotic.

ହାଉଡ଼ା ପାରି—ଦେ ବି—କଲିକତାର ବିପରୀତ ପାରି; ଗଙ୍ଗାର ଅପର
Hāurdā pāri ପାରି, ଯେଉଁ ପାରିରେ ହାଉଡ଼ା ଅବସ୍ଥିତ—
ହାଓଡ଼ାପାର हावड़ापार The Howrah side of the river Ganges (opposite to Calcutta).

ହାଉଡ଼ି—ଦେ. ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ, ବମ୍ବା ଢ଼ିକ୍ରା)—ହାକୁଟି—
Hāurdi ଢେକୁର डकार Belching.

ହାଉଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାକୁଟି ମାରିବା (ଦେଖ)
Hāurdi māribā Hākuṭi māribā (See)
ଢେକୁର ତୋଳା डकार करना

ହାଉଡ଼ୁ(ବୁ)ଡ଼ୁ—ଦେ. ବି—ଡୁଡୁ (ଦେଖ)—
Hāudu-u(bu)du ହାଡୁଡୁ कबड्डी Dudu (See)
(ହାଉଡ଼ୁଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଉଦା—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ହାଉ୍ଦା)—(ସଂ. ନାମ କରଣକ)—୧।
Hāudā ହାତୀ ପିଠିରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ବିଛାଯିବା ଗଦି
ହାଓଦା हौदा ଓ ବିମାନଯୁକ୍ତ ଆସନ—1. A stuffed and armed seat or cushion or litter with railings, put over the back of an elephant. [ଉ—ହାଉଦା ଅମାରଥାଳ୍ ଶିଙ୍ଗୁଳି, ଟୋପର ଲମ୍ବିଆ ଘଣ୍ଟିମାଳ । ବ୍ରଜନାଥ—ସମର ତରଙ୍ଗ ।] ୨ । (ଲଂ.
ଚୌବାଚ୍ଚା चबच्चा ହାଉସ୍)—୨ । ପାଣି ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଇଟାରେ ଓ ଚୂନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କୁଣ୍ଡ; ଚଉବଚ୍ଚା—2. A reservoir for storing water.

ହାଉଦା କଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତୀ ପିଠିରେ ହାଉଦାକୁ ଘଳାଇ ତାକୁ
Hāudā kashibā ରଜ୍ଜୁ ଅଦି ଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ ସଂଲଗ୍ନ କରିବା—
To set the cushion on the back of the
ହାଓଦା କସା हौदाकसना elephant tightly.

ହାଉ ପଶିବା—ଦେ. ବି—କୌଣସି ଅକସ୍ମାତ ବିପଦଯୋଗୁ ଭବିଷ୍ୟତକୁ
Hāu pasibā ମନରେ ଗୋଟାଏ ଭୟ ପଶିଯିବା—The state of having a terror left in the mind after a sudden fright; alarm. [ଉ—ଘର [ହାଉ ପଶିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଘୋଡ଼ ଗଲା ବୋଲି ଗୋଟାଏ ଭାବ ଶୁଣିଲାକ୍ଷଣି ମୋ ଦେହରେ ଗୋଟାଏ ହାଉ ପଶିଗଲା]
ଭାବନା ଢୋକା दाउपैठना

ହାଉ ପୂରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅକସ୍ମାତ ବିପଦ ଘଟିଯିବାପରେ
Hāu purā (re) ib ଅପଣା ମନକୁ ଭୟଭୀତ କରିବା—
1. To continue to have the terror in one's mind even after a sudden fright is over. ୨ । କୌଣସି ଶୋକଜନକ ଘଟଣା ଘଟିବା ପରେ ଅପଣା ମନରେ ସର୍ବଦା ସେହି ହାହାକାର ବା ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବା—2. To continue to cherish the sightng till long after the matter for sigh is gone.

ହା ହୁତାଶକରା हाउपैठाना

ହାଉମରିଚିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଭୁଣ୍ଡ ଯୋଡ଼ା ଗୁଳ୍ମ—
Hāumarichia Toddalia Aculeata (thorny shrub).
[ଉ—ଏହାର ପତ୍ରକୁ ମକଚଲେ ତହିଁରୁ ମରିଚ ପରି ଗନ୍ଧ ବାହାରେ । ଏହି ପତ୍ର ବ୍ରଣ ଅଦିରେ ପକାନ୍ତି । ପତ୍ରକୁ ପେଟ ବାଗରେ ପକାଇଲେ ଘାଆଶୁଖେ) ପିଠି ଅଡ଼ିଆ ପକାଇଲେ ବିଥ ଅଦି ପାତେ]

ହାଉୟା(ଆ)ଛାଉଡ଼ି ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ପବନ ଯେଉଁ
Hāuyā(ā) chhārdi māribā ଆଡ଼କୁ ବହୁଥାଏ ସେଆଡ଼ୁ ଛାଡ଼କୁ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଘେନିଯାଇ ପେଞ୍ଚି ବସାଇବା—To take the paper kite from the direction of the wind tactfully to another direction.

ହାଉୟା(ଆ)ଛାଉଡ଼ିଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ପବନ ନ ବହିବା
Hāuyā(ā)chhārdi jibā ଯୋଗୁଁ ବିମା ପବନ ବହୁଥିବ ବେଳେ ଛାଡ଼ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ପିବା ଯୋଗୁଁ, ଛାଡ଼ର ଦେହରେ ଆଉ ପବନକୁ ଲାଗିବାକୁ ତହିଁ ଫଳରେ ଛାଡ଼ ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ିବା—(a paper kite) To come down to the ground for want of a current of wind.

ହାଉୟା(ଆ) ଧରିବା—ପ୍ରା ଦ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଛାଡ଼ ଦେହରେ
Hāuyā(ā) dharibā ପବନ ବାଜିବାରୁ ତାହା ଉଡ଼ିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—(a paper kite) To be able to soar high by the effect of wind.

ହାଉର୍ ହାଉର୍ ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(ଖାଇବସିବା
Hāur hāur hebā ଲୋକ) ଅଧିକ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର ମାଗିବା—To repeatedly ask for more food being served on the plate.

ହାଉଲ ଚା(ପା,ବା,ମା) ଉଲ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଅକୁଲ)—୧।
Hāula chā(pā,b ā,mā) ula hebā କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଆକୁଳ ବିକୁଳି ହେବା ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ବ୍ୟସ୍ତତା ସହ ଇତସ୍ତତଃ ଖୋଜି-ବେଗ ହୋଇ ହେବା ଧନ୍ଦି ହେବା—1 To eagerly search after a thing. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅକୁଳ ଓ ବିକଳ ହେବା, ତରଳ ବିକଳ ହେବା— To be restles

with anxiety or pain ୩ । ପାଗଳପରି ଇତସ୍ତତଃ ଘୂରିବୁଲିବା—3. To wander like a madman; to move madly about. ୪ । ହାଉଳିଖାଇବା; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟହୀନ ଭାବରେ ଇତସ୍ତତଃ ଚଳିତ ହେବା—4. To move here and there aimlessly

ହାଉଲ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି—ହାବିଲ୍‌ଦାର୍ (ଦେଖ)—
Hāul-dār Hābil-dār (See).

ହାଉଲା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ବାତୁଳ)—୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ
Hāulā ଶୀଘ୍ର ପୂର୍ବକଥା ଭୁଲିଯାଏ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଭଲ ମନେ
(ହାଉଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ରହେ ନାହିଁ—1. Forgetful (person).
୨ । ଯେ ସବୁ କଥା ଯାସୋର ପକାଏ—2. Oblivious.
୩ । କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଅସଂଯତ—3. Unsystematic or uncontrolled in action. [ଦ୍ର—ହାଉଲା ଲୋକ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ରଖି, ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଖୋଜେ; କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳକୁ ଗଲାବେଳେ ଘରୁ କେତେକ ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗରେ ଘେନିଯିବାକୁ ଭୁଲିଯାଏ; ଯାହାକୁ ଯାହା ଜବାବ୍ ଦେଇଥାଏ, ତାହା ଯାସୋର ପକାଏ ।]

ହାଉଲା—ବୈଦେ ବି—(ଫାରସୀ) (ଅ. ହ୍ୱାଲା)—୧ । ଜିମ୍ମାଦାରୀ—
Hāulā 1. Custody. ୨ । ବଙ୍ଗଦେଶର ବାଖରଗଞ୍ଜ
ହାଓଲା, ହାଓୟାଲ୍ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବା ଭୂମିକୁ ଆବାଦ କରିବା ପାଇଁ
ହବାଲା ଆବାଦକାରୀଙ୍କୁ ଦିଆ ଦିଆଯିବା ତାଲୁକ ବା ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱ—
2. An undertenure in Backergunj district in Bengal granted for reclamation of waste land. [ଦ୍ର—ଏହି ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱ ବା ହାଉଲା ନେଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି (ହାଉଲାଦାର୍) ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଲୋକକୁ ଦରଦିଆ ଦେଲେ ସେସ୍ୱତ୍ୱକୁ 'ଜିମ୍ ହାଉଲା' ବୋଲାଯାଏ ।]

ଦାଁଡ଼ କହ୍ୱାର ୩ । ନୌକାର ଅସ୍ତ୍ର—3. Oar.

ହାଉଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ଡଙ୍ଗାକୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଅସ୍ତ୍ର
Hāulā(le)ibā ପକାଇବା—1. To row a boat; to ply
ଦାଁଡ଼ଫେଲା ବା ଟାନା the oar. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଗତି
କହ୍ୱାର ଚଳାନା ବା ବେଗକୁ କମାଇବା—2. To slow down the pace or motion of any thing.

ହାଉ(ଓ)ଲାତ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ହ୍ୱାଓ୍ୱାଲାତ୍, ନଜରବନ୍ଦୀ; ହବାଲା=
Hāu(wa)lāt ମାରଫତଦାରୀ, ଜିମ୍ମାଦାରୀ)—୧ । ଅଳ୍ପଦିନ ପାଇଁ
ହାଓଲାତ ବିନା ସୁଧରେ ଦିଆଯିବା ଋଣ—1. Loan
ହଥଫେର ହବାଲାତ advanced without interest for short periods. ୨ । ଚାକରମାନଙ୍କ ଦରମା ମିଳିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉଧାର ଧନ (ଯାହା ଦରମା ଦିଆଗଲେ ସେ ମଜୁରୀରୁ କଟାଯାଏ ।)—2. Advance made to a
ହାଓଲାତ servant towards his pay. ୩ । ଚାକରପ୍ରାପ୍ତ
ଅଗାଉ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ସରକାରୀ ବ୍ୟୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା ଟଙ୍କା (ଯେରେ ହିସାବ ମୁତାବକ କରି ଯାହାର ବିଲ୍ ମଞ୍ଜୁର୍ କରାଯାଏ ।)—Advance made to officers to meet current expenses. ୪ । ନ୍ୟାସ; ଡିପାଜିଟ୍—4 Deposit; money deposited in trust. ୫ । ତହବିଲରୁ ଟଙ୍କା ସରିଗଲେ ତହବିଲର ଚାର୍ଜପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଉଧାର ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଥାଏ—(ଯାହା ଘରେ ତହବିଲରୁ ଟଙ୍କା ଆସିଲେ ସୁଦ୍ଧ ହୁଏ ।)—5. Advance made by a person in charge of cash to meet any urgent expense ୬ । ହାଜତ—6. Hajat; confinement of an undertrial person. ୭ । ହାଜତ ଘର—7. Lock-up ୮ । ନଜରବନ୍ଦୀ—8. Surveilance.

ହାଉଲାତି—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ. ହବାଲାତ୍; ହବାଲା)—ହାଉଲାତ୍ ବା
Hāulāti ଉଧାର କରିଯାଇଥିବା (ଧନ)—Advanced
ହାଓଲାତି ହାତଫେରୀ money.

ହାଉଲାଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ବାଖରଗଞ୍ଜଜିଲ୍ଲାର ହାଉଲା ନାମକ
Hāulādār ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱରୁ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ପଟ୍ଟା ନେଇଥିବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ—An under tenure-holder in Backerganj. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅଧସ୍ତନ ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀଙ୍କୁ ଜିମ୍ ହାଉଲାଦାର ବୋଲାଯାଏ]
ହାଓଲାଦାର ହବାଲାଦାର

ହାଉଲା ବାଉଲା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ବାତୁଳ)—୧ । ବାତୁଳ—
Hāulā bāulā 1. Mad. ୨ । ବାତୁଳପ୍ରାୟ—2. Mad
[ହାଉଲୀ ବାଉଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] denedo.
ପାଗଳା ହାଉଲାବାଉଲା

ହାଉଲି—ଦେ.ବିଣ—ନାନାଶ୍ରେଣୀର ବା ପ୍ରକାରର ମିଶା (ଧାନଗୁଡ଼ିଅଦି)
Hāuli Mixed; of many sorts; medley. ଦେ. ବି—
୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗି ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ କଣ୍ଟାଳଦରୁ ଉଠି ହଠାତ୍ ଭୀତ ହୋଇ ଦଗ୍ଧ ହେବା ବା ବାଉଳା ହେବା—1. Grovelling or groping when one has not fully shaken off his sleep. ୨ । ବାଉଳା ହେବା; ବାଉଳ ହୋଇ ଖୋଜି ହେବା—2. Groping after a thing in forgetfulness. ୩ । ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ତାପ (ଗୋଶୀନାଥ ଜନ)—3. Heat of fire. ୪ । ଗଣ୍ଡଗୋଳ; ଗୋଳମାଳ; ମୁଖରବ; ହୁଲ୍ଲର—4. Noise; ado. [ଉ—ମା ଝିଅଙ୍କ ହାଉଲିରେ ଗାଁ ଲୋକେ ଧଇଁ ପଡ଼ିଲେ—ଭୁକ୍ତଲାଲ୍ମାଗ. ନଅଭୁଣ୍ଡ]
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର,ଗଡ଼ଜାତ) ବି.—ଚମ୍ପେଇନେଉଳ—
A kind of lizard with a smooth skin
ମେଶାମେଶି and red tail.

ହାଉଲିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବିଣ—ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—Unmethodical. [ଯଥା—ହାଉଲିଆ ଲୋକ]

ହାଉଳି ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କିମ୍ବା ନିଦରୁ ଉଠି ହଠାତ୍ ଖିଳ ହୋଇ
Hāuli khāiba ବା କାଉଳା ହୋଇ ବିଛଣାରେ ବା ଭୂମିରେ
ଦରଣ୍ଡି ହେବା—1. To grope on the bed or
ground on being suddenly awaken from
deep sleep. [ଉ—ମାଇକଳଥମାନେ ନିଦକାଉଳାରେ
ହାଉଳି ଖାଇ ଦେହ ଲୁଗା ଯେଉ + + + ଗଛ
ମୂଳରେ ବସି ଅଛନ୍ତି—ଫକୀର ମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗଣ୍ଠ]
୨ । ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲିବା—2. To
move in crowds at random; to wonder
aimlessly in crowds. [ଯଥା—ଶ୍ରାବଣମାସରେ ମେଘ
ହଉଳି ଖାଉଥାଏ] ୩ । ଭୟରେ କାଉଳା ବା ଅସ୍ଥିର
ହେବା—3. To become restless through
fear. ୪ । ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ ହେବା; ଗଡ଼ଗଡ଼ାଇ ହେବା—
4. To wallow or roll on the ground.

ହାତଡ଼ାନ ଟହଲିବା

ହାଉଳି ଚାଉଳ—ନାନା ପ୍ରକାର ମିଶା ଚାଉଳ—Rice consisting
Hāuli chāula of many varieties mixed together.
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ହ ଉଲଧାନ ହୁଏ]

ମେଶାମେଶିଚାଉଳ ଲହରଗଞ୍ଜାଚାଉଳ

ହାଉଳି ବାସନ—ଦେ. ବ—୧ । ମାଟୋଇ ବାସନ; ନାନା କାରିଗରଙ୍କ
Hāuli bāsana ତିଆରି ନାନା ପ୍ରକାର ବାସନ—1. Uten-
sils of various makes. ୨ । ମାଟୋଇ ବାସନ;
ଯେଉଁ ବାସନ ଏକ କାରିଗରର ହାତର କିମ୍ବା ଫରମାସି
ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣରେ ନୁହେ—2. Utensils which
are neither excellent nor made to order
nor of one maker. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ହାଉଳି
କଂସା, ଗିନା, ଥାଳ ଚାଳ ଆଦି ହୁଏ]

ମେଶାମେଶିବାସନ ତରହତରହକେବରତନ

ହାଉଳି ମାଉଳି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିହୀନ ହୋଇ ଇତସ୍ତତଃ
Hāuli māuli ଗୁଳିତ—1. Moving at random. ୨ ।
କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—2. Dumb founded ୩ ।
କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ଦରଣ୍ଡିଥିବା—3. Grop-
ing in bewilderment.

କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ କିକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼

ହାଉଲେ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—(ସ.ଲଘୁ କ, ପ୍ରା.ଲଘୁଅ; ଅପର ବିଭକ୍ତ—
Hāule ହାଉଲେ)—୧ । ଅସ୍ତେ; ଧୀରେ; ଧୀରଭାବରେ—
Slowly. [ଉ—ହାଉଲେ ହାଉଲେ, ପାଉଲେ
ପାଉଲେ—ଭୃଗ] ୨ । ଲଘୁ ଭାବରେ—2. Lightly;
[ହାଉଲେ ହାଉଲେ—ଅନ୍ୟରୂପ] slightly.

ଆସ୍ତେଆସ୍ତେ ହୌଲେ

ହାଉସ୍—ଦୈ.ଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଘର; ବାସସ୍ଥାନ—1. House.
Hāus ୨ । ପାଣି ରଖିବାପାଇଁ ପକ୍କା ଚଉବଚା—2. A water
reservoir of masonry ୩ । ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାଜନଙ୍କ
କାରବାର—ଦୋକାନର ଗଦି—3. Business house of
big merchants.

ହାଉସ ହାଉସ

ହାଉସ୍ ଅଫ୍ କମନ୍ (କମନ୍ସ)—ଦୈ.ଦେ. ବ (ଇଂ)—ଜନସାଧାରଣଙ୍କ
Hāus af kaman (kamans) ଭୋଟଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି-
ମାନଙ୍କ ଗଠିତ ବିଲାତ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ବା ଶାସନସମିତିର
ଶାଖାଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତର—The House of
Commons.

ହାଉସଅଫକମନସ ହାଉସଅଫକମନସ

[ଦ୍ର—ଏହାର ସଭ୍ୟସଂଖ୍ୟା ୬୧୫ । ଏମାନଙ୍କୁ ବର୍ଷକେ
୫୦୦ ପାଉଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ଭତ୍ତା ମିଳେ । ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନିର୍ବାଚନ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୁଲିବାପାଇଁ ସଭ୍ୟମାନେ ବିନାଭଡ଼ାରେ
ରେଳରେ ମଧ୍ୟ ଯିବା ଅସିବା କରି ପାରନ୍ତି]

ହାଉସ୍ ଅଫ ଲର୍ଡ୍ସ୍—ଦୈ.ଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ଜମିଦାର ଓ
Hāus af lards ଧର୍ମଯାଜକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟର ଶାଖା
The House of Lords. (ଦ୍ର—ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
ପିଅର୍ ବା ଇଂଲଣ୍ଡର ଜମିଦାର ବଂଶର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରମାନେ
ଓ ୨୪ ଜଣ ଇଂଲଣ୍ଡର ବିଶପ୍ ଓ ୨୮ଜଣ ଆୟର୍ଲଣ୍ଡର ଲର୍ଡ୍
ସ୍ଥାନ ପାଆନ୍ତି ଓ ୧୬ ଜଣ ଲର୍ଡ୍ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ନିର୍ବାଚିତ
ହାଉସଅଫଲର୍ଡସ ହାଉସଅଫଲର୍ଡସ ହୁଅନ୍ତି]

ହାଉସ—ପ୍ରାଦେ. (ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—(ଅ. ହଉସ ଉତ୍ସାହ)—ଉତ୍ସାହ—
Hāusa Courage
ଉତ୍ସାହ ହୌସ

ହାଉହାଉ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ, ମୂଳ ଇଂ. ହାଉଲ୍)—୧ । ବହୁ
Hāuhāu ଲୋକଙ୍କ ଏକତ୍ର ପାଟି କରିବା ବା ଘୋଷା କରିବା—
1. Making a row. (ଉ—ଗୁରିଆଡ଼େ ଲାଗିଥିବ
ବୃଥା ହାଉହାଉ—ମଧୁସୂଦନ କବିତା) ୨ । ଉଚ୍ଚ
ସ୍ୱରରେ ଅର୍ଥହୀନ ରବ—2. Howling. ୩ । ହଠାତ୍
ସମ୍ମୁଖରେ ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ବିପନ୍ନ ଲୋକଙ୍କ ପାଟି
ଖନି ମାଇଁଯିବାଯୋଗୁ ସେମାନଙ୍କ କରିବା ହାଉହାଉ ଶବ୍ଦ—
3. The confused sound of dismay made
by persons in bewiderment or terror on a
sudden calamity. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ହାଉଭଳି;
ଖୁବ୍ ତୀବ୍ର ଦାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ (ଯଥା—ହଳଦୀ, ଲୋଣ, ଚକା
ଛଣ) ରେ ନିଆଁ ଲାଗିଯିବା ପ୍ରକାରେ—1. In the
manner of a big fire furiously raging
and devouring combustible things very
quickly. ୨ । ନିଆଁ ଭୟଙ୍କର ରୂପେ ଓ ତୀବ୍ର ବହୁତ
ଜଳିବା ପ୍ରକାରେ—2 Furiously blazing (ଯଥା—
ଲୁଟାଇଦାରେ ନିଆଁ ହାଉହାଉ ହୋଇ ଜଳୁଛି) ୩ ।
ଧାତୁଅ ଲଙ୍କା ମରିଚ ଭଳିରେ ଲାଗିବା ମାତ୍ରକେ କିମ୍ବା ନିଆ
ଆଦି ଦେହରେ ଲାଗିଲେ ଅନୁଭୂତ ହେବା ଜ୍ୱଳାଯୋଗୁ—
Acute burning sensation, such as is
produced by eating very pungent things
or when the skin is burnt by fire.

[ପଥ—ଦେହରେ ନାଇଟ୍ରିକ୍ ଏସିଡ୍ ବୋଳିଲାରୁ ଦେହ ହାଉହାଉ ହାଉ ହାଉ ହୋଇ ଗୋଡ଼ିଲା ।]

ହାଉ ହାଉଅ ଦେ. ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଯେଉଁ ଲୋକ ଖୁବ ଗାଳି
Hāu hāuā କରି କଥା କହେ; ଅତି ବଡ଼ ଗାଳିଆ—Having
ଗୋଳମେଳେ ମୋମାଶଂଖ a very loud voice.

ହାଉହାଉ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବହୁ ଲୋକ ଘୋଷା କରିବା—
Hāuhāu hebā 1. (Many persons) To make a
ହାଉହାଉକରା row or noise. ୨ । ଭୟରେ ବିକଳ୍ପିତ-
ହଲ୍ଲାମଚାନା ବିମୂଢ଼ ହୋଇ ଘୋଷା କରିବା—2. To utter
loud and unmeaning sounds in terror.
୩ । ବହୁ ଲୋକ ବୃଥା ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ କରିବା—
3. (Many persons) To howl in vain.

ହାଏ—ଦେ. ଅ—(ସଂ. ହା)—ହା ! ହାୟ ! ହାଇ ! Alas !
Hāe ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ହାଉ ! ହେଉ ! Hush !
ହାୟ ହାय

ହାଏଁଡ଼—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାଣ୍ଡି—Earthen pot.
Hāeñd

ହାଏଁଡ଼ଫାର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଦରଫିଡ଼ା ପିଠା—
Hāeñd-phor Par-boiled cake.

ହାଏଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ଗାଟଣା) ବ—ହାଣ୍ଡି—
Hāeṇd An earthen pot.

ହାଏର୍ ଗୁହାଏର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାରି ଗୁହାରି (ଦେଖ)
Hāer guhāer Hāriguhāri (See)

ହାଏର୍ ଗୁହେର୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ.—ହାରିଗୁହାରି (ଦେଖ)
Hāer guher Hāri guhāri (See)

ହାଏରେ କପାଳ (ବିଧାତା)—ଦେ. ଅ.—ହାଇରେ କପାଳ (ଦେଖ) —
Hāere kapāla (bidhātā) Ah ! my luck ! as ill-
ହାୟରେ କପାଳ हायरे कपाल luck would have it.

ହାଏଲ ହୁକ(କୁ)ମ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ହାଲ ଗୁଲ - News.
Hāel huka(ku)m

ହାଃ—ଦେ. ଅ—(ସଂ. ହା)—୧ । ବିସ୍ମୟ, ଖେଦ, ଶୋକ ବା ଯାତନା-
Hāh ସୂଚକ ଧ୍ୱନି—1. An exclamation of wonder,
ହା ହା grief or distress; Ah ! Oh ! ୨ । ହର୍ଷସୂଚକ
ଧ୍ୱନି—2. An exclamation joy. Hah !
୩ । ଘୃଣାର୍ଥକ—3 .An exclamation of dis-
gust or hatred. ଦେ. ବ—(ଚରିତ୍ର) —
୧ । 'ହାଲ'ର ସାଙ୍କେତିକ—1. The abbreviation
for 'Hāl'. ୨ । ହାଜର୍ ଓ ହାଜରୀ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ—
2. The abbreviation for Hājar and
Hājirā.

ହାଁ—ଦେ. ଅ—(ହିନ୍ଦି ଭାଷାରେ ହିଁ ର ଅପଭ୍ରଂଶ) —୧ । ହିଁ—1. Yes.
Hañ ୨ । (ଉପସ୍ଥିତ ବା ଅଗରେ ଥିବା ବା ସମ୍ମୁଖରେ ବିପରୀତ
ହାଁ ହାଁ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରିବାପାଇଁ
ସମ୍ବୋଧନ—2. An exclamation used in
warning a person coming from the
opposite side or who is present or in
front. Hallo ! ୩ । ବାକ୍ୟଶେଷରେ ବଲ୍ଲାଙ୍ଗ
ହିଁ ହେଁ ଧ୍ୱନିକାଣ—3. A word indicating threat at
the end of a speech. ୪ । ପୂର୍ବେ ବୋଲାଯାଇ
ସ୍ଥଗିତ ରହିଥିବା କଥାର ସ୍ରୋତକୁ ପୁନର୍ବାର ଚଳାଇବାର
ଅଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ୱନି—4. An expression
used in resuming the thread of a narra-
tive which had been stopped for a time.
୫ । ଅକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
ନିବୃତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ସଙ୍କେତ—5. An exclama-
tion used in stopping or preventing a
person coming to attack. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ)
ଅ—କ୍ରୋଧ ଓ ସ୍ୱୀକାର ସୂଚକ ଶବ୍ଦ—An interjec-
tion indicating rage and consent.

ହାଁଇଁଆଁ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଖାଇବା ପାଇଁ ହାଇଁ ପାଇଁ
Hāñiñāñ ବା ଲାଳାୟିତ ହୁଏ—1. Eagerly hankering
ହେଉଲା ଭୂଖା to lat. ୨ । ବଡ଼ଗାଳିଆ—2. Of loud
ହେଁକୋଡ଼େକୋ ମୋମାଶଂଖ tone.

ହାଁଇଁଆନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—ହୟାନ୍ତ (ଦେଖ)—
Hāñiñānta Hayānta (See).

ହାଁଇଁଆଁ ପାଟି—ଦେ. ବ—୧ । ବଡ଼ଗାଳି; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର—Loud
Hāñiñāñ pāṭi voice. ୨ । ସୁବିଶାଳ ବ୍ୟାଦାନଯୁକ୍ତ ମୁଖ
ହାଁକଡାକ ମୋମାଶଂଖ —2. Wide yawning mouth.

ହାଁଇଁଆ ଗାଟିଆ (ପୁଂ) } ବିଣ
ହାଁଇଁଆଁ ଗାଟିଆଣି (ସ୍ତ୍ରୀ) }

ହାଁଇଁପାଇଁ—ଦେ. ବ—କାମ କରିବାକୁ ବା ଖାଇବାକୁ ଲାଳସା—
Hāñiñ pāñiñ Eagerness or hankering after a
ହାଇଁପାଇ work or food. ଦେ. ବିଣ—୧ । କାମ କରିବାକୁ ବା
ଲାଳସା ଖାଇବାକୁ ଲାଳାୟିତ ବା ଆତୁର—1. Hankering
after a work or food. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରି
ନ ପାରି ଦୁଃଖିତ—2. Sorry not being able to
do any work. [ଉ—କାମ ସ୍ୱଳ ଦେଖି ସେମାନେ
ହାଁଇଁପାଇଁ—ଫକୀରମୋହନ. ଉମାଣ ଅଠଗୁଣ]

ହାଁଇଁପାଇଁଆଁ—ଦେ. ବିଣ—ଲାଳାୟିତ—
Hāñiñ pāñiñāñ Hankering.
ଲାଳାୟିତ लालायित

ହାଁଇଁପାଇଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଖାଇବାକୁ, ପାଇବାକୁ ବା
Hāñiñ pāñiñ hebā କରିବାକୁ) ଲାଳାୟିତ ହେବା—1. To
ଲାଳାୟିତ ହଓୟା hanker after a thing, food or work.
लालयितहोना ୨ । ଅଭାବ ବା ଅପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁ ପାଇବାକୁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ
ହେବା—2. To hanker after a thing
which one has not get. ୩ । ଆତୁରଅ ହେବା
—3. To be excessively eager after a
thing.

ହାଁଇଁସାହାସ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଦୁଃସାହସ)—ଦୁଃସାହସ—
Hāñiñsāhāsa Fool hardiness.
ଦୁଃସାହସ ଦୁଃସାହସ

ହାଁଇଁ ସାହାସା—ଦେ. ବଣ. ସଂ—୧ । ଦୁଃସାହସଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟ)—1
Hāñiñ sāhāsā 'Fool hardy (act); rash. ୨ ।
(ହାଁଇଁ ସାହାସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁଃସାହସିକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2
ହାଁଇଁ ସାହାସୀ } ସ୍ତ୍ରୀ Foolhardy (person); eager
ହାଁଇଁ ସାହାସେଇ } to undertake more than
ଦୁଃସାହସୀ ଦୁଃସାହସୀ what one is capable of doing.

ହାଁଇଁହାଁଇ—ଦେ ଅ—ହାଁଇଁପାଇଁ (ଦେଖ)—
Hāñiñ hāñiñ Hāiñpāñiñ (See)

ହାଁଉଁ—ଦେ. ଅ (ଶିଶୁବାକ୍ୟ)—୧ । ଶିଶୁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବାଘଅଦଙ୍କ
Hāñuñ ଧ୍ୱନିର ଅନୁକରଣ—1 (Nursery term) Copying of the roar of tiger by children.
[ଦ୍ର— ଶିଶୁମାନେ ବାଘର ଅନୁକରଣ କରି ମୁହଁରେ ଲୁଗା ପକାଇ "ହାଁଉଁ ହାଁଉଁ" ଧ୍ୱନି କରି ନିକଟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାର ଛଳନା କରନ୍ତି ।] ୨ । ଭୋଜନ;
ହାଁଉଁ ଖାନା ଖାଇବା—2. Eating.

ହାଁଉଁଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ବଡ଼ ଘାଟିଆ—1 Of loud voice;
Hāñuñañ loud-voiced. ୨ । ବ୍ୟାଦାନଯୁକ୍ତ ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ—
ହେଁକୋଡେକୋ ଭୋମାଶଙ୍ଖ 2. Having a wide gaping mouth.

ହାଁଉଁ ଆଗୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ଘାଟିରେ ପୂରାଇବାପାଇଁ ବଳାଯିବା ବଡ଼
Hāñuñañ gundā ଗୁଣ୍ଡା—A big ball of food ready to be taken at ore gulp.
ବଡ଼ଡେଲା ବଡ଼ାକାର

ହାଁଉଁ ଆଁ ପାଟି—ଦେ. ବ—୧। ବଡ଼ଘାଟି;ଉଚ୍ଚସ୍ୱର—1. Loud voice
Hāñuñañ pāti ୨ । ବୃହତ୍ ମୁଖ—2. A big gaping
ବଡ଼ମୁଖ ଭୋମାଶଙ୍ଖ mouth

ହାଁଉଆ ତୁଣ୍ଡା(ତୁଣ୍ଡିଆ)—ଦେ. ବଣ—୧ । ବଡ଼ ଘାଟିଆ; ଉଚ୍ଚଭାଷୀ—
Hāñuñañ tuṇḍā 1. Having a loud voice.
ବଡ଼ମୁଖୋ ଭୋମାଶଙ୍ଖ ୨ । ବଡ଼ ମୁଖ ବିବରଯୁକ୍ତ—2. Big-
ହାଁଉଁ ଆଁ ତୁଣ୍ଡୀ(ତୁଣ୍ଡେଇ) } —ସ୍ତ୍ରୀ mouthed.
ହାଁଉଁ ଆଁ ପାଟୀ (ପାଟେଇ) } (ହାଁଉଁ ଆଁ ପାଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଁଉଁ କରି—(କିନା, କିନି, ଦସ୍, ଧସ୍) — ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଶୀଘ୍ର
Hāñuñ kari(kinā, kini. das, dhas) ଅହାରକୁ ମାଡ଼ି
ଶୀଘ୍ରଗୀର ଝଟ୍‌ସେ ବସି ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ଖାଇବା ପ୍ରକାରେ—
(Eating) With avidity or gusto.

ହାଁଉଁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଶିଶୁ ବଚନ)—ଖାଇବା—
Hāñuñ karibā (Nursery) To eat.
ହାଁଉଁ କରା ଖାନା

ହାଁକିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଙ୍କିବା (ଦେଖ)—
Hāñkibā Hañkibā (See)

ହାଁକୁ—ପ୍ରାଦେ—(ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା; କିମ୍ବାଳ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା)—
Hāñku ସେପାଖକୁ—To that side.

ହାଁଜି ହାଁଜି—ଦେ. ଅ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କଥାରେ ସବୁବେଳେ
Hāñji hāñji ହାଁ କରିବା—To ditto to a person
ହାଁଜି ହାଁଜି ହାଁଜି ହାଁଜି always.

ହାଁଟୁ(ଠୁ) —ପ୍ରାଦେ (ସିଂହ ଭୂମି) ବ—ଅଣ୍ଟୁ—
Hāñṭu (ṭhu) Knee.

ହାଁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାଣ୍ଡି—The earthen pot
Hāñṛḍi used for cooking purposes.

ହାଁଡ଼ି(ଡି)ଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାଣ୍ଡିଆ (ଦେଖ)—
Hāñṛḍi(di)ā Hāṇdiā (See).

ହାଁଡ଼ୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଚଡ଼ଜାତି) ବ—ବାଉଁଶକଢ଼ିଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଚାର
Hāñṛduā —A pickle prapared from tender bamboo-shoots.

ହାଁଣି—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିରପାଟଣା—ବଂଝାଲ ଭାଷା) ବ—ହାଣ୍ଡି—
Hāñṇiñ An earthen pot for cooking

ହାଁଥି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—(ସଂ. ହସ୍ତୀ) (ତୁଳ. ହି. ହାଥୀ)—
Hāñthi ହାଥୀ—Elephant.
ହାଁଥେଳ } —ସ୍ତ୍ରୀ
ହାଁଥ୍‌ଣୀ }

ହାଁଥିଧରସା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ହାତିଦଣ୍ଡା; ଜଙ୍ଗଲରେ
Hāñthi dharasā ହାତିମାନଙ୍କ ପଥ—1. Elephant-track in jungles. ୨ । ଛାୟାପଥ—2. Th milky way.

ହାଁଦେରେ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ଅ—ଅରେ !
Hāñdere Hullo !

ହାଁଥଲ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାତୁଡ଼ି—
Hāñthul Hammer.

ହାଁପଣ—ଦେ. ବ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ, ଏହାକୁ ଚଳାଇଲେ ବା ଭୂମିରେ
Hāñpaṇa ଆଘାତ କଲେ ହପ ହପ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ବୋଲି ଏହି
ନାମକରଣ)—କୁଲା; ସୂର୍ପ—Winnowing fan.
କୁଲା ସୂପ

ହାଁପିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁ ଘନ ଘନ ନିଶ୍ୱାସ
Hāñpibā ପକାଇବା—1. To gasp. ୨ । ବେଦମ୍ ହେବା
[ହାଁପିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. To be out of breath.
ହାଁପାନ ହାଁପନା

ହାଁପୁଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାପୁଡ଼—
Hāñpuṛḍ Sipping liquid food with gulping
ହାପରାନ ସୁଡ଼ିକ sound.

ହାଁରେ—ଦେ. ଅ (ସ୍ମୃତିଷ୍ଟ ପ୍ରତି)—ହଇରେ (ଦେଖ)—
Hāñre Haire (See)
[ହାଁ ରେ—ସ୍ତ୍ରୀକ ପ୍ରତି]

ହାଁ ରେ ହାଁ—ଦେ. ଅ—କେଲୁଣୀମାନଙ୍କର ନାଚ କରି ଗୀତ ବା ଡାହୁକା
Hāñ re hāñ ବୋଲିବା ଶେଷରେଅପର ପଛୀସ୍ଥ କେଲାଲୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ
[ହାଁ ଲେ ହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ ଙ୍କ ପ୍ରତି] କରି ବୋଲିବା ପଦ ବା ଚୁଆ—
[ହାଁ ଲେ ହାଁ ହାଁ ହାଁ ହାଁ—ଅନ୍ୟ ଆକାର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି] A con-
[ହାଁ ଲେ ହାଁ ହାଁ ହାଁ ହାଁ—ଏଜନ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି] cluding
exclamation after doggerels uttered by a Keluni woman while dancing and aimed at her male partner.

ହାଁସ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଭଦ୍ରଭାଷା) ବି—ହଂସ—
Hāñs Swan.

ହାଁସପାତାଳ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) – ଡାକ୍ତର ଖାନା—
Hāñspātāl Hospital.

ହାଁ ସାହାସ—ଦେ. ବି—ହାଁଇଁ ସାହାସ (ଦେଖ) –
Hāñ sāhāsa Hāñiñ'sāhāsa (See)

ହାଁସାହାସା—ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ—ହାଁଇଁ ସାହାସା (ଦେଖ)—
Hāñsāhāsā Hāñiñsāhāsā (See)
[ହାଁ ସାହାସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହାଁ ସାହସୀ, ହାଁ ସାହାସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାଁସିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଅ) (କଟରିଆ)—ହାସିଆ ଇତ୍ୟାଦି
Hāñsiā (etc) (ଦେଖ)—Hāsiā etc. (See)

ହାଁ ହାଁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସାବଧାନ ! ହୁସିଆର୍ ! (ସମ୍ମୁଖରେ ବିପରୀତ
Hāñ hāñ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କାଳେ ଦାରୁଣ ଯିବେ
ହାଁ ହାଁ ଏଥିଗାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ
ହାଁ ହାଁ ଡାକ)—1. (Interjection) Take care ! (an exclamation used to warn a person coming from the opposite direction (lest he clash with the speaker). ୨ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସାବଧାନ କରାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ) ହୁସିଆର୍ !—2. (In cautioning a person) Take care ! Beware ! ୩ । (ଆକ୍ରମଣକାରୀ ବା କଳହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବାରଣ ବା ନିଷେଧାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ) ବନ୍ଦ କର ! ଥାକ—3.(Interjection) Stop you ! (an expression indicative of preventing a person who is about to strike or is quarrelling). ୪ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଡାକିଲେ ତାଙ୍କୁ ଔତ୍ସୁକ୍ୟ ସହିତ ଜବାବ ଦେବାରେ ବ୍ୟବହୃତ) ହଁ ହଁ—4. (Interjection used in eagerly responding to a call) Yes, I am here ! ୫ । (କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବାରେ ବ୍ୟବହୃତ)କାମରେ ଲାଗ—5. (Interjection used in encouraging persons engaged in some work) Go on ! Hurry on ! ୬ । ସମ୍ଭୋଗ କାଳରେ କାମୋନ୍ମତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରିତ ଦରସ୍ଫୁଟ ଧ୍ୱନି ବିଶେଷ—6. Half uttered sounds uttered by lustful young ladies in the course of coition or orgasm. [ବି—ହାଁ ହାଁ, ହୁଁ ହୁଁ, ନାଁ ନାଁ, ମଲ, ଲଷି ଲଷାକୁ ବିସ ଭୁଲାଇବ । ଦଣ୍ଡ ପ୍ରେମସ୍ପର୍ଧାଳଧ୍ୱ ।]

ହାକ୍‌ଟି—ପ୍ରାଦେ. (ଶବ୍ଦଅଳ) ବି—ହାଲୁଟ—
Hāk-ṭi Belching.

ହାକ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି (କଳ୍ପାନ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା)—
Hāk-bā ଡାକିବା—To call.

ହାକ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—୧ । ହାକରା; ନିମନ୍ତ୍ରଣ—1.
Hāka Invitation. ୨ । ଡାକରା; ଆହ୍ୱାନ—2. Call.
ହାଁକ ୩ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକ—3. Calling aloud;
ହାକ halloo. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଡାକ ଓ ବୋଲ ଶବ୍ଦ ପରେ ସହଚର ଶବ୍ଦରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା ଡାକହାକ; ବୋଲ ହାକ]

ହାକଣା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—ଡାକ; ଧ୍ୱନି; ଆହ୍ୱାନ-
Hākaṇā ଡାକ ବା ଧ୍ୱନି (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—Call; hallooing.

ହାକଣ୍ଡ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଆକନ୍ଦ)—ଦାରୁଣ ଯୁଦ୍ଧ—
Hākaṇḍa ହାକଣ୍ଡ ଲଢାଇ Bitter fight.

ହାକ ଦେବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ଡାକିବା—
Hāka debā To call.

ହାକରା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—୧ । ଡାକ; ଆହ୍ୱାନ—1. Call.
Hākarā ୨ । ହକରା (ଦେଖ)—2. Hakarā (See).
ହାଁକ ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବି—କନ୍ୟାର ଋଜସ୍ୱଳା ହେବା ପରେ
ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗଣାପୋଷ୍ଟ ସରିବା ଉତ୍ତାରେ ବରଘରୁ କନ୍ୟା ନିକଟକୁ ପଠାଯିବା ସଙ୍ଗୁଳା—Formal invitation to the wife accompanied with presents, sent from the husband's side to the child wife after she has her first menses and after the astrological calculations are done.

ହାକରା ପାଲି—ଦେ. ବି—ହକରାପାଲି (ଦେଖ)—
Hākarā pāli Hakarā pāli (See).

ହାକା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି–(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—ଘାଟରେ ବା ମଞ୍ଚରେ
Hākā ଧନୁ ବା ବନ୍ଧୁକ ଧରି ଜଗି ବସିଥିବା ଶିକାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଘେରଅଡ଼ି ହୁରୁଡ଼ାଇ ଆଣିବା ପ୍ରଥା—Beat; hunting by means of beating a certain area of jungle and driving in the beasts within that area to the hunters. [ଦ୍ର—ଯେତେବେଳେ ହାକାବାଲା ଲୋକମାନେ (beaters) ଘେରଅଡ଼ି ଘେରି ସେହି ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଶିକାରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ହୁରୁଡ଼ାଇ ଆଣନ୍ତି ସେହି ଲୋକମାନେ ଉଚ୍ଚଧ୍ୱନି (ହୁଙ୍କାର) କରନ୍ତି; ଏହି କାରଣରୁ ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର

ହୋଇଅଛି ।] ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା) ବି—ପାରିଧି (ଦେଖ)—Paridhi (See)

ହାକା କରିବା—ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) କ୍ରି—ଭାଡ଼ି ଚହଲେଇବା (ଦେଖ) Hākā karibā Bhārdi chahaleibā (See)

ହାକାଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଠାକୁରଙ୍କ ପୋଖରୀ—Hākānda A tank of belonging to an idol.

ହାକାବାଲ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଶିକାରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଘେରି ଘେରି ହୁରୁଡ଼ାଇ ଆଣନ୍ତି—Beaters.
Hākā bālā

ହାକାର—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଦେବତାଙ୍କ ନାମରେ ଜୟଜୟକାର—Loud acclamations in the name of a Deity. [ଉ—ହେଠ ଯେ ବଦନ ହୋଇ କର ଧାନ ପିଣ୍ଡା ଅଗଣାରୁ ଖୁଣ୍ଟି, ଶିରେଷାଇ ତାହା ହାକାର କରଣ ଧୋଇଛୁ ଅଦଣା ଅର୍ଥ । ଧର୍ମପୁରାଣ]
Hākāra

ହାକି ଡାକି—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—୧ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ—1. Loudly. ୨ । ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ—2. Openly. [ଉ—ଭୂମିକୁ ହେଁକେ ଡେକେ ମାରିବୁ ଯେ କହୁଛୁଁ ହାକି ଡାକି—ଗୀତାମ୍ବର—ବୁଲାଉଲାକର ନ୍ୟୁ ପୁରାଣ ।]
Hāki dāki
ହାକି ଡାକି
ବୁଲାଉଲାକର

ହାକିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—୧ । ଡାକିବା—1. To call ୨ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଅହ୍ୱାନ କରିବା—2. To call out; to halloo. [ଉ—ଡାକିହାକି କହୁଛୁ ସଉଙ୍କୁ, ଉତ୍ତରାର ନୁହେଁ ସତକଥା କହିବାକୁ ଲୋ କୋଇଲି—ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅବାଳ କୋଇଲି ।] ୩ । ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—3. To invite. [ଉ—ଏହା ଡାକିବା ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ବା ପରେ ଏକାର୍ଥକ ସହଚରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା ଡାକିବା ହାକିବା, ହାକିବା ଡାକିବା; କିନ୍ତୁ କେବଳ ଭାଷାରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ କେବଳ ହାକିବା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ।]
Hākibā
ହାଁକା
ବୁଲାନା

ହାକିବା ଡାକିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକିବା—1. To call aloud. ୨ । ଡାକିବା ଓ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—2. To call and invite. ୩ । ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କହିବା—3. To speak out openly.
Hākibā dākibā
ହାଁକାଡାକା
ବୁଲାନା ପୁକାରନା

ହାକିନୀ—ସ. ବି—ଶାକିନୀ; ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅନୁଚରୀବିଶେଷ; ଯୋଗିନୀ; ଡାକିନୀ—One of the female demi gods; a class of companions of Goddess Durgā. [ଉ—ଏ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳକମଳେଶ୍ୱର ପୁରଶ୍ଚୋକ୍ତ ୨୪ ଯୋଗିନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତମା ।)
Hākinī

ହାକିନୀ ଶକ୍ତି—ସ. ବି—ଚକ୍ର ବା ଯୋଗେ ଷୋଡ଼ଶ ଶରୀରସ୍ଥ ଷଟ୍‌ଚକ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତା ଶକ୍ତି ବିଶେଷ—Name of a Deity or spirit inside the human body who can be realised by 'joga'.
Hākinī śakti

ହାକିମ—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ହକିମ)—୧ । ହକିମ୍ (ଦେଖ)—1. Hakim (See) ୨ । (ଅ. ହାକିମ୍)—ନ୍ୟାୟାଧୀଶ; ବିଚାରାଳୟ—2. Judge; court of justice.
Hākima
ହାକିମ

ହାକୀମ ୩ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ—3. Authorities. ୪ । ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଚାରୀ—4. The highest official; a high official; presiding officer; head of an office. ୫ । କ୍ଷମତାପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—5. A person in authority. ୬ । ଶାସନତନ୍ତ୍ରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ; ଶାସନକର୍ତ୍ତା—6. Ruler; officer in charge of administration. ୭ । ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ—7. Public servant. ୮ । ପ୍ରଭୁ; ସ୍ୱାମୀ—8. Lord; master. ୯ । ତାସ୍ ଖେଳର ସାହେବ ଓ ଗଞ୍ଜପା ଖେଳର ରାଜା ଚିହ୍ନ ଥିବା ପତ୍ର—9. The king-card of the game of cards and of Gañjapā.

ହାକିମ ଟିପ—ପ୍ରାଦେ—(ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଗଞ୍ଜପା ବା ତାସ୍ ଖେଳର ରାଜା-ତାସ୍—The king of cards.
Hākima ṭipa

ହାକିମ ଯାଏ, ହୁକୁମ ଯାଏ ନାହିଁ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—କାଳକ୍ରମେ ହାକିମ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ବଦଳି ହୁଅନ୍ତି ବା ମୃତ ହୁଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୁକୁମର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେନାହିଁ—(a proverb) An officer may go out but the order stands.
Hākima jāe hukuma jāenāhiñ

ହାକିମ ହୁକୁ(କ)ମା—ଦେ. ବି—(ନିରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ହାକିମମାନେ—Officers of various grades.
Hākima huku(ka)mā
ହାକିମହୁକୁମା
ହାକୀମ ହୁକୁମା

ହାକିମାତ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଅ; ବହୁବଚନ)—ହାକିମ ମାନେ—Officials.
Hākimāt
ହାକିମାତ୍ ହାକୀମାତ୍

ହାକିମି—ବୈଦେ. ବି(ଅ)—୧ । ହାକିମଙ୍କ କର୍ମ ବା ଅଧିକାର—1. The state or position of a 'hākima' ୨ । ପ୍ରଭୁତ୍ୱ; ଅଧିକାର—2. Authority; mastery. ୩ । ହକିମୀ; ଚିକିତ୍ସକତ୍ୱ—3. The state of being a Unani physician. ବିଣ—୧ । ହାକିମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a 'Hākima' ୨ । ହକିମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Hakim.
Hākimi
ହାକିମି ହାକିମୀ

ହାକୁ—ପ୍ରାଦେ (ପାଠଣା) ଅ.—ସେ ଅଡ଼କୁ (ଯାଅ)—(go) To that side.
Hāku

ହାକୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଡାକେ—1. One who calls out. ୨ । ଯେଉଁ ଭୃତ୍ୟ ବା ପିଅଦା ଲୋକଙ୍କୁ [ହାକେ (କୋ) ଏ ସ୍ତ୍ରୀ] ହାକିମଙ୍କ ନିକଟକୁ ଡାକି ଆଣିବାକୁ ଆହ୍ୱାନକାରୀ ହାଁକପାରା ନିଯୁକ୍ତ ଥାଏ—2. A peon or servant whose duty it is to call connected persons to an authority.
Hākuā
ହାକୁଆ

ହାକୁଚ (ଚି) କଣ୍ଟା—ଦେ. ବି—ବାସକାଦ ବର୍ଗର ବନ୍ୟ କଣ୍ଟକମୟ କ୍ଷୁପ ବିଶେଷ—Acanthus Ilicifolius. [ଉ—ଏହାର ପତ୍ର ବହୁଛିଦ୍ର, କଣ୍ଟକୀ; ଫୁଲ ନୀଳ, ବର୍ଷାଦିନେ ଫୁଟେ; କେଶର ୪ଟି, ଡମ୍ବରୁ ୨ଟି ବଡ଼ ଓ ୨ଟି ଛୋଟ । ଏ ଗଛ ଜଳା ଭୂମିରେ ଓ ପାଣି କୂଳରେ ଜନ୍ମେ; ଏ ଗଛ ୨ ଠାରୁ ୫ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ; ଏ ଗଛର ବର୍ଣ୍ଣ ନୀଳ ।]
Hākucha(chi) kaṇṭā
ହାକୁଚକାଁଟା
ବାବଚୀ,
ହାକୁଚ

ହାକୁଚି ମଞ୍ଜି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାକୁଚ)—ବାକୁଚ (ଦେଖ)
Hākuchi mañji Bākuchi (See)

ହାକୁଟି—ଦେ. ବ—(ସଂ ହିକ୍କା: ଉଦ୍ଗାର)—୧ । ଢୁଙ୍ଗାର; ଏରଡ଼; ଢେକୁର, ଢେକା, ହେକଚି ଆଦିରରେ ବହିର୍ଗତ ବାୟୁ—1. Belching. ଡଁକାର, ଢକାର ୨ । ହିକ୍କା—2. Hiccough.

ହାକୁଟି ଉଠିବା [ଉଠା(ଠେ)ଇବା]—ଦେ ବ—ଉପର୍ଯ୍ୟପରି ଉଦ୍ଗାର
Hākuṭi uṭhibā[uṭhā(ṭhe)ibā Repeated belchings. ଢେକୁରଉଠ ଡଁକାର ଉଠନା

ହାକୁଟି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ମୁଖ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଗାର ବା ହିକ୍କା ଛଡ଼ିବା—
Hākuṭi māribā 1. To belch. [ଉ—ପ୍ରକଟି ଦଶନ ଢେକୁରତୋଳା ଡକାରକରନା ଘାଟ ମାରଇ ହାକୁଟ । ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା]—୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୋଜନାନ୍ତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତହୋଇ କାଳ ଯାପନ କରିବା—2. (Figurative) To pass time in ease after meal.

ହାକୁଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଯାଜପୁର) ବ—(ସଂ. କକୁଦ୍)—
Hākurda ଗୋରୁଙ୍କ କାନ୍ଧ ଉପରେ ଥିବା ଚୁଳ; କକୁଦ୍—ହାକୁର, ଝୁଟି କିଲୋର The hump on the shoulder of kine. [ଉ—ହାକୁଡ଼ିଟି ଗୋଟିଏ ଘାଣି କଣ୍ଟାରୁ ପରି ପିଠି ଥଡ଼ିକୁ ନଇଁ ଠିଡ଼ିଛି ।—ଫକୀର ମୋହନ ଜମାଣ, ଆଠଗୁଣ୍ଠ]

ହାକୁଡ଼ି ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ ଅକ୍ରନ)—୧ । (ଷଣ୍ଢ) ହମ୍ବାଲିବା—
Hākurdi khāibā 1. To bellow or roar (said (ଷାଁଡ଼ର ଡାକ) of a bull). ୨ । (ନଦୀ) ବୃଦ୍ଧି ଘାଇ ଦୁଇ ହାକକାଇ କରନା କୂଳକୁ ଘାଣି ଉଛୁଳାଇବା—2. To inundate the two banks (said of a river in flood).

ହାକୁଲି ବିକୁଲି—ଦେ. ବିଶ—(ସଂ. ଅକୁଲ ଓ ବିକଳ)—୧ । ଚଞ୍ଚଳ
Hākuli bikuli ବିକଳ; ଜ୍ୱାଳାରେ ଅସ୍ଥିର—1. Restless through pain. ୨ । ହାଉଲ ଚାଉଲ (ଦେଖ)—2. Hāul chāul (See)

ହାକୁ ହାକୁ—ଦେ ଅ—୧ । ହାଉ ହାଉ (ଦେଖ)—1. Hāu hāu
Hāku hāku ହାଉ ହାଉ ହାୟ ହାୟ (See)
୨ । ଚର୍ମରେ ଲଙ୍କା ପରିତ ଅଦ ଲାଗି ଯୋଡ଼ିବାର ଜ୍ୱାଳା—
2. Acute burning sensation in the skin.

ହାକେଣୀ - ପ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହାକିନୀ (ଦେଖ)—1. Hākiṇī
Hākeṇī (See). ୨ । ଗ୍ରାମଦେବୀ ବିଶେଷ—2. Name of a village Goddess. [ଉ—ହାକେଣୀ, ଡାରେଣୀ ହାକିନୀ ଯେ ମଙ୍ଗଳଚଣ୍ଡୀ ଭୀମା—ଶ୍ରୀରାମର ନୃସିଂହ ସ୍ମରଣ ।]

ହାଗା—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତ୍ରର) ବ—ଦାଗ; ଝାଡ଼ା—Passing of
Hāgā stools.

ହାଗିବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲ୍ଲଙ୍କିର ପାଠଣା) କ୍ରି—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—
Hāgibā To pass stools; to defecate.

ହାଞ୍ଚ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଶ—ହାଁଉଁ ଅ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāñā (etc) Hāñuñā etc. (See).

ହାଙ୍କ—ଦେ. ବ—(ସଂ ହୁଙ୍କାର ବା ହୁଙ୍କାର)—୧ । ହାକ ; ଉଚ୍ଚୈଃ-
Hāṅka ସ୍ୱରରେ ଡାକ ; ଚିତ୍କାର—1. Loud call. ୨ । ହାଁକ ହୁଙ୍କାର (ଦେଖ)—2. Huṅkāra (See). ପ୍ରାଦେ—ହାକ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଉଚ୍ଚସ୍ୱର—Loud voice.

ହାଙ୍କ ଛିଡ଼(ଣ୍ଡି)ଯିବା—ଦେ. ବ—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ
Hāṅka chhirdi (ṇdi) jibā ବାଗ୍ବାଦ—Loud interchange of words between-
ହାଁକକଟିଡ଼ନା 2 persons. [ଯଥା—ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଛ ମୁଲେଇବାକୁ ୨ ଘଣ୍ଟା ହେଲା ଦୋକାନୀ ସଙ୍ଗେ ମୋର ହାଙ୍କ ଛିଡ଼ି ଗଲାଣି ।]

ହାଙ୍କପାଙ୍କ—ଦେ. ବ—ବ୍ୟାକୁଳତା ; ଅତି ବ୍ୟସ୍ତତା—(ଗୋପୀନାଥ
Hāṅka pāṅka ନନ୍ଦ)—The state or condition of ହାଁକପାଁକ being much perturbed ; distress-
ବ୍ୟାକୁଳତା ବିଶ—ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ ; ବ୍ୟାକୁଳ—(ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—Much disturbed ; distressed.

ହାଙ୍କା—ଦେ. ବ—୧ । ହୁଙ୍କାର (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ) (ଦେଖ)—
Hāṅkā Huṅkāra (See). ୨ । ହାଙ୍କିବା (ଗୋପୀନାଥ
ହାଁକ ହୁଙ୍କାର ନନ୍ଦ) (ଦେଖ)—2. Hāṅkibā (See)

ହାଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ହୁଙ୍କାର)—୧ । ଗାଡ଼ି ଚଳାଇବାବେଳେ
Hāṅkibā ଗୁଳକ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରେ)—ବଗିର ବା (ହାଙ୍କିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)—ଗାଡ଼ିର ଅଶ୍ୱାଦିକୁ ଗୁଳକ କରିବା ; (ହୁଙ୍କାଇବା—ପ୍ରୟୋଜକରୂପ) ହଙ୍କାଇବା—1. To drive a ହାଁକା vehicle (said of the driver). ୨ । ଚୌଣସି
ହାଁକନା କଥା ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କହିବା—2. To speak out loudly. [ଯଥା—ମୁଁ ମୋ ମନ କଥା ଗୁରୁପଦ କରିର ଉପରେ ହାଙ୍କି ଦେଲି ।] ୩ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଗାଳିଦେବା ; ଭାଡ଼ନା କରିବା—3. To chide or rebuke loudly. ୪ । ଧମକାଇ କରି ବା ମାଡ଼ ଦେଇ ଛଡ଼ିଦେବା—4. To drive away a person from a place by threatening or beating. ୫ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରି ଡାକିବା—5. To halloo ; to bawl. [ଉ—ତୁ ହାଙ୍କିବୁ ତେବେ, ଶୁଣିଣ ରାଯେ ବିଜୟେ କରିବେ । ପ୍ରାଚୀ ଜଳ ଚରିତ ।]
ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) କ୍ରି—ଠେଲିଦେବା ; ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ; (ଭୃତ୍ୟ) ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଯବାବ୍ ଦେବା—To show arrogance ; to show insubordination to one's master.

ହାଙ୍କୁଡ଼ (ର)—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—(ସଂ କକୁଦ୍)—ଷଣ୍ଢର
Hāṅkurda (ra) ଚୁଳ—Hump of a bull.

ହାଙ୍କୁଡ଼ ଖାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—(ଷଣ୍ଢ) ହମ୍ବାଲିବା—
Hāṅkurdi khāibā To roar (said of a bull).

ହାଙ୍କୁଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଗଡ଼ୁଣ୍ଡିବା—
Hāṅkurdibā To crawl on the ground.

ହାଙ୍ଗ୍‌ଣୀ—ପ୍ରାଦେ (ଜସ୍ପୁର) ବି—ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର—
Hāṅg-ṇī Anus.

ହାଙ୍ଗ୍‌ମା (ମେ, ମ୍ୟା) ନ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ଫାସି
Hāṅg-mā (me, myā) n କାଠରେ ଝୁଲାଇବା ଘାଇ
ହାଙ୍ଗ୍‌ମ୍ୟାନ୍ ହାଙ୍ଗମେନ ବିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—Hang man.

ହାଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା—ବୈଦେ. ବି—(ଫା; ହଙ୍ଗାମହ୍ ; ଭୁଲ ସ. ସଙ୍ଗମ ;
Hāṅga(ṅgā)mā ଅସ୍ଥାମୀ—ହଙ୍ଗମ=ଜଳଚା)—୧। ହେଙ୍ଗାମ
ହାଙ୍ଗାମା ବିବାଦ ; କଳହ—1. Quarrael ; dispute. ୨।
ହାଙ୍ଗାମା ବଚସା ; ତକରାର—2. Wordy quarrel. ୩।
ଗୋଳମାଳ—3. Noise ; row. ୪। ଅତି—
Importunity.

ହାଙ୍ଗମା କରିବା (କାଢ଼ିବା, ଲଗା [ଗେ] ଲବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧।
Hāṅgamā karibā (kārdhibā, lagā[ge]ibā
ହାଙ୍ଗାମା କରା ବିବାଦ କରିବା—1. To dispute. ୨। କଳ
ହାଁଗାମା କରନା କରିବା—2. To quarrel.
୩। ଅପରାଧ ସୂଚକ ଗୋଳମାଳ କରିବା—3. To set up a criminal row. ୪। (ଶିଶୁ ବା ବାଳକ ବାଳିକା) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ ଅଜଟ ହୋଇ ଅତି କରିବା—4. To importune for any thing (said of wayward children).

ହାଙ୍ଗମାବାଜ୍—ବୈ ଦେ. ବିଣ (ଫା. ହାଙ୍ଗମାବାଜ୍)—୧। କଳହପ୍ରିୟ-
Hāṅgamābāj 1. Quarrelsome. ୨। ବିବାଦପ୍ରିୟ—
2. Fond of dispute. ୩। ଗୋଳମାଳ ପ୍ରିୟ—
ହାଙ୍ଗାମାବାଜ ହାଁଗମାବାଜ 3. Fond of row or affray.

ହାଙ୍ଗମା ହୁଜି(ଜ୍ଜି)ତ୍ (ତି)—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ହଙ୍ଗାମହ୍ ଓ
Hāṅgamā huji(jji)t(ti) ହୁଜ୍ଜତ୍ ; ସହଚର ଶବ୍ଦ)—
[ହାଙ୍ଗମା ହୁଜ୍ଜୁ (ଜ୍ଜ) ତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧। ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ; କଳହ ତକରାର—1. Dispute and quarrel. ୨। ଫଉଜ୍ ଦାଖ—2. Affray; show or use of criminal.
ହାଙ୍ଗାମାହୁଜ୍ଜତ ହାଁଗାମାଇଜ୍ଜତ force.

ହାଙ୍ଗର—ସ. ବି—(ହାଁ=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ, ମୁଖ ବିସ୍ତାର ପୂର୍ବକ ଶବ୍ଦ
Hāṅgara +ଗୁ ଧାତୁ=ଗ୍ରାସ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ମୁଖ ବିସ୍ତାର
ସ. ଫର୍ଫାସ୍ୱ— ଓ ଶବ୍ଦ କରି ଯେ ଅନ୍ୟ ଜନ୍ତୁକୁ ଗ୍ରାସ
ମକର, ଅବଗ୍ରାହ, କରେ)—ମଗର; ବାଳିଆ ଜାତୀୟ ତୀକ୍ଷ୍ଣଦନ୍ତ
ନକ୍ରଗ୍ରାହ, ଅବହାର, ବୃହଦାକାର ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ହିଂସ୍ର ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ
ଅବହାରକ Shark; Carcharias Gangeticus.
ହାଙ୍ଗର, ହାଙ୍ଗର, ମଗର, ମକର **ହାଗର**

[ଦ୍ର—ଏହା ଲମ୍ବରେ ୪।୫ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରେ। ଏହା ବାଳିଆ ମାଛ ପରି ଓ ଏହାର ଦାନ୍ତପାଟିରେ ଥିବା କରତଦାତ ପରି ଦାନ୍ତଯୁକ୍ତ ଗାଲପିମାନ ଏତେ ଦରୁଆ ଯେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହକୁ ଅଲଗଣ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଗଡ଼ କରି ପକାଇଦିଏ। ଏହାର ଦେହରେ ଅତି ଶକ୍ତି ଥାଏ। ଏହାର ଦେହ ମୁଣ୍ଡରୁ ପରି ମୁଣ୍ଡ ଅଢ଼ୁ ମୋଟ ହୋଇ ଲମ୍ବ ଅତଳୁ କମଶଃ ସରୁ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ। ଏହା ସମୁଦ୍ରରେ ଓ ଲୁଣିପାଣିରେ ରହେ। ଚୈତ୍ର, ବୈଶାଖ ଓ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ମାସରେ ଏହା କଲିକତା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗଙ୍ଗା ଜଳରେ ଦେଖାଯାଏ। ଏହା ଚିଲ୍‌କାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ। ହାଙ୍ଗର ଦୁଇ ପ୍ରକାର। ୧—ଖଣ୍ଡା ମଗର (ଏହାର ମୁହଁର ଉପର ଓଠରୁ ଗୋଟିଏ ପାନିଆ ଛଳ ଦୁଇ ଅଂଶିଆ କରିତ ବାହାର ଥାଏ। ୨—ମୁଣ୍ଡା ମଗର ଏହାର ଉପର ପାଟି ତଳପାଟି ଅପେକ୍ଷା ଆଗକୁ ବାହାରିଥାଏ। ଏହି ମୁଣ୍ଡା ମଗରମାନେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଗିଳି ଯାଆନ୍ତି। ସମୁଦ୍ରରେ ଏମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଜାହାଜ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବା ଓ ଜାହାଜ ଲଙ୍ଗର ହେବା ସ୍ଥାନରେ ବିଚରଣ କରିବା ଦେଖାଯାଏ ଓ ଜାହାଜରୁ ମନୁଷ୍ୟ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଗଲେ ହାଙ୍ଗର ତାକୁ ଖାଇଯାଆନ୍ତି। ଏକ ଏକ ଜାତୀୟ ହାଙ୍ଗର ୩୦।୪୦ ଫୁଟ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି। ଭାରତବର୍ଷରେ ଚିତ୍ର ଅବରେ ଓ ସବାରି ବାଡ଼ିଶର ମଧ୍ୟରେ ହାଙ୍ଗର ମୁହଁ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥାଏ। ବାଲି (ବଳୟ) ର ମୁହଁରେ ଚିତ୍ର ହୋଇଥିବା ହାଙ୍ଗରର ଉପର ମୁହଁର ପାଟି ଶୁଣ୍ଡ ପରିଜପରକୁ ବଙ୍କା ହୋଇ ଉଠିଥାଏ।]

ହାଙ୍ଗର ପାଟିଆ (ମୁହଁ।)—ଦେ. ବିଣ—ହାଙ୍ଗରର ମୁଖପରି ଆକାର
Hāṅgara pāṭiā (muhāñ) ବିଶିଷ୍ଟ; ମଗର ମୁହାଁ—Shark
faced. (ଯଥା—ହାଙ୍ଗରମୁହଁ। ବାଲି)
ହାଙ୍ଗରମୁଖୋ ହାଁଗରମୁହାଁ

ହାଙ୍ଗାମ୍ (ମା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ହାଙ୍ଗମା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hāṅgām (mā) (etc) Hāṅgamā etc. (See)

ହାଙ୍ଗାମି—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଫା)—ହାଙ୍ଗମାବାଜ୍ (ଦେଖ)
Hāṅgāmi Hāṅgamabāj (See)
[ହାଙ୍ଗାମିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହାଙ୍ଗାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଏରୋପ୍ଲେନ୍ ବା ଉଡ଼ାଜାହାଜ ରହ-
Hāṅgār ବାର ଘର—Hangar; a place where
aeroplanes are stabled.

ହାଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଟାଣିବା—
Hāch-kibā To drag; to pull with a jerk.

ହାଚ୍‌କିବା ଖାଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଟଣାଓଟରା କରିବା—
Hāch-kibā khāch-kibā To pull with jurks.

ହାଚ୍‌କି କଚାଡ଼ି ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଝେଟକଟ
Hāch-ki kachārdi hebā ହେବା; ଝଟକିବା ଓ ଚଟକା
ଖାଇବା—To be jerked and jolted. [ଉ—
ରାସ୍ତାରେ ଲୋକେ ଖାଲି ଗାଡ଼ିରେ ଟଡ଼ ହାଚକ କଚାଡ଼ି ହେଉଛନ୍]

ହା (ହାଁ) ଛି(ଛି)ଅ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଶିଶୁର ଛିଙ୍କିଲେବେଳେ
Hā (hāñ) chhi (chchhi) a ଅଶୁଭ ନିବାରଣାର୍ଥ ଉଚ୍ଚାରିତ
ବଚନ—A word uttered to avert evil.
ଚିହ୍ନେଛଅ **ହାଁଛି** from a sneezing child.

ହା' ଛୁ (ଛୁ)—ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଛିଙ୍କିବାର ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ—The sound of sneez—
Ha' chhu (chchhu) ହେଚ୍ଛିଅ, ହାଛୀ

ହାଜତ—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—(କଚରଅ)—୧ । ବଗ୍ଗରଶେଷ ପୂର୍ବରୁ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଟକାଇ ରଖାଯିବା କାରାଗୃହ—
Hājat 1. Hājat; prison for under-trial accused; lock-up. ୨ । ବିଚାରାଧୀନ ମୁଦ୍ଦାଲାର କାରାବାସ—2. Detention or confinement of an under-trial prisoner in the lock-up. [ଦ୍—ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି]
ହାଜତ ହାଜତ

ହାଜତ୍ ଘର—ଦେ. ବ (କଚରଅ)—ବଗ୍ଗର ଶେଷ ପୂର୍ବରୁ ଅସାମୀକୁ
Hājat ghara ଯେଉଁଘରେ ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରଖାଯାଏ—
ହାଜତଘର ହାଜତଘର Undertrial prison; lock-up

ହାଜତ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଅ)—ବଗ୍ଗର ଶେଷ ନହେଉଣୁ ଅସାମୀକୁ ହାଜତରେ ରହିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବା—
Hājat debā To order an undertrial prisoner to be kept in confinement or in the lock-up.
ହାଜତଦେଓୟା ହାଜତଦେନା

ହାଜତି—ବୈଦେ. ବଣ (କଚରଅ) (ଫା)—୧ । ହାଜତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1.
Hājati Relating to Hājat. (ଯଥା—ହାଜତି ଅସାମୀ)
ହାଜାତୀ ୨ । ହାଜତରେ ଅବରୁଦ୍ଧ—2. Confined in the lock-up.
ହାଜତି ହାଜତୀ

ହାଜତି ଅସାମୀ(ମୁଦ୍ଦାଲା)—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଫା)—ବଗ୍ଗର
Hājati āsāmī (mudālā) ପୂର୍ବରୁ ଅଟକ ବା ଅବରୁଦ୍ଧ
ହାଜତି ଆସାମୀ କରାଯାଇଥିବା ମୁଦ୍ଦାଲା—Undertrial pri-
ହାଜତୀ ଆସାମୀ soner.

ହାଜର୍—ବୈଦେ. ବଣ—(ଅ ହାଜିର୍) (କଚରଅ)—୧ । ଉପସ୍ଥିତ
Hājar —1. Present. ୨ । ଅବସ୍ଥିତ; ବିଦ୍ୟମାନ—2.
ହାଜିର Existing. ୩ ଅଦାଲତର ବା ହାକିମଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ
ହାଜିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ—3. Attending court on the fixed date. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—4. Ready to do any act.

ହାଜର୍ ଆସାମୀ (ମୁଦ୍ଦାଲା)—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—(କଚରଅ)—ହାଜର୍
Hājar āsāmī (mudālā) ଆସାମୀ (ଦେଖ)—Hājarā āsāmī (See).

ହାଜର୍ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଅ)—ହାଜର୍ ହେବା (ଦେଖ)—
Hājar āsibā Hājar hebā (See).
ହାଜିର ହଓୟା ହାଜିର ଆନା

ହାଜର୍ କରା(ରେ)ଇବା (କରିବା)—ଦେ.କ୍ରି. (କଚରଅ)—କୌଣସି
Hājar karā[re] ibā [kribā] ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ କୌଣସି
ହାଜିର କରା ହାକିମଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା—To
ହାଜିର କରନା produce a person or thing before a person in authority.

ହାଜର୍ ଚୋର—ଦେ. ବ. (କଚରଅ)—ଯେଉଁ ଚୋର ନିଜେ ନିଜେ
Hājar chora ଯାଇ ହାକିମଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ—A
ହାଜାରି ଚୋର thief who surrenders himself in
ହାଜିର ଚୋର court. [ଉ—ହାଜର୍ ଚୋରକୁ ମୁଣ୍ଡକାଟ ମାଫ୍-ଚଗ ।]

ହାଜର୍ ଜବାବ—ବୈ ଦେ.ବଣ (ଫା) (କଚରଅ)—୧। ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ
Hājar jabāb ପ୍ରସ୍ତୁତ—1. Ready to give reply. ୨ ।
ହାଜିର ଜବାବ ଉପସ୍ଥିତବୁଦ୍ଧି ବିଶିଷ୍ଟ; ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି—2.
ହାଜିର ଜବାବ Having presence of mind. ୩ । ସଙ୍ଗେ
(ହାଜର ଜବାବ—ବ) ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ଦେବାରେ ନିପୁଣ—3.
Skilful in giving prompt reply.

ହାଜର୍(ରି)ଜାମିନ୍(ନି)—ବୈ ଦେ. ବ. (ଅ. ହାଜର୍+ଜମାନତ୍
Hājar[ri] jāmin[nī] (କଚରଅ)—୧ । କୌଣସି ଅସାମୀର
ହାଜିର ଜାମିନ ବା ପକ୍ଷର ବା ସାକ୍ଷୀର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖରେ
ହାଜିର ଜାମିନ ଅଦାଲତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାପାଇଁ ତାଠାରୁ
ନିଆଯିବା ଜାମିନ—1. Security taken from a person for his appearance in a court on a fixed date. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇବା ପାଇଁ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who stands surety for the appearance of a person in court on a fixed date.

ହାଜର୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଅ)—୧ । ହାଜିରା ଦେବା (ଦେଖ)—
Hājar debā 1 Hājirā debā (See). ୨ । ହାଜର୍ ହେବା
2. Hājar hebā (See).

ହାଜର୍ ପା(ବା) ସ୍—ବୈଦେ.ବଣ (ଅ ହାଜର୍+ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ ବାସ୍)—
Hājar-pā (bā) s ୧ । କାହାର ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)
1. (a person)Constantly in attendar ceon some person. ୨ । ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସବୁବେଳେ ଯାଇ ମେଳ ହେଉଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Very social (person): constantly going to the people
ହାଜିରପାସ ହାଜିରବାସ and mixing with them.

ହାଜର୍ ପା (ବା)ସୀ—ବୈ ଦେ. ବ—(ଫା)—୧ । ସର୍ବଦା କୌଣସି
Hājar-pā (bā) si ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତି—1.
ହାଜିରପାସୀ Constant attendance on a person.
ହାଜିରବାସୀ ୨ । ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବଦା ମିଳାମିଶି ରହିବା—
2. Constant mixing with the people.

ହାଜର୍ ହେ !—ବୈ ଦେ. ଅ—(ଅ. ବାକ୍ୟ) (କଚରଅ)—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Hājar-he ! ତାରିଖରେ ଅସାମୀ ବା ପକ୍ଷ କଚରରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହାଜିରହେ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଏହା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର
ହାଜିରହେ ନାମ ଧରି ଚପ୍ରାଶୀର ଡାକ—(Interjection used by the court-peon calling aloud the name of the person whose presence is required in court on the date). Is (such or such a person) in attendance ?

ହାଜର୍ ହେବା—କ୍ରି. କ୍ରି (କ୍ରିଆ)—୧ । ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—
Hājar hebā 1. To be present; to attend.
ହାଜିର ହଓୟା [ଉ—ଜଣେ ବେଳ ବୁଝି ଶ୍ରମରେ ହାଜର—ହେବା
हाजिरहोना ବଧ୍ୟ ଭାଙ୍କୁ ନାହିଁଟି ଗୋଚର । ରାଧାନାଥ ଦରବାର ।]
୨ । ସ୍ୱୟଂ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—2. To appear in person.

ହାଜରା—ବୈଦେ. ବିଣ(ଆ)(କ୍ରିଆ)—ହାଜର ହୋଇଥିବା; ଉପସ୍ଥିତ
Hājarā Present; attending. ବ—୧। ହାଜିରା (ଦେଖ)—
ହାଜିରା 1. Hājirā (See). ୨। ବଙ୍ଗଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ବଂଶୋ-
हाजिरा ପାଧି ବିଶେଷ—2. A family title in Bengal.

ହାଜ(ଜି)ରା ଆସାମୀ (ମୁଦ୍ଦାଲା)—ବୈଦେ ବ—(ଫା) (କ୍ରିଆ)—
Hāja(ji)rā āsāmī (mudālā) ୧ । ହାକିମଙ୍କ ନିକଟ
ହାଜିର ଆସାମୀ ଉପସ୍ଥିତ ମୁଦ୍ଦାଲା—1. An accused attend-
हाजिर आसामी ing the court. ୨ । ପୁଲିସ୍ ରିପୋର୍ଟ୍ ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ଅଦାଲତକୁ ଚାଲାଣ କରାଯାଇଥିବା ମୁଦ୍ଦାଲା—2.
An accused who is being sent up to court along with the police reporto

ହାଜ(ଜି)ରା ଡାକିବା—କ୍ରି—ହାଜିରା ବହି ଧରି ସେଥିରେ ଥିବା
Hāja(ji)rā ḍākibā ଲୋକମାନଙ୍କର ନାମ ଜଣଜଣଙ୍କର
ହାଜିରା ଡାକା ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକିବା—To call out the
हाजिरि लेना attendance roll.

ହାଜ(ଜି)ରା ଦେବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ହାଜିରା ଡାକିବାବେଳେ ହାଜିରାରେ
Hāja(ji)rā debā ନାମ ଲେଖାଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହାଜିରା ଦେଓୟା ହୋଇ 'ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛି' ଏହା କହିବା—To
respond to the call of one's name at roll
हाजिरी देना call.

ହାଜ(ଜି)ରା ନେବା—କ୍ରି. କ୍ରି—୧ । ହାଜିରା ବହି ଧରି ହାଜର
Hāja (ji)rā nebā ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ ଡାକିବା-
ହାଜିରା ଲଓୟା 1. To call the attendace roll, ୨ ।
ହାଜିରା ପକାଇବା (ଦେଖ)—2. Hājirā pakāibā
हाजिरी लेना (See).

ହାଜ (ଜି)ରା ପକା(କେ)ଇବା—କ୍ରି, କ୍ରି—ହାଜିରା ଡାକିବା ବେଳେ
Hāja(ji)rā pakā(ke)ibā ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ ହାଜିରା
ବହିରେ ଟିପିବା—To mark or note the names
of the persons present at the roll call.
ହାଜିରା ଲଓୟା हाजीरी लीखना

ହାଜ(ଜି)ରା ପୁସ୍ତକ (ବହି, ରେଜିଷ୍ଟରୀ)—କ୍ରି. ବ (ଆ. ହାଜିରା, ସଂ
Hāja(ji)rā pustaka(bahi, regishṭarī) ପୁସ୍ତକ,ଆ. ବହି,
ଇଂ. ରେଜିଷ୍ଟର୍)—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଛାତ୍ର
ମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଯାଇ ପ୍ରତିଦିନ ହାଜିରା ନିଆଯାଏ—
ହାଜିରାବହି हाजिरीबही Attendance register.

ହାଜରା ମୁଦ୍ଦେଇ—ବୈଦେ. ବ (ଆ) (କ୍ରିଆ)—ହାକିମଙ୍କ ନିକଟରେ
Hājarā mudei ଫେରାଦ ହେବାପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ବାଦୀ—The
plaintiff or complainant present in court.
ହାଜରିବାଦୀ हाजरमुद्दई

ହାଜରି—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ଉପସ୍ଥିତି—
Hājari Arrival; presence; attendance.

ହାଜିର୍ (ରି)—ବୈଦେ. ବିଣ(କ୍ରିଆ)—(ଆ. ହାଜିର୍)—ଉପସ୍ଥିତ—
Hājir (ri) Present; attending; in attendance.
ବ—(ଆ. ହାଜିର) ଉପସ୍ଥିତି—Attendance;
ହାଜିର हाजिरी presence.

ହାଜିରା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ) (କ୍ରିଆ)—ଉପସ୍ଥିତ—Present;
Hājirā attending. ବ—୧ । କର୍ମସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତି—
1. Presence or attendance at the required place ୨ । ହାଜିରା ବହି—2. Attendance register. ୩ । ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରଚଳିତ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—3. A family-title in Bengal.
ହାଜିରା हाजीरा

ହାଜିରି—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ହାଜିରି)—୧ । ହାଜିରି; ଉପସ୍ଥିତି—
Hājiri 1. Presence. ୨ । ସାହେବମାନଙ୍କର ଜଳଯୋଗ—
2. Taking of tiffin or refreshment by Europeans. ୩ । ହାଜିରା ବହିରେ ଲିଖିତ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଚିହ୍ନ—3. Mark in the attendance register noted in respect of a person presentat roll call. ବିଣ—ହାଜିର; ଉପସ୍ଥିତ—
ହାଜିରି हाजिरि Present, attending.

ହାଜୀ—ବୈଦେ. ବ(ଆ)—ଯେଉଁ ମୁସଲମାନ୍ ମକ୍କାକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ
Hājī ହଜ୍ ବା ତୀର୍ଥଗତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିଥାଆନ୍ତି;—Hājī;
a Mahomedan who has accomplished his
ହାଜୀ हाजी pilgrimage to Mecca.

ହାଞ୍ଚି—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦିନୀପୁର) ବ—(ଭୁଲ, ବ ହାଁଚି)—ଛିଙ୍କ—
Hañchi Sneezing.

ହାଞ୍ଚିବା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) କ୍ରି (ଭୁଲ. ବ. ହାଁଚି)—ଛିଙ୍କିବା—
Hāñchibā To sneeze.

ହାଞ୍ଜି ହାଞ୍ଜି କରିବା (ହେବା)—ବୈଦେ. କ୍ରି (ଫା—ହାଁ=ହଁ, ଜି=
Hāñji hāñji karibā (hebā) ହେ ମହାଶୟ !)—୧ ।
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନକୁ ଖୁସି କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କ କଥାରେ ସବୁବେଳେ ହଁ କରିବା, ଅର୍ଥାତ୍, ସେ ଯାହା କହିବେ ତାହା, ଠିକ୍ ହେଉ ବା ବେଠିକ୍ ହେଉ, ଠିକ୍ ଅଛି ବୋଲି କହିବା; ଏଳନ ବା ଡିଠୋ କରିବା—1. To ditto what a person says in respect of the correctness or otherwise of what he says; to fawn; to cringe; to flatter in a servile way. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ନ କରି ଇତସ୍ତତଃ କରିବା—2. To hesitate
ହାଁଜିହାଁଜିକରା हाँजीहाँजीकरना to do a thing

ହାଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଟୋପର; ସାହେବମାନଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ପଲମ
Hāṭ ଅଳ୍ପଭର ଚଉଡ଼ା ଫନବାଲା ଟୋପି—Hat.
ଟୁପୀ, ହାଟ ହैट

ହାଟ୍ କୋଟ୍—କ୍ରିଦେ.ବି(ଇଂ; ସହଚର ପରିଧେୟ ଦ୍ୱୟ)—ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧା
Hāṭ koṭ ଯିବା ସାହେବ ଟୋପର ଓ ଦେହରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସାମଜା ଅଙ୍ଗେ ଗୋଲା, ବୋତାମ ବିଥ ଲୁଣ୍ଠା—Hat and coat.
ହ୍ୟାଟକୋଟ ହ୍ୟାଟ୍‌କୋଟ

ହାଟ୍‌ପୀନ୍—କ୍ରିଦେ. ବି (ଇଂ)—ମେମ୍‌ମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
Hāṭ pin ଟୋପି ମୁଣ୍ଡରୁ ଖସି ନ ପଡିବ ବୋଲି ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ସଙ୍ଗେ ବା ଜଟି ସଙ୍ଗେ ହାଟ୍‌କୁ ସଂଲଗ୍ନ କରି ରଖିବାକୁ ଯେଉଁ ଲମ୍ବ ମୁନିଆ କାଠି ହାଟ୍‌ର ଏପାଖ ସେପାଖ ଫୁଟି
ହ୍ୟାଟପୀନ ହ୍ୟାଟ୍‌ପୀନ ଥାଏ—Hatpin.

ହାଟ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହଟ)—୧ । ହଟ୍ଟ; ପଣ୍ୟ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ପାଇଁ ନାନା
Hāṭa ସ୍ଥାନରୁ ଆଗତ ଅନେକ କେପାରୀଙ୍କ ର ଏକତ୍ର ହେବାସ୍ଥାନ
ହାଟ ହଟ 1. Market; fair.

[ଦ୍ର— ହାଟ ଓ ବଜାରମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଏହିକି, ହାଟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ବା ସପ୍ତାହର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘାଳ (ଦିନ) ରେ ବସେ, କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବା ସକାଳେ ହାଟ ବସେ ଓ ବହୁ ସମୟପରେ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, ନାନାସ୍ଥାନରୁ ଲୋକେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଥଣି ହାଟରେ ଯସରି ମେଲାଇ ବସି ବିକନ୍ତି ଓ କେତେକ ସମୟ ଘରେ ହାଟ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ଓ କେବଳ ବିକେତାମାନେ ଯେଯାହା ଘରକୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି; ହାଟରେ ଅସ୍ଥାୟୀ ବା ଛୋଟ ଦୋକାନମାନ ମେଲା ପଦାରେ ବା ଚାଳଭଳେ ବସେ; କିନ୍ତୁ ବଜାରରେ ସ୍ଥାୟୀ ଦୋକାନମାନ ସବୁବେଳେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ । ହାଟରେ ସାଧାରଣତଃ ନିତ୍ୟ-ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ପଦାର୍ଥମାନ ମିଳେ, କିନ୍ତୁ ବଜାରରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ଦ୍ରବ୍ୟଠାରୁ ବହୁମୂଲ୍ୟର ସୌଖିନ୍ ଦ୍ରବ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସର୍ବଦା କିଣିବାକୁ ମିଳେ । ବଜାରର ଦୋକାନୀମାନେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଜମି ପାଇଁ ବା ଘରପାଇଁ ଭଜଣା ବା ଭଡ଼ା ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ହାଟକୁ ଆସିବା ବିକ୍ରେତାମାନେ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ତରଫର ହାଟ-ଦଣ୍ଡ ଅର୍ଥ 'ଚୋଲା' ବା 'ପଣି' ଦିଅନ୍ତି । ହାଟରେ ବହୁଜନଙ୍କର ସମାଗମ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଜାତିର ବା ପାଟକର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମାନେ ହାଟକୁ ଯାଇ ପଣ୍ୟ ବିକ୍ରି କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ହାଟୁଆଜାତି ବୋଲାଯାଏ । ଉଦ୍ରୁଲରବଧୂ ହାଟକୁ ଗଲେ ତାହାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ହାନି ଘଟେ; ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରବଚନ ଅଛି ଯେ, 'ପାଣି ନାଶଯାଏ ଘାଟେ, ସ୍ତ୍ରୀ ନାଶଯାଏ ହାଟେ' । 'ବାଟ ଛାଡ଼, ବୋହୁ ଯିବେ ହାଟକୁ'—ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ପ୍ରବଚନ—ଯେଉଁ ବଧୂ ହାଟପରି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଆନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ଯାହାଙ୍କ ଅପାମର ସାଧାରଣ ଦେଖନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଯଦି ବାଟରେ ଯିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନେ ପଥିକମାନଙ୍କୁ ଅଡ଼େଇ ଯିବାକୁ ସାବଧାନ କରନ୍ତି, ଏହିପରି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏକ ପ୍ରବଚନ ବୋଲା ଯାଏ । ଏଥିରେ ସମଜ୍ଞାର୍ଥକ ପ୍ରବଚନ—'ହାଣ୍ଡିରେ ଖାଏ, ଗୋଡ଼ରେ ପଡ଼ିଲେ ଗାଧୋଇ ଯାଏ' । 'ହାତ ଗଳିଯାଉଅଛି, ପିଣ୍ଡୁଡ଼ି ଗଳିବାକୁ ବାଟ ନାହିଁ ।' 'ଓଡ଼ଣା ପଡ଼ିଛି ନାକ ସରିବ, ଭୁଣ୍ଡ ଶୁଭୁଅଛି ଚଢ଼ିଯାଉଛି ।']

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ ହେବା ; ହଟା—2. (figurative) Publication of any secret or private matter. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଘୋଟଘାଟ; ଗୋଳମାଳ ; ଗଣ୍ଡଗୋଳ ; ହଟ୍ଟଗୋଳ—3. (figurative) Ado ; noise ; uproar ; row; golmal. [ଯଥା—ସେଠାରେ ହାଟ ଲାଗିଛି ।] ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁଠାରେ ବହୁ-ଲୋକ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି—4. (figurative) Rendezvous ; a place of gathering. [ଉ—ଠିକରି ପଡ଼ୁଛି ଠାବେ ଠାବେ ନେତ୍ର ଦେଖି ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମା ହାଟ । ରାଧାନାଥ—ଯାଙ୍କଗୀ ।]

ହାଟ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଟରୁ ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିଆଣିବା—To pur-
Hāṭa āṇibā chase articles from a market.
ହାଟକରା ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବଜାରରୁ ସଉଦା ବା ପଣ୍ୟ
ହାଟମୋଲାନା ଆଣିବା—To bring commodities from the bazar.

ହାଟ ଇଜ(ଜା)ରା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ+ଫା. ଇଜାରା)—ହାଟ ବସିବା
Hāṭa ija (jā) rā ବେଳେ ହାଟକୁ ଆସିବା ବିକ୍ରେତାମାନଙ୍କ
ହାଟ ଇଜାରା ଠାରୁ ଚୋଲା ବା ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରିବାର
ହାଟଇଜାରା ଅଧିକାର (ଯାହା ହାଟର ଭୂସ୍ୱାମୀ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପଟା ଦିଅନ୍ତି) —Farming or leasing out of a market.

ହାଟ ଇଜ(ଜା)ରାଦାର୍—ଦେ. ବି—ହାଟର ପଟାଦାର୍ ; ଜମିଦାରଙ୍କ
Hāṭa ija (jā) rādar ଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜମାରେ ହାଟଚୋଲା
ହାଟଇଜରାଦାର୍ ବା ଶୁଳ୍କ [ଅସୁଲ କରିବା ପାଇଁ ପଟା ନେବା
ହାଟଇଜାରାଦାର ବ୍ୟକ୍ତି—The lessee or farmer of a market.

ହାଟ ଇଜ(ଜା)ରା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜମିଦାର) ହାଟରୁ ଶୁଳ୍କ
Hāṭa ija (jā) rā debā ବା ଚୋଲା ଅସୁଲ କରିବାର
ହାଟଇଜାରା ଦେଓୟା ଅଧିକାର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳପାଇ
ହାଟ ଇଜାରା ଦେନା ପଟାଦେବା—To farm or lease out a market to a person.

ହାଟ ଇଜ(ଜା)ରା ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଟଚୋଲା ବା ଶୁଳ୍କ
Hāṭa ija (jā) rā nebā ଅସୁଲ କରିବାର ପଟା ଜମିଦାରଙ୍କ-
ହାଟ ଇଜାରା ଲଓୟା ଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜମାରେ ନେବା—To
ହାଟ ଇଜାରା ଲେନା take a market on lease or farm from the Zamindar.

ହାଟ ଉଠା (ଠେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଟ ଭାଙ୍ଗିବା (ଦେଖ)—
Hāṭa uṭhā (ṭhe) ibā 1. Hāṭa bhāṅgibā (See).
ହାଟଭାଙ୍ଗା ୨ । ହଟା କରିବା ; କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରକାଶ
ହାଟଉଠାନା କରିବା—2. To publish or proclaim any
ହାଟ କରେ ଦେଓୟା matter ; to broadcast a thing.
ଫୈଲାନା

ହାଟକ—ସଂ. ବି—(ହଟ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅଚ)—୧ ।
Hāṭaka ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ; ସୁନା—1. Gold. ୨ । ମହାଭାରତର ସଭା-

ପରୋକ୍ତ ଗୁହ୍ୟକର ବାସସ୍ଥାନ ନଗର ଓ ଦେଶବିଶେଷ — 2. Name of a country and town of ancient India, the place of residence of Guhyaka. ବିଣ—ହାଟକ ନିର୍ମିତ ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ— Golden.

ହାଟକମୟ—ସଂ. ବିଣ (ହାଟକ+ମୟ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ—
Hāṭakamaya Golden.

ହାଟକ ଲୋଚନ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଦୈତ୍ୟ (ହି. ଶ)
Hāṭaka lochana The demon Hiraṇākṣha.

ହାଟ କରିଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ ପ୍ରକଟ କରିବା—
Hāṭa kari debā To proclaim any secret
ହାଟ କରେ ଦେଓୟା ଫୈଲାନା matter.

ହାଟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଟରୁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ
Hāṭa karibā କିଣିବା—1. To purchase one's
ହାଟକରା necessary articles from a market.
ହାଟକରନା ୨ । ହାଟକୁ ନିଜର ବିକ୍ରେୟ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ନେଇ ବିକିବା—2. To sell one's commodities in a market. ୩ । ଗୋଟିଏ ନୂତନ ହାଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା — 3. To open or start a fair. ୪ । ବ୍ୟବସାୟ କରିବାପାଇଁ ହାଟକୁ ଯିବା—4. To go to a market for business. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରକଟ
ହାଟକରେ ଦେଓୟା କରିବା ; କୌଣସି ବିଷୟ ଗୁପ୍ତ କରିବା—
ଫୈଲାନା 5. (figurative) To proclaim or publish
ଲଣ୍ଡଗୋଳକରା any matter. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ହାଟରେ
ହାଟ କରନା ବହୁଜନ ସମାଗମଯୋଗୁଁ ସର୍ବଦା ଗୋଳମାଳ ହେଉଥିବାରୁ) ଗୋଳମାଳ କରିବା; ହଟ୍ଟଗୋଳ କରିବା— 6. (figurative) To make a noise ; to set up a row.

ହାଟକୀୟ—ସଂ. ବିଣ—(ହାଟକ+ଈୟ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ—
Hāṭakiya Golden.

ହାଟକେଶ—ସଂ. ବି—ହାଟକେଶ୍ୱର (ଦେଖ)—
Hāṭakeśa Hāṭakeśwar (See).

ହାଟକେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି (ନାମ)—(ହାଟକଦେଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଈଶ୍ୱର)—
Hāṭakeśwara ଗୋଦାବରୀ ତୀରସ୍ଥ ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ (ବାମନପୁରାଣ ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ)—Name of an image of Śiba on the Godābari river in South India. ଦେ. ବି—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଖୋର୍ଦ୍ଧାରୁ ୫ କୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଟରୀ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଶିବଲିଙ୍ଗ ଓ ଗ୍ରାମ—Name of a village and image of Śiba near a hotspring near Khurda in the Puri district. [ଉ—ହାଟକେଶ୍ୱରର ଉପ୍ତ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଋଷି ବାମେଦର ବଳେ—ରାଧାନାଥ, ଗାବଂଗ]

ହାଟ ଘାଟ—ଦେ. ବି (ସହଜର ଶବ୍ଦ. ସଂ ହଟ୍ଟ ଓ ଘଟ୍ଟ)—ବହୁଲୋକଙ୍କ
Hāṭa ghāṭa ସମାଗମ ସ୍ଥାନମାନ—Public places; places-
ହାଟଘାଟ ହାଟଘାଟ where people gather.

ହାଟ ଘୁଘୁ—ଦେ. ବି—ହାଟରେ ସମବେତ ବହୁଲୋକଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ
Hāṭa ghu ghu ଉତ୍ପନ୍ନ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଦୁ ଦୁ ଶବ୍ଦ—Indistinct noise arising from the congregation of people in the market. ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବି (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ) ହାଟରେ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିବା ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ, ମାଛ—(Ironical; Best
ହଟଗୋଲ ହାଟହଲ୍ଲା artide found in the market)
Fish.

ହାଟ ଚାଲି (ଚାଲିଆ)—ଦେ ବି—ହଟ୍ଟ ମଣ୍ଡପ;ହାଟକୁ ଆସିବା ଦୋକାନ-
Hāṭa chāli (chāliā) ମାନଙ୍କ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଖରାବର୍ଷାରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ନିର୍ମିତ ମେଲ୍ଲ ଚାଲିଘର—Open sheds built in a market; market stalls.
ହାଟଚାଳା ହାଟଘର

ହାଟ ଜମା—ଦେ. ବି—ହାଟତଳ ଜମିର ଜମିଦାର ହାଟର ଇଜରଦାର
Hāṭa jamā ବା ଦଣ୍ଡିଆଠାରୁ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାର୍ଷିକ ଜମା ନିଅନ୍ତି—Fixed annual rent paid by the farmer or leasee of a market to the land-
ହାଟଜମା ହାଟଜମା owner.

ହାଟ ଝଡ଼ା—ଦେ. ବି—ରୁଗ୍ଣ ବା ପୁଅରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ପିଲାଙ୍କୁ ଗାଧୋଇ
Hāṭa jhardā ଦେବା ପାଣିରେ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ଘୋଟକ ବଣିଆ-ମାନେ ସେମାନଙ୍କ ହାଟ (ଦୋକାନ) ଝାଡ଼ାଇବା ବେଳେ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଥିବା ଯେଉଁ ସବୁ ଧୂଳି, ଜଡ଼ିବୁଟିର ଗୁଣ୍ଡ ଓ ବାଲି ଆଦି ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି—Sweepings from the floor an apothecary's shop collected by the apothecary and mixed with the bath-water of invalid rickety babies. [ଉ—ହାଟଝଡ଼ାକୁ ପାଣିରେ ମିଶାଇ ସେ ପାଣିରେ ରୁଗ୍ଣ ପିଲାଙ୍କୁ ଗାଧୋଇ ଦେଲେ ପିଲାଙ୍କର ସୁସ୍ଥ ହେବା ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ।]

ହାଟ ଟୋଟା—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଆମ୍ବ ଆଦି ଗଛର ଟୋଟାର ଛାୟାରେ
Hāṭa toṭā ହାଟ ବସେ—A mango tope under which
ହାଟଟୋଟା ହାଟଗାଛି a fair is held.

ହାଟ ତୋଳା—ଦେ. ବି—ହାଟକୁ ଜିନିଷ ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ଆଣିଥିବା
Hāṭa tolā ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ହାଟର ଇଜରଦାର ବା ଦଣ୍ଡିଆ ବା ଜମିଦାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଲୋକଙ୍କଅସ୍ଥଳ କରିବା ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶ (ଯଥା—ଟୋକେଇଏ ବାଇଗଣରୁ ଏକ ସେର, ଘଣେ ଆମ୍ବରୁ ୪ପୁଞ୍ଜା, ଘଗଡ଼େ ପଦାର୍ଥରୁ ୫ସେର ଇତ୍ୟାଦି) A fixed part of the commodities brought to a market for sale which is realised by the land-owner or his licencee. [ଦ—ହାଟକୁ ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଂଶକୁ ହାଟତୋଳା କୋଲାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ତହିଁ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଅଦାୟ କରାଯିବା ନଗଦ ପଇସାକୁ ପଣି କୋଲାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ହାଟ ତୋଳା ଶବ୍ଦ ହାଟପଣି ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]
ହାଟତୋଳା ହାଟବଣ୍ଟି

ହାଟ ଦଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାଟର ଜମିଦାର ବା ଇଜାରା
Hāṭa ḍaṇḍiā ଦାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପଣ୍ୟ ବିକ୍ରେତାମାନଙ୍କଠାରୁ ହାଟ
ତୋଳା ବା ହାଟପଣି ଆଦାୟ କରନ୍ତି—A person
who is entrusted with the realisation of
market rate from the stall-keepers.
ହାଟଦଣ୍ଡିଆ ହାଟକାପିକାର
ହାଟ ଦର (ଭାଉ)—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରଚଳିତ ଦାଣ୍ଡଭାଉ—
Hāṭa dara(bhāu) Market rate or market price of
ହାଟେରଦର ହାଟକାଦ୍ର any commodity.
ହାଟ ନିଲାମ—ଦେ. ବ—(ଜମିଦାର) ହାଟଇଜାରାକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ହାଟତୋଳା
Hāṭa nilāma ଅସୁଲ କରିବା ଅଧିକାରକୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ
ନିଲାମଡାକରେ ବିକ୍ରି କରିବା—Auction sale of the
ହାଟନିଲାମ ହାଟନିଲାମ lease or farm of a market.
ହାଟ ନିଶାପ—ଦେ. ବ—ବରେଇ ପାଟକ; ଯେଉଁ ଜାତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାମା-
Hāṭa niṣāpa ଜିକ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ୟା ଜାତିଭାଇଙ୍କ ନିକଟରେ
ମୀମାଂସା ହୋଇ ନ ପାରେ ତାକୁ ହାଟରେ ସମବେତ ବହୁ
ସ୍ଥାନରୁ ଆଗତ ବହୁ ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆଗରେ ପକାଇ
ମୀମାଂସା କରାଯିବା ନିଶାପ—The mode of
adjudication of a social question
or any other delicate point [which
could not be settled by the caste panchayat)by the people assembled at a market.
[ଦୃ—ଯେଉଁ ସାମାଜିକ ବିବାଦମାନ ଜାତିଆଣ ସଭାରେ
ବା ଗ୍ରାମ ସଭାରେ ମୀମାଂସିତ ହୋଇ ନ ପାରେ, ପକ୍ଷମାନେ
ହାଟକୁ ଯାଇ ହାଟରେ ସମବେତ ଜନତାଙ୍କ ଆଗେ ତାହା
ଉପସ୍ଥାପିତ କରନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ସମବେତ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଯାହା ମତ ଦିଅନ୍ତି ତାହା
ହାଟବିଚାର ହାଟନିଶାପ ସେମାନେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି]
ହାଟପଣି—ଦେ. ବ—ହାଟକୁ ପଣ୍ୟ ନିଆବାକୁ ଆସିଥିବା ବିକ୍ରେତାମାନଙ୍କ
Hāṭa paṇi ଠାରୁ ଜମିଦାର ବା ଇଜାରାଦାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଆଦାୟ
କରାଯିବା (ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଂଶ ପରିବର୍ତ୍ତରେ) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଳ୍କ—
Tax or fixed cash realised from persons
who bring commodities to a market for
ହାଟତୋଳା ହାଟବଟ୍ଟି sale.
ହାଟ ପାଳି—ଦେ. ବ—ହାଟ ବସିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସ—The
Hāṭa pāṭi week day on which a market sits.
ହାଟେରପାଳି [ଉ—ସ୍ତ୍ରୀ ! କି ଗାଇବେ ମନ ! ହାଟ ପାଳକ
ହାଟକାଦ୍ରିନ ଚିଲୁଡ଼ ଶୁଣୁଆ ଛେଲ୍ଲଆ ବାଇଗଣ ।
ପାଲ୍ଲବାଲଙ୍କ ଗୀତ ।]
ହାଟ ବଜାର—ଦେ ବ—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—(ସ. ହଟ୍ଟ ଓ ଫା.
Hāṭa bajāra ବାଜାର)—ଅସ୍ଥାୟୀ ହାଟ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ବଜାର—
ହାଟବାଜାର Market and bazar (ଦୃ—ହାଟର
ହାଟ ବାଜାର ଦୋକାନମାନ ଅସ୍ଥାୟୀ ଓ ଉଠାଦୋକାନ ଅଟେ;
କିନ୍ତୁ ବଜାରର ଦୋକାନମାନ ସ୍ଥାୟୀଦୋକାନ ଓ ତାହା
ହାଟର ଦୋକାନ ପରି ହାଟପାଳି ଦିନ ବସେ ନାହିଁ ବା
ଭାଙ୍ଗେ ନାହିଁ]
ହାଟ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନୂଆ କରି
Hāṭa basā(se)ibā ଗୋଟିଏ ହାଟ ସ୍ଥାପନ କରିବା—
ହାଟ ବସାନ 1. To start or open a new market at
ହାଟ ବିଠାନା a place. ୨ । ହାଟପାଳି ଦିନ ହାଟରେ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ
ଆରମ୍ଭ କରିବା—2. To start the transactions
of a market on a market day. ୩ ।
(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହଟା କରିବା; କୌଣସି ଗୁପ୍ତ କଥାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ
କରିବା—3. (figurative) To publish or
promulgate any secret matter. ୪ । ବହୁ
ଲୋକଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ରୁଣ୍ଡ କରିବା—4. To
gather a big crowd at a place. [ଉ—ଏକ
ଖାଳି ଘୋଷଣାରେ ଗୁରୁଖାଳି ଘାଟ ଭରିଁର ମଧ୍ୟେ ଗୋଟା-
ଗୁଡ଼ ବସାଇଲେ ହାଟ । ପାଲ୍ଲବାଲଙ୍କ ଗୀତ ।]
ହାଟ ବସିବା—ଦେ. ବ—୧ । ନୂଆ ହୋଇ ହାଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା—
Hāṭa basibā 1. The opening or starting of
ହାଟ ବସା a new market. ୨ । ହାଟରେ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ
ହାଟ ବିଠନା କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିବା—2. The holding of a
market; transactions being conducted
in a market. [ଉ—ଭାଇ ବସିଛି ହାଟ ।
ମଧୁସୂଦନ ଛନ୍ଦମାଳା ।] ୩ । ହାଟରେ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ କାର୍ଯ୍ୟ
ଆରମ୍ଭ ହେବା—3. Opening and starting of
the transactions in a market. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
କୌଣସି ବିଷୟ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହେବା; ହଟା
ବସିବା—4 (figurative) Publication of any
secret matter. [ଉ—ବ୍ରଜ ବଜାରେ ବସେ ଏହି
ହାଟ । ଜଳସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଳିତା ।] ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି
ପଦାର୍ଥର ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରୁଣ୍ଡ ହେବା
—5. (figurative) The gathering of anything in profusion at a place. (ଯଥା—
ଜାଗର ଯାତ୍ରା ଦିନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ
ମେଳାରେ ରସିକତାର ଓ ରୂପର ହାଟ ବସେ ।]
ହାଟ ବାଟ—ଦେ. ବ (ନିରର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ; ଅକ୍ଷରୁକ ଅର୍ଥ ଘରୁ
Hāṭa bāṭa ବାହାରି ହାଟକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ବାଟ ବା ରାସ୍ତା
ହାଟବାଟ ଦେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ)—୧ । ସଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ବା
ହାଟବାଟ, ହାଟବାଇ ଜିଣିବାକୁ ହାଟକୁ ଯିବା—1. Marketing.
[ଉ—ଅଥେ ହାଟ ଅଥେ ବାଟ ଅଥରେଣ ଭୁଞ୍ଜା । ପ୍ରାଚୀ,
ବ୍ରହ୍ମବିରୂପଣ ଗୀତା ।] ୨ । ହାଟରେ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ—
2. Transactions done in a market.
ହାଟ ବାହୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—ହାଟରେ ଜିନିଷ ବିକି ବା ହାଟରୁ ଜିନିଷ
Hāṭa bāhurḍā କିଣି ଘରକୁ ଫେରି ଆସିବା—Return-
ହାଟଥେକେ ଫେରା ing from a market after selling

हाट वापस or purchasing. ଉଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାଟରୁ କିଣା ବିକା କରି ଘରକୁ ଫେରି ଅସୁଥାଏ—(a person) Returning from a market after doing the marketing.

ହାଟ ଭାଙ୍ଗିବା—କ୍ରି. ଅ—୧ । (ହାଟର କେତା ବିକେତାମାନେ) ହାଟପାଳ ଦିନ ହାଟର କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ଶେଷ କରି ହାଟରୁ ଫେରି ଅସିବା—1. To leave the market after concluding the day's transactions; to close the transactions of a market at the close of the fixed time. ୨ । ଗୋଳମାଳ କରି ବା ହାଟରୁ ଅସିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯୁଲମ କରି ସେ ସ୍ଥାନରେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ହାଟ ନ ହେବାର କାରଣ ହେବା—2. To close down a market; to bring about the closing down of a market. କ୍ରି. ବି—ହାଟ ଭାଙ୍ଗିଯିବା (ଦେଖ) .

Hāṭa bhāṅgijibā (See)

ହାଟ ଭାଙ୍ଗିଯିବା—କ୍ରି. ବି—୧ । ହାଟର କାରବାର ଶେଷ ହେବା ପରି ହାଟରୁ ଅସିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପସରା ଆଦି ନେଇ ଯେଉଁ ଘରକୁ ଫେରିବା—1. The closing or conclusion of the transactions of a market; the breaking up of a fair. ୨ । ଅତ୍ୟାଚାର ବା ଅଶାନ୍ତିର ଭୋଳା ଆଦାୟ ବା ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ଆଦି ଯୋଗୁ ଲୋକେ ହାଟରୁ ନ ଅସିବାରୁ ହାଟଟି ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା—2. The closing down or discontinuance of the holding of a market at a place (owing to oppression or insecurity).

हाटभेङ्गेयाओया **हाटउठजाना**

ହାଟମୁଣ୍ଡେଇ—କ୍ରି. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟମଣ୍ଡପ)—ହାଟଶାଳି (ଦେଖ)—

Hāṭamuṇḍei Hāṭachāli (See)

ହାଟ (ହାଟର) ଭିତରେ (ମଧ୍ୟେ) ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ—କ୍ରି. ପ୍ରବଚନ—

Hāṭa (āṭara) bhitare (madhye) brahmajñāna ୧ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ମଧ୍ୟରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ରୂପ ପଣ୍ଡଶ୍ରମ—An analogy applied to a cases where a person wants to preach metaphysics to the throng assembled at

हाटेरमाझे ब्रह्मज्ञान **हाटकेभितरमे ब्रह्मज्ञान** a fair. [ଦ୍ର—ହାଟରେ ନାନା ଦେଶରୁ ନାନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମବେତ ବହୁଲୋକ ସମାଗମ ହେବାରୁ ମହା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହୁଏ । ସେଠାରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ବକ୍ତୃତା ବା ଉପଦେଶ ଦେଲେ ତାହା ଲୋକେ ଏ ହଟ୍ଟଗୋଳରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଶୁଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ହାଟମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ଦେବାର ପ୍ରୟାସ ବୃଥା ମାତ୍ର ।] ୨ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ବହୁଲୋକଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସ୍ଥଳେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ପ୍ରବଚନ—2. An analogy used when a person speaks out any secret matter publicly.

ହାଟରବା—ପ୍ରାଦେ. (ପାଟଣା) କ୍ରି—ଉଚ୍ଚକାଳ ଶବ୍ଦ କରିବା—

Hāṭarabā To utter a loud shout.

ହାଟ ରୁ(ରୋ)ଷମ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହଟ୍ଟ ଓ ଆ. ରୁସ୍‌ମ୍)—୧। ହାଟପଣି

Hāṭa ru(ro)shama (ଦେଖ)—Hāṭapaṇi (See)

୨ । ହାଟଜମା (ଦେଖ)—2. Hāṭajamā (See)

୩ । ହାଟର ଇଜାରଦାର ବା ଇଜାରଦାରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଜମା ଛଡ଼ା ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେବା ସଲାମୀ ବା ଭେଟ—3. Perquisite or present made to a zamindar by a lessee of a market over and above the fixed rent.

हाटतोला **हाटहसम**

ହାଟରେ ପକା(କେ)ଇବା—କ୍ରି. କ୍ରି—୧ । ବରୁହେଇ ପାଟକି କରିବା;

Hāṭare pakā (ke) ibā ଜାତିଅଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଗ୍ରାମ୍ୟ ବା ଗ୍ରାମୀୟ ପଞ୍ଚାୟତର ଦ୍ୱାରା ଅମୀମାଂସିତ ବିଷୟର ଅପକ୍ଷପାତ ଓ ସର୍ବବାଦିସମ୍ମତ ମୀମାଂସାପାଇଁ ତାହା ହାଟରେ ସମବେତ ନାନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆଗତ ନାନା ଜାତିର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୀମାଂସାର୍ଥ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା—1. To lay a difficult social question for decision before the people assembled at a market. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ ସର୍ବସାଧାରଣ ରେ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା; ପ୍ରଘଟ କରିବା—3. (figurative) To publish aloud any secret.

हाटेफेला **हाटमेदेना**

ହାଟରେ ପଡ଼ିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—୧ । (କୌଣସି ବିଷୟ) ବରୁହେଇ

Hāṭare pardibā ପାଟକିରେ ମୀମାଂସାର୍ଥ ଉପସ୍ଥାପିତ

हाटेपड़ा **हाटफोलावहोना** ହେବା—1. (a difficult social question) To be laid before the people assembled at a market for decision. ୨ । ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ବା ଘୋଷିତ ହେବା—2. To be published broad-cast.

ହାଟରେ ପଡ଼ି ବାଟ(ଦାଣ୍ଡ)ରେ ଗଡ଼ଗାଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—କ୍ରି.

Hāṭare pardi bāṭa[dāṇḍa]re garḍa garḍā[rḍe]ibā

हाटेपड़ेरटेयाओया **फैलजाना** (କୌଣସି ବିଷୟ) ଦେଶଭରମାନ ସର୍ବତ୍ର ଗୁପ୍ତ ହେବା—[any matter] To become an open secret or common knowledge throughout the land. (ଯଥା—ଅମୁକ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ଘରର କଥାମାନ ହାଟରେ ପଡ଼ି ବାଟରେ ଗଡ଼ଗଡ଼େଇଲାଣି ।)

ହାଟ ଲାଗିବା—କ୍ରି.ବି—୧ । ହାଟରେ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଥିବା—

Hāṭa lāgibā 1. The conduct of the transactions

in a market. ୨ । ହଟା ଲାଗିବା; କୌଣସି ବିଷୟ ଦେଶ ତମାମ ରାଷ୍ଟ୍ର ହେବା—2. The publication of any matter; a matter being made public ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହାଟର କାମ ଚଳିବାପରି ସଂସାର ଚଳିବା—3.(figurative) The going on of the world (which is compared to a fair).

ହାଟ ହୋଇଯିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚାରିତ ହେବା—Hāṭa hoi jibā To be published broadcast. ରଟେଯାଓୟା ଫୈଲଜାନା (ଉ—ସେହି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶପାଇ ହାଟ ହୋଇଗଲା, ଧୂଳିଅ ବାବାଙ୍କ ପ୍ରଭାବର ସ୍ପର୍ଶ ହୋଇଛି—ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।)

ହାଟୁଆ—ବି. ବିଣ—ହାଟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a market. Hāṭuā ବି. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବିକ୍ରୟ [ହାଟେ(ଟେ।)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରିବାକୁ ହାଟକୁ ଅଣେ—ହାଟୁଆ; ହେଟୋ ହଟବୟା, ହଟବାର, ହଟୁଆ 1. A person who brings commodities to a market for sale; a stall-holder in a market. (ଉ—ହାଟରେ ହାଟୁଆ କେତେ ବସନ୍ତି—ପ୍ରାଚୀ. ପରଚେଗୀତା ।) ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଉଦା କିଣିବା ପାଇଁ ହାଟକୁ ଆସନ୍ତି-2. A person who visits a market for marketing. ୩ । ହାଟୁଆକୁଳ (ଦେଖ)—3. Hāṭuā kula [See] ପ୍ରାଦେ [ଗଞ୍ଜାମ] ବି—୧ । ବଡ଼; ସାନ କଳସୀ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. A small pitcher. ୨ । ମୃତ୍ପାତ୍ରବିଶେଷ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ) ସାନ ଅଣ୍ଟିଆ—2. A sort of small earthen pot.

ହାଟୁଆ କୁଳ [ଜାତି, ପାଟକ]—ବି. ବି.—ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ଶୂଦ୍ର ଜାତି, (ଯେଉଁ ହେଟୋ ଜାତ ବନିୟା ଜାତି ମାନଙ୍କର କୁଳସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପଣ୍ୟବିକ୍ରୟାର୍ଥ ହାଟକୁ ବା ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରନ୍ତି)—Certain castes of Sūdras in Orissa whose females come out to the public and to the market to sell articles. [ଦ୍ର—ପାଟକ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ । ଏମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ୩୬ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଛତିଶି ପାଟକ ବୋଲାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କୁ 'ଦୈସକାଇଅ ଜାତି' ମଧ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ନିୟମ ଖୁବ୍ କଡ଼ା । ଏମନ୍ତ କି, ଏମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଛୁଇଁ ଦେଲେ ଏମାନେ ସମାଜରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଜାତିଅଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ସାମାଜିକ ଦୋଷ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ । ଏ ହାଟୁଆଜାତିଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସାମାଜିକ ଖାଣ୍ଡି (ଫଣ୍ଡ) ଅଛି ।]

ହାଟୁଆ ଭଣ୍ଡାରି—ବି. ବି—ଚମ୍ପୁଟିଅଙ୍କଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ଭଣ୍ଡାରି Hāṭuā bhaṇḍāri —An inferior caste of barbers. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଖୁର ଅବଶ୍ୟ କଳାର ମୁଠିରେ ରଖନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ 'କଳାମୁଠିଆ ଭଣ୍ଡାରି' ।]

ହାଟୁଆରି—ବି. ବି—୧ । ହାଟୁଆ ଜାତି ବାସ କରୁଥିବା ଗ୍ରାମ—Hāṭuāri 1. A village inhabited by Hāṭuā castes. ହାଟୁରା, ହାଟୁରିଆ, ହାଟୁରେ ବନିୟାକାଗାଁ ୨ । ହାଟୁଆ କୁଳ (ଦେଖ)—2. Hāṭuā kula [See] ବିଣ—୧ । ହାଟୁଆ କୁଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the Hāṭuā castes. ୨ । ହାଟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to market. ୩ । ହାଟକୁ ଲୋକ ଓ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବହନକାରୀ (ଡଙ୍ଗା, ଗାଡ଼ି ଆଦି)—3. (boat or vehicle) Conveying or carrying people or things to and from a fair.

ହାଟୁଆରି ଡଙ୍ଗା—ବି. ବି—ଯେଉଁ ଡଙ୍ଗାରେ ହାଟକୁ ଯାଉଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଓ ହାଟକୁ ନିଆ ଯାଉଥିବା Hāṭuāri ḍaṅgā ହାଟୁରେ ନୌକା ହାଟକୀ ନାବ ପଣ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବାଟରେ ପଡ଼ିବା ନଦୀରେ ପାର ଉତାର କରାଯାଏ—A boat which ferries market-going persons or commodities across a river which lies on the road.

ହାଟୁଆଳ—ବି: ବି—ହାଟଦଣ୍ଡିଆ (ଦେଖ)—Hāṭuāla Hāṭadaṇḍiā (See),

ହାଟୁପାଟୁ ହେବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ଅନୁପାଟୁ ହେବା; କ୍ଷୁଧାରେ ଓ ତୃଷ୍ଣାରେ Hāṭupāṭu hebā ଅତି ଅକାଳୁ ଓ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ପାଟ ଆଟୁପାଟୁ ହଉୟା ଲାଚାରୁ ହୋନା ପାଲୁ ପାଲୁ କରିବା—To be dying with hunger and thirst.

ହାଡ଼—ବି. ବି (ସଂ. ହଡ୍ଡ)—୧ । ଅସ୍ଥି—1. Bone. [ଦ୍ର—ଏହି Hāṛḍa ଦେହମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦୃଢ଼ତମ ଉପାଦାନ ଅଟେ । ହାଡ଼କୁ ହାଡ଼ ହଡ୍ଡି, ହାଡ଼ ମାଂସ ବେଢ଼ିଥାଏ । ଶରୀରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ବା ଅଂଶର ନାମ ଅନୁସାରେ ହାଡ଼ର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଦିଆଯାଏ । ଯଥା—ମେରୁ ହାଡ଼, ବେଏଁଶିରା ହାଡ଼, ପଞ୍ଜରା ହାଡ଼, କଣ୍ଠ ହାଡ଼, ନଳ ହାଡ଼, ଠେଙ୍ଗୁ ହାଡ଼, ଖପୁର ହାଡ଼, ଚକ ହାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ହାଡ଼ମାନଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଯଥା—ଅଙ୍ଗା ହାଡ଼, ଲଙ୍କ ହାଡ଼, ଗୁଣ୍ଡ ହାଡ଼, ବକ୍ର ହାଡ଼, ଗୁଇର ହାଡ଼, ମାଣିକ୍ୟ ହାଡ଼, ଖଞ୍ଜିଣୀ ହାଡ଼, ବହ୍ନି ହାଡ଼ ।

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୀବ (ଯଥା—ମାଛ, ଜଳ ଜନ୍ତୁ ବା କୂର୍ମବତ୍ ସରୁ ହାଡ଼କୁ କଣ୍ଟା ବୋଲାଯାଏ (ଯଥା—

ମାଛ କଣ୍ଟା, ସାପ କଣ୍ଟା) । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦେହର ହାଡ଼ମାନ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଅଟେ, ମାଂସ ଏମାନ ପେଶି ଦ୍ୱାରା ଏକତ୍ର ଗ୍ରଥିତ ହୋଇଥାଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନୁଷ୍ୟର ମନ ବା ହୃଦୟ—2. (figurative) Heart or mind. (ଯଥା—ଏ କଥା ଶୁଣି ମୋ ହାଡ଼ ଜଳିଗଲା ।)

ହାଡ଼ କଙ୍କାଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ କଙ୍କାଳ)—ମାଂସହୀନ ଅସ୍ଥିମାତ୍ର-
Hārda kaṅkāla Skeleton; bone shorn of
ହାଡ଼କାଁକାଳ **ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳ** flesh.

ହାଡ଼ କଙ୍କାଳ ମାଳ(ଳା)—ଦେ.ବିଶ—ଦୁର୍ବଳ ବା ଅନଶନକ୍ଲିଷ୍ଟ; ଯେଉଁ
Hārda kaṅkāla mālā(lā) ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରେ ଅସ୍ଥି ମାତ୍ର
ହାଡ଼କାଙ୍କାଳର ମାଳା **ଅବଶିଷ୍ଟ ଥାଏ**—1. (a person)
ଅସ୍ଥି କଂକାଳ ମାତ୍ର, ହଡ଼ାବଳ Reduced to skeleton; (a person) having nothing but skeleton left. ବ—ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳବତ୍ ମାଂସ—ହୀନ ଅସ୍ଥିମାତ୍ରଙ୍କ ଆକୃତି Skeleton.

ହାଡ଼କଞ୍ଚି—ଦେ. ବ—ହାଲୁଚ କଣ୍ଟା ଗୁଳ—
Hārdakañchi Acanthus Illicifolius (plant).

ହାଡ଼କଟା—ଦେ. ବ—୧ । ହାଡ଼ ଓ ଶିଂଘ ଆଦି କାଟି ନାନାପ୍ରକାର
Hārdakaṭā ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ବାଡ଼, ଛୁରି-
ହାଡ଼କାଟା **ହାଡ଼କଟା** ବେଣ୍ଟ, କଠାଲ ଚୁଲ, ପଶାକାଠି ଆଦି ତିଆରି କରିବା ଶୂଦ୍ର ଜାତି—1. Bone-cutter; a caste of Śūdras who work on bones and horns. ୨ । କଂସାଇ—2. Butcher.

ହାଡ଼ କଡ଼ କଡ଼ ହେବା [ଡାକିବା]—ଦେ. ବ—ହାଡ଼ ଜଳିବା (ଦେଶ)
Hārda karda karda hebā [ḍākibā] Hārda
(ହାଡ଼ କଡ଼କଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) jalibā [See].

ହାଡ଼ କଣ୍ଟା ରହିବା [ଦୋହ(ହୋ)ଲିବା]—ଦେ. ବ. [ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ
Hārda kanṭā rahibā [doha[ho]libā] କଣ୍ଟକ]—
ହାଡ଼ କାଣ୍ଟା ଥାକା **ଅସ୍ଥିମାତ୍ର** ରୋଗ ବା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ [ହାଡ଼ କଣ୍ଟା ହେ.।—କ୍ରିୟାରୂପ] ଯୋଗୁଁ ଲୋକର ଅସ୍ଥି-କଙ୍କାଳ ମାତ୍ର ରହିବା—Being reduced to skeleton owing to disease or old age.

ହାଡ଼କାଠ—ଦେ. ବ—ହାଲୁଚ କଣ୍ଟା ଗୁଳ—Acanthus Illici-
Hārda kāṭha folius (plant).

ହାଡ଼କୁ ମାଟିରେ ମିଶା(ଶେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ବା
Hārdaku māṭire miśā(śe)iba ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା
ହାଡ଼ ମାଟିକରା —To perform works of excessive
ହାଡ଼କୋ ମିଟ୍ଟି କରନା labour.

ହାଡ଼ ଖସିବା (ଖସିଯିବା)—ଦେ. ବ—(ଅଘାତାଦି ଦ୍ୱାରା) ଅସ୍ଥି
Hārda khasi ā(khasijiba) ସ୍ୱସ୍ଥାନ ଚ୍ୟୁତ ହେବା—
ହାଡ଼ ଖସେଯାଓୟା Dislocation of a bone.
ହାଡ ଉଖଡ଼ିଜାନା

ହାଡ଼(ଡ଼ି)ଗ(ଗା)ଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମର ମଲା ଗୋରୁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ
Harda(rḍi)ga(gā)rḍiā ସତ୍ତ୍ୱ—The pit into which
ହାଡ଼ଭାଗାଡ଼ the carcases of dead cattle of a
ପଶୁଅଁକୀମୃତଘଟୀ village are thrown.

ହାଡ଼ଗଣ୍ଠି—(ଜୋଡ଼) ଦେ.ବ—(ସଂ. ହଡ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥି) ଓ ଦୁଇଟି ହାଡ଼ର
Hārda gaṇṭhi (jorda) ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ ବା ଗ୍ରନ୍ଥି—
ହାଡ଼ର ଗାଇଁଠ **ହଡ଼ିକିଗାଁଠ** Bone joint.

ହାଡ଼ଗିଳା - ଦେ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର କୂଳେଚର ପକ୍ଷୀ—A species
Hārda gilā of wading birds; the adjutant
ହାଡ଼ଗିଳା crane, the gigantic crane; Leptoptilus
ହାଡଗିଳା Dubius. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଦେଖିବାକୁ ବଗପରି, କିନ୍ତୁ ଓଜନରେ ତାହାଠାରୁ ଗୁରୁ । ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପର କାହିଁ; ଥଣ୍ଟ ବଡ଼ ଓ ସ୍ଥୂଳ । ଏମାନଙ୍କ ଗଳାରେ ଗୋଟିଏ ଚମର ଥଳି ଝୁଲୁଥାଏ । ଏମାନଙ୍କର ପକ୍ଷୀ ଓ ଲାଞ୍ଜ କଳାମିଶା ଶାଗୁଆ; ଲାଞ୍ଜ ଅତି ଛୋଟ ବା ଥୁଣ୍ଟା; ପେଟ ଓ ଗଳା ଧଳା । ଏମାନେ ବର୍ଷା, ଶରତ୍ ଓ ଶୀତ-କାଳରେ ଜଳରେ ବୁଲି ସାପ, ମାଛ, ବେଙ୍ଗ ଓ ଗେଣ୍ଡା ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ମାଂସାଶୀ । ଏମାନେ ସାପକୁ ମାରି ଖାଆନ୍ତି ।]

ହାଡ଼ଗୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—ଅସ୍ଥିଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଭୂମିରେ ସାର ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଗୁଣ୍ଡା
Harda gunḍā କରି ଲାଇଥିବା ହାଡ଼—Bone meal
ହାଡ଼ଗୁଁଡ଼ୋ **ହଡ଼ିକି ବୁକନୀ** used as manure.

ହାଡ଼ ଗୁଣ୍ଡାକରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଡ଼କୁ ଛେଚି ବା ପେଷି ଚୂନା
Hārda gunḍā karibā କରିବା—1. To make
ହାଡ଼ ଗୁଁଡ଼ାକରା bone into powder. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ
ହଡ଼ିବୁକନା ପ୍ରହାର କରିବା—2. To beat excessively.

ହାଡ଼ ଗୋଡ଼—ଦେ. ବ—(ସଂସ୍କୃତର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଦେହର ଅସ୍ଥି ମାତ୍ର—
Hārda gorda 1. The bones of the body. ୨ ।
ହାଡ଼ଗୋଡ଼ ହାତ ଗୋଡ଼—2. The hands and the legs.
ହଡ଼ି ୩ । ହାଡ଼ ଓ ଗୋଡ଼—3. Bone and leg.

ହାଡ଼ଗୋଡ଼ ଚୂନାକରିବା - ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରହାର ଦ୍ୱାରା ଦେହର ଓ
Hārda gorda Chūnā karibā ଗୋଡ଼ର ହାଡ଼ମାନଙ୍କୁ
(ହାଡ଼ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗ ବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭାଙ୍ଗିଦେବା; ଅତ୍ୟନ୍ତ
ହାଡ଼ଗୋଡ଼ଚୂନାକରା, ହାଡ଼ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗା ପ୍ରହାର ଦେବା—To
ହଡ଼ୀତୋଡ଼ନା beat a person so as to break his bone and legs.

ହାଡ଼ ଚମ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହଡ୍ଡ+ଚର୍ମ)—୧ । ଅସ୍ଥି ଓ ଚର୍ମ—
Hārda chama 1. Bone and skin. ୨ । (ରୋଗୀ ବା
ହାଡ଼ଚାମଡ଼ା ବୃଦ୍ଧ ବା ଅନାହାରକ୍ଲିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିର) ମାଂସ ନ ଥିବା
ହଡ଼ୀଚମଡ଼ା ଚର୍ମବେଷ୍ଟିତ କଙ୍କାଳ—2. Bone without flesh; skeleton covered by the skin of famished or very old persons.

ହାଡ଼ ଚଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହାଡ଼ଜଳା (ଦେଖ)—
Hārḍa chirḍā Hārḍa jalā (See).
[ହାଡ଼ ଚିଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାଡ଼ ଚଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଡ଼ ଜଳାଇବା (ଦେଖ)
Hārḍa chirḍā(rḍe)ibā Hārḍa jalāibā (See)

ହାଡ଼ ଜଳା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ ଜ୍ୱଳ ଧାତୁ)—୧ । ଯେଉଁ
Hārḍa jalā କଥାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ହାଡ଼ ଜଳେ; ଅତ୍ୟନ୍ତ
ହାଡ଼ଜଳା ବିରକ୍ତିଉତ୍ପାଦକ(ବାକ୍ୟ)—1. (any word) Which
ଦେହଜଳାନେବାଲା produces much annoyance. ୨ । ପୁଂ.
[ହାଡ଼ ଜଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Much
ହାଡ଼ଜଳାନିୟା **ଦେହଜଳାନେବାଲା** annoying (person).

ହାଡ଼ ଜଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତି
Hārḍa jalā (le) ibā ବା କ୍ରୁଦ୍ଧ କରାଇବା—To enrage
ହାଡ଼ଜ୍ୱଳାନ or annoy a person.
ଦେହଜଳାନା

ହାଡ଼ ଜଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ଓ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—
Hārḍa jalibā Being much enraged or annoyed.
[ହାଡ଼ ଜଳିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ଦେହର
ହାଡ଼ ସୁଦ୍ଧା ଜଳି ଉଠିବା କାଳ୍ପନିକ ଅଭ୍ୟୁକ୍ତି ଅଟେ]
ହାଡ଼ଜଳା **ଦେହଜଳନା**

ହାଡ଼ ଜୋଡ଼ିଦେବା(ଜୋଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଭଙ୍ଗି ଯାଇଥିବା ଅସ୍ଥି-
Hārḍa jorḍideba(jorḍiba) ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ବସାଇବା—
ହାଡ଼ ଜୋଡ଼ା To cause broken bones to be joined
ହଡ୍ଡୀ ଜୋଡ଼ ଦେନା together; to set fractured or dislocated bones.

ହାଡ଼ ପଚୁ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଏମନ୍ତ ଅତିରିକ୍ତ ପ୍ରହାର
Hārḍa pachā(che)ibā ଦେବା, ଯଦ୍ୱାରା ହାଡ଼ ସୁଦ୍ଧା
ହାଡ଼ ବ୍ୟଥା କରେ ଦେଓୟା ବିରକ୍ତ ଓ ବେଦନାଯୁକ୍ତ ହୋଇଯାଏ—
ହଡ୍ଡୀ ପଚାନା (figurative) To beat excessively
(so as to produce pain in the bones).

ହାଡ଼(ଡ଼ି) ପଡ଼ିଆ—ଦେ. ବି—ଗ୍ରାମର ଯେଉଁ ଗଡ଼ଅରେ ମଲା ଗୋରୁ-
Hārḍa(rḍi) parḍiā ମାନଙ୍କୁ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି—The field
ହାଡ଼ ଭାଗାଡ଼ in a village into which dead cattle
ମାଲ ମୃତ୍ୟୁଘାଟି are thrown.

ହାଡ଼ ଫୁଟି—ଦେ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ବସନ୍ତ
Hārḍa phuṭi ରୋଗ—1. Chicken pox; a mild
ପାନି ବସନ୍ତ variety of small pox; Varicella;
କୋଦ୍‌ବା horn pox.

[ଦ୍ର—ଏହା ବସନ୍ତ ରୋଗ ପରି ଭୟଙ୍କର ଓ ମାରାତ୍ମକ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଦେହରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୋଟକମାନ ବାହାରି ଶୀଘ୍ର ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ମିଳାଇ ଯାଏ । ଏହା ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଜ୍ୱର ହୁଏ ଓ ଏଥିରେ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ପୀଡ଼ା ହୁଏ ଓ ଦେହର ହାଡ଼ମାନ ଶୂଳେଇ ହେଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ହାଡ଼ଫୁଟି ହୋଇଅଛି ।] ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ୧—ହାଡ଼ ଭଙ୍ଗା (ଦେଖ)—Hārḍa bhangā (See)

ହାଡ଼ ବା(ବେ)ଇ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହଡ୍ଡ ମାଳିକା)—୧ । ଯୋଗିନୀ-
Hārḍa bā(be)i ବିଶେଷ; (ଅତି ଦୁଷ୍ଟା) ଠାକୁରାଣୀ ବା ଗ୍ରାମ-
ହାଡ଼ବାଈ ଦେବୀବିଶେଷ—1. Name of a popular
ଗ୍ରାମକୀ ଦେବୀ Goddess (alleged to have wicked propensities). [ଦ୍ର—ଏ ଅପଦେବତା ବା ଭୂତଯୋନି-ବିଶେଷ । ଏହାଙ୍କର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଆବେଶ ହେଲେ, କିମ୍ବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହରେ ଏହାଙ୍କର ଆବେଶ ହେଲେ , ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କିମ୍ବା ସେ ଘରେ ନାନାବିଧ ଅଶୁଭକର ଦୈବୀ ଘଟଣା ବା ନୈସର୍ଗିକ କାଣ୍ଡମାନ ସଂଘଟିତ ହୁଏ । ଯଥା—ଘର ମଧ୍ୟରେ କେହ ନାହିଁ, ହଠାତ୍ ଢେଲା, ମଲମୂତ୍ର, ଖପର, ବାଲି ଆଦି ଆସି ପଡ଼େ । ଯେତେ ସାବଧାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନ ଶୂନ୍ୟରୁ ଆସି ଏପରି ଭାବରେ ପଡ଼େ ଯେ, କେଉଁଠାରୁ ପଡ଼ିଲା ତାହା ସହଜରେ ଜାଣି ହୁଏ ନାହିଁ । ଖାଇବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ରନ୍ଧନ ପାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବିଷ୍ଠା ମିଶିଯିବା ବା ବୋଳା ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ତାଙ୍କୁଣି ଧୋଇଦିଆ ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ପାତ୍ର ଭିତରୁ ମଇଳା ବାହାରେ । ଏହିପରି ଯେଉଁ ଘରେ ହାଡ଼ବାଈ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି ସେ, ଘରର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଯାତନ ସହିବାକୁ ପଡ଼େ । ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଗୁଣିଆମାନେ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ବଳରେ ଏ ଦେବୀଙ୍କୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଘରକୁ ପେଣନ୍ତି ଏବଂ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରନ୍ତି ।

କଟକ ନଗରର ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍ ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ୟାରୀ ମୋହନ ସେନ୍ ଗଳିରେ ୧୯୨୯ ମାର୍ଚ୍ଚ-ଏପ୍ରେଲ ମାସରେ ଏପରି ଘଟଣା ଘଟିଥିବା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଛି ଏପରି କି, ଅକ୍ରାନ୍ତ ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ଘରକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଖାଇବାକୁ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କ ଖାଇବା ପତ୍ରରେ ବିଷ୍ଠା ପଡ଼ିବା ଦେଖାଗଲା । ଅନ୍ୟ ଲୋକ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଆସି ହାଡ଼ବାଈ ଦେବୀଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କଲେ ତାହା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଢେଲା, ବିଷ୍ଠା ଆଦି ଅକସ୍ମାତ ଭାବରେ ପଡ଼ିବା ଦେଖା ହୋଇଥିଲା । କେତେ ମାସ ପରେ ଜଣେ ଗୁଣିଆ ଆସି ତାନ୍ତ୍ରିକ କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାରୁ ଏ ନିର୍ଯାତନ ବନ୍ଦ ହେଲା ।] ୨ । ହାଡ଼ଫୁଟି ରୋଗର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—2. The Goddess presiding over chicken pox. [ଉ—ରୁପାଇ ହାଡ଼ବାଈ, କିମ୍ବାଇ ମହାମାୟୀ, କିମ୍ବାଇ ଅନନ୍ତାଇ ପଟୋଳୀ ପବନାଇ । ଶ୍ରୀରାମ-ନୃସିଂହପୁରାଣ ।]

(ତାକୁ) ହାଡ଼ବାଈ ଲାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କ୍ରୋଧରେ
Hārḍabāī lāgibā ଉନ୍ମତ୍ତବତ୍ ଚିତ୍ତ ହେବା—1. (figura-
ହାଡ଼େ ଭୂତ ଚାପା **ଭୂତ ଲଗନା** tive) Being maddened

with rage. ୨ । ହାଡ଼ବାଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦେହରେ ବା ଗୃହରେ ଅଧିଷ୍ଠାନ ହେବା— 2. (a person or house) Being possessed by the spirit of the Goddess Hārdabāī.

ହାଡ଼ ଭଙ୍ଗା—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ ଭଙ୍ଗ)—୧ । ଅଘାତ ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ଥି ଭଗ୍ନ ହେବା— Hārda bhaṅgā

ହାଡ଼ଭାଙ୍ଗା ହଡ଼ିଟୁଟା 1. Breaking or rupture of bone; bone fracture. ୨ । ପବଅଇର; ସଂବିର; ଗୁରକୋଣିଆ ପବବଗିଷ୍ଠ ବନ୍ୟ ଲତାବିଶେଷ—2. Vitis Quadrangularis, Cissus Quadrangularis; Vitis Vinifera (Kirtikar) [ଦ୍ର—ଏହାର ପବମାନ ୪।୬ ଅଙ୍ଗୁଳ ଓ ଚେପଟା ଗୁରକୋଣିଆ; ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଏକଦମ ଶିଙ୍ଗୁଳା ପରି ଲାଗିଥାଏ । ପବମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ପତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ଚେର ଲମ୍ବିଥାଏ । ଉକ୍ତ ଚେରମାନ ଅନ୍ୟ ଗଛ ଆଦିକୁ ଆଙ୍କୁଡ଼େଇ କରି ଧରେ । ଏହା ଭଙ୍ଗା ହାଡ଼ମାନଙ୍କର ମାଲ ମରି ଦେଖା ଯିବାରୁ ଏହାର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏହାକୁ ବାନ୍ଧି ବାନ୍ଧିଲେ ଭଙ୍ଗା ହାଡ଼ ଜୋଡ଼ି ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମାନାଶକ, ଭଗ୍ନ ଅସ୍ଥିର ସଂଯୋଜକ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ସାରକ, କୃମିଘ୍ନ, ଅର୍ଶୋନାଶକ, ନେତ୍ରରୋଗରେ ଉପକାରୀ, ରୁକ୍ଷ, ସ୍ନାୟୁ, ବଳକର, ପାଚକ ଓ ପିତ୍ତଜନକ । ଏହାର ହୁଲ୍(ତୈଳ)ବବଜିତ କାଣ୍ଡର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ତୁଷ ସହିତ ଶିମ୍ବି ଧାନ୍ୟକୁ ପେଷି ତିଳ ତୈଳରେ ପାକ କଲେ ତଦ୍ୱାରା ବାତ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ ।] ଦେ. ବିଣ—୧ । [ଅତ୍ୟୁକ୍ତି] ଯେଉଁ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ହାଡ଼ ଭଙ୍ଗିଯାଏ; ଅତ୍ୟଧିକ କାୟିକ [ପରିଶ୍ରମ]— 1. Excessive and bone-breaking (labour). ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଠୁର [ପ୍ରହାର]; ଯେଉଁ ପ୍ରହାର ଦ୍ୱାରା ହାଡ଼ ଭଙ୍ଗିଯାଏ —2. Excessive or cruel (beating). ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ; ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ— 3. (work) Involving excessive bodily exertion. ୪ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ମର୍ମଭେଦୀ (ବାକ୍ୟ)— 4. (figurative) Cutting (words); cutting to the quick. ପ୍ରାଦେ [କାଲେଣ୍ଡର] ବ— ଏକଜାତୀୟ ପୋକ—A species of insect. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣ [ସମ୍ବାଳୁଆ ପରି, ମାଛ ଏମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଲୋମ ନାହିଁ । ଏମାନେ ଶିଂଘରେ ଓ ନାଙ୍ଗଳରେ ଦଂଶି ଦିଅନ୍ତି ।]

ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା କଥା—ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) —ମର୍ମଭେଦୀ ବାକ୍ୟ— Hārda bhaṅgā kathā Cutting words; words which cut to the quick.
ହାଡ଼ଭାଙ୍ଗାକଥା ଦେହଜଳନେବାଳୀବାତ

ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ପରିଶ୍ରମ (ମିହନ୍ତ, ମେହନ୍ତ, ମେହେନତ)—ଦେ. ବ— Hārdabhaṅgā pariśrama (mihanta, mehanta, mehenata) ଅତ୍ୟନ୍ତ କାୟିକ ପରିଶ୍ରମ—Excessive bodily labour; (metaphorical) bone-breaking exertion.
ହାଡ଼ଭାଙ୍ଗାପରିଶ୍ରମ ଜୀତୋଡ଼ପରିଶ୍ରମ

ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ପାହାର (ମାଡ଼)—ଦେ. ବ—ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରହାର— Hārdabhaṅgā pāhāra (mārda) Excessive or very cruel beating.
ହାଡ଼ଭାଙ୍ଗାମାର ହାଡ଼ତୋଡ଼ବାପାହାର

ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ଶୀତ(ଜାଡ଼ଶୀତ)—ଦେ. ବ—ମର୍ମଭେଦୀ ଶୀତ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀତ ହାଡ଼କୁ ସୁଦ୍ଧା ଭେଦ ଯାଏ ବା ଭଙ୍ଗି ପକାଏ)— Hārdabhaṅgā śīta(jārda) ଶ୍ଳେଷ୍ମଦାୟକ ଶୀତ. (ଯେଉଁ Extreme or excessive chill; piercing cold.
ହାଡ଼ଭାଙ୍ଗାଶୀତ ହାଡ଼ତୋଡ଼ନେବାଳାଶୀତ

ହାଡ଼ ଭଙ୍ଗିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ହାଡ଼ଗୋଡ଼ ଚୂନା କରିବା (ଦେଖ)— Hārda bhāṅgibā 1. Hārda gorda chunā karibā (See) ୨ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରିବା—2. To do excessive labour. ଦେ. ବ—ଆଘାତାଦି ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ଥିର ଭଙ୍ଗ—Bone fracture,
ହାଡ଼ଭାଙ୍ଗା ହାଡ଼ତୋଡ଼ନା

ହାଡ଼ ମାଉଁସ—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଅସ୍ଥି ଓ ମାଂସ— Hārda māuṅsa Bone and flesh. (ଯଥା—ତା ଦେହରେ ହାଡ଼ ମାଉଁସ ହୋଇ ପାଞ୍ଚପଳ ହୁଏ ବି ନ ହୁଏ, ଅଥଚ ସେ ବୁଦ୍ଧିରେ ସଂସାରକୁ ଜଣୁଛି)
ହାଡ଼ମାସ ହାଡ଼ମାଂସ

ହାଡ଼ ମାଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ ମାଳା)—୧ । ଅସ୍ଥିମାଳା; ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ଅସ୍ଥି ଦ୍ୱାରା ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ମାଳା (ଯାହା କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ ଗଳାରେ ଧାରଣ କରନ୍ତି—1. A necklace of bones strewn together. ୨ । ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳ ମାତ୍ର; ଅତି କୃଶୀଭୂତ ଅବସ୍ଥା—2. State of being reduced to skeleton. ୩ । (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହାର ପରିବର୍ତ୍ତେ ଧନୀକ ପ୍ରତି ଗରିବଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ବ୍ୟଙ୍ଗ)— ହାରମାଳ; ସୁନାର ହାର—3. (ironical pronunciation) Gold necklace.
ହାଡ଼ମାଳା ହାଡ଼ମାଳା

ହାଡ଼ ରସ (ସା)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ ରସ)—୧ । ଅସ୍ଥି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଜ୍ଜା ବା ତରଳ ବସ୍ତୁ—1. Bone-marrow. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁକାଳ ଅତିସାର ଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୋଗୀର ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଝାଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ବହିର୍ଗତ ହେବା ପଜବଡ଼ ଘନ ରକ୍ତାକ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ରସ— (figurative) A pulpy pus-like and ver

offensive reddish matter evacuated by a person in the last stage of chronic dysentery. [ଦ୍ର - ଅତିସାର ରୋଗୀର ହାଡ଼ରସା ଗଳିଲେ ବା ହାଡ଼ରସା ବୋହିଲେ ଲୋକେ ତାହାର ଅଶୁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରନ୍ତି] ୩ । ପ୍ରସବ ହେବା ପରେ ପ୍ରସୂତିଙ୍କ ପ୍ରସବ ଦ୍ୱାରରୁ ୩।୪ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୋହିବା ନାଲି ରଙ୍ଗର ସ୍ରାବ (ଡାକ୍ତର ରାଜକିଶୋର. ପ୍ରସୂତି ଚର୍ଯ୍ୟା)—3. Lochia. [ଦ୍ର—କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏହି ସ୍ରାବ ଫିକା ଓ କିଛି ଦିନ ପରେ ସାଦା ରଙ୍ଗର ହୁଏ]

ହାଡ଼େରରସ **हाडरस**

ହାଡ଼ରସା ଗଳିବା (ବୋହିବା)—ଦେ. କ—ଅତିସାରର ମାରାତ୍ମକ ଅବସ୍ଥାରେ ପୂଜବତ୍ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଝାଡ଼ା ହେବା—Last stage of chronic dysentery in which pulpy pus is evacuated.

Hārdarasā galibā (bohibā)

ହାଡ଼ରସାବେରୁନ **हाड़रसनिकलना**

ହାଡ଼ରସା ନିକାଲିଦେବା (ନିକାଲିବା, ବୁହାଇବା, ବାହାର କରିବା)—Hārdarasā nikālidebā (nikālibā, buhāibā, bāhāra karibā)—ଦେ. କ୍ରି (ଅତ୍ୟନ୍ତ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରହାର କରିବା; ଏପରି ପ୍ରହାର ଦେବା, କି ଯଦ୍ୱାରା ଦେହର ହାଡ଼ [ହାଡ଼ରସା ନିକାଲିବା; ହାଡ଼ରସା ବାହାରିବା—କ୍ରି. ରୂପ] ଯାହା ଛାଡ଼ି ଯାଇ ସେଥିରୁ ମଜ୍ଜା ବାହାର ପଡ଼େ—To beat a person to pulp.

ହାଡ଼ରସାବାହିରକରା **हाडरसनिकालदेना**

ହାଡ଼ରା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅତି ଟାଣୁଆ (ମାଟି)—1. Very hard (soil). ୨ । ବୁଢ଼ା ଓ ସ୍ୱଳ୍ପ ପତ୍ର ଯୁକ୍ତ (ଗଛ)—2. Old and leafless (tree) ୩ । (ପୁଂ) ହାଡ଼ୁଆ (ଦେଖ)—3. Hārduā (See)

[ହାଡ଼ରା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ପାଥୁରେ **कड़ा, हठीला**

ହାଡ଼ରୁ ମାଉଁସ ଖାଇବା (ରେକେଟିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମାଂସଯୁକ୍ତ ହାଡ଼ରୁ ମାଂସକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଖାଇବା (ଯେଉଁପରି କୁକୁର କରେ) [ହାଡ଼ରୁ ମାଉଁସ ରେକେଟି ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. To chew away the flesh adhering to pieces of bone (as a dog). ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଦେବା; ଅତି ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ କରିବା—2. (figurative) To annoy or oppress extremely.

Hārdaru māuñsa khāibā (reketibā)

ହାଡ଼ଥେକେମାଂସଖାଓୟା **हाडसेमांसखाना**

ହାଡ଼ରୁ ମାଉଁସ ମିଳା(ଲେ)ଇଯିବା(ପଡ଼ିବା)—ଦେ. କ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ବା ଅତ୍ୟାଚାର ଭୋଗ କରିବା—(figurative) To be subjected to much annoyance or oppression.

Hārdaru māuñsa milā(le)ijibā (pardibā)

ହାଡ଼ଥେକେମାଂସମିଳିଯେଯାଓୟା **हाडसेमांसमिलाना**

ହାଡ଼ରୁ ରସ ନିକାଲିବା (ବୁହାଇବା, ବାହାରକରିବା)—ଦେ. କ୍ରି—Hārdaru rasa nikālibā (buhāibā, bāhārakaribā)

ହାଡ଼ରସା ନିକାଲିଦେବା (ଦେଖ)—Hārdarasā nikālidebā (See)

[ହାଡ଼ରୁ ରସ ନିକାଲିବା (ବୋହିବା, ବାହାରିବା)—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ]

ହାଡ଼ ରେକ(କେ)ଟା—ଦେ. କ—ମାଂସଯୁକ୍ତ ହାଡ଼କୁ ଖେଦାଇବା କର୍ମ—Hārda reka(ke)ṭā —The act of chewing a meatless bone.

ହାଡ଼ଚର୍ବ୍ବଣ **हाडचर्वण**

ପ୍ରାଦେ [ଗଡ଼ଜାତ] କ—ହେଟା—Hyena.

ହାଡ଼ ରେକ(କେ)ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାଂସଯୁକ୍ତ ଅସ୍ଥିକୁ ଦାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଖେଦାଇବା—To chew a meatless bone.

Hārda reka(ke)ṭibā

ହାଡ଼ ଶିଙ୍କୁଳା—ପ୍ରାଦେ (ଜସ୍ୱପୁର) କ (ସଂ. ନାମ—ଅସ୍ଥି ଶୃଙ୍ଖଳା)—ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ୨ [ଦେଖ]—Hārdabhangā 2 [See]. [ଦ୍ର—ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ବା ମକଚ ହୋଇଗଲେ ଏହାକୁ ବାଟି ଭଙ୍ଗା ସ୍ଥାନରେ ଲଗାଇ ବନ୍ଧା ବାନ୍ଧିଦେଲେ ୮।୧୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ହାଡ଼ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଯାଏ । ଏ ଗଛର ପତ୍ରକୁ ଚଟଣି ଓ ବଡ଼ି କରି ଖାଅନ୍ତି । ବାତ ରୋଗ ଏହାଦ୍ୱାରା ଉପଶମ ହୁଏ ।)

Hārda śiṅkulā

ହାଡ଼ ଶୂଳା—ଦେ. କ—୧ । ଅସ୍ଥିଶୂଳ—1. Aching of the bones. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହାଡ଼ ଜଳନା—2. (figurative) Extreme annoyance. ବିଣ—ମର୍ମଭେଦୀ (ବାକ୍ୟ)—Heart-rending; heart-piercing; cutting to the quick.

Hārda śūlā

ହାଡ଼ଶୂଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହାଡ଼ ଜଳିବା—1. Extreme annoyance. [ହାଡ଼ ଶୂଳା(ଲେ)ଇହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଅସ୍ଥିଶୂଳ—2. Aching of the bones.

Hārda śūlā(le)ibā

ହାଡ଼ କନକନକରା **हाड़ में शूलहोना**

ହାଡ଼ ସାର—ଦେ. ବିଣ—ଅସ୍ଥିମାତ୍ରସାର; ଅସ୍ଥି କଙ୍କାଳ ବିଶିଷ୍ଟ—Reduced to skeleton.

Hārda sāra

ହାଡ଼ସାର **हाड़सार**

ହାଡ଼ ହାଡ଼ (ହାଡ଼ୁଆ)—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅଧିକ ଅସ୍ଥି ମିଶ୍ରିତ (ମାଂସ) 1. (meat) Consisting largely of bones. ୨ । ହାଡ଼ୁଆ; ଅସ୍ଥିମୟ—2. Bony. ଦେ. କ—କଡ଼ିଦ ଧନ—Hard cash.

Hārda hārda (hārduā)

ହାଡ଼ହାଡ **हाडमय**

ହାଡ଼ା—ଦେ. କ—ଅସ୍ଥିଚର୍ମାବଶିଷ୍ଟ ଦେହ—A body reduced to skeleton. ବିଣ—୧ । ଅସ୍ଥିଚର୍ମାବଶିଷ୍ଟ—1. Reduced to skeleton. ୨ । ହାଡ଼ୁଆ—2. Bony.

Hārdā

ହାଡ଼ସାର **हाडमात्र हड़ाबल**

ହାଡ଼ି—ଦେ. କ. ପୁଂ—(ସଂ. ହଡ଼ିକ, ହଡ଼ିକା—୧ । ଚଣ୍ଡାଳ ଜାତି; ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ମଳ ଓ ରାସ୍ତାର ମଇଳା ସଫାକାରୀ, (ହାଡ଼ିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୋମାଂସ ଖାଦକ ଯାତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି; ମେହନ୍ତର ଜାତି; ମଲାପକର୍ଷୀ ଜାତି—1. A low untouchable caste whose work is to sweep nightsoil and the public roads. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ହାଡ଼ିମାନେ ଗ୍ରାମର ଓ ନଗରର ଅବର୍ଜନା ସଫା କରନ୍ତି । ହାଡ଼ିଆଣୀମାନେ ପାଇଖାନା ସଫା କରନ୍ତି ଓ ହାଡ଼ିମାନେ ବସ୍ତିମାନ ଗାଡ଼ିରେ ବା ଛାଦରେ

ନେଇ ଦୂରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ପୋତନ୍ତି । ହାଡ଼ିମାନେ ମଧ୍ୟବିବାହାଦି ଉତ୍ସବରେ ବାଜା ବଜାନ୍ତି ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବ ଉଠାଇ ନେବାକୁ କେହି ନ ଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଶବ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି । କେଉଁ କେଉଁ ଦେଶରେ ହାଡ଼ିମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ-ବିଶେଷ ଶୂକର ପାଳନ କରନ୍ତି । କେଉଁ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀ ତାଳ ଗଛରୁ ତାଳ କାଟନ୍ତି ଓ ଝଜୁରୀ ଗଛରୁ ତାଡ଼ି ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ହାଡ଼ିଆଣୀମାନେ ନବ-ଜାତ ଶିଶୁଙ୍କ ନାଡ଼ିନାଡ଼ି କାଟନ୍ତି । ହାଡ଼ିମାନେ ମୁର୍ଦ୍ଦାର କାଢ଼ନ୍ତି ଓ ସହରରେ ପାଇଖାନା ଓ ନର୍ଦ୍ଦମା ସଫା କରନ୍ତି । ମେଦିନୀପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ସବାର କାନ୍ଧଆନ୍ତି ।

ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ବାଳିକା ବିବାହ, ଯୁବତୀ ବିବାହ ଓ ବିଧବା ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ । ଏମାନଙ୍କ ଜାତିର 'ପଣ୍ଡିତ' ଅଖ୍ୟାଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବିବାହାଦିରେ ଏମାନଙ୍କ ପୌରୋହିତ୍ୟ କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗଦେଶର ହାଡ଼ିମାନେ ଶାକ୍ତ । ଉତ୍ତର ବଙ୍ଗରେ ଅନେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ମହା ସମାରୋହରେ କାଳୀ ପୂଜା କରନ୍ତି । କେହି କେହି ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି ଯେ, ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଶାକ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଥିଲେ ଓ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ବଙ୍ଗଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ଗୁଣୀ ମୟନାବତୀ ଓ ରାଜା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗଳ୍ପରେ ହାଡ଼ିପା ନାମକ ଜଣେ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ ଏ ଦୁହିଙ୍କ ଗୁରୁ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

କ୍ରମଶଃ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବର୍ଜନ ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳରେ ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷା, ସଭ୍ୟତା, ମଦ୍ୟ ଓ ଗୋମାଂସ ବର୍ଜନ ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି; କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୁବକ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି; ଏମାନଙ୍କ ପାଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ଖୋଲା ଯାଉଅଛି ଓ ଅନେକସ୍ଥଳରେ ସାଧାରଣ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ମାନଙ୍କରେ ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଓ ଏକାସନରେ ଏ ଜାତିର ଛାତ୍ରମାନେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି ।] ୨ । ଅତି ଜଘନ୍ୟ ଓ ଅପରିଷ୍କୃତ ବ୍ୟକ୍ତି; ହୀନା-ଚାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person of very nasty habits. ୩ । ଅତି ଭୀରୁ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A very coward person. ୪ । ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁର ଡାକ ନାମ—4. Nickname for Hārdibandhu. ୫ । (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ) ଅପରିଣୀତ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—5. A name given to a girl and boy whose elder brother or sister has died before her or his birth. ବିଣ—୧ । ହୀନାଚାରୀ—1. Of nasty habits. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଡରକୁଳା—2. Timid; of fearful nature. (ଲଥା—ଯେ ମାଡ଼ିକୁ ହାଡ଼ି = ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ମାଡ଼ି ଖାଇବାକୁ ଭୟ କରେ ।)

ହାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ ପୁଂ—୧ । ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁର ଡାକନାମ—1. Nick name of Hārdibandhu. ୨ । ହାଡ଼ିଆବୀର (ଦେଖ)—2. Hārdiābira (See)

ହାଡ଼ିଆଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ପଂ ହାଡ଼ିକା)—୧ । ହାଡ଼ିର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ-; ହାଡ଼ି ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀ; ମେହେନ୍ତରାଣୀ; ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ—1. A woman of the sweeper caste. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ହାଡ଼ିଆଣୀମାନେ ନବଜାତ ଶିଶୁଙ୍କ ନାଡ଼ି ଛେଦନ କରନ୍ତି] ୨ । (ଶ୍ରୀ ଚଟ୍ଟିକା) ପଲ୍ଲୀ; ଗୃହ ଗୋଧିକା; ଟିକଟିକି—2. The house gecko; the common house lizard; Hemidactylus. [ଦ୍ର—ହାଡ଼ିଆଣୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟା ଥିବାରୁ ଓ ଦେହରେ ପଲ୍ଲୀ ପଡ଼ିଲେ ସ୍ନାନ କରିବାର ବିଧି ଥିବାରୁ ପଲ୍ଲୀର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି] ୩ । କାଳୁଁଖି କାମାଖ୍ୟାର ପ୍ରସିଦ୍ଧା ତନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧା ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀର ନାମ—3. Name of a Hārdi woman famed to be versed in Tāntra. [ଦ୍ର—ଅନେକ ଝଡ଼ା ଫୁଙ୍କା ମନ୍ତ୍ରରେ 'ଚଣ୍ଡୀ ହାଡ଼ିଆଣୀ'ର ନାମୋ-ଲ୍ଲେଖ କରାଯାଏ]

ହାଡ଼ିଆଣୀ ଖଟିବା—ଦେ.ବ—ହାଡ଼ିଆଣୀର ପାଇଖାନା ସଫା କରିବା କର୍ମ Hārdiāṇī khaṭibā— The cleansing of a privy or latrine by a sweeper woman.

ମେଁଥରାଣୀଖାଟା ହାଡ଼ିଆଣୀଖଟନା

ହାଡ଼ିଆଣୀ ଚଉଠି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)—୧. ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ (ଦେଖ) Hārdiāṇī chauṭhi —Gaṇeśa chaturthī (See).

ହାଡ଼ିଆଣୀ ଛୁଆଁ—ଦେ, ବିଣ - ୧ । ମେହନ୍ତରାଣୀକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଯୋଗୁ ହାଡ଼ିଆଣୀ ଛୁଆ ଅପବିତ୍ରୀକୃତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Contaminated by the touch of a sweeper woman. ୨ । ଘରେ ପଲ୍ଲୀପତନ ଯୋଗୁଁ ଅପବିତ୍ରୀକୃତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (a person) Contaminated by the touch of a houselizard. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟରୂପେ ମଧ୍ୟ ଚଳେ]

ହାଡ଼ିଆ ବୀର—ଦେ, ବ—ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ ଅବସ୍ଥିତ କରାଯିବା ଭୂତର ନାମ—Name of Hārdiābira ଭୂତ an evil spirit which is made, by employment of 'Tantric' black art, to passess a subject.

ହାଡ଼ିଘର ପଶା—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଖେଳ ବଳରେ ବା ଅନ୍ୟ ଲୋଭରେ ନିଜ ଜାତି ହରାଇ (ହାଡ଼ିଘରପଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହାଡ଼ି ଜାତିରେ ପ୍ରବେଶ କରେ—1. (a person) Who enters into the Hārdi society out of the pale of his own society for want of food or for

ହାଡ଼ିଘରେ ଢୋକା
ହାଡ଼ୀଘର ପୈଠନେବାଲା

for other reasons. ୨ । (ଗାଳି) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ଜାତି ହରାଇ ଅତି ନୀଚ ଜାତିରେ ପ୍ରବେଶ କରେ—2. (a term of abuse) A person who loses his caste.

ହାଡ଼ି ଘରେ ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଖାଇବା ବା ଅନ୍ୟ ଲୋଭରେ ନିଜର ଉଚ୍ଚ ଜାତି ହରାଇ ହାଡ଼ିଘରେ ହାଡ଼ିଘରେ ଢୋକା ଖାଇବା ବା ହାଡ଼ି ଜାତିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା—**ହାଡ଼ିଘର ପୈଠନା** 1. To leave one's society and enter into Hārḍi society. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—(ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ)—2. (figurative) A term used in course of abuse. [ଉ—ହାଡ଼ିଘରେ ପଶି ପେଟ ପୁରଲା ନାହିଁ—ନ୍ୟାୟ—ପେଟ ବଳଲରେ ବା ଖାଇବା ଲୋଭରେ ହାଡ଼ିଘରେ ପଶିବା ଲୋକର ହାଡ଼ିଘରେ ପଶି ସ୍ୱାଦ ପେଟ ନ ପୁରଲେ ବା ସାଧ ନ ମେଣ୍ଟିଲେ ବା ଧନାଢ଼ ଲୋଭରେ ନୀଚ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସ୍ୱାଦ ଉକ୍ତ ଲୋଭ ବା ତୃଷ୍ଣା ନ ମେଣ୍ଟିଲେ ଏହି ଉକ୍ତାଂଶ ଦିଆଯାଏ ।]

ହାଡ଼ି ଘୋଷରା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବକୁ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେବାକୁ ହାଡ଼ି ଘରେ ଆତ୍ମୀୟ ନିକଟରେ ନ ଥାନ୍ତି ଓ ମୁଦ୍ଦାଫରାସଟାନା ମହାମାରୀ ଆଦି ସମୟରେ ଯେଉଁମାନେ ନିରାଶ୍ରୟ **ହାଡ଼ିଘସୀଟା** ଅବସ୍ଥାରେ ମରିଯାଆନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଶବକୁ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଟାଣି ମେହନ୍ତରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ମଶାନକୁ ଘୋଷାରି ନେବା—The dragging of a corpse of a person dying homeless and friendless with a rope to the cremation ground or burial ground by sweepers.

ହାଡ଼ିଛୁଆଁ ଦେ.ବଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ହାଡ଼ିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାରୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ଓ ଯେଉଁ ଅଶୁଦ୍ଧି ବିନା ହାଡ଼ିଛୋଇଁ ସ୍ନାନରେ ଓ ବିନା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରେ ଦୂର ହୁଏ ନାହିଁ—**ହାଡ଼ୀଛୁତ** Contaminated by the touch of an untouchable Hārḍi

ହାଡ଼ିଞ୍ଜ—ଦେ. ବ—(ଇଂ; ନାମ)—ହାର୍ଡିଞ୍ଜ (ଦେଖ)—Hārḍiñj Hardiñj (See)

ହାଡ଼ିପ(ପା)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହଡ୍ଡିପ)—୧ । ହାଡ଼ି (ଦେଖ)—Hārḍipa(pā) Hārḍi (See) ୨ । ହାଡ଼ି ବା ନୀଚଜାତୀୟ **ହାଡ଼ିପ** ବୌଦ୍ଧ ଯୋଗସାଧକ ବିଶେଷ; ବୌଦ୍ଧତାନ୍ତ୍ରିକ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ-**ହାଡ଼ୀପ** ବିଶେଷ—2. Name of a Buddhist who had attained suceess in 'joga; name of a Buddhist saint. [ଉ—ଏହାଙ୍କର ନାମ ଆମ ଦେଶରେ ଯୋଗୀମାନେ ବୋଲିବା 'ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର' ଗୀତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏ ରାଜା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୁରୁ ଥିଲେ ।]

ହାଡ଼ି ପାଣ—ଦେ. ଅ—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଡ଼ି ଓ ପାଣ ଆଦି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ନୀଚ ଜାତି—Persons of low untouchable castes. [ଉ—ଏହିପରି ହାଡ଼ି ବାଉରି, **ହାଡ଼ୀଡୁମାଧ** ହାଡ଼ି ଚମାର, ହାଡ଼ି କଣ୍ଡରା, ହାଡ଼ି ଡମ ଆଦି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।]

ହାଡ଼ି ପୁଅ—ଦେ. ବ—୧ । ହାଡ଼ି ଜାତିର ସନ୍ତାନ; ହାଡ଼ି ସନ୍ତାନ; ହାଡ଼ି ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person of **ହାଡ଼ିପୋ** ହାଡ଼ିର ଛେଲେ **ହାଡ଼ୀକା ଲଡ଼କା** the Hārḍi caste; an offspring of Hārḍi parents. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଗାଳି—2. A term of abuse.

ହାଡ଼ି ବାଇଦ (ବାଜା)—ଦେ. ବ—ବିବାହାଦି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ହାଡ଼ିମାନଙ୍କ ବଜାଇବା ଢୋଲ, ମୁଚିବାଦ୍ୟ **ହାଡ଼ୀବାଜା** ନାଗରା, ଢେଙ୍ଗ ମନ୍ଦିରା, ଡ୍ରମ୍ ଆଦି ବାଦ୍ୟ—Drums etc beaten by Hārḍis during festivals.

ହାଡ଼ିରେ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଡ଼ି ଘରେ ପଶିବା (ଦେଖ)—Hārḍire jibā Hārḍi ghare pasibā (See)

ହାଡ଼ୁ—ଦେ. ବ—ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁର ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—Fond Hārḍu nickname of Hārḍibandhu. ପ୍ରାଦେ **ହାଡ଼ି** (ସମ୍ବଲପୁର, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା) ବ-ଗୁଡ଼—**ହାଡ଼ି** Molasses.

ହାଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅସ୍ଥିମୟ—1. Full of bones; Hārḍuā bony. ୨ । ହାଡ଼ିପରି ଟାଣ—2. Hard as **ହେଡ଼ୋ** bone ୩ । ହାଡ଼ିପରି ସରୁ ଅଥଚ ଟାଣ—3. **ହାଡ଼ମୟ, ହଡ଼ହା, ହଡ଼ିଲା** Slender and hard as bone. ୪ । ଅସ୍ଥିସାର (ମାଂସ)—4. (meat) Consisting chiefly or mixed mostly with bone.

[ହାଡ଼େ (ଡ଼ୋ) —ସ୍ତ୍ରୀ] ୫ । ପୁଂ—ଅସ୍ଥିସାର ବା କଙ୍କାଳସାର (ବ୍ୟକ୍ତି); ମାଂସହୀନ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Bony; (a person) who is a bundle of bones. ୬ । କଙ୍କାଳମାତ୍ର-ବଶିଷ୍ଟ—6. Reduced to skeleton. ବ—ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁର ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—Nickname for Hārḍibandhu. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—କ୍ଷୀଣକାୟ ବ୍ୟକ୍ତି—An emaciated person.

ହାଡ଼ୁଆଳି—ଦେ. ବଣ—ହାଡ଼ିଯୁକ୍ତ (ମାଂସ)—(Meat) Consis **ହାଡ଼ିଆଳ** Hārḍuāli ng chiefly of or mixed mostly with bone. ବ—ପୁଷ୍ପଜଳ୍ପାର ଯାହାଡ଼ରେ **ହାଡ଼ଯୁକ୍ତ** ହେବା ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—1. Ligustrum Robustum; Lingustrum Roxburghii (Haines).

ହାଡ଼ୁ (ବୁ, ଡୁ) ଡୁ—ଦେ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଏଥିରେ ଖେଳାଳି-Hādu u (bu, du) ḍu ମାନେ 'ହା ଡୁ ଡୁ ଡୁ' ଶବ୍ଦ [ହାଡ଼ୁଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିବାରୁ)—ଡୁ ଡି **ହାଡ଼ୁଡୁଡୁ** **କବ (ବା) ଡୁ** (ଦେଖ)—Dudu (See).

ହାଡ଼ୁ ବାହାର—ବୈ. ଦେ. ବ—(ଇଂ. ହାର୍‌ବର୍) – ଜାହାଜମାନଙ୍କ
Hārdu bāhāra ରହିବା ସ୍ଥାନ; ବନ୍ଦର—Harbour. [ଉ—
ବନ୍ଦର × × × ଚିନ ପାଟଣା ହାଡ଼ୁବାହାରୁ ଲଙ୍ଗର ଉଠେଇ
ବନ୍ଦରଗାହ ଦେଲୁଁ । ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ମନେ
Hārde hārde ମନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହେବା ରୂପେ—
ହାଡ଼େହାଡ଼େ 1. Very much (annoyed with a person).
ହାଡ଼ହାଡ଼ [ଯଥା—ସେ ମତେ ସବୁବେଳେ ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ
ଚିଡ଼ୁଛି ।] ୨ ଦେହର ଅତି ଲୁକାୟିତ ବା ଗୁପ୍ତସ୍ଥାନ-
ମାନଙ୍କରେ—2. In the most secret or
concealed parts of the body. [ଯଥା—
ଏ ମାଡ଼ ପିଲାର ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ବେଦଲା ।] ୩ । ହୃଦୟର
ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶରେ—3. In the recesses of
the heart. [ଯଥା—ମାଥଉଣୀଙ୍କ ଗାଳି ମୋ
ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ବେଦଗଲା ।]

ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ଚିଡ଼ିବା (ଜଳିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ
Hārde hārde chirdibā (jalibā) ହେବା—To be
very much teased or annoyed.

ହାଣ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହନନ)—୧ । ହଣା ; ହଣାହେବା ; ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର-
Hāṇa ଦ୍ୱାରା କଟାହେବା—Cutting ; being cut with
ହାନା a sharp weapon. ୨ । ଦାଉଆ ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା—
ଛ 2. Murder or slaughter with a sharp
ମାର weapon. ୩ । ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କଠୋର ପ୍ରହାର—3.
Hard beating with weapons. [ଉ—ବର୍ତ୍ତ
ନ ପାରିଲେ କେହି ଅମର୍ଷ ସମ୍ମୁଖେ ସେ ଭୀମରୁଧିରବର୍ଷି
ଗ୍ରେମହର୍ଷିହାଣେ । ରାଧାନାଥ – ମହାଯାତ୍ରା]
ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣ ବ—ଶାରଥ—Hunting.

ହାଣି କାଟ—ଦେ. ବ—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ସଂ. ହନନ +
Hāṇa kāṭa କର୍ତ୍ତନ)—୧ । ହଣାକଟା ; ହଣା ଓ କଟା—
ହାନାକାଟା 1. Cutting. ୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଶସ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାରା
ମାରକାଟ ହତ୍ୟା—2, Slaughter with weapons
in war.

ହାଣିକାଟ ମୁଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିର୍ଭୀକ
Hāṇakāṭa muṇḍa ଭାବରେ ଫଳ ପ୍ରତି ଅସ୍ଥା ନ ରଖି
କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—One who does work without
any fear of consequence.

ହାଣକୁ ନେଲା ପରି (ଭଲି, ଭଲିଆ) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି
Hāṇaku nelā pari (bhali, bhalia) hebā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
ହାଡ଼ିକାଠେ ନେଓୟା ମତନ ହଓୟା ହତ୍ୟା କରିଯିବାକୁ ନିଅ
ଖିଂଚାତାନି ହୋନା ଯାଉଅଛି ବୋଲି ଜାଣିଲେ ସେଠାକୁ
ଯିବାକୁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେପରି ଅନିଚ୍ଛା ଦେଖାଏ. ସେହିପରି
ହେବା; କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବା ବା ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହେବା—
To shrink from advancing to a place (of
slaughter); to exhibit unwillingness to
go to a place.

ହାଣି ଖା(ପା)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ହଣା ହୋଇ ହତ
Hāṇa khā(pā) ibā ହେବା—To be killed by
being cut with a weapon. [ଉ—ପୁଷ୍ପ
ହାଣ ଖାଇ ହେଲେ ସେହି ସିନା ବୃଥା ଅପଯଶ ଭାଗୀ—
ହତହଓୟା ମାରାଜାନା ରାଧାନାଥ. ପାଙ୍ଗଣ ।]

ହାଣି ଘା(ଘାଆ)—ଦେ. ବ—ହଣା ଘାଆ; ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ ଜନିତ କ୍ଷତ; କଟା
Hāṇa ghā(ghā-ā) ଘାଆ—Cutting wound. [ଉ—
କଟା ଘାଆ ଅପେକ୍ଷା ହଣା ଘାଆ ବୃହତ୍ତର]
କାଟାଘା କାଟାଘାବ

ହାଣିନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହନନ)—୧ । ପ୍ରହାର—1. Beating.
Hāṇana ୨ । ହନନ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ) (ଦେଖ)—
ହାନନ ମାର 2. Hānana (See)

ହାଣି ମାର—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧। ହଣା ଓ ମାରଣ;ହତ୍ୟା—
Hāṇa māra 1. Slaughter; slaying and killing.
୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଅସ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା—2. Slaughter in
a battle. ୩ । ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ ହାଣି ସମତୁଲ କରିବା
3. Earth-cutting and levelling of a
ମାରକାଟ ମାରକାଟ ground.

ହାଣି ମୁଣ୍ଡ (ହାଁ)—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁସ୍ଥାନ (ଯଥା—ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମି) ରେ
Hāṇa muṇḍa (hañ) ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲୋକେ ହାଣ ଖାଇ
ଥା ଅନ୍ତି—1. A place where people are cut
to death. ୨ । ଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ମୁଖ ଭୂମି—2. The
front of battle. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ବିପତ୍ସଙ୍କୁଳ ସ୍ଥାନ—3.(figurative) A very danger-
ous place. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁଠାକୁ ଗଲେ
ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭାବିତ—4. (figurative) A place where
the risk to life is imminent. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ଅତି ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ— 5.(figurative) A place
of grave responsibility. ୬ । ନଦୀର ବା ଜଳ
ଅଟକି ରହିଥିବା ବନ୍ଧର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମାଟି ହଣା ହୋଇ
ପାଣି ଅତି ବେଗରେ ବୋହୁଥାଏ—6. A place or
breach in an embankment where the
rush of water is very great. ୭ । ଯେଉଁ
ସ୍ଥାନରେ ବନ୍ଧ ହଣା ହୋଇଥାଏ—7. A place
ଖାଁଡ଼ାମୁଖ ମାରକାଟକୀଜଗହ where a bundh is cut.

ହାଣମୁହଁକୁ ଦେବା (ପେଲିଦେବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Hāṇa muhañku debā (pelidebā) ହତ୍ୟା ସ୍ଥାନକୁ
(ଯଥା—ଯୁଦ୍ଧଭୂମିକୁ) ପ୍ରେରଣ କରିବା ବା ଠେଲିଦେବା—
1. To send or push a person to a place of
slaughter. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ବିପତ୍ସଙ୍କୁଳ

ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇବା—2. (figurative) To send a person to a place of utmost danger.

ଖାଡ଼ାରମୁଖେପାଠାନ **मृत्युमुँ हमेंदेना**

ହାଣ ମହଁକୁ ନେଲାପରି (ଭଲି, ଭଲିଆ) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣକୁ ନେଲାପରି ହେବା (ଦେଖ)—Hāṇaku nelāpari hebā (See)

Hāṇa muhañku nelā pari (bhali, bhalia) hebā

ହାଣି ଦେବା (ପକା[କେ]ଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶୀଘ୍ର ହାଣିବା—1. To kill or cut at once or quickly. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ହାଣିବା—2. To cut asunder; to cut off; to cut completely. ୩ । ହାଣିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିବା; ହାଣି ସାରିବା—3 To finish cutting. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହୃଦୟକୁ ବ୍ୟାକୁଳ କରିବା—4 (figurative) To cut to the quick. [ଉ-ସମ୍ବୋଧନ ବାଣ ରଚିଙ୍କ ଦେଲେ ହୃଦୟେ ହାଣି—ରାଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା] ୫ । (ଶଗଡ଼ିଆଙ୍କ ଭାଷା) ଶଗଡ଼ର ପଛରେ ଦୁଇଦଣ୍ଡାର ମୁଣ୍ଡିକୁ ମୁଠାଦ୍ୱାରା ଧରି ସଗଡ଼ର ଗତିକୁ ହଠାତ୍ ବୁଲାଇ ଦେବା—5. To turn suddenly the motion of a bullock cart by applying force to the posterior handles of the 2 beams of a cart.

ହେନେଦେଓ୍ୱା, ହେନେଫେଲା **मारदेना**

ହାଣିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହନ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଦାତୁଆ ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କାଟିବା Hāṇibā 1. To cut with a sharp weapon. (ଯଥା—ମାଛ ହାଣିବା, ଗଛ ହାଣିବା ଇତ୍ୟାଦି)—୨ । ଦାତୁଆ ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବଧ କରିବା ବା ମାରି ପକାଇବା—2. To kill with a sharp weapon. (ଯଥା—ବୋଦ' ହାଣିବା, ମଣିଷ ହାଣିବା ଇତ୍ୟାଦି) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ହାଣିବାବେଳେ କଟୁଆଙ୍କୁ ଉଠାଇବା ପରି) ମୁଣ୍ଡକୁ ବେକର ତଳକୁ ପିଠି ଅଡ଼କୁ ଲଗାଇବା—3. (figurative) To make the back part of one's head touch the back. (ଯଥା—ବଗ ମୁଣ୍ଡକୁ ହାଣିଦେଇ ମାଛକୁ ଗହିଁ ବସିଛି) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିଷ୍ଠୁର କଥା କହିବା; ବାକ୍ୟ-ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—4. (figurative) To speak cruel or harsh words. (ଯଥା—ତାକୁ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଗୁରୁପଦ ହାଣିଦେଲି ।) ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁହେ ମୁହେଁ ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହିବା—5. (figurative) To speak a person plain truth to his face. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ସବାରୀ ଡାକରେ ଆଗରେ ଥିବା ବେହେରାମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ 'ଦେ ହାଣିଦେ') ସବାରୀର ବାଙ୍ଗଣରେ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସବାରୀକୁ ଆଗକୁ ଠେଲିବା—6. (figurative) (used by palki-bearers) To push a palky towards the front by applying force to the pole from behind. ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ଅତ୍ୟଧିକ ଭୋଜନ କରିବା—7. To eat voraciously. (ଯଥା—ଟୋକାଟା ଯେଉଁ ପଣ୍ଡାଲ ହାଣି ଦେଇ ଏଣେତେଣେ ବୁଲୁଛି) ୮ । (ସାପ) ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ରୂପେ ପ୍ରାଣୀକୁ କାମୁଡ଼ିବା—8. To bite furiously with the fangs (said of a serpent); to strike with the fangs. (ଯଥା—ସାପ ଉପରେ ମୋ ଗୋଡ ପଡ଼ିଯିବାରୁ ସେ ମୋତେ ଲଗେ ଲଗେ ଦୁଇଥର ହାଣିଦେଲା ।) ପ୍ରାଦେ—(ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଉପରୁ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଗୋଡ଼ ମାରି ଅନ୍ୟ ଗୁଡ଼ି ସୂତାକୁ ଯେପରିକରାଇ ଉକ୍ତ ଗୁଡ଼ିକୁ କାଟିଦେବା—To cut the thread of another paper-kite by forcibly striking it with one's kite string.

ହାନା କାଟା **काटना**

ହାଣିବା କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଣି କାଟି କରିବା—To cut.

Hāṇibā kāṭibā

ହାଁନା କାଟା **मारना काटना**

ହାଣିବା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଣି ମାରି କରିବା—To cut and kill.

Hāṇbiā māribā

ହାନା ମାରା **काटना, मारना**

ହାଣୁଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ବା ମର୍ମଭେଦୀ (କଥା)—1. Cutting to the quick.

Hāṇuā

ମର୍ମଘାତୀ **कठोर** (ଯଥା—ତା ହାଣୁଆ କଥା

ଘାତକ **घातक** ଯୋଗେ ସମସ୍ତେ ତା ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।) ୨ । ହତ୍ୟାକାରୀ; ଘାତକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Cutting; killing. (ଯଥା—ସେ ଜଣେ ହାଣୁଆ ଲୋକ ।) ୩ । ଯେଉଁ ଦେଶକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ ମନୁଷ୍ୟର ହାଣ ଖାଇବା ସୁନିଶ୍ଚିତ—3. (a country or place) Where one is sure to be killed. (ଯଥା—ହାଣୁଆ ରାଇଜ, ହାଣୁଆ ମୁଲକ ।)

ହାଣ୍ଟଣ—ଦେ. ବି (ସଂ ହଣ୍ଡନ; ଭ୍ରମଣ) —୧ । ପଦବ୍ରଜରେ ଭ୍ରମଣ—1. Travelling; walking. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ

ହାଁଟନ **घुमाव** ଭ୍ରମଣ—2. Excessive walking. ୩ । ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲା—3. Wandering; roving.

Hāṇṭa

ହାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡୋ)ର(ଳ,ଲା)—ଦେ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଶିଆଳ; ବ୍ୟାଘ୍ର ଓ ସିଂହ ଆଦି ପଶୁଙ୍କ ଗର୍ଜନ ଶବ୍ଦ—Roar of a tiger or lion; bellowing of a bull.

ଗର୍ଜନ **गर्जन**

Hāṇṭa(ṇṭo)ra(la, lā)

ହାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡୋ)ର(ଳ, ଲା) ଛାଡ଼ିବା [ପକା(କେ)ଇବା]—ଦେ. କ୍ରି—ହଣ୍ଡାଳିବା (ଦେଖ)—Haṇṭāliba (See)

Hāṇṭa(ṇṭo)ra(la, lā)chhārdiba[pakā(ke)iba]

ହାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡ୍ରୁ,ଣ୍ଡୋ)ର(ଳ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଣ୍ଡାଳିବା (ଦେଖ) —Hāṇṭāliba [See]

Hāṇṭa(ṇṭu, ṇṭo)ri[li]bā

ହାଣ୍ଟ[ଣ୍ଟୁ, ଣ୍ଟୋ]ରି(ଲି)ଆ—ଦେ. ବିଶ—ହଣ୍ଟାଲିଆ (ଦେଶ)—
Hāṇṭa[ṇṭu,ṇṭo]ri(li) ā Haṇṭāliā [See]

ହାଣ୍ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ ହୁଣ୍ଡ୍, ହୁଣ୍ଡ୍, ହେଣ୍ଡ୍. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା)
Hāṇṭibā (କଙ୍ଗାରୁକରଣ) ୧ । ପଦଦ୍ୱୟରେ ଚାଲିବା—
[ହଣ୍ଟା(ଣ୍ଟୋ)ଇବା—ପ୍ରୟୋଜକରୂପ] 1. To walk; to travel on foot.
ହାଁଟା ଘୁମନା
୨ । ଅଧିକ ଭ୍ରମଣ କରିବା—2. To travel or walk much. ୩ । ଏଣେତେଣେ ବୁଲିବା—
3. To wander about. ପ୍ରାଦେ [ଗଡ଼ଜାତ] କ୍ରି—
ହଣ୍ଟାଲିବା (ଦେଶ)——Haṇṭālibā [See]

ହାଣ୍ଟୁ—ପ୍ରାଦେ (ସିହଭୂମ) ବି. (ଭୁଲ ବ ହାଁଟୁ)—ଅଣ୍ଟୁ—
Hāṇṭu (ହାଁଟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Knee.

ହାଣ୍ଟୁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଅଣ୍ଟୁ—
Hāṇṭhu Knee.

ହାଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ (ଇଂ)ବି—୧ । ଘଡ଼ିରେ ବା ଘଣ୍ଟାରେ ଘଣ୍ଟା, ମିନିଟ୍
Hānd ଓ ସେକେଣ୍ଡ୍ ଜ୍ଞାପକ କଣ୍ଟାମାନ—1. The hands
ହ୍ୟାଣ୍ଡ ହୈଣ୍ଡ of a clock or watch.
[ଯଥା—ଅଣ୍ଟାର୍ ହାଣ୍ଡ୍, ମିନିଟ୍ ହାଣ୍ଡ୍, ସେକେଣ୍ଡ୍ ହାଣ୍ଡ୍)
୨ । ହସ୍ତ; ହାତ—2. Hand. (ଯଥା—ସେକ୍ ହାଣ୍ଡ), ସେକେଣ୍ଡ୍ ହାଣ୍ଡ୍)

ହାଣ୍ଡ୍ କଫ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—ଚୋର ଅଦଳ କରିବାରେ ଧରାଯିବା
Hānd kaph ହାତକଡ଼ି—Handcuff.
ହାତକଡି ହାଥକଡ଼ି

ହାଣ୍ଡ୍କର୍ଚିଫ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ହାତ ପୋଛିବା ପାଇଁ କ୍ଷୁଦ୍ରାକାର
Hāṇdkar chiph ପକେଟ୍‌ରେ ରଖାଯିବା ଛୋଟ ରୁମାଲ—
ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍କରଚିଫ ହୈଣ୍ଡ୍କରଚିଫ Handkerchief.

ହାଣ୍ଡ୍କାର୍ଟ୍—ବୈଦେ (ଇଂ) ବି—ହାତ-ଠେଲା ବା ହାତ-ଓଠିବା ଗାଡ଼ି—
Hāṇdkārt Hand cart.
ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍କାର୍ଟ ହୈଣ୍ଡ୍କାର୍ଟ

ହାଣ୍ଡ୍ଗ୍ରେନେଡ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—ହାତରେ ଧରି ଶତ୍ରୁ ଜିଘାଂସୁଙ୍କୁ
Hānd grened ଫୋପାଡ଼ିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବିସ୍ଫୋରକ
ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍ଗ୍ରେନେଡ ହୈଣ୍ଡ୍ଗ୍ରେନେଡ୍ ଦ୍ରବ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଣ—
Hand grenade.

ହାଣ୍ଡନୋ(ଲୋ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ହାଣ୍ଡ୍ନୋଟ୍)—ଉଲବମାନେ
Hānd no(lo)t ଟଙ୍କା ସୁଝିବା ପାଇଁ କରାର କରି
ହ୍ୟାଣ୍ଡନୋଟ୍ ହୈଣ୍ଡନୋଟ ମହାଜନଙ୍କୁ ଖାତକଙ୍କ
ଲେଖିଦେବା ଦଲିଲ—Handnote; I O U. (ଦ୍ର—
ଏଥିରେ ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ କାଗଜ ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ସାଧା
କାଗଜରେ ଖାତକ ରସିଦ ଛକଟ୍ ମାରି ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି—ମୁଁ
ଏ ଟଙ୍କା ଋଣ (ମହାଜନ)ଙ୍କ ଉଲବମାନେ (କେବଳ ଅସଲ
କିମ୍ବା ଅସଲ ଓ ସୁଧ) ଅଦାୟ ଦେବି । ହାଣ୍ଡନୋଟ୍‌ରେ
ନିଅଦ ଲେଖା ହୁଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଛଅ ବର୍ଷରେ
ଉମାଦ ହୁଏ । ପ୍ରମିସେରି ନୋଟ୍‌ରେ ମହାଜନଙ୍କୁ କିମ୍ବା
ମହାଜନ ଯାହାଙ୍କୁ ବରାଦ କରିବେ, ତାଙ୍କୁ ଏ ଟଙ୍କା
ଦେବାକୁ ଖାତକ ଲେଖିଥାଆନ୍ତି । ହାଣ୍ଡନୋଟ୍‌ରେ ଉଲବ
ମାନେ ସୁଝିବା ଲେଖା ଥାଏ । ପ୍ରମିସେରି ନୋଟ୍‌ରେ ସାକ୍ଷୀ
ଥାଉନ୍ତି ନାହିଁ । ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଯେଉଁ
ହାଣ୍ଡନୋଟ୍ ଲେଖାଯାଏ ତାକୁ ହୁଣ୍ଡି କହନ୍ତି ।)

ହାଣ୍ଡ୍ପମ୍ପ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାତଦ୍ୱାରା ଚାଲିତ କୂଅ ଅଦରୁ ପାଣି
Hānd pamp ଉଠାଇବା କଳ—Hand pump.
ହ୍ୟାଣ୍ଡପମ୍ପ ହୈଣ୍ଡପମ୍ପ

ହାଣ୍ଡ୍ପ୍ରେସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାତରେ ଚଳାହୋଇ ଛପା
Hānd pres ଯିବା କଳ—Hand press.
ହ୍ୟାଣ୍ଡପ୍ରେସ ହୈଣ୍ଡପ୍ରେସ

ହାଣ୍ଡ୍ବା(ବ୍ୟା, ବେ)ଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହାଣ୍ଡ୍ବ୍ୟାଗ୍)—ନିଜର
Hānd bā(byā belg ହାତରେ ଝୁଲାଇ ବୋହୁନେବା ପାଇଁ
ବ୍ୟବହୃତ ଛୋଟ ବାକ୍ସ ବା ଥଳି—Hand bag.
ହ୍ୟାଣ୍ଡବ୍ୟାଗ ହୈଣ୍ଡବ୍ୟାଗ

ହାଣ୍ଡବାରୋ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଭାରି ଜିନିଷକୁ ଖଣ୍ଡୁରେ ବହିବାକୁ
Hānd bāro ବ୍ୟବହୃତ ଦୁଇ ଚକିଆ ଠେଲାଗାଡ଼ି—
ହ୍ୟାଣ୍ଡବାରୋ ହୈଣ୍ଡବାରୋ Hand barrow.

ହାଣ୍ଡ୍ବିଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କୌଣସି ବିଷୟର ବିଜ୍ଞାପନ ବହୁ
Hānd bil ଲୋକଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟିବାପାଇଁ ଛପା ହୋଇଥିବା ଛୋଟ
ହ୍ୟାଣ୍ଡବିଲ ହୈଣ୍ଡବିଲ୍ କାଗଜ—Hand bill.

ହାଣ୍ଡ୍ବୁକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କୌଣସି ବିଶେଷ ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ
Hānd buk ହୋଇଥିବା ଛୋଟ ପୁସ୍ତକ—Hand book.
ହ୍ୟାଣ୍ଡବୁକ୍ ହୈଣ୍ଡବୁକ

ହାଣ୍ଡ୍ମିଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାତଦ୍ୱାରା ଚଳାଯିବା ଚକି—
Hānd mil Hand mill

ହାଣ୍ଡ୍ମେସିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାତରେ ଚଳାଯିବା କଳ—
Hānd mesin Hand machine.
ହ୍ୟାଣ୍ଡମେସିନ ହୈଣ୍ଡମେସିନ

ହାଣ୍ଡ୍ରାଇଟିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧ । ହସ୍ତାକ୍ଷର—1. Hand
Hānd raiting writing ୨ । ଅପଣା ହସ୍ତାକ୍ଷରକୁ ସୁନ୍ଦର
ହ୍ୟାଣ୍ଡରାଇଟିଙ୍ଗ୍ କରିବା ପାଇଁ ପିଲାମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ଲେଖା ।
ହୈଣ୍ଡ୍ରାଇଟିଙ୍ଗ୍ 2. Handwriting exercises by students.

ହାଣ୍ଡ୍ଲ୍ ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧ । ଛୁରି ଅଦର ବେଣ୍ଟ—1.
Hāndl Handle of a knife etc. ୨ । ଲୁହାବିରି ଗୁଞ୍ଜାଯିବା
ହ୍ୟାଣ୍ଡଲ ପାଇଁ କାଠର ବେଣ୍ଟ ବା କାଠି; ପେନ ହୋଲଡର—
ହୈଣ୍ଡଲ 2. Penholder

ହାଣ୍ଡ୍ଲାମ୍ପ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ହାତରେ ଧରି ଚଳ ପ୍ରଚଳ ହେବା
Hānd lāmp ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଚର ପ୍ରଦୀପ—Hand-
ହ୍ୟାଣ୍ଡଲାମ୍ପ ହୈଣ୍ଡଲାମ୍ପ lamp

ହାଣ୍ଡ୍ସ—ବୈଦେ (ଇଂ). ବ—ଏକ ହାତ ଦ୍ୱାରା ଚଳାଯାଇ ପାରିବା
Hānd sa ହାତ କରତ; ହାତକରତ—Hand saw.
ହ୍ୟାଣ୍ଡସ ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍ସ

ହାଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବ—ହାଣ୍ଡି—Earthen cooking
Hāndā pot. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ହାଣ୍ଡୁଆ ଦେଖ—
Hāndua (See)

ହାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—(ସଂ ହାଣ୍ଡୀ, ହାଣ୍ଡିକା, ଭାଣ୍ଡ)—୧ । ମାଟିର ଚଉଡ଼ା-
Hāndi ମୁହଁ ପାତ୍ରପାତ୍ର—1. Wide-mouthed earthen
ହାଣ୍ଡି pot for cooking. [ବ୍ର—ଚଉଡ଼ ମୁହଁ । ପାକପାତ୍ରକୁ
ହାଂଡୀ ସାଧାରଣତଃ ହାଣ୍ଡି କହୁଥାଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ୧ଫୁଟ୍ ଠାରୁ ୨ ଫୁଟ୍ ବ୍ୟାସ ବିଶିଷ୍ଟ ମୁହଁ ଥିବା ପାତ୍ରକୁ ହାଣ୍ଡି ବୋଲାଯାଏ; ସେଥିରୁ ବଡ଼ ପାତ୍ରକୁ ନାଉଣ୍ଡି ବୋଲାଯାଏ ଓ ଛୋଟ ପାତ୍ରକୁ ଅଣ୍ଟିକା ବୋଲାଯାଏ ।

ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ହାଣ୍ଡିକୁ ନାଉଣ୍ଡା, ନାଉଣ୍ଡି, ତା ଅପେକ୍ଷା ଛୋଟକୁ ହାଣ୍ଡି, ତହିଁରୁ ଛୋଟକୁ ଭାଣ୍ଡୁଆ, ତହିଁ ଛୋଟକୁ ଅଣ୍ଟିକା; ତହିଁ ଛୋଟକୁ ଓଳି ଓ ତହିଁ ଛୋଟକୁ ବଡ଼ା କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଅଣ୍ଟିକାରେ ବା ହାଣ୍ଡିରେ ଯେତେ ଓଜନର ଗୁଡ଼ଳି ଗୁଡ଼ିଲେ ତାହା ଉଭୁରି ନ ପଡ଼େ, ସେହି ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ହାଣ୍ଡିର ନାମ ହୁଏ ଯଥା – ପାଅଁକିଆ ହାଣ୍ଡି, (ଯହିଁରେ ପାଏ ଗୁଡ଼ଳିର ଭାତ ରନ୍ଧା ଯାଇ ପାରିବ) । ଏହିପରି ସେରିଆ, ଦସେରିଆ, ଅଧସେରିଆ ହାଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି । ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁରେ ଘୋଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ପଲମ, ତେଲଛୁଣି, ପିହାଣ ଓ ସରା ଆଦି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ହାଣ୍ଡି ଆଦି ପ୍ରଥମେ କଞ୍ଚା ମାଟିରେ ଗଢ଼ାଯାଏ । ପରେ ବହୁତ ପୁଡ଼ିଏ ହାଣ୍ଡିକୁ କୁମ୍ଭାରମାନେ 'ଶାଳ'ରେ ପୋଡ଼ନ୍ତି; ତତ୍ପରେ ତାହା ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ଅନ୍ନମହାପ୍ରସାଦ ରନ୍ଧାଯିବା ବଡ଼ ପାତ୍ରକୁ ହାଣ୍ଡି ବୋଲାଯାଏ ଓ ଛୋଟ ପାତ୍ରକୁ ଭୁଡ଼ୀଆ ବା ଭୁଡ଼ୁଆ ବୋଲାଯାଏ (ଭୁଡ଼ୁଆତଳେ ଟୀକା ଦେଖ) ।

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହାଣ୍ଡିର 'ଅଭିପ୍ରେତ' ବ୍ୟବହାର, ଆକାର, ତହିଁରେ ରଖାଯିବା ବସ୍ତୁ ଓ ହାଣ୍ଡିର ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ହାଣ୍ଡି ପୂର୍ବେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—ଅଥାଇ ହାଣ୍ଡି, ଅନ୍ନୁଡ଼ି ହାଣ୍ଡି, ଅନ୍ନ ହାଣ୍ଡି, ଅମୃତ ହାଣ୍ଡି, ଆଇଁଶ(ଶି) ହାଣ୍ଡି, ଆଖୁଶାଳ ହାଣ୍ଡି,ଇ(ଏ)ମାର ହାଣ୍ଡି, ଉଣ୍ଡୁଡ଼ା ହାଣ୍ଡି, ଉଗ୍ରଡ଼ା ହାଣ୍ଡି, କଅଁ ହାଣ୍ଡି, କଣା ହାଣ୍ଡି, କଳା ହାଣ୍ଡି, କାଳକା ହାଣ୍ଡି, କୁକ୍ରିତ ହାଣ୍ଡି, ଖିରି ହାଣ୍ଡି, ଗୁଡ ହାଣ୍ଡି, ଗୋବରଘାଣି ହାଣ୍ଡି,ଗୋରୁ ହାଣ୍ଡି, ଚକ ହାଣ୍ଡି, ଚୁଆ ହାଣ୍ଡି ଛୁଅଁ ହାଣ୍ଡି,ଛୁଇକିଆ ହାଣ୍ଡି, ଜଳଜଳା ହାଣ୍ଡି, ଝରି ହାଣ୍ଡି, ତଇଲ ବା ତୈଲ ହାଣ୍ଡି, ତେଣ୍ଡା ହାଣ୍ଡି, ଦଗଧ ବା ଦଗ୍ଧ ହାଣ୍ଡି, ଦଦରା ହାଣ୍ଡି, ଦଶଭୁଠ ହାଣ୍ଡି ବା ଦଶ ହାଣ୍ଡି, ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମ ହାଣ୍ଡି, ଦୁଧ ହାଣ୍ଡି, ଧାନ ଭୁଣ୍ଡିଆଁ ହାଣ୍ଡି, ନରି(ରେ)ଇଁଶ ହାଣ୍ଡି, ନୁଆ ହାଣ୍ଡି, ପଣା ହାଣ୍ଡି, ପରଣା ହାଣ୍ଡି, ପାଅ(ଇ)କିଆ ହାଣ୍ଡି, ପାଗଛଡ଼ା ହାଣ୍ଡି, ପାଗ ହାଣ୍ଡି, ପାଣ ହାଣ୍ଡି, ପିଠ[ଠେ]କି ହାଣ୍ଡି, ପିଣ୍ଡ ହାଣ୍ଡି, ପିତଳ ହାଣ୍ଡି, ପୃଥକ ହାଣ୍ଡି, ପେଜପାଣି ହାଣ୍ଡି, ବାଲିଜ (ଜ) ହାଣ୍ଡି, ବାଇ ହାଣ୍ଡି, ବାଲିଜଳା ହାଣ୍ଡି, ବିସର୍ଜନହାଣ୍ଡି, ଭଜାଭଜ ହାଣ୍ଡି, ଭାତ ହାଣ୍ଡି, ଭାର ହାଣ୍ଡି, ଉନେ(ଲ) ହାଣ୍ଡି, ମଙ୍ଗୁଳା ହାଣ୍ଡି, ମଠ ଣ୍ଡି, ମାଛ ହାଣ୍ଡି, ମାଟି-ଗୋବର ହାଣ୍ଡି, ମାଡ଼ ହାଣ୍ଡି, ମାଗ(ରୁ)ହାଣ୍ଡି, ମୁଣ୍ଡିକିଆ ବା ମୁଣ୍ଡିକିଆ ହାଣ୍ଡି, ଲିପାପୋଛା ହାଣ୍ଡି, ସଜ ହାଣ୍ଡି, ସମାଧି(ଧ) ହାଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି ।

ହାଣ୍ଡି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ଉକ୍ତି, ପ୍ରବଚନ ଓ ନ୍ୟାୟ—

ଅମୃତ ହାଣ୍ଡିରେ ବିଷ କଣିକାଏ,
ହାଣ୍ଡି ଏ[କି] ଅମୃତରେ ବିଷ କଣିକାଏ—ନ୍ୟାୟ ।
ହାଣ୍ଡି ଏ(କି)ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ଚିଥିବା—ନ୍ୟାୟ ।
ସହସ୍ର ହାଣ୍ଡିକୁ (କି) ଏକ ଠେଙ୍ଗା—ନ୍ୟାୟ
ହାଣ୍ଡି ଭିତରେ ସରାଟିଏ—ନ୍ୟାୟ ।
ହାଣ୍ଡି ମୁହଁରେ ବା ଭାରହାଣ୍ଡିରେ ଭଣ୍ଡୁଡ଼ା
ଦେବା—ନ୍ୟାୟ
ହାଣ୍ଡିରେ ଖାଏ, ଗୋଡରେ ପଡ଼ିଲେ ଗାଧୋଇଯାଏ—
ବ୍ୟଙ୍ଗ
ହାଣ୍ଡିକି ଗଛ ସରାଟିଓ—ନ୍ୟାୟ
ହାଣ୍ଡିକି ଗୁହିଁ ସରାଟିଏ—ନ୍ୟାୟ ।
ଯିମିତି ହାଣ୍ଡି ସିମିତି ସରା—ନ୍ୟାୟ
ହାଣ୍ଡିକି ସରା ଗଣ୍ଡଗଛ—ନ୍ୟାୟ ।]

୨ । ହାଣ୍ଡି ଆକାରର ଧାତୁପାତ୍ର; ହଣ୍ଡା—
2. Wide-mouthed metal pot. [ବ୍ର—
ଯେଉଁ ଧାତୁରେ ବା ପଦାର୍ଥରେ ହାଣ୍ଡି ତିଆରି ହୁଏ ତହିଁର ନାମ ଅନୁସାରେ ହାଣ୍ଡିର ନାମ ହୁଏ, ଯଥା—ପିତଳ ହାଣ୍ଡି, ତମ୍ବା ହାଣ୍ଡୀ, କାଚ ହାଣ୍ଡି । ଧାତୁର ବଡ଼ ହାଣ୍ଡିକୁ ହଣ୍ଡା ଓ ଛୋଟ ହାଣ୍ଡିକୁ ହାଣ୍ଡୀ କହନ୍ତି ।

୩ । ମୃତକ ଓ ସୂତକ ଅଶୌଚରେ ସାଧାରଣତଃ ଏକାଦଶ ଦିନ ପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ନୂତନ ହାଣ୍ଡି—
3. The new set of earthen pots used on the 11th day of the impurity after a death or brith. ୪ । ମୃତକ ଓ ସୂତକ ଅଶୌଚ ଉପଲକ୍ଷେ ପୁରୁଣା ହାଣ୍ଡିମାନ ପାକଶାଳାରୁ ଅନ୍ତର କରି ନୂଆ ହାଣ୍ଡିରେ ପାକ କରାଯିବାରୂପ କର୍ମ—4. The act of replacing the old cooking pots by new ones some days after a death or birth in the family. [ବ୍ର—ଜନ୍ମ ପରିବାରରେ ବା କୁଟୁମ୍ବରେ କେହି ମଲେ ବା ଜନ୍ମ ହେଲେ ପରିବାରକୁ ଅଶୌଚ ଲାଗେ ଏବଂ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବୟସ ଅନୁସାରେ ଓ କୁଟୁମ୍ବିତାର ଦୂରତ୍ୱ ଅନୁସାରେ ୩ଦିନ ଠାରୁ ୧୧ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଅଶୌଚ ପାଳନ ହୁଏ । ଅଶୌଚ ପରେ ପୁରାତନ ପାତ୍ରହାଣ୍ଡି-ଗୁଡ଼ିକ ପାକଶାଳାରୁ ବାହାର କରାଯାଇ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଦଣ୍ଡାରେ ଫୋପଡ଼ା ହୁଏ ଓ ଘର ଲିପା ପୋଛା ହେବା ପରେ ଏକ ସଜ ନୂଆ ହାଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା ପାକ କରାଯାଏ । ମୃତକ ଅଶୌଚରେ ବର୍ଜିତ ହାଣ୍ଡିକୁ ବାଉଳ ହାଣ୍ଡି ବା ଜଳଜଳା ହାଣ୍ଡି କହନ୍ତି ।] ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଏହାର ଆକାର ସଙ୍ଗେ ହାଣ୍ଡିର ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବାରୁ) ଉଦର; ପେଟ—5. (figurative) Belly. ୬ । ଗାଡ଼ିର ଚକର ମଝିରେ ଥିବ ଗୋଲ ମୁଣ୍ଡା କାଠ (ଯହିଁର କେନ୍ଦ୍ରର ଛିଦ୍ରବାଟେ ଅକ୍ଷ ଗଳିଥାଏ ଓ ଯହିଁରୁ ଅରମାନ ପହଞ୍ଚିକୁ ଲାଗିଥାଏ) ଭୁମ୍ବ—6. The hub or nave of a wheel. ୭। ନଡ଼ିଆ, ତାଳ ଓ ଝୁଣ୍ଟି ଗଛର ଗଣ୍ଡି ଭୂମିକୁ ଛାଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାର ବେକ ଭାଗ, ଯାହା ହାଣ୍ଡିପରି ଭୂମି ଉପରେ ଦେଖାଯାଏ—7. The trunk or neck of a coconut or palm tree while leaving the ground. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ 'ଗଛ ହାଣ୍ଡି ଛାଡ଼ିଲାଣି ବା ହାଣ୍ଡି ଉଠିଲାଣି' କହନ୍ତି ।] ୮ । ପାକ; ରୋଷେଇ—8. Cooking. (ଯଥା—ସେ କନ୍ୟା ଏ ବରର ହାଣ୍ଡିରେ ଗୁଡ଼ିଲ ପକାଇଛି ।) ୯ । ଅତି ହାଣ୍ଡି; ଅତି ମହାପ୍ରସାଦ ରଖାଯିବା ବଡ଼ ଲୁଡ଼ୁଥ—9. Big and tall earthen pots for keeping 'Mahāprasāda' rice of Puri. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ହାଣ୍ଡି ଊର୍ଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାକାର ଅଟେ ଓ ବୃତ୍ତାର୍ଦ୍ଧର ବ୍ୟାସପାଖ ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁ ଅଟେ; କିନ୍ତୁ ମହାପ୍ରସାଦ ହାଣ୍ଡି ସାଧାରଣ ହାଣ୍ଡି ଅପେକ୍ଷା ଛୋଟ ।

ହାଣ୍ଡି ଅଛୁଆଁ—ଦେ. ବିଣ—ହାଣ୍ଡି ବାହାର (ଦେଶ)—
Hāṇḍi achhuāṅ Hāṇḍi bāhāra (See)

ହାଣ୍ଡି ଅଣକ—ଦେ. ବି—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ହାଣ୍ଡି ଓ
Hāṇḍi aṇaka ହାଣ୍ଡିରେ ପାକ କରାଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ହାଁଡ଼ିହାତା ଘୋଳାଇବା ବା ଦାବିବା ବା ପରଶିବା ପାଇଁ
ହାଣ୍ଡିଅରିକା ବ୍ୟବହୃତ ଅଣକ—The cooking pot and the wooden spoon or ladle used in handling its contents.

ହାଣ୍ଡି ଅଲଗା (ଭିନ୍ନ, ଭିନ୍ନେ)—ଦେ.ବି—୧ । ଏକାଳବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ
Hāṇḍi alagā (bhinna, bhinne) ପୃଥକାନ୍ନ ହେବା—Separation in mess of members of a joint family.
ହାଁଡ଼ିଭିନ୍ନ, ପୃଥକଅନ୍ନ ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର
ହାଁଡ଼ିଅଲଗ ଋତୁପ୍ରକାଶ; ହାଣ୍ଡି ବାହାର; (ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପାକଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିବାରୁ)—2. Menstruation of a female. ବିଣ—୧ । ପୃଥକାନ୍ନ ହୋଇଥିବା—1. Separated in mess. ୨ । ଋତୁମତୀ ହୋଇଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. [a woman] Menstruated; in her menses

ହାଣ୍ଡି ଅଲଗା (ଭିନ୍ନେ,ପୃଥକ) କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଏକାଳରେ ରହୁଥିବ
Hāṇḍi alagā (bhinne) karibā ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପୃଥକାନ୍ନ
ହାଁଡ଼ିଭିନ୍ନକରା ହେବା To be separated in mess
हांडि अलग करना

ହାଣ୍ଡି ଅଲଗା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ)ଋତୁମତୀହେବା—To be
Hāṇḍi alagā hebā in her menses. ୨ । ହାଣ୍ଡି ଅଲଗ
ହୋଇପଡ଼ା କରିବା (ଦେଶ)—2. Hāṇḍi alagā karibā (See)
हांडी अलग होना

ହାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହାଣ୍ଡି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to
Hāṇḍiā Hāṇḍi (ଯଥା—କଳାହାଣ୍ଡିଆ ତାଳ) ୨ ।
ହେଡ଼େ ହାଣ୍ଡି ସଦୃଶ ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ—2. Of the shape of a
ହାଁଡ଼ିକା Hāṇḍi ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମଦ୍ୟବିଶେଷ—A sort of intoxicating drink made by fermenting boiled rice; rice-beer [ଉ—ସିଂହଭୂମି କୋଲ୍ଲ ଦଳର ସକଳ ହାଣ୍ଡିଆ ହାଣ୍ଡିରେ ଧରି ତହିଁ ମେଲ । କେଶବମିଶ୍ର. ବୈଦେହୀ]

[ଦ୍ର—ଏହା କୋଲ୍ଲମାନଙ୍କର ଉପାଦେୟ ପାନୀୟ । ଉତ୍ସବାଦିରେ କୋଲ୍ଲମାନେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଏହା ଦିଅନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମେ ଦରଫୁଟା ଭାତକୁ ଚଟେଇ ଉପରେ ଖେଳାଇ ଦିଅନ୍ତି । ପବନ ବାଜି ତହିଁରୁ ସେଜ ଶୁଖିଗଲେ ତାକୁ ପୁଣି ହାଣ୍ଡିରେ ପୂରାଇ ଏକପ୍ରକାର ଉଦ୍ଭିଦ୍ ଧଳା ଚୂନା ତହିଁରେ ମିଶାଇ ତାକୁ ତିନି ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଢ଼ାନ୍ତି । ତାହା ସଢ଼ିଗଲେ ସେଥିରେ ପୁଣି ପାଣି ପୂରାଇ ତାକୁ ଚକଟକର ଯେଉଁ ଭୋଡ଼ାଣି ହୁଏ ତାକୁ ହାଣ୍ଡିଆ କହନ୍ତି । ଏହା ମାଦକ । କୋଲ୍ଲ ଭାଷାରେ ହାଣ୍ଡିଆକୁ 'ଡିଅଙ୍ଗ' ବୋଲନ୍ତି ।]

ହାଣ୍ଡି ଅଟିକା—ଦେ.ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ବଡ଼ହାଣ୍ଡି ଓ ସାନହାଣ୍ଡି—
Hāṇḍi aṭikā Earthen pots, big and small.
ହାଁଡ଼ିତିଜେଳ बड़ीहाण्डीछोटीहाण्डी

ହାଣ୍ଡିଆ ତାଳ—ଦେ. ବି—ବଡ଼ ଓ ଗାଢ଼ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ତାଳ ଫଳ—
Hāṇḍiā tāla A very big and fully black variety
ହେଁଡ଼େତାଳ बड़ातालु of palm fruit.

ହାଣ୍ଡିଆ ଦଉଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ଅଳ) ବି—ଓଲିଅରେ ଯେତେ ଶସ୍ୟ ସମ୍ଭ-
Hāṇḍiā daurḍi ଳିବ ତାହାର ଅନୁପାତରେ ପରିଷ୍କର ମାପ ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଛୋଟ ଦଉଡ଼ି—Jute ropes used for straw packets for storing paddy and other grains. [ଦ୍ର—ଓଲିଅ ବାନ୍ଧିବା ବେଳେ ଚୋଳ ଏବଂ ଛୋଟକୁ ଭୂଇଁରେ ବିଛାଇ ତା ଉପରେ ହାଣ୍ଡିଆ ଦଉଡ଼ିକୁ ରଖି ତା ଉପରେ କୁଠାର ଗୁମ୍ବାକୃତ ପୁଲାକୁ ରଖନ୍ତି, ତା ଉପରେ ଧାନ ଗଦା କରନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ହାଣ୍ଡିଆକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଦେଲେ ଓଲିଅର ପରିଧି ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୁଏ । ସେହି ଅଟକଳରେ ଓଲିଅରେ ଧାନ

ମୁଣ୍ଡି କରନ୍ତି; ଓଳଅ ବଣ୍ଟା ହରଲେ ହାଣ୍ଡିଅ ଦରଡ଼ିରୁ କାଢି ଅଣନ୍ତି ।]

ହାଣ୍ଡିଉଠା ଚୋର—ଦେ. ବ—ଛୁଟିକା ଚୋର—
Hāṇdi uṭhā chora Pilferer; petty thief.
ଛିଟକାଚୋର ଅଂଟୀବାଜ

ହାଣ୍ଡିଉଠା ପଣ(ପଣିଆଁ)—ଦେ. ବ—ଛୁଟିକାଚୋରି—
Hāṇdiuṭhā paṇa(paṇiāñ) Pilfering; stealing
ଛିଟକାଚୋରୀ ହାଥଲପକୀ petty articles.

ହାଣ୍ଡି ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ନଡ଼ିଆ ଓ ତାଳ ଆଦି ଗଛର ଜଣ୍ଡ ବା ଜେକ
Hāṇdi uṭhibā ଭୂଇଁରୁ ଗଜିଉଠିବା ଅବସ୍ଥା —The coming out of bulbous neck of palm and cocoa-nut trees from the ground. [ବ୍ୟୁ—ହାଣ୍ଡି ଉଠିବା ପରେ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଉକ୍ତ ହାଣ୍ଡିର ଚାରି ପାଖରୁ ପୁରୁଣା ବାନ୍ଧୁଆମାନ ଖସି ପଡୁଥାଏ ଓ ଗଛର ଗଣ୍ଡି କ୍ରମଶଃ ଢେଙ୍ଗରେ ବଢୁଥାଏ ।]
ହାଁଡ଼ିଓଠା ହଣ୍ଡାଉଠନା

ହାଣ୍ଡିଏ—ଦେ. ବ—୧ । ଏକହାଣ୍ଡି ପରିମାଣ ମାତ୍ର—1. One potful; Hāṇdie only. ୨ । ଏକହାଣ୍ଡି ପରିମାଣ—2. A potful; quantity which will fill up one Hāṇdi.
ବିଣ—୧ । ଏକହାଣ୍ଡି ପରିମିତ—1. Measuring one potful; a potful of. ୨ । ବହୁ ପରିମିତ—2. A large quantity of. (ଯଥା—ସକାଳୁ ଉଠି ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ତାର ଗୋଟାଏ ନିବଂଶିଆ ବାଟୁଆରେ ଏକହାଁଡ଼ି ଏକହାଣ୍ଡୀ ହାଣ୍ଡିଏ ଝାଡ଼ା ଫେରିଛି।)

ହାଣ୍ଡିଏ କୁଡ଼ି(ଡ଼ୁ)ଆଏ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୁ) ବ—ଏକହାଣ୍ଡି ମହାପ୍ରସାଦ
Hāṇdie kurḍi(rḍu)āe ଅଲ ଓ ଏକ କୁଡ଼ୁଆ ମହାପ୍ରସାଦ ତଅଣ—One big potful of Mahāprsāda rice and one small potful of Mahāprasāda curry. (ବ୍ୟୁ—ଅନେକ ରାଜା ଓ ବଡ଼ଲୋକ ଜଗନ୍ନାଥଠାରେ ଏବଂ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କଠାରେ ପ୍ରତିଦିନ କିମ୍ବା ପ୍ରତି ଏକାଦଶୀ ବା ପ୍ରତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ହାଣ୍ଡିଏ (ଅଲ) କୁଡ଼ୁଆଏ (ତଅଣ) ଭୋଗ ହେବାପାଇଁ ଜମି ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜର ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ମାରଫତରେ ଦିଆ କରିଅଛନ୍ତି)।

ହାଣ୍ଡିକ—ଦେ. ବିଣ—ଏକହାଣ୍ଡି ପରିମିତ—
Hāṇdika One potful of.
ଏକହାଣ୍ଡୀ ଏକହାଣ୍ଡୀ

ହାଣ୍ଡିକ(କୋ)ଣରେ ସଢ଼ିବା—ଦେ.କ—(ପ୍ରାଚୀନ ସମାଜର ବିଧି ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ) କୌଣସି ଆଡ଼େ ନବାହାର କେବଳ ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ଘଡ଼ ରୋଷେଇ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଇ ଅନୁଚିତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିବା—To rot in the corner of the kitchen (said of the women of our society who observe
ହେଁଶେଲକୋଣେପଚା ରସୋଇଘରମେଁସଡନା purdah.

ହାଣ୍ଡି କରିବା—ଦେ.କ—ନୂଆ ହାଣ୍ଡି କରିବା; ଅଶୌଚ ପରେ
Hāṇdi karibā ଘାଗରୁ ପୁରୁଣା ହାଣ୍ଡି ଗୁଡ଼ିକ କାଢ଼ି ନୂତନ ହାଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା ପାକ କରିବା—To cook with a new set of earthen pots after a birth or death in the family. [ବ୍ୟୁ—ହାଣ୍ଡି ନକରନ୍ତି ମଲେହି ଜାତି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ହାସ୍ୟ କଲ୍ଲୋଳ]
ହାଁଡ଼ୀକାଢା ହାଣ୍ଡୀଉଡ଼ାହନା

ହାଣ୍ଡି କଳା—ଦେ. ବ—ଚୁଲି ଉପରେ ପାକାର୍ଥ ବସାଯିବା ହାଣ୍ଡିର
Hāṇdi kalā ପିଠିରେ ପଡ଼ିଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ରକ୍ଷୁଦ୍ର ଅଙ୍ଗାରକଣମାନଙ୍କ ସ୍ତର—Layer of soot deposited on the back of earthen cooking pots set on the oven.
ହାଁଡ଼ିରକାଳା ହାଣ୍ଡୀକାକାଳା

ହାଣ୍ଡି କଳା ନ ପଡୁଣୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତିତ୍ୱରିତ—
Hāṇdi kalā na parḍuṇu (figurative) Shortly after ; in no time (literally; before a cooking pot is covered with a layer of soot.)

ହାଣ୍ଡି କାଠ—ଦେ. ବ—ପାକସାମଗ୍ରୀ (ଚାଉଳ, ମୁଗ, ପରିବାଆଦି)
Hāṇdi kāṭha ରାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ୨ଟି ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ହାଁଡ଼ିକାଠ ହାଣ୍ଡି ବା ପାକପାତ୍ର ଓ ଜାଳ)—Earthen
ହାଣ୍ଡୀ ଲକଡ଼ୀ pot and fuel required for cooking food.

ହାଣ୍ଡି କା (କି) ହାଣ୍ଡି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧। ହାଣ୍ଡି ହାଣ୍ଡି; ବହୁହାଣ୍ଡି
Hāṇdi kā (ki) hāṇḍi ପରିମିତ—1. In potfuls.
ହାଁଡ଼ିହାଁଡ଼ି ୨ । ବହୁପରିମାଣରେ—2. Profusely. [ଯଥା—ହାଣ୍ଡୀକାହାଣ୍ଡି ତା ଜଦ କଟିଯାଇ ହାଣ୍ଡିକ ହାଣ୍ଡିକେତ ବୋହିଗଲା ।] ୩ । ଏକ ହାଣ୍ଡିପରେ ଅନ୍ୟ ହାଣ୍ଡି ପରିମିତ ଖାଦ୍ୟ ଏକାଦିକ୍ରମେ—3. Potfuls after potfuls. [ଯଥା—ସେ ଦିନକ ଉତରେ ହାଣ୍ଡିକା ହାଣ୍ଡି ପିଠା ଖାଇ ପାର କରିଦେଲା ।] ବିଣ—୧ । ବହୁହାଣ୍ଡି ପରିମିତ—1 Many potfuls of. ୨ । ପ୍ରଚୁର—2. Profuse.

ହାଣ୍ଡି କୁ(କ)ଣ୍ଡେ(ଣ୍ଢେ)ଇ—ଦେ.ବ—(ଚିରାର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସହଚର; ବଂଚା
Hāṇdi ku(ka)ṇde(ṇdhe)i ହାଣ୍ଡି ଓ କୁଣ୍ଡ)—୧ । ଗୃହର ହାଣ୍ଡିକୁଁଡ଼ି ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ପାକପାତ୍ର ସମୂହ (ହାଣ୍ଡି,
ହାଁଡ଼ିକୁଣ୍ଡୀ ମାଠିଆ, ଅଣ୍ଟିକା, ଘଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି)—1. Various pots and utensils of a household. ୨ । ଗୃହର ସର୍ବପ୍ରକାର ପାକପାତ୍ର—2. Pots anp all other cooking vessels of a house-hold.

ହାଣ୍ଡି ଖ (ଖୁ ଡ଼ ଖ (ଖୁ)ଡ଼ [ଖୁଡ଼ୁଖୁଡ଼ୁ] କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—
Hāṇdi kha (khu) rḍa kha (khu) rḍa [khurḍu khurḍu] karibā ହାଣ୍ଡି ଖଡ଼୍ ଖଡ଼୍ କରିବା—(ଦେଖ)
Hāṇdi dharḍ dharḍ karibā (See) [ବ୍ୟୁ—ଖଡ଼ଖଡ଼ାରୁ ଖୁଡ଼ୁ(ଡ଼ୁ)ଖୁଡ଼ୁ (ଡ଼ୁ) କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥର ଶବ୍ଦ ଅଟେ ।]

ହାଣ୍ଡି ଖପରା—ଦେ ବ—ଭଙ୍ଗା ହୋଇଥିବା ହାଣ୍ଡିର ଅଂଶମାନ—
Hāṇdi khaparā Potsherds.
ଖୋଳକୁଂଚି **ହାଣ୍ଡିର ଖପରା**

ହାଣ୍ଡିଖାଇ—ଦେ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଗାଳି)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଏପରି
Hāṇdi khāī ଲୋଭୀ ଓ ଚାଲାକେଇ ଯେ, ସେ ହାଣ୍ଡିରୁ କାଢ଼ି
(ହାଣ୍ଡିଖିଆ—ପୁଂ) ଅନ୍ୟ ଘାଟରେ ଖାଇବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ
ହାଁଡ଼ିଖାକି ରହି ନ ପାରି ହାଣ୍ଡିରେ ପାକ ହୋଇଥିବା ଅନ-
ଛିପାକର ଖାନେବାଲୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ହାଣ୍ଡିରେ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଲୁଚେଇ
କରି ସେଥିରୁ ଖାଇପାଏ— (a term of abuse)
(a woman) Who secretly eats cooked food
from the cooking pots ; gluttonous ;
greedy (woman).

ହାଣ୍ଡି ଖିଆ—ଦେ. ବ—ହାଣ୍ଡିରେ ଥିବା ଅନ୍ନାଦିକୁ ଗୋପନରେ
Hāṇdi khiā ଖାଇବା—Eating from the cooking
ହାଁଡ଼ିଖାଓୟା pots. ବିଶ. ପୁ—ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଏପରି ଲୋଭୀ
ଛିପାକର ହାଡ଼ିମେଁ ଖାନା ଓ ପେଟୁ ଯେ ସେ ହାଣ୍ଡିରୁ ଖାଦ୍ୟ
ହାଁଡ଼ିଖେକୋ ଖାଇପାଏ—Glnttonous ; greedy (man)
ଛିପାକର ଖାନେବାଲା (ହାଣ୍ଡିଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାଣ୍ଡିଗଢ଼ା—ଦେ. ବ—କାଦୁଅକୁ ଚକ୍ରଟ ଓ ପିଟଣାରେ ବାଡ଼େଇ କଞ୍ଚା
Hāṇdi gardhā ହାଣ୍ଡି ତିଆରି କରିବା—Making of
ହାଁଡ଼ିଗଢ଼ା pots out of clay. [ବ୍ର—କଞ୍ଚା ହାଣ୍ଡିକୁ ଚାକରେ
ହାଁଡ଼ିବନାବଟ ଘୁରାଇ ଜଳପାତ୍ରର ଭିତରେ ଘୋଡ଼ି କୁମ୍ଭାରମାନେ
ଘୋଡ଼ା ହାଣ୍ଡି ତିଆରି କରନ୍ତି ।]

ହାଣ୍ଡିଗଣା—ଦେ. ବିଶ. ପୁ—ଖଣ୍ଡିଗଣିଆ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋଭୀ
Hāṇdigaṇā ଥିବାରୁ କାଳେ ପାଚକ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା
(ହାଣ୍ଡିଗଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଦାର୍ଥ [ଯଥା—ମତ୍ସ୍ୟ ଖଣ୍ଡ,
[ହାଣ୍ଡିଗଣୀ, ହାଣ୍ଡିଗଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ମାଂସଖଣ୍ଡ]କୁ ଖାଇଯିବ,
ହାଣ୍ଡିଗୁନା **ମକ୍‌ଖୀଚୁସ** ଏଥିପାଇଁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ
ହାଣ୍ଡିରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଗଣେ ଓ
କେତେଜଣଙ୍କୁ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା, ତାହା ସୁମାର କରି
ଅବଶିଷ୍ଟ କେତେ ରହିଲା,ପାଚକଠାରୁ ଚହିଲ ହିସାବ ନିଏ-
A person who is so miserly that he
counts or often examines the contents
of the cooking pots before they are
served and who takes account of the
contents from the cook from time to
time

ହାଣ୍ଡିଗରଭ(ଗର୍ଭ)—ଦେ. ବ—ହାଣ୍ଡି ପେଟ (ଦେଖ)—
Hāṇdi garabha(garbha) Hāṇdipeṭa (See).

ହାଣ୍ଡି ଗରମ—ଦେ. ବ—ହଣ୍ଡା ଗରମ; ମଥାରେ ଶବ୍ଦେ ଓ ପେଟରେ
Hāṇdi garama ଗରମ ହେବା ଅବସ୍ଥା; ଅମଗରମି—
ପେଟ ଗରମ **ପେଟ ଗରମ** The state of the
abdomen being hot and the head being
cold.

ହାଣ୍ଡି ଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—ହାଣ୍ଡିର ଗୋଲାକାର ତଳଭାଗ ବା ପୃଷ୍ଠ—
Hāṇdi gāṇdi The ronnded buttom or
ହାଁଡ଼ିର ତଳା **ହାଣ୍ଡିପେନ(ପେଂଦୀ)** back of an earthen pot
[ବ୍ର—ହାଣ୍ଡିର ଉପରଭାଗକୁ ହାଣ୍ଡିମୁହଁ, ହାଣ୍ଡିର ମଧ୍ୟ
ଭାଗକୁ ହାଣ୍ଡିପେଟ ଓ ହାଣ୍ଡିମୁହଁର ପରିଧିକୁ ହାଣ୍ଡିଫନ
କହନ୍ତି]

ହାଣ୍ଡିଗିଳା—ଦେ.ବିଶ.ପୁଂ-(ଗାଳି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାଣ୍ଡି ଏ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ
Hāṇdigilā ପାରେ—(a term of abuse
ପେଟୁକ **ଏକ ହାଣ୍ଡୀ ଖାନେବାଲା** Very gluttonous
[ହାଣ୍ଡିଗିଳି, ହାଣ୍ଡିଗିଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] or greedy (person);
a person who can eat a cooking pot ful
of food at a time; gourmand.

ହାଣ୍ଡି ଘୋଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ଅନ୍ୟ ହାଣ୍ଡି ବା
Hāṇdi ghordā(rde)ibā ଅନ୍ୟ ଘୋଡ଼ାଇବା ଜଳପାତ୍ର
ହାଁଡ଼ି ଢାକା ଦେଓୟା **ହାଣ୍ଡୀ ଢାଁକନା** ଢାଙ୍କିବା—
To cover an earthen pot with a lid or
other earthen pot.

ହାଣ୍ଡି ଚଞ୍ଚା—ଦେ. ବ—ବୃକ୍ଷଗୃହୀ ବର୍ଗର ପକ୍ଷିବିଶେଷ—The
Hāṇdi chañchhā crowtit; the Indian
ହାଁଡ଼ି ଚାଁଛା tree pie; Deudrocitta Rufa.
[ବ୍ର—ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ଧୂସର, ପୃଷ୍ଠପ୍ରାନ୍ତ କୃଷ୍ଣ, ଚଞ୍ଚୁ କଳା,
ନାସିକା ଲୋମାବୃତ । ଏମାନେ ପ୍ରାୟ ଭୂଇଁକୁ ଓହ୍ଲାନ୍ତି
ନାହିଁ; 'ଗୋଟ୍‌ରି ଗୋଟ୍‌ରି' ରବ କରନ୍ତି । ଏହିହେତୁ
ଏମାନଙ୍କ ନାମ କୁଟୁରୁ ବା କୁଟୁରି [ହିଂ. କୋଟରୀ], କେଉଁ
କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଟକା ଗେରଣୀ [ବଂ.ଟାକାଗେରେ] କହନ୍ତି ।
(ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ହାଣ୍ଡିରୁ ଚଞ୍ଚା ହେବା
କଳା ପରି ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ହାଣ୍ଡି ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା——ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପାକାର୍ଥ ପାକପାତ୍ରକୁ ଚୁଲି
Hāṇdi chardhā(rdhe)ibā ଉପରେ ବସାଇବା—
ହାଁଡ଼ି ଚଢ଼ାନ **ହାଁଡ଼ି ଚଢ଼ାନା** 1. To set the
(ହାଣ୍ଡି ଚଢ଼ିବା—ବିଶେଷ୍ୟ ଅକାର) cooking pot on
fire ୨ । ରୁପେଇ କରିବା, ଖାଦ୍ୟ ପାକ କରିବା;
ରାନ୍ଧିବା—2. To cook the food.

ହାଣ୍ଡି ଛଡ଼—ଦେ.ବ—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ସମୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ-
Hāṇdi chhārda ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଗ୍ରହଣ ଲାଗି-
ଯିବାଠାରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ ପାକକର୍ମର ରାହିତ୍ୟ
—1. The stoppage of cooking for certain
period on the occasion of an eclipse.
[ବ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ ରାହୁ ବା କେତୁ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବା
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଛୁଇଁବାରୁ ଗ୍ରହଣ ହୁଏ । ରାହୁ ଓ କେତୁ ଅସୁର ବା
ଚଣ୍ଡାଳ ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଚଣ୍ଡାଳଛୁଆଁ ହୁଅନ୍ତି ।
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ଛୁଆଁ ହେବାରୁ ଜଗତର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ
ଚଣ୍ଡାଳ ଛୁଆଁ ହୁଅନ୍ତି । ଅତଏବ ଏପରି ଅଶୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ
ପାକପାତ୍ର ଛୁଇଁବା ବା ଖାଦ୍ୟାଦି ପାକ କରିବା

ନିଷିଦ୍ଧ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ପଞ୍ଜିକା ଅନୁସାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ଲାଗିବାଠାରୁ ମୋକ୍ଷ ହେବାର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ହାଣ୍ଡିଛଡ଼' ହେବା ବିଧାନ ଅଛି । ମୋକ୍ଷ ହେବା ପରେ ମୋକ୍ଷ ସ୍ନାନ କରି ତତ୍ପରେ ପାକହାଣ୍ଡିକୁ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।]

୨ । ହାଣ୍ଡିବାହାର [ଦେଶ]—2. Hāṇḍi bāhāra (See)

ହାଣ୍ଡି ଛଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି [ହାଣ୍ଡି ଉଠିବା ବିଶେଷଣର କ୍ରିୟାରୂପ, ତାଳ, ନଡ଼ିଆ, କୌଣସି ବୃକ୍ଷର ବେକ ଭୂମିରୁ ଉପରକୁ ଉଠିଯିବା—(said of a growing palm tree)—(the neck) To become separated from the ground.

Hāṇḍi chhārḍiba

ହାଣ୍ଡି ଛୁଆଁ—ଦେ. ବି [ସ ଛାଣ୍ଡ + ସ୍ପର୍ଶନ]—୧ । ପରିବାରକୁ ଆସିଥିବା ନବାଗତା ବଧୂର ବିବାହର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ପ୍ରଥମେ ପାକ ହାଣ୍ଡିକୁ ଛୁଇଁ ପାକ କରିବା ଓ ସେହି ପକ୍ୱାନ୍ନକୁ ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ, କୁଟୁମ୍ବ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଭୋଜନ କରାଇବା ରୂପ କର୍ମ - 1. The ceremony of the newly come daughter-in-law's first cooking in the family mess on the 4th day of marriage. [ଦ୍ର—ଏହି ଉପଲକ୍ଷରେ କୁଟୁମ୍ବ ଓ ବନ୍ଧୁମାନେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ନବବଧୂଙ୍କ ନୂତନ ପାକରେ ପକ୍ୱାନ୍ନ ଭୋଜନ କରନ୍ତି ।] ୨ । ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଋତୁର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ଶୁଦ୍ଧସ୍ନାନ କରିବା ପରେ ପାକଶାଳାରେ ପାକ କରିବାରୂପ କର୍ମ—2. The act of a menstruated woman first cooking meals after her purificatory bath on the 4th day after the men ses.

ହାଣ୍ଡିଛୁଆଁ—ହାଣ୍ଡିଛୁଇଁବା

ହାଣ୍ଡି ଛୁ(ଛୋ)ଇଁବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ ଛାଣ୍ଡ + ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ)—୧ । (ପରିବାରକୁ ନବାଗତା ବଧୂ) ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ପ୍ରଥମେ ପାକଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାକ କରିବା——1. To cook for the first time in the family-mess (said of a newly come bride) on the 4th day of marriage. ୨ । [ଋତୁ ସ୍ନାତା ସ୍ତ୍ରୀ] ଋତୁର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ (ବା ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ପଞ୍ଚମ ଦିନ) ପାକଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାକ କରିବା—2. To cook after the menstrual period of impurity is over and after having the purificatory bath (said of a woman after her menses.

Hāṇḍi chhu(chho)iñba

ହାଣ୍ଡି ଜଳା—ଦେ.ବି—ହାଣ୍ଡିର ଦେହରେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଛିଦ୍ର (ଯାହା ଖାଲି ଆଖିକୁ ଦିଶେ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ପାଣି ପୂରାଇଲେ ଯେଉଁ ବାଟେ ପାଣି ଝରେ—The invisible and leak'ng pores in some earthen pots.

Hāṇḍi jalā

ହାଣ୍ଡି ତେଙ୍ଗ (ଙ୍ଗେ) ଡ଼ା—ଦେ. ବି—ପାକଶାଳାର ଏକ କୋଣରେ ଗୋଲାକାର ମଳା ବା ଗାତ (ଯହିଁ ଉପରେ ହାଣ୍ଡିମାନ ଥୁଆଗଲେ ତାହା ଟଳି ପଡ଼ି ନାହିଁ ବା ଅଣେଇ ହୋଇ ଯାଏନାହିଁ)—Niche or hole made in a raised platform in a corner of the cookroom to put the round-bottomed earthen pots on it, so that the pot does not list or heel on one side.

Hāṇḍi teṅga (ṅge) rḍā

ହାଣ୍ଡି ତେଲ(ଲା)ଉଣି (ତେଲୁଣି; ତେଲଣି; ପଲମ) —ଦେ. ବି — (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଣ୍ଡି ଓ ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁରେ ଘୋଡ଼ାଇବାପାଇଁ ଚଟକା ମୃତ୍ ପାତ୍ର—An earthen pot and a pan to cover its mouth.

Hāṇḍi tela(lā)uṇi teluṇi; telāṇi;palama)

ହାଣ୍ଡି ଧଡ଼(ଡ଼)ଧଡ଼(ଡ଼) (ଧଡ଼ୁଧଡ଼) କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଏକ ସ୍ଥାନରେ ରଖା ଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ିଏ ହାଣ୍ଡିକୁ ଦରାଣ୍ଡିବା ବା ହାଣ୍ଡିରେ ହାତ ବା ମୁହଁ ପୂରାଇବା ସମୟରେ ହାଣ୍ଡିମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହିତ ବାଜିବା ଯୋଗୁ ଧଡ଼୍-ଧଡ଼୍ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦିତ କରାଇବା—To cause the earthen pots to clash against each other and emit a 'dhard dhard' sound when some one or animal tries to grope in the dark or thrust one's hand or mouth into the pots. [ଉ—କାଳିଆ ବଳଦ ଗଳରେ ! ହାଣ୍ଡି ଲୁଣେଇ ସମ୍ଭାଳିଥିବୁ, ହାଣ୍ଡି ଧଡ଼୍ ଧଡ଼୍ କଲାରେ—ଶିଶୁ-ଭଜନ ଗୀତ] [ଦ୍ର—ଧଡ଼ ଧଡ଼ ଶବ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା ଧୁଡ଼ୁ(ଡ଼ୁ) ଧୁଡ଼ୁ (ଡ଼ୁ) କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଶବ୍ଦ ଅଟେ ।]

Hāṇḍi dhard(rḍa) dhard(rḍa) (dhurḍu dhurḍu) karibā

ହାଣ୍ଡି ଧରା—ଦେ. ବିଶ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରିବେଷଣାର୍ଥ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାଣ୍ଡିକୁ ଧରେ—(A person) Holding a pot (containing curry etc) in order to serve out of it.

Hāṇḍi dharā

ହାଣ୍ଡି ନଉତି (ନୌତି)—ଦେ. ବି—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ମଧ୍ୟମ ହାଣ୍ଡି ଓ ଅତିବଡ଼ ହାଣ୍ଡି—Medium sized and big earthen pots.

Hāṇḍi nauti (nauti)

ହାଣ୍ଡି ନ ଛୁଇଁବା—ଦେ.କ୍ରି—ଋତୁମତୀ ହେବା; ହାଣ୍ଡିବାହାର ହେବା—[ଦ୍ର—ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁସ୍ନାନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ରଜୋଦର୍ଶନର ୪ ଦିନ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାକ ହାଣ୍ଡିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ] । To be in her menses.

Hāṇḍi na chhuiñba

ହାଣ୍ଡିପରି ମୁହଁ କରିବା—କ୍ରି—ଭ୍ରୂକୁଟି କରିବା—
Hāṇḍi pari muhañ karibā To frown; to have a frowning or scowling face.
ହାଡ଼ିରମତନମୁଖକରା **हाण्डीकेजैशेमुखकरना**

ହାଣ୍ଡିପିଟା—ବିଶ—ଅତି କ୍ରୋଧୀ (ବ୍ୟକ୍ତି) (ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ରୋଧରେ ପାକହାଣ୍ଡିଯାକ ପିଟିକରି ଭାଙ୍ଗିପକାଏ)—
Hāṇḍi piṭā
ବଦରାଗୀ **हांडी फोड़ने वाला** Very angry [person].

ହାଣ୍ଡିପିଠି—ବି. ବ (ସ ଭଣ୍ଡପୃଷ୍ଠ)—ହାଣ୍ଡିର ବାହାର ଭାଗ—
Hāṇḍipiṭhi The outside or exterior of
ହାଁଡ଼ିରପିଠ **हांड्किबाहार** an earthen pot.

ହାଣ୍ଡିପିଣ୍ଡି—ବି. ବ—ପାକଶାଳାର ଏକ କୋଣରେ ପାକହାଣ୍ଡିମାନ
Hāṇḍi piṇḍi ରଖିବାପାଇଁ ଭେଙ୍ଗଡ଼ାମାନ ଥିବା ପିଣ୍ଡି ବା
ହାଁଡ଼ିରପିଁଡ଼ି **हांड्रीपीड़ी** ମାଟିର ବେଦି—A raised earthen platform on which earthen pots are set down in a corner of the kitchen.

ହାଣ୍ଡି ପୃଥକ—ବି. ବ—ହାଣ୍ଡି ଭଙ୍ଗେ (ଦେଖ)
Hāṇḍi pṛuthak Hāndi bhine (See)
(ହାଣ୍ଡି ପୃଥକ—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ହାଣ୍ଡି ପେଟ—ବି. ବ—ହାଣ୍ଡିର ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳ—
Hāṇḍi peṭa The inside of an earthen pot.
ହାଁଡ଼ୀର ପେଟ **हाण्डिकापेट** (ହାଣ୍ଡିପେଟା—ବିଶ)

ହାଣ୍ଡି ପୋଡ଼—ବି.ବ—କଞ୍ଚାହାଣ୍ଡିର କୁମ୍ଭାରଶାଳରେ ଭଟ୍ଟାରେ ପୋଡ଼ା
Hāṇḍi poṛḍa ଯାଇଥିବାର ପ୍ରକାର—The manner or
ହାଡ଼ିପୋଡ଼ quality of an earthen pot having been
हाडिकापकाब well burnt in the potter's oven.
(ଯଥା—ଅମ ଗାଆଁ କୁମ୍ଭାରର ଭଟ୍ଟାରେ ହାଣ୍ଡିପୋଡ଼ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ ।)

ହାଣ୍ଡି ପୋଡ଼ିବା—କ୍ରି.ବ—କୁମ୍ଭାର ଗୃହାଭ୍ୟନ୍ତର ଭଟ୍ଟାରେ କଞ୍ଚା ହାଣ୍ଡି-
Hāṇḍi poṛḍibā ମାନ ପୂରାଇ ସେ ସବୁକୁ ଅଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ଦଗ୍ଧ
ହାଁଡ଼ୀ ପୋଡ଼ା କରିବା—To burn the earthen pots in
हांडि पकाना the potter's oven.

ହାଣ୍ଡି ଫନ୍ଦ—ବି. ବ—ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁର ମୋଟା ପଟ୍ଟ—The
Hāṇḍi phanda circular rim of an earthen pot.
ହାଁଡ଼ୀର ଫାନ୍ଦ (କ୍ର—ଏହି ଅଂଶ ହାଣ୍ଡିର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ଅପେକ୍ଷା
हांडिकाफांदा ମୋଟ ଓ ଏହାକୁ ଧରି ହାଣ୍ଡିକୁ ତଡ଼ି ବା ଚୁଲି ଉପରୁ ଉଠାଇବାକୁ ହୁଏ ।)

ହାଣ୍ଡି ଫୁଟା—ବି. ବ—୧ । (ଏହା ଫୁଟ୍ ଫୁଟ୍ ଶବ୍ଦ କରେ ବୋଲି)
Hāṇḍi phuṭa ହାଣ୍ଡି ମସଲା ; ଉଅଣ ବଘାରିବା ପାଇଁ ଜିରା ସମ୍ବରା, ପାଁଚପୋଡ଼ନ ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ହାଣ୍ଡିରେ ଘିଅ ବା ତେଲ
पाँचफोड़न ଦେଇ ସେ ତେଲ ଜାଳିଦେବାପରେ ସେଥିରେ ପକାଯିବା ସୋରିଷ, ଲଙ୍କାମରିଚ, ମେଥି, ପାଳମ୍ବୁରୀ, କଳାଜିରା ଓ ଖାରିଅଦ ମସଲା—1. Mustard seed, chilly etc used in seasoning curry by throwing them into boiling oil or ghee. ୨ । କଟକା (ଦେଖ)—2. Kaṭakā (See).

ହାଣ୍ଡି ବଜା(ଜେ)ଇବା—କ୍ରି—ହାଣ୍ଡିରେ ଅଘାତ କରି ଶବ୍ଦ
Hāṇḍi bajā(je) ibā ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ; ହାଣ୍ଡି ଦଢ଼ ବା
ହାଣ୍ଡୀ ବାଜାନ ଫଟା, ଏହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ହାଣ୍ଡିର ପିଠିରେ
हाण्डि बजाना ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଅଘାତ କରି ତହିଁରୁ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା—To strike an earthen pot with the palm or fingers so that it can be known from the sound whether the pot is cracked or sound.

ହାଣ୍ଡି ବାହାର—ବି. ବିଶ—ଋତୁମତୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Hāṇḍi bāhāra Menstruated ; in her menses.
ହାଣ୍ଡି ଭାଆର } —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
ହାଣ୍ଡି ଭାର୍
ଛୋଁଚ୍‌ପଡ଼ା **ऋतुमती**

ହାଣ୍ଡି ବାହାର ହେବା—କ୍ରି—(ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁକାଳରେ ପ୍ରଥମ
Hāṇḍi bāhāra hebā ଦିନ ପାକଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ ନ
ଛୋଁଚପଡ଼ା କରିବା ଯୋଗୁଁ)—(ସ୍ତ୍ରୀ) ଋତୁମତୀ ହେବା—To be
ऋतुमती होना in her menses; to be in the menstrual period.

ହାଣ୍ଡି ଭଙ୍ଗା—ବି. ବ—୧ । ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ଯଷ୍ଟି ଅଘାତପୂର୍ବକ
Hāṇḍi bhaṅgā ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବା କର୍ମ—1.
ହାଁଡ଼ି ଭାଙ୍ଗା Breaking an earthen pot into pieces
हांडी भांगना by striking blows on it. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ଅକାଉଆ ମାଛ—2. A kind of small fish; millers thumb; Uranidea Gobia. [କ୍ର—ଏମାନେ ଲମ୍ବରେ ୮।୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି । ଶରୀରର ଆକୃତି ଭୁଲାନରେ ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼ ଓ ଗାଲରେ ଦୁଇଟି ଦନ୍ତୁରା କଣ୍ଟା ଥାଏ ।]

ହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିବା—କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଳାଦ ଖାଇବା ପାଇଁ
Hāṇḍi bhāṅgibā ପାକଶାଳାରେ ଯାଇ ଅଳ ବା ଉତ୍ପାତ
ହାଁଡ଼ି ଭାଙ୍ଗା କରିବା—1. (figurative) To importune
हांडीभांगना for food at the cooking room. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା—2. (figurative) To commit oppression in anger. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା—3 (figurative) To publish a secret. (ଯଥା—ସେ ହାଟରେ ତାଙ୍କ ଘରକଥା ଯାଇ ହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗୁଛି ।)

ହାଣ୍ଡି ଭିନେ (ନ୍ନ, ନ୍ନେ)—ବି. ବ—ଅଲଗା ରୁଷେଇ; ପୃଥଗନ୍ନ-
Hāṇḍi bhine (nna, nne) ଭକ୍ଷିତା; ଏକାନ୍ନଭକ୍ଷୀ
ହାଁଡ଼ି ଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ପୃଥଗନ୍ନ ହେବା—Separation
हांडी अलग in mess (of hitherto joint persons); being separate in mess.

ହାଣ୍ଡିମଙ୍ଗଳଣ(ନ) (ମଙ୍ଗ[ଙ୍ଗୁ]ଳା)—ଦେ. ବ—ବିବାହାଦିର ପୂର୍ବ ଦିନ Hāṇḍi maṅgalaṇa (na) (maṅga [ṅgu] lā) ବା ହାଁଡ଼ିମଙ୍ଗଳା ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଦିନ ମଙ୍ଗଳ ପାକ ନିମନ୍ତେ ଖାଦ୍ୟ ରାନ୍ଧିବା **कड़ाहि पूजन** ପାଇଁ ପାକଶାଳାରେ ନୂଆ ହାଣ୍ଡିରେ ସିନ୍ଦୂରଅବ ଲଗାଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ହୁଳହୁଳ ପକାଇ ପାକ ଆରମ୍ଭ କରିବା ରୂପ ମଙ୍ଗଳକର୍ମ ସ୍ତ୍ରୀ-ଅଚାର ବିଶେଷ—The ceremony of setting up a new earthen pots (after smearing vermilion on them) for cooking meals for a marriage feast.

ହାଣ୍ଡି ମଙ୍ଗୁଳିବା—ଦେ. କ—ବିବାହାଦିରେ ପାକଶାଳାରେ ପାକ Hāṇḍi maṅguliba ନିମନ୍ତେ ବାଫିର ଅନୁକୂଳ କରିବା ପାଇଁ ହାଁଡ଼ି ମଙ୍ଗଳା କେତେଗୋଟି ହାଣ୍ଡିରେ ସିନ୍ଦୂର ଲଗାଇ (କେତେ- **कड़ाही पूजा करना** ଗୁଡ଼ିଏ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ) ହୁଳହୁଳ ପକାଇବା —To set up the first set of earthen pots with some ceremony for cooking the food for a marriage. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) [ଛୁଆଁ ଲୋକ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଲୋକ ଦାଣ୍ଡକୁ ଯାଇ ତେଣୁ ଆସି ଲୁଗା ପାଲଟି ନ ଥାଏ କିମ୍ବା ଯେଉଁ ଲୋକ ଗାଈରେ ପିନ୍ଧି ଶୋଇଥିବା ଲୁଗାକୁ ବଦଳି ନ ଥାଏ କିମ୍ବା ଯେଉଁ ଲୋକ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଛୁଇଁ ଲୁଗା ପାଲଟି ନ ଥାଏ] ପାକ ହାଣ୍ଡିକୁ ଛୁଇଁବା —2. (figurative) To touch or lay hands on the cooking pots (said of a person who has become contaminated by touch). [ଉ—ଏପରି କଲେ ପାକ ହାଣ୍ଡିଯାକ ମାଟି ହୋଇଯାଏ।]

ହାଣ୍ଡି ମଳା—ଦେ. ବ—୧। ହାଣ୍ଡି ତେଙ୍ଗଡ଼ା (ଦେଖ)—1. Hāṇḍi Hāṇḍi malā teṅgaṛdā (See). ୨। ଅଗାଣ୍ଡିଆ ହାଣ୍ଡିକୁ ବୀଁଡ଼େ ସମତଳ ଭୂମି ଉପରେ ଥୟ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଭୂମିରେ **हाण्डी विड़ा** ସ୍ଥାପିତ ହେବା ଲୁଟା, କନା, କଦଳୀପତ୍ର ବା ଦଉଡ଼ା ଆଦିର ଗୋଲାକାର ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ମୁଚୁଲା—2. A hollow ringed cushion (made of straw, rags, rope etc) to set round-buttomed pots stably on the ground.

ହାଣ୍ଡି ମସଲା—ଦେ. ବ—ହାଣ୍ଡି ଫୁଟା (ଦେଖ)— Hāṇḍi masalā Hāṇḍi phuṭā (See)

ହାଣ୍ଡି ମାଠିଆ—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଣ୍ଡି ଓ ଘଟ; ମାଟିର ପାକ- Hāṇḍi māṭhiā ପାତ୍ର ଓ ଜଳପାତ୍ର (ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁ ବଡ଼ ଓ ହାଁଡ଼ି **हाण्डी कलसी** ମାଟିଆର ମୁହଁ ସରୁ)—Earthen pots for cooking and narrow-necked pitchers for water.

ହାଣ୍ଡିମାରା(ରୁ)—ଦେ. ବ—ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପାକପାତ୍ରକୁ ଛୁଇଁବା Hāṇḍi mārā (ru) ହେତୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ହାଣ୍ଡି— ହାଁଡ଼ିମାରା Cooking pots defiled by the touch of **हाँड़िछुत** an untouchable person. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହାଣ୍ଡି ବାହାର (ଦେଖ)—Hāṇḍi bāhāra (See)-

ହାଣ୍ଡି ମୁହଁ—ଦେ. ବ—୧। ହାଣ୍ଡିର ଯେଉଁ ଗୋଲ ଅଂଶ ଉପରଅଡ଼କୁ Hāṇḍi muhañ ଥାଏ—1. The mouth of an earthen pot. ୨। ହାଣ୍ଡିପରି କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅସୁନ୍ଦର **हाँडिका मुहँ** ମୁହଁ—2. A face as black and ugly as an earthen pot.

ହାଣ୍ଡିମୁହାଁ—ଦେ. ବିଶ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁ ହାଣ୍ଡିପରି କଳା, Hāṇḍi muhañ ଫୁଲିଲା ଓ ଅସୁନ୍ଦର—(a person) Having [ହାଣ୍ଡିମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ] a black, ugly and swollen face. ହାଁଡ଼ିମୁଖୋ **हाँडिमुहाँ**

ହାଣ୍ଡିରେ ଖାଇବା—ଦେ. କ—(ବିକାର୍ଥକ)—ହାଣ୍ଡିରୁ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟଞ୍ଜନ Hāṇḍire khāibā ପାତ୍ରାନ୍ତରରେ ବାଢ଼ି ନ ଆଣି ସେହି ହାଁଡ଼ି ଖାଓୟା ହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋପନରେ ଖାଇବା—To secretly **छिपाकर खाना** eat rice and curry from the cooking pot (instead of taking it out on a plate). [ଉ—ହାଣ୍ଡିରେ ଖାଏ, ଗୋଡ଼ରେ ପଡ଼ିଲେ ଗାଧୋଇ ଯାଏ—ପ୍ରବଚନ— ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋପନରେ ଘୃଣାକାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ମାତ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଭଲ ଆଚରଣକୁ ହୁଏ, ତାହା ପରି ଏହି ପ୍ରବଚନ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ।]

(ଅମୁକର) ହାଣ୍ଡିରେ ଚାଉଳ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) Hāṇḍire chāula pakā(ke)ibā (କୌଣସି ବାଳକା) ପତି ପତ୍ନୀ ନିର୍ବନ୍ଧଥାକା କୌଣସି ପୁରୁଷକୁ ବିବାହିତା ହେବା **जहाँ भावी था वहाँ होना** ପାଇଁ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥିରକୃତ ହୋଇଥିବା - (figurative) To have one's rice thrown in the cooking pot of another (said of a girl going to be married to a particular man.)

[ଉ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଏହି ଯେ, ବିବାହସମ୍ବନ୍ଧ ମନୁଷ୍ୟକୃତ ନୁହେଁ; ତାହା ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଘଟଣା ଓ ତାହା କନ୍ୟାର ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ବିଧାତା ସ୍ଥିର କରି ଥାଆନ୍ତି। ବିଧାତାଙ୍କ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ କନ୍ୟା ତାହାର ଚାଉଳ ବା ଖାଦ୍ୟ ଯେଉଁ ବରର ହାଣ୍ଡିରେ ବା ପାକ-ହାଣ୍ଡିରେ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ପକାଇଥାଏ, ସେ କନ୍ୟା ଅବଶ୍ୟ ସେହି ବରକୁ ବିବାହ କରେ। ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ କହନ୍ତି 'ସେ ପିଲାଟି ଅମୁକର ହାଣ୍ଡିରେ ଚାଉଳ ପକାଇଛି' ଅର୍ଥାତ୍ ସେ କନ୍ୟାଟି ଏହି ବର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବରକୁ ବିବାହିତା ହେବ ନାହିଁ।]

ହାଣ୍ଡି(ଣ୍ଡେ)ଲ—ଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାଣ୍ଡଲ୍ (ଦେଖ)— Hāṇḍi (ṇde)l Hāṇḍ-l (See)

ହାଣ୍ଡିଶାଳ—ଦେ. ବ—(ସ ଖଣ୍ଡ ଓ ଶାଳା) —ରନ୍ଧଣା ଘର; ପାକଶାଳା; Hāṇḍi śāla ରୁଷେଇ ଘର—Cookroom; kitchen. ହେଁସେଲ, ହାଁଶାଲ [ଉ—ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁର ମାଏ ହାଣ୍ଡିଶାଳ—ଦେଇ

ରନ୍ଧାଇବାର ଗୃହ ଦେଖିବ ଯେ ହେବ କୁଶଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ]

ହାଣ୍ଡି ସଜ—ଦେ. ବ—ପାକଶାଳାରେ ଛୋଟ ଡାଲି ତିଅଣ ଅଦି ଘନ ଉଲ
Hāṇḍi saja ପ୍ରସ୍ତୁତ ରନ୍ଧା ହେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ସେଟ୍
ହାଁଡ଼ିସାଜ ବଡ଼ ଓ ସାନ ହାଣ୍ଡି—A set of earthen pots (big and small) used for cooking various kinds of food (rice, dal and curry etc).

ହାଣ୍ଡିସ(ଶ)ରା—ଦେ. ବ (ସହରର ଶବ୍ଦ) (ସଂ, ଭାଣ୍ଡ+ସରାବ; ଶରାବ)
Hāṇḍi sa(śa)rā ହାଣ୍ଡି ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଲମ—
ହାଁଡ଼ି ସରା ହାଣ୍ଡୀ ସରାହ Earthen pot and its small cover

ହାଣ୍ଡିସରାଇ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସହରର ଶବ୍ଦ)—ହାଣ୍ଡି କୁଣ୍ଡେଇ,
Hāṇḍi sarāi ନାନାପ୍ରକାର ମୃତ୍‌ଭାଣ୍ଡ—Various earthenwares.

ହାଣ୍ଡି ହସିବା—ଦେ. ବ—ଜଳନ୍ତା ନିଆଁ ଉପରେ ବସିଥିବା ହାଣ୍ଡିର
Hāṇḍi hasibā ପିଠିରେ ବା ଗାଣ୍ଡିରେ ଲାଗିଥିବା କଳାରେ
ହାଁଡ଼ିହାସା ମଳା ମଳା ହୋଇ ନିଆଁ ଲାଗିବା (ତାହା ହାଣ୍ଡିର ହସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲନା କରାଯାଏ)—
ହାଣ୍ଡୀହଂସନା The soots on the back of a cooking pot becoming ignited in patches while the pot is on a brisk fire. [ଦ୍—ଫଳତଃ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହୃତ ହାଣ୍ଡିର ପିଠି ଅଦରୁ କଳାଗାଳ ଉତ୍ତମରୂପେ ପୁଂଛି ଧୂଆ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ତାହା ଜଳନ୍ତା ନିଆଁ ଉପରେ ବସିଲାବେଳେ ସେ କଳାର କଣିକା-ମାନଙ୍କରେ ନିଆଁ ଲାଗି ତାହା ନିଆଁରେ ଦାଉ ଦାଉ କରେ । ଲୋକେ ଏହାକୁ 'ହାଣ୍ଡି ହସିବା' କହନ୍ତି ଓ ଯାହା ଘରେ ହାଣ୍ଡି ହସିବା ଦେଖାଯାଏ, ସେହି ପରିବାରରେ ଶୀଘ୍ର ବିବାହାଦି କୌଣସି ଶୁଭକୃତ୍ୟ ଘଟିବ ବୋଲି ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ।]

ହାଣ୍ଡି ହାଣ୍ଡି—ଦେ. କି. ବିଣ ଓ ବିଣ—ହାଣ୍ଡିକା ହାଣ୍ଡି (ଦେଖ)—
Hāṇḍi hāṇḍi Hāṇḍikā hāṇḍi (See)

ହାଣ୍ଡୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଝିଙ୍ଗଭୂମି) ବ—ବାଉଁଶ କରଡ଼ିରେ
Hāṇḍuā ପ୍ରସ୍ତୁତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିଶେଷ—A kind of curry prepared from tender shoots of bamboo. [ଦ୍—ବାଉଁଶ କରଡ଼ି ଚୂନା ଚୂନା ହୋଇ କଟାଯାଇ ଗୋଟିଏ ମାଟିଆ ଘଡ଼ିରେ ଭରାଯାଏ ଓ ତହିଁରେ ଦହି ଗୋଳା ହୁଏ । ଦହି ଗୋଳା ହୋଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ କରଡ଼ି ଓ ତାହା ଶୁଖିଗଲେ ତାକୁ ହାଣ୍ଡୁଆ କହନ୍ତି; ଏହା ଭରକାରୀ ପରି ରନ୍ଧା ହୁଏ ।]

ହାଣ୍ଡୁଳା ମହି(ଇ)—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—କୋଳମଇ (ଦେଖ)—
Hāṇḍulā mahi(i) Kolimai (See).

ହାଣ୍ଡୋଳା—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମ୍ୟଦେବତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୁମ୍ଭାରଙ୍କ
Hāṇḍolā ଭିଅରି ଗୋଡ଼ାମାଟିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନ୍ଦିର—
A small burnt earthen temple for vilage Deities,

ହାତ୍—ଦେ ଅ—୧ । (ବାରଣାର୍ଥକ; ନିଷେଧାର୍ଥକ) ଧତ୍ ; ଧାତ୍—
Hāt 1. Interjection, used in prohibiting
ଧାଂ, ଧେଂ ହତ୍ or preventing. ୨ ।
ଅସନ୍ତୋଷସୂଚକ—2. interjection, used in expressing dissatisfaction. ୩ । ହାତ୍ ହାତ୍ [ଦେଖ]—Hāt Hāt (See). ପ୍ରାଦେ [[ସମ୍ବଲପୁର]
ଅ—ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ—ଦୁତ୍—Fie.

ହାତ୍ ଉପର୍—ଦେ. ବ [ଯୁବକ ରାଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Hāt-upar ଆଦେଶ ବଚନ) ହାତ ଉପରକୁ ଉଠାଅ—
(a word of drill recently introduced) Hands up

ହାତ୍‌କମର୍—ଦେ. ବ (ଯୁବକ ରାଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Hāt-kamar ଆଦେଶବଚନ)—କମର ଉପରେ ହାତ ରଖ-
(a word of drill) Hands hip!

ହାତ୍‌ଛନ୍ଦ—ଦେ. ବ [ଯୁବକ ରାଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Hat-chhand ଆଦେଶବଚନ]—ଏକ ହାତକୁ
ଅନ୍ୟ ହାତଦ୍ୱାରା ଛନ୍ଦଦିଅ—(drill) Hands-clasp!

ହାତ୍‌ଛାଡ଼୍—ଦେ. ବ (ଯୁବକ ରାଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀ
Hāt-chhārd ଆଦେଶବଚନ)—ହାତକୁ ତଳକୁ ଝୁଲାଅ-
(drill) Hands down!

ହାତ୍‌ଡ଼ି - ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାତୁଡ଼ି—
Hāt-rḍi Hammer.

ହାତ୍‌ତେରି[ତେରିକା(କି,କେ)]—ଦେ.ଅ—ଧତ୍‌ତେରି । [ଅସନ୍ତୋଷ ବା
Hāt-teri(terika[ki,ke) ଘୃଣାର୍ଥକ] ଛିଃ !—
ଧାଂତେରି ଧତ୍‌ତୋର Interjection used in expressing disgust or hatred.

ହାତ୍(ଥ)ରସ୍—ଦେ. ବ [ନାମ]—ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ରେଲ୍‌ୱେର
Hāt-(th-)ras କଲିକତାରୁ ଦିଲ୍ଲୀ ବାଟେ ପଞ୍ଜାବକୁ
ହାତରସ ହଥରସ ଯାଇଥିବା ରେଳ ଲାଇନ୍‌ର
ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନ—Hathras; a junction in the East-Indian-Railway main line from Calcutta to the Punjab, from where a branch line goes towards Mathurā and another towards Bereli. (ଦ୍—ଏହା ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶର ଅଲିଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ନଗର । ଏହା ଆଗ୍ରାର ଉତ୍ତରକୁ ୨୯ ମାଇଲ୍ ଓ ଅଲିଗଡ଼ର ଦକ୍ଷିଣକୁ ୨୧ ମାଇଲ୍ ଦୂର । ଏହାଠାରୁ ମଥୁରାକୁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଶାଖା ଲାଇନ୍ ଓ ବେରିଲିକୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଲାଇନ୍ ବାଟେ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏହାଠାରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀରୁ ଅଲିଗଡ଼କୁ ଖୋଳା ହୋଇଥିବା କେନାଲ ଅଲିଗଡ ରାସ୍ତାକୁ ଭେଦ କରିଅଛି ।]

ହାତ୍‌ଲି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଅଳ୍ପ ଜଳ ଥିବା
Hāt-li ନଦୀଗର୍ଭରେ ଡଙ୍ଗା ଚଳିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଗଭୀର ପାଣି ନ ଥିଲେ, ନଦୀଗର୍ଭକୁ ଖୋଳିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର କୋଡ଼ି ବା ଫାଙ୍ଗଣ୍ଡା—A wooden spade for digging river-beds where the depth of water is too shallow for boats to ply during summer.

ହାତ୍‌ଲୁଭି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ ଓ ବି—ଛୁଟିକା ଚୋର—
Hāt-lubhi Pilfererer.

ହାତ୍‌ଶା—ଦେ. ବି—ହତ୍‌ଶା (ଦେଶୀ)—
Hāt-śā Hat-śā (See)

ହାତ୍ ହାତ୍—ଦେ. ଅ—ବାରଣାର୍ଥକ ଧ୍ୱନି; ହିଡ଼ିଡ଼, ହୁଆ, ହୁହୁର, ଗୋରୁ ଆଦି କୌଣସି ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ
Hāt hāt ଖାଇବାକୁ ଉପକ୍ରମ କଲେ ତାକୁ ହକୁଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—Interjection used in driving or scaring away a cat, dog or cattle setting upon something to eat.

ହାତ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତ; ପ୍ରା. ହତ୍ଥ)—୧ । ହସ୍ତ; କର; ଭୁଜ—
Hāta 1. Hand, (ଦ୍ର—କହୁଣିଠାରୁ ମଣିବନ୍ଧ (କବଜି) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଓ ଖୁଅଠାରୁ ଆଙ୍ଗୁଠି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ହାତ ବୋଲାଯାଏ ।

ସାଧାରଣତଃ ଖୁଅଠାରୁ ଆଙ୍ଗୁଠି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ଲୋକେ ହାତ ବୋଲି କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କହୁଣିଠାରୁ ଆଙ୍ଗୁଠି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶ ହାତ ବା ହସ୍ତ ଅଟେ । ହାତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶର ନାମ । ଯଥା—ଆଙ୍ଗୁଠି ବା ଆଙ୍ଗୁଳି, ପଞ୍ଜା ବା ପଞ୍ଜା, ଚେ ବା ଲେଡ଼ି, ପାପୁଲି ବା ପଇଠ, ଗଣ୍ଠିପ୍ରି, କବଜି ବା ମଣିବନ୍ଧ, ହାତଗଣ୍ଠି (କଣ୍ଟି, ବଲ୍ଲା, କବଜା), ହାତ ଭଣ୍ଡା, କହୁଣି, ବାହା ବା ବାହୁ, ଖୁଅ (ବା ଡେଣା ବା ହାତଚଟୁଆ), କାଖ, ମୁଠା ।

ହାତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଅଳଙ୍କାର ମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା—

ଆଙ୍ଗୁଠିରେ—ମୁଦି; କରପୃଷ୍ଠରେ—କରପଦ୍ମ; କବଜି ବା ମଣିବନ୍ଧରେ—ଖଡ଼ୁ, କଳିଅର ବା କଳିଅଉ, ପଇଞ୍ଚ ବା ପଇଞ୍ଚ, ଶିକୁଳି, ବଟଫଳ, ଅଉଳି ଓ (ଲୁହାର) ଚାରିଣି;

ହାତର ଭଣ୍ଡାରେ—ଚୁଡ଼ି, କାଚ (ଧାତୁନିର୍ମିତ ବା କାଚର ସରୁ ସରୁ ପଟ);

ବାହୁରେ—ବାଜୁ ବା ବାଜ, ବାଜୁବନ୍ଧ ବା ବାହୁଟି, ବାଙ୍କଡ଼େଇଁଶିଆ ବା ବାଙ୍କଡ଼ଇଁ, ବିଦ, କପୁରବାଳିଆ, ତାଡ଼, ରସ୍ତିଣିଆ ।

ହାତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାରର ନାମ ଯଥା—

୧ । ଗୋଟିଏ ଆଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା—ଟାକରା, ଥୁ(ଥୋ)ପା, ଥୁ(ଥୋ)ପି, ଟୁକରା ବା ଟୋକରା, କଡ଼; ଦୁଇଟି ଆଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ମାଂସକୁ ଜୋରରେ ଚିପିବା=ଚିମୁଟା, ଚୁମୁଟା; ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ବଙ୍କାକୃତ ତର୍ଜନୀଆଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ଚିମୁଟାର ନାମ ଘୁଟିଆ ।

୨ । ଆଙ୍ଗୁଠି ସମେତ ବିସ୍ତୃତ କରତଳ ଦ୍ୱାରା [ସ. ଚପେଟ) ଧୀରରେ ଆଘାତ—ଥାପଡ଼ା, ଚଟକଣି, ଗୃପୁଡ଼ି ।

ଜୋରରେ ଆଘାତ—ଗୃଥୁଡ଼ା, ଗୃପୋଡ଼ା ବା ଜାବଡ଼ା, ଚଟକଣା ।

୩ । ପାଣିକୃତ କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଧୀର ଆଘାତ=ଫୁଟୁକ ।

୪ । ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ବା ମୁଠାଦ୍ୱାରା ଆଘାତ—
(କ) ମୁଠାର କାଣି ଆଙ୍ଗୁଠି ପାଖ ଦ୍ୱାରା—ବିଧା;
(ଖ) ମୁଠା ଦୋଇଥିବା ଆଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା—ଚୁସା, ଚୁସି;
(ଗ) ମୁଠାର ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ପାଖ ଦ୍ୱାରା—ମୁଥ;
(ଘ) ମୁଠାର ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ପାଖ ଦ୍ୱାରା ମୁହଁରେ ଆଘାତ—ମୁଣ୍ଡି ,

୫ । ବିସ୍ତୃତ କରତଳ ବା ପଞ୍ଜା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟର ବିସ୍ତୃତ ଆଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କୁ ଚିପିବା – ପଞ୍ଜା, ପଞ୍ଜା ।

୬ । ଲେଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଠେଲି ଆଘାତ—ଲେଡ଼ା ।

୭ । (କ) ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ତର୍ଜନୀ ବା ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠିର ବିସ୍ତୃତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱାରା ବେକକୁ ପଛଆଡ଼ୁ ଠେଲି—ଗଳଥା,

(ଖ) ଏହିପ୍ରକାରେ ବେକର ଅଗଆଡ଼ୁ ବା ବକ୍ଷଆଡ଼ୁ ଧକ୍କା - ବକ୍ଷିଆ ।

୮ । କହୁଣିଦ୍ୱାରା ଠେଲି—କହୁଣିଆ, କହୁଣି ।

୯ । ବାହୁ ଓ ଭୁଜ ଦ୍ୱାରା ଠେଲି—ଧକ୍କା ।

ଏହା ଛଡ଼ା ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠିମାନ ଦ୍ୱାରା କାନମୋଡ଼ା, ନାକମୋଡ଼ା, ଚୁଟିଛିଙ୍କା, ବାଳଧରି, ଆଖିରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଗେଣ୍ଡିବା, ଗୃହ୍ୟଦ୍ୱାରରେ ଆଙ୍ଗୁଳି ମାରିବା (ଆଙ୍ଗୁଳା) ଇତ୍ୟାଦି ଆଘାତ କରାଯାଏ ।

ହାତ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ପ୍ରବାଦ,ନ୍ୟାୟ, ପ୍ରବଚନ ଆଦି;-ଯଥା—
୧ । ହାତରେ ଶଙ୍ଖା, ଦର୍ପଣ ଯାଏ କିଏଁ ?—ନ୍ୟାୟ ।

୨ । ସୁନାମୁଦିଆ ହାତରୁ ଟାକରାଏ ଖାଇଲେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ଫଳ ପାଇ—ବ୍ୟଙ୍ଗ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)

୩ । ହାତରେ ନ ମାର ଭିତରେ ମାରିବା—ନ୍ୟାୟ

୪ । ହାତ ପଶୁ ପଶୁ ବାହା ପଶିବା—ନ୍ୟାୟ

୫ । ହାତରୁ ଖାଇ ଘୋଡ଼ା ଅଗରେ ଡେଇଁବା—ନ୍ୟାୟ

୬ । (ଟେକା) ହାତରୁ ଖସିଲେ ଅଣକାହୁଡ଼—ନ୍ୟାୟ

୭ । ଦେବର ହାତର ସାପ ଖାଇବ ହାତକୁ ଲାଗେନାହିଁ —ନ୍ୟାୟ

୮ । ଏ ହାତ କଥା ସେ ହାତକୁ ଅଗୋଚର—ନ୍ୟାୟ୍
୯ । ଏକ ହାତ ଅମୃତ ଭୁଞ୍ଜୁଛି, ଏକ ହାତ ନରକ ଯୋଚୁଚ—ନ୍ୟାୟ୍ ।
୧୦ ଏକା ହାତକେ ତାଳ ବାଜେ ନାହିଁ—ନ୍ୟାୟ୍
୧୧ । ହାତ ଅଳସେ ନିଶକଙ୍କା—ନ୍ୟାୟ୍
୧୨ । ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇବା—ନ୍ୟାୟ୍
୧୩ । ହାତରେ ପଞ୍ଚ ମଙ୍ଗଳବାର—ନ୍ୟାୟ୍ ।]
୨ । ୨୪ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘ ମାପ ବିଶେଷ—2. Cubit; a unit of measure of the breadth of 24 fingers.

[ଦ୍ର—ଲୁଗା ଆଦିରେ କନୁଣିର ଅଗଠାରୁ ମଝି ଅଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ କର ମାପିବା ଅଂଶକୁ ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟକୁ ଏକହାତ ବୋଲାଯାଏ ଓ ହାତର ଅଙ୍ଗୁଠି-ମାନଙ୍କୁ ମୁଠା କରିଦେଇ ମାପିଲେ କନୁଣିର ଅଗଠାରୁ ମୁଠା ହୋଇଥିବା କାଣି ଅଙ୍ଗୁଠିର ମଝି ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈର୍ଘ୍ୟକୁ ମୁଠୁଣି ବୋଲାଯାଏ । ଏକହାତ=୨୪ଅଙ୍ଗୁଳ= ୧୮ ଇଞ୍ଚ=୬ଗୃହଣ୍ଡ । ଏକ ମୁଠୁଣି=୧୮ ଅଙ୍ଗୁଳ= ୧½ ଗୃହଣ୍ଡ । ୪୦୦୦ ହାତ=୧ କ୍ରୋଶ]
୩ । ଶିଳ୍ପୀର କୃତି ହସ୍ତ; କାରୁ—3. The skilful hand of an artist manufacture; art. (ଯଥା—ଏହା ଗୋରହାତର ପାଲସ୍ କାମ)
୪ । ଅକ୍ତିଆର—4. Control. (ଯଥା—ଏ କଥାରେ କାହାର ହାତ ନାହିଁ) ୫। ଶକ୍ତି; ବଳ; କାର୍ଯ୍ୟକାରକତ୍ୱ; କ୍ଷମତା—5. Power; agency; potency. (ଯଥା—ତା ହାତରେ ଏ କାମ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ) ୬ । କର୍ମରେ ଦକ୍ଷତା; କୃତିତ୍ୱ— 6. Skill. (ଯଥା—ଯଶ ବାଲ ହାତ ; ଓସ୍ତାଦିହାତ ୭ । ଖେଳାଳିମାନଙ୍କର ଥରେ ଖେଳ; ଖେଳର ଥର; ବାଜି—7. Playing of a game once; one time. (ଯଥା—ଅସିଲ, ହାତେ ତାସ ଖେଳିବା) ୮ କୁର୍ତ୍ତାର ଅସ୍ତିନ୍ (କୁର୍ତ୍ତାର ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ପିନ୍ଧାଇଲେ ହାତ ଅଧିକାର କରିଥାଏ)—8.Sleeve of a coat or shirt. ୯ । ଅଧିକାର; ଦଖଲ— 9. Possession. (ଯଥା—ଏତେ ଦିନେ ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ମୋ ହାତକୁ ଅସିଲା) ୧୦। ସମ୍ପର୍କ—10. Connection. ୧୧ । ପ୍ରଭାବ—11. Influence. ବିଣ— ୧ । ହାତରେ ପିନ୍ଧି ଥିବା—1. Worn on the hand. (ଯଥା—ହାତମୁଦି) ୨ । ଶିଳ୍ପୀର ହସ୍ତ ରଚିତ— 2. Manufactured by. (ଯଥା—ଗୋରହାତ କାମ) ୩ । ହାତରେ ଥିବା; ହସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 3. Relating to the hand. (ଯଥା— ହାତ ଅଙ୍ଗୁଠି)

ହାତ ଅକ୍ଷର—ଦେ. ବ (ସଂ. ହସ୍ତ+ଅକ୍ଷର)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Hāta akshara ହସ୍ତାକ୍ଷର—1. Any person's handwriting. ୨ । ହସ୍ତଲିଖିତ ଲେଖା—2. Manuscript writing (as opposed to printed matter.
ହାତେରଅକ୍ଷର हस्ताक्षर

ହାତ ଅପହଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ହାତ ନ ପାଇବା
Hāta apahañcha ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତି—1 The position of any thing at a place which can not be reached by the hands; being out of the reach of the hands. ୨ । ଯନ୍ତ୍ରାଦି ହସ୍ତଗତ ନ ହେବା ଅବସ୍ଥା—2. The state of a thing not reaching one hands.
ନାଗାଲେରବାହିର हाथअपहुंच

ହାତ ଅଳସ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତ+ଅଳସ୍ୟ)—୧ । ହସ୍ତର ଅଳସ୍ୟ
Hātā alasa—1. The idleness of the hand. (ଯଥା, ହାତେର ଆଳସ୍ୟ —ହାତ ଅଳସେ ନିଶ ଙ୍କା) ୨ । ଅଳସ୍ୟ ହାତ ଆଲସ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ହସ୍ତ—2. The band of an idle person.

ହାତ ଅଙ୍ଗୁଠି(ଲି)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତ+ଅଙ୍ଗୁଳି)—ହସ୍ତର ଅଙ୍ଗୁଳି
Hāta ānguṭhi(li) —The fingers of the hand.
ହାତେର ଅଂଗୁଠି [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା-୧ । ବୃଦ୍ଧା ଅଙ୍ଗୁଠି— ହାତ ଆଂଗୁଠୀ ସଂ. ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ; ଇଂ. Thumb.) ୨ । ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗୁଠି (ତର୍ଜନୀ—ଗୋଡ଼ ଅଙ୍ଗୁଠି[ଲି]) (ସଂ. ତର୍ଜନୀ; ଇଂ. Index finger). ୩ । ମଝି ଅଙ୍ଗୁଠି (ସଂ. ମଧ୍ୟମା; ଇଂ. Middle finger). ୪ । ଅନାମିକା ବା ମୁଦି ଅଙ୍ଗୁଠି (ସଂ. ଅନାମିକା; ଇଂ Ring finger.) ୫ । କାଣି ଅଙ୍ଗୁଠି (ସଂ. କନିଷ୍ଠା ଇଂ. Little finger.)

ହାତ ଉଚ୍ଚା(ଚା, ଚେ, ଚେ, ଞ୍ଚା, ଞ୍ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ—କୌଣସି
Hāta uchā (chchā, che, chche, ñchā, ñche)ibā ହାତ ତୋଳା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର କରିବା ପାଇଁ ହାତକୁ ଉପରକୁ ହାତ ଉଠାନା ଉଠାଇ ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା—To lift one's hand to strike a person.

ହାତ ଉଚ୍ଛୁଲା—ପ୍ରାଦେ (ଚଡ଼ଚାଡ) ବ ଓ ବିଣ—ଏକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବନ୍ଦ
Hāta uchhulā ରହିବା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ କରି ନ ପାରିବା, ହାତ ବାନ୍ଧି ରହିବା—Being engaged in a work, so as not to be able to put one's hands to any other work. ଦେ. ବ—କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇବା ପାଇଁ ଅଳି—Importunity for getting something.

ହାତ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ—୧ । ନମସ୍କାର ବା ସଲାମ୍ କରିବା
Hāta uthā (the)ibā ପାଇଁ ହାତ ଟେକିବା—1. To raise one's hand to make obeisance ୨ । ହାତ ଉଠାନା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାରିବା ବା ପ୍ରହାର କରିବା—2. To strike a person. ୩ ।ହାତ ଉଚ୍ଚାଇବା (ଦେଖ)
ହାତ उचाइबा 3. Hāta uchāibā (See) ୪ । ସଭା ସମିତିରେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର କୌଣସି ଉପସ୍ଥାପିତ ପ୍ରସ୍ତାବ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜଣଜଣର ଅନୁକୂଳ ବା ପ୍ରତିକୂଳ ମତ ପ୍ରକାଶ

କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ନିଜ ନିଜର ଗୋଟିଏ ହାତକୁ ଉପରକୁ ଟେକିଦେବା (ଏପରି କଲେ ଟେକା ହୋଇଥିବା ହାତମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଗଣନା କରାଯାଇ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବର ଯଥେରେ ବା ବିପକ୍ଷ

ହାତ ଓଠାନ, ହାତ ତୋଳା କେତେଜଣ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ସହଜରେ ଜଣାଯାଏ—To raise one's hand in voting at a meeting.

ହାତ ଉଧାର(ରି)—ଦେ.ବି—ଅଳ୍ପ ସମୟ ସକାଶେ ଅନ୍ୟଠାରୁ ମୌଖିକ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ନେବା ଋଣ—A

ହାତକରଜା, ହାତଫିରି short term loan on verbal

ହାଥଉଧାର promise to pay. ଦେ. ବିଣ—ଅଳ୍ପ ସମୟ ସକାଶେ ମୌଖିକ ଚୁକ୍ତିରେ ଋଣ ନିଆ ଯାଇଥିବା (ଧନ) —(amount) Borrowed for a short term on verbal promise.

ହାତ ଏଡ଼ିବା[ଏଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା]—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର

Hāta erdiba[erdā(rde)ibā] ଅଧିକାରରୁ ବା ଦାଉରୁ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇବା—To evade the hands or clutches of another. (ଯଥା—ଏ ଭୂମଣ୍ଡଳରେ ଯମ

ହାତ ଏଡ଼ାନା ହଥସେ ବଚନା ହାତ ଏଡ଼ିବା କାହାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।)

ହାତ ଓଠ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତକୁ ଓ ଓଷ୍ଠକୁ ଧରି

Hāta oṭha dharibā ନେହୁରା ହେବା ବା ବିନୀତ ପ୍ରାର୍ଥନା ମିନତି କରା କରିବା—To solicit a favour of a

ହାଥ ବଠ ଧରନା person by taking hold of his hand and lip.

ହାତକ—ଦେ. ବି—୧ । ଏକହାତ ମାତ୍ର—1. One cubit only.

Hātaka ୨ । ଗୋଟିଏ ହସ୍ତ ମାତ୍ର—2. One hand only.

ଏକହାତ ମାତ୍ର (ଯଥା—ତାର ହାତକ ହାତ ହେଲା) ୩ । ଏକ

ଏକହାଥ ହାତ ପରିମାଣ ବା ବିସ୍ତୃତି—3 The measure or contents or expanse of one cubit (ଯଥା—ହାତକ ୨୪ ଅଙ୍ଗୁଳ ବା ୨ ଗୃଣ୍ଠି ।) ବିଣ—ଏକ ହାତ ପରିମିତ—Measuring one cubit only. (ଯଥା—ହାତକ ଯାହାରେ ଜଣକରୁ ବେଶି ବସି ପାରିବେ ନାହିଁ ।)

ହାତ କଟା—ଦେ. ବିଣ (ସୁଂ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତ କଟାଯାଇଛି

Hāta kaṭā —1. Armless ; having the hands cut off. ୨ । ଯେଉଁ ଲୁଗାର ଆସ୍ତିନ

ହାତକାଟା ନ ଥାଏ—2. Sleeveless (coat). ୩ । ତୁଳା-

ହାଥକଟା ବଳଣାରୁ ନିଜ ହାତରେ ଚରଖାଦ୍ୱାରା କଟାଯାଇଥିବା (ସୂତା); ଅରଟ କଟା (ସୂତା)—3. Hand-spun

(ହାତକଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (କଳକଟା—ଜର ବିପରୀତ) (thread).

ହାତ କଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଅପରାଧୀଙ୍କ ଦୁଇ ହାତକୁ ବନ୍ଧିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ

Hāta kardi ଶିକଳି—Hand cuff; manacles. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ଘର ଥାଏ, ସେ ଘରରେ ଅପରାଧୀର ଦୁଇ ହାତର କବଜାକୁ ଥୁଗିଇ ଖିଲ ପକାଇ

ହାତକଡ଼ି **ହାତକଡ଼ି** ଦେଲେ ତାହା ଫିଟେ ନାହିଁ ।]

ହାତ କଣ୍ଡୁ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତ+କଣ୍ଡୁ)—ହାତ ଗଳୁ (ଦେଶ)—

Hāta kaṇḍu Hātagalu (See).

ହାତ କଥା—ଦେ. ବି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଆୟତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—

Hāta kathā Anything under one's control-

ହାତେର କଥା ହାଥକୀ ବାତ [ବି—ନ ପାରିଲେ ତାହା, ଖାରେ ଖେଯେ ଥଣ୍ଡିବା ତ ନିଜ ହାତ କଥା । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା]

ହାତକ(କୁ) ଦି(ଦୁଇ)ହାତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ

Hātaka(ku) di(dui)hāta karibā ହସ୍ତାନ୍ତରିତ କରିବା—

ହାତକେ ଦୁହାତ କରା 1. To transfer a thing from one

एक हाथसे दोसरा हाथ करना person to another.

୨ । (ବିବାହ ବେଳେ ବରର ଡାହାଣ ହାତ ଓ କନ୍ୟାର ଡାହାଣ ହାତ ଏକତ୍ର କରାଯାଇ ଗଣ୍ଠି ପଡ଼ୁଥିବାରୁ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିବାହିତ କରାଇବା—2. To cause a person to get married. [ଦ୍ର—ବିବାହିତ ହେବାକୁ ଶ୍ରମ କରାଇବା ଅର୍ଥରେ ଦୁଇ ହାତକୁ ଚାରିହାତ କରାଇବା ମଧ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ ।]

ହାତକ(କୁ) ଦି (ଦୁଇ)ହାତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିବାହିତ ହେବା—

Hātaka(ku)di(dui)hāta hebā To become

ହାତକେ ଦୁହାତ ହଓୟା **ଶାଦୀହୋନା** married.

ହାତ କନା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—(ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ; ଇଂରାଜୀରୁ

Hāta kanā ଅନୁକୃତ) ରୁମାଲ—Handkerchief.

ହତ କପାଳ—ଦେ. ବି—(ମନୁଷ୍ୟର କପାଳ ବା ଭାଗ୍ୟ ଯାହାଙ୍କ

Hāta kapāla ହାତରେ)—ଶିବ; ମହାଦେବ —The God

ହାତକପାଳ ମହାଦେବ Śiba. [ଉ—ଆରେ ହାତ ଗତ । ହାତ-କପାଳ ଦେବ ବି ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ? ବିଦ୍ୟସୁନ୍ଦର. କବିତା ।]

ହାତ କରତ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରତକୁ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ

Hāta karata ହାତରେ ଚଳାଇ ପାରେ—Hand-saw.

ହାତକରାତ **ଆରୀ**

ହାତ କରିବା (କରି ନେବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟଥାରକୁ ଅଣିବା;

Hāta karibā(kari nebā) ଅଣ୍ଟାତର କରିବା ; କବଜାରେ

ହାତକରା **ହାତକରା** କରିବା—1. To bring under control.

हाथ करना [ଉ—× × × ଲୁଟ୍ରା ଗୃହକରବାକର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହାତ କରି ×××× ସରକାରରୁ ବାହାଲ ହୋଇ ଅସିଲା । ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

୨ । କୌଶଳଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରିବା—2. To suborn a person. ୩ । ହସ୍ତଗତ କରିବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ନିଜର ଅଧିକାରକୁ ଆଣିବା—3. To bring a thing into one's possession. ୪ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ କୌଶଳପୂର୍ବକ ହସ୍ତଗତ କରିବା—4. To possess a thing by hook

or crook. ୫ । (କଚେରିର ଭାଷା) ଅପର ପକ୍ଷର ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ନିଜର ଅଣ୍ଟାଅରକୁ ଆଣିବା—5. To gain over a witness of one's opponent.

ହାତ ବଳ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ କଳକୁ ମନୁଷ୍ୟ ହାତଦ୍ୱାରା ଚଳାଇ
Hātā kaḷa ପାରେ—Hand-machine ; a machine
हात कल हाथकल driven by hand power.

ହାତ କଷା (କଷୋଟ, କଷୋଟି, କଷୋଟିଆ)—ଦେ. ବିଣ—କୃପଣ—
Hāta kashā (kashoṭa, kashoṭi, kashoṭiā)
कञ्जूस हाथकट Closefisted; miserly; stingy.

ହାତ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛୁରୀ, ପନିକଥାଦ୍ୱାରା ନିଜର ହାତକୁ
Hāta kāṭibā କାଟି ପକାଇବା—1. To cut one's
हात केटेफेला hand with a knife or other
हाथ काटना instrument. ଦେ. ବ—ଗୋଡ଼ଅବ ମୋଡ଼ିବା ବା ଘଷିବା ବା ଦେହର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଚପିବାବେଳେ ଘଷୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତର ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତ କର୍କଶତା ବା ବଳ ଘଷାହେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେବା—Feeling of discomfort owing to the force of the hands of the person who does the massage. (ଯଥା—ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ମୋଡ଼୍, ତୋ ହାତ ବଡ଼ କାଟୁଛି ।)

ହାତକାଟି ଲେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜେ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିବା—To sign
Hāta kāṭi lekhibā one's name.
स्वाक्षर करा दस्तखत करना

ହାତ କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଫୁଲ ଉଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)—
Hāta kārḍhibā Phula urḍāibā (ee).

ହାତ କଣ୍ଡୁ—ଦେ. ବ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—(ସ ହସ୍ତ ଓ କଣ୍ଡୁ)—ହସ୍ତଦ୍ୱାରା
Hāta kaṇḍu କରଣୀୟ କୌଣସି କର୍ମ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠା
हात चुलकानि ବା ଅସ୍ଥିରତା—Restlessness or eager-
हाथ खुजलाहट ness to perform a thing.

ହାତ କା (କୁ) ବୁଡ଼ା (ରା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—୧ । ଅକାମିକା (ଲୋକ);
Hāta kā (ku) burḍā (rā) ଅକର୍ମଠ—
(ହାତ କା (କୁ) ବୁଡ଼ୀ (ରା) ସ୍ତ୍ରୀ)—1. A good-for-nothing
अकर्मी person. ୨ । କୋଢ଼ିଆ ବା ଅଳସୁଆ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
कोढिआ 2. Idle ; loafing (person)

ହାତ କାମ—ଦେ. ବ—୧ । କାରିଗରର ହସ୍ତନିର୍ମିତ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ—
Hāta kāma 1, Manufacture ; handwork.
(କଳକାମ—ବିପରୀତ) ୨ । କଳଦ୍ୱାରା ତିଆରି ନ ହୋଇ ହାତ
हातेरकाम ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଥିବା କାମ—2. Hand
हाथकाम made work.

ହାତକୁ ଆସିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ହସ୍ତଗତ ହେବା ; ମିଳିବା—
Hātaku āsibā 1. To be got or received.
हातेआसा ୨ । କବଳସ୍ଥ ହେବା—To come under one's
हाथमे आना clutches or control.

ହାତ କୁଣ୍ଡାଇହେବା (ଗଳୁ କରିବା)—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
Hāta kuṇḍāiheba (galu kariba) ସ୍ୱହସ୍ତରେ କରିବା
हात चुलकानि हउया पाଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଳାୟିତ ହେବା—
हाथ खुजलाना 1. Having hankering to do a thing with one's own hands. ୨ । (ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ) ଧନ ପ୍ରାପ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯିବା—2. (popular belief) The itching of the palm indicating the receipt of some money.
[ଦ୍ର—ଲେଡ଼ି କୁଣ୍ଡାଇ ହେବା ଅର୍ଥାତ୍ ଧନପ୍ରାପ୍ତିର ସୂଚନା ବୋଲି ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ।]

ହାତକୁ ହାତ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଏକ ହାତରୁ ଅନ୍ୟ ହାତକୁ
Hātaku hāta (ହସ୍ତାନ୍ତର) ବ—1. (transferred) From
हातेहाते hand to hand. ୨ । ହସ୍ତବଦଳ; ନଗଦ—
हाथके हाथ, हाथों हाथ 2. In cash. ୩ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—
3. Immediately; at once.

ହାତ ଖ(ଖୁ)ଜ୍ ବ(ବୁ)ଜ୍ ଦେ. ବ—୧ । କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ହାତର
Hāta kha(khu)j ba(bu)j ଅସ୍ଥିରତା; ହସ୍ତ କଣ୍ଡୁ—
हात चुलकानि, हात निसपिस, 1, Restlessness of the
हात सड़सड़करा hand to do a work. ୨ । ଅସ୍ଥିର ହସ୍ତ—
हाथ खुजलाहट 2. Restless or active hands.
(ହାତ ଖୁଜୁବୁଜୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାତ ଖଜବଜିଆ—ଦେ. ବିଣ, ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭୁଲ ହୋଇ ବସି
Hāta khajabajiā ନ ପାରି ସର୍ବଦା ହାତକୁ ଏଣେ ତେଣେ
[ହାତ ଖୁଜ୍(ଜୁ)ବୁଜିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଳାଇ ଥାଏ—Restless;
हात निसकिसे having hands which will not
हाथ खुजलीवाला keep quiet.
[ହାତ ଖଜବଜା, ହାତ ଖଜବଜେଇ, ହାତ ଖୁଜ୍(ଜୁ)ବୁଜା, ହାତ ଖୁଜ୍(ଜୁ)ବୁଜେଇ – ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାତ ଖଡ଼ୁ—ଦେ. ବ—ହସ୍ତବଳୟ—Bracelet.
Hāta khardu हातखाडु, बाला बाला

ହାତ ଖଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ଖଣ୍ଡିତ ହସ୍ତ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର
Hāta khaṇḍiā ହାତର କେତେକ ଅଂଶ ନ ଥାଏ—
हात काटा Handless (person); a person who
हाथ कट्टा has not got any part of his hand.
(ହାତ ଖଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାତ ଖାଲି—ଦେ. ବ—୧ । ରିକ୍ତ ହସ୍ତ; ଶୂନ୍ୟ ହସ୍ତ; କପର୍ଦ୍ଦକ
Hāta khāli ଶୂନ୍ୟତା—1. Pecuniary want; penni-
हात खालि less condition. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ନ
हाथखाली ଥିବା ଅବସ୍ଥା—2. State of unemployment.
୩ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫୁରସେତ୍—3. Leisure.

ହାତ ଖେଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—ଅର୍ଥ ନ ଅଣ୍ଟିବା; ଅର୍ଥହୀନତା; ଦରତକୁ ନ
Hāta khench ଅଣ୍ଟିବା ଅବସ୍ଥା—Penniless condi-
टानाटानि हाथ खालीसा tion; want.

ହାତ ଗଢ଼ା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସ୍ୱହସ୍ତ ନିର୍ମିତ—1. Made by
Hāta gardhā one's hand. ୨ । କୌଣସି କାରିଗରର
हातगढ़ा ନିର୍ମିତ—2. Manufactured by a certain
हाथसे बनाहुआ artist.

ହାତ ଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବ (ସଂ. ହସ୍ତ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥି)—୧ । କବଜି; ମଣିବନ୍ଧ—
Hāta ganṭhi 1. Wrist. ୨ । ବିବାହବେଳରେ କନ୍ୟା-
ହାତେର ଗାଁଟ, କବ୍ଜି ପିତାଙ୍କର ବରକୁ କନ୍ୟା ଦାନ କରିବା ସମୟରେ
ହାଥ ଗାଁଠୀ(ଠ) କନ୍ୟାର ଡାହାଣ ହାତରେ ଲେଡ଼ ଉପରେ ବରର
ଡାହାଣ ହାତର ଲେଡ଼କୁ ରଖି ପୁରୋହିତଙ୍କର ଓ କନ୍ୟ
ପିତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ କୁଶକୁ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ବାନ୍ଧିବା
ରୂପ କର୍ମ—2. The marriage knot; the
ceremony of tying the right palm of the
ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି bride to that of the bridegroom by a
हस्तग्रंथि Kusa-string tied in a knot by muttering
some formulas.
[ଦ୍ର—ଏହାହିଁ ବିବାହ ବନ୍ଧନର ଚିହ୍ନ । ହାତଗଣ୍ଠି
ନ ପଡ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ ଓ
ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ି ସାରିଲାରୁ ବିବାହ କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା
ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ପୁରୋହିତ ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ହାତ-
ଗଣ୍ଠି ପକାନ୍ତି ଓ କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ସମ୍ପ୍ରଦାନମନ୍ତ୍ର ପାଠ ଓ
ଯୌତୁକ ଦାନ କରିବା ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି; ତତ୍ପରେ
ବର କନ୍ୟାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି;
ତତ୍ପରେ କିମ୍ବା ହାତଗଣ୍ଠିକୁ ପୁରୋହିତ ବା କୌଣସି
ଅବିବାହିତା ବାଳିକା ଆସି ମୋଚନ କରନ୍ତି ।]

ହାତ ଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ—ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ହସ୍ତଦ୍ୱୟ ବିବାହ-
Hāta ganṭhi pardibā ବେଳରେ କୁଶ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା ହେବା-
ହାତ ଗାଁଟ ପଡ଼ା ବିବାହ କର୍ମ ସମ୍ପାଦିତ ହେବା—The per-
हाथ गाँठ पड़ना formance of marriage by the
tying of the marriage-knot.

ହାତ ଗତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହସ୍ତଗତ)—୧ । ହସ୍ତଗତ; କବଳଗତ
Hāta gata (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Brought under control;
ହାତ ଗତ suborned. ୨ । ଅୟତ୍ତ—2. Under one's
हस्त गत control. ୩ । ଅଧିକାରକୁ ଆଣିତ—3. Brought
into one's possession.

ହାତ ଗଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ—କୌଣସି ଛିଦ୍ରରେ ଆପଣା ହସ୍ତକୁ
Hāta galā(le)ibā ପୂରାଇବା To thrust one's hand
ହାତ ଢୁକାନ **हाथ घुसाना** (ହାତଗଳିବା—କ.ରୂପ) into a hole,

ହାତ ଗଳୁ - ଦେ. ବ—୧ । ହାତକାଣ୍ଡୁ; କୌଣସି କାମ କରିବାପାଇ
Hāta galu ଅତ୍ୟଧିକ ଆଗ୍ରହ ବା ଉତ୍କଣ୍ଠା—1. Excessive
ହାତ ଚୁଲକାନି eagerness to do a thing. ୨ । କରତଳ
हाथ खुजलाहट କୁଣ୍ଡାଇ ହେବା—2. Itching sensation
felt in the plam. [ଦ୍ର—ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି
ଯେ, ହାତର ଲେଡ଼ ବା ଚକି କୁଣ୍ଡାଇ ହେଲେ ଅଚିରାତ୍
କିଛି ଧନଲାଭ ହୁଏ ।]

ହାତ ଗୁଞ୍ଜା—ଦେ. ବ—ଅଣ୍ଡା ଗୁଞ୍ଜା; ଉତ୍କୋଚ—Illegal
Hāta gunjā ଘୁଷ **घूष** gratification; bribe.

ହାତ ଗୁଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହସ୍ତଗୁଣ)—ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ଅମୃତହସ୍ତତା ବା
Hāta guna ବିଷହତାଗୁଣ—The special potency of
ହାତେର ଗୁଣ **हाथगुण** particular person's hands.
[ଦ୍ର—ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ, ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ହାତ-
ଗୁଣରେ ରୋଗୀର ଭଲ ବା ମନ ଘଟେ; ପଶୁସ୍ୱାମୀଙ୍କ
ହାତ ଗୁଣରେ ଘୋଡ଼ା, ଗାଈ ଅଧିକ ଶୁଣ ଉଧାନ୍ତି ବା ମରି
ଯାଆନ୍ତି; ବୃକ୍ଷ ରୋପଣକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ହାତ ଗୁଣରେ ଗଛମାନେ
ଫଳବାନ୍ ବା ବାଞ୍ଝ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଶାତକଯାତକାଙ୍କ ହାତ-
ଗୁଣରେ ରାନ୍ଧଣା ସୁସ୍ୱାଦ୍ୟ ବା ଅସ୍ୱାଦ୍ୟ ହୁଏ ।]

ହାତ ଗୋଡ଼—ଦେ ବ—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ହସ୍ତ ଓ ପଦ—
Hāta gorda 1. Hand and leg. ୨ । ଦେହର ଅଙ୍ଗ
ହାତ ପା ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗମାନ—2. The various limbs of the
हाथपैर body. [ଯଥା—ସେ ଘୋଡ଼ାରୁ ପଡ଼ି ହାତଗୋଡ଼
ଭାଙ୍ଗି କରି ଗୋଇଛି ।] ୩ । କଥାର ଅନ୍ତ: ବା କଥାର-
ମାଥା ମୁଣ୍ଡ ଠିକଣା; ଉପକ୍ରମ; କଥାର ଅର୍ଥବୋଧକତା—3. The
सिरपैर haed and tail of any speech; the
meaning of any speech. (ଯଥା—ମୁଁ ତା
କଥାର ହାତଗୋଡ଼ କିଛି ପାଇଲି ନାହିଁ ।) ୪ । ଆଗ-
ଗୋଡ଼ା; ମୂଳ ଓ ଶେଷ—4. Beginning and end.

(ଭାର) ହାତ ଗୋଡ଼ କଥା କହିବା—ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ଥିରତା
Hāta gorda kathā kahibā ପ୍ରକାଶ—Exhibition of
ହାକ ଚୋଖ କଥାକହା **हाथ पैर बोलना** restlessness

ହାତଗୋଡ଼ ଚଳିବା—ଦେ. ବ—କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଦେହର
Hāta gorda chalibā ସାମର୍ଥ୍ୟ—Physical ability.
ହାତପା ଚଳା **हाथ पाव चलना** to do any work.

ହାତ ଗୋଡ଼ ଜଳା (ପୋଡ଼ା)—ଦେ. ବ—ହସ୍ତ ପଦର ଦାହ ରୋଗ—
Hāta gorda jalā (porda) A disease; burning
ହାତ ପା ଜ୍ୱାଳା **हाथपैर जलता** of the hands and feet.

ହାତଗୋଡ଼ ଧରା—ଦେ ବ—୧ । ଖୋସାମଦ—1. Flattery.
Hāta gorda dharā ୨ । ବିନତି ପ୍ରାର୍ଥନା—2. Suppli
ହାତେପାୟେ ଧରା **हाथपैर धरना** cation.

ହାତଗୋଡ଼ ଧରିବା—ଦେ. କ.—ଗୋଡ଼ହାତ ଧରିବା (ଦେଖ)—
Hāta gorda dharibā Gorda hāta dharibā (See)
ହାତେପାୟେ ଧରା **हाथपैर धरना (जोड़ना)**

ହାତଗୋଡ଼ ବନ୍ଧା—ଦେ. ବିଣ—ପରାଧୀନତା ଯୋଗୁଁ ଅକ୍ଷମ ବା ଉପାୟ-
Hāta gorda bandhā ହୀନ—Powerless owing to
ହାତପା ବାଁଧା one's subordination or subserviency.
हाथपैर बंधा ବ—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ନିଜର ଅନାୟତ୍ତ ବା
ଉପାୟହୀନ ହେବା ଅବସ୍ଥା—1. The state of
having no resources. ୨ । ପରର ଅଧୀନତା
ଯୋଗୁଁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମତା—
2. Utter powerlessness to do a thing.
୩ । ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ରାହିତ୍ୟ—3. Loss of one's
freedom of action

(ମୋର) ହାତଗୋଡ଼ ରହିବା (ରହିଯିବା)—ଦେ. ବ—କ୍ଲାନ୍ତିଯୋଗୁଁ
Hāta gorda rahibā (rahijibā) ହାତର ଓ ଗୋଡ଼ର
ହାତପା ନା ଚଳା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଶକ୍ତି ରହିତ ହେବା—Loss

हाथपैर गिरना of the power of movement owing to over exertion.

ହାତ ଘଷରା (ଘଷା, ଘଷିଆ) — ଦେ. ବିଶ—୧ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ସର୍ବଦା
Hāta ghasharā (ghashā, ghashiā) ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ
ହାତଘଷା ଓ ହାତଦ୍ୱାରା ବହୁବାର ଘର୍ଷିତ ହୋଇ ଘଟିଲା ବା
हाथघिसा ଘଷରା ହୋଇଥାଏ—1. (a thing) Worn out
ହାତ ଘଷୀ } ସ୍ତ୍ରୀ by constant handling. ୨ ।
ହାତ ଘଷେଇ } (ପୁଂ)—ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁ (ବିରାଡ଼ି, କୁକୁରଅଦି
ଗାଈଁଷା ଗୃହପାଳିତ ଜନ୍ତୁ) ସର୍ବଦା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଚଳପ୍ରଚଳ
हाथपोसा ହେବାରୁ ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଅଛୁଁସିବାରୁ
ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଡରନ୍ତି ନାହିଁ—2. (domestic animals which have) Turned quite familiar and fearless of human contact by costant mixing with men.

ହାତ ଚକ — ଦେ. ବି (ସଂ ହସ୍ତ + ଚକ୍ର)— ଲେଡ଼ି—The middle
Hāta chaki of the hollow of the palm.
ହାତେର ତେଲୋ **तरहथी**

ହାତ ଚଟୁଆ — ପ୍ରାଦେ—(ଉତ୍କଳର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ହାତଚକ
Hāta chaṭuā (ଦେଖ)— Hāta chaki (See).

ହାତ (ହାତରେ) ଚଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜର ଅଧିକାରକୁ ଆସିବା ;
Hāta (hātare) chardhibā ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—To be
ହାତେ ଆସା received or got ; to come to the
हाथमें आना possession of.

ହାତ ଚଳା—ଦେ. ବି (ସଂ ହସ୍ତ ଚଳନ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଅନ୍ନ-
Hāta chalā ଭୋଜନାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ କିଛି
ହାତଚଳା କରିବା—1. Sipping of a few drops of
खाना आरंभ water by uttering some 'mantra's before beginning to eat.
୨ । ଭୋଜନ ଆରମ୍ଭ—2. The beginning of
ହାତଚାଳନ eating. ୩ । ହସ୍ତଚାଳନ; କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ
हाथ चलना ହସ୍ତକୁ ଚାଳିତ କରିବା—3. The movement of the hands in work or fight.

ହାତ ଚଳା (ଚଳେ) ଇବା (ଚାଲିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ
Hāta chalā (le) ibā (chālibā) ପଂକ୍ତିଭୋଜନ ଭଳି
ହାତଚାଳନ ଲକ୍ଷରେ ଭୋଜନାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତେ ଯୁଗପତ୍
हाथ चलाना ଚକ୍ରମନ୍ତ୍ର ବୋଲି ଗଣ୍ଡୁଷମାତ୍ର ଜଳ ଆଚମନ କରିବା—
1. To sip a few drops of water after uttering some formulas before beginning to eat during a caste dinner of Brāhmaṇas. [ଦ୍ର—ପଂକ୍ତିଭୋଜନବେଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଭାତ, ଡାଲି, ଘିଅ ଲାଗି ସାରିବାପରେ 'ମହାଜନ-ମାନେ ହାତ ଚଳାନ୍ତୁ' ବା 'ମହାଜନମାନଙ୍କର ହାତ ଚଳୁ' ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଡାକିଦେଲେ ସମସ୍ତେ ହାତ ଚଳାନ୍ତି ବା ଚକ୍ର କରି ଭୋଜନ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।]
୨ । (ବହୁଲୋକ) ଯୁଗପତ୍ ଖାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା—(Many persons simultaneously) To begin to eat. ୩ । ହାତ ଚଳାଇବା (ଦେଖ)—Hāta chalāibā (See). ୪ । କ୍ଷିପ୍ରତା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—4. To hurry on with a work.

ହାତ ଚଳାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର କରିବା—
Hāta chalāibā To strike or beat a person.
ହାତ ଚାଲାନ **हाथ चलाना**

ହାତ ଚଳିବା (ଚାଲିବା)—ଦେ. ବି—୧ । ଭୋଜନକ୍ରିୟାର ଆରମ୍ଭ
Hāta chalibā (chālibā) ହେବା—1. The beginning of the operation of eating.
ହାତଚଳନ
हाथचलना ୨ । ପଂକ୍ତି ଭୋଜନରେ ଚକ୍ର କରିବା— 2. The sipping of a few drops of water before meal. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ ହସ୍ତ ଚାଳିତ ହେବା—3. The moving of the hands in work or fight.

ହାତ ଚାଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧ ହାତ ପରିମାଣ—
Hāta chākhaṇḍa A cubit and half cubit;
ହାତଚାଖଣ୍ଡ cubit and span; (lineal measure).
हाथबिता

ହାତ ଚାଟି ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ତୋଷପୂର୍ବକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଜନ
Hāta chāṭi khāibā କରିବା—1. To have
ହାତଚେଟେ ଖାଓୟା **हाथचाटकर खाना** one's fill with complete satisfaction. ୨ । ଖାଦ୍ୟ-ପାତ୍ରରେ କିଛି ଅବଶିଷ୍ଟ ନ ରଖିବା—3. To leave nothing in the plate after a hearty dinner.

ହାତ ଚିଠି(ଠି)—ଦେ. ବି—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ୱହସ୍ତଲିଖିତ ପତ୍ର
Hāta chiṭi(ṭhi) —1. A letter written in a
ହାତେର ଲେଖା person's handwriting.
हाथ चिठि ୨ । ହାତଚଠା (ଦେଖ)—2. Hāta chiṭhā (See)

ହାତ ଚଠା—ଦେ. ବି—୧ । ମହାଜନଙ୍କଠାରୁ ଖୁଚୁରା ବେପାରୀଙ୍କର ବା ଖୁଚୁରା
Hāta chiṭhā ବେପାରୀମାନଙ୍କର ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନ କିଣି ନେବା
ହାତଚିଠା **हाथचिठा** ସମୟରେ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ତାଲିକା, ମୂଲ୍ୟ ଓ ଦର ଏବଂ ବେପାରୀ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ଓ କେତେ ତାଙ୍କଠାରେ ବାକି ରହିଲା, ଏମାନ ଯେଉଁ ଚଠା କାଗଜରେ ଲେଖା ରହେ ଓ ଯାହାରେ ଖାତକ ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତି—1. A draft memo or note prepared during a transaction between a big merchant and a petty trader who takes commodities from the latter partly on cash and partly on credit. ୨ । ଟଙ୍କା ଅଦି ପାଇବାର ରସିଦ—2. A receipt for money or articles received. ୩ । ହାଣ୍ଡନୋଟ୍—3. Handnote.

ହାତ ଛଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—(ସ. ହସ୍ତଚ୍ୟୁତ)—୧ । ହସ୍ତ ଚ୍ୟୁତ—
Hāta chhardā 1. Got away from one's hand.
୨। ଅଧିନତାରୁ ବହିର୍ଗତ—2. Got away or removed from one's control. ୩ । ଅଧିକାରଚ୍ୟୁତ—
3. Taken away from one's possession.
ହାତଛାଡ଼ା **हाथसेनिकलाहुआ**

ହାତ ଛନ୍ଦା—ଦେ. ବି—ବିବାହ—Marriage.
Hāta chhandā [ଛି—× × × କନ୍ୟାଙ୍କଏ ଠିକ କରିଛି, ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ହାତଛନ୍ଦା କରେଇ ଦେଇ—ଫକୀରମୋହନ-
ବିୟେ **सादी** ଗଳ୍ପସ୍ପଳ୍ପ]

ହାତ ଛୁ(ଛୋ)ଇଁବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତ ଲଗାଇବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Hāta chhu(chho) iṅhā ପ୍ରହାର କରିବାପାଇଁ ତା ଦେହରେ ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—To touch a person's body
ହାତଛୋୟାଁ **हाथसे छुना** for striking blows.

ହାତ ଜମିବା(ଜମିଯିବା)—ଦେ. ବି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା-
Hāta jamibā (jamijibā) ଲାଭ—Attainment of
ହାତ ସଫାଇ ହଓୟା proficiency in a work.
हाथ बैठना(जमना)

ହାତ ଜୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଇ କରତଳକୁ ଏକତ୍ର କରି
Hāta jordibā ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—1. To pray with folded palms. ୨ । କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—
2. To solicit pardon. ୩ । ନମସ୍କାର କରିବା—
3. To make obeisance. ୪ । ମିନତି କରିବା—
ହାତଜୋଡ଼କରା **हाथ जोड़ना** 4. To solicit.

ହାତ ଟେକା—ଦେ. ବି—୧ । ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ଦିଅଯିବା ସାମାନ୍ୟ
Hāta ṭekā ଦାନ—1. A small gift given as a matter of favour. (ଯଥା—ସେ ମତେ ହାତଟେକା କରି ଦିଅଣା ଟଙ୍କା ଦେଲା) ୨ । ପ୍ରଣାମ; ନମସ୍କାର—
2. Obeisance. ଦେ.ବିଣ—ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରଦତ୍ତ—
ହାତ ତୋଳା **हाथ उठाइ** Given as a favour.

ହାତ ଟେକିଆ—ଦେ. ବିଣ—ପରର ଅନୁଗ୍ରହଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଧନ ଉପରେ
Hāta ṭekiā ନିର୍ଭର କରୁଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(Person) Depending upon the charity of others.
ହାତତୋଳା **हाथउठाइ**

ହାତ ଟେକିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନମସ୍କାର ବା ସଲାମ୍ କରିବା ନିମନ୍ତେ
Hāta ṭekibā ବା ଏମାନ ପ୍ରତିଗ୍ରହ କରିବାପାଇଁ ହାତକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇବା—1. To raise or lift one's hands to make or accept another's obeisance. ୨ । ଭୋଟ୍ ଦେଇବେଳେ ହାତ ଉଠାଇବା
2. To lift up one's hands in voting. ୩ । ଅନ୍ୟକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାପାଇଁ ହସ୍ତଉତ୍ତୋଳନ କରିବା—
3. To raise one's hands to bless a person.
ହାତଉଠାନ **हाथउठाना**

ହାତ ଟେକିକରି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପଣା ଖୁସିରେ କୌଣସି
Hāta ṭekikarideba ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧନ ଦାନ କରିବା—
To bestow some money on a person out of one's free wish.
ହାତ ଉଠିୟେ ଦେଓୟା **हाथउठाकर देना**

ହାତ ଠାର—ଦେ. ବି—ହାତ ଓ ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ମନର
Hāta ṭhāra ନାନାପ୍ରକାର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା—Manual signs used as cyphers to express thought; mode of expressing thoughts by manual signs.
ହାତଛାନୀ **हाथइसारा**

ହାତ ଠାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାତଦ୍ୱାରା ଇଙ୍ଗିତ କରିବା—
Hāta ṭhāriba 1. To beckon with the hand.
୨ । ହାତଠାରଦ୍ୱାରା ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା—
2. To express one's wishes by manual signs.
ହାତଛା(ଶା)ନୀଦେଓୟା **हाथइसाराकरना**

ହାତ ତଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଆଶ୍ରିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Dependant
Hāta taliā on another. ୨ । ଅଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି; ଅଧିକାରର ବଶୀଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Being a creature of another; being under the control of another. ୩ । ନିମ୍ନସ୍ତର ପଦସ୍ଥ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ହାତଧରା **अधीन** 3. Subordinate to a person.

ହାତ ତାଳି—ଦେ. ବି (ସ. ହସ୍ତ + ତାଳ)—କରତାଳ; ଦୁଇ କରତଳର
Hāta tāli ପରସ୍ପର ଅଘାତଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ ଶବ୍ଦ—
ହାତତାଳି **हाथताली** Hand-clapping.

ହାତତାଳି ଦେବା (ମାରିବା)—ଦେ. କ୍ରି—To clap the hands.
Hāta tāli deba (māriba) [ଦ୍ର—ପରକୁ ଉପହାସ କରିବା ବେଳେ ବା ସଭାରେ ବକ୍ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବା ବେଳେ ବା ବନ୍ଧୁ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁମୋଦିତ ହେବାବେଳେ ଲୋକେ ହାତତାଳି ମାରନ୍ତି ।]
ହାତତାଳୀ ଦେଓୟା; ହାତତାଳୀ ମାରା **हाथताली देना**

ହାତ ଦାନ—ଦେ. ବି—କଉଡ଼ିଖେଳରେ ଖେଳାଳି କଉଡ଼ିମାନଙ୍କୁ ମୁଠାଇ
Hāta dāna ଧରି ଭୂଇଁରେ ପକାଇ ଦେଲାରୁ କଉଡ଼ିମାନଙ୍କର ଚିତ୍ ବା ପିଠି ବାଗରେ ପଡ଼ିବା ଅନୁସାରେ ଗଣା ହେବା ଦାନ—The result of a throw of cowries in a game of cowries according to the cowries falling on the ventral or the dorsal side. [ଦ୍ର—ଏକ କଉଡ଼ି ଚିତ୍ ହେଲେ=ଦଶ ବା କଶି, ଦୁଇ=ଦୁଗା, ତିନ=୩, ଚାରି=୪, ୫=ପଚିଶ, ଛଅ=୩୦ ଓ ୧୨]
ହାତଦାନ **हाथदान**

ହାତ ଦୁହାଁ—ଦେ. ବି—ବାଛୁରୀ ମରିଯାଇଥିବା ଗାଈଠାରୁ ବିନା ବାଛୁ-
Hāta duhāṅ ରୀରେ ଦୁଧ ଦୋହିବା—Milching a cow (whose calf is dead) without engaging a calf. ବିଣ—ଯେଉଁ ଗାଈକୁ ବିନା ବାଛୁରୀରେ ଦୁହାଁଯାଏ—(a cow) Which can be milched
ହାତଦୋଆ **हाथदुहा** without a calf.

ହାତ ଦେଖା—ଦେ. କ—୧ । ନାଡ଼ ପରୀକ୍ଷା କରିବା; ରୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ
Hāta dekhā ରୋଗୀର ନାଡ଼ ଦେଖିବା—1. Feeling of the pulse of a patient. ୨ । ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶୁଭାଶୁଭ ଜାଣିବାପାଇଁ ହସ୍ତର ରେଖାମାନ ଦେଖିବା; ଭାଗ୍ୟ ଗଣନା କରିବାପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କରତଳସ୍ଥ ରେଖାମାନଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା—Examination of the lines on the palm of a person to ascertain his or her future by palmistry.

ହାତଦେଖା **हाथदेखना**

ହାତ ଦେଖାଇବା—ଦେ. କ—୧ । ରୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ ନାଡ଼ ପରୀକ୍ଷା
Hāta dekhāibā କରିବାପାଇଁ (ରୋଗୀ) ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ହାତ ଦେଖାଇବା; କବିରାଜଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଜର ନାଡ଼ ପରୀକ୍ଷା କରାଇବା—1. To let one's hands to be seen by a physician to feel the pulse; to have one's pulse felt by a physician. ୨ । ହସ୍ତରେଖାମାନ ଦେଖି ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞଙ୍କୁ ନିଜର କରତଳକୁ ଦେଖାଇବା—2. To show one's palms to a palmist. ୩ । (ରେଲ, ମଟର୍ ଆଦିର ଚାଳକ ଓ ଗାର୍ଡ୍) ରେଲ ଆଦିର ଗତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଙ୍କେତ କରିବାପାଇଁ ହାତକୁ ଉଠାଇବା—3. To show or raise one's hands as signal for a railway train or motor car. ୪ । (ସହରରେ ଜନତା ବିଶିଷ୍ଟ ରାସ୍ତା ମାନଙ୍କରେ ଯାନାଦିର ଗମନାଗମନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାପାଇଁ ନିଯୋଜିତ ପ୍ରହରୀ ମାନେ) ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ସଙ୍କେତ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ହାତ ଉଠାଇବା 4. (said of the policemen on duty at points of traffic-congestion in towns) To show the hand to control the passing vehicles.

ହାତଦେଖାନ **हाथदिखाना**

ହାତ ଦେଖିବା—ଦେ. କ—୧ । [ବୈଦ୍ୟ] ରୋଗୀର ନାଡ଼ ପରୀକ୍ଷା
Hāta dekhibā କରିବା—1. (a physician) To examine the pulse of a patient. ୨ । (ସାମୁଦ୍ରିକଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କରତଳସ୍ଥ ରେଖା ପରୀକ୍ଷା କରିବା—2. (a palmist) To examine the palm of a person.

ହାତ ଦେଖା **हाथ देखना**

ହାତ ଦେବା—ଦେ. କ—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ
Hāta debā କରିବା—1. To begin to do a work.

ହାତ ଦେଓୟା **हाथ देना** ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା—2. To undertake a work; to take a work in hand. ୩ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ଦେହକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା; ହାତ ଲଗାଇବା—3 To touch (the body of a person or a thing) with one's hand ୪ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବା ସତ୍ୟ କରିବା [ଉପଲକ୍ଷରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତରେ ନିଜର ହାତକୁ ରଖିବା; ଦୃଢ଼ ଜବାବ ଦେବା—4. To give one's hand to a person as a solemn pledge for keeping one's promise. ୫ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—5. To take hold of a thing. (ଯଥା—କୂଅ ନିକଟରେ ହାତ ଦେଇ ଦେଇ ମୁଁ କୂଅ ଉପରୁ ଉଠି ଅଇଲି) ୬ । ଶପଥ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟର ପାଦକୁ ବା ଦେହକୁ ବା ମୁଣ୍ଡକୁ ବା ନିଜର ପଇତାକୁ ହାତ ଦ୍ୱାରା ଛୁଇଁବା—6. To touch another's leg or body or head or one's sacred thread while taking oath. ୭ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—7. To touch any thing. (ଉ—ସବୁ ଚୋର, କିନ୍ତୁ କାହିଁରେ ହାତ ଦବୁ ନ ହୁଁ—ଭଗ)। ୮ । ନିଜର ଦେହର କୌଣସି ଅଙ୍ଗରେ ନିଜର ହାତକୁ ସ୍ଥାପନ କରିବା—8. To place one's hand on any part of one's own body.

[ଉ—କାନରେ ହାତ ଦେବା :—

୧ । କୌଣସି ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ କଥା ଶୁଣି ଅବାକ୍ ହେବା ।

୨ । କୌଣସି ଅଶ୍ରାବ୍ୟ ବା କଠୋର ଶବ୍ଦ କାନରେ ନ ପଶିବ ବୋଲି ନିଜ କାନକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରିବା ।

ଖ । ମଥାରେ ବା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବା ବା ଦେଇ ବସିବା ।

୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାରେ ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା ।

୨ । ଦୁର୍ଭାବନା କରି ବସିବା ।

ଗ । ଓଠରେ ହାତ ଦେବା—ଚୁପ୍ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସଙ୍କେତ କରିବାକୁ ନିଜର ମୁଦ୍ରିତ ଓଷ୍ଠଦ୍ୱୟରେ ହସ୍ତ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।

ଘ । ଅନ୍ୟର ମୁହଁରେ (ପାଟିରେ) ହାତ ଦେବା :—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଥା କୁହାଇ ନ ଦେବା ପାଇଁ ତା ମୁଖରେ କରତଳକୁ ସ୍ଥାପନ କରିବା; କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖକୁ ବୁଜିବା ।

ଙ । ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବା :—ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମସ୍ତକରେ କରତଳକୁ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।

ଚ । ଛାତିରେ ହାତ ଦେବା :—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ସ୍ପନ୍ଦନକୁ ଜାଣିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଛାତିରେ କରତଳ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।

ଛ । ନାକରେ ହାତ ଦେବା :—୧ । ନାକରେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନ ପଶିବ ବୋଲି ନିଜର ନାକକୁ ବୁଜିବା ।

୨ । ନିଶ୍ୱାସ ବହୁଥିବା ନ ଥିବା ବିଷୟ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାସାରନ୍ଧ୍ରରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ଲଗାଇବା ।]

ହାତଧରା ଗୋଡ଼ ଧରା—ଦେ. କ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତପଦାଦି ଧାରଣପୂର୍ବକ ଅନୁନୟ ବା ସବିନୟ ପ୍ରାର୍ଥନା—
Hāta dharā gorda dharā
ହ'ତ ପାୟେ ଧରା
हाथ पैर धरना Humble solicitation or prayer by holding the hands and feet of another person.

ହାତ ଧରିବା—ଦେ. କ—୧ । ମିନତି କରିବା ବା ନେହୁରା ହେବା ବା ସମାପ୍ରାର୍ଥନା ପାଇଁ ଅନ୍ୟର ହସ୍ତକୁ ଧାରଣ କରିବା-
Hāta dharibā
ହାତେ ଧରା **हाथ धरना**
1. To take hold of a person's hand in supplication or in asking forgiveness or tendering apology. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବା ପୁରୁଷକୁ ବିବାହ କରିବା; ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To marry a person. (ଉ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନାଥ ହାତ ଧରି ଅନାଥ ବି ଶୁଭୁଅଛି ଜଗତେ—ଭଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।)

ହାତ ଧୁଆ—ଦେ. ବ—୧ । ମଇଳା ବା ଅଇଣ୍ଡା ହାତକୁ ଧୋଇବା—
Hāta dhuā
ହ'ତ ଧୋୟା **हाथ धुलाई**
1. Washing of unclean hand. ୨ । ଖାଇସାରିବା ପରେ ଯେଉଁ ବାସନ (ଭାଣ୍ଡ)ରେ ହାତ ଧୋଇବାକୁ ହୁଏ—2. A pan or bowl in which a person washes his or her hand after meal ୩ । ଗୋରୁଙ୍କ ଶବକୁ ଘରୁ ଉଠାଇ ନେଇ ଦଣ୍ଡାରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ପାଣହାଡ଼ ଆଦିଙ୍କୁ ଯେଉଁ ପାରିଶ୍ରମିକ ଦିଆଯାଏ—3. Wages or remuneration paid to the Mehtars etc who remove the carcase of dead cows from the owner's house.

ହାତ ଧୋଇ ବସିବା—ଦେ. କ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ଛୁଟାଇବା—
(ହାତ ଧୋଇଧାଇ ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହାତ ଧୁୟେ ବସା **हाथ धो बैठ**
1. (figurative To wash one's hand clean of any matter; to cut off all connections from any matter. ୨ । ନିଜ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରି ସାରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସିବା—2. To sit quiet after finishing one's assigned work.

ହାତ ନଡ଼କା (ନଡ଼ନଡ଼)—ଦେ. ବିଣ—ଯାହାର ହାତ ଇତସ୍ତତଃ
Hāta nardakā(narda narda)
ତଳକୁ ଝୁଲୁଥାଏ—
With the hands hanging to and fro.
[ଉ—ଯାଇଥିଲି ମଞ୍ଚ, ହାତ ନଡ଼କା ଗୋଡ଼ ନଡ଼କା, ଦେଖି ଅଇଲି ପରପଞ୍ଚ—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ ।]

ହାତ ନଡ଼ବଡ଼(ନୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ)—ଦେ. ବ—ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ (ଦେଖ)—
Hāta nardabarda(nurduburdu) Hāta lardabarda (See).

ହାତ ନଡ଼ବଡ଼ି—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ (ଦେଖ)—
Hāta nardabardi Hāta lardabardi (See)

ହାତ ନଡ଼ବଡ଼ିଆ (ନୁଡ଼ୁବୁଡ଼ିଆ)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯେ
Hāta narda bardiā (nurdu burdiā)
ଛିଟକା ଚୋର ଛିଁଚକେ ଚୋର କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ—1. Pilfering. ୨ । ଉଠାଇଗିରା, ଅଁଟୀବାଜ ଛିଟକା ଚୋର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to stealing; pilfering
ହାତ ନଡ଼ବଡ଼ୀ (ନୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୀ) } ସ୍ତ୍ରୀ
ହାତ ନଡ଼ବଡ଼େଇ (ନୁଡ଼ୁବୁଡ଼େଇ)

ହାତ ନଡ଼ବଡ଼ିଆ(ନୁଡ଼ୁବୁଡ଼ିଆ)ପଣ(ଖୋଇ)—ଦେ. ବ—ଛିଟକା ଚୋର
Hāta nardabardiā(nurdu burdiā) paṇa (khoi)
ଛିଁଚକେ ଚୁରୀ କରିବା ଅଭ୍ୟାସ—Pilfering habit. ଅଁଟୀବାଜୀ

ହାତ ନ ପାଇବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ
Hāts na paibā
ଥିବାରୁ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ ତାହା ହାତ ନା ପାଓୟା ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ନ ପାରିବା—1. Being
हाथ न पहुंचना unable to reach one's hands to.
(ହାତ ପାଇବା—ବିପରୀତ) a thing which is beyond the reach. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସାହସ ନ ହେବା—2. (figurative) Not having the courage to do a thing.

ହାତ ନିଉଛୁଣା ମାଟି କରିବା—ଦେ. କ—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ) ଭୁଚ୍ଛ
Hāta niuchhuṇā māṭi karibā
ଜ୍ଞାନ କରିବା—To disregard or slight a person.

ହାତ ପଅ(ଉ,ହ,ହୁ,)ଞ୍ଚ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହାତ ପାଇବା ସ୍ଥାନରେ
Hāta pa-a (u, ha, hu) ñcha
ଅବସ୍ଥିତ—1. Situated within the reach of one's hands.
हात पहुंच ହାତ ପଇଠ ହୋଇଥିବା; ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିବା—
[ହାତ ଅପଅ(ଉ,ହ,ହୁ)ଞ୍ଚ—ବିପରୀତ] 2. Brought under one's control or possession. ବ—ହାତ ପାଇବା ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତି—The state of a thing being within the reach of one's hands.

ହାତ ପଇ(ଏ)ଠ(ପୈଠ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତ+ପ୍ରବିଷ୍ଟ)—ଧନାଦିର
Hāta pai(e)ṭha(paiṭha)
ହସ୍ତଗତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
ହାତେଆସା State of some money coming to one's.
हाथमें आना hands. [ଉ—ପୁନର୍ବାର ହାତ ପୈଠ ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ପିକାରମୋହନ—ଉମାଣ ଅଠଗଣ ।]

ହାତ ପଇଠି (ପୈଠି)—ଦେ. ବ—(ସଂ ହସ୍ତ+ପୃଷ୍ଠ)—କର ପଇଠି;
Hāta paiṭhi (paiṭhi)
କର ପୃଷ୍ଠ, ପାପୁଲି—The
ହାତେର ପିଠ **तरहथी** back of the palm.

ହାତ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପରେ ହସ୍ତ ରଖିବା—1. To place one's hands on another's body. (ଯଥା—ସେ ହାତ ରାଖା **ହାଥ ରଖନା** ଅମୁକ ଲୋକର କାନ୍ଧରେ ହାତ ପକାଇ ବୁଲୁଛି)—୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅଧିକାର କରିବା; ହସ୍ତଗତ କରିବା—2. (figurative) To take possession of a thing. (ଯଥା—ସେ ଗୋଟିଏ ଭଲ ଗୃହରେ ହାତ ପକାଇଛି)—୩ । ଦୁଇଜଣଙ୍କର ହାତର ପଞ୍ଜାଦ୍ୱାରା ବଳ କଷାକଷି ହେବା—3. (two persons) To test each other's strength by mutual grappling of the palms. ୪ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବା ପୁରୁଷକୁ ଅବୈଧ ପ୍ରଣୟ ଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ କରିବା—4 (ironical) To secure the illicit love of a person. ୫ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରିବା-5. To strike with the hands. (ଯଥା—ମୃଦଙ୍ଗ ଦୁଇ ପିଠିରେ ହାତ ପକାଇବା—ଭଗ)

ହାତ ପଙ୍ଖା—ଦେ ବ—୧ । ଯେଉଁ ବିଷଣାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜେ ଚାଳିତ **ହାଥ ପଙ୍ଖା** କରି ବିଷ୍ଣୁଦ୍ୱ—1. Hand-fan. ୨ । ଯେଉଁ [କଳ ପଙ୍ଖା—ବିପରୀତ] ପଙ୍ଖା ମନୁଷ୍ୟର ହାତଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୁଏ; ହାତପାଖା **ହାଥ ପଙ୍ଖା** ହାତଟଣା ପଙ୍ଖା—Hand-driven fan or punkha.

ହାତ ପଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହରଗଉରୀ ଫୁଲକୁ ବା ପତ୍ରକୁ ବମ୍ବା ମେହେନ୍ଦି ଘଷିକୁ ବାଟି ତାହା ହାତ ରାଂଗା **ହାଥ ରଂଗନା** ହାତରେ ବିଚୁଣି ଲେପି କରିବା ଓ ଅଙ୍ଗୁଠି ଆଦିକୁ ରଞ୍ଜିତ କରିବା—To dye one's palms and fingers with bruised Henna and some other leaves.

ହାତ ପତର(ପତ୍ର)—ଦେ. ବ—ଛାଡ଼ପତ୍ର; ବିବାହ ବନ୍ଧନ ଛେଦନ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପରେ ଛାଡ଼ପତ୍ର **ତଲାକ** ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତରେ ବିଚ୍ଛ ଦାବ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଦଲିଲ ଖଣ୍ଡି ଲେଖିଦିଅନ୍ତି—Deed of divorce.

ହାତ ପତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅଛି ଦାନ-ଭାବରେ ମାଗିବା—1. (figurative) To extend one's palm to beg something of a person. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) **ହାଥ ପସାରନା** ନେତ୍ରର ହେବା, ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—2. (figurative) To supplicate. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ମାଗିବା ପାଇଁ ବା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ନିଜତଳକୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ଦେଖାଇବା—3. To extend one's palm to ask for a thing or to get a thing.

ହାତ ପଦ୍ମ—ଦେ. ବ—ଉପରପୃଷ୍ଠରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଦ୍ମାକାରବିଶିଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାର—An ornament (shaped like a full blown lotus) worn on the back of the palm. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ଗୋଲାକାର ଧାତୁ ଖଣ୍ଡ ଓ ଏହା ଏକଦିଗରେ ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ମଣିବନ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ଶିକୁଳି ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ହାତ ପ(ପା)ମ୍ପ—କ୍ରି ଦେ. ବ (ଇଂ.ପମ୍) ଯେଉଁ ପାଣିଉଠାଇବା କଳ—ହାତରେ ଚାଳିତ ହୁଏ—Hand-pump

ହାତ ପଶିବା—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ଛିଦ୍ରରେ ବାହୁର ପ୍ରବେଶ—1. The thrusting of one's hands to a hole or opening. [ଦ୍ର—ହାତ ପଶୁ ପଶୁ ବାହା ପଶେ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଦର-ମେଳ କବାଟର ଫାଙ୍କରେ ପ୍ରଥମେ ହାତ ପୂରାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ରମଶଃ ଠେଲି ଠେଲି ବାହୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂରାନ୍ତି; ସେହିପରି ପ୍ରଥମେ ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ପର୍କମାନଙ୍କରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ଲାଭ କରିବା ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ [ପ୍ରବଚନ ବା ନ୍ୟାୟ ।] ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ହାତ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହାର—2. The use of a thing by the hand. (ଯଥା-ଲଙ୍କାମରିଚ ଗଛରେ ନୂଆ ହୋଇ ହାତ ପଶୁଛି ।)

ହାତ ପାଆନ୍ତ(ନ୍ତା, ନ୍ତି)—ଦେ. ବ—ହାତଦ୍ୱାରା ବଢ଼ାଇଲେ ହାତ ପହଞ୍ଚିବା ସୀମା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ଅବସ୍ଥିତି—(ହାତପାଆନ୍ତଅ—ବିଣ ରୂପ) ହାତର ନାଗାଲ **ହାଥଣ୍ଡୁଚ** Situation of a thing within the reach of a person's hands.

ହାତ ପାଇବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ ତାହାର ହସ୍ତଗତ ହେବାର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ହାତ ପାଓୟା **ହାଥ ପାନା** ଅବସ୍ଥିତି—Being within the reach of one's hands.

(ମୁଣ୍ଡକୁ) ହାତ ପାଇବା—ଦେ. ବ—ନିଜର ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜେ (mundaku) Hāta pāibā ପରିଚାଳନା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା; ନିଜକୁ ପୋଷିବାକୁ ନିଜେ ସମର୍ଥ ହେବା-Becoming able or fit to look after one's worldly affairs.

ହାତ ପାଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—ହାତରେ ପାଞ୍ଚ (ଦେଖ)—Hāta pāñcha (ହାତର ପାଞ୍ଚ—ଅନ୍ୟରୂପ) Hātare pāncha (See) ହାତେ ପାଁଚ

ହାତ ପାପୁଲି - ଦେ. ବ—କରପୃଷ୍ଠ—
Hāta pāpuli The back of the palm.
ହାତେରପିଠ **तरहथी**

ହାତପାହାନ୍ତ(ନ୍ତା, ନ୍ତି)—ଦେ. ବ—ହାତପାଅନ୍ତ (ଦେଖ)—
Hāta pāhānta(ntā,nti) Hātapā-ānta (See)
[ହାତପାହାନ୍ତଅ—ବିଣ. ରୂପ]

ହାତ ପାହାରୁଣି—ଦେ. ବ—ଧାନ କୁଟିବାର କାଠର ବଡ଼ ହେମାନଦସ୍ତା;
Hāta pāhārunī ଉଦୁଖଳ—The big wooden
ଉଦୁଖଳ **खल** mortar used for husking paddy
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଧାନ କୁଟିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପାହାରକୁ ମୁଷଳ କହନ୍ତି ।
(ହାତପାହରୁଣୀ—ଅନ୍ୟତ୍ର)

ହାତ ପାହାରୁଣି ମୁଷଳ—ଦେ. ବ [ପାହାରୁଣିର ଦୁଇଟି ଅଙ୍ଗ]
Hāta pāhārnni mūshala ଉଦୁଖଳ ଓ ମୁଷଳ—
ଉଦୁଖଳମୁଷଳ **खलमुषल** The wooden
mortar and the pestle for husking paddy.

ହାତ ପୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଛିଦ୍ର ବା ଗାତ
Hāta purā(re)ibā ମଧ୍ୟରେ ହାତକୁ ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରାଇବା—
ହାତଢୁକାନ **हाथघुसाना** 1. To thrust
one's hands into a hole or a pot (ଉ—
ବେଇଲେ ବେ, କଇଲେ ହାତପୁରେଇ ବ୍ୟାଇବ—ଚଗ ।]
୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନିଜ ହାତରେ ନେବା—2. To
undertake any work. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ
କରିବା —3. To begin a work. ୪ । କୌଣସି
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଯଥା ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା—4. To meddle
with any work.

ହାତ ପୁରା(ରେ)ଇ ବି(ବେ)ଆଇବା (ବ୍ୟାଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରସବ କରି
Hāta purā(re)i bi(be)āibā (byāibā) ପାରୁ ନ ଥିବା
ହାତ ପୂରିଯେ ପ୍ରସର କରାନ ପ୍ରସୂତିର ପ୍ରସବ ଦ୍ୱାର ବାଟେ (ଧାତ୍ରୀ) ହସ୍ତ
हाथ घुसाकर पैदा कराना ପ୍ରବେଶ କରି ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁକୁ ବାହାର
କରି ଆଣିବା—To bring out the baby from
the womb of a woman who is in labour
pain and who has not strength enough
to eject the contents

ହାତ ପୋଛ୍(ଖାଲି)—ଦେ.ବ—୧ । ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ହସ୍ତ; ରିକ୍ତ ହସ୍ତତା—
Hāta pochh(khāli) 1. Penniless condition. ୨ ।
ହାତ ଖାଲି ହାତରେଥିବା ଧନ ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟିତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
हाथ खाली 2. The condition of a person hav-
ing spent the last pie he had got.
ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Penniless
(person). ୨ । ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ (ଅବସ୍ଥା)—
2. Penniless (condition).

ହାତ ପୋଛା—ଦେ.ବ—ଖିଅର କରିବା ସମୟରେ ବାମ ହାତରେ ଲାଗିଥିବା
Hāta pochhā ରୁଚ୍ଚ ଓ ମଇଳା ଇତ୍ୟାଦିକୁ ପୋଛିବା ପାଇଁ
ହାତ ମୁଛା କ୍ଷୁର ଭଣ୍ଡାରିମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଦଣ୍ଡରୁ କ୍ଷୁର—
हाथ पोछा अस्तुरा A blunt razor used by the
barbers to remove the stumps which
they put on the left hand while
shaving.

ହାତ ପୋଡ଼ା—ଦେ. ବ—ହସ୍ତଜ୍ୱାଳା ରୋଗ—The burning of
Hāta pordā the hands; a disease consisting
ହାତ ଜାଳା of a burning sensation in the hands.
हाथ जलना

ହାତ ଫାଟି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁଭାର ବହନ ବା ବିନ୍ଧା
Hāta phāti pardibā ଯୋଗୁଁ ହାତରେ ଅସହ୍ୟ ବେଦନା
ହାତ ଫେଟେ ପଡ଼ା (ଯେପରି ଯେପରି ହାତ ଫାଟିଯିବ) ଅନୁଭୂତ
हाथ फटजाना ହେବା—Feeling of extreme pain
(as of bursting) in the arms due to car-
rying a heavy load or aching.

ହାତ ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହକୁ ବା
Hāta bajā(je)ibā କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ହାତ ଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା
ହାତ ଲାଗାନ —1. To touch anything or body.
हाथ लगाना (ଯଥା—ଏ ଘଣ୍ଟାରେ କେହି ହାତ ବଜାଇଲେ
ଘଣ୍ଟାଟି ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ।) ୨ । ହାତ ମାରିବା (ଦେଖ -
2. Hāta māribā (See)

ହାତ ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚହୋଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଧରିବା
Hāta bardhā(rdhe)ibā ପାଇଁ ହାତକୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଟେକିବା—
ହାତ ବାଡ଼ାନ To raise one's hand to catch a
हाथ बढाना thing on high. [ଦ୍ର—ବାମନ ହୋଇ
ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇବା—ନ୍ୟାୟ । ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ
କରିବାକୁ ଆଶା କରିବା ରୂପ ଦୁରାଶା କରିବା ସ୍ଥଳରେ
ଏହି ନ୍ୟାୟର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଏ ।]

ହାତ ବଳା—ଦେ. ବ—୧ । କାରିଗରମାନେ ନିଜର ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା
Hāta balā ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଛବି ବା ଚିତ୍ର ବା ମୂର୍ତ୍ତି
ହାତ ପାକା ଗଢ଼ିବାର ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି; ଛବି ଆଦି
हाथ पक्का करना ଆଙ୍କିବା ଅଭ୍ୟାସ—1. The practising
of neophytes in painting and sculpture;
exercise of art by a neophyte. (ଉ—
ଅନ୍ୟମାନେ ଅସେ ଆଗେ ବିଶ୍ୱ ସାଧ୍ୟ ପଦେ ଚନ୍ଦ୍ର ହାତ-
ବଳା । ରାଧାନାଥ, ଯଯାତି ।) [ଦ୍ର—କାରିଗର ଶିକ୍ଷା
କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନିଜ ନିଜର ହାତକୁ ପଟୁ ବା ସିଦ୍ଧ
କରିବା ପାଇଁ ଆଗ କରି ଗୁଡ଼ିଏ ଚିତ୍ର ବା ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ନ୍ତି ଓ
ସେଥିରେ କି କି ଦୋଷ ରହିଲା, ତାହା ଦେଖି ଭବିଷ୍ୟତକୁ
ସେମାନେ ସେ ଦୋଷମାନ ପରିହାର କରନ୍ତି । ହାତବଳା
ଚିତ୍ର ଓ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଅବଶ୍ୟ ନାନା ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ
ଓ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ କାରିଗରଙ୍କ ରଚିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଏହା-
ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।] ୨ । ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ
କାରିଗରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ଗଢ଼ା ହେବା ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଚିତ୍ର—
2. Any picture or image done by an
artist for practising ୩ । ହଠାତ୍ ଅନ୍ୟକୁ

ପ୍ରହାର କରିବା—3. Suddenly striking another. ୪। ମାଡ଼ ଦେବାକୁ ହାତ ପ୍ରସାରିତ କରିବା—4. Extending one's hands to strike. ବିଣ—ହସ୍ତସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଚିତ୍ରିତ (ଚିତ୍ର) ବା ଗଠିତ (ମୂର୍ତ୍ତି)—(picture or image) Made by a sculptor or painter to attain a practised hand.

ହାତ ବଳା(ଳେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ
Hāta ba**l**ā (le) ibā (ଶିଳ୍ପୀ) ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିବା ବା ମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କ
ଗଢ଼ିବାରେ ହାତକୁ ବୋଇସ୍ତ କରିବା ବା ଅଭ୍ୟାସ କରିବା; ହାତ ସାଧିବା—1. To practise by making works of art before one becomes a skilled artist; to exercise the hands to earn proficiency. ୨। ଅନ୍ୟକୁ ମାଡ଼ ମାରିବାପାଇଁ ହସ୍ତକୁ ପ୍ରସାରିତ କରିବା; ହାତ ଉଠାଇବା—2. To raise cis's hand to strike a person. ୩। ଅନ୍ୟକୁ ମାଡ଼ ମାରିବା—3. To strike another.

ହାତ ପାକାମ **हाथपक्काकरना** **हाथ साधना**

ହାତ ବଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ହେବାପାଇ
Hāta ba**l**ibā ଅଭ୍ୟାସ କରିବା—To practise exercise on art. ବି—୧। ଶିଳ୍ପୀର ପ୍ରଥମ ଅଭ୍ୟାସ—1. Excers on art. ୨। ହାତଯିବା (ଦେଖ)—2. Hāta jibā (See) (ଯଥା—ପିଲାଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ

ହାଁତ ପାକାନ **हाथपक्काकरना** ମୋ ହାତ ବଳିଲା ନାହିଁ)

ହାତ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—କର୍ମ କରି କରି ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଲାଭକରିବା—
Hāta basibā Acquisition of proficiency by con-
ହାତପାକା **हातबैठना** stant exercise.

ହାତ ବାକସ (ବାକ୍ସ, ବାକୁସ)—ଦେ. ବି—୧। ହସ୍ତ ବାକ୍ସ, ଯେଉଁ
Hāta bākasa (bāksa, bākusa) ବାକସକୁ ହାତରେ
ଓହ୍ଲାଇ ସବୁବେଳେ ନେଇଣ କରାଯାଇ ପାରେ—1. Hand-box; a box which can be carried by one's hand. [କ୍ର—ଏଥିର ଉପର ଡାଙ୍କର ମଝିରେ ହାତଛା ଲାଗିଥାଏ] ୨। ଯେଉଁ ବାକସ ସବୁ ବେଳେ ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଥାଏ ଓ ଯହିଁରେ ଚଳନ୍ତି ଉଦ୍ଧାର ଓ ନିତ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ କାଗଜପତ୍ରାଦି ରହେ—2. Cash box for daily use.

ହ'ତବାକ୍ସ **हाथबाकस**

ହାତ ବାନ୍ଧି ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଷ୍କର୍ମା ବା ବେକାର ହେବା—
Hāta b**ā**ndhi basibā To be unemployed
ହାତ ବେଁଧେ ବସା **हात बांधके बैठना** or idle; to be without any employment. (କ୍ର—ହତାଦର ନୋହୁ ଦେଶ ଚଳ; ହାତ ବାନ୍ଧି ନ ବସନ୍ତୁ ଶିଳ୍ପୀ ସମାଜ ଯେ ବୋଇଲ—ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅବାଳ ବୋଇଲ।)

ହାତ ବାରସୀ(ବାର୍ସୀ)—ଦେ. ବି—୧। ବଢ଼େଇ ସର୍ବଦା ନିଜ ପାଖରେ
Hāta bārasī(bārsī) ଅପଣାର ମନୋମତ ଯେଉଁ
ହାତବାଇସ **हाथबसला** ବାଇସୀଖଣ୍ଡି ରଖିଥାଏ—1. A small adze which suits a carpenter and of which he is fond and which he always carries with him; a carpenter's favourite adze. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅପଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରାଇ ନିଅନ୍ତି—2. (figurative) One's helper; a person whom a person uses as a tool for getting his works done. ବିଣ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—Renderer of direct help to a person.

ହାତ ବିନ୍ଧା(ବଥା)—ଦେ. ବି—ହସ୍ତ ବ୍ୟଥା ରୋଗ—
Hāta bindhā(batha) Aching or pain in the
ହାତ ବ୍ୟଥା **हाथपीड़ा** hands or arms.

ହାତ ବୁଣା—ଦେ. ବି—୧। ଲୁଗାକୁ ହାତ ଦ୍ୱାରା ତନ୍ତ୍ରରେ ବୁଣିବା—
Hāta bu**n**ā 1. Hand weaving of a cloth.
(କଳବୁଣା—ବିପରୀତ) ୨। ମୋଜାକୁ ହାତରେ ବୁଣିବା—
ହାତବୋନା **हाथबुनावट** 2. The knitting of stockings by the hand. ବିଣ—ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ବୟନ କରା ଯାଇଥିବା—Hand woven; hand knit.

ହାତ ବୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଖିରିଆଡ଼େ ହସ୍ତକୁ ବା ବାହୁକୁ
Hāta bul**ā**(le)ibā ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—1. To
ହାତବୁଲାନ **हाथ घुमाना** move one's hand about. ୨। ହାତଦ୍ୱାରା ଖିରିଆଡ଼େ ଦରାଣ୍ଡିବା—2. To grope about with the hands. ୩। କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ଉପରେ କରତଳକୁ ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳିତ କରିବା—3. To move the palm over any part of the body. ୪। ଦେହକୁ ଅଡ଼ୁଁସିବା—4. To massage the body. ୫। ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦାର୍ଥକୁ ଚୋରି କରିବା—5. To pilfer. ୬। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଠକାଇ ବା ଫୁସୁଲାଇ କିଛି ଧନ ବା ପଦାର୍ଥ ନେବା—6. To take some money or thing from a person by cheating or wheedling him. ୭। ଘରେ ପଶି ଚୋରି କରିବା—7. To steal from a house. (ଯଥା—ଚୋର ତା ଘରେ ହାତ ବୁଲେଇଦେଇ ଗଲେ ଯେ, କିଛି ଖଣ୍ଡିଏ ସୁଦ୍ଧା ଘରେ ନାହିଁ।) ୮। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମନୋଯୋଗୀ ହେବା—8. (figurative) To be very attentive to a work. (କ୍ର—ଉଲଙ୍ଗିଲ ସଙ୍ଗାଙ୍ଗେ ସେ ବୁଲାଇବେ ହାତ, ହେବେ ତହିଁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ସେ ଅମୃତହସ୍ତା—ଚିନ୍ତାମଣି ବିଦ୍ୟାଧିପତ୍ୟ।)

ହାତ ବୋତାମ—ଦେ. ବ (ସ ହସ୍ତ ଓ ଲଂ ବନ୍ଧନ)—କାମିଜଆଦିର
Hāta botāma ଆସ୍ତିନ୍‌ର ଚଫ୍‌ରେ ଲଗିଥିବା ବୋତାମ—
हातबोताम हाथबोताम Sleeve button.

ହାତ ବୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମଇଳା ଲଗିଥିବା ହାତରୁ ମଇଳା
Hāta bolibā ଝଡ଼ିଯିବା ପାଇଁ କରତଳକୁ ଜୋର
हातबुलान हाथपोछना ଲୁଗାରେ ବା କାନ୍ଥ ଆଦିରେ
ପୋଛିଦେବା—1. To rub one's dirty palm on a wall or cloth to cleanse it. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଧନାଦି ନେଇ ଠକାଇବା—2. To cheat or wheedle out something from a person. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ମାଗି କରି ଧନ ନେବା—4. To beg money from a person. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଧନ ମାଗିବା—5. To ask money of a person.

ହାତବ୍ୟ—ସ ବିଣ. ପୁଂ—(ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ ତବ୍ୟ)—
Hātabya ତ୍ୟକ୍ତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—Fit to
(ହାତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) be given up or abandoned.

ହାତ ଭଣ୍ଡା—ଦେ. ବ—କଣ୍ଠିଠାରୁ କଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାତର ମାଂସଳ
Hāta bhanḍā ଅଂଶ (ଯାହା ଆକାରରେ କଦଳୀ-
हातेरडिमे हाथपहुँचा ଭଣ୍ଡା ପରି ଦେଖାଯାଏ)-
The calf of the hand.

ହାତ ଭରତି(ଭର୍ତ୍ତି)କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତ ପୁରାଇବା (ଦେଖ)—
Hāta bharati (bharti) kariba Hāta
purāibā (See)

ହାତ ଭାଙ୍ଗି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆନନ୍ଦରେ
Hāta bhāṅgi hebā ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହେବା—
आँह्लादेआठखाना हउया आनंदसेफुलना 1. To feel overjoyed; to be overwhelmed with joy. (ଉ-ବଧୂ ସଧେ ହାତ ଭାଙ୍ଗି ହେଉଛନ୍ତି ଯଶୋଦା ତୋତେ ବଲେକି—ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ନବାଳୁଗ ।) ୨ । ଅତି ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ କାମନା କରିବା; ଲାଳାୟିତ ହେବା—
2. To hanker after.

ହାତ ମଉଜା(ମୋଜା)—ଦେ. ବ—ଦସ୍ତାନା; ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
Hāta mauja(moja) ମୋଜା—Gloves.
हात मोजा हाथ मोजा

ହାତ ମାଟି—ଦେ. ବ—୧ । ଝାଡ଼ା ଫେରି ସାରିବା ପରେ ବାମ ହସ୍ତ
Hāta māṭi ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ଧୋଇବା
हात माटि (ଇଅଣ୍ଟା ଦେବା) ପରେ ହାତରେ ଲଗିଥିବା ମଳ
हाथ मिट्टी ଆଦିକୁ ସଫା କରି ଧୋଇ ଦେବା ପାଇଁ ହାତରେ
ମାଟି ଲଗାଇବା କର୍ମ—1. The act of smearing the palm of the left hand with clay to cleanse it after it has been used in washing the anus after evacuation. [ଉ—ହିନ୍ଦୁ-ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ମଳୋତ୍ସର୍ଗ ପରେ ଗୁହ୍ୟ ଦ୍ୱାରରେ ୭ ଥର, କରତଳମାନଙ୍କରେ ୨ ଥର, ପାଦତଳମାନଙ୍କରେ ୫ ଥର ଲେଖାଏଁ ମାଟି ଲଗାଇ ଧୋଇବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।] ୨ । ଇଅଣ୍ଟା ପରେ ହାତକୁ ସଫା କରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ମୃତ୍ତିକା—
2. Earth required for cleansing the palm after washing the anus after evacuation.

ହାତ ମାଟି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଇଅଣ୍ଟା ପରେ ହାତରେ ମାଟି ବୋଳ
Hāta māṭi karibā ହାତକୁ ପରିଷ୍କାର କରିବା—To smear
हात माटि करा the palms with clay in order to
हाथ मिट्टी करना wash them after evacuation.

ହାତ ମାରିବା - ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସତର୍କ କରାଇବା
Hāta māribā ବା ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ
हात मारा ଦେହରେ ହାତକୁ ଧୀର ଭାବରେ ଛୁଆଇଁ ଦେବା—
हाथ मारना 1. To touch another's body to draw his attention or to warn him. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କୌଣସି ଅଙ୍ଗକୁ ଆଉଁସିବା—2. To massage any limb of another. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଛୋଟ ପଦାର୍ଥ ଚୋରି କରି ନେବା—3. (figurative) To pilfer; to steal. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କେହି ଜଗୁଆଳି ନ ଥିଲାବେଳେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅପହରଣ କରିବା—4. (figurative) To appropriate some thing to one's self when there is no one to watch. ୫ । ଗୋପନରେ ପରଦାର ସଙ୍ଗେ ସହବାସ କରିବା—5. To enjoy another's wife in secret.

ହାତ ମୁଠା—ଦେ. ବ—(ସ ହସ୍ତ ଓ ମୁଷ୍ଟି)—୧ । ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ କରତଳ
Hāta muṭhā —1. Fisted palm. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
हातेर मुठो ନିଜର ଅଧିକାର ବା ଅଧିନତା—2. (Figurative)
हाथमुट्ठी One's control or possession or authority.
(ଯଥା—ତୋଡ଼ିଏ ବରଷର ପୁଅ ଏଣିକି ଆଉ ବାପାଙ୍କ ହାତ ମୁଠା ଭିତରେ ରହିବ ନାହିଁ ।)

ହାତ ମୁଠା ଭିତରେ (ମୁଠାରେ)—ଦେ. ଅ—ନିଜର କର୍ତ୍ତାଧିକାର
Hāta muṭhā bhitare (muṭhāre) ଅବସ୍ଥାରେ—
हातेर मुठोर भितर Within one's control. [ବ—
मुट्ठीमें ହାତର ମୁଠାରେ, ଥିବା ପରକାରେ, ଧରିଅଛି ତୋତେ
ମୁହିଁ—ମଧୁସୂଦନ. କୁସୁମାଞ୍ଜଳି ।]

ହାତ ମୁଠା ମୁଠା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ ।(ଅପସ୍ମାରଆଦି ମୂର୍ଚ୍ଛା-
Hāta muṭhā muṭhā kariba ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତ
हात मुठो मुठो करा ମାରିବା ସମୟରେ ଚେତନାହୀନ ରୋଗୀ)
हाथ सीकुड़ना ଏହି ପଦାର୍ଥ ମୁଠାଇଲା ପରି କରତଳକୁ କୁଞ୍ଚିବା—
1. To close the palm into a fist in a convulsive fit (said of a senseless patient while

in a fit). ୨ । (ଭୟାକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି) ଭୟରେ ହାତକୁ ବୁଜିବା—2. To close the fist in a fright. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୟାକ୍ରାନ୍ତ ହେବା —3. (figurative) To be frightened or terrified. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବା—4. (figurative) To show signs of unwillingness to do any work.

ହାତ ମୁଦି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତ ଓ ମୁଦ୍ରିକା)—ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠିରେ
Hāta mudi ପିନ୍ଧାଯିବା ମୁଦ୍ରିକା—Ring for a finger of
ହାତେର ଆଂଟି the hand. [ଦ୍ର—ହାତମୁଦିରେ ବସିଥିବା
हाथ अङ्गूठी ପଥର ବା ଧାତୁ ଅନୁସାରେ (ଯଥା—ଇନ୍ଦ୍ରମୁଦି, ମୁକ୍ତାମୁଦି, ନୀଳାମୁଦି, ଅଧୁଲି ମୁଦି ଇତ୍ୟାଦି), ମୁଦିର ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରେ(ଯଥା—ବଶମୁଦି,ସିଲ୍‌ମୁଦି,ଖଣ୍ଡାମୁଦି), ମୁଦିର ଉପକରଣ ଅନୁସାରେ (ରୂପାମୁଦି, ସୁନାମୁଦି, ଗଣ୍ଡାମୁଦି, କାଠକଡ଼ା ମୁଦି) ଓ ମୁଦିର ପ୍ରକାର ଓ ଆକାର ଅନୁସାରେ (ଝୁମ୍ପିମୁଦି, ସାପମୁଦି), ମୁଦିମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମକରଣ ହୁଏ ।]

ହାତ ଯଶ—ଦେ.ବି—(ସଂ ହସ୍ତ ଓ ଯଶଃ)--କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫଳ-
Hāta jaśa ଲାଭ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କୁଶଳତା
ହାତ ଦଇ } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରଚଳିତ ସୁନାମ;କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
ହାତ ଯଇ } ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ବିଷୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ସୁନାମ—
ହାତ ଯଶ Good name of a person for the skill of
हाथ यश his hand; reputation of a particular person's skill. (ଯଥା—ଅଯଶ ଏ ରୋଗୀକୁ ଭଲ କରିଦେଲେ ଅଯଶଙ୍କର ହାତଯଶ ରହିବ ।)

(ମୋର)**ହାତ ଜିବା**(ବଳିବା,ଚଳିବା)—ଦେ.ବି—(କୌଣସି କଷ୍ଟକର ବା
Hāta jibā (balibā, chalibā ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ
ହାତସରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର) ପ୍ରବଳତା ବା ଇଚ୍ଛା ଜାତ ହେବା—
हाथ उठना The arising in one's mind of the desire to do an unworthcy or cruel act [ଯଥା—ଏତେ ସୁନ୍ଦର ଜୀବଟିକୁ ମାରିବାକୁ ତୁମ ହାତ କିପରି ଚଳିଲା ?]

ହାତର କଥା—ଦେ. ବି—୧ । ନିଜର କବ୍ଜିହାଧୀନ ବିଷୟ—1. A
Hātara kathā matter within one's control.
ହାତେର କଥା ୨ । ନିଜକୃତ ବିଷୟ—2. A matter of one's
हाथकी बात doing. ୩ । ନିଜର ଅଧିକାର ବା ସ୍ୱାମିତ୍ୱଭୁକ୍ତ ବିଷୟ—3. A matter under one's jurisdiction or authority. ୪ । ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ସାଧନୀୟ ବିଷୟ; ସାଧ୍ୟ ବିଷୟ—4. Anything within one's capacity or power.

ହାତର କାମ—ଦେ. ବି—୧ । ହାତରେ କଥା (ଦେଖ)
Hātara kāma 1. Hātara kathā (See)
ହାତେର କାଯ ୨ । ନିଜର କୃତ କାର୍ଯ୍ୟ—2. A work done
हाथका काम by one's self. ୩ । କୌଣସି କାରିଗରର ହାତରେ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ—3. Handiwork of an artist; manual work. ୪ । ଯାହା କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇ ନ ପାରେ—4. Anything which cannot be accomplished by any other person.

ହାତ ରନ୍ଧା(ରାନ୍ଧଣା, ରୁଷାଇ, ରୁଷେଇ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତ ଓ ରନ୍ଧନ)
Hāta randhā(rāndhaṇā, rushāi, rushei)
ହାତେ ରାନ୍ଧା —୧ । ସ୍ୱହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ପାକ—
हाथ रसोई 1. Cooking of one's meal by one's self; cooking for one's self. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା କୃତ ପାକ—2. Cooking done by a particular person. (ଯଥା—ଆଜି ବଡ଼-ବୋହୂଙ୍କ ହାତରନ୍ଧାର ପାକ ପଡ଼ିଛି ।) ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ପାକ କରା ଯାଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ—3. Food cooked by a particular person. (ଯଥା—ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ହାତରନ୍ଧା ନ ଖାଇଲା ଦିନ ମୋ ପେଟ ପୁରେ ନାହିଁ) ଦେ. ବିଣ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପକ୍ୱ (ଖାଦ୍ୟ)—(food) Cooked by a particular person.

ହାତର ଲେଖା—ଦେ. ବି—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ) ହସ୍ତାକ୍ଷର—
Hātara lekhā (a person's) Handwriting.
ହାତେର ଲେଖା ବି ଓ ବିଣ—ହାତ ଲେଖା (ଦେଖ)
हाथका लेख Hāta lekhā (See)

ହାତର ଲୋକ—ଦେ. ବି—୧ । ନିଜର ବଶୀଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତି—
Hātara loka 1. A person who is one's own
ହାତେର ଲୋକ creature. ୨ । ନିଜର ଅଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—
हाथका आदमी 2. A person under one's control. ୩ । ନିଜର ଅଧୀନତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଅଧସ୍ତନ ବ୍ୟକ୍ତି—3. One's subordinate.

ହାତରୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ନିଜ ବ୍ୟୟରେ—1. Out of one's
Hātaru pocket; at one's own cost. [ଦ୍ର—ହାତରୁ
ହାତ୍ ଥେକେ ଖାଇ ଘୋଡ଼ା ଅଗରେ ଡେଇଁବା—ନ୍ୟାୟ ।
हाथसे ଅର୍ଥାତ୍, ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ଭୋଜନ କ୍ରିୟା କରି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଚଢ଼ିଥିବା ଘୋଡ଼ାର ଅଗରେ ସହସ ଭଳି ଦଉଡ଼ିଲା ପରି ଘରୁ ଖାଇ ପର କାମ କରିବା ସ୍ଥଳରେ, ଅର୍ଥାତ୍, ଅବୈତନିକ ରୂପେ ପର ପାଇଁ ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ କାମ କରିବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ନ୍ୟାୟ ଲାଗେ ।] ୨ । ନିଜର କବ୍ଜିହାରୁ (କବ୍ଜାଚ୍ୟୁତ ହେବା ବା ଖସିଯିବା)—2. (to slip) Out of one's control. (ଯଥା—ସେ ଲୋକଟା ମୋ ହାତରୁ ଖସିଗଲା ।) ୩ । ନିଜର ଅଧିକାରରୁ—3. Out of one's possession. (ଯଥା—ମୋ ହାତରୁ ଧନ ସ୍ୱର ଗଲାରୁ ମତେ ସମସ୍ତେ ଅନାଦର କଲେ ।)

ହାତରୁ ଖସିବା(ଛୁଟିବା)—କ୍ରି. କ୍ରି—୧ । ନିଜର ଅଧିକାରରୁ ଚ୍ୟୁତ
Hātaru khasibā(chhuṭibā) ହେବା—1. To slip
ହାତ ଥେକେ ଖସେ ଯାଓୟା out of one's control. ୨ । ନିଜର
हाथसे फिसलना ହସ୍ତରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା—2. To slip out
of one's hands. [ଉ—ହାତରୁ ଖସିଲେ ଅଣବାନ୍ଧୁଡ଼
(ଭୁ)—ପ୍ରବଚନ । ଅର୍ଥାତ୍, ଯେଉଁ ସବୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
ଟେକା ଯୋଗାଡ଼ିବାକୁ ଯାଇ ଟେକାଟି ଅଘଣା ହାତରୁ ଛୁଟି
ଯିବା ଦ୍ୱାରେ ତାକୁ ଫେରାଇ ଅଣିବା ଅଘଣେର ଶକ୍ତିର
ଅଭାବ ହୁଏ, ସେହିପରି ଘରର ଅଭିଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ
ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସାରି ପରେ ସହସ୍ର ଚେଷ୍ଟା କଲେ
ମଧ୍ୟ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଏଥିର
ସମାର୍ଥକ ଇଂ. ପ୍ରବଚନ—A thing done cannot
be undon .]

ହାତରୁ ଖାଇବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ନିଜର ଖାଦ୍ୟବ୍ୟୟ ନିଜେ ଚଳାଇବା-
Hātaru khāibā To meet one's own fooding
ହାତ ଥେକେ ଖାଓୟା **हाथसे खाना** expenses.

ହାତରେ—କ୍ରି. ଅ (ବିଶେଷ୍ୟର ସପ୍ତମୀ ବା ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି)—
Hātare ୧ । ହସ୍ତରେ—1. In the hand. (ଉ—ପୁଅ
ହାତେ **हाथमें** ହାତରେ ପିଠା ଦେଲେ ଭଳି ଜଣ ବୋଧ—ଚଗ ।)
୨ । ନିଜର ଅଧିକାରରେ—2. In one's own
possession. ୩ । (ଅନୁକର) ପରାମର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ
ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ—3. In the state of being
guided by the advice of. (ଯଥା—ରାଜା
ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୬ ଜଣ ଦେବାନଙ୍କ ହାତରେ ଅଛନ୍ତି ।)
୪ । ନିଜ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱରେ—4. Under one's control
or mastery. [ଉ—ଭଣ୍ଡାର ହାତରେ ପଡ଼ିଛି ଚୁଟ,
ଯେତିକି ଟିକିଏ ତେତିକି ଛୁଟି—ଚଗ ।] ୫ । ନିଜର
କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ବଶୀଭୂତ ହୋଇ—5. Under one's
authority or disposal. (ଯଥା—ମୋ ହାତରେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୦ ଜଣ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ।) ୬ । (ଅନୁକର)
ହାତ ଦ୍ୱାରା ମାପିଲେ—6. Measured by the
hand of. [ଉ—ଯେଉଁ ହାତରେ ଯେ ଚଉଦ ଯା—
ପ୍ରବଚନ—ଅର୍ଥାତ୍, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶରୀରକୁ ଗୃହୀତ
ସେହି ଅନୁପାତରେ ତାହାର ହସ୍ତପଦାଦି ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ
ଈଶ୍ୱର ଗଢ଼ି ଥାଆନ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଚ୍ଚତା
ତାହାର ନିଜର ହାତରେ ମାପିଲେ ୩୩ ହାତ ଥିବା
ଦେଖାଯାଏ । କୌଣସି ସମାଜରେ ସମସ୍ତେ ନିଜନିଜକୁ
ବଡ଼ ଲୋକ ବା ନେତା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲେ ଏ ପ୍ରବଚନ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ମନେ ମନେ
ଚିନ୍ତାକରନ୍ତି ଯେ, "ମୋ ହାତରେ ମୁଁ ଚଉଦ ଯା" ଅର୍ଥାତ୍,
ଏଠାରେ ମୋଠାରୁ କେହି ବଡ଼ ନାହିଁ, ଅତଏବ ଏମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ମୋର ନେତା ହେବା ଭଳି ଲୋକ କେହି ନାହିଁ,
ତେବେ ଏ ପ୍ରବଚନ ବୋଲାଯାଏ ।]

୭ । ଦ୍ୱାରା; ଦ୍ୱାରା—7. By; by the agency of
୮ । ଜରିଆରେ—8. Through; per. (ଯଥା—
ମୋ ହାତରେ ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଅଛି) ୯ । ନିକଟରେ; ଜିମ୍ମା-
ରେ—9. With or near a person; in the
possession of. [ଉ—ହାତରେ ଜଥାଇ ମୁଲକ
ଥାଏ, ଦେଖୁଥିଲେ ଚେଟ ଫୁଲକ ଥାଏ—ଚଗ] ୧୦ ।
ଅଗରେ; ତୁଳନାରେ—10. In comparison with;
when compared with. (ଉ—ଜନ୍ମ ହନୁମାନ
ହାତରେ ସେ କି ସାର ? —ମାଳକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ)
୧୧ । (ଅନୁକର) ସମ୍ମୁଖରେ ବା ଉପସ୍ଥିତିରେ—
11. In the presence of; before.

ହାତରେ ଅରଜିବା(ଅର୍ଜିବା)—କ୍ରି.କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ନିଜ କୃତ କାର୍ଯ୍ୟର
Hātare arajibā (arjibā) ବା ଦୋଷର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ କୌଣସି
ଫଳ ଭୋଗ କରିବା—(figurative) To reap the
fruit of one's own action; to reap what
ହାତେ ଅର୍ଜନ କରା **हातसेअरजना** one has sown.

(ମୋ)ହାତରେ କାମ ଥିବା—କ୍ରି. ବି—୧ । ନିଜେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ
Hātare kāma thibā ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା—1. Being
engaged or busy in any work. ୨ । କିଛିନ
କରିବାକୁ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ ବାକିଥିବା—2. The state
of a portion of any work still remaining
ହାତେ କାଜ ଥାକା **हातमेंकामरहना** to be done.

ହାତ ରେଖା—କ୍ରି. ବି (ସଂ. ହସ୍ତରେଖା)—ଜନ୍ମରୁ ସଂଲଗ୍ନ କରତଳ
Hāta rekhā ରେ ଦୃଷ୍ଟ ରେଖାମାନ; କରରେଖା—The
lines on the palm of the hand (which are
taken into consideration by palmists).
[ଉ—ଏହି ସବୁ ରେଖାଦ୍ୱାରା ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ
ମନୁଷ୍ୟର ଶୁଭାଶୁଭାଦିର ଗଣନା କରାଯାଏ]
ହାତେର ରେଖା **हातरेखा**

ହାତରେ ଚଢ଼ିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ହସ୍ତଗତ ହେବା—
Hātare chardhibā To come to one's hands.
ହାତେ ଆସା **हाथमेंआना**

ହାତରେ ଚାନ୍ଦ ପାଇବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ବହୁକାଳରୁ ଇପ୍ସିତ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାପ୍ତ
Hātare chānda pāibā ହେବା—To get a long-
ହାତେ ଚାଁଦ ପାଓୟା **हातमेंचांदपाना** cherished thing.

(ଜଣକର) ହାତରେ (ନିଜର) ଚୁଟି ଦେବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ନିଜଉପରେ
Hātare chuṭi debā କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ କରିବାର ଅଧିକାର ଅନ୍ୟ
ଜଣକୁ ଅର୍ପଣ କରିବା—To cause another
person to exercise control or mastery
ହାତେ ଟିକି ଦେଓୟା **हातमेंचोटीदेना** over one's self.

(ନିଜର)ହାତରେ(ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିର) ଚୁଟି ରଖିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—କୌଣସି
Hātare chuti rakhibā ବ୍ୟକ୍ତି କୃତ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର

କରି ରଖିବା—To keep a person under one's complete control.

ଟୀକିହାତେରାଖା **चोटीहाथमेंरखना**

ହାତରେ ଚୁଟି ରହିବା—ଦେ. କ—ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆୟତ୍ତ ହୋଇ
Hātare chuṭi rahibā ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅବସ୍ଥିତ ହେବା
ହାତେଟିକି ଥାକା ଅବସ୍ଥା—(One person) Being the
हाथमें चोटी रहना master over the destiny of another. [ଜ—ମହିମାଙ୍କ ହସ୍ତେ ଅଛି ସମସ୍ତଙ୍କ ଚୁଟି (ହାତରେ ଚୁଟି ପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୁଯ) ପ୍ରାଚୀ ବ୍ରହ୍ମନରୂପଣ ଗୀତା]

(ମୋର) ହାତରେ ଥିବା—ଦେ.କ—୧। ହାତରେ ରହିବା (ଦେଖ)—
Hātare thibā 1. Hātare rahibā (See) ୨।
(କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ) (ମୋ ଦ୍ୱାରା) ସାଧନୀୟ ହେବା—
2. (any work) To be accomplishable (by me). ୩। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଅସମ୍ପନ୍ନ ବା ଅର୍ଦ୍ଧସମ୍ପନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା—3. To be pending (with me); to remain unaccomplished or half-
ହାତେଥାକା **हाथमें रहना** accomplished.

ହାତରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ—(କୌଣସି ବସ୍ତୁ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର)
Hātare pardibā କବଳିତ ହେବା—1. To come under one's clutches or hold. ୨। ଆପଣାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ-ଧୀନତାକୁ ଆସିବା—2. To come under one's sway or possession. ୩। ଆପଣାର ଅଧିକାରକୁ ବା ଦଖଲକୁ ବା ସ୍ୱାମିତ୍ୱକୁ ଆସିବା—3. To come under one's sway or possession. ୪। ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)—4. Hāburde
ହାତେପଡ଼ା **हाथमेंआना** pardibā (See)

ହାତରେ ପାଇବା—ଦେ. କ—୧। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁକୁ) ଆପ-
Hātare pāibā ଣାର ଆୟତ୍ତ ବା ବଶୀଭୂତ କରି ପାଇବା—
1. To get a thing under one's control or disposal. ୨। ନିଜର ନିକଟରେ ବା ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—2. To get a thing at hand.
ହାତେପାଓୟା **हाथमेंपाना**

ହାତରେ ପାଞ୍ଚ—ଦେ. ଚ—୧। ଅବଶିଷ୍ଟ ସମ୍ବଳ—1. One's
Hātare pāñcha remaining property. ୨। ଅସ-ମୟର ସମ୍ବଳ; ଶେଷ ଭରସା—2. One's last resource. ୩। (ତାସ୍ ଖେଳ) ଶେଷପିଟିରେ ଖେଳାଳି ଙ୍କୁ ମିଳିବା ତାସ—3. Trump card. [ଦ୍ର—ତାସ ଖେଳରେ ଯେଉଁ ପକ୍ଷର ଖେଳାଳି ଶେଷ ପିଟିକି ତାସ ଜିତି ନିଅନ୍ତି ତାହାଙ୍କର ହାତରେ ପାଞ୍ଚ ହୁଏ ଓ ସେଥିପାଇଁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଖେଳରେ ତାକୁ ଅଧିକ ନମ୍ବର ବେଶି ଦିଆଯାଏ। ଯାହାକୁ ଖେଳରେ ଅଧିକ ନମ୍ବର ବେଶି ମିଳି ନ ଥାଏ ତାହାଙ୍କର ଆଶାଥାଏ ଯେ, ତାଙ୍କର ହାତରେ ପାଞ୍ଚ ରହି ଗଲେ ତାଙ୍କର ଜୟଲାଭ ହୋଇ ପାରେ।] ୪। ଭବ-ଷ୍ୟତ ଆବଶ୍ୟକ ବା ବିପଦ ପାଇଁ ସଞ୍ଚିତ ଶେଷ ଉପାୟ—
4. A thing kept for moments of danger
ହାତେରପାଞ୍ଚ **हाथमेंपांच** or necessity

ହାତରେ ବସିବା—ଦେ. କ—(ଅଳଙ୍କାରାଦି) ହାତକୁ ଚପିବା ବା କଷି
Hātare basibā ହେବା—To press the hand (said of a tightly fitting ornament)
ହାତେ ବସେ ଯାଓୟା **हाथमें बैठाना**

ହାତରେ ମଣି(ନି)ଷ କରିବା—ଦେ. କ—୧। ନିଜେ ଯତ୍ନ ଓ ଲାଳନ
Hātare maṇi(ni)sha karibā ପାଳନ କରି ଶିଶୁକୁ ଭଲ ମଣିଷରେ ପରିଣତ କରିବା—1. To bring up a child to be a good man. ୨। ଶିଶୁକାଳରୁ ସାବାଳକ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଶିଶୁକୁ ପାଳିବା—
2. To bring up a child from infancy to
ହାତେ ମାନୁଷକରା **हाथमें मानुस करना** adolescence.

ହାତରେ ମାରିବା—ଦେ. କ—୧। ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରିବା—
Hātare māribā 1. To beat with the hands. ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସ୍ୱୟଂ ବଧ କରିବା—2. To kill a person with one's hands. [ଦ୍ର—ହାତରେ ନ ମାର ଭାତରେ ମାର—ନ୍ୟାୟ।

କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ହେଲେ ତାକୁ ନିଜ ହାତରେ ବଧ ବା ପ୍ରହାର ନ କରି ତାହାର ଦାନା-ପାଣି ବା ଅନ୍ନ ସ୍ଥାନ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ସେ ସହଜରେ ଜବ୍ଦ ହୋଇ ମରେ। ସେହିପରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମାଙ୍ଗାଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନିଷ୍ଟ ନ କରି ଯଥେଷ୍ଟ ଭାବରେ ତାର ଗୁରୁତର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ସ୍ଥଳରେ ଏହି ନ୍ୟାୟର ଉଦାହରଣ
ହାତେମାରା **हाथमें मारना** ଦିଆଯାଏ।]

ହାତରେ ରଖିବା—ଦେ. କ—୧। (ଧନାଦି) ନିଜର ନିକଟରେ ସଞ୍ଚିତ
Hātare rakhibā ରଖିବା—1. To save money; to keep some money in one's hands. ୨। (କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟକୁ) ନିଜର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱରେ ରଖିବା—
2. To keep a person under one's control.
ହାତେରାଖା **हाथमेंरखना**

ହାତରେ ରହିବା—ଦେ. କ—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱରେ
Hātare rahibā ରହିବା—1. To be under the control of a person. ୨। (ଧନ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ହାତରେ ସଞ୍ଚିତ ହେବା—2. (Money) To remain with a
ହାତେ ଥାକା ହାତେ ରହା **हाथमे रहना** person.

ହାତ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର
Hāta lagā(ge)ibā କରିବାପାଇଁ ବା ଦେହରେ ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ
ହାତଲାଗାନ କରିବା—1. To touch a person's body to
हाथलगाना strike blows. ୨। କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—2. To touch a thing with one's hand. ୩। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରେ ହାତ ସ୍ପର୍ଶ

କରିବା—3. To touch another's body with one's hands.
୪ । ଆଶୀର୍ବାଦାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦେହକୁ ବା ମୁଣ୍ଡକୁ ଅଙ୍ଗୁଳିବା ବା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—4. To touch or rub a person's body or head in order to bless him. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସା ବା ଆରୋଗ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଦେହକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—5. To touch a person's body with a view to cure or treat him. ୬ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବା—6. To begin to do a work.

ହାତ ଲଘୁପଣ – ଦେ. ବ(ସଂ. ହସ୍ତ + ଲଘୁତା)—ଚୋରିବୃତ୍ତି; ଚୌର୍ଯ୍ୟ—
Hāta laghu paṇa Theft; stealing.
ଚୁରୀ ଚୋରୀ (ହାତ ଲଘୁପଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାତ ଲଡ଼କା(ଲଡ଼ବଡ଼)—ଦେ. ବଣ—ହାତ ନଡ଼ର୍ଦ୍ଦା (ଦେଶ)—
Hāta lardakā (larda barda) Hāta nardakā (See)

ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ (ଲୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ)—ଦେ. ବ—ଛୋଟ ପଦାର୍ଥ ଚୋରି;
Hata larda barda (lurdu burdu) ଚୌର୍ଯ୍ୟ—1. Pil-
ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ fering; stealing of petty things. ୨ ।
ହାତ ନଡ଼ବଡ଼ି, ହାତ ଖଜ୍ ବଜ୍(ଦେଶ)—2. Hāta khaj baj
ଗୁହଚୋରୀ (See). ବଣ—ଚୋରି କରିବା (ପ୍ରବୃତ୍ତି); ଚୌର୍ଯ୍ୟ
ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Theivish; stealing (habit).

ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ଛୋଟ ଚୋରି; ଛିଟକା ଚୋରି—1.
Hāta larda bardi Stealing; pilfering. ୨ । ଚୌର୍ଯ୍ୟ
ହାତନଡ଼ବଡ଼ି ଛିଚକେଚୁରୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି—2. Stealing (habit).
ଚୋରୀ ଚୋରୀ ବଣ—ଚୋରି ଘଟିତ—Thievish. [ଯଥା—
ହାତଲଡ଼ବଡ଼ ଚୋଇ]

ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ିଆ (ଲୁଡ଼ୁବୁଡ଼ିଆ)—ଦେ. ବଣ—୧ । ଛିଟକା ଚୋରି
Hāta larda bardiā (lurduburdiā) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ପ୍ରବୃତ୍ତି)—
ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ୀ(ଲୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୀ) } ସ୍ତ୍ରୀ 1. Stealing; thie-
ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼େଇ(ଲୁଡ଼ୁବୁଡ଼େଇ) } vish [ଯଥା—ହାତ
ହାତ ନଡ଼ବଡ଼େ, ଛିଚକେ ଚୋର ନଡ଼ବଡ଼ିଆ ଗୋଇ] ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ.
ଗୁହଚୋର, ଅଁଟୀବାଜ ଚୌର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ଯୁକ୍ତ; ଛିଟକା ଚୋରି କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ—2. Thievish; naturally inclined to stealing. [ଯଥା—ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ିଆ ଲୋକ ।]

ହାତ ଲଗିବା—ଦେ. ବ—୧ । ହାତ ଛୁଇଁବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ
Hāta lāgibā ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶକରଣ—1. Touching of
ହାତ ଲାଗା a thing by the hand. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
ହାଥ ଲଗନା ଦେହକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—2 Touching of a person's body by another's hands. ୩ । ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରୋଗୀର ଚିକିତ୍ସାରମ୍ଭକରଣ—3. Beginning of the treatment of a patient by a physician.

ହାତ ଲେଖା—ଦେ. ବ (ସଂ. ହସ୍ତ + ଲେଖ)—୧ । ହସ୍ତାକ୍ଷର—
Hāta lekhā 1. Handwriting.
(ଛପା, ଟାଇପ୍—ବିପରୀତ) ୨ । ହସ୍ତଲିଖିତ ଲେଖା—
(ଛପା – ବିପରୀତ) 2. Manuscript writing.
ହାତେର ଲେଖା हाथ लेख ବଣ (ସଂ. ହସ୍ତ + ଲିଖିତ)—୧ । ସ୍ୱହସ୍ତଲିଖିତ—1. Written by one's hand. ୨ । ହସ୍ତଲିଖିତ (ପୋଥି ଆଦି)—2. Manuscript (writing); hand-written.

ହାତ ଲେଖା ଖାତା (ବହି)—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ଖାତାରେ
Hāta lekhā khātā (bahi) ହସ୍ତାକ୍ଷର ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଏ—
ହାତେର ଲେଖା ଖାତା हाथलिखी कौपी 1. Hand-
(ଛପା ବହି—ବିପରୀତ) writing exercise book.
୨ । ହାତରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ପୁସ୍ତକ; ପାଣ୍ଡୁଲିପି-2. Manuscript.

ହାତ ଲେଣ୍ଡି—ଦେ. ବ—କରତଳର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ ଖାଲୁଆ ଅଂଶ—
Hāta lerdi The hollow of the palm.
ହାତେର ତେଲୋ तरहथी

ହାତ ଶଙ୍ଖା—ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର) ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଶଙ୍ଖା—
Hāta śaṅkhā Conch-shell bracelets worn
ହାତେର ଶାଁଖା हातकीलहटी on the wrists
(by females). [ଦ୍ର—ହାତ ଶଙ୍ଖା ଦରପଣ ଯାଏ ବା ହାତ ଶଙ୍ଖା ଦରପଣ ଯାଏ କଥା ?—ପ୍ରବଚନ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ନିଜ ହାତରେ ଦର୍ପଣଖଣ୍ଡଗଣ-ଖଚିତ ଶଙ୍ଖା ପିନ୍ଧିଥାଆନ୍ତି, ସେ ସେହି ଶଙ୍ଖାରେ ଥିବା ଦର୍ପଣକୁ ଚାହିଁଲେ ନିଜର ମୁହଁ ଦେଖିପାରନ୍ତି ; ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଦର୍ପଣ ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ; କୌଣସି ବିଷୟ ଜାଣିବାର ଉପାୟ ନିଜ ପାଖରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଇ ଥାଇ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉପାୟାନ୍ତର ଲୋଡ଼ିବା ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଏହି ପ୍ରବଚନ ଲାଗେ ।]

ହାତ ସଫା (ସଫାଇ, ସଫେଇ) ଦେ. ବ (ସଂ. ହସ୍ତ + ଫା. ସଫାଇ)—
Hāta saphā(saphāi, saphei) ୧ । ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା;
ହାତସାଫାଇ हाथसफाइ 1. Skilfulness;
dexterity. ୨ । ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ—2. Very fine work of art. ୩ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଧୂର୍ତ୍ତତା—3. (ironical) Cunning; craftiness.
ଦେ. ବଣ—୧ । ସିଦ୍ଧହସ୍ତ [ବ୍ୟକ୍ତି]—1. Dexterous; skilful in hand work. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ)—ଧୂର୍ତ୍ତ—2. Shrewd; crafty.

ହାତସା—ଦେ. ବ (ସଂ. ହସ୍ତ)—ପାତ୍ର ଓ ତେଜସର ଦଣ୍ଡଳ ଅଦକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତାକାର ଧାତୁ ଅଦର ବଳୟ—
Hātasa
ହାତଳ ହସ୍ତା Handle of a drawyer or pan.

ହାତ ସାଫି(ସାଫିଆନା) - ଦେ. ବ—ହାତ ସଫା (ଦେଖ) —
Hāta sāphi(sāphiānā) Hāta saphā (See)
ହାତସାଫାଇ ହାଥସଫାଇ

ହାତ ସାଧିବା(ସାଧନ କରିବା)—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହସ୍ତ + ସାଧନ)—
Hāta sādhibā(sādhana karibā) ଦୌଶସି
ହାତ ସାଧନ କରା (ପାକାନ) ହାଥ ସାଧନା ହସ୍ତ-
କଳାଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ବାରଂବାର ଉକ୍ତ କର୍ମକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା—
To repeatedly exercise the hand to earn proficiency in a handiwork.

ହାତ ସିଆଁ (ସିଲାଇ, ସିଲେଇ)—ଦେ. ବ—(ସିଲେଇ କଳଦ୍ୱାରା
Hāta siāñ (silāi, silei ସିଲେଇ ନ କରି) ହାତଦ୍ୱାରା
[କଳ ସିଲ(ଲେ)ଇ—ବିଶେଷ] ସେଇଁବା ବା ସିଲେଇ କରିବା—
ହାତ ସେଲାଇ Hand sewing; sewing by the hand.
ହାଥସିଲାଇ ବିଣ—ହାତଦ୍ୱାରା ସିଆଁ ହୋଇଥିବା—Hand-sewn.

ହାତ ସୁଖ—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ପର୍ଶସୁଖ—1. Happiness or
Hāta sukha pleasure derived from the touch
ହାତର ସୁଖ of a thing. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାଡ଼ ଦେବା
ହାଥସୁଖ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ସୁଖ—2. The pleasure derived by a person who beats another.
[ଉ—ମାର ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହାତସୁଖ କର । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହାତସୁଖ କରିବା (କରିନେବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା କୋମଳ
Hāta sukha Karibā)(Kari nebā) ପଦାର୍ଥର (ଯଥା—
[ହାତର ସୁଖ କରେଲଓୟା ଶିଶୁଙ୍କ ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କୋମଳ ଦେହର) ସ୍ପର୍ଶସୁଖ
ହାଥସୁଖକରଲେନା ଅନୁଭବ କରିବା—1. To enjoy the pleasure of touching soft things with one's hand.
୨ । ଅନ୍ୟ ଲୋକକୁ ମାଡ଼ମାରି ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବା—
2. To enjoy the pleasure of beating another person.

ହାତ ହତିଆର (ହତ୍ୟାର)—ଦେ. ବ—(ସଂ ହସ୍ତ ଓ ହେତି=ଶସ୍ତ୍ର)—
Hāta hatiāra(hatyāra) ୧ । ହାତଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ର-
ହାତହତେର ଶସ୍ତ୍ର—1. Weapons used by the hand.
ହାଥ ହଥିୟାର [ଉ—ଘେନ ନିଜ ହାତ ହତିଆର, ମିଳିବ ସକଳେ ଯାଇ ବଳ୍ଲା ଘଡ଼ିଆରେ । ଉଦାସୀ—କଟକ ବିଜୟ ନାଟକ]
୨ । ଶିଳ୍ପୀର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଯନ୍ତ୍ରାଦି—2. The instruments or implements of an artisan.

ହାତ ହଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହସ୍ତକୁ ଅସମ୍ମତି ବା ନିଷେଧ-
Hāta halā(le)ibā ସୂଚକ ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—1.
ହାତନଡ଼ାନ, ହାତଦୋଳାନ To wave the hand in token
ହାଥହିଲାନା of denying or refusing. ୨ । ଚାଲିବା-
ବେଳେ ହାତକୁ ଝୁଲାଇ ପାଖରେ ତଳକୁ ଲମ୍ବାଇ ଇତସ୍ତତଃ ଚାଳନ କରିବା—2. To swing one's hanging hands while walking. [ଦ୍ର—ଏପରି କରିବା ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶର ଲକ୍ଷଣ] ୩ । ଅଙ୍ଗାଳନ-ପୂର୍ବକ କଥା କହିଲାବେଳେ ହସ୍ତକୁ ଇତସ୍ତତଃ ନାନା ପ୍ରକାରେ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—3. To wave one's hands in various modes while vigorously speaking something. [ଦ୍ର—ଏହା କ୍ରୋଧ, ଅଙ୍ଗାଳନ, ଗର୍ବ ବା ରସିକତାର ଚିହ୍ନ ।] ୪ । ଭାବ ଭଲ ଠାରେ ଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ହାତ ଚଳାଇବା—
4. To wave the hands as manual signs.

ହାତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱାଧୀନ ହେବା—1. To come
Hāta hebā under the control of a person. ୨ ।
ହାତେଆସା (ସାକ୍ଷୀଆଦି) ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷର ଅନୁଗତ ହେବା—2.
ହାଥମିଆନା (a witness) To be gained over or suborned by the opposite side. ୩ ।
ହସ୍ତଗତ ହେବା—3. To come to one's hands.
୪ । ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେବା—4. To come under one's possession.

ହାତାହାତି—ଦେ. ବ—(ସଂ ହସ୍ତାହସ୍ତି)—୧ । ଏକ ହସ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ
Hātā hāti ହସ୍ତକୁ ହସ୍ତାନ୍ତରକରଣ—Transfer of any
ହାତବଦଳାନ thing from hand to hand. ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—
ହାଥାହାଥ (ସଂ ହସ୍ତାହସ୍ତି) ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହାତଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ ଓ
ହାତାହାତି ପରସ୍ପର ଆକ୍ରମଣ ଓ ପ୍ରହାର—Mutual fight
ହାଥାବାହିଁ, ହାଥାପାଇଁ with the hands; hand-to-hand-fight.

ହାତି(ତ୍ତି)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତୀ, ପ୍ରା. ହତ୍ଥୀ; ଭୁଲ ସଂ. ହସ୍ତରୁ=ହାତ)
Hāti(ti) —୧ । ଅତି ବୃହତ୍ ଶାକାହାରୀ ଚତୁଷ୍ପଦ ଜନ୍ତୁ—
1. Elephant; Elephas Maximus. [ଦ୍ର—ହାତି ଭାରତବର୍ଷର, ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଓ ଆଫ୍ରିକାର ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ହାତିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆଫ୍ରିକାର ହାତି ଅଧିକତର ଓ ସାନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ପୃଥିବୀରେ ଦେଖାଯିବା ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳଚର ଜୀବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆକୃତିରେ ହାତି ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ତମ ଜନ୍ତୁ । ଏ ଉଚ୍ଚରେ ୧୧ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଲମ୍ବରେ ୯ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଏହାର ଗୋଡ଼ ଗୁରଗୋଟ ଗୋଟିଏ ଲୋହାଏଁ ଖମ୍ବପରି । ହାତିର ତଳପାର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଗୁଣ ଏହିକି, ତାହା ଖପରିଲ ଘରେ ଛୁଆଣି ହେବା ଝିଙ୍କରପରି ପରସ୍ପର ଉପରକୁ ମାଡ଼ିଥିବା ଅନେକ ପତ୍ର ମୋଟା ଚାଉ ସଦୃଶ ଦୃଢ଼ ମାଂସ ଖଣ୍ଡରେ ଗଠିତ । ହାତି ଯେତେବେଳେ ତଳେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ

ଗଲେ; ସେତେବେଳେ ସେ ହାତିର ସ୍ତରଗୁଡ଼ିକ ଯାକ ହେଉ ଥାଏ ଓ ଗୋଡ଼ ଉଠାଇଲା ବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇଭାଗ ହେଉଥାଏ । ଏଥି ପାଇଁ କହନ୍ତି ଯେ "ହାତି ଗୋଡ଼ଭଙ୍ଗେ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ନ ମରେ" । ଏହାର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ସରୁ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ତହିଁର ଅଗରେ କେତେଏ ବାଳ ଥାଏ । କାନ ଦୁଇଟି ଲମ୍ବପରି; ଦେହ ପାଣ୍ଡୁର ମିଶା କଳା । ଦେହରେ ଖୁବ ଅଳ୍ପ ଲୋମ; ମୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ । ଏହାର ନାକ ଓ ଉପର ଓଠଟି ଦୀର୍ଘ ହୋଇ ଢଳିକି ଲମ୍ବିଥାଏ । ସେହି ଲମ୍ବ ନାକକୁ ଶୁଣ୍ଡ କହନ୍ତି । ଏହା ହାତିର ହସ୍ତ ବା କରର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ଏ ଶବ୍ଦକୁ ସଂସ୍କୃତରେ ହସ୍ତୀ ଓ କରୀ କହନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆରେ ହାତିଶୁଣ୍ଡକୁ ଥୋଡ ବା ଥୋଡ (ଥୋର)-ପାହାର କହନ୍ତି । ସେହି ଶୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇଟି ଛିଦ୍ର ଥାଏ । ହାତି ସେହି ଶୁଣ୍ଡବାଟେ ପାଣି ଶୋଷିନେଇ ତାହା ଅଣି ପୁଣି ଶୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଘାଟ ଉପରେ ପୂରାଏ; ସେ ଶୁଣ୍ଡକୁ ଡାଳର ଗୁଇଯାଏ ଗୁଡ଼ାଇ କରି ଛିଣ୍ଡି ଡାଳକୁ ଭାଙ୍ଗେ ଓ ଶୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଘାଟ ଘାଖକୁ ଖାଦ୍ୟ ଅଣେ, ଭୋଜନ ପଦାର୍ଥକୁ ଧରେ ଓ ତଳ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ଚୁଣ୍ଟ, ପାନ୍ଦୁଲାଅଦ) ଉଠାଇ ପାରେ । ସେହି ଶୁଣ୍ଡ ବାଟେ ହାତି ନିଶ୍ୱାସ ନିଏ ଓ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଲାବେଳେ ସେ ଶୁଣ୍ଡର ଅଗକୁ ପାଣି ଉପରକୁ ଟେକି ଥାଏ । ସେହି ଶୁଣ୍ଡରେ ସେ ପାଣି ଓ ଧୂଳି ଶୋଷିନେଇ ତାହା ପୁଣି ନିଜ ଦେହକୁ ବମ୍ବା ଘାଖରେ ଠିଆହେବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗେ । ସେ ଶୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ବଡ଼ ବଡ଼ କରତାଳ ଭାଙ୍ଗି ତାହା ତୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ପାରେ । ଶୁଣ୍ଡ ଓ ତଳଘାଟିର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରୁ ଅଣ୍ଡିରା ହାତିଙ୍କର ଦୁଇଟି ଦାନ୍ତ ଯଦାକୁ ଗୋଜିଆ ଓ ଉପରମୁହାଁ ହୋଇ ବାହାର ଥାଏ । ବଡ଼ ବଡ଼ ହାତିଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦାନ୍ତର ଓଜନ ୧ ବା ୧୨ ମହଣ ହେବା ଦେଖା ଅଛି । (ମାଈ ଓ ମାଖନା ହାତିଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଉଠେ ନାହିଁ) । ଏ ବଡ଼ ଦାନ୍ତକୁ ହାତିଦାନ୍ତ ବୋଲାଯାଏ । ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା ହାତିମାନେ ପରସ୍ପର ଯୁଦ୍ଧ କରି ପରସ୍ପର ଦେହରେ ଦାନ୍ତ ଭୁଆଲୁଷି ହୁଅନ୍ତି ଓ ପରସ୍ପର ଦେହରେ ଏ ଦାନ୍ତକୁ ଫୁଟାଇ ଗୁଡ଼ି ଖାଅନ୍ତି । ଏ ଦୁଇ ଦାନ୍ତ ଛଡ଼ା ହାତିଙ୍କର କଳଦାନ୍ତ ଅଛି । ସେ କଳଦାନ୍ତ-ମାନ ଘାଟ ଉପରେ ଥାଏ ।

ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପାହାଡ଼ିଆ ସ୍ଥାନରେ ହାତିମାନେ ଘଲ ବାନ୍ଧି ରହନ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଲରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଅଣ୍ଡିରା ଦନ୍ତାହାତି ଦଳପତି ଥାଏ ଓ ସେ ଦଳକୁ ବାଟ କଢ଼ାଏ । ଅଗେ ଗଡ଼ଜାତରେ ହାତି ଧରିବାପାଇଁ ଭୂଇଁ :ତଳେ ଲୋକେ ଟୋପ ଖୋଳୁଥିଲେ ଓ ଟୋପ ଉପରେ ପତଳା ଅବଲମ୍ବ ବିଛାଉଥିଲେ । ହାତିମାନେ ସେ ବାଟରେ ଯିବା ବେଳେ ଟୋପ ଉପରକୁ ଗଳି ପଡୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଦେଖାଅଛି ଯେ, ହାତିଙ୍କ ଅନୁଭବୀ ଦଳପତି ଅପଣା ଶୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ୧୦।୧୨ ଫୁଟ୍ ଶାଳ ଗଛର ଶୁଣ୍ଡି ଧରି ଚାଲୁଥାଏ ଓ ଚାଲିଲା ବେଳେ ସେ ଶୁଣ୍ଡିକୁ ଅଗରେ ଭୂମିରେ ମାରି ମାରି ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଏ । ହାତିଘଲ ଜଙ୍ଗଲରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବିଚରଣ କରନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ଫଳ, ଗଛର ଡାଳପତ୍ର, ଶସ୍ୟ ଓ ଅଣ୍ଟ ଅଣ୍ଟ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲ ନିକଟରେ ଥିବା ଧାନ କଅରି ଓ ଆଖୁ-ଖେତ ଅଦିରେ ବଣ ହାତିମାନେ ପଶି ସେ ଖେତକୁ ଖାଇ ଓ ମାଡ଼ ତଳଟି ଖୁନ୍ଦିଖରାପ କରି ପକାନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରେ ଅବହମାନକାଳରୁ ବଣ ହାତି ପଲଙ୍କ ଯିବା ଆସିବାର ରାସ୍ତାମାନ ଅଛି । ସେ ରାସ୍ତାମାନଙ୍କୁ ହାତିଦଣ୍ଡା (ହାତିଦାଣ୍ଡ) ବୋଲାଯାଏ । ଉକ୍ତ ହାତିଦଣ୍ଡାମାନ ଲମ୍ବରେ ଶତ ଶତ କ୍ରୋଶ ଥିବା ଦେଖାଅଛି । ସେ ଦଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକ ଚଉଡ଼ାରେ ୨୦ ଫୁଟ୍ ଓ ଉଚ୍ଚତାରେ ୨୦ ଫୁଟ୍ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଗଛ ବୃକ୍ଷକୁ ହାତିମାନେ ଏପରି ସଫା କରି ଥାଆନ୍ତି ଯେ, ସେ ଦଣ୍ଡାମାନ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ସବୁ ଯେପରି ତାହାର ତଳକୁ କେହି ବଂଶ ଓଲାଇ କରି ପରିଷ୍କାର କରିଅଛି । ସେହି ହାତିଦଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକରେ ହାତିମାନେ ଏକ ରାଜ୍ୟର ଜଙ୍ଗଲରୁ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ଜଙ୍ଗଲକୁ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ସେହିଦଣ୍ଡାରେ ହାତିମାନଙ୍କ ହାବୁଡ଼େ କେହି ପଥିକପଡ଼ିଗଲେ ତାହାର ଜୀବନ ସଙ୍କଟ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ହାତିମାନେ ଗାଧୋଇ-ବାକୁ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି ଓ ବଡ଼ ଜଳାଶୟରେ ସେମାନେ ପଶି ସ୍ନାନ କଲା ବେଳେ ସେ ପାଣିକୁ ଗୋଳି କରି ତହିଁରେ ଥିବା ପଦ୍ମ ବନକୁ ମାଡ଼ ଦଳି ନଷ୍ଟ କରି ଦିଅନ୍ତି । ହାତିମାନଙ୍କର ମୟ (ସଙ୍ଗମ) ସମୟରେ ଅଣ୍ଡିରା ହାତିମାନେ ମତ୍ତ (ମସ୍ତ) ହୁଅନ୍ତି । ମସ୍ତ ହେଲା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଇପାଖ ଗଣ୍ଡ (କାନ ଓ କପାଳ ମଝି) ସ୍ଥଳରେ ଦୁଇଟି କଣା ଫିଟିଯାଏ ଓ ସେହି କଣା ବାଟେ ମତ୍ତ ହାତିଙ୍କ ଦେହରୁ ମଦ (ରସ) ଝରେ । ସେ ସମୟରେ ଅଣ୍ଡିରା ହାତିମାନେ ବାୟା ହୋଇ ଅତି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଗୃହପାଳିତ ହାତି ଓ ହାତୁଣୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗମ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଗୃହ-ପାଳିତ ଘୋଡ଼ା, ଗୋରୁ, ମଇଁଷି ଆଦିଙ୍କ ପରି ଗୃହପାଳିତ ହାତିଙ୍କର ବଂଶବୃଦ୍ଧି ହେବା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏତେ ବଡ଼ ଜୀବର ଅଖି ଦୁଇଟି ମନୁଷ୍ୟର ଅଖିଠାରୁ ବିସ୍ତୃତ ବଡ଼ । ଏମାନଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋଟ ଓ ହାତିଙ୍କ ଗଣ୍ଡିର ଚମଡ଼ାରେ ଗୁଳି ବାଜିଲେ ସେମାନେ ଘାଇଆ ହୁଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମରି ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ସେମାନଙ୍କ କପାଳର ମଝି ଯାଗାରେ ଗୁଳି ବାଜିଲେ ସେମାନେ ମରନ୍ତି (ହାତିଙ୍କ ଗଣ୍ଡିରେ ଓ ଗର୍ଦ୍ଦିରେ ଗୁଳି ବାଜିଲେ ସେମାନେ ନ ମରି ବିକଳ ହୋଇ ବୁଲିବା ବିଷୟ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବିଶୋଷ୍ଟଚମ୍ପୁର 'ଗ' ଗୀତରେ (ଯଥା—'ଗଣ୍ଡି ଗର୍ଦ୍ଦି ଗୁଳି ଗଲା ମରି ଗଳି ବିକେକ ଦେଲା ଘାଉଡ଼') ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ହାତିମାନେ ବୁଢ଼ା ହେଲେ ଓ ଦୁଇଟି ହାତି ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ

ସେମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଝଡ଼ି ପଡ଼େ । ବଣରେ ପଡ଼ିଥିବା ହାତି-ଦାନ୍ତକୁ ଲୋକେ ଗୋଟାଇ ଅଣନ୍ତି । ହାତିଦାନ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣ ହରିଦ୍ରାଭ, ଶ୍ୱେତ ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଶାକାଠି, ପଶା ଗୋଟି, ପଲଙ୍କ, ବୁଣେଇ, ଘାନଅ, କଠାକୁ ଚୁଳି, ବାଡ଼ି, ଫରୁଆ ଆଦି ତିଆରି ହୁଏ । ହାତି ହାଡ଼ ଶେତା ଧଳା; ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଜିନିଷ ତିଆରି ହୁଏ । ହାତି ଦାନ୍ତ ଓ ହାଡ଼ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଅଟେ । ହାତି ଦାନ୍ତ ସେର ୫ ୩୦୯ ଟଙ୍କାରେ ବିକ୍ରି ହୋଇଥାଏ । ହାତି ମରିଗଲେ ମଲା ହାତିର ଦାନ୍ତ ଓ ହାଡ଼ ବହୁମୂଲ୍ୟରେ ବିକାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରବଚନ ଅଛି 'ହାତି ବଞ୍ଚିଲେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା, ମଲେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା' । ହାତି ବଳବାନ୍ ଓ ବୃହତ୍ତମ ସ୍ଥଳଚର ଜୀବ ଥିବାରୁ ଭାରତବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ବଣରୁ ଧରି ତାଙ୍କୁ ମଣ (ସିଇସ୍ତା) କରି ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ହାତିମାନେ ଯୁଦ୍ଧର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ଥିଲେ ଓ ଗୋଟିଏ ହାତି ଉପରେ ୮।୧୦ ଜଣ ସଶସ୍ତ୍ର ଯୋଦ୍ଧା ଅବସ୍ଥାନ କରି ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ଓ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳରେ ହାତି ବା ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ ସେନା ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ଅବଶ୍ୟକ ଅତି ବଡ଼ ତୋପ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡି କାଠମାନ ଅସମତଳ ଭୂମିରେ ହାତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଟଣା ହୋଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନିଆ ହୋଇଥାଏ । ଗଡ଼ଜାତର ଅସମତଳ ଓ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଦେଶରେ ହାତି ଉପରେ ରାଜା ଓ ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ଚଢ଼ି ଯିବା ଅସିବା କରନ୍ତି । ହାତି ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ସାବଧାନତା ସହକାରେ ବାଲିଅରା ନଈରେ ପଶି ପାର ହୁଏ ଓ ଯେଉଁ ନଦୀଗର୍ଭରେ ଭୁଷା ବାଲି ଥାଏ, ତାହା ହାତି ଆଗରୁ ବାରି କରି ସେ ବାଟେ ନ ଯାଇ ଫେରି ଅସି ଅନ୍ୟ ବାଟେ ଯାଏ । ଅତି ଅସାଧ୍ୟ ପର୍ବତ, ପାହାଡ଼, ଏମନ୍ତ କି, ଯେଉଁଠାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଯିବାକୁ ଡରନ୍ତି, ସେଠାକୁ ହାତି ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ଯିବା ଅସିବା କରି ପାରେ । ଶିକ୍ଷିତ ଶିକ୍ଷିତ ହାତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଶିକାରୀମାନେ ବଣକୁ ଯାଇ ବନ୍ଧୁକ ଦ୍ୱାରା ବାଘ ଶିକାର କରନ୍ତି ।

ବଣହାତିମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବେ ଟୋପ ଖୋଳି ଲୋକେ ଧରୁଥିଲେ; ହାତିମାନଙ୍କ ଚଳପ୍ରଚଳ ହେବା ଜଙ୍ଗଲରେ ହାତିଙ୍କ ବୁଡ଼ିପିବା ଭଳି ଗଭୀର ଖଣି ଗାତମାନ ଖୋଳି ତା ଉପରେ ବାଉଁଶ ଚାଟାଳି, ଘାସ ଓ ଡାଳମାନ ଘୋଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ ଓ ତହିଁ ସାଖରେ ହାତିଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ରଖୁଥିଲେ । ଜଙ୍ଗଲରେ ଏହିପରି ୧୦।୧୨ ଟା ଟୋପ ଖୋଳା ହେଉଥିଲା । ହାତିମାନେ ଚରିବାକୁ ଅସିଲେ ସେମାନେ ସେହି ଟୋପ ଭିତରେ ପଡ଼ି ଟୋପ ମଧ୍ୟରୁ ଉପରକୁ ଉଠି ଅସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ୨।୩ ଦିନ ସେଠାରେ ଅନାହାରରେ ପଡ଼ି କ୍ଳାନ୍ତ ହେଲେ, ଲୋକେ ଯାଇ ସେ ଟୋପରେ କୌଶଳକ୍ରମେ ପଶି ହାତିକୁ ବାନ୍ଧିକରି ପୋଷା ହାତିଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଟୋପରୁ ଉଠାଇ ଅଣି ସିଇସ୍ତା ବା ମଣ କରି ପୋଷ ମଣାଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ରୀତିରେ ହାତି ଧରା ନ ହୋଇ 'ଖେଦା' ଦ୍ୱାରା ହାତିମାନେ ଧରା ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ବାଟେ ହାତିପଲ ଯାଆନ୍ତି ସେହି କଣ୍ଡାର ଖଣ୍ଡଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଙ୍ଗଲ ସଫା କରି ବଡ଼ ବଡ଼ କାଠ ଖଣ୍ଡମାନ ଘୋଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଗୋହିରା ବାଟ ତିଆରି କରାଯାଏ । ସେହି ବାଟରେ ହାତିଙ୍କର ଲୋଭନୀୟ ନାନାବିଧ ଖାଦ୍ୟ (ଯଥା — ଧାନହଳା, ଅଖୁ, ଜଡ଼ିଆ, କଖାରୁ, ପାଚିଲା ଓ କଞ୍ଚା କଦଳୀ ଇତ୍ୟାଦି) ଖଣ୍ଡଦୂର ଛଡ଼ା ଛଡ଼ା କରି ରଖାଯାଏ । ହାତିମାନେ ସେହିସବୁ ଖାଦ୍ୟର ଲୋଭରେ ସେହି ଗୋହିରା-ବାଟେ ମୁହାଁନ୍ତି । ଗୋହିରାର ଶେଷ ମୁଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଖୁଣ୍ଟମାନ ପୋତାଯାଇ ୪୦।୫୦ଟି ହାତିଙ୍କର ଏକତ୍ର ରହି-ପାରିବା ଭଳି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଖୁଆଡ଼ ବା ଅଟ୍ଟେଇ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ଅଟ୍ଟେଇର ବାଡ଼ରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା ଖୁଣ୍ଟମାନ ପଶ୍ଚିରକୁ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ପୋତା ହୋଇ ଖୁବ୍ ମଜଭୁତ କାମୁଡ଼ାରେ ଉଡ଼ା ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ସେ ଖୁଣ୍ଟମାନଙ୍କରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ମୁଣ୍ଡିଆ କଣ୍ଟା ମରା ଯାଇଥାଏ; (ହାତିମାନେ ସେ ବାଡ଼କୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ବସିଲେ ବାଡ଼ ଦେହରୁ ବାହାରିଥିବା ମୁଣ୍ଡିଆ କଣ୍ଟାମାନ ହାତିଙ୍କ ଶୁଣ୍ଡରେ, ମୁଣ୍ଡରେ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ଫୁଟିଯାଏ); ଅତଏବ ହାତିମାନେ ସେ ବାଡ଼କୁ ଭାଙ୍ଗି ବା ମାଡ଼ିଦେଇ ପଳାଇ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଅଟ୍ଟେଇ ବା ଖୁଆଡ଼କୁ 'ଖେଦା' ବୋଲାଯାଏ । ଗୋହିରାରୁ ସେ ଖେଦାକୁ ଆସିବା ବାଟର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗରେ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ବାଟ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ଦୁଇଟି ଖୁବ୍ ବଡ଼ କବାଟ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧାଯାଇ ଝୁଲାଇକରି ରଖା ହୋଇଥାଏ । ଲୋକ-ମାନେ ଗୋହିରାର ବାହାରେ ଓ ଅଟ୍ଟେଇର ବାହାରେ ଓ ଗଛ ଉପରେ ଜଗି ରହି ଥାଆନ୍ତି । ଖେଦା ଘରରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ଲୋଭନୀୟ ଖାଦ୍ୟ ବିଛା ହୋଇଥାଏ । ହାତି-ପଲ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଗୋହିରା ବାଟେ ଖାଦ୍ୟ 'ଖାଇ ଖାଇ ଅସି ସେ ଖେଦାରେ ପଶିଯାଆନ୍ତି । ଖେଦାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଯେତେବେଳେ ଦେଖନ୍ତି ଯେ, ଯଥେଷ୍ଟସଂଖ୍ୟକ ହାତି ସେ ଖେଦା ଘରରେ ପଶିଗଲେଣି, ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଲଷାରୁ ଦିଅନ୍ତି; ଲଷାରୁ ଦେବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅଟକା ହୋଇଥିବ କବାଟର ଦଉଡ଼ିକୁ ଗଛ ଉପରେ ଜଗିଥିବା ଲୋକେ କାଟିଦିଅନ୍ତି ଓ ସେ କବାଟ ପଡ଼ିଯାଇ ଖେଦାର ବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । କବାଟ ପଡ଼ିଯିବାର ଗୋଳମାଳରେ ହାତିଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟ ଉଦୟ ହୁଏ । ଯେଉଁ ହାତିମାନେ ଖେଦାରେ ପଶି ନ ଥାନ୍ତି ସେମାନେ ଲେଉଟିକରି ଗୋହିରା ବାଟେ ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ଖେଦାରେ ପଶି ଥାଆନ୍ତି ସେମାନେ ବାଟ ନ ପାଇ ଖେଦା ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ଓ ଖେଦାର ବାଡ଼କୁ ଅପଣା ଅପଣା ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଠେଲିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ବାଡ଼କୁ ଠେଲିବାବେଳେ ସେଥିରେ ଥିବା ମୁଣ୍ଡିଆ କଣ୍ଟା ହାତିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବେଧି ହୋଇ ହାତିମାନେ ରକ୍ତାକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଖେଦାର ଚାରିପାଖେ ପଦାରେ ବେଢ଼ି

ଜଡିଥିବା ଲୋକେ ବନ୍ଧୁକ ଓ ବାଦ୍ୟର ଶବ୍ଦ କରି ଖେଦା ଭିତରେ ଥିବା ହାତିକୁ ଡରନ୍ତି । ହାତିମାନେ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍କାର ଓ ବଳପ୍ରକାଶ ଓ ଭର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କରି ଖେଦାରୁ ପଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ସେହେବେଳେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ହାତିଙ୍କର ପୂର୍ବର ବଳ ଭାଙ୍ଗିଗଲାଣି, ସେହି ସମୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ହାତି ଓ ହାତୁଣୀଙ୍କୁ ଖେଦା ମଧ୍ୟରେ ପଠାଯାଏ; ସେହି ଶିକ୍ଷିତ ହାତି ଓ ହାତୁଣୀମାନେ ବନ୍ଦୀ ହାତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳାମିଶା କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଲେଙ୍ଗାଏ ହାତିଙ୍କୁ ଦୁଇଟି ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀ ବା ହାତୁଣୀ କାନ୍ଧକର ଦୁଇଆଡୁ ଚାପି ରଖନ୍ତି ଏବଂ ଇତ୍ୟବସରେ ସୁଯୋଗ ପାଇ ଲୋକେ ଏ ନୂଆ ହାତିଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ଓ ବେକରେ ଶିକୁଳି ଓ ଦଉଡ଼ି ବାନ୍ଧି ସେ ଦଉଡ଼ି ଓ ଶିକୁଳିକୁ ଶିକ୍ଷିତ ହାତିଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଓ ବେକ ସଙ୍ଗେ ଛାଡିଦିଅନ୍ତି ଓ ଏହିପରି ସବୁ ହାତିଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବାହାରକୁ ଆଣନ୍ତି । ବାହାରକୁ ଆଣିବାବେଳେ ପ୍ରତି ବଣୁଆ ହାତିର ଦୁଇକଡ଼କୁ ଦୁଇଟି ଶିକ୍ଷିତ ହାତି ବା ହାତୁଣୀ ଚାପିକରି ଧରି ଥାଆନ୍ତି ଓ ଦଉଡିରେ ଛଡା ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି, ନୂଆ ହାତି ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଗତି କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଏହିପରି ହାତିମାନଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ଆଣି ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ ହାତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସରସ୍ତା କରନ୍ତି । ଅଷ୍ଟର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, ସାଧାରଣତଃ ବଣହାତିମାନେ ଏକ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ମାହୁନ୍ତଙ୍କ ଡାକ ମାତ୍ର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଡ଼ଜାତରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଖେଦା ଦ୍ୱାରା ହାତି ଧରା ଯାଉ-ଅଛନ୍ତି ।

ହାତି ଏପରି ବିଶାଳକାୟ ଜୀବ । ତାହାର ପିଠି ସମତଳ ନ ଥିବାରୁ ହାତିର ଖାଲି ପିଠିରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ବସିବାର ସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ପିଠିର କୁଜ ଓ ଖାଲି ଅଦକୁ ଗଛକର ଶୋଲପତ୍ରରେ ନରମ୍ବା ଜିନସ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଯାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଗଦି (ଲଦନ) ପକାଯାଇ ତା ଉପରେ ପଲଙ୍କ ବା ବିମାନ ଆକାରର ଗୋଟିଏ ଛତିଯୁକ୍ତ ବା ଖୋଲା ଆସନ [ହାଉଦା, ଅମାରି] ଘଡ଼ାଯାଏ । ରାଜା ଓ ବଡ଼ଲୋକ ଆଦିଙ୍କ ବସିବାପାଇଁ ଏ 'ହାଉଦା ବା ଅମାରି' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ହାତି ଉପରେ ଲୋକଙ୍କର ବସି ଯା ଆସ କରିବା ପାଇଁ ଆଗରେ ଓ ପଛରେ ଲୁହାର ବାଡ ଥିବା ଆସନ ବା କଠଲି ଘଡ଼ାଯାଏ । ସେହି ଲୁହାର ବାଡ଼କୁ ଅଙ୍କୁଶ ବା ଧରିକରି ଆରୋହଣକାରୀ ବସନ୍ତି । ହାତିର ପିଠି ଉପରେ ଲଦନ ରଖାଯାଇ ହାତି ପେଟବାଟେ ସୁରିଯିବା ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ସେ ଲଦନକୁ ହାତି ପିଠିରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଘଡ଼ାଯାଏ । ତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଝୁଲ (ବା ଚାରିକୋଣିଆ ମୋଟ ଭର୍ଜିନ ଚାଦର) ପକାଯାଇ ତହିଁ ଉପରେ କଠଲି ବା ଅମାରି ଘଡ଼ାଯାଏ । ଏହି କଠଲି ବା ଅମାରି ହାତିର ବେକଅଡ଼େ ଓ ଲାଞ୍ଜଅଡ଼େ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ରୂପେ ଲଦନ ବା ଗଦି ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧାଯାଏ । ହାତି ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଝୁଲ ହାତିର କଡ଼ ପାଖରେ ତଳକୁ ଝୁଲୁଥାଏ ଓ ଭୁଇଁଠାରୁ ୧୩।୨ ହାତ ଉଚ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଝୁଲୁଥାଏ । ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ହାତି ଉପରେ ବହୁ ମୂଲ୍ୟର ଝୁଲ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟର ହାଉଦା କସାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡିତ ଓ ଜରିଖଚିତ ମଖମଲ ଝୁଲର ଦାମ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଓ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୁନା ରୂପାର ଛତିଯୁକ୍ତ ହାଉଦାର ମୂଲ୍ୟ ଦଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଥିବା ଶୁଣା ଅଛି । ହାତିର ମୁହଁରେ ଓ ଶୁଣ୍ଡରେ ସିନ୍ଦୁର, ଖଡ଼ି ଆଦି ଦ୍ୱାରା ନାନାପ୍ରକାରର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ କରାଯାଏ । କଠଲି, ଅମାରି ବା ହାଉଦା ଉପରେ ଝଲା ଆଦି ବିଜେ କରନ୍ତି ଓ ହାତିର ଚାଳକ ମାହୁନ୍ତ ହାତିର ବେକ ଉପରେ ଦୁଇ ପାଖରେ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ବସେ । ମାହୁନ୍ତ ତାହାର ଗୋଡ଼କୁ ହାତିର କାନ ପାଖେ ଚାଳକ କରି ଓ ନାନାପ୍ରକାରର ଡାକ ଡାକି ଓ ହାତିର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଲୌହ ଅଙ୍କୁଶ (ଅଙ୍କୁଶା ବା ଗଜବାଙ୍କ)ର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ଚେପି ଓ ବେଳେ ବେଳେ ଦୁଷ୍ଟ ହାତିଙ୍କୁ ତେଣ୍ଟା ପରି ମୁହଁ ଝଲିରେ ମାରି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ ।

ହାତି ଭାରତବର୍ଷରୁ ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଇଉରୋପକୁ ନେଲେ । ଏଥିପୂର୍ବେ ମାଲବାର୍ ଉପକୂଳରୁ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥ ଇଉରୋପକୁ ହାତିଦାନ୍ତ ନିଆଯାଉଥିଲା । ହାତିର ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଇଭ ଓ ହାତିଦାନ୍ତର ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ଆଇଭରି (Ivory) ଏହି ଇଭ ଶବ୍ଦରୁ ଜାତ । ଇଂରାଜ ଏଲିଫାଣ୍ଟ (Elephant) ଶବ୍ଦର ସ. ·ଇଭ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ।

ଶିକ୍ଷିତ ହାତିମାନେ ମାହୁନ୍ତର ଡାକକୁ ମାନି ନାନାପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଶିକ୍ଷିତ ହାତିମାନେ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ମଶାଲ ଧରିବା, ରାଜାଙ୍କ ପାଲକି ପାଖେ ରହି ଚଅଁର ଓ ଅଲଣ୍ଠ ପକାଇବା, ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଳସରେ ଜଳ ଢାଳି ଅଭିଷେକ କରିବା ଦେଖାଅଛି । ଏମାନେ ମାହୁନ୍ତର ଓ ସ୍ୱାମୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ହାତି-ମାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେକଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ଯଥା—

ଅଗଡ୍ ! ଅଗଡ୍ ! ଅଗାଡ୍ ! ଓ ଅଗେଡ୍ !=ଅଗଲ୍ ଗଲ୍ । ଚସ୍ !=ପାଣିଖା । ଚେଇ ! ବା ଚୈ !=ଗଲ୍ । ମଇଲ୍ !=ଗଲ୍ । ଉଚ୍ଚେ !=ଶୋ, ଭୂମିରେ ଦେହକୁ ଲମ୍ବାଇ କରି ପଡ଼୍ । ତରେବତ୍ !=ପଛ ଗୋଡ଼କୁ ପାରକରି ବସ୍ । ଶୁଲେ !=ମାହୁନ୍ତର ହାତି ଉପରକୁ ଉଠିଯିବା ପାଇଁ ଆଗ ଗୋଡ଼କୁ ବଙ୍କା କରି ଉଠା, ବମ୍ବା ପଛରୁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଅମାରି ଉପରୁ ଉଠି ଆସିବା ପାଇଁ ପଛ ଗୋଡ଼କୁ ବଙ୍କା ବା ସମକୋଣ ପରି

କରିବେ । ଧଡ୍ !=ଠିଆହୋ, ଅଟକି ଯା । ପିଛେ !=ପଛକୁ ହଟ୍ । ଧଡ୍‌ରେ ମଇଲ୍ ଧଡ୍ !=ଅସମ ଭୂମିରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚାଲ୍ । ବଇଠ୍ !=ଆଣ୍ଠୋଇ କରି ବସ୍ । ଛିର !=ଛି । ଏ ଜାତୀୟ (ଯଥା—କାଠଘୋଡ଼ାର ଗଛ ଅଡ଼ିକୁ ମୁହଁ ବଢ଼ାଇବା) କରନ୍ତି ।

ହାତି ଉପରେ ଅମାର ଅନ୍ଦ କଥା ହେବା ପରେ ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀଙ୍କର ହାତି ଉପରକୁ ଉଠିଯିବା ପାଇଁ ମାହୁନ୍ତର ଅଦେଶରେ ହାତି ଅଣ୍ଟୁ ମାଡ଼ି ବସେ ଓ ତତ୍ପ ଅମାର ଦେହକୁ ଗୋଟିଏ ଜଣୁଣି (ପିଡ଼ି) ଲଗାଯାଇ ସେହି ଜଣୁଣି ଦ୍ୱାରା ରାଜା ଅନ୍ଦ ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ହାତିର ଉପରକୁ ଉଠନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମାହୁନ୍ତ ହାତିର କର୍ଣ୍ଣୀକୃତ ଅଗ ଗୋଡ଼ କାଟେ ହାତିର କାନ୍ଧ ଉପରକୁ ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ଚଢ଼ିଯାଏ ।

ହାତିର ଚାଳକକୁ ମାହୁନ୍ତ ବୋଲାଯାଏ ଓ ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ତତ୍ପ ଚାଳକକୁ ମେଣ୍ଟ (ଇଂ. ମେଟ୍—Mate) ବୋଲାଯାଏ ।

ହାତିର ରବ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯଥା—୧ । ଜଳଦ ଗମ୍ଭୀର ଗର୍ଜନ । ୨ । ଭୁରି ପରି ଧ୍ୱନି ବା ପେଏଁ କାଳି । ହାତି ଶେଷୋକ୍ତ ଧ୍ୱନି କଲେ ହାତି ପେଏଁ କାଳୁଛି ବୋଲାଯାଏ ।

ପୂର୍ବେ ଅମ ଦେଶରେ ରାଜାମାନେ ଅପରାଧୀକୁ ଭୂମି ତଳେ ଶୁଆଇ ତା ଉପରେ ହାତି ମଡ଼ାଇ ମାରି ପକାଉ ଥିଲେ ।

ଯୋଧା ହାତି ଉପରେ ମାହୁନ୍ତ ଚଢ଼ି ବଣକୁ ଯାଇ ହାତିର ଶୁଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା କରତାଳମାନ ଭଙ୍ଗାଇ ହାତି ଉପରେ ଘରକୁ ଲଦି କରି ଆଣେ ଓ ତାହା ହାତି ଖାଏ । ହାତି ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଗଛର ଡଦା ଖାଏ । ଯୋଧା ହାତିକୁ ଲୁଣା ପିଣ୍ଡୁଳାରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଧାନ ଓ ଚାଉଳ ଆଦି ଖାଇବାକୁ ଦିଅଯାଏ । ଗୋଟିଏ ହାତି ପ୍ରତିଦିନ ଏକ ଗାଡ଼ି ବଇଡାଳ ଓ ୨୦।୨୫ ଗଉଣି ଧାନ ଖାଇପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ହାତି ପୋଷିବା ବହୁ ବ୍ୟୟ ସାଧ୍ୟ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଭରଣ ପୋଷଣ ପାଇଁ ବହୁ ବ୍ୟୟ ହେଲେ, ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ଘରେ ହାତି ପୋଷିଛି ।

ହାତିମାନେ ବଡ଼ ଜୀବ ଥିବାରୁ ସାଧାରଣ ଜୀବଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟବହୃତ ନହୋଇ ଗୋଟିଏ ହାତିକୁ 'ଘରେ ହାତି' କହନ୍ତି । ହାତି 'ମରିଯିବା, ନକହି ହାତି 'ବସିଯିବା' କହନ୍ତି ।

ହାତି ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତି କଲାବେଳେ 'ଯାଉଛିବା' ବା ପହଣ୍ଡ ପକାଇବା', ସାଧାରଣ ଚାଲି ଚାଲିଲେ 'ଚାଲିବା', ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଚାଲିଲେ 'ପଲସିବା' ଓ ଅତି ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଚାଲିଲେ 'ଧସାଲିବା ବା ଦ୍ରୁତାଲିବା' କହନ୍ତି ।

ଜଙ୍ଗଲରେ ଜୀବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ମାତ୍ର ସିଂହ ହାତି ଅପେକ୍ଷା ବଳିଷ୍ଠ ଓ ହାତିକୁ ଜୀବନରେ ମାରିପାରେ ।

ହାତିର କପାଳ ବିଦାରିତ ହେଲେ ତାହା ମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମୁକ୍ତା (ଗଜମୁକ୍ତା) ନିର୍ଗତ ହୁଏ ବୋଲି ଅମର ପୁରାଣାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ହାତିମାନଙ୍କ ଦେହ ମେଘର ବର୍ଣ୍ଣପରି କଳାମିଶା ଧଳା ରଙ୍ଗ; କିନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଏକ ପ୍ରକାର ହାତି ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଦେହ ଧଳା । ଏହି ଶ୍ୱେତ ହସ୍ତୀକୁ ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶରେ ରାଜା ଓ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନମାନେ ପୂଜା କରନ୍ତି ।

ହାତିମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିର ବିଚକ୍ଷଣତା ଓ ଦାରୁଣାଶ୍ରିତ ବିଷୟରେ ନାନା ଗଳ୍ପ ଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ପୃଥିବୀର ଆଠଦିଗକୁ ୮ଗୋଟି ହାତି (ଦିକ୍‌ହସ୍ତୀ) ଟେକି ଧରି ଅଛନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଜାତୁଣୀ ଅଛନ୍ତି । ପୁରାଣୋକ୍ତ ଐରାବତ ହସ୍ତୀ କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନ ସମୟରେ ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା ଓ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାହନ ଅଟେ । ମହାଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଗଣେଶଙ୍କର ଉତ୍ତମାଙ୍ଗକୁ ମୁଣ୍ଡକର ଶୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଶନି ଗ୍ରହଙ୍କ ଈଷତ୍ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାରୁ ତାଙ୍କର ମସ୍ତକ ଛିନ୍ନ ହେଲା ଓ ଗୋଡ଼ିଗଲା । ପରେ ଶିବ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେଠାରେ ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁଣ୍ଡ କରି ଶୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ହାତିର ମୁଣ୍ଡକୁ କାଟିଆଣି ଗଣେଶଙ୍କ ଗଣ୍ଡିରେ ଯୋଡ଼ି ଦେଲାରୁ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଗେହ୍ଲାପୁଅ ଗଣେଶ ସେହିଦିନ ଠାରୁ 'ଗଜବଦନ' ହୋଇଗଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି, ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ହାତୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗାତ ବସି ପରେ ତାକୁ ଗଣ୍ଡ ପାଣିକୁ ନେଇ ମାରି ପକାଇବାକୁ ବସିଲା । ଏହି ସମୟରେ ହାତି ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବାରୁ ଭଗବାନ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ପେଶି ଲକ୍ଷ୍ମୀରକୁ ଛେଦ ଗଜକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ପୌରାଣିକ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କରେ ହାତି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଉପରେ କଳସ ଢାଳୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ ଓ ହାତି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାହାନ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି ।

କାହାଣୀରେ ଅଛି ଯେ, ପୂର୍ବେ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ମରି ଗଲେ ଓ କେହି ରାଜା ହେବାକୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷରୁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପାରିଷଦମାନେ ରାଜାଙ୍କ ପାଟହାତିକୁ ଗୋଟିଏ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କୁଲିବାକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ହାତି ସେ କଳସକୁ ଶୁଣ୍ଡରେ ଟେକି ଧରି ଯାଉଥିଲା ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସକୁ ଢାଳୁଥିଲା, ପାରିଷଦମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଆଣି ରାଜଗାଦିରେ ବସାଉଥିଲେ ।

କବିମାନେ ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମନ୍ଥର ଗତିକୁ ହାତିଙ୍କ ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତି ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ନାୟିକାମାନଙ୍କୁ ମନ୍ଥର-ଗମନା, ଗଜଗମନା ଆଦି ବିଶେଷଣରେ ବିଶେଷିତ କରନ୍ତି ।

ଠିଆ ହୋଇ ବିଶ୍ରାମ ନେଲାବେଳେ ହାତି ଅଗକୁ ପଛକୁ ଦୋହଲୁଥାଏ । ଏହାକୁ ହାତି ଝୁଲିବା କହନ୍ତି । ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ କୋଳରେ ବସାଇ

ଝୁଲାଇବା ବେଳେ 'ହାତି ଝୁଲିବା' ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି ।

ହାତିମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋଟା ଥିବାରୁ ଗୋଦର ଗୋଡ଼କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ହାତି ଗୋଡ଼ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ଶ୍ଳିପଦ (ଗୋଦର) ରୋଗକୁ ଇଂରାଜିରେ (Elephantiasis) ହାତିଆ ରୋଗ ବୋଲି ନାମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଓ ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ ଗୋଦର ଗୋଡ଼କୁ ପୀଲପାଙ୍ଗ (ହାତିଗୋଡ଼) ବୋଲାଯାଏ । ଶ୍ଳିପଦ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ କର୍ଦ୍ଦିତାକୃତି ପୁରୁଷଲିଙ୍ଗକୁ ହାତି ଶୁଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ସେ ରୋଗକୁ ଲୋକେ ହାତିଶୁଣ୍ଡା ରୋଗ କହନ୍ତି ।

ଜୈନମାନେ ହାତି ପୂଜା କରନ୍ତି ଓ ଜୈନ ମନ୍ଦିର [ଯଥା—କଲିକତାରେ ପରେଶନାଥ ମନ୍ଦିର]ରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶରେ ହାତିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ପୂଜିତ ହୁଏ ।

ଭୂପେନ୍ଦ୍ର ଉଞ୍ଚ ହାତୀର ପ୍ରସବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ଯେ—ହାତୁଣୀ ଚର୍ମାବରଣ ଯୁକ୍ତ ଗୋଲାକାର ପିଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସବ କରେ; ପରେ ଉକ୍ତ ପିଣ୍ଡକୁ ନିଜର କାନରେ ବିଞ୍ଚି ବିଞ୍ଚି ତହିଁର ଉପରର ଚର୍ମାବରଣକୁ ଫଟାଇ ଦିଏ; ତାପରେ ତହିଁରୁ ହାତିଛୁଆ ବାହାରେ ।

ହାତିମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ହସ୍ତୀ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ :—

ହାତି ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରବଚନ, ପ୍ରବାଦ ନ୍ୟାୟ ଓ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ।

୧ । ହାତି ପାଡ଼ିବ ପାଡ଼ିବ,ଫୁସ୍—ପ୍ରବଚନ=ବହାରମ୍ଭେ ଲଘୁ କ୍ରିୟା ।

୨ । ହାତି କଇଥ ଖାଇବା—ନ୍ୟାୟ=ବାହାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ହୋଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶ ଶୂନ୍ୟ ହେବା ।

୩ । ହାତି କଳରୁ (ଥୋଡ଼ରୁ) କଳେ(ପୁଲାଏ,ଥୋଡ଼େ) ଖସିଲେ ବା ଖସି ପଡ଼ିଲେ ପିମ୍ପୁଡ଼ିକ ଯୁଗେ (ଶହେବରଷ) —ନ୍ୟାୟ ।

୪ । ହାତି ଲୋ (ବେକ) ରେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧିବା—ନ୍ୟାୟ

୫ । ହାତି ଗଳି ଯାଏ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ନ ଗଳେ ବା ହାତି ଗଳି ଯାଉଛି ପିମ୍ପୁଡ଼ିକ ବାଟ ନାହିଁ —ପ୍ରବଚନ ।

୬ । ହାତି ଗାଧୁଆ ବା ଗାଧୋଇବା—ନ୍ୟାୟ

୭ । ହାତି ଗୋଡ଼ତଳେ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ନ ମରେ— ଅନୁଭବ ସତ୍ୟ ।

୮ । ହାତିକୁ ହାତି ଉଠାଏ—ନ୍ୟାୟ ।

୯ । ତୋର ହାତି ଘୋଡ଼ା ଝୁଲନ୍ତୁ ବା ଝୁଲିଥାଆନ୍ତୁ— ଆଶୀର୍ବାଦ ବଚନ ।

୧୦ । ହାତି ଗୁଲି ଗୁଲି ଯେତେ, ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ସେତେ—ଅନୁଭବ ଓ ନ୍ୟାୟ ।

୧୧ । ହାତିଚଢ଼ାଠାରୁ ସମ୍ପତ୍ତି ନାହିଁ—ପ୍ରବଚନ ।

୧୨ । ହାତି ଖାଇଁଥିଲେ କଉଡ଼ି, ମଲେ କଉଡ଼ି; ବା ହାତି ଖାଇଁଥିଲେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା, ମଲେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା; ବା ହାତି ଖାଇଁଲେ ମଲେ ଏକାକଥା—ପ୍ରବଚନ ।

୧୩ । ହାତି ଦାନ୍ତରେ ସୁନା ଛୁଆଣି ହେବା-ନ୍ୟାୟ ।

୧୪ । ଘୋଡ଼ା (ହାଥୀ) ପରି ହାଉଦା,ହାଥୀ (ଘୋଡ଼ା) ପରି ଜୀନ; ଜଲ୍‌ଦି ଯାଓ ଜଲ୍‌ଦି ଯାଓ ଉଆରନ୍ ହେଷ୍ଟିନ୍ ଛୁଡ ପ୍ରବାଦ ।

୧୫ । ହାତିପରି ଜୀବର ମଶାଲ୍ (ମାଛଲ୍) ଉତ— ପ୍ରବଚନ ।

୧୬ । ହାତି ବନସ୍ତରେ ଥିଲେ ରଜାଙ୍କର—ପ୍ରବଚନ ।

୧୭ । ହାତି ମୂତିଦେଲେ ପିମ୍ପୁଡ଼ିକ ପହଁରିବେ ବା ହାତି ମୂତ ପିମ୍ପୁଡ଼ିକ ପହଁରିବେ—ଅନୁଭବ-ନ୍ୟାୟ ।

୧୮ । ହାତିପରି ଜୀବର ଅଖି ସାନ ବା ହାତିର ଅଖି ସାନ—ଅନୁଭବ, ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ।

୧୯ । ହାତିଶାଳ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ କଅଣ ମେଣ୍ଢା ଛାଡ଼ିଅଛୁ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ? ବା ଭାଙ୍ଗି ଲା ହାତିଶାଳ ସଙ୍ଗେ ଘୋଡ଼ାଶାଳ ସମାନ ହୁଏ ନାହିଁ—ପ୍ରବଚନ ।

୨୦ । ଗଛଏ ଗଲେ ହାତିଏ ଅଣିବା—ପ୍ରବଚନ ।

୨୧ । ହାତି ଉପରେ ଧଂସା—ପ୍ରବଚନ ।

୨୨ । ହାତିର ଶିଅକଥା ମାହୁତକୁ ଲାଗେ—ପ୍ରବଚନ

୨୩ । ହାତି କାନ୍ଧରେ ବସିବା—ନ୍ୟାୟ ।

୨୪ । ହାତିପରି ଜନ୍ତୁ (ଜୀବ) ଅଙ୍କୁଶାରେ ଆୟତ୍ତ— ଅନୁଭବ ବଚନ ।

୨୫ । ହାତିଦ୍ୱାରା ନ ମରିଲେ ହାତିଥଳ ଦ୍ୱାରରେ ମରିବା—ନ୍ୟାୟ ।

ହାତି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ—

୧ । ହାତି ନେ, ଘୋଡ଼ା ନେ, ମୋ ପେଁଏଁ ଚାଳ ବଜେଇ ଦେ; ସାପ ଥିଲେ ବାହାରି ଯା !, ବେଙ୍ଗ ଥିଲେ କଟର କଟର ହଉଥା !

୨ । ଝୁଲ୍ ହାତି ! ଝୁଲ୍; ବାଆ ପାଣି ଖାଇ ଫୁଲ୍ ।

୩ । ଝୁଲ୍ ହାତି ! ଝୁଲ୍‌ରେ; ବାଆ ପାଣି ଖାଇ ଫୁଲ୍‌ରେ ।

୪ । ହାତି ଝୁଲିଥାଏ ରାଜା ବଗିଚାରେ କଅକଡ଼ା ଖାଇବାକୁ, କଉଇ ଝୁଲିଲି ମାଆଙ୍କ କୋଳରେ ଦୁଧକଳେ ଖାଇବାକୁ ।

୫ । ହାତିପରି ଜୀବ ଶରୀର ମାହୁତକୁ ଠୁଳେ ବି ଉତରନ୍ତା ସେହି, ମନ ମାନିଅଛି ବୋଲି ସେ ରହିଛି ଅଙ୍କୁଶା ଶିକୁଳି ସହି ।

୬ । ହାତି ! ପାହୁଣ୍ଡ (ପାହୁଲ) ପକାଏ ଧୀରେ ।]

୨ । ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family-title of some Sūdras. ୩ । (ହାତିପରି) ବୃହଳାୟତନ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A very corpulent or fat person. [ଉ—ଦ୍ୱିତୀୟାର ଶଶି ଲେଖାପରି ଦିଶି ଗଲେନି ସେ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ହାତି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, କଣୋଷ୍ଠ ଚକ୍ଷ ବ ଗୀତ ।

୪ । (ହାତପର) ଧୀରଗତି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A slowly walking person. ୫ । ଧୀରସ୍ଥିର ସ୍ୱଭାବ-ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A person of quiet nature. ୬ । ଗୋଟିଏ ହାତିଉପରେ ଲଦାହେବା ପରିମିତ ବୋଝ—6. A load which can be carried on one elephant. (ଯଥା—ସେ ଗାଡିଏ ଗଲେ ହାତିଏ ଆଣେ) ୭ । (ହାତଶବ୍ଦଜ) ଦିଗ; ପାର୍ଶ୍ୱ—7. Side (ଯଥା—ସେ ପୋଖରୀଟି ଅମ ଘରର ବାଁ ହାତରେ ଅଛି) ୮ । ସତରଞ୍ଜି ବା ନ୍ୟାୟବଳ ଖେଳରେ ଯେଉଁ ଗୋଟିକୁ ହାତି ବୋଲି କଳ୍ପନା କରାଯାଏ (ଯାହାକୁ ଗଜବଳ ବୋଲାଯାଏ)—8. The ball representing the bishop in the game of chess. ୯ । ଆସାମ ଦେଶର କଣୋପାଧି ବିଶେଷ—9. A family titlle in Assam. ବିଶ—୧ । ହାତିରେ ଲଦା ହେବା ପରିମିତ (ବୋଝ)—1. Elephant-load of (anything); suffcient for the load of an elephant. (ଯଥା—ସେ ତିନି ହାତି ଜିନିଷ ଆଣିଛି) ୨ । ହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ଯଥା—ହାତିଶାଳ, ହାତି ଦାନ୍ତ, ହାତି ଅଙ୍କୁଶ)—2. Relating to the elephant. ୩ । ହାତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the hand. (ଯଥା—ସ୍ୱହାତି କାମ, ପର ହାତି କାମ) ୪ । କୌଣସି ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ—4. Situated on any side. (ଯଥା—ସେ ଘର ବାଆଁ ହାତି ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀ ଅଛି) ୫ । (ଏତେ) ହାତ ପରିମିତ—5. Measuring so many cubits. (ଯଥା—ନଅହାତି ଲମ୍ବା ମୋତେ ଅଣ୍ଟେ ନାହିଁ) କ୍ରି. ବିଣ—ବାମ ବା ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର ଦିଗରେ ବା ଆଡ଼ରେ—To the (right or left hand) side. (ଯଥା—ତୁ ବରାବର ବାଆଁ ହାତି ଗଲେ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିବୁ)

ହାତଅନ(ନ୍ଧ)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତିସ୍କନ୍ଧ)—ନାଆଗୁଳିଆ ବା ଲମ୍ବ-ଚାଁଦ ଓୟାରୀ ପାଖ
Hāti anda (ndha) The gable end of a thatched house; the gables at the end of a gabled roof.

ହାତି ଅମାରି—ଦେ. ବି—ହାତି ହାଉଦା (ଦେଶ)—
Hāti amāri The saddle of an elephant; howdah.
ହାତିର ହାଉଦା ହାଥୀକା ହାଉଦ୍ଦା

ହାତିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ହସ୍ତ)—୧ । ଏତେ ହାତ ଲମ୍ବ—1. So many cubits long. (ଯଥା—ଦଶହାତିଆ ଲୁଗା) ୨ । ଏତେଜଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦନୀୟ ବା ସମ୍ପାଦିତ—2. Performable or done by so many persons. (ଯଥା—ପାଞ୍ଚହାତିଆ କାମ ହେଉଛି ଯାଏ । ୩ । ହସ୍ତଯୁକ୍ତ; ହସ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to hand; having hands. (ଯଥା—ସେ ବଳଦ ଅମୃତ ହାତିଆ ଜଣେ) ୪ । (ବାମ ବା ଦକ୍ଷିଣ) ହସ୍ତର ଦିଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ 4. Relating to the right hand or left hand side. (ଯଥା—ବାଁଆ ହାତିଆ ସଡ଼କ ସେ ଗାଁଆଁ ମୁଣ୍ଡ ବାଟେ ଯାଇଛି) ୫ । ହାତିପରି ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ; ଖୁବ ବଡ଼—5. Very big. (ଯଥା—ହାତିଆ କାଙ୍କଡ଼) ୬ । ହାତିପରି ସ୍ଥୂଳ ଚର୍ମ ଉତ୍ପାଦକ (ଯାହୁ)—6. Thick-skinned (ring worm). (ଯଥା—ହାତିଆ ଯାଦୁରେ ତା ଦେହ ପୂର୍ଣ୍ଣ) ବି—ହାତିଆଳ (ଦେଶ)—Hātiāla (See).

ହାତିଆ କାଙ୍କଡ଼(ଣ)—ଦେ. ବି—(ଏହା ସାଧାରଣ କାଙ୍କଡ଼ଠାରୁ ବଡ଼ ଥିବାରୁ ସଂ. ନାମ-ବନ୍ଧ୍ୟାକର୍କୋଟକୀ)—
Hātiā kānkarda (na)
[ସଂ. ନାମ— ବନ୍ଧ୍ୟାକର୍କୋଟକୀ, ଦେବୀ, କନ୍ୟା, ଯୋଗେଶ୍ୱରୀ, ନାଗରୀ, ନଳ ଦମନୀ, ସଂକରଷ, ବିସର୍ପ ଓ ବିଷନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ବିଷକଣ୍ଟକିନୀ]
ହାତିଆ ଗୁଣ୍ଡୁରୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଗୁଣ୍ଡୁରପରି ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ପକ୍ଷୀ
Hātia gunḍuri bird.
ହାତିଆ ଘାସ—ଦେ. ବି—ଧନନ୍ଦୀ ପରି ଚଉଡ଼ାପତ୍ରିଆ ଏକ ପ୍ରକାର ଘାସ—A kind of broad-bladed grass; elephant grass.
ହାତିଆ ଘାସ
ହାଥୀ ଘାସ
[ଦ୍ର—ଏହା ଗାଈ ଗୋରୁଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ; କୃଷି କଲେ ବହୁତ ଗଛ ଜନ୍ମେ । ଧନନ୍ଦୀ ପରି ସୁଗନ୍ଧ ଅଛି, ମାତ୍ର ଏହା ସୁଗନ୍ଧହୀନ ।]

ହାତି ଅଙ୍କୁଶ(ଶା, ଶି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଅଙ୍କୁଶ)—୧ । ଗଜବାନ୍ଧ; ଡାଙ୍ଗଶ
Hāti ānkusa(śā, śi)
ହାଥୀ ଅଙ୍କୁସ
ବ୍ୟବହୃତ ବକ୍ରାଗ୍ର ଲୌହ ଦଣ୍ଡ—1. A hooked iron rod used in goading or driving elephants. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ ଲତାଳିଆ ଗଛ—2. A sort of thorny plant having hooked thorns; Pisonia Aculeata. [ଦ୍ର—ଏହା ଜଳରେ ୨୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରି ଅଳ୍ପ ଗଛରେ ମାଡ଼େ ଓ ଏହାର କଣ୍ଟାମାନ ହାତି ଅଙ୍କୁଶ ଭଳି ବକ୍ରାଗ୍ର ।]

ହାତିଆ ଦା(ଯା)ଦୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତୀ+ଦଦ୍ରୁ)—(ଏଥିରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଶରୀରର ଚର୍ମ ହାତିର ଚର୍ମ ପରି ମୋଟା ହେବାରୁ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ଦଦ୍ରୁ—
Hātiā da(jā)du
ହାତିୟା ଦାଦ
ହାଥିୟା ଦାଦ
A sort of ring worm; sceloderma; scelerema.

ହାତିଆଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତିପାଳ)—ହସ୍ତିପାଳ; ହାତି ମାହୁତ; ହସ୍ତିଚାଳକ—The driver of an elephant.
Hātiāla
ହାତିୟାର(ଳ)
ଫିଲବାନ, ମହାବତ

ହାତିଆ ଲାଉ—ଦେ. ବ—ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ ଲାଉ—A long and slender species of gourd.
Hātiā lāu
[ହାତି ଦାନ୍ତ(ଦାଁତ) ଲାଉ—ପ୍ରାଦେ. ଗଡ଼ଅଳ ରୂପ]

ହାତିଆ ଶୁଆଁ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହସ୍ତି ଶ୍ୟାମାକ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଶୁଆଁ ଧାନ—A sort of big 'Suāñ' grain.
Hātiā śuāñ
ହାତିୟା ଶ୍ୟାମା
हाथीआ सोआँ, काला सावाँ
[ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ରୁକ୍ଷ, ଧାତୁ-ଶୋଷକ, ପିତ୍ତଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶକ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଶ୍ୟାମାକ ଧାନ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଣ-ବିଶିଷ୍ଟ ।]

ହାତିଏ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଗୋଟିଏ ହାତିରେ ଲଦା ହେବା ବୋଝ ପରିମିତ—1. An elephant-load of. ୨ । ପ୍ରଚୁର ବହୁ ପରିମିତ—2. Large; much. ବ—ଏକ
Hātie
एक हाथी
ହସ୍ତିରେ ଲଦା ହେବା ଭଳି ପଦାର୍ଥ ବା ଧନ—1. An elephannt-load of things or property. ୨ । ବହୁ ଧନ—2. Great riches.
(ଯଥା—ସେ ଗଛିଏ ଗଲେ ହାତିଏ ଆଣେ ।)

ହାତି କଠଲା—ଦେ ବ—ହାତି ଉପରେ ଲଦନ ଓ ଫୁଲ ପଡ଼ି ସାରିବା ପରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ତା ଉପରେ ବସାଯିବା ଆଗରେ ପଛରେ ଲୁହାର ବାଡ଼ାଯୁକ୍ତ ଆସନ—A seat with railing in front and back which is put on an elephant for ordinary riding. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବସିବା ଲୋକେ ଏହି କଠଲାର ଲୁହାବାଡ଼ିକୁ ଧରି ବା ଅଉଜି କରି ବସନ୍ତି ଓ ଏହି ବାଡ଼ି ଯୋଗୁଁ ହାତି ଉପରୁ ହଠାତ୍ ଚଢ଼ାଳମାନେ ଖସି ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ।]
Hāti kaṭhalā
हाथी हौदा

ହାତି କ(କା)ନା ଗଛ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ ୩ (ଦେଖ)
Hāti ka(kā)nā gachha Hasti karṇṇa 3 (See)

ହାତି କ(କା)ନା (କାନିଆଁ)ପଲାଶ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ ୩ (ଦେଖ)
Hāti ka(kā)nā (kāniāñ)palāśa
Hasti karṇṇa 3 (See)

ହାତି କଳଶ ଢାଳିବା—ଦେ. ବ—ହଠାତ୍ ଭାଗ୍ୟୋଦୟ ହେବା—The dawning of an unthought of piece of good fortune.
Hāti kalasa ḍhāliba
हाथी कलस डढेलना
[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଅଗ୍ରଜକ ଦେଶରେ ରାଜ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯାଇ-ହାତିର ଶୁଣ୍ଡରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟିଏ ସୁନାର କଳସ ଧରାଇ ହାତିକୁ ରାଜ୍ୟ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଉଥିଲେ । ହାତି ଯାହାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ କଳସକୁ ଢାଳି ଦେଉଥିଲା ତାହାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ରାଜା ବୋଲି ଜୟଜୟକାର କରି ସିଂହାସନରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରୁଥିଲେ ।]

ହାତି କଷା—ଦେ. ବ—ହାତିର ପିଠିରେ ଲଦନ ବା ହାଉଦା ଆଦି ଉଡ଼ି ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ହାତିକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—Equipment of an elephant ready
Hāti kashā
हाथी सजान
हाथी कसाई for riding by putting the howdāh on it.

ହାତି କଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତି ଉପରେ ଅମ୍ବାରି ବା ହାଉଦା ଉଡ଼ିବା—To put or attach a hawdāh on the back o an elephant.
Hāti kashibā
हाथी कसना

ହାତି କାନ—ଦେ. ବ—ହସ୍ତି କର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)
Hāti kāna Hasti karṇṇa (See)

ହାତି କାନିଆ(ଆଁ)—ଦେ.ବଣ(ସଂ.ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ)—ହାତିର କାନପରି ବଡ଼—As big as elephant's ear.
Hāti kāniā(āñ)
(ହାତି କାନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ (ସଂ. କାମ ଛୋଲ ସମୁଦ୍ରକା)—ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବନ୍ୟ ଲତା—A sort of wild creeper; Leea Macrophylla.
हाथी कानिया
हाथी कर्ण
[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ହାତିକାନ ପରି ବଡ଼ । ବର୍ଷା ଋତୁରେ ଏ ଲତା ଜନ୍ମେ; ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହାର ଫୁଲ ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳିଆ ଲତାର ଫୁଲ ପରି । ଏହିପରି ପତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ବର୍ଷାସୁଃ ୧୨ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଗଛ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।]

ହାତି କାନ୍ଧରେ ବସିବା(ଚଢ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାତିର ଦେହ ଉପରେ (ମାହୁତ) ବସିବା—1. To sit on the shoulder of an elephant (said of the driver). ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମହତ୍ ଲୋକଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଧରିବା; କୌଣସି ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଶରଣାପନ୍ନ ହେବା—2. (figurative) To take the shelter of a great person.
Hāti kāndhare basibā (chardhibā)
हाथी का कंधापर बैठना

ହାତି(କି)କୁ ସିରସ୍ତା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନୂଆ ହୋଇ ଧରା ହୋଇଥିବା ହାତିକୁ ମଣ କରିବା—To train a newly caught elephant.
Hāti(ki)ku sirastā kariba
हाथीको सुधारना

ହାତି ଖେଦା—ଦେ. ବ—୧ । ବନ୍ୟ ହସ୍ତୀଙ୍କ ଦଳ; ଖେଦାଏ ହାତି—1. Herd of wild elephants.
Hāti khedā
हाथी खेदा
हाथी खेदा ୨ । ବଣୁଆ ହାତିକୁ ଧରିବାପାଇଁ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଘେରବନ୍ଦ କରାଯାଇ ଗୁରିଆଡ଼ି ଖୁବ୍ ମଜଭୁତ୍ ଖୁଣ୍ଟମାନ ପୋତା ଯାଇଥିବା ଅଟକଣି ବା ଖୁଆଡ଼—2. A barricade or enclosure set up in the forest surrounded by strong timber pallisades to catch elephants; Khedda.
[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ ଖେଦା [khedda] ରୂପେ ଚଳୁଅଛି ।] ୩ । ବଣୁଆ ହାତିକୁ ଖେଦା ଦ୍ୱାରା ଧରିବା ରୀତି—3. The mode of catching wild elephants by the khedda system. [ଦ୍ର—ହାତି ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ହାତି ଖୋଜ—ଦେ. ବ—ହାତିର ପଦଚିହ୍ନ — The foot steps of
Hāti khoja an elephant.
ହାତୀର ପାୟେର ଦାଗ **ହାଥୀପୈରକାଚିହ୍ନ**

ହାତି ଖୋଜିଆ—ଦେ. ବଣ—ହାତି ଖୋଜିପରି ଗୋଲ ଓ ବଡ଼ ଆକାର-
Hāti khojiā ବିଶିଷ୍ଟ—Big and circular like the
ହାତୀପେୟେ **ହାଥୀପୈରକାଜୈସେ** foot steps of an elephant.

ହାତିଖୋଜିଆ ଆଳୁ—ଦେ. ବ—ହାତି ଖୋଜିପରି ବଡ଼ ଓ ଗୋଲ ପିଣ୍ଡ-
Hātikhojiā ālu ବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ଦେଶୀ ଆଳୁ—
ହାତୀପେୟେ ଆଳୁ **ଆରୁ** A sort of circular big yam.

ହାତି ଖୋଜିଆ ଗଛ—ଦେ. ବ—ମଣ୍ଡୂକପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)—
Hātikhojiā gachha Mandukaparnni (See)

ହାତି ଗରଜନ (ଗର୍ଜନ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଗର୍ଜନ)—ହାତିର
Hāti garajana (garjana) ଗମ୍ଭୀର ଗର୍ଜନ—The
grave roar of an elephant.
ହାତୀର ଗର୍ଜନ **ହାଥୀଗର୍ଜନ**

ହାତି ଗାଧୁଆ—ଦେ. ବ—ହସ୍ତୀ ସ୍ନାନ—The bath of an
Hāti gādhuā ହସ୍ତୀସ୍ନାନ **ହାଥୀକାସ୍ନାନ** elephant.
[ଦ୍ର—ହାତି ଗାଧୁଆ ନ୍ୟାୟ—ନ୍ୟାୟ । ହାତି ଗାଧୋଇ ସାରି ପୁଣି ପଇସଣରେ ମଶା, ମାଛିଙ୍କୁ ଦେହରେ ବସାଇ ନ ଦେବାପାଇଁ ଶୁଣ୍ଢଦ୍ୱାରା ନିଜ ଦେହରେ ଧୂଳି ପକାଏ । ସେହି ପରି କୌଣସି ପଣ୍ଡିତମ୍ମନ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ନ୍ୟାୟ ଲାଗେ]

ହାତି ଗିରଦା (ଜା)—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ହାତିଖେଦା ୨ (ଦେଖ)
Hāti girdā (ja) Hātikhedā 2 (See)

ହାତି ଘୋଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତୀ + ଘୋଟକ)—ହସ୍ତୀ ଓ ଘୋଟକ
Hāti ghordā Elephant and horse.
ହାତୀ ଘୋଡ଼ା **ହାଥୀଘୋଡ଼ା**

ହାତି ଘୋଡ଼ା ଝୁଲିବା—ଦେ. ବ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅଚଳାଚଳ ସମ୍ପତ୍ତି
Hāti ghordā jhulibā ବା ବିଭବର ଉଦୟ ହେବା ଓ ତଜ୍ଜନିତ ଘରେ ହାତିଘୋଡ଼ା ବନ୍ଧାହେବା—(figurative)
Increase of prosperity and consequent maintenance of elephants and horses by
ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ଝୁଲା **ହାଥୀଘୋଡ଼ାଝୁଲନା** a person.

ହାତି ଚଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ + ଚଳ ଧାତୁ ଣିଚ
Hāti chalā (le) ilā ଗତି ଧାତୁ)—ମାହୁତ ରୂପେ ହସ୍ତୀକୁ
ଗତିଚ କରିବା—To drive an elephant.
ହାତୀଚାଲାନ **ହାଥୀ ଚଲାନା**

ହାତି ଚାଲି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତୀ + ଚଳନ)—ହସ୍ତୀର ଗତି—
Hāti chāli The movement of an elephant.
[ଦ୍ର—ଏହା ୩ ପ୍ରକାର ଯଥା—
୧ । ଧୀର ଗତି—ପାହୁଲିବା ବା ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇବା ।
୨ । ଉଦ୍ଧପେକ୍ଷା ଦ୍ରୁତଗତି-ପଲାଣିବା ।
୩ । ଖୁବ ଜୋର୍‌ରେ ଗତି—ହପାଲିବା ବା ଧପାଲିବା ।
ହାତି ଚାଲି ଚାଲି ଯେତେ, ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ ଦଉଡ଼ ସେତେ
—ପ୍ରବଚନ

ହାତିର ଅବୟବ ଅନୁସାରେ ତାହାର ପାହୁଣ୍ଡ ଘୋଡ଼ାଠାରୁ ଅଧିକ ଥିବାରୁ ହାତି ଚାଲି କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଯେତେ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରେ ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ି ରେ ସେତିକି ପଥ ଯାଏ । ସେହିପରି ବଳବାନ୍ ଲୋକ ସାଧାରଣତଃ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଯେତେ କାମ କରେ, ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ସମୟରେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ତାହାହିଁ କରେ । ଏହି ଉପଲକ୍ଷେ ଏ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଏ ।]
ହାତୀର ଚଳନ **ହାଥୀଚାଲ**

ହାତି ଚୋକ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ଆର୍ଟିଚୋକ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ତୁଲ୍ୟ
Hāti chok ବୃକ୍ଷବିଶେଷର ଗଣ୍ଡିରୁ ବାହାରିବା ଆଳୁପରି ଏକ
ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ—Artichoke; (tuberous) potato-like scales of the plant Helianthus Tuberosa. [ଦ୍ର—ଏହା ବିଲାତରୁ ଆମଦାନି ହୋଇ ଏ ଦେଶରେ ଫଳ ଓ କୋଳିପରି ରନ୍ଧାଯାଇ ଖିଆଯାଏ ।]
ହାତୀଚୋକ **ଆର୍ଟୀଚୋକ**

ହାତି ଛୁଆ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଶିଶୁ)—ହସ୍ତୀ ଶାବକ—
Hāti chhuā The young of an elephant.
ହାତୀର ବାଚ୍ଚା **ହାଥୀବଚ୍ଚା**

ହାତି ଝୁଲ—ଦେ. ବ—ହାତିର ଲଦନ ଉପରେ ଢଙ୍କାଯିବା ଚାରିକୋଣିଆ
Hāti jhula ମୋଟା ଆସ୍ତରଣ—The square trapping
put on an elephant. (ଦ୍ର—ଏହା ହାତିର କଡ଼ରେ ଭୂମିରୁ ୧୩/୨ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ଝୁଲୁଥାଏ ।)
ହାତୀର ଝାଲର **ହାଥୀଝୁଲ**

ହାତି କି(କୁ) ଟିପିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ମାହୁତ) ହାତିକୁ ଆଗକୁ ଚଳାଇବା
Hāti ki(ku) tipibā ପାଇଁ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଡ ଓ ଅଙ୍କୁଶ
ମାରିବା—To goad an elephant to advance
ଡାଙ୍ଗଶମାରା **ହାଥୀକୋଅଙ୍କୁଶମାରନା**

ହାତି ଟୋପ (ଟୋପର)—ଦେ. ବ—ବଣହାତିଙ୍କ ଧରି ହେବାପାଇଁ
Hāti topa (topara) ବଣରେ ଖୋଳାଯିବା ବଡ଼ ଗର୍ତ୍ତ—
Big holes dug in the ground to entrap
ହାତୀଟୋପ **ହାଥୀବନ୍ଧାନେକାଗଡ଼ଢ଼ା** elephants.
(ଦ୍ର—ଏହାର ମୁହଁରେ ବାଉଁଶ ଚାଟିଡ଼ା, ଘାସଚେକା, ଡାଳ ଆଦି ବିଛାଯାଇ ଏହାର ମୁହଁ ବୁଜା ହୋଇଥାଏ ଓ ତହିଁ ନିକଟରେ ହାତିଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ରଖା ଯାଇଥାଏ । ହାତି ଏଠାକୁ ଚରିବାକୁ ଆସିଲେ ଏଠାରେ ଗର୍ତ୍ତ ଥିବା ଜାଣି ନ ପାରି ତହିଁ ଉପରେ ଗୋଡ ଦେବାମାତ୍ରେ ଖାଲରେ ଗଳିପଡ଼େ ଓ ଉଠିପାରେ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ଅନାହାରରେ ୨।୪ ଦିନ ପଡ଼ି ରହିବା ପରେ ତାକୁ ଲୋକେ ନାନା କୌଶଳରେ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧି ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ହାତିଦ୍ୱାରା ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଅଣି ପୋଷ ମନାନ୍ତି ।)

ହାତି ଥୋଡ଼(ର)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଅଧର + ପ୍ରହାର, ଫଳତଃ ଏହା
Hāti thorda (ra) ହସ୍ତୀର ଓପର ଓଠ ଓ ଏହାଦ୍ୱାରା ହସ୍ତୀ
ହାତିଥୋଡ ପାଇ(ହା)ର } ପ୍ରହାର କରେ)—
ହାତିଥୋର ପାହାର } ଅନ୍ୟରୂପ ।

ହସ୍ତୀଶୁଣ୍ଡ; ହାତିର ଶୁଣ୍ଡ—The trunk of elephant.
ହାତୀର ଶୁଁଡ଼ **ହାଥୀଶୁଣ୍ଡ**

ହାତି ଦଣ୍ଡା (ଦାଣ୍ଡ, ଦାଣ୍ଡି)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଦଣ୍ଡ)—
Hāti daṇḍā (dāṇḍa, dāṇḍi) ୧ । ଗଭୀର ଅରଣ୍ୟରେ
ହାତୀ ରାସ୍ତା, ହସ୍ତୀଯୂଥମାନଙ୍କର ଗମନାଗମନ ପାଇଁ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କ
ହାଥୀ କା ରାସ୍ତା ଦ୍ୱାରା ପରିଷ୍କୃତ ବହୁଶତ କୋଶ ଲମ୍ବ ମାର୍ଗ—1. A
wide open track made by elephants in
the dense forest running to hundreds
of miles. ୨ । ହାତିପଲମାନଙ୍କ ଖୋଜ ପରି
ଆକାଶରେ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କୋଣରୁ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ କୋଣକୁ
ଲମ୍ବ ହୋଇ ଦେଖାଯିବା ଧଳା ମେଘର ଖଣ୍ଡମାଳ—
2. A long track of isolated fleecy clouds
(resembling the track of a herd of
elephants) extending from the south-
west to the north-east in the sky
seen at times (this indicates that soon
it will be raining). [ଦ୍ର—ଏହା ଦେଖାଗଲେ
ଶୀଘ୍ର ବର୍ଷା ହେବ ବୋଲି ସୂଚନା ହୁଏ ।] ୩ । ଛାୟାପଥ—
3. The milky way.

ହାତିଦନ୍ତା ବାଇଗଣ—ପ୍ରାଦେ (ଗଛଜାତ) ବି—ଏକପ୍ରକାର ଧଳା ଓ
Hātidantā baigana ଲମ୍ବା ବାଇଗଣ—A species of
white long brinjal.

ହାତି ଦଳା(ଳେ)ଇବା(ମଡ଼ା[ଡ଼େ]ଇବା)— ଦେ. କ୍ରି—(ଯୁବେ ରାଜା-
Hāti dalā (le) ibā (mardā[rde]ibā) ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
ହାତିତେ ଦଳାନ ଅପରାଧୀମାନଙ୍କ ଦିଆଯିବା ଦଣ୍ଡ ବିଶେଷ) ଅପରାଧୀ
ହାଥୀସେ ପିଚବାନା ଉପରେ ହାତିକୁ ଚଢ଼ାଇ ହାତିର ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା
ତାକୁ ଦଳାଇ କରି ମାରିଦେବା—To kill a person
by causing him to be trodden on by an
elephant.

ହାତି ଦଳିବା—ଦେ. ବି—ହାତିର ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ପାଦ ପକାଇ ଚାପି
Hāti dalibā ଦେବା—The treading by an
ହାତିଦଳା **ହାଥୀପିଚାଇ** elephant of a man.

ହାତି ଦାନ୍ତ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତିଦନ୍ତ)—ଅଣ୍ଡିରା ହାତିର ଗାଲ-
Hāti dānta ପଟିରୁ ବାହାରିଥିବା ଦୁଇଟି ଲମ୍ବ ଦାନ୍ତ—
ହାତିର ଦାଁତ Tusks of an elephant ; ivory.
ହାଥୀଦାଁତ [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ହାତିର ଦାନ୍ତ ବା ବଡ଼ ଦାନ୍ତ ଥାଏ
ତାକୁ ଦନ୍ତା ହାତି କହନ୍ତି ।

ହାତିଦାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ହରିଦ୍ରାଭ ଶ୍ୱେତ ଓ ଏହାକୁ
କାଟିକରି ଏଥିରେ ନାନାପ୍ରକାର ଯଷ୍ଟି, ଛୁରିବେଣ୍ଟ, ପଶା-
କାଠି, ପଶାଗୋଟି, ବୁଣେଇ, ପଲଙ୍କରେ ଦିଆଯିବା ପାଉଆ
ଆଦି ତିଆରି ହୁଏ । ଏହାର ସେର ଟ ୧୬୧ ଠାରୁ ଟ୩୦୧
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିକାଯାଏ । ହାତିଦାନ୍ତରେ ସୁନା ଛୁଆଣି ହେବା—
ନ୍ୟାୟ-ହାତିଦାନ୍ତ ପରି ବହୁମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ସୁନାର
ଯତର ମଡ଼ାହେଲା ପରି ଦୁଇଟି ବହୁମୂଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ବା
ସୁଗୁଣର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ ହେବା ଦେଖାଗଲେ ଏ ନ୍ୟାୟ
ଲାଗେ ।]

ହାତିଦାନ୍ତ ପଲଙ୍କ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତିଦନ୍ତ ଓ ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ)—ଯେଉଁ
Hātidānta palaṅka ପଲଙ୍କର ବାଡ଼ଆଦିରେ ହାତିଦାନ୍ତର
ହାତିର ଦାଁତର ପାଲଙ୍କ ପାଉଆ ଛୁଆଣି ବା ଖଚିତ ହୋଇଥାଏ—
ହାଥୀଦାଁତ ପଲଙ୍କ A bedstead set with layers of thin
ivory.

ହାତି ଦେବା ଛତି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବହୁ
Hāti debā chhati debā ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଜିନିଷ ଦେବା—
ହାତି ଘୋଡ଼ା ଦେଓୟା 1. To give great gifts to a
ହାଥୀ ଘୋଡ଼ା ଦେନା person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବହୁ
ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବସ୍ତୁ ପାରିତୋଷିକ ଦେବାପାଇଁ ଅଙ୍ଗୀକାର
କରିବା—2. To promise to give great
gifts to a person.

ହାତି ଧରା—ଦେ. ବି—ବଣ ହାତିକୁ ପୋଷିବା ପାଇଁ ନାନା ଉପାୟରେ
Hāti dharā ଜଙ୍ଗଲରୁ ଧରିବା—Catching of wild
ହାତି ଧରା elephants. [ଦ୍ର—ଦୁଇ ପ୍ରକାରେ ବଣହାତି
ହାଥୀଖେଦା ଧରାଯାଆନ୍ତି—୧ । ହାତିଙ୍କ ଚରିବା ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାନେ
ସ୍ଥାନେ ଭୂମିରେ ବଡ଼ ଗହ୍ୱର ଗାତ (ଝୋପ) ଖୋଳି ତା
ଉପରେ ବାଉଁଶ ଖଣ୍ଡିଆ,ଘାସଚେକା ଘୋଡ଼ାଇ ଦିଆ ହୋଇ-
ଥାଏ; ହାତି ବୁଲୁ ବୁଲୁ ଖାତରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଆଉ ଉଠି
ପାରେ ନାହିଁ । ତା ପରେ ଶିକ୍ଷିତ ପୋଷା ହାତିକୁ ନେଇ
ଝୋପରେ ପଡ଼ିଥିବା ବଣ ହାତିକୁ ଉଠାଇ ଅଣି ଲେଜେ
ବଣ କରନ୍ତି ।

୨ । ବଣରେ ଆବହମାନକାଳରୁ ପଡ଼ିଥିବା ହାତି-
ଦାଣ୍ଡରୁ ସରୁଆ ବାଟ କାଟି ଖଣ୍ଡଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଣି ସେଠାରେ
ବଡ଼ ବଡ଼ କାଠର ଖୁଣ୍ଟଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ଖୁଅଡ଼ି ତିଆରି
କରାଯାଏ; କଟା ହୋଇଥିବା ବାଟରେ ହାତିଙ୍କର
ଲୋଭନୀୟ ଖାଦ୍ୟ ରଖାଯାଇଥାଏ । ହାତିପଲ ସେ ଖାଦ୍ୟକୁ
ଦେଖି ଲୋଭରେ କ୍ରମଶଃ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ସେ ଖୁଅଡ଼ିରେ
ପଶିଗଲେ ଖୁଅଡ଼ିର ବାଟକୁ ଜଗିଥିବା ଲୋକେ ଅଡ଼କାଠ
ବା ଝୁଲାକବାଟ ଦେଇ ବନ୍ଦ କରନ୍ତି ଓ ସେଥିରେ ବନ୍ଦୀହେବା
ହାତିମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ ହାତିମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆୟତ୍ତ
କରନ୍ତି । ଏହି ଖୁଅଡ଼କୁ ଖେଦା ବୋଲାଯାଏ ।]

ହାତି ନେଦ (ଦା)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ+ଲଣ୍ଡ)—ହସ୍ତୀବିଷ୍ଠା—
Hāti neda (dā) The dung balls of elephants.
ହାତିର ନାଦ(ଦା) **ହାଥୀଲୀଦ**

ହାତି ପଲ (ଲ୍ଲ, ଲ୍ଲ, ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ+ପାଲ=ସଂଘ)
Hāti pala (lla, lha, hla) ବନ୍ୟ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର ସଂଘବଦ୍ଧ
ହାତିର ପାଲ ଦଳ—Horde or herd of wild
ହାଥୀଦଳ elephants. [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଲରେ ଗୋଟିଏ
ବୃଦ୍ଧ ବଳବାନ୍ ଦନ୍ତାହାତି ଅଧିପତି ଥାଏ; ସେ ଅଗ୍ରେ
ଅଗ୍ରେ ଯାଉଥାଏ ଓ ଦଳର ଅନ୍ୟ ହାତିମାନେ ତାହାର

ପଛେ ପଛେ ଯାଉଥାଆନ୍ତି । ହାତି ଛୁଅ ଓ ହାତୁଣୀମାନେ ପଲର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ଚାରିପାଖେ ଅନ୍ୟ ବଳିଷ୍ଠ ହାତିମାନେ ଘେରିଥାଆନ୍ତି ।]

ହାତି ପଳାସିବା—କ୍ରି. ବି—ହାତିର ଦ୍ରୁତଗତି (ପାହୁଲିବା ଓ ଧପାଲିବାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଗତି)—Swift motion of an elephant (midway between walking and running).

Hāti palāsibā
ହାତିର ଦୌଡ଼
हाथीका दौड़

[ଦ୍ର—ହାତିଚାଲି ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ହାତି ପାଞ୍ଜର—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ବି—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Name of a wild tree.

Hāti pāṇjara
(ହାତିବାଡ଼ ଗଛ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହାତୀ ପୋଷା
हाथी पोषना

ହାତି ପାହୁଣ୍ଡ(ଲ)—ଦେ.ବି - ଚାଲିବାବେଳେ ହାତିର ଥରେ ପଦକ୍ଷେପ—One step of an elephant whilst walking.

Hāti pāhuṇḍa(la)
ହାତୀର ପଦକ୍ଷେପ
हाथीका डग

ହାତି ପାହୁଣ୍ଡ(ଲ) ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ.ବି—ହାତିର ଧୀର ମନ୍ଥରଗମନ—The walking of an elephant in slow measured paces.

Hāti pahuṇḍa(la) pakā(ke)ibā
ହାତୀର ଧୀର ଚାଲ
हाथीका धीरे धीरे चलना

ହାତି ପେଏଁକାଳ(ଲି)—ଦେ. ବି - ହସ୍ତୀର ତୁରୀବତ୍ ଧ୍ୱନି—The trumpet-like sound made by an elephant.

Hāti pe-eñkāla(li)
[ହାତିପେଁକାଳ(ଲି)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ହାତୀର ଡାକ
हाथीकी पिहकारी

[ଦ୍ର—କିଛି ଦୂରରୁ ବଣହାତିମାନେ ପୋଷା ହାତିଙ୍କର ଗନ୍ଧ ବା ଉପସ୍ଥିତି ପାଇଲେ ଓ ପୋଷା ହାତିମାନେ ବଣ-ହାତିଙ୍କର ଗନ୍ଧ ବା ଉପସ୍ଥିତି ପାଇଲେ ଉଭୟେ ପେଏଁକାଳ ମାରନ୍ତି । ସେହି ପେଏଁକାଳ ଶୁଣି ବଣହାତିମାନେ ପୋଷା ହାତିଙ୍କ ଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ପୋଷା ହାତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ବିପନ୍ନ ହୁଏ ।]

ହାତି ପେଏଁକାଳ ମାରିବା—ଦେ. ବି—ହସ୍ତୀର ତୁରୀ ବଜାଇବା ପରି ଶବ୍ଦ କରିବା—An elephant's emitting a trumpeting sound.

Hāti pe-eñkāla māribā
ହାତି ପେଁକାଳ ମାରିବା
ହାତିପେଏଁକାଳିବା
ହାତି ପେଁକାଳିବା
—ଅନ୍ୟରୂପ
हाथी पिहकार मारना

ହାତି ପେଟ—ଦେ. ବି—୧ । ହାତିର ଗର୍ଭ—1. The belly of an elephant. ୨ । (ତୁଳନାର୍ଥକ) ବଡ ପେଟ; ଥଳୁଲ ପେଟ—2. Pot-belly. ୩ । (ତୁଳନାର୍ଥକ) ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟର ଗର୍ଭରେ ବହୁତ ଖାଦ୍ୟ ପଶେ—3. The belly of a man who eats much (compared to the belly of an elephant). ୪ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପେଟରେ ବା ମନରେ ଅନେକ ଗୁପ୍ତ କଥା ପ୍ରଘଟ ନ ହୋଇ ରହେ—4. (figurative) The mind of a person who hears many things but divulges nothing.

Hāti peṭa
ହାତୀର ଭୁଁଡ଼ି
हाथी पेट

ହାତି ପୋଷିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ ହସ୍ତି ପୋଷଣ)—୧ । ଗୋଟିଏ ହାତିକୁ ଘରେ ପାଳି ତାହାର ଖାଦ୍ୟ ଦି ଚଳାଇବା—1. To maintain an elephant. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପୋଷଣ କରିବା ବହୁ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ, ସେପରି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭରଣପୋଷଣ କରିବା – 2. (figurative) To maintain a person, to maintain whom is very costly. [ଯଥା—ଆଜିକାଲି ପିଲାଙ୍କୁ କଲେଜରେ ପଢ଼ାଇବା ଅର୍ଥ ଘରେ ହାତି ପୋଷିବା]

Hāti posh b
ହାତୀ ପୋଷା
हाथी पोषना

ହାତିବଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବି—ଆସାମ ଦେଶର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି-ବିଶେଷ – A family-title amongst the Assamese Brāhmaṇas.

Hātibarduā
ହାତି ବଡ଼ୁଆ
हाथी बड़ुया

ହାତିବନ୍ଦ—ଦେ. ବି—ହାତିଅନ୍ଦ (ଦେଖ)—Hātianda (See)

Hātibanda

ହାତି ବଳ—ଦେ. ବି (ସଂ ହସ୍ତି ବଳ)—

Hāti bala
ହାତୀର ବଳ
हाथी बल

୧ । ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଚତୁରଙ୍ଗ ସେନା ମଧ୍ୟରୁ ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ ସେନା—1. The division of the army of ancient India consisting of elephant-riders. ୨ । ଷତରଞ୍ଜ ଖେଳରେ ଗୋଟିବିଶେଷ—2. A sort of ball in the game of chess (corresponding to the Bishop in the English game). (ଦ୍ର—ଏହା କୋଣବାଗରେ ଚାଲିତ ହୁଏ ।) ୩ । ହାତିର ବଳ ପରି ଖୁବ୍ ବଳ—3. Great strength like that of an elephant; the strength of an elephant.

ହାତି ବସିବା—ଦେ. ବି—ହାତି ଉପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ମାହୁନ୍ତର ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ପୋଷା ହାତି ଅଣ୍ଟାଇବା—The kneeling down of an elephant to enable a rider to get on it.

Hāti basibā
ହାତୀବସା
हाथी बैठाई

ହାତି ବସିଯିବା—ଦେ.ବି—ହାତି ମରିଯିବା—(euphemism) The dying of an elephant.

Hāti basijibā
ହାତୀ ମରେ ଯାଓୟା
हाथीबैठजाना

(ଦ୍ର—ହାତି ବଡ଼ ଜୀବ ଥିବାରୁ ଏହାର 'ମରିଯିବା' ନ କହି 'ବସିଯିବା' କହନ୍ତି ।

ହାତିବାଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଗଞ୍ଜାମ) ବି (ସଂ ହସ୍ତି ମେଢ୍ର)—ହାତି ଲିଙ୍ଗ ପରି ବଡ଼ ଫଳବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ଗଛ—A kind of big wild tree having fruits resembling the penis of an elephant.

Hātibāṇḍā

ହାତି ବୋଇତ—ଦେ. ବ [ସଂ. ହସ୍ତୀ + ବହିତ]—ସମୁଦ୍ରରେ ହାତିକୁ
Hāti boita ବୋହିନେବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜାହାଜ—
ହାତୀ ବହା ଜାହାଜ **ହାଥୀ ବୋଟ** A ship to carry elephants on it in the ocean.
[ଦ୍ର—ଖାରବେଳ ଯେଉଁ 'ହାତି ବୋଇତ'ମାନ ପାଣ୍ଡ୍ୟ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ସେମାନ ଅଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣଜନକ ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗ ବଣିକମାନେ ଏହି ବୋଇତ ଚଳାଉ ଥିଲେ—କୃପାସିନ୍ଧୁ. ଉତ୍କଳ ଇତିହାସ ।]

ହାତି ମାହୁଁତ (ମାହୁନ୍ତ)—ଦେ ବ—ହାତିଅଳ; ହସ୍ତୀପକ; ହସ୍ତୀଚାଳକ;
Hāti māhuñta (māhunta) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାତି କାନ୍ଧ
ହାତୀରମାହୁତ ଉପରେ ବସି ହସ୍ତୀକୁ ଚାଳନା କରେ—The
ଫୀଲବାନ, ହାଥୀବାନ driver of an elephant.

ହାତି ମେଟ (ଣ୍ଟ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଲଂ ମେଟ୍)—ହାତିର
Hāti meṭa (ṇṭa) ଖାଇବା ଓ ଗାଧୋଇବା ଅବସରେ ହାତି
ହାତୀର ମେଟ ମାହୁନ୍ତକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଭୃତ୍ୟ—
ହାଥୀମେଟ A mate or attendant kept for helping the elephant-driver in looking after an elephant.

ହାତି ମେଦ—ଦେ. ବ—ହାତିର ପିଣ୍ଡାକାର ବିଷ୍ଠା—
Hāti meda The dung of an elephant.
ହାତୀର ଲାଦ **ହାଥୀଲୀଦ**

ହାତି ରଜା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ସଂ. ହସ୍ତିରାଜ)—ହସ୍ତୀଯୂଥର ନେତା ଦନ୍ତୀ
Hāti rajā ହାତି—A male tusker who leads a
ହାତୀପାଲର ରାଜା herd of wild elephants.
ହାଥୀରାଜା

ହାତି ରସ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତିରସ)—ମତ୍ତ ହସ୍ତୀର ଗଣ୍ଡରୁ ବୋହୁଥିବା
Hāti rasa ମଦଜଳ—The juicy exudation coming
(ହାତିର ରସ—ଅନ୍ୟରୂପ) out of the temples of a
ହାତୀର ରସ **ହାଥୀ କୀ ମଠୀ** male elephant in rut.

ହାତି ରସ ଦେବା—ଦେ. ବ—ମତ୍ତ ହସ୍ତୀର ଗଣ୍ଡରୁ ମଦସ୍ରାବ ହେବା—
Hāti rasa debā An elephant in rut emitting
ହାତି ରସ ଫିଟିବା
ହାତି ରସ ବୋହିବା } ଅନ୍ୟରୂପ juice from its
ହାତି ରସା(ସେ)ଇବା temples.
ହାତି ରସିବା
ହାତୀର ରସ ବହା **ହାଥୀମଠୀ ଚୁନା**

ହାତିରାମ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧। (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ହାତିପରି ସ୍ଥୂଳକାୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
Hātirām 1. (ironical) Fat or corpulent person.
ହାତୀରାମ ୨। ହାତିପରି ଧୀର ସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person of
ହାଥୀରାମ calm temperament. ୩। ହାତିପରି ଧୀର ମନ୍ଥର ଚଳନଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person of slow gait (compared to an elephant).

ହାତି ଲଣ୍ଡ (ଲେଦ, ଲେଦା, ଲେଦି)—ଦେ. ବ—ହାତି ନେଦ; ହାତିର
Hāti laṇḍa (leda, ledā, ledi) ବିଷ୍ଠା, ହସ୍ତୀର ବୃହତ୍
ହାତୀର ମେଦ ବିଷ୍ଠାପିଣ୍ଡ—Big balls of elephant-dung.
ହାଥୀ କା ଲିଦ୍

ହାତି ଲଦନ—ଦେ. ବ—ଶୋଲ୍ ଓ କୃଷ୍ଣଅଜ ପୃଷ୍ଠ ଅଖାର ଗୁରୁ-
Hāti ladana ବୋଝିଆ ଗଦି (ଯାହା ହାତି ଉପରେ ପକାଯାଏ)
ହାତୀର ଗଦି —A pack-saddle put on the back of
ହାଥୀ କୀ ଗଦ୍ଦୀ an elephant. [ଦ୍ର—ହାତିର ପିଠିରେ ପ୍ରଥମେ ଲଦନ ଉଡ଼ା ହେବା ପରେ ତହିଁ ଉପରେ କଠଲ ବା ହାଉଦା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ କଷାଯାଏ । ଲଦନର ପୃଷ୍ଠ ସମତୁଲ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଲଦନର ଗର୍ତ୍ତକୁ ହାତିର ମେରୁଦାଡ଼ ଲାଗିବା ଅଂଶରେ ଶୂନ୍ୟ କରି ତିଆରି କରାଯାଇ ଥାଏ ।]

ହାତି ଶାଳ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତିଶାଳା)—ପୋଷା ହାତିଙ୍କ ରହିବା
Hāti śāla ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଡ଼ ଘର—A big shed for
ହାତୀଶାଳ housing an elephant. [ଦ୍ର—ହାତିଶାଳ
ହାଥୀସାର, ହାଥୀଖାନା ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ବି ମେଣ୍ଢା ଶାଳକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ—ପ୍ରବଚନ । ହାତିପରି ବଡ଼ ଜୀବର ଶାଳ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ତାହା ସିନା ହାତିର ରହିବା ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତହିଁରେ ଅନାୟାସରେ ବହୁ ମେଷ ରହି-ପାରନ୍ତି । ଧନଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବିଭବ କ୍ଷୟ ହେଲେ ଉକ୍ତ କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଚଳାଚଳ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତାହା ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ଚଳାଚଳ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ହୁଏ; ଏହି ସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରବଚନର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।]

ହାତି ଶୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡ)—ହସ୍ତୀର ଥୋର ପାହାର—
Hāti śuṇḍa (ṇḍha) The trunk of an elephant.
ହାତୀଶୁଁଡ଼ **ହାଥୀକା ସୁଡ**

ହାତିଶୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡା)—ଦେ. ବିଣ—ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡ ପରି ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ—
Hāti śuṇḍā (ṇḍhā) Resmbling an elephant's
ହାତୀ ଶୁଁଡ଼ୋ trunk in shape. ବିଣ—୧। (ଏହାର ଆକୃତି
ହାଥୀ ସୁଁଡ଼ା ହାତିଶୁଣ୍ଡପରି ଅନୁମିତ ହେବାରୁ) ଜଳସ୍ତମ୍ଭ; ସମୟ ହାତୀ ଶୁଁଡ଼, ହାତୀ ଶୁଁଡ଼ା ସମୟରେ ଆକାଶରୁ ଭୂମି ଉପରକୁ ବା **ହାଥୀକା ସୁ'ଡ଼** ଜଳରାଶି ମଧ୍ୟକୁ ଲମ୍ବିଥିବା ବିଶାଳ ଜଳସ୍ତମ୍ଭ—
1. Water spout (a natural phenomenon)
[ଦ୍ର—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ନଦୀର ବା ସମୁଦ୍ରର ବା ଜଳାଶୟର ଜଳରାଶି ଉପରେ ଆକାଶରୁ ଲମ୍ବିବା ଦେଖା-ଯାଏ । ଏହି ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ଦ୍ୱାରା ମେଘକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଜଳ ଉଠିଯାଏ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ, ଐରାବତ ହସ୍ତୀ ପୃଥିବୀକୁ ଶୁଣ୍ଡ ବଢ଼ାଇ ପାଣି ପିଉଅଛି । ଏଥି ପାଇଁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ସମୟ ସମୟରେ ଏ ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ଶୁଖିଲା ଭୂମି ଉପରେ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଏ ପ୍ରକାର ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ଦ୍ୱାରା ଶୁଖିଲା ଭୂମି ଉପରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଜଳ ଅଜାଡ଼ ହୋଇ ପଡେ । ୨। ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗକୁ ରକ୍ତଗଡ଼ ଲିଙ୍ଗର

ହାତିଶୁଣ୍ଡ ପରି ଫୁଲିଯିବା ରୋଗ; ଲିଙ୍ଗର ଶ୍ଳିପଦ ରୋଗ— 2. Elephantiasis of the penis; tumour of the male organ. ୩ । ହସ୍ତୀଶୁଣ୍ଡା (ଦେଶ)— 3. Hasti Śuṇḍā (See).

ହାତି ସର୍—ଦେ. ବ—୧ । ହାତି ବଣ୍ଡା (ଦେଶ)—1. Hāti sari daṇḍā (See). ୨ । ହାତିପଲଙ୍କ ବିଚରଣ ହାତୀର ପାୟେର ଦାଗ କରିଥିବା ଭୂମି ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ହାତିଙ୍କ **हाथीका रास्ता** ପଦଚିହ୍ନର ଏକାଧିକ୍ୟ ରେଖା—2. The lines of foot steps left by a horde of wild elephants in the jungle.

ହାତି ସିରସ୍ତା—ଦେ. ବ—ଧରି ହୋଇ ଆସିଥିବା ବଣ ହାତିକୁ ମଣ Hāti sirastā କରିବା—Training or breaking of
ହାତୀ ସାୟେସ୍ତା a newly caught wild elephant.
हाथी सुधार

ହାତି ହପାଲ—ଦେ. ବ—ହାତିର ଦ୍ରୁତତମ ଗତି—The swiftest
Hāti hapāla trot of an elephant.
ହାତୀର ଦୌଡ଼ **हाथीका दौड़**

ହାତି ହପାଲିବା—ଦେ. ବ—ହାତିର ଅତି ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ ଚାଲିବା—
Hāti hapālibā The swift running of an
ହାତୀ ଦୌଡ଼ା **हाथीकादौड** elephant.

ହାତି ହାଉଦା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଅ. ହାଉଦାହ୍; ସଂ. କାମ Hāti hāudā କରଣ୍ଡକ)—ହାତିର ପିଠିରେ ଲଦନ ଓ ଝୁଲ
ହାତୀ ହାଓଦା ପଡ଼ିବା ପରେ ତା ଉପରେ ଉଡ଼ାଯିବା ବିବିଧ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ-
हाथी हौदा ମଣ୍ଡିତ (ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଚନ୍ଦାତପ) ଆସନ—
Howda; cushioned and sometimes canopied chair put on the back of an elephant. [ଦ୍ର—ଏହି ଆରବୀ ହାଉଦା ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଚଳିଲାଣି । ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଓ ରାଜା, ମହାରାଜା ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ହାତି ଉପରେ ଚଢ଼ିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ହାତି ଉପରେ 'ହାଉଦା' କଷାଯାଏ । ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ 'କଠଲ' କଷାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହାଉଦାର ଓଜନ ୨।୪ ମହଣ ଏବଂ ତହିଁ ଉପରେ ସୁନାର ଓ ରୂପାର ପାତିଆ ସବୁ ମଢ଼ା ହୋଇଥାଏ ଓ ବହୁ ମୂଲ୍ୟର ପଟ୍ଟର ଓ ଜରର ଛତି ବା ଗୁଡ଼ିଆ ଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହାଉଦାର ମୂଲ୍ୟ ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଥିବା ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।]

ହାତୁ—ଦେ. ଅ—ହାତ୍ (ଦେଶ)—Hāt (See). କି. ବିଣ—ହାତରୁ
Hātu (ଦେଶ)—Hātaru (See).

ହାତୁଆ—ଦେ. ବ—ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଜମିଦାର ବିଶେଷ—(ଦ୍ର—ଏ
Hātuā ଜମିଦାରର ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉପାଧି ରାଜା)—Hātwa, the
ହାତୁୟା name of an estate in Bihar of which the
हथुआ proprietor is styled Rāja. ବିଣ ପୁଂ—(ଅନ୍ୟ
(ହାତେ [ତୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଣ) ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ—ଯଥା
ହାତଓୟାଲା —ମାରହାତୁଆ; ଫୁର୍ତ୍ତି ହାତୁଆ) ହସ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ—
हाथवाला (suffixed to another word)—Handed (as in Brisk-handed).

ହାତୁଁ—ଦେ. କି ବିଣ—ହାତରୁ (ଦେଶ)—
Hātuñ Hātaru (See).
(ହାତୁରୁ —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ହାତୁଡ଼ା—ଦେ, ବ—(ସଂ. ହସ୍ତ)—୧ । ବଡ଼ ହାତୁଡ଼ି, ଯାହା ଦ୍ୱାରା
Hāturdā କମାରଶାଳରେ ତତା ହୋଇଥିବା ଲୁହାକୁ ପିଟା
ବଡ଼ହାତୁଡ଼ି **हथौड़ा** ଯାଏ—1. Sledge-hammer; a big hammer. [ଦ୍ର—ତତ୍ତପ୍ତ ଲୌହ ଖଣ୍ଡକୁ ସଣ୍ଡାସି ଦ୍ୱାରା ନିଆଁରୁ ବାହାର କରି ଆଣି ଜଣେ ଲୋକ ସଣ୍ଡାସିରେ ଉକ୍ତ ଲୌହ ଖଣ୍ଡକୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧରି ନେହାଇ ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ କରିଥାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଲୋକ ଠିଆ ହୋଇ ହାତୁଡ଼ାର ବେଣ୍ଟକୁ ଦୁଇ ହାତରେ ଧରି ଉକ୍ତ ଲୁହାକୁ ପିଟେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାତୁଡ଼ାକୁ ହାତୁଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ ଓ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାତୁଡ଼ିକୁ ଚୁଲିଆ ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ଜାଲଜାଲ— 2. A kind of small long fishing net. [ଦ୍ର—ଏ ଲମ୍ବ ଜାଲର ଦୁଇ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଥିବା କାଠି ଦ୍ୱୟକୁ ଦୁଇ ଜଣ ଲୋକ ଖିଅ ଦେବା ଭଳି ହାତରେ ଧରି ମାଛ ଧରନ୍ତି । ଏ ଜାଲର ଧଡ଼ି ଦ୍ୱୟର ମଝିରେ ମଝିରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ କାଠି ଲଗା ଯାଇଥାଏ ।]

ହାତୁଡ଼ି—(ହାତୁଡ଼ା+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ ଇ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ମଧ୍ୟ ଭଳିଆ ହାତୁଡ଼ା—
Hāturḍi Medium-sized or small hammer.
ହାତୁଡ଼ୀ **हथौडी**

ହାତୁଡ଼ିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କମାରଶାଳରେ ହାତୁଡ଼ି
Hāturḍiā ଧରି ଲୁହାକୁ ପିଟେ—1. A person who
ହାତୁଡ଼ି ପେଟା plies the hammer in a smithy.
हथौड़िया ୨ । (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) (ସଂ.ହତ୍ୟା) ଅନାଡ଼ି; ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଜଉଜ୍ଞ; ଅଶିକ୍ଷିତ (ଚିକିତ୍ସକ)—2. Quack. (physician). ଦେ. ବ—୧ । ଅନାଡ଼ି ବା ଅଶିକ୍ଷିତ
ହାତୁଡେ, ହାତୁଡ଼ିୟା ବୈଦ୍ୟ; କୁବୈଦ୍ୟ-1. A quack. ୨ । ଯେଉଁ
नीम हकीम, कठबैद्य ବୈଦ୍ୟ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଚିକିତ୍ସା ନ କରି ଟୁଣୁକା ଟୁଣୁକି ଓ ଗଛର ମୂଳ ଆଦି ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି— 2. A person who administers herbal medicines, not to be found in medical books

ହାତୁଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହସ୍ତିନୀ; ପ୍ରା. ହତ୍ଥିଣୀ)—ମାଈ ହାତି—
Hātuṇī She-elephant.
ହାତିନୀ [ଦ୍ର—ପାଣ୍ଡବ ଘରେ ହାତି, ହାତୁଣୀ ଦ୍ରୌପଦୀ ।
हथिनी, हथनी କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ହାତୁରା—ଦେ. ବ—ହାତୁଡ଼ା (ଦେଶ)—Hāturḍā (See)
Hāturā ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହାତୁଆ (ଦେଶ)
(ହାତୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) Hātuā (See)
(ଯଥା—ମାର ହାତୁରା ।)

ହାତୁଲ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ବଲ୍ଲଭିର ପାଟଣା) ବ—ହାତୁଡ଼ା (ଦେଖ)
Hātul Hāturdā (See)

ହାତୁ(ତୁଁ) ହାତ୍—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ହାତକୁ ହାତ (ଦେଖ)
Hātu(tuñ) hāt Hātaku hāta (See)

ହାତେ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଏକ ହସ୍ତ ଲମ୍ବ—1. One cubit long.
Hāte [ଉ—ହାତେ ମାପି ଗୁଣେ ଗୁଲିବ—ପ୍ରବଚନ ।
ଏକ ହାତ ଗୁଲୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଥମେ ହାତେ ପରିମିତ ସ୍ଥାନକୁ
ଏକ ହାଥ ମାପ କରି ମପା ହୋଇଥିବା ସୀମା ମଧ୍ୟରୁ ଗୁଣେ ପରିମିତ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଡ଼ ଥକାଇଲେ ତାହାର କୌଣସି ଅପଦ ଘଟେ ନାହିଁ; ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବା ଅର୍ଥକୁ ଗୃହିଁ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦିଅଯିବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରବଚନର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଏ ।] ୨ । ଏକ ହାତ ମାତ୍ର ଲମ୍ବ ବା ଦୀର୍ଘ ମାତ୍ର—2.Only one cubit long. କ୍ରି. ବିଣ—ଥରେ ମାତ୍ର (ଖେଳ)—Once; (to play) one round (of a game). (ଯଥା—ଅଗ, ହାତେ ଖେଳିଦେବା ।) ବିଣ ର ବିଣ—ଏକହାତ ପରିମିତ (ଦୀର୍ଘ ବା ଲମ୍ବ)— One cubit only. [ଉ—ହାତେ ଲମ୍ବ କାଢ଼ିବ ଶିଷା, ଦେଖି ମରୁଥିବେ ସାଇ ପଡ଼ିଶା—କୃଷି ବଚନ ।] ବ—ଏକ ହାତ ମାତ୍ର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବା ପ୍ରସ୍ଥ ବା ଉଚ୍ଚତା—Breadth or length or height of one cubit only. (ଯଥା—ଏ ବେଞ୍ଚର ଚୌଡ଼ା ଅଟେ ହାତେ ।) ଅ—୧ । ଦ୍ୱାରା; ଦେହ—1. By.
ହାତେ [ଉ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହାତେ ବ ହୁଅନ୍ତା ଏତେ କଥା ।
ହାଥସେ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୨ । ଜିମ୍ମାରେ—2. In charge of. [ଉ—ସେଥିପାଇଁ ଦଶରଥ ମହା ଆନନ୍ଦରେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ହାତେ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଲେ । ମାଳକଣ୍ଠ. ପିଲଙ୍କ ରାମାୟଣ ।] ୩ । ମାଧ୍ୟମରେ—3. Per (bearer); through.

ହାତେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଦେଖିବା ବା ଧରିବା—
Hāteibā 1. To handle. ୨ । ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷା କରିବା
ହାତାନ —2. To examine by handling. ୩ ।
ହାଥ ଲଗାନା ହସ୍ତଗତ କରିବା; ଅତ୍ମସାତ୍ କରିବା—3. To appropriate; to bring a thing into one's hands.

ହାତେରି—ଦେ ଅ—ହାତ୍ (ଦେଖ)—Hāt (See)
Hāteri [ହାତେରିକା(କ, କେ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହାତେରେ—ଗ୍ରା. ଅ—ହାତରେ (ଦେଖ)
Hātere Hātare (See)

ହାତେ ଲମ୍ବ(ମ୍ବା)—ଦେ. ବିଣ—ଲମ୍ବରେ ଏକ ହାତ ପରିମିତ—
Hāte lamba(mbā) One cubit long. ବ—ଏକ
ଏକ ହାତ ଲମ୍ବା ହାତ ପରିମିତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ— Length of one
ଏକହାଥ ଲମ୍ବା cubit. [ଉ—ଏହୁପର ହାତେ ଉଚ୍ଚ(ଅ), ହାତେ ଚଉଡ଼ା, ହାତେ ଓସାର, ହାତେ ମୋଟ(ଟା), ହାତେ ଗଭୀର ଅଦି ହୁଏ ।]

ହାତେ ହାତ୍—ଦେ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ହାତେ ହାତେ (ଦେଖ)
Hāte hāt Hāte hāte (See)

ହାତେ ହାତେ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସଦ୍ୟଃପ୍ରାପ୍ତ (ଫଳ)—1.Instant-
Hāte hāte aneous (result); immediate. ୨ ।
ହାତେ ହାତେ ନଗଦ (ଟଙ୍କା ବା ଜେଣ ଦେଣ);ନଗଦା ନଗଦ—
ହାଥେହାଥ 2. Cash (money or transaction).
କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ହାତକୁ ହାତ; ହାତକା ହାତ; ସଦ୍ୟଃ;
ହାଥୋଁ ହାଥ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ—1. Immediately; instant)
aneously.(ଯଥା—ସେ ହାତେ ହାତେ ଫଳ ପାଇଗଲା ।) ୨ । ଏ ହାତରୁ ସେ ହାତ (ଟଙ୍କା ଦେବା ନେବା);ନଗଦ; ନଗଦା ନଗଦ, ଦସ୍ତ ବଦସ୍ତ (ଟଙ୍କା ଦେବା ବା କାରବାର କରିବା)— 2. In cash; from one hand to another. (ଯଥା—ଏ ଜମିର ଜରସମନ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି-ଖାନାରେ ମୁଣ୍ଡର ବାୟାକୁ ହାତେ ହାତେ ଦେଇ ଦେଲେ ।)
ହାତେ ହାତେ ୩ । ନିଜେ ନିଜେ; ସ୍ୱୟଂ (କାମ କରିବା); ସାକ୍ଷାତ୍
ହାଥସେ —3. Personally; directly. (ଯଥା—ମୁଁ ହାତେ ହାତେ ଗୁଣ କରେଁ ।) ୪ । ଚୋର ମାଲ ସହିତ ବା ଚୋର କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ; ଚୋରର ହାତରେ ମାଲ ରହିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ (ଚୋରକୁ ଧରିବା)—4. (to catch a thief) Red-handed; on the spot. (ଯଥା—ଅମ ଘରେ ଯେଉଁ ଚୋର ପଶିଥିଲା ସେ ହାତେ ହାତେ ଧରା ପଡ଼ିଗଲା ।) ୫ । ଏକ ହାତ ଲେଖାଏଁ (ବହୁତ୍ୱ ଭାବାର୍ଥକ)—5. One cubit each. (ଯଥା—ଗତ ବର୍ଷ ଏ ଯୋଖଣ୍ଡରେ ଛଡ଼ା ହୋଇଥିବା ମାଛଯାକ ହାତେ ହାତେ କଢ଼ିଛନ୍ତି ।)

ହାତ୍ତେରି—ଦେ. ଅ—୧ । ହାତ୍ (ଦେଖ)—1. Hāt (See)
Hātteri ୨ । ଘୃଣା ବା ଅସୂୟା ବା ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ—
[ହାତ୍ତେରିକା(କ, କେ)—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. An interjection
ଥାତ୍ତେରି used in expressing disgust or revenge;
ହାତ୍ତେରା Fie ! (ଯଥା—ହାତ୍ତେରିକେ, ମୋ କଥା ମାନିଲୁ ନାହିଁ, ଏବେ କଚଡ଼ାଏ ଖାଇଲୁ ! ଭଲ ହେଲା ।)

ହାତ୍ର—ସଂ. ବ—(ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା + କର୍ମ. ତ୍ର)—୧ ବେତନ;
Hātra ଦରମା (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—1. Salary; pay.
୨ । (+କରଣ ତ୍ର) ପ୍ରମଥନ; ମନ୍ଥିବା (ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର)—2. Agitating; disturbing. ୩ । (+ଭାବ. ତ୍ର) ମରଣ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—3. Death. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ ତ୍ର) ରାକ୍ଷସ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—4. Demon. ୫ । (+ଭାବ. ତ୍ର) ଅପଘାତ କରିବା; କ୍ଷତି କରିବା—5. Injuring (Apte); hurting. ୬ । (+କରଣ ତ୍ର) ମାରଣ; ବଧ—6. Killing (Apte); murder.

ହାତ୍ୟନ୍ଦ (ନ୍ଧ)—ଦେ. ବ—ହାତିଅନ୍ଦ (ଦେଖ)—
Hātyanda (ndha) Hātianda (See)

ହାତ୍ୟାଳ—ଦେ. ବ—ହାତିଅଳ (ଦେଖ)—
Hātyāla Hātiāla (See)

ହାଥ୍—ଦେ. ଅ—ହାତ୍ (ଦେଖ) —
Hāth Hāta (See)

ହାଥ—ଦେ. ବ—[ସଂ ହସ୍ତ; ପ୍ରା. ହତ୍ଥ, ହାତ୍ଥ; ଭୁଲ. ସ. ମସ୍ତକରୁ ଓଡ଼ିଆ
Hātha ମଥା; ବାସ୍ତୁକରୁ ଓଡ଼ିଆ ବଥୁଆ (ଶାଗ)]—ହସ୍ତ; ହାତ—
ହାତ Hand. [ଉ—ବୋଇଲ ମୋର ହାଥଧର, ତୋ ଘରେ
ହାଥ ନ କରିବ ଗ୍ରେସ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ]

ହାଥି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ହାତି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāthi (etc) Hāti etc. (See)

ହାଥି ଧର୍‌ସା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାତିଦଣ୍ଡା (ଦେଖ)—
Hāti dhar-sā 1. Hāti daṇḍā (See) ୨ । ଛାୟାପଥ—
2. The milky way.

ହାଦ୍—ପ୍ରାଦେ (ଜୟପୁର) ଅ—ହେଇଟ—Here! Oh here!
Hād [ଉ—ହାଦ୍ । ମାକଡ଼ିଆ ଗଲ]
(ହେଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଦେ—ଦେ. ଅ—୧ । (ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟବହାର) ନିଶ୍ଚୟ—Certainly.
Hāde [ଉ—ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହାଦେ ସେ ଦୁଇ ଭାଇ ଧନୁ ଧରିଲେ
ପୃଥିବୀ କାଣି ଯାଉଇ—ବିଷ୍ଣୁଦାସ. ବିରହ ରାମାୟଣ] ୨ ।
ଶୀଘ୍ର—2. Soon. ୩ । ହଠାତ୍—3. At once;
immediately. ୪ । ଅକସ୍ମାତ୍—4. All on a
sudden; suddenly. ୫ । ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ; ସହ-
ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ଜରେ—5. Easily.

ହା ଧିକ୍—ସଂ. ଅ—(ପ୍ରା. ହ୍ରଦ)—୧ । ଛି ! ଧିକ ! (ନିନ୍ଦା ଓ ଦୁଃ-
Hā dhik ଖାର୍ଥ)—1. Fie (in hatred). ୨ । ଅହା ! ହାୟ
(ଅନୁତାପାର୍ଥ)—2. Alas ! (in repentance) ୩ ।
ହାଇରେ ! ଅହା ! (ଶୋକ ଓ ଦୁଃଖାର୍ଥ)—3. Alas
(in sorrow or grief).

ହାନ—ସଂ. ବ—(ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଭାବ ଅନ)—୧ ।
Hāna ତ୍ୟାଗ (ଛାଡ଼ିଧରି)—1. Abandonment. ୨ । କ୍ଷତି—
2. Injury. ୩ । ବଳ—3. Power; might.
ସଂ. ବିଣ (+କର୍ମ ତ) ତ୍ୟକ୍ତ—Abandoned.

ହାନି—ସଂ. ବ—(ହା. ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଭାବ ତ)—୧ । ଅପ-
Hāni କାର; ବାଧା—1. Harm; detriment; prejudice.
୨ । ନଷ୍ଟ; କ୍ଷତି; ଲୋକସାନ—2. Loss; damage;
injury. ୩ । କମିଯିବା—3. Diminishing; abatement. ୪ । ନାଶ—4. Destruction. ୫ ।
ଅପଚୟ—5. Waste. ୬ । ଦୋଷ; ତ୍ରୁଟି—
6. Fault; defect; short coming. ୭ । ବିଫଳ—
7. Want of success; failure. ୮ । ଗତି-8. Movement.

ହାନି କଥା—ଦେ. ବ—୧ । ହାନିଜନକ ବିଷୟ—1. A matter
Hāni kathā of loss. ୨ । କ୍ଷତିକର ବିଷୟ—2. Losing
concern. ୩ । ଅନିଷ୍ଟକର—3. Prejudicial
ହାନିକଥା ହାନିକୀବାତ matter.

ହାନି କର (କାରକ)—ସଂ. ବିଣ—(ହାନି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Hāni kara (kāraka) କ୍ଷତିକାରକ; ଯାହା କ୍ଷତି କରେ—
Causing loss or damage; detrimental;
prejudicial.

ହାନି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କ୍ଷତି କରିବା—1. To cause loss;
Hāni kariba to damage ୨ । ଅପକାର କରିବା—
ହାନିକରା ହାନିକରନା 2. to injure.

ହାନି ଜନକ—ସଂ. ବିଣ—ହାନିକର (ଦେଖ)—
Hāni janaka Hānikara (See)

ହାନିବଲ୍—ବୈଦେ.ବ—(ନାମ)—ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିରୋଧୀ ପ୍ରାଚୀନ
Hānibal ଗ୍ରୀକ୍ ରାଜ୍ୟର କାର୍ଥେଜ୍ ନଗରର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
ସେନାପତି—Name of a famous general of
Carthage who was an enemy of the
ହାନିବଲ ହାନିବଲ ancient Roman Empire.
[ଦ୍ର—ଖ୍ରୀ. ପୂ ୨୪୭ରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏହାଙ୍କ ପିତା
ହାମିଲ୍‌କାର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସେନାପତି ଥିଲେ । ଏ ରୋମ୍‌କୁ
ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ରୋମୀୟ ସେନାପତି ସିପିଓ ଏହାଙ୍କର
ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ ଓ ହାନିବଲ୍ ରୋମ୍
ନଗରର ଦ୍ୱାରଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରସର ହେବାରୁ ସିପିଓ
ଅନ୍ୟବାଟେ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ହାନିବଲ୍‌ଙ୍କ ନିଜ ରାଜଧାନୀ
କାର୍ଥେଜ୍‌କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଓ ହାନିବଲ୍ ରୋମ୍‌ରୁ ଫେରି
ସ୍ୱଦେଶକୁ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି
ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଓ ଖ୍ରୀ. ପୂ ୧୮୭ ଅବ୍ଦରେ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ
ନିଷ୍କୃତି ପାଇବାପାଇଁ ବିଷ ପାନ କରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ]

ହାନିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହାଣିବା—
Hānibā To cut.

ହାନି (ନେ) ମା (ମ୍ୟା, ମେ) ନ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ହାନିମାନ୍;
Hāni (ne) mā (myā, me) n 'ହୋମିଓପାଥି' ଚିକିତ୍ସାର
ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜର୍ମାନ୍ ମହାପୁରୁଷ—
Hahneman—the founder of
the Homeopathic system of
treatment.
[ଦ୍ର—ଚିକିତ୍ସାରେ ନବଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ପୁଣ୍ୟଚରିତ୍ର ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟନ୍
ଫେଡ଼ରିକ୍‌ସାମୁଏଲ୍ ହାନେମାନ୍ ୧୭୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଅପ୍ରେଲ
ମାସ ୧୦ ତାରିଖରେ ଜର୍ମାନିର ଅନ୍ତଃପାତି ସାକ୍ସନ୍ ରାଜ୍ୟର
ମାଇସେନ୍ ନଗରରେ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ମୁର୍ତ୍ତି ଓ ଚାରୁଅଙ୍କନ
ଚିତ୍ରକାରଙ୍କ ଘରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଅତି
କଷ୍ଟରେ ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖିଥିଲେ । ସେ ନିଜ ହାତର ତିଆରି
ମାଟି ଦୀପ ଜାଳି ରାତିରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସେ ଗ୍ରୀକ୍
ହିବ୍ରୁ, ଆରବି, ଲାଟିନ୍, ଇଟାଲିକ୍, ସ୍ପାନିଷ୍, ସିରିଆନ୍,
ପରସ୍ପରୀ, ଜର୍ମାନ, ଇଂରାଜି ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ଏବଂ ଚିକିତ୍ସା ଓ
ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ୨୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ
ସେ ଏମ୍. ଡ଼ି, ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ୧୭୮୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ

ଲୁମାଙ୍ଗ ହେନରିଏଟା ବ୍ରକ୍ଲାର୍ ନାମ୍ନୀ ରୂପଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ଜଣେ ଜର୍ମାନ୍ ରମଣୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାର ବହୁଦିନ ପରେ ଡ୍ରେସ୍‌ଡେନ୍ ହାସପାତାଳରେ ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସକରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ; ପରେ ଲାଇପ୍‌ଜିଗ୍ ନଗରର ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଚିକିତ୍ସାବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଦଶ ବର୍ଷ କାଳ ବହୁ ପ୍ରତିପତ୍ତି ସହ ଡାକ୍ତରି କରିବା ପରେ ସେ ବୁଝିପାରିଲେ ଯେ, ଅନୁମାନରେ ରୋଗ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ଅନେକସ୍ଥଳରେ ଅନୁମାନିକ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କଲେ ସେଥିରେ ଉପକାର ଅପେକ୍ଷା ଅପକାର ଘଟେ; ଏପରି କି, ଶେଷରେ ଅନେକ ରୋଗୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟିଥାଏ । ସେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଶେଷରେ ଏହିପରି ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିକିତ୍ସା ଦ୍ୱାରା ଅସହାୟରେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ ଲାଳସା ପରିତ୍ୟାଗ କରି, କିପରି ଏହି କାଳ୍ପନିକ ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଥା ଦୂର କରି ପ୍ରକୃତ ଚିକିତ୍ସାର ପଥ ଆବିଷ୍କାର କରି ପାରିବେ, ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ ରହିଲେ । ସେହି ସମୟ ତାଙ୍କର ଅତି ଦୁଃସମୟ ଥିଲା ଓ ସେ ନାନାପ୍ରକାର ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ନାନାପ୍ରକାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ପୁସ୍ତକାଦି ଅନୁବାଦ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ପରିବାର ପ୍ରତିପାଳନ କରୁଥାଆନ୍ତି । ୧୭୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କାଲେନ ସାହେବ ପ୍ରଣୀତ ଇଂରାଜୀ ମେଟେରିଆମେଡ଼ିକା ଗ୍ରନ୍ଥ ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିବା ସମୟରେ 'ସିଙ୍କୋନା' ନାମକ ଔଷଧରେ ଜ୍ୱରନାଶକ ଗୁଣ ଥିବାର ଯେଉଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ହୋଇଅଛି ସେଥିରେ ସେ ତୃପ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ । ସିଙ୍କୋନା ଖାଇଲେ ଜ୍ୱର କାହିଁକି ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ, ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ସେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ସିଙ୍କୋନା ଖାଇଲେ ଜ୍ୱର ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ, ଏହି ସୂତ୍ରକୁ ଅନୁଧାବନ କରି ସୁସ୍ଥଶରୀରରେ ଅଳ୍ପମାତ୍ରାରେ ସିଙ୍କୋନା ଖାଇ ସେ ଅବଲମ୍ବରେ ବୁଝିଲେ ଯେ, ଏହା ବାସ୍ତବିକ ମାଲେରିଆ (ବା କମ୍ପଜ୍ୱର ସଦୃଶ ଜ୍ୱର) ଉତ୍ପାଦନ କରେ, ଓ ସେଥିପାଇଁ ସିଙ୍କୋନାକୁ କମ୍ପଜ୍ୱରର ଔଷଧ । ସେତେବେଳେ ସେ ଭାବିଲେ ଯେ, ସିଙ୍କୋନା ପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଔଷଧରେ ମଧ୍ୟ ରୋଗ ଉତ୍ପାଦକ ଓ ରୋଗନାଶକ, ଏହି ଉଭୟବିଧ ଗୁଣ ଥାଇପାରେ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରୁ ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ହୋମିଓପାଥିକ ଚିକିତ୍ସାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ସମଃ ସମଂ ଶମୟତି [Similia Similibus Curanter] ଉଦୟ ହେଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ସେ ଛଅ ବର୍ଷକାଳ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଗବେଷଣାରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ନିଜର ଜୀବନକୁ ନାନାପ୍ରକାରରେ ବିପନ୍ନ କରି ନିଜେ ବହୁତ ଔଷଧ ପରୀକ୍ଷା କରି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟାରେ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଉନ୍ନ ଉନ୍ନ ଔଷଧ ସେବନ କରାଇ ସାଫଲ୍ୟଲାଭ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ, ହୋମିଓପାଥି ସତ୍ୟ ଉପରେ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଟେ—କଳ୍ପନା ବା ଅନୁମାନ ଏହାର ଭିତ୍ତି ନୁହେଁ । ସୁଧୀଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଉଟନ ଯେପରି ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଆବିଷ୍କାରପୂର୍ବକ ବିଶ୍ୱ ଶକ୍ତିର ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନର ମେରୁଦଣ୍ଡ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସିଙ୍କୋନା ବାହାଁକି କମ୍ପଜ୍ୱର ନାଶ କରେ—ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ସମାଧାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଛଅ ବର୍ଷକାଳ ଏହି ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଗବେଷଣା କରି ୧୭୯୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୁଫେଲାଣ୍ଡ୍‌ସ୍ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ୍ ନାମକ ଚିକିତ୍ସାଜଗତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପତ୍ରିକାରେ ହାନିମାନ୍ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ନୂତନ ମତ ପ୍ରଚାର ହେବାମାତ୍ରେ ଚାରିଆଡ଼େ ହୁଳସ୍ଥୁଳ ପଡ଼ିଗଲା । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବନ୍ଧୁ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ଅନେକ ମୀଚମତି ସ୍ୱାର୍ଥବିଦ୍ଧ ଔଷଧବୀର ତାଙ୍କ ଓ ତାଙ୍କମତର ଘୋର ବିରୋଧୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଯେ ଅଗ୍ନିମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ, ତାହାଙ୍କର ନିନ୍ଦାରେ ବା ପ୍ରଶଂସାରେ କଅଣ ଯାଏ ଆସେ ? ୧୮୦୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ Fragmenta de viribus ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ମୁଦ୍ରିତ କଲେ । ସୁସ୍ଥଶରୀରରେ ସତେଇଶଟି ଔଷଧ ସେବନ କରିବାରୁ ଯେଉଁ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା, ତାହାସବୁ ସେ ଏଥିରେ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମେଟେରିଆ ମେଡ଼ିକା ବା ଭେଷଜଲକ୍ଷଣ ସଂଗ୍ରହ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟେ । ୧୮୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାହାଙ୍କର ଅର୍ଗାନନ୍ [ବା ଆରୋଗ୍ୟ ସାଧନ] ନାମକ ବଡ଼ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ ଯେପରି ପ୍ରଭୂତ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ସହିତ ସଦୃଶବିଧାନତତ୍ତ୍ୱ ବିବୃତ ଓ ସମର୍ଥିତ ହୋଇଅଛି, ସେହିପରି ଉକ୍ତ-ମୋକ୍ଷଣାଦି ବର୍ବର ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଥା ତହିଁରେ ତୀବ୍ର ଭାଷାରେ ସମାଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି; ସୁତରାଂ ତାଙ୍କ ଶତ୍ରୁମାନେ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ପରେ ୧୮୧୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବହୁ ନିର୍ଯାତନ ପରେ ସେ ନିଜ ଗୁଣରେ ଲାଇପ୍‌ଜିଗ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସଦୃଶବିଧାନଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାପକ [Teacher of Homeopathy] ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଯୁବକ ଶ୍ରଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରବୀଣ ଚିକିତ୍ସକମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅବିଷ୍କୃତ ନବମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

କେତେକାଳ ପରେ ବିପକ୍ଷ ଦଳ ନାନାପ୍ରକାର ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି ଅବଶେଷରେ ଜର୍ମାନିର ଲୁଲିଚଳକଙ୍କୁ ଲାଇପ୍‌ଜିଗ [Leipzig] ହସ୍‌ପିଟାଲରୁ ତଡ଼ାଇଲେ । ସେହି ସମୟରୁ କୋଥେନ୍ ନଗରରେ ସେ ୧୪ ବର୍ଷ କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ସେଠାର ରାଜବଂଶୀୟ ସାମନ୍ତଙ୍କୁ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧିରୁ ମୁକ୍ତ କଲେ । ହାନିମାନ ସେଠାରେ ବିପୁଳ ସମ୍ମାନ ସହିତ ରାଜବୈଦ୍ୟ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ଲୀଳାସ୍ଥଳ ଏହି କୋଥେନ୍ ନଗରରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନିରାଶ୍ରୟ ଜନିତ ରୋଗୀ-ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ରୋଗମୁକ୍ତ କରି ସମ୍ବନ୍ଧ ରୋଗର ପ୍ରକୃତ ନିଦାନ [ବା ମୂଳ କାରଣ ବା ତତ୍ତ୍ୱ] ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ।

ସେ ୧୮୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାନିମାନ୍ (ପୁରାତନ ବ୍ୟାଧି) ନିରାକରଣ ନାମକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରି ତାଙ୍କର ଯଶଃସୌରଭକୁ ଏହି ସଭ୍ୟଜଗତରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ କରାଇ ଥିଲେ । ତେତେବେଳେ ହାନେମାନଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ରୀତି ଅନୁସାରେ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଔଷଧ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ । ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ରୋଗ ଦୂରୀଭୂତ ହେଲା କିନ୍ତୁ ଔଷଧ ସେବନର କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ପୀଡ଼ା ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଶେଷରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଅନିଷ୍ଟର ସମ୍ଭାବନାରେ ସେ ଔଷଧର ମାତ୍ରା କମାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ଅବଶେଷରେ ସୂକ୍ଷ୍ମାଂଶରେ ବିଭାଜିତ ଔଷଧର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଦେଖି ସେ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ତେତେବେଳେ ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ କଲେ ଯେ, ଉମର୍ଦ୍ଦନାଦି କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସୂକ୍ଷ୍ମରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ଅଂଶରେ ବିଭାଜିତ ହେଲେ, ଏହା ସ୍ଥୂଳ ଭାବ (ଜଡ଼ାଂଶ) ପରିହାରପୂର୍ବକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଦୃଶ ସରଳଭାବ ଧାରଣ କରେ; ଅର୍ଥାତ୍, ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥଟି ସେତେବେଳେ ଜଳର ରୂପ ବା ଶକ୍ତି ଦେଖାଏ ଓ ଏହି ଶକ୍ତିରେ ଶରୀର-ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଦୃଶ ଅଣୁ ପ୍ରବେଶପୂର୍ବକ ଶୀଘ୍ର ରୋଗ ନିବାରଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ ।

୧୮୩୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀବିୟୋଗ ହୋଇଥିଲା । ଅଶୀ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ମୌଲିନନାମ୍ନୀ ଫରାସି ଦେଶର ଜନୈକ ମହିଳାଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଫ୍ରାନସ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ ପାରି ନଗରୀରେ ଆଠ ବର୍ଷ କାଳ ଜୀବନ ଯାପନ କରି ୧୮୫୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଜୁଲାଇ ମାସ ୨ ତାରିଖରେ ସେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ ।

ସହକର୍ମଲେଖକ—କଟକ ଜିଲ୍ଲା ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମେଡ଼ିକାଲ୍ କଲେଜ୍‌ର ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍

ଡାକ୍ତର ନଟବର ମହାନ୍ତି H. M. D., F. H. A.]

ହାନି ଲାଭ—ଦେ. ବି—[ବିପରୀତାର୍ଥକ ସମାସର ଶବ୍ଦ]—୧ । କ୍ଷତି ଓ ଲାଭ—1. Loss and profit. ୨ । ହାନି ହାନିଲାଭ ହାନିଲାଭ ବା ଲାଭ—2. Loss or profit.

Hāni labha

[ଉ—ତୁମ୍ଭର ହାନିଲାଭ ଯହିଁ, ଅମ୍ଭର ଭାଗଟିକ ତହିଁ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ]

ହାନୁକ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ.—(ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଉକ]—ଘାତୁକ

Hānuka Murderer; murderous

ହାନ୍ଦୁଲ—ପ୍ରାଦେ [ଶବ୍ଦଥଳ] ବି—ହାନ୍ଦୋଳା—

Hāndul Litter.

ହାନ୍ଦୁଲା (ଇତ୍ୟାଦି)—ହାନ୍ଦୋଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—

Hāndulā (etc) Hāndolā etc (See)

ହାନ୍ଦେ—ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ—ହାଦେ (ଦେଖ)—Hāde (See).

Hānde

ହାନ୍ଦୋଳ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଆନ୍ଦୋଳନ)—୧ । ଗୋଳମାଳ—

Hāndola 1. Ado. ୨ । କଳହ—2. Quarrel. ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚଳନ; ଆନ୍ଦୋଳନସଂକ୍ଷୋଭ—

ଆନ୍ଦୋଳନ 3. Moving to and fro; agitation; perturbation. ସ୍ତ୍ରୀ. ବି (ନାମ)—ହିନ୍ଦୋଳ ସ୍ତମ୍ଭର ଭାଙ୍ଗି ନାମ; ଓଡ଼ିଶାର ଜଡ଼ଜାତ ବିଶେଷ—Popular nickname of Hindol, an Orissan State. ବିଣ (ସଂ ଆନ୍ଦୋଳିତ) ବିକ୍ଷୋଭିତ; ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳିତ—Agitated. [ଉ—ଜଳଥଳେ ମୀନ ଚଳୁଥିଲା, ଜଳ ହାନ୍ଦୋଳ କରିଦେଲା । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ହାନ୍ଦୋଳା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଆନ୍ଦୋଳିକା, ଏହାକୁ ବାହକମାନେ ବୋହିଲାବେଳେ ଏହା ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେଉଥିବାରୁ)—ଦୋଳା, ଡୁଳୀ ୧ । ଶିବିକା ବା ଦୋଳା—1. A dooly; a palki; a covered litter; a chair carried by bamboos on the shoulders of bearers. [ଉ—ହାନ୍ଦୋଳା, ଡୋଲି, ଫିଟିଆ, ପାଲକି, ସବାରୀ, ଏ ସମସ୍ତ ଯାନର ଆଗରେ ଓ ପଛରେ ଲାଗିଥିବା ବାଉଁଶ ଦ୍ୱୟକୁ ମନୁଷ୍ୟମାନେ କାନ୍ଧରେ ବୋହି କରି ନିଅନ୍ତି । ଡୋଲି ଓ ଫିଟିଆ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ସାଧାରଣ ଯାନ । ହାନ୍ଦୋଳା ରାଜ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବହନ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । (ସଂ. ଆନ୍ଦୋଳନ) ମାନସିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ଅସ୍ଥିରତା; ଚିନ୍ତା—2. Anxiety; mental agitation or perturbation. [ଉ—ସ୍ତନ ନ ହେଉ ତାଙ୍କର· ଯେ, ଭାବନା ସତ୍ୟଦାସର, ହାନ୍ଦୋଳାରେ ଯାଇ ମାତାଙ୍କୁ କହିଲେ ବିପରି ହେବ ଭୂମର ଯେ । ବିଶ୍ୱନାଥ ବିରଚିତ ରାମାୟଣ ।] ୩ । (ସଂ ଆନ୍ଦୋଳନ) କର୍ତ୍ତବ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବାର ଅସମର୍ଥତା—3. Inability to arrive at a definite conclusion; hesitancy. ୪ । ହାଣ୍ଡୋଳା (ଦେଖ)—4. Hāndolā (See).

Hāndolā

ହାନ୍ଦୋଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଆନ୍ଦୋଳକ) ୧ । ଇତସ୍ତତଃ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରିବା—1. To rock to and fro. ୨ । ଆନ୍ଦୋଳିତ କରିବା; ଘାଣ୍ଟିବା; ଦୋଳାନ ହିଲାନା, ଡୋଲାନା ଝୁଲାଇବା—2. To agitate. ୩ । (ପବନ) ଇତସ୍ତତଃ ବହିବା—3. To blow on all sides (said of wind). (ଯଥା—ଏଠାରେ ପବନ ଜୋର ହାନ୍ଦୋଳେଇବାରୁ ଚୁଲି ଲାଗିପାରୁ ନାହିଁ)

Hāndolā(le)ibā

ହାନ୍ଦୋଳି—ଦେ ବି—(ସଂ ଆନ୍ଦୋଳନ)—ମାନସିକ ଆନ୍ଦୋଳନ—

Hāndoli Mental agitation ବିଣ—(ସଂ ଆନ୍ଦୋଳିତ) ତୋଳା ପାଡ଼ା ୧ । ଆନ୍ଦୋଳିତମନାଃ; ଚିନ୍ତିତ—1. Perturbed; anxious. ୨ । ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପତିତ—2. In the horns of a dilemma; hesitating.

ହାନ୍ଦୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ଆନ୍ଦୋଳନ) ୧ । ଇତସ୍ତତଃ ଆନ୍ଦୋଳିତ ବା ଚାଳିତ କରିବା; ଦୁଲାଇବା—To rock to and fro. ୨ । ଘାଣ୍ଟିବା—2. To agitate. ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବା—3.

Hāndolibā

ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବା To rock to and fro. ୪ । (ପବନ) ହିଲନା, ଡୋଲନା ଇତସ୍ତତଃ ବୋହିବା—4. To blow on all sides.

ହାଣ୍ଡୋଳି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବା—1. To be Hindoli hebā agitated. ୨ । ମନରେ ଇତସ୍ତତଃ ଚଞ୍ଚଳ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବା ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରିବା—2. ହିଲନା To be between the horns of a dilemma. ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ସଂଚାଳିତ ହେବା—3. To be moved to and fro.

ହାନ୍ଦ୍ର—ସଂ ବି—(ହନଧାତୁ+ଭାବ ଦ୍ର) ମରଣ (ଉଣାଦିକୋଷ)— Hāndra Death

ହାପ୍(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଇଂ)—ହାଫ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Hāp (etc) Hāph etc (See)

ହାପ୍ରା—ପ୍ରା ଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ହାପୁରା (ଦେଖ)— Hāpra Hāpurā (See)

ହାପ୍ରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି-ହାପୁରିବା; ତରଳ ବସ୍ତୁକୁ ହାତ ଦ୍ୱାରା ଦୁଇ ଓଠ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁହଁ ଉପରକୁ ଟାଣିନେବା— Hāpribā To sip liquid food by the lips

ହପ୍ସି କଚାର୍ଦ୍ଦି ହେବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଶୋକରେ ବା ଦୁଃଖରେ ବାଡ଼ିଡ଼ିକ କଚାଡ଼ି ହେବା- Hāp-si kachārdi hebā To strike one's lembs on the ground being overpowered with grief or anger.

ହାପ—ପ୍ରା. ଦେ—(ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଡାବଲପୁଅ ଖେଳ— Hāpa A kind of game played by boys with a stick and a small peg. [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ସାନ ଗାତରେ ପିଲ ବା ଛୁଦ୍ର କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡ ରଖି ତାକୁ ବାଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ିଲେ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ଦଳର ଖେଳାଳି ପ୍ରତିଘାତ କରି ଫେରାଇ ଦିଏ । ଏହିପରି କରୁ କରୁ ଯେଉଁ ପକ୍ଷର ଖେଳାଳି ସେ ପିଲକୁ ଅଘାତ କରି ନ ପାରେ ସେ ହାରେ । ଗୋପିନାଥ ନନ୍ଦ ।]

ହାପର୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଅପସ୍ମାର ରୋଗ— Hāpar Epilepsy.

ହାପର—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଗଞ୍ଜାମ) ବି—୧ । (ସଂ ଶର୍ପର) Hāpara ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାରର ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ; ଉମ୍ବେଇ—1. The oven of a goldsmith. ୨ । (ସଂ ଉସ୍ତ୍ରା) ଭସ୍ତା; ଭାତି—2. Bellows. ୩ । ଧାତୁ ଅବର୍ତ୍ତନ ପାତ୍ର; କୋଇ—3. Goldsmith's crucible; melting pot. ପ୍ରାଦେ- (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି-ଅପସ୍ମାର ରୋଗ—Epilepsy. ଦେ ବି—(ଅ. ହଫର୍) ଦର୍ଦ୍ଦମମୟ ଗାତ, ହଫର ହଫର ଯେଉଁ ଗାତରେ ଅଖୁମଞ୍ଜି (ପବ) ପୋତିଲେ ସେଥିରୁ ଗଜାମାନେ ବାହାରେ ଓ ଖରେ ଖେତରେ ପୋତା ଯାଏ— Holes of mud for putting small lengths of sugarcane to cause them to sprout.

ହାପର ମଲ(ଲ୍ଲି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ଭଦ୍ରବଲ୍ଲୀ)—ଉଗରାଦି ବର୍ଗର Hāpara mali(lli) ଲତାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—Vallaris Heynei. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗଡ଼ ଅଣ- ସଂ. ନାମ—ଭଦ୍ରବଲ୍ଲୀ, ଶୀତଭୀରୁ, ଭୂମିମଣ୍ଡ, ଅଷ୍ଟପାଦିକା । ହାପରମାଲି ମଦନମାଲୀ ମୃଗୀ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚିହ୍ନ ବିଶିଷ୍ଟ; ଫୁଲ ଧଳା, ସୁଗନ୍ଧ ଓ ଫେନ୍ଦ୍ରା ଫେନ୍ଦ୍ରା; ଶୀତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ- କାଳରେ ଫୁଲ ଧରେ; ଫଳ ଲମ୍ବା— ଯୋଗେଶ ଚନ୍ଦ୍ର । ଏହା ବ୍ରଣ, ଭଗ୍ନକ୍ଷତ ଓ ନାଡ଼ୀବ୍ରଣରେ ଉପକାରୀ । ବୈଦ୍ୟକ ।]

ହାପରା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧। ଖେତରେ ଶସ୍ୟ Hāprā ଓ ଫଳ ଖାଇଯିବା ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ହଟାଇବା ପାଇଁ କୃଷକମାନେ ଖେତରେ ଦ୍ୱିଫାଳ ହୋଇଥିବା ଯେଉଁ ଗୋଟାଳିଆ ଲମ୍ବାଠିଣ ପୋତି ଥାଆନ୍ତି-1.A long thick bamboo split in two and driven into the ground in a field in order to scare away wild animals from injuring the crops. [ଦ୍ର—ଫଟା ହୋଇଥିବା ବାଉଁଶର ଗୋଟିଏ ଫାଳରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଯାଇ ଥାଏ; ଭାଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଦଉଡ଼ିବନ୍ଧା ଫାଳରେ ଦଉଡ଼ିକୁ ଟାଣି ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ଓ ଦଉଡ଼ିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବା ଯୋଗୁଁ ବାଉଁଶର ଏକଫାଳ ଅନ୍ୟ ଫାଳରେ ବାଜି ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ ଜାତ ହୁଏ ଓ ସେ ଧ୍ୱନି ଶୁଣି ଫସଲ ଖାଇବାକୁ ଆସିଥିବା ଜନ୍ତୁମାନେ ଖେତ ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତି ।] ୨ । ହାପରା ଦ୍ୱାରା କରାଯିବା ଧ୍ୱନି—2. The sound made by a split bamboo to scare away wild animals coming to a field to destroy crops.

ହାପଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—୧ । କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁକି; କରତଳ- Hāpal ଆଘାତ—1. Clap; clapping with the hollowed palm. ୨ । ଅଙ୍ଗୁଠିର ଅଘାତ ଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁକି—2. Snapping of the fingers.

ହାପଲ୍ ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—୧ । କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁକି Hāpal māribā ମାରିବା—1. To clap; to make a ଟୁସକୀ, ଟୁସୀ clapping sound with the hollow- ଟୁସକୀ ମାରନା ed palm struck on a fleshy part of the body. ୨ । ଅଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁକି ମାରିବା— 2. To snap with the fingers.

ହାପ(ବ)ସୀ—ଦେ. ବି (ଅ. ହାବ୍ସୀ; ଇଂ. ଆବିସିନିଆ) Hāp(ba)si —୧ । କାଫ୍ରୀ—1. A Kaffir or Negro. ହାବ୍ସୀ ୨ । ଆବିସିନିୟା ଦେଶବାସୀ—2. An Abyssi- ହବସୀ nian. ୩ । (କାଫ୍ରୀମାନେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ)— (ହାଫ୍ସୀ, ହାବ୍ସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୃଷ୍ଣଚର୍ମ୍ମ ଲୋକ—3. A black- skinned man.

ହାପିଜ୍—ଦେ. ବ (ଅ)—ହାଫିଜ୍ (ଦେଖ)
Hāpij Hāphij (See)

ହା(ହାଁ)ପିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ ବା ସଂ. ହାଫିକା=ହାଇ)—
Hā(hāñ)pibā ୧ । ହାଫିବା; ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ଘନଘନ
ହାଁପାନ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବା—1. To gasp after
हाँपना exertion. ୨ । ବୁଦ୍ଧିଶ୍ୱାସ ହେବା—2. To
be out of breath. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—
ହାରିଯିବା—To be defeated. (ଯଥା—ଖେଳରେ
ହାପିବା ।)

ହାପି ଜିବା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—କାମ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ିଦିବା—
Hāpi jibā To miss an opportunity of doing
some work.

ହାପୁ—ଚା. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଡାଲି ପାଣିଆ ହୋଇ ଥିବା ଯୋଗୁ
Hāpu ଏହାକୁ ହାପୁର କରି ଖାଇବା ବେଳେ 'ହାପ୍ ହାପ୍' ଧ୍ୱନିରୁ
ହାପୁରା ଉତ୍ପନ୍ନ)—୧ । (ଶିଶୁ ବୋଧ ବଚନ) ମୁଗ ଅଦର
ଦାଲ ପାଣିଆ ଡାଲି ଉଅଣ—1. Soup made of split
ଆଫିଂ peas, moong etc. ୨ । (ସଂ. ଅହିଫେନ) —
अफीम ଅପୁ; ଅଫିମ—2. Opium.

ହାପୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—ଅଫିମ ଖୋର; ଅଫିମା; ଅପୁଆ—
Hāpuā Addicted to the habit of taking
opium.

ହାପୁଡ଼ା(ରା)—ଦେ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ପାଣିଆ ଖାଦ୍ୟ (ଡାଲି,
Hāpurdā(rā) ଝାଉ, କାଞ୍ଜି)କୁ ହାତର ପୋଷରେ ନେଇ ଦୁଇ
हापुरा ଓଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ ପୂର୍ବକ ପାଟିରେ ଶୋଷି କରି
सुरुक ଖାଇବା; ହାପୁରିବା କାର୍ଯ୍ୟ—1. The act of
sipping liquid food with a slight smack-
ing sound by taking it with the hollow-
ed fingers and puttnig it into the mouth.
[ଦ୍—ସୋଡ଼ିକା ଜନିତ ଏହି ହାପୁର ଶବ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା
ଉଚ୍ଚତର ।] ବିଣ—ଥରେ ହାପୁର ହେବା ପରିମିତ
(ଡାଲି ଆଦି)—(liquid food) Sufficient for
one sip.

ହାପୁଡ଼ା(ଡ଼େ, ରା, ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ହାପୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ
Hāpurdā(rde, rā, re)ibā ରୂପ—(The causative
हापराना form of 'Hāpurdibā) —ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଦ୍ୱାରା
सुरुकाना ହାପୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—To cause another
person to sip liquid food with a
smacking sound.

ହାପୁଡ଼ା(ରା)ଏ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଏକା ଥରକେ ହାପୁର ହେବା
Hāpurdā(rā)e ପରିମିତ—1. Sufficient for one sip.
एक हापुरा ୨ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ—2. Little in
एक सुरुक quantity. (ଉ—ମାଗି ଆଣିଲି ଉଅଣ ହାପୁଡ଼ାଏ ।
ଉଗ ।) ଦେ. ବ—୧ । ଏକ ହାପୁଡ଼ା—1. One sip
only. ୨ । ଅତି ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ—2. A little.

ହାପୁଡ଼ା(ରା) ବାପୁଡ଼ି(ରି)—ଦେ. ବ—ବହୁବାର ବା ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି
Hāpurdā(rā) bāpurdi(ri) ହାପୁର କରି ଖାଇବା—
हापरा हापरि Sipping many times or repeated-
सुरुका सुरुकी ly.

ହାପୁଡ଼ି(ରି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ପାଣିଆ ଖାଦ୍ୟକୁ ସଶବ୍ଦ
Hāpurdi(ri)bā ଶୋଷଣ କରି ଖାଇବା—
हापरा(सा) सुरुकना To sip liquid
food with a smacking sound. (ଉ—ଚେତ୍ର
ବୋଲଇ ଭଲ ମନ୍ଦର ଉଅଣ ହାପୁରଇଲଣି ସନ୍ତୋଷ କଲ
ପ୍ରାଣ—କୃଷ୍ଣଦିହ ମହାଭାରତ ସଭା ।)

ହାପୁତ୍ରିକା—ସଂ ବ—ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ—The watgtail
Hāputrikā bird; Motacella Hodgsoni.
(ହାପୁଣ୍ଡ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଖଞ୍ଜନିକା, ଭୁଳିକା, ସର୍ଦ୍ଦୀ, ସ୍ଫୋଟିକା
ଗ୍ରାଳଭଟ୍ଟିକା, ଗୋଭ୍ରାଣ୍ଡୀର, ପଙ୍କଗୀର)
ଖୁୟା ଶାଳିକ खंजन

ହାପୁଲେ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ମେଣ୍ଟାଏ; ପୁଲାଏ—
Hāpule A lump of.

ହାପୁ ହାପୁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଲଙ୍କାମରିଚ ଖାଇବା
Hāpu hāpu hebā ଯୋଗୁଁ ପାଟି ଜଳିବାରୁ ପାଟିକୁ
हापु हापु करना हाफ हाफ करना ବାରଂବାର ମେଲା କରି ପୁଣି
ବୁଜି ହାପୁ ହାପୁ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା—To produce
a smacking sound by emitting breath
with the lips and shutting them alter-
nately to alleviate the burning sensa-
tion due to taking some pungent thing.
୨ । ଅଫିମ ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅଫିମ
ଖାଇବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲେ ସେ ଯେଉଁପରି ପାଟି
ପାଲୁ ପାଲୁ କରନ୍ତି ଓ ବିକଳ ହୁଅନ୍ତି, ସେହିପରି ହେବା—
2. To repeatedly open and shut the
mouth with a gony like an opium eater
when his fixed time of the day for taking
the drug is passed without taking the
drug. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବିକଳ ହେବା; ବ୍ୟସ୍ତତାର ଚିହ୍ନ
ପ୍ରକାଶ କରିବା—(figurative) To give vent to
agony.

ହାପୋଲ—ଦେ. ବ—ହାମ୍ପୋଳ (ଦେଖ)—Hāmpola [See]
Hāpola (ଉ—ଶିଖଣ୍ଡୀର ପିଠିରେ ମାରଣ ହାପୋଲ—କୃଷ୍ଣଦିହ
ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।)

ହାପୋଲି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ହାମ୍ପୋଳି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāpoli [etc] Hāmpoli etc [See]

ହାପ୍ଫା—ଦେ. ଅ—ହାଫା (ଦେଖ)—
Hāpphā Hāphā [See].

ହାପ୍ରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାପୁରା (ଦେଖ)—
Hāprā Hāpurā (See).

ହାପ୍ରିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ଭଲପୁର) କ୍ରି—ହାପ୍ରିବା (ଦେଖ)—
Hāpriba Hāpuriba (See).

ହାଫ୍—ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ଇଂ)—ଅର୍ଦ୍ଧ—Half. [ଦ୍ର—ଏହି
Hāph ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜି ଓ
ହାଫ ହାଫ ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦ ଲାଗି ଭାଷାରେ
ଚଳୁଅଛି; ଯଥା ହାଫ୍ ସ୍କୁଲ, ହାଫ୍ ମୋଜା ।]

ହାଫ୍ ଇଅର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅର୍ଦ୍ଧ ବର୍ଷ; ଛଅ ମାସ; ଷଣ୍ମାସ—
Hāph-iar Half year.
ହାଫଇୟାର ହାଫଇଅର

ହାଫ୍ ଇଅର୍ଲି—ବେ. ବିଣ—ଷାଣ୍ମାସିକ—Half yearly.
Hāph-iarly (ଯଥା—ହାଫ୍ ଇଅର୍ଲି ପରୀକ୍ଷା ।)
ହାଫଇୟାରଲି ହାଫଇଅର୍ଲି

ହାଫ୍ ଇସ୍କୁଲ(ସ୍କୁଲ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହାଫ୍ ସ୍କୁଲ୍)—ଶନିବାର ଦିନ
Hāph-iskul(skul) ବା ବିଶିଷ୍ଟ ଉପଲକ୍ଷରେ
ହାଫ୍‌ଇସ୍କୁଲ ହାଫ ସ୍କୁଲ ପ୍ରଥମ ୨।୩ ଘଣ୍ଟା ପଢ଼ା
ହେବା ପରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛୁଟି ହୋଇଯିବା—
Half school.

ହାଫ୍ ଇଷ୍ଟ(ଷ୍ଟା)କିନ୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ.ହାଫ୍ ଷ୍ଟକିଙ୍ଗ)—ଅଧା ମୋଜା-
Hāph ishts(shta) in ଯେଉଁ ଗୋଡ଼ ମୋଜା ଗୋଡ଼ଭଣ୍ଡାର
ହାଫ ଇଷ୍ଟାକିନ ହାଫ ଷ୍ଟୋକିଂଗ ଅଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଥାଏ—
Half stockings; socks.

ହାଫ କଚି(ଚେ)ରି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହାଫ୍ ଓ ଫା. କଚ୍‌ହରି)—
Hāph kachi(che)ri ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟନା ଉପଲକ୍ଷେ କେତେକ
ହାଫ କାଚାରି ହାଫ କଚହରୀ ଘଣ୍ଟା କାମ
ହୋଇଯାଉଥିବା ପରେ କଚେରିର କର୍ମ ବନ୍ଦ ହେବା—
A court or office getting a half holiday
on a special occasion.

ହାଫ୍ ଗିନି(ସଭରିନ୍, ସଭରେନ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡ
Hāph gini(sabharin, sabharen) ପ୍ରଚଳିତ ଗିନି
ହାଫ ଗିନି ହାଫ ଗିନୀ ବା ସଭରିନ୍ ନାମକ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରାର ଅର୍ଦ୍ଧ ମୂଲ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା—Half gunea;
half sovereign.

ହାଫ୍ ଛୁଟି—ବେ. ବ—୧ । ଅଧା ଛୁଟି; କଚେରିର ବା ସ୍କୁଲର କେତେକ
Hāph chhuṭi ଘଣ୍ଟା କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ପରେ ବନ୍ଦ ହେବା—
ହାଫ ଛୁଟୀ ହାଫ ଛୁଟୀ 1. Half holiday.
୨ । କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦିବସରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟକାଳରୁ
ଅଧେ ସମୟ ଛୁଟି; ଅଧାଦିନ ଛୁଟି—2. Exemption
from duty for half a day.

ହାଫ୍ ଟିକ(କେ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଅଧା ଟିକଟ; ପୁରା
Hāph ṭika(ke)ṭ ଟିକଟର ଅଧା ମୂଲ୍ୟର ଟିକଟ—1. Half-
ହାଫ ଟୀକିଟ ticket. (ଦ୍ର—୧୨ ବର୍ଷରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପିଲାମାନଙ୍କ
ହାଫ ଟିକିଟ ପାଇଁ ଅଧା ମୂଲ୍ୟରେ
ରେଳ ଆଦିର ଟିକଟ ଦିଆଯାଏ ଓ ସେଥିପାଇଁ ଅଗେ
ଖଣ୍ଡେ ଟିକଟ ଚିରି ହୋଇ ଅଧା ଟିକଟ ମିଳୁଥିଲା;
ଅଜକାଲି ଅଧା ଦାମରେ ଗୋଟାଏ ପୂରା ଟିକଟ ମିଳୁଛି ।]
୨ । ରିଟର୍ଣ୍ଣ ଟିକଟର ଗୋଟିଏ ଫାଳ—2. The left
or right half of a return ticket. ୩ ।
ପ୍ଲାଟଫର୍ମ୍ ଟିକଟର ଗୋଟିଏ ଫାଳ—3. The left or
right half of a platform ticket.

ହାଫ୍‌ଟୋନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଛବି ବା ସମାନ୍ତର ସୂକ୍ଷ୍ମରେଖା-
Hāph-ṭon ସମଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଆଲୋକ ଚିତ୍ର ବା ଛବି; ଯେଉଁ
ଛବିରେ ଆଲୋକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳକର୍ଣ୍ଣ ଓ ଛାୟାର କୃଷ୍ଣକର୍ଣ୍ଣ ଗୁଡ଼ିଏ
ପତଳା ବା ଗାଢ଼ ସୂକ୍ଷ୍ମରେଖା ଟଣାହେବା ଦ୍ୱାରା ବାହାର ହୁଏ—
A halftone (drawing or picture); drawing
or picture in which light and shade are
distinguished by fine points or parallel
ହାଫଟୋନ ହାଫଟୋନ lines.

ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ପ୍ରେସ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଯେଉଁ ଛାପାକଳରେ ହାଫ୍-
Hāph-ṭon pres ଟୋନ୍ ବ୍ଲକ୍‌ରୁ ଛାପା ଛପା ଯାଇପାରେ—
ହାଫଟୋନପ୍ରେସ ହାଫଟୋନପ୍ରେସ Halftone press.

ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ବ୍ଲକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କୁ
Hāph-ṭon blak କାଗଜରେ ଛପିବାପାଇଁ ତିଆରି କରାଯିବା
ଧାତୁର ଛାଞ୍ଚ—Halftone block. [ଦ୍ର—ଏହି ବ୍ଲକ୍‌ରୁ
ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ରମାନ କାଗଜରେ ଛପି ହୋଇପାରେ ।]
ହାଫଟୋନବ୍ଲକ ହାଫଟୋନବ୍ଲକ

ହାଫ୍ ନୋଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କରେନ୍‌ସୀ ନୋଟ୍‌ର ଅଧଖଣ୍ଡେ—
Hāph-noṭ Halfnote; half of a currency note.
[ଦ୍ର—କରେନ୍‌ସୀ ନୋଟ୍‌କୁ ଡାକରେ ଦୂରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
ନିକଟକୁ ପଠାଇବାକୁ ହେଲେ କାଳେ ବାଟରେ ତାହା
ହଜିଯିବ, ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ନୋଟ୍‌ର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧକୁ ଚିଠି ପ୍ରଥମେ
ପଠାଇବାକୁ ହୁଏ ଓ ତହିଁର ପ୍ରାପ୍ତି ରସିଦ ଆସିଲେ ଅପରାର୍ଦ୍ଧ
ପଠାଇବାକୁ ହୁଏ । କାରଣ, ହାଫନୋଟ୍ ଯାହାର ହାତୁଡ଼େ
ପଡ଼ିବ, ସେ ତାକୁ ଭଙ୍ଗାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନୋଟ୍‌ର
ମାଲିକ ଅବଶିଷ୍ଟ ହାଫ୍‌ନୋଟଖଣ୍ଡି ସରକାରଙ୍କୁ ଦେଖାଇ
ଆଉ ହାଫ୍‌ନୋଟ୍ ଖଣ୍ଡିକ ହଜିଥିବା ବିଷୟ ଏତଲା ଦେଇ
ପାରିବେ ଓ ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଯାମିନ୍ ଦେଇ ତାଙ୍କ
ନିକଟରେ ଥିବା ହାଫ୍‌ନୋଟ୍‌କୁ ଭଙ୍ଗାଇ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ
ହାଫନୋଟ ହାଫନୋଟ ଟଙ୍କା ଆଣି ପାରିବେ]

ହାଫ୍ ପା(ପ୍ୟା,ପେ)ଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅଣ୍ଟାଠାରୁ ଆଣ୍ଠୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
Hāph pā (pyā,pe)ṇṭ ଲମ୍ବିଥିବା ପାଇଜାମା—
ହାଫପ୍ୟାଣ୍ଟ ହାଫପୈଣ୍ଟ Half pant.

ହାଫ ପେ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅଧା ଦରମା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
Hāph pe ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବେତନର ଅଧେ—
ହାଫପେ ହାଫପେ Half pay.

ହାଫ୍ ପେ ଛୁଟି—ବେ. ବ—ଅଧା ଦରମାରେ ମିଳିବା ଛୁଟି—
Hāph pe chhuṭi Leave on half pay.
ହାଫପେଛୁଟୀ ହାଫପେଛୁଟୀ

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ଉଚ୍ଚାରିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ ;ଅତଏବ ୧ବା୨ ଚିହ୍ନିତ ବୈଶିଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗଇ' ନ ମିଳିଲେ'ଗାଈ' ଖୋଜିବେ; 'ମୂଢ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ଼' ଖୋଜିବେ, 'ବଧୂ'ନ ମିଳିଲେ'ବନ୍ଧୁ'ଖୋଜିବେ; 'ଅଚିନ୍ତ୍ୟ'ନ ପାଇଲେ'ଅଚ୍ଛା'ଦେଖିବେ; ଅଲବତ'ନ ପାଇଲେ'ଅଲ୍‌ବତ୍'ଦେଖିବେ

ହାଫ୍‌ପେନି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଚଳିତ ଏକ ପେନିର
Hāph-peni ଅର୍ଦ୍ଧ ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରା—Half penny.
ହାଫପେନି **ହାଫପେନି**

ହାଫ୍ ପ୍ରାଇସ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ) ଅଧାମୂଲ୍ୟ; ଅର୍ଦ୍ଧମୂଲ୍ୟ; ପଣ୍ୟ
Hāph-prāis ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ବା ସାଧାରଣ ମୂଲ୍ୟର ଅଧା
ମୂଲ୍ୟ—Half price. [ଦ୍ର—ଦୋକାନୀମାନେ ଦୋକାନ ସଫା କରିବାପାଇଁ ଦୋକାନର ଜିନିଷମାନଙ୍କୁ ବା ଦାଗ ଲାଗିଥିବା ଜିନିଷମାନଙ୍କୁ ଅଧା ମୂଲ୍ୟରେ ବିକି ଥାଆନ୍ତି]
ହାଫପ୍ରାଇସ **ହାଫପ୍ରାଇସ**

ହାଫ୍ ବୁଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଯେଉଁ ବୁଟ ଯୋତାର କଣ୍ଡ ଗୋଡ଼ର
Hāph-but ଭଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଉଠି ବଳାଗଣ୍ଠି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଥାଏ—
ହାଫବୁଟ **ହାଫବୁଟ** Half boots.

ହାଫ୍ ମାର୍ଜିନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଲମ୍ବ ଭାଗରେ ଅଧେ ଭଙ୍ଗା
Hāph mārjin ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ କାଗଜର ବା ପୃଷ୍ଠାର
ଅଲେଖା ରଖାଯିବା ଫାଳ—Half margin.
[ଦ୍ର—ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଆଦି ଲେଖିବା ବେଳେ କାଗଜର ପୃଷ୍ଠାକୁ ବାମ ଓ ଡାହାଣ ଏପରି ଦୁଇ ଭାଗରେ ଅଧଭାଙ୍ଗୁଣିଆ କରାଯାଇ ତହିଁର ଗୋଟିଏ ଫାଳରେ ବା ଅଂଶରେ ଲେଖାଯାଏ ଓ ଆର ଫାଳକ ଅଲେଖା ରଖାଯାଏ । ଅଲେଖା ଫାଳରେ ଟୀକା ବା ମନ୍ତବ୍ୟ ଆଦି ପରେ
ହାଫମାର୍ଜିନ **ହାଫମାର୍ଜିନ** ଲେଖାଯାଇ ପାରେ]

ହାଫ୍‌ମାଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ.ବି—(ଇଂ)—ଜାହାଜର ମାସ୍ତୁଲର ଉଚ୍ଚ ଭାର ଅଧା
Hāph-māsht ଠାରେ ଥିବା ଅଂଶ—Half mast.
ହାଫମାଷ୍ଟ୍ [ଦ୍ର—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରାପ୍ତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ରାଜ-
ହାଫମାଷ୍ଟ ପରିବାରର ବା ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉପଲକ୍ଷରେ ଶୋକ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସୂଚକରୂପେ ମାସ୍ତୁଲର ଅଗରେ ଉଡ଼ୁଥିବା ପତାକାକୁ ହାଫ୍‌ମାଷ୍ଟ୍‌କୁ ଖସାଇ ଆଣିବାକୁ ହୁଏ ।]

ହାଫ୍ ମୋ(ମୌ)ଜା—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ ହାଫ୍ ଓ ଅ ମୋଜା)—
Hāph mo(mau)jā ଯେଉଁ ମୋଜା ଗୋଡ଼ ଭଣ୍ଡାର ଅଧାଯାଏ
ହାଫମୋଜା ଚଢ଼ିଥାଏ—Half stockings; socks. [ଦ୍ର—
ହାଫମୋଜା ଏହାକୁ ପୁରୁଷମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]
(ଫୁଲ୍ ମୋଜା—ବିପରୀତ)

ହାଫ୍ ରେସନ୍—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ)—ଅସମୟରେ ବା ଅବରୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ
Hāph resan ବା ବିପଦକାଳରେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ନଅଣ୍ଟା ହେଲେ ସୈନ୍ୟ
ହାଫରେସନ ମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଖୋରାକର ଅଧାରେଟ୍‌ରେ ଦିଆଯିବା
ହାଫରେସନ ଖୋରାକ—Half ration. (ଦ୍ର—କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ମଧ୍ୟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହାଫ୍ ରେସନ୍ ଦିଆଯାଏ ।)

ହାଫ୍ ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ହାଫ୍ ଇସ୍କୁଲ୍ (ଦେଖ)—
Hāph skul Hāph iskul (See).

ହାଫ୍ ସ୍ଟକିଙ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ହାଫ୍ ମୋଜା (ଦେଖ)—
Hāph staking Hāph-mojā (See).

ହାଫ୍‌ହଣ୍ଟିଙ୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଇଂ)—୧ । ଯେଉଁ ଘଡ଼ି ବା
Hāph-hanting ଘଣ୍ଟେଇ ଘଡ଼ିର ମୁହଁ ବିକାକ୍ ଧାତୁମୟ
ହାଫ ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ ଘୋଡ଼ଣିରେ ମୁଦା ନ ଯାଇ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ
ହାଫହଣ୍ଟିଙ୍ଗ ଚକ୍ରିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଢାଙ୍କି ଦିଆଯାଇଥାଏ—1. Half-hunting (watch). ୨ । ଯେଉଁ ଜୋତା ବା ବୁଟ୍ ବାନ୍ଧିବାକୁ ଫିତା ଥାଏ ଓ କଡ଼ରେ ଇବର ମଧ୍ୟ ଥାଏ—2. Half-hunting (shoes and boots). [ଦ୍ର—ଇଂରାଜ ହଣ୍ଟିଙ୍ (Hunting)ର ଅର୍ଥ ଶିକାର । ଶିକାରରେ ନିଯୁକ୍ତବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବୁଟ୍‌ବା ଜୋତା ଗୋଡ଼ରୁ ସହଜରେ ଖସିପିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଯେଉଁ ଜୋତାରେ ବା ବୁଟ୍‌ରେ ଫିତା ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ହଣ୍ଟିଙ୍ ଜୋତା ବା ବୁଟ୍ ବୋଲାଯାଏ ଓ ଶିକାରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଘଡ଼ିର ମୁହଁରେ କାଚର ଢାଙ୍କୁଣି ଥିଲେ ତାହା ଭାଙ୍ଗିଯାଇ ପାରେ, ଏଥିପାଇଁ ଭଲ ଘଡ଼ିର ମୁହଁରେ ଧାତୁମୟ ଢାଙ୍କୁଣି ଥାଏ । ଏପରି ଘଡ଼ିକୁ ହଣ୍ଟିଙ୍ ଘଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ ।]

ହାଫା—ଦେ.ଅ—(ସଂ ହାଫିକା=ହାଇ, ବମ୍ବା ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଜନା-
Hāphā ପୁଡ଼ାକୁ ଆଁ ହୋଇଥିବା ପାଟିରେ ମାଡ଼ ଦେଇ ହଠାତ
ହାଫା **ହାଫା** କାଢ଼ି ଅଣିଲେବେଳେ ଶୁଣାଯିବା ଧ୍ୱନିରୁ)—ଆଖିରେ ସାମାନ୍ୟ ଗୁଣ୍ଡଆଦି ପଡ଼ିଲେ କିମ୍ବା ଆଖିରେ ଜ୍ୱାଳା ହେଲେ ଲୁଗାର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଡ଼ା କରି ତାକୁ ହାତରେ ଧରି ସେହି ପୁଡ଼ାକୁ ଆଁ ହୋଇଥିବା ପାଟିରୁ ନିର୍ଗତ ଶ୍ୱାସରେ ମାଡ଼ିସାରି ତାହା ଉପୁମ ଥାଇଁ ଥାଇଁ ତାକୁ ଆଣି ଆଖିରେ ମାଡ଼ିବା—To press a ball of cloth into an aching eye after putting it on the mouth and yawning or blowing unto it. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ବହୁବାର 'ହାଫା' କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଆଖିର ଜ୍ୱାଳାର ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଉପଶମ ହୁଏ ।]

ହାଫା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜନା । ପୁଡ଼ାକୁ ଆଁ ହୋଇଥିବା ପାଟିରୁ
Hāphā karibā ନିର୍ଗତ ହେଉଥିବା ନିଶ୍ୱାସରେ ମାଡ଼ ତାକୁ
ହାଫା ଦେଓୟା ଆଣି ଜ୍ୱାଳା ହେଉଥିବା ଆଖି ଉପରେ ମାଡ଼ିବା—
ହାଫା କରନା To press a ball of cloth on the aching eye after yawning or blowing into it.

ହାଫିକା—ସଂ. ବି—(ହାଫ୍—ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ+କ+ଆ)—ଜମ୍ଭା; ହାଇ—
Hāphikā Yawning.
(ଅନ୍ୟ ସଂ—ଜୃମ୍ଭା, ଜୃମ୍ଭଣିକା)

ହାଫିଜ୍—ବୈଦେ.ବି—(ଆ)—୧ । ଯେଉଁ ମୁସଲମାନ୍ ସମସ୍ତ କୋରାନ୍
Hāphij ଗ୍ରନ୍ଥକୁ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରିଥାଆନ୍ତି—1. A Mahomedan

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଌ	ଊ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇଯ୍	ଉଅ	ହ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ୡ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଙ୍ଗ	ଯ	ସ	ଙ୍ଗ	ଇଅ	ଜ	ନ

ହାଫେଜ ହାଫିଜ who has committed the whole of the Koran into memory. ୨ । ସୁ. (ନାମ; ଆଶ୍ରିତ ଅର୍ଥ ରକ୍ଷକ, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ) ମୁସଲମାନବିଶେଷଙ୍କ ନାମ—2. A name given to Mahomedan. ୩ । ପାରସ୍ୟ ଦେଶୀୟ ପ୍ରଧାନ କବି ଶାମ୍ସୁଦ୍ଦିନ୍ ହାଫିଜଙ୍କର ଡାକ ନାମ—3. Nick-name of the Persian poet Samsuddin Hafiz.

ହାଫି(ପ୍ରି)ବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)କ୍ରି—ହାପୁରିବା—
Hāphi(pri)bā To gulp or suck up a liquid food with a sound.

ହାଫିସ୍(ସି)—ବୈଦେ.ବ—(ଇଂ ଅଫିସ୍‌ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଅଫିସ; କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—Office.
Hāphis(si)
ଆପିସ ऑफिस

ହାଫୁ—ଦେ. ବ—୧ । ହାପୁ (ଦେଖ)—1. Hāpu (See).
Hāphu ୨ । (ଶିଶୁ ବଚନ, ଧନ୍ୟବାଦକରଣ) ଘାପ ଲଗାଇବା ବା
ହାପୁ ফুক ଉଷ୍ମ ଖାଦ୍ୟକୁ ଫୁଙ୍କିବା—2. Blowing air with the lips for cooling hot food or putting out the light of a lamp.

ହାଫୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଶିଶୁ ବଚନ)—୧ । ଜଳୁଥିବା ଘାପକୁ
Hāphu karibā ଫୁଙ୍କି ଲଗାଇବା—1. To blow out
ହାପୁ କରା a lamp, ୨ । ଉଷ୍ମ ଖାଦ୍ୟକୁ ଶୀତଳ କରିବା ପାଇଁ
ফুকনা ଫୁଙ୍କିବା—2. To blow air into a hot food to cool it. ୩ । ଶିଶୁର ଆଖିକୁ ଫୁଙ୍କିବା—3. To blow unto the eyes of a child. [ଦ୍ର—କୌତୁକ ଦେଖିବାକୁ ବୟସ୍ଥମାନେ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ନିକଟକୁ ଡାକି ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁ ସାମନାରେ ଅପଣାର ମୁହଁକୁ ରଖି ପଚାରନ୍ତି—
ପ୍ରଶ୍ନ—ତୋଟାକୁ ଯିବୁ ? ଉତ୍ତର—ହଁ
ପ୍ରଶ୍ନ—ଅମ୍ବ ଖାଇବୁ ? ଉତ୍ତର—ହଁ
ପ୍ରଶ୍ନ—ବାଘ ଦେଖିଲେ ତ ଡରିବୁ ନାହିଁ ? ଉ—ନାଁ; ଶିଶୁ ଏହା କହିବା ମାତ୍ରେ ବୟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ଶିଶୁର ଆଖିକୁ 'ହାପୁ' କରି ଦିଅନ୍ତି ଓ ଶିଶୁ ଯଥାଶକ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ତା ଆଖି ବୁଜି ହୋଇଯାଏ ଓ ବୟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି କହନ୍ତି—ତୁ ତ ଡରିଲୁ (ଅତଏବ ତୋତେ ତୋଟାକୁ ନେବ ନାହିଁ ।)]

ହାଫୁର—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)ବ—(ଇ. ଅପସ୍ମାର, ଭୁଲ ଇଂ ଏପିଲେପସୀ)
Hāphur ଅପସ୍ମାର ରୋଗ—Epilepsy.

ହାବ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—କାମୁଡ଼ିବା—
Hāb-kibā To bite.

ହାବ୍‌ଡ଼ା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ହାବୁଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāb-rdā (etc) Hāburdā etc (See)

ହାବଡୁଡୁ—ଦେ. ବ—ଡୁଡୁ (ଦେଖ)—
Hāb-ḍuuḍu Ḍu ḍu (See).

ହାବଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହାବୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Hab-rdibā Hāburdibā (See).

ହାବ୍‌ସ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—କଚଡ଼ା—
Hāb-sa Fall with a thud.

ହାବ୍‌ସି କଚାଡ଼ିହେବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ନିଜେ ନିଜେ କୋଡ଼ି-
Hāt-si kachardi hebā ଚାଡ଼ି ହୋଇ ଶୋକ କରିବା—To weep or wail by striking one's limbs on the ground.

ହାବ୍‌ସି ଦେବା—ପ୍ରାଦେ—(ଘାଟଣା) କ୍ରି—କଚାଡ଼ି ଦେବା—
Hāb-si debā To dash a thing down.

ହାବ୍‌ସିବା—(ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—କଚାଡ଼ିବା—
Hāb-sibā To dash a thing with a thud.

ହାବ୍‌ସି ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—କ୍ରୋଧରେ ବା ଶୋକରେ
Hāb-si hebā ତଳେ ଛଟପଟି ହେବା—To strike one's limbs in the ground in a paroxysm of anger or grief.

ହାବ—ସଂ. ବ—(ହୁ ଧାତୁ=ଆହୁତି ଦେବା+ଅଧିକରଣ ଅ, ଏଥିଦ୍ୱାରା ଅନୁରାଗୀମାନେ କାମାନଳରେ ଆହୁତି ଦିଅଯାଅନ୍ତି ବୋଲି)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର ଭାବଜନିତ ବିଳାସ ବା ଲୀଳା; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର ଭାବଜ ଓ ଶୃଙ୍ଗାରୋଦ୍ଦୀପକ କ୍ରିୟା ବା ଚେଷ୍ଟା; ବିଳାସ ବିଭ୍ରମ—[ଦ୍ର—ଯୁବାନୋଽନେନ ଦୁଯ୍ୟନ୍ତେ ନାରୀଧର୍ମଦନାନଳେ, ଅତୋନିରୁଚ୍ୟତେ ହାବ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଳାସାଦସ୍ୟୋମତାଃ)—1. Amorous gestures or movements of lustful women. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଛଳକଳାଳ ଛଟା—2. Coquetry; blandishments of love. [ଦ୍ର—ଭ୍ରୀବାଭଙ୍ଗୀ, ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ, ନେତ୍ରଭଙ୍ଗୀ, ମୁଖଭଙ୍ଗୀ, ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, ଗମନଭଙ୍ଗୀ, ଆଦି ହାବ ଅଟେ । ଏହା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯୌବନଜ, ବଲ୍ଲଭଜ ବିକାର । ଏହା ଦଶବିଧ । ଯଥା—ଲୀଳା, ବିଳାସ, ବିଚ୍ଛିତ୍ତି, ବିଭ୍ରମ, ବିଳ, କିଳକିଞ୍ଚିତ, ମୋଟ୍ଟାୟିତ, କୁଟ୍ଟମିତ, ବିବୋକ, ଲଳିତ (ଅମର, ଭରତ) ।] ୩ । (ହେ ଧାତୁ=ଆହ୍ୱାନ କରିବା+ଭାବ ଅ)—ଆହ୍ୱାନ—3. Calling.

ହାବଡ଼ାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଭେଟିବା; ହାବୁଡ଼ିବା—
Hābardāiba To meet, to come across;
(ହାବଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) to encounter.

ହାବ ଭାବ—ଦେ. ବି (ସହଜର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ହାବ ଓ ଭାବ)—
Hāba bhāba ୧ । ଅବାଜ, ଇଙ୍ଗିତ, ଚେଷ୍ଟା, ଭାଷଣ, ଦେହ-
ହାବଭାବ ବନ୍ଧ ବିକାର ଦ୍ୱାରା ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ ରୂପ କ୍ରିୟା
ହାବଭାବ —1. Gestures; airs. ୨ । ଭଙ୍ଗିଭାଙ୍ଗି; ଆଚରଣ
—2. Mode or manner of behaving one's self. ୩ । ଶୃଙ୍ଗାରାତ୍ମକ ଚେଷ୍ଟା—3. Dalliance; blandishment; coquetry.

ହାବଲ୍ଲି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ଭୁଲ. ହ୍ର. ହବେଲୀ)—ପକାଘର—
Hāballi A building.

ହାବା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ଅବାକ୍)—୧ । ବାକ୍‌ଶକ୍ତିହୀନ; ମୂକ;
Hābā ଦୁଗ୍ଗା—1. Dumb (person). ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
(ହାବାଡ଼ୀ, ହାବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୁହଁଫିଟା କୁହେଁ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ କଥା
ହାବା କହିବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରେ); ଗୋରମୁହା—
ବୋକ, ମୁଂଗା 2. (a person) Who is not pushing or forward in speech. ୩ । ନିର୍ବୋଧ; ଓଲ୍ଲୁ; ଓଲମା; ଅଚତୁର—3. Stupid; foolish. ୪ । ଗାଗଳ ପ୍ରାୟ ଯେ ଗୋଟାଏ ଅଡ଼ିକ୍ଷ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ—4. Idiotic; gaping. ବି. ପୁଂ—୧ । ଦୁଗ୍ଗା ଲୋକ—1. A mute or dumb person. ୨ । ଅଚତୁର ବ୍ୟକ୍ତି; ଓଲ୍ଲୁ ଲୋକ; ଓଲମା ଲୋକ—2. A fool; a dunce. ୩ । ଗାଗଳା-
3. An idiot. ଦେ. ବି (ଅ. ହବ୍ବା)—ପବନ ପରି ଦ୍ରୁତ ଗତି (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—Very quick motion like that of air.

ହାବା ଗା(ଗେ, ଗୋ)ବା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ହେବା ଗେବା;
Hābā gā (ge, go)bā ଏଠେଇଁ ସେଠେଇଁ ହାତ ମାରି
ହାବା ଗୋବା ଦେହରେ ତେଲ ବୋଳି ହେବା ପ୍ରକାରେ—
ଇଧର ଉଧର 1. (smearing oil over one's body) In an irregular or uneven manner.
[ଉ—ତେଲ ଲଗେଇବ ହାବା ଗେବା, ଖାଇ ବସିବ ଆଗା । ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିବ ଚିତ ହୋଇ, ମାଡ଼ି ବସିଥିବ ଜାଗା—ଭଗ ।] ୨ । ଢିଲିମଢ଼ିଲି, ହେଲାଦସ୍ତି ବା ଅସ୍ୱନର ରୂପେ (କାମ କରିବା)—2. (doing an act) In a slipshod or slovenly manner. ବିଣ—୧ । ଦୁଗ୍ଗା ଓ ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧିଆ—1. Dumb and dunce. ୨ । ସରଳ ଓ ନିର୍ବୋଧ—2. Simple and foolish; idiotic.

ହାବାଡ଼ି—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) – ୧ । ହାବା; ଦୁଗ୍ଗା—1. Dumb;
Hābārdi mute. ୨ । ନିର୍ବୋଧ—2 Stupid; foolish;
ହାବା ବୋକ idiotic.
(ହାବାଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସମ୍ଭବତଃ ଅ. ହାବ୍ବା=ପବନ ପରି ଗତି କରିବା)—
Hābibā ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଶୀଘ୍ର ଗମନ କରିବା
(ଅହାବିବା—ବିପ୍ରକୃତ) (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—To move
ଶିଗ୍‌ଗିର ଯାଓୟା swiftly from one place to another.
ଜଲଦୀଜାନା

ହାବିଲ୍‌ଦାର୍—ଦେ. ବି (ଅ. ହାବ୍ବାଲ=ରକ୍ଷକ; ହାବ୍ବାଲ୍‌ଦାର୍
Hābil-dār =ରକ୍ଷକ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଶୀୟ ପଦାତିକ
ହାବିଲ୍‌ଦାର୍ ଦଳର ଦେଶୀୟ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—1. Havildar, an
ହାବିଲଦାର Indian corporal of a body of Indian foot soldiers; a sepoy-sergeant. ୨ । ଜିଲ୍ଲାର ପୁଲିସ ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିବା ସିଲଟେବଲ ପୁଲିସର ଜମାଦାର – 2. Havildar of a company of military police under civil police. [ଦ୍ର—ଏହି ଅଭିଧା ଦେ ଇଂରାଜୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।]

ହାବିଲି—ଦେ. ବି (ଅ. ହାବ୍ବା=ପବନ; ଶୂନ୍ୟ; ହବ୍ବାଇ=ଯାହା
Hābili ୧ । ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ଼ିଯାଏ)—୧। ଆକାଶଗାମୀ ଅଗ୍ନିବାଣ
ହାଉ(ଉ)ଇ ହବାଇ —1. A kind of firework; rocket.
[ଦ୍ର—ଏଥିର ଜନ୍ମଦେଶରେ ଅଗ୍ନି ଯୋଗ କଲେ ଏହା ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଆକାଶକୁ ଉଡ଼ିଯାଏ । ଏହାର ତଳ ଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ସରୁ ବାଉଁଶ ଲାଗିଥାଏ । ଜାହାଜ ସମୁଦ୍ରରେ ବିପନ୍ନ ହେଲେ ଓ ଅଦୂରସ୍ଥ ଦୁର୍ଗବାସୀମାନେ ବିପନ୍ନ ହେଲେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହାବିଲି ଛାଡ଼ନ୍ତି ଓ ତାହା ଦେଖି ଲୋକେ ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତିର ଦିଗ ଠାହରାଇ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି ।]
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହାବିଲିପରି ଦ୍ରୁତଗତିଶୀଳ ଓ ଅସ୍ଥିର ବ୍ୟକ୍ତି—2. (Figurative) A restless and quickly moving person (compared to a rocket). ୩ । (ଅ. ହବେଲି) ରାଜା ଓ ନବାବ୍ ଆଦିଙ୍କ
ହାବେଲି ବାସସ୍ଥାନ ; ରାଜପ୍ରାସାଦ—3. Palace of kings;
ହବେଲୀ royal premises. ୪ । ରାଜପ୍ରାସାଦର ହତା—
4. The compound of a palace. [ଯଥା—କଟକହାବିଲି (କଟକ ସହରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଅଂଶର ସଲଗ୍ନ ପ୍ରଗନ୍ନାର ନାମ ଓ କଟକ ମହକୁମାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଞ୍ଚଳ)] ପ୍ରାଦେ (ଅଳ) ବି—ଶକଟାଦିର ଚକର ଅର—The spokes of a cart-wheel.

ହାବିଲି ଗଞ୍ଜା—ଦେ.ବି—ଅନେକ ହାବିଲି ଗଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା ଅଗ୍ନିବାଣ
Hābili gañja A cluster of rockets attached to
ହାଉଇ ଥାକ a firework, which, when ignited,
ହବାଇ ଗଂଜ lets off simultaneously dozens of rockets.

ହାବିଲି ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାବିଲି ବାଣକୁ ନିଆଁ ଲଗାଇବା ଦ୍ୱାରା
Hābili chārdibā ଶୂନ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ିବା—To let off
ହାଉଇ ଛାଡ଼ା ହବାଇ ଛୋଡ଼ନା rockets into the air.

ହାବିଲିଦାର—ଦେ.ବି.(ଅ ହାବ୍ବାଲ୍‌ଦାର୍)—ହାବିଲ୍‌ଦାର (ଦେଖ)
Hābilidāra Hābil-dār—(See)—
ହାବିଲଦାର ହାବିଲଦାର

ହାବିସ୍ (ସି)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗ; ଜାହାଜଆ ଭାଷା)—
Hābis (si) ୧ । ଉତ୍ତୋଳନ; ଉପରକୁ ଉଠାଇବା—(ଯଥା—
ହାବିସ ହାବିସ ଲଙ୍ଗରକୁ ହାବିସ୍ କରିବା ।) 1. Lifting.
୨ । ବୋଟ୍‌ର ବା ଜାହାଜର ମଙ୍ଗରେ ଥିବା ଚକକୁ ଘୂରାଇ ଜାହାଜର ଗତିକୁ ଅଟକାଇବା କର୍ମ— 2. Stopping the motion of a boat or ship by turning the wheel at the helm. ୩ । ଜାହାଜର ଓ ବୋଟର ଗତି ବନ୍ଦ କରି ଜାହାଜକୁ ଅଭିପ୍ରେତ ପାଖକୁ ଚାଗେଇବା କର୍ମ—3. Directing or regulating the position of a ship by stopping her motion. ୪ । ଜାହାଜକୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଲଙ୍ଗରର ଉତ୍ତୋଳନ—4. Weighing up or heaving of the anchor of a ship (in order to start). ୫ । (ଘ) ଆବିସିନିଆ ଦେଶ—5. Abyssinia. ୬ । ଆବିସିନିଆ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—6. An Abyssinian. ବୈଦେ. ବ—ଆବିସିନିଆଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Pertaining to Abyssinia; abyssinian.

ହାବୁ—ଦେ ବଣ ଓ. ବ.—ହାବା—(ଦେଶ)—
Hābu Hābā (See)—
(ହାବୁଆ—ଅନ୍ୟ ବଣ ଓ ବ ରୂପ) ପ୍ରାଦେ (ଧାଟଣୀ) ଅ—ସେ
ହାବୁ, ହାବା ବୋକା, ମୂର୍ଖ ଅଡ଼ିକୁ—To that direction.

ହାବୁକା—ଦେ. ବ—୧ । ବାହୁ ଓ ହାତ ଦ୍ୱାରା ମରାଯିବା ଧକ୍କା—
Hābukā 1. Vigorous push given by the arms
ଧାକ୍କା and hands. [ଉ—କେଶାକର୍ଷଣ ହାବୁଟା ଗଡ଼ଗଡ଼ା
ଧକ୍କା ଗୁପୋଡ଼ି ବିଦ୍ୟା କଡ଼,ଲେଡ଼ା ନାକମୋଡ଼ା କହୁଣୀ କୋରଡ଼ା ପାଣ୍ଟୋଇ ଠେଙ୍ଗା ହଡ଼ି (ମାଡ଼ର ପ୍ରକାର)] ୨ । ପାଣିରେ ଠିଆ ହୋଇ ଦୁଇ ହାତ ଓ ବାହାଦ୍ୱାରା ପାଣିକୁ ଧକ୍କା ମାରିବା—2. Pushing the water with the arms and hands. ୩ । ହାତରେ ଓ ବାହୁରେ ଧକ୍କା ମାରିବା ଦ୍ୱାରା ଜାତ ଜଳର ଢେଉ । 5. Wave resulting from push given to the water by the arms and hands. ୪ । ଜଳରେ ଜାତ ଢେଉ—4. Wave of water. ୫ । ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—5. A kind of weapen. [ଉ— ନାରାୟଣ ତା ଦେଖି ଶିବେ ହାବୁକାଷ୍ଟ, ମାରନ୍ତେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଶିବ ହୋଇଲେଷ୍ଟ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତି ।]—

ହାବୁକା (କେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଧକ୍କାଲେଇବା; ମନୁଷ୍ୟକୁ ହାତ
Hābukā(ke)ibā ଓ ବାହୁ ଦ୍ୱାରା ବଳପୂର୍ବକ ଧକ୍କା ମାରିବା—
ହାବୁକା ଦେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ 1. To vigorously
ହାବୁକା ମାରିବା } push a person by
ଧାକ୍କା ଦେଓୟା ଧକ୍କା ଦେନା the arms.
and hands. ୨ । ପାଣିକୁ ବାହୁଦ୍ୱାରା ବଳପୂର୍ବକ ଅଙ୍ଗୋଡ଼ନ କରିବା—2. To give pushes to the water with one's arms and hands. ୩ । (ପାଣି) ଢେଉ ଦ୍ୱାରା ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବା—3. To rise in waves or billows (said of water).

ହାବୁଗିଲା—ଦେ. ବଣ—ଅତର୍କ; ଭୀତ; ଭରୁଆ—
Hābugilā Coward; timid.
ଭୀତୁ ଡ଼ରପୋକ

ହାବୁଡ଼ ଜାବୁଡ଼ କରି ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଠାତ୍ ଅସି ଗୋଟାଏ
Hāburd jāburd kari dharibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ଅଧିକାର କରି ତାକୁ ଜୋର୍ ଜୋରରେ ଚାପି ଧରିବା—
To take hold of a thing or person suddenly and to hold it tightly.
ଆଁକଡ଼େଧରା ଜୋରସେପକଡ଼ନା

ହାବୁଡ଼—ଦେ. ବ—(ସ. ଆବର୍ତ୍ତ ?)—୧ । ଦୁଇଜଣଙ୍କର ବା ଦୁଇ
Hāburda ବସ୍ତୁର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ହଠାତ୍ ଭେଟ—1. Sudden meeting of two persons or things from opposite sides. ୨ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଭେଟ ବା ମିଳନ—2. Meeting of two persons. ୩ । ଅଧିକାର; ଅଧିକାର—3. Control; power. [ଉ—ମୋର ହାବୁଡ଼ୁଁ ଯିବ କାହିଁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]
ହାବୁଡ଼ ଟକ୍କର

ହାବୁଡ଼ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାବୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା (ଦେଶ)—
Hāburda pardibā Hāburdi pardibā (See)

ହାବୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁର ବା
Hāburdā ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସଂଘର୍ଷ—1. Sudden impact or
ହାବୁଡ଼ା clash of two things or persons proceed-
ହାବଡ଼ା ing from opposite directions; collision.
ମୁଠମେଡ଼ ୨ । ଏକ ବସ୍ତୁ ଆସି ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ବାଜିଯାଇ ହଠାତ୍ ଅଟକି ଯିବା—2. Sudden stopping of a thing by coming against another thing. ୩ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ମିଳନ—3. Unexpected meeting of two things or persons. ୪ । କେଲାମାନଙ୍କର ହାବୁଡ଼ା ଖେଳ—4. A sort of movements of the arms by the wandering Kelās or gypsies by striking the arms on each flank. [ଉ—ଶଅରୁଣୀଙ୍କର ଜାମୁଡ଼ାଳ ନାଚ କେଲାର ହାବୁଡ଼ା ଖେଳ—ନନ୍ଦକିଶୋର ବର୍ଣ୍ଣିଣୀ] [ଉ—ଏଥିରେ କେଲାମାନେ ଅପଣାର ବାହୁର ତଳକୁ ଅପଣା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଜୋର୍ ପୂର୍ବକ ସଶବ୍ଦ ଆଘାତ କରନ୍ତି] ୫ । (ନାମ)କଲିକତାର ଅପରପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ଗଙ୍ଗା ବା ହୁଗଲି ନଦୀର ଜିଲାକଣ୍ଠି ନଗର ଓ ଜିଲ୍ଲା—5. Howrah, name of a district and town on the bank of the Ganges or the Hooghly opposite to Calcutta.

[ଦ୍ର—ଏହି ସ୍ଥାନରେ ମଫସଲର ନାନା ଦିଗରୁ ଅସୁଥିବା ଡଙ୍ଗାମାନ ହାବୁଡ଼ୁଥିବାରୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ।
ହାବୁଡ଼ା ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ବର୍ତ୍ତମାନ ହୁଗଳିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା । ଏହାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୫୩୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଦୁଇଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ବା ମହକୁମା-ହାବୁଡ଼ା ଓ ଉଲୁବାଡ଼ିଆ । ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ର ରାଜଧାନୀ ହାବୁଡ଼ା । ଏହା ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ଓ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ରେଲର ଶେଷ ମୁଣ୍ଡ ଷ୍ଟେସନ । ଏହା ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟ ସ୍ଥଳୀ, ହୁଗଳୀ ନଦୀ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । କଲିକତା ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଭାସମାନ ପୋଲଦ୍ୱାରା ଏହା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି]
ପ୍ରାଦେ.(ଗଡ଼ଜାତ)ବି—ମୋଟା ବା ଗୋଟାଏ ଅଗ୍ରବିଶିଷ୍ଟ କାଣ୍ଡ ବିଶେଷ—An arrow with a thick end [ଦ୍ର—ଏହା ଯଦାର୍ଥରେ ବାଜିଲେ ଭାଙ୍ଗି ଚଡ଼ିଲେ] ଦେ. ଅ.—୧ । କେଲାମାନଙ୍କର ହାବୁଡ଼ା ଖେଳିବା ବେଳେ ମୁହଁରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଶବ୍ଦ—1 An exclamation uttered by a Kelā while playing Hāburdā. ୨ । ସବାରି ବେହେରାମାନଙ୍କର ଡାକ-ବିଶେଷ—2. A kind of exclamation uttered by the palki bearers while carrying it [ଦ୍ର—ସବାରିର ଗତି କରୁଥିବା ବେଳେ ବାଟ ପାଖରେ ଥିବା କୌଣସି ଜଡ଼ ବସ୍ତୁର (ଯଥା—ଗାଖରେ ଥିବା ଗଛର ବା କାଠର) ସବାରିର ଦେହରେ ବାଜିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିଲେ କିମ୍ବା ସବାରିର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା କୌଣସି ଯାନର ବା ଜନ୍ତୁର ବା ବସ୍ତୁର ହାବୁଡ଼ି ଯିବାର ଉପକ୍ରମ ହେଲେ ଆଗରେ ଥିବା ବେହେରାମାନେ ଏ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପଛର ବେହେରାମାନଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରି ଦିଅନ୍ତି]

ହାବୁ(ବୋ)ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହଠାତ୍ ଆଣି ଉପସ୍ଥିତ କରାଇ ଦେବା—1. To produce suddenly. ୨ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବସ୍ତୁକୁ ଆଗରେ ରଖି ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଗତିକୁ ଅଟକାଇ ଦେବା—2. To stop the motion or progress of a thing by suddenly putting an obstacle in front.
Hābu(bo)rdā (rde)i debā
ହାବଡ଼ାନ ପହୁଁଚାଦେନା

ହାବୁ(ବୋ)ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—(ହାବୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ) Hābu(bo)rdā(rde)ibā ୧। ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଣି ଏକତ୍ର ଜୁଟାଇବା— To cause two persons or things to meet together. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଣି ଉପସ୍ଥିତ କରାଇବା;ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବା—To produce a person or thing before a person. ୩। ଦୁଇଜଣ ଲୋକଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ କରାଇବା—3. To cause two persons to comfront each other. ୪ । ସାମନାରେ ଗୋଟିଏ ବାଧା ରଖି ଦେଇ ଅଟକାଇ ଦେବା - 4. To stop the motion of a moving thing by putting an obstacle before it.
ହାବଡ଼ାନ ପହୁଁଚାନା, ଜୋଟବାନା

ହାବୁଡ଼ା ଇଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି,ଷ୍ଟେ)ସନ୍—ଦେ.ବି—ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ଓ ଇଷ୍ଟ-ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ରେଲରେ ହାବଡ଼ାଇଷ୍ଟେସନ ହାବଡ଼ାଷ୍ଟେସନ କଲିକତାକୁ ଅସିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଓହ୍ଲାଇବା ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍ ଷ୍ଟେସନ୍—
Hāburdā ishṭa(shṭi,shṭe)san
The Howrah terminal railway station of the B. N. and E. I. Railways.
(ହାବୁଡ଼ା ଷ୍ଟେସନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାବୁଡ଼ା କାଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ(ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହାବୁଡ଼ା (ଶର) (ଦେଖ)
Hāburdā kāṇḍa Hāburdā (śara) (See)

ହାବୁଡ଼ା(ଡ଼) ଖାଇବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଦୁଇଟି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜନ୍ତୁ ପରସ୍ପର ସହିତ କିମ୍ବା ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ସହିତ ଜୋର୍‌ରେ ଆଘାତ କରିବା—1. To collide. ୨ । ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତି, ଜନ୍ତୁ ବା ଦଳ ପରସ୍ପରକୁ ଭେଟିବା—
Hāburdā(rda) khāibā
ହାବୁଡ଼ା ଖାଓୟା ଟକ୍ରଖାନା
2. To meet or encounter each other (said of two persons or animals or groups coming from opposite directions.)
[ଦ୍ର—ଗଛଡ଼ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ, କଳାଶସ୍ତ୍ରରୁ ପଲେ ଗୋରୁଙ୍କର ବା ମଇଁଷିଙ୍କର ପାଣି ପିଇ ଉଠି ଅସୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ପଲେ ଗୋରୁ ବା ମଇଁଷି ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହାବୁଡ଼ା ଖାଇଲେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରେ ଗର୍ଭିଣୀ ଗାଈଙ୍କର ବା ମଇଁଷିଙ୍କ ଗର୍ଭ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।]

ହାବୁଡ଼ା ଖେଳ—ଦେ. ବି—କେଲାମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାବିଶେଷ—
Hāburdā khela
ହାବୁଡ଼ା ଖେଳା
A sort of play played by a Kelā by striking his arms on the flanks with a sound and singing songs with cadence. (ଦ୍ର—ଏଥିରେ କେଲା ନିଜର ବାହୁ ଦୁଇକୁ ନିଜର କଙ୍କାଳରେ ସଶବ୍ଦ ଆଘାତ ପୂର୍ବକ ସେହି ଆଘାତଶବ୍ଦର ତାଳ ଅନୁସାରେ ହାବୁଡ଼ା ଗୀତ ବୋଲେ ଓ ନାଚେ ।

ହାବୁଡ଼ା ଖେଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କେଲା) ହାବୁଡ଼ା ଗୀତ ବୋଲି ଆପଣା କଙ୍କାଳରେ ବାହୁକୁ ବାଡ଼େଇ ଗୀତ ବୋଲିବା—To strike one's arms on one's flanks and sing songs (said of a Kela).
Hāburdā khelibā
ହାବୁଡ଼ାଖେଳା

ହାବୁଡ଼ା ଗୀତ—ଦେ. ବି—କେଲାମାନଙ୍କର ହାବୁଡ଼ା ଖେଳିବା ସମୟରେ ଆପଣାର କଡ଼ରେ ବାହୁକୁ ସଶବ୍ଦ ଆଘାତ କରି ସେହି ଶବ୍ଦର ତାଳ ଅନୁସାରେ ବୋଲିବା ଗୀତ—
Hāburdā gita
ହାବୁଡ଼ାଗାନ
Doggerels sung by the Kelās while playing the hāburdā. [ଦ୍ର—କେଲାମାନଙ୍କ ହାବୁଡ଼ା ଖେଳ ସମୟରେ ବୋଲିବା ପଦ ଓ ଗୀତମାନ । (ଏହିପରି

ନାନା ପଦ ଓ ଗୀତ ବୋଲି ଲୋକରଞ୍ଜନ କରି କେଲା ମାନେ ଘର ମାଗନ୍ତି ।)—୧ । ହାବୁଡ଼ା । ହାବୁଡ଼ା ! ହାବୁଡ଼ା ! ୨ । ହାବୁଡ଼ିଲା, ବହୁ ବୁଡ଼ା ଖାଇ ବିଗଡ଼ିଲା । ଦଥର ସାଙ୍ଗରେ ବାଳ ଧରାଧରି, ଘଇତା ସାଙ୍ଗରେ ଚେଡ଼ିଲା ।

୩ । ହବଡ଼ ହବଡ଼ ବେଙ୍ଗା ! ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ଦେଙ୍ଗା, ତୋ ଗାଈକ ଲେଙ୍ଗା ।]

ହାବୁଡ଼ା ଝଟକା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଓଡ଼ିଆ ହାବୁଡ଼ା ଓ ସଂ ଝଟିତି)—
Hāburdā jhaṭakā
ହଠାତ୍ **संयोगसे**
୧ । ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ (ଭେଟ ହେବା)—1. (To meet) Unawares. ୨ । କଦାଚିତ; କେତେକେତେବେଳେ; ଅନିଶ୍ଚିତଭାବରେ (ଅସିବା ବା ମିଳିବା)—2. (to meet) At times; without any certainty. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ବର୍ଷକେ ଦୁଇ ଚାରିଥର ହାବୁଡ଼ାଝଟକା ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ ।)

ହାବୁଡ଼ା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାବୁଡ଼ିବା—1. To collide.
Hāburdā pardibā
୨ । ହଠାତ୍ ଅସି ହାବୁଡ଼ିଯିବା
ହାବୁଡ଼ା ହାବୁଡ଼ି ହଓୟା **टक्करखाना**
ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ା **संयोगसे मिलना**
2. To suddenly come in contact.
୩ । ଅବୁଡ଼ା ପଡ଼ିବା; ବହୁ ଲୋକ ଅସି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ପରସ୍ପର ହାବୁଡ଼ିବା—3 (many persons) To come in contact with each other simultaneously at a place.

ହାବୁଡ଼ାପାଇ ରେ !—ଦେ. ଅ—ସବାରିବେହେରାମାନଙ୍କ ଡାକ—
Hāburdā pāi re !
One of the hallooings of pālki bearers.

ହାବୁଡ଼ା ବାଜେ
ହାବୁଡ଼ା ଲଗାରେ
ହାବୁଡ଼ା ଲଗେ
ହାବୁଡ଼ା ହାବୁଡ଼
ହାବୁଡ଼ ଗଲା ରେ
ହାବୁଡ଼ ଯିବ ରେ
ହାବୁଡ଼ା ଲଗା
—ଅନ୍ୟରୂପ

ହାବୁଡ଼ା ପାରି—ଦେ. ବି—ଗଙ୍ଗା ବା ହୁଗଲୀ ନଦୀର ଅପର ପାରରେ କଲିକତାର ବିପରୀତ କୂଳରେ ଥିବା ଭାଗ, ହାବଡ଼ାପାର **हावडापार**
Hāburdā pāri
ଗଙ୍ଗାର ଯେଉଁ ପାରରେ ହାବୁଡ଼ା ନଗର ଅବସ୍ଥିତ, ସେହି ପାରି—That side of the Ganges on which Howrah stands. (ଯଥା—ଶିବପୁର ଇଞ୍ଜିନିଅରିଙ୍ଗ୍ କଲେଜ୍ ହାବୁଡ଼ା ପାରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।)

ହାବୁଡ଼ା ପୋଲ—ଦେ.ବି—ହାବୁଡ଼ା ଷ୍ଟେସନ୍ ଓ କଲିକତାର ହ୍ୟାରିସନ୍ ରୋଡ୍‌ର ମୁଣ୍ଡରେ ଯୋଗ କରିଥିବା
Hāburdā pola
ହାଓଡ଼ା ପୋଲ **हावडापुल**
ହୁଗଲୀ ବା ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ଉପରେ ନିର୍ମିତ ଭାସମାନ ପୋଲ—The floating pontoon bridge over the Hooghly river connecting Howrah with Calcutta. [ଦ୍ର—ଏହା ଅତି ବୃହତ୍ । ଏଥିରେ ସର୍ବଦା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ, ଗାଡ଼ି, ଘୋଡ଼ା, ମଟର୍ ଗାଡ଼ି ଓ ଲରି ଯାତାୟାତ କରେ । ପୋଲର ଫୁଟାର ବାଟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭଙ୍ଗା ଓ ଷ୍ଟିମର୍ ଚାଲିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଯିବା ପାଇଁ ତାହା ଦିନକେ ଥରେ ଖୋଲାଯାଏ ।]

ହାବୁଡ଼ା ବାଜିବା(ଲାଗିବା)—ଦେ. ବି—ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର, ଜନ୍ତୁଙ୍କର ବା
Hāburdā bājibā(lāgibā)
ହାବୁଡ଼ା ଲାଗା **टक୍कर लगना**
ଦୋର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ଜୋର୍‌ରେ ସଂଘର୍ଷ—Violent clash or collision between two persons, animals or things advancing from opposite directions.

ହାବୁଡ଼ା ଶର—ଦେ. ବି—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ
Hāburdā śara
ଥିବା ସ୍ଥୂଳାଗ୍ର ଶରବିଶେଷ—Name of a sort of blunt-edged arrow mentioned in the Oriya Purāṇas.

ହାବୁଡ଼ା ହାବୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ
Hāburdā hāburdi
ଅସି ପରସ୍ପର ଜୋର୍‌ରେ ସଂଘର୍ଷ—
ହାବଡ଼ା ହାବଡ଼ି Mutual
टकराटकरी
forcible contact of two things or persons from opposite directions.

ହାବୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା(ଯିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ହଠାତ୍ ଅସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା-
Hāburdi pardibā(jibā)
To appear suddenly.
ହାବଡ଼ା **टपक पडना**

ହାବୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ ହଠାତ୍ ଦୁଇଟି
Hāburdibā
ବସ୍ତୁ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଜୋର୍ ଖାଇବା—(Two things) 1. To come in contact with each other suddenly and with force. ୨ । ଅଟକି ଯିବା; ଲାଗିବା; ବାଜିବା—2. To come in contact with. (ଯଥା—ଜାହାଜ ତଳେ ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ ହାବୁଡ଼ି ଗଲା) ୩ । ପୂର୍ବରୁ ଜଣା ନଯାଇ ହଠାତ୍ ଅସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—3. To suddenly appear at a place unannounced. ୪ । ଭେଟିବା; ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—4. To meet, to come across; to encounter.
ହାବଡ଼ା **टकराना**

ହାବୁଡ଼ ଉଡ଼ୁ—ଦେ. ବି—ଡ ଡୁ (ଦେଖ)—
Hābudu-udu
Ḍuḍu (See)
[ହାବୁଡ଼ୁ ଡୁ, ହାବୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହାଡ଼ୁଡ଼ୁ **कबड्डी**

ହାବୁଡ଼ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାବୁଡ଼ା ଖାଇବା (ଦେଖ)—
Hāburdu khāibā
Hāburdā khāibā (See)

ହାବୁଡ଼ୁବୁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ, ପା ବୁଡ଼, ବଂ—
Hābuḍubu hebā
ହାବୁଡ଼ୁବୁ=ପାଣିରେ ଡୁବେଇ ଟୁବେଇ ହେବା)—୧ । ଡୁବେଇଟୁବେଇ ହେବା—

1. To and rise and sink alternately in water. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଇତିକର୍ତ୍ତବ୍ୟତା ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ମନରେ ଇତସ୍ତତଃ କରିବା—2- (figurative) To hesitate; not to be able to decide one thing or other.

ହାବୁଡ଼ୁ ବାଜିବା—କ୍ରି. ବି—ହାବୁଡ଼ା ବାଜିବା (ଦେଖ)—
Hāburdu bājibā Hāburdā bājibā (See)

ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିବା (ଚଢ଼ିବା)—କ୍ରି—୧। ଭେଟ ହେବା; ସାମନାରେ
Hāburde pardibā (chardhibā) ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଚର ହେବା—
ସାମନେପଡ଼ା 1. To met be by; to encounter. (ଯଥା—
ମୈଁ ହୋନା ମଥାରେ ଗୁଡ଼ିଯାକ ଜଗିଜଗି ବାଘ ଶିକାରର ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲା
ହାତେ ଆସା **ହସ୍ତଗତହୋନା** ନାହିଁ ।) ୨। ହସ୍ତଗତ ହେବା—2. To
be got by. (ଯଥା—ଏତେ ଧନ ଚେଷ୍ଟା କରି ବହୁ
ଧନ ମୋ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ) ୩। ଅଧୀନତାରେ
ଅଛିବା; ବଶୀଭୂତ ହେବା—3. To come under
the control of. [ବ୍ର—ସାତ କରଷଂ ଯାଚ, ଅଣ୍ଡିଲ
ନାହିଁକର-କମଳ କଳଷ୍ଟଲ୍ଲ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ, ପଡ଼ିଛୁ ତା
ହାବୁଡ଼େ, ପୁଣି କାହିଁକି ଏଡ଼େ ଉଲଚଲ୍ଲସ୍ପର୍ଶେ ଅପ-
ମାନ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।]

ହାବେଲି—କ୍ରି. ବି—ହାବଳି (ଦେଖ)—Hābili (See).
Hābeli [ଉ—ବଲ୍ଲୀକ କଳଜ ଇନ୍ଦ୍ର କୋଦଣ୍ଡ ହାବେଲି—
ହାଅଇ **ହବାଇ** ବଜ୍ର ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ହାବୋଡ଼—କ୍ରି. ବି—୧। ହାବୁଡ଼ (୩) (ଦେଖ)—1. Hāburda
Hāborda (3) (See). [ଉ—ହାବୋଡ଼େ ପଡ଼ିଲେ ମୋହର
ତୀର **ଶର** —ଭୂପତି ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨। ବାଣ; ଖାଇ—2.
Arrow. [ଉ—ନାଗେଶ୍ୱର ବଡ଼ି କାମ ହାବୋଡ଼
ବାଜେ । ପ୍ରାର୍ଥ. ଭୂଷା ଅଉଲାଷ ।] ୩। ଆଘାତ;
ଦେହରେ ବାଜିବା—3. Striking.

ହାବୋଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—କ୍ରି. ବି—ହାବୁଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāborda (etc) Hāburda etc. (See)

ହାବୋଡ଼ିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—୧। ଦୈବାତ୍ ଓ ହଠାତ୍ ଭେଟିବା—1.
Hābordibā To meet accidentally. [ଉ—
ହାବୁଡ଼େପଡ଼ା ହାବୋଡ଼ି ଯିବ ସେ ଅକସ୍ମାତ ଅସି—ରାଧାନାଥ
ଏକାଏକ ମୈଁ ଟ ହୋନା ଦରବାର ।] ୨। ହାବୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
(ହାବୋଡ଼ି ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Hāburdibā (See)
[ଉ—ହରଣ ଶିଶୁକୁ ଘଥେ ହର୍ଷିତ ଯେପରି ହାବୋଡ଼ି ।
ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୩। ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହେବା—3. To come to one's front. [ଉ—
ହାବୋଡ଼େ ଅସି ଯେ ନ ଦେଇ ଖବର । ରାଧାନାଥ
ଦରବାର ।]

ହାମ୍‌କ(କା)ଲମ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. କଚରଅ ଭାଷା)—୧। ବିଚାର—
Hām-ka(kā)lam 1. Trial. ୨। ମକଦ୍ଦମାର ରାୟ—
ହାମକାଲମ **ହାମକଲମ** 2. Judgment.

ହାମ୍‌କାଲି—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ. ହାମ୍ କାଲେବ୍ ; କଚରଅ ଭାଷା)—
Hām-kāli ସମଜାତୀୟ (ମକଦ୍ଦମା)—Analogous (suits).
(ହାମ୍‌କାଲେବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ହାମକାଲି **ହାମକାଲୀ**

ହାମ୍‌କାଲି ନଥି—ବୈଦେ ବି—(ଅ) (କଚରଅ ଭାଷା)—ହାମକାଲି
Hāni-kāli nathi ବିଚାର କରାଯାଇଥିବା ମକଦ୍ଦମାମାନଙ୍କ ନଥି-
(ହାମକାଲେବ୍ ନଥି—ଅନ୍ୟରୂପ) Records of analogous
ହାମକାଲୀ ନଥୀ **ହାମକାଲୀ ନଥୀ** suits.

ହାମ୍‌କାଲି ବିଚାର—କ୍ରି. ବି—(ଅ. ହାମକାଲି, ଫା. ବିଚାର; କଚରଅ)
Hām-kāli bichāra ଏକ ଶ୍ରେଣୀର (କାର୍ଯ୍ୟର) ମକଦ୍ଦମାର ଏକତ୍ର
(ହାମ୍‌କାଲେବ୍ ବିଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଚାର—Joint trial of
ହାମକାଲି ବିଚାର **ହାମକାଲୀ ବିଚାର** analogous suits.

ହାମ୍‌କାଲି ମକଦ(ଦ)ମା—ବୈଦେ. ବି— (ଅ. ହାମକାଲେବ+ଫା,
Hām-kāli makada(dda)mā ମୁକଦ୍ଦମା; କଚରଅ ଭାଷା)—
(ହାମ୍‌କାଲେବ୍ ମକଦ୍ଦମା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅର୍ଥାତ
ହାମକାଲି ମକଦ୍ଦମା ସମଜାତୀୟ ବିଷୟ ମୀମାଂସିତ ହେବା ପାଇଁ
ହାମକାଲୀମୁକଦ୍ଦମା ଦାୟର୍ ହୋଇଥିବା ଉଭୟ ଉଭୟ ମକଦ୍ଦମା—
Analogous suits.

ହାମ୍‌ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)—
Hām-rdā (rde)ibā Hāmurdāibā (See)

ହାମଡ଼ିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Hām-rdibā Hāmurdibā (See).

ହାମ୍‌ଡେନ୍—ବୈଦେ. ବି—(ନାମ) (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ
Hām-den ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବାହାରିଥିବା ଜଣେ ଇଂରାଜ-
ହାମଡେନ **ହାମଡେନ** ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୀରପୁରୁଷ—(English man)
Hamden.

ହାମ୍ ଦରଦ(ଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ଯେ ଅନ୍ୟ ପାଇଁ (ଦରଦ୍)
Hām daradi(di) କଷ୍ଟ ସହେ ବା ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଏ—
ହାମ୍‌ଦରଦି **ହାମଦ୍‌ର** Feeling for another.
[ଉ—ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ହାମ୍‌ଦରଦୀ ଯାଚି ଜଣ କେତେ ଥର
କହିଲେଣି—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ହାମ୍‌ବଡ଼ା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଛ. ହାମ୍ +ବଡ଼ା; ମୁଁ ବଡ଼ ଅଟେ)—
Hām-bardā ଗର୍ବିତ; ଅହଙ୍କାରୀ; ଯେ ବିଚାରେ ଯେ, ମୋଠାରୁ
ହାମ୍‌ବଡ଼ା କେହି ବଡ଼ ବା ଯୋଗ୍ୟ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ନାହାନ୍ତି
ମୈଁ ବଡ଼ା —Proud; self exalted arrogant
(person).

ହାମ୍‌ବଡ଼ା ନୀ(ରି)ତି—କ୍ରି. ବି—୧। ଅତି ବଡ଼ମା—1. Bragging
Hām-bardā nī(ri)ti self-exaltation.
ହାମ୍‌ବଡ଼ା ନୀତି ୨। ଅହଙ୍କାର—2. Arrogance; pride.
ମୈଁ ବଡ଼ା ନୀତି

ହାମ୍‌ବର୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ) (ଇଂ)—ଏଲ୍‌ବ ନଦୀର ମୁହାଣ
Hām-barg ନିକଟରେ ଥିବା ଜର୍ମାନୀର ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟପ୍ରଧାନ
ହାମବର୍ଗ **ହାମବର୍ଗ** ବନ୍ଦର—Ham-burg.

ହାମ୍‌ରାଇ(ଏ)—ବୈଦେ. ଅ (କରିଆ) (ଅ. ହାମ୍‌ରାଓ=ମାର୍‌ଫତ୍‌ରେ)
Hām-rāi(e) —୧ । କରିଆରେ; ମାର୍‌ଫତ୍‌ରେ (ପଠାଯିବା)—
ହାମ୍‌ରାଇ 1. (sent) Through. [ଉ—ଦୁଇଜଣ ଚୌକି-
ମାରଫତ ଦାର ହାମରାଏ ଲାସ୍ ମାଇନା ସକାଶେ କଟକ ଗୃହାଣ
ଦିଅଗଲା—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।] ୨ ।
ସଙ୍ଗରେ-2. With; in the company of. ବୈଦେ.
ଉ—୧ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—1. Company. ୨ । ବଡ଼
ଲୋକଙ୍କ ଗହଣ—2. Retinue of a big person.
୩ । ମାର୍‌ଫତ୍; କରିଆ—3. Agency. ବୈ ଦେ. ଉଣ
—୧ । ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପଠାଯିବା—1. Accom-
panying a rich man. ୨ । ମାରଫତରେ ବା
କରିଆରେ ପଠାଯିବା—2. Sent through a
person.

ହାମ୍‌ରାଏ ଘୋଡ଼ା—ଦେ. ବାକ୍ୟ ପ୍ରବଚନ (ହି. ହାମ୍=ମୁଁ, ରାଏ=
Hām rāe ghordā ରାଜା+ଘୋଡ଼ା)—ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ନ ଥିବା
ହାମ୍‌ରାଏ ଗାଡ଼ି } ଅନ୍ୟରୂପ ବ୍ୟକ୍ତି—(A proverb
ହାମ୍‌ରାଏ ଘୋଡ଼ା ଗାଡ଼ି } used to apply to) An
ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ବେଜବାବଦେହ irresponsible person.
[ଦ୍ର—ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ କଲ୍ପ ଅଛି—ଘୋଡ଼ାଟିକୁ ପଛି
ଶିଖାଇବ ବୋଲି ଜଣେ ଦରୁଷକ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଘୋଡ଼ାଟିଏ
ଆଣିଲା ଓ ଘୋଡ଼ାକୁ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ବରାବର
ଟଙ୍କା ଆଣୁଥାଏ; କେହି ପଚାରିଲେ କହେ 'ହାମ୍‌ରାଏ
ଘୋଡ଼ା' ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ କେଉଁଠେଇଁ ? ରାଜା କେଉଁଠେଇଁ ?
ପୁଣି ଘୋଡ଼ା କଥା ପଚାରୁଛ କିଏ ? ଏହିପରି କିଛିଦିନ ଗଲା
ଉତ୍ତାରୁ ଘୋଡ଼ାଟି ମରିଗଲା । ଉକ୍ତ ଲୋକଟି ରାଜାଙ୍କ
ପାଖେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା ଯେ—ସେ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ କରି
ଘୋଡ଼ାକୁ ପଢ଼ାଇ ଶିଖାଇଥିଲା, ତାର ସବୁ ପରିଶ୍ରମ ନଷ୍ଟ
ହେଲା ।]

ହା(ହ୍ୟା)ମ୍‌ଲେଟ୍—ବୈଦେ.ବ (ନାମ) (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡର କବି ସେକ୍ସ୍-
Hā(hyā)m-let ପିଅରଙ୍କ ଲିଖିତ ନାଟକର ନାମ ଓ ଉକ୍ତ ନାଟକରେ
ହ୍ୟାମ୍‌ଲେଟ୍ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନାୟକ ଡେନ୍‌ମାର୍କ୍‌ର ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ—
ହାମଲେଟ Hamlet, the prince of Denmark in
Shakespeare's play of the same name.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ମାତା ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାପ ପ୍ରଣୟ କରି
ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ ବିଷ ପ୍ରୟୋଗ କରି ମାରି ପକାଇଥିଲେ ।
ଯୁବରାଜ ହାମ୍‌ଲେଟ୍ ବାଳକ ଥିବାରୁ ପିତୃବ୍ୟ ସିଂହାସନ
ଅରୋହଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ହତ ପିତାଙ୍କର ପ୍ରେତାତ୍ମା
ହାମ୍‌ଲେଟ୍‌ଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଇ ପ୍ରକୃତ ଘଟନାମାନ କହିଲେ ।
ହାମ୍‌ଲେଟ୍ ମାତାଙ୍କୁ ଓ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ମହାପାପ
ସ୍ମରଣ କରାଇ ଅନୁତାପାନଳରେ ଅଭିଭୂତ କରାଇଥିଲେ ।]

ହାମ୍ ଶବା(ବା)ରି— ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ହାମ୍ ଶହର=ସମନାଗରିକ,
Hām šabā(wā)ri ଏକ ନଗରରେ ବାସ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି,
ହାମ୍ ସବାରି ଏମାନେ ପରସ୍ପରର ସହାୟକ ଥିବାର ଅନୁଭବରୁ)—
ହମଦରଦୀ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ
(ହାମ୍‌ଦରଦ୍ଦ, ହାମ୍‌ଶୁଆରି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥାଇ ବିପଦ ଆପଦରେ
ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଏ—(a person) Who
is always at hand and ready to help
the master in danger.

ହାମ – ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ସର୍ବନାମ (ଭୁଲ. ସଂ. ଅହମ୍; ପ୍ରା. ଅହ୍ମ,
Hāma ହମ୍ମେ; ହିନ୍ଦି ହାମ୍)—ଆମ୍ଭର—Mine.
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ହାମକୁ=ଆମ୍ଭଙ୍କୁ
ହାମଠାରୁଁ=ଆମ୍ଭଠାରୁ
ହାମ ପାଖେ=ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ
ହାମେ=ଆମ୍ଭେ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ହାମ(ମୁ)କୁଡ଼ା—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) —ହାମୁଡ଼େଇ ଚାଲିବା—
Hāma(mu)kurdā Crawling.
ହାମାଗୁଡ଼ି ଦେଓୟା ଘୁଟିୟାଁଚଲନା

ହାମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)
Hāmardā(rde)ibā Hāmurdāibā (See)

ହାମଡ଼ା—ଦେ. ବ—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲରେ
Hāmardā ଥିବା ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—A kind of wild tree
growing in the sea-shore forests of
Cuttack district, the root of which is boiled
and eaten by poor people. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳକୁ
ହରିଶପୁର ଓ ବିଶୁକପୁର ଆଦି ଅଞ୍ଚଳର ଗରିବ ଲୋକେ
ସିଝାଇକରି ଅନାଚାରିକ ସମୟରେ ଖାଆନ୍ତି । ଦୈନିକ ସମାଜ]

ହାମଡ଼ିବା—ଦେ କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Hāmardibā Hāmurdibā (See)

ହାମର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ କଟକ ସହର) ସର୍ବନାମ—ଆମ୍ଭର—
Hāmar My.

ହାମରିଚ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ହାଉ ମରିଚିଆ (ଦେଖ)
Hāmaricha Hāu marichiā (See)

ହାମ ସୁଆରି—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବ—ରକ୍ଷକ; ପାଳକ—
Hāma suāri Patron; protector.

ହାମା ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ହମ୍ବା=ଗାଈର;
Hāmāgurdi ବୋବାଳି; ହମ୍ବା=ଗାଈ+ଗୋଡ଼
ହାମାଗୁଡ଼ି ଠେହୁନିୟା ଗାଈ ପରି ଚାରି ଗୋଡ଼ରେ
ଚାଲିବା)—ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁକୁ ଓ ଦୁଇ ହାତକୁ ତଳେ ଭର
ଦେଇ ଚାଲିବା—Crawling on all fours.

ହାମାଗୁଡ଼ି ଖାଇବା(ଦେବା)—ଦେ. କ୍ରି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
Hāmāgurdi khāibā(debā) ହାମୁଡ଼େଇ ଚାଲିବା—
ହାମାଗୁଡ଼ି ଦେଓୟା, ହାମା ଦେଓୟା To crawl on all
ଠେହୁନିୟା ଦେନା fours.

ହାମାନ୍(ମ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ହାବାନ୍)—ଲୁହାର ଖଲ—
Hāmān(m)　　Iron mortar for pounding
ହାମାମ୍　　हमाम　　dry things.

ହାମାନ(ମ୍)ଦ(ଦି)ସ୍ତା—ବୈଦେ. ବ [ସହଚର] (ଫା. ହାବାନ=
Hāmān(m)da(di)stā　　ଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଉଦୁଖଲ+ଦସ୍ତା=
ହାମାମଦିସ୍ତା　　हिमानदस्ता, हमामदस्ता　　ମୁଷଳ) ଶୁଷ୍କ
ଦ୍ରବ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁହାର ଖଲ ଓ ପୁଅ
Iron mortar and pestle for pounding dry things.

ହାମାର୍—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବ—ଅମାର; ଧାନ କୋଠି—
Hāmār　　Granary.

ହାମାର—ବୈଦେ. ବ (ହିନ୍ଦି ହମାରା, ବ ଅମାର)—ଅମ୍ମର—Ours.
Hāmara　　[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ହିନ୍ଦୀମିଶା ସଙ୍ଗୀତର୍ଜନ ହେବାର
ଆମାର　　हमारा　　ଶୁଣି କବିସମ୍ରାଟ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂର
'ହ' ଗୀତରେ—ପ୍ରେମରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ "ହର ହାମାର ଏତ
ପ୍ରାନେର୍ବନ ଗୋ" ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।]

ହାମାଲ—ବୈଦେ. ବ—(ଅ)—୧ । ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣ—1. Foetus.
Hāmāl　　୨ । ଗର୍ଭଧାରଣ—2. Pregnancy.
ହାମାଲ　　हामाल

ହାମି—ବୈଦେ. ବଣ—(ଅ)—୧ । ସହାୟକ—1. Supporting.
Hāmi　　୨ । ଦାୟୀ—2. Responsible.　　ଦାବିଦାରଦାର୍—
ହାମି　　हामि　　3. Claiming.　　ବ—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ
ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person
who is ready to take the responsibility
of some thing.　　୨ । ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ବା ସହାୟକ
ବ୍ୟକ୍ତି—2. Patron; supporter.　　୩ । କୌଣସି
ବିଷୟରେ ଦାବିଦାର୍ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A claimant.　　୪ ।
ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ ହାକିମଙ୍କ ଆଗରେ ଠିଆ ହେବା ମୁଦ୍ଦେଇ—
4. A complainant who claims relief
openly or publicly.　　୫ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ
ବନ୍ଧା ଦେବା (ନଦେ)—7. Pawning and
pledging.

ହାମିର୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଜନୈକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜପୁତ ବୀର—
Hāmir　　A famous Rajput warrior.
ହାମିର　　हम्मीर

ହାମି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ
Hāmi hebā　　କରିବା—1. To take or accept the
ହାମି ହଓୟା　　जबाबदेहोना　　responsibility of some-
thing.　　୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦାବିଦାରରୂପେ
ଠିଆହେବା—2. To stand up openly as a
claimant.

ହାମୁ—ଦେ. ବ—(ଖାଇବାବେଳେ ପାଟିକୁ ହାଉଁ ହାଉଁ କରିବାରୁ)—
Hāmu　　୧ । ଅନ୍ନ—1. Boiled rice.　　୨ । ଖାଦ୍ୟ—
ହାମୁ　　2. Meal.　　୩ । (ଶିଶୁ ଭାଷା) ଭୋଜନ କରିବା;
ଭୋଜନ　　हाउँ—3. Taking of meal.

ହାମୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଶିଶୁ ଭାଷା)—ଖାଇବା—
Hāmu kariba　　To take food.
ହାମୁକରା　　भोजन करना

ହାମୁର୍ଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହମ୍ବା=ଗୋରୁଙ୍କ ଧ୍ୱନି+ଗୋଡ଼=
Hāmurdā　　ହାମାଗୁଡ଼, ହମ୍ବା ହେଠ ଓ ମୁଣ୍ଡ ।)—୧ ।
ହାମଡି　　ହାମୁଡ଼ିବା ; ଦୁଇ ଅଣ୍ଟୁ ଓ ଦୁଇ ହାତଦ୍ୱାରା ଭୂମିରେ
ଠେହୁନିୟା　　पशु पर चलना – 1. Crawling on all fours.
୨ । ଅଣ୍ଟୁମାଡ଼ି ବସିବା – 2. Kneeling down.

ହାମୁର୍ଡ଼ା(ଡ଼େ) ଇ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Hāmurdā(rde)i pardibā　　Hāmurdi pardibā
(See).

ହାମୁର୍ଡ଼ା (ଡ଼େ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାମୁଡ଼ିବା ; ଅଣ୍ଟୁ ଓ ହାତଦ୍ୱାରା
Hāmurdā (rde) ibā　　ଚାଲିବା—1. To crawl with
ହାମଡ଼ାନ　　the knees and hands.　　୨ । ହାମୁଡ଼ିବାର
ଠେହୁନିୟା ଦେନା　　ଶିକ୍ଷାରୂପ; ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାମୁଡ଼ିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ
କରିବା—2. To cause another to crawl on
all fours.　　୩ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଣ୍ଟୁ ଅଇବା ;
ଅନ୍ୟକୁ ଅଣ୍ଟୁମାଡ଼ି ବସିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—
3. To cause a person to kneel down.

ହାମୁର୍ଡ଼ି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କ
Hāmurdi pardibā　　ଆଗରୁ ଆସି ସେ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆରମ୍ଭକରିବା—
ହାମଡ଼େପଡ଼ା　　1. To forestall others and undertake
to do a work.　　୨ । ହାମୁଡ଼ାଇବା ଅବସ୍ଥାରେ
ହୁଡ଼ମୁଡ଼କରେପଡ଼ା　　ପଡ଼ିବା ; ଦୁଇ କରତଳ ଓ ଦୁଇ ଅଣ୍ଟୁ ଭୂମିରେ
ହମାହମୀ करना　　ଲାଗିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପତିତ ହେବା—
2. To fall down on the ground on all
fours.　　[ଉ—× × × କାନ୍ଧରେ ଦୁଇ ହାତ
ଭରିଦେଇ ଓଲ୍ଟାଇଁ ଓଲ୍ଟାଇଁ ହାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିଗଲେ ।
ଫକୀର ମୋହନ—ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ହାମୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଇ ଅଣ୍ଟୁରେ ଓ ଦୁଇ କରତଳରେ
Hāmurdibā　　ଭରିଦେଇ ଭୂମିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା—
ହାମଡ଼ା　　1. To kneel down on all fours on the
ଠେହୁନିୟାଦେନା　　ground.　　୨ । ଦୁଇ ଅଣ୍ଟୁ ଓ ଦୁଇ ହାତରେ
ଭରିଦେଇ ଭୂମିରେ ଗତି କରିବା—2. To crawl
with the knees and the palms on the
ground.

ହାମୁର୍ଡ଼ି ହାମୁର୍ଡ଼ି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଦୁଇ ଅଣ୍ଟୁ ଓ ଦୁଇ ହାତରେ
Hāmurdi hāmurdi　　ଭରିଦେଇ—By resting on the
ହାମଡ଼େ ହାମଡ଼େ　　two knees and the two palms.
ଠେହୁନିୟା ଦେକର　　[ଉ—ତେବେ ଚମ୍ପା ହାମୁଡ଼ି ହାମୁଡ଼ି ଚାଲିଲେ
ବିପରି ବିଶଲ୍ୟା । ଫକୀର ମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ହାମୁରି—ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ପାଠଣା)—ବ—ବାଛୁରୀ—
Hāmuri　　Calf.

ହାମେ—ପ୍ରାଦେ (ଭଟକ ସହର) ସର୍ବନାମ—(ସଂ. ଅହଂ,ପା, ଅହ୍ମେ;ଉଳ,
Hāme　　ହି. ହମ୍)—ଅମ୍ମେ—I. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)

ସର୍ବନାମ—ଅମ୍ଭେମାନେ—We.
ଆମି **ହମ**

ହାମେଶା—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—(ଫା. ହମେଶା)—ସର୍ବଦା—
Hāmeśā Always.
ହାମେଶା **ହମେଶା**

ହାମେହାଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (କଟକଅ) (ଆ. ହାମେହାଲ୍—ଅବିରତ ଭାବେ)—ସମସ୍ତ ଘଟନା ବା ଅବସ୍ଥା—Every
ହାମେହାଲ matter; all matters; every matter or
ହରେକ ଅବସ୍ଥା circumstance. କ୍ରି. ବିଶ—୧ । ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ—1. In all conditions. ୨ । ସର୍ବଦା—2. Always. ୩ । ଅବିରତ—3. Constantly.

ହାମ୍ପଣ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ହାଁପଣ; କୁଲା—
Hāmpaṇa Winnowing fan.

ହାମ୍ପି(ମ୍ଫି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହାଫିବା=ହାଇ)—୧ । ଧକେଇବା; ପରିଶ୍ରମକୁ ହୋଇ ଘନ ଘନ ନିଶ୍ୱାସ ହାଁପା, ହାଇଫାଇ କରା, ହାଁସଫାଁସ କରା ପଡ଼ିବା—1. To gasp
ହାଁପନା as a result of exhaustion. ୨ । ଅଣନିଶ୍ୱାସି ହେବା—2. To be out of breath.

ହାମ୍ପି(ମ୍ଫି)ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହାଫିବା=ହାଇ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ
Hāmpi(mphi)jibā ପରିଶ୍ରମ କରି ଧକେଇବା—To gasp
ହାଁସଫାଁସ ହଓୟା, ହାଇଫାଇ ହଓୟା for breath owing to
ହାଁପଜାନା exhaustion.;

ହାମ୍ପି(ମ୍ଫି) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଧକେଇ ହେବାr
Hāmpi (mphi) hebā ଧଇଁସଇଁ ହେବା—To gasp of breath. [ଦ୍ର—ଭାଲୁମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ ଦିନ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ବେଳେ ଓ ଧଇଁ ଆମାନେ ଶ୍ୱାସରୋଗ ଧଇଲାବେଳେ
ହାମ୍ପାନ **ହାଁପନା** ହାମ୍ପି ହୁଅନ୍ତି]

ହାମ୍ପୁଡ଼ା—ଗ୍ରା. ବି—ରାମ୍ପୁଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hāmpurḍā Rāmpurḍā (See)

ହାମ୍ପୁଡ଼ା କାମୁଡ଼ା—ଗ୍ରା. ବି (ସହରର)—ରାମ୍ପୁଡ଼ା କାମୁଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hāmpurḍā kāmurḍā Rāmpurḍā kāmurḍā (See)

ହାମ୍ପୁଡ଼ିବା—ଗ୍ରା କ୍ରି—ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Hāmpurḍibā Rāmpurḍibā (See)
ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—ହାସ୍ପିବା—To sip.

ହାମ୍ପୁଡ଼ି କାମୁ(ମ୍ପୁ)ଡ଼ି ହେବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ରାମ୍ପୁଡ଼ିକାମୁ(ମ୍ପୁ)ଡ଼ି
Hāmpurḍi kāmu (mpu) ṛḍi hebā ହେବା (ଦେଖ)—
Rāmpurḍi kāmu (mpu)ṛḍi hebā (See)

ହାମ୍ପୋଡ଼ା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହମ୍ପ୍ ବା ହନ୍‌ପ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା)—
Hāmporḍā ଆଘାତ ପୂର୍ବକ ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେବା—To throw to a distance by striking.

ହାମ୍ପୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହନ୍‌ପ୍ ବା ହମ୍ପ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା)
Hāmporḍibā ୧ । ଜୋର୍‌ରେ ଆଘାତପୂର୍ବକ ବସ୍ତୁକୁ ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେବା; ଏପରି ଜୋର୍‌ରେ ଆଘାତ କରିବା, ଯେଉଁ ବି, ଅହିତ୍‌ବସ୍ତୁ ସେହିପ୍ରକାରେ ବହୁଦୂରରେ ଯାଇପଡ଼ିବା—
1. To cause a thing to fly off to a great distance by giving it a strong stroke or push. [ଉ—ବନଚର ମୃଗ ଅଥ ଯେ ପଡ଼ିଲ ଆଗେ, ବେନ ହାତେ ହାମ୍ପୋଡ଼ି ଶୁଇଲ ବେଗେ ବେଗେ—ସାରଳାଦାସ ମହାଭାରତ. ଅଦ୍ଧ] ୨ । ହାତ ଗୋଡ଼ ଅଦିକୁ ଜୋର୍‌ରେ ଛିଞ୍ଚାଡ଼ିବା; ଶକ୍ତ ପିଟି ହେବା—2. To spread out (the limbs) with force. [ଉ—ଥରେ ଥରେ ବୋଲି ହାମ୍ପୋଡ଼ିଲା ବେନବାହୁ—ସାରଳା
ଧାକ୍କାଦିଯେଛୁଁଡ଼େଫେଲା **ମାରକରଫେକନା** ମହାଭାରତ. ବିରାଟ]

ହାମ୍ପୋ ଉଡ଼ିହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆଘାତ ଦ୍ୱାରା ଦୂରକୁ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବା—
Hāmporḍi hebā To be thrown away to a great distance by a strong stroke. (ଉ—ହାମ୍ପୋଡ଼ି ହୋଇଣ କେ ପଡ଼ିଲ ମୋଡ ଯାଇ—ପୀତାମ୍ବର
ଛିଟକେପଡ଼ା **ଫେକାଜାନା** ନୃସିଂହ ପୁରାଣ]

ହାମ୍ପୋଳ (ଳା, ଳି)—ଦେ. ବି—କୌତୁକରେ ବା ସ୍ନେହରେ କରତଳ
Hāmpola (lā, li) ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟର ଦେହରେ ମରାଯିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଘାତ ବା ଫୁଟ୍‌କି; ପ୍ରେମ ଗୁମ୍ଫଡ଼ି—Patting by the
ଥାବଡ଼ା **ଥପକୀ** palm in affection or fun.

ହାମ୍ପୋଳ ଠୁ(ଠୁଁ) କିବା—ଦେ. କ୍ରି—କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଧୀରେ ଧୀରେ
Hāmpoli ṭhu (ṭhuñ)kibā ପ୍ରେମ ଗୁମ୍ଫଡ଼ି ମାରିବା—To pat slowly and fondly. [ଉ—ଜଳଦେ ହାମ୍ପୋଳ ଠୁକ୍ ଚେତନା ବସିଲା—ଭଞ୍ଜ. ଲବଣ୍ୟବତୀ]
ଥାବଡ଼ାନ **ଥପକୀଦେନା**

ହାମ୍ପୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାମ୍ପୋଳ ମାରିବା (ଦେଖ)—
Hāmpolibā Hāmpoli māribā (See)
୨ । ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ବଜାଇବା—2. To souud or play on a musical instrument. [ଉ—ନାଚନ୍ତି ଶିବଗଣେ ଡମ୍ବରୁ ହାମ୍ପୋଳି—ସାରଳା
ବାଜାନ **ଥପକୀଦେନା** ମହାଭାରତ. ସଭା]

ହାମ୍ପୋଳ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଧୀରେ ଧୀରେ ସସ୍ନେହ
Hāmpoli māribā ଗୁମ୍ଫଡ଼େଇବା ବା ଫୁଟ୍‌କି ମାରିବା—To pat with the palm fondly and slowly [ଉ—ମାରନ୍ତେ ହାମ୍ପୋଳି, କରି ଅନାଏ ବଦନ ଡାଳି—
ଚାପଡ଼ାନ **ଥପକଦେନା** ଭଞ୍ଜ. ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣରେଖା]

ହାମ୍ବଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି—ଦେ. ବିଶ (ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁକୃତ)—ହାମ୍ବଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି
Hāmbarḍā (etc) (ଦେଖ)—Hāmbarḍā etc (See)

ହାମ୍ବର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—ଅମ୍ବର; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର—
Hāmbar My; mine; ours; our.

ହାମ୍ବର୍ଗ—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ହାମବର୍ଗ୍ (ଦେଖ)—
Hāmbarg Hām-barg [See].

ହାମ୍ବୀ(ମ୍ବୀ)ର—ଦେ. ବି—୧ । ରାଗିଣୀବିଶେଷ—1. Name of a
Hāmbī (mmī) ra musical tune.
ହାମ୍ବୀର **ହମ୍‌ମୀର** [ଦ୍ର—ଏହା ସପ୍ତସ୍ୱର, କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ କଡ଼ 'ମ'ର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ । ଏହା ରାଗିଣି

ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ଗେସ୍ୱ] ୨ । ମେବାରର ଜନୈକ ରାଜା- 2. Name of a king of Mewar who recovered Chitor from the Mahomedans. [ଦ୍ର—ଏ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ କବଳରୁ ଚିତୋରକୁ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରି ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।]

ହାମ୍ବୁ(ମ୍ବୋ)ଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ହାମ୍‌ଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāmbu(mbo)rdā (etc) Hāmurdā etc (See)

ହାମ୍ବୁ(ମ୍ବୋ)ଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମ୍‌ଡ଼ିବା [ଦେଖ]—
Hāmbu(mbo)rdibā Hāmurdibā (See).

ହାୟ[ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ଅ—ହାଇ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Hāya (etc) Hāi etc (See).

ହାୟଦରାବାଦ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ହାଇଦରାବାଦ୍ (ଦେଖ)—
Hāyadarābād Hāidarābād (See).

ହାୟନ—ସଂ. ବ (ହା ଧାତୁ = ତ୍ୟାଗ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଅନ, ଯ ଆଗମ)—୧ । ବତ୍ସର; ବର୍ଷ (ଅମର)
1. Year. [ଦ—ଏହି ଶବ୍ଦରୁ 'ଅଗ୍ରହାୟଣ' ଶବ୍ଦ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । ଶ୍ରୀହିଭେଦ; ଧାନ୍ୟବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—2. A sort of grain or paddy. ୩ । ଅଗ୍ନିଶିଖା (ମେଦିନୀ)—3. The flame of a fire.

ହାୟା—ବୈଦେ ବ (ଆ)—୧ । ଲଜ୍ଜା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—
Hāyā (ତ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ବେହାୟା ହୋଇଅଛି—
हाया हाया 1. Shame. ୨ । ଶରମ—2. Modesty.

ହାୟାଁ—ଦେ ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଖାଇବାକୁ ହାଇଁଯାଇଁ ହୁଏ;
Hāyāñ ବିଲୋ—1. (a person) Who always shows
हाँउहाँउ करनेवाला hankering for food.
हाभाते ୨ । ଅତି ବଡ଼; ହୟାନ୍ତ—2. Ve y big. gigantic. ୩ । ଭୟଙ୍କର—3. Terrific; terrible.

ହାୟାଙ୍କାର—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ (ସଂ. ଭୟଙ୍କର) ଅତି ଭୟଙ୍କର—
Hāyāṅkāra Very terrible; terrific.

ହାୟାନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—ହୟାନ୍ତ (ଦେଖ)—
Hāyānta Hayānta (See).
(ହାୟାନ୍ତଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାର୍—ଦେ.ବ (ସଂ. ହୃ ଧାତୁ ଣିଚ ହାର ଧାତୁ) ୧ । ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜୟ
Hār —1. Defeat in battle. ୨ । ଖେଳରେ ପରାଜୟ—
हार हार 2. Defeat in a game.

ହାର୍(ରି)କି(କେ)ନ ଲଣ୍ଠ(ଣ୍ଠ)ନ୍—ବୈଦେ.ବ—ହରିକେନ ଲଣ୍ଠନ (ଦେଖ
Hār(ri)ki(ke)n laṇṭa(ṇṭha)n Hariken laṇṭan (See).

ହାର ଜିଣ୍ (ଣା, ତ୍, ତା, ଦ୍, ଦି)—ଦେ.ବ—(ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ପରାଜୟ ଓ ଜୟ
Hār jiṇ (ṇā, t, tā, d, di) 1. Defeat and victory. ୨ । ବାଜି—
हारजित हारजीत 2. Wager.

ହାର୍ ଜିଣ୍ (ଣା, ତ୍, ତା, ଦ୍, ଦି) ପକା(କେ)ଇବା (ମାରିବା)—ଦେ.
Hār jiṇ(ṇā, t, tā, d, di) pakā(ke)ibā (māribā)
ବାଜିରାଖା କ୍ରି—ବାଜି ମାରି ଖେଳିବା ବା ବାଜି ରଖିବା—To
दांव लगाना offer stake for playing a game; to play by laying wager.

ହାର୍‌ମ(ମୋ)ନିଅମ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍) ଅନେକ-
Hār-ma(mo)niam ଗୁଡ଼ିଏ ବଣୀର ଛଡ଼ି ବା ଜଡ଼ ଖଣ୍ଡି ସେହି [ହାରମ(ମୋ)ନିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଜଡ଼ ବଣ୍ଟେ ଗୋଟିଏ ଭିତ୍ତିଦ୍ୱାରା
हारमनियम ପବନକୁ ନାନା ସ୍ୱରରେ ବାହାର କରି ବଜାଇବା ବାଦ୍ୟ
हारमोनीयम Harmonium. ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଚାଁଅଁ ହାତରେ ଭିତ୍ତି (Bellows)କୁ ଚଳାଇ ଗୋଟିଏ କୋଠରିରେ ଗୁଡ଼ିଏ ପବନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଏ ଓ ସେହି କୋଠରି (air-chamber)ରୁ ବାହାରକୁ ପବନ ବାହାରି ଯିବାକୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଛିଦ୍ର ଥାଏ ସେହି ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାର-ଦେଶରେ ବଣୀର ଜଡ଼ (reed) ସଂଯୁକ୍ତ ଚିକିଅମାନ ଏପରି ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥାଏ ଯେ, ସେ ଚିକିଅମାନଙ୍କ ଲାଞ୍ଜକୁ ଡାହାଣ ହାତର ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ଟିପି ଦେଲେ ସେ ଚିକିଅମାନ ଛିଦ୍ର ମୁହଁରୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଉଠିଗଲାବେଳେ ଜଡ଼ସ୍ପର୍ଶ କରି ଜଡ଼ିବା ଯୋଗୁ ପବନ ବାହାରି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଧ୍ୱନି ହୁଏ । ସେ ବଣୀର ଜଡ଼ମାନ ଏପରି ମାପ ମୁତାବକ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥାଏ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ରବାଟେ ଏକ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱନି ବାହାରେ । ସେ ଧ୍ୱନିମାନ ଯଥାକ୍ରମେ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତର ସପ୍ତସ୍ୱର [ସା, ରି, ଗା, ମା, ପା, ଧା, ନି; ଇଂ Octave (ଅକ୍‌ଟେଭ୍)] ସଙ୍ଗେ ମିଳେ । ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍‌ରେ ଏକାଧିକ ସପ୍ତକ ଓ ସପ୍ତକର କଡ଼ି ମଧ୍ୟମ ସ୍ୱରମାନ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥାଏ ।

ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍ ବଜାଇବାକୁ ହେଲେ ବାଁଅ ହାତରେ ଭିତ୍ତିକୁ ଚାଇବାକୁ ହୁଏ ଓ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ବାହାର କରିବାକୁ ହେବ ସେହି ସ୍ୱର ସମ୍ପର୍କୀୟ ଚିକିଅର ଲାଞ୍ଜକୁ ଡାହାଣ ହାତର ଉଲ ଉଲ ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଅଟକାଇ କରାଯାଏ । ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍ ବଜାଇ ତହୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗତ ବା ଗୀତ ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଇ ହୋଇଯାଏ । ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତରେ ବାଜିବା ହାର୍‌ମୋନିଅମର ସ୍ୱରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସିଦ୍ଧ ଗାୟକଙ୍କର ଜଳର ଗଳାର ସ୍ୱରକୁ ମିଶାଇ ଗାଇଲା-ବେଳେ ତାହା ଅତି ମଧୁର ଶୁଣାଯାଏ । ହାରମୋନିଅମ ଯନ୍ତ୍ର ବଣୀର କ୍ରିୟାକୁ ଅନୁସରଣ କରି ନିର୍ମିତ । ବଣୀର ଛିଦ୍ର ଭଳି ଗୋଟିଏ ଜଡ଼ ବା ପାଇଅ ଥିବାରୁ ସେ ବାଟେ ପବନ ଗଲେ ବା ଛିଦ୍ରକୁ ଫୁଙ୍କିଲେ ତହିରୁ ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ; ତଥାପି ହାରମୋନିଅମ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବଣୀର ଧାରାବାହିକ ସମାବେଶ ମାତ୍ର ।]

ହାର୍‌ମ(ମୋ)ନିଅମ୍ ଚାବି (ପରଦା)—ଦେ.ବ—ହାରମନିଅମ୍‌ର ଉଲ ଉଲ
Hārma(mo)niam chabi (paradā) ଛିଦ୍ରର ମୁହଁକୁ ଲାଟିଥିବା
हारमनियम चाबि ଚିକିଅ—The keys of a harmonium

ହାରମୋନିୟମ ଚାବି —[ଓ—ଏ ଚିଜିଆର ମୁଣ୍ଡ ତତ୍‌ସମ୍ପୃକ୍ତ ଛିଦ୍ରର ମୁହଁକୁ ଢୁକି ରହି ।ଏ ଓ ଚିଜିଆର ଲାଞ୍ଜରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ଟିପ ମାରିଲେ ଛିଦ୍ରର ଦୁଇପାଖରୁ ଚିଜିଆର ମୁଣ୍ଡ ଛିଟିଯାଇ ସେହିବାଟେ ପବନ ବାହାରି ଅସେ ଓ ଘନ ଘନ ଅଘପ୍ରେତ ସ୍ୱର ବହୁର୍ଗତ ହୁଏ ।]

ହାର୍ ମ(ମୋ)ନିଅ(ୟ)ମ ରିଡ୍—ବେଦେ. ବ—(ଇଂ) ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍‌ର
Hār-ma(mo)nia(ya)am ri ଘନ ଘନ ଛିଦ୍ର ତଳେ ଖଣ୍ଡ।
[ହାର୍‌ମନିୟମ ଇଭ(ଭ,ଇ)—ଦେ.ରୂପ] ଯାଇଥିବା ବଣୀର ଛିଦ୍ରମାନ
ହାରମନିୟମ ରିଡ଼ —The reeds of a harmonium.
ହାରମନିୟମ ରୀଡ଼ [ଓ—ଏମାନ ଧାତୁର ପାତଅ; ଏହି ପାତଅ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ଧାତୁଖଣ୍ଡ ଉପରେ ନୁଗୁଳା ହୋଇ ଏପରି ଲଗାଯାଇ ଥାଏ ଯେ, ସେହି ପାତଅ ବାଟେ ପବନ ବାହାରିଲେ ଧ୍ୱନି ଜାତ ହୁଏ ।]

ହାର୍ ମନିଅମ୍ ଷ୍ଟପ୍—ବୈଦେ ବ—ଇଂ—ହାରମୋନିଅମର ବାୟୁପୂର୍ଣ୍ଣ
Hār-maniam shṭap କୋଠରିରୁ ଛିଦ୍ରକୁ ପବନ ଅସିବା
ହାରମନିୟମ ଷ୍ଟପ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ କଳଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଏ—The
ହାରମୋନିୟମଷ୍ଟପ stops of a harmonium—[ଓ—ଏହି ଷ୍ଟପ୍‌କୁ ପଦାକୁ ଟାଣି ଆଣିଲେ ଛିଦ୍ର ନିକଟକୁ ପବନ ଅସେ ଓ ଷ୍ଟପ୍‌କୁ ଘତରକୁ ଠେଲି ଦେଲେ ଛିଦ୍ରପାଖକୁ ବାଟଦ୍ୱାରା ଉପୁଜି ପବନ ଅସେ ନାହିଁ ।

ହାର୍ ମା—ବୈଦେ. ବଣ.ପୁଂ (ଫା. ହରମ୍—ଶାସ୍ତ୍ରବିରୁଦ୍ଧ)—୧ । ଦୁଷ୍ଟ-
Hār-mā 1. Wicked; naughty.
[ହାର୍ ମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଅସ୍ଥିର—2. Restless.
ଅସ୍ଥିର **ନଟଖଟ**

ହାର୍ ମାନିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବା—
Hār mānibā To admit one's defeat.
ହାର ମାନା **ହାର ମାନନା**

ହାର୍ ମା ପଣି[ପଣି ଆଁ ,ଗିରି]—ଦେ. ବ—ଦୁଷ୍ଟପଣ; ଦୁଷ୍ଟାମି—
Hār-mā paṇa[paniañ, giri] Wickedness;
ହାରାମଜାଦଗି **ନଟଖଟପନ, ହାରାମଜାଦ୍‌ଗୀ** naughtiness.

ହାର—ସଂ. ବ [ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା,(ମନକୁ) ମୁଗ୍ଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Hāra ଅ)—୧ । ବକ୍ଷଲମ୍ବି ବକ୍ଷୋଭୂଷଣ; ମାଳ—
1. Necklace. ୨ । ମାଳା; ସୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ଲମ୍ବ ମାଳ—2. Garland. ୩ । ମୁକ୍ତାବଳୀ; ମୁକ୍ତା-ମାଳା (ଅମର)—3. A necklace or string of pearls. ୪ । (+ଅଧିକରଣ ଅ) ଯୁଦ୍ଧ (ମେଦିନୀ)—
4. War; fight. ୫ । (+ଭାବ. ଅ) ହରଣ—
5. Taking away. ୬ । (ଗଣିତ) ଏକ ରାଶିକୁ ଅନ୍ୟ ରାଶି ଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବା କ୍ରିୟା; ବିଭାଗ—
6. [arithmetic] Division. ବଣ (ପୁଂ)—୧ ।
(ହାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହରି+ଅ)—ହରିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ଭଗବତ)—
1. Relating to Hari or God; divine.
୨ । (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ହାରକ; ହରଣକର୍ତ୍ତା—
2. Taking away; stealing, kidnapping.
୩ । ମନୋହର (ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ)—3. Charming. ୪ । ବିଭାଜକ—4. Dividing. ଦେ. ବ—୧ । ପରାଜୟ
ହାର **ହାର** 1. Defeat. (ଓ—ଏଥିରେ ହାର କାହାର, ପରଖିବାକୁ ଆଗ ବାହାର—ଅଉମନ୍ୟୁ ବଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।) ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ହାରମଣିର ଡାକନାମ
ହାରା **ହରା** 2. Nickname of Hāramani.
ବୈଦେ. ବ [ଆ]—୧ । ରେଟ—1. Rate (of interest). (ଯଥା—ସୁଧର ହାରି) ୨ । ଅନୁପାତ—
2. Ratio. (ଯଥା—ଭାରତବର୍ଷରେ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ହାର ଶତକଡା ୫.୨ ବା ୫; ଅର୍ଥାତ୍ ୧୦୦ ଜଣ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ୫ ଜଣ ରୁ କିଛି ବେଶି ଲୋକ ଶିକ୍ଷିତ ଅଟନ୍ତି ।।)

ହାର ଉଲାଗି—ଦେ. ବ—ପିନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ହାରକୁ ଦେହରୁ କାଢ଼ି
Hāra ulāgi ପକାଇବା—Putting off of a
ହାର ଖୋଲା **ହାର ନିକାଜନା** necklace or garland.
[ହାରଉଲାଗି—ବିପରୀତ]

ହାରକ—ସଂ ବଣ, ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧ । ହରଣକର୍ତ୍ତା—
Hāraka 1. Stealing; kidnapping; taking
(ହାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) away. ୨ । ବହନକର୍ତ୍ତା—
2. Carrying. ୩ । ଦ୍ୟୁତକାର—3. Gambling.
ବ—୧ । କପଟ; ଶଠ—1. A cheat. ୨ । ଚୋର; ଚୋର—2. A thief. ୩ । ଯେ ଜବରଦସ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ଆଦିଙ୍କୁ ହରଣ କରେ ବିଏ—3. A kidnapper. ୪ । ଗଦ୍ୟଭେଦ (ମେଦିନୀ)—4. A kind of style of prose. ୫ । ବିଜ୍ଞାନଭେଦ (ମେଦିନୀ)—5. A sort of specialised knowledge. ୬ । ୨ । ଶାଖୋଟ ବା ଶାହାଡ଼ା ଗଛ—6. Asper tree. ୨ । (ଗଣିତ) ଭାଜକ ଅଙ୍କ—7. [arithmetic]. The number which divides another number. ଦେ.ବ—ଯୁଦ୍ଧରେ ବା ଖେଳରେ ପରାଜୟ
ହାର **ହାର** Defeat in battle or game.
(ଯଥା—ତାଙ୍କର ଖେଳରେ ହାରକ ହେଲା ।
ବଣ—ପରାଜିତ—Defeated. (ଯଥା—ତାର ଖେଳରେ ହାରକ ପକ୍ଷ ହେଲା ।)

ହାରକ ପ(ଷ)ଟ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପକ୍ଷ ବା ଦଳ ପରାଜିତ ହୁଏ—
Hāraka paksha(ṭa) Defeated side or party
ହେରୋ ଦଳ **ପରାଜିତ ପକ୍ଷ** (in a battle or game).

ହାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାର ଗଢ଼ିବା; ମାଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—
Hāra karibā 1. To make or construct a
ହାର ତୟାରି କ **ହାର ବନାନା** necklace.
(ଯଥା—ରଣିଆ ମୋ ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମନମୋହନିଆ ହାର କରୁଛି) ୨ । (ଫୁଲ ଅଦିକୁ ସୂତା) ଦ୍ୱାରା) ମାଳ ଗୁନ୍ଥିବା—2. To string a garland

of flowers etc. with thread. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦରପୂର୍ବକ ସର୍ବଦା ସାଖରେ ରଖିବା—3. (figurative) To keep a person tied to one's sleeves in fondness or affection. (ଉ—ହାର କରି ଗଳେ ଥିବି ବହୁ ରେ—ସଙ୍ଗୀତ) ୪ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ଅତି ଗେଲବସର କରିବା—4. (figurative) To fondle or cherish a person. [ଯଥା—କୋଡଘୋଷ ପିଲାକୁ ମାଆ ହାର କରୁଛି ।] ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପଦେଶକୁ କୃତଜ୍ଞତା ବା ଆଦର ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରିବା—5. (figurative) To accept a person's advice with gratitude or fondness. (ଯଥା—ମୁଁ ଅମୁକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉପଦେଶକୁ ହାର କରିଛି ।) ୬ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ କରିବା ବା ଗୋଷି ହେବା—6. (figurative) To always cherish in memory. [ଦ୍ର—ଏହା ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । (ମନ୍ଦ ଅର୍ଥ)— ମୁଁ କେଉଁ ଦିନ ଯଦେ ଗାଳି ଦେଇଥିଲି ବୋଲି, ସେ ମୋ କଥାକୁ ହାର କରି ବସିଛି । [ଭଲ ଅର୍ଥ] ମୁଁ ତାଙ୍କର ସେ ଦିନର ଉପକାରକୁ ହାର କରିଛି ।]

ହାର ଗୁଟିକା—ସଂ ବ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ମାଳାର ଦାନା—
Hāra guṭikā The balls or beads of a garland.

ହାର ଗୁନ୍ଥା—ଦେ. ବ—(ସ ହାର ଗ୍ରନ୍ଥନ)—ହାରର ଦାନାମାନଙ୍କୁ ସୂତ୍ର
Hāra guntha ଦ୍ୱାରା ଗୁନ୍ଥିବା—The stringing of a
ହାରଗାଁଥା ହାରଗୁଁଥନା necklace or garland.

ହାର ଗୁନ୍ଥା(ନ୍ଥେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ହାର ଗୁନ୍ଥିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Hāra guntha (nthe)ibā (The causative form of Hāra gunthibā). ଗାଠିରି ଆଦିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହାରଗୁନ୍ଥା କାମ କରାଇବା To cause a person to string together the beads of a necklace or
ହାରଗାଁଥାନ ହାରଗୁଥାଇବା garland.

ହାର ଗୁନ୍ଥିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ହାର ଓ ଗ୍ରନ୍ଥ ଧାତୁ) – ହାରର ଉଲ
Hāra gunthibā ଉଲ ଅଂଶ ବା ଗୋଟିମାନଙ୍କୁ ସୂତାଦ୍ୱାରା ଗୁନ୍ଥିବା ବା ଏକତ୍ର ସମାବେଶ କରିବା—To string beads into a garland or necklace.
ହାରଗାଁଥା ହାରଗୁଁଥନା

ହାର ଘି(ଘେ)ନିବା [ନା(ଲା)ଇବା, ପିନ୍ଧିବା, ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା]—
Hāra ghi (ghe)nibā [nā(lā)ibā, pindhibā, mardā(rde)ibā] ଦେ. କ୍ରି—ଅପଣାର ଅଙ୍ଗରେ ହାର ପରିଧାନ ବା ଧାରଣ କରିବା—To wear a neck-
ହାରପରା ହାରପହନନା lace or a garland.

ହାର ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାର ଘିନିବା (ଦେଖ)=
Hāra pakā(ke)ibā 1. Hāra ghinibā (See)
୨ । ହାର ପିନ୍ଧାଇବା (ଦେଖ)—2. Hāra pindhāibā
ହାରପରା ହାରପହନନା (See)

ହାର ପିନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟକୁ ହାର ପରିହିତ କରାଇବା-
Hāra pindhā(ndhe)ibā To adorn another with a necklace or garland.

ହାର ପଟ (କ୍ଷ)—ଦେ. ବ—ହାରକ ପକ୍ଷ (ଦେଖ)—
Hāra paṭa (ksha) Hāraka paksha (See)

ହାର ଫଳକ—ସ. ବ ପାଞ୍ଚ ନରିଆ ହାର (ହ. ଶ)—
Hāra phalaka A five-stringed necklace.

ହାରଭୂରା—ସ. ବ—ଦ୍ରାକ୍ଷା; ଅଙ୍ଗୁର (ହ. ଶ)—
Hārabhūrā Grape.

ହାର(ରା)ମ୍ ଜାଦା(ଜିଆଦା)—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଆ)—ହାରମ୍ ଜାଦ୍
Hār(rā)m jādā(jiādā) (ଦେଖ)—Hārām-jād(See)

ହାର ମାଳ—ଦେ. ବ—(ଏକାଟକ ସହଚର)—୧ । ହାର ବା ମାଳା=
Hāra māla 1. Garland or necklace. ୨ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ହାର—2. Many garlands or necklaces.
ହାରମାଳା ହାରମାଳା

ହାର ଯଷ୍ଟି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହାରର ମାଳ (ହ. ଶ)—
Hāra jashti String of a necklace.

ହାର ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ହାର ଘିନିବା (ଦେଖ)—
Hāra lagā(ge)ibā 1. Hāra ghinibā (See)
୨ । ହାର ପିନ୍ଧାଇବା (ଦେଖ)—2. Hāra pindhāibā (See).

ହାର ଲଗି—ଦେ. ବ—ହାରଦ୍ୱାରା ଅଳଂକରଣ; ହାର ପରିଧାନ—
Hāra lagi Wearing of a necklace. ଦେ.ବ.ଣ—ହାର
ହାରପରା ହାରପହନାଇ ପରିହିତ—Wearing a necklace. (ହାର ଲାଗି—ବିପରୀତ)

ହାର ସ୍ଥଳ—ଦେ.ବ—ହାର ପଡ଼ିବାର ସ୍ଥାନ; ହୃଦୟ—The heart;
Hāra sthala breast; bosom. [ଉ—ହାରସ୍ଥଳେ ରଖୁଥିବ ତବେ ନିଜ—କବିମୂର୍ଣ୍ଣ. କବିତା]
ହାରେରସ୍ଥାନ ହାରକୀଜଗହ

ହାର ହା(ହୁ)ରା—ସ. ବ—କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା (ଗୁଳଚର୍ଗଣ)—
Hāra hā (hū)rā Brown grape.
[ହାରହୂରା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହାରହୁର—ସଂ ବ—ମଦ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hārahūara Wine.

ହାରହୁରା—ସଂ. ବ—ଦ୍ରାକ୍ଷା (ହଳାୟୁଧ)—
Hārahūarā Grape.

ହାରା—ସଂ. ବଣ—ହାରର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of 'Hāra'
Hā·rā ଦେ. ବ—୧ । ହାର; ମାଳ—1. Necklace, garland. [ଉ—ଭୁଜପରି ମୋ ହୃଦୟ ମଣି ମୟ ହାରା ରେ—କବିସୂର୍ଣ୍ଣ. ସଙ୍ଗୀତ] ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ)—ହାରମଣିର

ଡାକନାମ—2. Nickname of 'Hārāmaṇi'
ଚଳ—୧ ।(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ଅପହୃତ—1. Stolen. ୨ । ହଜିଥିବା—2. Lost. [ଦ୍ର—ଏ ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଳା; କିନ୍ତୁ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କ୍ରମଶଃ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଚଳୁଛି । ଯଥା—ହାରାଧନ; ହାରାମଣି ।]

ହାରା ଧନ—ଦେ.ଚ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ. ହୃତଧନ) ୧ । ଅପହୃତ ଧନ—1. Stolen property. ୨ । ହଜିଥିବା ଧନ—2. Missing property. ୩ । (ପୁଂ)—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to males.

ହାରାଧନ ହୀୟାହ୍ରାଧନ

ହାରାବ—ସଂ. ଚ—ଶୋକବିବ୍ରତ ଲୋକର ହାହାକାର; ହାହାକାର; ହାୟ୍ ହାୟ୍ ଶବ୍ଦ—Lamentation; wailing exclamation. [ଉ—ହାରାବରେ ଅଛ ପୁର ହେ ବଣିଧାରୀ—ବିବସ୍ତ୍ରୀ. ସଙ୍ଗୀତ]

ହାରାବଲ୍ (ଲ)—ବୈଦେ.ଚ (ତୁର୍କୀ ହରାବଲ୍)—୧ । ସେନାର ଅଗ୍ର ଭାଗ; ସିପାହୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁଦଳ ସେନାଙ୍କ ଅଗରେ ରହନ୍ତି—1. The advance guard of an army; vanguard; the front line of an army. ୨ । ଡକାଇତମାନଙ୍କର ଯେଉଁଦଳ ଲୁଟି କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଖଣ୍ଡଦଳ ଅଗରେ ରହନ୍ତି ଓ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଜଗନ୍ତି—2. The advance guard of a body of robbers or dacoits.

ହାରାବଲ୍ଲୀ—ସଂ,ଚ—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ, ହାର+ଆବଲ୍ଲୀ=ସମୂହ)—୧। ହାର ସମୂହ; ହାର ଶ୍ରେଣୀ—1. A collection of garlands or necklaces. ୨ । ବହୁ ସୋର ଥିବା ହାର—2. Many-stringed necklace. ୩ । (ନାମ) ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ପୁରୁଷୋତ୍ତମକୃତ କୋଷ ବା ଅଭିଧାନ—3. The title of a Sanskrit ditctionary by one Purushottama.

ହାରାମ୍—ବୈଦେ. ଚଣ—(ଆ ହରାମ)—୧ । କୋରାନ୍ ବିରୁଦ୍ଧ; ଶାସ୍ତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ (ପଦାର୍ଥ, ଖାଦ୍ୟ ବା କର୍ମ)—(ହଲାଲ୍—ବିପରୀତ) 1 (thing, food or act) Prohibited by the Koran or the Scripture of the Mahomedans. ୨ । ଅପବିତ୍ର (ଖାଦ୍ୟ ବା ପଦାର୍ଥ) —2 Unholy ; impure (food or thing.) [ଦ୍ର—ଟଙ୍କା କରଜ ଦେଇ ସୁଧ ନେବା, ଛାଗକୁ ହଲାଲ୍ ନ କରି ଖାଇବା ଆଦି ମୁସଲମାନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ହାରାମ୍ ଅଟେ ।] ଚ—୧ । (ମୁସଲମାନଙ୍କ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜନ୍ତୁ)—ଶୂକର—1. Hog. ୨ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ନିଷିଦ୍ଧ ବସ୍ତୁ—2. Any prohibited thing. ୩ । ବ୍ୟଭିଚାର—3 Adultery. ୪ । ପାପ—4. Sin. ୫ । ଅଧର୍ମ—5. Impiety. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବା କୋରାନରେ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା, ହଲାଲ୍ ହୋଇ ନ ଥିବା ଜୀବର ମାଂସ), ଯେଉଁ ଧନାର୍ଜନ ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା—ଋଣ ଦିଆଯାଇଥିବା ଧନ ପାଇଁ ସୁଧ ଗ୍ରହଣ), ଯେଉଁ କର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା, ବ୍ୟଭିଚାର, ସୁରାପାନ), ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା, ମଦ୍ୟ), ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ବା ଜୀବ ଅପବିତ୍ର (ଯଥା—ଘୁଣ୍ଟୁରୁ) ଓ ଯେଉଁ କର୍ମ ପାପଜନକ, ସେ ସବୁକୁ ହାରାମ୍ ବୋଲାଯାଏ । ଯେ ହାରାମ୍ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ବା ଧନ ଅର୍ଜନ ବା କର୍ମ କରେ ତାକୁ ହାରାମ୍ ଖୋର୍ ବୋଲାଯାଏ ।]

ହାରାମ୍‌କାର୍—ବୈଦେ. ଚଣ—(ଆ. ହରାମ୍+ଫା. କାର୍)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମକାରୀ—1. Doing forbidden acts. ୨ । ବ୍ୟଭିଚାରୀ (ହି. ଶ)—2. Adulterous.

ହାରାମ୍‌କାରୀ—ବୈଦେ.ଚ—(ଆ. ହରାମ୍+ଫା କାରୀ) ୧ । ନିଷିଦ୍ଧକର୍ମ କରଣ—1. The doing of forbidden acts. ୨ । ବ୍ୟଭିଚାର—2. Adultery. ୩ । ପାପ—3. Sin.

ହାରାମ୍‌ଖୋର୍—ବୈଦେ. ଚଣ ପୁଂ—(ଆ ହରାମ୍+ଫା. ଖୋର୍)—୧ । ନିଷିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜନକାରୀ (ପୁରୁଷ)—1. (a male) Partaking of prohibited food. ୨ । କୋରାନ୍ ଅନୁସାରେ ନିଷିଦ୍ଧ ସୁଧ ଗ୍ରହଣକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (a person) Enjoying or taking interest on money lent. ୩ । (ହାରାମ୍ ଖୋରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୋଫତ୍‌ଖୋର୍ (ହି. ଶ)—3. Living on the earning of others ୪ । ପାପଲବ୍ଧ ଧନ ଅର୍ଜନକାରୀ ବା ଭୋଗକାରୀ—4. Earning or living on the money earned by sin. ୫ । ଅଳସୁଆ—5. Idle.

ହାରାମ୍‌ଖୋରୀ—ବୈଦେ. ଚ (ଆ ହରାମ୍+ଫା ଖୋରୀ)—୧ । ନିଷିଦ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୋଜନ କରିବା ଅବସ୍ଥା ବା ଅଭ୍ୟାସ—1. Habitual partaking of prohibited food. ୨ । ପାପାର୍ଜିତ ଧନର ଭୋଗ—2. Enjoyment of the earnings of sin.

ହାରାମ୍‌ଜାଦ୍ (ଦା)—ବୈଦେ.ଚଣ.ପୁ—(ଆ ହରାମ୍+ଫା. ଜାଦା=ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ; ଭୁଲ ନବାବ୍ ଜାଦା=ନବାବଙ୍କ (ହାରାମ୍ ଜାଦଅ—ବେ. ରୂପ) ପୁତ୍ର) ୧ । ବ୍ୟଭିଚାରୋତ୍ପନ୍ନ; ଜାରଜ—1. Illegitimate; bastard. ୨ । (ହାରାମ୍ ଜାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଜ୍ଜାତ୍ ; ନୀଚୋଦ୍ଭବ—2. Low-born, base-born. ୩ । ଶାସ୍ତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ ବିବାହୋତ୍ପନ୍ନ (ସନ୍ତାନ)—3. (Child) Born of a prohibited marriage. ୪ । ପାପୀ; ଦୁର୍ବୃତ୍ତ; ଦୁଷ୍ଟ—4 Wicked; wanton ; debased. ୫ । ଶାସ୍ତ୍ରନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମକାରୀ

(ବ୍ୟକ୍ତି)—5. (Person) Doing prohibited acts.

ହାରାମ୍‌ଜାଦା—ବୈଦେ. ବ—(ଆ ହରାମ୍ ଜାଦ୍‌ଗୀ) ୧ । ଦୁଷ୍ଟାମି—
Hārām-jādi 1. Wickedness. ୨ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କରତ୍ୱ
2. Illegitimacy. ବଣ—ସ୍ତ୍ରୀ (ଆ ହରାମ୍‌ଜାଦା)—
ହାରାମ୍‌ଜାଦାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of
हरामजादी 'Hārām jādā'.

ହାରାମ୍ ପିଲ୍ଲା(ବଚ୍ଚା)—ଦେ. ବ—(ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁକୃତ, ଗାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)
Hārām pillā(bachchā) ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର; ଜାରଜ ସନ୍ତାନ—
हरामका बच्चा हरामकापिल्ला A bastara.

ହା ରାମ—ସଂ. ଅ—(ଶୋକାର୍ଥକ)—(ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବନ ଗମନ ପରେ
Hā rāma ଦଶରଥଙ୍କର ଖେଦୋକ୍ତି) ଅହା ରାମଚନ୍ଦ୍ର !—Alas !
my Rāmachandra! (ଉ—ହାରାମ ହାରାମ କହ
ବିକଳ—ମଧୁସୂଦନ ଶ୍ରୀରାମ ବନବାସ ।

ହାରା ମଣି ମାଣିକ—ଦେ. ବ—୧। ଅପହୃତ ମଣି—1. Stolen gem.
Hārāmaṇi (māṇika) ୨। ହଜିଥିବା ମଣି—2. Missing.
हारामणि gem ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ—A name
स्त्रीयाहुआमणि given to females.

ହାରାମି—ବୈଦେ. ବ—(ଆ. ହରାମ୍)—ଶାସ୍ତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—
Hārāmi Doing of prohibited act. ବୈଦେ.ବଣ—୧ ।
हारामि ବ୍ୟଭିଚାରୋତ୍ପନ୍ନ—1. Born out of wedlock
हरामी ୨ । ଘାତକ; ଦୁଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—3. Wicked

ହାରାହାରି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହରଣ=ଭାଗ କରଣ)—୧ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ
Hārāhāri ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ଅବା ମିଶାଇ ଯୋଗଫଳକୁ
हाराहारी ପଦାର୍ଥର ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ହରଣ କରି ଯୋ ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ
हाराहारी ସ୍ଥିର କରିବା ରୂପ ଗଣନା; ମୋଟା ମୋ ହିସାବ;
ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି; ମଥୋଟ—1. Calcutation on the
average; reteable calculation. ୨ (କଚରିଆ)
—ଦେଣଦାରଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ମହାଜନମାନଙ୍କ ଦେଣାର
ପରିମାଣ ହିସାବ କରି ଦେଣଦାରଠାରୁ ମିଳିଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିର
ମୂଲ୍ୟକୁ ମୋଟ କରି ସମ୍ପତ୍ତିର ଅନୁପାତକୁ ଗଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ
ମହାଜନଙ୍କ ଦେଣାକୁ ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି କରିବାରୂପ କର୍ମ;
ଦେଣଦାରଙ୍କର ଦେୟ ଟଙ୍କା ସହିତ ସମେତ କେତେ ଓ
ତାଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତିର ସହିତ ମୂଲ୍ୟ କେତେ, ଏହା ସ୍ଥିର
କରି ଦେଣାର ଅନୁପାତରେ ମହାଜନମାନେ ଟଙ୍କାକେ ବା
ଶତକଡ଼ା କେତେ ପାଇବେ,ଏଥିର ନିରୂପଣ—2.(Court
language) Rateable distribution of the
assets of a debter amongst the creditors
୩ । ହାର୍‌ବିତ୍; ଯଥାକ୍ରମେ ବା ବାରବାର ହାରିବା ଓ
ଜିତିବା—3. Successive defeats and victo-
ries. ବଣ—୧ । ଅନୁପାତିକ—1. Rateable
୨ । ମୋଟାମୋଟି ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି ଅନୁସାରେ ଗଣନା କରାଯିବା—
2. Average. [ଦ୍ର—କୌଣସି ବିଦ୍ୟାଳୟର
ହାରାହାରି ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରତି
ମାସରେ କେତେ ପିଲା ସ୍କୁଲରେ ଥିଲେ ତାହା ୧୨ ମାସର
ମୋଟ କରି ତାକୁ ୧୨ରେ ହରିଦେଲେ ଭାଗଫଳ ଯାହା
ପଡ଼େ ତାହା ହାରାହାରି ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ।] କ୍ରି. ବଣ—
ଅନୁପାତିକ ହିସାବରେ; ମଥୋଟରେ—On the
average. [ଦ୍ର—ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କେତେକ ସଭ୍ୟ
ଦେଶମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସଙ୍ଗେ ଭାରତର ଅବସ୍ଥା ତୁଳନା
କରିବାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ହାରାହାରି ତାଲିକା ସାହାଯ୍ୟ
କରିଥାରେ (ସହକାର ପତ୍ରିକା)—

ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ଅନୁପାତ;				
ହଜାରକ ମଧ୍ୟରେ	ଲଣ୍ଡନ	ଆମେରିକା	ଜାପାନ	ଭାରତବର୍ଷ
ଶିଶୁଙ୍କ ହାର	୧୩୫ଜଣ	୧୫୫ଜଣ	୧୭୮ଜଣ	୫୨ଜଣ
ଜନ୍ମହାର	୨୧	୨୨	୨୪	୨୭
ମୃତ୍ୟୁର ହାର	୧୨	୧୦	୧୫	୨୫
ଶିଶୁ ମୃତ୍ୟୁ	୭୨	୫୪	୧୦୫	୧୮୫
ହାରାହାରି ପରମାୟୁ	୫୦ବର୍ଷ	୫୨ ବର୍ଷ	୪୨ ବର୍ଷ	୨୫ବର୍ଷ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ହାରାହାରି ଧନ	୩୫୦୦ଟଙ୍କା	୨୬୪୦ଟଙ୍କା	୨୮୭୦ଟଙ୍କା	୨୭୮ଟଙ୍କା
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ହାରାହାରି ଏକଦିନର ଅୟ	ଟ୦ ୩	ଟ ୭ ୩	ଟ ୪ ୶	ଟ୦/୨

ହାରାହାରି ଉପସ୍ଥାନ ସଂଖ୍ୟା—ଦେ. ବ—୧୨ ମାସର ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟ-
Hārāhāri upasthāna saṁkhyā ଦିବସରେ
हाराहारिउपस्थान संख्या ଯେତେ ପିଲା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ
हाराहारि उपस्थान संख्या ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି;
ସେହି ଦୈନିକ ଉପସ୍ଥାନ ସଂଖ୍ୟାକୁ ମୋଟ କରି
ଯୋଗଫଳକୁ ଉକ୍ତ ମାସର କାର୍ଯ୍ୟ-ଦିବସମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାରେ
ହରିଲେ ଯାହା ଫଳ ପଡ଼େ—Average attendance
in a school. [ଦ୍ର—ମାସରେ ସ୍କୁଲ ଖୋଲା ଥିବା
ଦିନମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥାନ ସଂଖ୍ୟାକୁ ମୋଟ କରି ଉକ୍ତ ମାସର
କାର୍ଯ୍ୟ ଦିବସମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ହରିଲେ ଭାଗଫଳରୁ
ଦୈନିକ ଉପସ୍ଥାନର 'ହାରାହାରି' ଜଣାପଡ଼େ ।

୧୨ ମାସର ଉପସ୍ଥାନ ସଂଖ୍ୟାକୁ ମୋଟ କରି
ଯୋଗଫଳକୁ ୧୨ ରେ ହରିଲେ ମାସିକ ହାରାହାରି
ଉପସ୍ଥାନସଂଖ୍ୟା ଜଣାପଡ଼େ ।

ଏହିପରି କଲେଜରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ହାରାହାରି
ଛାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା average roll number, ହାରାହାରି
ଛାତ୍ରଦତ୍ତ ବେତନ average realisation of
schooling fees, ହାରାହାରି ଚାନ୍ଦା ଅସ୍ତ୍ରଲ—
average subscription ଆଦି ଗଣନା କରାଯାଏ ।]

ହାରାହାରି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମୋଟା ମୋଟି ବା ମଥୋଟ
Hārā hāri karibā ହିସାବ କରିବା—1. To make an
हाराहारि करना average calculation. ୨ । ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି
हाराहारि करना ହିସାବରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିଦେବା

2. To make rateable distribution amongst many; to distribute rateably. ୩। ଭାଗାଭାଗି କରିବା; ଏକ ପଦାର୍ଥକୁ ବହୁଲୋକ ବାଣ୍ଟି ନେବା—3. To have a thing apportioned amongst many.

ହାରାହାରି ମକଦ(ଦ)ମା—ଦେ. ବି—(କଚରିଅ)—ଜଣେ ଲୋକ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ତାହାର ନିଜର ଦେୟ ଓ ଅନ୍ୟ ସରିକ୍‌ଦାରମାନଙ୍କ ଦେୟ ସମୁଦାୟ ଟଙ୍କା ବାଦ୍ ଦିଅଯାଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଅଦାୟ ପାଇବା ଉଚିତ, ତାହା ଅଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଦେଣଦାରମାନଙ୍କ ନାମରେ ଯେଉଁ ମକଦମା ଦାୟର କରେ—Suit for rateable contribution brought by a person who has been obliged to pay money jointly due from him and from some others, for getting back the sum rateably due from the other persons. [ଦୃ—ମନେ କରନ୍ତୁ, ମୋ ଉପରେ ଓ ମୋର ଅନ୍ୟ ୩ ଭାଇଙ୍କ ଉପରେ ଜଣେ ମହାଜନଙ୍କର ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଇଜମାଲି ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଅଛି । ମହାଜନ ଡିଗ୍ରୀଜାରି କରି ଏହି ସମୁଦାୟ ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ଅଦାୟ କରିବା ପାଇଁ କେବଳ ମୋ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ନିଲାମରେ ଆଣିଲେ । ଅତଏବ ମୋ ନିଜର ଅଂଶ ଶୋଧ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ମହାଜନଙ୍କୁ ଦେଲି । କିନ୍ତୁ ଏ ଟଙ୍କାରେ ମୋର ଦେୟ ଅଢ଼େଇ ଶତ ଟଙ୍କା ଓ ମୋର ଅନ୍ୟ ୩ ଭାଇଙ୍କ ଦେୟ ୭୫୦ ଟଙ୍କା । ମୁଁ ଦେଇଥିବା ହଜାରେ ଟଙ୍କାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଦେୟ ଟ ୭୫୦୧ ପାଇବା ପାଇଁ ୩ ଭାଇଙ୍କ ନାମରେ ଯେଉଁ ମକଦମା ଦାୟର କରିବି ତାକୁ ହାରାହାରି ମକଦମା ବୋଲାଯିବ ।]

ହାରା ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ହଜିବା—To be missing; to be lost. (ଯଥା ମୋର ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ହାରା ହୋଇଛି ।]

ହାରି—ସଂ.ବି—(ହୃ ଧାତୁ ଣିଚ + କର୍ତ୍ତୃ ଇ)—୧। ପଥିକ ସନ୍ତାନ (ମେଦମା) 1. The offspring of a traveller. ୨। ପ୍ରବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜାରଜ ସନ୍ତାନ—2. The illegitimate offspring of an absent person. ୩। ପଥିକ ଶ୍ରେଣୀ—3. A group of travellers. ୪। (+ ଭାବ. ଇ) ଦ୍ୟୂତାଦିରେ ପରାଜୟ ମେଦମା)—4. Defeat in gambling. ବିଣ—ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—Charming; handsome. ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ହାରି ଧାତୁ)—୧। ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା; ମନୋ-ବାଞ୍ଛାର ଅସିଦ୍ଧି—1. Failure; foil; unfulfilment of one's plans. ୨। କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୁହାରି; ଫେରାଦ; ଅଭିଯୋଗ—2. Complaint. ବିଣ—୧। ଊଣା; ନ୍ୟୂନ—1. Less; smaller; younger. [ଉ—କେହି ନୁହେ ବୟସରେ ଛୋଟ, କେହି ନୁହେ ବୟସରେ ହାରି । ଘାନକୃଷ୍ଣ—ରସକଲ୍ଲୋଳ ।] ୨। ପରାଜିତ—2. Defeated. ଗ୍ରା. ଅ—ହାରିକି ହେରୋ ହାରାହୁଆ (ଦେଖ)—Hāriki. (See)

ହାରିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହାର ପରିଧାନ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Wearing necklace. (ହାରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହାରପରା ହାରପହନନେବାଲା

ହାରିକଣ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ହାର=ମନୋହର ଅଟେ କଣ୍ଠ ଯାହାର)—୧। ମନୋହର ସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a sweet voice; having melodious voice. ୨। (ହାର + ଇକ୍=ହାରିକ୍= ହାରଯୁକ୍ତ ଅଟେ କଣ୍ଠ ଯାହାର)—ଯାହା କଣ୍ଠରେ ହାର ପଡ଼ିଛି—2. Wearing a necklace. ବି—କୋକିଳ—The Indian cuckoo. (ହାରିକଣ୍ଠୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାରିକା—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହାରକ + ଅ—ହାରକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hāraka. ଗ୍ରା ଅ—୧। ହେରିକା (ଦେଖ)—Herikā (See) ୨। ହାରିକା (ଦେଖ)—2. Harikā (See)

ହାରିକି—ଗ୍ରା (ଉତ୍ତର) ଅ—ଠାରୁ; ଅପେକ୍ଷା; ହାଳକି—ଚେୟେ, ଥେକେ ସେ Than.

ହାରିକେନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହରିକେନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Hāriken (etc) Hariken etc. (See)

ହାରି ଗୁହାରି—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧। ଫେରାଦ; କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ବା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପ-ସ୍ଥାପିତ ଅଭିଯୋଗ—1. Complaint lodged before an authority. [ଉ—ପ୍ରଜା ପାଇଁ ଅବାରିତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦ୍ୱାର ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ହାରି ବା ଗୁହାରି—ଚିନ୍ତାମଣି ନିକଟାଦିତ୍ୟ ।] ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିପଦରୁ ବା ପରାଜୟରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who saves one from danger or defeat. ୩। ବିପନ୍ନର ଗୁହାରି ଶୁଣି ପ୍ରତିକାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person who redresses one's wrongs after hearing his complaint. (ଯଥା—ତାର ହାରି ଗୁହାରି କେହି ନାହିଁ ।) ହାରି ଗୁହାରି ବିପଦରେ ରକ୍ଷା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି

ହାରି ଗୁହାରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଅଭିଯୋଗକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି); ପ୍ରତୀକାରାର୍ଥ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟ ଅବେଦନକାରୀ—Complainant; applying to the authorities for redress. ଅଭିଯୋଗକାରୀ, ଫରିୟାଦୀ

ହାରି ଜିଣ(ଣା, ଣି, ତ, ତା, ତି, ଦ୍, ଦା, ଦି,—ଦେ. ବି—Hāri jiṇa(ṇā, ṇi, t, tā, ti, d, dā, di) ହାରିଜିଣ୍ (ଦେଖ)—Hāri-jiṇ (See)

[ଉ—ସଙ୍ଗ ମେଳେ ନାହିଁ କାମ୍ ହାରିକଣ୍(ଉ) ନାହିଁ ବା କାମ୍—ପ୍ରବଚନ ।]

ହାରିଣିକ – ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ହରିଣ + ଇକ)—୧ । ହରିଣ ଘାତକ—
Hāriṇika 1. A person who kills deer.
୨ । ବ୍ୟାଧ; ଶିକାରୀ—2. A huntsman; hunter.

ହାରିଣୀ—ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହାରିନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ହାରୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Hāriṇī Feminine of 'Hārī'.
[ଦ୍—ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟଶଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦସହ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—ମନୋହାରିଣୀ ।]

ହାରିତ—ସଂ. ବି (ହରିତ + ଅ)—୧ । ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)
Hārita 1. Harar̥da char̥dhei. (See)
୨ । ହରିତବର୍ଣ୍ଣ—2. Emerald colour. ୩ । ଶୁକ ପକ୍ଷୀ—3. The parrot. ୪ । ହାରିତସ (ଦେଖ)—4. Hāritasa (See) ୫ । ଏକ ନଗଣ ଓ ଦୁଇ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ) – 5. Name of Sanscrit metre. ବିଣ (ହୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ହାରି ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ପରାଜିତ—1. Defeated; vanquished. ୨ । ଅପହୃତ—2. Stolen. ୩ । ଶାଗୁଆ—3. Green. ୪ । ହଜିଥିବା (ହି. ଶ)—4. Missing. ୫ । ବଞ୍ଚିତ (ହି. ଶ)—5. Defrauded. ୬ । ମୋହିତ; ମୁଗ୍ଧ (ହି. ଶ)—6. Charmed; enchanted. ୭ । ହରଣ କରି ଯାଇଥିବା (ହି. ଶ)—7. Caused to be stolen or taken away.

ହାରିତକ—ସଂ ବି (ହରିତ + ଅ + କ)—ଶାକ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
Hāritaka Green vegetable used as salad.

ହାରିତସ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହାରିତ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
Hāritasa ମୁନି ବିଶେଷ—1. One of the sages who
ହାରିତ gave name to a family of Brāhmaṇas.
ହାରିତ ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଗୋତ୍ର ବିଶେଷ—2. Name of a clan or family amongst the Brāhmaṇas.
[ଦ୍—ଗୋତ୍ରନାମ କହିଲା ବେଳେ ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଋଷିଙ୍କ ନାମରେ ଗୋଟିଏ 'ସ' ଲଗାଇ କହିବାର ରୀତି ଚଳି ଆସିଅଛି । କାରଣ, ସମ୍ବୁତରେ 'ଅମୁକ—ସଗୋତ୍ରଃ ଶ୍ରୀମାନ୍' ଇତ୍ୟାଦି କୁହାଯାଏ ।]

ହାରିତସ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ.ବି—ହାରିତ ଗୋତ୍ରଜ ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୋପାଧି-
Hāritasa āchārjya ଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa having the family-title of Āchārjya and descended from sage Hārita.

ହାରିଦ୍ର—ସଂ. ବିଣ (ହରିଦ୍ରା + ରଞ୍ଜନାଦି ଅର୍ଥରେ. ଅ)—୧। ହରିଦ୍ରା-
Hāridra ରଞ୍ଜିତ (ମେଦିନୀ)—1. Smeared with turmeric. ୨ । ହଳଦିଆ—2. Yellow. ବି—୧ । ହରିଦ୍ରାବର୍ଣ୍ଣ—1. Yellow colour. ୨ । ହରିଦ୍ରାବିଷ; ହଳଦୀ ପରି ମଳବିଶିଷ୍ଟ ବିଷ ଭେଦ—2. A sort of vegetable poison resembling the turmeric ୩ । କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ (ମେଦିନୀ)—3. Neuclea Kadamba (tree). ୪ । ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରମେହ ରୋଗ (ହି. ଶ) —4. A kind of gonorrohea.
[ଦ୍—ଏ ରୋଗରେ ହଳଦିଆ ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ—ହି. ଶ)

ହାରି ଫେରାଦି—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ହାରି ଗୁହାରି (ଦେଖ)
Hāri pherādi Hāri guhāri (See)

ହାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ହାରି ଧାତୁ)—୧ । (ଅକର୍ମକ)
Hāribā ଯୁଦ୍ଧରେ, ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରେ, ମକଦମାରେ ବା କ୍ରୀଡ଼ାରେ [ହରାଇବା—ପ୍ରୟୋଜକ ରୂପ] ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେବା—
[ଜିଣି(ତି)ବା—ବିପରୀତ] 1. To be defeated or van-
ହାରା ହାରନା quished in battle, in rivalry, in litigation or in game. [ଉ—ମୁଁ ହାରିଲି ହେଉ ଏଢିକି ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]
୨ । (ଅକର୍ମକ) ଅତି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବା; ହାଲିଆ ହେବା—2. To become lean and weak. ୩ । ନିଜର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବା—3. To admit of having been defeated.
ହାରାନ ୪ । (ସକର୍ମକ) ପରାଜିତ ହୋଇ ବାଜି ମାରିଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିକୁ
ହାରନା ବା ପଣକୁ ଜେତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦିବା; ହରାଇବା—4. To forfeit a stake or wager after losing a game. [ଉ—ସବୁତ ହାରି ଆମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲୁଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୫ । (ସକର୍ମକ) ତେଜିବା; ତ୍ୟାଗ କରିବା—5. To give up; to abandon. [ଉ—ସକଳେ କଲେ ଜଳପାନ, ତକ୍ଷଣେ ହାରିଲେ ଜୀବନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୬ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ଗୁଣ ହରାଇବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା—6. To lose; to be devoid of. [ଉ—ଏତେ ଧର୍ମକର୍ମ ଯେ ହୋଇଣ ଅଧର୍ମ, ଖେଳ ବେଳେ ଜ୍ଞାନ ହାରିଲ ବହୁ ତମ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୭ । ଅତି କ୍ଲାନ୍ତ-କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା; ଥକିଯିବା—7. To be fatigued.

ହାରିବା ଜିଣି(ତି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରାଜିତ ହେବା ଓ ଜୟଲାଭ
Hāribā jiṇi(ti)bā କରିବା— To be defeated and to be victrious. ବି—ହାରଜିତ; ପରାଜୟ ଓ ଜୟ—Defeat and victory.
ହାରାଜିତା ହାରନାଜିତନା

ହାରି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାସ୍ତ ହେବା—
Hāri jibā 1. To be utterly vanquished. [ଉ—ନୀଳଙ୍କର ଦୁହିତା ଦେହ ଅତି ଭୋଗ, ହାରିବେ ସରକଲେ ଦେହିକୁ ଅପ୍‌ସରା । କୃଷ୍ଣ ସିଂହ ମହାଭାରତ ସଭା ।] ୨ । ଖେଳରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ପଣକୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀଙ୍କ ଠାରେ ଛାଡ଼ିଦିବା—2. To forfeit the stake after losing a game. ୩ । ଅତି କ୍ଷୀଣ ଓ ଦୁର୍ବଳ

ହୋଇ ପଡ଼ିବା—3. To be reduced; to become lean and weak. ୪ । ଦବିଯିବା; ମାନସିକ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯିବା—4. To be dispirited or disheartened. ୫ । କ୍ଳାନ୍ତ ହେବା—5. To be fatigued.

ହେରେଯାଓୟା ହାରଜାନା

ହାରିଶ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—(ସଂ ଅର୍ଶସ୍)—ଅର୍ଶ ରୋଗ—
Hārisa Piles (disease)

ହାରିସ ବବାସିର

ହାରୀ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ହାରିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)
Hārī ୧ । ମନୋହର—1. Charming; pleasing (ହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅପହାରକ; ହରଣକାରୀ—2. Stealing. ୩ । ଯେ ନେଇଯାଏ—3. Taking away. ୪। ବାହକ; ବହନକାରୀ—4. Bearing; carrying. ୫ । ନାଶକାରୀ—5. Destroying. ୬ । ପରାଜୟକାରୀ—6. Vanquishing. ୭ । ଅଦାୟକାରୀ—(ହୃ. ଣ)—7. Realising. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟ ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଓ ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟରେ ଉପସର୍ଗ ଓ ଉପପଦମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ମନୋହାରୀ, ଚିତ୍ତହାରୀ, ବ୍ୟବହାରୀ, ଅପହାରୀ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୮ । (ହାର+ଅଣ୍ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ହାରିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ ବ)— ହାରଧାରୀ; ଯେ ହାର ପିନ୍ଧିଥାଏ—8. Wearing necklace. ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ପାଟଣା) ବି—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ—Woman.

ହାରିତ—ସ. ବି—(ହରିତ+ଅ)—୧ । ହାରିତ (ଦେଖ)—
Harita 1. Hārita (See). ୨ । ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା ମୁନି ବିଶେଷ—2. Name of a Hindu law-giver. [ଦ୍ର—ଏ ଜାବାଳ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ—ହ୍ର ଶ ।] ୩ । କୈତବ; ଠେଟା (ମେଦିନୀ)—3 Fraud; cheating ୪ । ଚୋର; ଡକାଇତ (ହ ଶ)—4. Robber; dacoit. ୫ । ଚୌର୍ଯ୍ୟ (ହ ଶ)—5. Robbery

ହାରିତକ—ସ ବି—(ହାରିତ+କ)—ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—
Hāritaka Harar<u>d</u>a char<u>d</u>hei (See)

ହାରୁଆ—ଦେ. ବିଣ ପୁ—୧। ପରାଜିତ—1. Defeated; vanquished. ୨ । ଯେ ବାରମ୍ବାର ଯୁଦ୍ଧରେ ଓ ଖେଳରେ [ହାରୁଆ—ସ୍ତ୍ରୀ] ହାରେ—2. (a person) Who is repeatedly defeated in a game or battle; always losing. ୩ । ହାର ପରିଧାନ କରିଥିବା [ଲୋକ]—3. Wearing a necklace.
Hāruā

ହାରୁୟା, ହେରୋ ହାରେନବାଲା

ହାରୁକ—ସ. ବିଣ ପୁ—(ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉକ)—ହାରକ [ଦେଖ]—
Hāruka Hāraka (See)
(ହାରୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହା ରେ !—ଦେ. ଅ—[ଖେଦ, ଶୋକ ଓ ଅନୁତାପାର୍ଥକ)—ହାୟ୍
Hā re ! (ଦେଖ)—Hāy (See)

ହାୟ ରେ ହାୟରେ

ହାରେକ୍—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ପାଟଣା କଳାହାଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ) ଅ—ଥରେ—
Hārek Once.

ହାର୍କି(ର୍କେ)ନ୍—କ୍ରିଦେ. ବି—(ଇଂ)—ହରିକେନ୍ (ଦେଖ)—
Hārki(rke)n Hariken [See)

ହାର୍ଜିଣ୍ (ଣା, ତ୍, ତା, ତି, ଦ, ଦି)—ହାର୍ଜିଣ୍ (ଦେଖ)—
Harji<u>n</u> (nā, t, tā, ti, d, di) Hār-ji<u>n</u> (See)

ହାର୍ଟ୍—କ୍ରିଦେ. ବି—(ଇଂ)—ହୃଦୟ; ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ—
Hārt Heart.

ହାର୍ଟ ହାର୍ଟ

ହାର୍ଟ୍ ଡିଜି (ସି) ଜ୍—କ୍ରିଦେ ବି.—(ଇଂ ହାର୍ଟ୍‌ଡିସିଜ୍)—ହୃଦ୍‌ରୋଗ; ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଅତି ଦମ୍ ଦମ୍ ହେବାରୂପ ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ—Heart disease.
Hārt di<u>j</u>i (si) j

ହାର୍ଟ ଡିଜିଜ ହାର୍ଟଡିଜିଜ

ହାର୍ଟ୍ ଫେଲ୍—କ୍ରିଦେ ବି—(ଇଂ)— ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରେ ହଠାତ୍ ରକ୍ତ-ସଞ୍ଚାଳନ ଓ ସ୍ପନ୍ଦନ ବନ୍ଦ ହେବା ରୋଗ ଓ ତଜ୍ଜନିତ ମୃତ୍ୟୁ—Heart failure.
Hārt phel

ହାର୍ଟ ଫେଲ ହାର୍ଟଫେଲ

ହାର୍ଟ୍ ଫେଲ୍ କରିବା (ହେବା)—ଦେ. ବି—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ସ୍ପନ୍ଦନ ବନ୍ଦ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା—Death by heart failure.
Hārt phel kariba (heba)

ହାର୍ଟ ଫେଲ କରା ହାର୍ଟଫେଲ ହୋନା

ହାର୍ଡି(ଡ଼ି,ଡେ,ଡ଼େ) ଞ୍ଜ୍—ଦେ. ବି—(ନାମ)—୧। ପ୍ରଥମ ଲର୍ଡ଼ ହାର୍ଡ଼ିଞ୍ଜ; ଲର୍ଡ଼ ହେନେରୀ ହାର୍ଡ଼ିଞ୍ଜ; ଭାରତର ଜନୈକ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରଲ—Lord Hardinge, a Govenor General of India. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୧୭୮୫। ଏ ୧୮୪୪ ସାଲରେ ଭାରତରୁ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍-ରୂପେ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ । ଭାରତରୁ ଅସିବା ପୂର୍ବରୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ହାତ କଟି ଯାଇଥିଲା । ଏ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦଲୀପ ସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ରାଜ୍ୟ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଭାରତ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ; ୧୮୪୮ ରେ ଏ ବଡ଼ଲାଟ ପଦ ତ୍ୟାଗ କରି ବିଲାତକୁ ଫେରିଲେ ଓ ୧୮୫୨ ସାଲରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି ହେଲେ । ୧୮୭୬ ରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।] ୨ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଲର୍ଡ଼ ହାର୍ଡ଼ିଞ୍ଜ—2. Lord Hardinge the Second. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ହାର୍ଡ଼ିଞ୍ଜଙ୍କର ପୌତ୍ର । ଏ ୧୯୧୦ ସାଲରେ ଭାରତରୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍ ହୋଇ ଅସିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଅସିଥିବା ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦ୍ୱିତୀୟ । ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଲର୍ଡ଼ କର୍ଜନ୍ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଅସିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ

ହୋଇଥିଲା ଓ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶା ସେହି ପ୍ରଦେଶଭୁକ୍ତ ହେଲା ।]

ହାର୍ଣ୍ଣ (ର୍ଣ)ଆ—ବୈଦେ. ବ (ଇ°)—ହାର୍‌ନିଆ (ଦେଖ)—
Hārṇṇi (rni)ā Hār-niā (See).

ହାର୍ଦ୍ଦ (ର୍ଦ୍, ର୍ଦ୍ୟ, ର୍ଦ୍ଦ୍ୟ)—ସଂ.ବ—(ହୃଦ୍ ଶବ୍ଦ+ଷ)—୧ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ
Hārdda (rda, rdya, rddya) ହୃଦ୍ୟତା; ପ୍ରଣୟ; ସ୍ନେହ; ସ୍ତ୍ରେମ (ଅମର)—1. Love; affection; attachment. ୨ । ମମତା; କୋମଳହୃଦୟତା; ଦୟା—2. Kindness; compassion; softness of heart, ବିଣ—୧ । ହୃଦୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the heart; cardiac. ୨ । ହୃଦ୍ଗତ—2. Internal; mental. ୩ । ହୃଦ୍ୟ; ମନୋରମ—3. Agreeable.

ହାର୍ଦ୍ଦି(ର୍ଦ୍)କ—ସଂ. ବିଣ—(ହୃଦ୍+ଇକ)—୧ । ହୃଦୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Hārddi(rdi)ka 1. Relating to the heart; cardiac. ୨ । ଅନ୍ତରିକ—2. Heart felt;cordial;internal.
[ହାର୍ଦ୍ଦି(ର୍ଦ୍)କତା—ବି]

ହାର୍ଦ୍ଦି(ର୍ଦ୍)କ୍ୟ—ସଂ. ବ—(ହାର୍ଦ୍ଦିକ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ମିତ୍ରତା;ସ୍ନେହ-
Hārddi(rdi)kya ଭାବ—1. Friendship. ୨ । ଅନ୍ତରିକତା—2.Cordiality.

ହାର୍ଦ୍ଦୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ହାର୍ଦ୍ଦ+ଇନ୍=ହାର୍ଦ୍ଦିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Hārddi ୧ । ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ—1, Loving; affectionate. ୨ । ମାୟାଯୁକ୍ତ; ମମତାଯୁକ୍ତ—2. Compassionate.

ହାର୍ମ୍‌ଜାଦା—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଆ)—ହାରାମ୍‌ଜାଦା (ଦେଖ)—
Hārm-jādā Hārām-jādā (See)
(ହାର୍ମ୍‌ଜାଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ହାର୍ମ୍‌ଜାଦ୍‌ଗୀ (ଗା)—ବି.]

ହାର୍ମ୍‌ଜାଦୀ—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ହାରାମ୍‌ଜାଦୀ (ଦେଖ)—
Hārm-jādī Hārām-jādī (See)

ହାର୍ମ୍‌ନି—ବୈଦେ. ବ (ଇ°)—ହାର୍‌ମନି (ଦେଖ)—
Hārmni Hār-mani (See)

ହାର୍ମ(ର୍ମୋ)ଣିଅମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇ°)—ହାର୍‌ମନିଅମ (ଦେଖ)—
Hārma(rmo)niam Hār-maniam (See)

ହାର୍ମା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ହାର୍‌ମା (ଦେଖ)—
Hārmā Hār-mā (See)

ହାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ—(ହୃ.ଧାତୁ+କର୍ମ.ଯ)—୧ । ହର୍ତ୍ତବ୍ୟ;ଅପହରଣୀୟ
Hārjya 1. Fit to be stolen or removed or
(ହାର୍ଯ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ) kidnapped. ୨ । ବହନ ଯୋଗ୍ୟ; ବାହ୍ୟ; ବହନୀୟ 2. Bearable; fit to be borne or carried. ୩ । ଗ୍ରାହ୍ୟ;ଗ୍ରହଣୀୟ—3. Fit to be taken;acceptable ୪ । ତ୍ୟାଜ୍ୟ; ବର୍ଜନୀୟ—4. Fit to be abandoned or relinquished ୫ । (ଗଣିତ) ଭାଜ୍ୟ;ବିଭାଜ୍ୟ;ଅନ୍ୟ ରାଶି ଦ୍ୱାରା ବିଭାଜିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ (ରାଶି)—5.(Arithmetic)Divisible (number). ବ—୧ । ଉଷ୍ଣିତକ ବୃକ୍ଷ; ବାହାଡ଼ା ଗଛ—1. Beleric Myrobalan ୨ । (ଗଣିତ) ହରଣୀୟ ଅଙ୍କ (ଲୀଳାବତୀ)—2. (Arithmetic) The number to be divided by another number.

ହାର୍ଯ୍ୟା—ସଂ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ହାର୍ଯ୍ୟ+ଆ)—ହାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine
Harjyā of Hārjya ସଂ.ବ—ଏକପ୍ରକାର: ଚନ୍ଦନ (ବ.ଶ)—A kind of sandal wood.

ହାଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—୧ । ଅବସ୍ଥା—1. Condition;state.
Hāl ୨ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା—2. Present condition.
ହାଲ ହାଲ tion. ୩ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ—3. Account; description. ୪ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ—4. The present time. ୫ । ବେହାଲ୍ ଅବସ୍ଥା; ଦୁଃଖଜନକ ଅବସ୍ଥା—5, Miserable condition.
(୧ାକ୍ ,—ଉପସ୍ତ. ବିଣ) ବିଣ—୧ । ଚଳନ୍ତ [ବର୍ଷ]—1. Current (year). ୨ । ଚଳନ୍ତ ସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the current year. ୩ । ଅଧୁନିକ—3. Modern. କ୍ରି. ବିଣ—ଅତି ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା—Recently. [ତ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର କ୍ରିୟାପଦ ସାଙ୍କେତିକ । ହା, ଭା ।] ବୈଦେ (ଇ°) ପ୍ରାଦେ [ଗଞ୍ଜାମ] ବ-[ଇ° ହଲ୍]-ବଡ଼ ଲମ୍ବ, କୋଠରୀ; ଦଲାଣ—A hall. [ତ୍ର—ଗଞ୍ଜାମୀମାନେ ଅ ସ୍ଥାନରେ ଅ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—କାଲେଜ୍ ।]

ହାଲ୍‌କା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ଲଘୁକ; ପ୍ରା, ହଲକ୍)—୧ । ଉଷ୍ମାପ;
Hāl-kā ହାଲୁକା; ଲଘୁ; ଯାହା ଭାରି ନୁହେ (ପଦାର୍ଥ)—
ହାଲକା ହଲକା 1. Light; not heavy. ୨ । ସୁସ୍ଥ (ଦେହ)—2. Healthy; hale. ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ [ବ୍ୟକ୍ତି]—3. Impatient. ୪ । ଘତଳା; ଅଗମ୍ଭୀର (ମନ)—4. Light(heart);not serious; not grave. ୫ । ଦମ୍ଭହୀନ; ଅସାହସୀ;ଭିରୁଆ(ମନୁଷ୍ୟ)—5 Timid; courageless. ୬ । ଚିନ୍ତାମୁକ୍ତ [ମନ]-6. (mind) Freed from anxiety; care-free.

ହାଲେର ହାଲକା ବୈଦେ.ବିଣ[ଆ ହାଲ୍‌କା]—୧ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର; ଅଧୁନିକ—1. Of the present time. ୨ । ଅଳ୍ପ ଦିନର—
ହଲକା ହଲକା 2. Recent; late.
ବ [ଫା ହଲ୍‌କା]—୧ । ହଲକା; ଗ୍ରାମମଣ୍ଡଳୀ; ଶାସନ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଗଠିତ ଗ୍ରାମସମୂହ; ତାଲୁକ—1. A circle; an administrative group of villages formed for facility of administration; an estate including many villages. ୨ । ଗ୍ରାମର ବାସ୍ତୁବନ୍ଧ; ଗ୍ରାମର ଚତୁଃସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ରେଖା—2. A village circuit; the boundary line which demarcates and includes all.

the lands and dwellings of a village or hamlet[Wilson] ୩ । ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଗଠିତ ସୀମା, ଇଲକା—3. Administrative jurisdiction,

ହାଲ୍ କାମ୍ ଡ଼ା(ରା)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହଲ୍, କାମେରା) ୧ । ହାକିମ-
Hāl-kāmarḍā[rā] ମାନଙ୍କ ଖାସ୍ କାମ୍ଡ଼ା; ଯେଉଁଘରେ
ହାଲ କାମରା **खास कमरा** ହାକିମମାନେ
କେତେବେଳମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଅବସର ନିଅନ୍ତି—
1. Camera; private room attached to an office into which the officer retires for
ହଲ **दालान** rest or refreshment
୨ । ବଡ଼ ହଲ୍ ବା ଦଲାଣ—2. Big hall.

ହାଲ୍ କିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ଭଲପୁର) କ୍ରି—[କୁକୁର] କାମୁଡ଼ିବା—
Hāl-kibā To bite (said of a dog).

ହାଲ୍ କେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଘୁ କରିବା; ହ୍ରାସ କରିବା—
Hāl-keibā To lighten.
ହାଲକାନ **हलका करना**

ହାଲ୍ ଖଜଣା (ଜମା)—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—(ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା)—
Hāl khajaṇā (jamā) ହାଲସନ ପାଇଁ ପ୍ରାପ୍ୟ ରାଜସ୍ୱ—
ହାଲଜମା **हालजमा** Rent due for the current year.

ହାଲ୍ ଖାତା—ବୈଦେ.ବ(ଫା)—(ଜମିଦାରୀ ଓ ମହାଜନୀ ସିରସ୍ତା)—୧ ।
Hāl khātā ଯେଉଁ ଖାତାରେ ଚଳନ୍ତି ହିସାବମାନ ଲେଖାଯାଏ—
1. A book in which the current accounts are entered. ୨ । ଚଳନ୍ତି ବର୍ଷାରମ୍ଭରେ ଲେଖାଯିବା ନୂତନ ଖାତା—2. Current year's account-book; new book opened for the current
ହାଲଖାତା **हालखाता** year.

ହାଲ୍ ଚାଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଆ ହାଲ୍ ଓ ସଂ ଚଲ ଧାତୁ; ଏକାର୍ଥକ
Hāl-chāl ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଅବସ୍ଥା ଓ ବିବରଣ—
1. Condition and description. ୨ । ସବିଶେଷ ବିବରଣ—2. Detailed account. ୩ । ସମ୍ବାଦ—
3. News. ୪ । ଅଧିକ ଅବସ୍ଥା ବା ପରିସ୍ଥିତି—
4. Present condition; current state.
ହାଲଚାଲ **हालचाल**

ହାଲ୍ ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ ପୁଂ—(ଆ ହିସାବ=ଜମା; ଫା ଦାର୍=
Hāl-dār ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଆ ହିସାବଦାର୍=ଜମାଦାର୍)—୧ ।
ହିସାବ୍ଦାର୍; ଭାରତରେ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ସୁବାଦାରଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ଜାରପ୍ରାପ୍ତ ରାଜକୀୟ ଗୁମାସ୍ତା ବା କର୍ମଚାରୀ—1. The village accountant or official under the Subadar during the Mahomedan rule of India. [ଦ୍ର—ଏ କର୍ମଗତ ଉପାଧି ବର୍ତ୍ତମାନ ବଂଶୋପାଧିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା] ୨ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ହାଲ୍ଦାର୍ ପଦବୀ ପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ଆଧୁନିକ ବଂଶୋପାଧି—2. Family-title of the descendants of the ancient
ହାଲଦାର **हावलदार** Haldars.

ହାଲ୍ ଦାରି—ଦେ. ବ—ହାଲ୍ ଦାର୍ ର କାର୍ଯ୍ୟ—
Hāl-dāri The act or post of a Haldar.
ହାଲଦାରି **हवलदारी**

ହାଲ୍ ନିକାସ୍ (ସି) (ଚୁକ୍ତି)—ଦେ.ବ—(ମହାଜନୀ ଓ ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା)
Hāl-nikās (si) (chukti) ଚଳନ୍ତ ଅସୂଦ୍ୟପୂର ବା ଦେଣା-
ପାଉଣା ହିସାବରେ ଶେଷ ମୀମାଂସା—Clearing off
ହାଲ ନିକାଶ **हालचुकि** of the current account.

ହାଲ୍ ପା—ଦେ. ବ—୧ । କୋହଲ; ବର୍ଷା ଓ ପବନ ହେତୁ ଶୀତ
Hāl-pā ବୋଧ ହେବା ଭାଗ—1. Cold and rainy and stormy weather. ୨ । ଶୀତର ଅନୁଭୂତି—
2. The feeling of cold. ବ—ଶୀତ ଓ ବର୍ଷାଯୁକ୍ତ
ହାଲପା **ठण्डा** (ଭାଗ)—Cold and rainy (weather)

ହାଲ୍ ପା ପାଗ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପାଗରେ ବର୍ଷା ଓ ତୋଫାନ ଆଦି
Hālpā-pāga ଯୋଗୁ ଭୟ ଶୀତ କରେ—Very cold
ହାଲପା **ठण्डामौसुमी** weather.

ହାଲ୍ ପି ଜିବା—ଦେ କ୍ରି—ଶୀତରେ ଥରିବା—
Hāl-pi jibā To shiver in cold.
ହାଲପେଯାଓୟା **ठण्डासे कांपना**

ହାଲ୍ ବକି(କେ)ୟା [ବାକି]—ବୈ ଦେ. ବିଶ (ଫା)—[ଜମିଦାରୀ ଓ
Hāl baki(ke)yā (bāki) ମହାଜନୀ ସିରସ୍ତା]—୧ । ଚଳନ୍ତ
ବର୍ଷର ଓ ପୂର୍ବବର୍ଷମାନଙ୍କ ଦେୟ ବା ପ୍ରାପ୍ୟ—1. Due or payable for the current and for the past years. ୨ । ବର୍ତ୍ତମାନ ହିସାବ କରାଯିବାରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପାଇବା ପ୍ରାପ୍ୟ—2. Amounts found due to a person on taking account now. ବ—୧ । ଚଳନ୍ତ ବର୍ଷର ପ୍ରାପ୍ୟ ଓ ପୂର୍ବକର ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନାଦି—1. Amounts due or payable for the current as well as for the past years
ହାଲବକେୟା ୨ । ଅଜଦିନ ସୁଦ୍ଧା ପାଇବା ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାରର ମୋଟ ବାକି
हालबकाया 2. Total dues found on taking account.

ହାଲ୍ ୱା—ବୈଦେ. ବ—ହାଲୁଆ (ଦେଖ)—
Hal-wā Hāluā (See).

ହାଲ୍ ୱା(ବା)ଇ—ବୈଦେ. ବ—ହାଲୁଇ (ଦେଖ)—
Hāl-wā(bā)i Hālui (See).

ହାଲ୍(ଲି)ଶା—ଦେ. ବ (ସଂ ହଲ; ଏହାର ଅକୃତି ହଲ ସଦୃଶ ଥିବାରୁ).
Hāl-(li)sā ନୌକାର କର୍ଣ୍ଣ—The helm of a boat,
ହାଲ **गलही, पतवार** rudder.

ହାଲ୍ ସନ—ବୈଦେ. ବ [ଫାରସୀ; ଆ)—ଚଳନ୍ତ ବର୍ଷ—
Hāl sana Current year; present year.
ହାଲ ସନ **हाल सन**

ହାଲ୍ ସାକି(ଖି)ନ୍[ନି]—ବୈଦେ. ବ. (ଫାରସୀ; ଆ. ହାଲ୍ ସାକିନ୍)—
Hāl sā ki(khi)n(ni) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବର୍ତ୍ତମାନ
ହାଲ ସାକିନ **हाल साकीन** ବାସସ୍ଥାନ—
Present habitation or residence of a person. ବିଶ—ଅମୁକ ସ୍ଥାନର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧିବାସୀ—

At present resident of. [ଉ—ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ । ହା—ସା । କମ୍ବା । ଭା—ସା ।
ଯଥା—'ଶ୍ରୀ ଅମୁକ । ଭା—ସା । ନଆଗାଁ'ର ଅର୍ଥ ନୂଆଗାଁରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଳିକାଳ ହେଲା ବାସ କରୁଥିବା ଅମୁକ ।]

ହାଲ୍ ହଇ(ଉ)କତ୍—ବୈଦେ.ବ—(ଆ. ହାଲ୍ = ଅବସ୍ଥା ଓ ହକିକତ୍ =ବୃତ୍ତାନ୍ତ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ସ୍ଥାନର ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅବସ୍ଥାର ବା ଉପସ୍ଥିତ ପରିସ୍ଥିତିର ସବିଶେଷ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—
ହାଲ୍ ହକିକ(ଥ)ତ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ—
ହାଲ୍ ହକ୍ୟତ୍
ହାଲ୍ ହରକତ୍
Detailed description of the present condition of a person, place or thing.
ହାଲ ହକିକତ ହାଲ ହକିକତ

ହାଲ୍ ହଉଆଲ୍ (ହଉଆଲ୍, ହୁଆଲ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଆ.ହାଲ୍ = ଅବସ୍ଥା ଓ ହଉଆଲ୍ =ଜମା; ଏଠାରେ ହାଲ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ନିରର୍ଥକ ହେଚର ଶବ୍ଦରୂପେ ହଉଆଲ୍ ବ୍ୟବହୃତ) —ହାଲ୍ ଗୁଲ୍ (ଦେଖ)
ହାଲଚାଲ ହାଲଚାଲ Hāl-chāl (See).

ହାଲ—ସଂ. ବ—(ହଲ + ଅଚ୍ ଅର୍ଥରେ ଅ)—୧ । ବଳରାମ—(ଶବ୍ଦକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. The step-brother of Śrīkṛushṇa. ୨ । ଶାଳିବାହନ ରାଜା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. King Śalibāhana. ୩ । (+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ) ହଳ (ମେଦିନୀ)—3. Plough

ହାଲ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ ବଳୟ) ଗାଡ଼ିଚକର ଲୁହାର ବେଢ଼; ଚକ୍ର-ଯାନର ଚକର ପାହୁଆ ଗୁଡ଼ ପାଖେ ଘେରିଥିବା ଲୁହାର ପତଳା ବେଢ଼;ଝାମ—1. The iron rim round the wheel of a cart, coach or other vehicle. ୨। (ସଂ. ହଳ) କୌଡ଼ାର କଣ୍ଟ—2. The helm of a boat. ୩। (ତୁଳ. ଇଂ.ହାଉଲ୍; ସଂ. ହଳ-ହଳା)—ହୁଲହୁଲ; କୋଳାହଳ—3. Row; shout; howl. [ଉ—ସାରା ଫଉଜ ପଡ଼ିଗଲା ହାଲ୍, ସବୁଠାରେ ପାଉଁଆ ପଲାଇଲା । ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।] ୪। ମେଳା—4. Rising; riot. [ଉ—ଠାବେ ଠାବେ ମିଳି କରିବା ହାଲ, ଦାନା ନ ପଇ ହେବେ କଲବଲ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମର ତରଙ୍ଗ ।] ବୈଦେ.ବ, ବଣ ଓ କି.ବଣ —ହାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Hāl etc (See)
[ଉ—ହାଲ୍ ତଳେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦ 'ହାଲ୍' ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଲେଖାଯାଏ ଏବଂ 'ହାଲ୍' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ]

ହାଲ ଉ(ଓ)ଲି—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଳହଳା=ଆନନ୍ଦଜନିତ କୋଳା-ହଳ=ଶବ୍ଦେନ୍ଦ୍ର)—ହାଲ ହୁରି (ଦେଖ)
Hāla u(o)li Hāla huri (See)

ହାଲକ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହୃଦୟ; ପା. ହଲ୍ଲକ; କମ୍ବା ଆ. ହଲକ୍= ଗଳନଳୀ, କଣ୍ଠ)—୧ । ହଲକ; ଅନ୍ତଃକରଣ—
Hālaka 1. Heart. ୨ । ଉତ୍ସାହ; ସାହସ—2. Courage.
ହଲକ ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—3. Patience.

ହାଲକ—ସଂ. ବ—୧ । ପୀତ-ହରିତବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ୱ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hālaka 1. A horse of yellow and green colour. ୨ । ହରିତବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ୱ—2. A horse of greenish colour.

(ମୋର) ହାଲକ ପାଇବା—ଦେ. ବ— କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସାହସ ବଳିବା—Having the heart or courage to do any act.
Hālaka paibā

(ମୋର) ହାଲକ ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—ସାହସ ବୃଦ୍ଧି ହେବା—
Hālaka bardhibā Increase of courage.

(ମୋର) ହାଲକ ଶୁଖିବା—ଦେ. ବ—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବା ହେମତ୍ ଭାଙ୍ଗିଯିବା—
Hālaka sukhibā Losing of patience or heart.
(ହାଲକ ଶୁଖିଯିବା, ହାଲକ ଘଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଲ କଷିବା(ଭିଡ଼ିବା)—ଦେ. କ—ଶଗଡ଼ର ଘହୁଆର ଗୁଡ଼ ପାଖରେ ଝାମ ବା ଲୁହାର ବଳୟକୁ ସଂଯୋଗ କରିବା—To attach the iron rim round the wheel of a vehicle.
ହାଲ ଚଢ଼ା(ଚ୍ଚେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ହାଲ ପିନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା
ହାଲ କଷା, ହାଲ ଚଢ଼ାନ, ହାଲ ପରାନ
ହାଲ ଲଗାନା [ଉ—ହାଲମାନ ଲମ୍ବ ଓ ସିଧା ଥାଏ । ତାହାର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ଦୁଆଁଇଁ ସଂଲଗ୍ନ କରି ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ଜରଲାଇ ଯୋଡ଼ି ଦେଲେ ତାହା ବଳୟାକୃତି ହୁଏ । ଗରମ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତାକୁ ଶଗଡ଼ଚକ ଉପରେ ଉଡ଼ି ଦିଆଯାଏ ଓ ତାହା ଶୀତଳ ହେଲେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଚକକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରେ ।]

ହାଲକୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ବର୍ତ୍ତମାନ; ଏବେ; ଆଜିକାଲି—1. At present; now a days. [ଉ—ନେତଟ ବଡ଼ ଏଖନ ହାଲମେଁ ସୁଲଷଣୀ, ହାଲକୁ ପ୍ରଥମେ ପଛରେ ଛଡ଼ାଇଏ ଲାଗିଛି । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।]
୨ । ଅଲ୍ପଦିନ ହେଲା—2. Recently. ୩ । ଚଳିତବର୍ଷ —3. This year.

ହାଲତ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଥ)—ଅବସ୍ଥା—Condition.
Hālat. [ଉ—ଅଥଣା କଚରା ଯାଗାରେ ବସି ସରକାରୀ କାମ ଅଞ୍ଜାମ କରୁଥିବା ହାଲତ୍—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।]
ହାଲତ ଥ—ହାଲତେ (ଦେଖ)—Hālate (See)

ହାଲତେ—ବୈଦେ. ଅ (କଚରଅ) (ଥ. ହାଲତ୍‌ମେଁ)—(ଅନୁକ)
Hālate ଅବସ୍ଥାରେ—In the state or condition of; while in such a state.
ହାଲତେ ହାଲତମେଁ

ହାଲପ(ପା)—ଦେ. ବ—ଅତି ଶୀତଳ ପବନ—Very cold wind
Hālapa(pā) ଦେ. ବଣ—ଅତି ଶୀତଳ (ପବନ; ଋତୁ)—
ହାଲପା ଠଣ୍ଡା ହବା Very cold (wind; weather).

ହାଲ ଶଗଡ଼—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଶଗଡ଼ର ପହିଆରେ ହାଲ ଲାଗିଥାଏ—
Hāla sagarda A cart with iron-rimmed wheel.
ହାଲ ଶକଟ ହାଲ ଛକଡ଼ା

ହାଲ(ଲା)ହଳ—ସଂ. ବ (ହଳାହଳ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ହଳାହଳ;
Hāla(lā)hala ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବିଷ—1. A very deadly poison.
୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷ—2. A kind of poison.
୩ । ଏକ ପ୍ରକାର କୀଟ—3. A kind of insect.

ହାଲ ହଳି—ସଂ. ବ—ସୁରା—Spirituous liquor
Hāla halī (Apte).

ହାଲ ହାଳ—ଦେ. ବ—ହଳହଳା (ଦେଶ)
Hāla hāla Halabalā (See)

ହାଲ(ଲୋ)ହୁ(ହୋ)ରି(ଲି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଳହଳା=ଆନନ୍ଦ
Hāla(lo)hu(ho)ri(li) କୋଳାହଳ; ସଂ. ହଳ୍ଲକ=
ହୁଲର, ହାଲ ହୋଲ, ହାଲାହୁ(ହୋ)ଲ କୋଧୋକ୍ତି; ସଂ. ହୁଙ୍କୋଳ)
ହୋହଲ୍ଲା, ହାଲହୁଲ ୧ । ହୁଲ୍ଲା; କୋଳାହଳ; ଗୋଳମାଳ; ହୁଲର;
ହୋହା; ଘୋଟଘା—1. Ado; hubbub; great
noise. [ଉ—କେତେ ମଲେ ସେ ହେଲା କାହିଁ କଳ,
ଯହିଁ ଶୁଣିବ ଉକା ହାଲହୋଳ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମ୍ବର
ତରଙ୍ଗ ।] ୨ । ବହୁଲ ବହୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆର୍ତ୍ତନାଦ; ବିପଦ
କାଳରେ ବହୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଧ୍ୱନିଜନିତ ରବ ବା ବୋବାଇ—
2. Loud sound or combined or confused
wailings of many persons in distress.
[ଉ—ହାଲହୋଳ ପଡ଼ିଗଲା ବଲଙ୍କା ନଗରେ । ସାଳଳା.
ବଲଙ୍କା ରାମାୟଣ ।]

ହାଲ (ଲୋ) ହୁ(ହୋ)ରି(ଲି) ଛାଡ଼(ପା)ଡ଼ିବା(ପକା[କେ]ଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—
Hāla(lo)hu(ho)ri(li) chhā(pā)rdibā(pakā[ke]ibā)
ହାଲାହୁଲୋ କରା (ବହୁ ଲୋକ) କୋଳାହଳ ଧ୍ୱନି କରିବା—
ହୋହଲ୍ଲା କରନା, ହାଲହୁଲ କରନା To raise a great
up roar or hubbub.

ହାଲ ହୁ(ହୋ)ରି(ଲି) ପଡ଼ିବା — ଦେ. ବ—ଦୁଇଜଣ ବା ବହୁ ଲୋକଙ୍କ
Hāla hu(ho)ri(li) pardibā ମଧ୍ୟରେ କୋଳାହଳ
ହୁଲର ପଡ଼ା, ହାଲାହୋଲ ପଡ଼ା ହୋହଲ୍ଲା ହୋନା ଜାତ ହେବା—
The raising of a loud noise by many
persons in distress. (ଉ—ସମସ୍ତେ
ପାଡ଼ିଲେ ବୋବାଇ, ଗ୍ରାମେ ପଡ଼ିଲା ହାଲହୋଳ—ରାମଦାସ
ଦାର୍ଜ୍ଜିତାଭିନ୍ନ ।

ହାଳା—ସଂ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—[ହା ଧାତୁ=(ଲକ୍ଷ୍ମୀ) ତ୍ୟାଗ କରିବା + କରଣ ଅଳ
Hālā +ଆ; ଯାହାର ପ୍ରଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତ୍ୟାଗ କରେ]
—୧ । ମଦ୍ୟ (ଅମର)—1. Wine. ୨ । ତାଳାଦିର
ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ତାଡ଼ି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Toddy. ୩ ।
ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ; ଶାଳୀ—3. The
younger sister of one's wife (Apte).

ହାଲ(ଲ୍ଲା)କ—ବୈଦେ. ବଣ—(ଅଁ ହାଲକ୍)—୧ । କ୍ଲାନ୍ତ—1.
Hālā(llā)k Fatigued. ୨। ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed;
ହାଲାକ ହଲାକ damaged.

ହାଲାର(ଲ) ଇତ୍ୟାଦି—ବୈଦେ. ବ—ହଲାର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—
Hālār(l) (etc) Hālār etc (See).

ହାଲାହ—ସଂ. ବ—ଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଘୋଟକ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—A horse
Hālāha of veriegated colour.

ହାଲାହଳ—ସଂ. ବ—(ହଳାହଳ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ହଳାହଳ
Hālābala (ଦେଶ)—1. Halāhala (See) ୨ । କୀଟ-
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଅଞ୍ଜଳିକା, ବିଶେଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଭାହାଣୀ-
ଛିଟିଲ କୀଟକ ଗୋକ ବା ଭାହାଣୀଆ ଗୋକ—2. A kind of
leaf insect; Phyllium Siccifolium. [ଦ୍—
ଏ କୀଟ ସାମନାର ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼କୁ ସମୟେ ସମୟେ
ଅଞ୍ଜଳି କଲାପରି ଟେକି ଧରିଥାଏ ।] ୩ । ଏକପ୍ରକାର
ଛିଟିପିଟି—3. A kind of lizard (Apte).

ହାଲାହଳ ଧର—ସଂ. ବ—ସର୍ପ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Hālābala dhara Serpent.

ହାଲ ହଳା—ଦେ. ବ—୧ । ଅଞ୍ଜଳିକା; କୀଟବିଶେଷ; ଭାହାଣୀ ଗୋକ
Hālābalā 1. A kind of leaf insect. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର
ମୂଷିକ; ଚୁଟିଆ ମୂଷା—2. A small variety of
mouse. ୩ । ଗିରିକା; ଗେରୁ—3. Red ochre;
red chalk.

ହାଲାହଳି(ଲୀ)—ସଂ. ବ—ମଦିରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hālāhali(lī) Wine; spirituous liquor (Apte).

ହାଲି —ଦେ. ବଣ—(ଅ. ଖାଲୀ=ଶୂନ୍ୟ, ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ)—୧ । ଖାଲି
Hāli —1. Empty. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅବଲମ୍ବନ ରହିତ—
ଖାଲି 2. Unemployed. ୩ । ନିରାଶ୍ରୟ—3. Shelterless.
ଖାଲି ବ—୧ । କାର୍ଯ୍ୟାଭାବ; ଅବଲମ୍ବନ ରାହିତ୍ୟ—1. Want of
employment. ୨ । ନୌକାର କର୍ଣ୍ଣ—2. The helm
of a boat. ଅ—ହାଲିକ(ଦେଶ)—Hāliki (See)

ହାଲି—ବୈଦେ ବଣ—(କଟରିଆ) (ଅ. ହାଲ୍)—୧ । ନୂତନ;
Hāli ନବୋତ୍ପନ୍ନ; ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଜାତ ବା ଅଗତ—1.
ହାଲି Recent; newly born. ବ—ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ; ହାଲ୍—
ହାଲକା 2. The present. ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବଣ
(ସଂ. ହରିତ) ଶାଗୁଆ—Green.

ହାଲିଆ—ବୈଦେ. ବଣ—(ଅ. ହାଲିକ୍=କ୍ଲାନ୍ତ, ବିବ୍ରତ; ବମ୍ବ
Hāliā ହାଲ୍=ଅବସ୍ଥା; ଭୁଲ ସଂ ଅଳ୍ ଧାତୁ=ବାରଣ,
ହାଲ୍ଲାକ, ଆଳ୍ପ ଭୂଷଣ, ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତି; ଏଥିରୁ କ୍ଲାନ୍ତ ଅର୍ଥ ଆସିଥାଇ ପାରେ)
ଥକା —୧ । କ୍ଲାନ୍ତ; ପରିଶ୍ରାନ୍ତ—1. Fatigued. [ଉ—
ଭାହାଙ୍କ ଖୋଜି ଖୋଜି ହୋଇଲେ ହାଲିଆ । କୃଷ୍ଣସିଂହ
ମହାଭାରତ ବନ ।] ୨ । ଭୀତ; ଭୟଗ୍ରସ୍ତ—2.
Frightened; terrified. ୩ । ଚିନ୍ତାଭାବ କ୍ଷିନ;
ଚିନ୍ତିତ - 3. Very anxious; uneasy. [ଉ—

ପୁଣେ ଯାଇ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ବହୁ ଉପରଲ, ନ ଘେଳିବାରୁ ମୁହଁ ହାଲିଆ ହୋଇଲ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।] ୪ । ଶକ୍ତିହୀନ—4. Powerless. ୫ । ଦୁର୍ବଳ—5. Weak. ୬ । ବେହାଲ; ଶୀର୍ଣ୍ଣ—6. Lean; reduced. ୭ । ଅସ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ; ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—7. Disturbed; agitated; perturbed; confused.

ହାଲିଆ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା—1. To feel tired. ୨ । କ୍ଲାନ୍ତ ଅପନୋଦନାର୍ଥ ବିଶ୍ରାମ ବିଶ୍ରାମକରା କରିବା—2. To take rest after labour. **थकजाना**

ହାଲିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହଳ + ଜୀବିକାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ହଳୁଆ; ଯେ Hāliká କୃଷି କରେ—1. Ploughman. ୨ । ଚାଷୀ; କୃଷକ (ହାଳିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Agriculturist; cultivator. ୩ । ହଳିଆ ଚାକର—3. A servant kept for ploughing. ବିଣ—ହଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the plough.

ହାଲିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ହଳୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ Hāliká brāhmaṇa —Māstāna Brahmaṇa (See)

ହାଲିକ—ଦେ. ବିଣ (ଆ. ହଲ୍‌କା = ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର) —୧ । ହାଲ୍‌କା; Hālika ଆଧୁନିକ କାଳର—1. Modern; of the present (ହାଲିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) time. ୨ । ଅଳ୍ପଦିନର—2. Recent. **हालेर हालका**

ହାଲିକି—ଗ୍ରା. ଅ (ଂମୀ ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ, ତୁଳନାର୍ଥ)—ଠାରୁ; ଅପେକ୍ଷା— Hāliki Than. (ଯଥା—ସେ ମୋ ହାଲିକି ବଡ଼) ଚେୟେ, ଥେକେ **से**

ହାଲିମ—ବୈଦେ. ବି (ଫା ହାଲିମ୍)—ସର୍ଷପାଦି ବର୍ଗର କୃଷିଜାତ ଶାକ Hālima ବିଶେଷ—Common cress; Lepidium Sativum; Gynandropsis Pentaphylla. ସଂ.ଚନ୍ଦ୍ରଶୂର,] ଚନ୍ଦ୍ରିକା, [ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଶ୍ୱେତ, ଦଳ ଦୁଇଟି; ଛୁଇଁ ଚର୍ମହନ୍ତ୍ରୀ,] ତେପ୍ତା; ବିହାରରେ ଶୁଷ୍କ ହୁଏ । (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) ପଶୁମେହନ କାରକା,] ଏହା ବଳ ଓ ଶୁକ୍ରପ୍ରଦ ଓ ହୃଦ୍ଦ୍ରା, ବାତ, ନଳିମା, କାରଣ,] ଶ୍ଳେଷ୍ମା ଓ ଅତିସାର ରୋଗରେ ହିତକର, ଭଦ୍ରା, ସିତା,] ବାତରକ୍ତ ନାଶକ । ମାଶା ୩ ମଶା । ଏହାର ବାସପୁଷ୍ପ, ସ୍ୱବାସରା] ଅଭ୍ରକରେ ସୋରଷ ଦିଆଯାଏ । ଏ ଗଛ ସମସ୍ତ ହାଲିମ ଚାନ୍ଦସୂର ଆସିଆ ମହାଦେଶରେ ଜାତହୁଏ । ଏଥିର ବୀଜରୁ **हालिं हालिम,चंसुर** ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧିତ ତୈଳ ବାହାରେ । ଆ. ହରୁର୍ ରସାଦ୍] ଚର୍ମଣୀ ଓ ଚର୍ମ ରୋଗରେ ଏ ତୈଳର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।"

ବଜ୍‌ରୁଲ୍ ଜାର୍ ଜାର୍

ଫା. ହାଲିମ୍,

ଭୁଗ୍‌ମେଚାରା ତେଜକ୍

ତେ. ଅଦଭ୍ୟାଲୁ

ତା. ଅଲବେଲାଇ

ଗୁ. ଅସଲ୍‌ଓହାଲିମ

ହାଳୀ—ସଂ.ବି (ହା ଧାତୁ = (ଲକ୍ଷ୍ମୀ) ତ୍ୟାଗ କରିବା + ଅଧିକରଣ ଅଳ + ଈ) – କନିଷ୍ଠା ଶାଳକା; ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସାନ ଭଉଣୀ Hālī (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—One's wife's younger sister.

ହାଳୁ—ସଂ. ବି (ହା ଧାତୁ = ତ୍ୟାଗ କରିବା + କର୍ମ. ଅଳୁ) —୧ । ଦନ୍ତ Hālu (ଅଭିଧାନଶେଷ)—Tooth. ୨ । ବଦନ— 2. Face.

ହାଲୁଆ—ବୈଦେ. ବି (ଆ ହଲ୍‌ୱା; ସଂ.ନାମ—ଲପସିକା; ତୁଳ. ଇଂ ଜେଲି) Hāluā —ମହନଭୋଗ; ସୁଜିରୁ ଘିଅରେ ଭାଜି ତହିଁରେ ହାଲୁୟା **हलवा** ମିଠା, ଦୁଧ ବା ପାଣି ଦିଆଯାଇ ସିଦ୍ଧ ହେବା ପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—Halwa; jelly. [ଦ୍ର—ଏହା ଇଂରାଜି ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।] ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି— ବଡ଼ —Big.

ହାଲୁଆ ଗୁଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ବି—ଫାଲୁଆ ଗୁଣ୍ଡା; ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା Hāluā gundā (ଖାଦ୍ୟ)—Big mouthful; (of food)

ହାଲୁଇ—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହଲ୍‌ୱାଇ—ଗୁଡ଼ିଆ; ମିଷ୍ଟାନ୍ନକାର; Hālui ଅଭିଧାନିକ ଅର୍ଥ—ଯେ ହାଲୁଆ ତିଆରି କରେ)— (ହାଲୁଇକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଶ୍ଚିମା ଗୁଡ଼ିଆ— ହାଲୁଇକାର **हलवाई** An upcountry confectioner.

ହାଲୁଇ ଦୋକାନ—ବୈଦେ. ବି(ଆ)—ପଶ୍ଚିମା ଗୁଡ଼ିଆର ପୁରି ମିଠାଇ Hālui dokāna ଦୋକାନ—The shop of an up- ହାଲୁଇ ଦୋକାନ **हलवाई दुकान** country confectioner.

ହାଲୁଏ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ପୁଲାଏ—A lump of. (ଉ—ଅଳପେଇଷ । Hālue ଗାଲରୁ ହାଲୁଏ ମାଉଁସ ଏକହାଳା **थोड़ा** ଖାଇବ—ସହକାର ପଣ୍ଡିକା ।)

ହାଲୁକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି – ହାଲକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Hāluka (etc) Hālaka etc (See).

ହାଲୁକା—ଦେ. ବିଣ—ହାଲ୍‌କା (ଦେଖ)— Hālukā Hāl-kā (See). (ହାଲୁକାପଣ – ବି)

ହାଲୁକା(କେ)ଇବା—ଦେ, କ୍ରି—ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ କରିବା— Hālukā(ke)ibā To lighten. ହାଲକାନ **हलका करना**

ହାଲୁକା ଗୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ି ଉଡ଼ାଇବା Hālukā gurḍi ବେଳେ ସୂତା ଉପରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଟାଣ ବା ଜୋର୍ ପଡ଼େ—

ହାଲ(ରି)ଲି—ଦେ. ବି—ହାଲହୁରି (ଦେଖ)— Hālu(ri)li Hālahuri (See) [ହାଲୁହୁ(ହୋ)ଲି(ରି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହାଲୁର୍—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ହାଲୋର [ଦେଖ]— Hālur Hālor (See)

ହାଲୁ ହାଲୁ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଭୟ ଯୋଗୁଁ ହୃତ୍‌କମ୍ପଯୁକ୍ତ—
Hālu hālu 1. With heart palpitating
ବୁକୁ ହୁର ହୁର **ଦିଲ ଦହଲା** due to fear.
୨ । ଭୟ କମ୍ପିତ—2. Trembling through
ବୁକୁ ହୁର ହୁର **ଦିଲ ଦହଲାଇ** fear. ବି—
ଭୟଜନିତ କମ୍ପ—Trembling or shivering
due to fear.

ହାଲୁ ହାଲୁ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଲୁ ହାଲୁ ହେବା [ଦେଖ]—
Hālu hālu pardibā Hālu hālu hebā (See).

ହାଲୁ ହାଲୁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୃତ୍‌କମ୍ପିବା; ଭୟଗ୍ରସ୍ତ ହେବା; ଭୟରେ
Hālu hā'u hebā କମ୍ପିବା—To shiver or
ବୁକୁ କାଁପା **ଦିଲ ଦହଲନା** tremble in fear.
ବି—୧ । ହୃତ୍‌କମ୍ପ ହେବା; ହୃଦୟ ଭୟରେ କମ୍ପିବା—
1. Palpitation or throbbing of the heart through fear. ୨ । ଭୟରେ ଦେହ (ନିତମ୍ବ) କମ୍ପିବା
2. Trembling or shivering of the body (buttocks) through fear.

ହାଲେ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ)ଅ.—୧ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟସୂଚକ ଶବ୍ଦ—1. An
Hāle exclamaton denoting astonishment.
୨ । ଏହିକ୍ଷଣି—2. Just now; at once; immediately.

ହାଲେ—ବୈଦେ. କ୍ରି ବିଣ—(ଅ ହାଲ୍=ବର୍ତ୍ତମାନ)—ଅଳ୍ପଦିନ
Hāle ହାଲେ **ହାଲମେଁ** ହେଲା; ଏବେ—Recently.

ହାଲେଇ ଇତ୍ୟାଦି) ବୈଦେ. ବି.—ହାଲୁଇ ଇତ୍ୟାଦି ଦେଖ—
Hālei (etc) Hālui etc (See)

ହାଲୋ—ଦେ. ଅ—(ସଂ ହଲା; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନରେ
Hālo ବ୍ୟବହୃତ)—ହଇଲୋ(ଦେଖ)—Hailo (See). ବୈଦେ
ହାଁଲୋ,ହାଲୋ **ଏ** ବି—(ଇଂ)—ହାଁ ହେ !—Hallo !
ହାଁଲୋ **ହ୍ୟାଲୋ**

ହାଲୋଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ହାଲୁଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāloi (etc) Hālui etc (See)

ହାଲୋର୍(ଲ୍)—ଦେ. ବି—(ସଂ ଆଲୋକ; ଭୁଲ ଇଂ ହାଲୋ) —୧ ।
Hālor (l) ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ରଶ୍ମି—1. Halo of light. ୨ ।
ଆଲୋକ (ସଂ ହୁଲ୍ଲୋଳ)—ହାଲହୁରି (ଦେଖ)—2. Hālohuri
ଆଲୋକ (See) ବିଣ—୧ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକମୟ—
1. Brilliantly shining; very lustrous; resplendent.

ହାଲୋର୍(ଲ୍)ମୟ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ ଆଲୋକମୟ)—ଦୀପ୍ତିମୟ—
Hāor (l)-maya Resplendent; brilliant; with a
ଆଲୋକମୟ **आलोकमय** halo of light.

ହାଲୋ(ଲୌ)ରି(ଲି)—ଦେ. ବି—ହାଲହୁରି (ଦେଖ)—
Hālo (lau)ri (li) Hālahuri (See)

ହାଲୋଲିଆ—ଦେ ବିଣ ସଂ—(ସଂ କୋଳାହଳକାରୀ; ସଂ ହୁଲହୁଲା=
Hālolia ଅନନ୍ଦଜନିତ କୋଳାହଳ)—୧ । ହୁଲହୁଥ;କୋଳାହଳକାରୀ
ହାଲୋଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] —1. Boisterous ୨ । ବିପଦବେଳରେ
ହୁଲୋରିୟା **ଆର୍ତ୍ତନାଦକାରୀ**—2. Making loud wailing
हल्ला करनेवाला cry in distress,

ହାଲ୍କା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ବି—ହାଲ୍‌କାଁ ଇତ୍ୟାଦି ଦେଖ—
Hālkā (etc) Hāl-kā etc (See)

ହାଲ୍ପା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ.ବି ଓ ବିଣ—ହାଲ୍‌ପା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hālpā (etc) Hāl-pā etc (See)

ହାଲ୍ୱା—ବୈଦେ. ବି (ଅ) ହାଲୁଆ (ଦେଖ)—
Hālwā Hāluā (See)

ହାଲ୍ୱି—ବୈଦେ. ବି (ଅ) ହାଲୁଇ (ଦେଖ)—
Hālwi Hālui (See)

ହାୱା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ହାଉଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hāwā (etc) Hāuā etc (See)

ହାୱାଲି—ଦେ.ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟଗଛ—
Hāwāli Thespesia Populnea Corra (wild tree)

ହାସ୍—ଦେ. ଅ—ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଖାଦ୍ୟାଦିକୁ ଅକ୍ରମଣ କରୁଥିବା କୁଆ,
Hās ବିରାଡ଼ି ଆଦିଙ୍କୁ ହୁରୁଡ଼ାଇବାର ଶବ୍ଦ—Interjection
[ହାସ୍ ହାସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] used in scaring away crows or cats setting on food etc.

ହାସ୍‌ପା(ପି)ତା(ଟ,ଟା)ଲ୍(ଲ୍) —ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ ହସ୍‌ପିଟାଲ୍)—
Hās-pā(pi) tā (ṭa, ṭā)l(l) ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ
ହାସ୍‌ପତାଲ ରୋଗୀଙ୍କୁ ରଖାଯାଇ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଏ; ଚିକିତ୍ସାଗାର—
अस्पताल Hospital for treatment of indoor patients [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ରୋଗୀ (Indoor patients)ଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦିଆଯାଇ ସେମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କରାଯିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥାଏ,ତାହାକୁ ହାସ୍‌ପାତାଲ୍ (Hospital) ଓ ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଆସିବା ରୋଗୀ (outdoor patients)ଙ୍କ ରୋଗ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ବା ଔଷଧ ଦିଆଯାଇ ଯେଉଁ ଘରକୁ ବିଦାୟକରି ଦିଆଯାଏ, ତାକୁ ଡିସ୍‌ପେନ୍‌ସରି (Dispensary) ବୋଲାଯାଏ ।
ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ବା ସ୍ଥଳର ରୋଗୀ ଯେଉଁ ହସ୍‌ପାତାଲ୍‌ରେ ଚିକିତ୍ସା ପାଆନ୍ତି ସାଧାରଣତଃ ସେହି ନାମ ଅନୁସାରେ ହସ୍‌ପାତାଲ୍‌ମାନଙ୍କର ନାମକରଣ ହୁଏ—ଯଥା ଜେନେରଲ୍ ହାସ୍‌ପାତାଲ୍, ସିଭିଲ୍ ହାସପାତାଲ, ମିଲିଟାରୀ ହାସପାତାଲ, ପୁଲିସ୍ ହାସପାତାଲ, ଜେଲ୍ ହାସପାତାଲ, କଲେରା ହାସ-ପାତାଲ, ପିଲଗ୍ରିମ ହାସପାତାଲ, କଲେଜ୍ ହାସପାତାଲ ଇତ୍ୟାଦି]

ହାସ୍‌ପିଟାଲ୍ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ)—ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଜନ୍‌ମାନଙ୍କ
Hās-pitāl āsishtānt କ୍ରମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଡାକ୍ତର—Hos-
ହସ୍‌ପିଟାଲ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ pital Assistant; a doctor under
अस्पतालअसिस्टेण्ट an Assistant Surgeon. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ନିମ୍ନତମ ସରକାରୀ ଡାକ୍ତର । ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ସରକାରୀ ଡାକ୍ତର ସିଭିଲ୍ ସର୍ଜନ୍, ତାଙ୍କ ତଳେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଜନ୍ ଓ ତାଙ୍କ ତଳେ ହସ୍‌ପିଟାଲ୍ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଦେଶୀୟ ବା ଭାରତୀୟ ଡାକ୍ତର ଅଟନ୍ତି ।

ହାସ୍‌ଲାତ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ)—ହାସିଲାତ୍ (ଦେଖ)—
Hās-lāt Hāsilāt (See)

ହାସ—ସଂ.ବି—(ହସ ଧାତୁ=ହସିବା+ଭାବବାଚ୍ୟ ଅ)—୧। ହାସ୍ୟ; ହସ୍—
Hāsa 1. Laughter. ୨। ହସିବା କର୍ମ—2. Laughing. ୩। ହାସ୍ୟରସ—3. The sentiment producing laughter. ୪। ପରିହାସ—4. Jest. ୫। ଉପହାସ—5. Ridicule.

ହାସ ମଲ୍ଲି—ସଂ. ବି—ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ମଲ୍ଲିଫୁଲ—A full blown Jasmine flower.
Hāsa malli
(ହ ସମଲ—ଦେ. ରୂପ)

ହାସକ—ସଂ. ବିଣ (ଣିଚ୍ ହାସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ=ହାସି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—
Hāsaka ହାସ୍ୟଉତ୍ପାଦନକାରୀ, ଯେ ହସାଏ (ହ.ଶ)—Causing or provoking laughter.
(ହାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି. ପୁଂ—ବିଦୂଷକ—A buffoon; jester (Apte).

ହାସକର—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ—(ହାସ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯେ ବା ଯାହା
Hāsa kara ହାସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରେ (ହ.ଶ)—Causing or provoking laughter.
(ହାସକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାସନ—ସଂ. ବି—(ହସଧାତୁ ଣିଚ=ହାସି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—
Hāsana ହସାଇବା (ହ.ଶ)—Provocation of laughter.

ହାସନିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହାସନ+ଇକ) ବିନୋଦର ବା କ୍ରୀଡ଼ାର
Hāsanika ସହଚର—Boon companion.
(ହାସନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାସଲ୍—ବୈଦେ. ବି (କରିଅ) (ଅ. ହାସିଲ୍=ପ୍ରାପ୍ତ)—୧। ପାଇବା;
Hāsal ପ୍ରାପ୍ତି—1. Getting; receipt. ୨। ଲାଭ—2. Profit; gain. ୩। ଉପାର୍ଜନ; ଅର୍ଜନ—3. Acquisition; earning. [ଉ—ମେରେ ବଲ୍ଲିତ ଇଲମ ହାସଲ କରି ନେଇଛୁ] ୪। ଫଳ; ଜମିର ଉତ୍ପନ୍ନଦ୍ରବ୍ୟ—4. Produce of land; fruit. ୫। ଫଳପ୍ରାପ୍ତି—5. The getting of a result or fruit. ୬। ସମ୍ପାଦନ—6. Accomplishment; achievement ୭। ଆଦାୟ; ଅସୁଲ—7. Realisation. ବିଣ—୧। ପ୍ରାପ୍ତ; ଲବ୍ଧ—1. Got; gained. ୨। ଉପାର୍ଜିତ—2. Earned; acquired. ୩। ନିଜର ପରିଶ୍ରମାଦିର ଫଳରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Got as a result or fruit of one's labour. ୪। ଫଳପ୍ରଦ; ଫଳନ୍ତ—4. Fruitful; fruit-producing. ୫। ଫଳପ୍ରସୂ—5. Productive. ୬। ସମ୍ପନ୍ନ—6. Accomplished; achieved. ୭। ଲାଭଜନକ—7. Profitable.
ହାସିଲ ହାସିଲ୍ ୮। ଆଦାୟ ହୋଇଥିବା—8. Realised.

ହାସଲ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କରିଅ)—୧। (ଧନ ବା ସମ୍ପତ୍ତି, ଫଳ,
Hāsal kariba ଫଳ) ପାଇବା—1. To get (property etc.) ୨। (ଧନ ବା ସମ୍ପତ୍ତି) ଅର୍ଜନ କରିବା—2. To earn or aquire (wealth). ୩। (ବିଦ୍ୟାଆଦି) ଲାଭ କରିବା—3. To aquire (learning). ୪। (ଜମି-ଆଦି) ଚାଷ ବା ଆବାଦ କରିବା—4. To reclaim or bring (land) under cultivation. ୫। [ହାକିମଙ୍କଠାରୁ ହୁକୁମ ଆଦି) ପାଇବା; ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—5. To get or receive (order from an authority) ୬। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ହସ୍ତାନ୍ତର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ହସ୍ତଗତ କରିବା—6. To get on transfer from another. (ଯଥା—ମୁଁ ୩୫କା ଖରଚ କରି ମାହାପିସ ଖାନାରୁ ସହୁମୋହର ନକଲ ହାସଲ କରିଅଛି) ୭। ଆଦାୟ କରିବା—7. To realise.
ହାସିଲକରା ହାସିଲକରନା

ହାସଲ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (କରିଅ)—୧। ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—
Hāsal hebā 1. To be got. ୨। ଉପାର୍ଜିତ ହେବା—2. To be aquired or earned. ୩। ଆବାଦ ହେବା—3. To be reclaimed or cultivated. ୪। ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବା—4. To be accomplished.
ହାସିଲହୋଇବା ହାସିଲହୋନା

ହାସଲାତ୍—ବୈ ଦେ. ବିଣ (କରିଅ) (ଅ)—ହାସିଲାତ୍ (ଦେଖ)—
Hāsalāt Hāsilāt (See)

ହାସଲି—ବୈଦେ. ବିଣ (କରିଅ) (ଅ—ହାସିଲ୍)—୧। ହାସଲ
Hāsali କରାଯାଇଥିବା; ପ୍ରାପ୍ତ—1. Got. ୨। ଅର୍ଜିତ—2. Aquired; earned. ୩। ଫଳରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Achieved.
ହାସିଲ ହାସିଲକିୟାହୁଆ

ହାସଲି ଜମି—ଦେ. ବି—୧। ଫଳୋତ୍ପାଦକ ଜମି—1. Land yielding crops; fruit-producing land. ୨। ଅବାଦ ଜମି—2. Arable land.
Hāsali jami
ହାସିଲଜମି ହାସିଲକୀହୁଇଜମିନ

ହାସାଃ—ସଂ. ବି (ହସ୍ ଧାତୁ+ଅସ୍; ହସସ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—
Hāsāh (ବୈଦିକ ଶବ୍ଦ) ଚନ୍ଦ୍ର—(A vedic word) The moon.

ହାସିଆ—ବୈଦେ. ବି (କରିଅ) (ଅ ହାସିଯୁହ୍=ଧଡ଼ି; କନାର)—
Hāsiā ୧। ଲୁଗା ଆଦିର ଧଡ଼ି—1. Border of a cloth. ୨। କାଗଜର ପାଖ ବା ଦାଡ଼—2. Edge or margin of a paper. ୩। ପୃଷ୍ଠାର ବା କାଗଜର ପାଖରେ କରାଯିବା ନୋଟ—3. Marginal notes ବିଣ—୧। ହାସିଆ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1 Marginal. ୨। ହାସିଆରେ ଲିଖିତ—2. Marginally noted. (ଯଥା—ହାସିଆ ସାକ୍ଷୀ)
ହାସିଆ ହାସିଆ

ହାସିଆ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (କରିଅ)—ଦଲିଲର ଦୁଇପାର୍ଶ୍ୱରେ ସ୍ଥାନ
Hāsiā chhārdibā ଛାଡ଼ି ଲେଖିବା—To leave margins in the paper while writing a deed.
ହାସିଆଛାଡ଼ା ହାସିଆଛୋଡ଼ନା

ହାସିଆତ୍ ରେଜିଷ୍ଟରୀ—ବୈଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଆ ହାସିଅତ୍ ଓ ଇଂ ରେଜିଷ୍ଟର) — କୋ ଅପରେଟିଭ୍ ସୋସାଇଟି ଅଫିସ୍‌ରେ ରଖାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ରେଜିଷ୍ଟରୀ ବହି —A kind of register maintained in the office of a Co-operatve Society.
Hāsiāt rejishṭarī
ହାସିୟାତ୍‌ରେଜିଷ୍ଟରୀ **हैसियातरेजीष्टरी**

ହାସିଆ ଦସ୍ତ [ସ୍ତ]କ[ ]ତ୍—ବୈଦେ. (ଆ+ଫା.)ବ—[କଚରଅ] — Hāsiā dasa(sta)ka (ka)t ୧ । ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ [ହାସିଆ ଦସ୍ତ (ସ୍ତ) ବ—ଅନ୍ୟରୂପ] କରାଯାଇଥିବା ସ୍ୱାକ୍ଷର— 1. Signature on the margin of a document. ୨ । ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର—2. The signatures of attesting witnesses on the margin of a deed.
ହାସିୟାଦସ୍ତଖତ **हासियादस्तखत**

ହାସିଆ ନ୍ନ (ର୍ଣ୍ଣ)ବ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ)— ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ Hāsiā nna (rṇṇa)ba (ଦେଖ)—Hāsyārnnaba(See)
ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ **हसियार्नव**

ହାସିଆ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଅ)—ଦଲିଲର ସମ୍ପାଦନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦସ୍ତଖତ୍ କରିବା—To attest a document; to sign a document at the margin as attesting witness.
Hāsiā pardibā
ହାସିୟା ପଡ଼ା **हैसिया पडना**

ହାସିଆ ଲି(ଲେ)ଖିତ—ଦେ. ବଣ (କଚରଅ) (ଆ. ହାସିଅତ୍ ଓ ସଂ. ଲିଖିତ)—ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ – (persons) Whose names appear on the margin of a document; noted in the margin; marginally noted.
Hāsiā li(le)khita
ହାସିୟା ଲିଖିତ **हासिया लिखित**

ହାସିଆ ସାକ୍ଷୀ—ଦେ. ବ (କଚରଅ) (ଆ. ହାସିଅତ୍ ଓ ସଂ. ସାକ୍ଷୀ)— ଯେଉଁ ସାକ୍ଷୀମାନେ ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଲିଲ ସମ୍ପାଦନର ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ ଦସ୍ତଖତ୍ କରି ଥାଆନ୍ତି— Attesting witnesses; witnesses whose names or signatures or marks appear in the margin of a deed.
Hāsiā sākshī
ହାସିୟା ସାକ୍ଷୀ **हासियेका गवाह**

ହାସିକା—ସଂ.ବ(ହସ୍ ଧାତୁ+ଣ୍ୱୁଳ,ଇକ+ଅ)—୧ । ହାସ୍ୟ(ହେମଚନ୍ଦ୍ର) 1. Laughter. ୨। ହାସ୍ୟରସ—2. The sentiment producing laughter. ୨ । (ହସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ, ହାସି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ) ବିଦୂଷିକା; ବଚନ ଗୁରୁତ୍ୱ ବା ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ହାସ୍ୟୋଦ୍ରେକକାରିଣୀ ଦାସୀ—3. A woman who by her movements causes people to laugh; a female jester. ୪ । (ବୈଦିକ) ଚନ୍ଦ୍ର—4. (vedic) The moon. ୫ । ହସ କୌତୁକ—5. Mirth; merriment (Apte).
Hāsikā

ହାସିମ୍ ଖାଁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ମୋଗଲ୍ ସୁବାଦାର୍— Name of the first Moghal Subadar or Governor of Orissa.
Hāsim khāṅ
ହାସିମ୍ ଖାଁ **हासीम खाँ**

ହାସୀ—ସଂ. ବଣ(ହାସିନ୍ ଶବ୍ଦ ;ହସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍; କିମ୍ବା ହାସ+ଇନ୍; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା— (ହାସିନୀ – ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଚ୍ଚହାସୀ; ଦରହାସିନୀ)—୧ । ହାସ୍ୟ କରୁଥିବା —1. Laughing. ୨ । ଶ୍ୱେତ (ହ. ଶବ୍ଦସାଗର)— 2. White.
Hāsī

ହାସୁ—ଦେ. ଅ—ହାସ୍ (ଦେଖ)
Hāsu Hās (See)
(ହାସ୍ତ ହାସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାସ୍ତିକ – ସଂ. ବ (ହସ୍ତିନ୍+ସମୂହାର୍ଥେ କ)—୧ । ହସ୍ତି ସମୂହ; ହାତିପଲ—1. A herd of elephants. ୨ । ହସ୍ତ୍ୟାରୋହ; ହାତିରେ ଚଢ଼ିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. An elephant rider; a rider on an elephant. ୩ । ମାହୁତ—3. The driver of an elephant (Apte). ବଣ—ହସ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the elephant.
Hāstika

ହାସ୍ତିନ—ସଂ. ବ (ହସ୍ତିନ୍+ଅ)—୧ । ହସ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 1. Relating to the elephant. ୨ । (ହସ୍ତ+ଇନ) ହସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the hand. ବ—୧ । (ହସ୍ତିନ୍+ଅ) ଗଜପରିମାଣ— (ଜିକାଣ୍ଡ ଶେଷ) 1. A measure of an elephant. ୨ । (ହସ୍ତିନ+ଅ) ହସ୍ତିନାପୁର—2. The ancient capital of the Pāṇḍaba kings of India. [ଦ୍ର—ହସ୍ତିନ ନାମକ ରାଜା ଏହି ନଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିବାରୁ ଏହାପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]
Hāstina

ହାସ୍ତିନ ପୁର—ସଂ. ବ—ହସ୍ତିନାପୁର (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—The ancient capital of the Pāṇḍaba kings of India.
Hāstina pur

ହାସ୍ୟ—ସଂ ବ (ହସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ହସ— 1. Laugh; laughter. ୨ । ହସିବା କର୍ମ—2. Laughing. ୩ । ରସବିଶେଷ; କୌତୁକୋଦ୍ଭବ ରସ—3. A sentiment producing laughter. [ଦ୍ର—ଯାହା ଦେଖିଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ଲୋକ ନ ହସି ରହି ପାରେ ନାହିଁ ତାହା ହାସ୍ୟରସ । ଯଥା—ବିକୃତାକାର, ବିକୃତ ବେଶ, ବିକୃତ ବାକ୍ୟ ଓ ବିକୃତ ଚେଷ୍ଟା । ରସ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।

ହାସ୍ୟ ୨ ପ୍ରକାର ଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା—

ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାନଙ୍କର ୧ ସ୍ମିତ, ଓ ୨ ହସିତ । ମଧ୍ୟମାନଙ୍କର ୩ ବିହସିତ ଓ ୪ ଅବହସିତ । ନୀଚମାନଙ୍କର ୫ ଅପହସିତ ଓ ୬ ଅତିହସିତ ।

୧ ସ୍ମିତ—ନୟନର ଈଷଦ୍‌ବିକାଶ ଓ ସ୍ୱଳ୍ପଦନ୍ତାଧର-ଯୁକ୍ତ ହାସ୍ୟ ।

୨ । ହସିତ—ହସିବାବେଳେ ଦାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାଳ ଦେଖାଯିବା ହସ ।

୩ । ବିହସିତ—ମଧୁରସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ହସ ।

୪ । ଅବହସିତ—ସ୍ୱଳ୍ପ ଓ ଶିରଃକମ୍ପଯୁକ୍ତ ହାସ୍ୟ ।

୫ । ଅପହସିତ—ଚକ୍ଷୁରେ ଅଶ୍ରୁ ଦେଖାଯିବା ହାସ୍ୟ ।

୬ । ଅତିହସିତ—ଅତିପ୍ରାଙ୍ଗ ହସ ।]

୪ । ପରିହାସ; ଥଟ୍ଟା—4. Jesting. ୫ । ଉପହାସ—5. Ridicule. ବିଣ [+କର୍ମ. ଯ] ଉପହାସଯୋଗ୍ୟ—Laughable; ridiculous.

ହାସ୍ୟ କଥା—ସ ବ—୧ । ହାସ୍ୟମୟ ବିଷୟ—1. A matter full of laughter. ୨ । ହାସ୍ୟୋଦ୍ରେକକାରୀ ବିଷୟ—2. A matter provoking laughter.
Hāsya kathā

ହାସ୍ୟ କର—ସ ବିଣ—ହାସ୍ୟଜନକ; ହାସ୍ୟଉତ୍ପାଦକ—Comic; comical, causing or producing laughter; making people laugh.
Hāsya kara

ହାସ୍ୟ କରିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—୧ । ହସିବା—1. To laugh. ୨ । ଉପହାସ କରିବା—2. To laugh at, to ridicule.
Hāsya karibā हंसी करना

ହାସ୍ୟ କୌତୁକ—ସଂ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) —ହସ କୌତୁକ; ହସ ତାମସା—Hilarity; laughter and amusement; merriment.
Hāsya kautuka

ହାସ୍ୟଚ୍ଛଟା—ସଂ ବ (ହାସ୍ୟ+ଛଟା; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସନ୍ଧିଯୋଗୁ ଚ୍ଛ)—Hāsyachchhaṭā ୧ । ହସିବାର ଢଙ୍ଗ—1. Mode of laughter; manner of laughing. ୨ । ହାସ୍ୟଜନିତ ଶୋଭା—2. Grace due to a person's laugh. ୩ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ହାସ୍ୟ—3. Graceful laughter.

ହାସ୍ୟ ଜନକ—ସଂ. ବିଣ—ଯେ ବା ଯାହା ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ରେକ କରାଏ—Hāsya janaka Laugh-inducing; provoking or causing laughter.

ହାସ୍ୟ ତରଙ୍ଗ—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ତରଙ୍ଗ ବା ଢେଉ ପରି Hāsya taraṅga ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଉଠୁଥିବା ହସ; ହାସ୍ୟର ଖେଳ—1. Wave of laughter. ୨ । (ନାମ) ସଂସ୍କୃତ ନାଟକବିଶେଷର ନାମ—2. Name of a Sanscrit drama.

ହାସ୍ୟ ଧ୍ୱନି—ସଂ ବ (ମ. ତ. ଲୋ; ହାସ୍ୟଜନିତ ଧ୍ୱନି)—ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ-ଜନିତ ଶବ୍ଦ—The sound of loud laughter.
Hāsya dhwani

ହାସ୍ୟ ପରିହାସ—ସଂ ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ହସ ଓ ଥଟ୍ଟା—Hāsya parihāsa Laugh and jesting.

ହାସ୍ୟ ପ୍ରଦୀପ୍ତ(ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ)—ସଂ.ବିଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍)—ହସ ଯୋଗୁଁ ବିକସିତ ବା ଶୋଭମାନ [ମୁଖ]-(face) Lit up with laughter;brimming with laughter.
Hāsya pradīpta(praphulla)

ହାସ୍ୟ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି, ହାସ୍ୟ ପ୍ରିୟ ଯାହାର]—ଯେ ହସିବାକୁ ଭଲ ପାଏ—Fond of laughter, comical.
Hāsya priya (ହାସ୍ୟପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାସ୍ୟ ବଦନ—ସଂ.ବ ଓ ବିଣ.ପୁଂ[ମ.ତ. ଲୋ]—ହାସ୍ୟମୁଖ (ଦେଖ)—Hāsya badana Hāsya mukha (See). [ହାସ୍ୟବଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାସ୍ୟମୟ - ସଂ. ବିଣ [ହାସ୍ୟ+ମୟ] ୧ । ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—Hāsya maya 1. Full of laughter; comical. [ହାସ୍ୟମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ହସୁଥିବା—2. Laughing.

ହାସ୍ୟ ମୁଖ—ସଂ. ବ [ମ. ତ. ଲୋ]—ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ ବଦନ; ହସ ହସ ମୁହଁ—Laughing face.
Hāsya mukha

ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହାସ୍ୟ ଅଛି ମୁଖରେ ଯାହା ର]—(ହାସ୍ୟମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହସମୁହଁ; ହସୁରାମୁହାଁ—Having a laughing or smiling face.

ହାସ୍ୟ ରଞ୍ଜିତ - ସଂ. ବିଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍)—ହାସ୍ୟପ୍ରଦୀପ୍ତ [ଦେଖ]—Hāsya rañjita Hāsya pradīpta (See)

ହାସ୍ୟ ରସ—ସଂ. ବ—କାବ୍ୟରସବିଶେଷ; ଯାହା ଦେଖିଲେ, ପଢ଼ିଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ନ ହସିକରି ରହି ପାରେ ନାହିଁ—The sentiment of laughter in literature.
Hāsya rasa
(ଦ୍ର—ରସ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।)

ହାସ୍ୟ ରସାତ୍ମକ—ସଂ. ବିଣ—ହାସ୍ୟରସଯୁକ୍ତ; ଯହିଁରେ ହାସ୍ୟରସ ଅଛି—Hāsya rasātmaka Abounding in the sentiment of laughter.
(ହାସ୍ୟରସାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ—A comedy; a comical play.
Hāsya rasātmaka nāṭaka

ହାସ୍ୟ ରସିକ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ—ହାସ୍ୟ ରସରେ ନିପୁଣ; ଯେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହସାଇ ପାରେ—Capable of causing people to laugh.
Hāsya rasika
(ହାସ୍ୟରସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ହାସ୍ୟରସିକତା—ବ)

ହାସ୍ୟ ଲହରୀ—ସଂ. ବ—ହାସ୍ୟତରଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Hāsya lahari Hāsya taraṅga (See)

ହାସ୍ୟ ସଂବରଣ (ସମ୍ବରଣ)—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହାସ୍ୟକୁ ସଂଯତ କରିବା; ନିଜର ଉଠୁଥିବା ହସକୁ ସମ୍ଭାଳିନେବା—Restraining of one's rising laughter.
Hāsya sambaraṇa (sambaraṇa)

ହାସ୍ୟ ସଂବରଣ (ସମ୍ବରଣ) କରିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ହସ ମାଡ଼ିଲେ ତାହାକୁ
Hāsya sambaraṇa (sambaraṇa) karibā

ସମ୍ଭାଳିବା ବା ଚାପିବା—To control one's laughter; to restrain one's self from laughing.
ହାସ୍ୟ ସଂବରଣ କରା ହସି ରୋକନା

ହାସ୍ୟା—ଇତ୍ୟାଦି ବୈଦେ.ବ ଓ ବଣ—(ଚରିଅ)—ହାସିଆ ଇତ୍ୟାଦି
Hāsyā (etc) (ଦେଖ)—Hāsiā etc (See).

ହାସ୍ୟାନ (ନ୍ନ) ବ—ଭା. ବ—(ସ. ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ)—ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ
Hāsyāna (nna) ba (ଦେଖ)—Hāsyārṇṇaba (See)
ବଣ—୧ । ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Ridiculous; laughed at; being the butt end of laughter. ୨ । ହାସ୍ୟଜନକ (କଥା)—2. Causing or producing laughter. ୩ । ଉପହାସାସ୍ପଦ—
ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ 3 Subject to ridicule.

ହାସ୍ୟାନ (ନ୍ନ, ର୍ଣ୍ଣ) ବ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କଥାକୁ ବା
Hāsyāna (nna, rṇṇa) ba karibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପହାସରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେବା—To laugh at a person or a thing.
ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ କରା ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବକରନା

ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ—ସ. ବଣ - (ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ ହାସ୍ୟ)—୧ ।
Hāsyārṇṇaba ହାସ୍ୟସ୍ରୋତ ; ବହୁଲୋକଙ୍କ ହାସ୍ୟ—
1. The laughter of many persons. ୨ । ହାସ୍ୟତରଙ୍ଗ—2. Wave of laughter; hilarity ; mirth. ୩ । (ନାମ) ଜଗଦୀଶଙ୍କ ରଚିତ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ସଂସ୍କୃତନାଟକ ବିଶେଷ—3. A Sanscrit comical drama or burlesque by Jagadīśa. ଦେ. ବଣ—ହାସ୍ୟାନବ (ଦେଖ)—
Hāsyānaba (See).

ହାସ୍ୟାଳାପ—ସ. ବ—(ମ. ପ. ଲୋ)—ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ କଥୋପକଥନ ;
Hāsyālāpa ରସାଳାପ—Comical conversation.

ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ—ସ. ବଣ—୧ । ଯାହା ଦେଖିଲେ ହସମାଡ଼େ—
Hāsyāspada 1. Provoking laughter. ୨ । ଉପହସନୀୟ—2. Ridiculous

ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ—ସ. ବଣ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାହା ଶୁଣିଲେ ବା
Hāsyoddīpaka ଦେଖିଲେ ହସମାଡ଼େ—Comical;
(ହାସ୍ୟୋତ୍ପାଦକ—ଅନୟରୂପ) burlesque.

ହା ହତାଶ—ପ୍ରାଦେ (ଓଡ଼ିଆଳ) ବଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିରାଶ—
Hā batāśa Very much disappointed

ହା ହତୋଽସ୍ମି—ସ. ବାକ୍ୟ (ସୁରୁଷପଣରେ)—(ଏଥିର ଅର୍ଥ ଅହା ! ମୁଁ
Hā hato (a) smi ମଲି—(ଖେଦ ବା ଶୋକାର୍ଥକ ବାକ୍ୟ)
ଅହା ! ମୋର ସର୍ବନାଶ ହେଲା—(Interjection) Alas !
(ସ୍ତ୍ରୀପକ୍ଷରେ—ହା ହତାସ୍ମି) I am done for.

ହା ହନ୍ତ—ଦେ.ଅ—(ବିସ୍ମୟ ସୂଚକ) ଦୁଃଖ ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ—ଅହା
Hā hanta Alas ! [ଉ—କାହାର ଘୋଷ ମାସ ବା ବଂଶ ନାଶ, ହା ହନ୍ତ ବ ବିଷମ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ । କନକଶୋର—ନିଝରଣୀ ।]

ହାହ [ହା] ଲ—ସ. ବ—ହଲାହଲ (ଶିବରହ୍ରାବଳୀ) [ଦେଖ]—
Hā ha (hā) la Halāhāla (See).

ହା ହା—ସ. ଅ— [ହା=ଧ୍ୱନି+ହା. ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+
Hā hā କ୍ୱପ୍]—୧। ହାୟ୍ ହାୟ୍ ; ଅହା ! (ଖେଦ ବା ଶୋକଜନିତ ଧ୍ୱନି)—1. (Interjection) Alas ! (in lamentation). [ଉ—ମୋର ସ୍ୱତା ଭାଗ୍ୟେ ଏହି ଗତି ହା ହା ! ମୋହର ଭାଗ୍ୟେ ଏ ଗତି । ରାଧାନାଥ—ଯାବଂଶ ।] ୨ । ଅନୁତାପଜନିତ ଧ୍ୱନି—2. Alas ! (in regret) ୩ । (ବିସ୍ମୟଜନିତ ଧ୍ୱନି) ଓହୋ—3. Ha Ha! (in wonder). ବ—[ହା ଶବ୍ଦ+ହା. ଧାତୁ= ତ୍ୟାଗ କରିବା+କ୍ୱପ୍]—ଦେବଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ—
A class of Divine songsters.
[ଦ୍ର—ଦେବତାମାନଙ୍କ ସ୍ତବରେ ନିଯୁକ୍ତ ଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ହାହା ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅଟନ୍ତି । କେତେକ ଦେବ-ଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ ଯଥା—ହାହା, ହୁହୁ, ବିଶ୍ୱାବସୁ, ତୁମ୍ବୁରୁ, ଚିତ୍ରରଥ; ଏମାନେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଉପାସନା କରି ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି] ଦେ. ଅ—୧ । ସ୍ମରଣାର୍ଥକ ଧ୍ୱନି—1. An exclamation of remembrance [ଉ—ହାହା ଜନମୟ ରସ, ବେଳେ ଜାତ କରୁଥିବ ସେ ହରଷ—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ] ୨ । ବିସ୍ମୟ ବା ସନ୍ତୋଷାର୍ଥକ ଧ୍ୱନି—2. An exclamation of satisfaction or wonder. (ଉ—ହାହା ଶୋଭନ୍ତ ସ୍ମରକେଲୁ ନାମ ତାହାଙ୍କୁ—ଭଞ୍ଜ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ)

ହାହୋ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ଅହେ !—
Hāho Oh !

ହାହିଁ—ଦେ. ଅ—ହାଁ ହାଁ (ଦେଖ)—
Hā hāṁ Hāṁ hāṁ (See)

ହାହାଃ—ସଂ. ବ—(ହାହସ୍ ଶବ୍ଦ)—ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ—
Hā hāḥ A class of divine songsters.

ହାହା କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଶୋକରେ ବା ଖେଦରେ ହାହା ଧ୍ୱନି କରିବା
Hāhā karibā —To lament or wail in distress.
ହାହା କରା [ଦ୍ର—ମୁକୁଟ ଗାଳ ଦେଖି ସବୁ ପ୍ରାଣୀ ଦୁଃଖୀ, ହୋଇ
ହାହା କରନା ହାହା କରି ବୁଲିଲେ ବେଳ ଅଖି । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।]

ହାହାକାର—ସ. ବ—(ହାହା+କୃ. ଧାତୁ+ଘଞ ଅ)—୧ । ଶୋକଧ୍ୱନି
Hāhā kāra —1. Loud lamentation; cry of distress. [ଉ—ଅଳ ପାଇଁ ଦେଖେ ହାହାକାର—ଅନାହାରେ କେତେ ଭାଇ ଯାନ୍ତି ଯମପୁର ଲୋ କୋଇଲି—ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅକାଳ କୋଇଲି ।] ୨ । ଯୁଦ୍ଧ କଳରବ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ).
2. Noise or consternation of battle.

ହାହାକାର ମୟ—ସ. ବ — ହାହାକାରବହ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଶୋକପୂର୍ଣ୍ଣ—
Hāhākāra maya Sorrowful; full of a lamenta-
(ହାହାମୟ—ଅନୟରୂପ) tion; lamentable.
ହାହାକାରମୟ ହାହାକାରମୟ

ହାହା ପଦ(ଶବଦ)—ଦେ. ବି—ଖେଦସୂଚକ ହାହାକାର ଧ୍ୱନି—
Hāhā pada(śabada) Exclamation giving vent to
ହାହାଶବ୍ଦ grief e. g. (Alas!) [ଉ—ଅସ୍ତରେ ଦେଖି ହାହା
ହାହା ଶବ୍ଦ ପଦେ, ବଳ ଗର୍ଜ୍ଜି ଘୋରନାଦେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]
[ହାହା ଧ୍ୱନି(ଶବ୍ଦ, ରବ)—ସଂ. ତ୍ରି

ହାହାହା—ପ୍ରାଦେ (ଓଡ଼ିଅଲ) ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟର
Hāhāhā . ଶବ୍ଦ—The sound of loud laughter.

ହାହା ହୁହୁ—ସଂ. ବି—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀର ଗନ୍ଧର୍ବ—
Hāhā hu hu Two classes of divine choristers.

ହା ହୁତାଶ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହାହାତୋସ୍ମି=ଅହା ! ମଲି)—୧ ।
Hā hutāśa ବିପନ୍ନ ବା ଦୁଃଖଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର—1.
ହା ହୁତାଶ Cry of distress ୨ । ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର
ହାହତାଶ ଖେଦୋକ୍ତି—2. Exclamation of grief of
a person in distress. ୩ । ଅହା ! ମୋର
ସର୍ବନାଶ ହେଲା, ଏହି ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା—3. The utter
anxiety of a person who is in trouble.
ବିଣ—ବିପନ୍ନ ହୋଇ ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର ଭାଷା—Uttering cry
of distress.

ହାହୁତାଶ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଃଖରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରିବା—1.
Hā hutāśa karibā To utter a cry of distress.
ହା ହୁତାଶ କରା ୨ । ଶୋକ ବା ଖେଦ କରିବା—2.To lament.
ହାହତାଶକରନା

ହା ହୁତାଶ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଦରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରିବା—To
Hāhutāśa hebā wail or lament in grief.
ହା ହୁତାଶ କରା ହାହତାଶହୋନା

ହାହ୍ନି(ହ୍ନେ)ମା(ମେ, ମ୍ୟା) ନ୍—ଦେ. ବି—(ନାମ)—ହୋମିଓ-
Hāhni (hne) mā (me, myā)n ପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର
ହାନିମ୍ୟାନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜର୍ମାନ୍ ଡାକ୍ତର—Samuel
ହାନେମାନ Christian Fredrich Hahnemann, the late
German discoverer of Homeopathy. [ଦ୍ର—
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଆଲୋପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସକଗଣ ଯେତେ
ବେଳେ ଚିକିତ୍ସାବିଜ୍ଞାନକୁ ଏକଗୁଟିଆ କରି ରୋଗର
ମୌଳିକ କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ
ରୋଗୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯଥେଚ୍ଛାଗୁରୁ ଅଧିକାଂଶ ବିସ୍ତାର
କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଇଉରୋପ
ମହାଦେଶର ବିଜ୍ଞାନକେନ୍ଦ୍ର ଜର୍ମାନୀ ଦେଶର ସାକ୍ସନି
ପ୍ରଦେଶରେ ସାମୁଏଲ ହାନେମାନ୍ ନାମକ ଜଣେ ଖଣିଜଲ୍ପ
ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ମନୀଷୀ ୧୭୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଅପ୍ରେଲ ୧୦
ତାରିଖରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଏହି
ମନୀଷୀ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ସହ୍ୟ କରି, ନାନା
ବାଧାବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ କରି ନିଜର ଅସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ
ଚିକିତ୍ସାଜଗତରେ ବିପ୍ଳବ ଅନୟନ କରିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟା-
ବସ୍ଥାରେ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ମାତୃଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରି ସେ ବିଶ୍ୱ-
ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର
ପିତାଙ୍କର ଅର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ସଚ୍ଛଳ ନ ଥିବାରୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ
ଲେଖା ପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ । କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକମାନେ
ହାନେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ପାଇ ବିନା ବେତନରେ
ତାଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବାକୁ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ । ବହୁକାଳ ଅଧ୍ୟୟନ
କରି ସେ ଲିପ୍‌ଜିଗ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାରେ
ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ସେଠାରେ ପରୀକ୍ଷଣ (experiment)
କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସୁବିଧା ନ ଥିବାରୁ ସେ ଲିପ୍‌ଜିଗ୍‌ରୁ ଯାଇ
ଲର୍ଓଲ୍‌ଡ୍ ଚିକିତ୍ସାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ଲିପ୍‌ଜିଗ୍‌ରେ
ପଢୁଥିବା ସମୟରେ ସେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ଜର୍ମାନ୍-
ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ବାଲକ ହାନେମାନ ନିଜର
ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଲର୍ଓଲ୍‌ଡ୍‌ର ପ୍ରଧାନ ଚିକିତ୍ସକ
କୋସ୍ନାରନ୍‌ଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପାର୍ଶ୍ୱଚର ଓ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇ
ପାରିଥିଲେ ।

ଅଧ୍ୟୟନକାଳ ଶେଷ ହୋଇ ଯିବାରୁ ହାନେମାନ୍ ତାଙ୍କ
ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ କୋସ୍ନାରନଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଟ୍ରାନସିଲ୍‌ଭାନିଆ
ପ୍ରଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଚିକିତ୍ସାଗାରର ଓ ପୁସ୍ତକାଗାରର
ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହିଠାରେ ତାଙ୍କ
ଦୁଃଖଦଶାର ଅବସାନ ହେଲା ଏବଂ ବହୁକାଳର ପୋଷିତ
ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ସୂଚନା ମିଳିଲା । ଏହି ପୁସ୍ତକାଗାରର
ସୁଯୋଗ ପାଇ ସେ ଗ୍ରୀକ୍, ଲାଟିନ୍, ଇଂରେଜୀ, ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍,
ଇଟାଲିଆନ୍, ହିବ୍ରୁ, ସିରିୟାକ୍ ଓ ସ୍ପାନିଶ୍ ଭାଷା ମାନ ଶିକ୍ଷା
କରି ପାରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ସମ୍ମାନଜନକ ପଦବୀରେ ସେ
ବେଶିଦିନ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏମ୍. ଡ଼ି ଉପାଧି ପାଇବାକୁ
ତାଙ୍କୁ ଏନଲାର୍ଜେନକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେଠାରେ ଉପାଧି
ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଉଦ୍ଭିଦ ବିଜ୍ଞାନ
ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା କଲେ । ୧୭୭୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ୨୪
ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଏମ୍. ଡ଼ି. ଉପାଧି ଲାଭ କଲେ ।
ତତ୍ପରେ ସେ ହେଟ୍‌ଷ୍ଟୀଟ ସହରରେ ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସାୟ
ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ତହିଁର ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଏକ
ପ୍ରଦେଶର ରାଜକୀୟ ଚିକିତ୍ସକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।
ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ଔଷଧ ବିକ୍ରେତା ହେସିଲରଙ୍କ କନ୍ୟା
ହେନ୍ରିଏଟା ହୁକ୍‌ଲର୍‌ଙ୍କ ସେ ବିବାହ କଲେ । ଯୋସୋ
ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଚିକିତ୍ସକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଖନିଜ-
ବିଦ୍ୟା, ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ବିଦ୍ୟା ଓ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ; ସେଠାରୁ ସେ
ଡ୍ରେସ୍‌ଡେନ୍ ସହରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ; ଏହି ସହରର
ରାଜକୀୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟରେ ପ୍ରତିନିଧି ଚିକିତ୍ସକ ହୋଇ ଭେଷଜ
ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟକ୍ଷ ଡାକ୍ତର ବାଗ୍‌ନର୍‌ଙ୍କ ନିକଟରେ ମନୋଯୋଗ-
ପୂର୍ବକ ଭେଷଜ ଗୁଣ ଶିକ୍ଷା କଲେ । ମହାମତି ହାନେମାନ୍
ନିଜର ଦୁର୍ବାରମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ଗଭୀର ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ଦ୍ରୁତ
ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ଏବଂ
ଚିକିତ୍ସାଳୟର ସମସ୍ତ ଭାର ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କ୍ରମେ
କ୍ରମେ ସେ ଚିକିତ୍ସା ବିଦ୍ୟାରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କଲେ ।

ଏହିପରି ପ୍ରାୟ ଦଶ ବର୍ଷକାଳ ବହୁ ଗବେଷଣା ଓ ସୁଖ୍ୟାତି ସହ ଡାକ୍ତରୀ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପରେ ତତ୍କାଳୀନ ଚିକିତ୍ସାବିଧାନ ପ୍ରତି ମନାଶୀ ହାନେମାନ୍‌ଙ୍କର ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମିଲା । ସେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଆଲୋପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସାର ଅସାରତା ଓ ଅପକାରିତା ବୁଝି ପାରିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଏହି କଳ୍ପନାମୂଳକ ଚିକିତ୍ସା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଲୋଚନା କରି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାର କେତେକଗୁଡ଼ିଏ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ଅନୁସାରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ସଂଶୋଧନ କରି ସେ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନଙ୍କର ଭ୍ରମ ଦେଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ସଂଶୋଧିତ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବୋଲି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜଗତ୍‌ରେ ଆଦୃତ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ସେ 'ଉନେଗାର୍' (ମଦର କାଞ୍ଜି) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ, ଔଷଧର ବିଶୁଦ୍ଧତା ଓ ଅବିଶୁଦ୍ଧତା ଓ ରାସାୟନିକ ପଦାର୍ଥ ଓ ମଦ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ, ପୋଟାସିଅମ୍ ଦ୍ୱାରା ସୋଡ଼ା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା, ମଦ ଦୂଷିତ ହେବାର କାରଣ, ସାରଦଲୁ ତରଳ କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଇତ୍ୟାଦି ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ୧୭୮୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ସ୍କ୍ରୋଫୁଲା (ଗଣ୍ଡମାଳା) ରୋଗ ଓ ତହିଁର ଚିକିତ୍ସା (Scrofula and its treatment) ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ପଢ଼ିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଏ ଯେ, ସେତେବେଳର ପ୍ରଚଳିତ ଚିକିତ୍ସା ବିଧାନ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଘୋର ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ବହୁ ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଲା ଯେ, ପ୍ରଚଳିତ ସର୍ବବିଧ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ କଳ୍ପନା-ମୂଳକ ଅଟେ ଓ ଏଥିରେ ରୋଗର ପ୍ରକୃତ ଔଷଧ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେହି ସଂସ୍କାରରୁ ସେ ପ୍ରଚଳିତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ଆମୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ବଦ୍ଧପରିକର ହେଲେ; ୧୭୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଲେନ୍ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ମେଟେରିଆ ମେଡିକା (ଭୈଷଜ୍ୟ ବିଦ୍ୟା) ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କଲେ । ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସିନ୍‌କୋନା ନାମକ ଔଷଧ ଜ୍ୱରନାଶକବୋଲି ଯେଉଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପଢ଼ିଲେ ସେଥିରେ ସେ ଏକମତ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଔଷଧର ବିଶୁଦ୍ଧଭାବାପନ୍ନ ଗୁଣାବଳୀ ଗଭୀର ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ, ସୁସ୍ଥଶରୀରରେ ସିନ୍‌କୋନା ତିନି ପର ଜ୍ୱରର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ କରେ; ଏହି ଧାରଣାର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ସେ ନିଜ ଶରୀରରେ କୁଇନାଇନ୍‌ର ଫଳ ପରୀକ୍ଷା କଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ୪ ଡ୍ରାମ୍ କୁଇନାଇନ୍ ପାନ କରି ଦେଖି ପାରିଲେ ଯେ, ପାଳ-ଜ୍ୱରରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ସେହି ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସେହି ଦିନରୁ ତାଙ୍କ ମନରେ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ, କୁଇନାଇନ୍ ସୁସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତହିଁର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ପୁଣି ସେହି ଲକ୍ଷଣମାନଙ୍କର ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ ।

ଔଷଧର ପ୍ରକୃତ ଗୁଣ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେ ନିଜେ ନାନାପ୍ରକାର ବିଷ ସେବନ କରି, ଗରଳ-ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟୟନ କରି, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ଶରୀରରେ ମଧ୍ୟ ଔଷଧର ଫଳ ପରୀକ୍ଷା କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି ୬ ବର୍ଷକାଳ ନାନାପ୍ରକାର ପରୀକ୍ଷା ଓ ଗବେଷଣା କରି 'ସମଃ ସମଂ ସମୟତେ' (Similia Similibus Curantur-Like things are cured by the like) ସମଫଳ ଉତ୍ପାଦକ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ସମଲକ୍ଷଣ ବିଶିଷ୍ଟ ରୋଗ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ, ଏହି ତଥ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କଲେ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ନିଉଟନ୍ ଆଉ ଗଛରୁ ଫଳ ଖସିପଡ଼ିବାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁ କରୁ ଯେଉଁପରି ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ, ଯୁଗଜନ୍ମା ମାନବ-ବନ୍ଧୁ ହାନେମାନ୍ ସେହିପରି 'ସିନ୍‌କୋନା ସେବନରେ କାହିଁକି କମ୍ପଜ୍ୱର ହୁଏ'? ଏଥିର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁ କରୁ 'ସମମତ' ବା ହୋମିଓପାଥି (Homeopathy) ରୂପ ଅପୂର୍ବ ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ପାଇଲେ ।

୧୭୯୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରଥମେ ହୋମିଓପାଥି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତାଙ୍କର ଆବିଷ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ହୁଫେଲାଣ୍ଡ୍‌ସ୍ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ୍(ପତ୍ରିକା)ରେ ମେଡିସିନ୍ ଅଫ୍ ଏକ୍‌ସ୍‌ପେରିଏନ୍ସ୍ (Medicine of Experience) ନାମକ ସନ୍ଦର୍ଭରେ ସେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତହିଁର କିଛିଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର ମେଟେରିଆ ମେଡ଼ିକା ପିରିଆ (Materia Medica Pura) ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧାଦିରେ ସେ ଦୃଢ଼ସ୍ୱରରେ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ, ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସା ଯେ କେବଳ କେତେକ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ, ତାହା ନୁହେଁ; ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଏହି ବିଧାନ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ତାଙ୍କର ଏହି ଅଭିନବ ମତ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ପରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଗୋଟାଏ ବିପ୍ଳବର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ତାହାର ଫଳରେ ଅନେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲୋପାଥିକ୍ ଡାକ୍ତର ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏଥିର ୫ ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ବିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ଅର୍ଗାନନ୍ (Organon) ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେଥିରେ ସେ ତାଙ୍କର ନବାବିଷ୍କୃତ ଚିକିତ୍ସା ମତର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ Fragmenta de Veritas (ସତ୍ୟର ଅଂଶମାନ) ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସୁସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦେହରେ ସତେଇଶଟି ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଯେଉଁ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପାଇଥିଲେ ତାହାହିଁ ସେହି ବହିରେ ସେ ଲିପିବଦ୍ଧ କଲେ । ଏହାହିଁ ପ୍ରଥମ ହୋମିଓପାଥିକ୍ 'ମେଟେରିଆ ମେଡ଼ିକା' ବା ଭେଷଜ ବିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

୧୭୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାନେମାନ୍ ଫରେଷ୍ଟିୟାନ୍ ଫରେଷ୍ଟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜର୍ଜସ୍ଥାନର ବାଉଲାଷ୍ଟମରେ ଚିକିତ୍ସକ ପଦ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଶ୍ନର କରି ଲକ୍ଷଣ ସଦୃଶ ଔଷଧମାନ ପ୍ରୟୋଗ କରି ବାଉଲ-ମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ଅଶାକ୍ତିରୂପ ଫଳଲାଭ କଲେ । ଏହି ମନୀଷୀଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ପୃଥିବୀରୁ ବାଉଲ-ମାନଙ୍କର ପ୍ରଚଳିତ ପାଶବ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଥାର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ ହେଲା । ତା ପରେ ସେ ଲିପ୍‌ଜିଗ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସମ୍ମାନିତ ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାପକ (Teacher of Homeopathy) ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ସୁଯୋଗ ପାଇ ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନିଜ ମତରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଅର୍ଗାନନ୍ ଓ ହୋମିଓ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକର ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତିରେ ଓ ତାଙ୍କ ଅଭିନବ ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀରେ ତତ୍କାଳୀନ ଡାକ୍ତର ଔଷଧ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ହୃତ୍‌କମ୍ପ ଜାତ ହେଲା । ନିଜନିଜ ବ୍ୟବସାୟର ବିପୁଳ କ୍ଷତି ହେବ ବୋଲି ଜାଣି ସେମାନେ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲେ; ତେଣୁ ସେମାନେ ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ ମହାତ୍ମା ହାନେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଉକ୍ତ ସମୟରେ ଜର୍ମାନୀରେ ଅଇନ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଯେ, ଚିକିତ୍ସକମାନେ କେବଳ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବେ, ମାତ୍ର ଔଷଧ ବିକ୍ରୟକରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେହି ସୁବିଧା ପାଇ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ଡାକ୍ତର ଓ ଔଷଧ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଏହି ଅଭିଯୋଗ କଲେ ଯେ, ସେ ଔଷଧ ବିକ୍ରୟ ନ କରି ସେ କେବଳ ବିତରଣ କରୁଛନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ହେଲା, ଯେ ହାନେମାନ୍ ଔଷଧ ତିଆରି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ବିତରଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ! ତେଣୁ ସେ ସେଠାରୁ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଆଶା ବିସର୍ଜନ କରି ହାମ୍ବର୍ଗ୍ ପ୍ରଦେଶକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଯାହା କିଛି ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚିତ ଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଗଲା । ଏହି ସମୟରେ ଅର୍ଥାଭାବରୁ ସେ ଦିନକେଳେ କିଛି ଲେଖୁଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ରାତିରେ ରନ୍ଧନକାର୍ଯ୍ୟ ଆଦିରେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତି । ସେଠାରୁ ସେ ଡେମାରୁନ୍ ପ୍ରଦେଶକୁ ଗଲେ । ମାତ୍ର ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ କିଛି ସୁବିଧା କରି ନ ପାରି ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ଏହିଥର ଚିକିତ୍ସକମାନେ ତାଙ୍କର ଅଧିକତର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କଲେ । ତେଣୁ ସେ ପୁଣି ଡେମାରୁନ୍‌କୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଜର୍ମାନୀରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ୱର (Scarletina fever) ପ୍ରବଳଭାବରେ ଘୋଷିବାରୁ ହାନେମାନ୍ ବେଲାଡୋନାକୁ ଏହି ରୋଗର ଔଷଧରୂପେ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଫଳ ପାଇଲେ । ଏହା ଦେଖି ଆଲୋପାଥିକ୍ ଡାକ୍ତରମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୋପନରେ ସେହି ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେହିଁ ତାଙ୍କୁ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ବିଶେଷତ୍ୱ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା ।

ତାପରେ ଲିପ୍‌ଜିଗ୍‌ରେ ସେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ହୋମିଓ-ପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାଙ୍କର ମେଟେରିଆ ମେଡିକା ପ୍ରଭୃତି ଛଅ ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶ ହେବା ପରେ ଅନେକ ଲୋକ ତାଙ୍କର ଉପଦେଶ ଶୁଣିବାକୁ ଆସିଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଆଉ କେତେ ଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କଲେ । ଏହି ସମୟରୁ ସେ ଜଣେ ସ୍ୱଦକ୍ଷ ଡାକ୍ତର ବୋଲି ଦେଶରେ ପରିଚିତ ହେଲେ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ପୁଣି ଚାଲିଲା ଓ ପୁଣି ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ହେଲା ଯେ, ସେ ଔଷଧ ତିଆରି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ତାଙ୍କ ନିର୍ବାସନ ଆଦେଶ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ନୂତନ ସତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମହାତ୍ମାମାନେ ଯେଉଁପରି ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ଲୋକଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନିର୍ଯାତନ ସହ୍ୟ କରିଛନ୍ତି, ମହାତ୍ମା ହାନେମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ତାହାହିଁ ଘଟିଲା । ସେ ଶେଷରେ ସତ୍ୟ ପାଇଁ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲେ । ୭୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାସିତ କରାଇ ଆଲୋପାଥିକ୍ ଡାକ୍ତରମାନେ କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତ କଲେ । ମାତ୍ର ସତ୍ୟର ଉପାସକ ହାନେମାନ୍ ସ୍ୱୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପଥରୁ ତିଳେ ମାତ୍ର ଦୁଲିଲେ ନାହିଁ । ସେ ଅନ୍‌ହାଲ୍ଟକଥନ୍ ସହରକୁ ଯାଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାର ଶାସକ ଡିଉକ୍ ଫର୍ଡିନାଣ୍ଡ ହୋମିଓପାଥିକ ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ସନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ସ୍ୱଶ୍ରେଷ୍ଠଜନରେ ରହି ବ୍ୟବସାୟ କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତପ୍ରକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ ଓ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ହାନିମାନଙ୍କୁ କାଉନସିଲର୍ ଅଫ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ (Councillor of State) ଉପାଧି ଦେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଇଉରୋପର ଚାରିଆଡ଼ୁ ଅସଂଖ୍ୟ ରୋଗୀ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଆସିଲେ । ୧୮୨୭ ଓ ୧୮୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଇଂଲଣ୍ଡର ବିଖ୍ୟାତ ଡାକ୍ତର ଡୋଯେଲ୍ ଓ ଆମେରିକାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଡାକ୍ତର ହେରିଙ୍ଗ୍ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀର ଅସାରତା ପ୍ରମାଣ କରିବା ପାଇଁ ହାନିମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଓ ନିଜର ଭ୍ରମ ବୁଝିପାରି ଶେଷରେ ସେ ଦୁଇଜଣ ବଡ଼ ହୋମିଓପାଥିକ ଡାକ୍ତର ପାଲଟିଗଲେ । ଏହି ଦୁଇଜଣ ଡାକ୍ତର ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଓ ଆମେରିକାରେ ହୋମିଓପାଥିର ପ୍ରଚାର କଲେ । ୧୮୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାନିମାନ (Chronic disease) ସ୍ଥାୟୀ ରୋଗ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ୪ ଖଣ୍ଡରେ ସମାପ୍ତ କରି ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

୧୮୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାନିମାନଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ଆଘାତ ଦେଇ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମା ସହଧର୍ମିଣୀ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ୧୮୩୫ ରେ ସେ ପୁନର୍ବାର ବିବାହ କଲେ । ଏହି ବିବାହର ଘଟଣା ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ । ଜୁମାସ୍ତ ମେଲେନ୍ ଓ ହାର୍ଦ୍ଦେଲିନାର୍ମ୍ମ ଜଣେ ଫରାସୀ ରମଣୀ ଯଖନ୍ତ୍ର

ରୋଗରେ ବହୁକାଳ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗି ବହୁ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାରୁ ହତାଶ ହୋଇ ଫେରି ଶେଷରେ ହାହ୍ନିମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାରେ ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ କରି ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ହାହ୍ନିମାନ୍ ସେଥିରେ ରାଜି ହେଲେ । ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ସେ ପାରି ନଗରରେ ଯାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ; ଶତାଧିକ ଔଷଧ ନିଜ ଦେହରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଏହି କ୍ରମାଗତ ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଶେଷରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେଲା । ଏବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ; ଏହି ରୋଗରୁ ଆଉ ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ୧୮୪୪ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଯୁଲାଇ ମାସ ୨ତାରିଖରେ ଚିକିତ୍ସାଜଗତରୁ ଗଭୀର ଅନ୍ଧାରରେ ଆବୃତ କରି ସେ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଇହଜଗତରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ହାହ୍ନିମାନଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତରମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିର ଚାରିପାଖେ ବେଲ୍ଲେଡୋନା ଓ ଡିଜିଟେଲିସ୍‌ପ୍ରଭୃତି ବୃକ୍ଷ ଶୋଭାପାଇ ସେ ସ୍ଥାନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛି । ତାହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ହୋମିଓ ଚିକିତ୍ସକମାନଙ୍କର ନାମ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରା ଯାଇଅଛି ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଡାକ୍ତର ନିଟବର ମହାନ୍ତି ଏଚ୍. ଏମ୍ ଡି, ଏଫ୍.ଏଚ୍.ଏ, ପ୍ରିନସିପାଲ୍, ଉତ୍କଳ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମେଡିକାଲ୍ କଲେଜ୍.—କଟକ ।]

ହି (ଧାତୁ)—ଅ.—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା; ବଢ଼ିବା—2. To be increased; to grow. ୩ । ପ୍ରେରଣ କରିବା—3. To send.

Hi (root)

ହି—ଅ. ଅ—(ହି ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କ୍ତି ଇ)—୧ । ହିଁ; ନିଶ୍ଚୟ- 1. Certainly. (ଯଥା—ବିପଦର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାହିଁ ମନୁଷ୍ୟତା) ୨ । ଅବଧାରଣାର୍ଥକ—2. Interjection used in ascertainment.(ଯଥା-ଏହାହିଁ ମୁଁ ସ୍ଥିର କଲି) ୩ । ହେତ୍ୱର୍ଥକ—3.In reasoning. ୪ । ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥ.—4.In questioning. ୫ । ସମ୍ପ୍ରମାର୍ଥକ-5.In respect. ୬ । ଅସୂୟାର୍ଥକ—6. In envy. ୭ । ପାଦ ପୂରଣାର୍ଥକ-7. In concluding a sentence. ୮ । ବ୍ୟଗ୍ରତାର୍ଥକ-8. In anxiety. ୯ । ଶୋକାର୍ଥକ—9. In grief.

Hi

ହି—ଦେ.ଅ-ଦାନ୍ତକୁ ଅଳ୍ପ ଦେଖାଇ ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରିବାର ଶବ୍ଦ—The sound of laughing by slightly exhibitng the teeth.

fi

ହିଅ(ଆ)ର୍ । ହିଅ(ଆ)ର୍ !—ଦୈ.ଦେ.ଅ (ଇଂ;ଅଧୁନିକ ସଭା ସମିତିରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—[ବକ୍ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତାର କୌଣସି ଅଂଶକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରିବାପାଇଁ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ । ଏଥିର ମର୍ମ]—ବକ୍ତାଙ୍କର ବକ୍ତୃତାର ଏହି ଅଂଶକୁ ଆପଣମାନେ ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଶୁଣନ୍ତୁ—Hear hear !

Hia(ā)r hia(ā)r

ହିୟାରାହିୟାର **ହିଅରହୋଅର**

ହିଅ(ଆ)ରିଙ୍ଗ୍—ଦୈ.ଦେ. ବ (କଚରିଆ) (ଇଂ)—ମକଦମାର ଶୁଣାଣି; ହାକିମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମକଦମାର ବିଚାର—Hearing or trial of a case. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ହିୟାରିଙ୍ଗ **ହିଅରିଙ୍ଗ** ହେରିଙ୍ଗ୍ ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ]

Hia(ā)ring

ହିଅ(ଆ)ରିଙ୍ଗ୍ ଫି(ଫିସ୍)—ଦୈ.ଦେ.ବ(କଚରିଆ)(ଇଂ)—ଶୁଣାଣି ହେଉଥିବା ଯୋଗୁ ଜିତିବା ପକ୍ଷର ଓକିଲଙ୍କ ଫିସ୍‌ପାଇଁ ହାରିବା ପକ୍ଷଙ୍କ ଉପରେ ହାକିମଙ୍କଦ୍ୱାରା ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କା—Hearing fee of a case decreed by a court, to be paid to the winning side by the losing side.

Hia(ā)ring phi(phis)

ହିୟାରିଙ୍ଗଫି **ହିଅରିଙ୍ଗଫି**

ହିଅ—ଦେ. ବ (ସଂ ହୃଦୟ; ପ୍ରା. ହିଅଅ)—୧ । ହୃଦୟ; ଅନ୍ତଃକରଣ—1. Heart; mind. [ଉ—ଏହା ଶୁଣି ସୁଖୀ ହୋଇଲା ମୋର ହିଅ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ] ୨ । ବକ୍ଷସ୍ଥଳ; ବୁକୁ; ଛାତି; ହୃଦେଶ—2. Breast; chest. [ଉ—ଲୁଚ୍ଛ ବୁଝିଥି, ମାଗୁଚି ଜଣିଅ, ହିଅରେ ନ ଥାଏ ବାଳ; ଏ ଚିନ୍ତାକି ପରତେ ନ ଯିବ ଜାଇଁଥିବ ଯେତେକାଳ—ଚିଗ] ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—3. Patience [ଉ—ଯଶୋଦା ନ ଜାଣଇ ଏହା, କେମନ୍ତେ ଧରିବଟି ହିଅ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ] ସର୍ବନାମ—୧ । (ସଂ. ଇଦମ୍, ପ୍ରା. ଇହ୍ହ)—ଏହା; ତାହା; (କୌଣସି ବସ୍ତୁର ନାମ ମନେ ନ ପଡ଼ିଲେ ତହିଁ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ସର୍ବନାମ)—1. This thing; that thing, (used in respect of a thing which slips of one's recollection at the moment). ୨ । ଅଶ୍ଳୀଳ ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ ମୁହଁରେ ନ ଧରି ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ--2. (Euphemism for any obscene expression which a person does not like to utter)That thing. [ଯଥା—ମୁଁ ତାକୁ ଏତେ ଖୋସାମତ କଲି ଯେ ସେ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ମୁଆଜି ତା ପଖକୁ ନ ଅସିଲେ ସେ ମୋର 'ହିଅ' କରି ଦେଇବ] [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସ୍ଥଳରେ କେହି କେହି 'ଅମୁକ, ଅମୁକେଇ, ଅମୁକ ନେଇ ସମୁକ, ଫଲଣା ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି]

Hiā

ହିଅଡ଼େ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—ସେହିଅଡ଼େ—There; in that direction.

Hiārde.

ହିଅଳି—ଦେ. ବିଶ (ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟବହାର) (ସଂ. ହୃଦୟ ଓ ଆଳସ୍ୟ)—ହୃଦ୍ୟ; ଅନନ୍ଦଜନକ; ମନୋହର—Charming; pleasing. ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍କଳ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମନୋହର **ମନୋହର** ହିଁଅଳ (ଦେଶ)—Hiāli (See)

Hiāli

ହିଉଗୋ—ଦୈ.ଦେ. ବ (ନାମ)—ଫରାସୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ବିପ୍ଳବ ଯୁଗର ଉଚ୍ଚକବି ଉପନ୍ୟାସିକ—Victor Hugo,a famous author and novelist of the French Revolution age.

Hiugo

ହିଉଗୋ **ହୁଗୋ** (ଭ୍ୟୁଗୋ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିଉମ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଇଂରାଜ ହିଉମ୍ ନାମକ ଜଣେ ସ୍ୱର୍ଗତ
Hium ଇଂରାଜ—The late David Hume.
[ଦ୍ର—ଏ ଭାରତକୁ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ରାଜକର୍ମଚାରୀ ରୂପେ ଅସି ଭାରତବାସୀଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ଅଧିକାର ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଇଣ୍ଡିଆନ ନାସନାଲ୍ କଂଗ୍ରେସ୍ (Indian National Congress)ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଥିଲେ ଓ କାଳକ୍ରମେ ବର୍ଷେ
ହିଉମ ହିଉମ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ]

ହିଉମ ପାଇପ—ବୈଦେ. ବ—(ଏହି ପାଇପ୍‌ର ଅବିଷ୍କର୍ତ୍ତା ଓ ନିର୍ମାତା
Hium pāip ହିଉମ୍ ନାମକ ସାହେବଙ୍କ ନାମରୁ)—ସିମେଣ୍ଟ କଳ୍ପିତରେ ନିର୍ମିତ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ପାଣି ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଲୁହା ନଳ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟବହୃତ ନଳ-
ହିଉମପାଇପ ହିଉମପାଇପ Hume pipe for water supply.

ହିଏ—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ହୁଏ—
Hie Is; becomes.

ହିଂ(ହିଁ)କା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ହିକ୍କା)—ହିକ୍କା (ଦେଖ)—
Him(hiñ)kā etc. Hikkā (See). [ଦ୍ର—ହିଙ୍ଗଳ, ହିଙ୍ଗା, ହିଙ୍ଗୁ (ଇତ୍ୟାଦି), ହିଙ୍ଗୁଳ (ଇତ୍ୟାଦି), ହିଙ୍ଗୁଳା(ଇତ୍ୟାଦି), ହିଞ୍ଜଡ଼ (ଡ଼ା, ଡ଼ୀ), ହିଞ୍ଜଳ, ହିଞ୍ଜାଳ, ହିଜା, ହିଜୁ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ହିଂଗଳ, ହିଁଗଳ ଆଦି ଅନୁସ୍ୱାର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଆକାରମାନ ଏ ପୁସ୍ତକର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ଆଶଙ୍କାରେ ଏଠାରେ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ]

ହିଂଗ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହେଙ୍ଗୁ—(ଭୁଲ. ହି. ସ୍ପିଂଗ୍)
Hiṁg Asafoetida.

ହିଂସକ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅର୍ଥ)—
Himsaka ୧ । ହିଂସାକାରକ ; ହିଂସ୍ର—1. Mischi-
(ହିଂସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) evous ; seeking to hurt or kill.
୨ । ଘାତକ—2. Murderous. ୩ । ବିଦ୍ୱେଷକାରୀ; ଈର୍ଷାଯୁକ୍ତ—3. Malicious ; spiteful. ବ—
୧ । ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ—1. Wild or murderous animal. ୨ । ଶତ୍ରୁ—2. Enemy. ୩ । ଅଥର୍ବବେଦବେତ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. A Brāhmaṇa versed in the 'Atharba Beda'.

ହିଂସ (ସୁ) କା—ବେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ହିଂସକ ; ହିଂସ୍ରକ) ବିଦ୍ୱେଷ-
Himsa (su) kā କାରୀ ; ହିଂସ୍ରକ ; ଈର୍ଷାଯୁକ୍ତ—
[ହିଂସ (ସୁ) କା—ସ୍ତ୍ରୀ] Malicious ; spiteful.
ହିଂସୁଟେ ଈର୍ଷାକରନେବାଲା

ହିଂସନ—ସଂ. ବ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଭାବ ଅନ)—
Himsana ୧ । ବଧ ; ଘାତ ; ହନନ—1. Slaughter ; killing ; murdering. ୨ । ପରାନିଷ୍ଟ ସାଧନ—(ଯଥା—ଚୌର୍ଯ୍ୟ)—2. Injuring others. ୩ । ପରାନିଷ୍ଟ ସାଧନେଚ୍ଛା—3. Desire to injure others ; mischievous intention. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯଥା—ପ୍ରାଣିବଧ ନିମିତ୍ତ, ପ୍ରାଣିପୀଡ଼ନ ନିମିତ୍ତ ।] ୪ । ଈର୍ଷା ; ବିଦ୍ୱେଷ—4. Spite ; malice. ୫ । ଅଦଭୁତ—5. Grudge.

ହିଂସା—ସଂ. ବ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଆ)—୧ । ହିଂସନ
Himsā (ଦେଖ)—1. Himsana (See). ୨ । ହିଂସା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—2. Himsā etc (See).
ବୈଦେ. ବ—ହିଁସା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Hiñsā etc (See).

ହିଂସା କରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ବଧ କରିବା—1. To kill.
Himsā karibā ୨ । ପୀଡ଼ା ଦେବା—2. To injure or give pain. ୩ । ଈର୍ଷା କରିବା; ଅଦଭୁତ
ହିଂସାକରନା କରିବା ; ବିଦ୍ୱେଷ କରିବା—3. To be spite-
ଈର୍ଷା କରା ful; to grudge ; to envy. ୪ । (ବୈଦେ—
ଈର୍ଷା କରନା ଫା. ହିସ୍‌ସା)—ସମ୍ପତ୍ତିଆଦିର ବଣ୍ଟନ କରିବା—
To partition a property.
ହିସ୍‌ସାକରା ହିସ୍‌ସାକରନା

ହିଂସା କର୍ମ—ସଂ. ବ—ଅଥର୍ବବେଦୋକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପାଦିତ
Himsā karma ମାରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ, ବଶୀକରଣାଦି କର୍ମ ; ତାନ୍ତ୍ରିକ କର୍ମ; ଅଉଷ୍ଟର (ଅମର)—
Acts of injuring others by the employment of the black art (mentioned in the Atharba Beda).

ହିଂସା ପ୍ରଣୋଦିତ—ସଂ. ବିଣ (ଣ୍ୟା ତତ୍)—ହିଂସା ବା ବିଦ୍ୱେଷଦ୍ୱାରା
Himsā praṇodita ପ୍ରଣୋଦିତ—Goaded or prompted by spite or malice.

ହିଂସା-ମୂଳକ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର ମୂଳରେ
Himsā mūlaka ହିଂସା ଅଛି—Originating from malice or mischievous intent.

ହିଂସାରୁ—ସଂ. ବ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ+କରୁ ଆରୁ)—ବ୍ୟାଘ୍ର, (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ
Himsāru ଶେଷ)—Tiger.

ହିଂସାଳୁ—ସଂ. ବିଣ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ ଆଳୁ)—୧ ।
Himsāluu ହିଂସାଶୀଳ ; ହିଂସ୍ର—1. Envious or spiteful. ୨ । ହନନଶୀଳ—2. Murderous.

ହିଂସାଳୁକ—ସଂ. ବ.ପୁଂ—(ହିଂସାଳୁ+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ. କ)—ହିଂସ୍ର
Himsāluka କୁକୁର (ହାରାବଳୀ)—Ferocious dog.
ବିଣ—ହିଂସାଳୁ (ଦେଖ)—Himsālu (See).

ହିଂସାହିଂସି—ବେ. ବ—୧ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ହିଂସା—
Himsāhimsi 1. Mutual grudge ; spite.
୨ । ହିଂସା ପ୍ରତିହିଂସା—2. Spite and revenge.
ଈର୍ଷାଦ୍ୱେଷ ଈର୍ଷାଦ୍ୱେଷ

ହିଂସିତ—ସଂ. ବିଣ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ହତ—
Himsita 1. Killed; slaughtered. ୨ । ହିଂସାପ୍ରାପ୍ତ; ଯାହାକୁ ହିଂସା କରାଯାଇଅଛି—2. Injured.

ହିଂସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିଂସା କରିବା—(ଦେଖ —Himsā karibā Himsibā (See). [ଉ—ଘରେ ଯେଉଁ ଶତ୍ରୁ ମରଣକୁ ଯାଏ, ତାହାକୁଟି ବସିଣ ହିଂସିବ ସଉଏ । କୃଷ୍ଣସିଂହ— हिंसाकरना हिंसाकरना ମହାଭାରତ-ଶଲ୍ୟ ।]

ହିଂସେକ—ବେ. ବ—ହିଂସକ ; ପରଦ୍ୱେଷୀ—Oppressive ; Himseka envious. [ଉ—ବଘଟୀ ଲମ୍ବଟୀ ଯେ ଲୋକ ସାକଟ ପରେ ଯେ ହିଂସେକ । ଯଶୋବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତ हिंसक ईर्षा करनेवाला ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

ହିଂସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହନ୍‌ସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ବଧ୍ୟ— Himsya 1. Deserving to be killed. ୨ । ହିଂସାର ଉପଯୋଗୀ—2. Deserving to be injured. (ହିଂସ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)

ହିଂସ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି—(ହନ୍‌ସ୍ ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ ର)—୧ । ହନ୍ତା; Himsra ପ୍ରାଣଘାତୀ—1. Murderous. ୨ । ହିଂସାଶୀଳ; [ହିଂସ୍ରା - ସ୍ତ୍ରୀ] ଅନିଷ୍ଟକାରକ—2. Mischievous ; malignant. ୩ । ନିଷ୍ଠୁର—3. Cruel. ବ—୧ । ଶିବଙ୍କର ଘୋର ରୂପ—1. A fierce incarnation of Śiba. ୨ । ଶିବ ; ହର—2. Śiba. ୩ । ଭୀମସେନ (ଉଣାଦିକୋଷ)—3. Bhīmasena (See).

ହିଂସ୍ରକ—ସଂ. ବିଣ—(ହିଂସ୍ର+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ହିଂସ୍ର (ଦେଖ)— Himsraka Himsra (See). ବ—ହିଂସ୍ର ପଶୁ— [ହିଂସ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Ferocious animal.

ହିଂସ୍ରକ ଜନ୍ତୁ—ସଂ. ବ—ବ୍ୟାଘ୍ରାଦି ପ୍ରାଣଘାତକ ଜୀବ—Ferocious Himsraka jantu animal ; rapacious animal.

ହିଂସ୍ରକ ଜୀବ
ହିଂସ୍ରକ ପଶୁ
ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ
ହିଂସ୍ର ଜୀବ
ହିଂସ୍ର ପଶୁ
} —ଅନ୍ୟରୂପ

ହିଂସ୍ରକ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—ପରର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ପ୍ରକୃତି- Himsraka prakṛuti Malignant or rapacious nature; Malicious nature.

ହିଂସ୍ରକ ସ୍ୱଭାବ ପୁଂ
ହିଂସ୍ର ପ୍ରକୃତି ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ
ହିଂସ୍ର ସ୍ୱଭାବ ପୁଂ
} ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ] ବିଣ—ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁ-ବ୍ରୀହି) ହିଂସାଶୀଳ— ହିଂସ୍ର ସ୍ୱଭାବା, ହିଂସ୍ରକ ସ୍ୱଭାବା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣରୂପ] Rapacious by nature.

ହିଂସ୍ରା—ସ. ବିଣ—(ହିଂସ୍ର+ଆ)—ହିଂସ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine Himsrā of Himsra. ବ—୧ । ଏଲାବଲୀ; ଏଲବାଲୁକା (ମେଦିନୀ, ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. A scented herb. ୨ । କାକାଦନୀ; କଣ୍ଟେଇ କୋଳ (ମେଦିନୀ, ହେମଚନ୍ଦ୍ର)— 2. Prickly night shade. ୩ । ମାଂସୀ; ଜଟା-ମାଂସୀ—3. Indian spikenard. ୪ । ଗବେଧୁକା; ଗବେଧୁକା; ଦେଧାନ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—4. A wild grain; Coix Barbata. ୫ । ନାଡ଼ (ଶବ୍ଦ-ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—5. Pulse. ୬ । ଶିରା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)— 6. Vein.]

ହିଂସ୍ରିକା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହିଂସ୍ରକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Himsrikā Himsraka. ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ହିଂସ୍ର (ହିଂସ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦେଖ)—1. Himsra (See). ୨ । ହିଂସୁଟେ ଈର୍ଷାଯୁକ୍ତ; ବିଦ୍ୱେଷଯୁକ୍ତ—2. Malicious; envious; ईर्षाकरनेवाला spiteful.

ହିଃ - ଦେ. ଅ—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପହାସ କରି ଉଡ଼ାଇ ଦେବାର ଶବ୍ଦ— Hih (Interjection) (Used in scoffing a person) हिः आः Heigh !

ହିଁ—ଦେ. ଅ—(ସଂ. ହି)—୧ । (ଅବଧାରଣ ବା ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ) Hiñ ନିଶ୍ଚୟେ—1. (Interjection) Certainly; undoubtedly. [ଉ—ଏ ପଥେ ଅଛିହିଁ ଦୁରତ । ଭୂଗ୍ରନ୍ଥ— ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । କେବଳ—2. Only. ୩ । ସୁଦ୍ଧା—3. Even. [ଉ—ଯାର ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗ୍ରତ ନାହିଁ, ସୁଷୁପ୍ତି ଭେଦହିଁ ନ ଯାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭଗବତ ।] ୪ । ଏବଂ; ମଧ୍ୟ—4. Also; and. [ଉ—ପିତା ମାତାହିଁ ଭୁଜ୍ୟଜନ, ପତ୍ନି ତନୟ ଗୁରୁଜନ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭଗବତ । ୫ । ସମ୍ଭବତଃ—5. Perhaps. ବ—ଦାନ୍ତକୁ ଈଷତ୍ ହୀଁ ହୀଁ ମେଲାକରି ଅନୁନାସିକ ହାସ୍ୟ କରିବା ଶବ୍ଦ—Nasal sound of laughter by slightly opening the teeth.

ହିଁଆଲି(ଲି)—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଗୃହୀତ; ସ. Hiñāli (li) ପ୍ରହେଳିକା)—୧ । ପ୍ରହେଳିକା; ପହେଳି; ନାଆଁ ବଅ 1. Riddle. ୨ । ଗୂଢ଼ାର୍ଥକ ପ୍ରଶ୍ନ; ସମସ୍ୟା— 2. Conondrum.

ହିଁଚୁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବ—ପଣସକଠା— Hiñchurḍa Young jack fruit.

ହିଁସ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—(ସ.ଈର୍ଷା)— Hiñs ଈର୍ଷା ୧ (ଦେଖ) Irshā 1 (See).

ହିଁସା—ବୈଦେ. ବ (ଅ.ହିସ୍‌ସା) —କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ବା ବ୍ୟବସାୟରେ Hiñsā ଅଂଶ—Share. ଦେ. ବ—ହିଂସନ (ଦେଖ)— हिस्सा हिस्सा Himsana (See).

ହିଁସାଦାର—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ହିସ୍‌ସାଦାର୍)—୧ । ଭାଗଦାର; Hiñsādār ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଂଶିଦାର—1. Shareholder; हिस्सादार cosharer. ୨ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଅଂଶିଦାର—2. हिस्सेदार Partner in business.

ହିଁସାଦାରି—ବୈଦେ ବ(ଅ)—୧ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଭାଗଦାର ହେବା ଅବସ୍ଥା— Hiñsā dāri 1. Coparcenery. ୨ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଭାଗଦାରି— हिस्सादारि. हिस्सेदारी 2. Partnership.

ହିଁସ୍ୟା—ପ୍ରାଦେ (ସାଗପୁର) ବ—ହିଁସା (ଦେଖ)—Hiñsā (See) Hiñsyā

ହିଁହିଁ—ଦେ. ଅ—ଦାନ୍ତକୁ ଈଷତ୍ ବିକାଶପୂର୍ବକ ଧ୍ୱନିକରି ହସିବାର Hiñ hiñ ଶବ୍ଦ—(Interjection) The sound of

ହିଁ ହିଁ ହୀ ହୀଁ laughing audibly by slightly showing the teeth. [ଦ୍ର—ହିଁହିଁ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତର ହାସ୍ୟକୁ ହେଁ ହେଁ ବୋଲାଯାଏ।]

ହିଁହିଁକା—ଦେ. ଅ—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧ ଭାବରେ ଛିଗୁଲାଇବାର ଧ୍ୱନି—(Interjection) Used by children ironically scoffing at each other. [ଦ୍ର—ଜଣେ ପିଲା ଆଉ ଜଣେ ପିଲାକୁ ଧରିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ତାକୁ ଧରି ନ ପାରିଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପିଲା ବିରୁଦ୍ଧ ଭାବରେ ଏହା କହୁଥାଏ । ଯଥା—ହିଁହିଁକା ମତେ ଧରିଲୁ ?]

ହିଁହିଁୟା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଅନାଦର ବା ନିନ୍ଦାସୂଚକ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁବେଳେ ହିଁ ହିଁ ହୋଇ ହସୁଥାଏ—(ହେଁହେଁଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Given to constantly laughing ହିଁ ହିଁ କରେ **ହିଁ ହିଁ କରନେବାଲା** loudly.

ହିଁ ହିଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନୁଚିତ ରୂପେ ସର୍ବଦା ହିଁ ହିଁ ହୋଇ ହସିବା—To constantly laugh ହିଁ ହିଁ କରା **ହାଁ ହାଁ କରନା** loudly and improperly. (ହିଁ ହିଁ ଫିଁ ଫିଁ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିକ୍‌ମତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହିକ୍‌ମତ୍=ଜ୍ଞାନ; ଚତୁରତା)—୧। ଜ୍ଞାନ—1. Knowledge. ୨। ପଟୁତା; ଚତୁରତା—2. Art; shrewdness; skill. ୩। ବିଦ୍ୟା—3. Learning; arts. ୪। ମାନସିକ ପ୍ରଖରତା—4. Sharpness of intellect. ୫। ତାନ୍ତ୍ରିକ ମନ୍ତ୍ର-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଭିଚାର; ମାରଣ, ବଶୀକରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ ଆଦି ବିଦ୍ୟା—5. The black art; employment of magic in subduing or injuring persons. ୬। ଅଦ୍ଭୁତ ଫଳପ୍ରଦ ମନ୍ତ୍ର—6. Mystic incantations producing wonderful results. ୭। ଅଦ୍ଭୁତ ଫଳପ୍ରଦ ଔଷଧ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ—7. Any article or medicine producing wonderful results.

ହିକ୍‌ମତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଔଷଧ କରିବା; ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—To employ black art or mystic formulae towards a person.

ହିକମତ୍ କରନା

ହିକ୍‌ମତ୍‌ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧। ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—1. Magician; skilled in Tantric art; skilled in the black art. ୨। ଚତୁର—2. Shrewd. ୩। କୌଶଳୀ—3. Artful; skilful.

ହିକମତ୍‌ବାଜ

ହିକ୍‌ମତି—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧। ହିକ୍‌ମତ୍ (ଦେଖ)—1. Hikmat (See) ୨। ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ରାଦିର ପ୍ରୟୋଗ—2. Employment of black magic.

ହିକମତି

ହିକମତୀ ବିଣ—୧। ହିକ୍‌ମତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the black art.

ହିକମତୀ ୨। ହିକ୍‌ମତ୍‌ବାଜ (ଦେଖ)—2. Hik-mat-bāj (See)

ହିକ୍‌ମତିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହିକ୍‌ମତ୍‌ବାଜ୍ (ଦେଖ)

Hik-matia Hik-mat-bāj (See)

(ହିକ୍‌ମତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିକ୍‌ମିତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର—Philosophy.

ହିକ୍‌ମିତ୍ **ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର**

ହିକା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହିକ୍କା)—ହିକ୍କା (ଦେଖ)

Hikā Hikkā (See)

ହି(ହେ)କୁଆ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ହିକ୍‌କା)—ହିକ୍‌କା—Hiccough.

Hi(he)kuā [ଉ—କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ହିକୁଆ ଯେ ଅଜାଣ୍ଡି ଧୂଳାଡ଼ । ଧୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ।]

ହିକା **ହିଚକୀ**

ହିକେ(କ୍ଲ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହିକ୍‌କା)—ହିକ୍‌କା ମାରିବା; ହୃଦୟରୁ ରୁଦ୍ଧବାୟୁ ବାହାରି ଆସି ନ ପାରିବା ଯେ ଗୁଁ ରୁଦ୍ଧ ହିଁ ଚକି ଉଠା, ହେଁକଟି ମାରା ଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବା—To hiccough.

ହିଚକନା (ହିକେଇ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିକ୍ଲ (ଧାତୁ)—ସ—୧। ହିଂସା କରିବା—1. To kill; to injure. ୨। ନିଶ୍ୱାସବାୟୁରୋଧ ଜନିତ ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To hiccough. ୩। କୂଜନ କରିବା; ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦ କରିବା—3. To utter an indistinct sound

Hikk (root)

ହିକ୍କା—ସଂ. ବି (ହିକ୍‌କ=ଧ୍ୱନି ବିଶେଷ+ଆ; କିମ୍ବା ହିକ୍‌କ ଧାତୁ=କୂଜନ କରିବା+ଭାବ ଅ+ଆ; ଭୁଲରେ ହିକ୍‌କଙ୍)—୧। ହାଲୁଟି—1. Belching. ୨। ରୋଗୋପସର୍ଗ-ବିଶେଷ; ରୁଦ୍ଧଶ୍ୱାସବାୟୁର ସାମୟିକ ନିର୍ଗମନ ରୂପ ରୋଗ—2. Hiccough resulting in gasping of the wind enclosed in the stomach. [ଦ୍ର—ଶରୀର ମଧ୍ୟରୁ ବାୟୁ ନାକଦ୍ୱାରା ବା ପାଟି ଦ୍ୱାରା ଯାଇ ତାହା ନାଭିରେ ବା ହୃଦୟରେ ଅଟକି ସରଳ ଭାବରେ ନାକ ବାଟେ ବା ମୁଖ ବାଟେ ବାହାରି ନ ଆସିବାରୁ ହିକ୍‌କା ଉଠେ ଓ ହିକ୍‌କା ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ଏହା ଅତିବିସ୍ତୃତ ହେଲେ ଶୀଘ୍ର ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ଓ ମାରାତ୍ମକ ହୋଇ ଉଠେ । ହିକ୍‌କାରେ ରୁଦ୍ଧ ବାୟୁ ପାଟି ବାଟେ ଯଦାକୁ ସରଳ ଭାବରେ ବାହାରି ପାରେ ନାହିଁ । ହାଲୁଟିରେ ରୁଦ୍ଧ ବାୟୁ ପାଟି ବାଟେ ବାହାରି ଆସେ । ଫଳତଃ ରୁଦ୍ଧ ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାଲୁଟିହିଁ ହିକ୍‌କା ଅଟେ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ହିକ୍‌କାକୁ ୫ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି ।

ଅନ୍ନଜା—ଅତି ମାତ୍ର ଭୋଜନ ଜନିତ ।

ଯମଳା—ଶିରଃ ଓ ଗ୍ରୀବା କମ୍ପଯୁକ୍ତ ।

କ୍ଷୁଦ୍ରା—ସାମୟିକ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ବହୁ ଦିନେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯିବା ହିକ୍‌କା ।

ଗମ୍ଭୀରା—ନାଭି ଦେଶରୁ ଉଠୁଥିବା ଓ ଗମ୍ଭୀର ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଓ ଅନେକ ଉପଦ୍ରବଯୁକ୍ତ ହିକ୍‌କା ।

ମହତ୍ତ ବା ମହା ହିକ୍କା—ମର୍ମସ୍ଥାନ (ଯଥା—ହୃଦୟ, ବସ୍ତି, ଶିରଃ, ନାଭି ଆଦି)ମାନଙ୍କରୁ ଉଠି ସର୍ବଦା ଦେଖା ଯାଉଥିବା; ଏହା ଅସାଧ୍ୟ ।
ଏହି ରୋଗ କୁପିତ କଫରୁ ଓ ବାୟୁରୁ ଜାତ ହୁଏ ।]

ହିକ୍କା ଉଠିବା—ଦେ. ବି—୧ । ଋଦ୍ଧବାୟୁ ଜନିତ ହିକ୍କା ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
Hikkā uthibā ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତ ହାକୁଟି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—
ହେଁଚ୍‌କି ଉଠା · हिचकी उठना 1. Hiccough.
୨ । ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ଅଣଗୁଣ ପବନ ଉଠିବା—
2. Hiccough on the eve of death; gasping before death.

ହିଗୁର୍ଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଖେଳ—
Higurdi A kind of game.
[ଉ—ବାଗୁଡ଼ି ହିଗୁର୍ଡ଼ି ଅଦି ନାନା ଖେଳ ଖେଳନ୍ତି ମନ ରଖାଇ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।]

ହିଙ୍କା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ହିକ୍କା)—ହିକ୍କା (ଦେଖ)
Hiṅkā Hikkā (See)
[ହିଁ(ହିଂ)କା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହିଙ୍କାର—ସଂ. ବି (ହିଂ=ଧ୍ୱନି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ବ୍ୟାଘ୍ର (ଶବ୍ଦ କରନ୍ତା)—Tiger.
Hiṅkāra

ହିଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ା—ଦେ. ବି (ସଂ ହିଙ୍ଗୁ)—ହିଙ୍ଗୁ ସଦୃଶ, କିନ୍ତୁ ଗୁଣରେ ଓ ଗନ୍ଧରେ ନିକୃଷ୍ଟତର ନିର୍ଯ୍ୟାସବିଶେଷ—
Hiṅg-rdā हिंग Asafoetida of European commerce. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗୁଳ୍ମର ନାମ Ferula Foetida.] ପାଦେ (ଗଣ୍ଡାମ) ବି—ନାଡ଼ିହିଙ୍ଗୁ (ଦେଖ)
Nārdi hiṅgu (See).

ହିଙ୍ଗୁଳ—ଦେ. ବି (ସଂ ତୁଙ୍ଗୁଳ)—ହିଙ୍ଗୁଳ—
Hiṅgala Vermilion; cinnabar.
[ହିଁ(ହିଂ)ଗଳ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ହିଙ୍ଗୁଳ हिंगुल

ହିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଳ ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—୧ । ହିଙ୍ଗୁଳଜାତ ବର୍ଣ୍ଣ; ଗାଢ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ
Hiṅga(ṅgu)la raṅga 1. Vermillion colour.
ହିଙ୍ଗୁଳ ରଂ. हिंगुल रंग scarlet colour;
୨ । ଗଞ୍ଜପା ସାରିର ଭଙ୍ଗିବିଶେଷ; କରିତ ରଙ୍ଗ—
2. One of the colours of the cards of 'Gañjapā' game.

ହିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଳ ଶିଳ—ଦେ. ବି (ସଂ ହିଙ୍ଗୁଳ ଓ ଶିଳା)—ଚିତ୍ରକାରମାନେ ଯେଉଁ ଶିଳରେ ହିଙ୍ଗୁଳ ବାଟନ୍ତି—
Hiṅga(ṅgu)la śila हिंगुल शील A slab of stone in which painters pestle cinnabar for painting.

ହିଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହେଙ୍ଗା; ଅକାମିକା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Hiṅgā 1. Worthless; goodfornothing.
[ହିଁ(ହିଂ)ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଅକାମିକା ଓ ଅହଙ୍କାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ଅକର୍ମଣ୍ୟ बेकार 2. Worthless and boastful (person); worthless and egoistic.

ପାଦେ (ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—ଖୁଲ ଘରର ରୁଅ—
The slanting rafters of a thatched house.

ହିଙ୍ଗିଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଏକଜାତୀୟ ଖେଳ—Name of an out door
Hiṅgirdi game. (ଉ—ଗୋବିନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଧର ମେଳ କରି ହିଙ୍ଗିଡ଼ି ଖେଳରେ ଘୋଡ଼ା ମଡ଼ାଇଦେଇ ଏହାଙ୍କୁ ମାର ପକାଇଲେ—ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।)

ହିଙ୍ଗୁ—ସଂ. ବି (ହିମ+ଗମ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଉ, କିମ୍ବା ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉ; ଯାହା ଅଗ୍ନିମାନ୍ୟାଦି ରୋଗକୁ ହନନ ବା ନାଶ କରେ)—୧ । ହେଙ୍ଗୁ—
1. Asafoetida; Ferula Marthex; Marthex Assafoetida(Kirtikar)
[ଦ୍ର—ଏହା ଧାନ୍ୟାଦିବର୍ଗର ଶାକବିଶେଷର ମୂଳ (Ferula Alliacc e)ରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ତୀବ୍ର-ଗନ୍ଧ ନିର୍ଯ୍ୟାସକୁ ଶୁଖାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଦ୍ରବ୍ୟ । ଏହି ଗଛ ପାରସ୍ୟର ଖୋରାସାନ୍, ହିମାଳୟର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଓ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମେ । ହିଙ୍ଗୁ ଗଛର ମୂଳକୁ ଛେଦ କଲେ ସେଥିରୁ ଝୁଣା ପରି ଏକପ୍ରକାରନିର୍ଯ୍ୟାସ ବାହାରେ ଏହା ପ୍ରଥମେ ଧଳା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଥାଏ; ପରେ ପୀତ ମିଶ୍ରିତ ପାଟଳବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଶୁଖିଯାଏ ।
ହିଙ୍ଗୁ ସଦୃଶ, କିନ୍ତୁ ଗନ୍ଧରେ ଓ ଗୁଣରେ ନିକୃଷ୍ଟ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଅନ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମରୁ ଜାତ ହୁଏ, ତାକୁ ହିଙ୍ଗଡ଼ା କହନ୍ତି । ଗନ୍ଧବିରଜା ମଧ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ହିଙ୍ଗୁ (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) । ଏହା ହୃଦ୍ୟ, କଟୁ, ଉଷ୍ଣ ଏବଂ କୃମି, ବାତ, କଫ, ବିବନ୍ଧ (କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା), ଆଧ୍ମାନ (ପେଟଫମ୍ପା), ଶୂଳ, ଗୁଳ୍ମ ଓ ବାତରୋଗନାଶକ; ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ; ପାଚନ; ରୁଚ୍ୟ; ବହ୍ନିଦୀପକ, ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଅଙ୍ଗଣ୍ଡି ରୋଗରେ ଉପକାରକ । ଏହା ରେଚକ ଓ ଉଦ୍ଦୋ-ଦକସାରକ ।
ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ହିଷ୍ଟିରିଆ ବା ମୂର୍ଚ୍ଛାରୋଗରେ ହେଙ୍ଗୁ-ଅର୍କ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଉପକାର ହୁଏ । ଶିଶୁମାନଙ୍କର

ହୃତ୍‌କମ୍ପ ଓ କଣ୍ଠଶ୍ୱାସରେ ଏହା ଉପକାରୀ । ଦେହ ପୋଡ଼ିଗଲେ ଏହାକୁ ପାଣିରେ ଘଷି ଲଗାଇ ଦେଲେ ଜ୍ୱାଳା କମିଯାଏ ଓ ଘା ଶୀଘ୍ର ଶୁଖିଯାଏ । ଅଧିକପରିମାଣରେ ହେଙ୍ଗୁ ସେବନ କଲେ ଜରାୟୁ ନଷ୍ଟ ହୁଏ

ଏହା ବିଶେଷତଃ ଶୂଳ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା ରୋଗର ଔଷଧରୂପେ ସର୍ବତ୍ରତର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଆମ ଦେଶରେ ଏହାକୁ ଚଡ଼ରେ ମିଶାନ୍ତି ଓ ଇଅଣରେ ବଘାରନ୍ତି । ମାରୱାଡ଼ୀମାନେ ଇଅଣରେ ଓ ଡାଲିରେ ବହୁପରିମିତ ହିଙ୍ଗୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଡାକ୍ତରମାନେ କୋଷ୍ଠକାଠିନ୍ୟ ରୋଗରେ ହିଙ୍ଗୁମିଶ୍ରିତ ଅର୍କ ଓ ପାଣି ଖୁଆନ୍ତି ଓ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ବାଟେ ପିଚକାରୀ ଦିଅନ୍ତି । କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଏହାର ଗନ୍ଧ ଅସହ୍ୟ ହୁଏ ।]

ଅନ୍ୟ ସଂ. ବଂଶପର୍ଣ୍ଣୀ; ବେଣୁପର୍ଣ୍ଣୀ; ପିଣ୍ଡା, ଶିବାଟିକା; ବଂଶଦଳା; ଜୀରକା; ଜୀର୍ଣ୍ଣପର୍ଣ୍ଣିକା ବାଁଶପାତା ଘାସ

୨ । ବଂଶପର୍ଣ୍ଣୀ (ଭାବ—ପ୍ରକାଶ); ଏକପ୍ରକାର ଘାସ; ବାଉଁଶପତ୍ରରୂପ ଘାସ—2. A kind of grass with leaves like the bamboo leaves.

[ଦ୍ର—ଏହା ହିଙ୍ଗୁପର୍ଣ୍ଣୀ ତୁଲ୍ୟ ଗୁଣଦାୟକ । ଏହା ମଧୁରରସ, ଶୀତଳ, ରୁଚିକର ଓ ପିତ୍ତରକ୍ତଦୋଷନାଶକ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କର ଦୁଗ୍ଧବର୍ଦ୍ଧକ ।]

ହିଙ୍ଗୁ ନାଡ଼ିକା—ସଂ. ବ—ନାଡ଼ୀହିଙ୍ଗୁ ; ଏକପ୍ରକାର ହିଙ୍ଗୁ—
Hiṅgu nāṛdikā A sort of asafoetida. [ଦ୍ର—

ଅନ୍ୟ. ସଂ ନାମ—ନାଡ଼ୀ ହିଙ୍ଗୁ, ପଲାଶାଶ୍ୱ, ଜନ୍ମୁକା, ରାମଠୀ, ବଂଶପର୍ଣ୍ଣୀ, ପିଣ୍ଡାହ୍ୱ, ସୁଗନ୍ଧା, ନାଡ଼ୀହୀଂଗୁ, କଲାପତିହୀଂଗ

ମ. ନାଡ଼ୀଇଙ୍ଗୁ

ତା. କଲହଣ୍ଡ

ତେ. ଚିତ୍ରହିଙ୍ଗ, କାରୁଇଙ୍ଗବା

ଆ. କନଖାଇ

ଏହା କଟୁରସ, ଉଷ୍ଣ-ବୀର୍ଯ୍ୟଦ, କଫ ଓ ବାୟୁଜନିତ ବେଦନା ନାଶକ, ମଳବଦ୍ଧତା, ଅନାହ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।]

ହିଙ୍ଗୁନିର୍ଯ୍ୟାସ—ସଂ. ବ—୧ । ହିଙ୍ଗୁ ଗଛର ଚେରର ରସ ବା ଅଠା—
Hiṅgu nirjyāsa 1. The asafoetida juice; the juice of the root of the asafoetida plant.
୨ । ନିମ୍ବବୃକ୍ଷ (ଅମଲ)—2. the Neem tree.

ହିଙ୍ଗ ପତ୍ର—ସଂ. ବ—ଇଙ୍ଗୁଦୀ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Terminalia
Hiṅgu patra Catapha (Kirtikar.)

ହିଙ୍ଗୁପତ୍ରୀ—ସଂ. ବ—(ଏହାର ପତ୍ର ହିଙ୍ଗୁ ଗୁଳୁର ପତ୍ର ସଦୃଶ ଥିବାରୁ)—
Hiṅgu patrī

ଅନ୍ୟ ସଂ—ଭୂକ୍‌ପର୍ଣ୍ଣୀ, ଭୂବସ୍ତ, ଗୃଥୁକା, ପୃଥୁ, ପୃଥୁଳା, କବଂସ୍ତ, ହୁକ୍‌ପର୍ଣ୍ଣୀ, ବାଷ୍ପିକା, ବାଷ୍ପୀ, ବାଷ୍ପୀକା, ପର୍ଦ୍ଦିକା, ବାଟୁପର୍ଣ୍ଣୀକା, କାରବ୍ୟ,

ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ; ବାଉଁଶପତ୍ରରୂପ ଘାସ ପରି ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—A srot of grass; Balamites Ruxburghi. [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁତିକ୍ତ ରସ, ରୁଚ୍ୟ, ଗୁରୁ, ଉଷ୍ଣ, ପାଚନ ଏବଂ ହୃଦ୍‌ରୋଗ, ବସ୍ତିରୋଗ, ଦାରୁପର୍ଣ୍ଣୀ, ହିଙ୍ଗୁପତ୍ର) ମଳବଦ୍ଧତା, ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ବାୟୁ ଓ ଗୁଳ୍ମ ବଂଶପତ୍ରତୃଣ, ରାଧୁନୀ ନାଶକ ଓ କୃମିନାଶକ; ଏହା ଚେରୋଷ୍ଣରେ ବଘରାଯାଏ ଏବଂ ଏହାର ଗନ୍ଧ ଈଷତ୍ ହିଙ୍ଗୁ ଗନ୍ଧ ପରି । ବଂଶପର୍ଣ୍ଣୀଠାରୁ ଏହା ପୃଥକ୍ ଅଟେ ।]

ହିଙ୍ଗୁପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—ବଂଶପର୍ଣ୍ଣୀ (ରତ୍ନମାଳା)—A kind of grass
Hiṅgu parṇṇī with leaves like bamboo leaves.

ହିଙ୍ଗୁଳ (ଳି, ଳୁ)—ସଂ. ବ—(ହିଙ୍ଗୁ+ଲା. ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+
Hiṅgula (li, lu) କର୍ତ୍ତୃ ଅ. ଇ, ଉ, ଏହା ହିଙ୍ଗୁର ବର୍ଣ୍ଣ

ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଦରଦ, ମ୍ଲେଚ୍ଛ, ଚଣ୍ଡାଙ୍ଗ, ଚଣ୍ଡୀପାରଦ, ରକ୍ତ, ସର୍ପଚ୍ଛର୍ଦ୍ଦ; ହଂସପାଦ, ଚୁରୁବକ, ଇଙ୍ଗୁଳ, ରକ୍ତ-ପାରଦ, ବଙ୍ଗର, ସୁରଙ୍ଗ, ସୁଗର, ରଞ୍ଜନ, ରଞ୍ଜକ, ଚମ୍ପକ, ମଣିରାଗ, ରସୋଦ୍ଭବ, ରସଗର୍ଭ

ହୀଂଗୁଲ ସିଗରଫ, ହୀଂଗୁଲ, ହୀଂଗୁଲ

ଫା. ସିଙ୍ଗ୍ରଫ୍

ଆ. ଜଞ୍ଜଫର୍

ତେ. ହଙ୍ଗୁଲ୍ଲକାମ୍ବ

ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ)—ହେଙ୍ଗୁଳ ; ଘାରଦବହୁଳ ଘୋର ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଖନିଜପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ—Cinnabar; sulphate of mercury. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପରସ ; ଏହାକୁ ବାଟି ଚିତ୍ରକରମାନେ ରଙ୍ଗ ତିଆରି କରନ୍ତି ଓ ଗଞ୍ଜପା ସାରର ଗୋଟିଏ ରଙ୍ଗର ଭାସ ଏଥିରେ ଚିତ୍ରିତ ହୁଏ । ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରବିଧିମତେ ଶୋଧିତ ହୋଇ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱପାତନ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଉମ୍ବରୁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପାକ କରାଯାଇ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଶୋଧିତ ହିଙ୍ଗୁଳ ମଧୁର-କଟୁ-ତିକ୍ତ-କଷାୟରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ ଏବଂ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହା, କାମଳା, ଅମବାତ, ନେତ୍ର ରୋଗ, କଫ, ପିତ୍ତ, ହୃଲ୍ଲାସ, ଉଷ୍ଣ ଓ ବିଷଦୋଷ ନାଶକ; ରୂପ ଓ କାମ ଭେଦରେ ହିଙ୍ଗୁଳ ୩ ପ୍ରକାର ଯଥା—୧ । ଚମ୍ପକ—ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ । ୨ । ଶୁକ ତୁଣ୍ଡକ—ଈଷତ୍ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ । ୩ । ହଂସପାଦ—ଜବା (ମନ୍ଦାର) ପୁଷ୍ପ ସଦୃଶ ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ହଂସପାଦ ହିଙ୍ଗୁଳ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଏବଂ ଔଷଧରେ ଓ ରଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହିଙ୍ଗୁଳକୁ ମେଣ୍ଢାଦୁଧ, ଛେଳି ରସ ଓ ଅଦାରସରେ ୨ ଥର ଲେଖାଏଁ ବଜୁରିଇ ସିଝାଇଲେ ଏହା ଶୋଧିତ ହୁଏ ଓ ଶୋଧିତ ହିଙ୍ଗୁଳ ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।

ଖନିଜାତ ହିଙ୍ଗୁଳକୁ ଛେଳିରସରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ପୁରାଇ ନିଆଁରେ ବସାଇ ଉକ୍ତ ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହାଣ୍ଡି ରଖାଯାଏ ଓ ଉପରେ ଥିବା ହାଣ୍ଡିର ପାଣି ଗରମ ହୋଇଗଲାରୁ ତାକୁ ଢାଳି ପୁଣି ଥଣ୍ଡା ପାଣି ତହିଁରେ ପୁରାଯାଏ । ଏହିପରି (ଉମ୍ବରୁ ଯନ୍ତ୍ରରେ) ପାକ କଲେ ଉପର ହାଣ୍ଡିର ତଳଦେଶରେ ପାରଦସ୍ତର ବସିଯାଏ; ଉକ୍ତ ପାରଦ ବିଶୁଦ୍ଧ ପାରଦ ଅଟେ ।]

ହିଙ୍ଗୁଳ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—ହିଙ୍ଗୁଳ ପରି ଗାଢ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—
Hiṅgula barṇṇa Vermilion colour.
(ହିଙ୍ଗୁଳ ରଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିଙ୍ଗୁଳ ଶୋଧନ—ସଂ.ବ— ମେଣ୍ଢାଦୁଧ, ଝଲରସ ଓ ଅଦାରସଦ୍ୱାରା ୨ଥର
Hiṅgula Śodhana ଭାବନା ଦେଇ ହିଙ୍ଗୁଳକୁ ଔଷଧାର୍ଥେ
ଶୁଦ୍ଧ କରିବା—Refining of cinnabar for medicinal purpose.

ହିଙ୍ଗୁଳା—ସଂ. ବ—ବାମନ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଦେଶ ବିଶେଷ—Name
Hiṅgulā of a country mentioned in the
(ହେଙ୍ଗୁଳା—ଦେ. ରୂପ) 'Bāmana Purāṇa'.
[ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଚର୍ଚ୍ଚିକା ନାମ୍ନୀ ଅବତାର ଅଧିଷ୍ଠିତ । (ବାମନ ପୁରାଣ) ।] ଦେ. ବ—ହିଙ୍ଗୁଳାଇ
(ଦେଖ)—Hiṅgulāī (See). [ଉ—ସ୍ୱାହା ସହଚରୀ ହିଙ୍ଗୁଳାଙ୍କ କରେ । ରାଧାନାଥ—ନନ୍ଦକେଶରୀ ।] ବିଣ—
ହିଙ୍ଗୁଳବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ; ଗାଢ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—Of vermilion colour.

ହିଙ୍ଗୁଳା (ଳେ) ଇ—ଦେ. ବ—(ସଂ ହିଙ୍ଗୁଳ; ଏହାଙ୍କର ଅଗ୍ନିରକର୍ଣ୍ଣ
Hiṅgulā (le) ī ହିଙ୍ଗୁଳ ରଙ୍ଗ ଥିବାରୁ)—୧ । ଓଡ଼ିଶାର
ହିଙ୍ଗୁଳା ଠାକୁରାଣୀ
ହିଙ୍ଗୁଳା ଦେବୀ
ହେଙ୍ଗୁଳା (ଳେ)ଇ
} —ଅନ୍ୟରୂପ ଗଡ଼ଜାତ ତାଳଚେରରେ ଘୁଞ୍ଚିତା ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ ଗ୍ରାମରେ ଅଧିଷ୍ଠିତା ଅଗ୍ନି-
ହିଙ୍ଗୁଳାଇ ରୂପ ଧାରିଣୀ ଦେବୀ ବିଶେଷ—1. A Goddes
ହିଙ୍ଗୁଳାମାଇ worshipped in the shape of fire in the Orissan State of Talcher. [ଦ୍ର—ବସନ୍ତକାଳରେ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀଠାରୁ ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଗୋପାଳ-ପ୍ରସାଦ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ହିଙ୍ଗୁଳା ଦେବୀଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଉତ୍କଳ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ ଗ୍ରାମର ଭୂଗର୍ଭରେ ପଥର-କୋଇଲାର ଖଣି ଥିବାରୁ ସେହି ଖଣିରୁ (ଖଣିର ପଥର କୋଇଲାରୁ) ଉଠୁଥିବା ବାଷ୍ପ (Coal gas) ରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱତଃ ତାହା ଜଳି ଉଠେ । ଏଣୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଏହାକୁ ହିଙ୍ଗୁଳାଇଙ୍କ ଉଦ୍ଭବ ହେବା କହିଥାଆନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଅଗ୍ନିରେ ଜୀବନ୍ତ ଛାଗ, ମେଷ, କୁକୁଟ ପ୍ରଭୃତି ଓ ଶାଢ଼ୀ, କନ୍ଦ, ଗଜମୁଆଁ ଓ ଏଲାଚାଦି ବଳିରୂପେ ନିକ୍ଷେପ କରିବା ପ୍ରଥା ବହୁକାଳରୁ ଚଳିଆସିଅଛି । ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ବାମଣ୍ଡା, ପାଲଲହଡ଼ା, ଅନୁଗୁଳ, ଢେଙ୍କାନାଳ ଆଦି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରୁ ୮।୧୦ ହଜାର ନରନାରୀ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି (ଶଶିଭୂଷଣ ଉତ୍କଳ ଚିତ୍ରଚିତ୍ର) । ଏହି ବିଷୟ କବି ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ମହାଯାତ୍ରା କାବ୍ୟର ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗରେ ସୂଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଗୋପାଳପ୍ରସାଦଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ସିଙ୍ଗଡ଼ା ନଦୀ ପ୍ରବାହିତା । କିଂବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, ଏଠାରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଅନଳର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇ ହିଙ୍ଗୁଳାଦେବୀଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ ହୁଏ । (ରାଧାନାଥ- ଉତ୍କଳାବଳୀ- ଟୀକା)]
୨। (ସଂ. ହିଙ୍ଗୁଳାକ୍ଷୀ) ଆସାମ ଜ୍ୱାଳାମୁଖୀ ତୀର୍ଥରେ ପୂଜିତା ଦେବୀଙ୍କ ନାମ—
2. Name of a popular Goddess worshipped in Jwālāmukhī in Assām.

ହିଙ୍ଗୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହିଙ୍ଗୁଳ ରଙ୍ଗରେ ଚିତ୍ର କରିବା—
Hiṅgulā(le)ibā 1. To paint with the vermi-
ହିଙ୍ଗୁଳେ ଚିତ୍ର କରା ହିଂଗୁଲ ଲଗାନା lion colour. ୨ । ଚିତ୍ର
(ହେଙ୍ଗୁଳାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—2. To paint.

ହିଙ୍ଗୁଳାକ୍ଷୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଜ୍ୱାଳାମୁଖୀ ତୀର୍ଥରେ ପୂଜିତା ଦେବୀ ବିଶେଷ
Hiṅgulākshī —Name of a Goddess worshipped in Jwālāmukhī in Assam.

ହିଙ୍ଗୁଳା ପୀଠ—ଦେ. ବ—ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ସିଙ୍ଗଡ଼ା ନଦୀ କୂଳରେ
Hiṅgulā pīṭha ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ ଗ୍ରାମରେ ହିଙ୍ଗୁଳାଇ
(ହେଙ୍ଗୁଳା ପୀଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠିତ ସ୍ଥାନ—
The shrine of Goddess Hiṅgulā in the village of Gopālaprasāda in Talcher state of Oirsea [ଦ୍ର—ଯଦିଚ ହିଙ୍ଗୁଳାପୀଠେ ଜଳ ଉଠେ ଯଥା ଅଗ୍ନିତେ ବର୍ତ୍ତିଶିଖା ନଦୀଘ ନିଶୀଥେ ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।]

ହିଙ୍ଗୁଳା ଯାତ୍ରା (ଯାତ)—ଦେ. ବ—ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ
Hiṅgulā jātrā (jāta) ଗ୍ରାମରେ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ
ହେଙ୍ଗୁଳା(ଳେ)ଇ ଯାତ୍ରା
ହେଙ୍ଗୁଳା ଯାତ୍ରା
} ଅନ୍ୟରୂପ ଅଗ୍ନିରୂପେ ପୂଜିତା ହିଙ୍ଗୁଳାଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଉତ୍ସବ—A
festival held in a village named Gopāla prasāda in Talcher on the 14th day of the bright fortnight of the month of Chaitra in honour of Goddess 'Hiṅgulāī'.

ହିଙ୍ଗୁଳି—ସଂ. ବ—ହିଙ୍ଗୁଳ (ଜଟାଧର) (ଦେଖ)—
Hiṅguli Hiṅgula (See) ବିଣ—ହିଙ୍ଗୁଳିଆ (ଦେଖ)—
Hiṅguliā (See)

ହିଙ୍ଗୁଳିଆ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ହିଙ୍ଗୁଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to
Hiṅguliā cinnabar. ୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ ଚିତ୍ରିତ—
2. Painted with vermilion. ୩ । ହିଙ୍ଗୁଳ
ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ; ଲାଲ—3. Scarlet.

ହିଙ୍ଗୁଳିକା—ସଂ. ବ—କଣ୍ଟକାରୀ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hiṅgulikā Solanum Xanthocarpum (plant).

ହିଙ୍ଗୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହିଙ୍ଗୁଳ)—ହିଙ୍ଗୁଳରେ ଚିତ୍ର କରିବା—
Hiṅgulibā To paint with vermilion.
[ହେଙ୍ଗୁଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
ହିଙ୍ଗୁଳେ ଚିତ୍ର କରା ହିଂଗୁଲ ଲଗାନା

ହିଙ୍ଗୁଳୀ—ସଂ. ବ—୧ । ବାଇଗଣ (ଅମର)—1. Brinjal. ୨ ।
Hiṅgulī ବୃହତୀ (ଭାବପ୍ରକାଶ), ବିହାଙ୍ଗୁଡ଼ୀ; ବୈଁକୋଳ—
[ହେଙ୍ଗୁଳୀ—ଦେ ରୂପ] 2. Solanum Indicum.

ହିଙ୍ଗୁଶିରାଟିକା—ସଂ. ବ—ବଣଯବୀ (ରତ୍ନମାଳା)—
Hiṅguśirāṭikā A kind of grass with leaves like bamboo leaves.

ହିଚ୍‌କି—ପ୍ର ଦେ (ସମଲପୁର) ବ—(ସଂ ହିକ୍କା, ଭୁଲ; ହି. ହିଚକି)—
Hich-ki ହିକ୍କା ରୋଗ—Hiccough.

ହିଚ୍‌କି କଚାର୍ଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ହାଚକି କଚାର୍ଡ଼ି (ଦେଖ)
Hich-ki kachārdi —Hāchaki kachārdi (See)

ହିଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) —କ୍ରି—୧ । ଭୟକରିବା—1. To fear.
Hich-kibā ୨ । ଅସମ୍ମତହେବା—2. To disagree.

ହିଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବା—
Hich-kibā To stumble.

ହିଚ୍‌କିରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଅପମାନିତ; ଲଜ୍ଜିତ—
Hich-kirā Insulted; put to shame.

ହିଚ୍‌ଖିଚାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଟାଣିବା—
Hich-khichāibā To draw; to drag.

ହିଜ୍‌ରା(ରୀ)—ଦେଦେ. ବିଣ—(ଅ. ହିଜ୍‌ରା=ମକ୍କାଠାରୁ ହଜ୍‌ରତ୍
Hij-rā (ri) ମହମ୍ମଦଙ୍କର ମଦିନାକୁ ଶତ୍ରୁ ଭୟରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ) —
[ହିଜ୍‌ରା(ରୀ)ସନ—ଅନ୍ୟରୂପ] ମକ୍କାଠାରୁ ହଜ୍‌ରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ
ହିଜରି ଦିବସର ଚରିତ୍ର (୬୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୬ ଜୁଲାଇ)ଠାରୁ
ହୀଜରୀ ଗଣନା ଅରବ୍ଧ ହୋଇଥିବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଅବ୍ଦ ବା
ବର୍ଷ (ଏହି ଅବ୍ଦ=୧୨୫ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ=୩୫୪ ୧/୧୧ ଦିନ)
—The Mahomedan calender year. [ଦ୍ର—
ସକ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ହିଜ୍‌ଲି(ଲି)—ଦେ. ବ—(ନାମ)—ମେଦନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ହଳଦୀ ନାମକ
Hij-li (li) ନଦୀ—Name of a river in Midnapur.

ହିଜଡ଼ା—ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ହେଞ୍ଜଡ଼ା; ପୁରୁଷତ୍ୱ ଓ ପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣହୀନ
Hijarda ପୁରୁଷ; ନପୁଂସକ; ପୋଟା—1. A eunoch; a
ହିଜଡ଼ା male hermaphrodite. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ
ହୀଜଡା ବିଶିଷ୍ଟ ପୁରୁଷ (ଯାହାର ସ୍ତନ ଓ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଥାଏ)—2.
A male with female characteristics; a
female having male characteristics.
ବିଣ—୧ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ—1. Shameless; immodest.
୨ । ହେଞ୍ଜଡ଼ା ୧ (ଦେଖ)—2. Henjarda 1 (See)

ହିଜଡ଼ା—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ହିଜଡ଼ (ଦେଖ) —
Hijarda 1. Hijārda (See). ୨ । ହିଜଡ଼ୀ (ଦେଖ)—
2. Hijardi (See).

ହିଜଡ଼ୀ—ଦେ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ— (ସ. ସ୍ତ୍ରୀନପୁଂସକ)—ହେଞ୍ଜଡ଼ୀ; ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱହୀନା ନାରୀ;
Hijardi ଅପୁଷ୍ପୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ଯେଉଁ ନାରୀର ଋତୁଅବ ଯୌବନ ଲକ୍ଷଣ
ହିଜଡ଼ୀ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ନାହିଁ—A female hermaphro-
ହୀଜଡ଼ୀ dite; a woman whose menses do not
appear and who shows some male
characteristics. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ନିର୍ଲଜ୍ଜା—1.
Shameless; immodest (female). ୨ ।
ହେଞ୍ଜଡ଼ୀ ୧ । (ଦେଖ)—2. Henjardi (See).

ହିଜ୍(ଜ)ରତ—ଦେଦେ.ବ—(ଅ)—ମହମ୍ମଦଙ୍କର ମକ୍କା ଛାଡ଼ି ଖ୍ରୀ୬୨୨ରେ
Hija(j-)rat ମଦିନାକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ—The departure of the
ହିଜ୍‌ରତ Prophet Mahammad in 622 A. D. from
ହଜରତ Mecca to Madina. [ଦ୍ର—ଏହିଦିନଠାରୁ
ହିଜ୍‌ରି ସନର ଗଣନା ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଅଛି ।]

ହିଜିର(ରା)—ଦେଦେ. ବ—(ଅ)—ହିଜରା (ଦେଖ)—
Hiji·i(rā) Hij-rā (See).

ହିଜିଲି ବାଦାମ—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବ—ଲଙ୍କା ଆମ୍ବ—
Hijili bādāma Cashew nut; Anacardium
ହିଜଲୀ ବାଦାମ Occidentale (tree and its flowered
ହୀଜଲୀ ବାଦାମ fruit).

ହିଜ୍ଜ—ସ. ବ—ହିଞ୍ଜଳ (ଦେଖ)—
Hijja Hinjala (See).
(ହିଜ୍ଜଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ହିଜଳ—ଦେ. ରୂ)

ହିଞ୍ଚିଡ଼ିବା - ଦେ. କ୍ରି—ଝିଙ୍କିବା—
Hinchirdibā To drag; to haul.
ହିଁଚଡ଼ାନ ଖୀଂଚନା

ହିଞ୍ଜଡ଼—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ହିଜଡ଼ (ଦେଖ)—
Hinjarda Hijarda (See).

ହିଞ୍ଜଡ଼ା—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ହିଜଡ଼ (ଦେଖ) —
Hinjardā 1. Hijarda (See). ୨ । ହିଜଡ଼ୀ (ଦେଖ)—
2. Hijardi (See)

ହିଞ୍ଜଡ଼ୀ - ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀ—ହିଜଡ଼ୀ (ଦେଖ)—
Hinjardi Hijardi (See).

ହିଞ୍ଜଳି—ଦେ. ବ—ହିଞ୍ଜଳ (ଦେଖ)—
Hinjali Hinjili (See)

ହିଞ୍ଜଳ—ଦେ. ବ—(ସ. ହିଜ୍ଜଳ; ଇଞ୍ଜଳ)—ଜମ୍ବୁକାଦିବର୍ଗର ନାତିବୃହତ୍
Hinjala ତରୁ—Barring tonia Acutangulia;
ସ—ଇଞ୍ଜଳ, ହିଜ୍ଜଳ, Barringtona Racemosa tree.
ନିତ୍ତୁଳ, ଅମ୍ବୁଜ, ପିଚ୍ଛିଳ, [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଜଳକୂଳରେ ଜନ୍ମେ;
ନଦୀକାନ୍ତ, ଧନଦ, କାନ୍ତ, ଏହାର ପତ୍ର ଏକୋତ୍ତରା ଫଳ ଅରକ୍ତ;
ଜଳଦ, ଦୀର୍ଘପତ୍ରକ. କେଶର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ
ନଦୀଜ, ରକ୍ତକାର୍ମୁକ, ଫୁଟେ; ମଞ୍ଜରୀ ଦୀର୍ଘ; ବସନ୍ତକାଳରେ
ଦୀର୍ଘପତ୍ରିକା । ପତ୍ର ଝଡ଼ିପଡ଼େ । ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଦବେଡ଼ାଫଳ
ହିଜ୍ଜଳ, ସମୁଦ୍ରଫଳ ଅବ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) । ଏହା
ହିଜର, ସମୁଦ୍ଦର ଫଳ କଟୁରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ମଳସଂଗ୍ରାହକ, କଫପିତ୍ତ-
ହିଜ୍‌ଜଲ ହାଜ୍‌ଜଲ କାରକ, ବାୟୁରୋଗ ନାଶକ, ଭୂତାବେଶର
ମ. ପର୍ଯ୍ୟକ୍ତ ଓ ଗ୍ରହାବେଶର ଶାନ୍ତିକାରକ; ଏହା ପରିଷ୍ଟ ଓ
ଗ. ତାରେଗଣ୍ଟିଲେ ବିଷାକ୍ତ] ୨ । ନପୁଂସକ—2. Eunoch
ତେ. ତାଳପୁ [ଉ—ସବୁଜାତିରେ ଅଣ୍ଡିରା ମାଇ ଅଛନ୍ତି,
ସେଥିମଧ୍ୟରେ ତ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ହିଞ୍ଜଳ ଦେଖାଯାଏ
ପଂଚାରମୋହନ, ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ହିଞ୍ଜଳ କାନ୍ଥି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମେଦନୀ ପୁରରେ ହିଜଳ ନାମରେ
Hinjalakānthi ଗୋଟିଏ ନଦୀଥିବାରୁ)—ମେଦନୀପୁରର
ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନ୍ ଓ ନଗର— Contai; a
Sub-division and town in the district of
Midnapur.

ହିଞ୍ଜିଡ଼ା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହିଜଡ଼ (ଦେଶ)—
Hiñjirdā Hijarda (See)
(ହିଞ୍ଜିଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିଞ୍ଜିରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—୧ । ଝୁରିବା—
Hiñjiribā 1. To pine after. (ଉ—ମାତୃକୋଳସ୍ଥାନ ହୋଇ କେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିଞ୍ଜିର ହିଞ୍ଜିର ଶିଶୁଟି କ୍ଷୀଣ ଓ ଶକ୍ତିହୀନ ହୋଇପଡ଼େ—ଗଡ଼ଜାତ ବାସିନ୍ଦା ।] ୨ । (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ଶୁଖିଯିବା—
2. To become dry. ୩ । (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—3. To wither; to become emaciated.
(ଯଥା—ମୁଁ ସେ କଥା ଭାବି ଭାବି ହିଞ୍ଜିରି ଗଲଣି ।)

ହିଞ୍ଜିଲୀ—ଦେ. ବ (ସ ହିଙ୍ଗଲୀ=ବାଇଗଣ; ଏହାର ପତ୍ର ବାଇଗଣପତ୍ର ଥିବାରୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ; କିମ୍ବା ହିଞ୍ଜଳ ଜାତି ଅଞ୍ଚଳରୁ
Hiñjilī ପ୍ରଥମେ ଏହା ଆମଦାନି ହୋଇଥିବାରୁ)—ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ,
ହିଙ୍ଗ୍‌ଲି ମେଦିନୀପୁର, ବଙ୍ଗଦେଶର ଯଶୋହର ଓ ନଦିଆ ଅଞ୍ଚଳରୁ
ହିଂଗଲୀ ଏ ଦେଶକୁ ଆଣାଯାଇ ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଚାଷ କରାଯାଉ ଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ତମାଖୁ ବା ଧୂଆଁ ପତ୍ର—A mild species of tobacco recently introduced into Orissa from Bengal and the Deccan.
[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣ କଳା; ଆମ ଦେଶୀ ଧୂଆଁପତ୍ର ପରି ଏହା ମାଟିରେ ଖୋଳା ଯାଇ ଖରାରେ ଶୁଖାଯାଏ ନାହିଁ; ଏହା ଖେତରୁ କଟା ହୋଇ ଘରେ ଟଙ୍ଗାଯାଇ ପବନ ବାଜି ଶୁଖିଯାଏ । ଏହାର ପିଛାର ଧୂଆଁ କଡ଼ା ନୁହେଁ ।]

ହିଞ୍ଜୀର—ସ. ବ (ହିନ୍‌ଜ୍ ଧାତୁ+କ୍ତିନ୍. ଈର+ଅ, ଭାବବାଚକ)—
Hiñjira ହସ୍ତିପାଦବନ୍ଧନ; ହାତିବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି ବା ଶିକୁଳି—
The chain or rope for the elephant's legs.

ହିଞ୍ଜୁଳ—ସ. ବ—ହିଞ୍ଜଳ (ଦେଶ)
Hiñjula Hiñjala (See)

ହିଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)—
Hiṭ ୧ । କ୍ରିକେଟ୍ ବଲ୍‌ର ଓ୍ୱିକେଟ୍‌ରେ ଆଘାତ—
ହିଟ୍ ହିଟ 1. Hit; hitting of the wicket by a cricket ball. ୨ । ବଲ୍‌କୁ ବାଟ୍ ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ—
2. Hitting of the ball by the bat.

ହିଟ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କ୍ରିକେଟ୍ ବଲ୍) ଓ୍ୱିକେଟ୍‌ରେ ବାଜିବା—
Hiṭ kariba To hit (said of a ball hitting the
ହିଟ କରା ହିଟ ଫରନା wicket).

ହିଟ୍‌ଲର୍—ଦେ. ବ (ନାମ)—ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଶାସିତ ଆଧୁନିକ ଜର୍ମାନୀର
Hiṭ-lar ଡିକ୍ଟେଟର୍ ବା ଭାଗ୍ୟବିଧାତା—Herr Hitler of
ହିଟ୍‌ଲର୍ ହିଟଲର Germany.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଜର୍ମାନ୍‌ମାନେ ଜୁଗୋସ୍ଲାଭିକିଆ, ପୋଲାଣ୍ଡ, ନରୱେ, ବେଲ୍‌ଜିଅମ୍ ଆଦି ରାଜ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର୍ମଣ ଓ ଅଧିକାର କରିବାରୁ ଏଥିର ପ୍ରତିକାରାର୍ଥ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ ୧୯୩୯ ସାଲରେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ପରେ ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ପରାଜିତ କରିବାରୁ ଫ୍ରାନ୍ସ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ (୧୯୪୦ ଜୁଲାଇ) ଇଂରେଜଙ୍କର ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଛି ।]

ହିଟାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—୧ । ଫିଟାଇବା—
Hiṭāiba 1. To open. ୨ । (ଭଉଡ଼ୀଭାଙ୍ଗା) ଆଣିବା;
ବାହାର କରିବା—2. To bring forth.

ହିଟି ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ପଡ଼ିଯିବା—
Hiṭi pardiba To fall down.

ହିଟିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—୧ । ଝୁଣ୍ଟିବା—1. To stumble.
Hiṭiba ୨ । ଖସି ପଡ଼ିବା—2. To slip down,
ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଫିଟିବା; ମୁକ୍ତହେବା—
To be opened; to be released.

ହିଡ଼ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move.
Hird (root) ୨ । ଅନାଦର କରିବା—2. To slight.

ହିଡ଼(ଡ଼ି)ମି(ମୋ)ଚା(ଚି)—ଦେ. ବ (ସ. ହିଲମୋଚିକା) ଦୋମ-
Hird(rdi)mi(mo)chā(chi) ରାଜ୍ୟାଦି ବର୍ଗର ଜଳଜ ଉଷ୍ଣତ୍
(ହିଡ଼୍‌ହିଡ଼େଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତିକ୍ତ ଶାକ ବିଶେଷ—A salad
ସ. ବ୍ରାହ୍ମୀ, ହିଲମୋଚିକା, herb; Enhydra Hingcha;
ହିଲମୋଚୀ, ଚେରୀ, Enhydra Heloncha;
ଶଙ୍ଖଧରା, ଅମୃତା, ମତ୍ସ୍ୟାକ୍ଷୀ, Enhydra Fluctuans
ମନ୍ଦୀ, ଚକ୍ରାଙ୍ଗୀ, ବିଷଗ୍ନୀ (Kirtikar).
ହିଂଚା,ହେଲେଞ୍ଚା,ହିଂଚେଶାକ [ଦ୍ର—ଏହା ତିକ୍ତ ରସ, ଶୀତଳ,
ହରହୁଜ, ହୁରହୁଁଚ ସାରକ ଏବଂ ଶୋଥ, କୃଷ୍ଣ, କଫ ଓ ପିତ୍ତ ନାଶକ । ଏହି କଣ୍ଡୁ ଓ ଚର୍ମ ରୋଗରେ ହିତକର ।]

ହିଡ଼—ଦେ. ବ [ସ. ଆଲ(ଲୀ)]—୧ । କିଆରର ବା ଖେତର
Hirda ସୀମାବନ୍ଧ—1. The boundary ridge of a
ଆଳି, ଆଲ୍, ଆଡ଼ି cultivated field. [ଦ୍ର—ଏହାଦ୍ୱାରା
ଆରି, ଆଡ, ମେଡ ଜଳରେ ପାଣିକୁ ଅଟକାଇ ରଖାଯାଏ ।]
୨ । ମାଟିର ଛୋଟ ବନ୍ଧ—2. A small earthen ridge. ୩ । ଦାନ୍ତମାନ ଯେଉଁ ମାଂସମୟ ବନ୍ଧ ଉପରେ ସ୍ଥିତ; ଦାନ୍ତର ମୂଳ; ଦାନ୍ତର ମାଢ଼ି—3. The gum; the ridge in the mouth on which the teeth stand. ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ପୁଷ୍କରିଣୀର ଚାରି ବା ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ବନ୍ଧ—The embankments on the 4 sides of a tank.

ହିଡ଼ କଟି—ଦେ. ବ (ସ. ଆଲ ଓ କର୍ତ୍ତନ)—ପ୍ରତିବର୍ଷ କିଆରର
Hirda kati ଚାରିର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଘାସ ଓ ମାଟିକୁ ଚାଛିବା—
ଆଳଛଁଟା Annual scraping of the edges of the
ମେଡ ଛଁଟାଇ ridges of a paddy field.

ହିଡ଼(ଡ଼ି) କାଉଚିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଅସମତଳ (ପଥ ବା ଜମି)—
Hird(rdi) kāuchiā 1. Rugged; rough (path or
ହେଟେ ଟ୍ୟାଂରା land). ୨ । କ୍ରମଶଃ ଉଠାଣି ଓ ଗଡ଼ାଣି; ଉଚ୍ଚାବଚ—
ଉଁଚାନୀଚା 2. Undulating.

ହିଡ଼ ଦେବା (ବାନ୍ଧିବା)—କ୍ରି. କ୍ରି—ମାଟି ଦ୍ୱାରା କିଆରର ଚାରିପାଖେ
Hirda debā(bāndhibā) ହିଡ଼ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—To
ଆଳି ଦେଓୟା raise or make a ridge round a field.
मेड बाँधना [ଉ—ଏ ମ ନଇଁପଡ଼ ହିଡ଼ ବାନ୍ଧ ଅଛ । ଫକୀର
[ହିଡ଼ ପକା(କେ)ଇବା ଅନ୍ୟରୂପ) ମେ.ହନ. ଚମାଣ ଅଠଗଣ୍ଠ ।]

ହିଡ଼(ଡି) ମୁଣ୍ଡା—କ୍ରି. ବି (ସଂ. ଅଳି ଓ ମୁଣ୍ଡ)—ହିଡ଼ର ଉପରଭାଗ—
Hirda(rdi) mundā The crest of a ridge.
ଆଳିମାଥାନ [ଉ—ଘୁଅକୁ ଖାଇଲା ହିଡ଼ମୁଣ୍ଡାରେ, ପିମ୍ପୁଡ଼
मेडके उपर ଖାଇଲେ କାନ ମୁଣ୍ଡ ରେ । ଶିଶୁ ଗୀତ ।]

ହିଡ଼ମ୍ବ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ହିଡ଼ମ୍ବ (ଦେଖ)
Hirdamba Hirdimba (See)

ହିଡ଼ମ୍ବା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ହିଡ଼ମ୍ବା (ଦେଖ)
irdambā Hirdimbā (See)

ହିଡ଼ ହିଡ଼ା—କ୍ରି. ବିଣ ପୁଂ—ରନ୍ଧୁଣା; ମାଟିଖିଆ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)
Hirda hirdā —Hankering after food; begging
ମେଗେ ଖେକୋ मांगनेवाला food from others.
[ଭିଡ଼ ହିଡ଼ା(ଭିଡ଼ାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିଡ଼ିମ୍ବ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ନାମ)—୧ । ଭୀମଙ୍କ ଓ ମହାକାୟ ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ
Hirdimba —1. A demon killed by Bhīma
(ହିଡ଼ିମ୍ବାସୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) and whose sister Bhīma married. [ଦ୍ର—ଜତୁ ଗୃହରେ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ ପାଣ୍ଡବମାନେ ବାରଣାବତରୁ ପଳାଇଯିବା କେଉଁ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ପୁଅମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କୁନ୍ତୀ ନିଦ୍ରା ଭଲେ ଓ ଭୀମ ଜାଗି ବସିଲେ ! ସେ ବଣରେ ବାସ କରୁଥିବା ନରମାଂସଭୋଜୀ ହିଡ଼ିମ୍ବାସୁର କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ବଧ କରିବାକୁ ତାହାର ଭଗିନୀ ହିଡ଼ିମ୍ବାକୁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଶୋଇବା ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇଲା । କିନ୍ତୁ ହିଡ଼ିମ୍ବା ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସି ଭୀମଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ରୂପରେ ଓ ବଳରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା ଓ ହିଡ଼ିମ୍ବ ରାକ୍ଷସର କବଳରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ନ ପଡ଼ିବେ ବୋଲି ଭୀମଙ୍କୁ ସତର୍କ କଲା । ତତ୍ପରେ ଭଉଣୀର ଫେରିବାର ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ହିଡ଼ିମ୍ବ ନିଜେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭଗିନୀକୁ ଭୀମଙ୍କଠାରେ ଆସକ୍ତା ହେବାର ଦେଖି ମାରିବାକୁ ବସିଲା । ଭୀମ ଏହା ଦେଖି ସେ ରାକ୍ଷସ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ତାକୁ ବଧ କଲେ ଓ ହିଡ଼ିମ୍ବାକୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମହାଭାରତ—ଆଦି] ୨ । ହିଡ଼ିମ୍ବ ରାକ୍ଷସର ବାସ କରୁଥିବା ବନ ବିଶେଷ—
2. Name of a jungle where the demon Hirdimba lived.

ହିଡ଼ିମ୍ବଜିତ୍ (ଭିତ୍)—ସଂ ବି—ହିଡ଼ିମ୍ବାସୁରର ନିହନ୍ତା ଭୀମ—
Hirdimba jit (bhit) Bhīma, the slayer of demon
[ହିଡ଼ିମ୍ବ ନିସୂଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ] Hirdimba.

ହିଡ଼ିମ୍ବା—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ—(ନାମ)—ହିଡ଼ିମ୍ବ ରାକ୍ଷସର ଭଉଣୀ—
Hirdimbā The sister of the demon Hirdimba.
(ହିଡ଼ିମ୍ବାସୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ଭୀମଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଣୟାସକ୍ତା ହେବାରୁ ଭୀମ ମାତା ଓ ଭ୍ରାତା ନକୁଳ ସହମତିରେ ଏହାକୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ହିଡ଼ିମ୍ବା ଭୀମଙ୍କୁ ପୃଷ୍ଠରେ ନେଇ ନାନାଆଡ଼େ ଶୂନ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରି ରମ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କଲା ଓ ଭୀମଙ୍କ ଔରସରେ ହିଡ଼ିମ୍ବାର ଘଟୋତ୍କଚ ନାମରେ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲା—ମହାଭାରତ. ଆଦି] ୨ । ହନୁମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2. Name of the wife of the Hanumān.

ହିଡ଼ିମ୍ବା ପତି—ସଂ.ବି ପୁଂ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ହନୁମାନ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଭକ୍ତ)—
Hirdimbā pati The great monkey hero; the devoted servant of Ramachandra. ୨ । ଭୀମସେନ—2. Bhīmasena.

ହିଡ଼ିମ୍ବା ରମଣ—ସଂ. ବି ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହନୁ (ଶ୍ରୀରାମ ଶେଷ)—1. The great monkey hero. ୨ । ଭୀମ—2. Bhīma.

ହିଣ୍ଡ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ରମଣ
Hind (root) କରିବା—2. To copulate. ୩ । ଲେଖିବା—
3. To writ ୪ । ଘୃଣା କରିବା—4. To hate.
୫ । ଉପହାସ କରିବା—5. To scoff; to ridicule.

ହିଣ୍ଡନ—ସଂ. ବି—(ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ଭ୍ରମଣ; ଗମନ—
Hindana (ମେଦନୀ)—1. Going; walking. ୨ । ସୁରତ;
ରମଣ (ମେଦନୀ)—2. Copulation. ୩ । ଲେଖନ
(ଶବ୍ଦ)—3. Writing

ହିଣ୍ଡି (ଇତ୍ୟାଦି)—କ୍ରି. ବି—ହେଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hindi (etc) Hendi etc. (See)

ହିଣ୍ଡିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—କ୍ରି. ବି ପୁଂ—ହେଣ୍ଡିଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hindiā (etc) Hendiā etc (See)

ହିଣ୍ଡିକ—ସଂ. ବି ପୁଂ—୧ । ଗଣକ; ଦୈବଜ୍ଞ; ଲଗ୍ନାକୁର୍ଯ୍ୟ (ହାରାବଳୀ);
Hindika ଫଳିତଜ୍ୟୋତିଷୀ —1. An astrologer. ୨ । ସୂତ
ପାଠକାକୁର୍ଯ୍ୟ; ଭାଟମାନଙ୍କ ସରଦାର—2. The master
of the heralds or min strels.

ହିଣ୍ଡିବା—ପ୍ରାଦେ (ଜସ୍ପୁଭ) କ୍ରି—ଘୁରି ବୁଲିବା; ଏଣେତେଣେ ବୁଲିବା
Hindibā To rove about, to wander.

ହିଣ୍ଡିବାଦାମ—କ୍ରି. ବି—ଅଣ୍ଡାମାନ ଦ୍ୱୀପରେ ଜାତ ଜିର୍ଯ୍ୟାସ ଉତ୍ପାଦକ
Hindi bādāma ବୃହତ୍ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Name of a big
tree found in the Andaman island.
[ଦ୍ର—ଏ ବୃକ୍ଷର ଜିର୍ଯ୍ୟାସରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟବାନ ଅଠା (ଗୋନ୍ଦ) ହୁଏ ଓ ଏ ଫଳ-ବୀଜରୁ ବହୁତ ତେଲ ହୁଏ; ଏ ତେଲ ବାଦାମ ତେଲ ରୂପେ ଘିଅ ଆଦି ସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ରାଇ
हिण्डिबादाम हिण्डीबादाम ବଜାରରେ ବିକ୍ରି ହୁଏ—(ହି. ଶ)

ହିଣ୍ଡି ମାରିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—ହେଣ୍ଡି ମାରିବା (ଦେଖ)—
Hindi māribā Hendi māribā (See)

ହିଣ୍ଡିର—ସଂ. ବି—(ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇର)—ହିଣ୍ଡୀର (ଦେଖ)
Hindira Hindira (See)

ହିଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—(ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଈ)—ଦୁର୍ଗା (ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦ)—Goddess Durgā.
Hiṇḍī

ହିଣ୍ଡୀ ପ୍ରିୟତମ—ସଂ. ବ ପୁଂ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ)—ଶିବ; ମହାଦେବ (ଇନ୍ଦ୍ର ରତ୍ନାବଳୀ)—God Śiba.
Hiṇḍīpriyatama

ହିଣ୍ଡୀର—ସଂ.ବ—(ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଈର)—୧। ସମୁଦ୍ର ଫେନ [ଅମର)
Hiṇḍira 1. The foam of the sea. ୨। ଏକପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବର ଅସ୍ଥି (ଅମର)—2 Cuttlefish bone ୩। ବାର୍ତ୍ତାକୁ; ବାଇଗଣ (ମେଦିନୀ)—3 Brinjal. ୪। ପୁରୁଷ (ମେଦିନୀ)—4. A male; a man. ୫। ରୁଚକ (ଉଣାଦି କୋଷ); ସାଜପୁର; ଟକ୍ତ—5. Citron. ୬। ଡାଳିମ୍ବ ଗଛ (ହେ. ଶ)—6. Pomegranete tree.

ହିଣ୍ଡୁକ—ସଂ ବ—(ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉ)—ଶିବ (ହେ ଶ)—
Hiṇḍuka Śiba

ହିଣ୍ଡୋଳ—ଦେ. ବ—ହିନ୍ଦୋଳ (ଦେଶ)—
Hiṇḍola Hindola See)

ହିତ—ସଂ. ବଣ (ଧା ଧାତୁ=ପୋଷଣ କରିବା+ କର୍ମ ତ)—୧। କଲ୍ୟାଣକର; ଉପକାରକ—1. Beneficial.
Hita
(ହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ମଙ୍ଗଳଦାୟକ—2. Auspicious.
(ଅହିତ—ବିପରୀତ) ୩। ପଥ୍ୟ—3. Beneficient; fit to be taken. ୪। ଅନୁକୂଳ—4. Propitious; favourable. ୫। ଉପଯୁକ୍ତ; ଯୋଗ୍ୟ—5. Befitting; suitable; fit. ୬। ପ୍ରିୟ—6. Dear; beloved; liked. ବ (ହି ଧାତୁ+ କ୍ତ ତ)—୧। ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ; କଲ୍ୟାଣ—1. Weal; wellbeing; welfare. ୨। ଉପକାର—2. Good; benefit; good service. ୩। ଗମନ; ଗତି—3. Going; motion. ୪। ପ୍ରାପ୍ତି—4. Acquisition; getting.

ହିତକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ହିତ+କ)—୧। ଶିଶୁ (ଗୁଳଚର୍ଚ୍ଚା)—
Hitaka 1. Child. ୨। ଶିଶୁକାଠ—2. Sissoo wood. ୩। ପଶୁ ଶାବକ (ହେ. ଶ)—3. The young one of any beast.

ହିତ କଥା—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସତ୍ପରାମର୍ଶ; ମଙ୍ଗଳଜନକ ବାକ୍ୟ ବା
Hita kathā ଉପଦେଶ—Good counse'; beneficial or good advice. ଦେ. ବ—୧। ଶୁଭଜନକ ବିଷୟ—1. Beneficial matter. ୨। ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ—2eGood work.

ହିତକର—ସଂ. ବଣ (ହିତ+କୃ ଧାତୁ+କ୍ତବ ଅ)—୧। ଉପକାରକ; କଲ୍ୟାଣକର; ମଙ୍ଗଳଜନକ—
Hitakara
(ହିତକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Beneficial. ୨। ଅନୁକୂଳ—2. Favourable; propitious. ୩। ହିତକାରୀ; ଉପକାରୀ—3. Rendering good service.

ହିତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉପକାର କରିବା; ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିବା-
Hita karibā To benefit; to render good
ହିତ କରା हित करना service.

ହିତକା—ଗ୍ରା. ବଣ. (ସଂ ହିତକାରୀ)—ମଙ୍ଗଳ ସାଧକ—
Hitakā Doing good. [ଉ—ଛନ୍ଦ ଭଗବତ ଭକ୍ତ ହିତକା, ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍ତବରୁ କଲ ମୁଁ ଟୀକା—ପ୍ରାଚୀ. ପରଚେଗୀତା ।]

ହିତ କାମ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (କର୍ମଧା); ହିତ ଅର୍ଥେ କାମ=ଇଚ୍ଛା ସାଧାର)—ହିତକାମୀ (ଦେଶ)—
Hita kāma
(ହିତକାମା—ସ୍ତ୍ରୀ) Hitakāmī (See).

ହିତ କାମନା—ସଂ ବ [ମ. ତ. ଲୋପ ବା ୪ର୍ଥୀ ତତ୍]—୧। ହିତେଚ୍ଛୁ; ମଙ୍ଗଳ ବା ଉପକାର କରିବାର ଇଚ୍ଛା—
Hita kāmanā 1. Desire to do good. ୨। ପରୋପକାର କରିବା ଇଚ୍ଛା—2. Benevolence.

ହିତକାମୀ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ [ହିତକାମିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ]—ଆଶୀର୍ବାଦକ; ହିତେଚ୍ଛୁ; ଯେ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରେ—
Hita kāmī
[ହିତକାମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Wishing for the welfare of a person.

ହିତକାରୀ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ [ହିତକାରିନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା ୧ବ]—ଯେ
Hitakārī ହିତ କରେ; ଉପକାରକ—
[ହିତକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Rendering good; beneficient. ବ—ଉପକାରକ ବ୍ୟକ୍ତି—Benefactor.

ହିତ ଚିନ୍ତକ—ସଂ ବ ଓ ବଣ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Hita chintaka ମଙ୍ଗଳ କାମନାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Wellwisher.

ହିତ ଚିନ୍ତନ(ଚିନ୍ତା)—ସଂ ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମଙ୍ଗଳକାମନା-
Hita chintana[chintā] Good wishes for a person.

ହିତତା—ସଂ ବ [ହିତ+ଭବ ତା]—ଉପକାରିତା—
Hitatā Beneficialness.

ହିତ ପ୍ରଣୀ—ସଂ ବ.ପୁଂ [ହିତ+ପ୍ରାଣିନ୍,୧ମା ୧ବ]—ଗୁପ୍ତର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳି)
Hita praṇī —A messenger; spy; informer.

ହିତବଚନ (ବାକ୍ୟ)—ସଂ ବ—୧। ହିତୋପଦେଶ—
Hita bachana (bākya) 1, Good advicer. ୨। ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଉପକାର ହୁଏ—2. Beneficial or sound advice.

ହିତ ବାଞ୍ଛା—ସଂ ବ—ହିତକାମନା (ଦେଶ)—
Hita bāñchhā Hita kāmanā (See).

ହିତବାଦୀ—ସଂ. ବଣ (ହିତବାଦିନ୍ ଶବ୍ଦ; ହିତ+ବଦ୍ ଧାତୁ କହିବା +କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
(ହିତବାଦିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହିତକଥନଶୀଳ; ହିତଭାଷୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହିତ କଥା କହେ; ସତ୍ ପରାମର୍ଶଦାତା—Giving good advice.

ହିତ ବୋଧ—ସଂ. ବ—ମଙ୍ଗଳ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ—
Hita bodha Understanding of good.

ହିତ ଭାଷଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହିତ ବାକ୍ୟର କଥନ—
Hita bhāshana Giving of good advice.

ହିତଭାଷୀ—ସଂ. ବଣ [ହିତଭାଷିନ୍ ଶବ୍ଦ; ହିତ+ଭାଷ ଧାତୁ=କହିବା +କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ]—ହିତବାଦୀ (ହିତଭାଷିଣୀ – ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦେଖ)—Hitabādī (See).
Hita bhāshī

ହିତ ସାଧକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ହିତ ସାଧନ କରେ; ହିତକାରକ—
Hita sādhaka Rendering good service; (ହିତସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) beneficient.

ହିତ ସାଧନ(ନା)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ; ହିତ ବା ଉପକାର କରଣ—
Hita sādhana (nā) Rendering of good or beneficial service.

ହିତା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହିତ+ଆ)—ହିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hita. ସଂ. ବ—ରକ୍ତବାହିନୀ ଶିରା ବିଶେଷ (ହି ଶ)—A class of veins ପ୍ରା. ବଣ—(ପ୍ରାଚୀନପଦ୍ୟ)—(ସଂ ହିତ) ହିତକର; ପଥ୍ୟ—Beneficial (ଉ—ଗୋମସ୍ତେ ଦେଲେ ଠିଅଶତା, ଯେ ପ୍ରଭୁ ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣ ହିତା—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ)
Hitā

ହିତାକାଂକ୍ଷା—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ହିତକାମନା [ଦେଖ]—
Hitākāṁkshā H takāmanā [See].
[ହିତାକାଙ୍କ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହିତାକାଂକ୍ଷୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହିତକାଂକ୍ଷିନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ; ହିତା-କାଂକ୍ଷା +ଇନ୍)—ହିତକାମୀ; ଯେ ଅନ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରେ—Wishing one's welfare.
Hitākāṁkshī
[ହିତାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହିତାକାଂକ୍ଷିଣୀ, ହିତାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ – ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିତାନୁଷ୍ଠାତା—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (ହିତ+ଅନୁ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ହିତାନୁଷ୍ଠାତୃ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—ହିତ ସାଧକ [ଦେଖ]—
Hitānushṭhātā
(ହିତାନୁଷ୍ଠାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Hita sādhaka (See).

ହିତାନୁଷ୍ଠାନ—ସଂ. ବ—(ହିତ+ଅନୁଷ୍ଠାନ)—ହିତସାଧନ; କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ—1. The rendering of good Service. ୨। ହିତକର ଅନୁଷ୍ଠାନ—2. Beneficial institution. ୩। ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ—3. Beneficial work.
Hitānusṭhāna

ହିତାବଳୀ—ସଂ. ବ—(ହିତ+ଅବଳୀ)—ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ
Hitābalī Name of a herb. [ଉ—ଏହା ସାରକ, ତିକ୍ତ; ଅନ୍ୟ ସ ନାମ— ପ୍ଲୀହା, ଗୁଳ୍ମ, ଜ୍ୱର, କୃମି, କୁଷ୍ଠ, ଅତ୍ୟୁଗ୍ର ଶର୍କ୍ଷ, ହୃଦ୍‌ଗାମୀ, କୁଷ୍ଠଘ୍ନ, ଗ୍ରନ୍ଥି, ଅଙ୍ଗାର କୁଷ୍ଠକ, ଅଙ୍ଗାର ଗ୍ରନ୍ଥି, ଗ୍ରନ୍ଥିଳ ଓ କଣ୍ଡୁବିନାଶକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)।]

ହିତାବହ—ସଂ. ବଣ—ହିତକାରୀ (ହି.ଶ)—
Hitābaha (ହିତାବହା—ସ୍ତ୍ରୀ) Beneficial.

ହିତାର୍ଥ—ସଂ. ବ—ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—Beneficial aim. ବଣ—
Hitārtha. (ବହୁବ୍ରୀ) ମଙ୍ଗଳ ବା ଶୁଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯୁକ୍ତ—Aiming at one's walfare. ଦେ. କ୍ରି ବଣ—(ସ. ହିତାର୍ଥଂ) ହିତାର୍ଥେ (ଦେଖ)—Hitārthe (See)

ହିତାର୍ଥୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ହିତଅର୍ଥ ଅର୍ଥ= ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାହାର; ହିତ+ଅର୍ଥ+ଇନ୍; ହିତାର୍ଥିନ୍ (ହିତାର୍ଥିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶବ୍ଦ; ୧ମା ୧ବ)—ହିତକାମୀ (ଦେଖ)—Hitakāmī (See).
Hitārthī

ହିତାର୍ଥେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—(ସଂ. ହିତାର୍ଥଂ; ହିତାର୍ଥୟା)—ମଙ୍ଗଳାର୍ଥେ; ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ—Aiming at one's welfare; for the good of. (ଯଥା – ସେ ଦେଶର ହିତକେଲିୟେ ହିତାର୍ଥେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କଲେ)
Hitārthe

ହିତାହିତ—ସଂ ବ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—୧। ହିତ ଓ ଅହିତ; ମଙ୍ଗଳ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ—. Weal and woe. ୨। ଉପକାର ଓ ଅପକାର—2. Benefit and harm. ବଣ—୧। ଉତ୍ତମ ଓ ମନ୍ଦ—1. Good and evil. ୨। ପଥ୍ୟାପଥ୍ୟ—2. Beneficial and injurious to health.
Hitāhita

ହିତାହିତଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ହିତାହିତ ବିବେଚକ (ଦେଖ)—
Hitāhitajña Hitāhita bibechaka (See)
(ହିତାହିତଜ୍ଞା – ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—୧। ହିତାହିତ ବିବେଚନା (ଦେଖ)—
Hitāhita jñāna 1. Hitāhita bibechanā (See) ୨। ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ଈଶ୍ୱରପ୍ରଦତ୍ତ ମାନସିକ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝିପାରେ—2. Conscience.

ହିତାହିତ ବିଚାର—ସଂ ବ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ୭ମୀ ତତ୍) ହିତ ବା ଭଲ କର୍ମ ଓ ଅହିତ ବା ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଚାର—
Hitāhita bichāra Discrimination between good and evil.

ହିତାହିତ ବିବେକ—ସଂ.ବ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ୭ମୀତତ୍)-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବା ଧର୍ମାଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଚାର ବା ବିବେଚନା
Hitāhita bibeka —Conscience.
(ହିତାହିତ ବିବେକୀ—ବଣ ପୁଂ)
(ହିତାହିତ ବିବେକିନୀ—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତାହିତ ବିବେଚକ—ସଂ ବଣ ପୁଂ—୧। ହିତାହିତଜ୍ଞ; ଯେ ହିତାହିତ ବିବେଚନା କରେ—1. Discriminating between what is beneficial and what not. ୨। କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଚାରଶୀଳ; ବିବେକବାନ—2. Conscientieous.
Hitāhita bibechaka
(ହିତାହିତ ବିବେଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତାହିତ ବିବେଚନା – ସଂ. ବ—୧। କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭେଦଜ୍ଞାନ—1. Discrimination
Hitāhitā bibechanā

between good and evil. ୨। ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝିପାରିବାର ଈଶ୍ୱରଦତ୍ତ ପ୍ରବୃତ୍ତି—2. Concience. ୩। ଭଲ ଓ ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଚାର—3. Consideration of what is good and what is not good.

ହିତେ—ଦେ. ଅ—(ପ୍ରାଚୀନପଦ୍ୟ) ସକାଶେ ; ପାଇଁ—For. [ଉ—ଅଜ୍ଞ ଆଜ ଯେବେ ଅସିବେ ପ୍ରାତେ, ତବ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦରଶନ ହିତେ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]
Hite — जन्ये बास्ते

ହିତେଚ୍ଛା—ସଂ. ବି—ହିତ କାମନା (ଦେଖ)—
Hitechchhā — Hitā kāmanā (See).

ହିତେଚ୍ଛୁ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ହିତକାମୀ (ଦେଖ)—
Hitechchhu — Hita kāmī (See).

ହିତେଚ୍ଛୁକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ହିତକାମୀ (ଦେଖ)—
Hitechchhuka — Hita kāmi (See). [ହିତେଚ୍ଛୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିତେ ବିପରୀତ ଘଟିବା (ଫଳିବା, ହେବା)—ଦେ. କ୍ରି—[ପ୍ରବଚନ]—
Hite biparita ghaṭibā (phalibā, hebā) ଭଲ କରିବାକୁ ଯାଇ ମନ୍ଦଫଳ ଘଟିବା—A thing turning out to be evil though done with the best intentions.
ହିତେ ବିପରୀତ ହଓୟା **हित करनेसे अहित होना**

ହିତେ ବିପରୀତ ବୁଝିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିତ କହିବା ବା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବାକ୍ୟକୁ ବା ଅଥକୁ ମନ୍ଦ ବା ଅହିତ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବା—To misunderstand a matter spoken or done with the best of motives.
Hite biparita bujhibā
ହିତେ ବିପରୀତ ବୁଝା **हितमे अहित समझना**

ହିତୈଷଣା—ସଂ ବି—(ହିତ+ଏଷଣା=ଇଚ୍ଛା)—ହିତେଚ୍ଛା ; ହିତ କାମନା ; ପରର ଉପକାର କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି—Benevolence ; good wish.
Hitaishaṇā

ହିତୈଷିଣୀ—ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହିତୈଷିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ହିତୈଷୀର ସ୍ତ୍ରୀ-ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hitaishī.
Hitaishinī
[ଦ୍ର—ବାମଣ୍ଡାର ଭୂତପୂର୍ବ ନରପତି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସର୍ ବାସୁଦେବ ସ୍ୱରୂପ ଦେବଙ୍କ ଅନୁକୂଲ୍ୟରେ ଦେବଗଡ଼ ରାଜଧାନୀରୁ ପୂର୍ବେ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଓଡ଼ିଆ ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ଏଥିରେ ଦେଶର ସମ୍ବାଦଛଡ଼ା ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟକ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା । ସର୍ ବାସୁଦେବ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ମାନ ଲେଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବଙ୍କ ଅନୁକୂଲ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହା କେତେକ ବର୍ଷ ଚଳିଲା । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଝଲମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ଏ ପତ୍ରିକା ସବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲା ।]

ହିତୈଷିତା—ସଂ. ବି—(ହିତୈଷିନ+ଭାବ ତା)—ପରୋପକାରତା; ହିତ କାମନା କରିବାର ଅବସ୍ଥା—The state of wishing the well being of others.
Hitaishitā

ହିତୈଷୀ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—(ହିତ+ଈଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍=ହିତୈଷିନ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧କ)—୧। ହିତକାମୀ; ହିତାକାଂକ୍ଷୀ—1. Well wishing; seeking good. ୨। ପରୋପକାର ସାଧନେଚ୍ଛୁ—2. Desirous of benefitting others; benevolent. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ଫାର୍ସୀ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ—ଖୈରଖାହ] ବି. ପୁଂ—ହିତେଚ୍ଛୁ ବ୍ୟକ୍ତି—A person desirous of rendering good service toothers.
Hitaishī

ହିତୋକ୍ତି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ହିତବଚନ (ଦେଖ)—
Hitokti — Hitabachana (See)

ହିତୋପଦେଶ—ସଂ ବି—୧। ସତ୍ ପରାମର୍ଶ; ହିତ ବଚନ—Good advice. ୨। (ନାମ) ବିଷ୍ଣୁ ଶର୍ମାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାତ୍ମକ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—2. Name of a Sanskrit work in prose or poetry (like the Aesop's fables) inculcating sound moral lessons. [ଦ୍ର—ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ୪ ଗୋଟି ଭାଗରେ ବା ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—ମିତ୍ରଲାଭ, ସୁହୃଦ୍ ଭେଦ, ବିଗ୍ରହ ଓ ସନ୍ଧି । ଏହା ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ । ଏଥିରେ ଜନ୍ତୁ ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ କଥୋପକଥନ ଓ ଅନୁଭବ ଛଳରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଉପଦେଶ ଚୂର୍ଣ୍ଣି ଭଳି ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।]

ହିଦାଏତ୍—ବୈ ଦେ. ବି—(କରିଆ) (ଅ. ହିଦାୟତ୍ = ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ) ୧। ଅବସ୍ଥା; ବିଧି—1. Regulation; rule. [ହିଦାତ୍(ଦ୍)—ଦେ. ରୂପ] ୨। ରୁଇଦାଦ୍; ଯେଉଁ ଲେଖାରେ ହିଦାୟତ ପୂର୍ବର ଘଟନା ବା ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଦି ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ—2. A writing or document recording the history or rules regarding some matter. ୩। ଆଦେଶ (ହୁଣ୍ଡି)—3. Order. ୪। ନିର୍ଦ୍ଦେଶ (ହୁଣ୍ଡି)—4. Indication. ୫।(ନାମ) ପୁଂ—ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ନାମ—A name given to Mahomedan males.
ହିଦାୟତ

ହିନ୍ତି ବି(ମି)ନ୍ତି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ହୀନତା ଓ ବିନତି)—ବିନୟ; ନମ୍ରତା—Humility.
Hin-ti bi(mi)n-ti

ହିନ୍(ନେ,ନି)ହୟାତ—ବୈ ଦେ. ବି—(କରିଆ)—୧। (ଅ. ହିନେ-ହୟାତ, ସ୍ତ୍ରୀ-ହୟାତ୍ = ଜୀବନକାଳ) ଜାୟଗିର ମରାଠା ଜାତିର; ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଭରଣ ପୋଷଣାର୍ଥ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ସମ୍ପତ୍ତି—1. Jaigir or property granted by the king for the
ହିନ୍ ହୟାତ୍ ଜାଗିର } ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ
ହିନ୍ ହୟାତ ମାଫ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ

maintenance of a respectable person or family for his life time. ୨ । ଜୀବିତକାଳ 2. Life time.

ହିନ୍(ନି)ହିନା—ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ, ଭୁଲନା କର Hin(ni)hina ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୀ—ହିନ୍ ହିନାହିନ୍) ଅଶ୍ୱର ହ୍ରେଷା; The neighing of a horse.

ହିନ୍(ନି)ହିନାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(ଘୋଡ଼ା) ହ୍ରେଷାରବ Hin(ni)hinaiba କରିବା—To neigh. (ଭୁଲନାକର ହିନ୍ଦୀ ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ ହିନାନା)

ହିନଖଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧। ଅକାମିକ—1. Worthless. ୨। Hini khandiā ଦୁର୍ବଳ—2. Weak. [ଉ—ନାଳଜାତି ଅକେଜୋ କମଜୋର ଗଣ୍ଡକୁ ହିନଖଣ୍ଡିଆ ବାହାଣ । ଗଗ ।]

ହିନ୍—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ସର୍ବନାମ—ସେଠାକୁ— Hinu To that place.

ହି(ହୀ)ନ୍ତାଳ—ସଂ. ବିଣ—(ହୀନ=ଅଧମ+ତାଳ; ବିପାତନ ସିଦ୍ଧ)—ତାଳାଦି ବର୍ଗର ଖର୍ଜୁର ଗଣର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ଗୁଆ ଜାତୀୟ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଜାତ ବୃକ୍ଷ-ବିଶେଷ; ହେନ୍ତାଳ—Phoenix Paludosa. [ଉ—ସମୁଦ୍ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବନରେ (ଗଙ୍ଗାର ମୁହାଣ ବୁନ୍ଦର ବଣରେ, ମହାନଦୀର ମୁହାଣ ଯାଜପୁର ଆଦି ସ୍ଥାନରେ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ) ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ । ଏହି ଗଛ ୩ ଇଞ୍ଚ ମୋଟ ହୁଏ ଓ ୧୦।୧୨ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ (ଯୋଗେଶ୍ୱର) । ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶରେ ନଦୀ ମୁହାଣରେ ଏହାର ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ ବଢ଼ିଥାଏ । ଏହି ଗଛକୁ ଲୋକେ କାଷ୍ଠ ଘରର ଗୁଆ କରନ୍ତି ଓ ଏ ଗୁଆ ବହୁଦିନ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରବଚନ ଅଛି—

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଦୁଗରେଟ, ହୀନ୍ତାଳ, ସ୍ଥୂଳତାଳ, ବକ୍ରପତ୍ର, ବୃହଦ୍ଦଳ, ସ୍ଥିରପତ୍ର, ଦ୍ୱିଧାଲେଖ୍ୟ, ଶିରପତ୍ର] ଅସ୍ଥିବୃନ୍ଦିକ, ଗର୍ଭଗ୍ରାହୀ, ମାଳତାଳ, ଶ୍ରୀଷଣ, ବହୁକଣ୍ଟକ, ତାଳପାର, ବୃହତ୍ତାଳ, ହିମହାସକ

ହିନ୍ତାଳ, ହାଂତାଳ ହିତାଳ ଡେ, ହିନ୍ତାଳ୍ ଫା. ତାଲ୍ ଆ. ତାର୍

'ଘୋଡ଼ାଶାଳ, ଉଲ୍ଲୁତାଳ,
ଗୁଆ ହିନ୍ତାଳ, ଗଣ୍ଡ ବେତାଳ,
ଘରଣୀ ଚେତାଳ,
ତେବେ ସେ ଘରଯାଏ ଅପାରକାଳ ।'

ସାତଜାତୀୟ ତୃଣଗୁଳ୍ମ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଏକତମ (ସାତ ତୃଣଗୁଳ୍ମ ଯଥା—ଗୁବାକ, ତାଳ, ହିନ୍ତାଳ, ତାଡ଼ୀ, କେତକୀ, ଖର୍ଜୁର, ନାରିକେଳ) । ଜଙ୍ଗଲର ଉପକଣ୍ଠରେ ଥିବା ସନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ରଥ ଜମିରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ (ହ୍ରଂଶ) । ବୈଦିକ ମତରେ ଏହା ମଧୁରମ୍ଳରସ, କଫକୃତ୍, ପିତ୍ତଦାହନାଶକ, ଶ୍ରମତୃଷ୍ଣା-ପହାରୀ, ଶିଶିର, ବାତଦୋଷକୃତ୍ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) ।

ହିନ୍ଦ—ଦେ. ବି. (ଫା)—ଭାରତବର୍ଷ; ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ—India, Hind Hindustan. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକୃତରେ 'ସିନ୍ଧୁ' ହିନ୍ଦ୍ ହିନ୍ଦ ଶବ୍ଦର ଫାରସୀ ଉଚ୍ଚାରଣ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ପାରସିକ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା । ଯାଜକମାନେ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନାର୍ଥେ ଏ ଦେଶରୁ ସେ ଦେଶକୁ ଓ ସେ ଦେଶରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲେ । ଶାକଦ୍ୱୀପର ମଗ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପାରସ୍ୟର ଉତ୍ତରପୂର୍ବଭାଗରୁ ଆସିଥିଲେ । ୫୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ପ୍ରଥମ ଦାରିୟସଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ସିନ୍ଧୁ ନଦର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ ପାରସିକମାନେ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ପାରସିକ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ 'ସ' ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ହ' ଥିଲା । ତୁଳନା କର ସଂ. ସପ୍ତ, ଫାରସୀ 'ହପ୍ତ ।' ଏହି ନିୟମରେ ସିନ୍ଧୁର ଉଚ୍ଚାରଣ ହିନ୍ଦୁ ବା ହିନ୍ଦ୍ ହେଉଥିଲା । ଧୀରେ ଧୀରେ ହିନ୍ଦ୍ଶବ୍ଦ ସମସ୍ତ ଭାରତ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଲା । ପାରସିକ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଆବେସ୍ତାରେ ବେଦର ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ 'ହପ୍ତହିନ୍ଦ' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁନାନୀମାନେ ପାରସ୍ୟରୁ ଆସିବାରୁ ସେମାନେ 'ହିନ୍ଦ୍'କୁ 'ଇଣ୍ଡ୍' ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଓ ଏହି ଇଣ୍ଡ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଭାରତର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାମ ଇଣ୍ଡିକା ବା ଇଂରାଜ ଇଣ୍ଡିଆ ହେଲା—(ହ.ଶ)]

ହିନ୍ଦୀ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ ଓ ଫା ହିନ୍ଦ=ଭାରତବର୍ଷ; ଏ ଶବ୍ଦ ସଂ. Hindī 'ସିନ୍ଧୁ' ଶବ୍ଦରୁ ଜାତ)—ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ହିନ୍ଦୀ ହିନ୍ଦ୍ଦୀ —Indian. ବି—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଭାରତବାସୀ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଭାଷା The Hindi language. [ଦ୍ର—ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଚଳୁଥିବା ହିନ୍ଦୀ ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ଏକ ନୁହେଁ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଓ ମୁସଲମାନ୍-ମାନେ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ମୂଳକ ଓ ସଂସ୍କୃତଶବ୍ଦବହୁଳ । ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ଆରବୀ ଓ ଫାର୍ସୀ ମୂଳକ ଏବଂ ଆରବୀ ଓ ଫାର୍ସୀ ଶବ୍ଦ ବହୁଳ । ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଦେବନାଗରୀଷରେ ଲେଖାଯାଏ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ଆରବୀ ଓ ଫାର୍ସୀ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖାଯାଏ ।

ଭାରତରେ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ (United Provinces; The Provinces of Agra and Oudh), ବିହାର (Bihar), ପଞ୍ଜାବ (Panjab) ପ୍ରଦେଶରେ ଏ ଭାଷା ଅନେକ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ଓ ଜାତୀୟ ଭାଷା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ।

ଏହି ଭାଷା ଭାରତର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ଓ ଭାରତର ଅଂଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଏଭାଷା କହି ପାରନ୍ତି । ଏହା ଭାରତର ସର୍ବଜନବୋଧ ଭାଷା (Lingua Franca) ଅଟେ ।

ଏହି ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାକୁ ଓ ଦେବନାଗରୀଷରକୁ ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ଚଳାଇବା କାରଣ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ପ୍ରମୁଖ କେତେକ ଭାରତ ନେତା ଚେଷ୍ଟା କରି ଭାରତର ସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ 'ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାରଣୀ ସଭା' ମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣ ଓ ଚୁଆମାନ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ରଚିତ । ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟରେ ମୌଳିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ରଚନା ଅପେକ୍ଷା ସଂସ୍କୃତ ଓ ଇଂରାଜି ଆଦରୁ ବହୁ

ଅନ୍ତିମ ଦଂଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଏ ଭାଷାର ଓ ସାହିତ୍ୟର କଳେବର କ୍ରମଶଃ ପୁଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ।

ସ୍ଥୂଳତଃ କହିବାକୁ ଗଲେ ଭାରତର ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧ ବା ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ (ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତର ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ଭାରତ)ରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ଓ ଏହି ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ଅଛି । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ ପୁରୁଷ ହିନ୍ଦୀ ବୁଝି ପାରନ୍ତି । ଏହି ଭାଷା ସାରଗ୍ରାହୀ ବୋଲି ଓଡ଼ିଆମାନେ ଭାବନ୍ତି । ଏମନ୍ତି କି, କ୍ରୋଧ ହେଲାବେଳେ, ପ୍ରୌଢ଼ି କଲାବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଦୁଇପଦ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ବାହାରିପଡ଼େ । ଏହି ଭାଷାକୁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ, ଖୋଲ୍‌ଟା, ଖୋଲଟ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଉତ୍ତର ଭାରତ ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ଦିଲ୍ଲୀ, ଆଗ୍ରା, ଜୌନପୁର ଏମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ହେଲା । ଅତଏବ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାକୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ହିନ୍ଦୁଣ୍ଡୀ ବା ହିନ୍ଦୀ ନାମରେ ଡାକିଲେ । ମୁସଲମାନ୍ ଆଗମନ ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ କାବ୍ୟଭାଷାରୂପେ ଶୌରସେନୀ ବା ନାଗର ଅପଭ୍ରଂଶରୁ ବିକଶିତ ଭାଷାର ପ୍ରଚାର ଥିଲା । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଆସି ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ମିରଟର ଆଖପାଖରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାକୁ ଅପଣାର କରିନେଲେ ଓ ତହିଁର ପ୍ରଚାର ବଢ଼ାଇଲେ । ଏହିପରି ଏହି ଭାଷା ଦେଶର ବହୁ ଅଂଶର ଶିକ୍ଷିତସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା ହେଲା । କବି ଖୁସ୍ରୋ ଏହି ଭାଷାରେ ପଦ୍ୟ ରଚନା କଲେ, ଯହିଁରେ କାବ୍ୟଭାଷା ବା ବ୍ରଜ ଭାଷାର ବହୁତ ଅଭାବ ଥିଲା । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବ ଯେ ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ମିରଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା (ଖଡ଼ୀବୋଲି', ଯାହା ପ୍ରଥମେ କୋଟିଏ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ଥିଲା) ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେହିଁ ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ତ ଖଡ଼ୀବୋଲିକୁ ଶିକ୍ଷିତସମାଜର ଭାଷାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ, କିନ୍ତୁ ମୁସଲମାନ୍ ଓ ମୋଗଲଙ୍କ ଶାସିତ ଉତ୍ତରଭାରତରେ ସାଧାରଣ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷା ରୂପେ ବ୍ରଜଭାଷା (ରାଜସ୍ଥାନୀ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଯହିଁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା) ଓ ଅବଧୀ (ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା) ରହିଲା । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଖଡ଼ୀବୋଲିକୁ ଆରବୀ ଓ ଫାରସୀ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଲଙ୍କୃତ କରି ଲାଗିଲେ ଓ ତହିଁରୁ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଏମନ୍ତି କି, ଧୀରେ ଧୀରେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ କୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷାର ଓ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କଲେ, ଯହିଁରେ ବିଦେଶୀ ଭାବର ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଲା । ଏହା ମଧ୍ୟ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଏହି (ଉର୍ଦ୍ଦୁ) ସାହିତ୍ୟ ପଦ୍ୟମୟ ହୋଇ ରହିଲା । ପରନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର କଥୋପକଥନ ଭାଷା ରୂପେ ଖଡ଼ୀ ବୋଲିର ପ୍ରଚାର ଉତ୍ତର ଭାରତର ଏକ କୋଣରୁ ଅନ୍ୟ କୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପିଲା । ଯେତେବେଳେ ଇଂରାଜମାନେ ଭାରତକୁ ଆସିଲେ, ସେମାନେ ଏହି ଖଡ଼ୀ ବୋଲିକୁ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିବା ଦେଖିଲେ; ଅତଏବ ନିଜର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଏହି ଖଡ଼ୀବୋଲି ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା ଏବଂ ଏମାନେ ଏହି ବୋଲିରେ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଅବତାରଣା ପାଇଁ ଯତ୍ନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତତ୍‌ପୂର୍ବରୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ତ ଆପଣା ପାଇଁ 'ଉର୍ଦ୍ଦୁ' ନାମକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିସାରିଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସର୍ବଜନସ୍ୱୀକୃତ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ଅସଂଭବ ବୋଧ ହେଲା । ଅତଏବ କଲିକତାର ଫୋର୍ଟ୍ ଉଇଲିୟମ୍ କଲେଜ୍‌ର ପ୍ରୋତ୍ସାହନରୁ 'ଖଡ଼ୀବୋଲି'ର ଦୁଇଟି ଆକାରରେ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ନିର୍ମାଣ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯଥା—ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଓ ହିନ୍ଦୀ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ହିନ୍ଦୀ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଖଡ଼ୀବୋଲି ଗୃହୀତ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ବହୁକାଳ ବ୍ରଜଭାଷା ପଦ୍ୟର ଭାଷା ହୋଇ ରହିଲା । କଳାରସର 'ଭାରତେନ୍ଦୁ' ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଅବସ୍ଥା ରହିଲା । ପରେ ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟସେବକମାନଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ, ଏ ଉଭୟ ପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ଭାଷା ଚଳାଇବା ଦିଗକୁ ଗଲା । ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ 'ଖଡ଼ୀବୋଲି'ରେ ରଚିତ ପଦ୍ୟ ଉପରେ ଜୋର ଦେଲେ ଓ କେତେକାଳ କେବଳ 'ଖଡ଼ୀବୋଲି'ରେ ହିନ୍ଦୀ କବିତା ଲେଖାଗଲା । ଏହି ପ୍ରକାରେ ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ତିନି 'ବୋଲି' ବା ଭାଷା ପଶିଗଲା:— ଖଡ଼ୀବୋଲି, ବ୍ରଜଭାଷା ଓ ଅବଧୀ । ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏହି ତିନି ଭାଷାରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଆବଶ୍ୟକ । ସାହିତ୍ୟିକ 'ଖଡ଼ୀବୋଲି'ର ହିନ୍ଦୀ ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ଦୁଇ ଶାଖା ହୋଇ ଯିବାରୁ ସାଧାରଣ କଥୋପକଥନରେ ବ୍ୟବହୃତ ମିଳିତ ଭାଷାକୁ ଇଂରାଜମାନେ 'ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ' ଭାଷା ଆଖ୍ୟା ଦେଲେ—ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାରିଣୀ ସଭା—ଦେ ବି—ଭାରତରେ ସର୍ବତ୍ର ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ପ୍ରଚାର କରି ଏହାକୁ ଭାରତର ସର୍ବଜନ-ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷାରୂପେ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ସଙ୍ଘ—

Hindi prachāriṇī sabhā The Society formed to promulgate and popularise the Hindi language as the Lingua Franca of India.

ହିନ୍ଦୀ ରେବ(ବ)ନ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା)—ରେଉଚିନି (ଦେଖ)—

Hindi reba(wa)nd Reuchini (See)

रेवनचिनी हिंदिरेवंद, रेवंदचिनि

ହିନ୍ଦୁ—ଦେ. ବି—ବେଦ ମତରେ ଧର୍ମକର୍ମ ସାଧନ କରୁଥିବା ଓ ବେଦୋକ୍ତ ଆଚାର ପାଳନ କରୁଥିବା ଜାତି; ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି—

Hindu The religious sect professing the tenets of and following the conduct laid down in the Bedas. [ଦ୍ରୁ—ସଂସ୍କୃତ 'ସିନ୍ଧୁ' ଶବ୍ଦରୁ ଏଶବ୍ଦ

ଅଗତ । ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷାରେ ସିନ୍ଧୁ ନଦର ନାମ ଇନସ୍, ହିବ୍ରୁ ଭାଷାରେ ଭାରତର ନାମ ହିନ୍=ଗୌରବାନ୍ୱିତ ରାଜ୍ୟ, ଜେନ୍ ଭାଷାରେ ଭାରତର ନାମ ହିନବ୍ ଓ ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷାରେ ଇନ୍‌ଡୋସ୍, ଇନ୍ଡସ୍, ଓ ସ୍ଥସ୍ତ୍ର ବା ପାରସ୍ୟର ଭାଷାରେ ହିନ୍ । ହିନ୍ ଦେଶର ଅଧିବାସୀ ମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଯବନଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲି ଡାକିଲେ ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ, ସଂସ୍କୃତ ସିନ୍ଧୁ ଶବ୍ଦରୁ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ମେରୁତନ୍ତ୍ର ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶିବଘାର୍ବଗ୍ରୀ ସମ୍ବାଦରେ 'ଯ୍ଲେଚ୍ଛ ଦୂଷୟନ୍ତ୍ୟେବ ହିନ୍ଦୁ ଇତ୍ୟୁଚ୍ୟତେ ପ୍ରିୟେ' ଅର୍ଥାତ୍, ଯେଉଁମାନେ ଯ୍ଲେଚ୍ଛ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି ସେହିମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲାଯାଏ—ଏହିଭଳି ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ପାରସୀ ବା ପୁସ୍ତୁମାନେ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ନାମକୁ ହିନ୍ଦ୍ ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିଲେ ଓ ସିନ୍ଧୁନଦକୂଳବାସୀ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ନାମରେ ଡାକିଲେ ଓ ସିନ୍ଧୁର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ ବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ନାମ ଦେଲେ ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ନବ୍ୟତର ଗ୍ରନ୍ଥାନୁସାରେ 'ଆର୍ଯ୍ୟ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ—ବିଶିଷ୍ଟ, ମାନ୍ୟ ଓ ସତ୍‌କୁଳୋଦ୍ଭବ । ଋଗ୍‌ବେଦସଂହିତାରେ—ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଲୋକମାନେହିଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି କଥିତ ହୋଇଅଛି ।

ଋଗ୍‌ବେଦର ଅନ୍ୟତ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦସ୍ୟୁ ଶବ୍ଦ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି, ତାହା ବିବେଚନା କରି ଦେଖିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ଜାତିକୁ ବୁଝାଉ ଥିଲା ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଅଥର୍ବ ବେଦସଂହିତାରେ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଶୂଦ୍ର ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ, ଏହି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଯାଇଅଛି ।

ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଓ କାତ୍ୟାୟନ ପ୍ରଣୀତ ଶ୍ରୌତସୂତ୍ରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ, ଏହି ବର୍ଣ୍ଣତ୍ରୟଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଥିବା ଲେଖା ଅଛି ।

ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଏହି ତିନି ବର୍ଣ୍ଣ । ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣର ନାମ ଶୂଦ୍ର । ବୋଧହୁଏ ଶୂଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଆର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୀୟ ନୁହେଁ ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ଆସି ଶୂଦ୍ର ନାମକ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷକୁ ଆପଣାର ସମାଜଭୁକ୍ତ କରି ନେଇଥିଲେ । ମନୁସଂହିତା ୨।୨୨ ରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଆବାସ ଭୂମି ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ବୋଲି ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

ମନୁ ସଂହିତା ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ, ଦକ୍ଷିଣରେ ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳ, ପୂର୍ବରେ ପୂର୍ବ ସମୁଦ୍ର ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ପଶ୍ଚିମ ସମୁଦ୍ର, ଏହି ଚତୁଃସୀମାବଦ୍ଧ ଭୂଭାଗର ନାମ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି । ଏହି ବଚନ ରଚନା ସମୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଜାତିଗତ ସାଧାରଣ ନାମ ଥିଲା ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ ।

ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ, ଏହି ତିନି ବର୍ଣ୍ଣର ନିବାସ ଭୂମିଥିଲା, ଏହା ମନୁ-ସଂହିତାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଅଛି । (ପ୍ରକୃତିବାଦ) । ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସଭ୍ୟ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଇଂରାଜ, ଗ୍ରେମ୍, ଗ୍ରୀକ୍, ଜର୍ମାନ୍ ପ୍ରଭୃତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଜାତିମାନେ ନିଜକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଗୌରବ କରନ୍ତି । ଏହି ଆର୍ଯ୍ୟନାମ ଭୁଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଦେଶୀଙ୍କଠାରୁ ହିନ୍ଦୁ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛୁଁ । ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଫାର୍ଶୀ ଭାଷାରେ ଗୋଲାମ ଓ ଦସ୍ୟୁ । ପ୍ରକୃତରେ ବୈଦିକଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଭାରତବାସୀ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ମୁସଲମାନ୍ ଓ ଅମୁସଲମାନ୍‌ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଜ୍ଞାପନାର୍ଥେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ନାମ ଦେଇଥିଲେ ।

(ଦୀନବନ୍ଧୁ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜର ବଙ୍ଗଳା ମୁଖପତ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୌରବ, ୧ମବର୍ଷ ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା) ।]

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଉଲ୍ଲେଖ ଶିବ-ରହସ୍ୟ ଓ ମେରୁତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଏ—

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରଲୋପ୍ତାରଃ ଭବିଷ୍ୟନ୍ତି କଲୌଯୁଗେ—
ଶିବ ରହସ୍ୟ

ପଞ୍ଚଖାନାଃ ସପ୍ତମୀରା ନବସାହା ମହାବଳାଃ
ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରଲୋପ୍ତାରୋ ଜାୟନ୍ତେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତିନଃ ।
ଯ୍ଲେଚ୍ଛ ଦୂଷୟନ୍ତ୍ୟେବ ହିନ୍ଦୁରିତ୍ୟୁଚ୍ୟତେ ପ୍ରିୟେ !
ପୂର୍ବାମ୍ନାୟେ ନବଶତଂ ଷଡ଼ଶୀତିଃ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତାଃ—
ମେରୁତନ୍ତ୍ର

ସମ୍ଭବତଃ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ ଦୁଇଟି ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ । ଯଦି ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ବୋଲି କୌଣସି ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ଥାଆନ୍ତା, ତାହେଲେ ବେଦ ପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତହିଁର ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ଅଦ୍ୟାବଧି ଭାରତର କୌଣସି ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରେ ମୌଳିକ ଶବ୍ଦରୂପେ 'ହିନ୍ଦୁ' ବା 'ହିନ୍ଦୀ' ଶବ୍ଦର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଭାରତ ବାହାରେ ଅନେକ ଭାଷାରେ ଏ ଶବ୍ଦର ସୂଚନା ମିଳେ । 'କୋରାନ୍'ରେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ପରୋକ୍ଷ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । 'ଆବଜ୍' ନାମକ ଅରବୀ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଜାମାତା କହିଛନ୍ତି "ଅଜପ୍ତାବ ରିହାନ୍-ଇଲ୍‌ହିନ୍" ଅର୍ଥାତ୍ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ସୁଗନ୍ଧ ଅତି ମନୋରମ ।

ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷାରେ 'ହିନ୍' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ' । ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଅବଶ୍ୟ କଳା । ସମ୍ଭବତଃ ଭାରତବର୍ଷ କୃଷ୍ଣକାୟ ଲୋକଙ୍କର ବାସଭୂମି ବୋଲି ଏହି ଦେଶକୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ 'ହିନ୍' ବା 'ଇନ୍ଦ' ଅଖ୍ୟା ଦେଇଥିଲେ ।

ସୁନିଷ୍ଟ ପାରସୀ କବି ହାଫିଜ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମଧୁର କବିତାରେ 'ରୂପସୀ ଭାରତବାସିନୀ'ର କପୋଳରେ ଥିବା ତିଳଚିହ୍ନ ପାଇଁ ସମରଖନ୍ଦ ଓ ବୁଖାରା ଦାନ କରି ପାରନ୍ତି ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି । (ଅଗର ଆଁ ତୁର୍କ୍ଶୀରାଜୀ ବଦସ୍ତ୍ ଆରଦ୍ ତିଲେମାରା ବଖାଲେ ହିନ୍ଦ୍ବସ୍ ବକ୍ଶମ୍ ସମର୍ଖନ୍ଦ୍ ଓ ବୁଖାରା,") ପୁଣି ପାରସୀ ଭାଷାରେ ଦେଶୀତାର୍ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି — ଅନ୍ତ-ରହମାନେ ବ୍ୟାସନାମ ଆଜ୍ ହିନ୍ଦ୍ ଆମଦ ବହ୍ଦାନା କେ ଅକଲ ଦୁନାସ୍ତ — " (୫୫ ଆସ୍ତ ଜରଥୁଷ୍ଟ୍ର); ଅର୍ଥାତ୍, ବ୍ୟାସଦେବ ହିନ୍ଦ୍ (ଭାରତବର୍ଷ)ରୁ ଯରଥୁଷ୍ଟ୍ର ଦେଶକୁ ଆଗମନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ମନେହୁଏ, ସମ୍ଭବତଃ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କର ସମୟରେ ଭାରତବର୍ଷ ପାରସ୍ୟ ଦେଶରେ ହିନ୍ଦ୍ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା ।

ପାରସୀ ଭାଷାରେ ହିନ୍ଦ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପରସ୍ତ୍ରୀପହାରୀ । "ଗିୟାସୁଲ ଲୋଗାତ" ନାମକ ପାରସୀ ଭାଷାକୋଷରେ ହିନ୍ଦ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ—ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ ମହାବାରେ ଫାର୍ସିରା ବସାନ ଦୁଜନ୍ବ ରାହଜାନ୍ ମୀଆରଦ୍ (ଅର୍ଥାତ୍, ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଦୁର୍ଜନ, ବିଧର୍ମୀ ଓ ବାଟମାରଣା) । ସମ୍ଭବତଃ ସୀମାନ୍ତବାସୀ ଭାରତୀୟମାନେ ପାରସ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯାଇ ଲୁଣ୍ଠନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଦେଶର ଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧ ବୋଲି ପାରସିକମାନେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ତ୍ରୀପହାରୀ ଓ କାଫେର୍ (ବିଧର୍ମୀ) ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମରେ ଗିୟାସୁଲ ଲୋଗାତ ଅଭିଧାନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅର୍ଥ ପରି ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ଚୀନ ଦୂଷଣକ' (ଚୀନଜାତୀୟ ଘାତକ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି) ।

ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ମନେ କରନ୍ତି, ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ସିନ୍ଧୁସ୍ଥାନର ଅପଭ୍ରଂଶ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ସମ୍ଭବତଃ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ପ୍ରଥମେ ସିନ୍ଧୁପ୍ଲାବିତ ଦେଶକୁ ଆସିଥିଲେ ବା ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ ସହିତ ବିଶେଷରୂପେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନେ ସେହି ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କୁ ସିନ୍ଧୁସ୍ଥାନୀ ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ ।

'ସ' ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନରେ 'ହ' ଉଚ୍ଚାରଣ 'ସପ୍ତାହ' ସ୍ଥାନରେ 'ହପ୍ତା' 'ସପ୍ତମ' ସ୍ଥାନରେ 'ହପ୍ତମ୍' ପରି ହୋଇ ସିନ୍ଧୁସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ହୋଇଅଛି ।

ଅଲିଫ୍ ଲାଇଲା (Arabian Nights) ର ନାବିକ ସିନ୍ଦବାଦ୍ ପାରସୀମାନଙ୍କ ସହିତ ବିଶେଷ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ବଣିକ୍ ଓ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକମାନେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶ ଓ ଅନେକଗୁଡିଏ ପ୍ରତୀଚ୍ୟ ଦେଶ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖୁଥିଲେ । ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଉଭୟ-ବ୍ୟବହାରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଶେଷଭାବରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଭାରତର ବହିଃସ୍ଥ ଏହି ସମସ୍ତ ଦେଶ ଭାରତକୁ ହିନ୍ଦ୍ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥିବା ଜଣା ଯାଉଅଛି । ସୁତରାଂ ସେତେବେଳେ ଆଜିକାଲି ପରି ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମକୁ ନ ବୁଝାଇ ଭାରତଖଣ୍ଡକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । କେବଳ ଐତିହାସିକ ମଧ୍ୟଯୁଗରୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଧର୍ମ ବୁଝାଇବାରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଅଛି ।

(ଲେଖକ—ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ କଟକ ।)

ଭାରତବର୍ଷରେ ଉପନିବେଶ କରି ବାସ କରୁଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଯେଉଁ ବଂଶଧରମାନେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବା ପଲ୍ଲବିତ ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମର ସଂସ୍କାରକୁ ଓ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ମାନିକରି ଚଳୁଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ବେଦ, ସ୍ମୃତି, ପୁରାଣକୁ ଅଥବା ଏ ତିନି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ମାନି ଚଳନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ନାମ ପ୍ରାଚୀନ ପାରସିକମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହା ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆପଣାର ଧର୍ମକୁ 'ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ' ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଏମାନେ ଭାରତର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟମାନଙ୍କୁ ଆପଣା ସମାଜରେ ମିଶାଇ ନେବାପାଇଁ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ଏମାନେ ଅମୁକ ଋଷି ବା ଅମୁକ ରାଜାଙ୍କ ସନ୍ତାନ ଅଟନ୍ତି । ପରେ ଭାରତକୁ ଆସି ବସତି କରିଥିବା ଶକ, ହୂଣ ଓ ଯବନମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣାଙ୍କ ଗାଇଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସୀରମାନଙ୍କ ବଂଶଧର ଅଥବା ପତିତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ମାନିନେଲେ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ୨ଟି କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା; ଯଥା—ଭାରତ ଓ ପାରସ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଅତି ଅଳ୍ପ ଥିଲା । ହୂଣମାନେ ପ୍ରଥମେ ପାରସିକ ସଭ୍ୟତାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ; ତତ୍ପରେ ଭାରତକୁ ଆସି ସେମାନେ ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେଲେ । ଶକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଥିଲେ । ପରେ ଯେତେବେଳେ ପାରସ୍ୟବାସୀମାନେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ କାଫିର, କୁଷ୍ଠ-ବର୍ଣ୍ଣ, ଲୁଟିଆ ଆଦି ଅର୍ଥର ଯୋଜନା କଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଦିନ ପାରସିକମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମର ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ସେତେ ଦିନ ସେମାନେ ହିନ୍ଦ୍ ନିବାସୀ ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏହି ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥ ପାରସ୍ୟରେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଚଳି ଆସିଥିଲା । ପରେ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ପରେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ମନ୍ଦ ଅର୍ଥ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ମେରୁ-ତନ୍ତ୍ର ଆଦି କେତେକ ଆଧୁନିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରୁ ଆସିଛି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟର କଳ୍ପନା ହୋଇଅଛି, ତାହା କାଳ୍ପନିକ ଅଟେ—

ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ବିଣ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Hindus or ancient. Indians.

ହିନ୍ଦୁଆନି—ବେ. ବି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଧର୍ମ କର୍ମ ଓ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର—The conduct

Hinduāni

ହିନ୍ଦୁୟାନି **ହୀଦୁପନ** of a Hindu.
(ହିନ୍ଦୁଣ, ହିନ୍ଦୁଗିର, ହିନ୍ଦୁଣୀଆଁ—ଅନୁରୂପ)

ହିନ୍ଦୁକୁଶ୍—ଦେ. ବ—ଭାରତର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ଓ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନର
Hindukuś ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ—
ହିନ୍ଦୁକୁସ **ହିନ୍ଦୁକୁଶ** The Hindukush mountain range.
[ଦ୍ର—ଏହି ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପୂର୍ବ ମୁଣ୍ଡ ହିମାଳୟର କାରାକୋରମ୍ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପଶ୍ଚିମ ମୁଣ୍ଡରେ ମିଳିଅଛି । ଏହି କାରଣେ ମଧ୍ୟଏସିଆ ଅଡ଼ୁ ଅଫଗାନେ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏହି ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ତରରେ ପାମୀର ମାଳଭୂମି । ଏଥିରୁ କାବୁଲ ନଦୀ ବାହାରି ପୂର୍ବକୁ ଅସି ସିନ୍ଧୁ ନଦରେ ମିଶିଅଛି ଓ ହେଲମାନ୍ଦ ନଦୀ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଯାଇ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନ କାରଣେ ଇରାନର ଗୋଟିଏ ହ୍ରଦରେ ପଡିଅଛି ଓ ଶିରଦରିଆ ଏବଂ ଆମୁଦରିଆ ନାମରେ ଦୁଇଟି ନଦୀ ଉତ୍ତରଅଡ଼କୁ ଯାଇ ରୁଷିଆର ଆରଲ୍ ହ୍ରଦରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଏହି ପର୍ବତ-ଶ୍ରେଣୀର ଉଚ୍ଚତମ ଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୧୮୦୦୦ ଫୁଟରୁ ଅଧିକ । ଚାଲ୍ ନଗର ଏହି ପର୍ବତର ମୂଳଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମା ଚାଲ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ।]

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ—ଦେ. ବ (ସ. ପ. ଲେ)—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଆଚରିତ ବେଦୋକ୍ତ
Hindudharma ଧର୍ମ; ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ—
ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ **ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ** Hinduism, the vedic religion of the Aryans of India.
[ଦ୍ର—କାଳକ୍ରମେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମରେ ନାନା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଅଛି । ବୈଦିକଯୁଗର ଆରମ୍ଭରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତିଭେଦ ନ ଥିଲା ଓ ପରେ ଗୁଣକର୍ମ ବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ୩ ବର୍ଣ୍ଣ (ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ)ରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ ଓ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଶୂଦ୍ରରୂପେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସୀମାନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ଅନୁଲୋମ ଓ ପ୍ରତିଲୋମ ବିବାହ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବଂଶାନୁଗତ କର୍ମବିଭାଗ ଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ-ଭିନ୍ନ ଉପଜାତି ବା ପାଟକ ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ । ବେଦବିହିତ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ 'ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ' ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ବେଦୋକ୍ତ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡକୁ ମାନି ଚଳୁ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ 'ସନାତନ ହିନ୍ଦୁ' ବୋଲି ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ ବେଦର ଏକେଶ୍ୱର-ବାଦକୁ ମାନି ଚଳୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆପଣାକୁ 'ଆର୍ଯ୍ୟ-ସମାଜ' ଓ 'ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ' ଭୁକ୍ତ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରୁ-ଅଛନ୍ତି । ମୂଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ପରଲୋକ, ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଓ ଏକମାତ୍ର ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି [ବ୍ରହ୍ମା (ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା), ବିଷ୍ଣୁ (ପାଳନ କର୍ତ୍ତା) ଓ ଶିବ (ସଂହାରକର୍ତ୍ତା) ରୂପେ] ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ଏକବାକ୍ୟରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଯେଉଁମାନେ ବେଦକୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁ । ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ସ୍ଥିର କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟତା ଅତି ଉଚ୍ଚ ଥିଲା ଓ ଧର୍ମ, ବିଜ୍ଞାନର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶାଖା, ଶିଳ୍ପ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟାରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲେ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କଠାରୁ ନାନା ବିଦ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ମୂଳରେ ଏକେଶ୍ୱର ବାଦ ରହିଅଛି । ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତା ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅଜନ୍ମା ଓ ଈଶ୍ୱର ଭାବଗତ ଶକ୍ତି ସେହି ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମ ବା ଏକେଶ୍ୱରଙ୍କ ରୂପ ବା ଅବତାର ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନେ ପ୍ରଥମେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱର ଓ ପରେ ବହୁ ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା କଲେ । ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରଥମେ ସାକାର ଉପାସନା ସାଧନ ନ କଲେ ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଧାରଣା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ନିରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଧାରଣା କରିବାପାଇଁ ସାକାର ଉପାସନା ଗୋଟିଏ ପାବନ୍ଧ ବା ମାର୍ଗ ଅଟେ ।]

ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲ୍(ଲ୍) ମାନ୍—ଦେ ବ—(ସହରର ଶବ୍ଦ)—ଭାରତବାସୀ
Hindu musal(l)mān ପ୍ରଧାନ ଦୁଇ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ; ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ—The Hindus and the
ହିନ୍ଦୁମୁସଲମାନ **ହିନ୍ଦୁମୁସଲମାନ** Mahomedans

ହିନ୍ଦୁ ରାଜ୍ୟ—ଦେ. ବ—ହିନ୍ଦୁରାଜାଙ୍କ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ—
Hindu rājya Hindu kingdom.
ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟ **ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟ**

ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର—ଦେ- ବ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—The religous
Hindu śāstra books or scriptures of the Hindus.
[ଦ୍ର—ଏହା ୪ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—
୧ । ଶ୍ରୁତି – ବେଦ ଓ ବେଦାନ୍ତ ।
୨ । ସ୍ମୃତି—ମନୁଆଦିଙ୍କ ରଚିତ ସଂହିତାମାନ ।
୩ । ପୁରାଣ—ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସମାନ ।
୪ । ତନ୍ତ୍ର—ଯୋଗ ସାଧନର ଉପାୟନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ।]

ହିନ୍ଦୁ ସଭା—ଦେ. ବ – ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଆଧୁନିକ ଭାରତର
Hindu sabhā ନାନା ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଭା—Modern
associations set up for the improvement
ହିନ୍ଦୁସଭା **ହିନ୍ଦୁସଭା** of the Hindus.

ହିନ୍ଦୁ ସଭ୍ୟତା—ଦେ. ବ—ହିନ୍ଦୁ ବା ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାରତରେ
Hindu sabhyatā ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଭ୍ୟତା—The
civilization introduced by the Hindus to
India. (ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନେ ବୈଦିକ ଓ ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ନାନା ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲେ ତାହା ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ପରି-ମାଣରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଥିଲା ଓ ବୈଷୟିକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ଉନ୍ନତି ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ନ ଥିଲେ) ।

ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ—ଦେ. ବ—ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ସଙ୍ଘ ; ଭାରତବାସୀ
Hindu samāja ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନେ—The Hindu society ; all the Hindus of India.
हिन्दू समाज हिन्दु समाज

ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—ଦେ. ବ—ପ୍ରାଚୀନଭାରତର ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
Hindu Sāmrājya ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—The Hindu empires of ancient India.
हिन्दु साम्राज्य
हिन्दु साम्राज्य [ଦ୍ର—ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୦୦୦ ଅବ୍ଦଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣରେ କୁମାରିକା ଅନ୍ତରୀପ, ଉତ୍ତରରେ କୈଳାସ ପର୍ବତ ଓ ମାନସରୋବର, ପୂର୍ବରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ପାରସ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଦିଲ୍ଲୀ ବା ହସ୍ତିନାପୁର ହିନ୍ଦୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ।

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ପରି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୦୦ ଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୭୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭାରତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୭୫୦ ଠାରୁ ୧୨୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୨୦୦ ଠାରୁ ୧୫୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଠାଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୫୦୦ ଠାରୁ ୧୭୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ମୋଗଲ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ଓ ୧୭୫୦ ଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରାଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ-ଅଛି । ୧୮୫୭ ଠାରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତୀୟ ଇଂରାଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ, ଦକ୍ଷିଣରେ କୁମାରିକା ଅନ୍ତରୀପ ପୂର୍ବରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି ।]

ହିନ୍ଦୁସ୍ତା(ସ୍ଥା)ନ—ଦେ. ବ—(ଫା. ହିନ୍ଦୁ+ଫା. ସ୍ଥାନ୍=ସଂ. ସ୍ଥାନ;
Hindustā(sthā)na ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ବା ଦେଶ)—
हिन्दुस्थान ୧ । ଭାରତବର୍ଷ—1. India. ୨ । ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ;
हिन्दुस्तान ଦକ୍ଷିଣରେ ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତ, ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ, ପୂର୍ବରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ଦେଶ—2. Hindustan; the northern half of India. ୩ । ଭାରତବର୍ଷର ଉତ୍ତରୀୟ ମଧ୍ୟଭାଗ, ଯାହା ଦିଲ୍ଲୀଠାରୁ ପାଟଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ନର୍ମଦାତଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଓ ଯାହାକୁ ପଞ୍ଜାବ, ବଙ୍ଗ, ଓଡ଼ିଶା ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରବାସୀମାନେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ବୋଲି କହନ୍ତି (ହି.ଶ)—3. The middle country of North India.

ହିନ୍ଦୁସ୍ତା(ସ୍ଥା)ନୀ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1.
Hindustā(sthā)nī Relating to Hindustan.
हिन्दुस्थानी ୨ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ବା ଭାରତର ଉତ୍ତରାଂଶର ଅଧିବାସୀ—
हिंदुस्तानी 2. Inhabiting Hindustan. ୩ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନବାସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ (ଭାଷା) (ହିନ୍ଦୀ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—3. (Language) Spoken or used by the inhabitants of Hindustan. ବ—୧ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Inhabitant of Hindustan. ୨ । ହିନ୍ଦୀଭାଷା—2. The Hindi language. [ଦ୍ର—ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଭୂଭାଗର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀମାନଙ୍କୁ ଅମ୍ଭେମାନେ ପଶ୍ଚିମା ବୋଲି ଡାକୁଁ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ଖୋଲ୍‌ଟା (=ଓଲଟା ବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅବୋଧ) ଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀମାନଙ୍କୁ ଅମ୍ଭେମାନେ ଖୋଲ୍‌ଟା (ବ. ଖୋଟା) କହୁଁ ।] ୩ । ଉର୍ଦ୍ଦୁଭାଷା—3. The Urdu language. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ହିନ୍ଦୋଳ—ସଂ. ବ—(ଅବ୍ୟୟ ହି ଶବ୍ଦ+ଦୁଲ୍ ଧାତୁ=ଝୁଲିବା+ଭାବ
Hindola ଅ; ଅଥବା ହିଣ୍ଡୋଳ+ଭାବ ଅ)—୧ । ଦୋଳନ;
ଝୁଲିବା;ଦୋଳ ଖେଳିବା—1. Swinging; rocking. ୨ । ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦଶମୀଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଯାତ୍ରା; ଝୁଲଣ ଯାତ୍ରା—2. A festival observed in the bright fortnight of 'Śrābaṇa' consisting of rocking of the images of Rādhā and Kṛushṇa in a swing. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଦୋଳରେ ବସାଇ ଦୋଳ ଖେଳାଇବାକୁ ହୁଏ ।] ୩ । ଦୋଳା; ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ଝୁଲା ଯାଇଥିବା ଆସନ (ଯହିଁରେ ଲୋକଙ୍କୁ ବସାଇ ଦୋଳ ପହଞ୍ଚାଇବାକୁ ହୁଏ); ଝୁଲା—3. A swing, ୪ । ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତର ୬ ରାଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—4. One of the 6 principal strains or tunes in Hindu music. [ଦ୍ର—ରାଗତଳେ ଟୀକା ଦେଖ।] [ଦ୍ର—ଏହା ଗାନ୍ଧାର ରାଗର ପୁତ୍ରରୂପେ କଳ୍ପିତ । କେତେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଓଡ଼ବ ଜାତୀୟ ରାଗ ଓ ଏହା ପଞ୍ଚମ ଓ ଗାନ୍ଧାର ରାଗ ବର୍ଜିତ । ଏହା ବସନ୍ତ ଋତୁର ମଙ୍ଗଳବାର ରାତି ୨୧ଦଣ୍ଡଠାରୁ ୨୯ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟରେ ଗେୟ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଛି ଯେ, ଯେବେ ଏହି ରାଗ ଠିକ୍ ମତେ ଗୀତ ହୁଏ ତେବେ ଏଥିର ପ୍ରଭାବରେ ହିନ୍ଦୋଳା ବା ଦୋଳା ଶ୍ରୀଏଁ ଶ୍ରୀଏଁ ଗତି କରେ । ହନୁମାନଙ୍କ ମତରେ ଏଥିର ସ୍ୱରଗ୍ରାମ-ସା ଗା ମା ପା ନି ସା ନି ପା ମା ଗା ସା । ବିଲାବଳୀ,ଭୂପାଳୀ,ମାଲଶ୍ରୀ, ଘଟମଞ୍ଜରୀ ଓ ଲଳିତା ରାଗିଣୀମାନ ଏ ରାଗର ସ୍ତ୍ରୀ; ଏବଂ ପଞ୍ଚମ, ବସନ୍ତ, କିହାଗ, ସିନ୍ଧୁଡ଼ା ଓ ଖୋରଠ ରାଗମାନ ଏ ରାଗରେ ପୁତ୍ର, ଓ ସିନ୍ଦୁରାଣ୍ଡ, ଗାନ୍ଧାରୀ, ମାଳବୀ ଓ ତ୍ରିବେଣୀରାଗିଣୀମାନ ଏ ରାଗର ପୁତ୍ରବଧୂରୂପେ କଳ୍ପିତ—(ହି. ଶ) ।] ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ଗଡ଼ଜାତ—Name of one of the Orissa States [ଦ୍ର—ଏହାର ରାଜଧାନୀ ହିନ୍ଦୋଳ । ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ରାସୋଲ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରାମ । ହିନ୍ଦୋଳରେ ଲାଲ କମଳାଲେମ୍ବୁ ମିଳେ ।

ହିନ୍ଦୋଲ ପ୍ରଥମରୁ ତିନିରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଶେଷରେ ରାଜବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା ଏ ତିନି ରାଜ୍ୟ ଏକତ୍ର କରି ରାଜା ହୋଇଥିଲେ ।

୧୫୬୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଭବିତ ଦେବ ଯେନାମଣି ଏ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । କେତେକ ପୁରୁଷଯାଏ ଏ ରାଜାମାନଙ୍କ ଉପାଧି 'ଦେବ ଯେନାମଣି' ବା 'ଦେବ ମହାପାତ୍ର' ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ 'ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଜଗଦେବ, ହୋଇଅଛି । ଏରାଜାମାନଙ୍କର 'ବଳ୍ଳି' ସମ୍ପତ୍ତି—ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ହିନ୍ଦୋଲକ—ସଂ. ବି (ହିନ୍ଦୋଲ+କ) —୧ । ଝୁଲା; ଝୁଲିବାର ଆସନ;
Hindolaka ଦୋଳ—1. A swing. ୨ । ଦୋଳା; ଡୋଲି;
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ହିନ୍ଦୋଳା, ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ବୁହାଯିବା
ଦୋଳା, ପ୍ରେଙ୍ଖା, ହିନ୍ଦୋଳିକା, ଏକପ୍ରକାର ଯାନ; ହାଦୋଳା—
ଦୋଳିକା, ହିନ୍ଦୋଳୀ । 2. A chair carried by bamboos on the shoulders of bearers; a dooly.

ହିନ୍ଦୋଳା(ଳୀ)—ସଂ. ବି (ହିନ୍ଦୋଳ+ଆ; +ଈ)—
Hindolā(lī) ହିନ୍ଦୋଳକ (ଦେଖ)
(ହିନ୍ଦୋଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Hindolaka (See)
ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବି—ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତିର ଚଡ଼କ ପୂଜାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୋଳ—Swing used by the players during Chaitra sankranti.

ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁରେ—ବୈଦେ.ଅ (ଇଂ)—ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶାର୍ଥ ଓ କ୍ରିକେଟ୍
Hip hip hurre ଅଦଖେଳରେ ଜୟଲାଭ ଉପଲକ୍ଷରେ ବହୁଲୋକଙ୍କ
ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁର୍‌ରେ } ଅନ୍ୟରୂପ ମିଳିତ ଧ୍ୱନି—Hip Hip
ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁର୍‌ରେ } Hurrah !
ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁର୍ରେ [ଜ—ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁର୍‌ରେ ଗାଅରେ କଳ-
ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁର୍ରେ ଯୁଗଥ ଶବ୍ଦରେ । ମଧୁସୂଦନ (ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା)]

ହିଫାଜ(ଜ)ତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହିଫାଜତ୍)—୧ । ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ;
Hipāja(ji)t ଯତ୍ନପୂର୍ବକ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ରକ୍ଷଣ; ଜଗାଉଖା-
ହେପାଜତ୍ 1. Careful preservation of a thing.
हिफाजत ୨ । ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ରଖିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
[ଗର୍ ହିଫାଜ(ଜ)ତ୍—ବିପରୀତ] ଜିମ୍ମାଦାରୀ—2. Custody.
୩ । ଖାତିରା; ଯତ୍ନ—3. Care. ୪ । ଯତ୍ନପୂର୍ବକ
କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଭାର ନେବା - 4. Careful looking after a thing; taking care of a thing.
୫ । ଆରାମ; ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—5. Comfort; luxury.
୬ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଶୁଶ୍ରୂଷା—6. Tending; nursing.

ହିଫାଜ(ଜ)ତ୍(ତି) କରିବା(ନେବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର
Hipāja(ji)t(ti) karibā(nebā) ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଯତ୍ନ ନେବା—
ହେପାଜତ୍ କରା 1. To take care of any thing or
हिफाजत करना person. ୨ । ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ
କରିବା ବା ସାଇତିବା—2. To preserve with care. ୩ । (ବୃଦ୍ଧ, ରୋଗୀ, ଶିଶୁଙ୍କୁ) ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବା—3. To tend with care; to nurse with care (an infant, old man or sick man).

ହିଫାଜ(ଜ)ତ୍(ତି)ରେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଯତ୍ନ-
Hipāja(ji)t(ti)re rakhibā ପୂର୍ବକ ସାଇତିବା—
ହେପାଜତେ ରାଖା 1. To preserve with care
हिफाजतसे रखना ୨ । ଅସୁସ୍ଥରେ ରଖିବା ବା ପାଳିବା;
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ତାଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବା—2. To tend or bring up with care and comfort. ୩ । ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ରଖିବା ପାଇଁ ନିଜର ଜିମ୍ମା ନେବା—3. To take into one's custody.

ହିଫାଜ(ଜ)ତି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା) —ଜିମାରେ ରଖା ସାଇଥିବା—
Hipāja(ji)ti Taken into custody;kept in custody.
ହେପାଜତି ଦେ. ବି—ହିଫାଜତ୍ (ଦେଖ)
हिफाजती Hipājat (See)

ହିଫାଜ(ଜ)ତିଆ—ଦେ.ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଯତ୍ନପୂର୍ବକ
Hipāja(ji)tiā ରଖେ—Careful in preserving a
ହେପାଜତି **हिफाजत करनेवाला** thing.

ହିଫାଜ(ଜ)ତ୍(ତି)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ ବି ଓ ବିଣ—
Hipāja(ji)t(ti) (etc) ହିଫାଜତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hipājat etc. (See)

ହିବ୍ (ଧାତୁ) —ସଂ—ପ୍ରୀତି କରିବା—
Hib (root) To please.

ହିବା—ବୈଦେ. ବି (ଜଚଉଅ) (ଆ. ହିବହ୍=ଦାନ)—ଦାନ—
Hibā ହିବା, ଦାନ **हिब्बा** Gift; donation.
[ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଦାନ ୩ ପ୍ରକାରର—
୧ । ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦାତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ଦତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ କରାଯିବା ଦାନ (ଆ. ହିବହ୍) ।
୨ । ଦାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଗ୍ରହୀତାଙ୍କର ଦତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇବା ସର୍ତ୍ତରେ ଦାନ ବା ଜିଲ (ଆ. ଉସିଅତ) ।
୩ । ଈଶ୍ୱର ସେବା ଓ ଜନସେବା ନିମନ୍ତେ ସମ୍ପତ୍ତି ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା (ଆ. ୱାକ୍‌ଫ୍) ।
ହିବା ପୁଣି ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ—
କ—ହିବା=ଯେଉଁ ଦାନରେ କୌଣସି ସର୍ତ୍ତ ନ ଥାଏ (Unconditional gift)
ଖ—ହିବା ବିଲ୍ ଏବାଜ୍=ଗ୍ରହୀତାଙ୍କଠାରୁ ଦତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ବଦଳରେ ଅନ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ବା ଜିନିଷ ନିଜ ଗ୍ରହଣ

କରି ଦାତାଙ୍କ କରିବା ଦାନ (ବା ବଦଳ)—A gift for consideration.

(ଗ)ହିବା ବା ସର୍ତ୍ତ୍ ଉଲ୍ ଏବାଜ୍=ଭବିଷ୍ୟତରେ ଗ୍ରହୀତା କେତେକ ସର୍ତ୍ତ ପାଳନ କରିବେ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇ ଯେଉଁ ଦାନ କରାଯାଏ—A conditional or contingent gift.

ବୈଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହ୍ରିତ୍) —ବାଇବଲ୍ ଓ କୋରାନ ଲିଖିତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅନୁସାରେ ପୃଥିବୀର ଆଦିମ ନାରୀ—ଇବ୍ ହ୍ୱା Eve; the first woman of the creation.

ହିବା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କରିଅ)—୧ । କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଦାନ କରିବା—1. To make a gift of any property. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦାନପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପତ୍ତି ଦାନ କରିବା—2. To make a gift of any property to any person by a deed of gift.

Hibā karibā
ହେବା କରା
हिब्बा करना

ହିବା ନାମା—ବୈଦେ. ବ (କରିଅ) (ଅ. ହିବ୍‌ବହ୍+ଫା= ନାମାହ୍)—ଦାନପତ୍ର; ଦତ୍ତ ପତ୍ର; ଦାନର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଦାତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହୀତା ପକ୍ଷରେ ସମ୍ପାଦିତ ଦଲିଲ—A deed of gift.

Hibā nāmā
हिब्बानामा

ହିବୁକ—ସଂ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଲଗ୍ନର ଚତୁର୍ଥ ସ୍ଥାନ—(astrology) The 4th house counted from the Lagna. (ଯଥା—ସ୍ମୃତ ହିବୁକ ଯୋଗ ।)

Hibuka

ହିବ୍ରୁ(ବ୍ରୁ)—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ. ହିବ୍ରୁ; ହେବ୍ରୁ. ଇତ୍ରୀ)—୧ । ବାଇବଲ୍ ଲିଖିତ ଆବ୍ରାହାମ୍ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯାକବ୍‌ଙ୍କ ବଂଶଧରଗଣ; ଇହୁଦୀ; ଇହୁଦୀଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Hebrew; an appellation of Abraham and his descendants through Jacob; an Israelite; a Jew. ୨ । ଇବ୍ରୁ ବା ଇହୁଦୀମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା—2. The Hebrew language; the mother tongue of the Jews.

[ଦ୍ର—ଏହି ଭାଷାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବାଇବଲ୍ ପ୍ରଥମେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଭାଷାରୁ ଇଂରାଜୀ ଆଦି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ବାଇବଲ୍‌ରେ ଲେଖା ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ନାମମାନ ହିବ୍ରୁ ଭାଷାର ମୂଳ ନାମ ନୁହେଁ; ଇଂରାଜୀ ଆଦି ଜାତିଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣର ବିଶେଷତ୍ୱ ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ମୂଳଶବ୍ଦମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇଅଛି । ପୁଣି ଇଂରାଜୀରୁ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦିତ ବାଇବଲ୍‌ରେ ଉକ୍ତ ନାମମାନ ଆହୁରି ବିକୃତ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି ।]

Hibru(bru)
हिब्रू

ହିମ—ସଂ. ବ (ହି ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା, ପ୍ରେରଣ କରିବା, ଗମନକରିବା +ମକ୍ଷାର୍ଥେ. ମ)—୧ । ଶୀତକାଳ—1. The winter. ୨ । ହେମନ୍ତକାଳ (ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷ ମାସ, ମତାନ୍ତରରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶିର)—2. The two months of early winter. ୩ । ଶିଶିର; କାକର—3. Dew. ୪ । ବରଫ; ତୁଷାର—4. Ice; snow; frost. ୫ । ଶୀତଳତା; ଥଣ୍ଡା; ଶୈତ୍ୟ—5. Cold; chill. ୬ । ଚନ୍ଦନପଙ୍କ; ଘୋଷା ଚନ୍ଦନ [ଏହା ଶୀତଳ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ (ମେଦିନୀ)]। 6. Sandal paste. ୭ । ପଦ୍ମକାଷ୍ଠ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7. Prunus Padam. ୮ । ରଙ୍ଗ ଧାତୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. Tin. ୯ । ମୌକ୍ତିକ; ମୁକ୍ତା; ମୋତି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—9. Pearl. ୧୦ । ନବନୀତ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ଲହୁଣୀ—10. Butter. ୧୧ । ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—11. Sandal wood tree. ୧୨ । କର୍ପୂର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—12. Camphor. ୧୩ । ହିମଗିରି; ହିମାଳୟ ପର୍ବତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—13. The Himalayan mountains. ୧୪ । ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହି. ଶ)—14. The moon. ୧୫ । କମଳ; ପଦ୍ମ (ହି. ଶ)—15. Lotus. ୧୬ । ପୃଥିବୀର ପୌରାଣିକ ବର୍ଷ (ଦେଶ)ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହି. ଶ)—One of the mythological divisions of the world. ୧୭ । ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ରାତିଯାକ ପାଣିରେ ବତୁରାଇ ସକାଳେ ତହିଁରୁ ଛଣା ହେବା ପାଣି; ଥଣ୍ଡା କ୍ୱାଥ (ହି. ଶ)—17. Water sifted early in the morning after some herbs are put in it throughout the night. ବଣ—୧ । ଶୀତଳ; (ହିମା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବଣ) ଥଣ୍ଡା—1. Cold; cool. ୨ । ହେମାଳିଆ—2. Chilly.

Hima
हिम

ହିମ ଋତୁ—ସଂ.ବ—ହିମକାଳ (ଦେଖ)—Himakāla (See).

Himarutu

ହିମକ—ସଂ, ବ—ତାଳୀଶ ପତ୍ର (ହି. ଶ)—Tālisapatra (See).

Himaka

ହିମ କଣ(ଣା)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ବରଫର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ—1. Small particle of snow. ୨ । କାକରର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ—2. Small particle of dew.

Hima kaṇa(ṇā)

ହିମ କଟିବନ୍ଧ—ଦେ. ବ (ଭୌଗୋଳିକ ପରିଭାଷା)—ଉତ୍ତରମେରୁଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁଠାରୁ ଉତ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂଗୋଳକୁ ବେଢ଼ିଥିବା କାଳ୍ପନିକ ପଟ୍ଟୀ—The north and south frigid zones of the globe. [ଦ୍ର—ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁଠାରୁ ବିଷୁବ ରେଖା ଅଡ଼କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରକୁ ୨୩½ ଡିଗ୍ରି ଲେଖାଏଁ ବ୍ୟାପି ପୃଥିବୀ ଗୋଳକକୁ ବେଢ଼ିଥିବା କାଳ୍ପନିକ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଭୂଭାଗକୁ ହିମକଟିବନ୍ଧ ବୋଲାଯାଏ;

Hima kaṭibandha
हिमकटिबन्ध
शीतकटिबंध

ଏହି କଟିବନ୍ଧ ସବୁ ଋତୁରେ ତୁଷାରାବୃତ ରହିଥାଏ ଓ ଏଥିରେ ସବୁ ଋତୁରେ ବରଫ ପଡ଼େ ।

ଉତ୍ତର ହିମକଟିବନ୍ଧର ଉତ୍ତର ସୀମା ଉତ୍ତର ମେରୁ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ବିଷୁବରେଖାର ୨୬½ ଡିଗ୍ରି ଉତ୍ତରରେ ଯାଇଥିବା ବୃତ୍ତ (Arctic circle) ଅଟେ ।

ଦକ୍ଷିଣ ହିମକଟିବନ୍ଧର ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁ ଓ ଉତ୍ତର ସୀମା ବିଷୁବରେଖାର ୨୬½ ଡିଗ୍ରି ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ବୃତ୍ତ (Antarctic circle) ଅଟେ ।]

ହିମ କପୁର—ଦେ. ବ—ହିମ କର୍ପୂର (ଦେଖ)—
Hima kapūra Himakarpūra (See).

ହିମକପୂର ହିମକର୍ପୂର

ହିମ କର—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ=ଶୀତଳ ଅଟେ କର=କିରଣ ଯାହାର)—୧। ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨। କର୍ପୂର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Camphor. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ+କର)—୧। ଶୀତଳ କିରଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having cool rays. ୨। (ହିମ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ.)—ଶୀତଳକାରୀ—2. Cool; cold. ୩। (୨ଶ୍ରୁତି) ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ—3. Moon light. [ଉ—ଉତ୍ତମ ରାମା ଅଙ୍କରେ, ଘେନି ବସେ ପଲଙ୍କରେ, ସେ ହିମକରେ—ଭଞ୍ଜ ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି]

ହିମକର ଶେଖର—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ହିମକର ଶେଖରରେ ଯାହାର) Himakara śekhara ଶିବ; ମହାଦେବ—God Śiba.

ହିମ କର୍ପୂର (କର୍ପୂରକ)—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ନିକୃଷ୍ଟ କର୍ପୂର—Hima karpūra (karpūraka) A sort of inferior camphor. [ଉ—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୁଭ୍ର, ରୁକ୍ଷ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, କଟୁରସ ଓ ପିପାସା, ଦାହ, ମୋହ ଏବଂ ଘର୍ମନାଶକ]

ହିମ କାକର (କାଲ)—ଦେ. ବ—ହେମ କାକର; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀତଳ; Hima kākara (kāla) ହିମଶୀତଳ— Very cold; chilly; frigid. [ଉ—ଦାସେ । ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଲେ ମାସେ, ପାଣି ହେଲା ହିମକାକର, ଦାସେ ହେଲେ ବୁଡ଼ା ମାକଡ଼—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ]

ହିମ କାଳ—ସଂ. ବ—ହେମନ୍ତ ଋତୁ; କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶିର, ମତାନ୍ତରରେ Hima kāla ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷମାସ; ଶୀତଋତୁର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଋତୁ—The 1st two months of winter.

ହିମ କିରଣ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ—
Hima kiraṇa The rays of the moon.

ହିମ କୂଟ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ୧। ଶିଶିର ଋତୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Hima kūṭa The winter. ୨। ହିମାଳୟ—2. The Himalayas. ୩। ପର୍ବତ ବିଶେଷ—3. Name of a mountain.

ହିମ ଗିରି—ସଂ. ବ—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—
Hima giri The Himalaya mountains.

ହିମ ଗିରି ସୁତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ପାର୍ବତୀ—Pārbatī; Hima giri sutā the consort of Śiba. ୨। ଗଙ୍ଗା ନଦୀ—2. The river Ganges.

ହିମଗୁ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହି. ଶ)—
Himagu The moon.

ହିମ ଗୃହ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ଘରର ବା ପ୍ରକୋଷ୍ଠର ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ ଥଣ୍ଡା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ (ହି. ଶ.)—A room which is very cold.

ହିମଜ—ସଂ. ବିଣ—୧। ହିମରୁ ଜାତ—1. Born of cold or snow. ୨। ହିମାଳୟରୁ ଜାତ—2. Born of or produced from the Himalayas. (ହିମଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି. ପୁଂ. ହିମାଳୟ ଗିରିର ପୁତ୍ର; ମୈନାକ ପର୍ବତ—Name of a mythological mountain said to be the son of the Himalayas.

ହିମଜା—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହିମଜ+ଆ)—ହିମଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Himajā Feminine of Himaja. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପାର୍ବତୀ—Goddess Pārbatī.

ହିମଜ୍ଜଟି—ସଂ. ବ—କୁଜ୍ଝଟି; କୁହୁଡ଼ (ହାରାବଳୀ)—The fog.
Himajjaṭi (ହିମଜ୍ଝଟି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିମତ(ନ୍ତ)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ହିମ୍ମତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Himat(nt) (etc) Himmat etc (See).

ହିମତି(ନ୍ତି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ହିମ୍ମତି (ଦେଖ)
Himati(nti) (ହିମତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) Himmati (See)

ହିମତେ(ନ୍ତେ)ଇ—ଦେ. ବିଣ—ହିମ୍ମତେଇ (ଦେଖ)
Himāte(nte)ī Himmatei (See).

ହିମ ତୈଳ—ସଂ. ବ—୧। କର୍ପୂର ତୈଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Hma tailа 1. Camphor oil; oil extracted from camphor. ୨। କର୍ପୂର ମିଶା ଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୈଳ [ହି. ଶ] 2. Oil prepared by mixing camphor in it.

ହିମଦ(ଦି)ସ୍ତା—ବୈଦେ. ବ—ହିମାନ୍‌ଦସ୍ତା (ଦେଖ)—
Himada(di)stā Himān dastā (See).

ହିମ ଦୀଧିତି—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ ଅଟେ ଦୀଧିତି=କିରଣ ଯାହାର) Hima dīdhiti ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ହିମ ଦୁଗ୍ଧା—ସଂ. ବ—କ୍ଷୀରିଣୀ (ଦେଖ)—
Hima dugdhā Kshīriṇī (See).

ହିମ ଦ୍ୟୁତି—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ=ଶୀତଳ ଅଟେ ଦ୍ୟୁତି ଯାହାର) Hima dyuti ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ହିମ ଦ୍ରୁମ—ସଂ ବ—ମହାନିମ୍ବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମହାଳ ଗଛ—
Hima druma Helia Azadirachta (tree).

ହିମ ଧାତୁ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hima dhātu The Himalayas.

ହିମ ନିବାରକ—ସଂ. ବିଣ (ହିମ୍ଶୀତଳ୍)—୧ । ଶୀତ ନିବାରକ; ଯାହା
Hima nibāraka ଯୋଗୁଁ ପ୍ରାଣୀ ଶୀତରୁ ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି—1.
Proctecting one from cold or chill. ୨ ।
ଯାହା ହିମପାତରୁ ରକ୍ଷା କରେ—2. Protecting one
from snowfall; shielding from snow or
frost.

ହିମ ନିବାରଣ—ସଂ. ନ—୧ । ହିମପାତରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—1. Prote-
Hima nibāraṇa ction from snowfall. ୨ । ଶୀତରୁ ରକ୍ଷା
କରଣ—2. Protection from cold.

ହିମନ୍ତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ନ—ହିମ୍ମତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Himanta (etc) Himmat etc (See).
ବୈ. ନ—(ସଂ. ହେମନ୍ତ)—ହେମନ୍ତ ଋତୁ—The 1st
two months of winter. ଋ—ବରହେ
ହେମନ୍ତ ମଳନ ଶିଖିତ କରିଲ ହିମନ୍ତ ଅନୁଭବଲ । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେଶ୍ରୀଶ
हिमन्त ବିଳାସ ।]
ମନ୍ତ ପର୍ବତ—ବୈ. ନ—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—The Himalayas
Himanta parbata [ଋ—ବଳ ହିମନ୍ତ ପର୍ବତ ପ୍ରବଳ ବାତ
हिमालय पर्वत ଜଳତ ହେବାରୁ ସାଞ୍ଜ ଓଡ଼ିତ ବ୍ରତ୍ତବଂଶେ ।
ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଶ୍ରୀଶବିଳାସ ।]

ହିମ ପାତ—ସଂ. ନ—(ହିମ୍ଶୀତଳ୍)—ତୁଷାରପାତ; ବରଫ ପଡ଼ିବା—
Hima pāta Snowfall.

ହିମ ପଡ଼ିବା—ବୈ. ନ—ବରଫ ପଡ଼ିବା; ତୁଷାରପାତ—
Hima pardibā The falling of snow; snowfall.
हिम पड़ा पालापड़ना

ହିମ ପ୍ରସ୍ଥ—ସଂ. ନ—ହିମାଳୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hima prastha The Himalayas.

ହିମବତ୍ ସୁତ—ସଂ. ନ. ପୁଂ—(ହିମ୍ଶୀତଳ୍)—ମୈନାକ ପର୍ବତ—
Himabat suta Maināka; a mythological
mountain.

ହିମବତ୍ ସୁତା—ସଂ. ନ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପାର୍ବତୀ—
Himabat sutā Goddess Pārbatī.

ହିମବତୀ—ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହିମବତ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହିମବାନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Himabatī Feminine of 'Himabān'. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—
ମେନା; ହିମାଳୟର ସ୍ତ୍ରୀ—Mena, the wife of the
Himalayan mountain. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ
ପାର୍ବତୀ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।]

ହିମବନ୍ତ—ବୈ ନ—(ସଂ.ହିମବତ୍ ଶବ୍ଦର ପୁ.୧ମା. ବହୁବଚନ ହିମବନ୍ତଃ)
Himabanta —୧। ହିମବାନ୍; ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—1. The
हिमवन्त Himalāyas. [ଋ—ବସ୍ତ୍ରହ ମୁର୍ତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତ ହିମବନ୍ତ
हिमवन्त ସ୍ଥାପି ଧରଣୀ ହିମବନ୍ତ ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଶ୍ରୀଶବିଳାସ ।]
୨ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ—2. Name of a mountain.
[ଋ—ପବନ ହିମବନ୍ତ ନାମେ ପର୍ବତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ—
ମହାଭାରତ ଆଦ ।]

ହିମବନ୍ତ ଦୁଲଣା(ଣୀ)[ଦୁହିତା (ତା)]—ବୈ. ନ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପାର୍ବତୀ—
Himabanta dulaṇā (ṇī) [duhitā(tī)]
हिमवन्त दुहिता हिमवंत दुहिता The Goddess Pārbatī.

ହିମବର୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ—(ହିମ+ବୃଷ ଧାତୁ+ଇନ୍=ହିମ ବର୍ଷିନ୍, ୧ମା
Hima barshī ୧ବ)—ତୁଷାର ବର୍ଷଣକାରୀ—Raining or
(ହିମବର୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) showering snow.

ହିମବଳ—ସଂ. ନ—ହେମବଳ; ମୌକ୍ତିକ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Himabala Pearl.

ହିମବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହିମବତ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ); ହିମ+ଅସ୍ତି
Himabān ଅର୍ଥରେ ବତ୍)—୧ । ହିମଯୁକ୍ତ; ତୁଷାରମୟ—1.
(ହିମବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Snowy. ୨ । ଅତି ଶୀତଳ—2. Very
cool. ନ—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—The Himalayas

ହିମବାଲୁକ—ସଂ. ନ—କର୍ପୂର (ବ୍ରଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hima bāluka Camphor.

ହିମବାଲୁକା—ସଂ. ନ—କର୍ପୂର (ଅମର)—
Himabālukā Camphor.

ହିମ ଭାନୁ(ମୟୁଖ, ରଶ୍ମି, ରୁଚି)—ସଂ. ନ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ ଅଛି ଭାନୁ
Hima bhānu(mayūkha, raśmi, ruchi) ଯାହାର)—
ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ହିମ ମଣ୍ଡଳ—ବୈ. ନ (ଭୂଗୋଳ ପରିଭାଷା)—ହିମ କଟିବନ୍ଧ (ଦେଖ)
Hima maṇḍala Hima kaṭibandha (See).
हिम मण्डल हिम मण्डल

ହିମର୍ତ୍ତୁ—ସଂ. ନ (ହିମ+ଋତୁ; ସନ୍ଧି ଯୋଗେ ଅ+ଋ=ରେଫ)—
Himarttu ହିମକାଳ (ଦେଖ) Himakāla (See).

ହିମ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ବୈ. କ—ଦେହରେ ଥଣ୍ଡା ଲଗିବା ଭଳି
Hima lagā(ge)ibā ଅନାବୃତ ଦେହରେ ହିମ ପଡୁଥିବ
हिम लागान ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା—To cause one's person
ठण्डा लगाना to catch cold or chill by going out
bare-bodied.

ହିମ ଲାଗିବା—ବୈ. ନ—ଦେହରେ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିବା—
Hima lāgibā The catching of chill.
हिम लागा ठण्डा लगना

ହିମ ଶର୍କରା—ସଂ. ନ—ଯାବଳାଳି (ବ୍ରଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hima śarkarā Sugar made for maize.

ହିମ ଶୀତଳ—ସଂ. ବିଣ (ମ. ତ. ତ୍ରେ)—ହିମ ସଦୃଶ ଶୀତଳ; ହିମ ପରି
Hima śītala ଥଣ୍ଡା—Ice-cold; cold as snow;
(ହିମ ଶୀତଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହିମଶୀତଳତା—ନ) very cold.

ହିମ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ତୃ. ତ. ତ୍ରେ)—୧ । ହିମ ବା ଶୀତ ଦ୍ୱାରା କ୍ଷୀଣ
Hima śīrṇna —1. Emaciated by cold.
(ହିମ ଶୀର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ହିମପାତ ଯୋଗୁଁ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—2. Emaciat-
ed by snow falling of one's self. ୩ । ହିମ
ଋତୁ ଯୋଗୁଁ ଯାହାର ଦେହ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ—
3. Emaciated as a result of cold
'ather.

ହିମ ଶୈଳ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ; ହିମଯୁକ୍ତ ଶୈଳ)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ
Hima śaila —The Himalayas.

ହିମ ଶୈଳଜ—ସଂ. ବିଣ—ହିମାଳୟରୁ ଜାତ; ହିମାଳୟ ଜାତ—
Hima śailaja Born of or produced from the
(ହିମ ଶୈଳଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) Himalayas.
ସଂ. ବ—ମୈନାକ ପର୍ବତ—The Maināka mountain.

ହିମ ଶୈଳଜା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହିମ ଶୈଳଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Hima śailajā Feminine of Himaśailaja.
ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପାର୍ବତୀ—Goddess Pārbatī.

ହିମ ସଂହତି—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବରଫ; ତୁଷାର ରାଶି; ଜମାଟ
Hima sambati ତୁଷାର—Snow; massed ice.

ହିମ ସାଗର—ସଂ. ବ—ଦେହର ତାପ ବା ଦାହ ଶାନ୍ତ ପାଇଁ ମାଲିସ
Hima sāgara କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ତୈଳ-
ବିଶେଷ—Name of a medicinal oil. ଦେ. ବ—
୧ । ହେମ ସାଗର ୧ (ଦେଖ)—1. Hema sāgara
1. (See). ୨ । ପାଷାଣ ଭେଦକ—2. Coleus;
Ambonicus Sclaginella.

ହିମ ହାସକ—ସଂ. ବ—୧ । ହିନ୍ତାଳ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ) (ଦେଖ)
Hima hāsaka 1. Hintāla (See)
୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଖର୍ଜୁର (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—
2. A kind of date palm.

ହିମା—ସଂ. ବ (ହିମ+ଆ)—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମୈଳା; ଗୁଜରାତ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Himā 1. Small cardamom. ୨ । ରେଣୁକା; ସୁଗନ୍ଧ
ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A kind of
scented herb. ୩ । ଭଦ୍ରମୁସ୍ତକ; ମୁଥା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
—3. A variety of grass root-bulb. ୪ । ନାଗର
ମୁସ୍ତକ; ନାଗର ମୁଥା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Another
larger variety of grass root. ୫ । ପୃକ୍କା ଶାକ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ପିଡ଼ଙ୍ଗ—5. A kind of potherb;
Trigonella Corniculata. ୬ । ଚଣକ; ଚଣା
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. A sort of pulse; Panicum
Maliaccum.

ହିମାଂଶୁ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ ଅଛେ ଅଂଶୁ ଯାହାର)—
Himāṁśu ୧ । ଶୀତରଶ୍ମି; ଚନ୍ଦ୍ର (ଅମର)—1. The
moon. ୨ । କର୍ପୂର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Camphor.

ହିମାଂଶ୍ୱଭିଖ୍ୟ—ସଂ. ବ [ହିମାଂଶୁ+ଅଭିଖ୍ୟା, ବହୁବ୍ରୀହି, ହିମାଂଶୁ
Himāṁśwabhikhya (ଚନ୍ଦ୍ର) ର ଅଭିଖ୍ୟା—ଶୋଭା
ଯାହାର]—ରୌପ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Silver.

ହିମାଗମ—ସଂ. ବ (ହିମ+ଆଗମ, ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହେମନ୍ତ
Himāgama (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ହିମକାଳ—1. The 1st two
months of winter. ୨ । ଶିଶିର; ଶୀତକାଳ—
2. The winter. ୩ । ଶୀତ ଋତୁର ଆରମ୍ଭ—
3. The approach of winter season.

ହିମାଙ୍କ—ସଂ. ବ—କର୍ପୂର (ହି. ଶ)—
Himāṅka Camphor.

ହିମାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ହିମ+ଅଙ୍ଗ)—୧ । ଶୀତଳସ୍ପର୍ଶ ବା
Himāṅga ତାପହୀନ ଦେହ—1. Cold or frigid body.
[ହିମାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] ୨ । ମୃତ୍ୟୁର ଲକ୍ଷଣ ବିଶେଷ; ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ
ଦେହ ଢୋଲ ମାରିଯିବା—2. Death-coldness; cold-
ness of the body of a dying person.
ବିଣ. ସଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ଦେହ ଥଣ୍ଡା—
1. Cool-bodied. ୨ । ମୃତ—2. Dead.

ହିମାଚଳ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ)—ହିମାଳୟ—
Himāchala The Himalayas.

ହିମାଦ୍ରି—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ତତ୍ପୁ; ହିମଯୁକ୍ତ ଅଦ୍ରି)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ
Himādri —The Himalayan mountains.

ହିମାଦ୍ରିଜ—ସଂ. ବିଣ—ହିମ ଶୈଳଜ (ଦେଖ)
Himādrija Hima śailaja (See)
ସଂ. ବ—ମୈନାକ ପର୍ବତ—The Maināka mountain.

ହିମାଦ୍ରିଜା—ସଂ. ବିଣ—ହିମାଦ୍ରିଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Himādrijā Himādrija. ବ—୧ । ପାର୍ବତୀ—
1. Goddess Pārbatī. ୨ । କ୍ଷୀରିଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
(ଦେଖ)—2. Kshīriṇī (See)

ହିମାଦ୍ରି ତନୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହିମାଦ୍ରି+ତନୟା+ଆ)—
Himādri tanayā ୧ । ପାର୍ବତୀ—1. Goddess
Pārbatī. ୨ । ଗଙ୍ଗା—2. The river Ganges.

ହିମାନ(ମ୍)ଦ(ଦି)ସ୍ତା—ବୈଦେ. ବ—(ଅ; ହାତନ୍ ଓ ଦସ୍ତା)—
Himān(m)-da(di)stā ଔଷଧି ପଦାର୍ଥ ଛେଚିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
ହାତଦସ୍ତା ଲୁହାର ଖଲ ଓ ପୁଅ—Iron pestle and
ହିମାମହସ୍ତା mortar.

ହିମାନୀ—ସଂ. ବ—(ହିମ+ବହୁଅର୍ଥରେ ଇ; ଅନ ଆଗମ)—୧ । ହିମ.
Himānī ସଂହତି; ବରଫ; (ଅମର)—Mass of ice; snow.
୨ । ଯାବନାଳ ସର୍କରା—2. Sugar made from
maize.

ହିମାବତୀ—ସଂ. ବ—୧ । ଯାବନାଳ ସର୍କରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1.
Himābatī Sugar made from maize. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଗିରି
(ଅମର); ଅଗରାଗୁଲ୍ମ—2. Gamboje Thistle.
[plant).

ହିମାବ୍ଜ—ସଂ. ବ—୧ । ଉତ୍ପଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); କଇଁ—
Himābja 1. Nymphean lotus; water lily. ୨ ।
ନୀଳକମଳ (ହି.ଶ); ନୀଳୋତ୍ପଳ—2. The blue
water lily.

ହିମାଗ୍ର—ସଂ. ବ—କର୍ପୂର (ହି. ଶ)
Himāgra Camphor.

ହିମାରାତି—ସଂ. ବ—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହିମ+ଅରାତି)—୧ । ଅଗ୍ନି (ଶବ୍ଦ
Himārāti କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Fire. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପ-

ଦ୍ରୁମ)—2. The sun. ୩। ତ୍ରିକଣ୍ଟକଗୁଳ୍ମ; ଧଳାଚିତା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. A shrub; Plumbago Zeylanica. ୪। ଅର୍କବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Calotropis Gigantia (plant).

ହିମାର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହିମ କ୍ଲେଶିତ; ହିମଦ୍ୱାରା କ୍ଲେଶ-
Himārtta ପ୍ରାପ୍ତ—Suffering from the effects of cold or snow.

[ହିମାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ହିମାର୍ତ୍ତ—ବି]

ହିମାଳ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ ହୈମଳ)—୧। ହେମାଳ; ଅତି ଶୀତଳ—
Himāla 1. Very cool. ୨। ଅତି ଶୀତଳସ୍ପର୍ଶ—
ହେମାଳ ହିମାଳ 2. Very cold to the touch.

[ହିମାଳ(ଳ)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହିମାଳୟ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହିମ+ଆଳୟ)—୧। ଶୁକ୍ଳ ଖଦିର—
Himālaya 1. The brown catechu. ୨। ଭାରତର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଅଦ୍ଭୁତ ପର୍ବତମାଳା—
2. The Himalayan range.

[ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ ହିମାଳୟ ପର୍ବତମାନଙ୍କର ରାଜା। ଏହାର ଶିଖର ଦେଶ ଚିରତୁଷାରାବୃତ; ଏ ପିତୃଗଣଙ୍କ କନ୍ୟା ମେନା ବା ମେନକାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ମେନାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପୁତ୍ର ମୈନାକ ନାମକ ପର୍ବତ ଓ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟ, ଗଙ୍ଗା ଓ ପାର୍ବତୀ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ଏହି ପର୍ବତର ପୂର୍ବପ୍ରାନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣଆଡ଼କୁ ବଙ୍କେଇ ହୋଇ ଯାଇ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଆରାକାନ ପର୍ବତମାଳା ରୂପରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରକୁ ଲାଗିଅଛି ଓ ଏଥିର ପଶ୍ଚିମପ୍ରାନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ବଙ୍କେଇ ହୋଇ ହିନ୍ଦୁକୁଶ, ସୁଲେମାନ ଓ ବେଲୁଚିସ୍ଥାନର କୀର୍ଥାର ପର୍ବତମାଳାରୂପରେ ଆରବ ଉପସାଗରକୁ ଲାଗିଅଛି। ଏହାର ଅନେକ ଶୃଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଧବଳଗିରି (୨୬୮୭୮ ଫୁଟ୍), କାଞ୍ଚନ ଜଙ୍ଘା (୨୭୮୧୫ ଫୁଟ୍), ନନ୍ଦାଦେବୀ (୨୫୬୦୦ ଫୁଟ୍), ନଙ୍ଗା ପର୍ବତ (୨୬୬୩୩ ଫୁଟ୍), କାମେଟ୍ (୨୫୪୩୧ ଫୁଟ୍), ଇଣ୍ଡିକ୍ ଅଷ୍ଟେନ୍ (୨୮୨୨୪ ଫୁଟ୍) ଓ ପୃଥିବୀର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗ ଏଭରେଷ୍ଟ୍ ବା ଗୌରୀଶଙ୍କର (୨୯୦୦୨ ଫୁଟ୍)ମାନ ପ୍ରଧାନ।

ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରରେ ତିବ୍ବତ ଦେଶର ଅଧିତ୍ୟକା ବା ମାଳଭୂମିରେ ହିନ୍ଦୁପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମାନସରୋବର ଓ କୈଳାସ ପର୍ବତ (ଉଚ୍ଚତା ୨୧୯୦୦ ଫୁଟ୍) ଅବସ୍ଥିତ। ଏହି କୈଳାସ ପର୍ବତରେ ମହାଦେବଙ୍କର ଆବାସ ଥିବା ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ। ମାନସରୋବରରୁ ସିନ୍ଧୁନଦ ବାହାରି ପଶ୍ଚିମକୁ ଯାଇ ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣବାଟେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ବୁଲି ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶର କରାଚି ନିକଟରେ ଆରବ ଉପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦୀ ପ୍ରଥମେ ସାମ୍ପୋ ନାମରେ ବାହାରି ପୂର୍ବକୁ ଯାଇ ଭାରତର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ-କୋଣବାଟେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ବୁଲି ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ସୁନ୍ଦରବନରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି। ମାନସରୋବରରୁ ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀ ବାହାରି ହିମାଳୟ ଭେଦ କରି ପଞ୍ଜାବରେ ସିନ୍ଧୁନଦ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି। ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣପାଖରୁ ସିନ୍ଧୁନଦର ଅନ୍ୟ ୫ଟି ଶାଖା। (ଝେଲମ୍, ଚେନାବ୍, ରାବି) ବାହାରି ପଞ୍ଜାବରେ ସିନ୍ଧୁନଦ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି। ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ଯମୁନା ନଦୀ ବାହାରି ପ୍ରୟାଗଠାରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି। ବଦ୍ରୀନାଥର ଉତ୍ତରରୁ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଅଲକାନନ୍ଦା ନାମରେ ବାହାରି ଶ୍ରୀନଗର ଓ ହରଦ୍ୱାର ବାଟେ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବକୁ ବହି ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ, ବିହାର ଓ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶ ବାଟେ ଯାଇ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି। ଗଙ୍ଗାର ଶାଖାନଦୀମାନ (ଗୋମତୀ, ଗଣ୍ଡକୀ, ଘୋଗ୍ରା, କୁଶୀ) ମଧ୍ୟ ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱରୁ ବାହାରି ଗଙ୍ଗାନଦୀ ସହିତ ମିଶିଅଛି।

କାଶ୍ମୀର, ନେପାଳ, ସିକିମ ଓ ଭୁଟାନ ରାଜ୍ୟମାନ ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପାଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଏହି ପର୍ବତରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଅତି ମନୋରମ ଗ୍ରୀଷ୍ମାବାସ ଅଛି। ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ ବଙ୍ଗର ଲାଟଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମନିବାସ ଓ ସିମଲା ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମନିବାସ। ହିମାଳୟକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପଶ୍ଚିମବାଟେ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନ, ଉତ୍ତର ଓ ପୂର୍ବବାଟେ ତିବ୍ବତକୁ ଯିବା ପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗିରି-ସଂକଟ ଅଛି। ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ପଶ୍ଚିମରେ ବୋଲାନ, ଖାଇବାର ଓ ମାଲାକାନ୍ଦ, ଉତ୍ତରରେ ବଡ଼ାଲଚା ଓ ଉତ୍ତରପୂର୍ବରେ ଲେହ୍ରୁ ଗିରିସଂକଟ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ।

ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଥିବା ସଂକଟ ମାନଙ୍କ ବାଟେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ଓ ପରେ ଶକ, ଗ୍ରୀକ୍, ପଠାଣ ଓ ମୋଗଲମାନେ ଏହିସବୁ ଗିରିସଂକଟ ବାଟେ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନିଜ ନିଜର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ।

ପୁରାଣରେ ଏହି ହିମାଳୟ ପର୍ବତ ଦେବତା, ଯକ୍ଷ, ଗନ୍ଧର୍ବ ଓ କିନ୍ନରମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମି ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି।

ହିମାଳୟ ଅଧିବାସୀ ବନ୍ୟଜାତିମାନେ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଅଟନ୍ତି। ସେମାନେ ଶ୍ରମସହିଷ୍ଣୁ ଓ ପାହାଡ଼ିଆ ସ୍ଥାନରେ ଭାର ବୋଝମାନ ଛୁଟାଇବାରେ ପାରଙ୍ଗମ। ଲେପଚା, ଭୁଟିଆ, ନେପାଳ, ଭୋଟିଆ ଆଦି ଅନେକ ଆଦିମ ଜାତି ହିମାଳୟରେ ବାସ କରନ୍ତି।

ହିମାଳୟ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପାଦଦେଶରୁ ଶିଖର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚତା ଅନୁସାରେ ନାନା ଦେଶର ଜଳବାୟୁ ପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଜଳବାୟୁ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଓ ନାନା ଜଳବାୟୁଯୁକ୍ତ ବୃକ୍ଷଲତା ଓ ଫଳଅଦି ଜନ୍ମେ। ହିମାଳୟରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଔଷଧଗୁଳ୍ମ ଜାତ ହୁଏ।]

ହିମାଳୟ ପଥେ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣିଦାଶ
Himālaya pathe କାବ୍ୟତୀର୍ଥଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଖଣ୍ଡିଏ ସୁଖପାଠ୍ୟ ଭ୍ରମଣବୃତ୍ତାନ୍ତ ପୁସ୍ତକ—The title of a book of travel by Pandit Kulamani Das. [ଦ୍ର—ଏ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ-ବିଷୟକ ପୁସ୍ତକର ଅଭାବ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଦୂରୀଭୂତ

ହୋଇଅଛି । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ୧୯୦୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ-କାଳରେ ଉତ୍ତରଭାରତରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ନିଜ ଆଖିରେ ଯାହା ଯାହା ଦେଖିଥିଲେ, ଶୁଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷାରେ ସେସବୁ ପ୍ରବନ୍ଧାକାରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ପୁସ୍ତକରେ କାଶୀ, ସାରନାଥ, ଲକ୍ଷ୍ନୌ, ହରିଦ୍ୱାର, ହିମାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ, କାଙ୍ଗାଡ଼ିଗୁରୁଭୁଳ, ଡେରାଦୁନ, ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଏପରି ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ଅଛି ଯେ ଏହା ପାଠ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଶେଷ ନ କରି ପୁସ୍ତକ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ନାହିଁ । ଐତିହାସିକ, ପୌରାଣିକ, ଭୌଗଳିକ ତଥା ପ୍ରାକୃତିକ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନରେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ କିପରି ସିଦ୍ଧ-ହସ୍ତ, ତାହା ଏ ପୁସ୍ତକ ପାଠଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତମରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣରେ ସୁବିଧା ନାହିଁ ସେମାନେ ଏ ପୁସ୍ତକ ପାଠ କଲେ ସ୍ଥାନବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବଶ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବହୁତ କଥା ଜାଣିପାରିବେ । ପଶ୍ଚାତ୍ତରରେ ଏ ପୁସ୍ତକ ପାଠ କରି ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣ ପାଇଁ ପ୍ରଲୋଭିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କେନ୍ଦୁଝର ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ-ଦେବଙ୍କ ଅର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏ ପୁସ୍ତକକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମାଟ୍ରିକୁଲେଶନ୍ ପରୀକ୍ଷାର ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ-ରୂପେ ମନୋନୀତ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ହିମାଳୟ ସୁତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାର୍ବତୀ—
Himālaya sutā Goddess Pārbatī

ହିମାଳୟା—ସଂ. ବ—ଭୂମ୍ୟାମଳକୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଭୂଇଁ ଅଁଳା—
Himālayā Phyllanthus Niruri (herb),

ହିମାଶ୍ରୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ=ତୁଷାର ଅଛେ ଆଶ୍ରୟ ଯାହାର)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୀତନ୍ତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ) —
Himāsrayā Swarṇṇa jitanti (See)

ହିମାହ୍ୱ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ=ତୁଷାର+ଅହ୍ୱା—ନାମ ଯାହାର)
Himāhwa —୧ । କର୍ପୂର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Camphor.
୨ । ପୌରାଣିକ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ବର୍ଷ ବା ଦେଶ ବିଶେଷ —
2. Name of a country of the mythological Jambudwipa.

ହିମାହ୍ୱୟ—ସଂ. ବ—(ହିମ+ଅହ୍ୱୟ)—କର୍ପୂର (ବିକାଣ୍ଡଶେଷ)—
Himāhwaya Camphor.

ହିମିକା—ସଂ. ବ—(ହିମ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ହିମକଣା—
Himikā 1. Particles of snow ୨ । ଶିଶିର—2. Dew
୩ । ତୃଣୋପରି ପତିତ ହିମ—3. Drops of snow fallen on grass. ୪ । କୁଜ୍ଝଟିକା; ଭୁସୁଡ଼ି—4. Fog.

ହିମେଳୁ—ସଂ. ବିଣ—(ହିମ+ଏଳୁ)—ହିମାର୍ତ୍ତ; ହିମକ୍ଲେଶିତ (ଶବ୍ଦ-କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Troubled or oppressed with cold

ହିମେଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ (ଡ. ଶ)—
Himeśa The Himalayas.

ହିମୋତ୍ତରା—ସଂ. ବ—କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Himottarā A sort of grape; brown grape.

ହିମୋତ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ହିମରୁ ଜାତ—
Himotpanna Born of cold or ice.

ହିମୋତ୍ପନ୍ନା—ସଂ. ବିଣ,ସ୍ତ୍ରୀ—ହିମୋତ୍ପନ୍ନର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Himotpannā himotpanna. ବ—ଯାବନାଳୀ (ରାଜ-ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Sugar made from maize.

ହିମୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମରୁ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଅଛି ଯାହାର)—
Himodbhaba ହିମୋତ୍ପନ୍ନ (ଦେଖ)—Himotpanna(See)
[ହିମୋଦ୍ଭବ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ହିମୋଦ୍ଭବା; ହିମୋଦ୍ଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିମୋଦ୍ଭବା—ସଂ. ବିଣ—ହିମୋଦ୍ଭବର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Himodbhabā himodbhaba. ବ—ଶଠୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
Zingiber Zeodaria; Curcuma Zeodaria.

ହିମ୍ମତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—୧ । ସାହସ—1. Courage;
Himmat bravery. ୨ । ପୌରୁଷ; ବୀରତ୍ୱ—
ହିମ୍ମତ 2. Manliness. ୩ । କୌଣସି କଠିନ ବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ
हिम्मत କର୍ମ କରିବାକୁ ମନର ବଳ—3. Strength of mind to do a hard or irksome work.

ହିମ୍ମତ୍ କରିବା—ବୈ. କ୍ରି—କୌଣସି କଠିନ ବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ
Himmat karibā କରିବାକୁ ମନରେ ସାହସ ବାନ୍ଧିବା—
ହିମ୍ମତ କରା To have the courage to do a work;
हिम्मत करना to gird up one's loins to do any work.

ହିମ୍ମତ୍ ଦେବା—ବୈ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୌଣସି
Himmat debā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା—
ହିମ୍ମତ ଦେଓୟା To encourage a person to do a
हिम्मत देना work.

ହିମ୍ମତ୍ ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ଅ)—ସାହସୀ—
Himmat bāj Courageous.
ହିମ୍ମତବାଜ हिम्मतबाज

ହିମ୍ମତ୍ ବାନ୍ଧିବା—ବୈ. କ୍ରି—ହିମ୍ମତ୍ କରିବା (ଦେଖ)
Himmat bāndhibā Himmat karibā (See)
ହିମ୍ମତ କରା हिम्मत बांधना

ହିମ୍ମତ୍ ବାଲା—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅ)—ହିମ୍ମତ୍ବାଜ୍ (ଦେଖ)
Himmat bālā Himmatbāj (See)
(ହିମ୍ମତ୍ବାଲା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିମ୍ମତି—ବୈଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ଅ)—୧ । ସାହସିକ—
Himmati 1. Courageous. ୨ । ବୀର—2. Heroic;
ହିମ୍ମତି हिम्मती brave; manly.

ହିମ୍ମତିଆ—ବୈ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅ. ହିମ୍ମତୀ)—ହିମ୍ମତି (ଦେଖ)
Himmatiā Himmati (See)
(ହିମ୍ମତିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିମ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ହିମ+ଯ)—୧ । ହିମଜାତ; ହିମଭବ (ବିଦ୍ୟାନ୍ତ ଭୌମ୍ୟ)—1. Born of cold or snow.
୨ । ଶୀତଳ—2. Cold.

ହିର୍‌ଗିଡ଼ାଇବା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ) ଜବରଦସ୍ତି ଟାଣି ନେବା—To drag (a person) by force.
Hir-girdāibā

ହିରଲା—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ବସ୍ତ୍ରର) ବ—ହରଡ଼ା—
Hir-lā Myrobalan.

ହିର୍‌(ରି)ହିରେଇ—ଦେ. ବ—ହର୍‌ଡ଼ିମିଚା (ଦେଖ)—
Hir-(ri) hirei Hird-michā (See)

ହିର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. (ଇତରବ୍ୟବହୃତ) ବ—ହର୍‌ଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hira (etc) Hirda etc (See). ସଂ ବ—ଲୁଗାଅଦରର ପଟ୍ଟୀ (ହି.ଶ)—A strip of cloth.

ହିରକାଶୀଶ—ସଂ. ବ—ହିରାକଶ (ଦେଖ)—
Hirakāśīśa Hirākaśa (See).

ହିରଙ୍ଗୁ—ସଂ ବ—ରାହୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Hirangu The ascending node

ହିରଣ(ଣ୍)—ସଂ. ବ—(ହୁ. ଧାତୁ—ହରଣ କରିବା + କର୍ମ ଅନ୍ତ,ଙ୍ଗ:ଚାଳନ)
Hiraṇa (ṇ) ୧ । କାଞ୍ଚନ ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା (ମେଦିନୀ)—1. Gold. ୨ । ରେତଃ; ବୀର୍ଯ୍ୟ; ଶୁକ୍ର (ମେଦିନୀ)—2. Semen; virile. ୩ । ବରାଟକ; କଉଡ଼ି (ମେଦିନୀ)—3. Shell-money.

ହିରଣକଶିପୁ—ଦେ. ବ—(ନାମ)—(ସଂ. ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ)—
Hiraṇakaśipu ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ (ଦେଖ)—Hiraṇya
हिरण्यकशिपु हिरण्यकशिपु kaśipu (See).

ହିରଣମୟ—ଗ୍ରା. ବ—(ସଂ ହିରଣ୍ମୟ)—ହିରଣ୍ମୟ (ଦେଖ)—
Hiraṇamaya Hiraṇmaya (See)
हिरनमय हिरण्मय

ହିରଣାକ୍ଷ—ଦେ. ବ—(ନାମ)—(ସଂ. ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ)—ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ
Hiraṇāksha (ଦେଖ)—Hiraṇyāksha (See).
हिरणाक्ष हिरण्याक्ष

ହିରଣ୍ମୟ—ସଂ ବିଶ—(ହିରଣ୍=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ + ବିକାରାର୍ଥେ ମୟ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ—1. Golden; made of gold ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ—2. Of golden colour. ବ—(ପୁରାଣ) ୧ । ଭାରତବର୍ଷାଦି ନବବର୍ଷାନ୍ତର୍ଗତ ବର୍ଷ ବା ଦେଶ ବିଶେଷ (ହିନ୍ଦୁ ଶେଷ)—1. One of the 9 countries or continents mentioned in the Hindu Purāṇas. [ଏହା ଶ୍ୱେତ ଓ ଶୃଙ୍ଗବାନ୍ ପର୍ବତ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ—ହୁ. ଶ] । ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2. One of the Hindu Trinity; the Creator. ୩ । ପରଂବ୍ରହ୍ମ-3. The Divine Soul pervading the universe. ୪ । ହିରଣ୍ମୟ ବର୍ଷର ରାଜା ଅଗ୍ନୀଧ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଭାଗବତ)—4. Name of a son of king Agnidhra.

ହିରଣ୍ମୟ କୋଷ—ସଂ. ବ—(ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର) ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦେହବିଶେଷ; ଆତ୍ମାର ସପ୍ତ ଆବରଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—
Hiraṇmaya kosha (Philosophy) One of the seven coverings or sheaths of the soul

ହିରଣ୍ୟ—ସଂ- ବ—(ହୁ. ଧାତୁ=ନେବା + କର୍ମ ଅନ୍ୟ)—୧ । କନକ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ; ସୁନା—1. Gold. ୨ । ଧୁସ୍ତୁର (ଅମର); [ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥରେ ବୈଦିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟ, ହେମ, ଚନ୍ଦ୍ର, ରୁକ୍ମ, ଇୟତ୍ତ, ହିରଣ୍ୟ, ଯେଶ, କୃଶଳ, ଲୋହ, କନକ, କାଞ୍ଚନ, ଭର୍ଗ, ଅମୃତ, ମରୁତ୍, ଦକ୍ଷ, ଜାତରୂପ (ବେଦ ନିର୍ଘଣ୍ଟୁ)] ଧୁସ୍ତୁର—2. Thorn apple; Stramonium. ୩ । ରେତଃ (ମେଦିନୀ)—3. Semen. ୪ । ବରାଟକ; କଉଡ଼ି (ମେଦିନୀ)—4. Shell money. ୫ ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତୁ (ମେଦିନୀ)—5. Thing. ୬ । ମାନଭେଦ; ପରିମାଣ ବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—6. A unit of measure. ୭ । ପରଂବ୍ରହ୍ମ—7. The Supreme Soul. ୮ । ଅକୁପ୍ୟ (ଦେଖ)—8. Akupya (See). ୯ । ରଜତ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—9. Silver. ୧୦ । ଧନ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—10. Property. ୧୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ର (ଆପ୍ତେ)—11. Any vessel of gold (Apte). ୧୨ । ବହୁମୂଲ୍ୟ ଧାତୁ (ଆପ୍ତେ)—12. Any precious metal (Apte). ୧୩ । ହିରଣ୍ମୟ ବର୍ଷ (ହୁ. ଶ)—13. Hiraṇmaya barsha (See). ୧୪ । ଜ୍ଞାନ (ହୁ. ଶ)—14. Knowledge. ୧୫ । ଜ୍ୟୋତିଃ (ହୁ. ଶ)—15. Lustre. ୧୬ । ଅମୃତ (ହୁ. ଶ)—16. Nectar. ଦେ. ବ—ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ (ଦେଖ)—Hiraṇya Kaśipu (See).

ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ—ସଂ ବିଶ [ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ତକିଆ ବା ଗଦିବିଶିଷ୍ଟ [ହୁ. ଶ]—Having a pillow or cushion of gold. ସ. ବ [ନାମ; ହିରଣ୍ୟ=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ କଶିପୁ=ଶଯ୍ୟା ଯାହାର]—କଶ୍ୟପ ମୁନିଙ୍କ ଔରସରେ ଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ଓ ନୃସିଂହ ଅବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦୈତ୍ୟ—Name of a demon, son of Kaśyapa killed by Bishṇu in his Nrusimha incarnation. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ସହୋଦର ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ । ଏହାଙ୍କର ଭାର୍ଯ୍ୟା କୟାଧୁ । ଏହାଙ୍କର ୪ ଗୋଟି ପୁତ୍ର—ସଂହ୍ରାଦ, ଅନୁହ୍ରାଦ, ହ୍ରାଦ ଓ ପ୍ରହ୍ରାଦ ବା ପ୍ରହ୍ଲାଦ । ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ସିଂହିକା । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ମଧୁକୈଟଭ ପୁନରପି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଓ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ନାମରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।

ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ହେତୁରୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କଠୋର ତପଃ ସାଧନ କରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ଅସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଅବଧ ହେବେ ଓ ଭୂତଳରେ, ଜଳରେ ବା ସ୍ଥଳରେ, ଦିବା-

ଭୟରେ ବା ରାତ୍ରିକାଳରେ ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବ ନାହିଁ । ସେ ଏହି ବରଦୃପ୍ତ ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଏହାଙ୍କ ତନୟ ଯୁବକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପରମବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ୱେଷୀ ଥିଲେ । ଶିଶୁ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସର୍ବଦା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଆରାଧନା କରିବାରୁ ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ହରିନାମ ତ୍ୟାଗ କରୁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ତାହା ନ କରିବାରୁ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ପ୍ରାଣନାଶ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ସର୍ପ ଦ୍ୱାରା ଦଂଶନ, ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ, ଜଳରେ ମଜ୍ଜନ, ହସ୍ତି ପଦ ଦ୍ୱାରା ଦଳନ ଓ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରାଇଲେ; ତଥାପି ଭକ୍ତ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହା ଦେଖି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ମୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ପୁତ୍ର କହିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ହରି ରକ୍ଷା କଲେ । ହରି କାହାକୁ ବୋଲି ପିତା ପଚାରିବାରୁ ପୁତ୍ର କହିଲେ 'ହରି ସର୍ବଦା ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ'। ପିତା ପଚାରିଲେ 'ତୋ ହରି ଏହି ସ୍ଫଟିକ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଅଛନ୍ତି କି ?' ପୁତ୍ର କହିଲେ 'ହଁ' । ଏହା ଶୁଣି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ସେହି ସ୍ତମ୍ଭକୁ ପଦାଘାତରେ ଭାଙ୍ଗିଦେବାରୁ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ 'ନରସିଂହ'ରୂପଧାରୀ ବିଷ୍ଣୁ କାହାଣ୍ଡି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କୁ ଆପଣା ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ରଖି ଦିବସ ଓ ରାତ୍ରିର ସନ୍ଧି (ସନ୍ଧ୍ୟା) କାଳରେ ସ୍ୱୀୟ ନଖଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କ ବକ୍ଷ ବିଦାରଣ କରି ମାରି ପକାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ଦେଖା ଗଲା ଯେ, ତାହାଙ୍କ ବିଷାକ୍ତ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରୁ 'ହରି ହରି' ଶବ୍ଦ ବାହାରୁ ଥିଲା ।]

ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁହା—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ+ହନ୍ ଧାତୁ= ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତା କ୍ୱିପ୍)—ବିଷ୍ଣୁ—
Hiraṇya kaśipuhā A name of Bishṇu.

ହିରଣ୍ୟ କାମଧେନୁ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ କାମଧେନୁ; ଷୋଡ଼ଶ ଦାନାନ୍ତର୍ଗତ ମହାଦାନ ବିଶେଷ—One of the 16 great gifts prescribed in the Hindu Śāstras. [ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ ଗୋଟିଏ ଗାଈ ଓ ଗୋଟିଏ ବାଛୁରୀ ତିଆରି କରାଇ ତାଙ୍କୁ ମହାବ୍ରହ୍ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ କରି, ନାନା ଫଳପୁଷ୍ପ ଛଳ ଗୁମର ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି, କୌଷେୟ ବସ୍ତ୍ର ଓ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ସହିତ ଶୀଳଗୁଣରୂପ-ଗୁଣାନ୍ୱିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବାକୁ ହୁଏ ; ଏଥିର ଫଳ ପରଲୋକରେ ସ୍ୱର୍ଗଧାମ ପ୍ରାପ୍ତି—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ।]

ହିରଣ୍ୟ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିରଣ୍ୟ=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ଗର୍ଭ= ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥଳ ଯାହାଙ୍କର; ପୁରାଣ ମତରେ । ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅଣ୍ଡରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā; the Creator. ୨ । ଷୋଡ଼ଶ ମହାଦାନାନ୍ତର୍ଗତ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାନ—2. The second of the 16 great gifts prescribed in the Hindu Śāstras [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦ ସ୍ଥାପନ କରି ତହିଁରେ ରହ୍ମାଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ତାହା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଚାକୁଣି ଘୋଡ଼ାଇ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଦଣ୍ଡ ଓ କମଣ୍ଡଳୁକୁ 'ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ'ଙ୍କ ନାମଯୁକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର (ଓଁ ହିରଣ୍ୟ ଗର୍ଭାୟ ବିଶ୍ୱଗର୍ଭାୟ ନମଃ) ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଏହି 'ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ'ର ଦଶକର୍ମ (ଗର୍ଭାଧାନ, ପୁଂସବନାଦି) ସମ୍ପାଦନ କରି ଗୁରୁଙ୍କୁ ବା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଛଳ ଗୁମର ଉପାନହାଦି ସହିତ ଦାନ କରିବା ରୂପ ଦାନ କର୍ମ (ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ) ।] ୩ । ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—3. One of the epithets of Bishṇu. (ଦ୍ର—ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭୋ, ଭୂଗର୍ଭୋ ମାଧବୋ ମଧୁସୂଦନଃ- ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମ) ୪ । ସୂକ୍ଷ୍ମଶରୀର ସମଷ୍ଟ୍ୟୁପହିତ ଚୈତନ୍ୟ; ପ୍ରାଣାତ୍ମା; ମହାତ୍ମା (ବେଦାନ୍ତସାର)—4. (Philosophy) The inmost consciousness underlying the ethereal body. ୫ । ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳାବିଶେଷ 5. Name of a kind of Śālagrāma. ଦେ.ବି— ଲିଙ୍ଗ ମୂର୍ତ୍ତିଶୂନ୍ୟ ଶିବଶକ୍ତି—The Sakti without the Śiba liṅga.

ହିରଣ୍ୟଦ—ସଂ, ବିଣ ପୁଂ—(ହିରଣ୍ୟ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା ଅ)—ଯେ ଦାନ କରେ—Giving gold. (ହିରଣ୍ୟଦା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) ବି—ସମୁଦ୍ର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Hiraṇyada ହିରଣ୍ୟ ବା ସୁବର୍ଣ୍ଣ The ocean.

ହିରଣ୍ୟଦା—ସଂ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ହିରଣ୍ୟଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hiraṇyada. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପୃଥିବୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)
Hiraṇyadā Hiraṇyada The earth.

ହିରଣ୍ୟନାଭ—ସଂ ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିରଣ୍ୟ+ନାଭି; ଯାହା ନାଭିରେ ଅଛି)—ମୈନାକ ପର୍ବତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—The mythological mountain Maināka.
Hiraṇya nābha

ହିରଣ୍ୟବ—ସଂ ବି—(ହିରଣ୍ୟ+ବ)—ଦେବଧନ; ଦେବତାର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Property of a Deity
Hiraṇyaba

ହିରଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ—ସ ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ହିରଣ୍ୟ ପରି ବର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପରି ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Of golden colour.
Hiraṇya barṇṇa (ହିରଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିରଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣା—ସଂ ବିଣ—ହିରଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hiraṇya barṇṇa. ବି—ନଦୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—River.
Hiraṇya barṇṇā

ହିରଣ୍ୟବାହ—ସଂ ବି—(ହିରଣ୍ୟ+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା ଅ)—ଶୋଣ ନଦ (ଭରତ)—The river Śoṇa.
Hiraṇya bāha

ହିରଣ୍ୟବାହୁ—ସଂ ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଶିବ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. God Śiba. ୨। ଶୋଣନଦ (ଅମର)—
Hiraṇya bāhu 2. The river Śoṇa.

ହିରଣ୍ୟରେତାଃ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିରଣ୍ୟ+ରେତସ୍; ହିରଣ୍ୟ- ରେତସ୍ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଅଗ୍ନି (ଅମର)—
Hiraṇyaretāḥ 1. Fire. [ଦ୍ର—ଶିବଙ୍କ ତ୍ୟକ୍ତ ବୀର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଗ୍ନି ପାନ କରି

ତହିଁର ତେଜରୁ ମ୍ଳାନ ନ ପାରି କୁଟିଳା ଦେବୀଙ୍କୁ ତାହା ସମର୍ପଣ କଲେ ଓ ସେହିଦିନଠାରୁ ଅଗ୍ନି ଉପରେ ୫ ହଜାର ବର୍ଷକାଳ ବୁଲିଲେ ଓ ତଦବଧି ତାଙ୍କର ମାଂସ, ଅସ୍ଥି, ମେଦ, ମଜ୍ଜା, ଚର୍ମ, ରୋମ, ଚକ୍ଷୁ, କେଶ ସମସ୍ତ ହିରଣ୍ମୟ ହେଲା । ଏଥିପାଇଁ ପାବକଙ୍କର ନାମ ହିରଣ୍ୟ ରେତାଃ । (ବାମନପୁରାଣ)] ୨ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ (ଅମର); ଧଳାଚିତା ଗଛ—2 Plambago Zeylanica (plant) ୩ । ଶିବ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—3. God Siba. ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟ [ମେଦିନୀ]—4. The sun.

ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ—ସଂ. ବି—[ନାମ]—ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କ ଯାଆଁଳା ଭାଇ—
Hiraṇyāksha Name of the twin brother of Hiraṇyakaśipu. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇ ଉଠିବାରୁ ଶେଷକୁ ବରାହରୂପ ଧାରଣ କରି ବିଷ୍ଣୁ ଏହାଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ । ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ପୃଥିବୀକୁ ନେଇ ପାତାଳରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କୁ ମାରି ପୃଥିବୀକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ—ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ ।]

ହିରଣ୍ୟାଶ୍ୱ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଶ୍ୱଦାନ; ଭୁଲା ପୁରୁଷାଦି ଷୋଡ଼ଶ ମହା-
Hiraṇyāśwa ଦାନାର୍ଗତ ଦାନ ବିଶେଷ—One of the 16 great gifts mentioned in the Purāṇas.
[ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଶ୍ୱ ନିର୍ମାଣ କରି ତାହା ଧନ, ରତ୍ନ, ବସ୍ତ୍ର, ମିଷ୍ଟାନ୍ନ, ଛତ୍ର ଚାମରାଦି ସହ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବା ରୂପ କର୍ମ—ଏହାର ଫଳ ବିଷ୍ଣୁ ଲୋକପ୍ରାପ୍ତି—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ।]

ହିରଣ୍ୟାଶ୍ୱରଥ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଶ୍ୱ ସହିତ ରଥ ଦାନ; ଷୋଡ଼ଶ
Hiraṇyāśwaratha ମହାଦାନାନ୍ତର୍ଗତ ଦାନ ବିଶେଷ—One of the 16 great gifts prescribed in the Śāstras.
[ଦ୍ର—ଦୁଇଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଶ୍ୱ ଲାଗିଥିବା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରଥକୁ ଛତ୍ର, ଚାମର, ରଥସଜ୍ଜା, କୌଷେୟବସ୍ତ୍ର, ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ସହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବା ରୂପ ଦାନ—ଏଥିର ଫଳ ଶିବ ଲୋକପ୍ରାପ୍ତି—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ।]

ହିରା କଶ(ଷ)—ଓଡ଼ି. ବି (ସଂ. ହରିତ୍ କାଶୀଶ, ହରିତକାଶୀଶ; ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ
Hirā kaśa(sha) ହରିତ୍ ବା ଶାଗୁଆ ଥିବାରୁ)—ଲୌହ ଓ
ସଂ. ନାମ—କାଶୀଶ, ଗନ୍ଧକ ମିଶ୍ରିତ ଉପରସ ବିଶେଷ—
ହରିତାଶୀଶ, ହିରକାଶୀଶ, Copperas; green vitriol;
ଧାତୁକାଶୀଶ, ପାଂଶୁକାଶୀଶ । sulphate of iron; Ferri Sulphus.

ହିରାକଶ [ଦ୍ର—ଉଷତ୍ ପୀତକ ଶ୍ୱେତ କାଶୀଶକୁ
ହୀରାକସୀସ ପୁଷ୍ପକାଶୀଶ କହନ୍ତି । କାଶୀଶ
ସଂ. ହିରକଶ୍ ଶବ୍ଦ ଅମର ଓ ମେଦିନୀରେ ନାହିଁ;
ଫା. ଜାକେଜରଦ୍ ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚରକଦତ୍ତରେ ଏ ଶବ୍ଦ
ଆ. ଜାକ୍‌ଅସ୍‌ଫର୍ ଅଛି । ସମ୍ଭବତଃ ଏହା କଷାୟ ଥିବାରୁ
ଗଣ୍ଡାମ. ଅମ୍ଳଭେଦୀ ଏହି ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଭାରତ-
ବର୍ଷରେ ଏହା ପର୍ବତରୁ ଓ ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଶାଗୁଆ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହା ଲୌହ ଓ ଗନ୍ଧକର ରାସାୟନିକ ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ଏହା ସ୍ୟାହି ଓ ରଙ୍ଗ ତିଆରି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ଅମ୍ଳଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ କେଶର ହିତକର । ଏହା ବିଷାକ୍ତ ଏବଂ ବାୟୁ, କଫ, ନେତ୍ରରୋଗ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ଅଶ୍ମରୀ ଓ ଶ୍ୱିତ୍ର ରୋଗରେ ହିତକର ।]

ହିରାଟ୍—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଆଫଗାନିସ୍ଥାନର ଗୋଟିଏ ନଗର (ଏହା
Hirāṭ କାବୁଲ ନଗରର ପଶ୍ଚିମକୁ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ମାଇଲ ଦୂର)—
ହିରାଟ Name of a town in Afganistan.
ହରାଟ

ହିରିଙ୍(ଙ୍ଗୁ)—ବୈଦେ (ଇଂ) ଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି (କଚରିଆ)—
Hiriṅ(ṅgu) ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣି—The hearing or trial of a case.

ହିରୀ—ଗ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବି (ସଂ. ହ୍ରୀ ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷ)—ହ୍ରୀ (ଦେଖ)
Hirī ହ୍ରୀ ହିରି Hrī (See)
[ଉ—ସେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିବେ ଯେ ତହିଁ, ଦର୍ଶନେ ହର୍ଷ ଦିଶରେ ଥୋଇ, ମୁଲା ମୁଲୁଟ ଲୋଟାଇ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରମ ବଳେ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜଣ ।]

ହିରୁଆଁ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳ ଭାଷା) ବି—କୋଳଥ—
Hiruāñ Horse gram.

ହିଲ (ଧାତୁ—ସଂ. ବି—୧ । ହାବ କରିବା; ଭଙ୍ଗି କରିବା—
Hil (root) 1. To make gestures or movements of the face. ୨ । ଆଡ଼ଜ ପଡ଼ିବା—2. To lean to; to incline to. ୩ । ଦୋହୋଲିବା—3. To move to and fro; to rock to and fro.

ହିଲ(ଲ)ମ୍ ଢିଲମ୍(ଢିଲା)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ହେଳା ଓ ଅ. ଢିଲ)
Hila(la)m ḍhilam(ḍhilā) —ଅଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ (କାମ କରିବା)
ହେଳା ଢେଳା —(to do anything) Carelessly.
ହିଲାଢିଲା ବି—ହେଳଅଁ ହେଳା (ଦେଖ)—
Helauñ helā (See)
ବିଣ—ଅଯତ୍ନକୃତ (କର୍ମ)—Carelessly done (work).

ହିଲ(ଲ) ମୋଚିକା(ମୋଚୀ)—ସଂ. ବି—ହିଡ଼ମିଚି (ଦେଖ)
Hila(la) mochikā(mochī) Hird-michā (See)

ହିଲ୍ଲା(ଲ୍ଲା)—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହଲ୍ଲା)—୧ । ହଲ୍ଲା (ଦେଖ)
Hilā(llā) ହଲ୍ଲା ହିଲ୍ଲା 1. Hallā (See)
ହିଲ୍ଲା ୨ । (ଅ. ହିଲ୍) ଆଶ୍ରୟ—2. Shelter.
ଆଶ୍ରୟ ୩ । ଅବଲମ୍ବନ; ଉପାୟ—3. Resource.

ହିଲା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ବାହାନା—
Hilā Feigning; pretence; excuse.
(ହିଲ୍ଲ ହବାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିଲ୍ଲି—ସଂ. ବି—ଶରର ପକ୍ଷୀ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା); ଶରଡ଼—
Hilla A species of fresh water duck; a teal (a quatic bird).

ହିଲ୍ଲୋଲ—ସଂ. ବ (ହ୍ରଲ୍ ଧାତୁ=ଦୋହଲିବା + ଭାବ. ଓଳ)—
Hillola ୧ । ଆନ୍ଦୋଳନ; ଦୋଳନ; ଇତସ୍ତତଃ ଦୋହଲିବା—
1. Rocking to the fro; movement.
୨। ତରଙ୍ଗ; ଢେଉ—2. Wave. ୩ । ଦୋହଲାଇବା—
3. Rocking. ୪ । ସଙ୍ଗୀତରେ ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—
4. Name of a musical tune. [ଦ୍ର—ଏହା ହିନ୍ଦୋଳ ରାଗର ନାମାନ୍ତର । ହିଲ୍ଲୋଲ ରାଗର ରାଗିଣୀ—ମାୟୂରୀ, ଗୀପିକା, ଦେଶକାରୀ, ପାହାଡ଼ୀ ବା ପାହାଡ଼ୀ, ବରାଡ଼ି, ମୋରହାଟୀ ।] ୫ । ଷୋଡ଼ଶ ବନ୍ଧାନ୍ତର୍ଗତ ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ—5. One of the 16 postures assumed during coition.
[ଦ୍ର—ଏହି ବନ୍ଧର ଲକ୍ଷଣ—
ହୃଦ କୃତ୍ୱା ସ୍ତ୍ରିୟଃ ପାଦୌ ବରାଭ୍ୟାଂ ଧାରୟେତ୍ ତତୌ
ଯଥେଷ୍ଟଂ ତାଡ଼ୟେଦ୍ ଯୋନିଂ ବନ୍ଧୋ ହିଲ୍ଲୋଲସଜ୍ଜକଃ ।
ରତିମଞ୍ଜରୀ ।]

ହିଲ୍ୱଲା—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ରର ଶିରୋଦେଶସ୍ଥ ପଞ୍ଚଟି
Hilwalā ତାରକା (ଶିରରହାବଳୀ)—Five very small stars at the top of the constellation Mṛugaśirā.
[ଦ୍ର—ଏ ପାଞ୍ଚଟି ତାରା ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ୩ ଗୋଟି ତାରା ଖାଲି ଆଖିରୁ ଦେଖାଯାଏ, ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ]

ହିଷ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ସାପ ଆଦିଙ୍କର ଶୁଶୁ ଶବ—
Hish (ତୁଳନାକର ଇଂ. ହିସ୍)—1. Hissing sound ୨ । ଛି! ଘୃଣାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—2. Interjection expressing contempt.
ଫୋସ ହିସ

ହିଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି, ଷ୍ଟେ, ଷ୍ଟୋ)ରି—ଦେ. ବ (ଇଂ. ହିଷ୍ଟୋରି)—ଇତିହାସ—
Hishṭa(shṭi, shṭe, shṭo)ri History-
[ହିଷ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ]
ହିଷ୍ଟି ହିଷ୍ଟରୀ

ହିଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି, ଷ୍ଟେ)ରିଆ—ଦେ. ବ (ଇଂ ହିଷ୍ଟେରିଆ)—ଯୁବତୀମାନଙ୍କର
Hishṭa(shṭi,shṭe)riā ମୂର୍ଚ୍ଛାରୋଗ ବିଶେଷ; ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟବାତ; ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ମୃଗୀରୋଗ—Hysteria. [ଦ୍ର—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଯୁବତୀ ଓ ବନ୍ଧ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଧରେ; ସନ୍ତାନାଦି ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ଏହା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ରୋଗଗ୍ରସ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ କଳ୍ପନା କରନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କର ତଳିପାଖରେ ଅଣ୍ଡାପରି ଗୋଟାଏ କଅଣ ପେଟ ଭିତରୁ ଉଠିଆସି ଲାଗି ଯାଇଛି । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ କିଛି ଖାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ମଝିରେ ମଝିରେ ବହୁକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ମାନସିକ ଓ କାଳ୍ପନିକ ରୋଗ ବୋଲି ଡାକ୍ତରମାନେ କହନ୍ତି ।]
ହିଷ୍ଟିରିୟା ହୀଷ୍ଟିରିଆ

ହିସା (ସ୍ସା)—ଦେ. ବ (ଆ. ହିସ୍ସା)—ଭାଗ; ଅଂଶ; ହିସ୍ସା—
Hisā (ssā) Share;
ହିସ୍ସା ହିସ୍ସା

ହିସା(ସ୍ସା)ଦାର - ଦେ. ବ(ଅ)—ହିସ୍ସାଦାର୍; ଭାଗଦାର—
Hisā(ssā) dār Partner; cosharer.
ହିସ୍ସାଦାର ହିସ୍ସାଦାର

ହିସା(ସ୍ସା)ଦାରି—ଦେ. ବ (ଅ)—ଭାଗଦାରି—
Hisā(ssā)dāri Partnership; coparcenary.
ହିସ୍ସାଦାରୀ ହିସ୍ସାଦାରୀ

ହିସାବ—ଦେ. ବ (ଅ ହିସାବ)—୧ । ଆୟ ବ୍ୟୟାଦିର ଗଣନା ବା
Hisāba ଧାରାବାହିକ ବିବରଣ—1. Account; statement of income and expense; systematical writing of account. ୨ । ପରିମାଣ—
2. Amount; quantity. ୩ । ଲେଖା—
3. Writing. ୪ । ଗଣନା—4. Calculation; reckoning. ୫ । ଦର—5. Rate. (ଯଥା—ଟଙ୍କା କୁ ୨ଟା ହିସାବରେ ଅମ୍ବ ବିଣିଲି) ୬ । ଅଙ୍କ; ଗଣିତ
6. Arithmetic. ୭ । ବିଧି—7. Rule.
୮ । ଶୃଙ୍ଖଳା; ଧାରାବାହିକତା—8. Order; system.
୯ । ବିଚାର; ବିବେଚନା—9. Thinking; thought: consideration. [ଯଥା—ତୋ ହିସାବରେ ସଂସାର ରେ ଅଛି କେହି ତୋ ଠାରୁ ବୁଦ୍ଧିଅ ନାହାନ୍ତି]
ହି(ହେ)ସାବ ହିସାବ

ହିସାବ ଅମେଳ—ଦେ. ବ—ଆୟବ୍ୟୟ ସଙ୍ଗେ ତହବିଲ ବାକିର ଅସ-
Hisāba amela ମଞ୍ଜସ୍ୟ—The disagreement of the cash balance with the debit and credit entries in an account.

ହିସାବ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆୟବ୍ୟୟ
Hisāba karibā ବା ଦେୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ଆଦି ଗଣନା କରିବା—
1. To cast an account; to calculate the debit and credit sides of transaction.
୨ । ଦେଣାପାଉଣା—2. Dues and liabilities.

ହିସାବ କିତାପ(ବ)—ଦେ. ବ (ଅ)—୧ । ହିସାବ ବହି (ଦେଖ)
Hisāba kitāpa(ba) 1. Hisāba bahi (See)
ହି(ହେ)ସାବ କିତାପ ୨ । ଦେଣା ପାଉଣା—2. Dues and liabilities.
ହିସାବ କିତାବ

ହିସାବ ଗୋଳମାଳ—ଦେ. ବ—ନିୟମିତ ଭାବରେ ଲେଖା ହୋଇ ନ
Hisāba golamāla ଥିବା ଆୟବ୍ୟୟାଦିର ବିବରଣ; ହିସାବରେ
ହିସାବ ଗୋଳମାଳ ଭୁଲ—Confusion in accounts.
ହିସାବ ଗୋଲମାଲ

ହିସାବ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିସାବ ବହିରେ ହିସାବ
Hisāba chardhā(rdhe)ibā ଲେଖିବା—To enter an
ହି(ହେ)ସାବ ଚଢ଼ାନ account in a book.
ହିସାବ ଚଢ଼ାନା

ହିସାବ ଚୁକା(କେ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅରଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାପ୍ୟ ବା
Hisāba chukā(ke)i debā ଦେୟକୁ ହିସାବ କରି ଦିବାକୁ

[ହିସାବ ଚୁକା(ଚେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପରିଶୋଧ କରିବା—
ହିସାବ ଚୁକାନ, ହିସାବ ଚୁକିୟେ ଦେଓୟା To finally settle
हिसाब चुकादेना or clear off one's accounts with another person.

ହିସାବ ଚୁକ୍ତି—ଦେ. ବି—ହିସାବ ନିକାଶ; ପରସ୍ପରର ଦେୟ ଓ ପ୍ରାପ୍ୟ
Hisāba chukti ହିସାବ କରିବା ପରେ ତାହା ଦେବା ଓ ନେବା
ହିସାବ ଚୁକ୍ତି .—Final settlement of accounts.
हिसाब चुक्ति (ହିସାବ ଚୁକ୍ତି—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ହିସାବ ଦୁ(ଦୋ)ରସ୍ତ—କୈଦେ. ବି (ଆ. ହିସାବ୍ ଓ ଫା. ଦୁରୁସ୍ତ୍)—
Hisāba du(do)rasta ୧ । ଠିକ୍ ହିସାବ ବା ଗଣନା—
ହିସାବ ଦୁରସ୍ତ 1. Correct reckoning. ୨। ହିସାବର ଠିକ୍
हिसाब दुरुस्त ମତେ ଲିଖନ—2. Correct accouting.

ହିସାବ ଦେଖିବା(ଜୋଡ଼ିବା)—ଦେ; କ୍ରି—ନାନା ପ୍ରକାର ହିସାବ
Hisāba dekhibā(jordibā) ଆଣି ଏକତ୍ର ଯୋଗ କରିବା—
ହିସାବ ଦେଖା To make up an account by adding
हिसाब जोड़ना up many items.

ହିସାବ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆୟ ବ୍ୟୟର ହିସାବ ମୁହଁରେ ବା
Hisāba debā ଲେଖି କରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେବା—
ହିସାବ ଦେଓୟା To render accounts to a person.
हिसाब देना

ହିସାବ ନବିଶ୍—କୈଦେ. ବି (ଫା)—ହିସାବ୍ ଲେଖିବା କର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ—
Hisāba nabis An account clerk; a clerk
ହିସାବ ନବିଶ୍ who writes up accounts.
हिसाब नवीश

ହିସାବ ନିକାଶ(ଶି)—କୈଦେ. ବି (ଆ)—୧ । ଆୟବ୍ୟୟର ବିବରଣ
Hisāba nikāśa(śi) ବୁଝାଇଦେବା—1. Rendering of
account. ୨ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆୟବ୍ୟୟର ଗଣନା
କରିସିବା ପରେ ଦେଣାନେଣାର ବନ୍ଦ ହେବା—2. Clos-
ing up of account. ୩ । ଆୟ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟୟ ମିଳି
ଯାଇ କିଛି ବାକି ନ ରହିବା—3. Squaring up of
ହିସାବ ନିକାଶ **हिसाबनिकाश** accounts.

ହିସାବ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସିବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଆୟବ୍ୟୟର ହିସାବ
Hisāba nebā ବୁଝିନେବା—To take accounts from
ହିସାବ ଲଓୟା **हिसाबलेना** a person.

ହିସାବ ପତର(ପତ୍ର)—ଦେ.ବି—(ସହରର ଶବ୍ଦ)—୧ । ହିସାବ କିତାପ
Hisāba patara(patra) (ଦେଖ)—1. Hisāb kitāp
(See). ୨ । ଯେଉଁ ତାଳପତ୍ରରେ ହିସାବ ଲେଖାଯାଏ—
2. A palm leaf in which accounts are
ହିସାବପତ୍ର **हिसाबकिताब** noted.

ହିସାବ ବହି (ଖାତା)—କୈଦେ. ବି (ଫା)—ଯେଉଁ ବହିରେ ବା
Hisāba bahi (khātā) ଖାତାରେ ହିସାବ ଲେଖାଯାଏ—
ହିସାବବହି **हिसाबबही** Account book.

ହିସାବ ବାକି—କୈଦେ. (ଆ+ଫା)—୧ । ହିସାବ ଅନୁସାରେ
Hisāba bāki କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ହେଉଥିବା ପ୍ରାପ୍ୟ—
1. Amount found due from a person after
ହିସାବବାକୀ **हिसाबबाकी** taking account.
୨ । ତହବିଲ ବାକି—2. Cash balance.

ହିସାବ ବୁଝ(ଝୋ)ଟ୍—ଦେ. ବି—ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହିସାବ ବୁଝା-
Hisāb bujha(jho)ṭ ବୁଝି—Rendering of accounts
between two persons.

ହିସାବ ବୁଝ(ଝୋ)ଟ୍ କମିସନ୍—ଦେ. ବି—(କଚରିଆ)—ହିସାବ ବୁଝିବା
Hisāba bujha(jho)ṭ kamisan ମକଦମାରେ ପ୍ରତିବାଦୀଠାରୁ
ହିସାବ ବୋଝା କମିସନ ହିସାବ ବୁଝିନେବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି
हिसाब बुझौवल कमीशन (କମିସନର)ଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଦାଲତଙ୍କ
ଆଦେଶ ବା ହୁକୁମନାମା—A writ or commi-
ssion issued to a person by a court for
taking accounts from a defendant.

ହିସାବ ବୁଝ(ଝୋ)ଟ୍ କମିସନର୍—ଦେ. ବି—(କଚରିଆ)—ପ୍ରତିବାଦୀ-
Hisāba bujha(jho)ṭ kamisanar ଠାରୁ ହିସାବ ବୁଝି
ହିସାବ ବୋଝା କମିଶନାର ନେବା ପାଇଁ ଅଦାଲତଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି
हिसाब बुझनेवाला कमिस्नर —A commissioner
appointed to take accounts from a
defendant.

ହିସାବ ବୁଝ(ଝୋ)ଟ୍ ମକଦମା—ଦେ. ବି—(କଚରିଆ)—
Hisāba bujha(jho)ṭ makadamā ଧନାଦିର ଜାରପ୍ରାପ୍ତ
ହିସାବ ବୋଝା ମକଦ୍ଦମା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅପୋଷୀରେ ହିସାବାଦିର
हसाबबुझौवल मुकद्दमा ବା ମାଲିକଙ୍କୁ ହିସାବ ବୁଝାଇ ଦେଇ ନ
ଥିଲେ ଅଦାଲତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ହିସାବ ବୁଝାଇ ଦେବାପାଇଁ
ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ନାମରେ କରାଯିବା ମକଦ୍ଦମା—Account
suit; a suit for accounts.

ହିସାବ ବୁଝା—ଦେ. ବି—ହିସାବ ବୁଝଟ୍ (ଦେଖ)—
Hisāba bujhā Hisāba buj hat (See)

ହିସାବ ବୁଝା(ଝେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପଣା ନିକଟରେ ଥିବା ତହବିଲ
Hisāba bujhā(jhe)ibā ଓ ଆୟ ବ୍ୟୟର ହିସାବ ମାଲିକଙ୍କୁ
ହିସାବ ବୋଝାନ ବୁଝାଇ ଦେବା—To render and explain
हिसाब बुझाना accounts.

ହିସାବ ବୁଝି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
Hisāba bujhi nebā ହିସାବ ପରୀକ୍ଷା କରିନେବା (ଯେପରିକି,
ହିସାବ ବୁଝେ ନଓୟା ତାଠାରେ ଆଉ କିଛି ହିସାବ ବାକିନ ରହେ)—
हिसाबबुझलेना To take accounts finally from
a person.

ହିସାବ ବୁଝିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆୟ ବ୍ୟୟର ଜାରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ
Hisāba bujhibā ହିସାବକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା—
ହିସାବ ବୁଝା **हिसाब बुझना** To examine
accounts.

ହିସାବ ମଜୁରା—କୈଦେ. (ଆ. ଫା) ବି (କଚରିଆ)—ଦୁଇଜଣଙ୍କର
Hisāba majurā ଦେୟ ଓ ପ୍ରାପ୍ୟର ହିସାବ ଅନୁସାରେ
ହିସାବ ମଜୁରା **हिसाबमुजरा** ଜଣକର ଦେୟରୁ ଜଗଦ

ନ ଦେଇ ତାହା ଅପର ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନରେ ସମୁଚ୍ଚୟ କରିବା—Setting off of dues etc. in an account (instead of making cash payment).

ହିସାବ ମି(ମେ)ଳ—ଦେ. ବ—୧ । ଅସ୍ୱର ହିସାବ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟୟର ଠିକ୍‌ମତେ ମିଳିଯିବା—
Hisāba mi(me)la
ହିସାବମିଳ **हिसाबमेल** 1. Tallying of accounts, ୨ । ହିସାବରେ ଲେଖା ଥିବା ଜମା-ଖରଚ ତହବିଲଟାକ ସଙ୍ଗେ ଠିକ୍ ହେବା—2. Tallying of the cash b lance with the receipts and expenditure.

ହିସାବ ମି(ମେ)ଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିସାବ ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ୱ ବ୍ୟୟ ସଙ୍ଗେ
Hisāba mi(me)la karibā ତହବିଲର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ
[ହିସାବମି(ମେ)ଳା(ଲେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପ୍ରତିପାଦନ
ହିସାବ ମିଳାନ **हीसाब मिलाना** କରିବା ବା ପରୀକ୍ଷା କରିବା—To square up the accounts.

ହିସାବି—ବୈ. ଦେ. ବିଣ (ଅ)—୧ । ହିସାବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating
Hisābi to account. ୨ । ମିତବ୍ୟୟୀ—2. Prudent;
[ହିସାବିଆ—ଦେଶଜରୂପ] economical. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି (ଗରହିସାବ; ବେ ହିସାବ—ବିପରୀତ) ଆୟବ୍ୟୟ ଖୁବ ଚଳଚାଳ ସବୁ
ହିସାବୀ ବିଷୟରେ ସତର୍କ—3. Careful in every thing.
हीसाबी ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଗ୍ର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାବି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—4. Calculating (person). ୫ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ ହିସାବ ଲେଖିବାର ଭାର ଥାଏ—5.(a person Entrusted with the writing of accounts.

ହି ହି—ସ. ଅ—ଆହ୍ଲାଦଜନକ ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Hi hi (Interjection) An exclamation of joy.
ଦେ. ଅ—ହି ହିଁ (ଦେଖ)—Hi hiñ (See)

ହି(ହିଁ)ହିଁ—ଦେ.ଅ—ଧ୍ୱନିପୂର୍ବକ ଦାନ୍ତକୁ ଅଳ୍ପ ବିକସିତ କରି ହସିବା କର୍ମ-
Hi(hiñ)hiñ Sound of a moderately loud laugh
ହିଁ ହିଁ with slight exhibition of the teeth.
हीं हीं [ଦ୍ର—ହଁ ହଁ ଠାରୁ ହେଁହେଁ ଉଚ୍ଚତର ଶବ୍ଦ ।]

ହି(ହିଁ)ହିଁୟା—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଲୋକ ସର୍ବଦା ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ କରେ-
Hi(hiñ)hiñyā Given to loud laughter.
हीं हीं करने वाला ଯେ ହିଁ ହିଁ କରେ ହାସେ

ହି(ହିଁ)ହିଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ କରିବା—
Hi(hiñ)hiñ hebā To laugh loudly.
ହା ହା କରେ ହାସା, ହି ହି କରେ ହାସା **हीं हीं करना**

ହୀ—ସ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟର ଶବ୍ଦ—1. Sound of
Hī loud laugh. ୨ । ବିସ୍ମୟାର୍ଥକ (ଅମରକ)—2. An exclamation of wonder. ୩ । ଦୁଃଖାର୍ଥକ (ମେଦିନୀ)—3. Exclamation of sorrow. ୪ । ହେତ୍ୱର୍ଥକ (ମେଦିନୀ)—4. Exclamation of reason. ୫ । ରୋଷାର୍ଥକ (ମେଦିନୀ)—5. Exclamation of grief. ୬ । ଶୋକାର୍ଥକ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ) —6. Exclamation of lamentation.

ହୀନ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ. ତ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ
Hīna ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତୃତୀୟା ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ହୁଏ)—
(ହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ବିରହିତ—1. Deprived of. (ଯଥା—ରାଜ୍ୟହୀନ, ଦୃଷ୍ଟି ହୀନ ।) ୨ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ; ବର୍ଜିତ—2. Abandoned by. (ଯଥା—ସ୍ୱଜନହୀନ, ବନ୍ଧୁହୀନ) ୩ । ଶୂନ୍ୟ—3. Empty of. (ଯଥା—ଜଳହୀନ ହ୍ରଦ) ୪ । ଊନ—4. Wanting in; deficient in. (ଯଥା—ଲଜ୍ଜାହୀନ; ଧୃତିହୀନ) [ଦ୍ର—ଏହାର ସମ-ଭାବାର୍ଥକ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲେସ୍ (Less) ଯଥା—Powerless, friendless] ୫ । (ଏକାକୀ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ) ନିକୃଷ୍ଟ—5. Inferior. ୬ । (ଏକାକୀ ବ୍ୟବହୃତ) ନୀଚ; ଅଧମ—6. Bad; wretched; mean; low; base. [ଉ—ନ ଧରିବା ହୀନ ଖୋଇ ଗୋ ! ଘର କଥା ନେଇ ପର ଆଗେ କହ, ହେବା ନାହିଁ ଜାତି ଦ୍ରୋହୀ ଗୋ ! ବାଳକୃଷ୍ଣ-ଗୁରୁ ଲବଙ୍ଗଲତା ।] ୭ । (ଏକାକୀ ବ୍ୟବହୃତ) ନିନ୍ଦିତ; ନିନ୍ଦନୀୟ—7. Blameworthy. ଦେ. ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅପତ୍ତି ଅଣୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males and females whose elders died before the former were born.

ହୀନ ଅବସ୍ଥା—ଦେ. ବ—୧ । ହୀନସ୍ତା (ଦେଖ)
Hīna abasthā 1. Hīnastā (See)
ହୀନ ଅବସ୍ଥା ୨ । ହୀନାବସ୍ଥା (ଦେଖ)
हीन अवस्था, बुरी हालत 2. Hīnābasthā (See)
(ହୀନ ଅବସ୍ଥା, ହୀନ ଅବସ୍ଥା—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ହୀନ କପାଳ—ଦେ. ବ (ସ. ହୀନ ଓ କପାଳ)—ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ—
Hīna kapāla Ill luck; bad luck.
ହୀନ କପାଳ **मन्द भागय**

ହୀନ କପାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—
Hīna kapāliā Ill-fated; unlucky.
[ହୀନ କପାଳୀ, ହୀନ କପାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]
ହୀନ କପାଳେ, ପୋଡ଼ା କପାଳେ **मन्द भागय**
(ହୀନ କପାଳିଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ହୀନ କର୍ମ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ନୀଚ କର୍ମ—1. Menial work.
Hīna karma ୨ । ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ—2. Blameworthy
(ହୀନ କରମ—ଦେ. ରୂପ) act. ୩ । ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ—3. Ill luck.

ହୀନ କର୍ମୀ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ+କର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Hīna karmā ୧ । ନିନ୍ଦିତ କର୍ମକାରୀ—1. Performing
(ହୀନ କରମା—ଦେ. ରୂପ) blameworthy acts.
୨ । ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ—2. Unfortunate; luckless.
[ହୀନ କରମା, ହୀନ କର୍ମୀ—ଗ୍ରା. ରୂପ]

ହୀନ କୁଳ—ସଂ. ବ—ନୀଚ କୁଳ—
Hīna kula Low caste; low family.

ହୀନ ଗନ୍ଧ ବର୍ଗ—ସଂ. ବ—କକଡ଼ାଶୃଙ୍ଗୀ ଆଦି ୨୩ ଗୋଟି ଔଷଧ
Hīna gandha barga ଦ୍ରବ୍ୟ (ହରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
A collection of 23 medicinal herbs.

ହୀନ ଚେତାଃ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ + ଚେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Hīna chetāh ନୀଚ ମନାଃ—Low-minded.

ହୀନ ଜାତି—ସଂ. ବ—ଅଧମ ବା ନୀଚ ଜାତି—
Hīna jāti Low caste.

ହୀନତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ହୀନ + ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ରତା—
Hīnatā(twa) 1.Littleness. ୨ । ନୀଚତା—2. Lowness; meanness. ୩ । ଶୂନ୍ୟତା—3. Emptiness. ୪ । ଊନତା—4. Deficiency.

ହୀନ ତେଜାଃ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ + ତେଜସ; ୧ମା. ୧ବ)—
Hīna tejāh ୧ । ହୀନପ୍ରଭ (ଦେଖ)—1. Hīnaprabha (See). ୨ । ଦୁର୍ବଳ—2. Weak.

ହୀନ ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ହୀନ + ଦୃଷ୍ଟି)—୧ । ନୀଚ ନଜର—
Hīna drushṭi 1. Mean view. ୨ । ପରଶ୍ରୀକାତରତା—
ହୀନ ଦୃଷ୍ଟି } ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ
ହୀନ ଦୁରୁଷ୍ଟି } 2. Envy at another's weal. ୩ । କୃପଣତାଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି—
3. Miserly view. ୪ । କୃପଣତା—4 Miserliness.

ହୀନ ଦୃଷ୍ଟିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ପରଶ୍ରୀକାତର—1. Envious. [ଦ୍ର—ଏହି ଲୋକମାନେ ପରର ଶ୍ରୀ ବା ପରର ବେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଦେଖିବା କଥା ସହ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।] ୨ । କୃପଣ—
(ହୀନ ଦୃଷ୍ଟିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ହୀନ ଦୃଷ୍ଟିଆ } ଗ୍ରା. ରୂପ
ହୀନ ଦୁରୁଷ୍ଟିଆ } 2. Very miserly.
ହୀନ ଦୃଷ୍ଟି ହୀନନଜର ବାଲା

ହୀନ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବ—୧ । ଦୁର୍ବଳ ପକ୍ଷ—1. Weak party or
Hīna paksha side. ୨ । ତର୍କରେ ପ୍ରମାଣାଦି ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ପାରିବା ବିଷୟ (ହୁ. ଶ) 2. Anything not established by evidence etc in argument. ୩ । ମକଦ୍ଦମାରେ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ ହାରିଯିବା ପକ୍ଷ—3. The defeated party in a case or war. ୪ । ପ୍ରମାଣବିଷୟରେ ଦୁର୍ବଳ ମକଦ୍ଦମା (ହୁ. ଶ) —4. Weak case.

ହୀନ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା; ହୀନ + ପ୍ରକୃତି)—ନୀଚ ପ୍ରକୃତି—
Hīna prakṛuti Low nature. ବଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନୀଚ ସ୍ୱଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Of mean nature. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରାଶୟ—2. Low-minded.

ହୀନପ୍ରଭ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ + ପ୍ରଭା)—୧ । କ୍ଷୀଣ-
Hīna prabha ଜ୍ୟୋତି; ସ୍ୱଳ୍ପଦ୍ୟୁତି ବିଶିଷ୍ଟ—1. Shorn of
(ହୀନପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) [splendour. ୨ । ଦୀପ୍ତିହୀନ—2. Lustreless.

ହୀନପ୍ରାଣ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ + ପ୍ରାଣ)—୧ । ନୀଚମନାଃ-
Hīna prāṇa ବିଶିଷ୍ଟ—1. Low or mean minded.
(ହୀନପ୍ରାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । ଦୁର୍ବଳ—2. Weak. ୩ । ଶକ୍ତିହୀନ—
3. Powerless.

ହୀନବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—ନୀଚଜାତି—Low caste. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—
Hīna barṇna ନୀଚଜାତି ବିଶିଷ୍ଟ—Of low caste.
(ହୀନବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ)

ହୀନ ବଳ(ବୀର୍ଯ୍ୟ)—ସଂ.ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ + ବଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ)—୧ ।
Hīna bala(bīrjya) ଦୁର୍ବଳ—1.Weak. ୨ । ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ—
2. Powerless. ୩ । ଯାହାର ବଳ କମିଯାଇଅଛି—
3. Shorn of strength.

ହୀନବସ୍ତା(ସ୍ଥା)—ଗ୍ରା. ବ—(ସଂ. ହୀନବସ୍ଥା) - ହୀନସ୍ଥା (ଦେଖ)—
Hīnabastā(sthā) Hīnastā (See). ବ ଓ ବଣ—
ହୀନଅବସ୍ଥା ହଠହଟା.(ଦେଖ)—Haṭahaṭā (See).
ଖରାପ ହାଲତ

ହୀନ ବାଦ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ମିଥ୍ୟା ତର୍କ (ହୁ. ଶ)—1. False
Hīna bāda argument. ୨ । ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ (ହୁ.ଶ)—
2. False evidence; perjury.

ହୀନବାଦୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହୀନ + ବଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା
Hīna bādī ୧ବ)—୧ । ବାକ୍ୟ ବର୍ଜିତ; ମୂକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)
(ହୀନବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —1. Dumb. ୨ । ବିରୁଦ୍ଧାର୍ଥବାଦୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୂର୍ବେ କହିଥିବା କଥାର ବିରୁଦ୍ଧ କଥା କହେ (ନାରଦ)—2. (A person) Who speaks a thing different from what he told before. ୩ । ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷୀ—3. A false witness. ୪ । ମକଦ୍ଦମାରେ ହାରିଯାଇ ଥିବା ବାଦୀ ବା ମୁଦ୍ଦେଇ (ହୁ.ଶ)—
4. A plaintiff or complainant who has his case dismissed.

ହୀନବିଷ—ସଂ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । କ୍ଷୀଣ ବିଷଯୁକ୍ତ; ସ୍ୱଳ୍ପଗରଳ
Hīna bisha ବିଶିଷ୍ଟ—1. Slightly poisonous. ୨ । ନିର୍ବିଷ—2. Having no poison; non venemous.

ହୀନବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—୧ । ନୀଚ ବୁଦ୍ଧି; ନୀଚ ମନ; ନୀଚ ମତି
Hīna budhi —1. Low or mean mind. ୨ । ମନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧି—2.Evilmindedness. ୩ । କ୍ଷୀଣ ବୁଦ୍ଧି—
3. Stupidity. ୪ । ନିର୍ବୋଧତା—4. Folly. ୫ । କ୍ଷୁଦ୍ରବୁଦ୍ଧି—5. Humble intellect. ବଣ—
(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନୀଚମନାଃ—1. Low-minded.
୨ । ନିର୍ବୋଧ—2. Stupid. ୩ । କ୍ଷୁଦ୍ରଚେତାଃ; କ୍ଷୀଣବୁଦ୍ଧି ବିଶିଷ୍ଟ—3. Of low understanding.

ହୀନ ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା; ହୀନ + ବୃତ୍ତି)—ନୀଚ ବୃତ୍ତି; ନିନ୍ଦିତ
Hīna brutti ବ୍ୟବସାୟ—Low occupation. ବଣ—
(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନିନ୍ଦିତ ଉପାୟରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ-

ଜୀବୀ—1. Earning livelihod by blameworthy means. ୨। ନୀଚପ୍ରକୃତିକ—2. Of mean nature.

ହୀନ ବେଶ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧାରୟ) ମଳିନ ବେଶ; ହୀନ ବେଶ—Hīna beśa Poor dress. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—(ହୀନବେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୀନବେଶଧାରୀ—Poorly dressed.

ହୀନ ଭାଗ୍ୟ—ସଂ.ବି—(କର୍ମଧା; ହୀନ+ଭାଗ୍ୟ)—ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ—Ill luck. Hīna bhāgya ବିଣ ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି] ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ—Unlucky. [ହୀନଭାଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୀନ ମତି—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ହୀନବୁଦ୍ଧି (ଦେଖ)—Hīna mati Hīna buddhi (See)

ହୀନମାନ—ଦେ. ବିଣ—ହୀନମାନିଆ (ଦେଖ)—Hīnamāniā(See) Hīnamāna [ବି—ନସରିଲା କେଡ଼େ କରମ ହୀନମାନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ବନ] ବି—୧। ଅପମାନ—1. Dishonour. ୨। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା—2. Wretched condition. ୩। ଅବହେଳିତ ନିକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର—[ହୀନମାନ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] 3. Inferior treatment. ୪। ଅନାଦର; ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର—4. Bad treatment, disregard.

ଅପମାନିତ अपमानित

ହୀନମାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବା—1. To treat badly. ୨। ଅନ୍ୟର ତୁଳନା ରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର କରିବା—2. To treat in an inferior manner.

Hīnamāna karibā [ହୀନମାନ କରିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

अपमानकरना ଅପମାନକରା

ହୀନମାନ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ପାଇବା—1. To be treated badly. ୨। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ତୁଳନାରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର ପାଇବା—2. To get inferior treatment.

Hīnamāna hebā (ହୀନମାନ ହେବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ଅପମାନିତ ହଓୟା अपमानितहोना

ହୀନମାନିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—୧। ମନ୍ଦବ୍ୟବହାର ପ୍ରାପ୍ତ—1. Badly treated. ୨। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଗ୍ରସ୍ତ [ହୀନମାନିଆ(ଆଁ)—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] 2. In wretched condition. (ହୀନମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩। ଅପମାନିତ—3. Slighted; disrespected; disregarded. ୪। ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାପ୍ତ—4. Getting inferior treatment when compared to others. ୫। ମନ୍ଦ; ନିକୃଷ୍ଟ—5. Bad; inferior

Hīnimāniā(āñ)

ଅପମାନିତ अपमानित

ହୀନ ମୂଲ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଅଳ୍ପ ଦାମ (ସାଙ୍କେତିକ)—Hīna mūlya Small price.

ହୀନ ଯାନ—ସଂ. ବି—ବୌଦ୍ଧଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭେଦ; ଅବ ବୌଦ୍ଧମତାବଲମ୍ବୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ; ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅଧମ ଶାଖା—Hīna jāna A sect of orthodox Buddhists. [ଦ୍ର—ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଅବ ଧର୍ମମତାବଲମ୍ବୀମାନେ ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରାବକଯାନ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୌଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧଯାନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଯେଉଁମାନେ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟଗଣଙ୍କ ମୁଖରୁ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଶୁଣିଥିଲେ ସେହିମାନେହିଁ ନିର୍ବାଣ ଲାଭର ଅଧିକାରୀ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କେତେକ ବୌଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ, ସମସ୍ତ ଜଗତ୍ ନିର୍ବାଣ ଲାଭର ଅଧିକାରୀ ଏବଂ ସମସ୍ତେ ଏହି ନିର୍ବାଣ ଧର୍ମରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଏହି ମହୋଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ସେମାନେ ମହାଯାନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ଏବଂ ହୀନ ବା ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ବାଣତତ୍ତ୍ୱକୁ ଅବଦ୍ଧ ରଖିଥିଲେ ବୋଲି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅବ ବୌଦ୍ଧ ସଂପ୍ରଦାୟ ଗଣ ହୀନଯାନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତହେଲେ । ସମ୍ରାଟ୍ କନିଷ୍କଙ୍କ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧ ସମାଜରେ ହୀନଯାନ ଓ ମହାଯାନ ଏହି ଦୁଇ ଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ବିଭାଗର ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହି ହୀନଯାନ ଶାଖାର ପ୍ରଚାର ସିଂହଳ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ଶ୍ୟାମ ଅବ ଦକ୍ଷିଣ ଅସିଆରେ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ଦକ୍ଷିଣଶାଖା' । ଯାନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ନିର୍ବାଣ ଅଡ଼ୁ ବା ମୋକ୍ଷ ଅଡ଼ୁ ବହନ କରି ନେବା ଯାନ ବା ରଥ । ହୀନଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କ ଉପଦେଶକୁ ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲା । ପରେ ମହାଯାନ ଶାଖାରେ ନ୍ୟାୟ, ଯୋଗ, ତନ୍ତ୍ର ଅବ ପ୍ରବେଶଲାଭ କରିବାରୁ ଏହା ଜଟିଳ ହୋଇ ପଡିଲା । ହ. ଶ]

ହୀନ ଯୋଗ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ଯୋଗଭ୍ରଷ୍ଟ (ହ.ଶ)—Hīna joga Slipped from the path of joga. ସଂ. ବି—(ଆୟୁର୍ବେଦ) ଉଚିତ ପରିମାଣ ଅପେକ୍ଷା ଅଳ୍ପ ଉପାଦାନରେ ଔଷଧର ମିଶ୍ରଣ (ହ.ଶ)—Mixing of less quantities of ingredients in a modicine than is proper.

ହୀନ ଯୋନି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ନୀଚଜାତି—Low caste. ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନୀଚଜାତୀୟ—Of low birth. Hīnajoni

ହୀନ ରସ—ସଂ. ବି—ଏକ ରସର ବର୍ଣ୍ଣନ ସମୟରେ ବିରୁଦ୍ଧ ରସର ପ୍ରସଙ୍ଗ ରୂପ କାବ୍ୟଦୋଷବିଶେଷ (ହ. ଶ)—A defect in composition where a contrary sentiment is expressed to the sentiment described. Hīna rasa

ହୀନ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—କ୍ଷୀଣ କ୍ଷମତା—Slight strength or power. ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହୀନବଳ (ଦେଖ)—Hīnabala (See) Hīna śakti

ହୀନ ସଖ୍ୟ—ସଂ. ବି—ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ମିତ୍ରତା—Hīna sakhya Friendship with low persons.

ହୀନ ସେବା—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତିର ସେବା—Service rendered to a mean person. Hīna sebā [ବି—

ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ ଦଅଣ୍ଡ ବଉଳ, ମନୁଷ୍ୟତା ହୀନସେବା ପାଇଁ ବଳ—ବିଧାନାଥ, ଦରବାର)

ହୀନସ୍ଥା(ସ୍ଥା)—ସ୍ତ୍ରୀ. ବ (ସଂ. ହୀନ ଓ ଅବସ୍ଥା)—ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା—
Hīnastā(sthā) Evil condition. ବ ଓ ବିଣ—
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହଟହଟା (ଦେଶ)—
Haṭahaṭā (See)

ହୀନସ୍ଥିଆ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ ପୁଂ (ସଂ. ହୀନାବସ୍ଥା)—୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଜଣେ
Hīnastiā ହୀନସ୍ଥା ହୁଏ—1. One who is in a
(ହୀନସ୍ଥେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) bad plight. ୨ । ଯେଉଁ ଲୋକ
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଯୁକ୍ତ ଅନ୍ୟକୁ ହୀନସ୍ଥା କରେ—
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକାରୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘଟାନେବାଲା 2. One who puts another in a bad plight.

ହୀନା—ସଂ. ବିଣ—ହୀନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hīna.
Hīnā ଛୋଟନଜରେ ହୀନନଜରବାଲା ଦେ. ବିଣ. (ପୁଂ
ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ହୀନବୁଦ୍ଧିଆ—1. Of low mind.
୨ । ହୀନବୁଦ୍ଧିଆ—2. Of evil disposition. ୩ ।
କୃପଣ—3. Miserly. ୪ । ବ୍ୟୟକୁଣ୍ଠ—4. Parsi
ହୀନା ହୀନେ monious. ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ହୀନର ଡାକନାମ
—Nickname for calling Hīna.

ହୀନାଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ+ଅଙ୍ଗ]—୧ । ବିକଳାଙ୍ଗ—
Hīnāṅga 1. Defective in limb; mutilated.
(ହୀନାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯାହାର କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ନ ଥାଏ—
2. Wanting in some limbs,

ହୀନାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀ (ହୀନାଙ୍ଗ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହୀନାଙ୍ଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Hīnāṅgī Feminine of Hīnāṅga.
ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—କ୍ଷୁଦ୍ର ପିପୀଲିକା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
The tiny ant.

ହୀନାବସ୍ଥା—ସଂ ବ [କର୍ମଧା; ହୀନ+ଅବସ୍ଥା]—୧ । ମନ୍ଦ ଅବସ୍ଥା—
Hīnābasthā 1. Wretched condition.
[ହୀନଅବସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ. ରୂପ] ୨ । ନୀଚ ଅବସ୍ଥା—
2. Low condition. ୩ । ଦରିଦ୍ରାବସ୍ଥା—
3. Penurious condition.

ହୀନାର୍ଥ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି]—୧ । ବ୍ୟର୍ଥମନୋରଥ—
Hīnārtha 1. Unsuccessful. ୨ । ଯାହା
ଲାଭଜନକ ନୁହେ [ହି. ଶ]—2. Profitless.

ହୀନିତ—ସଂ ବ (ଗଣିତ; ହୀନ+ଇତ)—ବିୟୋଗ ଚିହ୍ନ; (—)—
Hīnita The sign of minus; (—)

ହୀନିମାନ (ଇତ୍ୟାଦି) ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ—ହୀନମାନିଆ [ଦେଶ]—
Hīnimāna (etc) Hīnamāniā (See)
(ହୀନମାନିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ—ହୀନମାନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଶ)—
(ହୀନମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) Hīnamāna etc (See)

ହୀନସ୍ଥା—ପ୍ରାଦେ (ଚାଟଣା) ବ - ଅପମାନ—
Hīnisthā Insult.

ହୀନୋପମା—ସଂ ବ—(କର୍ମଧା)—ବଡ଼ ଉପମେୟ ପାଇଁ ଖଞ୍ଜାଯିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ
Hīnopamā ଉପମାନ (ହି ଶ)—Comparision of great
things with small.

ହୀନ୍ତାଳ—ସଂ ବ (ହିନ୍ତାଳର ରୂପାନ୍ତର)—ହିନ୍ତାଳ[ଅମରଷ୍ଟୀକା] (ଦେଶ)
Hīntāla Hintāla (See)

ହୀୟମାନ—ସଂ ବିଣ [ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗକରିବା+କର୍ମ ଅନ]—ଯାହା
Hīyamāna ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି; ଯାହା କ୍ଷୟ ପାଉଅଛି—
[ହୀୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ] Diminishing; waning.

ହୀର—ସଂ ବ (ହୁ ଧାତୁ=ହରଣକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ଜପାତନ]—୧ ।
Hīra ୧ । ଶିବ (ମେଦିନୀ)—1. God Śiba.
୨ । ହାର [କଣ୍ଠାଧର]—2. Garland. ୩ । ବଜ୍ରଣ;
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର; ବଜ୍ର [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ; ମେଦିନୀ]—
3. The weapon of Indra; thunder. ୪ ।
ହୀରକ; ହୀରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Diamond. ୫ । ସର୍ପ
[ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—5. Serpent. ୬ । ସିଂହ[ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]
6. Lion. ୭ ।ମୋତିମାଳା [ହି. ଶ]—7. A string
of pearls. ୮ । [ନାମ] କୈଷଧକାର ଶ୍ରୀହର୍ଷ
କବିଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ନାମ [କୈଷଧ ୨ୟ ସର୍ଗ]—
Name of the father of the poet Śrīharsha.
୯ । ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତବିଶେଷ (ହୁ ଶ)9, Name of a metre.
[ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଭଗଣ, ସଗଣ, ନଗଣ
ଜଗଣ, ଓ ରଗଣ ଥାଏ [ହି ଶ] ।

ହୀରକ—ସଂ ବ [ହୀର+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ]-ବହୁମୂଲ୍ୟ ଖଣିଜ ରତ୍ନବିଶେଷ—
Hīraka Diamond,
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ— [ଦ୍ର—ରତ୍ନ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ । ଏହା
ବଜ୍ର, ହୀର, ଦଧୀଚ୍ୟସ୍ଥି, ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅତ୍ୟୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୀପ୍ତି-
ଚନ୍ଦ୍ର, ବଜ୍ରକ, ସୂଚୀମୁଖ, ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହା ଶ୍ୱେତ (ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତି), ରକ୍ତ
ବରାରକ, ମଣିବର, (କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି), ପୀତ [ବୈଶ୍ୟଜାତି] ଓ
ରତ୍ନମୁଖ୍ୟ ଓ ବଜ୍ରର କୃଷ୍ଣ (ଶୂଦ୍ର ଜାତି) ଭେଦରେ ୪ ପ୍ରକାର ।
ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ନାମ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ହୀରକର ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁଂ ଓ
ହୀରା, ହୀରେ ନପୁଂସକ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସୁଗୋଲ
ହୀରା ଦୀପ୍ତିମାନ୍, ବୃହତ୍ତର ହୀରକ ପୁରୁଷ ଜାତୀୟ
ଫା: ଇଲ୍ଲାଣ୍ ଓ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଷଟ୍‌କୋଣ ଯୁକ୍ତ ଓ ରେଖା
ଡେ. ବଜ୍ରଂମ୍ ବିନ୍ଦୁ ବିଶିଷ୍ଟ ହୀରକ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତୀୟ । ଏହା
ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କାନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ସୁଖଦ । ତ୍ରିକୋଣ ବିଶିଷ୍ଟ
ଦୀର୍ଘାକାର ହୀରକ ନପୁଂସକ । ଏହା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଓ
ତେଜୋହୀନ ।

ହୀରକ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ଅଞ୍ଚଳରେ ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଆଫ୍ରିକାରେ ମଧ୍ୟ ହୀରାଖଣି ଅଛି । ପୂର୍ବେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ହୀରା ମିଳୁଥିଲା ଓ ତାହା ଇଉରୋପରେ ରପ୍ତାନୀ ଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ସମ୍ବଲପୁରର ଗୋଟିଏ ନାମ ହୀରାଖଣ୍ଡ । ବରାଟ ଦେଶରୁ ମିଳିବା ହୀରକକୁ ବରାଟକ, ରାଜସ୍ଥ ଓ ରାଜାବର୍ତ୍ତ ବୋଲାଯାଏ ।

ହୀରାକୁ କଷକାଷ୍ଠର ମୂଳ ମଧ୍ୟରେ ଜଳାଇ କରି ୨ ଥର ଗଜପୁଟ ପାକ କଲେ କିମ୍ବା ଅଷ୍ଟମୂତ୍ରରେ ବା ଛେଳି ମୂତ୍ରରେ ଥରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ୭ଥର ପୁଟ ଦଗ୍ଧ କଲେ. ଏହା ଶୋଧିତ ଓ ମାରିତ ହୁଏ । ଅଶୋଧିତ ହୀରକ ଲୁଷ୍ଠ, ପାର୍ଶ୍ୱବେଦନା, ପଙ୍ଗୁତ୍ୱ ଓ ପାଣ୍ଡୁରୋଗ ଉତ୍ପାଦନ କରେ । ଶୋଧିତ ଓ ମାରିତ ହୀରା ପରମାୟୁ, ବଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, କାନ୍ତି, ଶୁକ୍ର ଓ ସ୍ୱର ବୃଦ୍ଧି କରେ ଓ ସମସ୍ତ ରୋଗ ନଷ୍ଟ କରେ । ଏହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ରସାୟନ ଓ ବିଷାକ୍ତ ।

ଏହା ସୁନା ଇତ୍ୟାଦି ଅପେକ୍ଷା ଦୃଢ଼ତର । ହୀରାଦ୍ୱାରା କାଚ ଉପରେ ଗାର ପକାଇଲେ କାଚ କାଟି ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ହୀରାକୁ ଅଳଙ୍କାରରେ ବସାଇ ଧନୀମାନେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଜଳ ହାତର ମୁନ୍ଦରେ ବସିଥିବା ହୀରକ ଖଣ୍ଡକୁ ବିପତ୍ତିଗ୍ରସ୍ତ କେହି କେହି ଧନୀ ଚୁରୁମି ଚୁରୁମି କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ବିଶୁଦ୍ଧ କୋଇଲା (Pure carbon) ର ଅବସ୍ଥାଭେଦ ବୋଲି ରାସାୟନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।

ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ କୋହିନୂର ନାମକ ହୀରା ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାର ଖଣିରୁ ମିଳିଥିଲା ।

ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ହୀରା କୋଇଲାର ରୂପାନ୍ତର ଓ ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଖଣିରୁ ମିଳେ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ ହୀରାସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ ।]

ହୀରକ ଖଚିତ—ସଂ. ବି—[ତୃତୀୟାତତ୍] ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର ଆଦିରେ ଏକ ବା ବହୁ ହୀରାଖଣ୍ଡ ବସାଯାଇ ଅଛି—
Hīraka khachita Set with diamond; diamond-set.

ହୀରକ ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—[ଷଷ୍ଠୀତତ୍] ଖଣ୍ଡେ ହୀରା ; ହୀରାରୁ ଖଣ୍ଡେ—
Hīraka khaṇḍa A bit of diamond.

ହୀରକ ଜୁବିଲୀ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୀରକ ଓ ଇଂ. ଜୁବିଲୀ)—କୌଣସି
Hīraka Jubilī ରାଜା ୫୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କଲେ କିମ୍ବା ଦମ୍ପତି ୫୦ ବର୍ଷ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କଲେ ସେହି ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆନନ୍ଦସୂଚକ ଉତ୍ସବ—
Diamond Jubilee (on the occasion of a king completing 50 years of reign and a couple completing 50 years of married life)
ହୀରକ ଜୁବିଲୀ ହୀରକ୍‌ଜୀବନ୍ତୀ
[ଦ୍ର—ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆଙ୍କର ହୀରକ ଜୁବିଲୀ ଉତ୍ସବ ୧୮୮୭ ସାଲରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହିପରି ୨୫ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ ବା ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନ ଉପଲକ୍ଷରେ ଉତ୍ସବକୁ ସିଲ୍‌ଭର୍ ଜୁବିଲୀ ବୋଲାଯାଏ ।]

ହୀରକାଙ୍ଗୁରୀୟ—ସଂ ବି—(ମ. ଷ. ତତ୍ପୁ; ହୀରକ+ଅଙ୍ଗୁରୀୟ)—
Hīrakāṅguriya ହୀରକସା ମୁଦି; ହୀରକ ଖଚିତ ମୁଦ୍ରିକା—
(ହୀରକାଙ୍ଗୁରୀୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Diamond ring; a ring set with diamond. [ଦ୍ର—ଶୁଣାଅଛି ଯେ, ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯାଇଥିବା ହୀରାମୁଦିକୁ ଚୁରୁମି ଅନେକ ବିପନ୍ନ ବଡ଼ଲୋକ ଅସ୍ୱସ୍ଥତା କରିଥାଆନ୍ତି ।]

ହୀରା—ସଂ. ବି—(ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଆ)—
Hīrā ୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଦେବୀ)—1. The Goddess of wealth and prosperity. ୨ । ତୈଳାମୁକ; ଅସରପା ; ତୈଳପାୟିକା—(ଦେବୀ)—2. Cockroach. ୩ । ପିପୀଲିକା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—3. Ant. ୪ । କାଶ୍ମରୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ଗମ୍ଭାରୀଗଛ—4. Gmelina Arborea (a timber tree).
ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୀରକ) ୧ । ହୀରକ—1. Diamond.
ହୀରା ୨ । [ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ (ଯଥା-ନାଗରୀ ହୀରା) ଓ ଅନ୍ୟ
ହୀରା ଶବ୍ଦ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ (ଯଥା—ସେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହୀରା) ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ] ଶ୍ରେଷ୍ଠବସ୍ତୁ ବା ମନୁଷ୍ୟ—2.(When used with reference to other things or persons) A very excellent thing or person. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ —3. A name given to females.

ହୀରା କଣି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୀରକ ଓ କଣି)—ହୀରାର କ୍ଷୁଦ୍ରଖଣ୍ଡ—A
Hīrā kaṇi small bit of diamond. [ଦ୍ର—ହୀରାଦ୍ୱାରା
ହୀରେର ଟୁକ୍‌ରା କାଚ କାଟି ହେଉଥିବାରୁ କାଚ କାଟିବା ପାଇଁ
ହୀରାକନ ଅଗରେ ହୀରାକଣି ବସା ଯାଇଥିବା ଶଳାକା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁଧାନ—2. A species of fine paddy.

ହୀରା ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—୧ । ସମ୍ବଲପୁରର ନାମାନ୍ତର—1. A name of
Hīrā khaṇḍa Sambalpur. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ମିଳୁଥିବା ହୀରା ଉତ୍କର୍ଷପରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ସମ୍ବଲପୁରର ନାମ ହୀରାଖଣ୍ଡ ଥିଲା । ପରେ ରାଜା ବଳରାମ ଦେବଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ ଏହା ଅଠର ଗଡ଼ଜାତର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାଙ୍କର 'ହୀରାଖଣ୍ଡ' ହୋଇଥିଲା ।] ୨ । ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ମହାନଦୀରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ—2. Name of an island in the bed of the Mahanadi in the district of Sambalpur. [ଦ୍ର—ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୪ ମାଇଲ । ଏଠାରେ ନଦୀରୁ ହୀରା ଅମଦାନି କରାଯାଉଥିଲା । ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ହୀରାଙ୍ଗ—ସଂ ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀର=ବଜ୍ର; ହୀରକ ପରି ଦୃଢ଼ ଅଙ୍ଗ
Hīrāṅga ଯାହାର)—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଜ୍ରାସ୍ତ୍ର (ଶବ୍ଦମାଳା)—
Indra's thunderbolt.

ହୀରା ନୀଳା ମୋତି ମାଣିକ(କ୍ୟ)—ଦେ. ବି—(ସହଚର ଶବ୍ଦଗଣ)—
Hīrā nīlā moti māṇikā(kya) ୧ । ଚାରି ପ୍ରକାରର
ହୀରା ନୀଳା ମୁକ୍ତା ମାଣିକ ରତ୍ନ; (ହୀରକ,
ହୀରା ନୀଳା ମୋତି ମାଣିକ ନୀଳମଣି, ମୁକ୍ତା ଓ ମାଣିକ୍ୟ)
—1. Four kinds of gems

(viz, diamond, emerald, pearl, and ruby). ୨ । ଅସଂଖ୍ୟ ଧନରତ୍ନ—2. Countless gems and riches. (ଯଥା—ରଜା ଘରେ ହୀରା ମାଳା ମୋତି ମାଣିକ ଭରତ ହୋଇଛି)

ହୀରାବଜ୍ରଧର ଦେଓ—ଗାଟଣାର ଜନୈକ ପୂର୍ବତନ ରାଜା—
Hira Bajradhara Deo Name of a former Raja of the Patna State

ହୀରାମନ୍—ଦେ. ବ—(ସମ୍ଭବତଃ ହୁଗ୍ରତ୍=ଶାଗୁଆ ଓ ମଦନ=ଶାଗ ପକ୍ଷୀ ରୁ)—ଶୁକପକ୍ଷୀ ଜାତୀୟ ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପ-
Hirāmān
ହୀରାମନ୍ ତୋତା } ଅନ୍ୟରୂପ ପୁଞ୍ଜରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଅଣାଯାଇ ପୋଷା ଯାଉଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର
ହୀରାମ(ମୋ)ହନ୍
ହୀରାମନ୍ ଟୁଅ— Parakeet; a species of parrot of
ହୀରେମନ୍ the East Indies; Eclectus Pectoralis.
ହୀରାମୋହନ୍ [ଦ୍ର—ଏହାର ଅର୍ଥ ଜାତୀୟ ହରତ୍ ବା ଶାଗୁଆ
ନୋତା ଓ ତୋତାର ମୂଳ ପାଖରେ ଆମ୍ ଆକାର ନାଲି ଚିହ୍ନ ଥାଏ; ଲାଙ୍ଗୁଳ ଛୋଟ; ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷୀର ସମସ୍ତ ଶରୀର ଲକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନେ ଦେଶୀ ଶୁଆଙ୍କ ପରି ପଦ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ; ବରୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କେଁ କେଁ ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଆକୃତି ଆମ ଦେଶର ନାଡ଼ାକା ଶୁଆଙ୍କ ପରି ବଡ଼ ।]

ହୀଳ—ସଂ. ବ—ରେତଃ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Hīla Semen virile.

ହୀଳୁକ—ସଂ ବ—ଗୌଡ଼ୀୟମଦ୍ୟ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hīluka A kind of wine.

ହୀହୀ—ସଂ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)ଅ—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ ଧ୍ୱନି; ଜଟିହାସ୍ୟର
Hīhī ସ୍ରୋତ ବା ସ୍ରୋତ—1. A continued gush of
ହୀ ହୀ } ଦେ. ରୂପ loud laugh. ୨ । ହାସ୍ୟ (ମେଦିନୀ)
ହୀଁ ହୀଁ —2. Laughter. ୩ । ବିସ୍ମୟ (,,)
—3. Wonder.

ହୁ(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ହୋମ କରିବା—1. To offer ghee unto
Hu (root) fire. ୨ । ଖାଇବା—2. To eat.

ହୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ହଠାତ୍; ଝଟିତି—1. Suddenly. ୨ । ଜଳନ୍ତ
Hu ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବ୍ୟାପିବା ପ୍ରକାର—2. The mode of
(ହୁଉ—ଅନ୍ୟରୂପ) blazing fire spreading swiftly.
ହୁଇ ହୁ ୩ । ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ ବା ଅବଧାରଣାର୍ଥକ, ସେ, ଯେ, କେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ (ଯଥା—କେହୁ, ସେହୁ, ଯେହୁ)—3. An adjunct joined to the prononus je, se, & ke, indicating certainty. ପ୍ରାଦେ—(ଖଡ଼ିଅଳ)ଅ—କୋଳାହଳ—
Tumult; ado.

ହୁଅ—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂସ୍କୃତ-ଭବ)—ସଂସ୍କୃତ ଭୂ. ଧାତୁ ଓଡ଼ିଆ 'ହେବା'
Hua ବା 'ହବା' କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ୧ବଚନ ଓ ବହୁବଚନରେ
ହଉ ହୋଅ ତୁମ୍ଭେ ଓ ତୁମ୍ଭେମାନେ କର୍ତ୍ତାସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ କ୍ରିୟାରୂପ —(you) Be; form of the verb To be in the imperatve mood, singular and plural.

ହୁଅଇ—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭବତି)—ହୁଏ; ସଂସ୍କୃତ ଭୂ ଧାତୁର ତୃତୀୟ
Huai ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ—
ହୟ ହୋ (He, she, it) Is.

ହୁଅନ୍ତି—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ
Huanti ସମ୍ମାନାର୍ଥ ଏକ ବଚନ (ସେ), ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ବହୁ
ହୟେନ ବଚନ (ସେମାନେ), ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥ ଏକ
ହୋତେହିଁ ବଚନ (ଆପଣ), ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥ ବହୁବଚନ (ଆପଣମାନେ) କର୍ତ୍ତା ପରେ ଲାଗିବା କ୍ରିୟା—Form of the verb 'To be' in the present tense with 3rd person singular (honorific) He, 3rd person plural (honorific) They, 2nd person singular (honorific) you, 2nd person plural (honorific) you.

ହୁଅସି—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟବହାର) (ସ. ଭବସି)—'ହୁଅ'ର
Huasi ପ୍ରାଚୀନ ଆକାର—The old from of impera-
ହଉ ହୋତାହି tive 'be'.
[ଦ୍ର—ବଳରାମ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ସାରଳା ଦାସ କୃଷ୍ଣସିଂହ ଆଦିଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନ ସହିତ ଏହି 'ସି' ଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟାର ରୂପ ବହୁସ୍ଥାନରେ ଦେଖା-ଯାଏ ।]

ହୁଆଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—Name of an
Huāṅ a aboriginal tribe.
ହୟାଙ୍ଗ୍

ହୁଆଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ହାଲ୍)—୧ । ଅବସ୍ଥା—1. Condi-
Huāl tion; state. ୨ । ଗତି—2. Movement.
ହାଲ ୩ । ସଂବାଦ—3, News. ୪ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ—4. Facts.
ଅହବାଲ

ହୁଆଲ୍ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ (ଫା. ହାଲ୍ଦାର୍)—
Huāl-dār ୧ । ହାଲ୍ଦାର୍ (ଦେଖ)
(ହୁଆଲ୍ଦାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Hāl-dār (See)
୨ । ହାବିଲ୍ଦାର୍ (ଦେଖ)—2. Hābil-dār (See)

ହୁଆଲ୍ଦାରି—ବୈଦେ. ବ—ହାଲ୍ଦାର (ଦେଖ)
Huāl-dāri Hāl-dāri (See)

ହୁଆଲତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ. ହାଉଲତ୍)—୧ । ହାଉଲତ୍ (ଦେଖ)
Huālat 1. Hāulāt (See)
ହାଓଲାତ୍ ୨ । ଯୁରୁଷ ଖରଚ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଖରଚର ଖାତ-
ଅଗାଉ, ହବାଲତ୍ ପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତହବିଲରୁ ଆଗଭୁରା ନିଆଯିବା ଧନ—2. Advance.
[ଦ୍ର—ଏ ଟଙ୍କା ପ୍ରଥମେ ଉକ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ନାମରେ 'ହୁଆଲତ୍' ତଳେ ଲେଖା ହୁଏ । ପରେ ସେ ଖରଚର ବିଲ୍ ବା ହିସାବ ଓ ଭାଉଚର୍ ବା ରସିଦ ଆଦି ଦାଖଲ କଲେ ଏ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କର 'ହୁଆଲତ୍' ତଳୁ ଖାରଜ ହୋଇ 'ଖରଚ ତଳେ ହିସାବ ଚଢ଼େ ।]

ହୁଆଲତ୍ ଖାତା(ବହି)—ବୈଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଖାତାରେ ହୁଆଲତ୍
Huālat khātā(bahi) ନେବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ଓ ହୁଆଲତ ଟଙ୍କାର
ହାଓଲାତ ଖାତା ପରିମାଣ ଲେଖାଯାଏ—A book showing
अगाऊ खाता the sums advanced to different
persons.

ହୁଆଲତ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରେ ଖରଚର ହିସାବ ଦେବା ପାଇଁ
Huālat debā. କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆଗଭୁରା ଧନ ଦେବା—
ହାଓଲାତ ଦେଓୟା To advance money to a person
अगाऊ देना on the understanding that he
will submit bills duly later on.

ହୁଆଲତ୍ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରେ ହିସାବ ଦେବା ପାଇଁ ତହବିଲରୁ
Huālat nebā ଆଗଭୁରା ଟଙ୍କା ଆଣିବା—To take an
हाओलात लेओया advance from a fund with a
अगाऊ लेना view to submit due accounts
later on.

ହୁଆଲତି—ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । ହୁଆଲତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Huālati 1. Relating to 'Huālat'.
हाओलाति ୨ । ହୁଆଲତ ଦିଆ ଯାଇଥିବା—
अगाऊका 2. (money) Advanced.

ହୁଆ ହୁଆ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ବଳୁଆମାନଙ୍କର ହୁକେ ହୁକେ
Huā huā ଧ୍ୱନି—The howling sound of jackals.
हुकाहुया हुआँहुआँ
[ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳରୁ ଗ୍ରହଣ ବଳୁଆ, ବୋଦାଇଲେ ଅଣ୍ଟା
ହୋଇ ହୁଆ ହୁଆ—ହୁଷ୍ଟସିଂହ ସହାଭାରତ. ବିରାଟ]

ହୁଆ ହୁଟା—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳ) ବି—୧ । କଳହକଜିଆ—1. Quarrel.
Huāhuṭā ୨ । ଗାଳି—2. Abuse; reproach. ୩ । ଗୋଳ-
ମାଳ—3. Noise; uproar.

ହୁଇଟ୍‌ନି—ଦେ.ବ (ନାମ)—ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟବାସୀ ଜନୈକ ପ୍ରାଚ୍ୟ-
Huit-ni ବିଶେଷଜ୍ଞ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ—W. D. Whitney, a
हुइटनी हुइटनी late American Orientialist scholar.
(ହୁଇଟ୍‌ନି—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ. ୧୮୨୭ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି
୧୮୯୪ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅତି
ବିଦ୍ୱାନ୍ ଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ବର୍ତ୍ତ-
ମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ
ପରିଗଣିତ । ଆମେରିକାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଚ୍ୟ ସମିତିର ଏ
ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଓ ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ସେଞ୍ଚୁରି ଡିକ୍‌ସନାରୀ
(Century Dictionary) ନାମକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଇଂରାଜି
ଅଭିଧାନର ଏ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ ।

ହୁଇଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ.ହ୍ୱୀଲ୍)—ଚକ—
Huil ହୁଇଲି ହ୍ୱୀଲ Wheel.
(ହ୍ୱୀଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହି ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର
ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜି ଭାଷାରୁ
ଅବିକଳ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଫ୍ଲାଇହୁଇଲ୍
(fly wheel),କଗ୍ ହୁଇଲ୍ (Cog wheel)]

ହୁଇ ହୁଟି—ପ୍ରାଦେ (ଓଡ଼ିଆଳ,ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ହୁକେହୁକେ; ବଳୁଆଙ୍କ
Huihuṭi ରବ—The howling of jackals.

ହୁଉଁ ହୁଉଁ—ଦେ. ଅ—କୁମ୍ଭାଟୁଆ ଆଦି ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ରବ ବା ଶବ୍ଦ—
Hu-uñ hu-uñ The cooing of birds such as
Kumbhāṭuā. (ଉ—ଭାଳ କାହୁଗାରେ ଲୁଚି
କୁମ୍ଭାଟୁଆ ରବୁଥିଲା ହୁଉଁ ହୁଉଁ—ନନ୍ଦକିଶୋର. ନିର୍ଝରିଣୀ)

ହୁଉ କ(କି)ରି (କିନା, କିନି, ଦସ୍, ଧସ୍)—ଦେ. କ୍ରି ବିଶ—୧। ହଠାତ୍;
Hu ka(ki)ri (kinā; kini das dhas) ହଠାତ୍—
1. Suddenly. ୨ । ହଠାତ୍ ଅତି ଭୀଷଣ ଭାବରେ
(ଜଅଁ ଜଳଜାତି ବ୍ୟାପିବା ପ୍ରକାରେ)—2. Furiously
(sai) of a fire raging and spreading
rapidly). (ଯଥା—ଘାଳ ଗଦାରେ ଜଅଁ ଲାଗି ହୁଉକିଲ
ହଟ କରେ हुहुकरके ଜଳ ଉଠିଲା)

ହୁଏ—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ଭବତି, ପ୍ରା ହୋଇ)—ହୁଅଇ (ଦେଖ)—
Hue Huai (See) ଅ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
ହୟ ସମ୍ଭବତଃ—× × × ହୁଏ ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଫଲତ, ନ
ହୋଇ ହୁଏ ଚିଲ—ଫକୀର ମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ] ପ୍ରାଦେ—
(ଘାଟଣୀ) ଅ—ହଁ—Yes.

ହୁଏଂସାଂ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ହୁଏନ୍‌ସା (ଦେଖ)—
Huemsām Huen-sā (See)

ହୁଏତ—ଦେ. ଅ—(ଓଡ଼ିଆରେ ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ, ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)
Hueta ୧ । ସମ୍ଭବତଃ—1. Probably; may be. ୨ ।
ନଚେତ୍, ନଭୁବା, କିମ୍ବା ଆଦି ଶବ୍ଦର ଅନୁପୂର୍ବିକପ୍ରୟୋଗ
2. A word used relatively before
nor, or; either. (ଯଥା—ହୁଏତ ରାମ ନଭୁବା
ଶ୍ୟାମ ସେଠାକୁ ଯିବେ) ୩ । ବୋଧହୁଏ—It seems;
methinks.

ହୁଏନ୍‌ସାଂ(ସାଂ)—ବୈଦେ. ବ (ଚିନ ଦେଶୀୟ ନାମ)—ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ
Huen-sā(sām) ଚୀନ ଦେଶୀୟ ପର୍ଯ୍ୟଟକଙ୍କ ନାମ—Name of
a celebrated Chinese traveller Huen
[ହୁଏନ୍ ସାଙ୍ (ନ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ] Thsang.
[ଦ୍ର—ଏ ଭାରତବର୍ଷରେ ଖ୍ରୀ ୬୨୬ଠାରୁ ୬୫୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଅବସ୍ଥାନ କରି ଭାରତରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପୁସ୍ତକମାନ ଅନ୍ୱେ-
ଷଣା କରି ଭାରତର ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳ ଅଧ୍ୟୟନ କରି
ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଚୌନିକନାମର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ହଉଏନସିଂ' ।
ଏ ଭାରତ ବିଷୟକ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତାନ୍ତମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଯାଇ
ଅଛନ୍ତି ତାହା ଭାରତର ପୂର୍ବତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବାପାଇଁ ବିଶେଷ
ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଏହାଙ୍କ ପୁସ୍ତକର ନାମ 'ସିୟୁକି' । ଏହାଙ୍କର
ଭାରତକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ
ରାଜା ହ୍ୱିତ୍ରୟ ଶିଳାଦିତ୍ୟ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ଅର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ
ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏ ସମୟ ନିକଟସ୍ଥ ନାଳନ୍ଦା
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୫ ବର୍ଷ ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ
ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ

ଭାରତରୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ହ୍ରାସ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଏ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କରି ଅଛନ୍ତି । ଏ ଓଡ଼ିଶା ଦେଶି ଓଡ଼ିଶାର ତଥା ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତ ୧୩୧ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା ଓ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ୧୧୦ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟରେ ଏ ନିଜେ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳୀୟ ବା ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରଶଂସା କରି ଅଛନ୍ତି । ଉଡ୍ର ଦେଶର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୧୫୦ ମାଇଲ୍ ଥିବା ଏ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ହୁଏଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଭିମି ମାଛ—Whale.
Huel ପ୍ରାଦେ (ଘାଟଣୀ) ବ—ଗାତ—Hole.
ତିମି ମାଛ ହ୍ୱେଲ (ହ୍ୱେଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଏଲ୍ ବୋନ୍ – ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଭିମି ମାଛର ହାଡ଼—
Huel bon Whale bone.
ତିମିର ହାଡ଼ ହ୍ୱେଲ ବୋନ (ହ୍ୱେଲ୍ ବୋନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଏଲର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଭିମି ମାଛ ଧରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଜାହାଜ
Huelar A whaler; a ship engaged in catch-
ହୁୟେଲାର ହ୍ୱେଲର (ହ୍ୱେଲର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ing whales.

ହୁଓ—ଦେ. ବ ଓ ଅ—ହୋ (ଦେଖ)
Huo Ho (See)

ହୁଓ ମତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୋ ମତାଇବା (ଦେଖ)
Huo matā(te)ibā Ho matāibā (See)

ହୁଂ—ସ. ଅ – ହୁମ୍ (ଦେଖ)—Hum (See)
Hum ପ୍ରାଦେ—ହୁଁ (ଦେଖ)—Huñ (See)

ହୁଁ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ହୁମ୍)— ୧ । ହଁ (ସ୍ୱୀକାର ବୋଧକ)—1. (Interjection indicating assent) Yes.
(ହୁଁଉଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ହଁ; ସମ୍ମତି ସୂଚକ—2. An interjection indicating agreement.
ହଁ ହୁଁ
୩ । (କଥା କହୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କଥା କହିଯିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାରେ ଓ କଥକଙ୍କ ଉକ୍ତିକୁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ଶୁଣୁଥିବାର ଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ) ହଁ, ମୁଁ ଶୁଣୁଅଛି—3. (interjection) 'Yes !' 'then !' (used by the hearer in the course of attending to a speaker's talk or in responding to a course of speech.) [ଉ—କଥା ସୁନର ହୁଁକୁ—ଚରଗ] ୪ । ଯୁବେ ବୋଲାଯାଇ ବନ୍ଦ କରା ଯାଇଥିବା କଥାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ କଥକଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ସୂଚକ ଧ୍ୱନି – 4. (interjection used in requesting a person to continue a subject which had been stopped short) ହଁ, ତତ୍ ପରେ କଅଣ ହେଲା କହ !—Please go on ! ୫। ଅବଜ୍ଞା ସୂଚକ—5. Interjection denotting derision. [ଉ—ଚମ୍ପା ଅବଜ୍ଞା କରି ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ କହିଲା ହୁଁ—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ]

୬ । (ଅମୁକଙ୍କ) ଛଡ଼ା; ବ୍ୟତୀତ—6. Except; besides. [ଉ—ସ୍ୱଭାବେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ହୋଇ, ବିଷ୍ଣୁ ହୁଁ ଅନ ନ ଜାଣନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୭ । କ୍ରୋଧ ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶକ ଧ୍ୱନି; ହୁଙ୍କାର—7. Interjection; uttered in anger or in giving vent to one's strength. ୮ । ଉଠୁଁକି ଉଠିବା ବେଳେ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ—8. Sound uttered by one going to spring up with force. ୯ । କପୋତ ଓ ହୁଁ ହାଁ ଚଢ଼େଇଙ୍କ ଧ୍ୱନି—9. The sound or cooing of doves and owls. ୧୦। ନିକଟରେ ଡାକୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅନତ୍ୟୁଚ୍ଚ ବା ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସ୍ୱରରେ ଜବାବ ଦେବାର ଧ୍ୱନି—1. An interjection used in responding to a call of a person near by. ୧୧ । ସ୍ମରଣାର୍ଥକ—11. Interjection indicating recollection of some thing past. ୧୨ । (ନିଷେଧାର୍ଥକ) ଉହୁଁ; ଉଁହୁଁ—12. Interjection used in preventing. ୧୩ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଯଥା—ଆଜହୁଁ ବେଳହୁଁ (ଅମୁକ ସମୟଠାରୁ—13. Since. [ଉ—ଭ୍ରେମିଣି ! ରାତିହୁଁ ମୁ ଯିବି । ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୧୪ । (ଅନ୍ୟ ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଯଥା—ତହୁଁ, ତାହୁଁ, କାହୁଁ, ଯାହୁଁ) ଠାରୁ; ଅପେକ୍ଷା—14. Than. [ଉ—ମନହୁଁ ବେଗ ଶକ୍ତି ଧରି—ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୧୫ । ଆଗରେ କାନ୍ଧେଇଥିବା ସବାରୀ ବେହେରାମାନଙ୍କର ଚାଲିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଡାକ ଛାଡ଼ିବାର ପ୍ରଥମ ଡାକ—15. A sound made by Pālki bearers in the beginning of their march. [ଦ୍ର—ନିଜ ମନକୁ ଗୁଣ୍ ଗୁଣ୍ କରି ସଙ୍ଗୀତାଳାପ କରିବା ସମୟରେ ଲୋକେ ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ହ୍ରସ୍ୱ କରି ବହୁବାର ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।

ଅନାଦର ଓ ଉପେକ୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲାବେଳେ ଲୋକେ ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ଦୀର୍ଘ କରି ଥରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଯଥା—ହୁଁ । ଦେଖିବା ତୁ ଟୋକାଟାର କରାମତ କେତେ ?]

ହୁଁ କ'ରି)ରି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—ହୁଁକାର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ (ବଳମ
Huñ ka(ki)ri ଦେଖାଇବା)—(To show one's
[ହୁଁକରା (ରି)—ଅନ୍ୟରୂପ] strength) By uttering the
ହୁଁ କରେ ହୁଙ୍କରକେ sound of Huñ.

ହୁଁ କରିବା(ମାରିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କଥାରେ ବା
Huñ karibā (maribā) ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜିହେବା; ସମ୍ମତି
ହୁ କରା ହେବା—1. To agree to what another is
ହୁଁ କରନା saying. ୨ । କଥା ବା କାହାଣୀ କହୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଥା କହିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଓ ଶ୍ରୋତା ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ କଥିତ ବିଷୟ ଶୁଣୁଅଛନ୍ତି ଏହା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ମଝିରେ ମଝିରେ ହୁଁ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ

କରିବା—2. To utter the sound of Huñ while attending to a person's conversation or story. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ସ୍ୱୀକାର କରି ହୁଁ କରିବା—To utter the exclamation Huñ in token of agreement or disagreement.

ହୁଁ ଚୁଁ—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କଥାର ବା ଆଦେଶର ଲଙ୍ଘନସୂଚକ
Huñ chuñ ବା ଅସମ୍ମତିସୂଚକ ବାକ୍ୟର ପ୍ରକାଶ—1.
ହୁଁଚୁଁ Expression of dissent from or disobedience
ହୁଁନା to an order. ୨। ହଲଚଲ; ଇତସ୍ତତଃ ଚଳନ ବା ଗତି—
2. Slight movement to and fro, ୩ । ସାମାନ୍ୟ ମନ୍ଦ ଶବ୍ଦ—3. Slight sound. ବିଶ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କଥା ବା ଆଦେଶକୁ ଲଙ୍ଘନ କରେ ବା ଅସମ୍ମତି ପ୍ରକାଶ କରେ—Expressing dissent from or disapproval of or disobedience to an order.

ହୁଁ ଚୁଁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶ ପ୍ରତି ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ
Huñ chuñ karibā ଉତ୍ତର ଦେବା—1. To retort to
ହୁଁ ଚୁଁ କରନା one's master's order. ୨ । କଥାକୁ ବା ଆଦେଶକୁ
ହୁଁଚୁଁ କରନା ଲଙ୍ଘିବା—2. To disobey or disregard an order. ୩। ଅସମ୍ମତିସୂଚକ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ କରିବା—3. To give vent to one's disapproval or disagreement. ୪ । ହଲ୍‌ଚଲ୍ ହେବା; ଇତସ୍ତତଃ ଚଳିତ ହେବା—4. To move slightly to and fro.

ହୁଁ ଚୁଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାମନ୍ୟ ମାତ୍ର ଇତସ୍ତତଃ ଚଳିତ ହେବା
Huñchuñ hebā —1. To move slightly to and fro
ହୁଁ ଚୁଁ ହଓୟା ୨। ଆଦେଶକୁ ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର ଲଙ୍ଘନ କରିବା—2 To
ହୁଁଚୁଁ ହୋନା slightly disobey an order. ୩। ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଶବ୍ଦ କରିବା—3 To make a slightly audible sound.

ହୁଁଟ୍—ପ୍ରାଦେ (ଭଡ଼ିଭାଖା) ବି—ଓଟ—
Huñṭ Camel.

ହୁଁଡ଼ାର—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଗଧିଆ—
Huñdāra Wolf; hyena.
(ହୁଣ୍ଡାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଁ ବ(ମ, ମେ)ର ଭାଇ—ପ୍ରା. ଅ (ସଂ. ହୁମ୍ ଓ ହିନ୍ଦୀ ମେରା=
Huñ ba(ma, me)rā bhāi ମୋର+ଭାଇ=ହେ ଭାଇ)—
[ହୁଁ ବ(ମ, ମେ, ମ)ର ଭାଇରେ(ଲେ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ସବାରୀ-ବେହେରାଙ୍କର ଡାକବିଶେଷ—A halloo uttered by the palki-bearers.
[ଦ୍ର—ସବାରୀ ବେହେରାମାନେ ସବାରୀ କାନ୍ଧେଇ ଅଗ୍ରସର ହେବା ବେଳେ ପ୍ରଥମେ 'ହୁଁ' ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି । ତା ପରେ 'ହୁଁ ମେରା ଭାଇ' ଡାକ ତା ପରେ କ୍ରମଶଃ ଗଭିରତ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାନା ଅର୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜକ ଡାକମାନ ଡାକନ୍ତି ।]

ହୁଁ ହାଁ—ଦେ. ଅ (ସହଜର ଶବ୍ଦ)—୧ । ସମ୍ମତିସୂଚକ ଧ୍ୱନିଦ୍ୱୟ—
Huñ hāñ 1. Two sounds indicating consent
ହୁଁ ହାଁ ହାଁ ହୁଁ or approval. ୨ । ସବାରୀ ବେହେରାଙ୍କ ଡାକ ବିଶେଷ—2. A halloo uttered by palki-bearers. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମ ବେହେରା 'ହୁଁ' ଧ୍ୱନି କରିବା ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି 'ହାଁ' ଧ୍ୱନି କରେ ।] ୩ । ହୁଁ ହାଁ ଚଢ଼େଇ ପକ୍ଷୀଙ୍କର ଧ୍ୱନିଦ୍ୱୟ—3. The two responding sounds of a pair of Huñ Hāñ birds. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ଅ—ଶିଶୁର ଶବ୍ଦ—Sound utterrd by infants.

ହୁଁ ହାଁ ଚଢ଼େଇ—ଦେ ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ପାର୍ବତ୍ୟ ଓ ଜଙ୍ଗଲୀ ପେଚା—
Huñ hāñ chardhei ଜାତୀୟ ବଡ଼ ଚଢ଼େଇ—A kind of
ହୁମ ହୁମେ ପାଖୀ big owl making a very ferocious
ହୁହୁଆ hooting sound in the night.
[ଦ୍ର—ଏମାନେ ଗଭୀର ରାତ୍ରିରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ପର୍ବତଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ବା ନଈର ଏପାର ସେପାରରେ ଥାଇ ରବ କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଚଢ଼େଇ 'ହୁଁ' ବୋଲି ଦୀର୍ଘ ଗମ୍ଭୀର ରବ କରେ ଓ ପରେ ପରେ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀ 'ହାଁ' ବୋଲି ରବ ଦିଏ ।]

ହୁଁ ହୁଁ ଦେ. ଅ—୧ । ସମ୍ମତିସୂଚକ ହୁଁ ଧ୍ୱନିର ଦ୍ୱିତ୍ୱ—
Huñ huñ 1. Doublet of 'Huñ'.
ହୁଁ ହୁଁ ହୁଁ ହୁଁ ୨ । ପାରା ଓ କପୋତାଦି ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—2. The cooing sound of doves and pigeons. [ଉ—ବିଦ୍ୟା ପାରାବତ ହୁଁ ହୁଁ ଆରମ୍ଭି, ବେଗାରେ ଦ୍ୱିଜ ସ୍ୱରତ ଲଇ । ଉଦ୍ଧ- ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ସମ୍ଭୋଗ କାଳରେ ମତ୍ତତା ଯୋଗୁଁ କାମୁକା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରିତ ମଧ୍ୟର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ—3, A sound uttered by lustful young women during orgasm. [ଉ—ହାଁ ହାଁ ହୁଁ ହୁଁ ନାଁ ନାଁ ମଲ ଇଷ୍ଟି ଭାଷାକୁ ବିଷ ଭୁଲାଇବ । ଉଦ୍ଧ- ପ୍ରେମସ୍ୱଧାନିଧି ।]

ହୁକ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ହୁକ୍)—ବକ୍ରାଗ୍ର ଧାତୁର କଣ୍ଟା; ଧାତୁର
Huk ଅଙ୍କୁଶ—A hook.

ହୁକ୍‌ମତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବି ଆ. ହୁକୁମତ୍)—ହୁକୁମତ୍ (ଦେଖ)
Huk-mat(ti) Hukumat (See)

ହୁକ୍ ହୁକ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ଅ—ହୁକୁ ହୁକୁ (ଦେଖ)
Huk-huk (etc) Huku huku (See)

ହୁ କ(କି)ରି(କିନା, କିନି)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—ହୁକୁ କରି (ଦେଖ)
Hu ka(ki)ri(kinā, kini) Hu-u kari (See)

ହୁକା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ହୁକ୍କା)—୧ । ଗୁଡ଼ାଖୁ ଧୂଆଁ ପିଇବା ପାଇ
Hukā ବ୍ୟବହୃତ ନଳଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର; ଗୁଡ଼ଗୁଡ଼ି—1. A hookāb;
ହୁକା ହୁକ୍କା hubble bubble; a pipe for smoking tobacco.

୨ । ଅଫିମ ବା ମଦକ ଧୂଆଁ ପିଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ନଳଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର—2. A pipe for smoking opium. [ଦ୍ର—ଧୂଆଁପତ୍ରର ଧୂଆଁ କଡ଼ା ଥିବାରୁ ଧୂଆଁପତ୍ରକୁ ଗୁଣ୍ଡା କରି ସେଥିରେ ଗୁଡ଼ ଓ କେତେକ ମସଲା ମିଶାଇ ଗୁଡ଼ାଖୁ (ବ. ତାମାକ୍) ନାମକ ଏକ ପ୍ରକାର କାଦୁଅ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହି ଗୁଡ଼ାଖୁକୁ ଗୋଟିଏ ମାଟିର କାହାଳି ବା ଚିଲମ୍ (ବ. କଲ୍‌କେ, ଚିଲମ୍) ଉପରେ ରଖି ତହିଁରେ ଅଙ୍ଗାର ବା ଅଙ୍ଗାର ଖଣ୍ଡି ନିର୍ମିତ ପିଠା (ଟିକିଆ) ଦେଇ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରାଯାଏ । ସେହି ଚିଲମ୍‌ର ତଳେ ବା ଗାଣ୍ଡି ଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର ଥାଏ । ସେହି ଚିଲମକୁ ଗୋଟିଏ ନଳ (ବ. ନଲ୍) ଉପରେ ବସାଇବାକୁ ହୁଏ । ସେ ନଳର ତଳମୁଣ୍ଡ ବା ନାଭିଶ୍ଚ ଗୋଟିଏ ଫମ୍ପା ନଡ଼ିଆ (ବ. ଖୋଲ୍, ମାଲ) ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ଥାଏ । ସେହି ନଡ଼ିଆର ଅଧଯାଏ ପାଣି ପୂରା ଯାଇଥାଏ ଓ ନଡ଼ିଆର ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ କଣା କରାଯାଇ ଥାଏ । ସେହି ଛିଦ୍ରରେ କେହି କେହି ମୁହଁ ଲଗାଇ ଧୂଆଁ ଶୋଷନ୍ତି ଓ କେହି କେହି ସେହି ଛିଦ୍ରରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନଳ (ବ. ସଟ୍‌କା) ଗୁଞ୍ଜି ସେହି ନଳକୁ ଚୁଚୁମିଲେ ନଡ଼ିଆରେ ପାଣି ନ ଥିବା ଉପର ଅଂଶରେ ଚିଲମରେ ଥିବା ଗୁଡ଼ାଖୁ ପୋଡ଼ି ଯାଇ ତହିଁର ଧୂଆଁ ନଳ ବାଟେ ଆସି ନଡ଼ିଆରେ ଥିବା ପାଣି ଉପରକୁ ଗୁଡ଼୍‌ଗୁଡ଼୍ ଶବ୍ଦ କରି ଉଠି ଆସେ ଓ ନଡ଼ିଆର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଛିଦ୍ର ବାଟେ ତାହା ପାଟିକୁ ଆସେ । ଏତଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ଗୁଡ଼ାଖୁ ଧୂଆଁର ମିଷ୍ଟ ସ୍ୱାଦ ମନୁଷ୍ୟ ଭୋଗ କରେ । ହୁକା ଟାଣିବା କେଳେ ଚିଲମର ଧୂଆଁ ନାଳଶ୍ଚ ବାଟେ ନଡ଼ିଆର ପାଣି ଉପର ଦେଇ ଉଠିବା କେଳେ ଗୁଡ଼୍‌ଗୁଡ଼୍ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।

ହୁକା ସାଧାରଣତଃ ୨ ପ୍ରକାରର—୧ । ନଡ଼ିଆ ହୁକା—ଏହାର ଗାଣ୍ଡି ନ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ତଳେ ରଖି ଦେଲେ ଏହା ଚଳି ପଡ଼େ । ଏଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନଡ଼ିଆ ସମ୍ଭାଳିବା ଭଳି ପାତ୍ର ଆକୃତିର କଇଠକ ଦରକାର ହୁଏ । ୨ । ଅଲ-ବଲ୍ଲା ହୁକା—ଏଥିରେ ନଡ଼ିଆ-ଜଳାଧାର ପରିବର୍ତ୍ତେ ଧାତୁ-ନିର୍ମିତ ସମତଳ ଆଧାର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ଏଥିରେ ସଟ୍‌କା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ଓ ନମନୀୟ ନଳ ଲାଗିଥାଏ । ନଡ଼ିଆ ହୁକାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ହାତରେ ନ ଧରିଲେ ଧୂମପାନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅଲବଲ୍ଲା ହୁକାକୁ ତଳେ ଥୋଇ ଖଣ୍ଡିଦୁର ଛଡ଼ାରେ ବସି ବା ଶୋଇ ଧୂମପାନ ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରାଯାଏ ।

ଅଫିମକୁ ଗୋଡ଼ା ପିଜୁଳି ପତ୍ର ସଙ୍ଗେ ନିଆଁରେ ଗନ୍ଧ 'ମଦକ' ବା 'ଗୁଲି' ନାମକ' ଗୁଳା (ଇଂ. ଗୋଲକ) ଭଆରି କରାଯାଏ । ଏହି ଗୁଲି ଖାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ହୁକା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତହିଁର ଚିଲମ୍ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଚିଲମ ପରି ଛାଣାକାର ନ ହୋଇ ତାହାର ସରୁଆ ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଛିଦ୍ର ଥାଏ ଓ ସଟ୍‌କା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ସିଧା ନଳ ସେଥିରେ ଲାଗିଥାଏ । ମଦକର ଗୋଟିଏ ଛଟା ବା ଗୁଲାକୁ ଚିଲମର ଅଗର ଛିଦ୍ର ଉପରେ ରଖି ତହିଁରେ ଲମ୍ବ ଟିକିଆ ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କଲା କେଳେ ଗୁଲି ଖାଇବା ଲୋକ ବଡ଼ ସଟ୍‌କାରେ ମୁହଁ ଲଗାଇ ଶୋଷି ନିଏ ଓ ମଦକରୁ ନିର୍ଗତ ଧୂଆଁ ସେ ନଳ ବାଟେ ପାଟିକୁ ଯାଏ ।

ହୁକାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଓ ଉପକରଣ :—

୧ । କାହାଳି, ଚିଲମ (ବ. କଲ୍‌କେ, କଲିକା) ଧାତୁର ଫୁଲ ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ, ତଳେ ଛିଦ୍ର ଥିବା ମାଟିର ପାତ୍ର ।

୨ । ଠିକରି (ବ. ଠିକ୍‌ରି), ଚିଲମର ନିମ୍ନସ୍ଥ ଛିଦ୍ରର ମୁହଁରେ ଦିଆଯିବା ଗୋଡ଼ ବା ଖପରା । ଏହା ଥିବାରୁ ଚିଲମର ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟକୁ ଗୁଡ଼ାଖୁ ବା ନିଆଁ ପଶିପାରେ ନାହିଁ ।

୩ । ଟିକିଆ (ବ. ଟିକିୟା), ଅଙ୍ଗାରଗୁଣ୍ଡା ସଙ୍ଗେ ପେଜ ମିଶାଇ ଶୁଖା ଯାଇଥିବା ପିଠା । ଏଥିରେ ଚଞ୍ଚଳ ନିଆଁ ଧରେ ଓ ଚିଲମରେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ରଖି ତା ଉପରେ ଖଣ୍ଡିକେତେ ଟିକିଆ ରଖି ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲେ ଶୀଘ୍ର ସମୁଦାୟ ଟିକିଆରେ ନିଆଁ ଲାଗି ଗୁଡ଼ାଖୁ ପୋଡ଼ି ଯାଏ ।

୪ । ନଳ, ନଳ, ନଳଶ୍ଚ (ବ. ନଲିଶ୍ଚ, ନଲ୍‌ଚେ), ଗୋଟିଏ କାଠର ସରୁ ନଳ । ଏହାର ମୁଣ୍ଡପାଖକୁ ଚିଲମର ନିମ୍ନସ୍ଥ ଛିଦ୍ରରେ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ହୁଏ ଓ ତଳ ପାଖଟି ନଡ଼ିଆରେ ପଶି ଥାଏ ।

୫ । ନଡ଼ିଆ (ବ. ଖୋଲ, ମାଲ), ଗୋଟିଏ ନଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚରୁ ଶସ୍ୟଯାକ କୋରି ହୋଇ ତାହାର ଠିକ୍ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର କରି ଯାଇଥାଏ । ସେହି ଛିଦ୍ର ବାଟେ ନଳର ନିମ୍ନ-ମୁଣ୍ଡକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ ନଡ଼ିଆ ବୃକ୍ଷର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ରରେ ଓଠଲଗାଇ ବା ସଟ୍‌କା ଦ୍ୱାରା ଧୂଆଁ ଟାଣିବାକୁ ହୁଏ ।

୬ । ସଟ୍‌କା, ସିଟ୍‌କା (ବ. ସଟକା, ନଲ), ନଡ଼ିଆ ବୃକ୍ଷର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଛିଦ୍ରରେ ଲାଗିଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନଳ । ଏହାକୁ ମୁହଁରେ ଧରି ଶୋଷିଲେ ନଡ଼ିଆ ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଜମା ହୋଇଥିବା ଧୂଆଁ ପାଟିକୁ ବାହାରି ଆସେ ।

୭ । ତାଉଆ (ବ. ତାଉଆ) ହୁକାର ଚିଲମରେ ଥିବା ଅଗ୍ନିଯୁକ୍ତ ଗୁଡ଼ାଖୁର ଧୂଆଁ ପବନରେ ଉଡ଼ି ନ ଯିବା ପାଇଁ ଚିଲମ ଉପରେ ଘୋଡ଼ା ଯିବା ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ଆବରଣ ।

୮ । ଗଜ, ଶିକ (ବ. ଗଜ, ଛିଁଚ୍‌କେ)—ହୁକାର ନଳର ବା ଚିଲମର ଛିଦ୍ର ମଇଳା ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ତାହା ସଫା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁହାର ମୋଟ ତାର ବା ଗଜ ।

୯ । ଗୁଡ଼ାଖୁ (ବ. ତାମାକ୍)—ଗୁଡ଼ ଓ ସୁବାସିତ ମସଲା ମିଶା ଧୂଆଁପତ୍ର ଗୁଣ୍ଡ ।]

ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବ—ହକା—Ant hill.

ହୁକା ଖାଇବା(ଟାଣିବା, ପିଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—ହୁକା ଦ୍ୱାରା ଧୂମ ପାନ କରିବା — To smoke with a hubble bubble.
Hukā khāibā(ṭāṇibā, pi-ibā
हुँका टाना हुक्का पीना

ହୁକା ଗୁଲ—ଦେ. ବି—ହୁକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଦଗ୍ଧ ଗୁଡ଼ାଖୁ— Burnt tobacco-mixture after it is used in a hookāh.
Hukā gula
हुँकार गुल राख

ହୁକା ପାଣି - ଦେ. ବି—ହୁକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳ, ଯାହାର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଧୂଆଁ ବାହାର ଆସି ଥାଏ—The used water of a hookāh.
Hukā pāṇi
हुँकोर जल हुक्का पानी

ହୁକା ବଇଠକ(ବଇଠି) ଦେ. ବି—ଅଗାଣ୍ଡିଆ ହୁକାକୁ ସ୍ଥିର କରି ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଇଟି- [ହୁକା ବୈଠକ(ବୈଠି)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲଗା ଆଧାର— A stand for keeping the Hookāh erect.
Hukā baiṭhaki(baiṭhi)
हुँकोर बैठक हुक्काबैठकी

ହୁକା ବର୍‌ଦାର—ବୈଦେ. ବି—(ଫା)—ବଡ଼ଲୋକଙ୍କସଙ୍ଗେ ହୁକା ବହନ କରିବା ଭୃତ୍ୟ—A servant carrying the hookāh in the retinue of a rich person.
Hukā bar-dār
हुँका बरदार हुक्का बरदार

ହୁକିଟୋଲା - ଦେ. ବି—(ନାମ)—କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ ମହାନଦୀ ମହାନ ଫଲ୍‌ସ୍‌ପଏଣ୍ଟ୍ ବତିଘର ନିକଟସ୍ଥ ବସତି— Name of a village near the Falsepoint light house at the mouth of the Mahānadī river inthe Cuttack district.
Hukiṭolā

ହୁକୁମ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଆ. ହୁକ୍‌ମ୍)—୧ । ଆଜ୍ଞା; ଆଦେଶ—1. Order; command.
Hukum हुकुम् हुक्म
[ଦ୍ର—ହାକିମ ବଡ଼ ନୁହେଁ ହୁକୁମ ବଡ଼—ପ୍ରବଚନ। ଏଥିର ଅର୍ଥ—ହାକିମ ତୁମ ଆମପରି ଜଣେ ସାଧାରଣ ଲୋକ ଅଟନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କ୍ଷମତା ବଳରେ ସେ ଯେଉଁ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ତାହାହିଁ ବଡ଼ ଅଟେ ।]
୨ । ମୀମାଂସା—2. Decision. ୩ । ବିଚାରର ଫଳ—3. The result of judgement; judicial decision. [ଦ୍ର—ହାକିମ ଫେରେ, ତ ହୁକୁମ ଫେରେ ନାହିଁ—ପ୍ରବଚନ। ଏଥିର ଅର୍ଥ—ଯେ ହାକିମ ବଦଳି ହେଲେ ବା ମୃତ ହେଲେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ହାକିମ ଆସନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ ହାକିମଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୁକୁମ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହେ ।] ୪ । ବିଚାର ଫଳର ଲିପି—4. Decree. ୫ । କୌଣସି ଦେବାନୁଗୃହୀତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ଦେବାଦେଶ—5. An order of a Deity conveyed through a favoured person; Divine command. [ଦ୍ର—ରୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ଭଲ ହେବାପାଇଁ, କିମ୍ବା ନିଜର ବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧିପାଇଁ ଲୋକେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଦେବତା ପ୍ରାର୍ଥୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ଦିଅନ୍ତି, କିମ୍ବା ଉକ୍ତ ଦେବତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେବତା ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଜଣାନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦେବତାଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଜଣାନ୍ତି ।] ୬ । ଦେବାଦେଶପ୍ରାପ୍ତ ଔଷଧ—6. A medicine got by a Divine command. ୭ । ତାସ୍ ବା ଗଞ୍ଜିଫା ଖେଳରେ ରାଜା, ରାଣୀ ଆଦି ବେଶୀ ଦରର ତାସ୍—7. King and queen cards and other cards of higher value in the game of cards or gañjapā.
हुँकोर हुक्म

ହୁକୁମ୍ ଅମାନ୍ୟ—ଦେ. ବି—କୌଣସି ଆଦେଶକୁ ନ ମାନିବା— Disobedience of an order.
Hukum amānya
हुकुम अमान्य हुक्म अमानय

ହୁକୁମ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଦେଶ ଦେବା—1. To give or issue an order. ୨ । ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବା—2. To carry out an order.
Hukum karibā
हुकुम करना हुक्म करना

ହୁକୁମ୍ ଚଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଦେଶ ଦେବା—1. To pass an order. ୨ । ହୁକୁମ ଚାଲାନ ପ୍ରଚାର କରିବା—2. To promulgate an order.
Hukum chalā(le)ibā
हुकुम चलाना हुक्म चलाना

ହୁକୁମ୍ ଜାରି—ବୈଦେ. ବି (ଫା) (କରିଆ) — ୧ । ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଚାର— 1. Promulgation of an order. ୨ । ହାକିମଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଆଦେଶର ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାର-କରଣ ବା ଜ୍ଞାପନ—2. Conveying or publishing of an order passed by an authority. ୩ । ନିଃସନ୍ଦେହରେ ସଂଚିତ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—3. The state of an order being carried out without fail.
Hukum jāri
हुकुम जारी हुक्मजारी

ହୁକୁମ୍ ତାବେ—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା) (କରିଆ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆଜ୍ଞାର ଅଧୀନ—1. Subservient to a person's order. ୨ । ଅଧସ୍ତନ; ଅଧୀନ— 2. Subordinate.
Hukum tābe
हुकुम ताँबे हुक्म बरदार

ହୁକୁମ୍ ତାମିଲ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଆ)—ଆଦେଶ ପାଳନ— Carrying out of an order.
Hukum tāmil
हुकुम तामिल हुक्म तामिल

ହୁକୁମ୍‌ଦାର—ବୈଦେ. ବି—(ଆ)—ଆଜ୍ଞାବହ ଭୃତ୍ୟ; ଅର୍ଦ୍ଦଲି— An orderly.
Hukum-dār
हुकुमदार हुक्म बरदार

ହୁକୁମ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିବା—1. To give an order. ୨ । ପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀଙ୍କୁ ଦେବାଦେଶ ଜଣାଇବା—2. To convey a Deity's order to a devotee.
Hukum debā
हुकुम देओया हुक्म देना

ହୁକୁମ୍‌ନବିଶ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା) (କରିଆ)—ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀ ହାକିମଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଆଦେଶମାନଙ୍କୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖନ୍ତି— A clerk whose duty it is to record and register orders passed.
Hukum nabis
हुकुमनविश हुक्म नवीश

ହୁକୁମ୍ ନାମା—ବୈଦେ. ବ (କରିଅ)(ଫା)—ଆଦେଶ ପତ୍ର; ଅଜ୍ଞାପତ୍ର;
Hukum-nāmā ଆଦେଶ ଲିପି—A written order;
ହୁକୁମନାମା ହୁକ୍ମନାମା a warrent.

ହୁକୁମ୍ ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆଦେଶ ପାଳନକରିବା—
Hukumbajā(je)ibā To carry out an order.
ହୁକୁମବାଜାନ ହୁକ୍ମବଜାନା

ହୁକୁମ୍ ବଜାୟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ହୁକ୍ମ ଓ ଫା ବଜାୟ)—
Hukum bajāy ୧ । ଆଦେଶ ପାଳନ—1. Carrying out of an order. ୨ । ପୂର୍ବ ପ୍ରଦତ୍ତ ବା ପ୍ରଥମ ପ୍ରଦତ୍ତ ଆଦେଶର ଅପରିବର୍ତ୍ତନ—2. Confirmation of an order previously passed.
ହୁକୁମ୍‌ବଜାୟ ହୁକ୍ମବଜାୟ

ହୁକୁମ୍ ବର୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ)—୧ । ଆଜ୍ଞା ପାଳନକାରୀ—
Hukum bar-dār 1. Carrying out an order.
୨ । ଆଦେଶାନୁବର୍ତ୍ତୀ—2. Obedient; subservient. ବ—୧ । ଆଜ୍ଞାପାଳକ ଭୃତ୍ୟ—1 An obedient servant. ୨ । ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଚାକର ଏଣେ ତେଣେ ଯାଆସ କରେ—2 An orderly.
ହୁକୁମବରଦାର ହୁକ୍ମବରଦାର

ହୁକୁମ୍ ବର୍‌ଦାରି—ବୈଦେ. ବ(ଆ)—ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତିତା—
Hukum bar-dāri The state of carrying out
ହୁକୁମବରଦାରି ହୁକ୍ମବରଦାରି orders; subserviency.

ହୁକୁମ୍ ବହି—ବୈଦେ. ବ(ଅ)—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ହାକିମଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ
Hukum bahi ହୁକୁମମାନ ଧାରାବାହିକରୂପେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୁଏ—
ହୁକୁମବହି ହୁକ୍ମବହି Order book

ହୁକୁମର ଚାକର—ଦେ. ବ—ଆଜ୍ଞାପାଳନକାରୀ ଭୃତ୍ୟ—A servant
Hukumara chākara whose duty is to carry
ହୁକୁମେର ଚାକର ହୁକ୍ମକାନୌକର out orders

ହୁକୁମ ରଦ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ.ବ (କରିଅ)—(ଅ)—ପ୍ରଦତ୍ତ ଆଦେଶର
Hukuma rad(dd) ଖଣ୍ଡନ—Nullification or setting
ହୁକୁମରଦ ହୁକ୍ମରଦ୍ଦ aside of an order

ହୁକୁମ ଲେଉଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—କୌଣସି ହୁକୁମ ହେଲାପରେ ତାକୁ
Hukuma leuṭā(ṭe)ibā ରଦ୍ଦ କରିବା—To undo an
ହୁକୁମରଦ୍ଦକରା ହୁକ୍ମରଦ୍ଦକରନା order

ହୁକୁମ ଲେଉଟିବା—ଦେ. ବ—ହୁକୁମ ହେଲାପରେ ତା ଫେରିଯିବା—
Hukuma leuṭibā Upsetting of the order.
ହୁକୁମ ସାଦରହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆଦେଶ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା—
Hukuma sādar hebā The issue of an order.
ହୁକ୍ମଜାରୀହୋନା ହୁକୁମ ହଓୟା

ହୁକୁମତ୍ (ତି)—ବୈଦେ ବ—(ଆ ହୁକ୍ମତ୍)—୧ । ପ୍ରଭୁତ୍ୱ—
Hukumat(ti) 1. Mastery. ୨ । ଅଧିକାର—
2. Authority ୩ । ରାଜତ୍ୱ; ଶାସନ—3. Reign, dominion; administration ୪ । ଯେଉଁ ଅଧିକାର ବଳରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଆଦେଶ ଜାରିକରେ ବା ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରେ—4. Position of authority.
ହୁକୁମତ୍ ହୁକ୍ମତ

ହୁକୁମତ କରିବା (କାର୍ଦ୍ଧିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଆପଣାର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବା ଅଧିକାର
Hukumati karibā (kārdhibā) ସର୍ବସାଧାରଣରେ
ଦେଖାଇ ହେବା—To show off one's authority; to boast of one's position of authority
[ହୁକୁମତ ଜାରିକରିବା, ହୁକୁମତ ଜାହିର୍(ରି)କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
ହୁକୁମତ୍‌କରା ହୁକ୍ମତକରନା

ହୁକୁମା—ଦେ. ବ—ଇତ୍ୟାଦି ଅର୍ଥରେ ହାକିମ୍ ଶବ୍ଦର ପରେ ସହଚର
Hukumā ଶବ୍ଦରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—A word used
ହାକାମ ହିକ୍କାମ after the word 'Hākim' to
denote etcetera. (ଯଥା—ହାକିମ୍ ହୁକୁମା)—

ହୁକୁହୁକା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—(ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
Hukuhukā କରିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତାଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶ କରେ—
ନିଶ୍‌ପିଶେ ଅଗୁଆ (ହୁକୁହୁକେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Showing much
hankering to do a thing.

ହୁକୁହୁକୁ—ଦେ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ହାଇଁ ପାଇଁ; କୌଣସି
Hukuhuku କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଅତ୍ୟନ୍ତାଭିଳାଷ ବା ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବତା-
ହାଁଇ ପାଁଇ ଅଗୁଆ ପ୍ରକାଶ—1. Hankering after any
thing; eagerness to do a thing. ୨ ।
ଅନଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତାଭିଳାଷ—
2 Eagerness of a biginner or a novice. ୩ । ନଈ ପାଣିର ସ୍ରୋତ ବୋହି ଯିବାର ଧୀର ଶବ୍ଦ—
3. The gliding sound of the flowing river—current. (ଉ—ନଈପାଣି ହୁକୁହୁକୁ, ଏଏ ନେଇ ଗଲା ତଳମାଳକୁ, ମୋ ଗଳାମାଳା ପାଣିକକୁ, ବେଳାଙ୍କ—ଗୀତ ।) ୪ । ପେଚାର ରାବ—4. The hooting of the Owl.

ହୁକୁହୁକୁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ
Huku huku hebā ଅତ୍ୟନ୍ତାଭିଳାଷ ବା ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବତା ପ୍ରକାଶ
ନିଶ୍‌ପିଶକରା ଅଗୁଆହୋନା କରିବା—1. To hanker after
a thing. ୨ । (ନଈର ପାଣି) ବୋହିବା ସମୟରେ
ଧୀର ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To make a gliding
sound (said of the current of a river).

ହୁକେ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ରାତିରେ ପ୍ରତି ପହର ଅନ୍ତରରେ
Huke ବିଲୁଆମାନଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ବୋବାଳି ଧ୍ୱନି—The
ହୁକାହୁୟା ହୁକ୍କା ହୁକ୍କାଁହୁଆ howling of jackals in the
night at intervals
of 3 hours since
evening. [ଉ—ହୁକେ—ହୁକେ—ହୋ ! ବିଲୁଆ ଡାକିଲେ ଠିକ୍ ଅଧରାତି । ଫକୀର ମୋହନ, ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ]

ହୁକେ ହୁକେ ହୁ (ହୋ) } ଅନ୍ୟରୂପ

ହୁକ୍କା (ଇତ୍ୟାଦି) ବୈଦେ. ବ—ହୁକା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Hukā
Hukkā (etc) etc (See).

ହୁଗ୍ଲି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବଣ—ଢିଲା—Slack; loose.
Hug-li

ହୁ(ଭ)ଗ୍ଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଢିଲା ହେବା—To be slack; to be loosened.
Hu(bha)g-libā

ହୁଗାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହୁଗ୍ଲିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ; ହୁଗ୍ଲାଇବା; ଶ୍ଳଥ କରାଇବା—To slacken; to loosen. ୨ । (ହୁଗ୍ଲିବାର ସକର୍ମକରୂପ) ବେଣ୍ଟରୁ କଟୁଣ୍ଡ, ବୁରାଡ଼ି ଆଦିକୁ ହୁଗ୍ଲା କରିବା—2. To loosen an instrument or weapon from its handle.
Hugālibā
ହଲହଲକରା ନିକାଲନା

ହୁଗୁଲା—ଦେ. ବଣ—୧ । ଶିଥିଳ; ଶ୍ଳଥ; ଢିଲା—1. Loose; slack. ୨ । ଯାହା ଠିକ୍‌ରୂପେ ଛିଦ୍ରରେ ବସି ନ ଥାଏ—2. Not fitting tightly. ୩ । ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର ବା ପୋଷାକ ଦେହରେ ଠିକ୍ ହୋଇ ନ ବସେ—3. Loose (garment or ornament). ୪ । ଯାହା ଢିଲା ହଲ ହଲ ହେଉଥାଏ—4. Shaky.
Hugulā
ହଲହଲେ

ହୁଗୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ହୁଗ୍ଲିବାର ସକର୍ମକ ରୂପ)—ଶ୍ଳଥ କରିବା; ଶିଥିଳ କରିବା; ଶିଥିଳାଇବା; ହୁଗାଲିବା—To loosen, to slacken.
Hugulā(le)ibā
ହଲହଲ କରା ଢିଲାକରନା

ହୁଗୁଲି—ଦେ. ବଣ (ନାମ)—୧ । ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଯେଉଁ ଶାଖା କଲିକତା ବାଟେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରକୁ ଯାଇଅଛି—1. The name of the branch of the Ganges flowing along Calcutta. ୨ । ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିଭାଗର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ ହୁଗ୍ଲି ନଦୀର କୂଳସ୍ଥ ନଗରର ନାମ—2. Name of a district, subdivision and town on the river Hoogly in the Burdwan division of the Bengal Presidency. [ଦ୍ର—ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ୩ ଗୋଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଅଛି । ଯଥା—ହୁଗ୍ଲି, ଶ୍ରୀରାମପୁର ଓ ଆରାମବାଗ । ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀ—ଚଞ୍ଚୁଡ଼ା] ଦେ. ବଣ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ) ଯେଉଁ ବଢ଼େଇର କାମମାନ ଖାପ ନଖାଇ ହୁଗ୍ଲା ହୁଏ—A carpenter whose handiworks do not fit well.
Huguli
ହୁଗ୍ଲି ହୁଗ୍ଲି

ହୁଗୁଲି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଖିଲାଆଦି) ଛିଦ୍ରରୁ ଶିଥିଳ ହୋଇ ବାହାରି ଯିବା—To come out of a hole by becoming loose (said of pegs etc. fitted to a hole).
Huguli pardibā
ହଲହଲେ ହଓୟା ନିକଲପଡ଼ନା

ହୁଗୁଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହୁଗୁଲା ହେବା; ଗ୍ରନ୍ଥିରୁ ବା ବନ୍ଧନରୁ ଶ୍ଳଥ ହେବା—1. To be slackened; to become slack. ୨ । ଛିଦ୍ରରୁ ଶ୍ଳଥ ହେବା—2. To become loosened from the hole or socket. ୩ । ଖସିଯିବା; ସ୍ଥାନରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା—3. To be dislocated. (ଉ—ସେ ସଦାଶୁ ତାହାର ବାଡ଼ ହୁଗ୍ଲିଲା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ବନ)
Hugulibā
[ହୁଗୁଲିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହଲହଲେ ହଓୟା ନିକଲନା

ହୁଗୁଲି ମ(ମା)ହାରଣା—ବେ ବ(ବଙ୍ଗ)—ଯେଉଁ ବଢ଼େଇର କାରିଗରି କାମ ମାନ ହୁଗ୍ଲା ହୁଏ—(ironical) A carpenter whose handiworks do not fit well.
Huguli ma(mā)hāraṇa
ଢିଲାକରନେବାଲାମିସ୍ତ୍ରୀ

ହୁଙ୍କା—ଦେ. ବ—(ସ. ଶଙ୍କୁ)—ଉଇ ବଳା; ଉଇମାନଙ୍କ ନିର୍ମିତ ମାଟିର ଉଚ୍ଚ ସ୍ତୂପ—Ant-hill; mound raised by white ants. [ଉ—ଉଇହୁଙ୍କା ଭୋଳା ଗୁଡ଼ ଗୋ ! ଅନ ସରି ମାଟି ଭଳିବ ଜୀବନେ, ଉଠି, ପଡ଼, ବୁଡ଼, ଛିଣ୍ଡ ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ, ଫୁଲ ବଉଳ ବେଶି] ବୈଦେ (ପା) ଣ—ହୁକା (ଦେଖ)—Hukā (See).
Hunkā
ଉଇଢିପି ଦୀବରାମୀର

ହୁଙ୍କା ଗୋସା(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବ—ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ତପସ୍ୟା କରୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ହୁଙ୍କା ଜନ୍ମେ—ଏହିପରି ଅନୁମାନ କରି ସାଧାରଣଲୋକେ ଯେଉଁ ହୁଙ୍କାକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି—Ant hill worshipped as the seat of some departed saint on which has grown a big ant hill.
Hunkā gosā(se)iñ

ହୁଙ୍କା ଛତୁ—ଦେ. ବ—ହୁଙ୍କା ଉପରେ ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଛତୁ ଉଠିଥାଏ—A species of mushroom growing on ant hills.
Hunkā chhatu
ଉଇଛାତୁ ମୀଫୁଲ୍ଲ

ହୁଙ୍କାପିଟା—ଦେ. ବ—ହୁଙ୍କାକୁ ପିଟି ବା ଭାଙ୍ଗି ସେ ମାଟିକୁ ଚାରିପାଖେ ଭୂମି ଉପରେ ଖେଳାଇବା—Breaking up of an anthill and strewing the earth around. ବଣ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ନରଖି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାପରି ଅତ୍ୟାଚାର କରି ଶାସନ କରେ—1. (A person) Ruling with an iron hand without distinction (lit. earlly a person who levels up anthills). ୨ । ଅତ୍ୟାଚାରୀ—2. Oppressive.
Hunka pitā
ଉଇଢିପି ଭାଙ୍ଗା ଦୀବରା (ମୀର) ତୋଡ଼ାଇ

ହୁଙ୍କା ମାଟି—ଦେ. ବ—ଉଇହୁଙ୍କାର ମୃତ୍ତିକା—The earth from an anthill.
Hunkā māti
ଉଇମାଟି ଦୀବରାମିଟ୍ଟୀ

ହୁଙ୍କାର—ସଂ. ବ—(ହୁମ୍=ଅନୁକାର ଶବ୍ଦ+କୃ, ଧାତୁ+ଭାବଅ)—୧ । ବଳ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ହୁଁ ଶବ୍ଦ—1. A sound (hoom) uttered by one making a big effort. [ଦ୍ର—ମାଳଡ଼ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଡେଇଁବାବେଳେ ହୁଙ୍କାର କରେ ଓ ବୀରମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ହୁଙ୍କାର କରନ୍ତି ।] ୨ । ଯୋଦ୍ଧାର ବା ବୀରର ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧ ଗର୍ଜନ—2. The war-roar of a warrior. ୩ । କପୋତର ହୁଁ ହୁଁ ଶବ୍ଦ—3. The hooting or cooing of doves. ୪ । ବନ୍ୟ ବରାହର ଧ୍ୱନି—4. The roar of a boar. ୫ । ଗର୍ଜନ—5. Roar.
Hunkāra

ହୁଙ୍କାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବଳ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ 'ହୁମ୍' 'ହୁମ୍' ରବ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—To make a
Hunkāra karibā

ହୁଙ୍କାର କରା 'hum' sound, while making a big effort.
हुंकार करना

ହୁଙ୍କାରବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହୁଙ୍କାର କରିବା—1. To make a
Hunkāribā 'hum' sound while making a big
हुंकारना effort. [ଉ—ଭୁଲଭଣ ପିଙ୍ଗିଦେଲ ସେ ଭୁଜ
ହୁଙ୍କାରନା ହୁଙ୍କାର । ରାଧାନାଥ, ବେଣୀ ସଂହାର ।] ୨ । ହୁଙ୍କାର
ଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗିବା—2. To make an effort or
to raise one's self with a Hum sound. ୩ ।
ଉଙ୍କାରିବା; କୌଣସି କଥାର ବା ପ୍ରସ୍ତାବର ସୂତ୍ରପାତ
କରିବା—3. To introduce or hint a
proposal; to make the first hint regar-
ding a matter.

ହୁଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚଳିବା; ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଚଳିତ ହେବା—1.
Hunkibā To move a little. ୨ । ଉତ୍ତୁଙ୍ଗିବା—2.
ନଡ଼ା To raise one's self up with an effort.
टससे मस होना

ହୁଙ୍କୃତ(ତି)—ସଂ. ବି—(ହୁମ୍ + କୃତ; କୃତି)—ହୁଙ୍କାର (ଦେଖ)—
Hunkṛuta(ti) Hunkāra (see).

ହୁଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଳା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଫାଙ୍ଗୁଳା (ଦେଖ)—
Hung-(ngu)lā Phāngulā (See).
(ହୁଙ୍ଗୁଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୁଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘୁଙ୍ଗାଇବା (ଦେଖ)—
Hung(ngu)lā(le)ibā Ghungālibā (See).
(ହୁଙ୍ଗାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି)ବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ନାହୁଡ଼ ମାରିବା—
Hung-(ngi)bā To sting.

ହୁଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଘୁଙ୍ଗା (ଦେଖ)—
Hungā Ghungā (See).
(ହୁଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୁଙ୍ଗାହୁଙ୍ଗି—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଅନୋନ୍ୟରେ ଭୁସାଭୁସି—The
Hungā hungi act of thrusting each other;
mutual poking. ବିଣ—ଅନୋନ୍ୟରେ ଭୁସା-
ଭୁସି ହେଉଥିବା—Poking each other.

ହୁଙ୍ଗି ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ଭୁସିଦେବା—1. To
Hungi deba poke. ୨ । ବଥିକୁ ଫୋଡ଼ିବା—2. To
(ହୁଙ୍ଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) pierce a boil with a pointed
needle or pin.

ହୁଙ୍ଗିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ, ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଭୁସିବା—
Hungibā To poke.

ହୁଙ୍ଗୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଉଚ୍ଚାରଣ) ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି
Hungurdi (ଦେଖ)—Ghungurdi (See). [ଉ—
× × × ଚୌକିଦାର ଦୁଇଜଣଙ୍କ କାନର ହୁଙ୍ଗୁଡ଼ି
ଭାବ ଏହି ଭ୍ରମପ୍ରମାଦର କାରଣ ଅଟେ । ପଙ୍କାରମୋହନ
ଭ୍ରମାଣ. ଅଠଗଣ୍ଠ ।]

ହୁଙ୍ଗୁଳା ପୁ(ଫୁ)ଙ୍ଗୁଳା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଫାଙ୍ଗୁଳା (ଦେଖ)—
Hungulā pu(phu)ngulā Phāngulā (See)
[ହୁଙ୍ଗୁଳୀପୁ(ଫୁ)ଙ୍ଗୁଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୁଚ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଥର; ବାର—
Huchkā Time.

ହୁଚ୍‌କି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—୧ । ହିକ୍କା—1. Hiccough. ୨ ।
Huch-ki ହାକ୍‌ଟି (ଦେଖ)—2. Hāk-ṭi (See).

ହୁଚୁର୍ଣ୍ଣା(ର୍ଣ୍ଣା)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବାହୁସ୍ଫୋଟ—The act of
Huchurnnā(rnnā) patting one's own arm.

ହୁଜୁକ୍(ଗ୍) —ଦେ. ବି—(ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଉଜୁକ୍ =ଜାକଜମକ)—୧ ।
Hujuk(g) ଜାକଜମକ—1. Splendour. ୨ । ଗୋଳ-
ହୁଜୁକ ଯୋଗ; ଘୋଘା—2. Ado; row. ୩ । କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ
टेकमटक ଜନରବ—3. Short-lived rumour.

ହୁଜୁକ୍(ଗ୍) ମତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୋଳଯୋଗ ଜାତ କରାଇବା
Hujuk(g)matā(te)ibā (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) To set up
ହୁଜୁମ ମାତାନ ହୋହଲ୍ଲା ମଚାନା a row.

ହୁଜ(ଜି)ତ୍—ଦେ. ବି—(ଆ. ହୁଜ୍ଜତ୍) —ହୁଜ୍ଜତ୍ (ଦେଖ)—
Huja(ji)t Hujjat (See).

ହୁଜ(ଜି)ତି—ଦେ. ବିଣ (ଆ)—ହୁଜ୍ଜତ (ଦେଖ)—
Huja(ji)ti Hujjati (See).
[ହୁଜ(ଜୁ)ତଥ—ଦେ. ରୂପ]

ହୁଜୁତି—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବି—ଅଳି (ଦେଖ)—Ali (See).
Hujuti (ଯଥା—ପିଲାଟା ଖାଲି ହୁଜୁତି ଲଗାଇଛି)

ହୁଜୁର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ଅ ଓ ବି (ଆ)—ହଜୁର ଇତ୍ୟାଦି
Hujur (etc) Hajur etc (See).

ହୁଜ୍ଜ(ଜ୍ଜି,ଜ୍ଜୁ)ତ୍—ଦେ. ବି—(ଆ—ହୁଜ୍ଜତ୍)—୧ । କଳି ଉକ୍ତିର
Hujja(jji; jju)t —1. Quarrel. ୨ । ବାଗ୍‌ବିତଣ୍ଡା—2.
ହୁଜ୍ଜତ Wordy wrangle. ୩ । ତର୍କ—3. Argument
हुज्जत

ହୁଜ୍ଜ(ଜ୍ଜି, ଜ୍ଜୁ)ତି—ଦେ. ବିଣ(ଆ)—୧ । କଳିହୁଡ଼ା; କଳହପ୍ରିୟ—
Hujja(jji, jju)ti 1. Quarrelsome. ୨ । ବାଗ୍‌ବିତଣ୍ଡାକାରୀ
[ହୁଜ୍ଜ(ଜ୍ଜି, ଜ୍ଜୁ)ତଥ—ଦେରୂପ] —2. Wrangling. ୩ ।
3. Argumentative; given to argument.

ହୁଞ୍ଚୁଡ଼ା—ଦେ. ବି—ବଳାତ୍କାରରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଛିଙ୍କି
Hunchurdā ଛଡ଼ାଇ ନେବା—Forcible snatching
ଛିନାନ ଝପଟ away of a thing from another.

ହୁଞ୍ଚୁଡ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବଳାତ୍କାରରେ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଛିଙ୍କି
Hunchurdibā ଛଡ଼ାଇ ନେବା—To snatch away a
ଛିନାଇୟା ଲଓୟା thing with violence from another.
ଝପଟଲେନା [ଉ—ହୁଞ୍ଚୁଡ଼ି ସେ ଶକ୍ତି ଖାଲି ନେଲା ବାମ ହାତେ—
ରାଧାନାଥ ବେଣୀ ସଂହାର ।

ହୁଟ୍—ଦେ. ଅ—୧ । (ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ, ନିଷେଧାର୍ଥକ) ହୁରୁ; ଧୁତ୍—
Hut 1. Interjection indicating disregard and

ଧ୍ୟେ ହତ prevention. ୨ । (ସ. ଝଟିତି) ହଠାତ୍—
ହଟ୍ ମଟ୍ସେ 2. Suddenly; soon.

ହୁଟ୍ କଥା—ଦେ. ବ—ସାମାନ୍ୟ କଥା ବା ବିଷୟ—
Hut kathā A slight matter.
ତୁଚ୍ଛ କଥା ଛୀଟୀବାତ

ହୁଟ୍ କିନା (ନି, ରି)—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—ଝଟ୍; ହଠାତ୍—
Hut kinā (ni; ri) Suddenly; all at once.
[ହୁଟ୍‌ଦ(ଧ)ସ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ହଟ୍‌କରେ ମଟ୍ସେ

ହୁଡ୍ ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ମଟର୍‌କାର୍ ଓ ବଗି ଅଦର ଉପରର
Hud ଘଟାଟପ—Hood of a motorcar or carriage.
ହୁଡ ହୁଡ

ହୁଡ୍‌କା—ଦେ. ବ—ହୁଡୁକା (ଦେଖ)—
Hud-kā Hurdukā (See)

ହୁଡ୍‌ହୁଡ—ସ. ବ—(ହୁଡ୍ ଧାତୁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ + ଅ)—୧ । ସମ୍ବଳ—
Hurd hurda 1. Collection; heap; coming together. ୨ । ଜନତା; ଭିଡ଼—2. Crowd.

ହୁଡ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ସମ୍ବଳ କରିବା; ଏକତ୍ର କରିବା—1. To
Hurd(root) gather together; to heap up.
୨ । ଗତିକରିବା—2. To move. ୩ । ମଗ୍ନହେବା; ମଜ୍ଜନ କରିବା—3. To sink; to dive. ୪ । ସଂଘାତ କରିବା—4. To strike. ୫ । ଏକତ୍ର ହେବା; ସମବେତ ହେବା—5 To be gathered at one place.

ହୁଡ଼—ସ. ବ—(ହୁଡ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଭେଡ଼; ମେଷ; ମେଣ୍ଢା
Hurda (ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ବିଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Ram; sheep. ୨ । ଚୌରାଦି ନିବାରଣାର୍ଥ ଭୂମିଚାରିତ ଲୌହମୟ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶଙ୍କୁ—2. Iron nails or pins driven into the ground to prevent thieves entering a place. ୩ । ଲୌହଦଣ୍ଡ—3. Iron cudgel, ୩ । ଲଗୁଡ଼ (ମହାଭାରତ)—4. A cudgel; stick. ୫ । ଲୁହାର ଗଦା—5. A big iron club. ୬ । (+ ଅଧିକରଣ ଅ) ସୈନ୍ୟାଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ; ବୁରୁଜ—6. A room or shelter for soldiers ୭ । (+କର୍ମ ଅ) ରଥୋପରି ଶ୍ରାନ୍ତ (ମଳମୁଣ୍ଡ) ତ୍ୟାଗାର୍ଥ ଛଟ (ମହାଭାରତ)—7. A bar of wood in a car on which the rider can ease himself. ୮ । (+ଭାବ ଅ) ଜନତା—8. Crowd. ୯ । ସୈନ୍ୟସଂଘ—9. A body of soldiers; army. ଦେ. ବ—୧ । ଯୁଆ ଖେଳରେ ରଖାଯିବା ବାଜି; ପଣ—1. A stake in a game of hazards. [ଉ—ଖେଳରେ ହୁଡ଼ ଯାହା କରିବ ସେ ଧନୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ସଭା] ୨ । ପଣା-ଖେଳରେ ବା କଉଡ଼ି ଖେଳରେ ଅସଙ୍ଗତ ଦାନ ପଡ଼ିବାଯୋଗୁ ଖେଳାଳୀର ଦାନ ମାରିପିବା ଓ ପାରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ଖେଳ କଥା ହେବା ବା ଘଟିବା—2. An unfavourable turn of the dice in a game leading to the defeat of a player. ୩ । କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଗା ଯିବା ଜିତ ବା ରଖାଯିବା ପଣ—3. Wager. [ଉ—ଅଜ ଅସିବେ ବଳ୍ପିତ ଶୁଣି ଚୋଖ ଦୋଇ; ବାଲାମଣି ହୁଡ଼ ରଖୁଥିବ ସତ ପାଇଁ—ଭଞ୍ଜ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ]
ଭୁଲ ୪ । ଭ୍ରମ; ଭ୍ରାନ୍ତି; ଭୁଲ—4. Mistake; blunder.
ଭୁଲ [ଉ—ବୋଧକହେ ଅଶ୍ମପୁର୍ଗ ନାହା;ବୁଦ୍ଧି ହୁଡ଼ରୁ ତ ଡେଲ ଏହା—ଜଳସୁଫି] ୫ । ବିସ୍ମରଣ—2. Forgetting; oblivion. ୬ । ଦୋଷ—6. Fault; defect. ୭ । ଭ୍ରଂଶ; ଲୋପ—7. Destruction. ୮ । ଅପରିଷ୍କାରତା—8. Uncleanliness. ପ୍ରାଦେ (ଝଡ଼ିଆଳ) ବ—ଖେଳରେ ହାର ଜିତ—Winning and defeat in a game.

ହୁଡ଼ୁକ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଝିଂହଭୂମି) ବ—କବାଟର ଭିତର ଅଡ଼ର ଖିଲଣି—
Hurdak Wooden bar used in shutting a door from inside.

ହୁଡ଼ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହୁଡ଼ ମାରିବା (ଦେଖ)—
Hurda karibā Hurda māribā (See)
୨ । ଭ୍ରମ କରିବା—2. To commit a mistake. ୩ । ବାଜି ରଖିବା—3 To lay a wager. [ଉ—ଖେଳିଲ ପଣା ଭାଙ୍ଗ ସଙ୍ଗତେ ହୁଡ଼ କରି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ଆଦି]
ବାଜି ରାଖା ଦାବରଖେନା

ହୁଡ଼ୁକା—ସଂ. ବ—(ହୁଡ଼ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ + ଆ)—ପତି ସଂସର୍ଗ
Hurdakā ତ୍ୟାଗିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A woman who has given up cohabitatoin or does not live with her husband
ଦେ. ବ—ହୁଡ଼ୁକ (ଦେଖ)—Hurduka (See)

ହୁଡ଼ୁକ୍—ସଂ. ବ—(ହୁଡ଼ ଧାତୁ + କର୍ମ ଅକ୍)—୧ । ବାଦ୍ୟଭେଦ—
Hurdakka (ମେଦିନୀ)—1. A kind of musical instrument. ୨ । ବାଭୁଂ; ଭାଟୁକପକ୍ଷୀ (ମେଦିନୀ) 2. A water fowl. ୩ । ମଦମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି (ମେଦିନୀ)—3. Intoxicated person. ୪ । ଦଣ୍ଡକ; ଲୌହଦଣ୍ଡ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. Iron bar. ୫ । କବାଟ ଖିଲବାଇ ବାଷ୍ଟ ବା ଲୌହ ଦଣ୍ଡ; ଅର୍ଗଳ—5. A bar used in shutting the door. ୬ । ମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—6. Infuriated or maddened person. ୭ । କବାଟ ବନ୍ଦ କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବକ୍ରାଗ୍ର ଲୌହ ଶଳାକା; ଢ଼ିଙ୍କିଆ—7. A door-hook. ୮ । ଛୋଟ ଛୋଟ ଢୋଲ; ଘଣ୍ଟାଭଳି (ହି. ଶ)—8. A small two faced drum; ୯ । ଲୁହାର ଚକ୍ର ଦିଆଯାଇ ଥିବା ଦଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—9. A bar set with iron rings. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ମଦମତ୍ତ—1. Intoxicated; arro-

(ହୁଡ଼ିଲା—ଶ୍ରୀ) gant. ୨ । ମତ୍ତ—2. Maddened; infuriated.

ହୁଡ଼ ମାରିବା (ରଖିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଖେଳରେ ପଣ ରଖିବା—To put stakes at gambling. [ଉ—ହୋଇଲେ ସେହୁ ବେଳ ହୁଡ଼ ମରାମରି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦି]

Hurda māribā (rakhibā) बाजीरखना

ହୁଡ଼ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୁଲ ହୋଇଯିବା—To be forgotten. [ଉ—ମା ବୋଲି କରିଣ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଗଢ଼, ଦର୍ଶନେ ଦେହ ବୁଦ୍ଧି ଯାହୁଁ ହେବ ହୁଡ଼ କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଆଦି]

Hurda hebā भुलहोना

ହୁଡ଼ା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଡ଼ ଧାତୁ=ସଂହତ ହେବା)—୧ । ପୋଖରୀର ବା ବିଲର ମାଟିର ଉଚ୍ଚ ବନ୍ଧ—1. Earthen embankment or big ridge of a tank or field. ୨ । ମାଟିର ଲମ୍ବ ସ୍ତୂପ—2. A long earthen mound. ୩ । ମଶାଣିହୁଡ଼ା; ଶ୍ମଶାନଢିପି—3. A big earthen mound in the cremation ground. [ଦ୍ର—ଶ୍ମଶାନରେ ଶବକୁ ପୋଡ଼ିବା ପାଇଁ ବା ପୋଡ଼ିବା ପାଇଁ ଗାଦିମାନ ଖୋଳାଯାଏ । ସେ ଗାତରୁ ବାହାରିଥିବା ବା ବିଲ ଖଣ୍ଡିବା ମାଟି ଜମା ହୋଇ ଯେଉଁ ମୃତ୍ତିକା ସ୍ତୂପ ହୁଏ ତାକୁ ହୁଡ଼ା ବୋଲାଯାଏ । ଅତଏବ ଶ୍ମଶାନ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ 'ମଶାଣିହୁଡ଼ା' ବା 'ହୁଡ଼ା' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।] ୪ । ଶ୍ମଶାନ—4. Cremation ground. ୫ । ମାଟିଢେଲା—5. A ball of earth. ୬ । ମୁହଁ ହୁଡ଼ିବା; ଭର୍ତ୍ସନା; ଗାଳି—6. Abuse; rebuke.

Hurdā मिट्टीकागोला गाली

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଗାଳିମୁଖୋ ଗାଳିଦେବାଲା ୧। ଯେଉଁ ଲୋକ ମୁହଁ ହୁଡ଼େ ବା କୁବାକ୍ୟ (ହୁଡ଼ିଲି—ଶ୍ରୀ) କହେ—1. Abusive; calling names.

ହୁଡ଼ାନେ कन्नाकरनेवाला ୨ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଖେଳରେ ଅନ୍ୟକୁ ଠକାଏ—2. (a person) Using unfair means in a game. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଉତ୍କଳ କାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଢେଲା; ଲୋଷ୍ଟ—A clod of earth used in throwing at others.

ହୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ହୁଡ଼ି ଧାତୁ=ଠକିବା; ପ୍ରତାରଣା କରିବା; ସଂ. ହୁଡ, ହୁଡ=ପ୍ରତାରକ)—ହୁଡ଼ାନ କନ୍ନାକରନା 1. To cheat. ୨ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀକୁ ଖେଳରେ ଧଗାଇବା—2. To use unfair means in a game. ୩ । ହିସାବରେ ଗୋଳମାଳ କରି ହୁଡ଼ାନ ବେଇମାନୀକରନା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତାହାର ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ବା ଲାଭରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା—3. To cheat or defraud a person by false accounting. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଉଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)—Urdāiba (See).

Hurdā(rde)iba

ହୁଡ଼ାକୁ ଯା !—ଦେ.ବାକ୍ୟ—(ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ) ତୁ ମର୍—(A term of abuse or curse) May you go to sleep in the cremation ground; i.e. May you die.

Hurdāku jā मରେ या मरजा

ହୁଡ଼ାକୁ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୋଖରୀପାଣି ଯିବା; ଝାଡ଼ା ଫେରିବାକୁ ଯିବା—1. To go out to answer the call of nature ୨ । ମରିବା—2. To die.

Hurdāku jibā घाटेवसतेयाओया टट्टीजाना

ହୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍କଳ କାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି.—ମାନସିକ କରି ଠାକୁରଙ୍କ ନିକଟରେ ଢେଲା ବାନ୍ଧିବା—To tie a dry clod of earth before an Idol in token of one's vow to offer some bhog when a particular desire of his is fulfilled by that Deity.

Hurdā bāndhibā

ହୁଡ଼ାହୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—୧ । ବୋଲବୋଲି; ପରସ୍ପର କୁବାକ୍ୟରେ ଗାଳି ଦିଅଦେଇ—1. Mutual recrimination; mutual calling of bad names. ହୁଡ଼ୋହୁଡ଼ି ୨। ପରସ୍ପର ଠେଲାଠେଲି—2. Mutual pushing; jostling [ଉ—ଅନ୍ୟକୁ ଭୟେ ରଣ ଶତ୍ରୁ ପଳାନ୍ତି ହୁଡ଼ାହୁଡ଼ି ପଡ଼ି ଜୁଡ଼ାହୁଡ଼ି । ଜଗନ୍ନାଥ ଭଗବତ ।] ୩ । ମରାମରି—3. Mutual beating; affray.

Hurdā hurdi गाली दिअदेइ धक्काधक्कि

ହୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଡ଼ ଧାତୁ=ସଂହତ କରିବା)—୧ । ହୁଉ; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକ—1. Hallooing. ୨। ଘୋଷ; ଜୋରେ ଡାକ ଘୋଷ; ଗୋଳମାଳ; କୋଳାହଳ—2. Uproar. [ଉ—ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଚୌଦିଗେ ପଡ଼ିଗଲା ହୁଡ଼ି । ରାଧାନାଥ ନନ୍ଦକିଶୋର ।] ୩ । ଛୋଟ ପାହାଡ଼—3. ଛୋଟ ପାହାଡ଼ Hillock. [ଉ—ଗଲେଣି ହୁଡ଼ି-ଚୂଡ଼ାକୁ ଉଡ଼ି ବହିଗେ ବାଉ ଶତ୍ରୁ—ଅଜସୂରଚନ୍ଦ୍ର. ଶେଷ ବନ୍ଦୀ । ୪ (ଜାହାଜଆ ଭାଷା) ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଛୋଟ ଜାହାଜ—4. (nautical) A small ship carrying on trade along the sea-coast.

Hurdi jibā जोरसे पुकार पहाडी

ହୁଡ଼ି କରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲି) କ୍ରି—ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଦୁଇଟି ବଳଦକୁ ଭାଗ କରି ହଳ କରିବା; ସାଥିଅଥ କରିବା—To use two bullocks belonging to two persons in ploghing by turns each other's fields.

Hurdi karibā

ହୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହୁଡ଼ିକ=ମଦମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ । ଭୁଲ କରିବା—1. To commit mistake. [ଉ—ଭୁଲ କରି ପ୍ରମୋଦରେ ଜଡ଼ିଣ ବିଷଦେ ହୁଡ଼ିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି ।] ୨ । କୁବାକ୍ୟ କହିବା; ଗାଳି ଦେଓୟା ଗାଳିଦେବା; ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା—To call names; to abuse. [ଉ—ଏବୁଧ ବଚନରେ ମୋତେ କିପାଁ ହୁଡ଼ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।] ୩ ।

Hurdibā भुलकरना गालीदेना

ଭ୍ରମରେ କୌଣସି କଥା ଛଡ଼ିଯିବା—3.To leave out a thing by oversight. [ଉ—ବାହୁଡ଼ି ହୁଡ଼ିବ ବ ଏତେ ଶୁଭ ଯୋଗ—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୪ । ପାସୋରିବା; ବିସ୍ମରିବା; ଦେଖି ନ ପାରିବା; ଭୁଲିଯିବା—4. To forget. [ଉ—ଭୁମ୍ବମାନନାରେ ହୁଡ଼ିଲ ସବୁ ଶୋକ, ମାର ଏବେ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଖାରକ ନାୟକ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।] ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅପମାନ ଦେବା—5. To slight a person. ୬ । (ଧର୍ମ, ସତ୍ୟ ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା) ଲଙ୍ଘନ କରିବା—6. To break (one's duty or promise) [ଉ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଜାମ ଲୋଭ ଭୟରେ ପଡ଼ି, ଜେତେବେଳେ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ଧର୍ମ ହୁଡ଼ି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ବନ ।] ୭ । ବାଜି ମାରିବା—7. To lay stake or wager in a game [ଉ—ଖେଳେ ହୁଡ଼ିଥିବା ପଦାର୍ଥ ହାରିଦେଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।] ୮ । ଭୂମିରେ ଲୋଟିବା—8. To roll on the ground. [ଉ—ମୁଣ୍ଡେ ହୁଦସ୍ତେ କରତାଡ଼ି, ପଡ଼ନ୍ତି ମହୀତଳେ ହୁଡ଼—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୯ । (କର୍ତ୍ତବ୍ୟ)ପାଳନ କରିବାକୁ ଭୁଲିଯିବା 4. To forget to do (one's duty). ୧୧ । (କର୍ତ୍ତବ୍ୟ)ପାଳନ ନ କରିବା—10.Not to carry out (one's duty) [ଉ—ଠୁଳରେ ସଉଏ ଛାଡ଼ ଗୋ, ଠେଁସା ଠେଁସି ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୁଡ଼ିଲେ ଡୁବିବ ଜୁଲଉ ନାବ ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ ଫୁଲ ବଉଳବେଣୀ ।]

ହୁଡ଼ୁକ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହୁଡ଼କ୍)—୧ । କବାଟ ଖୋଲିବା ପାଇଁ
Hurduka ବ୍ୟବହୃତ କାଷ୍ଠ ବା ଲୌହଦଣ୍ଡ ବା ଅର୍ଗଳ—1.
ହୁଡ଼କୋ An iron or wooden bar used for shutting
ହୁଡ଼କ the door ୨ । କବାଟକୁ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଙ୍କାଗ ଲୁହାର ସଳାକା; ଡ଼ିଙ୍କିଆ—2. A hooked iron bar used in fastening doors.

ହୁଡ଼କା—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ. ହୁଡ଼କ୍ଲା) ୧ । ପଳେଇ ସ୍ତ୍ରୀ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ
Hurdukā ପତି ସଂସର୍ଗ ତ୍ୟାଗ କରି ବାପ ଘରକୁ ପଳାଇଯାଏ—
I. A woman who does not like to live with her husband and flees away to her father's house. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପତି ସଙ୍ଗେ ରହେ ନାହିଁ—2. A woman who forsakes her husband. ୩ । ହୁଡ଼କ (ଦେଖ)—3. Hurdaka (See).

ହୁଡ଼କୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହୁଡ଼କା ୧ ଓ ୨ (ଦେଖ)—
Hurduki Hurdukā 1 & 2 (See).

ହୁଡ଼(ଡ଼ୁ)କ୍କ—ସ. ବ—(ହୁଡ଼କ୍=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ+କ୍ତ. ଧାତୁ
Hurdu(ddu)kka ଶବ୍ଦ କରିବା+ଅ)—ହୁଡ଼କ (ଦେଖ)—
Hurdakka (See).

ହୁଡ଼ୁତ—ସ. ଅ—ବୃଷର ଶବ୍ଦ (କାଣ୍ଡୀଖଣ୍ଡ); ଷଣ୍ଢର ଦେଖାଳ—
Hurdut The bellowing of a bull.

ହୁଡ଼ୁପୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—କଣ୍ଟେଇ କୋଳି (ଦେଖ)—
Hurdupi Kaṇṭai koli (See).

ହୁଡ଼(ଡ଼ୁ)ମ (ମ୍ବ)ଗେଖୀ—ଦେ.ବଣ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳି; ସ.ହୁଡ଼କ୍ଲା
Hurd(rdu)m(mb)gehi =ପତି ସଂସର୍ଗ ତ୍ୟାଗିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ) ବଟପୀ—
ଖାନ୍‌କୀ Adulteress (a trem of indecent abuse.
ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ

ହୁଡ଼ୁମ—ଦେ. ବ—(ସ. ହୁଡ଼ୁମ୍ବ)—ହୁଡ଼ୁମ୍ବ (ଦେଖ)—
Hurduma Hurdumba (See).

ହୁଡ଼ୁମା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ହୁରୁମା; ଅତିଦୁଷ୍ଟ—1. Very
Hurduma wicked- ୨ । କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—
(ହୁଡ଼ୁମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. (a person) Careless of conse-
ଦୁଷ୍ଟ quences. ୩ । ଦୁଃସାହସିକ—3. Foolhardy;
ଛୁଡ଼ very rash.

ହୁଡ଼ୁମ୍ବ—ସ. ବ—(ହୁଡ଼୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅମ୍ବ)—୧ । ଭୃଷ୍ଟଚପିଟକ;
Hurdumba ଚୁଡ଼ାଭଜା (ଶବ୍ଦମାଳା, ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ, ବୈଦ୍ୟକ)
—Fried pressed paddy. ୨ । ମୁଢ଼ି—
ହୁଡ଼ୁମ,ହୁଡ଼ମ୍ବ 2. Fried rice. [ଉ—ଧାନକୁ ଥରେ ଉଷାଇଲେ ସେଥିରୁ ଉଷୁନା ଗୁଡ଼ିଲ ହୁଏ । ଧାନକୁ ଦୁଇଥର ଉଷାଇ ମ. ହୁଡ଼ୁଡ଼ା ଭାଜି ଶୁଖାଇ କୁଟିଲେ ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିଲ ବାହାରେ ସେ ଚାଉଳ. ହୁରୁମ୍ ଗୁଡ଼ିଲକୁ ଭାଜିଲେ ମୁଢ଼ି ବଡ ବଡ଼ ହୁଏ । ଦୁଇଥର ଉଷୁଆଁ ଧାନକୁ ହାଣ୍ଡିରେ ଭାଜି ଭଜାହୋଇଥିବା ସବୁଷ ଧାନକୁ କୁଟିଲେ ଚୁଡ଼ା ହୁଏ ଓ ଚୁଡ଼ା ଷ୍ଟକିଏ ଓଦା ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଚୁଡ଼ାକୁ ଭାଜିଲେ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ହୁଏ । ଆମ ଦେଶରେ ଜେଉଠ ଜେଉଠୁଣୀମାନେ ଚୁଡ଼ା ଓ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ତିଆରି କରନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ିଥ ଗୁଡ଼ିଅଣୀମାନେ ମୁଢ଼ି ତିଆରି କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଛୁତାର (ବଢ଼େଇ)ମାନେ ଚୁଡ଼ା ଓ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ କରନ୍ତି । ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ମଟିଗର ଫୁଲିଥାଏ ଓ ଏହା ମୁଢ଼ି ଅପେକ୍ଷା ଲଘୁପାକ । ସଜ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ଖେଇଲାବେଳେ ମୁଡ଼ୁ ମୁଡ଼ୁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ରୋଗୀକୁ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ।]

ହୁଡ଼ୁହୁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବ—(ସ. ହୁରହୁରା)—ଆଦତ୍ୟଭଲ୍ଲା;
Hurdu hurdā ଅଣସୋରିଷିଆ (ବନ୍ୟଶାକ ବିଶେଷ)—
Cleome Viscosa (plant), [ଉ—ଏହା ତିନି ପ୍ରକାର—ଏକ ଜାତିର ଫୁଲ ହଳଦିଆ, ଏକ ଜାତିର ଫୁଲ ଅରକ୍ତ ଓ ଏକ ଜାତିର ଫୁଲ ଧଳା ।

ହୁଣ୍ଡ (ଧାତୁ)—ସ—୧। ରାଶି କରିବା; ଗଦା କରିବା—1. To heap
Hunḍ (root) up; to gather together. ୨ । ଏକତ୍ର ହେବା—2. To be gathered at one place.

ହୁଣ୍ଡ—ସ. ବ (ହୁଣ୍ଡ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧। ବ୍ୟାଘ୍ର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Hunḍa 1- Tiger. ୨ । ଗ୍ରାମ୍ୟଶୂକର (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
2. A hog. ୩ । ମୂର୍ଖ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—

3. Dunce; illiterate person. ୪ । ରାକ୍ଷସ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Demon. ୫ । ଗୁଅଁର; ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A fool; simpleton. ୬ । ମେଣ୍ଢା (ହୁ.ଶ) 6. Sheep. ୭ । ଶସ୍ୟର ବାଳ (ହୁ. ଶ)—7. The horns on grains. ୮ । (ମହାଭାରତୋକ୍ତ) ବଙ୍ଗର ଜାତି ବିଶେଷ (ହୁ. ଶ)—8. Name of a tribe of barbarians of ancient India.

ହୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—(ସଂ. ମୂର୍ଖ)—୧ । ମୂର୍ଖ—1. Illiterate.
Hunḍā ୨ । ଓଲୁ; ନିର୍ବୋଧ; ନିର୍ବୁଦ୍ଧି; ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି; ଓଲମା—(ହୁଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2 Foolish; stupid; thoughtless. ୩ । ହୋଡକା, ହୁଣ୍ଡା ଗୁଅଁର—3. Fool hardy; rash. ୪ । ଗେଧା;
ଗଂଵାର ଗେଧକା; ସ୍ଥୂଳକାୟ—4. Fat. ୫ । ସ୍ଥୂଳକାୟ ଓ ନିର୍ବୁଦ୍ଧି—5. Fat and foolish. ବ—୧ । ଓଲୁ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A fool. ୨ । ମୂର୍ଖ—2. A dunce.
ଗୋଁୟାର ୩ । ଗୁଅଁର ବ୍ୟକ୍ତି—3. A foolhardy person.
ଗଂଵାର [ଉ—କାଣ୍ଡକ୍ଷାଳନସ୍ଥଳ କାଣ୍ଡପୃଷ୍ଠ ହୁଣ୍ଡା—ରାଧାନାଥ ଦରବାର] ୪ । ହେଠାବାଘ; ଗଧିଆ—4. Hyena
ନେକଡ଼େବାଘ wolf. ୫ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଗପଛ ନ ଭାବି କୌଣସି
ଭେଡ଼ିଆ କାମ କରେ—5. Thoughtless person; a person who acts without foresight. ୬ । ସ୍ଥୂଳକାୟ ଓ ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—6. A stout and foolish person.

ହୁଣ୍ଡା ତମସୁକ—ଦେ. ବ—ଲେଖା ତମସୁକ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମହାଜନଙ୍କୁ
Hunḍā tamasuka ଦିଆଯିବା ସାଦା ବା ଅଲେଖା ଷ୍ଟାମ୍ପ—Blank stamp given to a creditor in the
ହୁଣ୍ଡା ତମସୁକ ସାଦାତମସୁକ place of a written bond.

ହୁଣ୍ଡାପଣ—ଦେ. ବ—୧ । ମୂର୍ଖପଣ; ନିର୍ବୋଧତା—1. Foolishness
Hunḍāpaṇa folly. ୨ । ଅଗପଛ ନବିଚାରି କାମ କରିବା ଅବସ୍ଥା—2. Foolhardiness; thoughtlessness; absence of forethought or foresight
ହୁଣ୍ଡାମି ଗଂଵାରପନ (ହୁଣ୍ଡାପଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଣ୍ଡାମି—ଦେ. ବ—(ବଙ୍ଗଳାର ଅନୁକରଣ)—ହୁଣ୍ଡାପଣ (ଦେଖ)—
Hunḍāmi Hunḍāpaṇa (See)
[ଉ—କେତେ ଅଧୁନିକ ଲେଖକ ଏ ଶବ୍ଦକୁ ଲେଖାରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହିପରି ଚଗଲାମି, ଦୁଷ୍ଟାମି, ଭଣ୍ଡାମି ଆଦି ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ରମଶଃ ଚଳିବା ଦେଖାଯାଉଛି । ଦୁଷ୍ଟାମି ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ସର୍ବବାଦି ସମ୍ମତ ହୋଇ ଚଳିଗଲାଣି ।]

ହୁଣ୍ଡା ମୂଲ—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଓଜନ ନ କରାଯାଇ ବା
Hunḍā mūla ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା ଓ ନିକୃଷ୍ଟତା ପରୀକ୍ଷା ନ ଥାଇକୋଦାମ କରାଯାଇ ନିରୂପିତ ହେବା ମୂଲ୍ୟ—A fixed price
ହୁଣ୍ଡାଦାମ set on an article without reference to its weight or quality.

ହୁଣ୍ଡାର୍(ଲ)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଚଡ଼ଜାତ) ବ—ହେଠା; ଗଧିଆ—
Hunḍār(l) Wolf; hyena.

ହୁଣ୍ଡାଳ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ହେଠା—Wolf; hyena. ପ୍ରାଦେ
Hunḍāla (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଚିତାବାଘ—Leopard; spotted tiger. [ଉ—ମହାବଳଶାଳୀ ବିଗ୍ରହ ଯେ ସ୍ଥାନେ ହିଂସ୍ରକ ଅଛେ ହୁଣ୍ଡାଳ—ବଳଭଦ୍ର ଦେବ ଚମତ୍କାରିକା ।]

ହୁଣ୍ଡାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହୁଣ୍ଡା ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଚରଣ ସୁଲଭ (ଭାର୍ଥ)—
Hunḍāliā (Action) Befitting a fool.
ହୁଣ୍ଡାମି ଗଂଵାରକୈଜେସେ

ହୁଣ୍ଡି—କୈଦେ. ବ—(ଫା)—ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ବିଷୟରେ
Hunḍi ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦିଆଯିବା ପାଇଁ
ହୁଣ୍ଡି ହୁଣ୍ଡୀ ବିଗ୍ରହ ଚିଠି—A bill of exchange. [ଉ—ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟରେ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ନଗଦ ଟଙ୍କା ପଠାଇବାର ସବୁବେଳେ ସୁବିଧା ନ ଥାଏ ଓ ସେଥିପାଇଁ ବହୁତ ଖରଚ ଲାଗେ । ଏଥିପାଇଁ ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର ଏକ ସ୍ଥାନରୁ (ଯଥା—କଟକରୁ) ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ (ଯଥା ବମ୍ବେଇକୁ) କିଛି ଟଙ୍କା ପଠାଇବାକୁ ହେଲେ ନଗଦ ଟଙ୍କା ଲୋକ ଦ୍ୱାରା ବା ମନି ଅର୍ଡର କରି ପଠାଇଲେ ବେଶୀ ଖରଚ ଲାଗିବ, ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ (ଯଥା, ବମ୍ବେଇରେ) ଓ ଏଠାରେ (ଯଥା, କଟକରେ) ଯାହାଙ୍କର କାରବାର ଚଳୁଅଛି ଏପରି ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଉକ୍ତ ଟଙ୍କାକୁ ପ୍ରେରଣେଚ୍ଛୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜମା ବା ଡିପୋଜିଟ୍ କରି ଦିଅନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ଟଙ୍କାକୁ ଡିପୋଜିଟ୍ ଲଇବା ବ୍ୟବସାୟୀ ତାଙ୍କର ଦୂରଦେଶ (ବମ୍ବେଇ)ରେ ଥିବା ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ହୁଣ୍ଡି ବା ବିଗ୍ରହ ଚିଠି ଏହି ମର୍ମରେ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି ଯେ, ଟଙ୍କା ପ୍ରେରଣକାରୀ ଜମା ତାଙ୍କର ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କୁ ଦୂର ଦେଶରେ (ବମ୍ବେଇରେ) ଏତିକି ଟଙ୍କା ଏହି ବିଗ୍ରହଚିଠି ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଦେବ । ଏତଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମ ମହାଜନ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଖରଚରୁ ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ପ୍ରଥମ ମହାଜନ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଜନଙ୍କୁ କିଛି କମିସନ୍ ଦିଅନ୍ତି । ହୁଣ୍ଡିର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା ଏହି କି, କେତେକ ହୁଣ୍ଡିକୁ ଦୂରସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଇବା ମାତ୍ରେ ଦେଖିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ହୁଣ୍ଡିରେ ବିଗ୍ରହ ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କାକୁ ହୁଣ୍ଡି ଦେଖାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନଗଦ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେବେ । ଏହାକୁ ଦର୍ଶନୀହୁଣ୍ଡି କହନ୍ତି । କେତେକ ହୁଣ୍ଡିକୁ ଦୂର ସ୍ଥାନର ବ୍ୟକ୍ତି ଦେଖିବାର ୨୧ ବା ୫୧ ବା ୩୧ ଦିନ ମିଆଦରେ ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି । ଏହାକୁ ମୁଦତୀ ହୁଣ୍ଡି ବା ମିଆଦୀ ହୁଣ୍ଡି ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ହୁଣ୍ଡି ଯେଉଁ କାଗଜରେ ଲେଖାଯାଏ ସେ କାଗଜରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟର ସରକାରୀ ଷ୍ଟାମ୍ପ (Stamp) ଲଗାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହୁଣ୍ଡି ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଷ୍ଟାମ୍ପ ରୂପେ କିଛି ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହି ଫାରସୀ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ଓ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ ଚଳୁଅଛି ।]

ହୁଣ୍ଡିଆନ୍—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଲୋକ ହୁଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ଟଙ୍କା
Hundiān ପାଇବା ପାଇଁ ଉକ୍ତ ଦଲିଲକୁ ଗ୍ରହଣ କରେ—The
ହୁଣ୍ଡିୱାଲା ହୁଁଡ଼ୀଲେନେବାଲା person in whose favour a
Hundi or bill of exchange is drawn.

ହୁଣ୍ଡି କମିସନ୍ (ନି)—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ହୁଣ୍ଡି+ଇଂ କମିସନ୍)—
Hundi kamisan(ni) ହୁଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା ଜଳଜ ଟଙ୍କାକୁ କୌଣସି
ହୁଣ୍ଡି କମିସନ ହୁଁଡ଼ୀ କମୀଶନ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦୂର ଦେଶକୁ
ଠୋଇବା ଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ
ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଦିଆଯାଏ—Commission paid by a
person remitting money by a bill of
exchange.

ହୁଣ୍ଡି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୂର ଦେଶକୁ ଅପଣାର ଟଙ୍କାକୁ ହୁଣ୍ଡି
Hundi karibā ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରଣ କରିବା—1. To remit
ହୁଣ୍ଡି କରା ହୁଁଡ଼ୀଭେଜନା money to a distant place by
means of a bill of exchange. ୨ । ହୁଣ୍ଡି
ଦେବା (ଦେଖ)—2. Hundi debā (See).

ହୁଣ୍ଡି କାରବାର—ଦେ. ବି—ହୁଣ୍ଡି ଗତିରେ କମିଶନ ଗ୍ରହଣ କରିବା
Hundi kārabāra ବ୍ୟବସାୟ—Hundi business;
ହୁଣ୍ଡିକାରବାର ହୁଁଡ଼ୀକାରବାର the business of getting
commission on accepting money for a
hundi.

ହୁଣ୍ଡି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଟଙ୍କା
Hundi debā ଗ୍ରହଣ କରି ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରେ ଉକ୍ତ ଟଙ୍କା ପାଇବା
ହୁଣ୍ଡି ଦେଓୟା ପାଇଁ ବରାଦ ଚିଠି ଲେଖି (ଟଙ୍କା ଜମିବା ବ୍ୟକ୍ତି)
ହୁଁଡ଼ୀଦେନା ଉପାଜିତ କଲାବାଲାଙ୍କୁ ଦେବା—To give a bill of
exchange to a depositor.

ହୁଣ୍ଡି ବାଲା—ବୈଦେ. (ଫା) ବି—ହୁଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା କାରବାର ଚଳାଉଥିବା
Hundi bālā ମହାଜନ—A merchant carrying on
ହୁଣ୍ଡିଓୟାଲା ହୁଁଡ଼ୀୱାଲା hundi business.

ହୁଣ୍ଡି ଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୂର ଦେଶରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
Hundi bhangā(nge)ibā ହୁଣ୍ଡି ଦେଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ବରାଦ
ହୁଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗାନ ଟଙ୍କା ନଗଦ ବୁଝିନେବା ବା ଆଦାୟ କରିବା—
ହୁଁଡ଼ୀଭଂଗାନା To encash a bill of exchange.

ହୁଣ୍ଡି ମିଆଦ୍(ଦି)—ବୈଦେ. (ଫା) ବି—ହୁଣ୍ଡି ଦେଖିବା ଲୋକର ହୁଣ୍ଡି
Hundi miād(di) ଦେଖାଇବା ଲୋକକୁ ବରାଦ ଟଙ୍କା ଦେବା ପାଇଁ
ହୁଣ୍ଡିମେୟାଦ ହୁଣ୍ଡିରେ ଯେଉଁ ସମୟ (୩୧ ଦିନ, ୬୧ଦିନ, ୯୧ଦିନ)
ହୁଁଡ଼ୀମିୟାଦ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥାଏ—The time fixed for pay-
ment of the money covered by a bill of
exchange some days after the presenta-
tion of the bill.

ହୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—୧। ହୁଣ୍ଡାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. The feminine
Hundi of Hundā. ୨ । ହୁଣ୍ଡା (ଦେଖ)—2, Hundā
ହୁଣ୍ଡେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See). ବୈଦେ. ବି—ହୁଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି
ହୁଣ୍ଡୀ ଗଁୱାରିନ (ଦେଖ)—Hundi etc (See)

ହୁତ୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଧୁତ୍; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା
Hut ଜୀବକୁ ଘଉଡ଼ିବା ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—1.
(ହୁତ୍ ହୁତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (Interjection) Exclamation
ଧୁତ୍ ହତ uttered by a person driving away a
person or animal from a place. ୨ । ହୁହୁ
(ଦେଖ)—2. Huhu (See). ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ଅ
(ହୁତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) କାରଣାର୍ଥକ; ନିଷେଧାର୍ଥକ—Interjection
used in prohibiting or preventing.

ହୁତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଘଉଡ଼ିବା—1. To drive away-
Hut karibā ୨ । ନିବାରଣ ପୂର୍ବକ ତଡ଼ିବା—2. To scare
ଧୁତ୍ କରା ହୁତ କରନା away.

ହୁତ—ସଂ. ବିଣ—(ହୁ ଧାତୁ=ହୋମ କରିବା+କର୍ମତ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରୋ-
Huta ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୋମାଗ୍ନିରେ
(ହୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ (ଘୃତାଦି)—1. (Ghee etc) Offered
unto the fire in the name of a Deity. ବି
—୧ । ଅଗ୍ନିରେ ମନ୍ତ୍ରୋଚାରଣ ପୂର୍ବକ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ଘୃତ ବି—
1. Ghee etc offered unto fire. ୨ ।
(ଅଧ୍ୱକରଣ ତ) ହୋମାଗ୍ନି—2. The sacrificial fire
ଗ । (+ଭାବତ) ହୋମ—3. Sacrifice or offering
of ghee etc into fire. ଘ । ଶିବ (ହୁ ଶ)—4.
Siba.

ହୁତ ବହ—ସଂ. ବି—(ହୁତ=ଘୃତାଦି+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଅଗ୍ନି
Hu'a baha (ହୋମବହ)—Fire.

ହୁତ ଭକ୍ଷ—ସଂ. ବି (ହୁତ+ଭକ୍ଷଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଅଗ୍ନି (ହୁ. ଶ)—
Huta bhaksha Fire.

ହୁତଭୁକ୍ ସଂ. ବି—(ହୁତ୍=ଘୃତାଦି+ଭୁଜ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ
Huta bhuk କ୍ୱିପ୍, ହୁତଭୁଜ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଅଗ୍ନି
(ଅମର)—1. Fire. ୨ । ଧଳାଚିତାମୂଳ; ଚିତ୍ରକ ବୃକ୍ଷ
(ଅମର)—2. Plumbago Zeylanica (a plant).

ହୁତଭୁକ୍‌ପ୍ରିୟା—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀ—ଅଗ୍ନିଭାର୍ଯ୍ୟା; ସ୍ୱାହା (ଅମର)—The
Hutabhuk-priyā mystic syllable Swāhā
(personified as the wife of the Fire-god).

ହୁ (ହୋ)ତଳା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ ଓ ବି—ଗୋଟିଏ ହାତରେ
Hu(ho)talā ଧରି ହେବା ବା ପରିମିତ (ବସ୍ତୁ)—As much
as can be held by one hand.

ହୁତ ଶେଷ—ସଂ. ବି—ହୋମରେ ଅହୁତ ଦିଆଯିବା ପରେ ବଳି ପଡ଼ିଥିବା
Huta śesha ସାମଗ୍ରୀ—Things remaining after
offering unto the fire.

ହୁତାଗ୍ନି—ସଂ. ବି—ହୋମାଗ୍ନି—Sacrificial fire. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)
Hutāgni —୧ । ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ—1. Performing the
Agni hotra. ୨ । ହୁତହୋମ—2. (a person)
Who has performed a Homa

ହୁତା—ସ. ବିଣ—(ହୁତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ହୁତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine
Hutā of Huta. ଦେ. ବିଣ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି) - (Person) Employed in any work. ବି—୧ । ସମ୍ପର୍କ; କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ—1. Connection with any work. ୨ । ଦାୟିତ୍ୱ—2. Responsibility.

ହୁତାବଶିଷ୍ଟ—ସ.ବିଣ—ହୋମରୁ ବଳି ପଡ଼ିଥିବା—Remaining after
Hutābaśishṭa the offering unto fire.

ହୁତାବଶେଷ—ସ. ବି—ହୁତ ଶେଷ(ଦେଖ)—Hutaśesha (See)
Hutābaśesha

ହୁତାଶ—ସଂ. ବି—(ହୁତ=ଘୃତ+ଅଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ ।
Hutāśa ହୁତଭୁକ୍; ଅଗ୍ନି; ହୁତାଶନ—1. Fire. ୨ । ତିନି ସଂଖ୍ୟା (ହୁ. ଶ)—2. The number three. ୩ । ଚିତ୍ରକଗୁଳ୍ମ (ହୁ. ଶ)—3. Plumbago Zeylanica plant. ଦେ. ବିଣ—(ସ. ବା ହୁତୋଽସ୍ତି କିଂବା ହୁତାଶ)—୧ । ହତାଶ—1. Desperate; hopeless. ୨। କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ—2. Burning with rage. ୩ । ବିପଦରେ ବା ଶୋକରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦକାରୀ—3. Uttering cry of grief or of distress. ୪ । କାଣ୍ଡ ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ—4. Unmindful or careless of consequence. ବି—୧ । ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଖେଦ ସୂଚକ ଶବ୍ଦ ବା ଆର୍ତ୍ତନାଦ—1. Cry of distress or grief. ୨ । ହତାଶ ଅବସ୍ଥା—2. Desperation; hopelessnes.

ହୁତାଶନ—ସଂ. ବି—(କର୍ତ୍ତୃ ଗ୍ରହ; ହୁତ=ଘୃତ ଅଟେ ଅଶନ=ଭୋଜନ ଯାହାର)—୧ । ଅଗ୍ନି—1. Fire.
Hutāśana ୨ । ଶିବ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. God Śiba.

ହୁତାଶନେ—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ—ହୁ ହୁ ହୋଇ—Raging or burning briskly (said of fire); in a
ହୁହୁ କରେ ହୁହୁକରେ blazing manner. [ଭ—ଅନଳ ଯେସନେ ହୁତାଶନେ ଜଳୁଥାଇ — ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା]

ହୁତାଶିଆ—ଦେ. ବିଣ ମୁଂ—(ସଂ. ହତାଶ)—୧ । ହତାଶ;
Hutāśiā ଆଶାହତ ହେବାରୁ କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ—
ହତାଶଲାଗା ହତାଶ 1. Desperate; disregardful of consequences. ୨ । (ସଂ; ହୁତାଶ=ଅଗ୍ନି; ଅଗ୍ନିପର) ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧୀ—2. Very angry; of a violent disposition;

ହୁତାଶି ହେବା—ଦେ କ୍ରି (ସ. ହାହୁତୋସ୍ମି)—୧ । କାତରହେବା—
Hutāśi heba ଦହଗଞ୍ଜ ହେବା; ଉତ୍ତଳ ବିକଳ ହେବା—1. To be much perplexed. ୨ । ବିପନ୍ନହେବା 2. To be in danger. ୩ । କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼ ହେବା—3. To become bewildered or upset. ୪ । ହତାଶ ହେବା—4. To become desperate.
ହତାଶି ହଓୟା अस्तव्यस्तहोना

ହୁତାହୁତି—ପ୍ରାଦେ (ଘାଟଣା) ବିଣ—କ୍ରମଶଃ ପରବର୍ତ୍ତୀ; ପରଲୁପରୁ—
Hutāhuti Succeeding. କ୍ରି ବିଣ—କ୍ରମଶଃ ପରେ ପରେ In succession.

ହୁତା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିଯୁକ୍ତ
Hutā heba କରିବା—1. To engage one's self in any work. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା—2. To come forward to do any work. ୩ । କୌଣସି ବିଷୟପାଇଁ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବା—3. To undertake the responsibility for any work. ୪। ଦାୟୀ ହେବା—4. To be-
ରତ ହଓୟା नियुक्तहना come responsible for any work.

ହୁତି—ସ. ବି—(ହୁ ଧାତୁ+କ୍ତି ଭାବ ଭ) —ହବନ; ହୋମ—Sacrifice;
Huti vedic ritual consisting of offering of ghee to the Deities through fire. ଦେ. ବି—୧ । ହୁତା (ଦେଖ)—1. Hutā (See) ୨ । (ସ. ଭବତି) ହୋଉ; ହେବାକଥା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—2. The state of an act being done. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟ ସଫଳ ହେବାର ନିଶ୍ଚୟତା—3. Certainty of a work being accomplished. ୪ । କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହେବାର ଦୃଢ଼ ଭରସା—4. Promise or assurance of a work being performed

ହୁତି ନ ହୁତି—ଦେ. ବି—(ସ. ଭବତି ନ ଭବତି) -୧ । ହୋଉ ନ
Huti na huti ହୋଉ; ହେବା ନ ହେବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ହେବା ବା ନ ହେବା—1. To be or not to be. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ବା ନ ହେବାର ଭରସା—2. Promise or assurance that anything will or will not be done. (ଯଥା —ମୁଁ ତିନି ଦିନ ହେଲା ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଅନୁସରଣ କଲି, ମାତ୍ର ସେ ମତେ ହୁତି ନ ହୁତି କିଛି କହୁଲେ ନାହିଁ)
ହଓୟା ନା ହଓୟା होना न होना

ହୁ ଦ(ଧ)ସ୍—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ —ହୁହୁକର (ଦେଖ)—
Hu da(dha)s Hu-u kari (See)

ହୁଦା(ଦା)—ଦ୍ୱୈ ଦେ. ବି—(ଅ. ଓହ୍ଦା=ପଦବୀ, ପଦବୀସୂଚକ
Hudā(ddā) ଚିହ୍ନ)—୧ । ଚପରାସୀ ମାନଙ୍କର ପୋଷାକରେ ନିଜର ପଦବୀସୂଚକ ଧାତୁଫଳକ ବା ନିଦର୍ଶନ ବା ଚିହ୍ନ—1. Badge; a metal plate worn on the dress of peons. ୨ । ଅଧିକାର ପରିଚାୟକ ଚିହ୍ନ—2. A badge of authority. ୩ । ଅଧିକାର; ଆଧିପତ୍ୟ—3 Authority; mastery, domination. ୪। ଔଚିତ୍ୟ—4. Propriety. ପ୍ରାଦେ—(ଘାଟଣା) ବି—ଦଳ; ଗୋଷ୍ଠୀ; ସମୂହ—Band; flock; company. ପ୍ରାଦେ (ବଣାଇ) ବି—ହଳ—Plough ପ୍ରାଦେ. (ଖଣ୍ଡଅଳ) ବି—୧ । କାଠର ଅଗ୍ରଭାଗ—1. The pointed end of a stick. ୨ । କାଠର

ଅଗଦ୍ୱାରା ଖୋଚା—2. A push or poking with the end of a stick.

ହୁଦା ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଓଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ବାଡ଼ର ଅଗ୍ରଭାଗଦ୍ୱାରା ଠେଲି ଦେବା—To push by the point of a stick.
Hudā māribā

ହୁନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଭଦଡ଼ଭାଷା) ସର୍ବନାମ—ସେ—He; she.
Hun

ହୁନ୍‌କେ—ପ୍ରାଦେ. (ଭଦଡ଼ଭାଷା) ସର୍ବନାମ—ତାହାର—His.
Hun-ke

ହୁନ୍‌ମନ୍—ପ୍ରାଦେ (ଭଦଡ଼ଭାଷା) ସର୍ବନାମ—ସେମାନେ—They.
Hun-man

ହୁନ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଧନ; ହୁଣ, ହୁନ=ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରାବିଶେଷ) ୧ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—1. Riches. ୨ । ନଗଦ ଧନ—2. Cash. ୩ । ସଞ୍ଚିତ ଧନ; ସଞ୍ଚିତ ଧନ; ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ଧନ—3. Hoard. ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଅଳ୍ପମୂଲ୍ୟର ବସ୍ତୁ—A thing of low price.
Huna

ହୁନର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—(ଫା ହୁନର୍=କଳା, କାରିଗରି)
Hunar(etc)

ହୁନ୍‌ଦର୍ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—Hundar (etc) (etc)

ହୁନରୀ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଫା)—ହୁନ୍‌ଦରିଆ (ଦେଖ)—(ହୁନ୍‌ଦରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Hunarī Hundariā (See)

ହୁନାଁର୍—ପ୍ରାଦେ (ଘାଟଣା, ବଙ୍ଗାଳ ଭାଷା) ବ (ସଂ.ହୁଣ)—ହେଟାକୁକୁର—Hyena wolf.
Hunāṅr

ହୁନୁ—ପ୍ରାଦେ (ଘାଟଣା, ବଙ୍ଗାଳ ଅଞ୍ଚଳ ଭାଷା) ବ—ମାକଡ଼—Monkey.
Hunu

ହୁନ୍‌ଦର୍—ଦେ. ବ—(ଫା. ହୁନର୍=ଦକ୍ଷତା, କଳା, କାରିଗରି)—
Hundar ୧ । କୁଶଳତା; ଦକ୍ଷତା—1. Skill. ୨ । କୌଶଳ—2. Tact. [ଉ—କାହିଁ ସେ ହୁନ୍‌ଦର ଯେ ହୁନ୍‌ଦର ବଳେ ସୁରୁଷ ହେବ ରମଣୀ । ରାଧାନାଥ-ଯଯାତି ।) ୩ । ଭେଳକି; ମାୟା; କୁହୁକ—3. Magic. [ଉ—କ୍ରମେ ଜନ୍ମ କନ୍ଦରେ ଅଦଭୁତ ହୁନ୍‌ଦରେ ପଶିଲି ତାକ ଜଗତର । ମଧୁସୂଦନ-ନଷ୍ଟପ୍ରତି ।] ୪ । ଛଳ; ରଙ୍ଗ—4. Sportiveness. ୫ । ଅମୋଦପ୍ରମୋଦ—5. Amusements. ୬ । ସୁଅଙ୍ଗ—6. Farce. ୭ । ଜିଗର; ଜିଦ—7. Importunity. ୮ । ଅଭିନୟ—8. Show. ୯ । ଚତୁରତା—9. Cleverness.
ହୁନର ହୁନର

ହୁନ୍‌ଦର କରିବା (କାଢ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁଅଙ୍ଗ ଲଗାଇବା—To bring out a show; to make a farce.
Hundara karibā (kārdhibā) (ହୁନ୍‌ଦର ଲଗା[ଗ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
୨ । କୁହୁକ ଦେଖାଇବା—2. To exhibit magical show. ୩ । କୌଶଳ ଦେଖାଇବା—3. To show one's skill. ୪ । ଜିଦ ଧରିବା; ଜିଗର କରିବା—4. To importune.
ହୁନର କରା ହୁନର ଦିଖାନା

ହୁନ୍‌ଦରିଆ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଫା. ହୁନର=ଦକ୍ଷ)—
Hundariā ୧ । ଛଳିଲ—1. Sportive; fond of sport. ୨ । ସୁଅଙ୍ଗିଆ—2. Showy; fond of show. ୩ । ଜିଗରିଆ—3. Importunate. ୪ । କୌଶଳୀ; ଦକ୍ଷ—4. Skilful. ୫ । କୁହୁକିଆ—5. Skilful in magic.
[ହୁନ୍‌ଦରୀ, ହୁନ୍‌ଦରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]
ଭୀଡ଼ ହୁନରମନ୍ଦ (ହୁନ୍‌ଦର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁପ୍—ଦେ. ବ—(ଇଂ. ହୋପ୍)—୧ । ଆଶା—1. Hope.
Hup ୨ । ସାହସ; ଦୈର୍ଘ୍ୟ—2. Courage; bravery. ୩ । (ଫା. ହୁବ୍)—ହୋବ୍; ସ୍ମରଣ—3. Recollection; remembrance. ୪ । [ଇଂ. ହୁଫ୍]—ପଶୁମାନଙ୍କ ଖୁର—Roof of beasts
ହୋପ, ହୁପ ହୋପ

ହୁପା—ପ୍ରାଦେ (ଓଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—୧ । ଅତି ସାହସୀ—1. Very.
Hupā (ppā) courageous. ୨ । ଅମାନିଆ—2. Disobedient.
ପ୍ରାଦେ (ବଳିକା) ବ—ଏଇଁଶି ଘଲ୍ଲ ଚକ୍ରମାନ୍ତ୍ରା ଯୋଗ୍ୟ ଭୂମିରେ ଯେଉଁ ଗହୁରିଆ ଗାତମାନ ଫୁଟିଯାଏ—Holes made on the surface of the ground by the trampling of herds of domestic buffaloes.

ହୁବ୍—ଦେ. ବ (ଅ. ହୁବ୍, ହୁବ୍—ଅନୁରାଗ, ଉତ୍ସାହ)—୧ । ହୋବ
Hub ସ୍ମରଣ; ଶିଥିଳ—1 Recollection; memory; remembrance. ୨ । ବଳ; ଦୈର୍ଘ୍ୟ; ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ—2. Courage; confidence in one's strength. (ଯଥା—ଏକଥା ଭୁମଙ୍କୁ କହିବାକୁ ମୋର ହୁବ୍ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।)

ହୁବ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ମରଣ କରିବା—To remember; to recollect.
Hub karibā ସ୍ମରଣ କରା ଯାଦକରନା

ହୁବ୍ ପଟିବା(ପାଇବା)—ଦେ. ବ—୧ । ସାହସର ଯଥେଷ୍ଟତା—1. Abundance of courage.
Hub patibā (pāibā)
୨ । ଆତ୍ମ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଉଦ୍ଭବ—2. Dawning of self-confidence.

ହୁବ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ମୃତି ହେବା—1. To be remembered.
Hub hebā ୨ । ମନରୁ ପାଶୋରି ନ ଯିବା—ମନେ ହେଉଥା ଯାଦ୍‌ହୋନା 2. Not to slip out from one's memory.

ହୁବ୍(ବେ) ହୁ—ଦେ, ବିଣ—(ଅ. ହୁବହୁ=ଅବିକଳ)—୧ ।
Hub (be)hu ଅବିକଳ; ତଦ୍ରୂପ—1. Exact copy of; exactly similar. ୨ । ସର୍ବାଙ୍ଗରେ [ହୁବ୍(ବେ)ହୁବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ସମାନ—2. Similar in all respects. ୩ । ଆଦର୍ଶାନୁରୂପ—3. Exactly corresponding to the model.
ହୁବହୁ ହୁବହୁ

ବଣ—ଅବିକଳ ରୂପ ନକଲ—Exact copy; exact reproduction. କ୍ରି- ବଣ—ଅବିକଳରୂପେ —In an exactly similar manner.

ହୁବୁକା—ଦେ. ବ—୧ । ଚମକିବା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. Star-
Hubukā ting up. ୨ । ହୁରୁଡ଼ିବା (ଗୋପୀନାଥନନ୍ଦ)—
ଚମକ ଚମକ 2. Shying. ୩ । ଉପରକୁ ଡେଇଁବା,—3.
Springing up.

ହୁବୁକିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚମକିବା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. To
Hubukibā start up. ୨ । ହୁରୁଡ଼ିବା (ଗୋପୀନାଥନନ୍ଦ)
ଚମକାନ —2. To shy; to be startled. ୩ । ଉପରକୁ
ଚମକନା ଡେଇଁବା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ) —3. To spring up.

ହୁ ବେଗେ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି ବଣ—୧ । ହଠାତ—1. All
Hu bege on a sudden. ୨ । ଅତି ଶୀଘ୍ର—2. Very
soon. ୩ । ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ—3. Immedi ately;all
at once.

ହୁଭୁରିବା —ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ଗାଳିଦେବା—
Hubhuribā To call names.

ହୁମ୍—ସ. ଅ—ସମ୍ମତି, ସ୍ମୃତି, ଅଯାଚିତ, ଅର୍ଥପ୍ରଶ୍ନ, ଅଭ୍ୟନୁଜ୍ଞା, ତର୍କ,
Hum ବିତର୍କ ଆଦି ସ୍ଥଳରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—(Interjection) An exclamation uttered in consenting,recollecting,questioning,allowing, arguing and guessing. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହୋମ—Offering unto fire. ଦେ. ଅ—ହୁଁ (ଦେଖ)—Huñ (See). ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ; ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—କୌଣସି ଉଚ୍ଚ କାମରେ ଲାଗିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—An exclamation uttered by a Persen to encourage others engaged in a laborious task. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ସମସ୍ତେ ଜୋର୍ ଲଗାଇ କାମ କରନ୍ତି ।]

ହୁମ୍‌କି—ଦେ. ବ—୧ । ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1.
Hum-ki Threat; frightening. ୨ । ତାଡ଼ନା—2.
ହୁମ୍‌କି ଧମକୀ Abuse threatening abuse.

ହୁମ୍‌ଜୁଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବଣ—ସମାନସ୍ଥିତି—Of the same
Hum-juli or similar status or position.

ହୁମ୍‌ଡ଼ାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଝୁଣ୍ଟିବା—To trip
Hum-rdāiba while walking; to stumble.

ହୁମ୍‌ଦୁମ୍—ଦେ. ଅ—୧ । ବାଳକମାନେ ଦୌଡ଼ି ଧାପଡ଼ି ଓ କଳି ଆଦି
Hum dum କରି ଇତସ୍ତତଃ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା
ହୁମ୍‌ହୁମ୍ ଗୋଳମାଳ—1. Boisterous noise by restless
ଧୁମ and moving children. ୨ । ଦୌଡ଼ଧାପଡ଼—2. Brisk
running.

ହୁମ୍ ଫଟ୍ ସ୍ୱାହା—ସଂ, ମନ୍ତ୍ରାଂଶ—ଦେବତା ପୂଜା ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରିତ
Hum phat swāhā ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A mystic formula used during worship.

ହୁମ୍ ବ(ମ,ମେ)ରା ଭାଇ—ପ୍ରା. ଅ—ହୁଁ ବରାଭାଇ (ଦେଖ)
Hu n ba(ma,me)rā bhāi Huñ barā bhāi (See).
[ହୁଁ ବ(ମ, ମେ)ରା ଭାଇରେ(ଲେ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହୁମ୍‌ରାବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—(ଶିଶୁ) ସ୍ତନ୍ୟ ପାନ
Hum-rābā କରିବା ପାଇଁ ଆରମ୍ଭ କରିବା—To begin to suck (said of an infant).

ହୁମ୍ ହୁମ୍—ପ୍ରା. ବଣ—ଅତିରିକ୍ତ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ; ଲାଳାୟିତ—
Hum hum ଲାଳାୟିତ ଲାଳାୟିତOver eager; hankering

ହୁମ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା. ବ—ହୋମ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Huma (etc) Homa etc (See)
ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ବାଳକାଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ା ବିଶେଷ; ହୁମୋ (ଦେଖ)—A kind of game of girls.

ହୁମ ଯୁମ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଣ—ଆଗୁଆ—Forward.
Huma Juma [ଉ—ଘର ଉପକାର କରିବାକୁ ଯେପରି ହୁମ୍ ଯୁମ୍, ଉପରେ ପଡ଼ କଳିଆ କରିବାକୁ ସେହିପରି ମଜବୁତ୍ ଫଟାର ମୋହନ, ଛମାଶ, ଆଠଗୁଣ୍ଠ]

ହୁମା—ଦେ.ବ—ଗଞ୍ଜାମର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜମିଦାରୀ ଓ ନଗରର ନାମ—
Humā Name of a small zamindary and town
ହୁମା in Ganjam.
୨ । ସମ୍ବଲପୁର ସହରଠାରୁ ଆଠକୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରାମ—2. Name of a village 15 miles from Sambalpur. [ଦ୍ର—ଏ ଗ୍ରାମ ଧାମା ଥାନାର ଇଲାକାରେ; ଏଠାରେ ମହାନଦୀ କୂଳରୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏ ମନ୍ଦିରର ଗମ୍ଭୀର ଗୋଟିଏ ଭୂଗର୍ଭସ୍ଥ ସୁଡ଼ଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ମହାନଦୀ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ଓ ସେହିବାଟେ ମହାନଦୀ ପାଣି ଗମ୍ଭୀର ଭିତରକୁ ଯିବା ଆସିବା କରେ ଓ ଦେଉଳରୁ ପାଦୁକ ପାଣି, ଫୁଲ, ବେଲପତ୍ରୀ ନଈକୁ ବହି ଆସେ । ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରର ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ସଂଲଗ୍ନ ମହାନଦୀରେ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଡ (ସ୍ୱଗଣ୍ଡୀରଜଳ) ଅଛି । ସେ ଗଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଛ ଓ କଇଁଛ (କୂର୍ମ) ଅଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରୀମାନେ କୂଳରେ ଥାଇ ପାଣିରୁ ମିଠାଇ, ଖଇ ଆଦି ପକାଇଲେ ମାଛ ଓ କୂର୍ମମାନେ କୂଳ ନିକଟକୁ ଆସି ସେମାନ ଖାଆନ୍ତି । ମନ୍ଦିରର ଅନତିଦୂରରେ ହୁମା ଗ୍ରାମ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପାତାଳଫୁଟା ବା ପାତାଳୀ ଲିଙ୍ଗ ଅଟନ୍ତି ।] ଦୈଦେ. ବ. (ଫା)—୧ । ହୁଁ ହାଁ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—1 Huñhāñ chardhei (See) ୨ । କଳ୍ପିତ ପକ୍ଷିବିଶେଷ—A bird of the folk-tales [ଦ୍ର—ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ଯେ ଏ ଦାନ ଖାଇ ବସେ ଓ ଯାହାଙ୍କ ଉପରେ ଏ ପକ୍ଷୀର ଛାୟା ପଡ଼ିଯାଏ ସେ ବାଦସାହା ହୁଏ—ଉ. ଶ]

ହୁମା ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜ୍ୟର ନାମ—
Humā khanda The name of the state of Sambalpur in the 15th century A. D

ହୁମାଗୁଞ୍ଜୁ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଉଲୂକ ବିଶେଷ; ଏକ ପ୍ରକାର
Humāgunju ପେଚା—A species of owl. [ଦ୍ର—ଏ ଉଲୂକଠାରୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ବଡ଼ ।]

ହୁମଡେଇଁ—ଦେ.ବି ଓ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ [ଗାଳି]—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବଦା ଘରେ ନ
Humadeiñ ରହି ଗ୍ରାମରେ ଘାଘରେ ତା ଘରେ ସର୍ବଦା ବୁଲିବାକୁ ସୁଖପାଏ—(a term of abuse) A woman who likes to loaf about in the houses of villagers.

ହୁମାୟୁନ୍—ବୈଦେ. ବି—(ନାମ)—ଦିଲ୍ଲୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ମୋଗଲ୍ ସମ୍ରାଟ୍
Humāyun ବାବରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଅକବରଙ୍କ ପିତା—The 2nd
ହୁମାୟୁନ of the Moghal emperors, son of Bābar
ହୁମାୟୁଁ and father of Akbar. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୫୩୦ ଅବ୍ଦରେ ବାବରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦିଲ୍ଲୀର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରି ୧୫୫୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନେକ ଗୁଣ ଥିଲା ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଦେଶ ଜାଗିର ସ୍ୱରୂପ ପାଇଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏହାଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ସାଂଘାତିକ ପୀଡ଼ିତ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଭବିଷ୍ୟଦ୍‌ବକ୍ତାମାନେ କହିଥିଲେ ଯେ, ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣଙ୍କର ଜୀବନ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହେଲେ ଅନ୍ୟଜଣକ ବଞ୍ଚିବ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବାବର ନିଜ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ପୁତ୍ରଙ୍କ ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଫଳତଃ ହୁମାୟୁନ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକଲେ । କିନ୍ତୁ ବାବର ସେହି ରୋଗରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କ ଅମଳରେ ବିହାରର ଜଣେ ଜାଗିରଦାର ସେରସାହା ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ୧୫୩୯ ସାଲରେ ପରାସ୍ତ କରିବାରୁ ଏ ପାରସ୍ୟକୁ ପଳାଇଗଲେ ଓ ସେରସାହା ୧୫୪୦ରୁ ୧୫୪୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଲ୍ଲୀ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ସେରସାହା ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ହତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଇସ୍‌ଲାମ୍ ବା ସେଲିମ୍ ସାହା ୧୫୪୫ରୁ ୧୫୫୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ସେଲିମ୍ ସାହାଙ୍କ ପରେ ତାହାଙ୍କର ଭାଇ ମହମ୍ମଦ୍ ଆଦିଲ୍ ସାହା ୧୫୫୨ରେ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । ଆଦିଲ୍ ସାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଳାସପ୍ରିୟ ଥାଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ହେମୁ ନାମକ ଜଣେ ମାରବଂଶୀୟ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । କେତେକ ଅଫଗାନ୍ ରାଜା ଓ ଆଦିଲ୍ ସାହାଙ୍କ ଶଳା ଇବ୍ରାହିମ୍ ଖାଁ ଆଦିଲ୍ ସାହାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହେଲେ ଓ ଦିଲ୍ଲୀ ଏବଂ ଆଗ୍ରା ଅଧିକାର କରି ଆପଣାକୁ ସିକନ୍ଦରସାହା ସମ୍ରାଟ୍ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ହୁମାୟୁନ୍ ପାରସ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ିଏ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ପଞ୍ଜାବ ଆକ୍ରମଣ କରି ୧୫୫୫ ସାଲରେ ସିନ୍ଧୁ ନଦ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ଆଗ୍ରା ଅଧିକାର କରି ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ ଓ ୧୫୫୬ ସାଲରେ ପ୍ରାଣ-ତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କର ୧୩ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ କୁମାର ଅକବର ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କର ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ବିଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅମରକୋଟ୍ ଠାରେ ଖ୍ରୀ ୧୫୪୨ ରେ ଅକବର ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

ହୁ(ହୁ)ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ସ୍ନେହ କରିବା—
Hu(ha) māribā To love.

ହୁମୁର୍ଡ଼େ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି. ବିଣ—ଦଣ୍ଡେ; ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ର—
Humurde One moment only.

ହୁମୁ ହୁମୁ ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) କ୍ରି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ରାଗାନ୍ୱିତ
Humu humu hebā ହେବା—To be very angry.

ହୁମୋ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବାଳକାମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର
Humo ଖେଳ—A kind of outdoor game amongst girls. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବାଳିକା ଓ ଯୁବତୀମାନେ ଦୁଇ ଦଳରେ ବାଣ୍ଟି ହୋଇ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ଖଣ୍ଡଦୂର ଛାଡ଼ି ଧାଡ଼ିବାନ୍ଧି ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଦଳେ ଗୀତ ବୋଲି ବୋଲି ଅପର ଦଳ ଅଡ଼ିକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପୁଣି ନିଜ ସ୍ଥାନକୁ ଲେଉଟି ଯାଆନ୍ତି । ଇତ୍ୟରେ ଅପର ଦଳ ଗୀତ ବୋଲି ବୋଲି ସେହିପରି କରନ୍ତି ।

ହୁମୋ ଗୀତ—

ହୁମୋ ନନ ନନ ଦଶ ବୋଇଲ ରେ
ହୁମୋ ନନ ନନ ଦଶ ବୋଇଲ ରେ,
ନ ଖାଉଁ ନ ପିଉଁ ଗୁଆ ପନସରେ
ନ ଯାଉ ତୁମ୍ଭର ଦେଶ,
ବୋଇଲ ରେ, ନ ଯାଉ ତୁମ୍ଭର ଦେଶ ।
ହୁମୋର ଗଇଆ ବୋଇଲ ରେ ହୁମୋର ଗଇଆ
ମୋ ଗଇଆକୁ କେ ମାଇଲ
ରକତ ଝୋଲିଆରେ, ରକତ ଝୋଲିଆ ।]

ହୁମ୍ପା - ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଠେଲି କରି କଥା କହେ;
Humpā ଆଗବୋଲା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. Forward
ଆଗବୋଲୀ (person). ୨ । ଯାହାଠାରେ ଶିଷ୍ଟାଚାର ଓ ଭଦ୍ରତା
ଅଲଗଟିଆ ନାହିଁ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—2. Devoid of manners.

ହୁର୍‌କୁଣ୍ଡିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା; ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା
Hur-kundibā ଭୁଷିବା—To butt with the head; to ram.

ହୁର୍‌କୁଲ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଗୁଞ୍ଜିବା—
Hur-kul-bā To thrust a thing into other things.

ହୁର୍‌ଗୁନିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଚିନ୍ତା କରିବା; ଝୁରିବା—
Hur gunibā To think; to pine after.

ହୁର୍‌(ରୁ)ଜୁର୍—ଦେ. ବି—୧। ଅତ୍ୟାଚାର—1. Oppression. ୨।
Hur (ru) jur ଲୁଟପାଟ—2. Looting; plundering;
ଲୁଟପାଟ depredation, ୩ । ସର୍ବନାଶ ଓ ଧ୍ୱଂସ ଘଟାଇବା—
ଲୁଟଖସୀଟ 3. Devastating.

ହୁର୍ (ରୁ) ଜୁର୍ (ରୁ) କରିବା—କ୍ରି.ବି—୧ । ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା—1. Hur(ru) jur(ru) karibā To oppress. ୨ । ଲୁଟପାଟ ଲୁଟପାଟ କରା କରିବା—2. To plunder. ୩ । ସର୍ବନାଶ ଓ ଲୁଟଖସୋଟ କରନା ଧ୍ୱଂସ କରିବା—3. To devastate; to depredate.

ହୁର୍ (ରୁ)ଜୁରିଆ - କ୍ରି.ବିଣ ପୁଂ—୧। ଅତ୍ୟାଚାରୀ—1. Oppresive. Hur(ru)juriā ୨। ଲୁଟପାଟକାରୀ—2. Plundering. [ହୁର୍ (ରୁ) ଜୁରେଇ - ସ୍ତ୍ରୀ] ୩ । ବିଧ୍ୱଂସକାରୀ— ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଲୁଟନେଖସୋଟନେବାଲା 3. Depredatory devastating.

ହୁର୍ (ରୁ) ଦ(ଦୁ) ଙ୍ଗ୍ (ଙ୍ଗା)—କ୍ରି. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ଅସ୍ଥିର (ବ୍ୟକ୍ତି) Hur(ru)da(du)ṅg(ṅgā) 1. Restless. ୨ । ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ; ଓ ସବଳ—2. Stout and strong. ୩ । ଡେଙ୍ଗା 3. Tall. ୪ । ଅଖାଡ଼ୁଆ; ହୁଣ୍ଡା ଅବିଚାରକ— 4. Foolhardy; rash. ୫ । ଦୁଷ୍ଟ—5. Wicked. ହୁଡ଼ହୁଙ୍ଗୋ ହୁଡ଼ଦ୍‌ଙ୍ଗା

ହୁର୍ (ରୁ)ମତ୍—କ୍ରି.ବି. ବି (ଆ)—୧ । ଇଜ୍ଜତ୍; ମହତ; ସମ୍ଭ୍ରମ— Hur(ru)mat 1. Dignity; honour; respect. ୨ । ହୁରମତ ହୁରମତ ସତୀତ୍ୱ—2. Chastity.

ହୁର୍ମତ୍ ଦାର୍—କ୍ରି.ବି. ବିଣ (ଫା)—ହୁରମତିଆ (ଦେଖ)— Hur-mat-dār Hurmatiā (See)

ହୁର୍ମତ ଦାବି—କ୍ରି.ବି. ବି (ଜରିଆ—ଇଜ୍ଜତ ଦାବି; ମାନହାନି Hur-mat dābi ପାଇଁ ଦାବି—Claim of damage for ଇଜ୍ଜତ୍‌ଦାବୀ ଇଜ୍ଜତ୍‌ଦାବୀ loss of honour.

ହୁର୍ମତ୍ ଦାବି ମକଦମା—କ୍ରି.ବି. ବି (ଜରିଆ)—ନଷ୍ଟ ସମ୍ମାନର Hur-mat dābi makadamā ଷତିପୂରଣାର୍ଥ ଦାୟର କରାଯିବା ମକଦମା—Case or suit claiming damages for loss of honour; defamation ଇଜ୍ଜତ ଦାବୀ ମୋକଦ୍ଦମା ହୁରମତଦାବୀମୁକଦ୍ଦମା suit.

ହୁର୍ମତ୍ ନେବା (ସାରିବା)—କ୍ରି.ବି—୧ । ଇଜ୍ଜତ୍ ନେବା; ସମ୍ମାନ Hur-mat nebā (sāribā) ନାଶ କରିବା—1. To dishonour a person; to disgrace. ୨ । ବଳପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀର ସତୀତ୍ୱ ନାଶ କରିବା—2. To deflour a lady, ଇଜ୍ଜତ୍‌ଲେଓ୍ୱା ହୁରମତଲେନା to commit rape.

ହୁର୍ମତ୍ ରଖିବା—କ୍ରି.ବି—ସମ୍ମାନ ବଜାୟ ରଖିବା; ବେଇଜ୍ଜତରୁ Hur-mat rakhibā ରକ୍ଷା କରିବା—To save a person from disgrace or dishonour. ଇଜ୍ଜତ୍‌ରାଖା ହୁରମତରଖନା

ହୁର୍ମତି—କ୍ରି.ବି. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ, ଫା)—ହୁରମତିଆ (ଦେଖ)— Hur-mati Hurmatiā (See)

ହୁର୍ମତିଆ—କ୍ରି.ବି. ବିଣ—ହୁରମତ୍‌ଦାର୍; ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ; ମାନ୍ୟ— Hur-matiā Respectable; honourable. (ହୁରୁମତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଇଜ୍ଜତ୍‌ଦାର ହୁରମତଦାର

ହୁର୍ମା(ଇତ୍ୟାଦି)—କ୍ରି.ବି. ବିଣ—ହୁରୁମା (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)— Hur-mā (etc) Hurumā etc. (See)

ହୁର୍ମୁଖିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବିଣ. ପୁଂ—୧। ଅବଧୂତିଆ; ଉଦାସୀନ—1. Indifferent [ହୁରମୁଖିଏନ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଯେ ଅଗପଛ ନ ବିଚାରି କାର୍ଯ୍ୟକରେ 2. Acting without calculation.

ହୁର୍‌ରେ—କ୍ରି.ବି.ଅ(ଇ)—ଆନନ୍ଦସୂଚକ ଧ୍ୱନି—(Interjection Hur-re Hurrah! an exclamation of joy. ହୁରରେ ହୁର୍ରେ

ହୁର୍‌ସିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହୁଙ୍ଗିଦେବା (ଦେଖ)— Hur-sibā Hungideba (See) [ହୁରସ୍ଥଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହୁର୍‌ହୁତ୍—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଡକାଇତମାନେ Hur-hut ଗ୍ରାମକରି ପଳାଇଯିବା ବେଳେ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୟ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ପେଟୁଁ 'ହୁରହୁତ୍' ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି—A loud sound made by dacoits while decamping after commission of the offence.

ହୁର୍ ହୁରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—୧ । ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ୱଭାବାପନ୍ନ— Hur-huriā 1. Quick-minded. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ— 2. Wicked. ୩ । ବାଳସୁଲଭ୍ୟ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—3. Childish.

ହୁରବା—ସଂ. ବି (ହୁ=ଧ୍ୱନି ଅଟେ ରବ ଯାହାର)—ଶୃଗାଳ— Huraba Jackal.

ହୁରା—ପ୍ରା. ବି - (ଇତର ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ହୁଡ଼ା (ଦେଖ)— Hurā 1. Hurdā (See) ୨ । ହୁଳା (ଦେଖ)— 2. Hulā (See)

ହୁରା ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡିଆ ବାଉଁଶ ଦ୍ୱାରା) Hurā māribā ଗୋଞ୍ଚିବା—To poke with a pointed rod.

ହୁରି—କ୍ରି.ବି—(ସଂ. ହୋଲି; ହୋଲିକା) —୧ । ହୋଲିକା (ଦେଖ Huri 1. Holākā (See). ୨ । ହୃଷୀକେଶର ଡାକନାମ— ହୋଲୀ 2. Name for calling Hrushikeśa. କ୍ରି.ବି. ହଲୀ ବି—୧ । (ଫା)—ହୁଲର; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକଗଡ଼ିବା— 1. Hallooing; hue and cry. [ଉ—ମୃଗକୁ ବ୍ୟାଘ୍ର ବୋଲି ଭାବି, ଘଡ଼ଲ ଗୋଟି ମଧ୍ୟେ ହୁରି—ଭୂପତି ପ୍ରେମ-ପଞ୍ଚାମୃତ] କ୍ରି.ବି.ବି(ଆ)—ସ୍ୱର୍ଗରମଣୀ—2. Houri; fairies of heaven of Mahomedans.

ହୁରିଆ—କ୍ରି. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ହୁଲର କରେ— Huriā 1. Hallooing. [ଉ—ବିଦୁର ବୋଲିଲେ ଭୂ ଅଟନ୍ତି ହୁରିଆ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ସଭା] ୨ । ଲୁଣ୍ଠି-ଆରା—2. Dacoit. ୩ । ରାଜାଙ୍କ ନଜରରେ ଶୁଣ୍ଟୁଥିବା ପାଇକ—3. Palace guard. [ଉ—ଯେପ୍ରକାର ହୁରିଆ ଠୁଳ, ବାଇ ଯାଉଅଛ ବୋଲି କଲେ ସେ ଗୋଳ— ପ୍ରାଚୀ. ନଳଚରିତ] ପ୍ରାଦେ—(ଖଡ଼ିଆଳ ଓ ସମ୍ବଲପୁର)

ବ—ପରିହାସ—Jesting. ବଣ—ପରିହାସୀ; ଇଙ୍ଗିତ-ଥଳ—(relative) Fit to jest or cut jokes with.

ହୁଲ୍‌ୟେ ଲୁଟପାଟକରନେବାଲା

ହୁରିଆ କରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କରିବା—
Huriā karibā To jest; to cut jokes.

ହୁରି କରିବା [ଛଡ଼ିବା, ପାଡ଼ିବା, ପକା(କେ)ଇବା]—ଦେ. କ୍ରି—
Huri karibā [chhārdibā, pārdibā, pakā(ke)ibā] ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରିବା—To halloo; to raise a hue and cry. [ଉ—'ସୁଖ ସୁଖ' ହୁରି ଛଡ଼ନ୍ତି ସରବେ ସୁଖ ନୁହେ ଚିରସ୍ଥାୟୀ—ନନ୍ଦକିଶୋର ଶର୍ମ୍ମା] [ହୁରି ଉଠିବା (ପଡ଼ିବା)—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ]

ହଲିକରା, ଚିତ୍କାର କରା ହଲ୍ଲାମଚାନା

ହୁରି ଖେଳ—ଦେ. ବ—ହୋଲି ଖେଳ (ଦେଖ)—
Huri khela Holi khela (See)
(ହୁରିଖେଳିବା—କ୍ରି)

ହୁରି ଗୀତ—ଦେ. ବ—ହୋଲି ଗୀତ [ଦେଖ]
Huri gita Holi gitā (See).

ହୁରିଜୁରି—ଦେ. ବ—ଜବରଦସ୍ତି ଗ୍ରହଣ—
Huri juri Coercion; forcible taking

ହୁରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ ଓ ପାଟଣା) କ୍ରି—ଗାଳିଦେବା—
Huribā To rebuke; to call names.
୨ । (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଗାତଥଦରେ ବାଉଁଶ ପୂରାଇବା—2. To thrust a bamboo into a hole.

ହୁରି ହଟା—ଦେ. ବ—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହରିହଟା୨ (ଦେଖ)—
Huri hatā Hari hatā 2 (See

ହୁରି ହା(ହୁ)ଲର—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ) —ଗୋଳମାଳ; ଉଚ୍ଚୈଃ-
Huri hā(hu)lara ସ୍ୱରରେ ଡାକ ଓ ଘୋଷା—
ହୋହା ହୋହଲ୍ଲା Uproar; great row.
[ଉ—ଗ୍ରାମଯାକ ହୁରି ହାଲର ପଡ଼ିଗଲା । ପଙ୍କାରମୋହନ. ଭ୍ରମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ହୁରୁକୁ—ଦେ. ବ—ମିଛ କଥାରେ ଭୟ ଜନ୍ମାଇବା—Frightening
Huruku on false pretexts.
ମିଥ୍ୟା ଭୟ ମିଛା ଭୟ

ହୁର(ରୁ)ଗୁନିବା—ପ୍ରାଦେ. [ସମ୍ବଲପୁର] କ୍ରି—ଝୁରିବା—
Huru(r)gunibā To pine after some thing.

ହୁରୁଟ୍ଟକ—ସଂ. ବ—ହାତିର ଅଙ୍କୁଶ (ହି. ଶ)—
Hurutṭaka An elephant's goad.

ହୁରୁଡ଼(ଡ଼ୁ)ହୁରୁଡ଼(ଡ଼ୁ) ବେଙ୍ଗା—ଦେ. ଅ—ହାବୁଡ଼ା ଖେଳିବା ସମୟରେ
Hururd(rdu)hururd(rdu)benga କେଳାମାନଙ୍କ ବୋଲିବା ଗୀତର ଘୋଷା—Refrain of songs or couplets sung by the 'Kelās' while playing 'Hāburdā'. [ଉ—ହୁରୁଡ଼ୁ ହୁରୁଡ଼ୁ ବେଙ୍ଗା, ତୋ ଗାଈକ ଲେଙ୍ଗା, ଖାଟିଏ ଟଙ୍କା ଦେଙ୍ଗା—କେଳା ଗୀତ ।]

ହୁରୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ହୁରୁଡ଼ାଇବା କର୍ମ—1. The act of
Hururdā 'Hururdāibā'. ୨ । ଶବ୍ଦ ଓ ଅଙ୍ଗାଳନପୂର୍ବକ
ହୋହା କରା ଜନ୍ତୁ ଆଦିକୁ ତଡ଼ିବା—2. Scaring away
ହୁରରା of animals by sounds etc.
ବଣ—୧ । ପୂର୍ବରୁ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ହୁରୁଡ଼ାଇବା ଯୋଗୁଁ ଭୀତ ଓ ଚତୁର ହୋଇଥିବା (ଜନ୍ତୁ)—1. (animals which have become) Timid and wary, having once been scared away. [ଉ—ଯୋଖଣ୍ଡରେ ଥରେ ଜାଲ ପଡ଼ିଥିଲେ ସେ ଯୋଖଣ୍ଡରେ ବାକି ରହି ଯାଇଥିବା ମାଛଯାକ ହୁରୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ।
ଏକାଧିକଥର ଶିକାରୀର ବନ୍ଦୁକର ଅବାଜ୍ ଶୁଣି ବନର ଜନ୍ତୁମାନେ ହୁରୁଡ଼ା ହୋଇ ଯା ଅନ୍ତି ।] ୨ । ଚମକା; ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଚମକେ—2. Shying (animal); likely to bolt. (ଯଥା—ହୁରୁଡ଼ା ଘୋଡ଼ା, ହୁରୁଡ଼ା ବଳଦ ।) ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ଗାଳି—Abusive language. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଜଙ୍ଗଲ ପାଖରେ ଫସଲ (ଧାନ, ବାଇଗଣ, ହରଡ଼ ଆଦି) ବଲରେ ବାଟ୍ଟା, ମିରିଗ ଆଦି ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ରାତିରେ ହୁରୁଡ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଚୁନ ବୋଳି କମ୍ବା ପାଳ ଆଦିରେ ମଣିଷର ମୁଣ୍ଡ ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ତିଆରି କରି କିଆରି ମଝିରେ ବାଉଁଶ ଉପରେ ଉଚ୍ଚ କରି ରଖାଯିବା ପଦାର୍ଥ—2. A figure-head kept in corn fields to scare away animals in the night; scare-crow. [ଉ—ଜନ୍ତୁମାନେ ରାତିରେ ଏହାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଭ୍ରମ କରି ଶସ୍ୟ ଖେତିକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ହୁରୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହ୍ରେଡ୍ ଧାତୁ=ଗତି, ଅନାଦର
Hururdā(rde)ibā କରିବା; ହ୍ରୁଡ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା;
ଖେଦାନ ହୁରୁଡ଼ିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଶବ୍ଦ କରି ବା
ହୁରରାନା ଭୟ ଦେଖାଇ ତଡ଼ିବା; ଘାଉଡ଼ିବା—To scare or drive away animals by shouting and chasing.

ହୁରୁଡ଼ିବା—ଦେ କ୍ରି (ସଂ. ହ୍ରୁଡ୍ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା)—୧ । ଉଚ୍ଚ
Hururdibā ଧ୍ୱନି ଶୁଣି ଭୟ ପାଇ ପଳାଇବା—1. To flee
ଚମକେ ପାଳାନ away on hearing a loud sound.
ହୁରରନା ୨ । (ଘୋଡ଼ା, ବଳଦ ଆଦି) ଚମକିବା; ଚମକି କରି ଦଉଡ଼ିବା—2. To shy; to bolt. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—୧ । ଗାଳି ଦେବା—1. To abuse, to call bad names. ୨ । ତଡ଼ିବା—2. To drive away.

ହୁରୁଦ—ପ୍ରା. ବ (ସଂ. ହୃଦୟର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ହୃଦୟ (ଦେଖ)
Huruda Hṛudaya (See)
(ହୃରୁଦୟ—ଅଳ୍ପରୂପ) ହୃଦି ହିରଦୟ

ହୁରୁଦିବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—କଳଙ୍କ କରିବା—
Hurudibā To quarrel.

ହୁରୁପୁନିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗାଠଣା) କ୍ରି—ଚିନ୍ତା କରିବା—
Hurupunibā To think.

ହୁରୁମ୍ —ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହୁଡ଼ୁମ୍ (ଦେଖ)
Hurum Hurdumba (See)

ହୁରୁମ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ, ସ ହୁଡ଼ୁମ୍) ବ—୧ । ଗୁଡ଼ିଲଭଜା—1.
Huruma Fried rice. ୨ । ଲଅ—2. Fried paddy.
୩ । ପକ୍କା ସଡ଼କରେ ପକାଯିବା ମାଟିମିଶା କଙ୍କର—
3. Gravels mixed with soil used in spreading metal on roads

ହୁରୁମା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ; ଅଖାଡ଼ୁଆ—1.
Hurumā Rash; foolhardy. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ—2. Wicked;
(ହୁରୁମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) wanton. ୩ । ଖଜ୍‌ବଜିଆ; ଅସ୍ଥିର—3 Restless.
ହଣ୍ଡା ହୁଡ଼ୁ

ହୁରୁମା ପଣ—ଦେ. ବ—୧ । ଅସ୍ଥିରତା—1. Restlessness. ୨
Hurumā paṇa ଦୁଷ୍ଟପଣ—2. Wickedness. ୩ ।
[ହୁରୁମା ପଣିଆ(ଆ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅଖାଡ଼ୁପଣ—3. Foolhar-
ଅସ୍ଥିରତା ହୁଡ଼ୁପନ diness; rashness.

ହୁରୁମାସ—ଦେ. ବ—କାର୍ଯ୍ୟକରଣାର୍ଥ ଆଦେଶ; ଫରମାଇ [ଗୋଶୀଳାଥ
Hurumāsa ଜନ]— Order for doing
[ହୁକୁମାସ ଫରମାସ—ଅନ୍ୟରୂପ] some work.

ହୁଲ୍‌କର—ପ୍ରାଦେ—[କେଜ୍ରାପଡ଼ା] ବ—ଗଣ୍ଡଗୋଳ; ହୁଲ୍ଲର—
Hul-kar Ado; hue and cry.

ହୁଲ୍‌କାର୍—ଦେ. ବ—ହୋଲ୍‌କାର (ଦେଖ)
Hulkār Holkāra (See)

ହୁଲ୍‌ଗୁଜିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—୧ । ଅଧୀର—1. Impa-
Hul-gujiā tient. ୨ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—2. Doubtful;
suspicious.

ହୁଲ୍‌ଗୁଲା—ପ୍ରାଦେ (ଗାଠଣା ଓ ବିଣ—ଢିଲା; ହୁଗୁଲା—
Hul-gulā Slack; loose.

ହୁଲ୍‌ହୁଲା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ହୁଁ ହାଁ ଚଢ଼େଇ—
Hul-hulā A species of 'huñ hāñ' bird.

ହୁଲ(ଲ)ସ୍ଥୁଲ(ଲ)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ହୁଲସ୍ଥୁଲ (ଦେଖ)
Hul(l)sthūl(l) Hula sthūla (See). [ଉ—
ଲଙ୍କାରେ ଭାରି ହୁଲ୍ ସ୍ଥୁଲ୍ ପଡ଼ିଗଲା । ମାଳକଣ୍ଠ.
ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ]

ହୁଲ(ଧାତୁ)—ସ.—ଗତି କରିବା—To move.
Hul (root)

ହୁଳ—ଦେ. ବ. (ସ. ଅଳ)—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମାଗ୍ରଭାଗ; ମୁନ—1. A fine
Hula point. ୨ । ବିଛୁଡ଼ି, ମହୁମାଛି ଓ ବିଛା ଆଦିର
ହୁଳ ନୋକ ନାଙ୍ଗୁଡ଼—2. Sting of bees, wasps and
ହୁଳ ସୁଂଗ scorpions. ୩ । ଧନୁର ଅଗ୍ରଭାଗ—3. The
ହୁଳ ନୋକ end of a bow. [ଉ—ଧନୁ ହୁଳେ ଟେକିଣ
ତାହାକୁ ଅଣିଲେ. କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦି] ୪ ।
ଶରର ଅଗ୍ରଭାଗ—4. The barb of an arrow.

ହୁଲ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ଚୁଆଥର—Hailstone.
Hula

ହୁଲକୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—(ସଂ. ହୋଲାକା)—ଦୋଳ
Hulaku ସମୟରେ ଗଡ଼ଜାତର କେତେକ ନୀଚ ଶ୍ରେଣୀର
ଲୋକଙ୍କର (ପୁରୁଷ—ସ୍ତ୍ରୀ, ଭାଇ—ଭଉଣୀ) ମିଶି ପରସ୍ପର
ଅସଭ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗାଳି ଦିଆଦେଇ ହେବା— Calling
vulgar names mutually among the low
caste people in the Orissa States during
Dola festival. [ଉ—ଏମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ
ନ କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଘ ଖାଇଯିବ ।]

ହୁଲକୁ ଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ବୌଦ୍ଧ) କ୍ରି—ଫାଲ୍ଗୁନ ମାସରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତ
Hulaku jibā ଗାଇ ବୁଲିବା—To sing in decent
songs during Dola.

ହୁଳ ଫୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନାଙ୍ଗୁଡ଼ରେ ମାରିବା—
Hula phuṭā(ṭe)ibā 1. To sting. ୨ । ତୀରର
ହୁଳଫୁଟାନ ସୁଂଗମରୋନା ତୀକ୍ଷ୍ଣାଗ୍ରଦ୍ୱାରା ଭେଦ କରିବା—2. To
pierce with the fine point of an arrow.

ହୁଲର୍—ଦୈଦେ. ବ—(ଅ, ଭୁଲ. ଲଂଗ୍ରଜ ହାଲ୍ଲୁ)—୧ । ଚିତ୍କାର;
Hular ହୁରା; ଉଚ୍ଚଧ୍ୱନି—1. Halloo; loud sound.
ହୁଲାହୁଲି ହୋହଲ୍ଲା; ହୁଲ୍ଲଡ ୨ । କୋଳାହଳ; ଘୋଘା—
2. Noise; uproar. ୩ । ବିପନ୍ନର ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର—
3. The loud sound of a person in distress.

ହୁଲର୍ କରିବା(ଛାଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର
Hular karibā(chhārdibā କରିବା; ହୁରା ଛାଡ଼ିବା—
ହୁଲାହୁଲି କରା ହୁଲ୍ଲଡ଼କରନା To halloo; to raise a
[ହୁଲର୍ ପକା(ଚେ)ଇବା - ଅନ୍ୟରୂପ] hue and cry.

ହୁଲରିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.—ହୁରିଆ; ଯେ ଉଚ୍ଚଧ୍ୱନି କରେ—
Hulariā Hallooing; raising loud cry; raising
ଚୋଚାନେ ହୁଲ୍ଲଡ଼ବାଜ (ହୁଲରିଆ,ହୁଲରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)a hue and cry

ହୁଲସ୍ଥୁଲ—ଦେ.ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ, ହୁଲ ହୁଲୀ ଓ ସ୍ଥୁଲ)—
Hula sthūla ୧ । କୋଳାହଳ; ହୁଲ୍ଲର; ଗଣ୍ଡଗୋଳ
ହୁଲ୍‌ସ୍ଥୁଲ୍ ହୁଲ୍ଲଡ ଘୋଘା; ଦଙ୍ଗାଗୋଳ; ଗୋଳମାଳ —
1. A great stir; ado; row. ୨ । ଗଣ୍ଡଗୋଳପ୍ରିୟ
ମାରପିଟ—2. Rowdyism. ୩ । ଆଡ଼ମ୍ବର—
3, Grandeour. ବିଣ—ଗଣ୍ଡଗୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
Noisy; full of ado.

ହୁଲସ୍ଥୁଲ କାଣ୍ଡ(ବ୍ୟାପାର)—ଦେ. ବ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
Hula sthūla kāṇḍ (byāpāra) ୧ । ଭୁମୁଳକାଣ୍ଡ—1.
ହୁଲସ୍ଥୁଲକାଣ୍ଡ An affair of much ado; a great row.
ଧୁମଧାମ ୨ । ମହା ଆଡ଼ମ୍ବର ପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ—2. A grand
affair.

ହୁଲହୁଲା—ଦେ. ବ—(ସ. ହୁଲହୁଲୀ)—ହୁଲହୁଲୀ (ଦେଖ)—
Hulahulā Hulahulī (See).

ହୁଲହୁଳି—ଦେ. ବ—ହାଲହୁଳି (ଦେଖ)—
Hula huli Hālahuli (See).

ହୁଲହୁଲି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ପବନ—Gentle
Hulahuli breeze. ଅ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ କରିବା ହୁଲହୁଳି ଶବ୍ଦ—Sound of 'Hula huli' made by the females during social ceremonies.

ହୁଲହୁଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ଶାକ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—A
Hulahuliā species of potherb. [ଦ୍ର—ଲୋକମାନେ ଏହାର ଶାଗ ଖାଆନ୍ତି ।]

ହୁଲହୁଲୀ—ସଂ. ବ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ
Hulahulī ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜିହ୍ୱାଗ୍ର ଦ୍ୱାରା ମୁଖବାଦ୍ୟ; ଉଲୁଧ୍ୱନି—A sound made by women wagging the tongue inside the mouth while emitting a shrill sound. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ପୁରୁଷମାନେ 'ହରିବୋଲ' ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହୁଲହୁଲୀ ଦିଅନ୍ତି ।] ଦେ. ବ—ଦେବୀ ବିଶେଷ—Name of a popular Goddess. [ଉ—ଡାକିଣୀ, ଯୋଗିଣୀ ଯେ ରଙ୍ଗିଣୀ ହୁଲହୁଲୀ, ଏ ସବୁ ଦେବୀଙ୍କ ଯେ ଯୋଗିଣ ଚୋର କେଳି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି ।] ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଶୁଭ ବା ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟ; ବିବାହାଦି—Festive functions (e. g. marriage).

ହୁଲହୁଲୀ ଦେବା—ଦେ କ୍ରି—ମୁଖରେ ଉଲୁ ଧ୍ୱନି କରିବା—To
Hulahulī deba make a vibrating shrill sound [ହୁଲହୁଲୀ ଘିଚା(ଚେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] with the tongue.
ଉଲୁଦେଓୟା ଉଲୁଧ୍ୱନିକରନା

ହୁଳା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଉଲ୍କ=ଜ୍ୱାଳା)—୧ । ଅଗ୍ନିର ଜ୍ୱାଳା;
Hulā ଅଗ୍ନିଶିଖା; ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନିର ଶିଖା—1. Flame of fire.
ଶିଖା, ହଳକା ୨ । ତପ୍ତ ପଦାର୍ଥରୁ ଉଠୁଥିବା ଉଷ୍ଣତା ଉତ୍ତାପ—2.
ଲପଟ Great heat emitted by a hot thing. ୩ ।
ମସାଲ ମସାଲ; ଦହଡ଼—3. Torch. [ଉ—ତାହା ଶୁଣିଣ
ମସାଲ ଲୋକେ ଲଗାଇଣ ହୁଳା, କୀଚକଙ୍କୁ ଅସିଣ କଲେ ସେ ସଂଚୋଳା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବିରାଟ ।] ୪ ।
ବଡ଼ ବରତ୍ତା, ପାଲ, ନଡ଼ିଆଖୋସା ଆଦିର ବିଡ଼ା ବନ୍ଧା ହୋଇ
ଉଲ୍କ ନିଆଁ ଲଗାଯାଇଥିବା ଅଗ୍ନିଦଣ୍ଡ; ବଡ଼ିଆ; ନିଆଁ ଅଠା—4. A bundle of straw or cocoanut leaves made into a firebrand. [ଉ—ସବେ ପଶ୍ଚିମ ବନେ ଗେଲ ହସ୍ତରେ ଥିବା ହୁଳା ଜାଳ । ଭୂଷଣ ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ହୁଳା—ପ୍ରାଦେ (ବଲ୍ଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—ମଳା; ଥଳବାଳ—Pit made
Hulā around a tree to water it. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ୧ । ଦଳ; ଘଳ—1. Flock; batch. ୨ । ଶୁଖିଲା ବାଉଁସ କାଠିଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ର ବିଡ଼ା ବନ୍ଧାଯାଇ ତହିଁରେ ନିଆଁ ଲଗାଯିବା ହୁଳା—2. Torch made of bamboo sticks tied together.

ହୁଳାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଉପହାସରେ ତାଳ ମାରିବା—
Hulāiba To clap in ridicule or jest.

ହୁଳା ଉଠିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ଗରମ ବୋଧ ହେବା—
Hulā uṭhiba The feeling of heat.

ହୁଳାସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଉଲ୍ଲାସ)—ଉଲ୍ଲାସ; ଆନନ୍ଦ—
Hulāsa Delight; joy.
ଉଲ୍ଲାସ ହିଲୋସ

ହୁଳାହଳା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ଅ—ଦଳଦଳ ହୋଇ—
Hulāhalā In crowds; in batches.

ହୁଳାହୁଳୀ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହୁଳହୁଳୀ)—ହୁଳହୁଳ (ଦେଖ)—
Hulāhuli Hula huli (See) [ଉ—ଘୋର ଉତ୍ତମ ସାପାବଳି, ସଥେ ନାଗିଏ ହୁଳାହୁଳୀ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ହୁଳାହୁଳୀ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହୁଳହୁଳୀ (ଦେଖ)—
Hulāhulī Hulahulī (See).

ହୁଳି—ଦେ. ବ—ନଦୀରେ ଥିବା ଛୋଟ ଛୋଟ ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ
Huli (ଟୋପିନାଥ ଜଳ)—A species of small fish found in rivers. ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବ—ଛୋଟ ପାହାଡ଼—Hillock.

ହୁଲି—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହୋଡ଼)—ଛୋଟ ଡଙ୍ଗା; ସାନ ଓ ସରୁ ସାମ୍ପୁଆ
Huli ଡଙ୍ଗା—A small narrow boat; a long canoe. (ହୁଲି ଡଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହା ଖଣ୍ଡିଏ କାଠରେ ତିଆରି; ଡୋଙ୍ଗା ଲମ୍ବ ୫ । ୬ ହାତ; ଏଥିରେ ଜଣେ କିମ୍ବା ଦୁଇ ଜଣ ଡୁଙ୍ଗି. ମନୁଷ୍ୟ ବସି ପାରନ୍ତି ।]

ହୁଲି(ଲି)ଆ—କ୍ରିଦେ ବ—(କରିଆ) (ଥ ହୁଲ୍ ଯାହ୍—ମନୁଷ୍ୟର
Huli(li)ā ଦେହରେ ଥିବା ବିଶିଷ୍ଟ ଚିହ୍ନ)—୧ । ଫେରାର୍ ଅପରାଧୀ
ହୁଲିୟା ବା ଚାଲାଇ ଯାଇଥିବା ବା ହଜିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନୁସନ୍ଧାନାର୍ଥ
ହିଲିୟା ଦେଶର ସଙ୍ଗତ ପୁଲିସ ଦ୍ୱାରା ଘୋଷଣା ପ୍ରଚାର—1. Promulgation of a 'hue-and-cry' proclamation by the police for finding out an absconder or a missing person. ୨ । ପଳାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ପୁଲିସରେ ଦିଆଯିବା ଏତଲା—2. Information lodged with the police to find out a lost person. ୩ । ପଳାଇ ଯାଇଥିବା ବା ହଜିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହର ବିଶିଷ୍ଟ ଚିହ୍ନମାନ (ଯାହା ସମ୍ବାଦଦାତା ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଜଣାନ୍ତି) 3. Description of the peculiar features of a missing or absconding person supplied to the police by an informant.

ହୁଲିଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କରିଆ)—୧ । ହଜିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର
Hulia karibā ଲକ୍ଷଣ ବା ଚିହ୍ନମାନ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ଥାନାରେ

ହୁଲିଆ କରା ଇଜାହାର ଦେବା—1. To lodge information with the police for finding out a missing or absconding person. ୨। ହଜିଥିବା ବା ଲୁଚିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଫେରାର ଆସାମୀକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଦେଶର ସର୍ବତ୍ର ଘୋଷଣା ପ୍ରଚାର କରିବା—2. To publish a hue-and-cry proclaimation throughout the country for a missing or absconding person.
ହୁଲିଆ ଜାରି—ବୈ ଦେ. ବ—(କଚରିଆ) ; (ଆ+ଫା)—ହଜିଥିବା ବା ଫେରାର୍ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଘୋଷଣା ପ୍ରଚାର—Publication of a hue-and-cry proclamation for finding out a missing or absconding person.
Huliājāri
ହୁଲିୟାଜାରି ହୁଲିୟାଜାରୀ
ହୁଲ କରିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ବଡ଼ ପାଟି କରିବା—To make a loud sound
Huli karibā
ହୁଳୁ(ଲୁ)—ଦେ. ବ—(ସ, ହୁଳ ହୁଳୀ, ଉଲୁଳ)—ହୁଳ ହୁଳୀ (ଦେଖ) Hulahulī (See)
Hulu(lu)
ହୁଳୁ(ଲୁ)ହୁଳି } ଅନ୍ୟରୂପ
ହୁଳୁ ହୁଳୀ
ହୁଳୁଙ୍ଗା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ଶ୍ଳଥ; ହୁଗୁଳା—Loose; slackened.
Hulungā
ହୁଲୁଣ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରାନ୍ତ) ବ—ମଧ୍ୟ ଉଳଥ ହାଣ୍ଡି—Medium-sized earthen cooking pot.
Hulupa
ହୁଲୁର୍(ରୁ)ଶିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ଅନୁଗୁଳ ଗଡ଼ଜାତର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ—The ancient capital of the former Angul State.
Hulur(ru) Śingā(ṅghā)
ହୁଲୁର୍(ରୁ) ହୁଲ୍ଲର୍(ରୁ) ହେବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। ହୁଗୁଳା ହୋଇ ହଲିବା—1. To shake in a slack manner. ୨। କମ୍ପିବା—2. To shiver; to tremble. [ଯଥା—ଲଢ଼େଇକୁ ଯିବା କଥା ଶୁଣି ତା ବୁକୁ ହୁଲୁ ହୁଲୁ ହେଉଅଛି]
Hulur(ru)hulur(ru)hebā
ହଲହଲେ ହଓୟା ହଲହଲ ହୋନା
ହୁଲୁସା(ସେ)ଇବା—ଦେ,କ୍ରି (ସଂ. ଉଲ୍ଲସିତ) ୧। ଉଲ୍ଲସିତ କରିବା—1. To gladden. ୨। ମାଟିକୁ ଖୁଣ୍ଟେଇ କରି ଝୁରୁଝୁରା କରିବା—2. To loosen the earth.
Hulusā(se)ibā
ଉଲ୍ଲସିତ କରା ହୁଲସାନା
ହୁଲୁସିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ, ଉଲ୍ଲସିତ) ୧। ଉଲ୍ଲସିତ ହେବା—1. To be delighted ୨। ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେବା—2. To be horripilated.
Hulusibā
ଉଲ୍ଲସିତ ହଓୟା ହୁଲସନା
ହୁଲୁହୁଲିଆ—ଦେ. ବଣ—ଫସକା; ଉସ୍ବାସିଆ—Light, loose.
Hulu huliā
ହଲହଲେ ଭୁରଭୁରୀ
ହୁଲୋର୍(ଲ୍)—ବୈ ଦେ. ବ—(ଅ)—ହୁଲର୍)—୧। ହୁଲର୍ (ଦେଖ) 1. Hular (See). ୨। ହାଲୋର୍ (ଦେଖ)—2. Halor (See)
Hulor(l)
ହୁଲ୍ଲ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ନୃତ୍ୟ (ହ.ଶ)—A kind of dance.
Hulla
ହୁଲ୍ଲି ଧୁକା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶୀତଳ ଧୀର ପବନ—Cold mild wind.
Hullidhukā
ହୁସ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା. ହୋସ୍=ଜ୍ଞାନ; ଚୈତନ୍ୟ; ଭୁଲ. ସଂ. ହଂସ=ଚୈତନ୍ୟ)—୧। ଜ୍ଞାନ; ବିଚାର ଶକ୍ତି—1. Discretion. ୨। ହୋସ୍; ଚୈତନ୍ୟ—2. Consciousness; sense. ୩। ସ୍ମରଣଶକ୍ତି—3 Recollection. ୪। ଶିଶୁର ବୟସ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଜାତ ବିବେଚନା ଶକ୍ତି—4. Discretion attained by a child when he grows up, ଦେ. ଅ—ହୁସ୍‌କିନା (ଦେଖ) Hus-kinā (See), ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପିଲାଙ୍କ ଖେଳ ବିଶେଷ—A kind of game amongst boys
Hus
ହୁସ୍
ହୁସ୍‌କିନା[ନି]—ଦେ. ଅ—୧। ହୁ କରି; ହଠାତ୍—1. Suddenly. ୨। ଭୁସ୍‌କିନି; ହଠାତ୍ ଜୋର୍‌ରେ [ହୁସ୍ ଦ(ଧ)ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉଚ୍ଚରୁ ପତନ ଶବ୍ଦ—2. Sound produced by sudden heavy fall from a high place.
Huskinā[ni]
ହୁସ୍‌କରେ ଏକାଏକ
ହୁସ୍ ପାଇବା—ଦେ. ବ-(ବୟୋବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ) ବିଚାର ଶକ୍ତି ଜାତ ହେବା—Attainment of discretion.
Hus pāibā
ହୁସ୍ ପାଓୟା ହୋସ
ହୁସ୍‌ଭର୍(ରି)—ବୈ ଦେ. କ୍ରି. ବଣ [ଫା. ହୋସ୍‌ଭର୍)—ଜାଣତରେ; ଜ୍ଞାନତଃ—Knowingly; consciously. (ହୁସ୍‌ଭରିରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା-ମୁଁ ହୁସ୍‌ଭର୍‌ଏ କାମ କରି ନାହିଁ)
Husbhar(ri)
ଜାନତ ହୋସମର
ହୁସ୍ ହୁସ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ; ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଧାନ କୁଟା ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—The hissing sound produced by females while husking paddy.
Hus hus
ହୁସ୍ ହେବା—ଦେ. ବ—୧। ଚୈତନ୍ୟଲାଭ ହେବା—1. Regaining of consciousness or sense. ୨। ସ୍ମରଣ ହେବା; ମନେ ପଡ଼ିବା—2. Recollection; revival in memory
Hus heba
ହୁଁସ ହଓୟା ହୋସ
ହୁସିଆର୍—ବୈଦେ. ବଣ [ଫା ହୋସିୟାର୍]—୧। ସତର୍କ; ସାବଧାନ—1. Careful. [ଉ—ସେ କଠିନ ଛିଙ୍କାଛିଙ୍କିରୁ ନିସ୍ତାର, ଲାଭ ଲାଗି ଆଗୁଁ ହୁଅ ହୁସିଆର—ରାଧାନାଥ ଦରବାର।] ୨। ଜାଗରୁଆର୍—2. Watchful; cautious. ୩। ସିଆଣା; ଚତୁର—3. Clever. ୪। ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟବହାର; ସଂସାର କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ [ସ୍ତ୍ରୀବଚ]—4. Able to manage one's affairs; major. ୫। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଗ ପଛ ଭାବି କାମ କରେ—5. Prudent. ୬ [ସତର୍କ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
Husiār
ହୁଁସିୟାର ହୋଶିୟାର

ବାକ୍ୟ] ସାବଧାନ ହୁଅ ! ସାବଧାନ ହୁଅ !—(interjection) Take care !

ହୁସିଆର୍‌ଭର୍‌(ରି)—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ [ଫା ହୋସିଆର୍‌ଭର]—
Husiār-bhar(ri) ୧ । ସାବଧାନତା ସହକାରେ-
[ହୁସିଆର୍‌ଭରରେ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Carefully. ୨ । ଖବ
ହୁଁସିୟାର ହଇୟା ହୁଶିୟାରିସେ ସତର୍କ ହୋଇ—
2. Very watchfully.

ହୁସିଆରି—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ହୋସିଆରି)—୧ । ସାବଧାନତା—
Husiāri 1. Carefulness. ୨ । ଚତୁରତା—
ହୁଁସିୟାରି 2. Cleverness. ୩ । ସତର୍କତା—3. Watch-
ହୋଶିୟାରୀ fulness; caution.

ହୁସେନ୍‌—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହୁସୈନ୍‌)—ହୋସେନ୍‌ (ଦେଖ)
Husen Hosen (See)

ହୁସେର୍‌—ପ୍ରାଦେ (ଓଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—ହୁସିଆର୍‌—
Huser Careful; clever.
ଅ—(ସାବଧାନ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) ସାବଧାନ !
—(interjection) Take care !

ହୁସ୍ସେ—ବୈଦେ.ଅ (ଅ)—ମୁସଲମାନ୍‌ ମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧରବ ଓ ଜୟ ଧ୍ୱନି-
Hus se ବିଶେଷ—An excla mation of joy and
ହୁସ୍‌ସେ a war cry amongst the Mahomedans.
ହୋସ୍ସେ [ଦ୍ର—ତାଜିଆ ଅଖଡ଼ା ଆଦି ଯେଉଁ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଆଦି କରିବା ସମୟରେ ମୁସଲମାନମାନେ 'ହୋସ୍ସେ' 'ବଲିଆରଅ ହୋସ୍ସେ' ଧ୍ୱନି କରୁ ଥାଆନ୍ତି ।]

ହୁ ହା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅତି ଶୀଘ୍ର; ଝଟ୍‌; ହୁ ହୁ—
Hu hā Very soon.
ହୁସ୍‌ହୁସ୍‌ ଝଟପଟ

ହୁ ହୁ (ହୂ)—ସଂ. ବି (ହ୍ୱେ ଧାତୁ=ଆହ୍ୱାନ କରିବା + ଉ; ଉପାଦାନ)
Hu hu(hū) —ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
A class of divine choristers.
ଅ—୧ । ହୁ ହା; ଅତି ଶୀଘ୍ର; କ୍ଷିପ୍ରକାରିତା ସହ—
ହୁସ୍‌ହୁସ୍‌ 1. Very soon. ୨ । ପବନ ଜୋରରେ ବହିବାର ଶବ୍ଦ
ଝଟପଟସେ —2. The sound of violently blowing
wind. ୩ । ଜଳିଆଁ ଖୁବ୍‌ ତେଜରେ ଜଳିବା ପ୍ରକାରେ—
3. In a blazing manner (said of fire).
ଦେ. କ୍ରି—ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର; ବେଗେ ବେଗେ—
Quickly.

ହୁହୁଙ୍କାର—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—୧ । ହୁଙ୍କାର (ଦେଖ)—1.
Huhuṅkāra Huṅkāra (See). [ଦ୍ର—ଅର୍ଥ ଯବନର ସେନା
ହୁଙ୍କାର ହୁଁକାର ଗର୍ଜି ହୁହୁଙ୍କାର ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ ।
କ୍ରୋଧ ଜନିତ ହୁଙ୍କାର ବା 'ହୁଁ' 'ହୁଁ' ଧ୍ୱନି—2. A
suppressed sound made by a person in
rage.

ହୁହୁ ଜଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜଳିଆଁ ଖୁବ ଜୋର୍‌ ଭାବରେ ଜଳିବା—To
Huhu jalibā burn violently or with blaze.
ହୁ ହୁ କରେ ଜ୍ୱଳା ହୁହୁକର ଜ୍ୱଳନ (said of fire).

ହୂ—ସଂ. ଅ—ଅହ୍ୱାନ, ଅବଜ୍ଞା, ଅହଙ୍କାର, ଶୋକ ଓ ଗର୍ବରେ ଉଚ୍ଚାରିତ
Hū ଧ୍ୱନି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—(Interjection) Exclamation
uttered betokening irritation, derision,
pride; and sorrow.

ହୂଁ—ସଂ. ବି—କ୍ରୋଧସ୍ୱାଜାତ୍ମକ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A mystic
Hūṅ syllable mentioned in the Tantras.

ହୂଙ୍କାର—ସଂ ବି—'ହୂଁ' ରୂପକ ଭୟଙ୍କର ଧ୍ୱନି; ଭୀଷଣ କ୍ରୋଧଯୁକ୍ତ
Hūṅkara ଧ୍ୱନିବିଶେଷ; ହୁଙ୍କାର (ଦେବୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ)—A
furious roar of rage.

ହୂଡ଼ (ଧାତୁ)—ସ—ଗତି କରିବା—
Hūṛd (root) To move.

ହୂଣ—ସଂ. ବି—(ନାମ)—ହୁନ (ଦେଖ)—
Hūṇa Hūna (See).

ହୂତ—ସଂ. ବିଣ—(ହ୍ୱେ. ଧାତୁ + କର୍ମ ତ)—ଆହୂତ—
Hūta Called.
(ହୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୂତି ସଂ. ବି—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ + ଭାବ ତି)—ଆହ୍ୱାନ—
Hūti Call.

ହୂନ—ସଂ. ବି—(ନାମ)—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ନ, ଉପାଦାନ)—୧
Hūna ମ୍ଲେଚ୍ଛଜାତି ବିଶେଷ (ଜଟାଧର)—1. A non-hindu
caste. ୨ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶୀୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ବିଶେଷ—
(ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A sort of gold coin of
Madras. ୩ । ଶକ ଜାତିର ଶାଖା ବିଶେଷ—3. A
branch of the Scythians; the Huns
[ଦ୍ର—୧ । ହୂନମାନେ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଜାତି । ଭୁରମାନସାହା ଓ ମିହିରଗୁଲ ନାମକ ଦୁଇଜଣ ସେନାପତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୋଇ ଏମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୫ମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଓ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ଭାରତକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଗୁପ୍ତରାଜାମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ପଞ୍ଜାବରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ସେକାଳରେ ପଞ୍ଜାବରେ ଟକ୍‌ ଜିଲ୍ଲାର ଆଧୁନିକ ସାହାକୋଟ ବା ସିଆଲ କୋଟ ଥିଲା ।

ମାଳବର ରାଜା ଯଶୋଧର୍ମଦେବ ବା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ମୁଲତାନ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ଭୋରୁରଠାରେ ହୂନମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ବା ୨ୟ ଶିଳାଦିତ୍ୟ ହୂନମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଖ୍ରୀଃ ୬୦୬ଠାରୁ ୬୪୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।

[ଦ୍ର—୨ । ହୂନ ମାନେ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଜାତି । ଏମାନେ ପ୍ରଥମେ ଚୀନର ପଶ୍ଚିମସୀମାରେ ଲୁଣ୍ଠପାଟ କରୁଥିଲେ ପରେ ଅତି ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଅସିଆରେ ଓ ଇଉରୋପରେ ସଭ୍ୟଦେଶ ମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଚୀନ ଆଡ଼ୁ ଅସି ଖ୍ରୀଃ ୪୦୦ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବେ ଏମାନେ ତୁର୍କୀସ୍ଥାନ

ଅଧିକାର କରି ଅକ୍ସସ୍ (ସଂ.ବକ୍ଷୁ) ନଦୀର କୂଳରେ ଅସି ବସତି କଲେ । ଏଠାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଶକ ଶାଖା ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଓ ପାରସ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଲୁଣ୍ଠପାଟ କଲେ । କାଳିଦାସଙ୍କ ଅମଳରେ ହୂନମାନେ ଅକ୍ସସ୍ (ସଂ ବକ୍ଷୁ) ନଦୀ-କୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲେ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥିଲେ । କାରଣ, ରଘୁଙ୍କ ଦିଗ୍ବିଜୟ-ବର୍ଣ୍ଣନରେ କାଳିଦାସ ହୂନମାନଙ୍କର ବକ୍ଷୁନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ବକ୍ଷୁ ନଦୀକୂଳରୁ ହୂନମାନେ ପାରସ୍ୟକୁ ବାରଂବାର ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ପାରସ୍ୟର ସମ୍ରାଟ୍ ବହରାମ୍ ଗୋର୍ ଖ୍ରୀ ୪୨୫ ରେ ଏମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ବକ୍ଷୁ ନଦୀର ଅର ପାରକୁ ଛଡ଼ିଦେଲେ । ବହରାମଙ୍କ ପୌତ୍ର ଫିରୋଜଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ପୁଣି ହୂନମାନେ ପାରସ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପାରସ୍ୟର ସଭ୍ୟତା ଗ୍ରହଣ କରି ସେଠାରେ ବାସ କଲେ । ଫିରୋଜ୍ କୁସ୍ରୁକାରା ହୂନ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନାମ ଖୁସ୍ରୁନେ ବାଜ୍ ଥିଲା । ପାରସ୍ୟରେ ହୂନମାନେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ନ ପାରି ଭାରତକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ପ୍ରଥମେ ସେମାନେ ଭାରତରେ ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତରେ କପିଶା ଓ ଗାନ୍ଧାର (କାନ୍ଦାହାର) ଅଧିକାର କଲେ । ପରେ ମଧ୍ୟଦେଶକୁ ବାରଂବାର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏହି ଆକ୍ରମଣର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ଯାଇ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ରାଟ୍ କୁମାର ଗୁପ୍ତ ନିହତ କଲେ । କୁମାର ଗୁପ୍ତଙ୍କ ପୁତ୍ର ସ୍କନ୍ଦଗୁପ୍ତ ଖୁବ୍ ବୀରତା ସହକାରେ ହୂନମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଖ୍ରୀ ୪୫୦ ରେ ଅନ୍ତର୍ବେଦ ଓ ମଗଧ ଆଦି ଅଞ୍ଚଳ ସ୍କନ୍ଦଗୁପ୍ତଙ୍କ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ଖ୍ରୀ ୪୬୫ ରେ ହୂନମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ସ୍କନ୍ଦଗୁପ୍ତ ନିହତ ହେଲେ । ଖ୍ରୀଃ ୫୧୯ରେ ହୂନମାନଙ୍କ ପ୍ରତାପୀ ରାଜା ଭୁର୍ମାନ୍ ସାହା (ସଂ. ତୋରମାଣ) ଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଷଷ୍ଠିମାଂଶରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହିପରି ଗାନ୍ଧାର, କାଶ୍ମୀର, ପଞ୍ଜାବ, ରାଜପୁତାନା, ମାଳବ, ଓ କାଠିଆବାଡ଼ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହେଲା । ଭୁର୍ମାନ୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ର ମିହିର୍ ଗୁଲ୍ ସାହା (ସଂ ମିହିର ଭୋଜ) ଅତି ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଓ ନିଷ୍ଠୁରକର୍ମୀ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ସେ ବୌଦ୍ଧ ଥିଲେ, ପରେ ଶୈବ ହେଲେ । ଗୁପ୍ତ ବଂଶୀୟ ନରସିଂହ ଗୁପ୍ତ ଓ ମାଳବର ରାଜା ଯଶୋଧର୍ମ ମିହିର୍ ଗୁଲ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଓ ଆପଣା ଆପଣା ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି କାଶ୍ମୀର ପଳାୟନ କଲେ । ହୂନମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଆକ୍ରମଣ-କାରୀ ଜାତିଙ୍କପରି ଭାରତକୁ ଅସି ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ହୂନ ନାମକ ଏକ ଶାଖା ଅଛି । କେତେକ ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି ଯେ, ରାଜପୁତାନାର ଓ ଗୁଜରାଟର ହୂନ୍‌ଝୀମାନେ ହୂନ ବଂଶଧର ଅଟନ୍ତି—ହ. ଶ]

ହୁମ୍—ସଂ. ଅ—ପ୍ରଶ୍ନ, ବିତର୍କ, ସମ୍ମତି, କ୍ରୋଧ, ଭୟ, ନିନ୍ଦା, ଅବଜ୍ଞା, ଅନୁମତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ୱନି (ଅମର,ଭରତ) —(Interjection) An exclamation used in questioning, guessing, agreeing, anger, fear, blame and disregard.

ହୂୟ—ସଂ. ବି—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ + ଭାବ ଅ)—ଆହ୍ୱାନ; ଆବାହନ (ହ. ଶ)
Hūya Calling. (ଯଥା—ଦେବହୂୟ, ପିତୃ ହୂୟ)

ହୂୟମାନ—ସଂ. ବିଣ ସଂ—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ + କର୍ମ ଅନ)—ଯାହାକୁ ଆହ୍ୱାନ କରା ଯାଉଅଛି—One who is being called.
(ହୂୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୂରବ—ସଂ. ବି—(ହୂ = ଧ୍ୱନି ଅଟେ ରବ ଯାହାର)—ଶୃଗାଳ
Hūraba (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) Jackal.

ହୂର୍ଚ୍ଛ (ଧାତୁ)—ସଂ.—କୁଟିଳ ଗମନ କରିବା—
Hūrchh (root) To move obliquely.

ହୂର୍ଚ୍ଛନ—ସଂ ବି—(ହୂର୍ଚ୍ଛ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—କୌଟିଲ୍ୟ—
Hūrchhana Obliquiness.

ହୂହୁ(ହୁ)—ସଂ. ବି—ଗନ୍ଧର୍ବ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦ ବହାବଳୀ)—
Hū hu(hū) A class of divine choristers.

ହୃ (ଧାତୁ)—ସଂ ୧। ହରଣ କରିବା—1. To steal. ୨। ଜବରଦସ୍ତି କରିବା—2. To use force or violence. ୩। ଜବରଦସ୍ତି ଛଡ଼ାଇ ନେବା—3. To snatch away forcibly. ୪। ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—4. To fight.
Hṛu (root)

ହୃଚ୍ଛୟ—ସଂ. ବିଣ ସଂ—(ହୃତ୍ = ହୃଦୟ + ଶୀ ଧାତୁ = ଶୋଇବା + ଅ)—ହୃଦୟ ଶାୟୀ; ଯେ ହୃଦୟରେ ଶୟନ କରେ—Sleeping or lying in the heart. ବି. ପୁ—କାମଦେବ (ହଳାୟୁଧ)—Cupid.
Hṛuchhaya

ହୃଚ୍ଛୂଳ—ସଂ. ବି (ଏଷ୍ଟୀ ତତ୍, ହୃତ୍ = ହୃଦୟ + ଶୂଳ)—ଛାତିରେ ମାରିବା;
Hṛuchhūla ହୃଦୟ ଜାତ ଶୂଳ ରୋଗ ବିଶେଷ — Colic felt in the heart.

ହୃଜ୍ଜ—ସଂ.ବିଣ ସଂ-(ହୃତ୍ + ଜା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ) —୧। ହୃଦୟରୁ ଜାତ—
Hṛujja 1. Born of the heart. ୨। ଛାତିରେ ଜାତ—(ହୃଜ୍ଜା—ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Appearing on the chest. ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ତନ; କୁଚ—The breasts of females.

ହୃଣିୟା —ସଂ. ବି—ହୃଣୀୟ (ରାସ୍ନାମୂଳ) (ଦେଶ) —
Hṛuṇiyā Hṛuṇiya (See)

ହୃଣୀ (ଧାତୁ) —ସଂ.—ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—
Hṛuṇī (root) To be ashamed.

ହୃଣୀୟ (ୟା)—ସଂ ବି—(ହୃଣୀ ଧାତୁ + ଭାବ ଯ; + ଆ) —୧। ଲଜ୍ଜା—
Hṛuṇiya(yā) 1. Shame; modesty. ୨। ନିନ୍ଦା—2. Blame. ୩। ଗାଳିମନ୍ଦ—3. Censure; reproach (Apte). ୪। ଅନୁକମ୍ପା—4. Compassion (Apte).

ହୃତ୍—ସଂ. ବି—(ହୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍, ତ ଅଗମ, ତ ସ୍ଥାନରେ ଦ; ହୃଦ୍
Hṛut ୧ମା; ୧ବ)—୧। ହୃଦୟ—1. Heart. ୨। ମାନସ; ମନ—2. Mind. ୩। ବକ୍ଷସ୍ଥଳ—3. Breast; chest. ୪। ପାକସ୍ଥଳୀ—4. Stomach. ୫। ଶରୀର

ଅଭ୍ୟନ୍ତର—5. Interior of the body M·W.)
ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୃତ—ଯଥା—ଧନହୃତ୍)— ହରଣକାରୀ—Stealing; taking away.

ହୃତ୍‌କମ୍ପ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହୃଦୟର କମ୍ପନ—Hṛut-kampa 1.Trembling of the heart ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ—2. Fright; excessive fear.

ହୃତ୍‌ପଦ୍ମ – ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—କମଳ ରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—The heart compared to a lotus.
Hṛut-padma
(ହୃତ୍‌କମଳ, ହୃତ୍ ପଙ୍କଜ, ହୃତ୍ ସରୋଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) [ରୂପକ]—ହୃଦୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଶୋଣିତାଧାର—The heart.
Hṛut-piṇḍa

ହୃତ୍‌-ପୀଡ଼ା—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧। ହୃଦୟରେ ଅନୁଭୂତ ପୀଡ଼ା ବା ବ୍ୟଥା—1. Pang felt inside the breast. ୨ । ମାନସିକ ପୀଡ଼ା—2. Mental agony. ୩ । ହୃଦ୍‌ରୋଗ (ଦେଖ)—3. Hṛudroga (See)
Hṛut-pīrdā

ହୃତ୍‌ସ୍ତମ୍ଭ – ସଂ ବି—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ସ୍ପନ୍ଦନର ସ୍ତମ୍ଭନ—Stoppage of the beatings of the heart.
Hrut-stambha

ହୃତ୍‌ସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—[୭ମୀ ତତ୍; ହୃତ୍ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତରି ଅ)—ହୃଦୟସ୍ଥ (ଦେଖ)—Hṛudayastha (See).
Hṛut-stha
[ହୃତ୍‌ସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୃତ୍‌ସ୍ପନ୍ଦନ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରେ ରକ୍ତର ଗମନାଗମନ ଜନିତ ସ୍ପନ୍ଦନ—Heart-beating; pulsation of the heart.
Hṛut-spandana

ହୃତ—ସଂ. ବିଣ—(ହୃ ଧାତୁ + କର୍ମ୍ମ ତ)—୧ । ଚୋରିତ; ଅପହୃତ—1. Stolen. ୨ । ଛିନ୍ନ—2. Torn away. ୩ । ବଳପୂର୍ବକ ଗୃହୀତ—3. Snatched away; taken forcibly. ୪ । ଆନୀତ—4. Brought. ୫ । ଆକୃଷ୍ଟ—5. Attracted. ୬ । ଅନ୍ୟତ୍ର ବାହିତ—6. Carried away.
Hṛuta

ହୃତ ସର୍ବସ୍ୱ—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀ,ହୃ; ହୃତ ହୋଇଅଛି ସର୍ବସ୍ୱ ଯାହାର) ଯାହାର ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଅପହୃତ ହୋଇଅଛି—(ହୃତ ସର୍ବସ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) A person who has lost all his property by theft, dacoity etc
Hṛuta sarbaswa

ହୃଦ୍—ସଂ. ବି—(ହୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତରି କ୍ୱିପ୍; ୧ମା; ୧ବ)—ହୃତ୍ (ଦେଖ)
Hṛud Hṛut (See).

ହୃଦ୍‌ଗତ—ସଂ. ବିଣ—ହୃଦ୍‌ଗତ (ଦେଖ)—
Hṛud-gata Hṛudgata (See)

ହୃଦ୍‌ବିମ୍ବ—ସଂ. ବି—ହୃଦ୍‌ବିମ୍ବ (ଦେଖ)—
Hṛud-bimba Hṛud-bimba (See)

ହୃଦ୍‌ବୋଧ—ସଂ ବି—ହୃଦ୍‌ବୋଧ (ଦେଖ)—
Hṛud-bodha Hṛudbodha (See)

ହୃଦ୍‌ରୋଗ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃଦ୍‌ରୋଗ (ଦେଖ)—
Hṛud-roga Hrudroga (See)
(ହୃଦ୍‌ରୋଗୀ—ପୁଂ. ହୃଦ୍‌ରୋଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ)

ହୃଦ—ଦେ. ବି—(ସଂ ହୃଦ୍)—ହୃତ୍ (ଦେଖ)—
Hṛuda Hṛut (See)
[ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଇଲେ ନ ପତି ଭୁମ୍ବେ ବେଦ, ଆସିବ ବୋଲି ବଳ୍ପା କରିଅଛ ହୃଦ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ବନ]

ହୃଦଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବିଣ—ହୃରୁଦଙ୍ଗ (ଦେଖ)—
Hṛudaṅga(ṅgā) Hurudaṅg (See)

ହୃଦଙ୍ଗିଆ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ଦୁଷ୍ଟ – Wicked.
Hṛudaṅgiā

ହୃଦଜ—ଦେ. ବିଣ. ଓ ବି—(ସଂ. ହୃଜ)—ହୃଜ (ଦେଖ)
Hṛudaja Hṛujja (See)

ହୃଦପଥ—ଦେ. ବି (ସଂ ହୃତ୍‌ପଥ)—ସ୍ତନ—Breast.
Hṛudapatha
[ଉ—ମଦନ ଥରେ, ହୃଦପଥରେ, ଶୁଆନ୍ତି ହୃଦୟସ୍ଥାନ ହୃଦୟ ଉପର ଥରେ ଥରେ—ଭଜ. ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି ।]

ହୃଦପଦ୍ମ—ଦେ. ବି—ହୃତ୍ ପଦ୍ମ (ଦେଖ)—Hṛut-padma (See)
Hṛuda padma ହୃଦିପଦ୍ମ ହୃଦୟ ପଦ୍ମ

ହୃଦବୋଧ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୃଦ୍‌ବୋଧ)—ହୃଦ୍‌ବୋଧ (ଦେଖ)
Hṛudabodha ହୃଦବୋଧ ହୃଦୟବୋଧ Hṛudbodha (See)

ହୃଦମଣି—ଦେ. ବି (ସଂ. ହୃନ୍ମଣି) —୧ । ହୃଦୟର ହାରର ମଣି—1. The gem in the necklace worn over the breast. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ପ୍ରିୟ ଲୋକ—2. (figurative) A very dear person.
Hṛuda maṇi
ହୃଦମଣି ହୃଦୟମଣି
(ଉ—ହୃଦ ମଣିକ କଇଲ ବାହାର, ଏତେ ଅନୁଗ୍ରହ କେତେ କାଳ ଥିବ ହୃଦମଣି କହେ ଧୀର । ଭଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।)

ହୃଦମ୍ବୁଜ—ସ.ବି. (ରୂପକ; ହୃତ୍ + ଅମ୍ବୁଜ)—ହୃତ୍‌ପଦ୍ମ (ଦେଖ)
Hṛudambuja Hṛut-padma (See)

ହୃଦୟ—ସଂ. ବି—(ହୃ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତରି ଅୟ; 'ଦ' ଆଗମ,ଣିପାତନ)—ହୃତ୍ (ଦେଖ)—Hṛut (See). (ଉ—ଏହା ଦୟା, ପ୍ରେମ, ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି, ଶୋକ ଆଦିର ସ୍ଥାନ ବୋଲି କଳ୍ପିତ । ଏହାର ସାଧାରଣ ନାମ କଲିଜା । ଏହିଠାରେ ଶାଦ୍ୟରୁ ଗୃହୀତ ଓ ଶୋଧିତ ରକ୍ତ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଏହିଠାରୁ ନାଡ଼ୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଶରୀରକୁ ଯାଏ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧର ସର୍ବଦା ସ୍ପନ୍ଦନ ହେଉଥାଏ । ସ୍ପନ୍ଦନ ବନ୍ଦ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ।) ଦେ. ବି—୧ । ଦୟାପ୍ରବଣତା; ପରଦୁଃଖ-କାତରତା—1. Kindness or softness of heart. ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—2. Patience. (ଉ—ରାଜ୍ୟ ପାଇ ଚି ଭାଇମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ, କରାଇ ଧରି ନ ପାରିବି ମୁଁ ହୃଦୟ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।) ୩ । ବିବେକ—3. Conscience. ୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି—4. Very dear person.
ହୃଦୟ ହୃଦ୍‌ୟ

ହୃଦୟ କନ୍ଦର—ସଂ. ବ—(ରୂପକ)—ଅନ୍ତଃକରଣରୂପ ଗୁହା—
Hṛudaya kandara The heart compared to a cave.

ହୃଦୟ କରିବା—ଦେ କ୍ରି—ବିଚାର କରିବା; ଚିନ୍ତା କରିବା—
Hṛudaya kariba To think; to judge. (ବ—ଚିନ୍ତାକରା **विचार करना** ସୁଯୋଧନ ହେତୁଁ ଭରତଦଶ ଶ୍ରୟ, ହେତୁଛ ଅହେ ପାର୍ଥ! କରତ ହୃଦୟ । କୃଷ୍ଣସଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।)

ହୃଦୟ ଗଗନ—ସଂ. ବ—(ରୂପକ)—ହୃଦୟାକାଶ (ଦେଖ)
Hṛudaya gagana Hrudayākāśa (See)

ହୃଦୟ ଗତ—ସଂ. ବିଣ (୨ୟା ତତ୍)—ହୃଦ୍‌ଗତ (ଦେଖ)
Hṛudayagata Hrudgata (See)

ହୃଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) - ହୃଦ୍‌ବନ୍ଧ; ହୃଦ୍‌ବନ୍ଧନ; ହୃତ୍ ପିଣ୍ଡକୁ ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବା କଳ୍ପିତ ଶିରା—Heart-string.
Hṛu aya granthi
(ହୃଦ୍‌ଗ୍ରନ୍ଥି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟଗ୍ରହ—ସଂ. ବ—(ହୃଦୟ+ଗ୍ରହଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—କଲିଜାର ଶୂଳରୋଗ (ହୃ. ଶ)—Pain or colic felt in the heart.
Hṛudayagraha

ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ—ସଂ; ବିଣ ତ୍ରିଂ—(ହୃଦୟଗ୍ରାହିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା.୧ବ; ହୃଦୟ+ ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—୧ । ମନୋହର; ମନୋରମ—1 Charming; pleasant. ୨ । ରୁଚିକର—2. Suiting one's faste.
Hṛudayagrāhī
(ହୃଦୟଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟଙ୍ଗମ—ସଂ, ବିଣ—(ହୃଦୟଂ=ହୃଦୟକୁ+ଗମ୍ ଧାତୁ=ଯିବା +କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ବୋଧଗମ୍ୟ—1. Understood. ୨ । ହୃଦ୍‌ଗତ—2. Inward; hearty. ୩ । ମନୋହର—3. Pleasing. ୪ । ସଙ୍ଗତ; ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ—4. Reasonable.
Hṛudayaṅgama
(ହୃଦୟଙ୍ଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିବା—1. To understand.
Hṛudayaṅgama kariba
ହୃଦୟଙ୍ଗମକରା **हृदयंगमकरना** ୨ । ମନରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To realise.

ହୃଦୟ ଚୌର—ସଂ.ବ ଓ ବିଣ—ଯେ ଅନ୍ୟର ମନକୁ ମୋହିତ କରିଥାଏ—One's sweetheart; charmer.
Hṛudaya chaura

ହୃଦୟ ତନ୍ତ୍ରୀ—ସଂ ବ (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ହୃଦୟରୂପ ବୀଣା; ବୀଣା ରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—1. The heart compared to a lyre. ୨ । ହୃଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥି (ଦେଖ)—2. Hṛudaya granthi (See).
Hṛudaya tantrī

ହୃଦୟ ତୋଷୀ—ସଂ. ବ [ହୃଦୟତୋଷିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା ୧ବ ହୃଦୟ+ତୁଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ହୃଦୟାନନ୍ଦକ (ଦେଖ)—Hṛudayānandak (See).
Hṛudaya toshī
(ହୃଦୟତୋଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟ ଦର୍ପଣ—ସଂ. ବ (ରୂପକ)—ହୃଦୟରୂପ ଦର୍ପଣ; ଦର୍ପଣରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—The heart or mind compared to a mirror.
Hṛudaya darpaṇa
(ହୃଦ୍‌ଦର୍ପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟ ଧନ(ନିଧି)—ସଂ. ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) — ପ୍ରାଣଧନ; ପ୍ରାଣନିଧି; ଯାହାକୁ ରହୁ ଥର ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟସହିତ ସ୍ନେହ କରେ—The gem or idol of one's heart.
Hṛudaya dhana (nidhi)
(ହୃଦ୍‌ଧନ, ହୃଦ୍‌ନିଧି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟ ନିକେତ(ନିକେତନ)—ସ.ବ—୧ । (ରୂପକ) ହୃଦୟରୂପ ଗୃହ—The mind. compared to a house. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ମନସିଜ; କାମ—2. Cupid.
Hṛudaya niketa (niketana)
(ହୃଦ୍‌ନିକେତନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟପଟ—ସ. ବ (ରୂପକ)—ଚିତ୍ତରୂପ ପଟ; ଚିତ୍ତପଟ—The heart compared to a canvas of the painter.
Hṛudaya paṭa

ହୃଦୟ ପାଇବା—ଦେ. ବ—ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିବା—Trust being begotten. (ଉ—ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମା **विश्वास जन्मा** **विश्वास होना** ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ଅତି ପ୍ରିୟ; ତୁମ୍ଭଠାରେ ଆମ୍ଭର ପାଇଲା ହୃଦୟ—କୃଷ୍ଣସଂହ ମହାଭାରତ ଆଦ ।) ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିବା—To know the intention of a person.
Hṛudaya pāiba

ହୃଦୟ ପୀଡ଼ା—ସ. ବ—ହୃଦ୍‌ରୋଗ (ଦେଖ)—
Hṛudaya pīḍā Hṛudroga (See).

ହୃଦୟ ପ୍ରମାଥୀ—ସଂ ବିଣ. ତ୍ରିଂ (ହୃଦୟ+ପ୍ର+ମଥ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। ଯେ ବା ଯାହା (ହୃଦୟ ପ୍ରମାଥିନ୍—ସ୍ତ୍ରୀ) ମନରେ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ଜନ୍ମାଏ—1. Causing disturbance of mind. ୨ । ମନର ମୋହନକାରୀ—2. Charming; enchanting.
Hṛudaya pramāthī

ହୃଦୟ ଫଳକ—ସଂ. ବ (ରୂପକ)—ଫଳକରୂପ ହୃଦୟ; ହୃଦୟପଟ—The mind compared to a plate, slab or slate.
Hṛudaya phalaka

ହୃଦୟବତ୍ତା(ତ୍ତ୍ୱ)—ସଂ.ବ (ହୃଦୟବତ୍+ଭାବାର୍ଥେ ତା) ହୃଦୟର ଉଦାରତା—Magnanimity of heart.
Hṛudaya battā(ttwa)

ହୃଦୟ ବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବ—ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ; ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ—Intimate friend.
Hṛudaya bandhu
ହୃଦୟେରବନ୍ଧୁ **हृदयबंधु**

ହୃଦୟ ବଳ—ସଂ ବ—ମାନସିକ ବଳ ବା ସାହସ; ହୃଦ୍‌ବଳ—Moral courage.
Hṛudaya bala (ହୃଦ୍‌ବଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟ ବଲ୍ଲଭ—ସଂ ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃଦୟେଶ (ଦେଖ)—Hṛudayeśa (See)
Hṛudaya ballabha
(ହୃଦୟବଲ୍ଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ପ୍ରିୟତମ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Dearest (person).
(ହୃଦୟବଲ୍ଲଭ—ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟବାନ୍—ସଂ ବିଣ, ପୁଂ (ହୃଦୟବତ୍ ଶବ୍ଦ; ହୃଦୟ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍ ୧ମା· ୧ବ)—୧ । ପ୍ରଶସ୍ତଚେତାଃ (ହୃଦୟବତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଦାରଚିତ୍ତ—1. Liberal-
(ହୃଦୟବତ୍ତ୍ୱ—ବି) minded. ୨ । ସଦନ୍ତଃକରଣ—
2. Good hearted. ୩ । ବଦାନ୍ୟ—3. Liberal; magnanimous. ୪ । ପ୍ରେମିକ—4. Loving; affectionate; having a loving heart. ୫ । ଦୟାଳୁ—5. Kind-hearted. ୬ । ସ୍ନେହଶୀଳ—
6. Affectiona te.

Hṛudaya bān

ହୃଦୟ ବିଦାରକ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. [ହୃଦୟ + ବି + ଦୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ]—ମର୍ମଭେଦୀ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୟା, କରୁଣା ବା ଶୋକ ଉତ୍ପାଦକ—
Heart-rending.

Hṛudaya bidāraka
[ହୃଦୟବିଦାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୃଦୟ ବିମ୍ବ—ସଂ. ବି [ରୂପକ]—ହୃଦ୍‌ବିମ୍ବ [ଦେଖ]—
Hṛudaya bimba Hṛud-bimba (See).

ହୃଦୟ ବିହାରୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହୃଦୟ ବିହାରିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ଯେ ସର୍ବଦା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେମର ବା ଭାବନାର ବିଷୟୀଭୂତ ହୋଇଥାଏ—Subject of one's constant thoughts.

Hṛudaya bihārī
(ହୃଦୟ ବିହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟ ବେଦନା (ବ୍ୟଥା)—ସଂ. ବି—ହୃତ୍‌ପୀଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hṛudaya bedanā (byathā) Hṛut-pīrdā (See).

ହୃଦୟବେଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଦୟ ବେଧିନ୍ ଶବ୍ଦ) ୧ । ହୃଦୟ ବିଦାରକ (ଦେଖ)—1. Hṛudaya bidāraka (See). ୨ । ମନକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋହିତ କରିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Charming.
Hṛudaya bedhī
(ହୃଦୟ ବେଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟଭାଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଦୟ ଭାଗିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ହୃଦୟ ବିହାରୀ (ଦେଖ)—Hṛudaya bihārī (See).
Hṛudaya bhāgī
(ହୃଦୟ ଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟଭେଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଦୟଭେଦିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ହୃଦୟ ବିଦାରକ (ଦେଖ)—Hṛudaya bidāraka (See).
Hṛudaya bhedī
(ହୃଦୟ ଭେଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟ ମଣି—ସଂ. ବି—ହୃଦୟ ଧନ (ଦେଖ)
Hṛudaya maṇi Hṛudaya dhana (See).

ହୃଦୟ ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ହୃଦୟରୂପଗୃହ—
Hṛudaya mandira The heart compared to a temple or house.

ହୃଦୟ ରତ୍ନ—ସଂ. ବି—ହୃଦୟ ଧନ (ଦେଖ)—
Hṛudaya ratna Hṛudaya dhana (See).

ହୃଦୟ ରକ୍ତ—ଦେ. ବି—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ରକ୍ତ—
Hṛudaya rakta Heart-blood,
ହୃଦୟେର ରକ୍ତ ହୃଦୟକା ଲୋହୁ

ହୃଦୟର ସହିତ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—ସର୍ବାନ୍ତଃକରଣରେ; ମନରେ ଚିନ୍ତାକରି ଶକ୍ତି ନ ରଖି—Heartily.
Hṛudayara sahita
ହୃଦୟେର ସହିତ ହୃଦୟ ସହିତ

ହୃଦୟ ରସାୟନ—ସଂ. ବିଣ—(ଅଷ୍ଟୀତତ୍)—ହୃଦୟର ରସାୟନ ବା ମହୌଷଧ ସ୍ୱରୂପ; ଯାହା ହୃଦୟକୁ ବା ମନକୁ ଶୀତଳ ବା ଆନନ୍ଦିତ କରେ—Soothing to the heart; heart-soothing.
Hṛudaya rasāyana

ହୃଦୟ ରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ହୃଦୟରୂପ ରାଜ୍ୟ; ରାଜ୍ୟରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—The heart compared to a kingdom.
Hṛudaya rājya

ହୃଦୟରେ ନାଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସର୍ବଦା ମନରେ ପଡ଼ିବା—To be remembered; to be always present in the mind.
Hṛudayare nāchibā
(ହୃଦୟରେ ନୃତ୍ୟ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହୃଦୟେ ନାଚିବା

ହୃଦୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଅଷ୍ଟୀତତ୍)—ହୃଦୟର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱରୂପା; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସର୍ବଦା ହୃଦୟରେ ପୂଜା କରାଯାଉ ଥାଏ—A female who is the idol of one's heart.
Hṛudaya lakshmī

ହୃଦୟ ସଂଘଟ୍ଟ—ସଂ. ବି—(ଅଷ୍ଟୀତତ୍)—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ଗତିବ୍ୟତ୍ୟୟ—
Hṛudrya saṁghaṭṭa Stoppage of heat-beat.

ହୃଦୟସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଦୟ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ହୃଦୟରେ ବା ମନରେ ସ୍ଥିତ; ଭାବନାର ବା ଚିନ୍ତାର ବିଷୟୀଭୂତ—Subject of one's thought.
Hṛudayastha
(ହୃଦୟସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟ ସ୍ଥାନ—ସଂ. ବି—ବକ୍ଷସ୍ଥଳ; ଛାତି; ଭୁଜାନ୍ତର; ବୁକୁ—
Hṛudaya sthāna The breast, chest.

ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ—ସଂ. ବିଣ—(ପୁଂ)—(ହୃଦୟ + ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍, ହୃଦୟ ସ୍ପର୍ଶିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ; ଚିତ୍ତର ଅତିଶୟ ଆନନ୍ଦକର—
1. Very charming. ୨ । ଚିତ୍ତର ଅତିଶୟ ଦୁଃଖକର—2. Heart-rending; piteoos.
Hṛudaya sparśī
(ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟହାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ମନକୁ ମୋହିତକାରୀ—
Charming.
Hṛudaya harī
(ହୃଦୟହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟ ହୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଦୟାଦିତତ୍)—ଦୟାମାୟା ଶୂନ୍ୟ—
Hṛudaya hīna Cruel; devoid of soft sentiments.
(ହୃଦୟ ହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହୃଦୟହୀନତା—ବି)

ହୃଦୟାକାଶ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ଆକାଶରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—
Hṛudayākāśa The heart compared to the sky.)

ହୃଦୟାତ୍ମା—ସଂ. ବି—(ହୃଦୟାତ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ. ୧ମା ୧ବ, ହୃଦୟ + ଅତ୍ମନ୍)—ଜଳକପୋତୀ (ଶକ୍ତିଚନ୍ଦ୍ରିକା)—A kind of crane.
Hṛudayātmā

ହୃଦୟାନନ୍ଦ—ସଂ. ବି(ଅଷ୍ଟୀ ତତ୍)—ହୃଦୟର ଆନନ୍ଦ; ମନର ଖୁସି—
Hṛudayānanda Pleasure; joy of heart. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ହୃଦୟାନନ୍ଦକ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—(ହୃଦୟ+ଆନନ୍ଦକ)—ଯାହା ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମାଏ—Producing joy in the heart; very pleasing.
Hṛudayānandaka
ହୃଦୟାନନ୍ଦକର
ହୃଦୟାନନ୍ଦକ
ହୃଦୟାନନ୍ଦୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
ହୃଦୟାନନ୍ଦକା
ହୃଦୟାନନ୍ଦକରୀ
ହୃଦୟାନନ୍ଦିନୀ
ହୃଦୟାନନ୍ଦିକା } ସ୍ତ୍ରୀ

ହୃଦୟାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ଖ୍ୟାତନାମା
Hṛudayānanda bidyārṇṇaba ସ୍ୱର୍ଗତ ଜନୈକ ଜ୍ୟୋତିଷୀ—Name of a late famous astrologer of Bengal. [ଦ୍ର—ଏ ଫଳିତ ଓ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ମହାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ଓ ସାର୍ବଭୌମ ହୋଇଥିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଃ-ସାରସଂଗ୍ରହ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରୀଜ ରାଏଗୁରୁଙ୍କ ପରି ଏ ମନ୍ଦବଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର-ଗ୍ରହଣ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ।]

ହୃଦୟାରାମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଦୟ+ଆରାମ; ଚତୁର୍ଥୀତତ୍)—ହୃଦୟ-ନନ୍ଦକ—Very pleasing; charming.
Hṛudayārāma
(ହୃଦୟାରାମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟାଳୁ—ସଂ. ବିଣ—(ହୃଦୟ+ଆଳୁ; ଭୁଜ, ଦୟାଳୁ, ଭଦ୍ରାଳୁ, ଭୟାଳୁ)—ହୃଦୟବାନ୍ (ଦେଖ)—Hrudayabān (See)
Hṛudayālu
(ହୃଦୟାଳୁତା—ବି)

ହୃଦୟିକ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ—(ହୃଦୟ+ଅଛି ଅର୍ଥରେ ଇକ)—ହୃଦୟବାନ୍ (ଦେଖ)—Hrudayabān (See)
Hṛudayika
(ହୃଦୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟୀ—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ—(ହୃଦୟିନ୍ ଶବ୍ଦ, ହୃଦୟ+ଇନ୍)—ହୃଦୟବାନ୍ (ଦେଖ)—Hrudayabān(See)
Hṛudayī
(ହୃଦୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟେଶ—ସଂ. ବିଣ, ପୁ—(ଚତୁର୍ଥୀ ତତ୍; ହୃଦୟର ଈଶ=ପ୍ରଭୁ)—୧। ପତି;ଭର୍ତ୍ତା; ସ୍ୱାମୀ (ହିତାଣ୍ଡଶେଷ)—1. Husband [ହୃଦୟେଶା, ହୃଦୟେଶ୍ୱରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨। ପ୍ରେମର ପାତ୍ର; ଯେଉଁ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ବିଶେଷ ଅନୁରକ୍ତା; ଯେଉଁ ପୁରୁଷ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଚିତ୍ତକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅଧିକାର କରିଥାନ୍ତି; ଚିତ୍ତଚୋର; ଚିତ୍ତଚୋର; ପ୍ରିୟତମ ପୁରୁଷ—2. Sweetheart male; beloved male; lord of a female's heart.
Hṛudayeśa
(ହୃଦୟେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟୋନ୍ମାଦକ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—ହୃଦୟପ୍ରମାଥୀ (ଦେଖ)—Hrudayapramāthī (See)
Hṛudayonmādaka
[ହୃଦୟୋନ୍ମାଦା—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହୃଦୟୋନ୍ମାଦକା, ହୃଦୟୋନ୍ମାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୃଦରେ ଗାର କାଟିବା(ପକାଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି କଥାକୁ) ହୃଦୟରେ ଚିରକାଳ ରଖିବା—To preserve a matter in one's heat permanently.
Hṛudare gāra kāṭibā(pakāibā)
[ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର ହୃଦେ କେବେ ଅଛି, ହୃଦରେ ଗାର କାଟି ଥାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କୃଷ୍ଣସର୍ଂହ ମହାଭାରତ ଉଦ୍ୟୋଗ—(ହୃଦରେ ଗାର କାଟି ହୋଇଯିବା, ହୃଦୟରେ ଗାର ପଡ଼ିବା—ବି, ରୂପ)

ହୃଦାକାଶ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ଆକାଶରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—The heart compared to the sky
Hṛudākāśa

ହୃଦାନନ୍ଦ—ସଂ. ବି—(ହୃଦ+ଆନନ୍ଦ)—ହୃଦୟାନନ୍ଦ (ଦେଖ)—Hrudayānanda (See)
Hṛudānanda
ଦେ. ବି ପୁଂ—ଖୁରୁଖଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ହୃଦାନନ୍ଦକ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—ହୃଦୟାନନ୍ଦକ (ଦେଖ)—Hrudayānandaka (See)
Hṛudānandaka
[ହୃଦାନନ୍ଦକର—ଅନ୍ୟରୂପ]
(ହୃଦାନନ୍ଦକା, ହୃଦାନନ୍ଦକ ସ୍ତ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦାମ୍ବୁଜ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—(ସଂ. ହୃଦମ୍ବୁଜ)—ହୃଦ୍‌ପଦ୍ମ (ଦେଖ)—Hrudpadma (See)
Hṛudāmbuja

ହୃଦାଶୟ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ, ହୃଦ୍‌ରୂପ ଆଶୟ=ଆଧାର)—[ଆଧାର ବା ସ୍ୱରଣୀ ବା ଯାଦରୂପେ କଳ୍ପିତ] ଅନ୍ତଃ-କରଣ; ମନ—Mind; heart (compared to a reservoir of thoughts).
Hṛudāśaya

ହୃଦାସନ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ଆସନରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—Heart compared to a mat or seat.
Hṛudāsana

ହୃଦି—ସଂ. ବି—(ହୃତ୍ ଓ ହୃଦ୍‌ର ୭ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ରୂପ; ୧ବଚନ)—ହୃଦୟରେ; ଅନ୍ତଃକରଣରେ—In the heart; in the mind. [ଭ—ଅଗାଧ ବୋଧ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି, ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ସଦା ହୃଦି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]
Hrudi
ଦେ. ବି—ହୃଦାନନ୍ଦର ଆଦରସୂଚକ ଡାକନାମ—Nickname of Hṛudānanda.

ହୃଦିକା—ସଂ.ବି (ନାମ)—(ହୃଦ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମାତା—Name of the mother of Krupāchārjya.
Hṛudikā

ହୃଦିଲଗ୍ନ—ସଂ.ବିଣ—(ଅଲୁକ୍;ହୃଦି=ହୃଦୟରେ+ଲଗ୍ନ)—ଯାହା ମନରେ ଲାଗି ଯାଇଥାଏ; ହୃଦୟରେ ମିଳିତ—Joined with or attached to one's heart.
Hṛudilagna

ହୃଦିସ୍ପୃକ୍—ସଂ. ବିଣ—(ଅଲୁକ; ହୃଦି=ହୃଦୟରେ+ସ୍ପୃଶ ଧାତୁ=ଛୁଇଁବା+କ୍ୱିପ୍; ହୃଦିସ୍ପୃଶ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା, ଏକବଚନ)—୧। ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ; ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ—Touching to the quick. ୨। ମର୍ମଭେଦୀ—2. Heart-rending. ୩। ଅତି ମନୋହର—3. Very charming; enchanting.
Hṛudispṛuk

ହୃଦୁ(ଦ)ଙ୍ଗ—ଦେ. ବିଣ—ହୁରଦଙ୍ଗ୍ (ଦେଖ)—Hurdang (See)
Hṛudu(da)ṅga
[ହୃଦୁଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] (ହୃଦ[ଦୁ]ଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦ୍ଗତ—ସଂ. ବିଣ—(ହୃଦ୍ + ଗମ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । ହୃଦୟସ୍ଥ; Hṛudgata ମନୋଗତ; ମାନସିକ; ଅନ୍ତରିକ—Mental; that which is in the mind. ୨ । ସର୍ବଦା ଚିନ୍ତାର ବିଷୟୀଭୂତ—2. Subject of one's constant thoughts.

ହୃଦ୍ଗୋଳ—ସଂ ବି—ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Hṛudgola .Name of a mythological mountain.

ହୃଦ୍ଗ୍ରନ୍ଥ—ସଂ. ବି—ହୃଦ୍ବ୍ରଣ [ସୁଶ୍ରୁତସଂହିତା] (ଦେଖ)—Hṛudgrantha Hrudbraṇa (See)

ହୃଦ୍ଦେଶ—ସଂ. ବି—୧ । (ରୂପକ) ହୃଦୟସ୍ଥାନୀୟ— 1. Mind compared to a country. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ହୃଦୟସ୍ଥାନ; ଛାତି; ବୁକୁ—2. The breast; the chest.

ହୃଦ୍ଧନ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ହୃଦୟଧନ (ଦେଖ)—Hṛuddhana Hṛudaya dhana (See)

ହୃଦ୍ବନ୍ଧକ—ସଂ. ବି—ଜଠର [ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା]—Hṛudbaṇṭaka The belly

ହୃଦ୍ବିମ୍ବ—ସଂ. ବି—[ରୂପକ]—୧ । ବିମ୍ବ ବା ପ୍ରତିରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—Hṛudbimba 1. The heart compared to a picture. ୨ । (ମ. ପ. ଲୋ) ହୃଦୟରେ ବା ମନରେ ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ରହିଯାଏ—2. A picture depicted in the mind; a mental picture.

ହୃଦ୍ବିଳାସୀ—ସଂ. ବି ପୁଂ—(ରୂପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ହୃଦ୍ବିଳାସିନ୍ ଶବ୍ଦ, Hṛudbilāsī ୧ମା. ୧ବ)— ହୃଦୟବିହାରୀ [ଦେଖ]—[ହୃଦ୍ବିଳାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Hṛudayabihārī (See)

ହୃଦ୍ବିହାରୀ—ସଂ. ବିଣ—[ହୃଦ୍ବିହାରିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ ରୂପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ]—ହୃଦୟବିହାରୀ (ଦେଖ)—[ହୃଦ୍ବିହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Hṛudayabihārī (See)

ହୃଦ୍ବୋଧ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବୁଝିଯାଇବା—1. Comprehension. ୨ । ମର୍ମାବଧାରଣ; ମର୍ମ ବୁଝିବା—2. Understanding; realising the import of a matter. ୩ । ମନର ସମସ୍ତ ସନ୍ଦେହ ଦୂରୀଭୂତ ହେବା ଜନିତ ସନ୍ତୋଷ—3. Satisfaction due to the removal of all doubts from one's mind.

ହୃଦ୍ବ୍ୟଥା—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃତ୍‌ପୀଡ଼ା (ଦେଖ)—Hṛudbyathā Hṛut-pīḍā (See)

ହୃଦ୍ବ୍ରଣ—ସଂ. ବି—(ମ. ପ ଲୋ)—ହୃଦୟମଧ୍ୟରେ ଉଠିବା ମାରାତ୍ମକ ଶୋଥ ରୋଗ ବିଶେଷ—A tumour in the heart.

ହୃଦ୍ୟ—ସଂ ବିଣ (ହୃଦ୍ + ଯ)—୧ । ମନୋହର—1. Pleasing; charming. ୨ । ରମଣୀୟ—(ହୃଦ୍ୟ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Lovely; amiable. ୩ । ମନଲାଖି; ରୁଚିକର—3. Suiting to one's taste, fancy or choice. ୪ । ଯାହା ମନକୁ ପାଏ—4. Agreeable. ୫ । କୃତଜ୍ଞ—5. Grateful. ୬ । ଯାହା ଖାଇବାକୁ ରୁଚିକର (ହୃ. ଶ)—6. Tasteful; savoury. ୭ । ସ୍ୱାଦୁ (ହୃ. ଶ)-7. Sweet. ୮ । ଅନ୍ତରିକ; ମାନସିକ (ହୃ. ଶ)—8. Internal; mental. ସଂ ବି—୧ । କପିତ୍ଥ; କଇଥ (ହୃ. ଶ)—1. Woodapple. ୨ । ଧଳା ଜୀରା (ହୃ. ଶ)—2. White cumin seed. ୩ । ଦହି [ହୃ ଶ]—3. Curd; buttermilk. ୪ । ମଧୁ (ହୃ,ଶ) 4. Honey. ୫ । ମହୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ (ହୃ. ଶ) 5. Wine distilled from Mahwa flower. ୬ । ଶତ୍ରୁକୁ ବଶୀଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—6. A mystic formula used to bring an enemy under one's control.

ହୃଦ୍ୟ ଗନ୍ଧ—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବେଲ ଗଛ—1. The Marmalos tree. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀରକ—2. Small cumin seed. ୩ । ସୌବର୍ଚ୍ଚଳ ଲବଣ—3. Sachal salt. (ହୃଦ୍ୟଗନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଗନ୍ଧ ମନୋହର—Having charming scent.

ହୃଦ୍ୟଗନ୍ଧା—ସଂ ବି—ଜାତି ଫୁଲ—Jasminum Grandiflorum. Hṛudyagandhā ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହୃଦ୍ୟ ଗନ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hṛudyagandha.

ହୃଦ୍ୟତା(ତ୍ୱ —ସଂ ବି [ହୃଦ୍ୟ + ଭାବ ତା,ତ୍ୱ]—୧ । ପ୍ରଣୟ; ପ୍ରେମ—Hṛudyatā(twa) 1. Love; attachment. ୨ । ସଦ୍‌ଭାବ—2. Amity; good feelings.

ହୃଦ୍ୟା—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହୃଦ୍ୟ + ଆ)—ହୃଦ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Hṛudyā Feminine of Hṛudya ସଂ ବି—୧ । ବୃଦ୍ଧ ନାମକ ଔଷଧ [ହୃ. ଶ]—1. Name of a rare herb. ୨ । ବଢ଼ନ୍ତି; ମାଈ ଛେଳୀ (ହୃ. ଶ.)—2. Female goat.

ହୃଦ୍ୟାଂଶୁ—ସଂ ବି—୧ । (କର୍ମଧା)—ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ—Hṛudyāṁśu 1. Moon light; moon's rays. ୨ । [ବହୁବ୍ରୀହି]—ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହୃ. ଶ)—2. The moon.

ହୃଦ୍ରତ୍ନ—ସଂ ବି—ହୃଦୟରତ୍ନ (ଦେଖ)—Hṛudratna Hṛudaya ratna (See)

ହୃଦ୍ରାଜ୍ୟ—ସଂ ବି [ରୂପକ]—ହୃଦୟରାଜ୍ୟ (ଦେଖ)—Hṛudrājya Hṛudaya rājya (See)

ହୃଦ୍ରୋଗ—ସଂ ବି—୧ । କୁମ୍ଭ ରାଶି (ଶୁଦ୍ଧ ଦୀପିକା)—Hṛudroga 1. Aquaria (one of the 12 signs of the zodiac). ୨ । କାମ; ମଦନ

(ଭଗବତ)—2. Cupid. ୩ । ସଂସାରିକ କାମନା (ଭାଗବତ)—3. Worldly desire. ୪ । ଅତ୍ୟୁତ୍କେଦୋତ୍ଥ ହୃଦୟ ପୀଡ଼ା ବା ହୃଦୟରେ ଅନୁଭୂତ ବ୍ୟଥା—4. Pain felt in the heart [ଦ୍ର—ଏହା ଚାରି ପ୍ରକାରର:—ବାତିକ, ପୈତ୍ତିକ, ଶ୍ଳୈଷ୍ମିକ, ସାନ୍ନିପାତିକ ଓ କୃମିଜନିତ ।] ୫ । ଅଧୁନିକ ଚିକିତ୍ସାଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ରୋଗ—5. Heart disease [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳରେ ହୃଦୟର ସ୍ପନ୍ଦନ ଅନିୟମିତ ହୋଇ ଶେଷରେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଯାଏ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।]

ହୃଦ୍ରୋଗ ବୈରୀ—ସଂ ବି—ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hṛudroga bairī Terminalia Arjuna tree.

ହୃଦ୍ରୋଗୀ—ସଂ. ବି. ଓ ବିଣ ପୁଂ (ହୃଦ୍ରୋଗ+ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ]—ହୃଦ୍ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A man suffering from heart disease.
Hṛudrogī [ହୃଦ୍ରୋଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୃନ୍ମଣି—ସଂ. ବି—(ହୃଦ୍+ମଣି)—ହୃଦୟ ଧନ (ଦେଖ)—1. Hṛudaya dhana (See). ୨ । ବକ୍ଷୋ—ଦେଶରେ ପରିହିତ ମଣି ଅଳଙ୍କାର—2. A gem worn on the breast.
Hṛunmaṇi

ହୃଲ୍ଲାସ—ସଂ, ବି—(ହୃଦ୍+ଲସ୍, ଧାତୁ+କରଣ ଅ, ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଦ୍+ଲ=ଲ୍ଲ)—ହିକ୍କାରୋଗ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—[ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ହିକ୍କା, ହେକ୍କା, ପ୍ରତିଶ୍ୟାୟ ପୀଳସ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)] Hiccough.
Hṛullāsa

ହୃଲ୍ଲେଖ—ସଂ. ବି—(ହୃଦ୍+ଲିଖ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ; ସନ୍ଧି ଯୋଗ ଦ୍+ଲ=ଲ୍ଲ)—୧ । ଜ୍ଞାନ (ଗ୍ରନ୍ଥନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ)—1. Knowledge; perception. ୨ । ତର୍କ (ନିବାଣ୍ଡ ଶେଷ)—2. Argument; reasoning. ୩ । ଅନୁତାପ; ଅନୁଶୋଚନା (ସ୍ମରଣଚନ୍ଦ୍ର)—3. Regret; repentance.
Hṛullekha

ହୃଷ(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ହୃଷ୍ଟ ହେବା; ଆନନ୍ଦିତ ହେବା—1. To be glad; to rejoice. ୨ । ଆନନ୍ଦିତ କରିବା—2. To gladden. ୩ । ଅଲୀକ ବା ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତିପନ୍ନ କରିବା—3. To falsify.
Hṛush(root)

ହୃଷି—ସଂ. ବି (ହୃଷଧାତୁ+ଭାବ ଇ)—୧ । ହର୍ଷ;ଆନନ୍ଦ (ହ. ଶ)—1. Joy; delight. ୨ । (+କରଣ ଇ) କାନ୍ତି; ଜ୍ୟୋତିଃ (ହ. ଶ)—2. Lustre. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଇ) ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ. ଶ)—3. A liar. ଦେ. ବି ପୁଂ—ହୃଷୀକେଶର ଡାକ ନାମ — Nickname of Hṛushikeśa.
Hṛushi

ହୃଷିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପ୍ରୀତ; (ମେଦିନୀ)—1. Pleased. ୨ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ; ହୃଷ୍ଟ; ଆହ୍ଲାଦିତ (ମେଦିନୀ)—2. Overjoyed; joyous; rejoicing; delighted. ୩ । ପୁଲକିତ; ହୃଷ୍ଟରୋମା (ମେଦିନୀ)—3. Horripilated; with the furs standing on end. ୪ । ବିସ୍ମୃତ (ମେଦିନୀ)—4. Forgetting; oblivious. ୫ । ପ୍ରଣତ (ଧରଣୀ)—5. Humble; bent down. ୬ । ବର୍ମିତ (ଧରଣୀ)—6. Armoured. ୭ । ପ୍ରତିହତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—7. Obstructed.
Hṛushita (ହୃଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଷୀ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱିବଚନ)—ଅଗ୍ନି ଓ ସୋମ ଦେବତାଦ୍ୱୟ (ମହାଭାରତ ମୋକ୍ଷଧର୍ମ) — The Fire-god and the Moon-god. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଷ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ; (ହୃଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ମା. ୧ବ)—ହୃଷ୍ଟକାରୀ; ଆହ୍ଲାଦକ—Pleasing.
Hṛushī

ହୃଷୀକ—ସଂ. ବି—(ହୃଷ୍. ଧାତୁ+କରଣ ଇକ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ (ଅମର)—1. Organ of sense. ୨ । ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ (ଚକ୍ଷୁ, କର୍ଣ୍ଣ, ନାସିକା, ଜିହ୍ୱା, ତ୍ୱକ)—2. The 5 organs of sense. [ଭ—ହୃଷୀକ-ମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର, ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର କଳେବର । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।]
Hṛushīka

ହୃଷୀକେଶ—ସଂ. ବି—(ଏସ୍ଥୀ ତତ୍ତ୍ୱ; ହୃଷୀକ=ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଈଶ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଯାହାଙ୍କର ବଶୀଭୂତ—୧ । ନାରାୟଣ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ ବିଶେଷ—1. A name of Bishṇu. ୨ । ପୁଷ ମାସ (ହ. ଶ)—2. The month of Pusha. ୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ହ. ଶ)—3. Śrīkṛushṇa. ଦେ. ବି—୧ । ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males ୨ । (ନାମ)—ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ସହର—2. Name of a small town near Hardwar. [ଦ୍ର—ଏହା ହରିଦ୍ୱାରଠାରୁ ୧୪ ମାଇଲ ଦୂର । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭ୍ରାତା ଭରତ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଏଠାରେ ତ୍ରିବେଣୀ ନାମ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୀତା ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଏଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ବ୍ରହ୍ମତୀର୍ଥ ନାମକ କୁଣ୍ଡ ଅଛି । ଏହି କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କଲେ ଜୀବର ପାପ ଦୂର ହୁଏ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ । ମଦନମୋହନ, ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ । ସାଧାରଣତଃ ଏହାକୁ ଋଷିକେଶ ବୋଲାଯାଏ ।]
Hṛushīkeśa; ହୃଷୀକେଶ ଈଷୀକେଶ

ହୃଷୀକେଶି—ଦେ.ବି ପ୍ରାଚୀନ,ପଦ୍ୟ)—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1. Śrīkrushṇa [ଭ—ତା ହାତେ ମୋହନ ବଂଶୀ ଗୁଥିତେ ଥାଇ ବଜାଉଥି, ଯାଇଥିଲେ ହୃଷୀକେଶି;ଦେଲ ସେ ଅଣି—ପ୍ରାଚୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ] ୨ । ହୃଷୀକେଶ; ବିଷ୍ଣୁ—2 Bishṇu
Hṛushīkeśi

ହୃଷୁ—ସଂ ବିଣ—[ହୃଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉ]—୧ । ହୃଷ୍ଟ; ପ୍ରବଳ (ହ. ଶ) 1. Delighted. ୨ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—2. Speaking untruth. ସଂ ବି—୧ । ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—1. Fire. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହ ଶ)—2. The sun. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର (ହ.ଶ) 3. The moon.
Hṛushu

ହୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ତ)—୧ । ଆହ୍ଲାଦିତ; ଆନନ୍ଦିତ; ଜାତହର୍ଷ; ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—1. Joyful; overjoyed; glad; merry. ୨ । ପ୍ରୀତ—2. Pleased. ୩ । ପୁଲକିତ; ରୋମାଞ୍ଚିତ (ବିଶ୍ୱ; ମେଦିନୀ)—3. Horripilated; (the furs) Standing out. ୪ । ବିସ୍ମିତ (ବିଶ୍ୱ, ମେଦିନୀ)—4. Astonished. ୫ । ପ୍ରହସିତ (ବିଶ୍ୱ, ମେଦିନୀ)—5. Laughing; smiling. ୬ । ପ୍ରତିହତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)— Obstructed. ବି—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ତ)—ହର୍ଷ; ପୁଲକ; ଆନନ୍ଦ [ଉ—ଯେ ସ୍ୱରଚିତ୍ତ ସେ ସ୍ୱରଚିତ ହୃଷ୍ଟ ଲଭିତ । ଉଡ଼. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।]

ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅନ୍ତଃକରଣ—Glad heart.

Hrushta chitta ବିଣ. ସଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚେତାଃ; (ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆନନ୍ଦିତମନାଃ—Gladdened; overjoyed; delighted at heart.

ହୃଷ୍ଟଚେତାଃ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଚେତସ୍=ମନ Hrushta chetāḥ ଯାହାର; ହୃଷ୍ଟ ଚେତସ୍; ୧ମା ୧ବ)—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲାନ୍ତଃକରଣ—Gladdened; rejoicing; overjoyed

ହୃଷ୍ଟ ପୁଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ—Hale

Hrushta pushta and hearty; stout and cheer- (ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—ଦେ. ରୂପ) ful. ଦେ. ବିଣ—ମୋଟା ସୋଟା; (ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସବଳ ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ—Stout and strong.

ହୃଷ୍ଟରୁଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—(ବିପ୍ସାର୍ଥ ପ୍ରତିତର ଶବ୍ଦ; ପ୍ରଥମେ ହୃଷ୍ଟ ଓ

Hrushta rushta. ପରେ ରୁଷ୍ଟ)—୧ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ କ୍ରୁଦ୍ଧ—1. At first glad and then become angry. ୨। ଏକକ୍ଷଣରେ ହୃଷ୍ଟ ଓ ପରକ୍ଷଣରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ—2. Glad at one moment and angry at the other; alternately pleased and displeased. ୩ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତଚିତ୍ତ — 3. Capricious; fickle-minded.

ହୃଷ୍ଟଯୋନି—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଏକପ୍ରକାର ନପୁଂସକ—

Hrushta joni A class of eunochs.

ହୃଷ୍ଟରୋମା—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ରୋମ ଯାହାର

Hrushta romā ହୃଷ୍ଟ ରୋମନ୍ ୧ମା ୧ବ)—ରୋମାଞ୍ଚିତ-କଳେବର; ପୁଲକଯୁକ୍ତ; ଆନନ୍ଦ ବା ବିସ୍ମୟରେ ଯାହାଙ୍କ ଦେହର ରୋମମାନ ଠାଙ୍କୁର ଉଠିଅଛି—Horripilated; having the furs of the body standing on the ends owing to joy or astonishment.

ହୃଷ୍ଟି—ସଂ, ବି—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ- ତି)—୧ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା; ଆନନ୍ଦ

Hrushti (ଧରଣୀ)—1. Joy; gladness. ୨ । ମାନ (ଧରଣୀ)—2. Self respect. ୩ । ଗର୍ବ—3. Pride. ୪ । ଗର୍ବରେ ଫୁଲିଥିବା—4. Swollen through pride.

ହୃଷ୍ୟକା—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ବିଶେଷ—One of the

Hrushyakā modulations of tune in Hindu music. (ଦ୍ର—ଏଥିର ସ୍ୱରଗ୍ରାମ—ପ ଧ ନି ସ ରେ ଗ ମ; ଧ ନି ସ ରେ ଗ ମ ପ ଧ ନି ସ ରେ ଗ—ହୃ. ଶ ।]

ହେ—ସଂ. ଅ—(ସଂ. ହେ ଧାତୁ=ଅହ୍ୱାନ କରିବା+କରଣ ଏ)—୧ ।

He (ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ୱନି) ଅହେ ।—1. (Interjection used in addressing a person) Ho! Heigh Ho ! O ! Oh! ୨। ଅହ୍ୱାନାର୍ଥକ—2. Used in calling a person. ୩। ଅସୂୟାର୍ଥକ—3. Used in displeasure or spite. [ଦ୍ର—ସମ୍ବୋଧନସୂଚକ 'ହେ' ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ପାଟ୍; ପ୍ୟାଟ୍, ଅରେ, ହେ ଅସ୍ମି ଭୋ (ଅମର), ହଂ ହେ, ହଂ ହୋ, ଅରେ ଅସ୍ମି (ଭରତ)]

ହେଆର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ହେୟାର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—

Heār (ete) Heyār etc (See).

ହେଇ—ଦେ. ଅ—୧ । ହେ (ଦେଖ)—1. He (See). ୨ ।

Hei ହେ ହି ଏଇ ଯହିଁ

କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶପୂର୍ବକ ଦେଖାଇଦେବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ— 2. Exclamation used in pointing out any object to another. [ଦ୍ର—ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖାଇବା ସମୟରେ 'ହେ' ର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ; ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବସ୍ତୁକୁ (ଯଥା ତାରା ଦୂର ପର୍ବତକୁ) ଦେଖାଇବାବେଳେ ହେ ର ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ ।] ୩ । ଏହିମାତ୍ର; ଅତିଶୀଘ୍ର; ଅତି ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ରେ—3. Just now; very shortly. (ଯଥା—ମୁଁ ଯାଉଛି, ହେଇ ଅସିଲି ବୋଲି ଜାଣ)

ହୟେ ହୋକର ମିଳାକର

ଚା. କ୍ରି (ସଂ. ଭୂ. ଧାତୁ 'ହେବା' କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ) ହୋଇ—4. Being. ଚା. ଅ—ମିଶି; ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମିଶାଇଲେ ବା ଗଣିଲେ—5. Counting all. (ଯଥା ଏଠାରେ ସମସ୍ତେ ହେଇ କେତେଜଣ ହେବେ ।

ହେଇଚି(ଛି)—ଚା. କ୍ରି—(ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ

Heichi(chhi) ମୁଁ ଓ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ସେ ଏକବଚନ) —ହୋଇଛି; ହୋଇଅଛି—(He, she; it) Is; has been (I)

ହୟେଛି, ହୟେଛେ ହୁଆ have been.

ହେଇଚ୍ଛିକା (ଣି)—ଚା.ଦେ (କଟକ) କ୍ରି. ବିଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ; ଏହିଲଗେ

Heichhikā(ṇi) Just now.

(ହେଇଛଣିକା; ହେଇଛୁଣ, ହେଇଛୁଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଏକ୍‌ଖୁନି ଅବଭୀ

ହେଇତି(ତି)—ଦେ. ଅ—ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ବା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ

Heiti(ti) ନିର୍ଦ୍ଦେଶପୂର୍ବକ ଦେଖାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ — Exclamation used in pointing out to another a

thing or person in front or nearby. [ଯଥା=ହେଇଟି, ହେଟ, ପିଲାଟି ବସର ନାତ ନାତ
ଏଇଯେ यहिंपर ଅସୁଅଛି]

ହେଇଠାରୁ—ସ୍ଥା. ସର୍ବ ନାମ—ଏଠାରୁ—
Heithāru From here; hence.
ହେଥାଥେକେ . यहांसे

ହେଇଥିତା—ପ୍ରାଦେ. (ପାଟଣା) କ୍ରି ହୋଇଥାନ୍ତା—
Heithitā Would have been; might have been.

ହେଇ ଦେରେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି. ବିଣ (ଭିତର ବ୍ୟବହୃତ)—
Hei dere ଏହି ପ୍ରକାରେ; ଏହାଘର—Like this; thus.

ହେଇ ଯିବା—ସ୍ଥା. କ୍ରି—୧। ହୋଇଯିବା; ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବା—1. To be
Hei jibā accomplished. ୨। ଘଟିବା—2. To happen
୩। (ଅମୁକ ବିଷୟ ପାଇଁ)ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—3. To be the proper time for. ୪। ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା—
ହୟେଯାଓୟା ହୋଜାନା 4. To be sufficient; to suffice.

ହେଇଲୋ—ସ୍ଥା. ଅ—ହଇଲେ (ଦେଖ)—
Heilo Hailo (See)
[ହେଇଲେ ହେ—ଅଳ୍ପରୂପ]

ହେଉ—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହେବା ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ
Heu (ସେ; ତାହା; ଏହା) କର୍ତ୍ତା ସହିତ ବ୍ୟବହୃତ—1. Let him or her or it be; be it, he or she. ୨। ହେଉଣୁ (ଦେଖ)—2. Heuṇu (See) ଅ—(ସ୍ୱୀକାରାର୍ଥକ ବାସମ୍ମତି ସୂଚକ) ତଥାସ୍ତୁ; ତାହାହେଉ—(Interjection) Be it so; so be it. [ଦ୍ର—କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଅପଣ ଏଠାକୁ ଅସିବା ହେଉ, ଅପଣ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ହେଉନୁ (ବା ହୁଅନୁ) ଆଦି ବାକ୍ୟର ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ। କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏ ବ୍ୟବହାର ଅଶୁଦ୍ଧ। ଏଥିର ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର—ଅପଣଙ୍କର ଏଠାକୁ ଅସିବା (କଥା) ହେଉ (—ଘଟୁ)। ଅର୍ଥାତ୍, ଅପଣଙ୍କର ଏଠାକୁ ଅସିବା କଥା ଘଟୁ। ଅପଣ
ହଉକ୍ ଯାଅନୁ, ଏ ବାକ୍ୟ ନ କହି ବେଶି ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଭାବରେ
ହୋ ଅପଣ ଯିବା ହୁଅନୁ (ବା ହେଉନୁ) ବୋଲି ଲୋକେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଏଥିର ଶବ୍ଦ ବ୍ୟାକରଣସମ୍ମତ ଅଟେ—ଅପଣଙ୍କର ଯିବା ହେଉ ଓ ଏଥିର ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ମତ ଅର୍ଥ—ଆପଣଙ୍କର ଯିବା କଥା ଘଟୁ]

ହେଉଁ—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହେବା ଧାତୁର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ
Heuñ ସମ୍ମାନାର୍ଥ ଏକବଚନ (ଆମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ ଆମ୍ଭେମାନେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ—1. I am; we are; I be we; be.
ହଇ ହୋଯ ୨। ହେଉଣୁ (ଦେଖ)—2. Heuṇu (See)

ହେଉଡ଼ି—ଦେ. ବ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ହାଲୁଟି—Belching.
Heurdi [ଉ—ବାତାପିର ମାଂସଯାକ ମହା ଅନନ୍ଦରେ ଖାଇସାରି ବୁଢ଼ା ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଯେଠ ଅଉଁସି ହେଉଡ଼ି ମାରଦେଲେ
ଢେକୁର ଡକାର ନୀଳକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ମହାଭାରତ]

ହେଉଣୁ—ଦେ. କ୍ରି—(ହେବା କ୍ରିୟାର ଭୂତାର୍ଥକ ଅସମାପିକା ରୂପ)
Heuṇu ହେବା ପୂର୍ବରୁ—(Participle) Occurring before the happening of a thing (ଯଥା—ମୁଁ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହେଉଣୁ ସେମାନେ ଚାଲିଗଲେ)
[ହଉଣୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]
ହଓୟାୟ होनेकेपहले

ହେଉ ତେବେ—ଦେ. ଅ—୧। (ଅବଧାରଣାର୍ଥ) ହେଉ; ଅଚ୍ଛା, ତଥାସ୍ତୁ-
Heu tebe 1. All right. ୨। (ସମ୍ମତିସୂଚକ) ତଥାସ୍ତୁ—
[ହଉତେବେ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] 2. Be it so.
ହଉକତବେ अच्छा

ହେଉଥିଲେ—ଦେ. କ୍ରି—ହେବାକ୍ରିୟାର ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏକ
Heuthile ବଚନ (ସେ) ଓ ବହୁବଚନ ସେମାନେ କର୍ତ୍ତା ସହିତ ଅତୀତକାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ—(The past tense form of the verb to be (hebā) in the third person singular and plural numbers and denoting respect) He was or they were.
ହୟେଛିଲ ହୋତେଥେ (ଯଥା—ସେମାନେ କଥାଭାଷା ହେଉଥିଲେ)
[ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟ ଅପଣ ଓ ଅପଣମାନେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।]

ହେଉନ୍ତୁ—ଦେ. କ୍ରି—ହୁଅନ୍ତୁ; ହେବାକ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ମଧ୍ୟ
Heuntu ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ସେ ମହାଶୟ) ଓ ବହୁ ବଚନ (ସେମାନେ)—Let him or them be. [ଯଥା—ସେମାନେ ଛିଡ଼ିଏ ଥଣ୍ଡା ହେଉନ୍ତୁ, ଅମ୍ଭେ ଯାଇ ଦେଖା କରିବା] ୨। ହେବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ଅପଣ; ଶ୍ରୀ) ଓ ବହୁବଚନ ଅପଣମାନେ—2. The imperative form of verb to be in the singular and plural numbers. [ଯଥା—ଅପଣ ଏ କଥାରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଉନ୍ତୁ] [ଦ୍ର—ହେଉ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ। କେତେ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ ପରେ 'ବା' ଲଗାଇ ହେଉନ୍ତୁ ଯୋଗ କରାଯାଏ; ଯଥା ଅପଣ ଅସିବା ହେଉନ୍ତୁ। କିନ୍ତୁ ଏହା
ହଉନ ହୋବେଁ ଅଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର]

ହେଉ(ଉଁ) ହେଉ(ଉଁ)—ଦେ.କ୍ରି—(ହେବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପର
Heu(uñ)heu(uñ) ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—୧। (ଅମୁକ ବିଷୟର) ସମାପ୍ତି
ହତେ ହତେ, ହୋତେହୋତେ ହେବା ପୂର୍ବରୁ—1. Before the completion of (something). (ଯଥା—ଖାତ ହେଉ ହେଉଁ ମୁଁ ଘେର ଅସିବ)—୨। (ଅମୁକ କ୍ରିୟା) କରା ଯାଉଥିବା ସମୟରେ—2. During the doing of an act. [ଯଥା—ଅପଣ ଦୁହିଙ୍କର କଥାଭାଷା ହେଉ ହେଉ ମୁଁ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ିବି।] ୩। (ଅମୁକ କାର୍ଯ୍ୟ) ସମାପ୍ତ ହେବା ପାଇଁ—3. For anything being done or completed. (ଯଥା—ଯାତ୍ରାକାଳମାନେ ଯାହା ପାଇଁ ସଜ ହେଉ ହେଉ ଅଛୁ ଘଣ୍ଟାଏ ଲାଗିବ)

ସାଧାରଣ ଭାବେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ ; ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଘାଇ' ଖୋଜିବେ; 'ମୂଢ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ' ଖୋଜିବେ; 'ଙ୍ଗଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ଚଳ୍ଲ' ଖୋଜିବେ; 'ଅଗ୍ୟ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଗ୍ଲ' ଦେଖିବେ; ଅଳଚତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍ଚତ୍' ଦେଖିବେ ।

ହେଁ—ଦେ. ଅ—(ସଂ. ହି)—୧ । (ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ)—
Heñ (କ) . ଉପହାସାର୍ଥକ—Interjection used
ହେଁ ହୈଁ in sneering. (ଖ) ଅସୂୟାର୍ଥକ—Interjection used in expressing spite.
(ଗ) ହାଁ (ଦେଖ)—Hāṅ (See). ୨ । କ୍ରିୟାର ଭୂତକାଳ ଏକ୍ସ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନରୂପ ପରେ ଯୁକ୍ତ)—(କ) ସ୍ୱଦ୍ଧା—
Even. [ଉ—ଅଚ୍ଛର ସରବ ମୋର ଜାଇଁ ଲେହେଁ
ମୀ ମଲ୍ଲଟି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋଷ୍ଠ ଚମ୍ପୂ. ଣ. ଗୀତ] (ଖ) ଯେବେ ଅବା; ଯଦି ସ୍ୟାତ୍—Even if. [ଉ—ଗେହ ନାହିଁ ଥିଲେହେଁ ବଞ୍ଚା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, କଣୋଷ୍ଠ ଚମ୍ପୂ. ଚ. ଗୀତ] (ଗ)—(ଚ ତ, ଯେତେ, ତେତେ, କେବେ, ଯେବେ, ତେବେ, ଜଣେ, ଥରେ, ବାରେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—ହେଲେ; ସ୍ୱଦ୍ଧା—Even. (ଯଥା—ମୋର ସାଙ୍ଗରେ ଜଣେହେଁ ଲୋକ ଯିବ ନାହିଁ ।) (ଘ) (କେତେ, ଯେତେ, ସେତେ ସଙ୍ଗେ) – ବାକ୍ୟରେ ଜୋର୍ ଦେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ—A suffix used to add emphasis to some pronouns. [ଉ—ସଙ୍ଗେ ନ ଜାଅ ଗଜ୍ଜରବା, କେତେହେଁ ଉଆର ଚହ୍ନିବା ।—ଭୂପତି ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ] ୩ । (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଯଥା—ଦୁହେଁ, ତିନିହେଁ, ଚାରିହେଁ) — (କ) ଜଣ; ସମସ୍ତେ; ମାନେ; ଯାକ; ସବୁ ସ୍ୱଦ୍ଧା ମିଶି; A suffix indicating plural; all;altogether. (ଖ) ପ୍ରତ୍ୟେକ—Each of. ଯଥା, ତିନିହେଁ ବିଦ୍ୟାରେ
ହା ହା ହୈଁ ହୈଁ ଧୁରନ୍ଧର । ବ-(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରିବା ଶବ୍ଦ—1. Sound of loud laugh. ୨ । ଘୋଡ଼ାଙ୍କର ହ୍ରେଷାରବ—2. Neighing of a horse. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—୧ । ଏହା; ଏ—1. This. ୨ । ତାହା; ସେ—2. That; he; she. ୩ । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି—3. This person.

ହେଁଟା—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—(ଅନାଦରାର୍ଥକ)—୧ । ଏଇଟା;
Heñṭā ଏହି ବସ୍ତୁଟା - 1. This thing. ୨ । ଏହି ବିଷୟଟା—2. This matter. ୩ । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଟା—3. This person. ପ୍ରାଦେ (ଟାଟଣା) ସର୍ବନାମ—ସେହି—That.

ହେଁଡ଼ୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାଣ୍ଡୁଆ (ଦେଖ)
Heñrduā Hāṇḍuā (See)

ହେଁତ୍କି—ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର)ସର୍ବନାମ-୧ । ଏତିକି—1. This much.
Heñt-ki ୨ । ସେତିକି—2 That much.

ହେଁଥି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—୧ । ଏଥିରେ – 1. In this.
Heñthi ୨ । ଏଠାରେ—2. Here. ୩ । ଏହି ବିଷୟରେ—3. In this matter.

ହେଁଥିର୍ ଲାଗି(ଗେ)-ଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ଅ-୧ । ଏଥିପାଇଁ —1.For this.
Heñthir-lāgi(ge) ୨ । ସେଥିପାଇଁ—2. For that.
(ହେଥିର୍ ଲାଗି—ଅଳ୍ପରୂପ) ୩ । ସେହି କାରଣରୁ; ଅତଏବ—3. Therefore.

ହେଁସ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ସସ୍ତର)—ମୃଦୁ; ବଡ଼ ତୃଣାସନ—Big
Heñsa mat of grass reed. [ଉ—ବେରୁହାଁ,
ଗୋଦରୀ ଚଟାଇ ତୃଣ, ବେଣା, ତେଲଙ୍ଗା ଓ ସନ୍ତରା ଆଦି
ମାଦୁର ତୃଣକୁ ଶୁଖାଇ ଛୋଟ ବା ଛୋଟପଟ ଦଉଡ଼ା
ଝାଁତଳା ଝାଁତଳା ଦ୍ୱାରା ହେଁସ ବୁଣାଯାଏ । ଗୁରୁ ଅଙ୍ଗୁଳ ଛଡ଼ା ଛଡ଼ା ଅଗରେ ଛଟକା (ବାଣିପଥର ବା ଡେଣୁଆଁ ଝଲ ଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ିଏ ଦଉଡ଼ି ବା ବାଣିକୁ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା କରି ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ କାଠ (ବେଁ, ବେଅ) ଉପରେ ଝୁଲାଇ ଏହି ବେରୁହାଁକୁ ଦେଇ ଦେଇ କରି ବେଁ ଉପରେ ଲମ୍ବ ବାଗରେ ପାରିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଅଗରେ ଡେଣୁଆ ଝୁଲୁଥିବା ଯୋଡ଼ ଦଉଡ଼ା ବା ବାଣିମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖକୁ ଅଣିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ହେଁସ ବୁଣାଯାଏ । ସଚରାଚରଲୋକେ ଏହି ହେଁସକୁ ଶଯ୍ୟାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ଶୀତଦିନେ ଶୋଇଲାବେଳେ ଘୋଡ଼ି ହୁଅନ୍ତି । ଚାଷା, ମୁଲିଆ ଓ ଗରିବ ଲୋକମାନେ ଅବସର ସମୟରେ ଛୋଟରେ ଗୁଡ଼ିଏ ବାଣି କାଟି ରଖି ଥାଆନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ିଏ ବେରୁହାଁ ବା ସନ୍ତରା କାଟି ଅଣି ଶୁଖାଇ କରି ରଖି ଥାଆନ୍ତି । ବର୍ଷାଦିନେ ଗୁଷ ଧରା ନ ଥିବା ସମୟରେ ଦୁଇଟି ଖୁଣ୍ଟିରେ ପ୍ରାୟ ୧ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ କରି ବେଅଁଟିକୁ ଅଡ଼ି ବାଗରେ ବାନ୍ଧି ସେଥିରେ ଡେଣୁଆ-ଲଗା ବାଣିଗୁଡ଼ିକ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା କରି ୩।୪ ଅଙ୍ଗୁଳ ଛଡ଼ାରେ ଝୁଲାଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ କାମ ନ ଥିଲାବେଳେ ହେଁସ ବୁଣିବା କାମରେ ଲାଗନ୍ତି । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମାସେ ଖଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ହେଁସଟିଏ ବୁଣା ସରିଯାଏ ।

ହେଁସର ଲମ୍ବ ୩।୪ ହାତ ଓ ଚଉଡ଼ା ପ୍ରାୟ ୪ ହାତ କରାଯାଏ । ଯେଉଁ ହେଁସକୁ ଯେତେ ଲମ୍ବ କରିବାକୁ ହୁଏ ସେହି ଲମ୍ବର ଦୁଇଗୁଣ ଲମ୍ବ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବାଣିକୁ ଡେଣୁଆରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଫାସ ଦେଇ ବେଅଁ ଦେହରେ ଉପରୀତ ଦିଗକୁ ଛନ୍ଦ କରି ଯୋଡ଼ିଏ ଲେଖାଏଁ ଝୁଲାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ କେତିଏ ତୃଣ ବା ବେରୁଅଁକୁ ବେଅଁ ଉପରେ ପାରି ଦେଇ ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ି ଗୋଟିଏ କରି ଉକ୍ତ ବାଣିପଥର-ମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖକୁ ଓ ସେ ପାଖରୁ ଏ ପାଖକୁ ଅଣିଲେ ଦୁଇ ବାଣିର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ତୃଣ କେତିକ ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହେ । ଏହିପରି କରୁ କରୁ ବାଣି ସରିଗଲେ ଡେଣୁଆଁରୁ ଫାସ ଖୁଲାଇ ଦେଲାରୁ ବାଣି ଦଉଡ଼ି ଲମ୍ବ ହୋଇଯାଉଥାଏ ।

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଌ	ଋ	ଏ	ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇଯ୍	ଉଅ	ହ୍ମ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ଲୃ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଜ୍ୟ	ଯ	ସ	ଜ୍ୟ	ଇଅ	ଂ	ନ୍ମ

ସାଧାରଣତଃ ହେଁସ ମସୃଣ ନ ହୋଇ କର୍କଶ ହୋଇ ଥାଏ ଓ ତା ଉପରେ ଲୁଗା ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅସ୍ତୁରଣ ନ ପକାଇ ଶୋଇଲେ ଦେହକୁ କାଟେ। ହେଁସ ବହୁକାଳ-ସ୍ଥାୟୀ ଓ ସ୍ଥୂଳ ବ୍ୟବହାର ସହପାରେ । ଗରିବ ଲୋକେ ହେଁସରେ ଶୁଅନ୍ତି ଓ ଶୀତକାଳରେ ଘୋଡ଼ାଇ ହୁଅନ୍ତି । ହାଟୁଆମାନଙ୍କ ଜାତିଭାଇମାନଙ୍କ ବଇଠକରେ ହେଁସକୁ ଭୂଇଁରେ ବିଛାଇ ଦିଅନ୍ତି । ହେଁସ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଭୂଷୁଆଁ ଧାନ ଓ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଶରୀରରେ ଶୁଖାଯାଏ । ହେଁସର ବ୍ୟବହାର ହେତୁ ନ ଥିବାବେଳେ ହେଁସକୁ ଭୂଇଁରୁ ଉଠାଇ ଗଡ଼ାଇ-ଦେଇ ଘରକଣ୍ଟରେ କାନ୍ଥକୁ ଠେସଦେଇ ରଖନ୍ତି, ଅଥବା ଘରର ଗୁଳର ଉତ୍ତରପାଖରେ ଟାଙ୍ଗିଦିଅନ୍ତି । ଅଶୌଚ ଅବସ୍ଥାର ଶୁଦ୍ଧି ହେବା ସମୟରେ ହେଁସକୁ ନେଇ ପାଣିରେ ଧୋଇ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଦିଅନ୍ତି । ହେଁସକୁ ଲମ୍ବକରି ଘରେ ଛାଇ ଦେଲେ ତହିଁରେ ପରିବାରର ଆବାଳବୃଦ୍ଧ-ବନିତା ୫।୭।୧୦ ଜଣ ଶୋଇ ପାରନ୍ତି ।

ହେଁସସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରବଚନ—

୧ । ଆଲେ ମୃଭୁଷ୍ଠ ! ଶୋଇବା,
ତୁ ତ ମୃଭୁଷ୍ଠ, ମୁଁ ତ ମୃଭୁଷ୍ଠ, ହେଁସ କାହିଁପାଇଁ ଧୋଇବା ?—ପ୍ରବଚନ ।

୨ । ଘରପରିଗୁଣେ ବିଲେଇ ଦାଖ,
ଶୁଅନ୍ତି ହେଁସ କତରା ପାଇ – ପ୍ରବଚନ ।

୩ । ଏଣୁ ଅଇଲି, ତେଣୁ ଅଇଲି
ହେଁସକାନି ଧରି (କପାଳେ ଥିଲାକୁ) ପୁଅ ବେଇଲି-ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ ପ୍ରବଚନ ।

୪ । ହେଁସ କାନି ଧରି (ଭୁଣ୍ଡାଇ) ପୁଅ ବେଇବା କ୍ୟାପ୍ଟ ।]

ହେଁସ କତରା—ଦେ. ବି (ସହଜର ଶବ୍ଦ)—(ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ଶଯ୍ୟାଥିଁ ବ୍ୟବହୃତ) ହେଁସ ଓ ହେଁସ ଉପରେ ଛେଡ଼ାଚେଟା ଗୋଦ୍‌ରା ଚଦ୍‌ରା ଚଟାଇ, ଗୋଦ୍‌ରୀ ଅସ୍ତୁରଣରୂପେ ବିଛାଯିବା କନ୍ଥା ବା ଶେଯ—Reed mat and rag-quilt used by the poor for bedding.

Heñsa katarā

ହେଁସ କାନି—ଦେ. ବି—ଭୂମିରେ ସ୍ଥେତ ହୋଇଥିବା ହେଁସର ଗୋଟିଏ ଶେଷ ଅଂଶ—One end of a mat spread on the ground.

Heñsa kāni

ମାଦୁରେର ଧାର ଚଟାଇ ଏକଭାଗ

[ଦ୍ର—ହାଟୁଆମାନଙ୍କ ଜାତିଅଣ ସଭାକୁ ବିମର୍ଦ୍ଦିତ ଜାତି-ଭାଇମାନେ ହେଁସ ଉପରେ ବସନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ଲୋକ ପତିତ ବା ଜାତିରୁ ଅଟକ ହୋଇଥାଏ ସେ ଜାତି-ଭାଇମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହେଁସକାନିରେ ବସିବା ଅଧିକାରରୁ ଚ୍ୟୁତ ହୁଏ ।]

ହେଁସକାନିଆ (ଆଁ)—ବେ. ବିଣ—୧ । ହେଁସକାନିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Heñsakāni.

Heñsakāniā (āñ)

୨ । (ଏକ ହେଁସ କାନିରେ ବସିବା ଯୋଗୁଁ) ଏକ ହାଟୁଆ ସମାଜର ସଭ୍ୟରୂପେ ପରିଗଣିତ—2. Counted as a co-member of the same casteguild.

ହେଁସକାନିଆ ଜାତି—ବେ. ବି—ଓଡ଼ିଶାର ହାଟୁଆ ପାଟକ; (ଯେଉଁମାନେ ଜାତିଅଣ ସଭାରେ ହେଁସକାନିରେ ବସନ୍ତି)—The Hāṭuā castes of Orissa (literally those who sit on mats in their caste-gatherings. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶୂଦ୍ର ଓ ୩୬ ପାଟକରେ ବିଭକ୍ତ । ସାଧାରଣତଃ ଏମାନେ ଗରିବ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କ ଜାତିଅଣ ସଭାରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ଗାଲିଗ୍ଲ, ପାଲ, ଫରସ୍ ଆଦି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମର ୨।୩ ଜଣଙ୍କ ଘରୁ ହେଁସ ମଗାହେଇଅସି ତାହା ବିଛାହୋଇ ତା ଉପରେ ଜାତିଅଣ ସଭାର ବୈଠକ ହୁଏ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜାତିଭାଇଙ୍କୁ ବଇଠକ ପାଇଁ ଡାକିଥାଏ, କିମ୍ବା ଯାହାର ବିବାହାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ଜାତିଭାଇ ଏକତ୍ର ହୋଇଥାଆନ୍ତି ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିଭାଇଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏ ଧୂଆଁପତ୍ର ଉପହାର ଦିଏ ଓ ଉକ୍ତ ଧୂଆଁ ପତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ହାତରେ ପିକା ବଳି ଧୂଆଁ ଖାଆନ୍ତି । ଏହି ପିକାଖିଆରେ ଜାତିଭାଇମାନେ (ଅଧୁନିକ ଭଦ୍ରସମାଜରେ ପାନ, ବିଡ଼ି, ସିଗାରେଟ୍, ଗୁଡ଼ାଖୁ, ଚା ଆଦି ଦିଅ ଗଲା ପରି) ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।]

Heñsakāniā jāti

ହେଁସକାନିଆ ଭାଇ—ବେ. ବି—ହାଟୁଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସମାଜଭୁକ୍ତ ଜାତିଭାଇ—A caste-man or co-member of the same guild amongst the Hāṭuās of Orissa.

Heñsakāniā bhāi

ହେଁସକାନିରୁ ଉଠା(ଠେ)ଇ ଦେବା—ବେ. କ୍ରି (ହାଟୁଆସମାଜରେ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମାଜଚ୍ୟୁତ କରିବା; ଜାତିରୁ ଏକଘରିଆ କରିବା—To excommunicate or boycott a person (amongst the Hāṭuās) [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ହାଟୁଆ ସମାଜ କୌଣସି କାରଣରୁ ଜାତିଚ୍ୟୁତ କରନ୍ତି, ତାକୁ ଜାତି ବଇଠକ ସମୟରେ ଜାତିଭାଇଙ୍କ ବସିବା ନିମନ୍ତେ ବିଛା ହୋଇଥିବା ହେଁସର କାନିରୁ ଜାତିଭାଇମାନଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ ସେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତାଦି କରି ବା ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ଦେଇ ପୁଣି ସମାଜଭୁକ୍ତ ନ ହେଲେ ତାକୁ ପୁଣି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ହେଁସକାନିରେ ବସିବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳେ ନାହିଁ ।]

ହେଁସ କୁଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇ ପୁଅ ବେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜୀବତ୍ପତ୍ନୀକା ସ୍ତ୍ରୀ) Heñsa kuṇḍhā (ṇḍhe)i pua beibā ଅବୈଧ ଉପାୟରେ [ହେଁସ ଧରି ପୁଅ ବେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବା To bring forth an illegitimate offspring.

ହେଁସ କୁଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇ ପେଟରେ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜୀବତ୍ପତ୍ନୀକା ସ୍ତ୍ରୀ) Heñsa kuṇḍhā (ṇḍhe) i petare hebā ଅବୈଧ [ହେଁସ ଧରି ପେଟରେ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉପାୟରେ ଗର୍ଭବତୀ ହେବା—To become pregnant as a result of adultery.

ହେଁସ କୁଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇ ଶୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱାମୀ Heñsa kuṇḍhā(ṇḍhe)i soibā ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଜୀବିତ ଥାଆନ୍ତି, ସେ) କୌଣସି କାରଣରୁ ନିଜର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସହବାସରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା; ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୟନ ନ କରିବା—Not to share one's bed with one's husband or wife.

ହେଁସ ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଭୂମିରେ ବିଛାଯାଇଥିବା ହେଁସର ଗୁଡ଼ିଆ Heñsā gurḍi ହୋଇଥିବା ଅଂଶ—The part of a spread ଆଧଖୁଟାନ ମାଦୁର mat which remains tucked up. **गोंदरीकामोरा** [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ହେଁସର ଆଡ଼ବାଗରେ ଜଣେବା ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଶୋଇବାର ହେଲେ ହେଁସର ସମୁଦାୟ ଅଂଶକୁ ଭୂମିରେ ନ ମେଲାଇ ପ୍ରୟୋଜନାନୁରୂପ ଅଂଶକୁ ଭୂମିରେ ବିଛାଇ ଅନ୍ୟ ଅଂଶକୁ ଗୁଡ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ ।]

ହେଁସ ଡେଣୁଆ(ଆଁ)—ଦେ.ବି—ହେଁସ ବୁଣିବା ସମୟରେ ହେଁସବାଣିକୁ Heñsa deṇuā(āñ) ଉପର୍ଯ୍ୟପରି ଗୁଡ଼ାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଇଟାର ବା ପଥରର ଖଣ୍ଡମାନ—Roundish bits of brick or stone on which the strings for weaving a mat are twined.

ହେଁସ ବାଣି—ଦେ. ବି—ହେଁସ ବୁଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଛୋଟର ବା Heñsa bāṇi ଛଣପଟର ସରୁ ଦଉଡ଼ି—Tender strings used in weaving reed-mats. सुतली **गोंदरी की रस्सी**

ହେଁସ ବୁଣା—ଦେ. ବି—ଛଣ ବା ବେରୁଆଁ ଏକ ବାଣିଦ୍ୱାରା ମୁଦୁରର Heñsa buṇā ବନ୍ଧନ—Weaving of a reed mat. ମାଦୁର ବୋନା **गोंदरीकीबुनाई**

ହେଁସ ମୁତୁରା—ଦେ. ବିଣ ସୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବାଳକ ନିଦରେ Heñsa muturā ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଜ୍ଞାତ [ହେଁସ ମୁତୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଭାବରେ ହେଁସରେ ପରିପ୍ରା କରିଯାଏ (ଏହା ବିଛାନାୟ ମୁତେ। ଏକ ପ୍ରକାର ରୋଗ)—(a person) Given to passing urine involuntarily on the bed during sleep. सेजमुतनेवाला

ହେଁସ ହଗୁରା(ଛେରୁଆ)—ଦେ. ବିଣ, ସୁଂ—ଅତି ଭୀତସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି— Heñsa bagurā Very timid (person). (ହେଁସ ହଗୁରା) (ଶ୍ରେଣ୍ଠ)—ସ୍ତ୍ରୀ

ହେଁସା ନେ(ଲେ)ଖାରେ ଟେଁସା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି ଓ ବିଣ— Heñsā ne(le)khāre ṭeñsā ବନ୍ଧୁଦ୍ୱୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବନ୍ଧୁ; ବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧୁ, ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ, ଏହିପରି ବହୁଦୂର ସମ୍ପର୍କ ଗଣନାରେ ଯାହାକୁ ବନ୍ଧୁ ଅଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇ ପାରେ; ଅଳିଆ ଲେଖାରେ ବାଳିଆବନ୍ଧୁ—A very distantly related person.

ହେଁସୁଆତି—ପ୍ରାଦେ (ଚଣ୍ଡାମ) ବି—ଜଳଜ ତୃଣବିଶେଷ; ମୁଦୁର Heñsuāti ବୁଣା ହେବା ବେରୁଆଁ—A kind of aquatic reed or grass with which mats are woven.

ହେଁସେ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—୧ । ଗୋଟାଏ ହେଁସ ଭରା ହୋଇଯିବାଭଳି Heñse (ମୂତିବା)—1.(To pass urine) Enough to wet a whole mat. ୨ । ଶୋଇଲେ ଗୋଟାଏ ହେଁସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାଭଳି ସଂଖ୍ୟକ; ବହୁପରିମିତ (ସନ୍ତାନ-ସନ୍ତତି)—2. Too many (children); enough to fill up a whole mat while sleeping on it. ବିଣ—୧ । ବହୁ ପରିମିତ (ମୂତ)—1. A large quantity of (urine). ୨ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ (ସନ୍ତାନ)—2. A great many (children); a brood or bevy of offsprings. [ଦ୍ର—ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସନ୍ତାନ-ପ୍ରସବକାରୀ ଦମ୍ପତିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଲୋକେ କହୁଥାଆନ୍ତି,—ଅମ୍ବକର ହେଁସେ ଛୁଆ)

ହେଁସେ ପିଲାଝିଲା (ପିଲା, ପିଲାପିଲା, ଛୁଆ)—ଦେ. ବି—ବହୁସଂଖ୍ୟକ Heñse pilājhilā (pilā, pilāpilī, chhuā) ସନ୍ତାନ-ଏକଶେଷ ଛେଲେପିଲେ ସନ୍ତତି—A drood of offsprings **एकगोंदरी बालबच्चा**

ହେଁ ହାଁ—ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟର ଧ୍ୱନି— Heñ hāñ Sound of loud laugh. ହାହା ହିଁ ହିଁ

ହେଁ ହେଁ—ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟର ଧ୍ୱନି— Heñ heñ 1. Sound of loud laugh. ୨ । ଉପହାସାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—2. An exclamation of sneering. ବି—୧ । ଅଶ୍ୱର ହ୍ରେଷା—1. Neighing of a horse, ୨ । ଦୀର୍ଘ ଧ୍ୱନିକରି କାନ୍ଦିବାର ଶବ୍ଦ—2. Sound of a long wail ହାଁହାଁ ହି ହି **हिनहिनाहट)**

ହେଁହେଁଆଁ—ଦେ. ବିଣ. ସୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରେ— Heñheñiñāñ Given to horse laugh; laughing (ହେଁହେଁଆ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହେଁହେଁୟାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) loudly. ଯେ ଦାଁତ ବେର କରେ ହାସେ ହିଁ ହିଁ **करनेवाला**

ହେଁହେଁକା—ପ୍ରା. ଅ—୧ । ଉପହାସାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—1. An exclamation of sneering. ୨ । ପରିହାସାର୍ଥକ ହେଁ ହେଁ ଅବ୍ୟୟ—2. An exclamation of jesting. [ଯଥା ହି ହି —ଉଚ୍ଚାରି ! ସେଇ ସଜରେ, ପାଣି ପଶିଗଲା ଭାଲସଜରେ, ହେଁହେଁକା—ଶିଶୁବଚନ ।]

ହେଁଓହେଁ ଫେଁଫେଁ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—(ସ୍ୱରର ଶବ୍ଦ)—
Heñ heñ phen phen ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ହସିବା ଓ କଥା
ହାହା ହୀହୀ କହିବା—Loud laugh and speech,
ହିଁ ହିଁ ଫିଁ ଫିଁ

ହେଁହେଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରିବା—1. To
Heñ heñ heba laugh loudly. ୨ । (ଘୋଡ଼ା)
ହାହା କୋରେ ହାସା · ହିଁ ହିଁ ହୋଲା, ହିନ୍‌ହିନାନା ହ୍ରେଷାରବ କରିବା—
2. (a horse) To neigh. ୩ । ଦୀର୍ଘ ଧ୍ୱନି କରି
କାନ୍ଦିବା—3. To bemoan with long sounds.

ହେକାଇତି—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବି—ଜବରଦସ୍ତି—(ଦେ ଖ)
Hekāiti Jabardasti (See)

ହେକୁ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ଅ—(ଭିତାନ୍ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା)—
He u ସେଇଠି—There.

ହେକୁ(କ୍ୟୁ)ବା—ବୈଦେ. ବି—(ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷ ହୋମରଙ୍କ ରଚିତ ଇଲିଅଡ୍
He u(kyu)bā କାବ୍ୟ "ବର୍ଣ୍ଣିତ, ଟ୍ରୟ୍‌ର ରାଜା ପ୍ରାୟାମ୍‌ଙ୍କ
ହେକୁବା ହେକ୍ୟୁବା ଦ୍ୱିତୀୟାପତ୍ନୀ—Hecuba—the second
wife of Priam, king of Troy (described in
Homer's Iliad). [ଦ୍ର—ଏ ସତ୍ତାଥିଲେ ଓ
ଏହାଙ୍କ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କ ଶୋକରେ ଏ ବିଶେଷ କାତର
ହୋଇଥିଲେ । ଶେଷକୁ ଦେବ କୂଟରେ ଏ ଗୋଟିଏ
କୁକୁରୀ ପାଲଟି ଗଲେ ।]

ହେକ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବି. (ଗ୍ରୀକ୍ ନାମ)—ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷ ହୋମରଙ୍କ
Hektar ଲିଖିତ ଇଲିଅଡ୍ କାବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଟ୍ରୟ୍‌ର୍ ରାଜା
ହେକ୍ଟର ହେକ୍ଟର ପ୍ରାୟାମ୍ ଓ ରାଣୀ ହେକ୍ୟୁବାଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Hector, son of king Priam and queen
Hecuba of Troy. [(ଦ୍ର—ଏ ବଡ ବୀରଥିଲେ ଓ
ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଟ୍ରୁ ଲଢ଼ିଥିଲେ ଓ ଆଚିଲିସ୍‌ଙ୍କ
ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ପଳାଇ ଯାଉଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗ୍ରୀକ୍-
ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ।)

ହେଗ—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ହଲାଣ୍ଡ୍‌ର ଅନ୍ତଃପାତି ଗୋଟିଏ ନଗର-
Heg Hague, a town in Holland.
ହେଗ ହେଗ [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଇଉରୋପୀୟ
ଶକ୍ତିପୁଞ୍ଜଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଆଇନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସନ୍ଧିପତ୍ର
(The Hague Convention ଲିଖିତ ଓ ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ
ହୋଇଥିଲା ।]

ହେଙ୍କା—ପ୍ରା. ବି (ସଂ ହିକ୍କା)—ହିକ୍କା (ଦେଖ)—
Heṅkā Hikkā (See)

ହେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବି—ହାଙ୍ଗ୍‌ମା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Heṅg[ṅgā]mā[etc] Hāṅg-mā etc (See)

ହେଙ୍ଗ୍‌ଲା—ପ୍ରାଦେ (ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ) ବିଣ—ଢିଲା; ଶ୍ଳଥ—
Heṅglā Loose; slack.

ହେଙ୍ଗଳା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମୂର୍ଖ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—
Heṅgalā 1. Illiterate. ୨ । ଅସତର୍କ;
ଗୋଁୟାର ଗଁୱାର ଅସାବଧାନ; ବାଉଳା—
ହବାଳା ବାବଳା 2. Careless.

ହେଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ. ପ୍ [ବେଖାତିର ବା ଅବଜ୍ଞାରେ ବ୍ୟବହୃତ]—
Heṅgā ନିକମ୍ମା ବ୍ୟକ୍ତି—Good for nothing person.

ହେଙ୍ଗୀ } ସ୍ତ୍ରୀ— ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବିଣ—ଅଯୋଗ୍ୟ-
ହେଙ୍ଗଇ } Unfit. ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବି—
ଅକର୍ମା ନିକ ମ [ଭୁଲ ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦି ଶବ୍ଦ) ମଇ—
The ladder used in levelling a tilled up plot.

ହେଙ୍ଗି ଦେବା - ପ୍ରାଦେ [ଗଡ଼ଜାତ] କ୍ରି—ଗେଣ୍ଡି ଦେବା—
Heṅgi debā To poke.

ହେଙ୍ଗୁ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହିଙ୍ଗୁ) ହିଙ୍ଗୁ (ଦେଖ)—Hiṅgu (See)
Heṅgu [ଦ୍ର—ହେଙ୍ଗୁ ହୋଇ କରିଷ୍ଟରେ ପଶିବ, ନା, ମହମହ
ହିଙ୍ଗ,ହି ହୋଇ ବାସିବ—ପ୍ରବଚନ । ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଅନିଶ୍ଚିତ ଆଶାକୁ
ହୋଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବଚନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ହେଙ୍ଗୁ ଅରକ (ଖ)—ଦେ. ବି—ହେଙ୍ଗୁରେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଦ୍ରାବକ ମିଶାଯାଇ
Heṅgu araka (kha) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଡାକ୍ତରୀ
(ହେଙ୍ଗୁ ଅର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଔଷଧ—Tincture Assafoetida.
ହିଙ୍ଗେର ଆରକ [ଦ୍ର—ଏହା କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧ, ଶ୍ୱାସ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ
ହୀଙ୍ଗକାର୍ଯ୍ୟକ ମୂର୍ଚ୍ଛା ରୋଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ହେଙ୍ଗୁ ଟା ହବ !—ପ୍ରା. ଅ—(ବିରକ୍ତି ଓ ଆଶାଖଣ୍ଡନ ଉପଲକ୍ଷରେ
Heṅgu ṭā haba ବ୍ୟବହୃତ ବଚନ)—ସବୁକାମ ବିଗଡ଼ି ଗଲା;
(ହେଙ୍ଗୁ ହବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଶା ସଫଳ ହେବ ନାହିଁ—(an
exclamation indicating frustration of
any hope) Everything has been spoiled.

ହେଙ୍ଗୁ ପାଣି—ଦେ. ବି—ହେଙ୍ଗୁ ମିଶା ଜଳ—Water in which
Heṅgu pāṇi Assafoetida has been dissolved.
ହିଂଜଳ [ଉ—କୋଶଳା ବଡ଼ ସଯୁକ୍ତଂ, କ୍ଷୁଦ୍ର କଦଳୀ ମିଶ୍ରିତଂ,
ହେଙ୍ଗୁ ପାଣି ସମାୟୁକ୍ତଂ, ଅଳ୍ପ କରପତ୍ର ଯୋଗିତଂ—ଓଡ଼ିଆ
ହୀଂଗୁପାନୀ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶ୍ଳୋକ ।]
[ଦ୍ର—ବଡ଼ ଭଅର କରିବା ପାଇଁ ବଟା ବିରରେ ହେଙ୍ଗୁ-
ପାଣି ମିଶାଯାଏ ।]

ହେଙ୍ଗୁ ବଘାର—ଦେ. ବି—ତଅଣ ବଘାରିବାବେଳେ ହାଣ୍ଡି ମସଲା ସଙ୍ଗେ
Heṅgu bagharā ହେଙ୍ଗୁ ବା ହେଙ୍ଗୁପାଣି ମିଶାଇବା; ହେଙ୍ଗୁ
ହିଂସେ ସାଁତଳାନା ଦ୍ୱାରା ତଅଣକୁ ଛୁଇଁବା—Seasoning of
ହିଂଗ ବଘାର curry with assafoetida. ବିଣ—
ଯେଉଁ ତଅଣରେ ବଘାରିବା ସମୟରେ ହେଙ୍ଗୁ ମିଶା
ଯାଇଥାଏ—(Curry) Seasoned with assa-
foetida.

ହେଙ୍ଗୁଳ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହିଙ୍ଗୁଳ)—ହିଙ୍ଗୁଳ (ଦେଖ)—
Heṅgula Hiṅgula (See). [ଦ୍ର—ହେଙ୍ଗୁଳା,
ହିଙ୍ଗୁଳ ହେଙ୍ଗୁଳାଇ, ହେଙ୍ଗୁଳାଇବା ହେଙ୍ଗୁଳ, ହେଙ୍ଗୁଳିଆ
ହୀଂଗୁଜ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦମାନ ହିଙ୍ଗୁଳା, ହିଙ୍ଗୁଳାଇ ଇତ୍ୟାଦି
ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ତଳେ ଅନ୍ୟରୂପ ବୋଲି ଲେଖାଯାଇଅଛି ।]

ହେଙ୍ଗୁଲା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ହିଙ୍ଗୁଲା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Heñgulā (etc) Hiñgulā etc (See).

ହେଙ୍ଗୁଲା ବୋହିବା—ଦେ. ବ—(ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ଦ୍ୱିପ୍ରହରବେଳେ)
Heñgulā bohibā ଝାଞ୍ଜି ବୋହିବା—Blowing of very
ହଲ୍‌କା ବଓୟା hot blasts of air (during the midday
लू चलना of summer season),

ହେଚ୍ଛୁମେ—ପ୍ରାଦେ·(ଗଣ୍ଠଣା)ଅ—(ମାଲ ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟବହୃତ)—ଅଳ୍ପଦୂରେ
Hechhūme At a short distance.

ହେଜ—ବୈଦେ ବ—(ଅ. ଲିହାଜ୍)—୧ । ସ୍ମରଣ—1. Recollec.
Heja tion. ୨ । ସ୍ମରଣଶକ୍ତି—2. Memory. ୩ ।
लिहाज ଭର୍କଣା; ଅନୁମାନ—3. Guess. ୪ । ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ—4.
Difference. ୫ । ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ବିଚାର—5. Discri-
mination. [ଉ—ବଣା ହେଲ ଆଖିଥାଉ ନ ରଖିଲ
ସ୍ମାରକ ସ୍ମୃତିକି ହେଜ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶ ବିଳାସ ।]

ହେଜ କରିବା (ରଖିବା)—ଦେ· କ୍ରି—ସ୍ମରଣ କରିବା—To
Heja karibā (rakhibā) recollect; to refresh
ଲିହାଜକରା लिहाज करना, याद्‌करना one's memory.

ହେଜଡ଼—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—ହେଞ୍ଜଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hejarda Heñjarda (See).
(ହେଜଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହେଜଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମାଗିଖିଆ; ଭିକ୍ଷୁ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—
Hejarda 1. Beggar; miserly. ୨ । ହେଞ୍ଜଡ଼ା (ଦେଖ)—
ମେଗେଖେକୋ मंगतुआ 2. Heñjarda (See).

ହେଜ ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନେ ରହିବା; ଭୁଲି ନ ଯିବା; ବିସ୍ମୃତ
Heja rahibā ନ ହେବା—Not to be forgotten; to
ଲିହାଜ ଥାକା लिहाज रहना, याद्‌रहना be remembered.

ହେଜ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନେ ପଡ଼ିବା—To occur to one's
Heja hebā mind; to be remembered.
ମନେ ପଡ଼ା लिहाज हना याद हना

ହେଜା—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ମରଣ କରିବା—1. Recollection ୨ ।
Hejā ଉଲ୍ଲେଖ—2. Mention. [ଉ—ତେବେ ସେ ତାକୁ
ମନେ କରି କରେ ପୂଜା, ଏମନ୍ତେ ଅଛି ଶାସ୍ତ୍ରେ ହେଜା—ପ୍ରାଚୀ
लिहाज ନିର୍ଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ । ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଅନୁମାନ—
Guess.

ହେଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହେଜିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—The
Hejā(je)ibā causative form of Hejibā. ସ୍ମରଣ
ମନେ କରାନ କରାଇବା;ମନେ କରାଇ ଦେବା; ଚେତାଇବା—To
लिहाज करवाना remind.

ହେଜାକୁ(ରେ) କହିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ଅଦାଜରେ କହିବା;
Hejāku(re)kahibā ଅନୁମାନକରି କହିବା—To speak
any thing by guess.

ହେଜା ଲେଖା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ହିସାବ—Account;
Hejā lekhā calculation. ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ହିସାବୀ—
Very calculating. [ଉ—ହେଜାଲେଖାର ଧନ
ମରେ, ଗୁଳଗୁଳିଆର ମାଇଥି ମରେ । ଭଗ ।]

ହେଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭାବିବା—2. To think. [ଉ—ତ
Hejibā କାର୍ଯ୍ୟ ଭୁମ୍ଭର କି ଶକ୍ତି ଭୁମ୍ଭର ହେଜ ହେଜ ଅନୁକ୍ଷଣ
(ହେଜହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)—ମଧୁସୂଦନ ଉତ୍କଳ ଗାଥା] ୨ । ସ୍ମରଣ
ଭାବା କରିବା—2. To recollect· (ଉ—ଏହି ମହାକାବ୍ୟ
लिहाज करना ମନେ ମନେ ହେଜ ସହ ଗୁଣ ଭଜ ଲୋଭ ମଦ
ଭେଜ—ଗୁପ୍ତାନାଥ ଦରବାର ।) ୩ । ପୁନଃ ବିଷୟକୁ
ସ୍ମରଣକୁ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—3. To try to
recollect; to refresh one's memory.
(ଉ—ଗତ ଗଣ୍ଡରବ ହେଜ ଗୋ, ଧୀରଭାବେ ସଦା ଚଳମ
କରିବା, ଉଚ୍ଛୁଙ୍ଗଳ ମାତ ତେଜ ଗୋ—ଗୁରୁ ଲବଙ୍ଗଲତା,
ବାଳକୃଷ୍ଣ)—4. To distinguish; to find out.
[ଉ—ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ଦାଟି ପୋତି କେ ହେଜିବ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ· ଆଦି] ୫ । ଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା;
ଖାତିର କରିବା—5. To show regard for; to
care for. (ଉ—ସେ କାଣ୍ଡକୁ ନ ହେଜ ଅରଜୁନ ସୁତ,
ବିଦ୍ଧିଲେ ସେହି କାଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ କଦ୍ଭୁତ — କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ ।) ୬ । ଧ୍ୟାନ କରିବା—6 To
meditate. (ଉ—ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣରୂପ ହେଜ । ଭାବ
ଗଦ୍‌ଗଦେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ)
୭ । ଜାଣିବା— 7. To know.
(ଉ—ଯାହା ମାଗିଲ ଦିଅ ପୂଜ ସେ ତଥା ଅଛନ୍ତି ମୁ
ହେଜ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୮ । ଖୁଣ୍ଡିବା;
ଖୋଜିବା—8. To trace; to find out· [ଉ—
ବିଷ୍ଣୁ ଅବ ପଛ୍ଳେ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରର ଛଳେ ଗୁପ୍ତ ହେଜ
ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ସେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେଖୀଶବିଳାସ ।]

ହେଜୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—ଯେ ପୁନଃ କଥାକୁ ସ୍ମରଣ ରଖିପାରେ—
Hejuā Able to remember things of a retentive
ମନେ ରଖିତେ ପଟୁ याद्‌रखनेवाला memory.
[ହେଜ(ଜୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ].

ହେଞ୍ଜ(ଞ୍ଜେ)ଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ ସୁଂ—୧ । ହେଳେସା; ଯେ ସର୍ବଦା ଉଚ୍ଚ
Heñja(ñje)rda ହାସ୍ୟ କରେ—1. Given to loud
laugh. ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ— . Shameless. ୩ ।
ହେଞ୍ଜଲା (ଦେଖ)—3. Heñjalā (see).
(ହେଞ୍ଜଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହିଜଡ଼ା ହିଜଡ଼ା

ହେଞ୍ଜ(ଞ୍ଜେ)ଲା—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ସୁଂସ୍ତ୍ରୀ ବିହୀନ ପୁରୁଷ—
Heñja(ñje)lā An impotent person (male)
(ହେଞ୍ଜଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହିଜଡ଼ା ହିଜଡ଼ା

ହେଟ୍—ଦେ· ଅ—୧ । ବଗିର ଘୋଡ଼ାକୁ ଚଳାଇବାବେଳେ ଚାଳକଙ୍କ
Heṭ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—1. Sound uttered by a driver
in gading a horse in a carriage. ୨ । ହଟ୍;
ମନୁଷ୍ୟକୁ ବା ଜନ୍ତୁକୁ ପଛକୁ ହଟାଇବାପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ
ଶବ୍ଦ—2. A sound uttered while directing
ହେଟ୍ ହଟ a person or animal to move back.

ହେଟ୍‌ରେଇବା—କ୍ରି—ପୁନଃ ପୁନଃ ବିରକ୍ତ କରି କହିବା—
Heṭ-reibā To ply with importunities; to
ହେଟରାନ ବାରବାରତକ୍ତକରନା importune.

ହେଟ ହେଟ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ଅ—ଘୋଡ଼ା ଚଳାଇବା ବେଳେ
Heṭ heṭ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ—Sound uttered by a driver
while driving a horse.

ହେଟ(ଠ)—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ ଅଧଃ; ପାଲି—ହେଟ୍ଠା; ପ୍ରା ହେଟ୍ଠ—
Heṭa(ṭha) ସଂ. ଅଧଃ; ସଂ ଅଧସ୍ତଃ=ପ୍ରା ଅହଟ୍ଠ) ୧ । ନତ—
ହେଁଟ 1. Bent. ୨ । ଭୂମିକୁ ନତ; ତଳଅଡକୁ ନଇଁଥିବା—
ହେଟ 2. Bent downwards. [ଉ—ଶିର କରି ହେଟ; ନ
ପଞ୍ଚାଶ. ହେଠ ଘୁରଇ ଘେଟ; ବିଭୀଷ ମାଉଛ ନଜାଣି—ଉଦାସ
ଶ. ହେଠେ, ସିନ୍ଧୁ. ହେଟେ) —ଗୀତଲହରୀ]

ହେଟ(ଠ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନୁଆଁଇବା; ଭୂମିକୁ ନତ କରିବା—
Heṭa(ṭha) karibā To bend downwards; to bow
ହେଁଟ କରା ହେଟକ ରନା down.

ହେଟ(ଠ)ବଦନ (ମୁଖ, ମାଥ)—ଦେ. ବି—ଅଧୋବଦନ; ଅବନତ
Heṭa(ṭha) badana (mukha, mātha) ମସ୍ତକ; ଲଜ୍ଜାବ-
[ହେଟ(ଠ)ମୁହାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନତ ମସ୍ତକ; ଭୂମିକୁ ନତ ମସ୍ତକ—
Face bent downwards; drooping head.
[ଉ—ହୋଇଅଛି ହେଟ ମୁଖ ଯେ; ତୁମି ଚରେ ପଦ ନଖ
ଯେ—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିରହ ରାମାୟଣ) . ବିଣ. ପୁଂ—ହେଟ-
ହେଁଟମାଥା ହେଟବଦନ ମୁହାଁ (ଦେଖ) —Heṭamuhān (See
[ହେଟ(ଠ)ବଦନ, ହେଟ(ଠ)ମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ]

ହେଟ(ଠ)ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ଅଧୋବଦନ; ଅଧୋମସ୍ତକ;
Heṭa(ṭha)muhāñ ଲଜ୍ଜା ବା ଶୋକରେ ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ
[ହେଟ(ଠ)ମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ହୋଇ ଅଛି—1. With face bowed
down; with a drooping head (due to
shame or grief). ୨ । ଗୋଡାମୁହାଁ—2. One
ହେଁଟବଦନ ହେଟମୁଁହା who has his face bent down.

ହେଟ(ଠା)—ଦେ. ବି—(ସଂ, ହେଠ୍ ଧାତୁ=ହେଟଦେବା; ଅବଜ୍ଞା
Heṭā(ṭhā) କରିବା; ଏ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେଖିଲେ ହେଟଦିଏ—
(ହେଟା ବାଘ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ଦାନ୍ତ ଦେଖାଏ ବୋଲି; ସଂ.
ନାମ ଚିତ୍ରାମୃଗ) ଗଧିଆ ବାଘ—Hyena; Hyena
Striata. ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବିଣ—ଥେଣ୍ଟା—
Disobedient; refractory. (ଯଥା—ହେଟା ଗୃହର)
ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—୧ । (ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି
ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ) ଏଇଟା—1. This. ୨ । (ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ)
ସେଇଟା; ସେଇଟା—2. That (in contempt).
୩ । ସେ ସ୍ଥାନ; ସେଠା—3. That place; there.
ନେକଡ଼େବାଘ, ହୋଁଦଡ଼ ହୁଣ୍ଡାର,ଲକ୍ଷ୍ମକଡବଗ୍ଘା
ଲଗ୍ଘଡ ମେଡିଆ

ହେଟା(ଟେ,ଠା,ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କଥା କହିଲାବେଳେ ଯୋଗ
Heṭā(ṭe, ṭhā, ṭhe)ibā ଦେଇ ବା ଉତ୍ସାହିତ କରି
ଯୁଗିୟେ ଦେଓୟା ସମାଳନା କଥାକୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା—
1. To help a speaker; to encourage or
prompt a speaker by supporting him.
୨ । ପଛରୁ ଥାଇ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ବା ଉତ୍ସାହିତ କରିବା-
2. To help or encourage a person from
ନୋୟାନ ନବାନା behind. ୩ । ନୁଆଁଇବା
ନମ୍ର କରିବା—3. To bend. ୪ । ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା;
ଅଟିବା—4. To suffice. (ଯଥା—ଏ ପରିବାରକ
ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ହେଟେଇବ ନାହିଁ ।)

ହେଟାଗଡ଼ିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବିଣ—ଅଣ୍ଟାଖାଣ୍ଟା; ଅସମତଳ—
Heṭāgaṛdiā Rough; of uneven surface.

ହେଟାଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବି (ହେଟାମାନଙ୍କ ଦେହ ତୁଳନାରେ ପିଣ୍ଡ ଓ ଅଗ
Heṭāgāṇḍi ଗୋଡ଼ ଅପେକ୍ଷା ପଛ ଗୋଡ ସାନ ଓ ପିଠିର
ନେକଡ଼େ ପୋଁଦ ଲଗ୍‌ଘଡ଼ଗାଣ୍ଡ ଅଗ ଅପେକ୍ଷା ଶେଷଅଡ଼
ନିମ୍ନ ଓ ଅସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଥିବାରୁ)—ହେଟା ପରି
ଅସୁନ୍ଦର ନତ ପିଣ୍ଡ—Low and small buttocks
like those of a hyena.

ହେଟାଗାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପିଣ୍ଡ ହେଟାର ଗାଣ୍ଡି ପରି
Heṭāgāṇḍiā ଅସୁନ୍ଦର—Having unseemly
(ହେଟାଗାଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) and small buttocks like
ନେକଡ଼େ ପୋଁଦା ଲଗ୍ଘଡ଼ଗାଣ୍ଡୀ the hyena.

ହେଟାଗୁ(ଗୋ)ଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଜେଦ୍ଧ ଡ଼ୋଇବା ଦଣ୍ଡ;
Heṭāgu(go)ṛdi ପୂର୍ବକାଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଦଣ୍ଡବିଶେଷ—
A punishment (formerly in vogue) con-
sisting of making a person to bend by
standing like a hyena with the two feet
and the two palms set on the ground
[ଉ—ଏଥିରେ ଦୁଇ ନତ ଗୋଡ଼କୁ ଓ ଦୁଇ କରତଳକୁ
ଭୂଇଁରେ ଲଗାଇ ଠିଆ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ନଇଁପଡ଼ିବାକୁ
ହୁଏ । ଏପରି କଲେ ହେଟା ପରି ଅଗଗାଖ ଉଚ
ଓ ପଛପାଖ ସାନ ଦେଖାଯାଏ । ତେଣୁ ଏ ଦଣ୍ଡର ନାମ
ଏପରି ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।]

ହେଟା ଦର—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି — ହତାଦର —
Heṭā dara Disregard; contempt; derision.
(ଉ— × × × କାହିଁ ଗୋଟାଏ ଅସି
ମୋ ଛୁଅଲୁ ହେଟାଦର କରିବ, ମାଣ୍ଡେଭଣ୍ଡିଟି କାନ୍ଦିବ—
ତା ବଦଳ ସହ ପାରିବ ନାହିଁ—ଫକୀରମୋହନ
ଗଳ୍ପସଲ୍ପ)

ହେଟା ମୁଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ (ହେଟାର ମୁଣ୍ଡ କାନ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା
Heṭā muṇḍa ନତ ହୋଇଥିବାରୁ)—ନତମସ୍ତକ—Down-
(ହେଟାମୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) faced; with head bowed
down.

ହେଟାମୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହେଟା ପରି ଯେଉଁ ପଶୁର ମୁଣ୍ଡ କାନ୍ଦ
Heṭā muṇḍiā ଅପେକ୍ଷା ନତ ହୋଇଥାଏ—
ନେକଡ଼େମୁଖୋ ଲଗ୍ଘଡମୁଣ୍ଡା (aquadruped)

Having the head at a lower level than the shoulder. ବ—ବହୁଶାଖାଯୁକ୍ତ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ— A species of plant having many branches; Trichodesma Indicum (Haines.) (ଦ୍ର— ଏହା ୧ ରୁ ୧୨ ଫୁଟ୍‌ଯାଏ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ; ଫୁଲ ଧଳାମିଶା ନେଳଅ

ହେଟାର—ପ୍ରାଦେ(ପାଟଣା)ଅ (ମାଳ ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା)ସେଥିପାଇଁ— Hetāra For that; therfore.

ହେଟାହୁଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) ବ—ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ— Hetā huliā A wild plant [ଦ୍ର— ଏହାର ଫୁଲ ତଳକୁ ମୁଖ କରିଥାଏ ।]

ହେଟି(ଠି)—ଦେ. ଅ—(ନିର୍ଦ୍ଦେଶାର୍ଥ) ହେଇଟି—Look there ! Heti(ṭhi) there it is ! [ଉ—ହେଇଟ ଦେଖ, ହେଟ ଐଦେଖ यहाँ ମା କେ ଟି ଲୁଞ୍ଜ ଲୁଟୀରେ । ନନ୍ଦଙ୍କ ଉଦ୍ଧୃତ ସଙ୍ଗୀତ ।] ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—ସେଠି; ସେଠାରେ—There.

ହେଟିଣି(ଣି)—ଗ୍ରା. ଅ ଓ ସର୍ବନାମ—ହେଟି (ଦେଖ)— Hetiṇi(ni) Heṭi (See).

ହେଟି(ଠି) ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ହେଠ୍. ଧାତୁ=ଅବଜ୍ଞା କରିବା)— Heṭi(ṭhi) deba ୧ । ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବା— ଅବହେଳା କରା अनादर करना 1.To disregard; to slight. [ହେଟି(ଠି)ବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଆଦେଶକୁ ଲଙ୍ଘନ କରିବା— —2.To disobey an order. ୩ । (ଭୃତ୍ୟ ବା ପିଲା) ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବା ଗୁରୁଜନଙ୍କ କଥାର ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ଉତ୍ତରଦେବା 2. To give taunting reply to a master's or guardian's commands.

ହେଟେଟେ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ବଣ—ବେଶୀ— Hetete Much.

ହେଠ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ବାଧାଦେବା (ଜଳ ଜଳଦ୍ରୁମ)—1. To Heṭh (root) obstruct; to impede. ୨ । ଅବଜ୍ଞା କରିବା—2. To disregard; to slight.

ହେଠ—ସ. ବ—(ହେଠ୍. ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ବାଧା (ମେଦମା)— Heṭha Obstruction; impediment. ୨ । କ୍ଷତି— 2. Loss; injury. ଦେ. ବଣ—ହେଟ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—Heṭa etc (See). (ଉ—କେବେହେ ନ କହେ ବାଣୀ ହେଠ ବଦନ, ଦେଖିଣ ଲୁମ୍ବର କୋଷ ଜଳଜ ମନ । ପ୍ରାଚୀ. ଶଶିଶେଣା)

ହେଠାନେ—ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ସର୍ବ—ସେ ସ୍ଥାନରେ; Heṭhāne ସେଠାରେ—In that place; there.

ହେଠ୍(ଠୁଁ)—ଗ୍ରା. ଅ—ଏହିଠାରୁ; ଏଠାରୁ—From this place. Heṭhu(ṭhuñ) ହେଥା ଥେକେ यहाँसे

ହେଡ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ବେଷ୍ଟନ କରିବା (ଦୁର୍ଗାଦାସ)—1. To en- Heḍ(root) velop; to surround. ୨ । ବାଡ଼ ଘେରାଇବା;ବାଡ଼ ବୁଜିବା—2. To fence round. ୩ । ଘୃଣା କରିବା—3. To hate; to express contempt. ୪ । ଅବଜ୍ଞା କରିବା—4. To dis. regard; to slight. ଦେ. ଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ବିଭାଗ; ହେଡିଙ୍—1. Head; item; heading.

ହେଡ୍ ହେଡ (ଯଥା—ଏ ଖରର ଦେଉଁ ହେଡ୍‌ରେ ଲେଖାଯିବା?) ୨ । ମସ୍ତିଷ୍କ; ବୁଦ୍ଧି — 2. Brain; intellect. (ଯଥା—ଏ ପିଲାଟାର ଗଣିତରେ ଭାରି ହେଡ୍ ଅଛି) ବଣ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ) ନେତୃ ସ୍ୱାମୀ— Headi principal; chief. (ଦ୍ର—ଏହି ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜି, ଯୋବନିକ ଓ ସଂସ୍କୃତୋଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟର୍, ହେଡ୍ ଗୌଲିଷ୍ଟ ହେଡ୍ ପଣ୍ଡିତ ଇତ୍ୟାଦି)

ହେଡ୍ ଅ(ଆ)ଫିସ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ.)—ସଦର ବା ରାଜଧାନୀରେ ଥିବା କୌଣସି ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ— ହେଡ୍ ଅଫିସ ହେଡ଼ଦଫ୍ତର Head office.

ହେଡ୍ ଅମୀନ୍—ବୈଦେ ବ—(ଇଂ. ହେଡ୍ ଓ ଫା. ଅମୀନ୍)— ହେଡ୍ ଆମିନ ହେଡ଼ଅମୀନ ଜମି ମାପିବା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ —Head amin; head surveyor.

ହେଡ୍ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ବା ହାକିମଙ୍କ ସିରସ୍ତାଦାର—Head assistant. Hed asishṭāṇṭ ହେଡ୍ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ହେଡ଼ଆସିଷ୍ଟେଣ୍ଟ

ହେଡ୍ ଏକ୍‌ଜାମିନର୍—ବୈଦେ. ବ—[ଇଂ]—ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା Hed ekjāminar କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ହେଡ୍ ଏକଜାମିନର ବ୍ୟକ୍ତି—Head examiner. ହେଡ଼ଏକ୍‌ଜାମିନର

ହେଡ୍ କନ୍(ନି)ଷ୍ଟବଲ୍—ବୈଦେ. ବ— ଇଂ)—କନଷ୍ଟବଲ୍‌ମାନଙ୍କ Hed kan(ni)shṭabal ମଧ୍ୟରେ ସର୍ଦ୍ଦାର—Head consta- ହେଡ୍ କନଷ୍ଟବଲ ହେଡ଼ କନିଷ୍ଟେବିଲ ble.

ହେଡ୍ କିରାଣୀ (ଣି) —ବୈଦେ ବ—(ଇଂ ହେଡ୍ ଓ ଫା-କିରାଣା)— Hed kirāṇ ī ṇi) ହେଡ୍ କ୍ଲର୍କ୍ (ଦେଖ)—Hed klark ହେଡ୍ କେରାଣୀ ହେଡ଼କିରାଣୀ (See)

ହେଡ୍ କୁଆର୍ଟର (କ୍ୱାର୍ଟର୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ.)—ହାକିମଙ୍କ ସଦର Hed kuārṭar (kwārṭar) ମୁକାମ; ରାଜଧାନୀ—Head- (ହେଡ୍ କ୍ୱାର୍ଟର୍ସ—ଅନ୍ୟରୂପ) quarters. ହେଡ଼କ୍ୱାର୍ଟର ହେଡ଼କ୍ୱାଟ୍ଟର

ହେଡ୍ କୁଲି—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ହେଡ୍ ଓ ଭୁର୍କୀ. କୁଲି)—କୁଲି- H ed kuli ସର୍ଦ୍ଦାର—Head cooly; head labourer. ହେଡ୍ କୁଲି ହେଡ଼କୁଲି

ହେଡ୍ କ୍ଲ(କ୍ଲା)ର୍କ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ Hed kla(klā)rk ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—Head clerk. ହେଡ କ୍ଲାର୍କ ହେଡ଼କ୍ଲାର୍କ

ହେଡ୍‌ନୋଟ୍—ବୈଦେ.ବ—(ଇଂ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟର ବା ନଜିର୍‌ର Hed not ଆରମ୍ଭରେ ଉକ୍ତ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବା ନଜିର୍‌ରେ ଲିଖିତ ହେଡ଼ନୋଟ ବିଷୟର ସାରାଂଶ ବା ଟୀକା—Headnote of ହେଡ଼ନୋଟ every chapter or ruling.

ହେଡପଣ୍ଡିତ—ଦେ. ବ—(ଇଂ ହେଡ୍ ଓ ସଂ. ପଣ୍ଡିତ)—ସଂସ୍କୃତ ଓ ହେଡପଣ୍ଡିତ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡିତ—Head-pandit.
Hed pandita ଦେଶୀୟ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ
ହେଡପଣ୍ଡିତ **ହେଡପଣ୍ଡିତ**

ହେଡ ପିଅ(ଉ)ନ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ପିଅଦାମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—Head peon.
Hed pia(u)n
ହେଡପିଓନ **ହେଡପିଓନ**

ହେଡ୍‌ବାଏ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧ । କ୍ଲାସରେ ସୋଗ୍ୟତାରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବା ଛାତ୍ର—1. Head boy in a class. ୨ । କ୍ଲାସ୍‌ର ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରହରୀ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତମ ବାଳକ; ବଡ଼ଗଣ୍ଠ—2. The monitor of a class.
Hed bae
ହେଡବୟ **ହେଡ୍‌ବୟ**

ହେଡ୍ ବାବୁ—ଦେ. ବ (ଇଂ. ଓହେଡ୍ ଓ ଦେ. ବାବୁ)—ଅଫିସ୍‌ର ବାବୁ ବା ଦେଶୀୟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ—Head babu of an office.
Hed bābu
ହେଡ ବାବୁ **ହେଡ ବାବୁ**

ହେଡ ମଉଲବି(ମୌଲବି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ହେଡ୍ ଓ ଅ. ମୌଲବି) ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆରବୀ,ଉର୍ଦ୍ଦୁ ବା ଫାରସୀ ଭାଷା ଶିଖାଇବା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ—Head moulvi.
Hed maulabi(maulabi)
ହେଡ଼ ମୌଲବୀ **ହେଡ ମୌଲବୀ**
(ହେଡ୍ ମଉଲ୍ବି, ହେଡ୍ ମୌଲ୍ବି, ହେଡ୍ ମୌଲ୍ବି—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ)

ହେଡ୍ ମାନ(ମେ, ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଗ୍ରାମର ମୁଖିଆ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ରଖନ୍ତି—1. Village headman. ୨ । ଜାତି-ଗୁଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ଦ୍ଦାର—2. Headman of a caste-guild.
Hed mān(me, myā)n
ହେଡ଼ ମ୍ୟାନ **ହେଡ ମେନ**

ହେଡ୍ ମାର୍କ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଓ ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ଦେବା ପିଲା ଯେତେ ନମ୍ବର ପାଇବ, ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୁରା ନମ୍ବର—Head mark.
Hed mārk
ହେଡ଼ ମାର୍କ **ହେଡ ମାର୍କ**

ହେଡ୍ ମାଲି—ଦେ. ବ (ଇଂ. ହେଡ୍ ଓ ସଂ. ମାଳାକାର)—ଉଦ୍ୟାନ ରକ୍ଷକ ମାଳିମାନଙ୍କର ସର୍ଦ୍ଦାର—Head mālī; head gardener.
Hed mālī
ହେଡ଼ ମାଳି **ହେଡ ମାଳୀ**

ହେଡ ମାଷ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ(ଇଂ)—୧ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷକ—1. Head master of a school. ୨ । ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷକ—2. Head master.
Hed māshtar
ହେଡ଼ ମାଷ୍ଟର **ହେଡ ମାଷ୍ଟର**

ହେଡ ମାଷ୍ଟରୀ—ଦେ.ବିଣ—ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ କର୍ମ—The post or work of a head master; head mastership.
Hed māshtarī
ହେଡ଼ ମାଷ୍ଟରୀ **ହେଡ ମାଷ୍ଟରୀ**

ହେଡ ମିଷ୍ଟ୍ରେସ୍—ବୈଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଇଂ)—ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ—Head mistress
Hed mishtres
ହେଡମିଷ୍ଟ୍ରେସ **ହେଡମିଷ୍ଟ୍ରେସ**

ହେଡ୍ ମିସ୍ତ୍ରି (ମିସ୍ତ୍ରୀ)—ବୈ. ଦେ. ବ—(ଇଂ. ହେଡ୍ ଫା. ମିସ୍ତ୍ରୀ)—ରାଜ ବା କାରିଗରମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—Head mason; head mistry.
Hed mistirī (mistrī)
ହେଡମିସ୍ତ୍ରୀ **ହେଡମିସ୍ତ୍ରୀ**

ହେଡ୍ ଲାଇଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ମଟର୍ ବା ରେଲଗାଡ଼ି ଆଦିର ସାମନାରେ ଥିବା ଖୁବ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୁଅ (ଯାହାଦ୍ୱାରା ହେଡଲାଇଟ ଆଗର ସବୁପଦାର୍ଥ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଦେଖାଯାଏ)—Head-light.
Hed lāit
ହେଡଲାଇଟ୍ **ହେଡଲାଇଟ୍**

ହେଡଲାଇନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ହେଡ୍ ଲାଇନ୍)—ବହିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖାଥିବା ବିଷୟର ଚମ୍ବକ ସୂଚନା ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଧାଡ଼ି, ଯାହା ପୃଷ୍ଠାର ଶିରୋଦେଶରେ ଥାଏ—Head-line.
Hed lāin(ni)
ହେଡଲାଇନ **ହେଡଲାଇନ**

ହେଡ ସଇ(ହି)ସ (ସୈସ)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ହେଡ୍ ଓ ଫା. ସାଇସ) ଘୋଡ଼ା ସଇସମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—A head groom for horses.
Hed sai(hi)sa(saisa)
ହେଡ଼ସଇସ **ହେଡସାଇସ**

ହେଡ ସ୍ଲୁଇସ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ଅନିକଟ୍‌ରେ ବା କେନାଲ୍‌ରେ ପଣି ଯିବାପାଇଁ ନିର୍ମିତ ଫୁଟାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହେଡ଼ ଶ୍ଲୁଇସ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଫୁଟାର—Head-sluice of an anicut.
Hed sluis
ହେଡ଼ସ୍ଲୁଇସ **ହେଡସ୍ଲୁଇସ**

ହେଡ଼ଜ— ବ—ସ(ହେଡ଼. ଧାତୁ + କରଣ. ଅଜ)—କ୍ରୋଧ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Anger; rage.
Herdaja
ହେଡ଼ଜ **ହେଡ଼ଜ**

ହେଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହଡ଼ଡ଼=ହାଡ଼)—୧ । ହାଡ଼ସଂଲଗ୍ନ ମାଂସ—1 Meat attached to bone. ୨ । ଗୋମାଂସ—2 ଗୋମାଂସ Beef. ୩ । ନିକୃଷ୍ଟ ଜନ୍ତୁର ମାଂସ—3. Meat of an infer; or animal. ୪ । ପଚାମାଂସ—4. Rotten meat.
Herdā
ହେଡ଼ା **ଗୋମାଂସ**

ହେଡ଼ାଖିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଗୋମାଂସ ଭୋଜୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋମାଂସ ଆହାର କରେ—1. Beef-eating; partaking of beef. ୨ । (ଗାଳି) ନିଷିଦ୍ଧ ଗୋଖାଦକ ମାଂସ ଖାଦକ—2. Partaking of forbidden meat.
(ହେଡ଼ାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ଗୋମାଂସଖାନେବାଲା **ଗୋମାଂସ ଖାଦକ ବ୍ୟକ୍ତି**—A beef eater.

ହେଡ଼ାଖିଆ କାମ—ଦେ. ବ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ନିକୃଷ୍ଟ, ଜଘନ୍ୟ ଓ ଗୋଖାଦକୀ କାଜ ନିଷିଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ—(figurative) Reprehensible and forbidden act.
Herdākhiā kāma
ନୀଚକାମ **ଗୋଖାଦକ କାମ**
[ଉ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରଦାରା ବା ଗୋରେ ଅଦ କରିଥାଏ 'ସେ ହେଡ଼ାଖିଆ ବା ଗୁହଖିଆ କାମ କଲା' ବୋଲି ଲୋକେ ନିନ୍ଦାକରି କହନ୍ତି ।]

ହେଡ଼ାବୁକ୍କ—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱ ବିକ୍ରୟକାରୀ (ବିଜାଣ ଶେଷ)—A horse-seller; horse-dealer.
Herdābukka

ହେଡିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କୌଣସି ଲେଖାର ଶିରୋନାମା—Heading.
Heding
(ହେଡ଼ିଂ—ଅଶୁଦ୍ଧ ରୂପ) ହେଡିଙ୍ଗ୍ **ହେଡିଙ୍ଗ**

ହେଣ୍ଟରା(ଲା)—ଦେ. ବି—ବାଘର ବା ସିଂହର ହାଣ୍ଟୋଳ; ଗର୍ଜନ—
Heṇṭarā(lā) Roar of a tiger or lion.
ଗର୍ଜନ **गर्जन** (ହେଣ୍ଟରିବା—କ୍ରିୟା)

ହେଣ୍ଟରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହେଡ ଧାତୁ)—୧ । କଥାକୁ ଏଡ଼ି ଦେବା— 1. To disregard a person's word. ୨ । (ଭୃତ୍ୟ ବା ଶିଷ୍ୟ) ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ଉତ୍ତର ଦେବା—2. To give a sneering or insubordinate or jeering reply. ୩ । କୌଣସି ଲୋକକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାରଂବାର ତେତାଇବା— 3. To urge a person repeatedly to do a thing by goading him often.
ହେଟାଇ(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଟାଇବା; ପଛଅଡ଼ୁ ଠେଲିବା— 1. To push on from behind. ୨ । ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—2. To help. ୩ । ଅଣ୍ଟିବା—3. To suffice. (ଯଥା—୪ ସେର ମୁଗ ଡାଲି କଲେ ଶହେ ଜଣଙ୍କୁ ହେଟାଇବ ।)
ଟେଣ୍ଟାଇ(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଟାଇବା; ପଛଅଡ଼ୁ ଠେଲିବା— H·ṭā(ṇṭe)ibā 1. To push on from behind. ପିଛୁନେ ଥାକା **पीछे थाकना** ୨ । ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—2. To help. ୩ । ଅଣ୍ଟିବା—3. To suffice. (ଯଥା—୪ ସେର ମୁଗ ଡାଲି କଲେ ଶହେ ଜଣଙ୍କୁ ହେଟାଇବ ।) **मदद करना** **बस होना**
ହେଣ୍ଟାର(ଲ)—ଦେ. ବି—ହାଣ୍ଟୋଳ; ବାଘର ବା ସିଂହର ଗର୍ଜନ—
Heṇṭāra(la) Lion's or tiger's roar.
ଗର୍ଜନ **गर्जन**

ହେଣ୍ଟାର(ଲ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣ୍ଟୋଳିବା; (ବାଘ, ସିଂହ) ଗର୍ଜିବା—
Heṇṭāri(li)bā To roar (said of a tiger or lion.)
ଗର୍ଜନ କରା **गर्जन करना**

ହେଣ୍ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହେଡ ଧାତୁ)—ଆଦେଶକୁ ବା କଥାକୁ ଠେଲି ଦେବା; ଅବଜ୍ଞା କରିବା—To disregard an order or request.
Heṇṭiba
ଏଡ଼ାନ **बेखातिर करना**
(ହେଣ୍ଟି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହେଣ୍ଟେଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ହାଉଁରିବା; ଗର୍ଜନ କରିବା— To roar; to howl.
Heṇṭeibā
ଦେ. କ୍ରି—ହେଟାଇବା (ଦେଖ)— Heṇṭāibā (See)

ହେ(ହ୍ୟା)ଣ୍ଡ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ)—ହାଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି(ଦେଖ)
He(hyā)ṇḍ (etc) Hāṇḍ etc. (See)

ହେଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—୧ । କକ୍ଷ ବାଦ୍ୟ; ହାଉଡ଼ା; ବାହୁର ତଳ ଅଂଶକୁ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଆଘାତ କରି କରାଯିବା ଶବ୍ଦ (ଆହ୍ଲାଦ ସୂଚକ)—1. Sound made by striking the lower side of the arm on the flank. ୨ । ପୁଂ—ନିଷ୍କର୍ମା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Idle person. ୩ । ଖାଇ ପିଇ ଅଚଳା ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A loafer. ବିଣ. ପୁଂ—ମୂର୍ଖ—Illiterate.
ବଗଲ ବାଜନା **कँाख बजाना**

ହେଣ୍ଡା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କକ୍ଷ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବା; ବାହାକୁ କଡ଼ରେ ମାରି ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make sounds by striking one's arms on the flanks.
Heṇḍā māribā
ବଗଲ ବାଜାନ **कँाख बजाना**
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆହ୍ଲାଦ ବା ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିବା— 2. (figurative) To give vent to delight.
ଟୋଟୋକରା **बेकार हाकर घुमना** ୩ । ନିଷ୍କର୍ମା ଓ ନିଷ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବୁଲିବା— 3. To loaf about.

ହେଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—ହେଣ୍ଡା ୧ (ଦେଖ)
Heṇḍi Heṇḍā 1 (See)
କକ୍ଷବାଦ୍ୟ **कँाखबाजा**

ହେଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବାହୁର ତଳକୁ ନିଜର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବାଡ଼େଇ ଶବ୍ଦ କରେ—1. A person who produces sounds by striking the arms on the flanks.
ବଗଲ ବାଜାନେ **कँाख बजानेवाला**
୨ । ପୂର୍ବେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନଙ୍କରେ ଅଷାଢ଼, କାର୍ତ୍ତିକ, ମାଘ ଓ ବୈଶାଖ ମାସରେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପ୍ରାତଃସ୍ନାନପାଇଁ ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଶୂଦ୍ର ସେବକ ଦାଣ୍ଡରେ ହେଣ୍ଡି ମାରି ବୁଲିବାକୁ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ— 2. A Śūdra village servant who used to get service-tenure from the Raja for awakening Brahmans of a Brahman village of the Puri district early in the morning in the sacred months of Ashārdha, Kārtika, Māgha and Baisākha (to enable them to have their morning bath) by loudly striking his arms on the flanks. [ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ପ୍ରଥା ଆଉ ଚଳୁ ନାହିଁ; ତାଣେ, ଏବେ ଶତ ଶତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବସତି ଶାସନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାୟୀ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ହେଣ୍ଡିଆ ଜାଗିର' ଓ 'ହେଣ୍ଡିଆ ଶର' ଜମିକୁ ହେଣ୍ଡିଆମାନଙ୍କ ବଂଶଧର ଓ ସେମାନଙ୍କ ଖରିଦଦାରମାନେ ଦଖଲ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିବା ସମୟରେ ପ୍ରଥମେ ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ଘାଟି ଶୁଣିବେ ନାହିଁ, ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଶୂଦ୍ର ସେବକଙ୍କର ଘାଟ ନ କରି ହେଣ୍ଡି ମାରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା ।]

ହେଣ୍ଡିଆ ଜାଗିର(ହେତା)—ଦେ. ବି—ହେଣ୍ଡିଆମାନଙ୍କ ଭରଣ-ପୋଷଣାର୍ଥ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖଞ୍ଜା ଯାଇଥିବା ଜାଗିର—Service lands given to 'Heṇḍiās' by Rājās.
Heṇḍiā jāgiri(hetā)

ହେଣ୍ଡି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହେଣ୍ଡା ମାରିବା (ଦେଖ)
Heṇḍi māribā Heṇḍā māribā (See)

ହେଣ୍ଡୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବାଉଁଶ କଇଡ଼ରୁ ବା ଗଜାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିଶେଷ—
Heṇḍuā A curry prepared from the tender shoots of bamboo.

ହେତ୍(ଇତ୍ୟାଦି) – ଦେ. ଅ—ହାତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Het (etc) Hāt etc. (See)

ହେତ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ସ୍ମରଣ—
Het Recollection; remembrance.

ହେତ୍‌କି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ସର୍ବନାମ—ସେତିକି; ସେହି ପରିମାଣ
Het-ki That much; so much ବିଣ—ସେହି ପରିମିତ —That much of.

ହେତ୍‌କେ—ପ୍ରାଦେ (ଗାଣ୍ଡଣା) ଅ—ତହିଁପରେ—
Het-ke Then; after that; thereafter.

ହେତ୍‌ଚେତ୍— ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—୧ । ବୁଦ୍ଧି; ଜ୍ଞାନ—
Het-chet 1. Knowledge; sense. ୨ । ଚେତନା—2. Consciousness.

ହେତ୍‌ଚେତ୍ ବୁଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଚେତନା ନାଶହେବା
Het-chet burdibā —Losing of conciousness.

ହେତା—ଦେ. ବି—୧ । ପ୍ରଶସ୍ତ ଜମି (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. An extensive plot of land. ୨ । କୋଠିଅଙ୍କୁ ଓ ଗ୍ରାମ ସେବକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଜାଗିର—2. Service-land given to ploughmen and village (communal) servants. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନଙ୍କୁ ସେ ଗ୍ରାମର ପ୍ରତି ଜମାବନ୍ଦି ୨୦ଏକର୍‌ରେ ଏକ ଏକର ହିସାବରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଦିଆଯିବା ଜାଗିର—3. Jagir at the rate of one acre for every 20 acres of assessed lands, granted to the head man of a village. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହୁଅନ୍ତା—Would be. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—ଅମୁକ—Such and such.

ହେତାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—୧ । ହେତୁ କରିବା; ସ୍ମରଣ କରିବା—1. To remember; to recollect. [ହେତିବା—ପ୍ରଥମଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଚେତାଇବା—2. To remind.

ହେତାର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ (ଏଣ୍ଟା ବିଭକ୍ତି)—ଏହାର—
Hetār Of this (person or thing). ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ସର୍ବନାମ—ତାହାର—His; her.

ହେତି - ସଂ. ବି—(ହନ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କରଣ ତି; ଣତ୍ୱ ଅଭାବ) ୧ । ଅସ୍ତ୍ର (ଅମର)—1. Weapon. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ତି) ସୂର୍ଯ୍ୟ-କିରଣ (ଅମର)—2. Sun's rays. ୩ । ଅଗ୍ନିଶିଖା (ଅମର) 3 Flame of a fire. ୪ । ତେଜୋମାତ୍ର (ଭରତ) 4. Any lustre or ray. ୫ । କାର୍ଯ୍ୟସାଧନୋପାୟ; ସାଧନ (ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ); ହେତୁ—5. Expediency; means. ୬ । କାରିଗର ଅବଜ୍ଞ ଯନ୍ତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—6. Implement; tool; instrument. ୭ । ଅସ୍ତ୍ର ଆଦିର ଘାତ (ହ୍ର. ଶ)—7. Stroke of a weapon. ୮ । ଧନୁର ଟଙ୍କାର (ହ୍ର. ଶ)—8. Twang of a bow. ୯ । (ନାମ) ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ—9. Name of a demon. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମ ରାକ୍ଷସସ୍ତ୍ରଜ ଥିଲେ ଓ ଚୈତ୍ରମାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଥରେ ରହୁଥିଲେ । ଏ ପ୍ରହେତିଙ୍କ ଭାଇ ଓ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌କେଶଙ୍କ ପିତା ଥିଲେ । (ହ୍ର. ଶ) [ଦ୍ର—ରାକ୍ଷସ କୁଳରେ ଜାତ, ହେତି ପ୍ରହେତି ବିଖ୍ୟାତ । ବିଶ୍ୱନାଥ ବିରଚିତ ରାମାୟଣ]

ହେତିକି ବେଳେ(ଲେ)—ପ୍ରାଦେ (କଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି.ବିଣ—ସେତିକି ବେଳେ—Then at time.

ହେତି ପାଶ୍—ବୈଦେ.ବି(ଇଂ)—ତିବ୍ବତ ସୀମାରେ ହିମାଳୟର ଗୋଟିଏ ଗିରିସଙ୍କଟ—Name of a pass of the Himalayas in the border of Tibet. [ଦ୍ର—ଏହା ୧୫ ହଜାର ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚତାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ବରଫରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏ ସଙ୍କଟର ଅତଡ଼ାରୁ ଯଦି ସ୍ଖଳିତ ହେଲେ ତଳକୁ ପଡ଼ି ମନୁଷ୍ୟ ବରଫରେ ପୋତି ହୋଇଯାଉଛି ଓ ଏବାଟେ ଚାଲିଲାବେଳେ ଥଣ୍ଡା ଯୋଗୁ ଗୋଡ଼ହାତ ଲଟି-ଲଟି ହୋଇଯାଏ]

ହେତିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ସ୍ମରଣ କରିବା; ଚେତିବା—
Hetibā To remember; to recollect.

ହେତୁ—ସଂ ବି (ହି ଧାତୁ=ଗମନକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ତୁ)—୧ । କାରଣ (ଅମର)—1. Cause; reason. ୨ । ପ୍ରୟୋଜନ—2. Necessity; use. ୩ । ଅଭିପ୍ରାୟ; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—3. Aim; object; intention. ୪ । ବୀଜ-4. Seed. ୫ । ମୂଳ—5. Root; prime cause; origin. ୬ । ଯୁକ୍ତି—6. Reasoning. ୭ । କାବ୍ୟାଲଙ୍କାରବିଶେଷ; କାରଣ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଭେଦ କଥନ—7. A rhetorical figure where the cause and effect are spoken as the same. [ଦ୍ର—ଏ ଅଲଙ୍କାରରେ ହେତୁ ଓ ହେତୁମାନ ଅଭେଦ-ରୂପେ କଥିତ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍, କାରଣକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ଧୂମହିଁ ବଳି ଅଟେ—ହ୍ର. ଶ ।] ୮ । (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର) ପ୍ରମାଣକାରକ ବିଷୟ—8. (logic) Anything which proves a proposition. [ଦ୍ର—ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନରେ ତର୍କର ୫ଟି ଅବୟବ ମଧ୍ୟରେ ହେତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଟେ । 'ଉଦାହରଣର ସାଧର୍ମ୍ୟ ବା ବୈଧର୍ମ୍ୟରୁ ସାଧ୍ୟର ଧର୍ମର 'ସାଧନ' ହେତୁର ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ । 'ଯଦ୍ୟପି ବହ୍ନିମାନ୍ ଅଟେ' ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞାର ହେତୁ 'କାରଣ, ଯଦ୍ୟପି ଧୂମବାନ୍ ଅଟେ'—ହ୍ର. ଶ ।] ୯ । (ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ) ମୂଳ କାରଣ—9. (Buddhist philosophy) Root cause. [ଦ୍ର—ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ ଅନୁସାରେ ମୂଳ କାରଣକୁ ହେତୁ ଓ ଗୌଣ କାରଣକୁ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବୋଲାଯାଏ—ହୁ. ଶ ।] ୧୦ । (ତର୍କବିଜ୍ଞାନ) ଯେଉଁ ବିଷୟର ବଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେଉଁ—10. [logic] The basis on which we arrive at a conclusion. [ଦ୍ର— ଏହା ତର୍କବିଜ୍ଞାନର ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ । ଯୁକ୍ତିରେ ଦର୍ଶିତ ବିଷୟ ସଲିବିଷ୍ଟ । ଯଥା—ହେତୁ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉପନୀତ ହେଉଁ ତାହା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏବଂ ଯାହା ବଳରେ ଉକ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ତାହା ତତ୍ପ୍ରତି ହେତୁ । ହେତୁ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପରସ୍ପର ସଂବଦ୍ଧାନ୍ୱିତ ।

ହେତୁ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥସୂଚକ । ଏକ ଅର୍ଥରେ ହେତୁ ଶବ୍ଦ ଯଥାର୍ଥ ହେତୁବୋଧକ; ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ହେତୁ ଦୁଇପ୍ରକାର । ଯଥା — ଦୁଷ୍ଟ ହେତୁ ଓ ଯଥାର୍ଥ ହେତୁ । ଯେଉଁହେତୁ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଯଥେଷ୍ଟ, ସେହି ହେତୁ ସେହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଯଥାର୍ଥ ହେତୁ । ଯଦି ହେତୁ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏପରି ଦୁଇ ବିଷୟ ହୁଏ ଯେ, ହେତୁକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରା ଯାଇ ପାରେ, ତେବେ ଉକ୍ତ ହେତୁ ଦୁଷ୍ଟ ହେତୁ ବା ହେତ୍ୱାଭାସ ମାତ୍ର ।

ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭାଷ୍ୟ ଭସ୍ମଦ୍ଧୌରିତ—ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ । ଶୃଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟତା ଗୋରୁର ଉପଯୁକ୍ତ ହେତୁ ହୋଇ ନ ପାରେ; କାରଣ, ଗୋରୁର ଶୃଙ୍ଗ ଅଛି, ମଧ୍ୟ ହରିଣ ମହିଷ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗ ଅଛି । ସୁତରାଂ ଶୃଙ୍ଗ ଥିଲେ ଗୋରୁ ହେବ, ଏପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତି ଅସିଦ୍ଧ ।

ହେତୁ(=Reason) ଓ କାରଣ (=Cause) ଏକାର୍ଥସୂଚକ ନୁହେ । 'ହେତୁ' ତର୍କାଳଙ୍କାର ପ୍ରତି, 'କାରଣ' ବାସ୍ତବ ଜଗତ୍‌ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ । କାରଣଶବ୍ଦ ଶକ୍ତି ପରିଚାୟକ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେତୁରେ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ହେତୁ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦେଶସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; କାରଣ-କାର୍ଯ୍ୟ କାଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ । ବୀଜ ବୃକ୍ଷର କାରଣ ଅଟେ, ହେତୁ ନୁହେ । ତ୍ରିଭୁଜର ତ୍ରିକୋଣତ୍ୱର ହେତୁ, ତହିଁର କାରଣ ନୁହେ ।

ପ୍ରୋଫେସର୍
ଶ୍ରୀ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ ଏମ୍. ଏ.]

ସ୍ମରଣ **ଯାଦ୍** ଦେ. ବି—୧। ସ୍ମରଣ—1. Recollection. (ଉ—ପଢ଼ନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତି ଯାହା ବାରେକମାତ୍ରର, ଲେଖନ୍ତି ତାହାକୁ ହେତୁ ନୁହେ ତା ବସ୍ତୁତ—ଚିନ୍ତାମଣି. ବିଜ୍ଞମାଦିତ୍ୟ ।] ୨ । ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge.

ଜ୍ଞାନ **ଜ୍ଞାନ** ଜ । ଚୈତନ୍ୟ; ଚେତନା— 3. Consciousness; sense. (ଉ—ରାମ ମନେକଲେ ସମୁଦ୍ରେ ବାନ୍ଧି ସେତୁ, ଆସି ରଖିବେ ବି ଚୁମ୍ବର ଦେହ ହେତୁ—କୃତ୍ତିବାସ. ମହାରାବଣ ବଧ ।) ୪ । ମନୋଯୋଗ—4. Attention. (ଉ—ବେଦ ପଢ଼ିଲେ ହେତୁ ଦେଇ ବେଦର ବ୍ରହ୍ମ ଭେଦ ପାଇ — ପ୍ରାଚୀ. ଚର୍ମ୍ମଶମାହାତ୍ମ୍ୟ ।) ୫ । ହିତାହିତ ବିବେଚନା—

ହେତୁ **ହେତୁ** 5. Discretion. ଅ—ହେତୁରୁ; କାରଣରୁ—Because of; owing to. (ଉ— ଯୁଗାପରି ଈଶ୍ୱର ନ କରି ବେଦପଢ଼, ସେ ହେତୁ ଘଟିଲା ଅସି ସମସ୍ତ ବିପତ୍ତି—ବିଷ୍ଣୁନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

ହେତୁକ—ସଂ. ବି—(ହେତୁ+ସ୍ୱାର୍ଥିକ) —କାରଣ; ହେତୁ—Cause.

Hetuka ବିଣ—(ହେତୁ+କ)—୧ । ହେତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. (ହେତୁକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Relating to cause. ୨ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ, ଯଥା—ରୋଗ ହେତୁକ)—ଅମୁକ କାରଣରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବା ଉଦ୍ଭବ—2. Caused by; arising from.

ହେତୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ମରଣ କରିବା; ମନେ କରିବା—1.

Hetu karibā To recollect; to refresh one's

ସ୍ମରଣକରା memory. [ଉ—ସେ ଜନ କୃଷ୍ଣ ଅଗ୍ରେ କହ୍ରା

ଯାଦ୍‌କରନା ଗଲାପରି, ପଡ଼ିଲା ଉତ୍ତରେ ତା ବୁଝିଲ ହେତୁ କରି । କୃଷ୍ଣସିହ ମହାଭାରତ ଆଦି] ୨ । ମନୋଯୋଗ ଦେବା

ମନୋଯୋଗଦେଓଯା —2. To attend to. [ଉ—ବସିଲେ ସଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଅବୋଧ, ଶୁଣ ବଧୁର ହେତୁକରି । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ହେତୁତା(ତ୍ୱ)—ସଂ.ବି (ହେତୁ+ଭାବ.ତା,ତ୍ୱ)—ହେତୁର ଧର୍ମ; କାରଣତ୍ୱ

Hetutā(twa) —The state of being the cause.

ହେତୁ ଦୋଷ—ସଂ. ବି (କ୍ୟ ସ୍ତ)—ହେତ୍ୱାଭାସ (ଦେଖ)—

Hetu dosha Hetwābhāsa (See).

ହେତୁ ପାଇବା—ଦେ. କ—୧ । ସ୍ମରଣପଥାରୂଢ଼ ହେବା; ମନେପଡ଼ିବା-

Hetu pāibā 1. Recollection; coming or

ମନେପଡ଼ା **ଯାଦ୍‌ହୋନା** recurring to one's mind. (ଯଥା—ମୋର ଏଠାକୁ ଟିକା ଆଣିବାକୁ ହେତୁ ପାଇଲା ନାହିଁ ।) ୨ । (୮।୧୦ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କ ଠାରେ) ସ୍ମରଣଶକ୍ତିର ବା ବିବେକର ଉଦୟ— 2. Dawning of discretion in a boy or girl. (ଯଥା—ମୋ ହେତୁ ପାଇବା ଦିନରୁ ମୁ ଦେଖି ଆସୁଛି ଯେ, ଜଟିକରେ ମାରବାଡ଼ୀମାନେ ଦୋକାନ କରୁଛନ୍ତି ।) କ୍ରି (କନ୍ୟା) ପ୍ରଥମ ଋତୁମତୀ ହେବା—

ଫଳ ଦେଖା **ଋତୁମତୀ ହୋନା** To be menstruated. for the first time. (ଯଥା—ତାଙ୍କ କନ୍ୟାଟି ହେତୁ ପାଇଲାଣି ।)

ହେତୁବାଦ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—୧ । ହେତୁ ବା କାରଣ କଥନ;

Hetu bāda କୌଣସି ବିଷୟ ବା ଆଇନ୍ ଲେଖିବା ପୂର୍ବରୁ

ହେତୁବାଦୀ—ପୁଂ } ବିଣ ହେତୁବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ଜେଉଁ କାରଣରୁ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୁ ତାହା ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଅଛି ତହିଁର ବିବରଣ କଥନ—1. Preamble; statement of

reasons. ୨ । ତର୍କବିଦ୍ୟା (ହୁ. ଶ.)—2. The art of science of Reasoning. ୩ । କୁତର୍କ (ହୁ. ଶ)—3. Bad argument. ୪ । ନାସ୍ତିକତା (ହୁ. ଶ)—4. Atheism.

ହେତୁ ବିଦ୍ୟା (ଶାସ୍ତ୍ର)—ସଂ. ବି—ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର (ହୁ. ଶ)—
Hetu bidyā(śāstra) Logic.

ହେତୁମାନ୍—ସଂ. ବିଣ (ହେତୁମତ୍ ଶବ୍ଦ; ହେତୁ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥେ ମତ୍)—
Hetu mān କାରଣ ଯୁକ୍ତ (ଗଣିତ ସୂତ୍ର)—Having a
(ହେତୁମତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) cause or reason.

ହେତୁରୁ(ରେ)—ଦେ. ଅ—(ସଂ. ହେତୋଃ, ହେତୁନା)—କାରଣରୁ;
Heturu(re) ଲାଗି; ଯୋଗୁଁ; ପାଇଁ—Owing to; for
କାରଣେ the reason of; on account of. [ଉ—ଶୁଦ୍ଧରୁ
କାରଣସେ ତ ଅସ୍ମ ହେତୁରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ, ପଟିଅଛନ୍ତି ମୁହିଁ ତପସ୍ୟା
କରିବାକୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହେତୁ ହୁଡ଼ା(ରା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯେ ହେତୁ ବା ଚୈତନ୍ୟକୁ ଛାଡ଼
Hetu hurdā(rā) ଥାଏ)—୧ । ଅଜ୍ଞାନ; ବେହୋସ୍—1.
[ହେତୁହୁଡ଼ୀ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] Unconscious; senseless. ୨ ।
ବେହୁଁଶ ମତ୍ତ—2. Intoxicated. ୩ । ଭୋଳା—3.
ବିହ୍ୱଳ Forgetful. [ଉ—ହେତୁହୁଡ଼ା ହୋଇଣ ସେ ଶୃଙ୍ଗାର
ମତ୍ତ ମତ୍ତ ଭୋଳେ—ସାରଳା ମହାଭାରତ ଆଦି]

ହେତୁ ହେତୁମଦ୍ଭାବ—ସଂ. ବି—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ
Hetu hetumadbhāba ଭାବ; କାରଣ ଓ କାର୍ଯ୍ୟର ପରସ୍ପର
ସମ୍ବନ୍ଧ (ହୁ. ଶ)—The relationship of the cause
and the effect.

ହେତୁ ହେତୁମଦ୍ଭୂତ କାଳ—ସଂ. ବି—(ବ୍ୟାକରଣ)—ଭୂତ ବା ଅତୀତ
Hetu hetumadbhūta kāla କାଳର ଏକ ଭେଦ, ଯହିଁରେ
କାରଣରୂପେ ସୂଚିତ ବିଷୟର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ କାର୍ଯ୍ୟର
ଅଭାବ ସୂଚିତ ହୁଏ (ହୁ.ଶ)—A form of the past
tense in which the absence of the result
is indicated by the absence of the cause.
[ଉଦାହରଣ—ଯେବେ ତୁମେ ସେଠାକୁ ଯାଇଥାଆନ୍ତ,
ତେବେ କିଛି ଧନ ପାଇଥାଆନ୍ତ ।]

ହେତୁପମା—ସଂ. ବି—ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା (ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ) (ହୁ. ଶ)—
Hetūpamā Name of a rhetorical figure.

ହେତେବେଳେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—(ଇତର ବ୍ୟବହୃତ
Hete bele ଭାଷା)—ସେତେବେଳେ—Then; at that
time.

ହେତ୍ୱାଭାସ—ସଂ. ବି—(ହେତୁର ନ୍ୟାୟ ଆଭାସ=ଅନୁରୂପ ଯାହାର)—
Hetwābhāsa (ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ) ଦୁଷ୍ଟତର୍କ; କୁତର୍କ; ତର୍କଦ୍ୱାରା
ଫାଙ୍କି; ଅସତ୍ ହେତୁ—(Logic) Fallacious reas-
oning; fallacy. [ଉ—ଏହା ହେତୁପରି ଜଣାଯାଏ,
ଅଥଚ ପ୍ରକୃତ ହେତୁ ନୁହେ । ଯଥା—ଯେଉଁଠାରେ ଧୂଆଁ
ଥାଏ ସେଠାରୁ ଧୂଆଁ ଉଠେ; ପର୍ବତରୁ ଧୂଆଁ ଉଠେ;
ଅତଏବ ପର୍ବତରେ ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି । ଏହା ୫ ପ୍ରକାର—୧ ।
ସବ୍ୟଭିଚାର ବା ଅନୈକାନ୍ତିକ । ୨ । ବିରୁଦ୍ଧ । ୩ ।
ପ୍ରକରଣ ସମ । ୪ । ସାଧ୍ୟସମ । ୫ । କାଳାତୀତ ।]

ହେଥା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ) ଅ—(ସଂ. ଅତ୍ର; ପ୍ରା; ଏତ୍ଥ)—
Hethā ହେଥାୟ ହିଥା ଏଠାରେ—Here.

ହେଥି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଅଳ) ଅ—ସେଥି; ସେଥିରେ—
Hethi In that.

ହେଥୁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ଅତଏବ—
Hethu Therefore.

ହେଦା—ଦେ. ବି—ଧୁତୁରା (ବିଷାକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Hedā ଧୁତୁରା ଧତୁରା Thorn apple.

ହେଦେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ଏହି ଦେଖ !—Oh See ! ପ୍ରାଦେ
Hede (ଭଲାହାଣ୍ଡି) ସର୍ବନାମ—ଏହି ସ୍ଥାନରେ; ଏଠାରେ—
In this place; here.

ହେଦେରେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ (ଇତର ବ୍ୟବହୃତ)—ଏହିପରି—
Hedere Like this.

ହେନ୍ତା(ତି)—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଅଳ) ଅ—ସେପରି—
Hen-tā (ti) Like that; in that way.

ହେନ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—(ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ; ଭୁଲନାକର
Hena ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏହି ଶବ୍ଦ ।)
ହେନ ୧ । ଏହି—1. This. [ଉ—ହେନ ସମସ୍ତେ ଏକଦିନେ,
ଯହ ସଭେ ଭୁଲେ ମୁନିଜନେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୨ ।
ହେନ, ଏମନ ଏହିପରି—2. Like this. [ଉ—ହେନ ଅବିବେକ
ଈସତରକ, ଯେସ ଯାହାଁ । ସବନ କରେ । ପ୍ରାଚୀ ଶିଶୁ ଶଙ୍କର· ଭାଷା
ଅଭିଲାଷ ।]

ହେନ ତେନ—ପ୍ରାଦେ (ଇଂରାଜୀ ବାଲେଶ୍ୱର) ଅ—ଇଆଡ଼ୁ ସିଆଡ଼ୁ;
Hena tena ଏଣୁତେଣୁ—In some way or other; in
this way or that

ହେନ ସମୟେ - ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ) ଅ—ଏହି ସମୟରେ; ଠିକ୍
Hena samaye ଠିକବେଳେ—Just at this time.
ହେନ ସମୟେ [ଉ—ହେନ ସମୟେ ଉତ୍ତର ପାହାଡ଼, କହିଲା ଜନ୍ୟା-
ଉଚିତ ସମୟ ପୁରେ ଉଠିଗେଲେ । ଶିଶୁଙ୍କର ଭାଷା ଅଭିଲାଷ ।]

ହେନା(ନ୍ନା) - ଦେ. ବି (ଅ. ହିନ୍ନା)—୧ । ମଞ୍ଜିଅଡ଼ି; ମେହେନ—
Henā(nnā) 1. Alcanna; Tinctoria; alcanet. [ଦ୍ର—
ହେନା ଏଥିର କାଠ ଓ ତେରିଲ୍ ତେଲରେ ସିଝାଇଲେ ତେଲର ରଙ୍ଗ
ମେହଦି ଗାଢ଼ନାଲି ହୁଏ । ଏଥିର ପତ୍ରକୁ ବାଟି ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ନଖ,
ଦାଢ଼ି ଆଦିରେ ଲଗାଇ ନାଲି କରନ୍ତି ।] ୨। ହସନ୍‌ହେନା;
ହୋସନାହେନା ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ଓ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—2. A kind of
ହୋସ୍ନହେନା flowering shrub. [ଦ୍ର—ଏହି ଫୁଲ ପେନ୍ଥା
ପେନ୍ଥା ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଫୁଟେ ଓ ରାତିଯାକ ତାହାର ଚତୁଃ-
ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ସ୍ଥାନମାନଙ୍କୁ ସୁଗନ୍ଧରେ ଆମୋଦିତ କରେ;
ଦିନରେ ଫୁଲର ମୁଖ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ରହେ
ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ଏକାଦିକ୍ରମେ ୨।୩ ଦିନ ଫୁଟିବା
ପରେ ଝଡ଼ିଯାଏ ।]

ହେନି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) (ଓ ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) କ୍ରି
Heni (ମୁଁ) ହେଲି (ଦେଖ)—(I) Have been.

ହେନେ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—୧ । ତେଣେ; ତହିଁ; ସିଅଡ଼େ—1
Hene There; in that quarter. ୨ । ଏଣେ; ଇଅଡ଼େ—
2. Here; in this quarter. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ
—ହେଲେ; ଯଦି ହୁଏ—In case.

ହେନ୍ତା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ଏପରି; ଏହିପରି—
Hentā In this manner; thus. ସର୍ବନାମ—୧ । ଏହି
—1.This. ୨ । ସେହି—2. That.

ହେନ୍ତାଳ—ଦେ. ବି—ହିନ୍ତାଳ (ଦେଖ)—
Hentāla Hintāla (See)

ହେନ୍ତାହେନ୍ତି—ପ୍ରାଦେ (ବଲ୍ଲଭିର ପାଠଣା) ଅ—ସେହିପରି—
Hentā henti Like that.

ହେପା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—୧ । ସ୍ମରଣ; ଖିଅଲ୍; ହୋସ—1
Hepā Recollection; memory. ୨ । ହୋସ୍; ଚୈତନ୍ୟ;
ଜ୍ଞାନ—2. Sense; consciousness. ୩ । ମନୋ-
ଯୋଗ—3. Attention.

ହେପାଜ(ଜି)ତ୍(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେଦେ. ବି—ହିପାଜତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hepāja(ji)t(etc) Hipājat etc (See)

ହେପ୍ଲାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଠେଲିବା—
Heplāibā To push forward.

ହେବ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଧକ୍କା; ହାଲୁକା—
Heb-kā Push.

ହେବଲି ହେବ୍‌ଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି ଓ ବିଣ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ
Heb-lā heb-li ଠେଲାପେଲି—Mutual pushing.

ହେବ୍‌ଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଠେଲିବା; ଠେଲିବା—
Heb-libā To push on.

ହେବ—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ଭୂ ଧାତୁ; ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ —୧ । ହେବା
Heba କ୍ରିୟାର ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ୩ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ (ସେ;
ହବେ ତାହା) କର୍ତ୍ତାସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର—1. (He; she;
ହୋଗା it) Will be. ୨ । ମଧ୍ୟମ (୨ୟ) ପୁରୁଷ ଏକବଚନ (ତୁମ୍ଭେ)
ହବେ ଓ ବହୁବଚନ (ତୁମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ
ହୋଗା (୧ବଚନ) ଆକାର—2. (You or ye) Will be. ଅ—
ହୋଗେ (ବହୁବଚନ) ପ୍ରାୟ—Nearly; about. [ଯଥା—
ସେଠାରେ ଶହେ ହେବ ଲୋକ (ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାୟ ଶହେ
ହବେ ପ୍ରାୟ: ଲୋକ)ଜମା ହୋଇଥିଲେ]

ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଭୂ ଧାତୁ, ପ୍ରା ହୋ ଧାତୁ; ଏହାର ପ୍ରାମ୍ୟ ଓ
Hebā ଲିଖିତ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ ହବା)—୧ । (କୌଣସି
ହଓୟା କର୍ମ) ସମ୍ପନ୍ନ ହେବା; ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବା—1. (any act)To
ହୋନା be accomplished. (ଯଥା—ବାପାଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ହେଲା,
ତାଙ୍କ ବିବାହ ହେଲା) ୨ । ଘଟିବା—2.To happen.
[କ—ହୋଇନାହିଁ କି ହେବନାହିଁ; ଗାଆଁ ଦେଡ଼ଶ୍ରର,
ଗାଆଁ ଭଇବୋହୁ, ମୁଣ୍ଡରେ ଓଡ଼ଣା ଦେଇନାହିଁ, କି ଦିବ
ନାହିଁ—ଛଗ] ୩ । ଫଳିବା ବା ଧାରଣ କରିବା—
3.To bear (fruit) (ଯଥା—ଗଛରେ ଫଳ ହେଲାଣି)
୪ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା; ପାଲଟିବା— 4.To become;
to turn to. [କ—ଚଲ୍ଲ ହୋଇଗଲା ଜଳ—
ଗ୍ରାଧାନାଥ. ମହାସାକ୍ଷୀ] ୫ । ଅଧୀନ ବା ଆୟତ୍ତ ହେବା—
5. To come under one's control. (ଯଥା—
ତାର ବିଦ୍ୟା ହେଲା, ମାତ୍ର ଗୁଣ ହେଲା ନାହିଁ) ୬ । ପ୍ରାପ୍ୟ
ହେବା; ପାଇବା — 6. To become due.
(ଯଥା—ମୋର ଭୂମି ଉପରେ ଉଚିତବା ହେଲାଣି)
୭ । (କାଳ) ଅତିବାହିତ ହେବା; ଗତ ହେବା—
7. To pass (said of time). (ଯଥା—ତାଙ୍କର
ମରିବା ଆଜିକୁ ୪ ଦିନ ହେଲା) । ୮ । ପହଞ୍ଚିବା— 8.
To reach; to arrive at. [କ—ଏଥି ଅନ୍ତରେସେ
ବିଭୀଷଣ ଋଷି, ଫଳମୂଳ ଧରି ଅଗ୍ରେ ହେଲେ ଅସି—
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ବନ] ୯ । (କନ୍ୟା) ଜ୍ଞାନ
ପାଇବା; ବିବାହଯୋଗ୍ୟ ହେବା; ରଜସ୍ୱଳା ହେବା—
9. To attain maturity (said of a girl).
(ଯଥା—ତାଙ୍କ କନ୍ୟାଭାଇପାଇଁ ହୋଇଗଲାଣି) ୧୦ ।
ଯୋଗ୍ୟ ହେବା—10. To become fit. (ଯଥା—
ତା ପୁଅ ଗୁଡ଼ିକ ହୋଇ ଗଲେଣି) ୧୧ । ହସ୍ତଗତ
ହେବା—11. To come to the possession of.
(ଯଥା—ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡ ଜମିଦାରୀ ହେଲାଣି) ୧୨ ।(ଫସଲ)
ଜନ୍ମିବା; ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—12. To grow. (ଯଥା—
ବର୍ଷ ମୋ ବାଡ଼ିରେ ବୋହି ହେଲା ନାହିଁ) ୧୩ । ସମ-
ବେତ ହେବା—13. To collect together; to
be gathered. (ଯଥା—ଆଜି ସଭାରେ ୫ ଜଣ
ହେଲେଣି) । ୧୪ । ଅବସ୍ଥିତ ହେବା; ଉପସ୍ଥିତ ହେବା;
ସ୍ଥିତ ହେବା; ବିଦ୍ୟମାନ ହେବା—14. To be. ୧୫ ।
(ଅନ୍ୟ କ୍ରିୟାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବିଶେଷଣ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ କର୍ମ
ବାଚ୍ୟ ହୁଏ)—15.To be (passive voice)[ଯଥା—
ଖିଆ ହେବା—To be eaten. ମରିହେବା—To
be killed. ଧରା ହେବା—To be caught]
୧୬ । ଭୂ ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ୧ମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ
(ଅମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ (ଅମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଲାଗିବା
ଆକାର—16. (I, we) Shall be. [ଦ୍ର—ହେବା
କ୍ରିୟା ଅନ୍ୟ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ସମ୍ପନ୍ନ ହେବା; କୃତ୍ରି ହେବା;ଭବ
ହେବା; ଅନନ୍ତ ହେବା; ମୃତ ହେବା । ଏହା କ୍ରିୟା-
ବାଚକ ବିଶେଷଣ ଆକାର ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପେ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।[ଯଥା—ଖିଆ ହେବା,ପଢ଼ାହେବା, ଭୋଳା
ହେବା ଇତ୍ୟାଦି] । ଏହି କ୍ରିୟା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସଙ୍ଗେ
ଉତ୍ପନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।:[ଯଥା—ମୃତ୍ୟୁ
ହେବା; ଦିନ ହେବା; ପ୍ରହାର ହେବା ଇତ୍ୟାଦି] ।
ଏହା କର୍ତ୍ତାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମ ଯୁକ୍ତ
ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ମୁଁ ହେଲି; ଘର ହେବ]

ଦେ. ବ (ଭଚରଅ) (ଅ ହ୍ରଭହ୍)—ହବା ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—Hibā etc (See)

ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂସ୍କୃତ. ଭୂ ଧାତୁ)—୧ । ଥିବା । ୨ । ରହିବା

Hebā [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ହେବା କ୍ରିୟାର ବିଭିନ୍ନ କାଳର ରୂପ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନରେ ଆଦର ଅର୍ଥରେ 'ଆମ୍ଭେ ବା ଆମେ' ଓ ବହୁବଚନରେ 'ଆମ୍ଭେ, ଆମେ ବା ଆମ୍ଭେମାନେ', ଦ୍ୱିତୀୟପୁରୁଷ ଏକ-ବଚନରେ ଆଦର ଅର୍ଥରେ 'ତୁମ୍ଭେ ବା ତୁମେ' ଓ ବହୁବଚନରେ 'ତୁମ୍ଭେ','ତୁମେ' ବା ତୁମ୍ଭେମାନେ', ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ଆଦର ଅର୍ଥରେ ସେ ଓ ବହୁବଚନରେ ସେମାନେ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଆଦର ଅର୍ଥରେ ଆପଣ ଓ ଆପଣମାନେ'—ଶେଷୋକ୍ତ ଦୁଇର ରୂପ ଏକାପରି) ।

୧ । (କ) ବିଶୁଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନ

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ (ମୁଁ)—ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ (ତୁ)—ତୃତୀୟପୁରୁଷ (ସେ)

ଏକବଚନ—(ମୁଁ) ହେଉଛି; ହେଉଅଛି—(ତୁ) ହେଉଛୁ; ହେଉଅଛୁ—(ସେ) ହେଉଛି; ହେଉଅଛି

ବହୁବଚନ—(ଆମ୍ଭେମାନେ) ହେଉଛୁଁ; ହେଉଅଛୁଁ—(ତୁମ୍ଭେମାନେ) ହେଉଛ; ହେଉଅଛ—(ସେମାନେ) ହେଉଛନ୍ତି; ହେଉଅଛନ୍ତି

୧ । (ଖ) ଜନ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ

ଏକବଚନ—(ମୁ) ହୁଏଁ—(ତୁ) ହେଉ—(ସେ) ହୁଏ; ହୁଅଇ

ବହୁବଚନ—(ଆମ୍ଭେମାନେ) ହେଉଁ—(ତୁମ୍ଭେମାନେ) ହୁଅ—(ସେମାନେ) ହୁଅନ୍ତି

୧ । (ଗ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ

ଏକବଚନ—(ମୁଁ) ହୋଇଥାଅନ୍ତି—(ତୁ) ହୋଇଥାଅନ୍ତୁ—(ସେ) ହୋଇ ଥାଅନ୍ତୁ।

ବହୁବଚନ—(ଆମ୍ଭେମାନେ) ହୋଇଥାଅନ୍ତୁ—(ତୁମ୍ଭେମାନେ) ହୋଇ-ଥାଅନ୍ତୁ—(ସେମାନେ) ହୋଇଥାଅନ୍ତେ

୧ । (ଘ) ଅନୁମାନିତ

ଏକବଚନ—ହୋଇଥିବି—ହୋଇଥିବୁ—ହୋଇଥିବ

ବହୁବଚନ—ହୋଇଥିବୁଁ—ହୋଇଥିବେ—ହୋଇଥିବେ

୧ । (ଙ) ଅନୁଜ୍ଞା ଆଦେଶାର୍ଥକ

ଏକବଚନ—ହୁଏଁ—ହୁଅ, ହୋ—ହେଉ

ବହୁବଚନ—(ମୁ) ହେଉଁ—(ତୁ) ହୁଅ—(ସେ) ହୁଅନ୍ତୁ

୨ । (କ) ବିଶୁଦ୍ଧଭୂତ

ଏକବଚନ—(ମୁ) ହେଲି—(ତୁ) ହେଲୁ—(ସେ) ହେଲା

ବହୁବଚନ—ହେଲୁଁ—ହେଲ—ହେଲେ

୨ । (ଖ) ପ୍ରାଗ୍‌ଭୂତ

ଏକବଚନ—ହୋଇଥିଲି—ହୋଇଥିଲୁ—ହୋଇଥିଲା

ବହୁବଚନ—ହୋଇଥିଲୁଁ—ହୋଇଥିଲ—ହୋଇଥିଲେ

(ଗ) ଅନଦ୍ୟତନଭୂତ

ଏକବଚନ—ହୋଇ(ଅ)ଛି—ହୋଇ(ଅ)ଛୁ—ହୋ'ଇ(ଅ)ଛି

ବହୁବଚନ—ହୋଇ(ଅ)ଛୁଁ—ହୋଇ ଅଛ—ହୋଇ ଅଛନ୍ତି

୨ । (ଘ) ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂତ

ଏକବଚନ—ହେଉଥିଲି—ହେଉଥିଲୁ—ହେଉଥିଲା

ବହୁବଚନ—ହେଉଥିଲୁଁ—ହେଉଥିଲ—ହେଉଥିଲେ

୨ । (ଙ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଭୂତ

ଏକବଚନ—ହୋଇଥାଅନ୍ତି—ହୋଇଥାଅନ୍ତୁ—ହୋଇଥାଅନ୍ତା

ବହୁବଚନ—ହେଉଥାଅନ୍ତୁ—ହୋଇଥାଅନ୍ତୁ—ହୋଇଥାଅନ୍ତେ

୩ । (କ) ବିଶୁଦ୍ଧ ଭବିଷ୍ୟତ୍

ଏକବଚନ—ହେବି—ହେବୁ—ହେବ

ବହୁବଚନ—ହେବୁଁ—ହେବ—ହେବେ

(ଖ) ପ୍ରାଗ୍ ଭବିଷ୍ୟତ୍

ଏକବଚନ—ହୋଇଥିବି—ହୋଇଥିବୁ—ହୋଇଥିବ

ବହୁବଚନ—ହୋଇଥିବୁଁ—ହୋଇଥିବ—ହୋଇଥିବେ

(ଗ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ୍

ଏକବଚନ—ହୁଅନ୍ତି—ହୁଅନ୍ତୁ—ହୁଅନ୍ତା।

ବହୁବଚନ—ହୁ ନ୍ତୁ—ହୁଅନ୍ତା—ହୁଅନ୍ତେ

(ଘ) ଅସଫଳ ଭବିଷ୍ୟତ୍

ପ୍ରାଗ୍‌ଭବିଷ୍ୟତ୍ ରୂପ ସହ

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା—ହୋଇ; ହୁଅନ୍ତେ; ହେକାରୁ; ହେଲାରୁ

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—ହେବା

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ—ହେବା

ଲେଖକ—ପଣ୍ଡିତ ଚୂଳମଣି ଦାଶ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ।]

ହେବା କଥା ନୁହେଁ(ନାହିଁ)—ଦେ. ଅବ୍ୟୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟ—

Hebā kathā nuheñ (nāhiñ) ୧ । ବିସ୍ମୟ ସୂଚକ ବାକ୍ୟ—ହବାର କଥା ନୟେ 1. (interjection) (a sentence used in astonishment or wonder) Oh wonder!

[ହବା କଥା ନୁହେଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] ୨ । (ଖେଦ ବା ବିରକ୍ତିସୂଚକ) ଏହା ଅତି ଦୁଃଖର ବିଷୟ—2. (Interjection) (denoting sorrow or displeasure) This is a matter of great regret.

ହୋନେକୀ ବାତ ନହିଁ

ହେବା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଭଚରଅ)—ହବା କରିବା (ଦେଖ)—

Hebā karibā Hibā karibā (See)

ହେବାକୁ—ଦେ. କ୍ରି—ଘଟିବାକୁ; ବିଦ୍ୟମାନ ହେବାକୁ—To be.

Hebāku ଅ—୧ । ହେବାପାଇଁ; ହେବା ନିମନ୍ତେ; ହେବା ସକାଶେ—1. For being; for the purpose of being. (ଯଥା—ସେ ଓକିଲ ହେବାକୁ ଲଅ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି) ୨ । ହେବା ସମୟରେ; ହେବା ବେଳକୁ—2. At the time of. (ଯଥା—ମୁଁ ରାମଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ହେବାକୁ ଶ୍ୟାମ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଗଲେ)

ହୋନେକା ବଖତ ହତେ ହତେ

ହେବା ଗେ(ଡ଼, ଡେ, ଢ଼ି, ଢ଼େ)ବା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅନିୟମିତ,

Hebā ge (ḍi, ḍe, ḍhi, ḍhe)bā 1. Irregular. ଏଲାମେଲୋ, ଆଧସେଁଚତା ୨ । ଯତ୍ନହୀନ ଓ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ (କାର୍ଯ୍ୟ)—

ଅନିୟମିତ 2. Careless and incomplete; slovenly done (work). [ଦ୍ର—ଅସଫଳାର୍ଥକ ଭାବସୂଚକ ଯଥ

କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ଗେବା—ଡ଼ିଗ] ଅ—ଅସମତଳ; ଅରୁଡ଼ା ଆବଡ଼ାଖାବଡ଼ା ଖାବଡ଼ା; ଅସମାନ; ଖାଲରିପ—3. Rough; ଆଖଡ ଖାବଡ undulating; not level. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସହଜ୍ଜନ ଭାବରେ (କାମ କରିବା)—1. Carelessly. ୨ । ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ—2. Incompletely; in a slip shod manner; in a slovenly manner. [ଉ—ତେଲ ଲଗାଇକ ହେବା ଗେବା] ୩ । ଯେନ ତେନ ପ୍ରକାରେଣ—3. Anyhow.

ହେବା ନ ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । କାର୍ଯ୍ୟର ସିଦ୍ଧି ବା ଅସିଦ୍ଧି—
Hebā na hebā 1. To be or not to be;
ହଓୟା ନ ହଓୟା ହୋନା ନ ହୋନା success or
(ହବା ନ ହବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) failure. ୨ । ସ୍ୱୀକୃତି ବା ଅସ୍ୱୀକୃତି—2. Consent or refusal.

ହେବାନାମା—ବୈଦେ. ବ (ଫା, କଚରଅ) — ହିବାନାମା (ଦେଖ)—
Hebānāmā Hibānāmā (See)

ହେବାରୁ(ରେ)—ଦେ. ଅ—ହେବା ଯୋଗୁଁ; ହେବା ହେତୁ; (ଅମ୍ବକ)
Hebāru(re) କାରଣରୁ—Owing to. (ଯଥା—
ହଓୟାତେ ହୋନେସେ ଅଜ ବର୍ଷା ହେବାରୁ ମୁଁ ଘରୁ ବାହାର ନାହିଁ ।)

ହେବି—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂ ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ୧ମ (ଉତ୍ତମ) ପୁରୁଷ,
Hebi ଏକବଚନ ଅନାଦରାର୍ଥକ (ମୁଁ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ;
ହଇବ ହୋଉଁଗା ବ୍ୟବହୃତରୂପ—[I] will be; shall be.

ହେବୁ—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂ ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ୨ୟ (ମଧ୍ୟମ) ପୁରୁଷ
Hebu ଏକବଚନ ଅନାଦରାର୍ଥକ (ତୁ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ
ହଇବି ହୋଗା ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ—(Thou) shalt be.

ହେବୁଁ—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂ ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ପ୍ରଥମ (ଉତ୍ତମ) ପୁରୁଷ
Hebuñ ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ ବଚନ (ଆମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ
ହଇବ ହୋଂଗେ (ଆମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ
ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ—[I or we) Shall be; will be

ହେବ୍ରୁ(ବ୍ରୁ)—ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ଇଂ) — ହିବ୍ରୁ (ଦେଖ)—
Hebṛu(bru) Hibṛu [See]

ହେବେ—ଦେ. କ୍ରି (ଭୂ ଧାତୁ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ)—୧ । ୨ୟ ପୁରୁଷ ଅଜ
Hebe ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ ବଚନ (ଆପଣ) ଓ ବହୁବଚନ
ହଇବେନ ହୋଂଗେ (ଆପଣମାନେ)—1.(You) Shall be. ୨ । ୩ୟ ପୁରୁଷ ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ ବଚନ (ସେ) ଓ ବହୁବଚନ (ସେମାନେ)—2. (He or they) Shall be. ଅ—ହେବ (ଦେଖ)—Heba [See]

ହେମ—ସଂ ବ (ହି ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତା ମନ୍; ହେମନ୍; ୧ମା
Hema ୧ବ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ [ଅମର)—1. Gold. ୨ । ଧୁସ୍ତୁର;ଧାତୁରା (ଅମର)—2.The Dhāturā plant. ୩ । କେଶର; ଜାଫ୍ରାନ୍ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Saffron. ୪ । ହିମ (ଭରତ); ତୁଷାର—4. Dew. ୫ । ହିମ (ଭରତ); ହେମନ୍ତକାଳ—5. Beginning of winter. ୬ । ମାଷ ପରିମାଣ; ଏକ ମଷା ଓଜନ (ବୈଦ୍ୟକ)—6. A unit of weight; one tenth of a Tolā. ୭ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ୱ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—7. A black horse. ୮ । ବୁଧଗ୍ରହ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—8.The planet mercury. ୯ । ତୁଷାର (ହି ଶ)—9. Snow. ୧୦ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—10. A bit or piece of gold. ୧୧ । କପିତ୍ଥ; କଇଥ (ହି,ଶ)—11. Wood apple. ୧୨ । ନାଗକେଶର (ହି. ଶ)—12. Messua Ferra [tree and flower]. ୧୩ । ବାଦାମୀରଙ୍ଗର ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ)—13. A horse of almond colour. ୧୪ । ବୁଦ୍ଧଦେବ (ହି. ଶ)—14. The Buddha.

ହେମ ହିମ 1. Nickname of Hemachandra, Hemanta Kumāra etc. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ହେମପ୍ରଭା, ହେମଲତା, ହେମନ୍ତକୁମାରୀ, ହୈମବତୀ ଆଦିର ଡାକନାମ—2. Nickname of Hemaprabhā etc. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ହିମ; ତୁଷାର—Cold; coolness.

ହେମ କନ୍ଦଳ—ସଂ ବ—ପ୍ରବାଳ; ପୋହଳା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hema kandala Coral.

ହେମ କାକର—ଦେ.ବିଣ—ହେମପରି ଅର୍ଥାତ୍ ବରଫ ପରି ଅତି ଥଣ୍ଡା—
Hema kākara ହିମଶୀତଳ ହିମଶୀତଳ Icy; ice-cold.
[ଉ—ବାସେ ! ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଲେ ମାସେ, ଯାଣି ହେଲା ହେମକାକର, ବାସେ ହେଲେ ବୁଡ଼ା ମାଳଡ଼ — ଶିଶୁବଚନ ।]

ହେମ କାନ୍ତି—ସଂ ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୁନାର ପ୍ରଭା—
Hemakānti 1. Lustre of gold. ୨ । [ବହୁବ୍ରୀହି] ଦାରୁହରିଦ୍ରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Berberis Cristata. ୩ । ଅମ୍ବକଶିଥ ଅଦା; ଆମ୍ବ ଅଦା [ହି.ଶ]—3.Curcoma Zeodaria. ୪ ବିଣ, ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି] ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ; ସୁନା ପରି କାନ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ—Of golded hue.

ହେମକାର—ସଂ ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର, ସୁନାଷ୍ଟବଣିଆ [ମନୁଷ୍ୟପ୍ରଜାତି]
Hemakāra Goldsmith

ହେମ କାର୍କଈ—ଦେ ବ [ବୈଦ୍ୟକ] ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ—
Hema kārkai Name of a medicinal plant.
[ଦ୍ର—ଏହାକୁ କେହି କେହି ଖାଷାଣବେଦା କହନ୍ତି । ଏ ଗୁଳ୍ମର ପତ୍ରକୁ ଘିଅରେ ଭାଜି ଅଥବା ତରକାରୀ କରି ଖାଇଲେ ଅର୍ଶର ଯନ୍ତ୍ରଣା ପ୍ରଶମିତ ହୁଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି—ଦ୍ରବ୍ୟକଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ହେମ କିଞ୍ଜଲ୍କ—ସଂ ବ—ନାଗକେଶର [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ଦେଖ]
Hemakiñjalka Nāgakeśara [See]

ହେମ କୁମ୍ଭ (କଳସ, ଘଟ)—(ମ ଷ ଲେ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଘଡ଼ା—
Hema kumbha [kalasa, ghaṭa] A golden pitcher.

ହେମ କୂଟ—ସଂ ବି (ହେମ୍ନ୍ଦ୍ରୀ ହ; ହେମମୟ ଅଟେ କୂଟ=ଶୃଙ୍ଗ ଯାହାର)—
Hema kūṭa ପୁରାଣୋକ୍ତ ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ପର୍ବତ ବିଶେଷ (ଅମର)—Name of a mythological mountain to the north of the Himalyas.
[ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ ଏହା କିଂପୁରୁଷ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସୀମା ପର୍ବତ । ଏହାର ୯୦ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ୨ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ପ୍ରସ୍ଥ ଓ ୨ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ବିସ୍ତାର ଅଟେ ।]

ହେମ କେତକୀ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକେତକୀ; କେତକୀଫୁଲ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hema ketakī The yellow-flowered Pandanus Odoratissimus; Pandanus Asiculatus.

ହେମ କେଦାର—ଦେ. ବ—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଗନ୍ଧ—
Hema kedāra 1. Name of a sweet scented root of a plant; a kind of achorus root. ୨ । ହେମସାଗର ୨ (ଦେଖ)—2. Hema sāgara 2 (See)
ହେମକେଦାର ଜଟାମାଂସୀ

ହେମ କେଳି—ସଂ. ବି—ଅଗ୍ନି [ଶବ୍ଦମାଳା]—
Hema keli Fire.

ହେମ କେଶ—ସଂ. ବି—ଶିବ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—
Hema keśa Śiba.

ହେମକ୍ଷୀରୀ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀର ବୃକ୍ଷ, ଅଗରୁ ଗୁଳ୍ମ—
Hema kshīrī Gamboje thistle.

ହେମ ଗନ୍ଧିନୀ—ସଂ. ବି—ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ [ରତ୍ନମାଳା]—
Hema gandhinī A scented herb.

ହେମଗିରି—ସଂ. ବି—[ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ) ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—
Hema giri The mythological gold mountain at the north end of the world.

ହେମ ଗୋରୀ—ଦେ.ବି ଓ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—[ସଂ ହେମଗୌରୀ]—କନକଗୋରୀ;
Hema gorī ସୁନାପରି ଶରୀରକାନ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟା [ସ୍ତ୍ରୀ]—Fair-skinned woman.

ହେମ ଗୌର—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପରି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଚର୍ମଯୁକ୍ତ—
Hema gaura 1. Fair-skinned like gold.
୨ । କିଂଶୁକ ବୃକ୍ଷ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ବବୁର ଗଛ—
2. Acacia Arabica tree.

ହେମ ଗୌରାଙ୍ଗ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣତୁଲ୍ୟ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ
Hemagaurāṅga [ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁରାଣ]—Fair-skinned; (ହେମଗୌରାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) golden complexioned.

ହେମଘ୍ନ—ସଂ ବି—(ହେମ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସୀସାଧାତୁ—
Hemaghna Lead (metal).

ହେମଘ୍ନା—ସଂ.ବି—(ହେମଘ୍ନ+ଆ)—ହଳଦୀ (ହ.ଶ)
Hemeghna Turmeric.

ହେମଚନ୍ଦ୍ର—ସଂ.ବି—୧ । (ମ. ଷ ଲେ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଚନ୍ଦ୍ର; ସୁନାର ଗୁଳି
Hema chandra 1. A gold model of moon. ୨ । ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶୀୟ ବିଶାଳ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—2. हेमचन्द्र Name of a king of the Ikshwāku dynasty.

ହେମଚନ୍ଦ୍ର हेमचन्द्र ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
1. A name given to males. ୨ । ଅଭିଧାନ ଚିନ୍ତାମଣି ନାମକ ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଧାନ ଗ୍ରନ୍ଥକାର—
2. Name of a Sanskrit lexicographer.
[ଦ୍ର —ଏହାଙ୍କୁ ଲୋକେ 'ସ୍ୱର ହେମଚନ୍ଦ୍ର' ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ଏ ଗୁଜରାଟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜୈନ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୦୯୦ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ. ୧୧୭୪ରେ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଜଣେ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏ ବୈଶ୍ୟ ଜାତୀୟ ଶ୍ୱେତାମ୍ବର ଜୈନ ଥିଲେ । ଏ ରାଜା କୁମାରପାଳଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ କୃତ ଅଭିଧାନ ଚିନ୍ତାମଣି, ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ, ସିଦ୍ଧ ଶବ୍ଦାନୁଶାସନ, ପ୍ରାକୃତ ବ୍ୟାକରଣ, ପ୍ରାକୃତ ଅଭିଧାନ, ଦେଶୀ ଶବ୍ଦ ଶିଳାକା, ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ, ଦେଶୀ ନାମ ମାଳା, ଉଣାଦି ସୂତ୍ର-ବୃତ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଭାରତରେ ପ୍ରମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ଅଦ୍ଭୁତ ହେଉଅଛି ।]

ହେମଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବଙ୍ଗର ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ
Hemachandra bandopādhyāya କବି—Name of a late famous poet of Bengal. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୩୮ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୦୩ ସାଲରେ ହୋଇଥିଲା । ଏ ହୁଗଳି ଜିଲ୍ଲାର ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ବି. ଏ., ବି. ଏଲ୍ ପାଶ୍ କରି କିଛି ଦିନ ମୁନ୍‌ସିଫ ହୋଇ ପରେ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ଓକାଲତି କଲେ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ଏ ଚକ୍ଷୁ ହରାଇଥିଲେ । ଏ ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟର ଟୀକା କରିଥିଲେ, ଏବଂ ନିଜେ ଅନେକ ସୁଲଳିତ କବିତା ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ଚିନ୍ତା ତରଙ୍ଗିଣୀ, ବୃତ୍ର ସଂହାର କାବ୍ୟ, ବୀରବାହୁ ଓ କବିତାବଳି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ବୋଲି ଗଣନା କରିଥିଲେ ।]

ହେମ ଚମ୍ପକ—ଦେ. ବି (ଅଧୁନିକ)—ବିଦେଶୀ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Hema champaka Magnollia Grandiflora.
ସଂ.ବି—ହଳଦିଆ ଚମ୍ପା ଫୁଲ ଓ ଗଛ—The yellow-flowered Champaka tree and its flower.

ହେମଜ—ସଂ. ବି—ରାଙ୍ଗା ଧାତୁ (ହ. ଶ)—Tin (metal).
Hemaja

ହେମଜାଲ—ଦେ. ବି—ଲତା ବିଶେଷ—A kind of creeper.
Hemajāla

ହେମଜ୍ୱାଳ—ସଂ.ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି;ହେମ+ଜ୍ୱାଳା)—ଅଗ୍ନି (ଦେବମାଳା)—
Hema jwāla Fire.

ହେମ ଝରି—ଦେ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଗଡ଼ୁ ବା ଢାଳ—Golden pitcher.
Hema jhari हेमझारी सोनेकीझारी

ହେମ(ମ୍ମ)ତ୍(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି(ଅ)—ହିମ୍ମତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)-
Hema(mma)t(etc) Himmat etc (See).

ହେମତାର—ସଂ. ବି—୧ । ଉଡ଼ୁମ୍ବର ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦମାଳା)—1. The
Hema tāra wild fig tree. ୨ । ତୁତିଆ (ହି. ଶ)—
2. Blue vitriol; copper sulphate.

ହେମତି—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ)—ହିମ୍ମତ (ଦେଖ)—Himmati
Hemati (ହେମତିଆ—ଦେ. ରୂପ) (See).

ହେମ ତୁର୍କୁଣୀ—ଘାସେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବନ୍ୟଲତା ବିଶେଷ—A
Hema turkuṇī kind of wild creeper. [ଦ୍ର—ଏହା ଭୂମିରେ ମାଡ଼େ; ଯଥା ତୁଳସୀଗଛ । ଏହା ଗୋରୁ ଗାଈଙ୍କ ପ୍ରତି ଉପକାରୀ ଅଟେ]

ହେମତୁଳା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ତୁଳାଦାନ; ଦାତାଙ୍କ ସମାନ ଓଜନ ସୁନାର
Hema tulā ଦାନ (ହି. ଶ)—A present of one's weight of gold to Brāhmaṇas.

ହେମ ଦୁଗ୍ଧକ (ଦୁଗ୍ଧ)—ସଂ. ବି—ଉଡ଼ୁମ୍ବର ବୃକ୍ଷ—(ଅମର)—The
Hema dugdhaka(dugdha) wild fig tree; Ficus Glomerata. ବିଣ—ଶୀତକଣ୍ଠ ଶୀତଯୁକ୍ତ—
Having golden juice.

ହେମଦୁଗ୍ଧା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱ ଶୀଷ(ଜଟାଧର)—Gāmboje thistle
Hema dugdh (a plant).

ହେମଦୁଗ୍ଧୀ—ସଂ. ବି—(ହେମ ଦୁଗ୍ଧିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯଜ୍ଞ-
Hema dugdhī ଡ଼ୁମ୍ବର ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
1. Ficus Glomerata; Ficus Gibbosa. ୨ ।
୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶୀଷ୍ମ—(ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Gamboje
thistle (a plant).

ହେମ ଧାନ୍ୟକ—ସଂ. ବି—ତିଳ; ଖସା (ବୈଦ୍ୟକ)—Sesamum
Hema dhānyaka Niger (see 1).

ହେମନ୍ତ—ସଂ. ବି—(ହନ୍. ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ମନ୍ତ; ବମ୍ବ
Hemanta ହେମନ୍+ତ)—ହିମଋତୁ; ଅଗ୍ରହାୟଣ ଓ
ପୌଷମାସାତ୍ମକ ଋତୁ—The 1st two months of
winter. [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ଷକର ୬ ଋତୁ ମଧ୍ୟରେ
ଶରତ୍ ଋତୁର ପରେ ଘଟିବା ଋତୁ ଅଟେ ।] ଦେ.ବି—
ହିମାଳୟ हेमन्त ୧ । (ସଂ. ହିମବତ୍) ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—
1. The Himalayas. ୨ । ହେମନ୍ତ କୁମାରର
ଭାଇ ନାମ—2. Nickname of Hemanta
kumāra. ବୈଦେ. ବି (ଅ) ହିମ୍ମତ୍ (ଦେଖ)
ହିମ୍ମତ हिम्मत Himmat (See)

ହେମନ୍ତ ନାଥ—ସଂ. ବି—ଚପିତ୍ଥ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Wood apple.
Hemantanātha

ହେମନ୍ତ ବାଳୀ(କୁମାରୀ,ବାଳା)—ଦେ.ବି—୧ । ପାର୍ବତୀ—1.Pārbatī.
Hemanta bālī (kumārī, bālā) [ଦ୍ର—ମଧ୍ୟ ମଦ
ହିମଗିରିକନ୍ୟା हेमन्तकन्या ପାଳେ ମତ୍ତ ହେମନ୍ତ ବାଳୀ । ଶିଶୁ
ଶଙ୍କର ଉଷା ଅଉଲାଷ] ୨ । (ନାମ) ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ
ବଅଣିକା ନାମ—2. A name given to females.

ହେମ ପର୍ବତ—ସଂ.ବି—୧ । ସୁମେରୁ ଗିରି (ଦୁଳାୟୁଧ)—The my-
Hema parbata thological mountain at the
north extremity of the world. ୨ । ଦାନ
ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତୂପ ଗଦା (ହି. ଶ)—2. A heap of
gold given away to Brāhmaṇas [ଦ୍ର—
ଏହା ମହାଦାନମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅଟେ ।

ହେମ ପୁଷ୍ପ—ସଂ ବି—୧ । ଅଶୋକ ପୁଷ୍ପ (ମେଦିନୀ) 1. Aśoka
Hema pushpa flower. ୨ । ଜବା ପୁଷ୍ପ;
ମନ୍ଦାର ଫୁଲ (ମେଦିନୀ)—2. The china rose.
୩ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା) 3. The
Champaka tree. ୪ । ନାଗକେଶର (ହି. ଶ—
4. Mesua Ferra (tree and flower).

ହେମ ପୁଷ୍ପକ—ସଂ ବି—୧ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ (ଅମର)—
Hema pushpaka 1. The Champaka tree;
Michelia Champaka. ୨ । ଲୋଧ୍ର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
2. Symplocus Racemosa.

ହେମପୁଷ୍ପିକା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଥିକା (ଅମର)—The yellow-
Hema pushpikā flowered variety of Jasminum
Auriculatum.

ହେମ ପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି—୧ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ଶବ୍ଦମାଳ)—
Hema pushpī 1. Indian madder
plant; Rubia Cordifolia. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜବନ୍ତ-
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The yellow variety of
Celtis Orientalis. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ର ବାରୁଣୀ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Colocynth (creeper).
୪ । ସୁନାର ଗଛ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
4. Cassia Fistula (tree). ୫ । ମୁଷଳୀ;
ଭାଲ ମୂଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. Asparagus
Sarmentosus. ୬ । ବଣିଆଣ୍ଡ; ଅଙ୍କୋଳ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Solanum Xanthocarpum
(plant).

ହେମ ଫଳା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ; ଚମ୍ପା କଦଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hema phalā A variety of banana.

ହେମ ବପୁ—ଦେ. ବି, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ ହେମବପୁସ୍)—ହେମଗୌର
Hema bapu Fair-complexioned (person).
(ଦ୍ର—ଥୁରଥରେ ବସାଇ କର୍ପୂର, ଥୁଲ ସ୍ତନ ଉପରେ
ଲଗାଇବା କେଡ଼େ ଋତୁସ୍ନ ହେମବପୁର—ଉଷ.
ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।)

ହେମ ବଳ—ସଂ. ବ—ମୌକ୍ତିକ; ମୁକ୍ତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hema bala Pearl.

ହେମ ମୟ—ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି (ହେମ+ମୟ)—୧ । ସୁନାରେ ତିଆରି—
Hemamaya 1. Made of gold. ୨ । ସୁନାଲି-
(ହେମମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Golden.

ହେମ ମାଳା—ସଂ. ବ—୧ । ସୁନାର ହାର—1. Gold necklace.
Hema mālā ୨ । (ନାମ) ଯମ ସ୍ତ୍ରୀ—2. Name of the wife of God Jama. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to females.

ହେମ ମାଳୀ—ସଂ. ବ (ହେମ+ମାଳ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Hemamālī • ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଭବିଷ୍ୟପୁରାଣ)—
ହେମ ମାଳୀ ହେମ ମାଳୀ 1. The Sun.
୨ । (ନାମ) ଖର ରାକ୍ଷସର ସେନାପତି (ହ. ଶ)—
2. Name of a general of the army of Khara demon. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ହେମ ଯୂଥିକା—ସଂ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଥିକା; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୁଇ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hema jūthikā The yellow-flowered variety of Jasminum Auriculatum.

ହେମ ରାଗ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ—
Hema rāga Golden colour.

ହେମ ରାଗିଣୀ—ସଂ. ବ (ହେମରାଗ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହରିଦ୍ରା
Hema rāgiṇī (ନିଘଣ୍ଟୁଶେଷ); ହଳଦୀ—
Turmeric.

ହେମରାଜ—ଦେ. ବ (ସଂ ହେମସାଗର)—ହେମସାଗର ୧ (ଦେଖ)—
Hema rāja 1. Hema sāgara 1 (See)

ହେମ ରେଣୁ—ସଂ ବ—୧ । ସୁନାର ଧୂଳି—
Hema reṇu 1. Dust of gold. ୨ । ତ୍ରସରେଣୁ (ହ. ଶ) (ଦେଖ)—2. Trasareṇu (See)
୩ । ଭୃଙ୍ଗରାଜ; ଏଣ୍ଡୁଆ (ମେଦିନୀ)—3. Chameleon.
୪ । ଚମ୍ପେଇ ନେଉଳ (ହ. ଶ.) ଦେଖ —
4. A species of golden house-lizard.

ହେମ ଲତା—ସଂ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୀବନ୍ତୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—Yellow
Hema latā variety of Jīvanti.
ହେମଲତା ହେମଲତା ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ—
A name given to females.

ହେମ ଲମ୍ବ[ଲମ୍ବକ]—ସ. ବ—ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟ ୨୦ ସମ୍ବତ୍ସର ମଧ୍ୟରେ
Hema lamba (lambaka) ୩୧ଶ ବର୍ଷର ନାମ [ହ.ଶ]—
Name of the 31st of the 60 years of the planet Jupiter.

ହେମଶ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. [ଗଞ୍ଜାମ] ବ.—୧ । ମନୋଯୋଗ—
Hemaśa 1. Attention. ୨ । ଶ୍ରଦ୍ଧା—
2. Affection; attachment.

ହେମଶଙ୍ଖ—ସ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷ୍ଣୁ (ନିଘଣ୍ଟୁ ଶେଷ)—
Hema śaṅkha Bishṇu.

ହେମ ଶାକର—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍କଳୀୟ) ବ—ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Hema śākara Name of a medicinal plant.
[ବ୍ର—ଏହା ପୋଖରୀ କୂଳରେ ଓ ପାଣି କୂଳରେ ଜନ୍ମେ; ଏହାର ପତ୍ରକୁ ତେଲରେ ଭାଜି ବାତ ଧରିଥିବା ଅଙ୍ଗରେ ଘଷିଲେ ଉପକାର ହୁଏ]

ହେମ ଶିଖା—ସଂ ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶୀଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Hema śikhā Gamboje thistle (plant).

ହେମ ସାଗର—ସଂ. ବ—୧ । ଘିଅ ଲୁଅଁଶ ପରି ପାର୍ଶ୍ୱାୟୁ ଓ ମାଂସଳ
Hema sāgara ଶାକ ବିଶେଷ—1. Kalanchoe Laciri-
ହେମସାଗର ଫା. ଜଖମ୍‌ହୟାତ୍ ata (herb); Kālauchoe Laciniata
ହେମସାଗର (Kirtikar) [ବ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ମୋଟ, ମାଂସଳ
ଓ ପଖାଳାରରେ କଟାକଟା; ଫୁଲ ଶ୍ୱେତ ଓ ହଳଦିଆ (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) ଏହା ବିହାର ଓ ବଙ୍ଗବଙ୍ଗରେ ଜନ୍ମେ । ଉତ୍କଳର ପାହାଡ଼ରେ ଏ ଗଛ ମଳକୁ ଉଠେ] ୨ । ଫୁଟି-ଫୁଟିକିଆ ଗଛପରି ପାର୍ଶ୍ୱାୟୁ ଶାକ ବିଶେଷ—2. Bryophyllum Calycinum. [ବ୍ର—ଏହା ଦୁଇହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ବଢ଼େ । ଏହାର ପତ୍ର ମୋଟ, ମାଂସଳ, ଲୋମଶୂନ୍ୟ ଓ ଅମ୍ଳ । ଶୁଷ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଏହାର ପତ୍ରକୁ ରଖିଲେ ପତ୍ର ଦେହରୁ ଲୁଅଁ ବାହାରି ଅନେକ ଗଛ ହୁଏ; ଫୁଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ବାଇଗଣୀ ଲାଲ । ଏହା ବର୍ଷାଦିନେ ଫୁଟେ । ଏହି ଗଛ ୨୦୦ ବର୍ଷ ପରେ ମଲକା ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରୁ ଭାରତକୁ ଆଗତ ହୋଇଥିଲା]

ହେମ ସାର—ସଂ. ବ—ତୁତ୍ଥ; ତୁତିଆ (ରସତରଙ୍ଗିଣୀ)—
Hema sāra Sulphate of copper.

ହେମ ସୁତା—ସଂ. ବ—ପାର୍ବତୀ (ହ. ଶ)—
Hemasutā Goddes Pārbatī.

ହେମ ସୂତ୍ର (ସୂତ୍ରକ)—ସଂ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସୂତା; ଗୋପ (ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ)—
Hema sūtra(sūtraka) A gold chain in the shape of a string.

ହେମ ହସ୍ତି ରଥ—ସଂ. ବ—ମହାଦାନ ବିଶେଷ; ଷୋଡ଼ଶ ମହାଦାନାନ୍ତ-
Hema hasti rath ର୍ଗତ ଦାନ ବିଶେଷ—A kind of gift prescribed in the Hindu Śāstras, consisting of a model of a car drawn by elephants, both made of gold.
[ବ୍ର—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଗୋଟିଏ ଚତୁଷ୍କଳ ବିଶିଷ୍ଟ ରଥ ମଣ୍ଡପମଧ୍ୟରେ ରଖି ସେଥିମଧ୍ୟରେ ନାରାୟଣ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀମୂର୍ତ୍ତି, କୃଷ୍ଣାଜିନ, ଜଳ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ଧାନ୍ୟ, ଭାଜନ, ଆସନ, ଚନ୍ଦନ, ଦୀପ, ଛତ୍ର, ଦର୍ପଣ ଓ ପାଦୁକା ସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ ।
ଧ୍ୱଜରେ ଗରୁଡ଼ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ସାମନାରେ ଗଣେଶଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ । ରଥରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଓ ମୁକ୍ତା-ଦାମଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ ୪ଟି ଘଣ୍ଟା] ଲଗାଯାଏ ଓ ୮ଟି ଗାଈ, ବିଭିନ୍ନ

ଓ କୌଶେୟ ବସ୍ତ୍ରାଦି ସହିତ ଏହା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରାଯାଏ । ଏଥିର ଫଳ ଶିବଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ।]

ହେମା—ସଂ. ବି ପୁଂ—(ହି ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ମନ୍; ହେମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ବୁଧଗ୍ରହ (ନିର୍ଘଣ୍ଟୁଶେଷ)—
Hemā 1. The planet mercury. ୨ । (ହେମ+ଆ) (ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A fair woman. ୩ । ଅପ୍ସରୀମାନେ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. The heavenly nymphs. ୪ । ଗୌରୀ ହେମାଙ୍ଗୀନାରୀ—4. A woman of fair complexion. ଦେ.ବି.ପୁଂ—୧।ହେମଚନ୍ଦ୍ରାଦ୍ୟ ନାମ ବିଶିଷ୍ଟ ପୁରୁଷଙ୍କ ଡାକନାମ—1. Nick-name of Hemachandra etc. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ହେମ-ଶବ୍ଦାଦ୍ୟ ନାମବିଶିଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଡାକନାମ—2. Nickname of Hemamāli etc.

ହେ ମା—ଦେ. ଅ—୧ । ମାତା ଓ ମାତୃ ସ୍ଥାନୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ—
Hemā 1. Exclamation uttered in addressing one's mother and elderly ladies. [ଦ୍ର—କନ୍ୟା ଓ କନ୍ୟା ସ୍ଥାନୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମ୍ବୋଧନ ଓ ମା ! କରାଯାଏ] ୨। (ବିସ୍ମୟ ବା ଭୟଜନିତ ଧ୍ୱନି) ମାଆଲୋ !—
ହେ ! ମା ! 2. An exclamation of wonder or fear.

ହେମାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହେମ=ସୁବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗ ଯାହାର)
Hemāṅga ୧। ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ; ବ୍ରହ୍ମା (ମେଦନୀ)—1. Brahmā; the Creator. ୨ । ସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ (ମହାଭାରତ)—2. One of the names of Bishṇu. ୩ । ଗରୁଡ଼ (ମେଦନୀ)—3. The king of birds. ୪ । ସିଂହ (ମେଦନୀ)—4. Lion. ୫ । ହେମାଦ୍ରି; ସୁମେରୁ ପର୍ବତ (ମେଦନୀ)—5. The Sumeru mountain. ୬ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—6. The Champaka tree. ୭ । (ମ. ପ. ଲୋ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଅଙ୍ଗ ବା ଅବୟବ—7. Golden limbs. ୮ । ସୁନାପରି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ—8. Limbs of golden colour. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ହେମ ଗୌର; ସୁନାପରି ଗୌର—Fair-skinned; of golden complexion.

(ହେମାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ)

ହେମାଙ୍ଗଦ—ସଂ. ବି (ମ. ପ ଲୋ) ୧ । ସୁନାର ବାଜୁ—1. Golden
Hemāṅgada armlet. ୨ । (ନାମ) ବସୁଦେବଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—2. Name of a son of Basudeba. ୩ । (ନାମ) କଳିଙ୍ଗ ଦେଶର ଜଣେ ରାଜା (ହ. ଶ)—3. Name of a king of Kaliṅga. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ସୁନାର ବାଜୁ ପରିଧାନ କାରୀ—Wearing a golden
(ହେମାଙ୍ଗଦା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) armlet.

ହେମାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହେମାଙ୍ଗିନ୍ ଶବ୍ଦ, ହେମାଙ୍ଗ+ଇନ୍)—
Hemāṅgī ହେମଗୌର (ଦେଖ)—Hemagaura (See)

ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପରି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Golden-complexion ed (woman).

ହେମାଚଳ—ସଂ. ବି—ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—
Hemāchala The Sumeru mountain.

ହେମାଜୁ(ଜୋ)ରି—ପ୍ରାଦେ [ଯାଜପୁର] ବି—ହୁରିଜୁରି [ଦେଖ]—
Hemāju(jo)ri Hurijuri (See)

ହେମାଦ୍ରି—ସ. ବି—୧ । ସୁମେରୁ ପର୍ବତ (ଅମର)—1. The
Hemādri mythological mountain at the north end of the worl ; ୨। (ନାମ) ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜା ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାର—2. Name of a Kshatriya. king and author. [ଦ୍ର—ଏ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଚିନ୍ତାମଣି, କାମଧେନୁ ଓ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ନାମକ ମୁଦ୍ରିତଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଥିଲେ । ଚତୁର୍ବର୍ଗଚିନ୍ତାମଣି ଗ୍ରନ୍ଥ ଦାନ, ବ୍ରତ, ତୀର୍ଥ, ମୋକ୍ଷବିଷୟ ଓ ପରିଶିଷ୍ଟ, ଏପରି * ଖଣ୍ଡରେ ରଚିତ । ହ. ଶ] ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖୀରୀ (ହରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—3. Gamboje thistle (a plant).

ହେମାଦ୍ରିକା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖୀରୀ (ହ. ଶ)
Hemādrikā Gamboje thistle.

ହେମାଦ୍ରି ଜରଣ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖୀରୀ (ରତ୍ନମାଳା)—
Hemādri jaraṇa Gamboje thistle.

ହେମାନ୍(ମ୍) ଦ(ଦି)ସ୍ତା — ବୈଦେ. ବି — (ଆ)—ହିମାନ୍ଦସ୍ତା
Hemān(m) da(di)stā (ଦେଖ)—Himān-dastā (See).

ହେମାଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହେମ+ଆଭା)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-
Hemābha ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—Golden; gold-coloured.
[ହେମାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହେମା[ମ୍ବା] ରଡ଼ି(ରାବ)—ଦେ. ବି [ସଂ ହଂଭା]—ଗୋରୁକ ବୋବାଳ,
Hemā(mbā) rardi(rāba) ହମ୍ବାଧ୍ୱନି—Lowing
ହାମ୍ବାରବ ହଂମାରଂମା or bellowing of kine.
[ଭ—ଧାମନ୍ତ୍ର ହେମାରାବେ ଧେନୁବାର—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]

ହେମାଲ୍—ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ] ବି ଓ ବିଣ-ହେମାଳ [ଦେଖ]
Hemāl Hemāla (See)

ହେମାଳ—ଦେ. ବି—(ସଂ ହିମକାଳ)—୧ । ହିମକାଳ; ହେମନ୍ତଋତୁ;
Hemāla ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷମାସ)—1. The 1st two
ହେମାଳ months of winter. ୨ । (ସଂ. ହୈମଳ) ଅତି
ହିମାଳ, ଠାଣ୍ଡା ଥଣ୍ଡା ଋତୁ—2. Cold or chilly weather.
ବିଣ—(ସ. ହୈମଳ) ୧ । ଅତି ଶୀତଳ—1. Very
(ହେମାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) cold;chilly. ୨। (ପୁଂ) ଯାହାର ଦେହ ଅତି ଶୀତଳ ହୋଇଥାଏ—2. Cold-bodied. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀତସ୍ପର୍ଶ—3. Very cold to the touch.
ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ଗୋଠର ସରୁଯାକ ଗାଈ.

ଚୌଣସି ଅବସ୍ଥିତ କାରଣରୁ (ଯଥା—ବାଘ ଦେଖି ବା ଚୌଣସି ଭୟଙ୍କର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି) ହୁରୁଡ଼ି, ଲମ୍ଫଝମ୍ଫ, ହମ୍ବାରବ କରି ଏଣେ ତେଣେ ଦଉଡ଼ୁଥିବା—The state of the cattle of a flock shying and running helter skelter owing to some unforeseen cause (e.g. on seeing a tiger or on hearing a terrific roar). ସଂ. ବ—ଗାୟକ ସ୍ୱରର ସୁଦ୍ଧ, ସ୍ୱରଗିଣୀ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Name of secondary air in music.

ହେମାଲୟ—ସ୍ତ୍ରୀ ବ—ହିମାଲୟ—The Himalayas.
Hemālaya ହିମାଲୟ हिमालय

ହେମାଲିଆ—ବେ. ବଣ—୧ । ଅତିଶୀତଳ—1. Very cool; chilly. ୨ । ଅତି ଶୀତସ୍ପର୍ଶ—2. Very cold to touch. ୩ । (ପୁଂ) ଯାହାର ଦେହ ଅତି ଶୀତଳ ଲାଗେ—3. Having a cold body. ବ—୧ । [ହେମାଲେ (ଲୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ] ଘୋଟଘାଟ; ଗୋଳମାଳ—1. Ado; confusion. ୨ । ଅରାଜକତାଜନିତ ଗୋଳମାଳ—2. Confusion due to anarchy. ୩ । ସମସ୍ତେ ମିଶି ଲୁଟପାଟ କରିବା—3. Promiscuous looting.
Hemāliā ହେମାଲିଆ हेमालिया

ହେମାଲିଆ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ସମସ୍ତେ ମିଶି ଲୁଟି ତରାଜୁ କରିବା—1. To loot promiscuously. ୨ । ଗୋଳମାଳ କରିବା; ଘୋଟା କରିବା—2. To make an ado.
Hemāliā karibā ହେମାଲିଆ କରିବା लुटपाट करना हेमालिया करना

ହେମାହ୍ୱା—ସଂ. ବଣ—(ହେମାହ୍ୱ+ଆ)—ହେମାହ୍ୱର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of Hemāhwa. ବ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜିବନ୍ତୀ (ସ୍ୱରକନ୍ଦର୍ପ)—1. Yellow variety of Jibanti herb. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖୀଣ୍ଡ; ଅଗରୁ ଫୁଲ (ବୈଦ୍ୟକ)—2. Gamboje thistle (a plant).
Hemāhwā ହେମାହ୍ୱା हेमाह्वा

ହେମି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଭଦ୍ରକ ବ୍ୟବହୃତ) କ୍ରି—'ହେବ' କ୍ରିୟାର ଉଚ୍ଚାରଣ—A slang form of Hebi (I shall be). (ଯଥା—ମୁଇଁ ତ କେନ୍ତା କଲେ ଭକ୍ଷିବି ଯାରହେମି)।
Hemi ହେମି हेमि

ହେମିସ୍ଫିଅର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧ । ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧ—1. Hemisphere. ୨ । ଗୋଲାକାର ପଦାର୍ଥର ଘାଳେ—2. Half of a round thing. ୩ । ଭୂଗୋଳର ଅର୍ଧେ—3. Half of the globe.
Hemisphiar ହେମିସ୍ଫିଅର हेमिस्फियर

ହେମ୍ନ—ସଂ. ବ—ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ (ହି. ଶ)—The planet Mars.
Hemna ହେମ्ना

ହେମ୍ପାଳ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ପୁରୀ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଭୋଜ; ମହାଭୋଜ; ମହାପିକନିକ—A feast; banquet; big picnic.
Hempāla ହେମ्पाला

ହେମ୍ନା—ସଂ. ବ—ବୁଧଗ୍ରହ (ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର)—The planet Mercury.
Hemnā हेम्ना

ହେୟ—ସଂ. ବଣ—(ହା. ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ ଯ)—୧ । ତ୍ୟାଜ୍ୟ; ଅଗ୍ରାହ୍ୟ—1. Fit to be abandoned or rejected; avoidable. ୨ । ତୁଚ୍ଛ—2. Despicable. ୩ । ଅତି ମାଟ—3. Very mean. ୪ । ଅତି ମନ୍ଦ—4. Very bad.
Heya हेय (ହେୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହେୟ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ତୁଚ୍ଛ କରିବା; ଘୃଣା କରିବା—1. To treat with contempt. ୨ । ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା; ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା—2. To reject; to abandon.
Heya karibā ହେୟ କରିବା हेय करना

ହେୟ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ—୧ । ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ—1. Slight. ୨ । ଘୃଣା—2. Contempt; feeling of disgust. ୩ । ବେଖାତିର—3. Disregard.
Heya jñāna ହେୟ ଜ୍ଞାନ हेय ज्ञान

ହେୟଜ୍ଞାନ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ବେଖାତିର କରିବା—1. To disregard; to slight. ୨ । ଘୃଣା କରିବା—2. To hate. ୩ । ଘୃଣା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବା—3. To look down upon with contempt.
Heyajñāna karibā ହେୟଜ୍ଞାନ କରିବା हेयज्ञान करना

ହେୟା—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—୧ । ଏହା, ଏହିଯା; ଏହିତା; ଏହାହିଁ—1. This. ୨ । ତାହା; ସେହିଯା; ସେହିତା; 2. That.
Heyā ହେୟା हेया

ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହେୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Heya.

ହେୟାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କେଶ; ବାଳ—Hair.
Heyār ହେୟାର हेयार

[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ହେୟାର ଅଏଲ୍; ହେୟାର-କ୍ରିପ୍ ଇତ୍ୟାଦି]

ହେୟାର୍ ଅୟେ(ଏ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କେଶରେ ଲଗାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସୁବାସିତ ତେଲ—Hair oil.
Heyār aye(e)l ହେୟାରଅୟେଲ हेयारअयेल

ହେୟାର୍ କଟର୍ (କ୍ଲିପର)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—(ଘୋଡ଼ା ଅଦିକ) ବାଳ କଟୁରିବା ଯନ୍ତ୍ର—Hair clipper; hair cutter.
Heyar katar(kliper) ହେୟାରକଟର हेयारकटर

ହେୟାର୍ କିଲ୍(ଲ)ର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କେଶ ବା ଲୋମ ନାଶକ ଔଷଧ—Hair killer.
Heyār kila(lā)r ହେୟାରକିଲାର हेयारकिलर

ହେୟାର୍‌ କ୍ଲଥ୍‌—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଘୋଡ଼ା ଅଦଙ୍କ ବାଳରେ
Hey·r klath ବୁଣା ଲୁଗା—Hair cloth.
ହେୟାର କ୍ଲଥ ହିୟାର କ୍ଲଥ

ହେୟାର୍‌ ଡାଇ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଧଳାବାଳକୁ ରଙ୍ଗାଇବା ଦ୍ରବ୍ୟ;
Heyār dāi ମୁଣ୍ଡର କଳପ—Hair die.
ହେୟାରଡ଼ାଇ ହିୟାରଡ଼ାଇ

ହେୟାର୍‌ ପିନ୍‌—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଖୋପାରେ
Hayār pin ବା ବେଣୀରେ ମରାଯିବା କଣ୍ଟା—Hair pin.
ହେୟାରପୀନ ହିୟାରପୀନ

ହେୟାର୍‌ ବ୍ରୁ(ବ୍ର)ଶ୍‌—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ମୁଣ୍ଡ ଝୁଣ୍ଡାଇବାର ବୁରୁଶ—
Heyār bru(bra)s Hair brush.
(ହେୟାର ବୁରୁଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହେୟାବ୍ରସ ହିୟାବ୍ରସ

ହେୟାର୍‌ ସାହେବ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କୁ ଇଂରାଜୀ
Heyār sāheb ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ଓ କଲିକତା
ହେୟାରସାହେବ ହିନ୍ଦୁ ବା ହେୟାର୍‌ ସ୍କୁଲର ସ୍ଥାପୟିତା, 'ଡାଭିଡ୍‌
ହିୟାରସାହିବ ହେୟାର୍‌' ନାମକ ଜଣେ ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍‌ବାସୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ସାହେବ
—The late David Hare, the founder of the Calcutta Hare school.

[ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ: ୧୭୭୫ ରେ ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍‌ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ୧୮୧୬ରେ କଲିକତାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ୧୮୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲଣ୍ଡନରୁ ଆସି କଲିକତାରେ ଘଡ଼ି ମରାମତି ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ଏ ୧୮୧୭ ସାଲରେ ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟ, ରାଜା ରାଧାକାନ୍ତ ଦେବ ଓ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ସର୍‌ ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ୍‌ ହାଇଡ୍‌ ଇଷ୍ଟଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଇଂରାଜୀ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କଲିକତାରେ ହିନ୍ଦୁସ୍କୁଲ୍‌ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଓ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶାର୍ଥ ସ୍କୁଲ୍‌ବୁକ୍‌ ସୋସାଇଟି ନାମକ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଘ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେ ଉକ୍ତ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପୁତ୍ରପରି ସ୍ନେହ ଓ ଆଦର କରୁଥିଲେ । ଏହାପରେ ସେ କଲିକତା ଛୋଟ ଅଦାଲତରେ ଜଜ୍‌ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ବସୂଚିକା ରୋଗରେ କଲିକତାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କର ମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସି କଲେଜ୍‌ ଓ ହେୟାର୍‌ ସ୍କୁଲର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ସ୍କୁଲକୁ ତାଙ୍କର ସ୍ମରଣାର୍ଥ ହେୟାର୍‌ସ୍କୁଲ୍‌ ନାମ ଦିଆଗଲା; ଓ ଏ ଯେଉଁ ଗଳିରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ସେ ଗଳିର ନାମ ହେୟାର୍‌ ଷ୍ଟ୍ରିଟ୍‌ ଦିଆଗଲା । (ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର)]

ହେୟାର୍‌ ସ୍କୁଲ୍‌—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କଲିକତାର ହେୟାର ସାହେବ
Heyār skul ଅଦଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ—
ହେୟାରସ୍କୁଲ ହିୟାରସ୍କୁଲ Calcutta Hare school.
(ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସି କଲେଜ ସଲଗ୍ନ ହୋଇଅଛି)

ହେୟା(ୟାଁ)ଲି—ବେ. ବି—୧ । ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—
Heyā(yāñ) li 1. Secret. ୨ । (ବଙ୍ଗଳା ହେୟାଁଲି ସଂ. ପ୍ରହେଳି) ନାଥ ଦଥ; ପ୍ରହେଳିକା—2. Riddle; conondrum ୩ । ପହଳି—3. Ironical riddle.
ହେୟାଁଲି ପହଲି

ହେୟୋଲୋ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ବଇଠି (ଦେଖ)—
Heyolo Baiṭhi (See)

ହେୟୋ—ବୈଦେ. ଅ (ଇଂ)—ଲୋକଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରାଇବା,
Heyo ଧମକାଇବା ଓ ଗାଡ଼ି ଚଳାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ୱନି—
ହେୟୋ ହିୟୋ (Interjection) Heigh Ho !

ହେର୍‌ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା—
Her (root) To cause increase.

ହେର୍‌କାଣ୍ଡିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—୧ । ଗଡ଼ିଲା ଓ ଉଠାଣିଆ
H·r-kāṇdiā (ସ୍ଥାନ)—1. Undulating. ୨ । ଉଡ଼ିଜାଉଛିଆ; ଉଚ୍ଚାବଚ; ଅସମତଳ (ସ୍ଥାନ)—2. Rugged; rough (place). ୩ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବଢ଼ିବାର ଉଠିବାକୁ ଓ ଖସିବାକୁ ହୁଏ—3. A locality in which there
ହେଟେଟ୍ୟାଂରା ଆବରଖାବର are many ups and downs.

ହେର୍‌ତେରିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଅସ୍ପଷ୍ଟ (ବାକ୍ୟ)—
Her teriā Indistinct (speech).

ହେର୍‌ନା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଅଞ୍ଚଳ) ବି—ହରିଣ—
Her·nā Stag; deer.

ହେର୍‌ଫେର୍‌—ବେ. ବି—୧ । ଯା ଆସ—1. Coming and going. ୨ । ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲିବା—2. Roving. ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ଯାଆସ କରିବା; ଟହଲ—3. Walking to and fro; sauntering. ୪ । ନେଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟାଦିକୁ ଫେରାଇ ଦେବା—4. Returning of things taken. ୫ । ଅଦଳ ବଦଳ; ପରିବର୍ତ୍ତନ; ବଦଳି—5. Change; exchange. [ଦ୍ର—ହେର୍‌ଫେର୍‌ରେ ଏକସ୍ଥାନରୁ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁନେଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ରଖାଯାଏ ଓ ସେପୋକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ଆଣି ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନରେ ରଖାଯାଏ । ଯଥା—ଗାଡ଼ିର ଘୋଡ଼ା ଦୁହିଙ୍କୁ, ଶଗଡ଼ର ବା ହଳର ବଳଦ ଦୁହିଙ୍କୁ ଏହିପରି ହେର୍‌ଫେର୍‌ କରାଯାଏ) ୬ । ମନର ପରିବର୍ତ୍ତନ; ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ—6. Change of mental condition. ୭ । ଜିନିଷର ଅଦଳ ବଦଳ—7. Exchange or barter of things. ବିଣ—୧ । ଅଦଳ ବଦଳ କରାଯାଇଥିବା—1. Exchanged. ୨ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ—2. Changed. ୩ । ଅତଯାତ—3. Coming and going. ୪ । ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା 4. Walking; sauntering.

ହେର୍‌ଫେର୍‌ କରିବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ଅଦଳ ବଦଳ କରିବା—
Her-pher karibā 1. To exchange.
ହେର୍‌ଫେର୍‌ କରା ହିରଫେର କରନା ୨ । ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା; ବଦଳାଇବା—2. To change.

ହେର୍‌ଫେର୍‌ ହେବା—ବେ. କ୍ରି—୧ । ଇତସ୍ତତଃ ଟହଲିବା—
Her-pher hebā 1. To walk or saunter.

ହେରଫେର ହଓୟା ୨ । ବ୍ୟାୟାମାର୍ଥ ଦେହ ଚାଳନା କରିବା—
हेरफेर होना, हेरना फेरना 2. To move one's limbs for exercise.

ହେର(ରେ)ସା – ତେ.ବିଶ.ପୁଂ—(ସ ହ୍ରେଷାରୁ;ଯେ ହ୍ରେଷାରବ କରେ)—
Her(re)sā ୧ । ଯେ ହ୍ରେଷାରବ କରେ; ଦରଦସା—
(ହେରସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ). 1. Given to loud laughing.
बेहाया हँ हँ करनेवाला ୨ । ବେହେଯା; ନିର୍ଲଜ୍ଜ—2. Shameless.
(ହେର୍ସାପଣ, ହେର୍ସାପଣିଆଁ, ହେର୍ସାଗିରି—ବ)

ହେର—ସଂ ବ—(ହୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ର)—୧ । ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ରୀ ମାୟା (ଶବ୍ଦ-
Hera କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Demonaic illusion.
୨ । ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
2. Turmeric. ୩ । ମୁକୁଟଭେଦ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
3. A sort of crown. ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)
କ୍ରି (ହେରିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରୂପ) (ତୁମ୍ଭେ) ଦେଖ—
(Imperative mood) (you) See.

ହେରକ—ସଂ ବ—ଶିବଙ୍କ ଗଣ ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—
Heraka Name of a class of attendants of Śiba.

ହେରଣ(ଣା)—ଦେ. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ, ସ. ଦୃଶ୍; ପ୍ରା. ହେର
Herana(ṇā) ଧାତୁ)—୧ । ଦର୍ଶନ—1. Sight.
हेरण दर्शन, हेरना ୨ । ଦେଖିବା—
2. seeing

ହେରମ୍ବ—ସଂ ବ (ସ ହ=ଶିବ, ରୁଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର ୭ମୀ ଏକବଚନ
Heramba ହେ—ରୁଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ+ରମ୍ବ୍ ବା
ରମ୍ବ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା, ରହିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ବମ୍ବା
ହେର୍ ଧାତୁ=(ସୁଖ) ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ
ଅମ୍)—୧ । ଗଣେଶ; ବିନାୟକ (ଅମର)—
1. The elephant-headed son of Śiba. [ଦ୍ର—'ଓଁ ଗଂ' ଏହାଙ୍କ ବୀଜମନ୍ତ୍ର ।] ୨ । ମହିଷ;
ମଇଁଷି (ମେଦିନୀ)—2. Buffalo. ୩ । ବୌଦ୍ଧ
ବିଶେଷ (ହିତାଣ୍ଡଶେଷ)—3. Name of a class of Buddhist saints. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଏ
ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ହେରୁକ, ଚକ୍ର ସମ୍ବର,
ଦେବ, ବଜ୍ରକପାଳୀ, ଚିଣ୍ଡୁମ୍ବୀ, ଶଶିଶେଖର, ବଜ୍ରଧର
(ହିତାଣ୍ଡଶେଷ)]

ହେରମ୍ବ ଜନନୀ—ସଂ ବ ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦୁର୍ଗା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Heramba jananī Goddess Durgā.

ହେରମ୍ବନାଥ—ସଂ ବ—୧ । ଗଣେଶ; ହେରମ୍ବ; ଗଣପତି—
Herambanātha 1. God Ganeśa.
୨ । ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ—2. Name of an image of Śiba, ଦେ. ବ.ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ
ନାମ—A name given to males.

ହେରମ୍ବ ହଟ୍ଟ—ସଂ ବ (ନାମ)—ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଦେଶବିଶେଷ
Heramba haṭṭa (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Name of a country in South India.

ହେରା—ଦେ. ବ (ପ୍ରା. ହେର୍ ଧାତୁ; ସଂ ଦୃଶ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା)—
Herā ୧ । ଦର୍ଶନ; ଦେଖା—1. Seeing;
हेरा दर्शन,(हि)हेरना sight. ୨ । ହେରା
ପଞ୍ଚମୀ (ଦେଖ)—2. Herā pañchamī (See)
ପାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର; ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—ଏଇଗୁଡ଼ିକ—
Thes.

ହେରାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ପଦ୍ୟ)—୧ । ହେରିବା
Herāibā କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1 The
देखाना दिखाना causative form of
Heribā. ୨ । ଦେଖାଇବା—2. To show
(ଉ—ଭାଷୀଦାମ ଭୁଷ୍ଟ ଭାଷିଲ ଖସେ, ଯୌବନ
ହେରାଇ ଡାକନ୍ତି ବାସେ—ପ୍ରାଚୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ହେରାଗୋହିରି ସାଇ(ହି)—ଦେ. ବ—ପୁରୀ ସହରର ଗୋଟିଏ ସାହି
Herāgohiri sāi(hi) ବା ଗଳି—One of the
lanes of the Puri town. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରୁ
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରତିମାଙ୍କୁ ହେରା ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ଏହି ଗୋହିରି
ବା ଗଳି ବାଟେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ
ଦେଖିବାକୁ ନିଅ ଯାଉଥିବାରୁ ଏହିପରି ନାମ
ହୋଇଅଛି ।]

ହେରା ପଞ୍ଚମୀ (ଯାତ୍ରା) —ଦେ. ବ (ହେରିବା=ଚାହିଁବା, ଦେଖିବା)—
Herā pañchamī (jātrā) ଅଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ
ପଞ୍ଚମୀ ବା ଷଷ୍ଠୀ ଦିନ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଯାତ୍ରାବିଶେଷ—
One of the festivals of Lord Jagannātha held in Puri on the 5th or the 6th day of the bright lunar fortnight of Ashārdha. (ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ରଥରେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଉଥିବା
ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବଡ଼ଦେଉଳରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହେରିବାକୁ
(ଦେଖିବାକୁ) ଯାଆନ୍ତି ବୋଲି ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ।
ଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର ଓ ଭଉଣୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ
ସେତେ ଉଦ୍ୟାନ ବିହାର କରିବାକୁ ଯାଇଥିବାରୁ ଓ
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ନ ଥିବାରୁ ରଥଯାତ୍ରାର
ପଞ୍ଚମ ଦିନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଲୁଚିକରି
ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତି ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ମନରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ
ଉପରେ ଅଭିମାନ ଓ ରାଗ ଥିବାରୁ ଗୁଣ୍ଡିଚାଘରପାଖେ
ରଖା ଯାଇଥିବା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନନ୍ଦଘୋଷ ରଥରୁ ଖଣ୍ଡେ
କାଠ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଅସନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ସାନ୍ତ୍ୱନା ଓ ବୁଝାବୁଝି କରି ଶୀଘ୍ର ଫେରି-
ଅସିବେ ବୋଲି ଜବାବ ଦେଇ ବାହୁଡ଼ାଇ ନିଅନ୍ତି । ଏ
ଦିନ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମଣ୍ଡପରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର
ବନ୍ଦାପନା ଦେଖିଲେ ବିଶେଷ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୁଏ ।)

ହେରିଆ ଖେଳିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—(ଜାହାଜିଆ ଭାଷା)—
Heriā khelibā ସମ୍ମୁଖଆଡ଼ୁ ବହୁଥିବା ପବନକୁ ଅଡ଼େଇ ଦେବାପାଇଁ କୌଶଳ କ୍ରମେ ଟଙ୍ଗା ହେବା ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟରେ ପବନ ପେଉଁଆଡ଼ୁ ବହୁଅଛି ସେହି ଆଡକୁ (ଜାହାଜ) ସର୍ପାକାରରେ ଗତି କରିବା—(nautical) (a ship)To take a zigzag course by manoeuvring with the sails against the wind. [ଉ—ଲକ୍ଷାଦ୍ୱୀପ ଅଭିମୁଖରେ ଯାଉଥିବା ଶତ ଶତ ଜାହାଜ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହେରିଆ ଖେଳୁଥିଲେ । ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ହେରିଆ ବସିବା—କ୍ରି. କ୍ରି (ଜାହାଜିଆ ଭାଷା)—(ଜାହାଜ) ଟେଣିସି
Heriā basibā ଦିଗକୁ ବକ୍ରଭାବରେ ଗତି କରିବା—(nautical) (a ship) To move tortuously towards any direction. [ଉ—ଅମ ଜାଳିକା ପ୍ରସାଦ ବାଟ ବଦଳ ପୂର୍ବ ହେରିଆ ବସିଲା ।]

ହେରିଆ ମାରିବା—କ୍ରି. କ୍ରି—(ଜାହାଜିଆ ଭାଷା) ଜାହାଜର ଆଗ ପାଖର
Heria māribā ପାଲକୁ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଟାଣିକରି ବାନ୍ଧିବା—
ହେରିୟାନା (nautical) To tie the front sail of a ship
हेरिया मारना tightly with ropes.

ହେରିକା—ସଂ. ବ—୧ । ଚର; ଦୂତ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—1. Messenger.
Herika emissary. ୨ । ଭେଦ ବୁଝିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଚର; ଗୁପ୍ତଚର [ହ୍ରୁ. ଶ]—2. Spy; informer.

ହେରିକା—ଗ୍ରା. ଅ (ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—ପ୍ରଭୃତି;
Herikā ଇତ୍ୟାଦି—And others; et cetera.
ଅଭୃତି [—ସେଠାରେ ସୁଗ୍ରୀବ ହନୁମାନ୍ ହେରିକାଙ୍କୁ ଦେଖି
आदि କହିଲା, 'ମୁଁ ରାବଣର ଭାଇ ବିଭୀଷଣ'—ମାଳକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ ।]

ହେରିଙ୍ଗ୍—ଇଂ. ଇଂ. ବ (ଇଂ. ହେରିଙ୍ଗ୍)—ପୋହଳା ବା ଏଣ୍ଡୁଳା
Hering ମାଛ ପରି ଏକପ୍ରକାର ସୁଖାଦ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ସାମୁଦ୍ରିକ
ହେରିଙ୍ଗ୍ ଶଲ୍ଲୀ ମତ୍ସ୍ୟ—Herring; a kind of sea-
हेरिंग fish; Clapea Harengus.
[ଉ—ଏମାନେ ଲମ୍ବରେ ୧ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ଭେଳା ଭେଳା ହୋଇ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଝାଙ୍କରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମାଛ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଇଉରୋପର ଓ ଆମେରିକାର ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗର ଉପକୂଳରେ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି ଓ ଏହାଙ୍କୁ ମାରି ଲୁଣ ଦେଇ ଶୁଖୁଆ କରି ବୋତଲରେ ଓ ଟିଣରେ ମୁଡ଼ି କରି ସାହେବମାନେ ବିଦେଶକୁ ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ରପ୍ତାନି କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଦେହରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସମାନ୍ତରାଳ ଶାଖାଯୁକ୍ତ ମେରୁଦାଡ଼ି କଣ୍ଟା ଥାଏ ।]

ହେରିଙ୍ଗୁ—ବୈଦେ. (ଇଂ) ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ମକଦମାର ଶୁଣାଣି—
Heringu The hearing of a case before a court.

ହେରିବା—କ୍ରି. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ଓ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ)—(ସଂ. ଦୃଶ୍ ଧାତୁ;
Heribā ପ୍ରା. ହେର ଧାତୁ)—୧ । ଦେଖିବା—1. To see.
हेरना हेरना [ଉ—ଠିକର ପଡ଼ୁଛି ଠାରେ ଠାରେ ନେତ୍ର ହେରି ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଦ୍ୱାଟ । ରାଧାନାଥ. ପାଦଙ୍ଗ ।] ୨ । ଚାହିଁବା—2. To look at. [ଉ—ତାହାଙ୍କର ଅଷ୍ଟର୍ଗ ଯଗ୍ରକ୍ରମ ହେରି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ହେରୁକ—ସଂ. ବ—୧ । ବୁଦ୍ଧଭେଦ (ମେଦିନୀ); ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ବିଶେଷ—
Heruka 1. Name of the Buddha in one of his previous existence. ୨ । ମହାକାଳ ଶିବଗଣ ବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—2. A class of Mahākāla Śiba's attendants. ୩ । ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ (କାଳିକାପୁରାଣ)—3. Name of an image of Śiba. ୪ । ଗଣେଶ (କାଳିକାପୁରାଣ)—4. God Gaṇeśa.

ହେରୁଚ୍ଛେ - ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—(ସେ) ଦେଖୁଅଛି—
Heruchhe. (He) Is seeing.

ହେରେସା— ଦେ. ବିଣ ସୁଂ—ହେର୍‌ସା (ଦେଖ)—
Here-sā Her-sā (See).
(ହେରେସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ହେରେସାଣ, ହେରେସା ପଣିଆ, ହେରେସାଗିରି—ବ)

ହେରେସେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହେଁ ହେଁ ହୋଇ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଭାବରେ
Hereseibā ହସିବା; ହେଁ ହେଁ ଫେଁ ଫେଁ ହେବା—
(ହେରେସେଇ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To laugh loudly in a
ହିହିକରେ ହାସା shameless manner.
हेंहें फेंफें होना

ହେର୍ଣ୍ଣା(ଣ୍ଣୀ)—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—ହରିଣ—
Hernā'rṇṇā) Deer.

ହେର୍ଷାମି—ଗ୍ରା. ବ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ 'ଷଣ' ସ୍ଥାନରେ 'ଶ'ର ବ୍ୟବହାର
Hershāmi ଅନୁକୃତ)—ନିର୍ଲଜ୍ଜ—Shamelessness.
ବେହାୟାପନା निलजपन

ହେଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଅବଜ୍ଞା କରିବା—1. To disregard;
Hel (root) to slight. ୨ । ଘୃଣା କରିବା—2. To hate.
୩ । କେଳି କରିବା—3. To disport.

ହେଲ୍‌ଥ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈ ଦେ. ବ—ହେଲ୍ଥ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hel.th (etc) Helth etc (See).

ହେଲ୍‌ପେଟେଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) କ୍ରି—ଠେଲିଦେବା—
Hel-peṭeibā To push.

ହେଲ୍‌ହା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହେଳା; ଅସାବଧାନତା—
Hel-hā Carelessness; negligence.

ହେଲ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ହେଳା)—ହେଳା (ଦେଖ)—Helā (See)
Hela [ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଇଲେ ମୋ ଭାଗ୍ୟର ବଳରେ, ଭୂମିର ହେଳ ସଙ୍ଗ ଅସି ହେଲ ମୋ ହେଳରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ କର୍ଣ୍ଣ ।]

ହେଲ—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୀପ ଭୂତକାଳ
Hela ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଅବସ୍ଥାର୍ଥକ (ତୁମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ
ହଇଲେ (ତୁମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତାସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ—(you) Have been.
ହୁଏ

ହେଲଇଁ—ପ୍ରା. କ୍ରି—(ମୁଁ) ହେଲ—
Helaiñ (I) Have been.

ହେଲଉଁ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) କ୍ରି—୧। ହେବା ଯୋଗୁଁ; ହେବାହେତୁ—
Helauñ 1. Because of; having been. (ଯଥା – ମୁଁ ସିନା
ହଓଯାତେ ଶାନ୍ତ ହେଲଉଁ ତୁ ମୋ ସାଙ୍ଗେ କଳହ କରୁଛୁ) ୨। ହେବା
ହୋଇସେ ପରେ—2. After having been. (ଯଥା—ମୁଁ ସ୍ୱସ୍ଥ
ହେଲଉଁ ତୁ ଯିବୁ)

ହେଲଉଁ ହେଲା—ଦେ. ବ—(ସଂ ହେଳା)—୧। ଢିଲମ୍ଢିଲି;
Helauñ helā କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶଥିଳତା କରିବା—1. Slackness
ହେଲମ ଢିଲିଂ } ଅନ୍ୟରୂପ in work ୨। ଅତ୍ୟନ୍ତ
ହେଲ୍‌ଢିଲି } ଅବହେଳା—2. Much disre-
ଅବହେଳା gard or neglect. ୩। ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରିତା—3.
ଢିଲାପନ, ହେଳା Dilatoriness. ୪। ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେଳା—4.
ହେଳାଗୋଛା Much negligence. ବିଣ—୧। ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ—
ଢିଲା 1. Dilatory. ୨। କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟିକାରୀ—2. Negligent.

ହେଲକେ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା)ଅ—(ମାଳ ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟବହୃତ)—ନିକଟରେ
Helake —Near by.

ହେଲଣ(ଣା)—ଦେ. ବ—(ସଂ ହେଳନ)—୧। ଘୃଣା—1. Hatred.
Helaṇa(ṇā) ୨। ଅବଜ୍ଞା—2. Disregard.

ହେଲଣି(ନି)—ଦେ. କ୍ରି (ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ)—ହେବାକ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ କରି
Helaṇi (ni) ସାରିଲଣି—(Expressing the comple-
ହଇଲେ tion of the verb expressed by the verb
to be) (you) Have been.
ହୁଏ [ଏକ ବଚନ (ତୁମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ (ତୁମ୍ଭେମାନେ) ହେଲ] ।

ହେଲନ(ନା)—ସଂ. ବ (ହେଳ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ; +ଅ) ୧। ଅବଜ୍ଞା
Helana(nā) କରିବା—1. Slighting; disregarding. ୨।
କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା; କେଳି କରିବା (ହ. ଶ)—2. Sporting.
୩। ଅବମାନନା—3. Insulting (Apte). ୪। କେଳି
—4. Wanton dalliance (Apte) ୫। ଘୃଣା—
5. Contempt (Apte) ୬। ଅବହେଳା (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)
6. Neglect; negligence.

ହେଲ ମେଲ—ଦେ. ବ—୧। ମିଳାମିଶା—1. Mixing in society.
Hela mela sociability. ୨। ଘନିଷ୍ଠତା—2.
ମେଳାମେଶା Intimacy. ୩। ସଙ୍ଗ; ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—3. Compa-
ମିଳଚୋଳ nionship.

ହେଲମେଲ ହେବା—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ
Hela mela hebā ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ ପାଇଁ ମିଳାମିଶା କରିବା
—To establish intimacy with a person.

ହେଲୟା—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ହେଳା ଶବ୍ଦର ଣ୍ୟା ବିଭକ୍ତି ୧ବ)—୧।
Helayā ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ—1. Easily. ୨। କ୍ରୀଡ଼ାଛଳେ—
2. In sport.

ହେଲ(ଲା)ରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅକ୍ଲେଶରେ; ସହଜରେ—Easily;
Hela (lā)re without trouble. [ଉ—ମନୋରଥକୁ ସିଦ୍ଧ
(ହେଳେ—ଅଳ୍ପରୁଣ) କରି ବି ହେଳରେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ]
ହେଳାୟ ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ

ହେଳା—ସଂ. ବ—(ହେଳ୍ ଧାତୁ=ଘୃଣା କରିବା+ଭାବ. ଅ+ଆ)—
Helā ୧। ଅବଜ୍ଞା (ମେଦିନୀ)—1. Disregard; slight.
୨। ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରିତା—2. Tardiness; dilatoriness.
୩। ଅବଳୀଳା—3. Ease; facility. ୪। କାର୍ଯ୍ୟ
ବିଷୟରେ ଅଣ୍ଡିରା; କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି—4. Negligence.
୫। ଅଯତ୍ନ; ଗର୍ବ ଦେଖାଇବା—5. Neglect; want of
care. ୬। ଅବହେଳା—6. Negligence. ୭। ଖେଳ;
କ୍ରୀଡ଼ା (ହ. ଶ)—7. Play; sport; pastime. ୮।
ଖେଳ; କାମକ୍ରୀଡ଼ା (ହ. ଶ)—8. Dalliance. ୯।
ଶୃଙ୍ଗାରସ୍ତ୍ରୀ ଲୀଳା; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର ଭାବଜ କ୍ରିୟା-
ବିଶେଷ (ଅମର); ସୁରତରେ ପ୍ରୌଢ଼େଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ—
9. Giving vent to a strong hankering
after cohabitation on the part of
young females. ୧୦। ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର
ସୂଚକ ଭାବ ବା ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ବା ଚେଷ୍ଟା—
10. Postures and gestures expressed by
the limbs on the part of amorous women,
courting cohabitation. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର
ସୁରତେଚ୍ଛାରୁ ମନରେ 'ଭାବ' ଉଦିତ ହୁଏ; ଭାବରୁ 'ହାବ'
ଜାତ ହୁଏ; ହାବରୁ 'ହେଳା' ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ (ଭରତ)]।
୧୧। ଅତି କାମାତୁର ନାରୀମାନଙ୍କର ସୁରତୋତ୍ସୁକତାଇଁ
ପ୍ରୌଢ଼େଚ୍ଛା—12. Strong sexual desire of
amorous women (Apte). ୧୨। ଚନ୍ଦ୍ରିକା;
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—12. Moonlight (Apte). ୧୩।
ସଙ୍ଗୀତର ରାଗରେ ବା କମ୍ପନରେ ସ୍ତମ୍ଭନ—13. Pause
in a note or shaking (Apte) ୧୪। ଅପମାନ
—14. Insult (Apte). ୧୫। ଅସମ୍ମାନ—15. Dis-
respect (Apte). ୧୬। ଘୃଣା—16. Contempt
(Apte). ଦେ. ବ—ବିଳମ୍ବ—Delay. [ଉ—ମୋ
ହେଳା ଦେରି ବାହୁ ଚମ୍ପା ମାଳା ପଡ଼ି ନଳ ଚଳ, ମଣ୍ଡାଅ କରୁଅଛ ଏଥି
କିଯା ହେଳା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ]

ହେଲା—ପ୍ରାଦେ (ଓଡ଼ିଆଳ) ବ—ହେଳା—Neglect; delay;
Helā negligence. ବିଣ (ପୁଂ)—ଅଳସୁଆ—Idle. ଦେ. କ୍ରି
(ହେଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) —ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ
ଅତୀତକାଳ ଣ୍ୟ ପୁରୁଷ, ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକ ବଚନରେ
(ସେ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ) ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର; (ସେ ବା ତାହା)

ଘଟିଲା—(He or it) Happened. ଦେ. ଅ—(ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ) ଏହା ତୁମ୍ଭର ମନୋମତ ହେଲାଟି ?—
ହ'ଲ ହୁଆଁ Do you agree ? Are you agreed ?

ହେଲାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଅନ୍ୟର ଅପକାର କରିବାପାଇଁ
Helāiba ପରୋକ୍ଷରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—To incite another to injure a person, behind his back.

ହେଲାଇଁ—ଦେ. କ୍ରି (ଅମ୍ଭେ, ଅମ୍ଭେମାନେ)—ହେଲୁଁ (ଦେଖ)
Helāiñ Heluñ (See)

ହେଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଶ୍ଳଥ କରିବା—1. To slacken.
Hel̄ā(le)ibā ୨। କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି ବା ହେଳା କରିବା—
ହେଳା କରା 2. To neglect in doing work.
କମୀ କରନା

ହେଳା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି କରିବା—
Hel̄ā karibā 1. To neglect a work. ୨। କାମରେ
ହେଳା କରା ଖଇଟ୍ କରିବା—2. To slacken one's
ହେଳନା ardour or vigour in a work.
୩। ଶ୍ଳଥ କରିବା; ଢିଲାଇବା—3. To slacken.
୪। ବିଳମ୍ବ କରିବା—4. To delay. ୫। ଅବଜ୍ଞା
କରିବା—5. To disregard. ୬। ଧ୍ୟାନ ନ ଦେବା;
ଘରେଇ ନ କରିବା—6. Not to mind.

ହେଳା ଦସ୍ତି—ଦେ. ବ (ସ. ହେଳା ଓ ଫା. ଦସ୍ତି=ପଣିଆ)—
Hel̄ā dasti ୧। ଧୀର୍ଘସୂତ୍ରିତା—1. Tardiness; dila-
ହେଳାଦସ୍ତି torines'. ୨। ଅବହେଳା; ହେଳା—
ଢିଲାପନ 2. Negligence. ବିଣ—ହେଳାଦସ୍ତିଆ (ଦେଖ)
Helādastiā (See)

ହେଳା ଦସ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧। ଧୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ—1. Tardy; dil-
Hel̄ā dastiā atory. ୨। ଯେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଢିଲ କରେ—
ହେଳାଦସ୍ତିୟା, ଆଳସେ 2. Negligent; neglectful.
ଢିଲା ୩। ଧୀର୍ଘସୂତ୍ରିତାଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟ)—3. Dilatory (work).

ହେଳାପେଲା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥାତଥା; ଯେ କୌଣସି
Helāpelā ପ୍ରକାରେ—Anyhow. [ଉ—ବୁଢ଼ୀ ବେଲକେ
ନାତି ଘର୍ଦ୍ଦା, ହେଳାପେଲା କରି ବଳ ଯାଏତା—ଭୃଗ।]

ହେଳା ବୁକ୍କ—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱ ବିକ୍ରୟୀ (ଦାଗ୍ରବଳୀ)—Horse seller;
Hel̄ā bukka a horse dealer (Apte).

ହେଳା ବୁଦ୍ଧି—ଦେ. ବ—ଅବଜ୍ଞା—Disregard. [ଉ—ତାହା-
Hel̄ā buddhi ଠାରେ ଲୋକେ ଯେ ହେଳା ବୁଦ୍ଧି କହ।
ହେଳା ବୁଦ୍ଧି ଅବହେଳନା ବୁଦ୍ଧି କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ।]

ହେଲୁ ବୋଲି ଜାଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବିଷୟ) ଅତି ଶୀଘ୍ର
Hel̄ā boli jāṇibā ଘଟିବ ବୋଲି ଜ୍ଞାତ ହେବା—To know
that a thing is about to happen.
[ଉ—ନକୁଷ ମରିବାକୁ ଯାଗ ମୁଁ କରୁଛି, ଏ କଥା ହେଲ
ବୋଲି ଜାଣ କମଳାପି। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ।]

ହେଳା ମାତ୍ରକେ(ମାତ୍ରେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅକ୍ଲେଶରେ; ଅବଲୀଳା
Helā mātrake(mātre) କ୍ରମେ—Easily. [ଉ—ଚଂସ
ହେଳାକ୍ରମେ } —ଅନ୍ୟରୂପ ଅବ ଯେ ଦୈବ୍ୟବଶ, ହେଳା
ହେଳାରେ ମାତ୍ରକେ କଲେ ନାଶ—ପ୍ରାଚୀ
ଅବହେଳେ ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ ମୃଣ୍ଡିତମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ।]

ହେଲି—ସ. ବ (ହ୍ରଲ୍ ଧାତୁ=କଟାକ୍ଷଭଙ୍ଗୀ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଇ)—୧
Heli ହେଳା (ଭରତ) (ଦେଖ)—1. Helā
(See). ୨। ହେଳୀ (ଦେଖ)—2. Helī
(See).

ହେଲି—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଅତୀତ ୧ମ ପୁରୁଷ
Heli ଅନାଦରାର୍ଥକ ୧ ବଚନରେ (ମୁଁ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ)—
ହଇଲାମ ହୁଆ (I) Have been.
ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—
ଆଧୁନିକ ଅବିଷ୍କୃତ ଧୂମକେତୁର ନାମ—Hailey's
ହେଲି ହେଲି comet.

ହେଲିକାସ୍ତ—ସ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ ପରିଭାଷା)—ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅତି ନିକଟରେ
Helikāsta ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ତେଜ ଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ାଇ
ହୋଇ ଯାଇଥିବା ତାରାର ଅସ୍ତଯିବା ଅବସ୍ଥା—
(astronomy) Heliacal setting of a star.

ହେଲିକୋଦୟ—ସ ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ ପରିଭାଷା)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ସଂକ୍ରମଣ
Helikodaya କରିବା ଯୋଗୁଁ କେତେକ ସମୟ
ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି
ତାରାର ଉଦୟ ହେବାବେଳେ ଦେଖାଯିବା ଅବସ୍ଥା—
(astronomy) Heliacal rising of a star

ହେଲିଣି—ଦେ. କ୍ରି—ହେଲି (ଦେଖ)—
Heliṇi Heli (See).

ହେଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହେଳା କରିବା (ଦେଖ)—
Helibā 1. Helā karibā (See)
୨। ଅବଜ୍ଞା କରିବା—2. To disregard. (ଉ—
ପ୍ରବୋଧୁଁ ପ୍ରବୋଧୁଁ ପ୍ରବୋଧ ହେଲିଣ ବିସ୍ତାରିଲ ନିଜ
ଟେକ—ନନ୍ଦକିଶୋର ଶର୍ମ୍ମା।)

ହେଲି ସେଲିସ୍—ଦୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଅବିସିନିଆର ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ
Heli selis ସମ୍ରାଟ—Name of the defeated king
ହେଲିସେଲିସ ହେଲିସେଲିସ of Abyssinia who
left his kingdom in 1937 being unable to
continue fight with Italy. [ଦ୍ର—୧୯୩୭
ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହାଙ୍କ ସହିତ ଇଟାଲୀର ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ
ହୋଇଥିଲା। ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ ପରାଜିତ ହୋଇ
ଅବିସିନିୟା ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ।]

ହେଳୀ—ସଂ ବ (ହେଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଈ; ହ୍ରଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍;
Helī ୧ମା. ୧ବ)—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଦିବାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. The sun.
୨। (+ ଭାବ.ଈ) ଆଲିଙ୍ଗନ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Em-

brace. ୩ । ହେଳ—3. Amorous dalliance (Apte).

ହେଳୁ—ଦେ. ବିଣ [ସଂ ହେଳା]—୧ । ଶିଥିଳୀକୃତ—
Helu 1. Slackened. ୨ । ହେଳାଦସ୍ତିଆ [ଦେଶ]—
ଆଳସେ ଢିଲା 2. Helādastiā (See)
ଢିମାପନା ଢିଲାପନ ବ—୧ । କାର୍ଯ୍ୟଗତିର ଧୀରତା—1. Slowness of the progress of a work. ୨ । ହେଳା (ଦେଶ)—2. Helā (See). ୩ । କାର୍ଯ୍ୟର ଶିଥିଳତା—3. Slackness or slowness of work.

ହେଲୁ—ଦେ. କ୍ରି—ହେବାକ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଭୂତକାଳ ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ
Helu ଅନାଦରାର୍ଥ ଏକ ବଚନ (ତୁ)—(Thou)
ହଇଲି ହୁଆ Hast been.

ହେଲୁଁ—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଅତୀତକାଳ ୧ମ
Heluñ ପୁରୁଷ ଆଦରାର୍ଥକ (ଅମ୍ମେ) ଓ ବହୁବଚନ (ଅମ୍ମେମାନେ)
ହଲାମ, ହଲୁମ ହୁଏ [I or we] Have been.

ହେଲୁଆ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—ହେଳାଦସ୍ତିଆ (ଦେଶ)—
Heluā Helādastiā (See)
(ହେଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହେଲୁଣି—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହେଲୁ (ଦେଶ)—1. Helu (See). ୨ ।
Heluṇi ହେଲୁଁ (ଦେଶ)—2. Heluñ (See).

ହେଲେ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—୧। (ସଂ. ହେଳୟା) ଅକ୍ଲେଶରେ; ସହଜରେ;
Hele ଅବଲୀଳା କ୍ରମେ—1. Easily; with very little difficulty. [ଉ—ବାଳକ ବଧ କଲ ହେଳେ, ବଧ ବାନ୍ଧିଲ ସିନ୍ଧୁ ଜଳେ—ବଳରାମ ଦାସ—କମଳଲୋଚନ ଚଉତିଶା] ୨। ଟିକିଏ ମାତ୍ର; ଟିକିଏ ସୁଦ୍ଧା—2. Slightly. [ଉ—ରମ୍ଭିଲେ ସେ ତୋ ପଦ ଚନ୍ଦ୍ରକ ଚୁଳାଇଲେ, ଗୃହିଁ ଦେଲୁ ନାହିଁ ହେଲେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ] ୩। ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାରେ—3. With very little effort.
ଅବହେଳେ ବିନାପରିଶ୍ରମେ

ହେଲେ—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୀପ ଭୂତକାଳ
Hele ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ (ଆପଣ), ବହୁବଚନ
ହଇଲେ (ଅପଣମାନେ), ୩ୟ ପୁରୁଷ ୧ବଚନ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ (ସେ) ଓ
ହୁଏ ବହୁବଚନ (ସେମାନେ)—1. [You; ye; he; they]
ହଓୟାର Have been. ୨ । (ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା) (କ) ହେବାରୁ
1. Being. (ଖ) ହେବା ଉତ୍ତାରୁ—ii. After
ହୋତେ being. (ଗ) ଯଦି ହୁଅନ୍ତା—iii. If (it) would be. [ଯଥା—ଟିକାଟିଏ ହେଲେ ମୋ ଖରଚ ଚଳ ଯାଅନ୍ତା] ଅ—୧ । ସୁଦ୍ଧା—1. Even. [ଉ—ଏବେପର ମନ୍ତ୍ରୀ ଦେଶରେ ଯାର୍ଥ ପଡ଼ି; ତେବେ ହେଲେ ଅଧର ଦାନ୍ତ ଥିଲେ ଉଡ଼—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବଳ] ୨। ମଧ୍ୟ—
ହଲେଓ 2. Also. [ଉ—ଖଳଜନ ବାଣୀ ସତ୍ୟ ଘର ମଣି; ନ ଗ୍ରହିଁଲେ ହେଲେ ମୋତେ — କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]

ହୋନେମି ୩ । ସତ୍ତ୍ୱେ—3. Notwithstanding. [ଉ—ଜବେଦନ କରୁଛ, କରଜଞ୍ଜ ଧରୁଛ, ହେଲେ ହେଉ ଅରୁଚ ଜଦ୍ରାହାରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ବିଶୋଷାଗମ୍ଭୀ ନ ଗୀତ] ୪ । କିନ୍ତୁ; ମାତ୍ର—4. But. [ଉ—ହେଲେ ମୁଁ ବି ଏମାନଙ୍କ ଘର ଅପାଠୁଆ କବିଗ୍ରଜ ହୋଇଛି ?—ଫକୀର ମୋହନ ଇମାଣ ଅଠଗୁଣ] ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ଅ—ଥରେମାତ୍ର—
Once only. (ଯଥା—ମୁ ବଲଲୁ ଏ ବର୍ଷ ହଳ ହେଲେ ନେଇଛ

ହେଲେଇଁ—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଭୂତକାଳ
Heleiñ ୧ମ ପୁରୁଷ ଆଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ଅମ୍ମେ) ଓ ବହୁ ବଚନ (ଅମ୍ମେମାନେ)—(I and we) Have been.
ହଇଲାମ ହୁଏ

ହେଲେଇ ଗେଲେ(ଲ୍ଲେ,ହ୍ଲେ)ଇ—ପ୍ରାଦେ. (ପାଟଣା) ବିଣ—ଗେଲବସର
Helei gele(lhe, hle)i —Fondled.

ହେଲେଣି—ଦେ. କ୍ରି—ହେଲେ (ଦେଶ) —
Heleṇi Hele (See).

ହେଲେହେଁ—ଦେ. ଅ—ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା; ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା—
Heleheñ Even if it were
ହଇଲେଓ ହୋନେସମି

ହେଲେ ହେଲେ—ଦେ. ଅ—ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା—
Helehele Even if.
[ଉ—ହେଲେହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ହେ ଉଦୟ, ହେଲ ଗ୍ରତ ମଣିଲ ସବୁର ହୃଦୟ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ]
ହଲେଓ ହୋନେସମି

ହେଲୋ—ଦେ. ଅ—(ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ) ହେ !
Helo (Interjection used in addressing females)
ହାଁଲୋ ହେଇ (ହେଲ୍ଲୋହେ—ଅନ୍ୟରୂପ) Oh !

ହେଲୋଦ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—ହଳଦୀ—
Heloda Turmeric

ହେଲ୍ଥ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—
Helth Health.
ହେଲ୍‌ଥ ହେଲ୍‌ଥ

ହେଲ୍ଥ ଅଫିସର—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ନଗରର ବା ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକଙ୍କ
Helth ophisar ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ
ହେଲ୍‌ଥଆଫିସର ହେଲ୍‌ଥଅଫିସର କର୍ମଚାରୀ—Health-officer.

ହେଲ୍ଥ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ପ୍ରଜାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ
Helth dipartment କଟକଣା କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ
ହେଲ୍‌ଥଡ଼ିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ହେଲ୍‌ଥଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ କରିବା ସରକାରୀ ବିଭାଗ—Health department of the Government.

ହେଷ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । (ଘୋଡ଼ା) ହ୍ରେଷାଧ୍ୱନି କରିବା—
Hesh (root) 1. To neigh (said of a horse).
୨। (ଗଧ) ବୋବାଇବା—2. To bray (said of an ass).

ହେଷ(ଷା)—ସଂ ବି—(ହେଷ୍ ଧାତୁ + ଭାବ ଅ; + ଥ)—୧ । ହ୍ରେଷା;
Hesha(shā) ଘୋଡ଼ାର ହେଁହେଁ ରବ—1. Neighing

of a horse. ୨। ଘୋଡ଼ର ବୋବାଳ—2. Braying (of an ass) (Apte).

ହେଷିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହେଷିନ୍ + ଈ)—ଘୋଡ଼ୀ—
Heshinī A mare.

ହେଷୀ—ସଂ. ବ (ପୁଂ) (ହେଷା + ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ଅଶ୍ୱ ଘୋଡ଼ା—
Heshī A horse.

ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) (ନାମ)—୧। ୱାରେନ୍ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍; ଭାରତର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍—Warren
Heshtings (ହେଷ୍ଟିଂସ୍—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ) Hastings; the first Governor General of India.

ହେଷ୍ଟିଂସ୍ ହେଷ୍ଟିଂସ

[ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ: ୧୭୩୨ ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ୧୮୧୮ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ଅଧୀନ କର୍ମଚାରୀର ଚାକିରି ପାଇ ୧୭୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ ଓ କ୍ରମଶଃ ନିଜର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ୧୭୫୮ ଠାରୁ ୧୭୭୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁରସିଦାବାଦ୍‌ର ନବାବଙ୍କ ଦରବାରରେ ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ହୋଇ ରହିଲେ; ପରେ କଲିକତା କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ସଭ୍ୟ ହେଲେ । ୧୭୭୪ ସାଲରେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଫେରିଯିବା ବେଳକୁ ଏ ପ୍ରଭୂତ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲେ । ପୁଣି ୫ବର୍ଷ ପରେ କୋମ୍ପାନୀ ଏହାଙ୍କୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ସହକାରୀ ସଭ୍ୟପଦ ରୂପେ ୧୭୭୯ ସାଲରେ ଭାରତକୁ ପଠାଇଲେ । ୧୭୭୯ ସାଲରେ ଲର୍ଡ୍ କ୍ଲାଇବ୍ ଭାରତରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍ ୧୭୭୨ ସାଲରେ କଲିକତା କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ସଭ୍ୟପଦ, ଅର୍ଥାତ୍ ବଙ୍ଗଳାର ଲାଟ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ କମ୍ପାନୀଙ୍କର ପ୍ରାୟ ୨ କୋଟି ଟଙ୍କା ଋଣ ଥିଲା । ଏ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ସୁଶାସନର ଓ ସୁବିଚାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଶର ଚିରାଚରିତ ଅସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ନିବାରଣ କଲେ ଓ କ୍ଲାଇବ୍‌ଙ୍କ ଅର୍ଜିତ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ବଢ଼ାଇ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଅଉ ଗୁଡ଼ିଏ ରାଜ୍ୟ ମିଶାଇଲେ । ଏ ବିଚାରସର ରାଜା ଓ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବଙ୍କଠାରୁ ବହୁ କୋଟି ଟଙ୍କା ଅଦାୟ କଲେ, ଓ ମରହଟ୍ଟା, ନିଜାମ ଓ ମୟିଶୂରର ନବାବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ବିନୁ କଲିକତା କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କର ଅମେଳ ହେବାରୁ ଅନେକ ବିଭ୍ରାଟ ଘଟିଲା । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ କମ୍ପାନୀଙ୍କର ପୁଣି ୩ କୋଟି ଟଙ୍କା ଋଣ ବଢ଼ିଲା । ଶେଷରେ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍ ୧୭୮୩ ସାଲରେ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ୧୭୮୫ ସାଲରେ ବିଲାତକୁ ଫେରିଲେ ଓ ସେଠାରେ ଏହାଙ୍କ ନାମରେ ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟ୍ ମହାସଭାରେ ଏଡ ମଣ୍ଡ ବର୍କ୍ ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରାଧୀନଚେତା ସଭ୍ୟ ଭାରତରେ ଗୁରୁତର ଓ ଜଘନ୍ୟ ଅବୈଧ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅଭିଯୋଗ ଆଣିଲେ । ଏ ମକଦମାର ବିଚାର ପାଇଁ ୧୭୮୮ ସାଲରୁ ୧୭୯୫ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୭ ବର୍ଷ ଲାଗିଲା । ଭାରତରୁ ଅର୍ଜିତ ଧନ ଅଧିକାଂଶ ମକଦମାରେ ବ୍ୟୟ କରି ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍ ବହୁ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରି ଅଭିଯୋଗରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କଲେ । କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ପେନ୍‌ସନ୍ ଭୋଗକରି ଏ ୧୮୧୮ ସାଲରେ ପରଲୋକଗମନ କଲେ ।] ୨। ଲର୍ଡ୍ ହେଷ୍ଟିଙ୍ଗସ୍; ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନରଲ୍ ଲର୍ଡ୍ ମଇରାଙ୍କର ଉପାଧି—2. The title of Lord Moira, a Governor General of India. [ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ: ୧୮୧୩ ରୁ ୧୮୨୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନରଲ୍ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର, ନେପାଳ ଯୁଦ୍ଧ, ପିଣ୍ଡାରୀ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ପ୍ରଥମ ବଙ୍ଗଳା ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।] ୩। ଇଂଲଣ୍ଡର ସସେକ୍ସ ନାମକ କାଉଣ୍ଟୀର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗ୍ରାମ ଓ ବନ୍ଦର—3. Name of a port town in the county of Sussex in England.

ହେସ୍‌ନେ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—ସେମାନେ—
Hes-ne They.

ହେସୁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ(ମାଚକାଉଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ଧାନ—
Hesu Paddy.

ହେହେ—ସଂ ଅ—୧। ହେ ର ଦ୍ୱିତ୍ୱ; କଥାରେ ଜୋର୍ ଦେବା ପାଇଁ ବା ଉଦ୍‌ବେଗ, ବିଷାଦ, ବିସ୍ମୟାଦି ସ୍ଥଳରେ ହେ ସମ୍ବୋଧନର ଦୁଇ ଥର ପ୍ରୟୋଗ—
Hehe 1. A doublet of Oh; Oh ho ! Ho Ho ! ୨। ହେ (ଦେଖ)—2. He (See)

ହେହୈ—ସଂ ଅ—ସମ୍ବୋଧନ; ଦୃଢ଼ ବା ଅହ୍ୱାନ (ମେଦନୀ)—
He hai Exclamation used in addressing and calling. ବୈ. ଅ—ହେ ହୈଓ (ଦେଖ)—
He haio (See)

ହେହୈଓ—ବୈ. ଅ—ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ଚଳାଇବା ସମୟରେ ଗାଡ଼ି-ଚାଳକମାନଙ୍କର ଅଶ୍ୱଚାଳନ ଧ୍ୱନି—
He haio ହୈହୈ ହୈହୈ An exclamation of coachmen while driving horses.

ହୈ—ସଂ. ଅ (ସଂ ହ୍ୱେ ଧାତୁ=ଡାକିବା+ଭାବ ଔ)—୧। ସମ୍ବୋଧନ (ମେଦନୀ)—1. Interjection used in addressing. ୨। ଅହ୍ୱାନ (ମେଦନୀ)—
Hai 2. Interjection used in calling. ୩। ନିଷେଧ—3. Negation. ୪। ପାଦ ପୂରଣ—4. At the end of a sentence. ୫। ସତର୍କକରଣ 5. Warning. ବୈ. ଅ—୧। ହଇ (ସମ୍ମତିସୂଚକ)—
ହାଁ ହାଁ 1. (Interjection used to express consent or agreement) Yes !

୨ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ବା ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ ବା ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ ଅନ୍ୟ ଧ୍ୱନି ପୂର୍ବେ (ଯଥା ହେ, ଓହେ ଏ, କିହେ, ବେ, ରେ,ଗୋ, ହେ, ହୋ) ବ୍ୟବହୃତ— (ଯଥା—ହୈଏ, ହୈହେ, ହୈକିହେ, ହୈବେ, ହୈରେ, ହୈଗୋ, ହୈହେ, ହୈହୋ)—2. Used with another interjection to call a person near by or to draw his attention or to question something. ୩ । (ଖର୍ଗ ଉଚ୍ଚାରଣ)— ହୋ ହୋ ବୁଲାଉଥିବାମାନଙ୍କର ଡାକ—3. A halloo of hawkers.

ହୈଏ—ଦେ. ଅ—ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା—ପିତା ସ୍ୱାମୀ, ଶ୍ୱଶୁର, ଶାଶୁ, ଭଦ୍ରଲୋକ, ଅପରିଚିତ ଭଦ୍ରଲୋକ)ଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ସମ୍ବୋଧନସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ—Interjection used to superiors by females.

Haie
ଓହେ, ହାଁହେ
ହୋଆ

ହୈଓ—ଦେ. ଅ—ହୈହୋ (ଦେଖ)—

Haio Haiho (See).

ହୈ କଏ(ହେ)—ଦେ. ଅ—ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବା, ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ଓ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ—An interjection used by one in addressing, putting questions to or inviting attention of a superior who is near by.

Hai kie(he)
ଓହେ, ହାଁହେ
ଆ

ହୈ କିବେ—ଦେ. ଅ—ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—Interjection used in asking an inferior in derision.

Hai kibe
ଓରେ, ହାଁରେ ଅବେ

ହୈକିରେ—ଦେ. ଅ—ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଅନାଦରାର୍ଥକ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—An interjection used in asking one's male inferior. (ହୈକିଲେ—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି)

Hai kire
ହାଁରେ ଅରେ

ହୈକିହୋ—ଦେ. ଅ—ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ସୁପରିଚିତ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—Interjection used in addressing a number of people or one's own acquaintance.

Haikiho
ଓହେ, ହାଁହେ
ଆ

ହୈଗୋ—ଦେ. ଅ—ସଖୀ ସମ୍ବୋଧନ—An interjection used by a lady to her female companion.

Haigo
ହାଁଗା, ଓଗୋ ହୈଗୋ

ହୈଚୈ—ଦେ. ବ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ଘୋଡ଼ଘୋଡ଼; ଗୋଳମାଳ—1. Ado; noise. ୨ । ଘଣ୍ଟାଚକଟା; ହାଉଯାଉ—2. Turmoil.

Haichai
ହୈଚୈ ହୋହଲ୍ଲା

ହୈଜା—ବୈଦେ. ବ—(ଅ, ହୈଜହ୍)—ହଇଜା (ଦେଖ)—Haijā Haijā (See). [ଦ୍ର—ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ଝାଡ଼ା ଓ ବାନ୍ତିକୁ ନେଇ ପୋଖରୀରେ ପକାଇଲେ ଏବଂ ସେହି ପୋଖରୀର ପାଣି ଲୋକେ ପିଇଲେ ତାଙ୍କୁ ହଇଜା ଧରେ । ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଖାଇଲେ ପିଇଲେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ସେହି ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଝାଡ଼ା ହଇଜା ମଧ୍ୟ ପାଲଟି ଯାଏ । କୋମା ବାସିଲସ୍ (Comma Bacillus) ନାମକ ଏକ ଜୀବାଣୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ହଇଜା ହୁଏ । ଘରେ କିମ୍ବା ଘର ନିକଟରେ ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଭୟ କଲେ ସେହି ଭୟରେ ମଧ୍ୟ ହଇଜା ଧରେ । ମଇଳା, ପଚା ନର୍ଦ୍ଦମା, ପାଇଖାନା ଓ ଖାଲରେ (ଟୁବରେ) ପାଣି ଯଦି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରେ ଅନେକ ସମୟରେ ହଇଜା ହୁଏ । ଦୁଧରେ ଗଉଡ଼ମାନେ ପୋଖରୀର ମଇଳା ପାଣି ଅନେକ ସମୟରେ ମିଶାନ୍ତି; ଯଦି ସେହି ପାଣି ବିଷାକ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ଦୁଧ ପିଇଲେ ହଇଜା ହୁଏ । ରୋଗୀ-ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ରୋଗ ବ୍ୟାପିବା ବ୍ୟତୀତ ଏହି ରୋଗ ମାଛିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାପିଯାଏ । ମାଛି ଦୂଷିତ ଖାଦ୍ୟରେ ଓ ରୋଗୀର ମଳମୂତ୍ରରେ ବସି ସେଠାରୁ ଉଡ଼ି ଅସି ଉକ୍ତ ଜୀବାଣୁକୁ ନେଇ ସୁସ୍ଥଲୋକମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟକୁ ଦୂଷିତ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଷେଧକ ଉପାୟ—ନିର୍ମଳ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରିବା, ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଲଘୁପାକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆହାର କରିବା, ପେଟ ଖାଲି ନ ରଖିବା, ପଚା ମାଛ ମାଂସ ନ ଖାଇବା ଉଚିତ । ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ବାନ୍ତି ଓ ମଳ ମିଶିଥିବା ପାଣି ବ୍ୟବହାର କରିବ ନାହିଁ । ଘର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ସ୍ଥାନ ଓ ଗୋବର ପଚା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହେଉଥିଲେ ସେଠାରେ ନିଆଁ ଜଳାଇ ଚୂନ ଓ ଫିନାଇଲ୍-ମିଶା ପାଣି ପକାଇ ଘରେ ଓ ଘର ଚାରିପାଖେ ଗନ୍ଧକ ଓ କର୍ପୂର ଧୂଆଁ ଦେବା ଉଚିତ । ଶୁଣ୍ଠିଏ ଚାରିଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଓ ଚଉଡ଼ା ଖାଣ୍ଟି କିମ୍ବା ପାତଥ ନାଉ ତଳେ ସବୁବେଳେ ରଖିବା ଉଚିତ । ପୋଡା ଓ ମୋଜା ମଧ୍ୟରେ ଗନ୍ଧକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଛିଞ୍ଚି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ । ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ଓ ପରିସ୍ରା ଦୂରକୁ ନେଇ ମାଟି ଘଡ଼ରେ ପୋତି ପକାଇବ । ଦୁଧ ଗରମ କରି ପିଇବ । ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ ମାଛି ନ ବସିବା ପାଇଁ ସର୍ବଦା ତାକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବା ଉଚିତ । ଗରମ ପାଣିରେ ଖାଧୋଇବ ଏବଂ ଗରମ ପାଣି ପିଇବ । ରୋଗୀଙ୍କ ସେବା କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ଗରମ ପାଣିରେ ହାତ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା ଉଚିତ । ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ସାବଧାନତା ପୂର୍ବକ ରଖିବ । କଞ୍ଚା ବା ବେଶୀ ପଚିଯାଇଥିବା ଫଳ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଏହି ନିୟମ ସବୁ ପାଳିଲେ ଏବଂ କୁପ୍ରମ୍ ମେଟାଲିକମ (Cuprum metalicum) ୩୦ କିମ୍ବା ୨୦୦ଶକ୍ତି ସାତ ଦିନେ ଓ ଦିନର ଦିନେ ଥରେ ଲେଖାଏ ଖାଇଲେ ହଇଜାର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ମିଳେ । ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କୁ ଛୁଆଁ ଛୁଇଁ କଲେ ହଇଜା ଡଏଁ ନାହିଁ । ଏହି ରୋଗ ଖୁବ୍

ବ୍ୟାପକ ହୋଇ ଏକ ସମୟରେ ଅନେକ ଲୋକ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ—

ହଇଜା ପ୍ରଥମରେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ତରଳ ଝାଡ଼ା ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ । ତାହା ସହିତ ମୁଣ୍ଡ ସାମାନ୍ୟ ବିନ୍ଧେ ଓ ଦେହ ଢୁଲାଏ ।

ପରେ ସେହି ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ତରଳ ଝାଡ଼ା ଜଳୀୟ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ଝାଡ଼ାର ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ପରେ ସେହି ବର୍ଣ୍ଣ ଶୀଘ୍ର ଲୋପ ହୋଇ ଗଳିତ ଧୁଆ ପାଣିପରି, ପେଜପରି କିମ୍ବା ସଫା ପାଣିପରି ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ଝାଡ଼ା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହେଲେ ପେଟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର କଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ବା ପେଟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ହୁଏ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ବାନ୍ତି ହୁଏ । ଅତିଶୟ ଶୋଷ ହୁଏ । ଶିରା ପ୍ରଶିରା ଝିମ୍ ଝିମ୍ ହୋଇ ଲୋଷ୍ଟକୋଚ୍ ହୋଇଆସେ । ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ନୀଳ ହୋଇ ଯାଏ । ହାତର ଓ ଗୋଡ଼ର ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଲୋଷ୍ଟକୋଚ୍ ହୋଇଯାଏ । ଆଖି ଭିତରକୁ ପଶିଯାଏ, ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଥଣ୍ଡା ଜଣାଯାଏ । ଥଣ୍ଡା ଝାଳ ବହେ । ସ୍ୱର କମିଯାଏ । ରୋଗୀ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କଥା କହେ । ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ । କ୍ରମେ ନାଡ଼ୀ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଶେଷରେ ନାଡ଼ୀର ଗତି ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ହିକ୍କା ଉଠେ, ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୋଇ ରୋଗୀ ପ୍ରଳାପ କରେ । ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ପିଠିରେ ଓ ଠେଙ୍ଗୁରେ ଘାଆ (Bed so ହୋଇଯାଏ । କାନ ମୂଳରେ ଦୋହ ହୁଏ; ଆଖିରେ ଘାଆ ହୁଏ । ରକ୍ତ କମିଯିବାର ସବୁ ପ୍ରକାର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ ।

ହଇଜା କେତେ ପ୍ରକାର ଓ ତହିଁର ପ୍ରଭେଦ—

୧ । କଲେରା ଡାଇରିକ୍ (Diarrhoeaic variety)—ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଘନ ଘନ କେବଳ ଝାଡ଼ା ହୁଏ ।

୨ । କଲେରା ଗାଷ୍ଟ୍ରିକ୍ (Gastric variety)—ଯାଠ-ସ୍ଥଳୀରେ ଉତ୍ତେଜନା ହୋଇ ଦେହ ଢୁଲାଏ ଓ ଅନବରତ ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ହୁଏ ।

୩ । କଲେରା ଗାଷ୍ଟ୍ରୋ—ଏଣ୍ଟେରିକ୍ (Gastro enteric variety)—ଝାଡ଼ା ଓ ବାନ୍ତି ସମାନ ଭାବରେ ଶୂଳ ବେଦନା ସହିତ ହୁଏ ।

୪ । କଲେରା ଶୁଷ୍କ—(Dry variety)—ଏହାର ଲକ୍ଷଣ-ସାଧାରଣ ହଇଜା ପରି ପ୍ରଥମେ ତରଳ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଝାଡ଼ାପରି ହୁଏ ନାହିଁ । ରୋଗ ଏକବାରେ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ । କେତେବେଳେ ଥରେ ବା ଦୁଇଥର ଝାଡ଼ା ଓ ବାନ୍ତି ହୋଇ ରୋଗୀ ୨।୩ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ମରିଯାଆନ୍ତି । ଏହାକୁ କ୍ରୋଟାଡ କହନ୍ତି । କେହି କେହି ରୋଗୀ ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ନ ହୋଇ ଧମ ମରିଯାଆନ୍ତି । ଏପରି ହଇଜା ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

୫ । କଲେରା ଅକିଉଟ୍ (Acute variety)—ରୋଗୀ ପ୍ରଥମେ ମନେ କରନ୍ତି, ସବେ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡ ଓ ଗଳା ଭାରି ଜଣାଯାଏ । ହାତଗୋଡ଼ ନିସ୍ତେଜ ଜଣା-ଯାଏ । ପେଟ ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ ଓ ଗଡ଼ଗଡ଼ ହେବା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ବାନ୍ତି ହୁଏ; ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଝାଡ଼ା ପିଉଁ ମିଶା ଓ ପାଣିପରି ପତଳା ହୁଏ । ଧୀରେ ଧୀରେ ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୁଏ ଓ ନାଡ଼ି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଏ; ଆଖି ପଶିଯାଏ; ଗଳା ବସିଯାଏ; ମୁହଁ ଶୁଖିଯାଏ; ଦେହ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ; ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଝାଳ ବହେ ।

୬ । କଲେରା ହିମୋରାଜିକ୍ (Haemorrhagiec variety) କ୍ଲେଦ୍ରାବୀୟ ହଇଜା—ଏହି ହଇଜାରେ କେବେ କେବେ ପ୍ରଥମରେ ଝାଡ଼ା ସହିତ ରକ୍ତ ଥାଏ । କେବେ କେବେ ପ୍ରଥମରେ ହଇଜା ପରି କେତେବାର ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ହୋଇ ଶେଷରେ ଝାଡ଼ାରେ ରକ୍ତ ଦେଖାଯାଏ । ଝାଡ଼ାର ଲୁଟିକ୍ ପାତଳା ଘୋଳା ଚରବୁଜର ପରି ଶସ ଦେଖାଯାଏ । କେତେବେଳେ ବା ଗୋଲାପି ରଙ୍ଗର ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ଝାଡ଼ା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହୁଏ । ଝାଡ଼ାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୁଏ । କେତେବେଳେ ବା ବେଦନା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜାରେ ବହୁ ରୋଗୀ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଯେଉଁ ମାନେ ଗଞ୍ଜାଇ, ଚରସ୍ ଖାଆନ୍ତି ବା ଅଧିକରୁ ମଦ ପିଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଏହିପରି ହଇଜା ଅଧିକ ଆକ୍ରମଣ କରେ ।

୭ । କଲେରା ଇନ୍‌ଫ୍ଲାମେଟରି (Inflamatory variety)—ଏହିପରି ହଇଜାରେ ନାଡ଼ୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଚଞ୍ଚଳ ଗତି କରେ, ଶରୀର ଗରମ ହୋଇ ଉଠେ; ଆଖି ଓ ମୁହଁ ଲାଲଆ ଦେଖାଯାଏ । ଉପରେ ହଇଜାର କେତୋଟି ପ୍ରକାର ବିଭାଗରେ ସ୍ୱବା ସାଧାରଣତଃ ଡାକ୍ତରମାନେ ଏହାକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରନ୍ତି ।

୧ । କଲେରିନ୍ (Cholerine) ଓ

୨ । ଅସିଆଟିକ୍ କଲେରା (Asiatic cholera).

୧ । କଲେରିନ୍ (Cholerine)

ପ୍ରଥମରେ ଅମ୍ଳ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗୁ ତରଳ ଝାଡ଼ା ହୋଇ ଶେଷରେ ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ହଇଜା ହୋଇଥିଲେ ସେଠାରୁ ଭୟ ପାଇ ଅଥବା ବ୍ୟତିକ୍ରମ ତରଳ ଝାଡ଼ା ହୋଇ ଶେଷରେ ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏହି ହଇଜାରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଝାଡ଼ା ହୋଇ କ୍ରମେ ଝାଡ଼ା ପତଳା ହୁଏ । ୩।୪ଥର ଝାଡ଼ା ହେବା ପରେ ପ୍ରକୃତ ହଇଜାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବରୁ ପେଟ ଖରାପ ହୋଇ ତରଳ ଝାଡ଼ା ହୋଇ ଶେଷରେ ରୋଗ ହଇଜାରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।

ପରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ହୋଇ, କେତେ ବେଳେ ଅଙ୍ଗ ଅବଶ (Paralytic), କେତେବେଳେ ବା ଲେଗ୍ କୋଗ୍ ବା ଶିରାମଇ ବା ଅଶେଷିକ ହୈଜାର ଅଂଶିକ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜାରେ ପ୍ରଥମେ ପେଟରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ ନାହିଁ । ପରେ ରୋଗ ବୃଦ୍ଧି ହେଲେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ । କାହାର କାହାର ଆରମ୍ଭଠାରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ ନାହିଁ । ଅଧିକ ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ହେଲେ ଶରୀର ଥଣ୍ଡା ଓ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ । ନାଡ଼ି ଦୁର୍ବଳ ହୁଏ, କେତେବେଳେ ନାଡ଼ି ମିଳେ ନାହିଁ । ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଗ୍ରହଣୀ ରୋଗରେ ବହୁତ ଥର ଝାଡ଼ା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନାଡ଼ି ମିଳେ ନାହିଁ । ଅଥଚ ରୋଗୀକୁ ଏକ ବାରକ୍ ସନ୍ନିପାତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

୨ । ଅସିଆଟିକ୍-କଲେରା (Asiatic cholera)

ଏହି ହଇଜା ପ୍ରାୟ ସାଙ୍ଘାତିକ (almost fatal) ହୁଏ । ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ଝାଡ଼ା ପରେ ରୋଗୀ-କର ସନ୍ନିପାତ ହୋଇ ଯାଏ । (ହଇଜାର ସାଙ୍ଘାତିକ ବିଷ ରକ୍ତରେ ମିଶି ଯିବାରୁ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ସନ୍ନିପାତ ହୋଇପାରେ) । କେତେବେଳେ ବା ଗୋଟିଏ ଝାଡ଼ା-ବାନ୍ତି ପରେ ସନ୍ନିପାତ ହୁଏ (ଏହିପରି ଯେଉଁ ସନ୍ନିପାତ ହୁଏ ତାହାର କାରଣ :— କ୍ରମାଗତ ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ହୋଇ ରକ୍ତରୁ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ବାହାରିଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଶିରା ଭିତରେ ଥିବା ରକ୍ତ ବସିଯାଏ ଏବଂ ରକ୍ତ ଚଳାଚଳ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ; ଫଳରେ ନାଡ଼ି କ୍ରମଶଃ ଦୁର୍ବଳ ହୁଏ କିମ୍ବା ଏକ୍‌ଦମ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ; ସେଥିପାଇଁ ରୋଗୀଙ୍କର ସନ୍ନିପାତ ହୋଇଯାଏ) । ରୋଗୀଙ୍କର ଅଙ୍ଗି, ମୁହଁ ପଶିଯାଏ; ଝାଳ ବହେ; ରୋଗୀ ଅସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତି; କେବଳ ଟଙ୍ଗା ପବନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଓ ପାଣି ପିଇବାକୁ ମାଗନ୍ତି; ତାଙ୍କର ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ । କେତେବେଳେ ବା ରୋଗୀ ଚୁପ୍ ହୋଇ ପଡ଼ି ଥାଆନ୍ତି ଓ ମଝିରେ ମଝିରେ ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ନିଶ୍ୱାସ (ଅଣଗୃଷ ପବନ) ଛାଡ଼ନ୍ତି; ଗଳାର ସ୍ୱର କମିଯାଏ; ରୋଗୀ କଥା ବାର୍ତ୍ତା ଖନେଇ ଖନେଇ କରି କହନ୍ତି; ବେଳେ ବେଳେ ବା ମଲାପରି ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହନ୍ତି (ହଇଜା ରୋଗୀ ମଲାପରି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ଭିତରେ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ଓ ଅଜ୍ଞାନ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ); ପସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୁଏ । ଏହିପରି ଅବସ୍ଥା ରୋଗୀଙ୍କର ହେଲେ ପ୍ରାୟ ୨୪ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ । ଯଦି ଭଗବାନଙ୍କର ଦୟା ହୁଏ ତେବେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଓ ରୋଗୀ ବଞ୍ଚିଯାଆନ୍ତି ।

ଅସିଆଟିକ୍ କଲେରା ପୁଣି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—

୧ । ଅଶେଷିକ (Spasmodic)

୨ । ଅବସାଦକ ବା ପାକ୍ଷାଘାତିକ (Para ytic)

ଅଶେଷିକ କଲେରାର ଲକ୍ଷଣ—ଏହି ହଇଜାରେ ଛାତି, ପିଠି, ହାତରେ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ଶିରାମଇ ହୁଏ; ହାତ ଗୋଡ଼ର ଆଙ୍ଗୁଳି ବଙ୍କାବଙ୍କା ହୋଇଯାଏ । ରୋଗୀ କଷ୍ଟଯୋଗୁଁ କାନ୍ଦି ଉଠନ୍ତି ଓ ଚିତ୍କାର କରନ୍ତି ।

[ଶିରାମଇ ଉଠିବା କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶରୀରରେ ରକ୍ତ ଚଳାଚଳ କରିବାପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୋଟା ଓ ସରୁ ଶିରା ଅଛି । ହଇଜାର ବିଷ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି (vital force) ସେହି ବିଷକୁ ଶରୀର ଭିତରୁ ବାହାର କରି ଦେବାପାଇଁ ଝାଡ଼ା-ବାନ୍ତି କରାଏ; ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହେଲେ ତା ସହିତ ରକ୍ତର ଜଳୀୟ ଅଂଶ ବାହାରି ଯାଏ । ସେତେବେଳେ ରକ୍ତ ଗାଢ଼ ହୋଇ ବସିଯାଏ ଓ ଶିରା ଭିତରେ ଅଟକି ରହିଯାଏ ଓ ରକ୍ତ ଚଳାଚଳର ବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଏହାକୁ ଶିରାମଇ ଉଠିବା (spasm) କହନ୍ତି] ଏହି ଶିରାମଇ ଉଠିବା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ହେଲେ ରୋଗୀଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଥଣ୍ଡା ବା ଉଷୁମ ପାଣି ପିଇବାକୁ ଦେବ ।

ଆଲୋପାଥିକ୍ ଡାକ୍ତରମାନେ "ସାଲାଇନ୍" (ଲୁଣପାଣି) ଇନ୍‌ଜେକ୍‌ସନ୍ ଦ୍ୱାରା ଶିରା ବାଟେ ଶରୀର ଭିତରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପାଣି ପୁରାନ୍ତି । ଏପରି କରିବା ଯୋଗୁଁ ଜମି ଯାଇଥିବା ରକ୍ତ ଶୀଘ୍ର ତରଳ ହୋଇ ରକ୍ତଚଳାଚଳ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏଥିରେ ଶିରାମଇ ଉଠିବା କମିଯାଏ ଓ ରୋଗୀ ସୁସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ଯାହା ହେଉ, ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜା ହେଲେ ରକ୍ତ ଶିରାମଇ ଉଠିବା ଛଡ଼ା ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ନ ହୋଇ ସନ୍ନିପାତ ହୁଏ । ହାତର ଓ ପାଦର ନଖ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ପ୍ରଥମରୁ ଅଳ୍ପ ଶିରାମଇ ଉଠେ; ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ ରୋଗୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତି । ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ନାଡ଼ୀ ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ଓ ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲେ । ଅଜ୍ଞ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷଣ ଥାଏ । ଷ୍ଟେଥେସ୍‌କୋପ୍ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷା କଲେ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ ହୋଇ ଚାଲିବା ଶୁଣାଯାଏ । ଏହି ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ପାକ୍ଷାଘାତିକ (paralytic variety) ଜାତୀୟ ହଇଜା ଲକ୍ଷଣର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ପାକ୍ଷାଘାତିକ (paralytic) ହଇଜାର ଲକ୍ଷଣ ଅଶେଷିକ (spasmodic ଲେଗ୍ କୋଗ୍ ହୋଇ ଶୋଇ ହେବା) ଜାତୀୟ ହଇଜା ଲକ୍ଷଣର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ; ଅର୍ଥାତ୍ ଏଥିରେ ରୋଗୀ ପ୍ରଥମରୁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ି ଥାଆନ୍ତି, ଛଟପଟ ଆଦୌ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଷ୍ଟେଥେସ୍-କୋପ୍ ଦ୍ୱାରା ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ପରୀକ୍ଷା କଲେ ସ୍ପନ୍ଦନର ଆଘାତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶୁଣାଯାଏ, କିମ୍ବା ସମୟ ସମୟରେ ଆଦୌ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ବଳ କମ୍ ହେବାରୁ ରକ୍ତ ଚଳାଚଳରେ ବାଧା ପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ଶରୀର ଥଣ୍ଡା ଓ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଉଭୟ ଲକ୍ଷଣରୁ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ । ଅଳ୍ପ ନାର୍ଭାସ ଶକ୍ତି

ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯିବାରୁ ପେଟ ଫାମେ । ମୂତ୍ରଯନ୍ତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନ ହେବାରୁ ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଏହିଠାରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅଜେପିକ ଜାତୀୟ ହଇଜାର ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଜେପ (ଲେଶ୍ରୋଗ ହେବା) କମିଯାଇ କେତେବେଳେ କେତେବେଳେ ଏହିପ୍ରକାର ପାଷାଣାତ୍ମକ (paralytic) ହଇଜାର ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ ।

ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ—

ସନ୍ନିପାତ ଅବସ୍ଥାରେ ନାଡ଼ି ଚାଲିବା; ଶରୀରରୁ ଏକଦମ୍ ଉତ୍ତାପ କମିଯିବା; ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା (reaction) ଆରମ୍ଭ ହେବା; ଝାଡ଼ାର ରଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ବହଳଅ ହେବା; ଦେହରେ ଗରମ ଆସିବା ଓ ଆଖିର ଓ ମୁହଁର ଜ୍ୟୋତି (ତେଜ) ଆସିବା; ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ କଷ୍ଟ ନ ହେବା; ନିଦ ଓ ଶାନ୍ତି ବୋଧ ହେବା; ସନ୍ନିପାତ ଓ ଭଲ ଅଡ଼ୁଲ ଆସିବାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ହୁକ୍‌କା ହେବା ଏବଂ ସନ୍ନିପାତ ଅବସ୍ଥାର ପରେ ହାତକୁ ନାଡ଼ି ଜଣାଯିବା ।

ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ—

ରୋଗୀଙ୍କର ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ବଳ କମିଯିବା, ରୋଗୀ ଅଜ୍ଞାନ ହେବା, ସନ୍ନିପାତ ହେବା, ଛଟପଟ ହେବା, ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହେବା, ନାଡ଼ୀ ନ ମିଳିବା, ଅନେକକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ନିପାତ ହୋଇ ରୋଗୀ ପଡ଼ି ରହିଥିବା, ରକ୍ତ ବାନ୍ତି ଓ ରକ୍ତ ଝାଡ଼ା ହେବା, ବହୁ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିତ୍ତ ନ ବାହାରିବା ଓ ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା, ସର୍ବଦା ଶିରାମାନ ଉଠିବା, ଅନବରତ ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ହେବା; ପ୍ରଳାପ (Delirium); ଅନିଦ୍ରା; ପାଟିରେ ପାଣି ଦେଇ ଖାଲି ପାଣି ବାହାରକୁ ବୋହି ଆସିବା; ଅଜଣାରେ ଝାଡ଼ା ହୋଇଯିବା; ରୋଗୀ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଥିବା, ଇଉରିମିଆ (ପରିସ୍ରାର କ୍ଷାରୀୟ ପଦାର୍ଥ ରକ୍ତରେ ମିଶିଲେ ଇଉରିମିଆ ହୁଏ); ହୃତପିଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ (Heart-failure) ପ୍ରଭୃତି ହଇଜାର ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ।

ହଇଜାର ଚାରି ଚାରି ଅବସ୍ଥା :—

୧ମ ଅବସ୍ଥା ବା ଆକ୍ରମଣ ଅବସ୍ଥା
(Stage of invasion)

ପ୍ରଥମରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଳ୍ପ ତରଳ ଝାଡ଼ା ପରି ଅଥାତ୍ ଅଳ୍ପ ଝାଡ଼ା, ବାନ୍ତି ଓ ପେଟରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷଣ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ପୁଣି କେତେବେଳେ ବା ହଠାତ୍ ଦେଖାଯାଏ—ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଘନ ଘନ ପାଣି ପରି ତରଳ ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ଝାଡ଼ାର ରଙ୍ଗ ପ୍ରଥମେ ହଳଦିଆ, ପରେ ଗୁଡ଼ଲିଆ ପାଣି ପରି ଫିକା ହୁଏ, ପ୍ରବଳ ବାନ୍ତି ହୁଏ । ଗୋଡ ହାତରେ ଶିରାମାନ ଉଠିବା ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷଣ ସବୁ ଗୁହିଁ ଗୁହିଁ ବଢ଼ିଯାଏ ।

୨ୟ ଅବସ୍ଥା-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଅବସ୍ଥା (Stage of full development),

୩ୟ ଅବସ୍ଥା—ସନ୍ନିପାତ ଅବସ୍ଥା (Stage of collapse)

୪ର୍ଥ ଅବସ୍ଥା—ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଅବସ୍ଥା (Stage of reaction),

୫ମ ଅବସ୍ଥା—ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉପସର୍ଗମାନ (Stage of seaqelae)].

ହୈତି—ଦେ. ଅ—ସମ୍ମତି ଓ ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ ହଁ କିମ୍ବା—
Haiti Yes certainly.
ହାଁତୋ ହାଁ

ହୈଡ଼ିମ୍ବ—ସଂ ବି. ପୁଂ (ହିଡ଼ିମ୍ବା + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ + ଅ)—
Hairdimba ହିଡ଼ିମ୍ବା ରାକ୍ଷସୀ ଗର୍ଭରୁ ଭୀମଙ୍କ ଔରସ ପୁତ୍ର ଘଟୋତ୍କଚ The son of Bhima by demoness Hirdimbā.

ହୈତ—ଦେ. ଅ – (ଶବ୍ଦାନ୍ତେ 'ତ'ର ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ)—(ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ
Haita ଅବ୍ୟୟ) ହଁତ; ହଁ, ନିଶ୍ଚୟ—Yes, certainly; Oh
ନିଶ୍ଚୟ ହଁ । yes !

ହୈତୁକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହେତୁ + କ)—୧ । ସଦ୍‌ଯୁକ୍ତି ବ୍ୟବହାରୀ
Haituka (ବ୍ୟକ୍ତି) (ମନୁ)—1. Using good reaso-
(ହୈତୁକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) nings or arguments. ୨ । ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସତ୍‌କର୍ମରେ ସନ୍ଦେହକାରୀ (ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ) – 2. A person who by reasoning doubts good works. ୩ । ହେତୁ ବା କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to cause. ୪ । ଯୁକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Relating to reasoning

ହୈବେ—ଦେ. ଅ—ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ—
Haibe Interjection used in contempt or dis-
ହାଁରେ ଅରେ regard.

ହୈମ—ସଂ. ବିଣ—(ହିମ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ହିମୋଦ୍ଭବ, ତୁଷାରୋ-
Haima ଭବ—1. Born of or produced by cold or snow. ୨ । ତୁଷାରାଚ୍ଛାଦିତ—2. Covered with snow. ୩ । ଅତି ଶୀତଳ - 3. Chilly; very cool; cold. ୪ । (ହେମନ୍ + ଅ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ; ହେମ-ଜାତ; ହେମ୍ନ; ହିରଣ୍ମୟ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—4. Made of gold. ୫ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—5. Of golden colour. ବି—୧ । ଭୂନିମ୍ବ, ଭୂଇଁନିମ୍ବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) 1. Andrographis Paniculata (plant). ୨ । ଶିଶିର—2. Dew; hoar frost.

ହୈମଁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସୁପରିଚିତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମ୍ବୋଧନ
Haimañ କରିବା ବା ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ସମ୍ବୋଧନ —1. Interjection used in drawing the attention of a familiar person near by. ୨। ହଁମ (ଅବଜ୍ଞାରେ ବ୍ୟବହୃତ)—2. (Interjection) Yes, I do not care.

ହୈମ କିରଣ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ରଶ୍ମି—
Haima kirana Golden ray.

ହୈମ ଦ୍ୟୁତି—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—୧। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ପ୍ରଭା—1. Golden.
Haima dyuti lustre. ୨। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା—2. Lustre of gold.

ହୈମନ—ସଂ. ବିଣ—(ହେମନ୍+ଅ)—୧। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ—1. Golden.
Haimana (Apte). ୨। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ—2. Made of
(ହୈମନା—ସ୍ତ୍ରୀ) gold (Apte). ୩। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to gold (Apte). ୪। (ହେମନ୍ତ+ଭବାର୍ଥେ ଅ, ତ ଲୋପ) ହିମଜାତ—4. Born of or produced by Hima. ୫। ହୈମନ୍ତିକ; ହିମକାଲୋଦ୍ଭବ—5. Growing in the prime of winter. ବ—୧। ହେମନ୍ତ ଋତୁ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷମାସ, ମତାନ୍ତରରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶିର ମାସ—1. The 1st two months of winter. ୨। ମାର୍ଗଶୀର୍ଷ ମାସ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The month of Mārgasira. ୩। ହିମକାଲୋଦ୍ଭବ ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟ; ଷାଠିକା ଧାନ; ଲଘୁ ଶାରଦ ଧାନ (ରାଜବଲ୍ଲଭ)—3. A variety of paddy ripening in the beginning of winter; early winter paddy. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟ ଭ ଓ ଭ୍ରଷ୍ୟ ଅଟେ।]

ହୈମନ୍ତ—ସଂ ବିଣ (ହେମନ୍ତ+ଭବାର୍ଥେ ଅ)—୧। ହେମନ୍ତଋତୁଜାତ;
Haimanta ହିମଋତୁ ଜାତ—1. Growing in
(ହୈମନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 'Hemanta'. ୨। ହେମନ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Hemanta. ବ—୧। ହେମନ୍ତ ଋତୁ; ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷମାସ—1. The first two months of winter. ୨। ଶୀତଋତୁ—2. Winter.

ହୈମନ୍ତିକ—ସଂ. ବିଣ—(ହେମନ୍ତ+ଭବାର୍ଥେ ଇକ)—୧। ହେମନ୍ତ
Haimantika କାଳ ଜାତ—1. Growing in the Hemanta
(ହୈମନ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) season. ୨। ହେମନ୍ତକାଳୀନ—2. Relating to Hemanta. ୩। ଶାରଦ ଧାନ; ଶାଳି ଧାନ (ଚିତ୍ରାଦି ଭେଦ)—3. The early winter paddy.

ହୈମବତ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ—(ହିମବତ୍+ଅ)—ହିମାଳୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Haimabata Himalayan. ବ—୧। ଭାରତବର୍ଷ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ
(ହୈମବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶେଷ)—1. India. ୨। ବିଷଭେଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. A kind of poison.

ହୈମବତ ବର୍ଷ—ସଂ. ବ—ଭାରତବର୍ଷ (ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ); ହିମାଳୟର
Haimabata barsha ଦକ୍ଷିଣବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ—India (bounded by the Himalayas on the north)

ହୈମବତୀ—ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହୈମବତ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ)—ହୈମବତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
Haimabati —The feminine of Haimabata ବ. ସ୍ତ୍ରୀ
—୧। (ହିମବତ୍+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ପାର୍ବତୀ; ଉମା (ଅମର)—1. Goddess Pārbatī. ୨। ହରୀତକୀ (ଅମର)—2 Myrobalan. ୩। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୀ (ମେଦିନୀ)—3. Gamboje thistle-plant. ୪। ଶ୍ୱେତବଚ;ଖୋଷ୍ଟାଖାଣ୍ଡା ବଚ(ମେଦିନୀ)—4.The white variety of Acorus Calamus. ୫। ଗଙ୍ଗା (ହିମାଳୟୋଦ୍ଭୂତା ଥିବାରୁ) (ଧରଣୀ)—5. The Ganges. ୬। ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. A scented herb. ୭। କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7.Brown grape. ୮। ଅତସୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. Common flax; linseed. ବେ.ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ହୈମମୁଦ୍ରିକ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୈମୀ ମୁଦ୍ରିକା ଅଛି ଯାହାର)—
Haimamudrika ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରିକା ବିଶିଷ୍ଟ; ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରାଯୁକ୍ତ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—Having golden rings.

ହୈମଲ—ସଂ. ବ—(ହିମଲ+ଅ)—ହୈମନ; ହେମନ୍ତଋତୁ (ଶବ୍ଦ
Haimala ରତ୍ନାବଳୀ)—The first two months of winter.

ହୈମା (ମୀ)—ସଂ. ବିଣ—(ହୈମ+ଆ; ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହୈମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
Haimā (mī) Feminine of Haima. ବ—ପୀତ ଯୁଥିକା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ); ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୁଥିକା ଫୁଲ—Yellow variety of Jasminum Auriculatum.

ହୈୟଙ୍ଗବୀନ—ସଂ.ବ—(ହ୍ୟଃ=ଗତକାଲି+ଗୋ+ଉଭବାର୍ଥେ ଇନ,
Haingabīna ନିପାତନ ସିଦ୍ଧ)—୧। ସଦ୍ୟଃ ଗୋଦୋହନଭବ ଘୃତ (ଅମର); ଗତକାଲି ଗାଈ ଦୁହାଁ ଯାଇଥିବା ଦୁଧକୁ ମହି ପକାଇ ବସାଦହି କରି ତହିଁରୁ ଆଜି ସକାଳେ ଲହୁଣି ବାହାର କରି ସେହି ଲହୁଣୀରୁ ଯେଉଁ ଘିଅ ହୁଏ—1. Ghee prepared from yesterday's milk. ୨। ନବନୀତ; ଲହୁଣୀ (ରତ୍ନମାଳା, ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Butter.

ହୈରିକ—ସଂ. ବ—ଚୌର; ଚୋର (ଧରଣୀ)—
Hairika Thief.

ହୈରେ—ବେ. ଅ (ପୁରୁଷ ପ୍ରତି)—ଅପଣା ଅପେକ୍ଷା ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି
Haire ପ୍ରଯୁକ୍ତ ସମ୍ବୋଧନ—Interjection used in addressing one's inferior. [ଦ୍ର—କ୍ୱଚିତ୍ ଏହା ହଁରେ, ଓରେ ଅତି ପରିଚିତ ଅପଣାର ସ୍ନେହପାତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ (ଯଥା—ଶିଷ୍ୟା, ସ୍ତ୍ରୀ, କନ୍ୟା, ସାନ ଭଉଣୀ)ଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।]

ହୈହ(ହେ)ୟ—ସଂ. ବ (ନାମ)—୧। ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମଭାଗସ୍ଥ
Haiha(he)ya ଦେଶ ବିଶେଷ—1. Name of an ancient country in western India. ୨। ରାଜା କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) (ଏ ହୈହୟ ଦେଶର ରାଜା ଥିବାରୁ)—2. King Kārttabīrjya of ancient India. ୩। ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ରାଜବଂଶ ବିଶେଷ—

3. Name of a royal dynasty of ancient India.

[ଦ୍ର—ମହାଭାରତ, ହରିବଂଶ ଓ ଦେବୀ ଭାଗବତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉପାଖ୍ୟାନମାନଙ୍କରୁ ହୈହୟ ବଂଶର ବିବରଣ ସଂକଳିତ ହୋଇପାରେ।

ଦେବୀ ଭାଗବତ ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ (୧୬ଶ ଠାରୁ ୨୬ଶ ଶ୍ଳୋକରେ) ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜା ଯଯାତି ତାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଫଳରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଲଭିବାରୁ, ପିତାଙ୍କ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ଯୌବନକୁ ପିତାଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ଯଯାତି ତାଙ୍କ ପୁଅମାନଙ୍କୁ (ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ଦ୍ରହ୍ୟ; ଅନୁ ଓ ପୁରୁ ଓ ଦେବଯାନୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ତୁର୍ବସୁ ଓ ଯଦୁଙ୍କୁ) କହିଲେ। ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରମାନେ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ପୁରୁ ରାଜି ହୋଇ ପିତାଙ୍କ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ପିତାଙ୍କୁ ଆପଣା ଯୌବନ ଦେଲେ। ଯଯାତି ପୁତ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାଙ୍କର ହସ୍ତିନାପୁର ସିଂହାସନ ପୁରୁଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ ପୁରୁ ପୈତୃକ ବଂଶର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ। ତୁର୍ବସୁ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ଅଂଶ ପାଇଲେ, ଯଦୁ ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବାଂଶ, ଦ୍ରହ୍ୟ ପଶ୍ଚିମାଂଶ ଓ ଅନୁ ଉତ୍ତରାଂଶ ପାଇଲେ। (ହରିବଂଶ ୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ)

ତୁର୍ବସୁ ଅପୁତ୍ରକ ଥିବାରୁ ଅରଣ୍ୟକୁ ଯାଇ ପୁତ୍ର-ଲାଭାର୍ଥ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ।

ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ରେବନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱ ଉପରେ ଚଢ଼ି ବିଷ୍ଣୁ ଦର୍ଶନାର୍ଥ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ଯାଉଥିଲେ। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେ ଘୋଡ଼ାକୁ ଗୁହିଁ ଏପରି ଭୟଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ। ବିଷ୍ଣୁ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଶାପଦେଲେ। ସେହି ଶାପ ଫଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଘୋଟକୀ (ହୟା) ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ବିଚରଣ କଲେ। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଘୋଟକୀ ରୂପେ ତମସା ଓ ଯମୁନା ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ବିଚରଣ କରୁଥିଲେ। ମହାଦେବ ତାଙ୍କର ଏ ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି ଦୟାର୍ଦ୍ର ହୋଇ ଏ ଦୁଃଖରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦେବା ସକାଶେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ। ଏହି ସମୟରେ ତୁର୍ବସୁ ନାରାୟଣଙ୍କ ପରି ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଲାଭ କରିବାପାଇଁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବର ମାଗିଲେ। ବିଷ୍ଣୁ ଅଶ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କରି ଅଶ୍ୱିନୀରୂପିଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେଲେ। ଏ ସଙ୍ଗମର ଫଳରେ ଗୋଟିଏ କୁମାର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ସନ୍ତାନଙ୍କ ଜନ୍ମପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ଯାଇ ବୈକୁଣ୍ଠରେ ବାସ କଲେ। ବିଷ୍ଣୁ ତୁର୍ବସୁଙ୍କୁ ଏହି କୁମାରଙ୍କୁ ଦାନ କଲେ। ତାଙ୍କୁ ଏକବୀର ନାମ ଦିଆଗଲା। ହୟା ଓ ହୟଙ୍କ ସଙ୍ଗମରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ହୈହୟ ହେଲା। ସେ ତୁର୍ବସୁଙ୍କ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ସେହି ରାଜବଂଶର ନାମ ହୈହୟ ବଂଶ ହେଲା। ଏ ହୈହୟଙ୍କ କନ୍ୟା ଏକବୀରଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ଓ ଏ କନ୍ୟାକୁ ହରଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ଜାଳକେତୁ ରାକ୍ଷସକୁ ବଧ କଲେ।

ଏ ଏକବୀରଙ୍କ ପୁତ୍ର କୃତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ କୃତବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ। (ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ନାମକ ଇଂରାଜୀ ପତ୍ରିକାର ୭।୧୦।୩୯ ତାରିଖର ସଂଖ୍ୟାରୁ ସଂକଳିତ)।]

ହୈହେ—ଦେ. ଅ—ମାନ୍ୟାସ୍ପଦା ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ସମ୍ବୋଧନ—Interjection used to one's superiors (males or females).
Haihe ଓହେ ଆଜୀ

ହୈହୈ—ଦେ. ଅ—ହଇର ହିହି; ସମ୍ମତିସୂଚକ—Interjection used in consent.
Hai hai ହାଁହାଁ ହାଁଜୀହାଁଜୀ

ବ—ହୈ ଚୈ (ଦେଶ)—Hai chai (See)

ହୈହୋ—ଦେ. ଅ—୧। ଆପଣାଠାରୁ ଉନ୍ନତତର ଓ ସୁପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—1. Interjection used familiarly to persons higher than one's self. ୨। ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—2. Interjection used in addressing a number of persons.
Haibo ଓହେ ଆଜୀ

ହୋ—ସ. ଅ (ସମ୍ବୋଧନ; ହୈ ଧାତୁ=ଡାକିବା+କରଣ ଓ)—
Ho ୧। ସମ୍ବୋଧନ (ମେଦିନୀ)—1. Interjection used in addressing. ୨। ଆହ୍ୱାନ (ମେଦିନୀ)—2. Interjection used in calling. ୩। ବିସ୍ମୟ (ଅମର)—3. Interjection expressing wonder. ଦେ. ଅ—ବହୁ ଦୂରରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଉଚ୍ଚ ଓ ଦୀର୍ଘ ଧ୍ୱନି—Vociferous long sound used in calling aloud from afar.
ଓହେ ହୋ

ହୋ ହୋ ଦେ. ବ—୧। କୋଲ୍ହ ଜାତି ଓ ସେମାନଙ୍କର କଥିତ ଭାଷା—1. A non-aryan class and their language. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ଲିଖିତ ଭାଷା ନାହିଁ।] ୨। ଘୋଟଘାଟ; ଗୋଳମାଳ—2. Ado; noise. ୩। ଜଣେ ଲୋକ ଦ୍ୱାରା ଅରବ୍ଧ ଧ୍ୱନିରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୂଳ କାରଣ ନ ବୁଝି ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ମାଉଯାଇ କରିବା ଗୋଳମାଳ—3. Noise or uproar initiated by one person and joined up by many persons without enquiring into or knowing the origin thereof; a wild goose chase.
ହୋ ହୋ ହୋ ହୋ

ହାହାକାର ହାୟ ତୋବା ୪। ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ସମ୍ମିଳିତ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଆର୍ତ୍ତନାଦ—4. Sound of distress made by many persons in common danger. ୫। ଖେତରୁ ଚଢ଼େଇଙ୍କୁ ଓ ବାଡ଼ିରୁ ମାଙ୍କଡ଼ଙ୍କୁ ହୁରୁଡ଼ାଇବା ଧ୍ୱନି—5. Sound made in driving or chasing away birds and monkeys from fields etc.

ହଓ ହାଁ ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଅନାଦରାର୍ଥକ (ଭୂ) ରୂପ— Imperative form of verb to be;(Thou)Be. [ଦ—ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କର ଅନାଦରାର୍ଥକ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ (ଭୂ କର୍ତ୍ତାସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ) ରୂପ ଧାତୁ-ରୂପମାନଙ୍କର ମୂଳ ସ୍ୱର ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ସେଥିରେ ଇଛି, ଇଲା, ଇଥିଲା, ଇଛି, ଇଥିଲା, ଇବ, ଇଥିବ ଆଦି ଅଙ୍ଗମାନ ଲାଗି ଉଲ ଉଲ କାଳ ବୁଝାଏ । ଏହିପରି ଗୁଡ଼ିଏ ମୂଳ ସ୍ୱର:—ଶୋ, ଖା, ଧର, ବସ୍—ଶ ପଣ୍ଡିତ ମାଳକଣ୍ଠ ଦାଶ ।]

ହୋଅ—ଦେ.କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)—ହୁଅ (ଦେଖ)—Hua (See)
Hoa [ଭ—ଦ୍ୱାରେ କେହୁ ନ ଦେଖୁ ଉତରେ ହୋଅ— ପ୍ରାଚୀ ଚଳଚରିତ ।)

ହୋଅଇ—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ବ୍ୟବହୃତ; ସ୍ୱ ଭୂ ଧାତୁର ଓଡ଼ିଆ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ
Hoai ହୟ ହୋତାହି ଏକବଚନ)—ହୁଅଇ; ଅଟେ—Is.
(ଭ—ଜ୍ଞେଣେ ହୋଅଇ ରସ ଭୋଗ; ସବୁଙ୍କୁ ନୋହେ ଉପଯୋଗ—ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ହୋଅନ୍ତି—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)—ହୁଅନ୍ତି (ଦେଖ)—
Hoanti ହୟେନ ହୋତେହିଁ Huanti (See)
[ଦ—ଯଜ୍ଞାଦି ଦାନ ଧର୍ମେ ସବ; ହୋଅନ୍ତି ତୁଷ୍ଟ ସବପତ— ଭୂଦେବ ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ହୋ ଆଡ଼େ—ପ୍ରାଦେ (ଖାଟଣା) ଅ—ସିଆଡ଼େ; ସେହି ଆଡେ—
Ho ārde There; in that part.

ହୋଇ—ଦେ. ଅ—୧ । ହଁ (ସମ୍ମତିସୂଚକ)—1. Yes. (ଭ—ତା ଶୁଣି ସ୍ୱବଣ ବୋଇଲା ହୋଇ ହୋଇ—ଭୁଷ୍ଣଗିହ
Hoi ହାଁ ହାଁ ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨ । କାଟ ଦେଇ; କାଟେ—
2. Through; by the way of. (ଯଥା—ମୁଁ କଟକ ହୋଇ ଆସିଲି ।) ୩ । ମିଶି; ଏକତ୍ର ହୋଇ—
3. Altogether. (ଯଥା—ଏଠାକୁ ଆସିଥିବା ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ହୋଇ ୧୫ ଜଣ ହେବେ ।) କ୍ରି—ହୋଇବା ବା ହେବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ—
ହ'ୟେ ହୋକର Being. [ଦ—କୌଣସି କ୍ରିୟାର ଉଲ ଉଲ କାଳର ଉଲ ଉଲ ବଚନ ଓ ଉଲ ଉଲ ପୁରୁଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ ବା ଆକାରମାନ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ସାଧାରଣତଃ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ (ଯଥା—ହୋଇ, କରି, ଖାଇ)କୁ ମୂଳ ପିଣ୍ଡ କରି ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ଉଲ ଉଲ କାଳର ଉଲଉଲ ପୁରୁଷର ଓ ବଚନର ବିଭକ୍ତ୍ୟନ୍ତ ପଦମାନ (inflections) (ଯଥା—ହୋଇ + ଅଛି, ଛି; ହୋଇ + ଲା, ଥିଲା; ହୋଇ + ବ; ଥିବ; ହୋଇ + ପାରେ ଇତ୍ୟାଦି) ଯୋଗ କଲେ ତତ୍ତତ୍‌କାଳ, ପୁରୁଷ ଓ ବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାରମାନ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ତେବେକ ସ୍ଥଳରେ ମାତ୍ର ଏଥିର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯିବ (ଯଥା—'ଯାଇବ' ନ ହୋଇ ଯିବ ହୁଏ ।]

ହୋଇ ଏ—ଦେ. ଅ—ହେଁ ଏ (ଦେଖ)—
Hoi e Haie (See).

ହୋଇ ଓ—ଦେ. ଅ—ହେଁ ହୋ (ଦେଖ)—
Hoi o Haiho (See).

ହୋଇ କରି—ଦେ. କ୍ରି (ଅସମାପିକା) ଓ ଅ—ହୋଇ (ଦେଖ)—
Hoi kari Hoi [See].

ହୋଇନି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି [ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ
Hoi ni ବ୍ୟବହୃତ—ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ହେଲା ସ୍ଥାନରେ ହେବ ଉଚ୍ଚାରଣ]—(ମୁଁ) ହୋଇଲି; (ମୁଁ) ହେଲି—[I] Was.

ହୋଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—୧ । ପହଞ୍ଚିବା—1. To reach; to
Hoibā arrive. [ଭ—ଶବରୀ ବନିକାରେ ହୋଇଚଲି, ତାର ହଓୟା ଅଗ୍ରମ ବୁଲି ଦେଖିଲେ । ବିଶ୍ୱନାଥ ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ] ୨ ।
ହୋନା ହେବା (କ୍ରିୟା)—2. (verb) To be. ଘଟ – ଘଟିଥିବା; ହେବା—Occurred; happened; accomplished.
(ଯଥା—ହୋଇବା ଘଟନା)

ହୋଇବେ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—୧ । ହେବା କ୍ରିୟାର ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ
Hoibe ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ଆପଣ) ଓ ବହୁବଚନ (ଆପଣମାନେ)—ହେବେ—1. You) Will be (respectful) ୨। ହେବା କ୍ରିୟାର ଭବିଷ୍ୟତକାଳ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ସେ) ଓ ବହୁବଚନ (ସେମାନେ) 2. (He, they) Will be. ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ଅ—(ଘୃଣା ଓ ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଅବେ; ହେ—
Oh ! (in disrespect or hatred.)

ହୋଇମି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି (ସ. ଭବିଷ୍ୟାମି; ଇତର
Hoimi ଲୋକ ବ୍ୟବହୃତ)—(ମୁଁ) ହେବି—(I) Will be.

ହୋଇ ରେ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ଅ (ପୁରୁଷଙ୍କପତ)—ହଇରେ (ଦେଖ)
Hoire Haire (See)
ହଁ'ରେ ଆଜୀ
(ହୋଇକରେ— ଅନ୍ୟ ରୂପ; ହୋଇକଲେ, ହୋଇଲେ—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କପତ)

ହୋଇଲା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଅତୀତ-
Hoilā କାଳ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକ ବଚନ (ସେ,ଏହା, ହ'ଲା, ହଇଲା ହୁଆ ତାହା)—(he,she,it) Was; became.
ହଓୟା ଘଟ— ଘଟିଥିବା; ହୋଇଥିବା—Occurred;
किया हुआ accomplished; happened.
(ଯଥା—ହୋଇଲା କଥାକୁ ନୋହିଲା କରିବା ।)

ହୋଇ ଲୋ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ଅ (ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ)—
Hoi lo ହଇଲେ (ଦେଖ)
(ହୋଇଲେ ହେ—ଅନ୍ୟରୂପ) Hailo (See)

ହୋଇ ହେ(ହୋ)—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ଅ (ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକ ବା ବହୁ
Hoi he(ho) ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ—Oh !

ହୋଇ ହୋଇ—ଦେ. ଅ ଓ ବ—ହଇ ହଇ (ଦେଖ)
Hoi hoi Hai hai (See)
ହାଁ ହାଁ [ଉ—ଦୁଃଖୋଧନ ବାକ୍ୟେ ବୋଲନ୍ତି ହୋଇ ହୋଇ—
ହାଁ ହାଁ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ହୋଉ—ଦେ. ଅ—ସମ୍ମତି ବା ସ୍ୱୀକାରାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ; ହଉ—
Hou ହଉକ ଅଚ୍ଛା Be it so.
(ଯଥା—ହୋଉ ଦେବ ! ବୋଲି ସ୍ତ୍ରୀବ ସହିତେ ସର୍ବ ସେନାମାନେ ଶିରେ କର ଦେଲେ । ବିଶ୍ୱନାଥ. ଉତ୍ତର ରାମାୟଣ ।]

ହୋଉନ୍—ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆ) କ୍ରି—ହେଉଅଛି—
Houn Is being done.

ହୋଏ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—୧ । ହେବା କ୍ରିୟାର ନିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ
Hoe ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ, (ସେ) ହୁଏ—
ହୟ ହୋତାହି 1. (he, she, it) Becomes; is. [ଉ—ଯେଉଁ ରାଜା ହୃଦୟରେ ଭୟ ହୋଏ ଜାତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସଭା ।] ୨ । ହେବା କ୍ରିୟାର ଭବିଷ୍ୟତକାଳ ତୃତୀୟ
ହୟ, ହଇବେ ହୋଗା ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ଏ, ସେ, ଏହା, ତାହା) ହେବ—2. Will be. [ଉ—ବାଳା-ରୁଣାଧରୀ କହିଲ ଜାଣି ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତ, ବାଳାଏ ଏପରି ଅଭୁତେ ହୋଏ ସିନା ପ୍ରାପତ—ଭଞ୍ଜ.ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆଲ) ଅ—ହଁ (ସ୍ୱୀକାର ସୂଚକ)—Yes.

ହୋଏନ୍ସା(ସାଂ)—ଦେଦେ. ବ (ନାମ)—ହୁଏନ୍ସା (ଦେଖ)
Hoen-sā(sām) Huen-sā (See)
[ହୋଏନ୍ ସାଙ୍ଗ୍(ନ୍) – ଅନ୍ୟରୂପ]

ହୋଏବା—ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆ) କ୍ରି—ହେବା; ହୋଇବା—
Hoebā To be; to happen.

ହୋଏହୋ—ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆଲ)ଅ—ପ୍ରଶ୍ନକାରକ ସମ୍ବୋଧନ;ହଇହେ—
Hoe ho Oh !

ହୋଓ—ଦେ. ଅ ଓ ବ—ହୋ (ଦେଖ)—Ho (See)
Ho-o [ଉ—ବ ବିରହସାଦେ ସାଜିଛି ପ୍ରକୃତ । ଫେଡ଼ି ନେଇ ଗ୍ରହାଁ ହୋଓ—ନନ୍ଦକିଶୋର ଚିର୍ଚ୍ଚରଣୀ ।)

ହୋଁୟଦେ—ପ୍ରାଦେ (ଉଡ଼ିଆ) କ୍ରି—ମୁଁ ହୁଅନ୍ତି—I should be.
Hoñyade

ହୋଗଲା——ପ୍ରାଦେ(ମେଦନୀପୁର ଓଁ ବାଲେଶ୍ୱର)ବ—(ସଂ.ଏରକା)—
Hogalā ସନ୍ତରା (ଦେଖ)—Santarā (See)

ହୋ(ହୋଁ)ଚଟ୍—ପ୍ରାଦେ(ମେଦନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର)—(ସଂ.ଉଦ୍‌ଘାତ)
Ho(hoñ)chat ଠୋକର; ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବା; ପାଦର ଅଗ୍ରଭାଗ ଉଚ
(ହୋଞ୍ଚଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଳିବାରେ ବାଜିବା—Stumbling; a trip in walking.

ହୋ(ହୋଁ)ଚଟ୍ ଖାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—
Ho(hoñ)chat khāibā ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବା—To stumble
(ହୋଞ୍ଚଟ୍ ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) at an obstacle; to trip.

ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍—ଦେଦେ. ବ—(ଇଂ ହୋଟେଲ୍) —ସାଧାରଣ
Hoṭa(ṭe)l ଭୋଜନାଳୟ; ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକେ ପଇସା ଦେଇ
ହୋଟେଲ ହୋଟଲ ଖାଅନ୍ତି—A hotel. [ଉ—ଅଧୁନିକ ହୋଟେଲ୍ ପ୍ରଥା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦାନି ହୋଇଥିବାରୁ ଏଥିରେ ସାଧାରଣତଃ ଜାତି ବିଚାର ଓ ଖାଦ୍ୟ ବିଚାର ଓ ଛୁଆଁ ବିଚାର ପାଳନ ହେଉ ନାହିଁ]

ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍ ଖାନା—ଦେଦେ. ବ (ଇଂ. ହୋଟେଲ୍ ଓ ଫା. ଖାନା
Hoṭa(ṭe)l khānā ଘର)—୧ । ହୋଟେଲ୍ ଘର—
ହୋଟେଲଖାନା ହୋଟଲଖାନା 1. Hotel house.
୨ । ହୋଟେଲ୍—2. Hotel. ୩ । ଯେଉଁଠାରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ପାକ ହୁଏ—3 A place where food is cooked for a number of people. ୪ । ହୋଟେଲରେ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ—4. Food cooked in a hotel. [ଉ—ଆମଦେଶରେ ହୋଟେଲ୍‌ରେ ସାହେବ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ବାବୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆମିଷାହାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ଓ ଜାତି ବିଚାର ନ ଥାଏ ଏଥିପାଇଁ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହିନ୍ଦୁମାନେ ହୋଟେଲ୍‌ର ଖାନା ଖାଇବାକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁ ହୋଟେଲ୍‌ମାନଙ୍କରେ ନିରାମିଷ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।]

ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍‌ର ଦାଢ଼ିଆ ପୂଜାହାରି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ) ହୋଟେଲର ମୁସଲମାନ
Hoṭa(ṭe)l-ra dārdhiā pūjāhāri ପାଚକ ବା କବୁରୀ—
A Mahomedan cook of a hotel.

ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍ ୱା(ବା)ଲା—ଦେଦେ. ବ. ସୁଂ (ଇଂ. ହୋଟେଲ୍ ଓ ଅ.
Hoṭa(ṭe)l wā(bā)lā ୱାଲା)—ହୋଟେଲ୍‌ର ମାଲିକ—
ହୋଟେଲଓୟାଲା ହୋଟଲବାଲା Hotel-keeper.
[ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍ ଉଆଲା—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍ ୱାଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୋଟ(ଟେ)ଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହୋଟେଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Rela-
Hoṭa(ṭe)liā ting to hotel. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ହୋଟେଲରେ
ହୋଟେଲିଆ ଖାଇବା ପ୍ରିୟ—2. Fond of taking meals
ହୋଟଲବାଲା in a hotel. ବ—୧ । ହୋଟେଲ ରକ୍ଷକ ବା
ହୋଟେଲ ସ୍ୱାମୀ—1. A hotel keeper. ୨ ।
ହୋଟଲରେ ଖାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Persons who take meals in a hotel.

ହୋଟେଣ୍ଟଟ୍—ଦେ. ବ—ଅଫ୍ରିକାର ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—An
Hoṭeṇṭaṭ uncivilized tribe of Africa; Hotentot.

ହୋଡ଼୍(ଧାତୁ)—ସଂ. ବ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move. ୨ ।
Hor̲d (root) ଅନାଦର କରିବା—2. To slight; to disregard.

ହୋଡ଼—ସଂ. ବ—(ହୋଡ଼୍. ଧାତୁ + କରଣ. ଅ)—୧ । ନୌକାବିଶେଷ;
Hor̲da ହୁଲ ଡଙ୍ଗା—1. Small boat. ୨ । ବଡ଼ଡଙ୍ଗା;
ଅନ୍ୟ ସଂ – ବୋଇତ—2. A big boat. ୩ । ଭେଳା—
ଭହିଡ, ବହିଡ) 3. A raft. ୪ । ଦକ୍ଷିଣ ବିହାରୀୟ ମୌଳିକ

(କିଂବାଣ୍ଡଶେଷ); କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣରାଢ଼ି ପର୍ବତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପର୍ବତ ବିଶେଷ (ଲୁଲାଗୁର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ)—4. A class of original Kāyasthas belonging to the Southern Rardhiya sect. ୫ । ଗୌଡ଼ଦେଶୀୟ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଉପାଧି (ଅବିଦ୍ୟା ମଙ୍ଗଳ)—5. The title of a class of Bengalee high caste Brahmins. ୬ । (+କର୍ମ ଅ) ଚୋରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ; ଲୋପ୍ତ—6. Stolen property. ଦେ. ବ—

ପଣ ୧ । ଦ୍ରୁଡ଼; ପଣ—1. Wager; stake. ୨ । ବାଜି ରଖାଯାଇ ଖେଳାଯିବା ଖେଳ—2. A game of

ଦାଷ hazard with wagers. [ଉ—ଖେଡ଼, ହୋଡ଼, ନଠ, ଘଠ, ନାନାରଙ୍ଗ ଖେଳ । ପ୍ରାଚୀ ରହସ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ ।]

ହୋଡ଼ା—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ହୋଡ଼. ଧାତୁ—ହରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଡ; Hordā ହୋଡ଼ୃ, ୧ମା. ୧ବ)—ଚୋର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—A (ହୋଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) thief.

ହୋଡ଼ି (ଧାତୁ)—ସଂ—ହରଣ କରିବା; ଚୋରି କରିବା—

Hordi (root) To steal.

ହୋତା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହୁ. ଧାତୁ=ହୋମ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; Hotā ହୋତୃ, ୧ମା ୧ବ)—ହୋମକାରୀ—Offering ghee (ହୋତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) unto the fire. ବ—୧ । ଯେ ହୋମ କରେ; ହୋମକର୍ତ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person offering ghee unto the sacrificial fire. ୨ । ଯାଗକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person performing a vedic fire-sacrifice. ୩ । ଋଗ୍‌ବେଦବେତ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person well-versed in the Rugbeda. ୪ । ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person versed in the Bedas. ୫ । ହୋମ ବା ଯଜ୍ଞକାଳରେ ଋଗ୍‌ବେଦ ଗାନକାରୀ ପୁରୋହିତ—6. A preist who recites the Rugveda during a Homa. ୬ । ପୁରୋହିତ—6. A priest. ୭ । ମହାଦେବଙ୍କ ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଯଜମାନ ବା ହୋମକାରୀ ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଅବତାର—7. One of the incarnations of God Śiba, as the performer of sacrifices. ୮ । ଯଜମାନ-8. A person who performs a vedic sacrifice with the help of officiating priests. ଦେ. ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ; ଓଡ଼ିଆ—A family-title of Brāhmaṇas.

ହୋତି—ଦେ. ବ—(କ୍ରିୟାବାଚକ; ସଂ. ଭବତି; ପ୍ରା. ହୋଦି=ହୁଏ)—

Hoti ୧ । ହେବା—1. Being; to be. ୨ । ସମ୍ଭାବିତ

ହେବା ହେବା କଥା—2. A thing which will be done.

ହୋନା ୩ । ହଁ; ସମ୍ମତି—3. Yes; affirmation. (ଯଥା—ସେ ମୋତେ ହୋତି ନ ହୋତି କିଛି କହିଲା ନାହିଁ ।) ପ୍ରଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ତତ୍ର; ତଥା)—ସେଠାରେ; ତଥି—There.

ହୋତିଆଣୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହୋତା ଉପାଧିଧାରୀ

Hotiāṇī ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—Title of the wife of a Brāhmaṇa bearing the family-title of Hotā.

ହୋତି ନ ହୋତି—ଦେ. ବ—୧ । ହେବା କିମ୍ବା ନ ହେବା କଥା—

Hoti na hoti 1. To be or not to be. ୨ । ହଁ ବ

ହେବା ନା ହେବା ନାହିଁ—2. Yes or no; affirmation or negation.

ହୋତ୍ର—ସଂ. ବ—(ହୁ. ଧାତୁ+ଭାବ ତ୍ର)—୧ । ହୋମ; ଯଜ୍ଞ—1. A

Hotra vedic sacrifice. ୨ । (+କରଣ ତ୍ର) ହବିଃ; ଘୃତ—2. Ghee.

ହୋତ୍ର ବାହନ—ସଂ. ବ(ନାମ)—ଋଷି ବିଶେଷ—Name of a sage.

Hotra bāhana [ଉ—ଋଗ୍ବେଦରେ ଯେ ହୋତ୍ର ବାହନ ସ୍ତୁତି କରିଛନ୍ତି. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହୋତ୍ରା—ସଂ. ବ—(ହୋତ୍ର+ଅ)—ସ୍ତୁତି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—

Hotrā Hymn.

ହୋତ୍ରୀ—ସଂ. ବ ଓ ବିଣ—୧ । (ପୁଂ)—(ହୋତ୍ର+ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)

Hotrī —ହୋତା (ଦେଖ)—1. Hotā (See). ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) —ହୋତାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—2. Feminine of Hotā. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶିବଙ୍କର ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ; ଯଜମାନରୂପୀ ଶିବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି (ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶକୁନ୍ତଳା ।)—3. An incarnation of Śiba in which he is said to have had vedic sacrifice performed.

ହୋତ୍ରୀୟ—ସଂ. ବିଣ—(ହୋତ୍ର+ଈୟ)—୧ । ହୋତ୍ର ବା ହୋମ

Hotrīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Homa. ୨ (ହୋତୃ+ଈୟ)—ହୋତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Hotā ବ—୧ । ହବିର୍ଗେହ; ହୋମଶାଳା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. A room where Homa is performed. ୨ । ହବ୍ୟ ବା ଯଜ୍ଞଘୃତ ରଖିବାର ଗୃହ—2. A room for storing ghee for Homa.

ହୋପା(ପ୍ପା)—ବୈଦେ. ବ (ଅ —ହପ୍ପା (ଦେଖ)—

Hopā(ppā) Happā (See)

[ହୋପା(ପ୍ପା)ହୋ—ଅକ୍ଷରୁପ]

ହୋବ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ହବ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—

Hob (etc) Hub etc, (See)

ହୋବ୍‌ହୁ—ବୈଦେ. ବିଣ, ବ ଓ କ୍ରି. ବିଣ (ଅ)—ହୁବ୍‌ହୁ (ଦେଖ)—

Hob-hu Hub-hu (See)

ହୋମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଗୃହ—1. Home. ୨ । ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ—2. A shelter. ୩ । ସ୍ୱଦେଶ; ସ୍ୱରାଷ୍ଟ୍ର—3. One's country. ୪ । ମାତୃଭୂମି—4. Mother-country; motherland.

[ଉ—ଏହି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାରେ

ଚଳଣି; ଯଥା—ହୋମ୍ ସେକ୍ରେଟରୀ । ସାହେବମାନେ ବଇଚଡ଼ି ତାଙ୍କର ହୋମ୍ କହନ୍ତି ।]

ହୋମ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—(ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା Hom gabharnnament ବ୍ୟବହୃତ ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବ୍ରିଟିସ୍ ହୋମ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍ ହୋମଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଔପନିବେଶିକ ଦେଶମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଇଂଲଣ୍ଡ ବା ବ୍ରିଟିସ୍ ସରକାର—The Government of the mother country; Home Government.

ହୋମ୍ ଟୀମ—ବୈଦେ. ବି—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଦ୍ୱାରା କ୍ରିକେଟ୍, ଫୁଟବଲ ଖେଳ-ଲଢ଼େଇ ହେଉଥାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ଖେଳାଳି ଦଳ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବାକୁ ଆସି ଥାଆନ୍ତି, ସେଠାରେ ଖେଳିବାକୁ ଉପସ୍ଥିତ ତତ୍‌ସ୍ଥାନର ବା ଦେଶର ଖେଳାଳିଙ୍କ ଦଳ—Home team; the team of players belonging to the place or country where a competition game (match) is played.

ହୋମ୍ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଯେଉଁ ରାଜକୀୟ ବିଭାଗ ରାଜ୍ୟର ଆନ୍ତର୍ଦେଶିକ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋମଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ହୋମଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ୍ ବୁଝନ୍ତି—Home Department of a Government.

ହୋମ୍ ମେମ୍ବର—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ହୋମ୍ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟ୍‌ର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ—Home member of the cabinet or Government of a country.

ହୋମ୍ ରୁଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ସ୍ୱରାଜ; ଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଶାସନ—Home rule; Swarāj.

[ଟି—ସ୍ୱର୍ଗତା ଅନାବେସାଣ୍ଟ—ଭାରତବାସୀଙ୍କ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଦାବୀ କରିବା ପାଇଁ ଭାରତରେ ହୋମ୍ ରୁଲ ଲୀଗ୍ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଘ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଂଗ୍ରେସଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ 'ସ୍ୱରାଜ' ଆନ୍ଦୋଳନ ସେହି ହୋମ୍‌ରୁଲ ମାତ୍ରର ଚରମ ପରିଣତି ଅଟେ ।]

ହୋମ୍‌ରୁଲ୍ ଲୀଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଭାରତରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଦାବୀ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗତା ହୋମରୁଲ୍‌ଲୀଗ ହୋମରୁଲଲୀଗ ଅନାବେସାଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜକୀୟ ସଂଘ—Home-rule Leauge started by the late Annie Besant for claiming home-rule for Indian.

ହୋମ୍ ସେକ୍ରେଟେରୀ——ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଯେଉଁ ସେକ୍ରେଟରୀ Hom sekreṭeri ବା କର୍ମସଚିବ ହୋମ୍ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟର ହୋମସେକ୍ରେଟାରୀ ହୋମସେକ୍ରେଟାରୀ ପରିଚାଳନର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି—Home Secretary.

ହୋମ—ସଂ. ବି (ହୁ. ଧାତୁ + ଭାବ. ମ)—ଦେବଯଜ୍ଞ; ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଦେବତା ଓ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞାଗ୍ନିରେ ଘୃତାହୁତି ଦାନରୂପ କର୍ମ—The act or rite of offering ghee unto fire by the recital of mystic formulae. [ଦ୍ର—ପଞ୍ଚ ମହାଯଜ୍ଞ ମଧ୍ୟରୁ ହୋମ ଏକତମ ଅଟେ । ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ= ବେଦାଧ୍ୟୟନ; ପିତୃଯଜ୍ଞ = ତର୍ପଣ; ଦେବଯଜ୍ଞ = ହୋମ; ଭୂତଯଜ୍ଞ = ବୈଶ୍ୱଦେବ; ନୃଯଜ୍ଞ = ଅତିଥି ପୂଜନ । ମନ୍ତ୍ର ଜପ ନ କଲେ ମନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧ ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଅହୁତି ନ ଦେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ହୋମ ନ କଲେ ଜପ ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମେ ହୋମ କରିବାର ସଂକଳ୍ପ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଯଜ୍ଞଭୂମିକୁ ବା ହୋମ ଭୂମିକୁ ଗୋମୟରେ ଲିପି ସଂସ୍କୃତ କରି ତା ଉପରେ ପୂର୍ବ ଅଡ଼କୁ ବା ଉତ୍ତର ଅଡ଼କୁ ଅଗ ଥିବା ତିନୋଟି ଲେଖା ଏଁରେଖା କାଟି ତହିଁ ଉପରେ ଗୁଡ଼ିଏ କୁଶ ବିଛାଇ କୁଶ ଉପରେ ହୋମ କୁଣ୍ଡ ବା ହୋମ-ବେଦୀ ସ୍ଥାପନ କରିବ ଓ ତହିଁରେ ଅଗ୍ନିଦେବଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଆବାହନ କରି ଅଣି ସ୍ଥାପନ କରିବ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯିବା ହୋମରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମଧେୟ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତତ୍‌ପରେ ଅଗ୍ନି, ଧର୍ମ, ଓ ଦିଗପାଳ ଆଦି ଦେବତା ଓ ଭୂଃ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ ଆଦି ଲୋକଙ୍କ ନାମ ଓ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଅଗ୍ନିରେ ଘୃତ ଢାଳି ଆହୁତି ଦେବ । ତତ୍‌ପରେ ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୋମ କରା ଯାଉଥିବ ତାଙ୍କ ନାମ ଓ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ଆହୁତି ଦେବ । ତତ୍‌ପରେ ଅନ୍ୟ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଆହୁତି ଦେଇ ସର୍ବଶେଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ଦେଇ ନିଜ ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ହୋମ ଶେଷ କରିବ । ହୋମ କରିବା ସମୟରେ ଆହୁତି ସଙ୍ଗେ ଆହୁତି-ଦାତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ତରୁ (ମିଷ୍ଟାନ୍ନ) ଓ ସମିଧ (କାଷ୍ଠ) ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ କରୁ ଥାଆନ୍ତି ।)

ହୋମକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ହୁ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ) – ହୋତା (ଦେଖ) Homaka Hotā (See).

ହୋମ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଅଗ୍ନିରେ ଦେବୋ-ଦ୍ଦେଶରେ ଅହୁତି ଦେବା—ହୋମ କରା ହୋମ କରନା To pour ghee unto the sacrificial fire by reciting mystic formulae.

ହୋମ କୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ହୋମାର୍ଥ କୁଣ୍ଡ; ହବନୀ; ଯେଉଁ କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ Homa kunḍa ଅଗ୍ନିସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ଆହୁତି ଦିଆଯାଏ—A tub or receptacle in which the sacrificial fire is ignited and ghee offered.

ହୋମ ଘର—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ଆଶୀର୍ବାଦଘର; ଦୂର୍ବାଶତ; ଦ୍ୱିରାଗମନ ଉତ୍ସବ—The ceremony of consummation of marriage.

ହୋମ ଘିଅ—ଦେ. ବି—ହୋମ ଘୃତ; ହୋମ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆହୁତି Homa ghia ଦେବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଘୃତ—ହୋମର ଘି ହୋମକା ଘୀ Ghee intended for Homa.

[ଦ୍ର—ହୋମ ଘିଅ ଲୁଲୁର ଖାଇବା ବା ହୋମ ଘିଅ ଲୁଲୁଲୁ ଦେବା—ଦେ. ପ୍ରବଚନ;ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲାଗିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଘିଅ ଅସିଥାଏ, ତାହା ଲୁଲୁର ପରି ହୀନ ଜୀବର ଖାଇବାଉଚିତ, ସଲାର୍ଥ ପାଇଁ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ଅସତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲେ, ବମ୍ବା ଦେବତାଙ୍କ ଓ ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପଭୋଗ କଲେ ଏହି ଉଲ୍ଲାଖକଚନ ବୋଲାଯାଏ ।]

ହୋ ମତା(ତେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ଘାର ସୂତ୍ରପାତ କରିବା
Ho matā(te)ibā —To initiate a noise or set up a row.
ହୋହା କରା ହୋହା ମଚାନା

ହୋମ ଦକ୍ଷିଣା—ସଂ. ବ—ହୋମରେ ମନ୍ତ୍ରାଦି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ଓ ହୋମ ସମାପନାନ୍ତେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଧନ—Cash presents given to priests and Brāhmaṇas on the completion of a Homa.
Homa dakshiṇā
[ହୋମଦକ୍ଷିଣା—ଦେ. ରୂପ]

ହୋମ ଧାନ୍ୟ—ସଂ.ବ—ତିଳ (ତିଳନିର୍ଯ୍ୟାସ)—Sesamum seed.
Homa dhānya

ହୋମ ଧୂମ—ସଂ. ବ (ସ. ତ. ଲୋ)—ହୋମାଗ୍ନିରୁ ଉଠୁଥିବା ଧୂଆଁ—Smoke rising from a sacrificial fire.
Homa dhūma

ହୋମ ଧେନୁ—ସଂ. ବ (ସ. ତ. ଲୋ)—ଯେଉଁ ଗାଈର ଦୁଧରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଘୃତ ହୋମରେ ଲାଗେ ଓ ହୋମ ଘିଅ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଗାଈ ରଖାଯାଇଥାଏ—A cow kept for the express purpose of supplying ghee for the Homa.
Homa dhenu

ହୋମ ପାତ୍ର—ସଂ. ବ—ହୋମ ଉପକରଣରେ ଘୃତ ଓ ଜଳ ଆଦି ଉଠାଇବା ପାଇଁ ଓ ଅହୁତି ଦିଅ ଯିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାତ୍ର [ଯଥା—ସ୍ରୁବ, ସ୍ରୁଚ]—Spoons and cups used in Homa.
Homa pātra

ହୋମ ବେଦିକା(ବେଦୀ)—ସଂ ବ—ମାଟିର ବା ବାଲିର ଯେଉଁ ମନ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ବେଦୀ ଉପରେ ଅଗ୍ନି ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ହୋମ କରାଯାଏ—An altar made of earth or sand on which Homa is performed.
Homa bedikā (bedi)

ହୋମ ଭସ୍ମ—ସଂ ବ—ହୁତ ଭସ୍ମ; ହୋମାଗ୍ନି ଲିଭିଯିବା ପରେ ହୋମକୁଣ୍ଡରେ ରହିଯିବା ପାଉଁଶ—Ashes remaining after the extinction of the Homa-fire.
Homa bhasma

ହୋମର୍—ବୈଦେ. ବ (ଗ୍ରୀକ୍ ନାମ ହୋମେରସ୍‌ରୁ ଇଂ. ନାମକରଣ)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ ମହାକାବ୍ୟ ଇଲିଅଡ୍ ଓ ଓଡ଼ିସିର ରଚୟିତା ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ କବି—Homer, the great author of the Greek epics Iliad and Odyssy.
Homar
ହୋମର୍ ହୋମର

[ଦ୍ର—କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ଓ ଜନ୍ମ କାଳ ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଃସନ୍ଦେହ-ରୂପେ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ଏ ଦୁଇଟି ମହାକାବ୍ୟ ହନୁମାନଙ୍କ ମହାଭାରତ ଓ ରାମାୟଣ ପରି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ୨୪୫ ଲେଖାଁଏ ଖଣ୍ଡ(କାଣ୍ଡ ବା ସର୍ଗ)ରେ ବିଭକ୍ତ ।]

ହୋମ ଶାଳ—ଦେ. ବ. (ସଂ. ହୋମଶାଳା)—ଯେଉଁ ଘରେ ହୋମ କରାଯାଏ—A house in which Homa is performed.
Homa śāla
(ହୋମଶାଳା—ସଂ. ରୂପ)

ହୋମ ସାଧନ—ସଂ ବ—୧ । ହୋମ ପାତ୍ର (ଦେଖ)—1. Homapātra (See)
୨ । ହୋମ ସାମଗ୍ରୀ (ଦେଖ)—2. Homa sāmagrī (See).
Homa sādhana

ହୋମ ସାମଗ୍ରୀ—ସଂ ବ—ହୋମ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ସରଞ୍ଜାମ—Materials or articles required for Homa.
Homa sāmagrī
(ହୋମସାମିଗ୍ରି—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ହୋମାଗ୍ନି—ସଂ ବ—ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି; ହୋମ ବା ଯଜ୍ଞ ପାଇଁ ସ୍ଥାପିତ ଅଗ୍ନି—Fire set up for Homa.
Homāgni

ହୋମି—ସଂ. ବ (ହୁ ଧାତୁ + କରଣ ମି)—୧ । ଅଗ୍ନି (ମେଦିନୀ)—1. Fire.
୨ । ଘୃତ (ମେଦିନୀ)—2. Ghee.
୩ । ଜଳ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—3. Water.
Homi

ହୋମିଓ ପ.(ପ୍ୟା)ଥ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହୋମିଓପାଥି ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସାୟୀ ଡାକ୍ତର—A Homoeopāth.
Homio pā(pyā)th
ହୋମିଓପ୍ୟାଥ ହୋମିଓପୈଥ

ହୋମିଓପା(ପ୍ୟା)ଥି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଜର୍ମାନୀର ଡାକ୍ତର ହାନିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆବିଷ୍କୃତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ—Homoeopathy.
Homiopā(pyā)thi
ହୋମିଓପ୍ୟାଥି ହୋମିଓପୈଥି

[ଦ୍ର—ଏ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ମୂଳକଥା ଏହି ଯେ, ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହାର ବା ସେବନ କଲେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣମାନ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ, ଠିକ୍ ସେହି ଲକ୍ଷଣ ବିଶିଷ୍ଟ ରୋଗମାନ ସେହି ସେହି ବସ୍ତୁର ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ହାନିମାନ (ଦେଖ) ନାମକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜର୍ମାନ୍ ଡାକ୍ତର ଏ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ] ବିଣ = ହୋମିଓପାଥିକ୍ (ଦେଖ)
Homiopāthi (See)

ହୋମିଓ ପା(ପ୍ୟା)ଥିକ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—ହୋମିଓପାଥି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Homoeopathic.
Homio pā(pyā)thik
ବ—ହୋମିଓପାଥି (ଦେଖ)—Homiopāthi (See)
ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ହୋମିଓପୈଥିକ

ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମାତ୍ରା—ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ମାତ୍ରା ବା ପରିମାଣ—Very small or slight dose or quantity; homoeopathic dose.
Homiopāthik mātrā
[ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଡୋଜ୍—ବୈଦେ. ରୂପ]

[ଦ୍ର—ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଔଷଧରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବା ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାପାଇଁ ମୌଳିକ ବସ୍ତୁକୁ ସମପରିମିତ ସ୍ୱଳ୍ପ ସାରରେ ମିଶାଇ ସେଥିରୁ ଅଧେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ବାକି ଅଧିକରେ ପୁଣି ସମ ପରିମିତ ସ୍ୱଳ୍ପସାର ମିଶାଯାଏ। ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଶହେ ଥର ବା ହଜାରେ ଥର ସ୍ୱଳ୍ପସାର ମିଶା ହେବା ପରେ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମବଳ ହୁଏ ଓ ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମବଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ରାରେ ରୋଗୀଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ମାତ୍ରାକୁ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମାତ୍ରା କୋହାଯାଏ]

ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକମାତ୍ରା **होमिओपैथीक मात्रा**

ହୋମୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ହୋମ+ଇନ୍; ୧ମା; ୧ବ)—ହୋମ କର୍ତ୍ତା—One who performs Homa.
Homī

ହୋମୀୟ—ସଂ. ବିଣ—(ହୋମ+ଈୟ)—ହୋମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Homa.
Homīya

ହୋମ୍ୟ—ସଂ. ବି—(ହୋମ+ଯ)—ହୋମ ସାମଗ୍ରୀ; ହୋମୀୟଦ୍ରବ୍ୟ—Any material or thing required for Homa.
Homya

ହୋୟ—ପ୍ରାଦେ (ଭଡ଼ଭଡ଼ିଆ) ଅ—ହଁ—Yes.
Hoya

ହୋୟଦେ—ପ୍ରାଦେ (ଭଡ଼ଭଡ଼ିଆ)କ୍ରି—(ମୁଁ) ହୋଇପାରେଁ; ଥାଇପାରେ—(I) May be.
Hoyade

ହୋୟେ—ପ୍ରା. କ୍ରି—(ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ; ହୁଏ ର ବିକଳ୍ପ ରୂପ)—ହୁଏ (ଦେଖ)—Hue (See).
Hoye [ଉ—ତନ୍ତ୍ର ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋୟେ ଜଘନ—ପ୍ରତାପ ଶଶିଶେଖର]

ହୋରା—ସଂ. ବି—(ହୋଡ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଆ)—
Horā ୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଲଗ୍ନ—(astrology) Lagna (See). ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରାଶ୍ୟର୍ଦ୍ଧ; ରାଶି ପରିମାଣର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ—2. Half of a Zodiacal sign. ୩ । ରେଖା—3. Line. ୪ । ସାର୍ଦ୍ଧଦଣ୍ଡ ଦ୍ୱୟ ପରିମିତ କାଳ; ୧ ଘଣ୍ଟା; ୨୦ ମିନିଟ୍—4. One hour. ୫ । ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସମୟ ଗଣନା କରାଯାଏ—5. Title of a Hindu astronomical science. [ଦ୍ର—ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି (midnight) ର ପରଠାରୁ ହୋରାର ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଅହୋରାତ୍ରକୁ ୨୪ ବେଳା ବା ହୋରାରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । (ବହ୍ନିପୁରାଣ ଗଣିତେଦ ନାମାଧ୍ୟାୟ); ଏହି କାଳ ନିରୂପଣ ଓ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ଅଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ଘଣ୍ଟା (Hour) ଗଣନା ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । କେହି କେହି କହନ୍ତି 'ହୋରା' ଶବ୍ଦ ଗ୍ରୀକ୍ ମାନଙ୍କଠାରୁ ସଂସ୍କୃତରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି]

ହୋରାଇଜ୍ଜ(ଜେ)ଣ୍ଟ(ଣ୍ଟା)ଲ୍ ବାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସ୍ଥୂଳ ଛଡ଼ ମାନଙ୍କ ଖେଳିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ଲୁହାର ଛଡ଼—Horizontal bar.
Horāija(je)ṇṭa(ṇṭā)l bār

(ଉ—ଦୁଇଟି କାଠର ଖୁଣ୍ଟା ପୋତା ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଉଚ୍ଚତାରୁ ଟିକିଏ ଲମ୍ବାର ଛଡ଼ ଉକ୍ତ ଦୁଇଖାଠ ଉପରେ ଗଳି ଥାଏ ଓ ସେହି ଛଡ଼କୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଯାଇ ନାନା ପ୍ରକାର ବ୍ୟାୟାମ କ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ ।]

ହୋରା ବିଜ୍ଞାନ (ଶାସ୍ତ୍ର)—ସଂ. ବି—କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟାତ୍ମକ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର—A science or book for astronomical calculation of time.
Horā bijñāna(śāstra)

ହୋରି—ଦେ. ବି—୧ । ହୁଲ୍ଲଡ଼; ହୁରି; ହଲ୍ଲା; ଗୋଳମାଳ; ଘୋଡ଼ଘୋଡ଼ା—1. Halloo; noise. ୨ । ଉଚ୍ଚଡାକ—2. Loud call; vociferation. ୩ । ଦୋଳୋତ୍ସବ—3. The Dola festival. ୪ । (ସଂ. ହୋଳାକା)—ହୋଲ୍ଲକା (ଦେଖ) 4. Holākā (See).
Hori
ହୋରା

ହୋରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଡାକାତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସୁର ଜାତୀୟ ଭୂତାଇତ—Dacoit amongst demons mentioned in the folktales.
Horiā

ହୋରିଆ ଲୋ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—(ଭୁଲ. ହୋରେ ବାୟା ହୋ !) —କାପତା ବା ବାୟା ଚଢ଼େଇଙ୍କ ପକ୍ଷଙ୍କର ଧାନ ବା ଶସ୍ୟ କିଆରିରେ ପଡ଼ି ଶସ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଝୁରୁଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଉଚ୍ଚ ଡାକ—Loud exclamation made by persons for scaring away birds from corn fields
Horiā lo
[ଉ—ହୋରିଆଲୋ, ହୋରିଆଲୋ, ମାଣ୍ଡିଆ ବୋଉ, ସରଗଲାଟି, ଅଉ ନାହିଁଟି, ଉଡ଼ିଗଲାଟି, ହୋରିଆଲୋ—ଶିଶୁଗୀତ ।

ହୋରି ଖେଳ—ଦେ. ବି—ହୋଲି ଖେଳ (ଦେଖ)—Holi khela (See
Hori khela

ହୋରି ଗୀତ—ଦେ. ବି—ହୋଲିଗୀତ (ଦେଖ)—Holi gita (See).
Hori gita

ହୋରେ—ଦେ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଧୋରେ (ଦେଖ)—Dhore (See
Hore

ହୋରେ ବାଇଆ(ବାୟା) ହୋ—ଦେ—(ଶିଶୁବଚନ) ଅ—ଧୋରେ ବାୟା ଧୋ (ଦେଖ)—Dho-ore bāyā dho (See).
Hore bāiā ho

ହୋ ରେ ମାତିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଘୋଘାରେ ଯୋଗଦେବା—1. To join in a noise. ୨। ବୃଥା ଗଣ୍ଡଗୋଳରେ ଲିପ୍ତ ହେବା—2. To run after the wild goose. ୩ । ନିଷ୍ଫଳ ବିଷୟରେ ମାତିବା—3. To be engaged in a fruitless task.
Ho re mātibā
ହୋହାମି ମତ୍ତହୋନା

ହୋରେଶ୍—ବୈଦେ. ବି—(ରୋମୀୟ ନାମର ଲଂଗ୍ରିଜ ନାମକରଣ)—ରୋମ୍‌ର ପ୍ରାଚୀନ କବି ବିଶେଷ—Horace. [ଦ୍ର—ହୋରେଶ ଏ ପ୍ରଥମେ ସୈନିକ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀରୁ ଥିବାରୁ ସୈନ୍ୟ ବୃତ୍ତି ଛାଡ଼ି କବିତା ରଚନାରେ ଲାଗିଲେ ଓ ତତ୍‌କାଳୀନ ରୋମ୍ ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କ ସହଚର ହେଲେ । ଏ
Horeśa
ହୋରେଶ

ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଳାସପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ । ଏହାଙ୍କର ଜୀବନୀ (ଓଡ଼୍)ମାନ (odds)ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।]

ହୋଲ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ସମୁଦାୟ—Whole. ବିଣ—
Hol ସମୁଦାୟ—Whole. ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ଘାଟଣା) ବି—
ହୋଲ୍ ହୋଲ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସ—The month of Fālguna;

ହୋଲ୍ ଟାଇମ୍ (ମି, ନ୍, ନି)—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ. ହୋଲ୍ ଟାଇମ୍) ୧
Hol tāim(mi, n, ni) ସମୁଦାୟ ବେଳ—1. Whole
ହୋଲ ଟାଇମ time. ୨ । ଦିବସର ସବୁବେଳ—2. The
ହୋଲ୍‌ଟାଇମ whole of a day. ବିଣ—ସବୁବେଳ ଅର୍ଥାତ
ଦିନର ୨୪ଘଣ୍ଟା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ—Engaged for the
whole day; engaged for whole time.

ହୋଲ ଟାଇମ୍ ଚାକର—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଚାକର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖେ ଦିନର
Hol tāim chākara ୨୪ଘଣ୍ଟାଯାକ ରହି ଚାକିରି ବଜାଏ—A
ହୋଲଟାଇମ ଚାକର whole time servant.
ହୋଲ ଟାଇମ ନୌକର

ହୋଲଟାଇମ୍ ଚାକିରି—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଚାକିରିରେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦିନରାତି
Hol tāim chākiri ୨୪ଘଣ୍ଟାକାଳ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ହୋଇ
ହୋଲଟାଇମ ଚାକୁରି ରହିବାକୁ ପଡ଼େ—Whole time service.
ହୋଲଟାଇମ ନୌକରୀ

ହୋଲ୍ ଟାଇମ୍ ଟିଉଟର୍ (ଟିଚର୍, ମାଷ୍ଟର୍)—ବୈଦେ ବି—(ଇଂ)—
Hol tāim tiutar (tichar, māshtar) ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ
(ହୋଲ୍ ଟାଇମ ଶିକ୍ଷକ—ଦେ. ରୂପ) ପିଲାକୁ ପଢ଼ାଇବା ଓ ପିଲା
ହୋଲଟାଇମ ଟିଉଟର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବଦା ରହିବା ପାଇଁ ରଖା
ହୋଲଟାଇମ ଟ୍ୟୁଟର ଯାଇଥାଅନ୍ତି—A whole time tutor
or teacher.

ହୋଲ୍ ତମାମ୍—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ଇଂ ହୋଲ୍ ଓ ଫା ତମାମ୍)—
Hol tamām ସମୁଦାୟଯାକ—Throughout the whole;
ହୋଲତମାମ ହୋଲତମାମ the whole.

ହୋଲ—ପ୍ରାଦେ (ମୟୂରଭଞ୍ଜ) ବି—ଲୁଆପଥର (ଦୈନିକ ଅଣ୍ଡା)—
Hola Hailstone.

ହୋଲ—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—(ଭୁଲ, ସଂ. ଷ୍ଟୀଳ=
Hola ଶୁକ୍ର; ରେତଃ)—ମୁଷ୍ଟି; ଅଣ୍ଡକୋଷ—Testicle.

ହୋଲକା—ସଂ. ବି—ହୋଲ୍ଲକା (ଦେଖ)—
Holakā Holākā (See).

ହୋଲକାର—ଦେ. ବି—ହୋଲ୍‌କାର (ଦେଖ)—
Holakāra Hol-kāra (See).

ହୋଲଗା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ଢିଲା—
Holagā Loose; slack.

ହୋଲା—ଦେ. ବି—କ୍ଷୁଦ୍ର ଡଙ୍ଗା ବିଶେଷ—
Holā A kind of small boat.
ଡିଙ୍ଗି ଛୋଟିଡୋଙ୍ଗୀ

ହୋଲ୍ଲକ—ସଂ. ବି—(ହୋଡ଼ ଧାତୁ+ଭାବ ଅଳ)—ଧୂମସ୍ନାନ ଦ୍ୱାରା
Holāka ଘସିତଅଙ୍ଗକୁ ଶଯ୍ୟା ତଳେ ରଖି ଶୋଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
ଦେହରେ ବସ୍ତ୍ରାବରଣ ପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ସ୍ୱେଦ ବା
ସେକ (ଭାପ୍‌ପ୍ରକାଶ)—Fomentation or fumigatory bath taken by keeping a firepot of burning cowdung cakes below one's bed.

ହୋଲ୍ଲକା—ସଂ ବି—(ହୋଡ଼ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅଳ+ଆ)—ହୋଲି
Holākā ଉତ୍ସବ; ଫାଲ୍‌ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସମୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ;
ଦୋଲଯାତ୍ରା; ମଦନ ଉତ୍ସବ; ବସନ୍ତୋତ୍ସବ (ଦାସ୍ପତ୍ୟ)—
The Dolajātrā festival in the bright lunar fortnight of the month of fālguna.
(ଉ—ଏ ଉତ୍ସବରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ନେଇ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଦୋଳବେଦିରେ ଦୋଳରେ ଖେଳାନ୍ତି ଓ ପରସ୍ପର ଅବିର ଫୋପାଡ଼ି, ପିଚକାରୀ ମରାମରି ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ୪ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବାସିଦିନ 'ଯମୁନାଗାଧୁଆ'ରେ ଶେଷ ହୁଏ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପରେ ପଞ୍ଚମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରାଆଦି ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଏହି ସମୟରେ ଲୋକେ (ବିଶେଷତଃ ପଶ୍ଚିମା ଓ ମାରୁଆଡ଼ିମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଗୀତ ବୋଲି ଗ୍ରାମଗ୍ରାମାନ୍ତର ବୁଲନ୍ତି । ଦାସ୍ପତ୍ୟରୁ ଦେଖାଯାଏ, ଏ ଉତ୍ସବ ବା ଅଗ୍ନିର ପ୍ରାଚ୍ୟ (ପଶ୍ଚିମା)ମାନେ ପ୍ରଥମେ କରୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶବାସୀମାନେ ଏହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ବିଗ୍ରହ କରି ଅନୁଷ୍ଠାନ କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଏକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଦେଖି ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳବାସୀମାନେ କୌଣସି ଆଚାରକୁ ଅବଶ୍ୟ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ ଓ ପାଳନକଲେ ତାକୁ 'ହୋଲ୍ଲକାଧିକରଣ ନ୍ୟାୟ' ବୋଲାଯାଏ ।] ପ୍ରାଦେ (ଶଢ଼ିଆଳ) ବି—
୧ । ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଜଳିବା ଅଗ୍ନି—1. Bonfire lighted on the night of the full moon day of Fālguna. ୨ । ଫାଲ୍ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଫଗୁ ଖେଳ—2. Mutual sprinkling of Phagu powder and coloured water on the full moon day of Fālguna.

ହୋଲ୍ଲକାଧିକରଣ ନ୍ୟାୟ—ସଂ. ନ୍ୟାୟ—ଏକ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ
Holākādhikaraṇa nyāya ଆଚାରକୁ ଅନୁକରଣ କରି
ଅନ୍ୟ ଦେଶବାସୀମାନେ ତାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି
ଗ୍ରହଣ ଓ ପାଳନ କରିବା ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ନ୍ୟାୟ
(ଦାସ୍ପତ୍ୟ ଭାଗ)—An 'analogy used in cases
where a people of one locality copy a
custom of another locality.

ହୋଲି(ଲୀ)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୋଲ୍ଲକା)—ହୋଲ୍ଲକା (ଦେଖ)
Holi(lī) Holākā (See).

ହୋଲିକା—ସଂ. ବି—(ହୋଡ଼ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅଳ+ଆ)—
Holikā ହୋଲ୍ଲକ—Holākā (See).

ହୋଲି(ରି) ଖେଳ—ଦେ. ବି— ଦୋଳ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ପରସ୍ପର
Holi(ri) khela ପିଚକାରୀ ମରାମରି ଓ ଅବିର ଫୋପଡ଼ା

ହୋଲିଖେଳା ହୋଲୀଖେଳ ଫୋପଡ଼ ହୋଇ କରୁଥିବା କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ—Mutual throwing of red dust and syringing with coloured water during the 'Holi' festival.

ହୋଲି(ରି) ଖେଳିବା—କ୍ରି—ହୋଲି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ପରସ୍ପର
Holi(ri) khelibā ଅବିର ଓ ପିଚକାରୀ ମରାମରି କରିବା—
ହୋଲିଖେଳା ହୋଲିଖେଲନା To mutually sprinkle 'Abira' and coloured water on the occasion of 'Holi'.

ହୋଲି ଗୀତ—କ୍ରି. ବି—ହୋଲି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ବୋଲାଯିବା
Holi gita ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଷୟକ ଆଦରସାମ୍ବକ (ଅଧିକାଂଶ
ହୋଲିଗାନ ହୋଲିଗୀତ ସ୍ଥଳରେ ଅଶ୍ଳୀଳ) ଗାନ—Songs sung during the Holi festival. [ଦ୍ର—ଏହା ମାରୁଆଡ଼ିମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଚଳିତ ଓ ସେ ଉତ୍ସବରେ ମାରୁଆଡ଼ିମାନେ ଏପରି କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ପରିବାରର କୁଳବଧୂମାନେ ମେଳ ବାନ୍ଧି ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ବାହାରିକି ବାହାରି ଚିତ୍କାର ପୂର୍ବକ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତମାନ ବୋଲନ୍ତି ଓ ଏହି ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାନ ପ୍ରଥା ତାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଓ ସେଠାରୁ ଆସି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଶିଅଛି ।)

ହୋଲେ ନାଁ ଡୋଲେ—କ୍ରି. ଅ—(ତାକୁ) କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ—
Hole nāṁ ḍole It matters little (to him); (he)
ଫାଟେ ନା ଫାଟେ cares a fig for it; (he) cares a
ହୋଲେ ନ ଡୋଲେ straw for it. (ଯଥା—ସଂସାରଯାକ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ପଡ଼ିଛି; ସେ ରଜା ଘରେ ଚାକିରି କରିଥିବାରୁ, ତାର ହୋଲେ ନା ଡୋଲେ) ।

ହୋଲ୍‌କାର—କ୍ରି. ବି. (ନାମ)— ମଧ୍ୟଭାରତର ଇନ୍ଦୋରରେ ରାଜତ୍ୱକାରୀ
Holkāra ମରହଟ୍ଟା ରାଜବଂଶର ଉପାଧି — Family tittle of
ହୋଲ୍‌କାର the Ruling Chiefs of Indore in Central
ହୋଲ୍‌କାର India. (ଦ୍ର—ମଲହରରାଓ ଓ ହୋଲ୍‌କାର ଏ ରାଜ-ବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଥିଲେ । ମରହଟ୍ଟାରାଜା ବାଜି ରାଓ ଖ୍ରୀ. ୧୭୩୮ ସାଲରେ ମୋଗଲମାନଙ୍କଠାରୁ ମାଲୁଆ (ମାଳବ) ପ୍ରଦେଶ ଜୟ କରି ଇନ୍ଦୋରଠାରେ ମରହଟ୍ଟା ସେନାପତି ମଲହରଙ୍କୁ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମଲହରରାଓ ପରେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱଜାତି ଇତିହାସ-ପ୍ରସିଦ୍ଧା ଅହଲ୍ୟାବାଈ ତୁକାଜୀରାଓ ନାମକ ଗୋଟିଏ ନାବାଳକଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ରାଜ୍ୟକୁ ଅତି ଦକ୍ଷତା ଓ ଧର୍ମ ସହକାରେ ପାଳିଲେ । ତୁକାଜୀରାଓଙ୍କର ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମୃତ୍ୟୁହେବାରୁ ତତ୍‌ପରେ ଯଶୋବନ୍ତ ରାଓ ହୋଲ୍‌କାର ରାଜା ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, ଶେଷରେ ଏ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ୧୮୦୫ ସାଲରେ ଇଂରାଜ-ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କଲେ ଏବଂ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ ମିତ୍ରରାଜା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏହାଙ୍କ-ବଂଶଧରମାନେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଗାଦି ଅଧିକାର କରିଆସିଛନ୍ତି)

ହୋଲ୍ଡ୍ — କ୍ରି. ବି. (ଇଂ)—ଡେକ୍‌ର ବା ପଟତନର ତଳେ ଥିବା
Hold ଜାହାଜର ତଳ ଅଂଶ ବା ପେଟ (ଯେଉଁଠାରେ ମାଲମାଲ
ହୋଲ୍ଡ ହୋଲ୍ଡ ବୋଝାଇ ହୁଏ)—A ship's hold.

ହୋଲ୍ଡ(ଡ଼ା)ର୍— କ୍ରି. ବି (ଇଂ. ପେନ୍ ହୋଲ୍ଡର୍) — ଯେଉଁ
Holda(ḍā)r ହାଣ୍ଡଲ୍‌ରେ ଲୁହା ନିବ୍ ଖଞ୍ଜା ହୋଇ ଲେଖା
ହୋଲଡାର ହୋଲ୍ଡର ଯାଏ—Penholder.

ହୋଷ୍ଟେଲ୍—କ୍ରି. ବି (ଇଂ)—ଛାତ୍ରାବାସ—
Hoshṭel Hostel.
ହୋଷ୍ଟେଲ ହୋଷ୍ଟେଲ

ହୋଷ୍ଟେଲ୍ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍—କ୍ରି. ବି (ଇଂ)—ଛାତ୍ରାବାସର
Hoshṭel suparinṭendent ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ—Superin-
ହୋଷ୍ଟେଲ ସୁପାରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ tendent of a hostel.
ହୋଷ୍ଟେଲସପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ

ହୋସ (ଇତ୍ୟାଦି)—କ୍ରି. ବି (ଫା)—ହୁସ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hos (etc) Hus etc (See)

ହୋସ୍ ହବାସ୍—କ୍ରି. ବି. (ଫା), ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଚୈତନ୍ୟ;
Hos habās ଜ୍ଞାନ; ଚେତା—Sense; consciousness.

ହୋସ୍‌ଲା—କ୍ରି. ବି (ଫା) ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ସାହସ—
Hos-lā Beldness; courage; bravery.

ହୋସିଆର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—କ୍ରି. ବି. ବିଣ (ଫା)—ହୁସିଆର୍ ଇତ୍ୟାଦି
Hosiār (etc) (ଦେଖ)—Husiār etc (See)

ହୋସିଆରି—କ୍ରି. ବି (ଫା)—୧ । ହୁସିଆରି (ଦେଖ)—
Hosiāri 1. Husiāri (See)
କ୍ରି. ବି. (ଇଂ) —୨ । ମୋଜା ଓ ଗେଞ୍ଜି ବୁଣାଯିବାର କାରଖାନା —2. Hosiery.

ହୋସେ(ସ୍ସେ)—କ୍ରି. ବି (ଆ)—ହୁସ୍ସେ (ଦେଖ)—
Hose(sse) Husse (See)

ହୋସେନ୍ — କ୍ରି. ବି (ଫା. ନାମ)(ଫା. ହୁସେନ୍)—୧। ମୁସଲମାନଙ୍କ
Hosen ନାମ—1. A name amongst the Maho-
medans, ୨। ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ କନିଷ୍ଠା ଫାତ୍‌ମା ଜୋହୋରାଙ୍କ
ସାନ ପୁଅ—2. The youngest son of Fatmā
Johorā the daughter of Mohammed.
ହୋସେନ ହୁସନ

ହୋସେନ୍ ସା(ସାହା) — କ୍ରି. ବି (ନାମ)—ବଙ୍ଗର ଜନୈକ ପ୍ରାଚୀନ
Hosen sā(sāhā) ମୁସଲମାନ ରାଜା—Name of an anci-
ହୋସେନସା ent Mohamedan king of Bengal.
ହୁସେନସା [1493—1519 A. D.]
[ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ ହୋସେନ୍ ଖାଁ ନାମରେ ବଙ୍ଗର ସ୍ୱାଧୀନ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ସୁବୁଦ୍ଧିରାୟଙ୍କ ସେନାପତି ଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀ ୧୪୯୩ ରେ ସୁବୁଦ୍ଧିଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ହୋସେନ୍‌ସା ନାମରେ

ଅପଣାକୁ ବଙ୍ଗର ରାଜା ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ଓ ୧୫୧୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ୧୫୩୬ ସାଲରେ ସେର୍‌ଶାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଙ୍ଗର ସିଂହାସନରୁ ବିତାଡିତ ହେଲେ ।]

ହୋସେ(ସ)ନ୍‌ହା (ହୁ,ହେ)ନା—ବୈଦେ.-ବ(ଫା ହୁସ୍ନହେନା)—
Hose(sa)n hā(hi.he)nā ହେନା ୨ (ଦେଖ)—
Henā 2 (See).

ହୋହା—ଦେ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ବହୁଲୋକଙ୍କ ମିଳିତ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର,
Ho hā ଘୋଷଣା; ଗଣ୍ଡଗୋଳ; ହଟ୍ଟଗୋଳ—Noise; uproar hubbub. ଅ—ପକ୍ଷୀ ଓ ମାଙ୍କଡ଼ ଆଦିଙ୍କୁ ଦୂରେଇଦିବାର ଧ୍ୱନି—Interjection used in scaring away
ହୋହୋ ହୋହା monkeys etc.

ହୋ ହୋ—ଦେ. ଅ—ହୋ ହାଁ (ଦେଖ)—Hohā (See)
Ho ho ବ—୧ । ହୋହା (ଦେଖ)—1. Hohā (See)
୨ । (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ ଧ୍ୱନି; ହେଁ ହେଁ—
ହୋହୋ ହୋହା 2. Sound of loud laugh.

ହୋ ହୋ ହସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୋ ହୋ ଶବ୍ଦ କରି ଅତି ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରେ
Ho ho hasibā ହସିବା—To laugh very loudly.
(ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହୋହୋ କରେ ହାସା ହୋହୋ ହସନ

ହୋ ହୋ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବହୁଲୋକ) ବଡ଼ପାଟି କରିବା—
Ho ho hebā (a number of persons) To raise a
ହୋହୋ କରା ହୋହୋକରନା loud sound.

ହୌ—ସ. ଅ (ସମ୍ବୋଧନ ଓ ଆହ୍ୱାନ)—ହେ—Interjection
Hau used in calling and addressing. ଦେ.ଅ—(ସମ୍ମତିସୂଚକ) ହେଉ; ତଥାସ୍ତୁ—(Interjection) Be it so. କ୍ରି—କରଣିଆ ଲେଖାରେ ହେବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ (ହୋଇ) ର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଲେଖା ଆକାର (ଏଥିର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ହୋଇ' ପରି) ହୋଇ—The written Karani form of Hoi.

ହୌମ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—(ହୋମ + ଯୋଗ୍ୟାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ହୋମ
Haumya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Homa.
୨ । ହୋମଯୋଗ୍ୟ; ହୋମରେବ୍ୟବହୃତ ହେବାଯୋଗ୍ୟ—
2. Fit to be used in Homa.
ବ—ହବିଷ୍ୟ ଘୃତ; ହୋମ ଘିଅ—Ghee meant for Homa.

ହୌସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହାଉସ୍‌ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ହାଉସ୍
Haus (ଦେଖ)—Hāus (See)

ହ୍ନୁ(ଧାତୁ)—ସଂ.—ଚୋରି କରିବା—
Hnu(root) To steal.

ହ୍ୱନ୍ତି—ଦେ. (ଅଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ହୁଅନ୍ତି କ୍ରିୟାର ବିକଳ୍ପ ରୂପ) ହୁଅନ୍ତି—
Hwanti The alternate form of the verb Huanti (he or they) Are. [ଉ—ଅତି ବ୍ୟାକୁଳ ହ୍ୱନ୍ତି ମହା ଶୋକେ—ପ୍ରାଚୀ. ନଳଚରିତ]

ହ୍ୱଲ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଚଳନ କରିବା (କିବା କମ୍ପିତ ହେବା)—1. To
Hwal(root) move. [ଉ—ଏହା 'ବି' ଉପସର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବିଚଳ ହୁଏ । ଯଥା—ବିହ୍ୱଳ)
୨ । ହଲିବା—2. To move to and fro.
୩ । କମ୍ପିବା—3. To tremble; to shake.

ହ୍ୱଳନ—ସଂ: ବ—(ହ୍ୱଲ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—୧ । ହଲିବା—
Hwalana 1. Shaking. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଗତିକରିବା—
2. Moving and fro.

ହ୍ୱାଇଟ୍ ହାଉସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ; ଅକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ—ଧବଳ ଗୃହ)—
Hwāit hāus ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ସଭାପତିଙ୍କ ବାସଭବନର ନାମ—The White House, the official residence of the President of the United States of America.

ହ୍ୱାଟ୍‌ନଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) - ଗୃହସ୍ଥଙ୍କର ବାସନ ଭୂଷଣ ଓ ଅନ୍ୟ
Hwāt-nat ଘର କରଣା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜିନିଷମାନ ସଜାଇ ରଖିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଖୋଲା ଅଲମାରୀ—Whatnot.

ହ୍ୱାନ—ସଂ. ବ—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—ଆହ୍ୱାନ—
Hwāna Call.

ହ୍ୱିଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜନୈତିକ ସଭା-
Hwig ବଲମ୍ବୀ ଦୁଇଦଳ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ; ଉଦାରନୀତିକ ଦଳ; ଅଧୁନିକ ଲିବରାଲ୍ ଦଳ—The whig, a member of the Liberal party in English politics in old times.

ହ୍ୱିପ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଚାବୁକ—1. Whip. ୨ । କଚୁ-
Hwip ଅନ—2. Coachman. ୩ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଅଦିରେ ଓ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଗୋଟିଏ ଦଳର ମତାମତ ସଂଗ୍ରହ
ହ୍ୱିପ କରିବା ପାଇଁ ସେହି ଦଳ ଦ୍ୱାରା ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ସଭ୍ୟ—3.
ହ୍ୱିପ Whip (in an Assembly and Parliament) (ଉ—କୌଣସି ଗୁରୁତର ପ୍ରଶ୍ନ ବିଷୟରେ ଭୋଟ୍ ନିଆଯିବା ବେଳେ ଆପଣା ଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଡାକିଆଣି ଉପସ୍ଥିତ କରାଇବା, ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଭୋଟ୍ ନିଆଯିବ, ଏ ବିଷୟ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଗରୁ ଜଣାଇବା, ଭୋଟ୍ ନିଆ ହେବା ସମୟରେ ଅପଣା ଦଳର ସଭ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇ ନ ପାରିବେ, ଏଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଓ ଆପଣା ଦଳର ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ପ୍ରତି ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା 'ହ୍ୱିପ୍'ଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ ।)

ହ୍ୱିଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଚକ—
Hwil Wheel.
ହ୍ୱିଲ୍ ହ୍ୱିଲ

ହ୍ୱିସ୍କି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଉରୋପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ
Huiski ମଦ୍ୟ; ସୁରା—Whisky.
ହ୍ୱିସ୍କି ହୁସ୍କି (ହୁଇସ୍କି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହ୍ୱ୍ରୁ(ଧାତୁ)—ସଂ—କୁଟିଳ ହେବା—
Hwṛu (root) To be crooked.

ହ୍ୱିସ୍ଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ]—ସିଟି ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Hwisl(etc) Siti etc (See)
ହ୍ୱିସଲ ହ୍ୱିସଲ

ହ୍ୱେ [ଧାତୁ]—ସଂ—୧ । ଆହ୍ୱାନ କରିବା—1. To call. ୨ । ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To make a sound. ୩ । ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରିବା—3. To call to fight; to challenge.
Hwe (root)

ହ୍ୱେଲ—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ] ଭିମି ମାଛ—
Hwel Whale.
ହ୍ୱେଲ ହ୍ୱେଲ

[ଦ୍ର—ହ୍ୱେଲ୍ ୮୦ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ମାଛଙ୍କ ଦେହର ଚର୍ବି ଭଳି ଚର୍ବିର ଖୁବ୍ ବହଳିଆ ସ୍ତର ଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଅଗପାଖେ ଛାତି ଓ ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ୨ଟି ଡେଣା ଓ ଲାଞ୍ଜରେ ବଡ ଡେଣା ଥାଏ । ଏ ଜୀବମାନେ ଅଣ୍ଡଜ କୁହନ୍ତି, ଜରାୟୁଜ ଅଟନ୍ତି । ହ୍ୱେଲ୍ ଛୁଆମାନେ ମାଆଠାରୁ ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରନ୍ତି । ହ୍ୱେଲ୍‌ଙ୍କର ଖୁବ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାନ ଅଛି । ଏମାନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଛ ଖାଆନ୍ତି । ଗାଲସି ଭିତ୍ତା ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ୨ଟି ଛିଦ୍ର ଥାଏ; ଆଖି ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର; ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧର ସମୁଦ୍ରରେ ବହୁତ ହ୍ୱେଲ୍ ମିଳନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଚର୍ବୀରୁ ମହମବତୀ ହୁଏ ଓ ଏମାନଙ୍କ ହାଡ଼ରେ ହାତି ଦାନ୍ତରେ ଭିଆଇ କରାଯିବା ପରି ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟ କରାଯାଏ । ଲୋକେ ଜାହାଜରେ ଯାଇ ତେଣ୍ଟା ମାରି ଏମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ରରୁ ଅମ୍ବର ନାମକ ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ମିଳେ । ଏହି ଅମ୍ବରସବୁ (ambergris) ହ୍ୱେଲଙ୍କ ଠାରୁ ବହୁଗର୍ଭ ହୋଇ ସମୁଦ୍ରରେ ଭାସି ଆସେ ।]

ହ୍ୱେଲ୍‌ବୋନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଭିମି ମାଛର ହାଡ଼—
Hwel-bon Whalebone.
ହ୍ୱେଲ୍‌ବୋନ ହ୍ୱେଲବୋନ

ହ୍ୱେଲର୍—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)—ସମୁଦ୍ରରେ ଭିମି ମାଛ ଧରିବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଜାହାଜ—A whaler (ship).
ହ୍ୱେଲାର ହ୍ୱେଲର୍

ହ୍ୱଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଚଳନ କରିବା—1. To move; to cause to move. ୨ । ଚଳିତ ହେବା—2. To move; to be moved.
Hmal (root)

ହ୍ୟଃ—ସଂ ଅ (ହ୍ୟସ୍ ଶବ୍ଦ; ଗତ + ଅହନ୍; ନିପାତନସିଦ୍ଧ)—ଗତକାଲି (ଅମର)—Yesterday.
Hyaḥ

ହ୍ୟସ୍ତନ—ସଂ ତ୍ରି (ହ୍ୟଃ=ଗତକାଲି + ଭବାର୍ଥେ ଟନ)—ପୂର୍ବଦିବସ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to yesterday. ୨ । କାଲିକାର—2. Of yesterday. ୩ । ଗତ କାଲି ଜାତ—3. Produced yesterday. ୪ । ଗତକାଲି ପ୍ରାପ୍ତ—4. Got yesterday.
Hyastana (ହ୍ୟସ୍ତ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହ୍ୟସ୍ତନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ—
ହ୍ୟସ୍ତ୍ୟା }

ହ୍ୟାଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହାଟ୍ ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଲେଖା)—ହାଟ୍; ସାହେବୀ ଟୋପି—Hat.
Hyāṭ
ହ୍ୟାଟ୍ ହ୍ୟାଟ

ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହାଣ୍ଡ୍) (ହାଣ୍ଡ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ ସଙ୍ଗେ ସମାନ କରିବା ଚେଷ୍ଟାର ଫଳରେ ଲେଖାଯିବା ଶବ୍ଦ)—ହାଣ୍ଡ୍ (ଦେଖ)—
Hāṇḍ (See)
ହ୍ୟାଣ୍ଡ ହ୍ୟାଣ୍ଡ

[ଦ୍ର—ଏହିପରି ମାନ୍‌କୁ ମ୍ୟାନ୍; ବାଙ୍କକୁ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଏହା ଶୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ପୁଣି କେହି କେହି 'ହାଣ୍ଡ'କୁ ହେଣ୍ଡ୍ ଓ ହିନ୍ଦିରେ 'ହାଣ୍ଡ୍'କୁ ହୈଣ୍ଡ୍ ଲେଖାନ୍ତି ।]

ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍‌ଭାଇସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସୁନା ବା ରୁପାକୁ ଘଷାଘଷି କରିବା ସମୟରେ କଣିଆମାନେ ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଚିପି ଧରନ୍ତି—
Hyāṇḍ-bhāis Hand-vice of goldsmiths.
ହ୍ୟାଣ୍ଡଭାଇସ ହ୍ୟାଣ୍ଡଭାଇସ

ହ୍ୟାଦେ—ସ୍ତ୍ରୀଦେ (ଯାଠ ଣା) ଅ – ହେଇଟ—
Hyāde Here ! look here !

ହ୍ୟାନି(ନେ)ମା(ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈଦେ.ବ (ନାମ)—ହାନିମାନ୍ (ଦେଖ)—
Hyāni(ne)mā(myā)n Hānimān (See)

ହ୍ରଗ୍(ଧାତୁ)—ସଂ ବ—୧ ।ସମ୍ବରଣ କରିବା—1. To give forth; to give up. ୨ । ଲୁଗ୍‌ଇବା—2. To hide; to conceal (Apte). ୩ । ଘୋଡ଼ାଇବା—3. To cover (Apte).
Hrag(root)

ହ୍ରଣିୟା—ସଂ ବ—ହ୍ରିଣୀୟା [ଅମର]—
Hraṇiyā Hriṇiyā (See).

ହ୍ରଦ - ସଂ. ବ [ହ୍ରାଦ୍ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣ ଅ]—୧ । ଅକୃତ୍ରିମ ସୁବୃହତ୍ ଜଳାଶୟ ଅମର]; ସ୍ଥଳବେଷ୍ଟିତ ପ୍ରାକୃତିକ ଜଳଭାଗ—1.A deep lake; a natural lake. [ଦ୍ର—ଚିଲିକା, ହମ୍ବର, ଅରଲ୍, ମାନସ ପ୍ରଭୃତି ହ୍ରଦ । ହ୍ରଦ ବଡ଼ ହେଲେ ତାକୁ ସାଗର ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା କାସ୍ପିଅନ୍ ସାଗର,କୃଷ୍ଣସାଗର, ପ୍ରଭୃତି] କିରଣ; 'ରଶ୍ମି (ରମାଣିୟ)—2. Ray;pencil of light. ୩ । ଗଭୀର ଗର୍ତ୍ତ—3. A deep hole or cavity (Apte).
Hrada

ହ୍ରଦଗ୍ରହ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରଦ + ଗ୍ରହ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—କୁମ୍ଭୀର—
Hradagraha Alligator.

ହ୍ରଦିନୀ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରଦ + ଯୁକ୍ତାର୍ଥ ଇନ୍ + ଈ)—୧ । ନଦୀ (ଅମର)
Hradinī —1. River. ୨ । ବିଦ୍ୟୁତ୍—2. Lightning (Apte).

ହ୍ରପ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । କହିବା—1. To speak; to talk. ୨। ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To sound (Apte).
Hrap (root)

ହ୍ରସ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ରବ କରିବା—1. To make a sound. ୨ । ଖର୍ବ ହେବା—2. To diminish; to become small.
Hras (root)

ହ୍ରସିତ—ସଂ. ବିଣ—(ହ୍ରସ୍‌ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଶବ୍ଦିତ—1. Sounded (Apte). ୨ । ଖର୍ବୀକୃତ—2. Diminished; lessened.
Hrasita

ହ୍ରସିମା—ସଂ. ବି—(ହ୍ରସ୍ୱ+ଇମନ୍; ନିପାତନ; ହ୍ରସିମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଲଘୁତା; ହ୍ରସ୍ୱତା; କ୍ଷୁଦ୍ରତା—1. Smallness; littleness; shortness. ୨ । ଖର୍ବତା; ବାମନତ୍ୱ—2. Dwarfness.
Hrasimā

ହ୍ରସିଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ—(ହ୍ରସ୍ୱ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—୧ । ଅତିଶୟ ହ୍ରସ୍ୱ (ହ୍ରସିଷ୍ଠା—ଷ୍ଠୀ) —1. Very small or little; infinitesimal. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରତମ—2. Smallest.
Hrasishṭha

ହ୍ରସୀୟାନ୍—ସଂ. ବିଣ—(ଘ୍ନ)—(ହ୍ରସୀୟସ୍ ଶବ୍ଦ; ହ୍ରସ୍ୱ+ଈୟସ୍ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର—1. Very small. (ହ୍ରସୀୟସୀ—ଷ୍ଠୀ) ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରତର—2. Smaller.
Hrasiyān

ହ୍ରସ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ—(ହ୍ରସ୍ୱ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ବ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର; ଛୋଟ—1. Small; little. ୨ । ଅନୁଚ୍ଚ; ଗେଡ଼ା; ଖର୍ବ—2. (ହ୍ରସ୍ୱା—ଷ୍ଠୀ) Dwarfish; not high; low in stature. (ଦୀର୍ଘ—ବିପରୀତ) ୩ । ଲଘୁ—3. Light. ୪ । ଏକମାତ୍ରକାଲୋଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱର ଯୁକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—4. Short letter. ବ—୧ । ବାମନ; ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷ ପ୍ରମାଣରୁ ନ୍ୟୂନ ମନୁଷ୍ୟ—1. A dwarf. ୨ । ଏକମାତ୍ରା କାଲୋଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱର—2. A short vowel. (ଯଥା—ଅ, ଇ, ଉ, ଋ, ଌ) [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଏକମାତ୍ରା ସମୟ ଲାଗେ ତାଙ୍କୁ ହ୍ରସ୍ୱ; ଦ୍ୱିମାତ୍ରିକ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘ ଓ ତ୍ରିମାତ୍ରିକ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ଲୁତ ବୋଲାଯାଏ । ବ୍ୟଞ୍ଜନମାନ ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରିକ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ୩ । ପରିମାଣ ବିଶେଷ—3. A unit of measure or quantity. ୪। ମେଷ, ବୃଷ, କୁମ୍ଭ, ମୀନ ରାଶିଗଣ—4. The zodiacal signs of Mesha, Brusha, Kumbha and Mīna. ୫ । ଗନ୍ଧକ ଓ ପାରଦର ରସାୟନିକ ମିଶ୍ରଣ ବିଶେଷ; ପୁଷ୍ପକାସୀସ—5. Green sulphate of iron (Apte). ୬ । ଗୌରସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶାକ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—9. A kind of pot herb.
Hrasva

ହ୍ରସ୍ୱ ଇ—ସଂ. ବି—ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱର ଇ—The short vowe .
Hraswa i

ହ୍ରସ୍ୱ ଉ—ସଂ. ବି—ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱର ଉ—The short vowel u.
Hraswa u

ହ୍ରସ୍ୱ ଋ—ସଂ. ବି—ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱର ଋ—The short vowel ṛu.
Hraswa ṛu

ହ୍ରସ୍ୱ ଌ—ସଂ. ବି—ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱର ଌ—The short vowel ḷu.
Hraswa ḷu

ହ୍ରସ୍ୱ କୁଶ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ଶ୍ୱେତକୁଶ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A white variety of the kuśa grass.
Hraswa kuśa

ହ୍ରସ୍ୱ ଗବେଧୁକା—ସଂ. ବି—ଗାଙ୍ଗେରୁକା (ଅମର); ନାଗବଳା—Sida Spinosa plant.
Hraswa gabedhukā

ହ୍ରସ୍ୱ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀ)—କୁଶ (ରତ୍ନମାଳା)—The Kuśa grass.
Hraswa garbha

ହ୍ରସ୍ୱ ଜମ୍ବୁ—ସଂ. ବି—କ୍ଷୁଦ୍ରଜମ୍ବୁ (ରତ୍ନମାଳା)—Small variety of black berry.
Hraswa jambu

ହ୍ରସ୍ୱ ତଣ୍ଡୁଳ—ସଂ.ବି—ରାଜାନ୍ନ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସରୁଚାଉଳ—Fine rice
Hraswa taṇḍula

ହ୍ରସ୍ୱତା(ତ୍ୱ)—ସଂ.ବି—(ହ୍ରସ୍ୱ+ଭାବ ତା,ତ୍ୱ)—୧। କ୍ଷୁଦ୍ରତା—1. Small. ୨। ସ୍ୱଳ୍ପପ୍ରାଣତା—2. Shortness of pronunciation. ୩। ହ୍ରାସ—3. Lessening.
Hraswatā (twa) ness.

ହ୍ରସ୍ୱ ଦର୍ଭ—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତକୁଶ; ହ୍ରସ୍ୱକୁଶ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—The White variety of the Kuśa grass.
Hraswa darbha

ହ୍ରସ୍ୱଦା—ସଂ. ବି—ଶଳ୍ଲକୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଲୋବାନ୍ ଗଛ ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ଝୁଣାର ଗଛ—Boswellia Serrata (tree); Gum Olibanum.
Hraswadā

ହ୍ରସ୍ୱ ଦୀର୍ଘ—ସଂ. ବିଣ—(ବିପରୀତ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଲଘୁ ଓ ଗୁରୁ; ଲଘୁ ପ୍ରାଣ ଓ ଦୀର୍ଘପ୍ରାଣ (ବର୍ଣ୍ଣ)—1. Short and long (vowe's and letters). ୨। ଗେଡ଼ା ଓ ଢେଙ୍ଗା—2. Dwarf and tall.
Hraswadīrgha

ହ୍ରସ୍ୱଦୀର୍ଘ ଜ୍ଞାନ—ସଂ.ବି—୧। ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ବଡ଼ ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନ—1. Discrimination between small and big. ୨ । ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘ ବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge about short and long letters and sounds.
Hraswadīrgha jñāna

ହ୍ରସ୍ୱପତ୍ରକ—ସଂ. ବି—ଗିରିଜ ମଧୁକ ବୃକ୍ଷ (ଜଟାଧର); ପଦ୍ମଚାଳ ମହୁଲ ଗଛ—Mahua; Bassia Latifolia of the mountains.
Hraswa patraka

ହ୍ରସ୍ୱପତ୍ରିକା—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Religiosa Ficus tree.
Hraswa patrikā

ହ୍ରସ୍ୱ ପର୍ଣ୍ଣ(ପ୍ଲକ୍ଷ)—ସଂ. ବି—କ୍ଷୁଦ୍ରପ୍ଲକ୍ଷ ବୃକ୍ଷ—Small variety of Plaksha tree.
Hraswa parṇṇa(plaksha)

ଅନ୍ୟ ସଂ.—ସ୍ୱଶୀତ, ଶୀତଦୀର୍ଘକ, ପୁଣ୍ଡ୍ର, ମହାଦରୋହ, ପୀପର; ଉଦୁର; ମଙ୍ଗଳଚ୍ଛାୟା } [ଦ୍ର—ଏହା, କଟୁ, ତିକ୍ତାମ୍ଳ, ଶୀତ, ରକ୍ତଦୋଷଘ୍ନ ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛାଭ୍ରମ, ପ୍ରଳାପଘ୍ନ ଅଟେ ।]

ହ୍ରସ୍ୱ ପ୍ରବାସୀ—ସଂ.ବିଣ.ଓ.ବି.ପୁଂ (ମ. ପ.ତତ୍ପୁ)—ଅଳ୍ପ ସମୟ ବିଦେଶରେ ରହିବା ବ୍ୟକ୍ତି (ହ. ଶ)—A person (ବିପରୀତ—ଦୀର୍ଘ ପ୍ରବାସୀ) who makes a short sojourn.
Hraswa prabāsī

ହ୍ରସ୍ୱଫଳା—ସଂ. ବ—ଭୂମିଜମ୍ବୁ (ବ୍ରଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A small dwarf variety of blackberry.
Hraswa phalā

ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—ହ୍ରସ୍ୱ ବା ସ୍ୱଳ୍ପପ୍ରାଣ ବର୍ଣ୍ଣ; ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଓ ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ—Short letter.
Hraswa varṇṇa

ହ୍ରସ୍ୱ ବାହୁକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କ୍ଷୁଦ୍ରବାହୁ ବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)
Hraswa bāhuka (ହ୍ରସ୍ୱବାହୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Short-armed.

ହ୍ରସ୍ୱ ମୂଳ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରକ୍ତେକ୍ଷୁ (ବ୍ରଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hraswa mūla The red variety of sugarcane.

ହ୍ରସ୍ୱ ଶାଖା(ଶିଫ)—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଗୁଳ୍ମ; ଗୁଳ୍ମଗଛ—
Hraswa śākhā (śipha) 1. Plant. ୨ । ଝୁଡ଼ା—2. Bush.

ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱର—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । କ୍ଷୀଣସ୍ୱର—1. Slight and tender voice. ୨ । ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ (ଖାର୍ଦ୍ଦସ୍ୱର—ବିପରୀତ) 2. Short vowel. (ଯଥା—ଅ, ଇ, ଉ, ଋ, ଌ)
Hraswa swara

ହ୍ରସ୍ୱା—ସଂ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—(ହ୍ରସ୍ୱ+ଆ)—ହ୍ରସ୍ୱର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—The feminine of Hraswa. ବ—୧ । ମୁଗୁଯଣ୍ଡୀ (ବ୍ରଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Phaseolus Trilobus. ୨ । କାଗବଳା (ବ୍ରଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Sida Spinosa (plant) ୩ । ଭୂମିଜମ୍ବୁ—3. A dwarf variety of blackberry. ୪ । ବାମନୀ; ଗେଡ଼ୀ ସ୍ତ୍ରୀ—4. Dwarf woman.
Hraswā

ହ୍ରସ୍ୱାଗ୍ନି—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହ୍ରସ୍ୱ ଅଟେ ଅଗ୍ନି ଯାହାର)—ଅର୍କବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—The Calotropis Gigantea plant.
Hraswāgni

ହ୍ରସ୍ୱାଙ୍ଗ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବାମନ—Dwarfish. ବ—ହ୍ରସ୍ୱାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ) ଜୀବକ (ଅମର)—A rare herb.
Hraswāṅga Hraswāṅga

ହ୍ରାଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ସ୍ୱନ କରିବା—
Hrād (root) To make a sound or cry.

ହ୍ରାଦ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରାଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ସ୍ୱନ; ରବ; ରବ—
Hrāda 1. Voice; sound. ୨ । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କ ସର୍ବକନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ—2. Name of the youngest son of Hiraṇyakaśipu. [ଦ୍—ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ପ୍ରହ୍ଲାଦ, ଅନୁହ୍ରାଦ ଓ ସଂହ୍ରାଦ] ୩ । ମେଘଗର୍ଜନ (ହ.ଶ)—3. Roar of cloud; roar of thunder.

ହ୍ରାଦିନୀ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରାଦନ୍+ଈ)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ (ଅମର)—
Hrādinī 1. Lightning. ୨ । ବଜ୍ର (ଅମର)—2. Thunder. ୩ । ନଦୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. River. ୪ । ଶଲ୍ଲକୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. Boswellia Serrata (tree) ୫ । ରାମାୟଣୋକ୍ତ ନଦୀବିଶେଷ (ହ. ଶ) —5. Name of a river mentioned in the Ramayana. ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ହ୍ରାଦୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hrādi.

ହ୍ରାଦୀ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—(ହ୍ରାଦନ୍ ଶବ୍ଦ; ହ୍ରାଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା ଇନ୍; ୧ଷ୍ଠ୍ୟ୍ ୧ବ)—୧ । ଶବ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a sound; making a souud. ୨ । ଗର୍ଜନକାରୀ (ହ. ଶ)—2. Roaring.
Hrādī

ହ୍ରାସ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । କ୍ଷୟ—
Hrāsa 1. Decay. ୨ । ଅଳ୍ପୀଭାବ—2. Waning. ୩ । ନ୍ୟୂନତା—3. Shortness; diminution. ୪ । ଶବ୍ଦ (ଚିତ୍ରାଣ୍ଡଶେଷ)—4. Sound. ୫ । କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର କ୍ରମିକ କ୍ଷୟ—5. The gradual waning of the moon during the dark lunar fortnight.

ହ୍ରାସନ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରସ ଧାତୁ; ଣିଚ ହ୍ରାସି ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—କମାଇବା—Lessening.
Hrāsana

ହ୍ରାସ ପାଇବା (ହେବା, ଲଭିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଅଳ୍ପ ହେବା; କମିଯିବା
Hrāsa pāibā (hebā; labhibā) —Te wane; to diminish.
ହ୍ରାସହେବା ହ୍ରାସହୋନା

ହ୍ରାସ ପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ ବଣ (୨ୟା ତତ୍)—୧ । କ୍ଷୟିତ—1. Decayed. ୨ । ଅଳ୍ପୀଭୂତ—2. Diminished; waned.
Hrāsa prāpta

ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବ (ବିପରୀତ ସହଚର)—୧ । କମିବା ଓ ବଢ଼ିବା—
Hrāsa bṛuddh 1. Waxing and waning. ୨ । କ୍ଷୟ ଓ ବର୍ଦ୍ଧନ—2. Diminishing and increasing.

ହ୍ରୀଣୀୟା—ସଂ ବ (ହ୍ରୀ=ଲଜ୍ଜାରୁ ହ୍ରୀଣି ନାମ ଧାତୁ=ଲଜ୍ଜିତ ହେବା +ଭାବ ଣ+ଅ+ଆ)—୧ । ଲଜ୍ଜା (ଭରତ)—
Hrīṇīyā 1. Shame; modesty. ୨ । ଘୃଣା (ଭରତ)—2. Aversion; hatred; contempt.

ହୃତ—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତା ତ; ବିପାତନ)—୧ । ଲଜ୍ଜିତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Ashamed. ୨ । (ହୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ) ବିଭକ୍ତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Devided. ୩ । ଗୃହୀତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. Taken. ବ—ଅଂଶ—Part; share; portion.
Hrita

ହୃତି—ସଂ ବ (ହୃ ଧାତୁ+ଭାବ ତି; ବିପାତନ)—ହରଣ; ହୃତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Stealing.
Hriti

ହ୍ରିବେର—ସଂ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀବେର (ଭରତ; ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)(ଦେଖ)
Hribera Hribera (See)

ହ୍ରୀ (ଧାତୁ) ସଂ—ଲଜ୍ଜିତ ହେବା; ଲଜ୍ଜା ପାଇବା—
Hrī (root) To feel shy.

ହ୍ରୀ—ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହ୍ରୀ ଧାତୁ+ଭାବ କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଲଜ୍ଜା—
Hrī 1. Shame; modesty. ୨ । (ନାମ) ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଧର୍ମଙ୍କ ପତ୍ନୀ (ହ. ଶ)—2. Name of a daughter of Daksha Prajāpati and wife of Dharma.

ହ୍ରୀଁ (ହ୍ରୀଁ) — ସଂ—ବୀଜମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—The root of a mystic
Hrīṁ (hrīṁ) formula. (ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ଅଣାକାର ପତାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ୩ ବୀଜମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ; ଏହା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବା ଶକ୍ତିବୀଜ; ଏହା ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ରୁଦ୍ର ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ମନ୍ତ୍ର ।]

ହ୍ରୀକ—ସଂ —ନେତ୍ରଳ (ହ୍ର. ଶ)—
Hrīka Ichneumon.

ହ୍ରୀକା—ସଂ ବ (ହ୍ରୀ ଧାତୁ+ଭାବ. କ+ଆ)—୧ । ଭୀତି; ଭୟ—
Hrīkā 1. Fright; terror. ୨ । ଲଜ୍ଜା—2. Shame; modesty.

ହ୍ରୀକୁ—ସଂ ବଣ (ହ୍ରୀ ଧାତୁ+କୁଣ୍ଡ କ+ଉ)—୧। ଲଜ୍ଜିତ (ଉଣାଦିକୋଷ)
Hrīku 1. Ashamed; ୨ । ସଲଜ୍ଜ; ଲଜ୍ଜାଳୁ—2. Modest; shy; coy. ବ—୧ । ହିଙ୍ଗୁ (ଉଣାଦିକୋଷ)—1. Asafaetida. ୨ । ଜତୁ (ଉଣାଦିକୋଷ)—2. Lac. ୩ । ତିପ୍ତ [ଉଣାଦିକୋଷ]; ବଙ୍ଗ ଧାତୁ; ଟିଣ; ରାଙ୍ଗା—3. Tin (metal) ୪ । ବିଲ୍ଲଡ଼ [ହ୍ର. ଶ]—4. Cat.

ହ୍ରୀଚ୍ଛ(ଧାତୁ)—ସଂ—ଲଜ୍ଜା କରିବା—
Hrīchh (root) To feel modest.

ହ୍ରୀ ଜିତ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—(ଅସ୍ମା ତତ୍, ହ୍ରୀ+ଜିତ)—୧ । ଲଜ୍ଜିତ—
Hrī jita 1. Ashamed. ୨ । ଲଜ୍ଜାଶୀଳ — 2. Modest. (ହ୍ରୀଜିତା — ସ୍ତ୍ରୀ)

ହ୍ରୀଣ[ତ]—ସଂ ବଣ [ହ୍ରୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ ତ]—ଲଜ୍ଜିତ [ଅମର]—
Hrīṇa(ta) Ashamed.

ହ୍ରୀତି—ସଂ ବ [ହ୍ରୀ ଧାତୁ+ଭାବ ତି]—ଲଜ୍ଜା [ହ୍ର. ଶ]—
Hrīti Modestyis; shame.

ହ୍ରୀବେର[ଲ]—ସଂ ବ [ହ୍ରୀଯୁକ୍ତ=ଲଜ୍ଜିତ+ବେର=ଅଙ୍ଗ; ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଙ୍ଗ ପରି ଅଙ୍ଗ ଯାହାର; ଏହା ପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ରହିଥିବାରୁ]—
Hrībera[la] ବାଳ, ବର୍ହିଷ୍ଠ, ବାଳା ବାଳା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ଉଶୀର, କେଶ, ଅମ୍ବୁ] [ଅମର]; ବୃରୁବେଲ; ସୁଗନ୍ଧ ବାଳା ବାଳା—Pavonia Odorata.
ସୁଗନ୍ଧବାଳା (a scented herb). [ଦ୍ର—ଏହା ଜବାଦ ଅଃ ଅସାରୁନ୍ ବର୍ଗର ବନ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧ ଯୁକ୍ତ ବିଶେଷ । ଏହାର ଡେ. ବାଙ୍ଗୀବେଲ୍ଲ ପତ୍ର ଲୋମଶ ଓ ସବୋଣ; ଫୁଲ ଅରକ୍ତ, ବାହ୍ୟ ମାସ ଫୁଟେ; ଫଳ ପଞ୍ଚକୋଷ, ବହୁ ଗର୍ଭକୋଷର ଅଗ୍ର ୧୦ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ (ପୋଗେଶ ଚନ୍ଦ୍ର) ।
ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, ଲଘୁ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ପାଚକ, ଏବଂ ହୃଦ୍ଧାସ, ଅରୁଚି, ବିସର୍ପ, ହୃଦ୍ରୋଗ, ଅମ୍ଳଦୋଷ ଓ ଅତିସାର ନାଶକ ।]

ହ୍ରୀବେଳ—ସଂ. ବ—ହ୍ରୀବେର (ବିକଳ୍ପ) (ଦେଖ)
Hrībela (ହ୍ରୀବେଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Hrībera (See)

ହ୍ରୀମାନ୍ — ସ.ବିଣ.ପୁଂ—(ହ୍ରୀମତ୍ ଶବ୍ଦ; ହ୍ରୀ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ମତ୍ ୧ମା ୧ବ)
Hrīmān —୧। ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—1. Modest. ୨ । ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତ—
(ହ୍ରୀମତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Ashamed.

ହ୍ରୀ ମୂର୍ଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଅସ୍ମା ତତ୍)—ଲଜ୍ଜା ଯୋଗୁଁ ବିକଳ୍ପିତ-
Hrī mūrdha ବିମୂଢ଼ (ହ୍ର. ଶ)—Bewildered
(ହ୍ରୀମୂର୍ଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ; ହ୍ରୀମୂର୍ଦ୍ଧତା—ବ) through shame.

ହ୍ରୁ (ହ୍ରୂ)ଉ(ଧାତୁ)—ସଂ—ଗତିକରିବା—To move.
Hru (hrū)rd (root)

ହ୍ରେପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗତି କରିବା—
Hrep (root) To move.

ହ୍ରେପିତ—ସଂ. ବିଣ—(ହ୍ରୀ ଧାତୁ ଣିଚ, ହ୍ରେପି ଧାତୁ+କ)—ଲଜ୍ଜା
Hrepita ପ୍ରାପିତ—Put to shame; ashamed.

ହ୍ରେଷ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଘୁଣ୍ଟିବା; ଗତି କରିବା—1.To move.
Hresh (root) ୨ । (ଅଶ୍ୱ) ବୋବାଇବା—2. To neigh (said of a horse).

ହ୍ରେଷା—ସଂ. ବ—(ହ୍ରେଷ୍. ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଆ)—ଘୋଡ଼ାର
Hreshā ହେଁ ହେଁ ଶବ୍ଦ; ଅଶ୍ୱଧ୍ୱନି—Neighing of a horse.

ହ୍ରେଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ପଦ୍ୟ) ସଂ. ହ୍ରେଷା)—(ଘୋଡ଼ା) ହେଁ ହେଁ
Hreshibā ହେବା—To neigh. [ଉ—ହ୍ରେଷିଲେ ଚିଁହି ଚିଁହି କରା ତୁରଙ୍ଗେ, ଗଜେ ଗର୍ଜିଲେ ଭୈରବେ । ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।]

ହ୍ରେ(ହ୍ରୀ)ଡ଼୍ (ଧାତୁ)—ସଂ - ଗତି କରିବା—
Hre (brau) rd (root) To move (Apte).

ହ୍ଲଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ସଂବରଣ କରିବା—
Hlag (root) To suppress; to give up (Apte).

ହ୍ଲପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—କହିବା—
Hlap (root) To speak; to talk (Apte)

ହ୍ଲସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଶବ୍ଦ କରିବା—
Hlas (root) To make a sound (Apte).

ହ୍ଲା—ଦେ. ବ—(କରିରଥ ସାଙ୍କେତିକ)—ହାଲ୍—The abbreviation of Hāl, meaning at present.
Hlā
ହାଲ ହାଲ

ହ୍ଲାଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବା—1 To be over-
Hlād (root) joyed; to be glad. ୨ । ସ୍ୱନ କରିବା—2. To make a sound. (ଆ ଓ ପ୍ର ଉପସର୍ଗ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଏ ଧାତୁରୁ ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ;—ଯଥା, ଆହ୍ଲାଦ ପ୍ରହ୍ଲାଦ) ।

ହ୍ଲାଦ—ସଂ. ବ—(ହ୍ଲାଦ୍, ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ଆହ୍ଲାଦ; ଆନନ୍ଦ,
Hlāda ପ୍ରମୋଦ—1. Joy; delight. ୨ । (ନାମ) ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—Name of a son of Hiraṇya Kaśipu.

ହ୍ଲାଦକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହ୍ଲାଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ଆନନ୍ଦଜନକ
Hlādaka Delightful.
(ହ୍ଲାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହ୍ଲାଦନ—ସଂ.ବ—(ହ୍ଲାଦ୍. ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—୧ । ଆନନ୍ଦ; ଅହ୍ଲାଦ—1. Joy delyght. ୨ । (ହ୍ଲାଦ ଣିଚ୍ ହ୍ଲାଦ ଧାତୁ + ଅନ) ଅହ୍ଲାଦ ଜନ୍ମାଇବା—2. Delighting; pleasing.
Hlādana

ହ୍ଲାଦିତ—ସଂ. ବ—(ହ୍ଲାଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ତ)—ଅହ୍ଲାଦିତ—
Hlādita Delighted.
(ହ୍ଲାଦିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହ୍ଲାଦିନୀ—ସଂ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ—(ହ୍ଲାଦନ + ଇ)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍—1. Lightning. ୨ । ବଜ୍ର—2. Thunder. ୩ (ଅନ୍ୟରୂପ—ହ୍ଲାଦିନୀ) ନଦୀ ବିଶେଷ—3. Name of a river. ୪ । ଜଡ଼ୋତ୍ମ ଶକ୍ତିବିଶେଷ—4. The Divine Spark inside the body. [ଦ୍ର—ଏହା ମନ୍ତ୍ରଶ୍ୱର
Hlādinī

ଦେହାଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଥାଏ ଓ ଯୋଗ ସାଧନ ଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ ଜାଗ୍ରତ୍ କରାଯାଏ (ଭକ୍ତ)]

ହ୍ଲାଦୀ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—(ହ୍ଲାଦନ୍ ଶବ୍ଦ; ହ୍ଲାଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—
Hlādī ୧ । ଅହ୍ଲାଦ ଯୁକ୍ତ—1. Delighted; joyous. ୨ । ଆନନ୍ଦଜନକ—2 Producing joy or delight.
(ହ୍ଲାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହ୍ଲୀକା—ସଂ. ବ—(ହ୍ରୀ ଧାତୁ + ଭାବ କ + ଆ))—ଲଜ୍ଜା (ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ଧର୍ମ)—Shame; modesty.
Hlīkā

ହ୍ଲୀକୁ—ସଂ ବ—ହ୍ରୀକୁ (ଭୂଣାଦ କୋଷ)—ଘ୍ରାଣ (ଦେଖ)—
Hlīku Hrīku (See).

ହ୍ଲେଷା—ସଂ. ବ—ହ୍ରେଷା (ଘୋଳକଣ୍ଠ)—Neighing of a horse.
Hlesha [ଦ୍ର—'ହ୍ର' ଅଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ହ୍ଲ' ଅଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ଦେଖନ୍ତୁ ।]

କ୍ଷ

'କ୍ଷ' ବର୍ଣ୍ଣ କ ବର୍ଣ୍ଣର ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର (କ + ଷ) ଅଟେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ କ୍ଷ ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଏହି ଭାଷାକୋଷର ବର୍ଣ୍ଣମାଳାକ୍ରମରେ କ ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି । କ୍ଷ ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାକୋଷ ଦ୍ୱିତୀୟଖଣ୍ଡର ୧୮୪୩ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ୧୮୮୦ ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି ।

ସମାପ୍ତ

ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍

ଅସତୋ ମା ସଦ୍ଗମୟ, ତମସୋ ମା ଜ୍ୟୋତିର୍ଗମୟ, ମୃତ୍ୟୋର୍ମାମୃତଂ ଗମୟ ।

ଅନଲ୍ପସାରଂ କଳ ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରଂ, ସ୍ୱଳ୍ପଂ ତଥାୟୁଃ ବହବସ୍ତ ବିଘ୍ନାଃ
ସାରଂ ତତୋ ଗ୍ରାହ୍ୟମଗାସ୍ୟ ଫଲ୍ଗୁ, ହଂସୈର୍ଯଥା କ୍ଷୀରମିବାମ୍ବୁମଧ୍ୟାତ୍ ।

ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ଶବ୍ଦସଂଗ୍ରହାରମ୍ଭ—୧୯୧୩ ମସିହା
ଅକ୍ଷରକ୍ରମରେ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଲେଖା ଆରମ୍ଭ—୧୯୧୯ ମସିହା
ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ଲେଖା ସମାପ୍ତ—୧୯୨୭ ମସିହା

ସମ୍ମାର୍ଜନ ଓ ସାଫି ଲେଖା ପରେ ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ୧୯୩୧ ମସିହ
ଅନ୍ତିମ (ସପ୍ତମ) ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ—୧୯୪୦ ମସିହା

ଭାଷାକୋଷାଶ୍ରମ, ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍, କଟକ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୯୦୦ ମସିହା

ସଂଗ୍ରାହକ—ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ
ସହଧର୍ମିଣୀ—ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ

Printed by P. Kar at the U. S. Press, Cuttack—31-8-1940—1256.